

**INTERNATIONAL
SIIRT CONFERENCE
ON SCIENTIFIC RESEARCH
Siirt University
November 5-7, 2021**

**CONFERENCE
PROCEEDINGS
BOOK**

EDITORS

Assoc . Prof. Dr. Sevda KOÇ AKRAN

Assoc . Prof. Dr. Ebru AKKEMİK

Asst. Prof. Dr. Fatih TAŞ

Assoc . Prof. Dr. Seyithan SEYDOŞOĞLU

VOLUME-1

**INTERNATIONAL SIIRT CONFERENCE
ON SCIENTIFIC RESEARCH**

**Siirt University
November 5-7, 2021**

CONFERENCE PROCEEDINGS BOOK

EDITOR

Assoc. Prof. Dr. Sevda KOC AKRAN

Assoc. Prof. Dr. Ebru AKKEMIK

Assist. Prof. Dr. Fatih TAS

Assoc. Prof. Dr. Seyithan SEYDOSOGLU

All rights of this book belongs to ISPEC Publishing House.

Without permission can't be duplicate or copied.

**Authors of chapters are responsible both
ethically and juridically.**

ISSUED: 30/11/2021

ISBN: 978-625-7464-52-9

CONFERENCE ID

CONGRESS TITLE

INTERNATIONAL SIIRT CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCH

ORGANIZATION

Siirt University

HONORARY PRESIDENT OF CONFERENCE

Prof. Dr. Nihat ŞINDAK
Rector of Siirt University

HONOR BOARD

Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCİ
Prof. Dr. Ömer ŞAHİN
Prof. Dr. Tekin ŞAHİN
Prof. Dr. Cafer ŐAKA
Prof. Dr. Cahit PEŞEN
Prof. Dr. Çetin KARADEMİR
Prof. Dr. Ender Sinan POYRAZOĞLU
Prof. Dr. Hasan Basri MEMDUHOĞLU
Prof. Dr. Mürsel KÜÇÜK

PRESIDENT OF CONGRESS

Assos. Prof. Dr. Sevda KOC AKRAN

GENERAL COORDINATOR

Assoc. Prof. Dr. Seyithan ŐEYDOSOGLU

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey, Albania, Algeria, Azerbaijan, Bangladesh, Bulgaria, Burkina Faso, Canada, Cyprus, Ethiopia, Georgia, India, Indonesia, Iran (Persia), Jordan, Kazakhstan, Libya, Macedonia, Malaysia, Morocco, Niger, Nigeria, Pakistan, Philippines, Rumania, Saudi Arabia, Slovenia, South Korea, Sri Lanka, Uganda, Ukraine, Vietnam

TOTAL ACCEPTED ARTICLE

Turkey: 216
Other Countries: 225

ORGANIZATION BOARD MEMBERS

Assoc Prof. Dr. Ebru AKKEMİK - Siirt Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Nazire MİKAL - Siirt Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Özgür Yaşar ÇELİK - Siirt Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Sevda KOÇ AKRAN - Siirt Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Fatih TAŞ - Siirt Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Gülşen İSTEK - Siirt Üniversitesi

SCIENCE BOARD

Prof. Dr. Abdurrahman GÜL- Bingöl University

Prof. Dr. Ayhan YILMAZ- Siirt University

Prof. Dr. Cihan GÜNAY- Fırat University

Prof. Dr. Cumali ÖZKAN- Van Yüzüncü Yıl University

Prof. Dr. Ender Sinan POYRAZOĞLU- Siirt University

Prof. Dr. Engin ASLANARGUN- Düzce University

Prof. Dr. Hasan İÇEN- Dicle University

Prof. Dr. Hayati YÜKSEL- Bingöl University

Prof. Dr. İlker ÇAMKERTEN- Aksaray University

Prof. Dr. İsmail KESKİN- Selçuk University

Prof. Dr. Koray ÖZRENK- Siirt University

Prof. Dr. Mehmet ÇİFTÇİ- Bingöl University

Prof. Dr. Mehmet AVCI- Harran University

Prof. Dr. Murat ERMAN- Siirt University

Prof. Dr. Murat GÜLMEZ- Siirt University

Prof. Dr. Mustafa İŞİ- Fırat University

Prof. Dr. Mustafa KAHYAOĞLU- Siirt University

Prof. Dr. Nihat ÖZYURLU- Dicle University

Prof. Dr. Nurhayat GÜLMEZ- Siirt University

Prof. Dr. Ömer ŞAHİN- Siirt University

Prof. Dr. Rezan KARAKAŞ- Siirt University

Prof. Dr. Seyfettin GÜR- Fırat University

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir YEKTAŞ- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir KARAKUŞ- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman ECE- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Adnan MEMDUHOĞLU- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Ali Beyhan UÇAK- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Ali ÇETİN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Arzu ALTUNTAŞ- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Arzu ÇIĞ- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Ata PEŞEN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Behçet İNAL- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Burak SALTUK- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Cengiz KANIK- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Cevdet EPÇAÇAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Duygu Neval SAYIN İPEK- Dicle University

Assoc. Prof. Dr. Ebru AKKEMİK- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Emrah YERLİKAYA- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Erhan AKIN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Fadıl AYĞAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Fatih ÇİĞ- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Fırat PALA- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Gülşen İSTEK- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Halil Coşkun ÇELİK- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Kıvanç İRAK- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet FİDAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Arif ÖZYAZICI- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat BARAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Nafi ARSLAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Sait İZGİ- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Melih KUNCAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Memiş BOLACALI- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Mesut BUDAK- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Musa ATAŞ- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Naci Ömer ALAYUNT- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Nazire MİKAL- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Necati SÜMER- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Neval Berrin ARSERİM- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Oğuz GÜRBÜZTÜRK- İnönü University

Assoc. Prof. Dr. Rasim TÖSTEN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Resul BABAOĞLU- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Saba SAMATYA ÖLMEZ- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Seyithan CAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Simten YEŞİLMEN ALP- Dicle University

Assoc. Prof. Dr. Tuncay TUFAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Uğur ERMAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Veysel OKÇU- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Yakup AŞLAN- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Yılmaz KAYA- Siirt University

Assoc. Prof. Dr. Zuhâl ALIM- Kırşehir Ahi Evran University

Dr. Abdulkadir KARAKAŞ- Siirt University

Dr. Ahmet SAYLIK- Siirt University

Dr. Ahmet AKTAŞ- Siirt University

Dr. Akın KOÇHAN- Dicle University

Dr. Ali NAR- Siirt University

Dr. Aykut YILMAZ- Siirt University

Dr. Aynur ŞİMŞEK- Dicle University

Dr. Azmi TÜRKAN- Siirt University

Dr. Burçak AŞLAN ÇELİK- Siirt University

Dr. Cahit ÖZCAN- Siirt University

Dr. Cüneyt DEMİR- Siirt University

Dr. Çağdaş KAYNAK- Siirt University

Dr. Çiğdem GÜNGÖRMEZ- Siirt University

Dr. Deniz ÖZBİLİCİ- Siirt University

Dr. Deniz ELÇİN- Siirt University

Dr. Devran COŞKUN- Siirt University

Dr. Doğan ARSLAN- Siirt University

Dr. Emrah İSTEK- Siirt University

Dr. Faruk AYDIN- Siirt University

Dr. Fevzi Bircan ÖZKAN- Siirt University

Dr. Figen CERİTOĞLU- Siirt University

Dr. Filiz ÖZCAN- Dicle University

Dr. Görkem ÖZTÜRK ÖRÜK- Siirt University

Dr. Gülen ÖZYAZICI- Siirt University

Dr. Güneş BOLATLI- Siirt University

Dr. Halit Seyfettin ATLI- Siirt University

Dr. Harun BEKTAŞ- Siirt University

Dr. İlder ŞAHİN- Siirt University

Dr. İskender GELİR- Siirt University

Dr. Kaine GÜLÖZER- Bartın University

Dr. Mehmet IRMAK- Siirt University

Dr. Mine PAKYÜRAK- Siirt University

Dr. Mehmet YILMAZ- Siirt University

Dr. Muhammet Ali KARA- Siirt University

Dr. Muhemet Zeki KARİPÇİN- Siirt University

Dr. Mustafa Nevzat FİRİDİN- Siirt University

Dr. Muzaffer AŞLAN- Siirt University

Dr. Osman ÖZÜDOĞRU- Siirt University

Dr. Ömer ACER- Siirt University

Dr. Sabahaddin KILIÇ- Siirt University

Dr. Sedat YEŞİLBAŞ- Siirt University

Dr. Sevgi GÜNEŞ- Siirt University

Dr. Sinan KUTLUAY- Siirt University

Dr. Şaban KILIÇ- Siirt University

Dr. Şerif AKŞİN- Siirt University

Dr. Uğur GÜLLER- Iğdır University

Dr. Veysel Süleyman YAVUZ- Siirt University

Dr. Yasemin BEKTAŞ- Siirt University

Dr. Yasemin CAMADAN- Artvin Çoruh University

Dr. Yunus HASTUNÇ- Siirt University

Dr. Yunus Emre TAŞKIN- Siirt University

Dr. Yunus Emre AVCI- Siirt University

Dr. Zeynep TANYELİ- Siirt University

Prelector- Rabia ACEMİOĞLU- Iğdır University

Dr. Annarita Poli-National Research Council of Italy (CNR)

Prof. Dr. Mohammad Masood TARIQ-University of Balochistan

Prof. Dr. Amin ISMAYILOV-Science Academy of Azerbaijan

Prof. Dr. Evgeny SHEIN-Lomonosov Moscow State University

Dr. Xiangjia Jack Min-Youngstown State University

Prof. Dr. Ilgiz KHABIROV-Bashkir State Agricultural University

**INTERNATIONAL
SIIRT CONFERENCE
ON SCIENTIFIC RESEARCH
Siirt University, November 5-7, 2021**

CONFERENCE PROGRAM

**Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101**

IMPORTANT

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal link Name” and solidify the session.
- The presentation will have **15 minutes** (including questions and answers).
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **15 minutes before the** presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on at least %70 of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

**Before you login to Zoom indicate hall number and your surname
(Hall-1, Sevda KOC-AKRAN)**

ÖNEMLİ

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildirimler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Sunumlar için **15 dakika** (soru ve cevaplar dahil) süre ayrılmıştır.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışmaktadır.
- Sunum yapacakların sunum saatinden **15 dk önce** oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm katılımcılar oturumlara online katılıp dinleyebilir.
- Oturumdaki sunumlardan ve bilimsel tartışmalardan (soru-cevap) oturum başkanları sorumludur.
- Sunumlar için **15 dakika** (soru ve cevaplar dahil) süre ayrılmıştır.

TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda çalışır durumda mikrofon bulunmalıdır.
- Zoom’da ekran paylaşma özelliği kullanılabilir.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir.
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır.

**Zoom'a girişte sırayla salon numarasını ve soyadınızı yazınız
(Salon-1, Sevda KOC-AKRAN)**

-Opening Speech-

Date: 05.11.2021

Ankara Time: 09.00 - 09.50

***

Assoc. Prof. Dr. Sevda KOC-AKRAN
Chairman of the Organizing Committee

***

Assoc. Prof. Dr. Nazire MIKAIL
Organizing Committee

***

Prof. Dr. Nihat ŞINDAK
Rector of Siirt University

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

PARTICIPATING COUNTRIES:

Turkey, Albania, Algeria, Azerbaijan, Bangladesh, Bulgaria, Burkina Faso, Canada, Cyprus, Ethiopia, Georgia, India, Indonesia, Iran (Persia), Jordan, Kazakhstan, Libya, Macedonia, Malaysia, Morocco, Niger, Nigeria, Pakistan, Philippines, Rumania, Saudi Arabia, Slovenia, South Korea, Sri Lanka, Uganda, Ukraine, Vietnam

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-1/OTURUM-1, SALON-1

MODERATOR: Dr. Gülşen İSTEK & Dr. Emrah İSTEK

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Fırat SEVİNÇ	<i>Gaziantep Islamic Science and Technology University</i>	Muhammed Hâşim Efendi And Introduction To The Verse Part Of The Work Titled Ferâ'iz Manzumesi
Müzekkir KIZILKAYA	<i>Tokat Gaziosmanpaşa University</i>	A New Assessment On Hamid-i Bî-Ne'vâ El-Kırımı's Life And Its Unknown Poems
Gülşen İSTEK	<i>Siirt University</i>	Pilgrimage of Selcuk Dynasty Ladies: The Example of Selcuk Hatun
Fethi TURAN	<i>Cyprus International University</i>	Educational Examination Of Harun Reshid's Son's Teacher, Half El-Ahmer
Muhammet Emin EREN	<i>Ankara University</i>	The Concept Of Al-Sawād Al-A'zam In The First Century Of Hijra: The Historical Background Of The "Majority-Minority" Discourse
Cengiz İDER	<i>Yüzüncü Yıl University</i>	The Relationship between Hermeneutics and Psychology in the Context of Human Weaknesses (Example of nafs-i ammâre)
Yasin GÖKHAN	<i>Uludağ University</i>	The Virtue Of Friendship According To Aristoteles
Fatma ÇETİN	<i>Fatih Sultan Mehmet Vakıf University</i>	The Movie "Joker"; An Example Of The Global Acceptances And Normalization Of Child Abuse And Neglect
Eyüp YİĞİT	<i>Yüzüncü Yıl University</i>	The Place Of The Conceptions Of Patience And Salat In Human Lives Within The Context Of The Relationship Of Interpretation And Psychology
Ertuğrul CESUR	<i>Muş Alparslan University</i>	The Perception Of Ancient Times In Islamic Thought, Israelility And Archeology

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-2/OTURUM-1, SALON-2

MODERATOR: Dr. Ata PESEN& Dr. Deniz ELÇİN

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Aray MUKAYEVA	<i>Kyzylorda City</i>	Thesis for researching work “Learning English through the development of media literacy”
Ömer Gökhan ULUM	<i>Mersin University</i>	Turkish Efl Teachers’ Experiences Of Online Education During The Covid-19 Pandemic
Yuliia BOZHKO	<i>H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University</i>	Pros and Cons of Online Education during Covid-19 Pandemic
Nhan Pham Nguyen Trong Nguyen Tran Ngoc Phi Phan Bui Gia Thuy Nguyen Lan Phuong Phuong Nguyen Thi Thuy	<i>Nguyen Tat Thanh University</i>	The Assessment On Impacts Of Online Learning Media On Training Quality And Satisfaction Of Undergraduated Students Majoring In Economics & Management In Private University During The Covid-19 Pandemic.
Ayşegül CANBAZ İdris KARA Ata PESEN	<i>Siirt University</i>	Examination Of Graduate Thesis On The Montessori Approach In Preschool Education: A Thematic Content Analysis Study
Deniz ELÇİN	<i>Siirt University</i>	The Evolution Of Language Learning Strategies Into Self Regulation
Chumki BISWAS Malavika SHARMA	<i>University of Mumbai</i>	Strategic Implementation Of Critical Thinking In The Language Classroom
K.C.VICTOR R.R. SARAVANA KUMAR G.A Robert GIXSON	<i>Marthandam Affiliated to Manonmaniam Sundaranar University</i>	Utilizatoin Of Digital Mode Of Education During Covid 19 Pandemic
Rufai ABDULMAJID	<i>Isa Kaita College of Education</i>	Some Perspectives On The Environmental Impact Of Covid-19 Pandemic
Зиязиева Лилия РАШИТОВНА	<i>Кокшетауский университет им</i>	Конкурентоспособность выпускников на рынке труда как показатель эффективности самостоятельной работы студентов
Базарбаева Гулайым Муталибқызы Өмірқұлов Азамат Шақымуратұлы	<i>Назарбаев Интеллектуальная школа</i>	Организация Учебного Процесса- Главный Фактор Повышения Эффективности Качества Обученности

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-3/OTURUM-1, SALON-3

MODERATOR: Dr. Nazire MİKAİL

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Elif KÖROĞLU GÖKCAN Gizem COŞKUN İbrahim AYTEKİN	<i>Selçuk University</i>	Reproduction and Synchronization Methods in Dairy Cattle
Mustafa KİBAR Ramazan ERKMEN İbrahim AYTEKİN	<i>Selçuk University</i>	Evaluation of Calf Losses and Their Causes In Holstein Friesian Dairy Cattle
Sibel BOZKURT Atalay ERGÜL Serap GÖNCÜ	<i>Çukurova University</i>	The Effect of Calving Month and Gender on Birth Weight of Holstein Calves in Hot and Humid Climate Conditions
Bulut KÜÇÜKGÜL Sibel BOZKURT Serap GÖNCÜ	<i>Çukurova University</i>	Relationships Between Education Levels of Beef Farmers and Herd Management Decisions
Münire TURHAN	<i>Bingöl University</i>	Importance of Varroa Struggle in Honeybees
Servet ULUTÜRK Gökhan YÜRÜMEZ	<i>Batman University</i>	Wild Mammal Fauna of Adıyaman Province
Melkamu Tilahun Assefa Tadesse Kefyalew Berihun Aberra Melesse	<i>Hawassa University</i>	Substitution effect of maize with different levels of triticale grain (Triticosecale wittmack) on growth performance, carcass components and quality traits of Cobb500 broiler chickens
Muhammed Zeki KAPLAN Nazire MİKAİL	<i>Siirt University</i>	Problems Experiencing Livestock Enterprises Using Meadow Pasture Areas Determined by Geographic Information System: A case study of Artuklu
Elham Rahnama Omolbanin Bazrafshan Gholamreza Asadollahfardi Seyed Yaser Samadi	<i>University of Horomozgan</i>	Introducing and comparing Box-Jenkins and Bayesian time series models to predict sodium adsorption rate of Aras, Sfid-Rud ,and Karun Rivers water, Iran
Rebiai Cherif Bahloul Elhachemi Saidani Noureddine	<i>University of Batna</i>	On Improved Strain Based Element For Linear And Nonlinear Structural Analysis

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-4/OTURUM-1, SALON-4

MODERATOR: Dr. Güneş BOLATLI

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Fatih Mehmet GÜR İbrahim AKTAŞ Sedat BİLGİÇ Merve PEKİNCE ÖZÖNER	<i>Niğde Ömer Halisdemir University</i>	Misoprostol Alleviates Paclitaxel-Induced Liver Damage Through Its Antioxidant And Anti-Apoptotic Effects
Asım ESEN	<i>Bezmialem Vakıf University</i>	Dental Treatment With General Anesthesia In A Child With Bernard Soulier Syndrome
Ayça TANRIVERDİ	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam University</i>	Effect Of Ph On The Morphological Structure Of Zno Particles Synthetized With Different Zinc Precursors
Felicia ANDREI	<i>University of Medicine and Pharmacy Victor Babes Timisoara</i>	Osteoporosis as an important effect on health caused by population migration
Nesrin ATİŞ Fatma GENÇ	<i>Siirt University</i>	Epilepsy Awareness Of Teachers In Primary Schools
Sana REHMAN	<i>Lecturer at GIFT University</i>	The Surge of Panadol Intake in Pakistan: Side-effects and Knowledge towards Non-prescribed Medicine and Mental Health among Young Adults
Nadide Melike SAV Hasan Baki ALTINSOY	<i>Düzce University</i>	Clinical and Laboratory Findings of Patients with Nutcracker Syndrome
Aleksandra MILOŠEVIĆ Milena MILOJEVIĆ	<i>University of Belgrade</i>	Protection Of Pregnant Workers – Comparison Between Eu Standards, Serbian and Us Legislation And Practice
Eda YILDIZHAN Murat AKKUŞ Fırat AŞIR Burak Veli ÜLGER Sevda SÖKER	<i>Dicle University</i>	Investigation Of Anason's Protection After Testicular Ichemia Reperfusion In Rats
Eda YILDIZHAN Fırat ŞAHİN Hayat AYAZ Fırat AŞIR Engin DEVECİ Burak Veli ÜLGER Murat AKKUŞ	<i>Dicle University</i>	The Protective Effects Of Carvedilol On Ischemia Reperfusion Injury Of Testicles In Male Rats

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-5/OTURUM-1, SALON-5

MODERATOR: Dr. Ayman El SABAGH

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Gwaison Panan Danladi Solomon Olubunmi	<i>Nigeria Police Academy</i>	The Impact of Inflation on Government Spending's in Nigeria
Olubunmi T. OLORUNPOMI Christiana K. OLORUNPOMI	<i>Nigeria Police Academy</i>	Averaging Of Non-Stationary Social-Economic Sustainability Time Series
Ariful Islam Farzana Rahman	<i>University of Asia Pacific</i>	Exploring Low-income Womens Perception about Paratransit Service Quality in Dhaka City by Discrete Choice Model
Mohammad Jafar Chamankar Ali Aghayari	<i>Urmia University</i>	Famine, one of the issues of Iran's land economy
Raweewan Proyrungroj	<i>Woosong University</i>	The Influence of Diaspora Tourism Experiences on Ancestral Homeland Attachment: A Case of Thai Migrants in Australia
Stela Stefanova	<i>Sofia University</i>	Opportunity For Development Of Cultural Tourism, Based On Immovable Roman Archaeological Heritage (Case Study Of Rilapirin Tourism Region In Bulgaria)
Florin DINCĂ	<i>University of Craiova</i>	The Evolution Of The European Union Budget In The Period 2018-2020
P. Nitharjana V. Kumaradeepanb	<i>University of Jaffna</i>	Customer Relationship Management (CRM) practices on customer satisfaction in Leasing companies in the Jaffna district.
Gebeyehu Jalu	<i>Gujarat University</i>	Impact Of Customer Relationship Management On Banking Sector Market Performance: A Comparative Study Of Ethiopia's Selected Private And Public Banks
Jayashankar.J	<i>Deemed to be a University</i>	A Study On Financial Instruments In Indian Financial Market
Kapka Mancheva Georgi Atanasov	<i>Institute of Biodiversity and Ecosystem Research-Bulgarian Academy of Sciences</i>	Contralateral Silent Periods Of Dominant And Non-Dominant Hand At Different Tms Intensities
İlker Bekir TOPÇU Suat PAT Arda UZUNÖMEROĞLU	<i>Eskişehir Osmangazi University</i>	Improvement Of Corrosion Potentials Of Reinforcements Coated With Tva System

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-1/OTURUM-2, SALON-1

MODERATOR: Dr. Mustafa CENGİZ & Dr. Yakup GÜNEŞ

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Afife Gül ŞEKER Ali ÇETİN	<i>Siirt University</i>	Etwinning Stem Projelerinin İncelenmesi
DEKHANE Azzeddine SMILIKarima HEROUZ Lazhar	<i>University of Badji Mokhtar</i>	Material's Electric Field And Thickness Effect On Surface Potential Decay
Chebel Ahlem Benretem A. Bdelouahab	<i>Badji-Mokhtar-Annaba University</i>	The Control Of A Dual Power Generator Coupled To A Wind Turbine
Ismail Olaniyi MURAINA Bernice Olufunmilola. LESI Wasiu Olatunde OLADAPO Ibrahim Oluwatobi HAMZAT	<i>Adeniran Ogunsanya College of Education</i>	Artificial Neural Network Model To Predict Students'Relevant Courses Of Study On Getting Into Higher Institutions
Shafaq Mubarak Sana Islam	<i>University of the Punjab</i>	Application of structurally modified rice husk with urea for the removal of Fe (II) from contaminated aqueous resources
Semiha ALGI Yakup GÜNEŞ Ali ÇETİN	<i>Siirt University</i>	Examination Of Master's And Doctoral Thesis On Stem-Based Activities In Turkey Between 2015-2020
Ilona Kostikova	<i>H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University</i>	Digital Competence Development
Adnan AYHANCI Mustafa CENGİZ Bahri GÜR Ahmet MUSMUL FatMA GÜR İlknur KULCUNAY ŞAHİN Namık BİLİCİ Suzan YAMAN Yaprak Özge ÖZDEMİR Nur Banu AKKAYA Nilüfer LAFCI	<i>Eskişehir Osmangazi University</i>	A Comparison of The Effects of Selenium and Boron on Cyclophosphamide-induced Bone Marrow and Hematological Toxicity
Phuong Nguyen Thi Thuy Nhan Pham Nguyen Trong Phi Nguyen Tran Ngoc	<i>Nguyen Tat Thanh University</i>	Awareness And Perception Of Economics Students Towards Industrial Revolution 4.0: A Case Study In A Private University In Vietnam
Abdellah BATTI Moutie Mohamed RGUITI Adam NID-BELLA Rachid SALGHI M'hammed BELKHAOUA Lahcen BAMMOU	<i>Ibn Zohr University Agadir</i>	Removal of a dye from an aqueous solution using an electro-degradation process.

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-2/OTURUM-2, SALON-2

MODERATOR: Dr. Fatih TAŞ

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Suat BENEK Fatin Rüştü POLAT	<i>Namık Kemal University</i>	Intestinal Obstruction due to Endometriosis: A Case Report
Mostapha BRAHMI Djallal Eddine Houari ADLI Kaddour ZIANI Wafaa ARABI Kadda HACHEM Khaled KAHLOULA Miloud SLIMANI	<i>University of Dr MoulayTahar</i>	Lead And Manganese Toxicity: A Histopathological Study of The Bone Marrow, Kidney and Liver Of Wistar Rats
Mehmet YILMAZ Şerif AKŞİN	<i>Siirt University</i>	Tetra-Amelia Syndrome: Case Report
Fikri ERDEMCİ Fırat AŞIR Fatih TAŞ	<i>Dicle University</i>	Neurogenesis And Neural Stem Cells In Adults
Yunus Emre TAŞKIN Mehmet KILIÇ Hasan ALTUN	<i>Siirt University</i>	Long-Term Quality Of Life Research And Our Results In Patients Undertaking Laparoscopic Nissen Fundoplication Due To Gastroesophageal Reflux
Mirza Muhammad FARAN Ashraf BAIG Pharm D MPHIL	<i>The University of Hong Kong</i>	A DNA Nanodevice Simultaneously Activating the EGFR and Integrin for Enhancing Cytoskeletal Activity and Cancer Cell Treatment
Yusuf ÖZER Deniz ÖZBİLİCİ	<i>Siirt University</i>	Follow-up Results of Patients Undergoing Lichtenstein Herniography with Laparoscopic Total Extraperitoneal Herniography
Yusuf ÖZER Deniz ÖZBİLİCİ	<i>Siirt University</i>	Comparison of the Efficiency of Two Different Adhesion Barriers in the Prevention of Postoperative Adhesions
Biljana ILKOVSKA Biserka Kotevska TRIFUNOVA	<i>Department of Medical Biochemistry</i>	Incidence of pregnancy chromosomal abnormalities in PHO Clinical Hospital Bitola for 2018 year
Felat ÇİFTÇİ	<i>Şanlıurfa Education and Research Hospital</i>	Successful Laparoscopic Treatment of Hydatid Cyst in Şanlıurfa, Which Endemic Region

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-3/OTURUM-2, SALON-3

MODERATOR: Dr. Özgür Yaşar ÇELİK & Dr. Ayfer FINDIK PAKROOH

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Sumeyye SAİNKAPLAN İrem ERGİN	<i>Ankara University</i>	Treatment of Melting Ulcer and Descemetocoele in a Brachycephalic Dog
Houda EL KHEYYAT Said EL MADIDI	<i>Ibn Zohr University</i>	Differentiation between three local goat breeds using biometric trait analysis in the Arganeraï of Agadir in Morocco
Tahir KARAŞAHİN	<i>Aksaray University</i>	The Effect of Selenium on Reproduction in Cattle
Milivoje Urošević Nikola Urošević Marija Marjanović	<i>Dog trainer in MN (Dog Training and Socialization Center)</i>	Behaviour of Shepherd Dogs
Günsel KİRMAN Işıl Sezen ERMİŞ Gamze ERDOĞAN Fikri ERDEMCİ Engin DEVECİ	<i>Siirt University</i>	Examination of E-Cadherin Expression in the Maternal Region in Normotensive and Placenta Previa Patients
Utpal Singha Roy	<i>P.R. Thakur Government College Thakurnagar</i>	Innate immunity as an indicator of trace metal stress in fish species of wastewater-fed fisheries
Tahir KARAŞAHİN	<i>Aksaray University</i>	Effect Of Antioxidants Added To In vitro Bovine Embryo Culture Solution on Embryo Size
Rabi S. DUWA Olubunmi T. OLORUNPOMI	<i>Nigeria Police Academy</i>	Matching The Variability Scores of Mosquitoes' Species
Aynur ŞİMŞEK	<i>Dicle University</i>	Clinical Approach to Anorexic Cats
Abdulaziz ABDULLAHİ Göknur TERZİ GÜLEL	<i>Ondokuz Mayıs University</i>	Molecular Characterization of Extended Spectrum Beta Lactamase Producing Enterobacteriaceae in Conventional Chicken Eggs

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-4/OTURUM-2, SALON-4

MODERATOR: Dr. Ramazan DEMİRDAĞ & Dr. Ebru AKKEMİK

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Yeşim SAYIN Emrah YERLİKAYA Ramazan DEMİRDAĞ	<i>Ağrı Ibrahim Çeçen University</i>	Purification, Characterization of Glutathione S-Transferase from The Liver Tissue of Goose and Inhibition Effects of Some Metal Ions and Drugs
Merve BALABAN Ebru AKKEMİK	<i>Siirt University</i>	Investigation of <i>In vitro</i> Effects of Fig (<i>Ficus carica</i>) Seed Extracts on Human Carbonic Anhydrase I-II Isoenzymes
Merve BALABAN Ebru AKKEMİK	<i>Siirt University</i>	Investigation of Natural Inhibitors of Liver Glutathione S-Transferase Enzyme of Shabut (<i>Barbus grypus</i>) Fish
Yasemin CAMADAN	<i>Artvin Çoruh University</i>	Investigation of the <i>In Vitro</i> Effect of Some Plant Oils on Thioredoxin Reductase Enzyme Activity
Canan VEJSELOVA SEZER Nesil ERTORUN Hüseyin İZGÖRDÜ Hatice Mehtap KUTLU	<i>Eskişehir Teknik University</i>	Proapoptotic and Cytotoxic Effects of Virkon-S Disinfectant on Epithelioma Papillosum Cyprini (<i>Cyprinus Carpio</i> , L., 1758) Cells
Merve YILMAZ Mehmet FİDAN	<i>Siirt University</i>	Plants Used by the People for Upper Respiratory Diseases in Tillo District of Siirt Province (Turkey)
Hüseyin EROĞLU Süleyman Mesut PINAR Mehmet FİDAN	<i>Siirt University</i>	Petaloid Monocotyledonous Flora of Mardin Province (Turkey)
Hilda. A. Emmanuel- AKERELE	<i>Anchor University Lagos</i>	Microbial and Physico-Chemical Assessment of Soil and Water Around Waste Dump Sites
Fatima EN-NAHLI Halima HAJJI Abdellah El AISSOUQ Tahar LAKHLIFI Mohammed BOUACHRINE	<i>Moulay Ismail University</i>	COMSIA Study for a series of inhibitors of <i>Tetranychus cinnabarinus</i>
Usman, A Whiteley, C.G Wilhelmi, B.S	<i>Umaru Musa Yar'adua University</i>	Partial Purification, Characterization, and Inhibition by Gold Nanoparticles of Bovine Soluble Catechol O-Methyltransferase
Abdellah El AISSOUQ Fatima EN-NAHLI Amina GOUDZAL Abdelkrim OUAMMOU Fouad KHALIL	<i>Sidi Mohamed Ben Abdellah University</i>	Inhibition of monoamine oxidase by chalcone analogues: docking-based alignment, 3D-QSAR and molecular dynamics simulation
Sait KURŞUNOĞLU Nilüfer KURŞUNOĞLU	<i>Abdullah Gul University</i>	Effect of Petrochemical Compounds on Environment and Human Health

05.11.2021
Friday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-5/OTURUM-2, SALON-5

MODERATOR: Dr. Ivaylo Staykov

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Sata Yoshida Srie Rahayu Aziz Kemal Fauzi Wida Riyanti	<i>Pakuan University</i>	Correlation Analysis Of Population With Groundwater Salinity Value In Coastal Area, Karawang Regency
Bouyaya Linda Chaib Rachid	<i>University Frères Mentouri Constantine1</i>	Study Of The Reinforcement Of The Maintenance Of The Drinking Water Supply System In The City Of Constantine In Algeria
Plamen S. Glogov Mira L. Georgieva	<i>Bulgarian Academy of Sciences</i>	Study of Impatiens glandulifera competitors among native plant species and their potential for control of the soil erosion in riparian habitats
Tien Dung Khong Yen Dan Tong Hanh Bui Le Thai	<i>Can Tho University</i>	Perception And Willingness To Pay For Bus Rapid Transit In The Mekong River Delta Vietnam
Alina Gheorghie Mircea Udrescu	<i>Artifex University from Bucharest</i>	Consumer - Between Consonance And Cognitive Dissonance
Ivaylo Staykov	<i>Member of The Law Department of New Bulgarian University</i>	Nature And Significance Of The Declarations Of The International Labour Organization
Naima Melzi Yamina ammi Salah Hanini	<i>University of Médéa</i>	Neural Prédiction of Viscosity for non polar Gas
BOUSSAK Hassina DEMIM Soraya HAMMADOU Souaad Louci Seiad Linda	<i>University M'hamed Bougara</i>	Synthesis and physicochemical properties of a polyvinyl acetate binder added to a vinyl paint
Ainur Abdeshova Asel Shayakhmet	<i>Al-Farabi Kazak Ulusal University</i>	Turkism Thought in Magcan Cumabay's Works
Ansam Yaroub Mayada Zuhair	<i>University of Baghdad</i>	Recurrent Themes in Selected COVID-19 Children's Books
Suman Deokota Ishita Sil Geetika Garima Joshi	<i>Dr. D Y. Patil B-School</i>	Investor's Perception towards investing in Banking Stocks

06.11.2021
Saturday/ Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-1/OTURUM-1, SALON-1

MODERATOR: Dr. Emrah İSTEK & Dr. Gülşen İSTEK

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Emin CENGİZ Ramadan ALİ	<i>Şırnak University</i>	Discussions On "Fusha And Dialect" In The Context Of The Formation Of Standard Arabic
Zübeyir KARATAŞ	<i>Siirt University</i>	The wisdom behind the creation of people with different abilities according to the Qur'an
Enver SONDUK	<i>Yüzüncü Yıl University</i>	The Oricin Of Qıraat Science
Mehmet ERGÜN	<i>Bartın University</i>	The Importance of Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır's Alphabetical Islamic Law and Dictionary of Fiqh Terms For Turkish Law History Researchers
Mehmet ERGÜN	<i>Bartın University</i>	Environment- Ethics Relation According To Islamic Law
Emad Ahmed Elsayyad	<i>King Khalid University</i>	The influence of the religion thoughts in the political aspects in Ancient Arabian Peninsula
Rehana Kanwal	<i>National College of Business Administration and Economics</i>	Seerat & History – A Pillar Of Islam, A Critical Study
Ananda Majumdar	<i>The University of Alberta</i>	The Art, Craft, and Literature of Theological Concept
Aysun Aynur YILMAZ	<i>Necmettin Erbakan University</i>	Elementary Mathematics Teaching And Social Studies Teaching Science And Science From The Point Of View Of Undergraduate Students

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-2/OTURUM-1, SALON-2

MODERATOR: Dr. Özgür Yaşar ÇELİK & Dr. Ayfer FINDIK PAKROOH

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Hilal Maide KILIÇOĞLU AKYOL Onur Alp YAŞAR İrem ERGİN	<i>Ankara University</i>	Tumour Association of a Necrotic Ulcerative Lesion in a Cat
Dereje Dea Yoseph Mekasha Aberra Melesse	<i>Hawassa University</i>	Assessing the Effect of Oestrus Synchronization on the Reproductive Efficiency of Indigenous Goats Reared in two districts of Gamo Zone, Southern Ethiopia
Akın KOÇHAN	<i>Dicle University</i>	Hypothermia in Cats and Dogs, Clinical Approach and Treatment
Mitiku Yohannes Aberra Melesse	<i>Arba Minch University</i>	Comparative studies of some morphometric traits of local Arsi-Bale sheep, Dorper sheep breed and their crossbreds under on-farm and on-station management conditions
Meriç KOCATURK Oya ERALP-İNAN Asta TVARIJONAVICIUTE Mehmet CANSEV Jose J. CERON Zeki YILMAZ	<i>Bursa Uludağ University</i>	Relation Of Serum Lipid Profile and Acute Phase Proteins in Response to Endotoxin in Dogs Treated with Intravenous Choline
Günsel KİRMAN Işıl Sezen ERMİŞ Özge KAPLAN Firat ŞAHİN Eda YILDIZHAN Engin DEVECİ	<i>Siirt University</i>	Investigation of Changes in Brain Tissue Caused by Deltamethrin Administration in Rats by Histopathological and Immunohistochemical Methods.
Radka Vlaeva	<i>Trakia University</i>	Body Indices of the "Local Donkey" Population in Bulgaria
Fatma ÇELENK Berna GÜNEY SARUHAN	<i>Dicle University</i>	Cellular Location and Biological Activity of Ghrelin, Obestatin and Leptin Expression in Bull and Ram Testis.
Ayfer FINDIK PAKROOH	<i>Siirt University</i>	The Detection of BPV-1 DNA in Internal Organs in Two Cattle

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-3/OTURUM-1, SALON-3

MODERATOR: Dr. Yakup ASLAN

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Nesibe Özge TOY Nuray ŞAHİNLER	<i>Uşak University</i>	Chemical Structure of Propolis Samples from Yalova Province
Rabia TELSAÇ Rabia Mehtap TUNCAY	<i>Van Yüzüncü Yıl University</i>	Effects of Functional Food Type Pomegranate (<i>Punica granatum L.</i>) on Human Health
Abdullah BAYCAR Müge KARDEŞ Osman SAĞDIÇ	<i>Siirt University</i>	The Use of Honey and Beekeeping in Tourism
Şule Azime YENİÇERİ Bülent HALLAÇ	<i>Siirt University</i>	Determination of Various Functional Properties of Sumac Concentrate
Erkan SIRMA Mehmet FİDAN	<i>Siirt University</i>	Determination of Botanical Origin of Pervari (Siirt-Turkey) Region Propolis
TOURABI Meryem NOUIOURA Ghizlane HAJJAJI Abdelouahed HALOTI Said DERWICH El houssine	<i>Sidi Mohammed ben Abdellah University</i>	Correlation Between the Essential Oil, Water Activity and Temperature and <i>in vitro</i> Antimicrobial Activity of Moroccan <i>Thymus Satureioides</i>
NNABUIFE, E.K.N CHUKWUEMEKA G. EME	<i>Nnamdi Azikiwe University</i>	Dynamic Capabilities and Firm Performance of Quoted Food and Beverage Manufacturing Companies in Southwest Nigeria
Yasmina Halabi Chaimae Nasri Hicham Harhar Abdelkbir Bellaouchou Mohamed Tabyaoui	<i>Mohammed V University</i>	Quality Parameters and Chemical Composition of <i>Phoenix Dactilyfera L.</i> Seed Oil
M.Arjun M,Aruna N.Venu Madhav	<i>Telangana University</i>	Phycoremediation or microalgae treatment on Para Boiled Rice Mills effluent, at Manakondur, Karimnagar, Telangana India

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-4/OTURUM-1, SALON-4

MODERATOR: Dr. Veysel OKÇU & Dr. Enes DEMİR

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Hamidou OUEDRAOGO	<i>Université JOSEPH KI ZERBO</i>	Bifurcation and stability Analysis in Complex Cross Diffusion Mathematical Model of Phytoplankton-Fish Dynamics
Muhammaad ZAHEER	<i>Hazara University</i>	Analytical And Mathematical Models For Solute Transport In Low-Permeability Porous Media
Olanegan O. O Alakofa C. O. Ogunware B. G.	<i>Federal University Oye</i>	Convergence Of Stochastic Differential Equations Using Euler Maruyama And Milstein Method
Enes DEMİR Yahya ARPACI	<i>Siirt University</i>	Investigation of the Effect to Mind and Intelligence Games on Mathematical Reasoning in Non-routine Mathematical Problems
Salim MESBAHI	<i>Ferhat Abbas University</i>	Study Of A Class Of Nonlinear Fractional Differential Systems Arising In Biology
Cebraıl BARUT Güngör YILDIRIM Yetkin TATAR	<i>Fırat University</i>	Sis Hesaplamada Görev Dağıtımının Arşimet Optimizasyon Algoritması İle Optimizasyonu
Ebru TANBOĞA KORKMAZ Fatih Ahmet ÇELİK	<i>Bitlis Eren University</i>	Investigation Of The Geometric Optimization And Molecular Dynamic Process Using Density Functional Theory (Dft) Of La ₄ mn ₂ ıng _e 4 Compound
Y. Ben-Ali I. El kadmiri Z. Rahou J. Barkani A. Essahlaoui D. Bria	<i>Mohamed First University</i>	Accordable filters by defect modes in single and double negative star waveguides grafted dedicated to electromagnetic communications applications
Matej Babič	<i>Faculty of Information Studies</i>	Using artificial intelligence for simulation a bike rent system network
Veysel OKÇU Elif SÖZGÜN	<i>Siirt University</i>	Investigation of Teachers'Perceptions of Servants' Leadership behaviors of school Principals

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-5/OTURUM-1, SALON-5

MODERATOR: Dr. Funda KOCAAY

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Funda KOCAAY Burcu KÜÇÜK BİÇER M.Esin OCAKTAN	<i>Medipol University</i>	Factors Affecting The Employees Of A Faculty To Experience Occupational Health Problems
Dilek Büyükkaya BESEN Merve GÜNBAŞ Merve DERVİŞOĞLU	<i>Dokuz Eylül University</i>	Global Pandemic: Covid-19 Experiences Of Intensive Care Nurses
Rumyana STOYANOVA	<i>Medical University of Plovdiv</i>	Does The Fourth Covid-19 Wave Look Different from The Previous Waves? – Experience From Bulgaria
Gülay OYUR ÇELİK Sinem ESKİDEMİR Büşra DALFİDAN Nagehan EVKAYA Kadriye ACAR	<i>Izmir Katip Celebi University</i>	Investigation Of Problems Related To The Use Of Personal Protective Equipment By Operating Room Workers In The Covid-19 Process: A Phenomenological Study
Aberkane SALAH Baziz AMİNE	<i>Khenchela University</i>	Nurse midwives' job satisfaction and burnout in an Algerian sample: The mediating role of emotional intelligence
Bayram DELEŞ Burcu GÜLEY Ayşegül ULUTAŞ KESKİNKILIÇ Oğuz EMRE	<i>Ardahan University</i>	Evaluation Of The Psychosocial Conditions Of Preschool Children By Their Mothers
Burcu GÜLEY Bayram DELEŞ Oğuz EMRE Ayşegül ULUTAŞ KESKİNKILIÇ	<i>Ardahan University</i>	Analysis Of The Emotional Abuse Potentials Of Mothers With Children In The Preschool Period In Terms Of Some Variables
Aslı KÖSE Meltem Tülin SEZGİN	<i>Gümüşhane University</i>	An Evaluation On Family Medicine Performance System
Asmolova Lyubov ALEXANDROVNA Nurlanova Asem NURLANOVNA Chunkurova Zarina KANAPIYANOVNA	<i>Kazakhstan-American Free University</i>	Pedagogical Orientation of Students to a Healthy Lifestyle

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-1/OTURUM-2, SALON-1

MODERATOR: Dr. İsmail KİNAY & Dr. Abdulvehap BOZ

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
İsmail KESKİN Taha YAZAR	<i>Dicle University</i>	Examining Teachers' Educational Philosophy Tendencies
İsmail KİNAY Ümran KOÇ Necmeddin Berk HAMİDİ	<i>Dicle University</i>	Examination Of Graduate Thesis On Values Education In Primary School Textbooks In Turkey
Şule FIRAT DURDUKOCA	<i>Kafkas University</i>	Examination Of High School Students' Level Of Confidence In The Class
Alina COSTÎN	<i>Aurel Vlaicu University of Arad</i>	Stress And Anxiety In Narcissistic Families During Lockdown
Milena APOSTOLOVSKA - STEPANOSKA	<i>Methodius University in Skopje</i>	The Influence of The Decision-Making Criteria in Decision Making Process
Hanife Gülhan Orhan Karsak İsmail ŞAN	<i>Kırklareli University</i>	Teachers' Opinions On Concept Of Education
İsmail ŞAN Hanife Gülhan Orhan Karsak	<i>İnönü University</i>	Podcast Homework Performance Of Pedagogical Formation Students
Григорчук Татьяна ВИКТОРОВНА	<i>Vinnitsia State Pedagogical University</i>	Methodological features of preparing future primary school teachers for the formation of logical thinking
Froilan D. MOBO	<i>Philippine Merchant Marine Academy</i>	Readiness of the Maritime Students in the New Normal: An Assessment in The Philippine Merchant Marine Academy, San Narciso, Zambales
Veysi AKTAN Abdulvehap BOZ	<i>Siirt University</i>	The Relationships Between Organizational Silence And School Climate In Primary Schools

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-2/OTURUM-2, SALON-2

MODERATOR: Dr. Şule ERKOVAN

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Aynur BİLMEZ ÖZÇINAR	<i>Siirt University</i>	Effects of High and Chilling Temperatures on Soybean Crop
Sipan SOYSAL	<i>Siirt University</i>	The Importance of Symbiotic and Asymbiotic Fertilization on Plants Used in Field Crops
Nurgül ERGİN Muhammed Fatih KAYA Mehmet Demir KAYA	<i>Bilecik Şeyh Edebalı University</i>	Improvement of Germination and Seedling Growth Performance of Naturally Aged Sunflower Seeds by Priming
Şule ERKOVAN Gül ARICAN	<i>Eskişehir Osmangazi University</i>	Competition Relations Between Some Annual Legumes - Cereals Mixtures Cultivated As Main And Second Crops
Frederick F. Patacsil Paulo V. Cenas Andhee M. Jacobe Monica M. Brosas Pauline Joy V. Roa	<i>Pangasinan State University</i>	Estimation Of Farm Gate Rice Price Using Temporal – Causal Modeling And Uni-Dimensional Kalman Filtering
O.A. Adebisi L.O. Adebisi A. Jonathan	<i>Department of Agricultural Economics and Farm Management University of Ilorin</i>	Smart Agriculture: Practices and Challenges among Commercial Arable Crop Farmers in Nigeria
Saira Zahoor Omar Fayaz Khan Abid Sultan Mushtaq A Lone Kusumakar Gautam Bilal A Sheikh	<i>School of Agricultural Economics and Business Management SKUAST-Kashmir</i>	A Study on Perception of Consumer towards Green Product Marketing
Huynh Viet Khai Huynh Thi Dan Xuan Tran Thi Thu Duyen	<i>Can Tho University</i>	Estimating farmer's willingness to pay for liquid organic fertilizer: A case study in the Vietnamese Mekong Delta
Muhamin Sahil Omar Fayaz Khan Abid Sultan Mushtaq A Lone Bilal A Sheikh	<i>School of Agricultural Economics and Business Management SKUAST-Kashmir</i>	Farmers' Buying Behaviour for pesticide use in Budgam district of Kashmir
Sikiru Ibrahim-Olesin Prince Osuji Chidiebere Emeka	<i>Alex Ekwueme Federal University</i>	Income Distribution Of The Adopters And Non Adopters Of Crop Rotation And Diversity Practices

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-3/OTURUM-2, SALON-3

MODERATOR: Dr. Fatih TAŞ

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Hamza KARABAĞ Necati ÜÇLER	<i>Adıyaman University</i>	Late period ventriculoperitoneal shunt infections
Özden YÜLEK	<i>Siirt University</i>	A Rare Cause Of Cholecystectomy: Eosinophilic Cholecystitis, A Case Series
Gd SUANTAK	<i>Assam down town University</i>	Spiritual Therapeutic Assessment in Palliative End-of-Life Care: Focus on Terminal Illness
Gd SUANTAK	<i>Assam down town University</i>	Effective Ways of Breaking Bad-News In Palliative End-Of-Life Care
Türker ACEHAN	<i>Recep Tayyip Erdoğan University</i>	A Rare Cause Of Adult Cough: Morgagnian Hernia. Presentation Of Our Approach To Surgical Treatment Across The Operation Video
Mustafa Nevzat FİRİDİN	<i>Siirt University</i>	Lumbar Ligamentum Pseudocyst Significant With Acute Neurological Deficit
Mustafa Nevzat FİRİDİN	<i>Siirt University</i>	Retrospective Evaluation Of Patients Operated For Myelomeningocele
K. R. PADMA K.R.DON	<i>Bharath University</i>	The Mental Trauma Faced by Population After Coronavirus Outbreak
Özden YÜLEK Gizem BOLOVA	<i>Siirt University</i>	Enterobius Vermicularis, A Rare Cause Of Acute Appendicitis

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-4/OTURUM-2, SALON-4

MODERATOR: Dr. M. Firat BARAN

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Kübra KONTBAY M. Aydın AKBUDAK	<i>Akdeniz University</i>	Transgene excision from rice genome through CRISPR/Cas9 System
Uzma Ayaz	<i>The University of Poonch Rawalakot</i>	Genetic variability, association and diversity study among the sunflower genotypes at seedling stage based on different morpho-physiological parameters under polyethylene glycol induced stress
Chafai Wissame Khalid Ahmed	<i>Mohammed I University</i>	Diversity And Mycorrhizal Potential Of Arbuscular Mycorrhizal Fungi In Two Natural Soils In The Eastern Region Of Morocco
Somayeh Torktaz	<i>University of Tehran</i>	Agricultural waste management to protect the environment
Mohamed El Housse Abdallah Hadfi Ilham Karmal Said Ben-Aazza Mohamed Errami Ali Driouiche	<i>University Ibn Zohr</i>	Valorization of the extracts of <i>Crocus Sativus</i> L waste as cost-effective and environmentally friendly inhibitors of scaling in industrial and irrigation equipment
Slimani Sabrina Farah Lotfi Benretem Abdelouahab	<i>University BADJI Mokhtar of Annaba</i>	Impact Of Wind Farms On The Environment
Valerii Barbash Olga Yakymenko Olga Yaschenko Roman Zakharko	<i>National Technical University of Ukraine</i>	Obtaining And Properties Of Nanocellulose From Hemp Fibers
Firdaouss Bouisfi Mohamed Chaoui	<i>Moulay Ismail University</i>	Study of the geometry effect of irrigation storage tank on trap efficiency

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-5/OTURUM-2, SALON-5

MODERATOR: Dr. Ahmet ÇOBAN & Dr. Fehmi DEMİR

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Yunus Emre AVCI Metin TOPRAKÇI	<i>Siirt University</i>	Evaluation of Education Unions According to Teacher Perceptions
Ahmet ÇOBAN Sait ÇAKAN	<i>Dicle University</i>	Characteristics Of Individuals In Terms Of Turkish Thinkers
Ahmet ÇOBAN Sait ÇAKAN	<i>Dicle University</i>	Characteristics Of Individuals Included In The Reports Of Foreign Experts Invited To Turkey
Fehmi DEMİR	<i>Siirt University</i>	Metaphorical Perceptions Of Eighth Grade Students Of Secondary School About The Covid-19 Epidemic
Faizan Shabir Zulqar Nain	<i>Aligarh Muslim University</i>	Transition towards Green Economy with Green Industry policy: The case of India's Practice
Dilara CİĞERCİ Sevim AŞIROĞLU	<i>Maltepe University</i>	Investigation Of Postgraduate Teachers' Awereness of STEM Education
Muhammet Muhsin UMURBEK Ali Osman ENGİN	<i>Atatürk University</i>	Examination Of Theses On The 21st Century Skills Of Teacher Candidates
Hacı Mehmet BOYRAZ	<i>Sakarya University</i>	Turkey's Struggle Against Irregular Migration Originating from Afghanistan
Cevdet EPÇAÇAN Bedriye Bahar GÖREN	<i>Siirt University</i>	Investigation of Students' Views on Values Education in Distance Education Implemented During the Covid-19 Pandemic Process

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-1/OTURUM-3, SALON-1

MODERATOR: Dr. Rasim TÖSTEN & Dr.Ahmet SAYLIK

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Ahmet SAYLIK Eren TÖRÜN	<i>Siirt University</i>	Teacher Loneliness: A Meta Synthesis Study
YASHAR AHMEDOV	<i>Azerbaijan State Oil and Industry University</i>	The Philosophy Of The Great Return
Sakine GÜMÜŞ Rasim TÖSTEN	<i>Siirt University</i>	Meta Synthesis Study on Equal Opportunity in Education
Selçuk GÜRÇAM	<i>Iğdır İl Özel İdaresi</i>	An Analysis On The Paris Agreement: A Solution Or A Disappointment?
Selçuk GÜRÇAM Emrah KONURALP	<i>Iğdır University</i>	Analysis Of Local Governments In Terms Of Climate Change And Zero Waste: The Case Of Iğdır Provincial Special Administration
Gulcin BILGIN TURNA	<i>Recep Tayyip Erdogan University</i>	Revenge Consumption: How We Take Revenge on Covid-19 Pandemic
Susan BETH ROTTMANN	<i>Ozyegin University</i>	Analysing Migrant Belonging in Nine Countries: The Impact of Social Locations and Meso-Level Inclusion
Qaribu Yahaya Nasidi Muhamad Fazil Ahmad Isyaku Hassan Jamila Mohammed Dahiru Abubakar Shehu	<i>University Sultan Zainal Abidin</i>	Mediating Role of Social Media on Online Shopping Behavior: Smart-PLS Approach
Ahmet SAYLIK Baran SELİMOĞLU	<i>Siirt University</i>	Examination Of Teachers' Perceptions Of Organizational Hypocrisy According To Some Variables

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-2/OTURUM-3, SALON-2

MODERATOR: Dr. Ayman El SABAGH

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Osama El Sayed Morsy Sami Abdou Atta Ali M. Eltamaly Amer Nasr A. Elghaffar Ahmed Sami Abdou Atta	<i>Mansoura University</i>	An Approach Estimation of Using the Fixed Shunt Capacitor Bank for Power Factor Correction
Souad KASRI Lazhar HEROUS	<i>University of Badji Mokhtar</i>	Experimental Modeling of The Electric Potential Decay at the Surface of Polyethylene Films (PET)
Yahaya Shagaiya Daniel	<i>Kaduna State University</i>	MHD Flow of Nanofluid Over Stretching Sheet Under the Control of Electric Field
Yahaya Shagaiya Daniel	<i>Kaduna State University</i>	Stagnation Point Flow with Radiative and Magnetic Field Over a Stretching Sheet
Lina Bouhafis Salah Tamalouzt Younes Sahri	<i>University of Bejaia</i>	Direct Torque Control Applied to Wind Turbine Based Dfig Under Sub and Super-Synchronous Operation Modes
Viktor Protsenk	<i>Zaporizhzhia National University</i>	Research of Melting of Ilmenite Concentrate in Electric-Arc Furnace of Direct-Current
Latifa BOUSSALIA Ahmed nabil ramadan	<i>University Constantine</i>	The Effect of the Wheel Treads Manufacturing Defects on Static and Dynamic Behavior of Wheel/Rail Interaction
SMILI Karima DEKHANE Azzeddine HEROUZ Lazhar	<i>University of Badji Mokhtar</i>	The Effect of Initial Potential and Charging Time on the Decay Characteristic of Surface Potential
Souad KASRI Lazhar HEROUS Karima SMILI	<i>University of Badji Mokhtar</i>	Corona-Charging and Charge-Decay Characteristics of an Insulator
Dilek Özlem ESEN Yasin Yiğit GÖNDER	<i>Kocaeli University</i>	Tpm Applications in Asas Aluminum and Results

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-3/OTURUM-3, SALON-3

MODERATOR: Dr. Fatih TAŞ

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Kevser GÜRSAN	<i>Yozgat Bozok University</i>	Review Of Theses On The Elderly Individual And Exercise
Inas YAYHA	<i>Kûfe University</i>	Squeeze Film Analytical Characteristics for The Human Hip Joint
Cengiz CENGİSİZ Artuner DEVECİ	<i>Manisa Mental Health and Diseases Hospital</i>	The Effect Of Alexithymia And Anger In Treatment Motivation Of Patients With Alcohol Dependence
A. U. Arun REVATHY R	<i>Nirmala College</i>	Food and Feeding Behaviour of Decapterus Macrosoma (Bleeker, 1851) off Cochin Coast
Rukiye ARSLAN Zekeriya ÇALIŞKAN	<i>Batman University</i>	Examination Of Graduate Thesis On Sensor Integration In Turkey According To Various Variables
Esmail Hassan Abdullatif AL-SABRI	<i>King Khalid University</i>	Predicting the Movement of Student Cohorts at the Faculty of Dentistry - Ibb University, Using the Stochastic Transition Matrix
Nilgün ONURSAL Mehmet Can DAL	<i>Siirt University</i>	Removal of malachite Green on Siirt clay from aqueous solutions by adsorption method
Favour C. UROKO	<i>University of Nigeria</i>	Oh Young Man, Take it Easy: Proverbs 20:21 and Nigeria Drug War
Emral GÜLÇEK	<i>Siirt University</i>	Place of Music in Dialysis Care
Atike BAHCIVAN	<i>Siirt University</i>	A Rare Case In Siirt: Angiolymphoid Hyperplasia With Eosinophilia

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-4/OTURUM-3, SALON-4

MODERATOR: Dr. Bünyamin DURAN & Dr. Resul BABAOĞLU

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Nuruddeen Muhammad KOKO Siti Zuliha RAZALI	<i>Universiti Sains Malaysia</i>	Intergovernmental Councils and Public Service Delivery in Nigeria: A Political Settlement Analysis
William MUHUMUZA	<i>Makerere University</i>	The Interplay of External and Domestic Interests in Shaping Uganda's Policy Reforms.
HASANZADA AISHAN	<i>Azerbaijan State Oil and Industry University</i>	The triumph of historical justice
Ziad AL SAAD	<i>Yarmouk University</i>	3D modeling of Greco-Roman monumental architecture from the Decapolis cities of Gerasa and Gadara-Jordan.
Dang Hoang Xuan Huy Luong Hoai My	<i>Nha Trang University</i>	Impacts Of The Us - China Trade War And Covid 19 Passion On Foreign Direct Investment Into Vietnam
Bünyamin DURAN	<i>Manisa Celal Bayar University</i>	The Relationship Between Economic Development And Socio-Cultural Values, According To Alfred Marshall
Tengiz VERULAVA	<i>Caucasus University</i>	Family Support Policy in Georgia
DESTA FEYISA GEDA HEMAL B PANDYA	<i>Gujarat University</i>	Determinants Of Households Poverty: Study Of Selected Urban Region Of West Arsi Zone, Ethiopia
Said OUSSOU	<i>Moulay Ismail University</i>	Amazigh Morphology: The case of Tashlhiyt
Ramadan Husayn ALZAHAWĪ	<i>Alzawia University</i>	Tourism Investments in Arab Spring Countries (Libyan Paradigm)

06.11.2021
Saturday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-5/OTURUM-3, SALON-5

MODERATOR: Öğr. Gör Cihan YILDIRIM

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Girma DEFERE	<i>Jimma University</i>	International Boundary (Making and Administration) and Pastoral Livelihoods: case of Ethio-Kenya Border
Ayobami Ademola AKANMU Kolawole Taofeek GBADAMOSI Felix Kayode OMOLE	<i>Federal University of Technology</i>	City Livability and Active Transportation in Lagos Metropolis, Nigeria
Ihor PRYKHODKO	<i>National Academy of the National Guard of Ukraine</i>	The Model Of Psychological Safety Of A Soldier's Personality
Maria SULTANA Tanvir SHEHZAD Nafiz RAHAMAN	<i>Khulna University</i>	Social And Economic Characterization Of Urban-Rural Divide: An Exploratory Study On Coastal Areas Of Bangladesh
Truong THI VIEN	<i>The University of Danang</i>	Enhancing Tourists Experience Through Smart Tourism In Developing Countries Having Potential In Ecotourism Development
Iva SULAJ	<i>Logos University College</i>	The Pensions System In Albania, An Urgent Need For Reform.
Vahid GHOLAMĪ Mohammad REZA KHALEGHĪ	<i>University of Guilan</i>	Land-use suitability using economic analysis and Geographic Information System: A Case Study: Zaremrod Watershed, Iran
Usman Mohammed BATURE FATĪMA BELLO Mukhtar SHEHU TAHĪR Bello GARBA	<i>Accountancy Department Federal Polytechnic</i>	The Effect Of Top Management Support On Internal Audit Effectiveness In The Nigerian Banking Sector
S. ANAMĪGA V. KUMARADEEPAN	<i>University of Jaffna</i>	Usage Of Social Media In Sri Lanka Banking Industry: A Study Of Awareness And User Knowledge Perspectives.
Deepti KHUBALKAR Mouza-BHANDEWADĪ	<i>Deemed University</i>	Fundamental Right To Digital Privacy And Media Victimization- An Assessment Under Justice System In India

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-1/OTURUM-1, SALON-1

MODERATOR: Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ & Dr. Deniz ÇAKAROĞLU

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ Sibel ASLAN	<i>Firat University</i>	The Effectiveness And The Problems Encountered Of Speaking And Listening Activities In The Classroom In The Context Of The Opinions Of English Teachers
Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ Sibel ASLAN Şule ERDEM	<i>Firat University</i>	The Attitudes of Pedagogical Formation Education Course Students Towards Learning
Sarwat SULTAN Sehrish AMEEN Frasat KANWAL	<i>Bahauddin Zakariya University</i>	Meanings of Education and Academic Achievement: Examining the Mediating Role of Academic Self- Efficacy
Magdalena BUGHIRICĂ GEORGESCU Corina RODICA IONESCU	<i>National University of Physical Education and Sports</i>	Current records on different impairments of children and adolescents enrolled in the special education system
Abbas Ali ZAREI Nadimeh BAGHERI SANJAREEI	<i>Imam Khomeini International University</i>	The Effect of Cognitively and Emotionally Engaging Activities on EFL Learners' Speaking Anxiety and Willingness to Communicate
Qader Vazifeh DAMIRHI Ahad NOROUZADEH Farhad AMIRI	<i>Islamic Azad University</i>	Institutionalizing Culture of Digital Reading and Learning Among Students
Deniz ÇAKAROĞLU Gülşen Poyraz DURMAN	<i>Siirt University</i>	Investigation Of The Effect Of Drinks For Athletes On Performance
Serdar ADIGÜZEL Emre SERİN	<i>Siirt University</i>	Erkek Futbol Oyuncularında 8 Hafta Otojenik Antrenman Sonrası Hamstring Esnekliğinin Değerlendirilmesi
Ihor HRYNCHENKO Tetiana KARPUNETS Olexandr CHUPRYNA	<i>H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University</i>	Volleyball Players Aged 12-13 Physical Training In Ukraine
Anna Prikhodko	<i>Yaroslav Mudrij National Law University</i>	Physical Education in Universities During The Covid-19 Pandemic: Challenges Of Online Learning

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-2/OTURUM-1, SALON-2

MODERATOR: Dr. Sevgi GÜNEŞ

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Michailov Neofit RILSKI	<i>Institute of Physical Chemistry</i>	About the Environmental Protection Activities Meaning
Osman ÖZÜDOĞRU	<i>Siirt University</i>	A Case Report Of Tramadol-Related Serotonin Syndrome
Yamina. AMMI Cherif. Si-MOUSSA Hanini SALAH	<i>University of Médéa</i>	Multiple linear regressions for modeling the rejection of anti-inflammatory drugs by reverse osmosis membranes
Saadet ÇELİKÖZLÜ Filiz ÖZYİĞİT	<i>Kütahya Dumlupınar University</i>	Protective Effects Of Hesperidin In Cerebral Ischemia Reperfusion Injury
Kratbi FOUAD Ammi YAMINA Hanini SALAH	<i>University of Médéa</i>	Prediction of the Organic Compounds rejection by Membranes using Neural Networks
Seval KAYA Uğur ŞEKER Yusuf NERGİZ	<i>Dicle University</i>	Effect Of Experimental Diabetes On Lungs And Investigation Of Possible Protective Potential Of Anti-Diabetic Black Seed Oil
Samiullah SAJID	<i>University of Agriculture</i>	Molecular characterization of SARS-CoV-2 Spike gene from suspected patients
Dilek BÜYÜKKAYA BESEN Hamdiye ARDA SÜRÜCÜ Devrim DÖLEK ÇETİNKAYA Merve DERVİŞOĞLU Lale ŞAHİN Mehtap ERTAŞ	<i>Dokuz Eylul University</i>	Covid-19 Experiences Of Individuals With Diabetes: Qualitative Study
Çağla ÖZSOY Serap KORAL TAŞÇI	<i>Kafkas University</i>	Diabetes And Infertility
Naci Ömer ALAYUNT	<i>Siirt University</i>	An Overview of Agmatine as a Neurotransmitter/Neuromodulator and its Effect on Diabetic Retinopathy
Sevgi Güneş Naci Ömer ALAYUNT	<i>Siirt University</i>	Magnetic field effects on neuropathy and unknown aspects

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-3/OTURUM-1, SALON-3

MODERATOR: Dr. Ömer ACER

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Ahmet EMİR	<i>Ege University</i>	Photochemical Analysis And Determination Of Biological Activity Of Allium scorodoprasum Subsp. Waldsteini
Mustafa YILDIZ Özay GÜLEŞ Mustafa SANDIKÇI Şadiye KUM	<i>Çanakkale Onsekiz Mart University</i>	The Effects Of Coenzyme Q10 On Bisphenol A-Induced Pancreatic Changes In Rats
Jyoti Ratan GHOSH	<i>Visva-Bharati University</i>	Adverse Effects of Bisphenol A Exposure On Metabolism
Şevki PEDÜK	<i>Mardin State Hospital</i>	A Rare Clinical Condition Due to Granulicatella Adiacens Mimicking Granulomatous Mastitis: Case Report and Literature Review
Clement Olusola OGIDI	<i>Kings University</i>	Assessment Of Phytochemical and Antimicrobial Activity Of Extract From Zinc And Copper Enriched-Pleurotus Ostreatus Cultivated On Mushroom By-Product
Mustafa ERDOĞAN Behçet İNAL Ömer ACER	<i>Siirt University</i>	Isolation And Molecular Characterization Of Methicillin-Resistant Staphylococcus aureus Strains Isolated From Clinical Samples In Siirt Training And Research Hospital
S. ABUBAKAR O.A. ADOUM	<i>Umaru Musa Yar'adua University</i>	Screening Of Cassia Sieberiana D.C. For Antimicrobial and Brine Shrimp Lethality Test
Yusuf ÖZER	<i>Dışkapı Yıldırım Beyazıt Training and Research Hospital</i>	Is Antibiotic Therapy Effective In Helicobacter Pylori Positive Dyspeptic Patients Without Pectic Ulcer Disease?
P. H. NAJAFGULIYEVA	<i>II Department of Surgical Diseases of AMU</i>	Modern Methods of Treatment And Prevention Of Gastroduodenal Bleeding Of Ulcer Origin
Yasemin GENÇ BAHÇE	<i>Siirt University</i>	Seroprevalence For Rubella, Cmv And Toxoplasmosis Among Pregnant Women In Siirt City

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-4/OTURUM-1, SALON-4

MODERATOR: Dr. Serap YADİGAR

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Zeki OGUT Adem TUNCER Ertugrul KARABULUT	<i>İnönü University</i>	Our Experience In Colorectal Surgery In Patients Aged 90 And Over
Serap YADİGAR	<i>Kartal Dr. Lütfi Kırdar City Hospital / İstanbul</i>	New Classification In Patients With Membranoproliferative Glomerulonephritis
Serap YADİGAR	<i>Kartal Dr. Lütfi Kırdar City Hospital / İstanbul</i>	Is the presence of proteinuria in patients with diabetes associated with the severity of Covid-19 disease?
Srdjan S. PUTNIK	<i>University of Kragujevac</i>	Laparoscopic surgical methods in the modern treatment of obesity and metabolic syndrome
Srdjan S. PUTNIK	<i>University of Kragujevac</i>	Mega Obesity Patients - A Challenge In Bariatric Surgery
Mazlum YAVAŞ	<i>Şanlıurfa Education and Research Hospital</i>	Acute Incarceration Of Prolapsed Giant Rectal Polyp: A Rare Case Of Anorectal Emergency
Ahmet KARAKAYA	<i>Recep Tayyip Erdoğan University</i>	A Rare Acute Abominal Cause: Small Intestine Perforation Due To Foreign Body
K.F. GASIMOVA E.A. NOVRUZOV	<i>Gasimova K.F Novruzov E.A.</i>	Results of the treatment of indigestion syndrome accompanying gallstones
Refes INES Retem CHAHIRA Djemli SAMIR	<i>University Badji Mokhtar Annaba Algeria</i>	Toxicological effect of Abamectin on organ weight in pregnant rats treated with ginger
Necati ÜÇLER Yunus KURTULUŞ	<i>Adıyaman University</i>	The results of microdissectomy in recurrent disc herniation

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-5/OTURUM-1, SALON-5

MODERATOR: Dr. Fatih TAŞ

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Altay BABACAN	<i>Fethi Sekin Pediatrics Hospital</i>	Retinoblastoma treatment in childhood
Altay BABACAN	<i>Fethi Sekin Pediatrics Hospital</i>	Pediatric transfusion principles
Fareed AFZAL Maryam UMAR Maham MUSTAFA Khadija ASIF	<i>Government College University</i>	Nutrition Characteristic and Health benefit of Pistachio nut
Ümit GÖRGÜLÜ	<i>Ankara City Hospital</i>	Sinus Vein Thrombosis: Stroke Outpatient Clinic Experience
Shehla Nasar Mir Najib ULLAH	<i>King Khalid University</i>	Potential Role of Immunity Booster Herbal Drugs In Covid -19 From Abha, Aseer Region, Saudi Arabia
Şaban KILIÇ Faruk BALICA Yıldırım KOCAPINAR	<i>Siirt University</i>	Anthrax on the Upper Eyelid
Z.M. KULIYEVA L.I. RUSTAMOVA T.I. IBADOVA I.B. ISRAFILBEKOVA M.N. MAMMADOVA	<i>Azerbaijan Medical University</i>	Risk factors for the emergency conditions development in tender-age infants
Furkan Fatih GULYESIL Mustafa DOGAN Mehmet Cem SABANER Hamidu Hamisi GOBEKA Abdullah KINAR Sahin ULU	<i>Siirt University</i>	Coincidence Of Sensorineural Hearing Loss And Severe Glaucoma: A Comparative Audiometric Study
Mehmet BULDUK Veysel CAN Bahattin BULDUK	<i>Van Yüzüncü Yıl University</i>	Common Newborn Congenital Endocrine Disease: Congenital Hypothyroidism
Mehmet BULDUK Veysel CAN Bahattin BULDUK	<i>Van Yüzüncü Yıl University</i>	A Metabolic Disease In Newborn: Phenylketonuria

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 10.00-12.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-1, HALL-6/OTURUM-1, SALON-6

MODERATOR: Dr. Sevda KOÇ AKRAN & Dr. Öğr. Üyesi Tahir YAŞAR

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Sevda KOÇ AKRAN	<i>Siirt University</i>	Teachers' Perceptions Regarding The "Live Lesson" Concept: A Metaphor Analysis Study
Kamil AKBAYIR Gamze ALKAN	<i>Yüzüncü Yıl University</i>	Causes Of Mathematics Anxiety And The Effect Of Teacher's Gender On This Situation
Tahir YAŞAR	<i>Siirt University</i>	The Relations between Man and nature in Stephen Ctane's The Red Badge of Courage
Halil HADİMLİ Musa YÜKSEL	<i>Akdeniz University</i>	Socio-Cultural Integration Of Syrian Refugees (City Of Siirt)
Murat AYHAN Güzin AYHAN Gözde AYHAN	<i>Ministry of Youth and Sports</i>	Physical Environment and Psychological Relief Factors of Continuing Smoking Behavior of Education Faculty Students
Hatice ŞEN	<i>Gazi University</i>	Analysis of The Secondary School Courses Of 5,6,7 And 8th Grade Of Science Textbooks In Terms Of The Measurement, Assessment And Evaluation Approach
Sevda KOÇ AKRAN Revan SADAK BİLEK	<i>Siirt University</i>	Teacher's Views On STEM Education: A Content Analysis Study
Sevda KOÇ AKRAN Berfin YILDIRIM	<i>Siirt University</i>	Teachers' Metaphorical Perceptions Regarding The 6C Model Concept
Cemal Ergun ÇELİK	<i>Siirt University</i>	Heart Reading

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-1/OTURUM-2, SALON-1

MODERATOR: Dr. Kübra GÜL

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Gonca ÇELIKTEN	<i>Kafkas University</i>	A Numerical Treatment of Modified Burgers Equation
Kübra GÜL Hikmet AKYOL	<i>Muş Alparslan University</i>	Review of the Impact of Covid-19 on Economic Performance: Example of Developing Countries
Kübra GÜL Hikmet AKYOL	<i>Muş Alparslan University</i>	Study of the Impact of Climate Change on Globalization and Fdi: Example of Mena Countries
Mehsin Jabel Atteya	<i>Al-Mustansiriyah University</i>	Generalized Jordan Homoderivations of Associative Rings
Mohamed HOUASNI Salah ZITOUNI	<i>Université Djilali Bounaâma Khemis Miliana</i>	Well-Posedness and Exponential Stability of a Delayed Flexible Structure with Temperature and Micro-Temperature Effects
Petru CARDEI	<i>National Institute for Research-Development of Machines and Installations designed for Agriculture and Food Industry</i>	Quantification And Computer Programming of Territorial Division Criteria, Case Study
Timothy GANESAN	<i>American Mathematical Society</i>	Spectral Dynamics of Interacting Particles: in Brownian Motion and Gravitating Dust Solutions
Samir ZAHAF Amar CHEMMAMI Mouloud DAHMANE Azzeddine BELAZIZ	<i>University of Châab Erssas</i>	Numerical Validation of the 3d Model of The L4-L5 Lumbar Segment Functional Unit by the Finite Element Method
Abdelkader EL MAHI M'hammed ZIANE	<i>Mohammed I University</i>	The Iwasawa Invariant M Vanishes for Z_2 -Extensions of Certain Real Biquadratic Fields
Karima LAOUBI	<i>M'hamed Bougara University</i>	Rational Decay of the Linear Wave Equation with Dynamic Boundary Conditions and Significant Density

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-2/OTURUM-2, SALON-2

MODERATOR: Dr. Bülent SARI

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Bülent SARI Hakan GÜNEY Selman TÜRKEŞ Farhad ZARIFI Muhammed ALHASAN Serdal SIRLIBAŞ Deniz CİVAN YİĞİT Güray KILINÇÇEKER Beşir ŞAHİN	<i>Çukurova University</i>	Water Footprint Calculation Methods and Evaluation in Textile Industry
Bülent SARI Hakan GÜNEY Selman TÜRKEŞ Farhad ZARIFI Muhammed ALHASAN Serdal SIRLIBAŞ Deniz CİVAN YİĞİT Güray KILINÇÇEKER Beşir ŞAHİN	<i>Çukurova University</i>	Evaluation of Sustainable Manufacturing Practices in the Textile Sector within the Scope of Unep 2030 Sustainable Development Goals
Bülent SARI Hakan GÜNEY Selman TÜRKEŞ Farhad ZARIFI Muhammed ALHASAN Serdal SIRLIBAŞ Deniz CİVAN YİĞİT Güray KILINÇÇEKER Beşir ŞAHİN	<i>Çukurova University</i>	Evaluation of the Relationship of Clean Production Practices in the Textile Sector with the Size and Performance of the Business
Milena NIKODIJEVIĆ Dragan ĐORĐEVIĆ	<i>Univesity of Niš</i>	Pre-Treatment with Fatty Alcohol and Dyeing of Wool Fibers
Rogozhina Iuliia Vladimirovna Guseva Marina Anatolievna Andreeva Elena Georgievna	<i>Russian State University named after A.N. Kosygin</i>	Assessment of the Quality of Garment Manufacture Through Non-Contact Method of Machine Vision
Arshi NAIM	<i>King Khalid University</i>	Application of Queuing Theory in Electronic Business Management
Arshi NAIM	<i>King Khalid University</i>	Green Information Technologies in Business Operations
Alexander KROUMOV Maya Margaritova ZAHARIEVA Anna BRACHKOVA Snejana RUSSINOVA Yana ILIEVA Mila KALEVA Dimitrina ZHELEVA-DIMITROVA Vessela BALABANOVA Reneta GEVRENOVA Milka MILEVA Almira GEORGIEVA Tanya KIM Alexander ADAMOV Hristo NAJDENSKI	<i>Medical University – Sofia</i>	Complex Challenges and Engineering Solutions in Multifunctional Algology Labs
Ali kzy KURMANZHAN Marina GUSEVA Yelena ANDREEVA	<i>Russian State University named after A.N. Kosygin</i>	Advantages of Virtual Sketching for Fur Production

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-3/OTURUM-2, SALON-3

MODERATOR: Dr. Veysel Süleyman YAVUZ

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
İlker Bekir Topçu İlkay Kara	<i>Eskisehir Osmangazi University</i>	Advances on Sulfurous Concretes: Review
İlker Bekir TOPÇU Taylan SOFUOĞLU	<i>Eskisehir Osmangazi University</i>	Ensuring Waste Recycling by Obtaining Geopolymer Mortar with Press Filter Waste That Released in Sugar Production Process
Erdal ÖNER Murat YAYLACI	<i>Bayburt University</i>	Finite Element Analysis of Contact Problem of Bilayer System Resting on Simple Supports
İpek BALNAN Melek Gülnur SAMUR Tuncay TUNA Erol KAM	<i>Yıldız Technical University</i>	Investigation of Neutron Shielding Behavior of Unreinforced and Calcite Reinforced Concrete Samples
Berrabah Hamza Madjid	<i>Ahmed Zabana University</i>	Study of a Composite Beam Under the Thermal Effect
Beyoud Samira	<i>University of Sciences and Technology Houari Boumediene</i>	Free Surface Flow Evolution Over a Hole
Belouadah MESSAOUDA Rahmouni DOĞRU ZİNE EL ABİDİNE Mokrani El Hassen Hicham	<i>M'sila University</i>	Study of the Incorporation of a Mixture of Marble Powder, Glass and Silica Fume on The Physical Properties of Cement Paste. Compressive Strength of The Mortar
Adamu, A Ologe, O	<i>Zaporizhzhia National University</i>	Configuration Reversal Effect on Earth Resistivity Measurement in Some Part of Birnin Kebbi Northwestern Nigeria
İlker Bekir TOPÇU Muhammed Emre DANIŞ	<i>Eskisehir Osmangazi University</i>	Recent Development Of Sulfurous Concrete

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-4/OTURUM-2, SALON-4

MODERATOR: Dr. Neslihan KOÇ ÇAPAR

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Neslihan KOÇ ÇAPAR Seçil ŞATIR	<i>Fatih Sultan Mehmet Vakf University</i>	Understanding and Defining the Space: Places to Eat in The Context of Covid-19
Serkan ETLİ Osman HANSU	<i>Munzur University</i>	Fresh Properties of Self-Compacting Mortars Produced with White Portland Cement Substituted Nano Silica and Micro Silica
Mehmet Bahadır TOSUNLAR	<i>Selçuk University</i>	Cultural Diversity and Deterioration Problems in Konya Musalla Cemetery
G.P. Ashwinkumar P. Nanda	<i>Vijayanagara Sri Krishnadevaraya University</i>	3-D Mhd Flow of Non-Newtonian Hybrid Nanoliquid Above a Stretching Surface
G.P. Ashwinkumar B. Ranjana	<i>Vijayanagara Sri Krishnadevaraya University</i>	Impact of Thermal Radiation on Mhd Flow of Hybrid Nanofluid Over a Stretching Surface
Gian C. Rana Ramesh Chand Sanjeev Kumar	<i>Department of Mathematics NSCBM Govt. College</i>	On the Onset of Double-Diffusive Convection in a Couple Stress Nanofluid Flow
Mohamed Dhia Massoudi Mohamed Bechir Ben Hamida	<i>University of Monastir</i>	Numerical analysis of magneto-natural convection and thermal radiation of SWCNT nanofluid inside T-inverted shaped corrugated cavity containing porous medium
Jehirul Islam	<i>Adani Institute of Infrastructure</i>	Intermediaries in E-Commerce and Consumer Protection: A Critical Appraisal of the Consumer Protection Act, 2019 in India
Nurila Bimakhanbet Asel Shayakhmet	<i>Al-Farabi Kazakh National University</i>	Online Dictionaries In Formation Of Student's English Competence
Roba Saeed Badghish Safia Hamidalddin	<i>Jeddah University</i>	Natural radioactivity levels and elements concentrations in agricultural soil and underground water in the western region - Kingdom of Saudi Arabia

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-5/OTURUM-2, SALON-5

MODERATOR: Dr. Ümit ÇALIŞIR

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Ümit ÇALIŞIR	<i>Siirt University</i>	S,S'-Dipyridin-2-Yl 2,2'-Disulfanedidibenzenecarbotioate: Microwave Assisted Synthesis, Characterization, And Investigation Of Metal Extraction Properties
Mehmet ASLAN Ümit ÇALIŞIR Baki ÇİÇEK	<i>Siirt University</i>	Synthesis of Thiobenzon Modified Multi-Walled Carbon Nanotubes and Characterizations With TEM, FTIR, NMR, and TGA Methods
Baki ÇİÇEK	<i>Balikesir University Faculty of Sciences & Arts</i>	Investigation of the Effects of Molecule-Ion Hardness, Heteroatom Ratio, and Ion Radius on Metal Complexation of Thio Crown Ethers
Ayşe KAZANCI DAĞ	<i>20th Reg Directorate State Hydraul Works</i>	Synthesis and Characterization of Palladium Complexes of Azo-Azomethine Ligands
Hayat HADDAD Feza GEYİKÇİ	<i>Ondokuz Mayıs University</i>	Photocatalytic Degradation of favipiravir in polluted water over efficient carbon doped TiO ₂ nanoparticles
Faraan Fareed Rabia Nazir Yaseen Ayyub Muhammad Ibrar	<i>Forman Christian College University</i>	Synthesis and Characterization of NiO Nanoparticles by Chemical Precipitation, Ultrasonication and Microwave Approaches and the Comparison of Their Catalytic Degradation Potential for Reactive Dye and Organophosphate Pesticide
Sana Khalid Fahad Ali	<i>University of the Punjab</i>	Removal of Reactive Yellow Dye-145 from Wastewater Using Binary Metal Oxides Impregnated Ceramic Waste Powder
Mahsa Hajiahmadi	<i>University of Tabriz</i>	Using Nano Particle Semiconductors for Removal of Dyes
Nurhidayatullaili Muhd Julkapli Saba Afzal	<i>University of Malaya</i>	Photoactive Of Magnetic Titania Chitosan Based Catalyst for Reduction of Nitro Phenolic Based Compounds
Saravanan Sigamani Raghvendra Sarvjeet Dubey	<i>Swarnandhra College of Engineering & Technology</i>	Synthesis, Fabrication and Characterization of SiO ₂ /TiO ₂ Multilayers on Silicon Substrate using Sol-Gel Spin-Coating Technique
Raed H. Althomali Khalid A. Alamry Mahmoud A. Hussein R. M. Guedes Ajahar Khana	<i>King Abdulaziz University</i>	Highly Sensitive Detection Analytical Performance of 2-NP Pollution in Various Water Samples Via PANI/S-CMC/Mwcnts Nanocomposite Based Electrochemical Sensor

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 13.00-15.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-2, HALL-6/OTURUM-2, SALON-6

MODERATOR: Dr. Ayman El SABAGH

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Hajar Sadeq Abdelkader Nasser Abdelhamid Kerkour El Miad	<i>Mohammed First University</i>	The mechanism of corrosion of reinforced concrete under the effect of carbonation
Ufuk YILMAZ Ufuk KILLI Mustafa Batuhan KURT Ahmet TUTUŞ Sinan Sönmez	<i>Marmara University</i>	Investigation of Inkjet Printing Properties of Gcc (Ground Calcium Carbonate) Coating on Recycled Paper Produced from Corrugated Cardboard Waste
Kahoul Hafida Bouzerara Ramdane Chaib Rachid	<i>Frères Mentouri University-Constantine1</i>	For An Improvement in The Quality of Welding Processes: Case of Engtp
SAKER Besma CHAIB Rachid	<i>University Frères Mentouri Constantine 1</i>	For Efficient Management of Logistics Platforms: Case Study
Mourad Amrani Abdelhak Sekhri Rachid Chaib	<i>University Mentouri Brothers Constantine1</i>	Simulation of the Effects of The Bleve Phenomenon on The S152 Gpl Sphere
Cheilytko Andrii Oleksandrovich Ilin Sergii Vitaliyovich Saienko Yevhen Eduardovych Kiriushkov Vladyslav Oleksandrovich	<i>Zaporizhzhia National University</i>	Environmental Problems of Energy and Ways to Solve Them with the Help of Renewable Energy Sources
Ajjaz maqbool Chitaranjan Sharma	<i>Holkar Sciences College Indore</i>	Determine Optimal Allocation for Transportation Problem by Using FLP
A. U. Arun Usha K. Aneesh V. Pillai	<i>Cochin University of Science and Technology</i>	An Increase in Cyclones and Depression Around Indian Subcontinent: A Direct Impact of Climate Change

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-1/OTURUM-3, SALON-1

MODERATOR: Dr. Sabit HOROZ

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Muntadher ALWAHID HAWI Gediz UGUZ	<i>Ondokuz Mayıs University</i>	An Alternative Heterogeneous Catalyst Synthesis from Waste Fish Scales for Biodiesel Production
Sabit HOROZ Arzu EKİNCİ	<i>Siirt University</i>	Investigation of Photocatalytic Properties of Ni-doped CdS Quantum Dots Synthesized at Different Temperature
Yusuf Hassan	<i>Umaru Musa Yar'adua University</i>	Silica-Supported Dehydrating Agent for Acetalisation and Ketalisation of Carbonyl Compounds
Amina Mumtaz	<i>PCSIR Laboratories Complex</i>	Schiff Base Transition Metal Complexes: Synthesis, Characterization, and Antibacterial Studies
Asma Amjlef Abdellah Ait El Fakir Salaheddine Farsad Said Et-Taleb Noureddine El Alem	<i>Ibn Zohr University</i>	Quartz-Sand@Chitosan Composite Adsorbent Material for the Removal of Orange G Dye from Aqueous Solutions
Srdjan D. Matijašević Vladimir S. Topalović Snežana R. Grujić Jelena D. Nikolić Veljko V. Savić Snežana N. Zildžović	<i>University of Belgrade</i>	The Crystallization Characteristic of Glass Powders from the System $\text{Li}_2\text{O}-\text{Al}_2\text{O}_3-\text{GeO}_2-\text{P}_2\text{O}_5$
Faraan Fareed Rabia Nazir Yaseen Ayyub Muhammad Ibrar	<i>Forman Christian College University</i>	Synthesis and Characterization of NiO Nanoparticles by Chemical Precipitation, Ultrasonication and Microwave Approaches and the Comparison of Their Catalytic Degradation Potential for Reactive Dye and Organophosphate Pesticide
Chukwuemeka Augustine Precious Nkechiyere	<i>Alex Ekwueme Federal University Ndufu-Alike</i>	CeO/NiO Core-Shell Thin Films: Preparation, Characterization and Applications
Aliyu Danmusa Mohammed Ansar Bilyamin Adam	<i>Umaru Musa Yar'adua University</i>	Chemical Modification and Characterization of Cellulose Containing Labile Cationic Group
Zakaria LAFDAILI Sakina El-Hamdani Mohamed El Hattab Lahoucine Belarche	<i>University Ibn Zohr</i>	Magnetohydrodynamics of the Turbulent Natural Convection of Nanofluids (Water + Ag / TiO_2 /Cu) in a Differentially Heated Rectangular Cavity
Houssam SABBABI	<i>University of Miskolc</i>	Review of Fatigue Strength Evaluation of Local Stresses in Welded Joints

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-2/OTURUM-3, SALON-2

MODERATOR: Dr. Volkan Müjdat TİRYAKİ

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Eren KAYA Mustafa Zahid GÜRBÜZ	<i>Doğuş University</i>	Preventing Attackson Cloud Servers by Using Virtual and Physical Firewalls Together
Mahmut Dirik Mehmet Gül	<i>Şırnak University</i>	Tuning Artificial Neural Networks using Particle Swarm Optimization Algorithms for Breast Cancer Diagnosis and Prognosis
Ahmet Çelik Sinan Sarıyıldız	<i>Kütahya Dumlupınar University</i>	Seed Counting on Fixed Platform Design Using Computer Vision Technique
Armağan BOZKURT Musa ÇALIŞKAN Fatma Ayşima KUTLU Hasan Bilgehan YILDIRIM Cengiz Fatih ÖZYURT Halil Çağatay ÖZCAN Onur ÇALIM Burak ATILGAN	<i>Pamukkale University</i>	Design An Amphibious Vehicle for Search and Rescue Operations
Fatma KUNCAN	<i>Siirt University</i>	Predictive Approach with Artificial Intelligence Methods Using Different Types of Signals for Fault Diagnosis
Farah Lotfi Farah Nadir Zaeim Kamar Slimani Sabrina	<i>University Badji Mokhtar</i>	A High Efficiency Reduced Rules Neuro-Fuzzy based MPPT Controller for Photovoltaic Array Connected to Grid
Aman Mishra Rahul Desai	<i>Army Institute of Technology</i>	Analysis of Routing Protocols for Wireless Networks
Mustansir ul Hassan	<i>Kohat University of Science & Technology</i>	Customize Moth Flame Algorithm For Complicated Unconstrained Optimization Problems

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-3/OTURUM-3, SALON-3

MODERATOR: Dr. İltar Şahin AKTAŞ

AUTHOR	AFFILITION	ABSTRACT TITLE
Adile AKPUNAR Emre ERCAN Bülent USTAOĞLU	<i>Pamukkale University</i>	Charging Station with Land-Independent Submarine Turbines
Murat AKDEMİR	<i>Siirt University</i>	Investigation of Cobalt Doped Microcystis Aeruginosa as a Supercapacitor Electrode
Sabri Can EKERER Cem BOĞA Mirsadegh SEYEDZAVVAR Touraj FARSADI	<i>Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University</i>	The Effect of Various Filling Types on The Free Vibration Behavior of A 3d Printed Cantilever Beam
Hassan Guendouz	Mechanics Research Center	Indium-implanted Silicon Wafer Used as P-type Semiconductor
Rebiai Cherif Bahloul Elhachemi Saidani Noureddine	<i>University of Batna2</i>	On Improved Strain Based Element for Linear and Nonlinear Structural Analysis
Nassim Sabri Abdelhalim Tlemçani Aissa Chouder	<i>University Yahia Farès</i>	Real-Time Diagnosis of Battery Cells for Stand-Alone Photovoltaic System Using Machine Learning Techniques
O.Maghlaoui H.Cheghib D. Khalfa A.Benretem I.Meghlaoui	<i>Annaba University</i>	Behavioral reliability assessment to improve optimization of wind turbine performance parameters
D. Khalfa A.Benretem O.Maghlaoui M.Dejmai	<i>Annaba University</i>	Projection of the Amdec Method on The Turbo Compressor
Bouri Ismaïl Zahaf Samir	<i>University of Mostaganem</i>	Programming and execution of milling machining cycles: numerically controlled milling machine (Sinumerik-EMCO)
Amhimmid Q. Almbrou Abdussalam Ali Ahmed	<i>Bani Waleed University</i>	The Detection System Of Human Tracking Motion Based Pyroelectric Infrared (Pir) Sensor

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-4/OTURUM-3, SALON-4

MODERATOR: Dr. Servet ÖZKAN

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Servet ÖZKAN Ahmet YAKIN	<i>Van Yüzüncü Yıl University</i>	The Reasons That Push the Automotive Industry to Produce Electric Vehicles and Developments in Electric Vehicles
Servet ÖZKAN Ahmet YAKIN	<i>Van Yüzüncü Yıl University</i>	Hydrogen Fuel Vehicles as A Fossil Fuel Alternative
Burak TÜRKAN Mücahit Türker UYSAL	<i>Bursa Uludag University</i>	Optimization of Exergy and Energy Analysis of the Infrared Radiation Drying Process
HAMRANI Abdelmoumin TLEMÇANI Abdelhalim ABBADI Amel AMRI Amel	<i>University of Médéa</i>	Improving the Performance of Industrial Networks: Study of the EtherChannel Link Aggregation Protocol
SKENDER Mohamed redha HAMIDIA Fethia ABADI Amel TLEMCANI Abdelhalim	<i>University of Médéa</i>	Maximum Power Point Tracking (MPPT) For Photovoltaic Using a Higher Order Sliding Mode Combined with Fuzzy Logic Control (FLC) of a Series Multi-cells Inverter
Hadji Chaabane	<i>University of M'Sila</i>	Output Voltage Control of Doubly Fed Induction Generator (DFIG) Using an Adaptive Backstabbing Control Approach
KADRI Hakim TLEMÇANI Abdelhalim HANINI Nourdine BOUDANA Djamel MOUALDIA Abdelhafid	<i>University of Médéa</i>	Study and Implementation of Field Oriented Control of the Wound Asynchronous Machine
Yassine YAKHELEF Billel SMAANI Fares NAFA Messaoud BOULOUH Ali BOUHEDDA	<i>University of Boumerdes</i>	Comparison Study of Modular Multilevel Converter Based Solar Microgrid Conversion System When Using Neural Network Mppt Control
Saba MUNIR Ausnain NAVEED	<i>University of Azad Jammu & Kashmir</i>	Techno-Economic Analysis of MTBC Azad Kashmir Using Homer Pro Software

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-5/OTURUM-3, SALON-5

MODERATOR: Nalan TURKOGLU

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Nedim SAKÇI Şener KURT	<i>Hatay Mustafa Kemal University</i>	Fungal Disease Agents Causing Dieback in Pistachio Trees in Batman and Siirt Provinces
Nalan TÜRKOĞLU Mohsen MIRZAPOUR Rukiye GEZER	<i>Van Yüzüncü Yıl University</i>	Tissue Culture Studies in Ornamental Pepper
Necmettin YILMAZ Nalan TÜRKOĞLU	<i>Van Yüzüncü Yıl University</i>	Investigation of Some Characteristics of Capari (Capari Siculo) Plant Naturally Growing in Hakkari
Ersin GÜLSOY Mikdat ŞİMŞEK	<i>Iğdır University</i>	Local Walnut Selection Studies in Turkey from Past to Present
Gamze KAYA	<i>The Ministry of Agriculture and Forestry</i>	Enhancement of Germination and Seedling Growth of Tomato by Seed Priming Under Chilling Stress
Durmuş ÇETİN M. Aydın AKBUDAK	<i>Akdeniz University</i>	Amino Acid Composition Of Tomato (<i>Solanum lycopersicum</i>) Under Salinity And Drought Stresses
Nurefsan CIRIK M. Aydın AKBUDAK	<i>Akdeniz University</i>	Optimization of Callus Induction in <i>Arabidopsis thaliana</i>
Hanem Fathy Khater	<i>Benha University</i>	Back to the future with Botanical Pesticides
Sanjeev Kumar Gupta Taslina Sheikh	<i>Baba Ghulam Shah Badshah University</i>	Invasive Alien Species In Bhaddu Region Of District Kathua (North-West Himalayas), Jammu And Kashmir, India
Desta Feyisa Geda	<i>Gujarat University</i>	Garlic Production And Margin Analysis For Farmers: The Case Of Kore And Gedeb Hasasa Districts, Ethiopia
Merve Nur KARA Erkut PEKŞEN	<i>Ondokuz Mayıs University</i>	Use of Cluster Analysis in Chickpea Breeding

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-6/OTURUM-3, SALON-6

MODERATOR: Prof. Dr. Emine KARADEMİR & Prof. Dr. Çetin KARADEMİR

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Sait AYKANAT Mehmet Emin BİLGİLİ Hatun BARUT	<i>Eastern Mediterranean Agricultural Research Institute Directorate</i>	The Effects of Different Sowing Methods and Cutting Heights on Amount and Coating Ratio of Stubble In Wheat Agriculture
Emine YURTERİ Aysel Özcan AYKUTLU Fatih SEYİS	<i>Recep Tayyip Erdogan University</i>	Effect of Organic Fertilizers on Tea Yield at Different Years
Emine YURTERİ Aysel Özcan AYKUTLU Fatih SEYİS	<i>Recep Tayyip Erdogan University</i>	Development of Leafy Kale Genotypes with Edible Oil Quality
Başuzman Ali KOÇ Hakkı AKDENİZ	<i>Iğdır University</i>	Seed Yields and Some Properties of Triticale (Triticale (X Triticosecale Witt.) Grown on Dry and Irrigated Conditions in Ceylanpinar
Levent YORULMAZ Merve BAYHAN Muhammet ÖNER Remzi ÖZKAN Cuma AKINCI	<i>Dicle University</i>	Effects of Different Doses of Ems Mutagen Applications on Seedling Properties of Barley (<i>Hordeum vulgare</i> L.)
Saghouri El Idrissi Imane Kettani Rajae Ferraahi Moha Brhadda Najiba Ziri Rabea	<i>University of Ibn Tofail</i>	Field evaluation of physiological, biochemical and agronomic factors of advanced wheat lines in drought condition
Osasona K.K Fagbote O.O Adebayo D	<i>University of Ilorin</i>	Assessment Of Climate Smart Agricultural Practices On The Livelihood Status Of Sesame Farmers In Nasarawa State, Nigeria
Niranjana. S	<i>Manonmaniam Sundarnar University</i>	Isolation Of Oleaginous Bacteria From Different Oil Contaminated Soil
Viliana Vasileva Todor Kertikov Daniela Kertikova	<i>Institute of Forage Crops</i>	Plastid Pigments Content Of Two Alfalfa Varieties And Their Mixtures With Cocksfoot
Roba saeed badghish Safia Hamidalddin	<i>Jeddah University</i>	Natural radioactivity levels and elements concentrations in agricultural soil and underground water in the western region - Kingdom of Saudi Arabia.
Emine KARADEMİR Çetin KARADEMİR	<i>Siirt University</i>	Methods for Determining Defoliant Application Times in Cotton
Çetin KARADEMİR Emine KARADEMİR	<i>Siirt University</i>	Physiological Parameters Used for Determining Abiotic Stress Tolerance in Cotton
Abdurrahim YILMAZ	<i>Bolu Abant İzzet Baysal University</i>	Why Should We Grow Hemp?

07.11.2021
Sunday / Ankara Time: 16.00-18.30

Zoom Meeting ID: 787 585 7978
Zoom Passcode: 010101

SESSION-3, HALL-7/OTURUM-3, SALON-7

MODERATOR: Dr. Erhan AKIN & Dr. M. Halil SAĞLAM

AUTHOR	AFFILIATION	ABSTRACT TITLE
Nina BILOKOPYTOVA Karim EL GUESSAB	<i>Zaporizhzhia National University</i>	Turkey- China: Aspects Of Symbiotic Dialogue
M. Halil SAĞLAM	<i>Siirt University</i>	The Evolution Of The Totalitarian Regime To Democracy In The Hunger Games Series
Lawali MAMAN TOUKOUR Allagbe AYODELE ABDEBAYO	<i>Université de Zinder</i>	Youth Sensitizing in Sani Aboussa's Oral Songs
Samarjit Roy Debashis De	<i>Maulana Abul Kalam Azad University of Technology</i>	Imherit: Internet Of Music Things In Intangible Cultural Heritage Preservation
Erhan AKIN	<i>Siirt University</i>	A New Method In Story Analysis: Realize Yourself With A Tale (Masgek)
Mustafa Muhammad Qandil Zaied	<i>King Khalid University</i>	The Creative Aspects Of Architecture Roman Theater In North Africa
Kerim TUZCU	<i>Siirt University</i>	Turkish Language During The Corona Virus Pandemic
Chandrasekharan PRAVEEN	<i>Institute of Advanced Study in Education</i>	Activities in Schools 100 Years Ago-A Historical Study Through Photographs
Aitolkyn ASHIMOVA	<i>Al-Farabi Kazakh National University</i>	Data Technology And Relevance Of Convergence Journalism
Irina-Ana DROBOT	<i>Technical University of Civil Engineering</i>	Autumn Presented In Poems
Zhazira BATYRKHANOVA Aitolkyn ASHIMOVA	<i>Al-Farabi Kazakh National University</i>	The Importance Of Visual Design On Television

CONFERENCE GALLERY

Zoom Meeting

observer hall 3... h-3 Abdullah Ba... E

Recording... Remaining: 09:46:51

Fonksiyonel Gıdaların Özellikleri

Bir gıdanın fonksiyonel gıda olarak nitelendirilmesi için içerisinde teröpatik etkili fonksiyonel bir bileşenin bulunması gerekmektedir.

- Diyet posası
- Vitaminler
- Mineraller
- Antiksidanlar
- Oljgosakkaritler
- esansiyel yağ asitleri (omega-3)
- laktik asit bakterisi kültürleri
- İlgünler gibi bileşenler besinlere fonksiyonel özellik kazandıran bazı biyoaktif bileşenlerdir.

Meral F. Doğan İB, Kanberoğlu GS. Fonksiyonel gıda bileşeni olarak antioksidanlar. *İğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Derg.* 2013;2(2):45-50.
Lobo V, Patil A, Phatak A, Chandra N. Free radicals, antioxidants and functional foods: Impact on human health. 2010;4(3):118-126.

Participants (7)

- OH observer hall 3 Alina (Co-host, me)
- HT H3-Rabia Telsac
- H holByakupaslanmoderator
- HA h-3 Abdullah Baycar
- H3 Rabia Mehtap TUNÇAY
- H H3-ERKANSIRMA
- E Hall-3 moderator Şule Azime YE...

Mute All

Zoom Meeting

observer hall 3... H3-Rabia Telsac H3-ERKANSIRMA

Recording... Remaining: 09:26:47

Özet (3)

- Ayrıca arı ürünleri, sağlık turizminde apiterapi uygulamaları ve kültürel turizmde tarihi arı serenlerinin kullanımı gibi nitelikli turizm faaliyetlerinde de kullanılabilir. Bu çalışma turizm destinasyonlarına konveksiyonel ve modern unsurlarla çeşitlilik imkânı sağlayan bal ve arıcılığın turizmde kullanımını açıklamayı amaçlamıştır. **Bu amaç kapsamında; arı ve arıcılık müzeleri, tarihi arı serenleri, bal evleri, apiterapi ve balın moleküler gastronomide kullanımına değinilmiştir. Bu çalışma, belgesellere konu olabilecek kadar gizemli ve ilgi çekici olan arı kovanını daha yakından tanıma fırsatı arayan turistlere dünyada arıcılığın önde gelen ülkelerinden biri olan ülkemizde destinasyon planlaması sağlamak isteyenler için önemli bir rehber niteliğindedir.** Ayrıca bu çalışma bu konudaki yetersiz literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir.

Participants (8)

- OH observer hall 3 Alina (Co-host, me)
- HA h-3 Abdullah Baycar
- H holByakupaslanmoderator
- H3 Rabia Mehtap TU...
- H3-Rabia Telsac
- H3-ERKANSIRMA
- HT H3-Rabia Telsac
- E Hall-3 moderator Şule Azime...
- MB Merve Balaban

Mute All

Zoom Meeting - Hall-3

You are viewing h-3 Abdullah Baycar's screen

observer hall 3... H3-Rabia Telsac H3-ERKANSIRMA

observer hall 3 Alina HOL3-MODERATOR YAKU... h-3 Abdullah Baycar H3 Rabia Mehtap TU... H3-Rabia Telsac H3-ERKANSIRMA

Recording

Remaining : 09:22:02

Arı Müzeleri

4 unassigned participants

Unmute Start Video Participants Chat Share Screen Pause/Stop Recording Breakout Rooms Reactions Leave Room

Mute All

Participants (8)

Find a participant

- OH observer hall 3 Alina (Co-host, me)
- HA h-3 Abdullah Baycar
- HY HOL3-MODERATOR YAKUP ASLAN
- H3 Rabia Mehtap TUNCAY
- H H3-ERKANSIRMA
- HT H3-Rabia Telsac
- E Hall-3 moderator Şule Azime...
- MB Merve Balaban

Zoom Meeting - Hall-3

You are viewing Hall-3, Özden Yülek's screen

observer hall 3... H3-Nagehan EV...

observer hall 3 Alina H3-mustafa nevzat fir... H3 - Türker Acehan Hall 3, Fatih Taş Hall-3, Özden Yülek H3-Nagehan EVKAYA

Recording...

Remaining : 09:52:15

Eosinophilic Cholecystitis;
A Rare Pattern of
Cholecystitis

Özden Yülek, MD
Siirt State Hospital, Pathology Laboratory

5 unassigned participants

Unmute Start Video Participants Chat Share Screen Pause/Stop Recording Breakout Rooms Reactions Leave Room

Mute All

Participants (7)

- OH observer hall 3 Alina (Co-host, me)
- Hall-3, Özden Yülek
- DD Doç. Dr. Seyithan SEYD... (Co-host)
- H3 Hall 3, Fatih Taş
- H3 - Türker Acehan
- HN H3-mustafa nevzat firidin
- HE H3-Nagehan EVKAYA

Zoom Meeting

Recording...

observer hall 3... Hall-3, Revathy R

observer hall 3 Alina Hall-3, Fatih Taş Salon-3 Rukiye ARSLAN Hall-3, Revathy R Samet Aktaş H3 Atike Bahçıvan

Remaining: 09:27:14

TÜRKİYE'DE DUYU BÜTÜNLEME KONUSUNDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

EXAMINATION OF GRADUATE THESIS ON SENSOR INTEGRATION IN TURKEY ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES

Dr. Rukiye ARSLAN
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ÇALIŞKAN

Participants (11)

OH observer hall 3 Alina (Co-host, me)

SR Salon-3 Rukiye ARSLAN

HA H3 Atike Bahçıvan

H3 h3: Şenay

HE H3-Nagehan EVKAYA

H3 Hall-3, Fatih Taş

H3 Hall-3, Revathy R

MY Mehmet Yorulmaz

NU Necati Uçler

SA Samet Aktaş

SH SESSION-3, HALL-3, SALON 3 KE...

Mute All

Zoom Meeting

Recording...

Remaining: 09:53:54

H4-Ayça TANRIVERDİ

IKSAD Global

Salon-4, Merve Pekince Özöner

H4 Felicia Andrei

H4 moderator:Ömer Acer

Salon-4, Nadide Melike SAV

uzm.dr.nesrin atiş

s3 h4: Desta Feyisa

Participants (8)

IKSAD Global (Co-host, me)

H4 moderator:Ömer Acer

H4 H 4 Felicia Andrei

HT H4-Ayça TANRIVERDİ

s3 h4: Desta Feyisa

SM Salon-4, Merve Pekince Özön...

SN Salon-4, Nadide Melike SAV

UA uzm.dr.nesrin atiş

Mute All Reclaim Host

Zoom Meeting - Hall 4

You are viewing Salon-4, Merve Pekince Özmer's screen

View Options

Recording...

Participants (8)

Find a participant

IKSAD Global (Co-host, me)

Salon-4, Merve Pekince ...

H4 moderator:Ömer Acer

H4 Felicia Andrei

H4-Ayça TANRIVERDİ

s3 h4: Desta Feyisa

Salon-4, Nadide Melike SAV

uzm.dr.nesrin atış

Kanser tedavisinde kullanılan ilaçların birçoğu, hücre ve dokuya sadece spesifik olmadığı için kemoterapi tedavisi rejimlerinde ya değişikliğe gidilir ya da tedavi durdurulur.

Anticancer drugs that may damage non-target cells and tissues are one of the biggest reasons for changing or stopping chemotherapy regimens.

Bu nedenle kemoterapiye bağlı olarak normal dokularda oluşan sitotoksikliğin en aza indirilmesi daha verimli ve etkili kanser tedavisi için önemlidir.

Therefore, minimizing cytotoxicity in normal tissues due to chemotherapy is important for more efficient and effective cancer treatment.

5 unassigned participants

Unmute Start Video Participants Chat Share Screen Pause/Stop Recording Breakout Rooms Reactions Leave Room Mute All Reclaim Host

Zoom Meeting

Eda yıldızhan

Recording...

Participants (12)

Find a participant

IKSAD Global (Co-host, me)

H4 Felicia Andrei

H4 moderator:Ömer Acer

Burak Veli Ölger

Eda yıldızhan

ELİF ULUTAŞ

H4-Ayça TANRIVERDİ

Meriç KOCATÜRK, Doç. Dr.

s3 h4: Desta Feyisa

Salon-4, Merve Pekince Özmer...

Salon-4, Nadide Melike SAV

uzm.dr.nesrin atış

University of Medicine and Pharmacy VICTOR BABES Timisoara,
Faculty of Pharmacy, Department I, Timisoara, Romania

**OSTEOPOROSIS AS AN IMPORTANT
EFFECT ON HEALTH CAUSED BY
POPULATION MIGRATION**

Dr. Felicia Andrei

Mute All Reclaim Host

Zoom Meeting

Recording...

Participants (13)

Eda yıldızhan

Remaining: 09:15:20

WORLDWIDE CALCIUM INTAKE

Average dietary calcium intake (mg/d)

- < 400
- 400-500
- 500-600
- 600-700
- 700-800
- 800-900
- 900-1000
- > 1000

Participants (13)

- IKSAD Global (Co-host, me)
- H4 Felicia Andrei
- H4 moderator:Omer Acer
- ASIM ESEN
- Burak Veli Ülger
- Eda yıldızhan
- H4-Ayça TANRIVERDİ
- mehmetkadir.oduncu
- Meriç KOCATÜRK, Doç. Dr.
- s3 h4: Desta Feyisa
- Salon-4, Merve Pekince Özön...
- Salon-4, Nadide Melike SAV
- uzm.dr.nesrin atiş

Zoom Meeting

Recording...

Participants (13)

observer hall 1...

Remaining: 09:49:20

sunum - PowerPoint (ürün etkinleştirilmedi)

Doğru Giriş Ekle Tasarım Geçişler Animasyonlar Slayt Gösterisi Gözetim Geçir Görünüm Acıbat Ne yapmak istediğinizi söyleyin...

Notlar Açıklamalar

100%

Başlık ek

Participants (13)

- observer hall 1 Alina (Co-host, me)
- H3-Aynur ŞİMŞEK
- Salon 3, Sumeyye Sainka
- H3 moderator-Ozgür...
- H3- Göknur Terzi Gülel
- H3-Günsel
- Dr. Ayfer Fındık H3
- H3- Göknur Terzi Gülel
- h-3 Merve PEKİNCE ÖZÖNER
- H3 moderator-Ozgür Yaşar ÇELİK
- H3-Aynur ŞİMŞEK
- H3-Günsel
- Hall -3-REBIAI Cherif session 1 sa...
- İrem Ergin
- S-2,H-3, Dr Olubunmi Olorunpomi
- Salon-3,Fatma ÇELENK
- TAHIR KARAŞAHİN

Zoom Meeting

Recording...

Remaining: 09:32:23

observer hall 1...

H3 moderator-Özgür Yaşar ÇELİK

observer hall 1 Alina

H3 Merve PEKİNCE ÖZÖNER

H3-Günşel

Dr. Ayfer Findik H3

S-2,H-3 Dr Olubunmi Olorunpomi

TAHIR KARAŞAHİN

H3 S2 - UTPAL SINGHA ROY

Irem Ergin

Salon 3, Sumeyye Sainkaplan

H3-Hilal Maide Kılıçoğlu

H3-Aynur ŞİMŞEK

Salon3,Fatma ÇELENK

H3- Göknur Terzi Gülel

Hall -3-REBIAI Cherif session 1 salon 3

H3-Seval

Participants (16)

Find a participant

- OH observer hall 1 Alina (Co-host, me)
- HM H3 moderator-Özgür Yaşar ÇELİK
- H H3-Günşel
- TK TAHİR KARAŞAHİN
- HS H3-Aynur ŞİMŞEK
- Dr. Ayfer Findik H3
- g H3- Göknur Terzi Gülel
- h-3 Merve PEKİNCE ÖZÖNER
- HS H3 S2 - UTPAL SINGHA ROY
- H H3-Hilal Maide Kılıçoğlu
- H H3-Seval
- H Hall -3-REBIAI Cherif session 1 sa...
- i Irem Ergin
- S-2,H-3, Dr Olubunmi Olorunpomi
- S3 Salon 3, Sumeyye Sainkaplan
- f Salon-3,Fatma ÇELENK

Mute All

Zoom Meeting

Recording...

Remaining: 09:17:54

observer hall 1...

observer hall 1 Alina

H3 moderator-Özgür...

H3-Günşel

H3 TAHİR KARAŞAHİN

Salon 3, Sumeyye Sal...

H3 S2 - UTPAL SINGHA...

Innate immunity as an indicator of trace metal stress in fish species of wastewater-fed fisheries

UTPAL SINGHA ROY
ASSISTANT PROFESSOR OF ZOOLOGY (WBES)
DEPARTMENT OF ZOOLOGY, P. R. THAKUR GOVT. COLLEGE,
NAGAR, NORTH 24 PARGANAS, 743287, WEST BENGAL, INDIA

Laser Pointer

Pen

Highlighter

Eraser

Erase All Ink on Slide

Participants (17)

Find a participant

- OH observer hall 1 Alina (Co-host, me)
- HS H3 S2 - UTPAL SINGHA ROY
- H H3-Günşel
- Dr. Ayfer Findik H3
- g H3- Göknur Terzi Gülel
- HM H3 MEHMET IRMAK
- h-3 Merve PEKİNCE ÖZÖNER
- HM H3 moderator-Özgür Yaşar ÇELİK
- HT H3 TAHİR KARAŞAHİN
- HS H3-Aynur ŞİMŞEK
- H H3-Hilal Maide Kılıçoğlu
- H Hall -3-REBIAI Cherif session 1 s...
- i Irem Ergin
- S-2,H-3, Dr Olubunmi Olorunpo...
- S3 Salon 3, Sumeyye Sainkaplan
- f Salon-3,Fatma ÇELENK
- RS Rabi S D S-2,H-3

Mute All

CONTENTS

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
CONTENTS	IV

Authors	TITLE	Page Number
Qaribu Yahaya Nasidi Muhamad Fazil Ahmad Isyaku Hassan Jamila Mohammed Dahiru Abubakar Shehu	Mediating Role of Social Media on Online Shopping Behavior: Smart-PLS Approach	1
Qader Vazifeh Damirhi Ahad Norouzadeh Farhad Amiri	Institutionalizing Culture of Digital Reading and Learning Among Students	2
Magdalena Bughirică Georgescu Corina Rodica Ionescu	Current records on different impairments of children and adolescents enrolled in the special education system	3
		4
		6
Sarwat Sultan Sehrish Ameen Frasat Kanwal	Meanings of Education and Academic Achievement: Examining the Mediating Role of Academic Self-Efficacy	8
Abbas Ali Zarei Nadimeh Bagheri Sanjareei	The Effect of Cognitively and Emotionally Engaging Activities on EFL Learners' Speaking Anxiety and Willingness to Communicate	9
Deniz Çakaroğlu Gülşen Poyraz Durman	Investigation Of The Effect Of Drinks For Athletes On Performance	10
Serdar Adigüzel Emre Serin	Erkek Futbol Oyuncularında 8 Hafta Otojenik Antrenman Sonrası Hamstring Esnekliğinin Değerlendirilmesi	12
Ihor Hrynchenko Tetiana Karpunets Olexandr Chupryna	Volleyball Players Aged 12-13 Physical Training In Ukraine	13
Anna Prikhodko	Physical Education in Universities During The Covid-19 Pandemic: Challenges Of Online Learning	14
Susan Beth Rottmann	Analysing Migrant Belonging in Nine Countries: The Impact of Social Locations and Meso-Level Inclusion	15
Kamil Akbayir Gamze Alkan	Causes Of Mathematics Anxiety And The Effect Of Teacher's Gender On This Situation	16
Aysun Aynur Yılmaz	Elementary Mathematics Teaching And Social Studies Teaching Science And Science From The Point Of View Of Undergraduate Students	18
Tahir Yaşar	The Relations between Man and nature in Stephen Ctane's The Red Badge of Courage	20

Halil Hadimli Musa Yüksel	Socio-Cultural Integration Of Syrian Refugees (City Of Siirt)	22
Faizan Shabir Zulquar Nain	Transition towards Green Economy with Green Industry policy: The case of India's Practice	24
Dilara Çiğerci Sevim Aşıroğlu	Investigation Of Postgraduate Teachers' Awereness of STEM Education	25
Cevdet Erçaçan Bedriye Bahar Gören	Investigation of Students' Views on Values Education in Distance Education Implemented During the Covid-19 Pandemic Process	27
Григорчук Татьяна Викторовна	Methodological features of preparing future primary school teachers for the formation of logical thinking	28
Froilan D. Mobo	Readiness of the Maritime Students in the New Normal: An Assessment in The Philippine Merchant Marine Academy, San Narciso, Zambales	31
Veysi Aktan Abdulvehap Boz	The Relationships Between Organizational Silence And School Climate In Primary Schools	32
Yunus Emre Avcı Metin Toprakçı	Evaluation of Education Unions According to Teacher Perceptions	34
Hamidou Ouedraogo	Bifurcation and stability Analysis in Complex Cross Diffusion Mathematical Model of Phytoplankton-Fish Dynamics	36
Alina Costin	Stress And Anxiety In Narcissistic Families During Lockdown	37
Milena Apostolovska -Stepanoska	The Influence of The Decision-Making Criteria in Decision Making Process	38
İsmail Şan Hanife Gülhan Orhan Karsak	Podcast Homework Performance Of Pedagogical Formation Students	39
Hanife Gülhan Orhan Karsak İsmail Şan	Teachers' Opinions On Concept Of Education	41
Muhammaad Zaheer	Analytical And Mathematical Models For Solute Transport In Low-Permeability Porous Media	43
Salim Mesbahi	Study Of A Class Of Nonlinear Fractional Differential Systems Arising In Biology	44
Enes Demir Yahya Arpacı	Investigation of the Effect to Mind and Intelligence Games on Mathematical Reasoning in Non-routine Mathematical Problems	45
Y. Ben-Ali I. El kadmiri Z. Rahou J. Barkani A. Essahlaoui D. Bria	Accordable filters by defect modes in single and double negative star waveguides grafted dedicated to electromagnetic communications applications	47
Matej Babič	Using artificial intelligence for simulation a bike rent system network	48
Veysel Okçu Elif Sözcün	Investigation of Teachers'Perceptions of Servants' Leadership behaviors of school Principals	49
Nina Bilokopytova Karim El Guessab	Turkey- China: Aspects Of Symbiotic Dialogue	51
Samarjit Roy Debashis De	Imherit: Internet Of Music Things In Intangible Cultural Heritage Preservation	52
Ansam Yaroub Mayada Zuhair	Recurrent Themes in Selected COVID-19 Children's Books	54
Yashar Ahmedov	The Philosophy Of The Great Return	55
Erhan Akın	A New Method In Story Analysis: Realize Yourself With A Tale (Masgek)	57
Zhazira Batyrkhanova Aitolkyn Ashimova	The Importance Of Visual Design On Television	58
Mustafa Muhammad Qandil Zaied	The Creative Aspects Of Architecture Roman Theater In North Africa	59

Chandrasekharan Praveen	Activities in Schools 100 Years Ago-A Historical Study Through Photographs	60
Aray Mukayeva	Thesis for researching work “Learning English through the development of media literacy”	61
Yuliia Bozhko	Pros and Cons of Online Education during Covid-19 Pandemic	62
Nhan Pham Nguyen Trong Nguyen Tran Ngoc Phi Phan Bui Gia Thuy Nguyen Lan Phuong Phuong Nguyen Thi Thuy	The Assessment On Impacts Of Online Learning Media On Training Quality And Satisfaction Of Undergraduated Students Majoring In Economics & Management In Private University During The Covid-19 Pandemic.	63
Базарбаева Гулайым Муталибқызы Өмірқұлов Азамат Шакымұратұлы	Организация Учебного Процесса- Главный Фактор Повышения Эффективности Качества Обученности	64
Ayşegül Canbaz İdris Kara Ata Pesen	Examination Of Graduate Thesis On The Montessori Approach In Preschool Education: A Thematic Content Analysis Study	66
		68
Smılı Karima Dekhane Azzeddine Herouz Lazhar	The Effect of Initial Potential and Charging Time on the Decay Characteristic of Surface Potential	70
Adnan Ayhancı Mustafa Cengiz Bahri Gür Ahmet Musmul Fatma GÜR İlknur Kulcunay Şahin Namık Bilici Suzan Yaman Yaprak Özge Özdemir Nur Banu Akkaya Nilüfer Lafcı	A Comparison of The Effects of Selenium and Boron on Cyclophosphamide-induced Bone Marrow and Hematological Toxicity	71
Chebel Ahlem Benretem A. Bdelouahab	The Control Of A Dual Power Generator Coupled To A Wind Turbine	74
Shafaq Mubarak Sana Islam	Application of structurally modified rice husk with urea for the removal of Fe (II) from contaminated aqueous resources	75
Ilona Kostikova	Digital Competence Development	76
Phuong Nguyen Thi Thuy Nhan Pham Nguyen Trong Phi Nguyen Tran Ngoc	Awareness And Perception Of Economics Students Towards Industrial Revolution 4.0: A Case Study In A Private University In Vietnam	77
Abdellah Batti Moutie Mohamed Rguiti Adam Nid-Bella Rachid Salghi M’hammed Belkhaouda Lahcen Bammou	Removal of a dye from an aqueous solution using an electro-degradation process.	78
Зиязиева Лилия Рашитовна	Конкурентоспособность выпускников на рынке труда как показатель эффективности самостоятельной работы студентов	79
Deniz Elçin	The Evolution Of Language Learning Strategies Into Self Regulation	81
Nurila Bimakhanbet Asel Shayakhmet	Online Dictionaries In Formation Of Student’s English Competence	83
Chumki Biswas Malavika Sharma	Strategic Implementation Of Critical Thinking In The Language Classroom	84
K.C.Victor R.R. Saravana Kumar G.A Robert Gixson	Utilizaton Of Digital Mode Of Education During Covid 19 Pandemic	85

Rufai Abdulmajid	Some Perspectives On The Environmental Impact Of Covid-19 Pandemic	86
Müzekkir Kizilkaya	A New Assessment On Hamîd-i Bî-Nevâ El-Kırımı's Life And Its Unknown Poems	87
Fethi Turan	Educational Examination Of Harun Reshîd's Son's Teacher, Half El-Ahmer	89
Muhammet Emin Eren	The Concept Of Al-Sawâd Al-A'zam In The First Century Of Hijra: The Historical Background Of The "Majority-Minority" Discourse	91
Cengiz İder	The Relationship between Hermeneutics and Psychology in the Context of Human Weaknesses (Example of nafs-i ammâre)	93
Enver Sonduk	The Oricin Of Qraat Science	95
Emad Ahmed Elsayyad	The influence of the religion thoughts in the political aspects in Ancient Arabian Peninsula	97
Rehana Kanwal	Seerat & History – A Pillar Of Islam, A Critical Study	98
Fatma Çetin	The Movie "Joker"; An Example Of The Global Acceptances And Normalization Of Child Abuse And Neglect	99
Eyüp Yiğit	The Place Of The Conceptions Of Patience And Salat In Human Lives Within The Context Of The Relationship Of Interpretation And Psychology	101
Gwaison Panan Danladi Solomon Olubunmi	The Impact of Inflation on Government Spending's in Nigeria	103
Ariful Islam Farzana Rahman	Exploring Low-income Womens Perception about Paratransit Service Quality in Dhaka City by Discrete Choice Model	104
Mohammad Jafar Chamankar Ali Aghayari	Famine, one of the Issues of Iran's Land Economy	105
Raweewan Proyrungroj	The Influence of Diaspora Tourism Experiences on Ancestral Homeland Attachment: A Case of Thai Migrants in Australia	106
Stela Stefanova	Opportunity For Development Of Cultural Tourism, Based On Immovable Roman Archaeological Heritage (Case Study Of Rila-Pirin Tourism Region In Bulgaria)	107
Florin Dincă	The Evolution Of The European Union Budget In The Period 2018-2020	108
P. Nitharjana V. Kumaradeepanb	Customer Relationship Management (CRM) practices on customer satisfaction in Leasing companies in the Jaffna district.	110
Gebeyehu Jalu Gurudutta Pradeep Japee	Impact Of Customer Relationship Management On Banking Sector Market Performance: A Comparative Study Of Ethiopia's Selected Private And Public Banks	111
Jayashankar. J	A Study On Financial Instruments In Indian Financial Market	112
Kapka Mancheva Georgi Atanasov	Contralateral Silent Periods Of Dominant And Non-Dominant Hand At Different Tms Intensities	113
Gulcin Bılgın Turna	Revenge Consumption: How We Take Revenge on Covid-19 Pandemic	115
Nuruddeen Muhammad Koko Siti Zuliha Razali	Intergovernmental Councils and Public Service Delivery in Nigeria: A Political Settlement Analysis	117
William Muhumuza	The Interplay of External and Domestic Interests in Shaping Uganda's Policy Reforms.	118
Elmi İşçi Həsənzadə Aişən	Tarixi Ədalətin Zəfər Çalması	119
Hasanzada Aishan	The Triumph of Historical Justice	120
Ziad Al Saad	3D modeling of Greco-Roman monumental architecture from the Decapolis cities of Gerasa and Gadara-Jordan.	121

Dang Hoang Xuan Huy Luong Hoai My	Impacts Of The Us - China Trade War And Covid 19 Passion On Foreign Direct Investment Into Vietnam	122
Aleksandra Milošević Milena Milojević	Protection Of Pregnant Workers – Comparison Between Eu Standards, Serbian and Us Legislation And Practice	123
Bünyamin Duran	The Relationship Between Economic Development And Socio-Cultural Values, According To Alfred Marshall	124
Tengiz Verulava	Family Support Policy in Georgia	126
Desta Feyisa Geda Hemal B Pandya	Determinants Of Households Poverty: Study Of Selected Urban Region Of West Arsi Zone, Ethiopia	127
Said Oussou	Amazigh Morphology: The case of Tashlhiyt	128
Ramadan Husayn Alzahawi	Tourism Investments in Arab Spring Countries (Libyan Paradigm)	129
Girma Defere	International Boundary (Making and Administration) and Pastoral Livelihoods: case of Ethio-Kenya Border	130
Ayobami Ademola Akanmu Kolawole Taofeek Gbadamosi Felix Kayode Omole	City Livability and Active Transportation in Lagos Metropolis, Nigeria	131
Ihor Prykhodko	The Model Of Psychological Safety Of A Soldier's Personality	132
Maria Sultana Tanvir Shehzad Nafiz Rahaman	Social And Economic Characterization Of Urban- Rural Divide: An Exploratory Study On Coastal Areas Of Bangladesh	133
Truong Thi Vien	Enhancing Tourists Experience Through Smart Tourism In Developing Countries Having Potential In Ecotourism Development	134
Iva Sulaj	The Pensions System In Albania, An Urgent Need For Reform	135
Vahid Gholami Mohammad Reza Khaleghi	Land-use suitability using economic analysis and Geographic Information System: A Case Study: Zaremrod Watershed, Iran	136
Usman Mohammed Bature Fatima Bello Mukhtar Shehu Tahir Bello Garba	The Effect Of Top Management Support On Internal Audit Effectiveness In The Nigerian Banking Sector	137
S. Anamiga V. Kumaradeepan	Usage Of Social Media In Sri Lanka Banking Industry: A Study Of Awareness And User Knowledge Perspectives.	138
Deepti Khubalkar Mouza-Bhandewadi	Fundamental Right To Digital Privacy And Media Victimization- An Assessment Under Justice System In India	139
Ahmet Saylik Eren Törün	Teacher Loneliness: A Meta Synthesis Study	140
Kerim Tuzcu	Turkish Language During The Corona Virus Pandemic	152
Cemal Ergun Çelik	Heart Reading	160
M. Halil Sağlam	The Evolution Of The Totalitarian Regime To Democracy In The Hunger Games Series	169
Ahmet Çoban Sait Çakan	Characteristics Of Individuals Included In The Reports Of Foreign Experts Invited To Turkey	179
Ahmet Çoban Sait Çakan	Characteristics Of Individuals In Terms Of Turkish Thinkers	187
Fehmi Demir	Metaphorical Perceptions Of Eighth Grade Students Of Secondary School About The Covid-19 Epidemic	197
Sevda Koç Akran Revan Sadak Bilek	Teacher's Views On STEM Education: A Content Analysis Study	210
Sevda Koç Akran Berfin Yıldırım	Teachers' Metaphorical Perceptions Regarding The 6C Model Concept	227

Muhammet Muhsin Umurbek Ali Osman Engin	Examination Of Theses On The 21st Century Skills Of Teacher Candidates	245
İsmail Keskin Taha Yazar	Examining Teachers' Educational Philosophy Tendencies	254
İsmail Kinay Ümran Koç Necmeddin Berk Hamidi	Examination Of Graduate Thesis On Values Education In Primary School Textbooks In Turkey	269
Şule Fırat Durdukoca	Examination Of High School Students' Level Of Confidence In The Class	279
Sakine Gümüş Rasim Tösten	Meta Synthesis Study on Equal Opportunity in Education	291
Ainur Abdeshova Asel Shayakhmet	Turkism Thought in Magcan Cumabay's Works	311
Ahmet Saylık Baran Selimoğlu	Examination Of Teachers' Perceptions Of Organizational Hypocrisy According To Some Variables	324
Olanegan O. O Alakofa C. O. Ogunware B. G.	Convergence Of Stochastic Differential Equations Using Euler Maruyama And Milstein Method	334
Murat Ayhan Güzin Ayhan Gözde Ayhan	Physical Environment and Psychological Relief Factors of Continuing Smoking Behavior of Education Faculty Students	350
Ismail Olaniyi Muraina Bernice Olufunmilola. Lesi Wasiu Olatunde Oladapo Ibrahim Oluwatobi Hamzat	Artificial Neural Network Model To Predict Students'Relevant Courses Of Study On Getting Into Higher Institutions	362
Ebru Tanboğa Korkmaz Fatih Ahmet Çelik	Investigation Of The Geometric Optimization And Molecular Dynamic Process Using Density Functional Theory (Dft) Of La4mn2ıng4 Compound	369
Cebraıl Barut Güngör Yıldırım Yetkin Tatar	Sis Hesaplama Görev Dağıtımının Arşimet Optimizasyon Algoritması İle Optimizasyonu	377
Semiha Algi Yakup Güneş Ali Çetin	Examination Of Master's And Doctoral Thesis On Stem-Based Activities In Turkey Between 2015-2020	386
Nilgün Onursal Mehmet Can Dal	Removal of malachite Green on Siirt clay from aqueous solutions by adsorption method	398
Hatice Şen	Analysis of The Secondary School Courses Of 5,6,7 And 8th Grade Of Science Textbooks In Terms Of The Measurement, Assessment And Evaluation Approach	409
Ömer Gökhan Ulum	Turkish Efl Teachers' Experiences Of Online Education During The Covid-19 Pandemic	419
Maman Toukour Lawalı Ayodele Adebayo Allagbé	Youth Sensitizing in Sani Aboussa's Oral Songs	425
Mehmet Ergün	The Importance of Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır's Alphabetical Islamic Law and Dictionary of Fiqh Terms For Turkish Law History Researchers	434
Mehmet Ergün	Environment- Ethics Relation According To Islamic Law	443
Selçuk Gürçam Emrah Konuralp	Analysis Of Local Governments In Terms Of Climate Change And Zero Waste: The Case Of Iğdır Provincial Special Administration	454
Selçuk Gürçam	An Analysis On The Paris Agreement: A Solution Or A Disappointment?	464
Ertuğrul Cesur	The Perception Of Ancient Times In Islamic Thought, Israelility And Archeology	472
Olubunmi T. Olorunpomi Christiana K. Olorunpomi	Averaging Of Non-Stationary Social-Economic Sustainability Time Series	482
Jehirul Islam	Intermediaries in E-Commerce and Consumer Protection: A Critical Appraisal of the Consumer Protection Act, 2019 in India	494

Fırat Sevinç	Muhammed Hâşim Efendi And Introduction To The Verse Part Of The Work Titled Ferâ'iz Manzumesi	496
Yasin Gökhan	The Virtue Of Friendship According To Aristoteles	507
Gülşen İstek	Pilgrimage of Selcuk Dynasty Ladies: The Example of Selcuk Hatun	515
Emin Cengiz Ramadan Ali	Discussions On "Fusha And Dialect" In The Context Of The Formation Of Standard Arabic	528
Zübeyir Karataş	The wisdom behind the creation of people with different abilities according to the Qur'an	542
Ivaylo Staykov	Nature And Significance Of The Declarations Of The International Labour Organization	559
Ananda Majumdar	The Art, Craft, and Literature of Theological Concept	585
Hacı Mehmet Boyraz	Turkey's Struggle Against Irregular Migration Originating from Afghanistan	597
Nilgün Onursal Mehmet Can Dal	Removal of malachite Green on Siirt clay from aqueous solutions by adsorption method	615
Burcu Güley Deleş Oğuz Emre Ayşegül Ulutaş Keskinkiliç	Analysis Of The Emotional Abuse Potentials Of Mothers With Children In The Preschool Period In Terms Bayram Of Some Variables	625
Bayram Deleş Burcu Güley Ayşegül Ulutaş Keskinkiliç Oğuz Emre	Evaluation Of The Psychosocial Conditions Of Preschool Children By Their Mothers	635
Afife Gül Şeker Ali Çetin	Etwinning Stem Projelerinin İncelenmesi	645
Mehmet Nuri Gömleksiz Sibel Aslan	The Effectiveness And The Problems Encountered Of Speaking And Listening Activities In The Classroom In The Context Of The Opinions Of English Teachers	657
Mehmet Nuri Gömleksiz Sibel Aslan Şule Erdem	The Attitudes of Pedagogical Formation Education Course Students Towards Learning	680

**MEDIATING ROLE OF SOCIAL MEDIA ON ONLINE SHOPPING BEHAVIOR:
SMART-PLS APPROACH****Qaribu Yahaya NASIDI**

Mass Communication Department, Ahmadu Bello University (ABU), Zaria, Nigeria

Muhamad Fazil AHMAD

University Sultan Zainal Abidin (UnisZa), Terengganu, Malaysia

Isyaku HASSAN

University Sultan Zainal Abidin (UnisZa), Terengganu, Malaysia

Jamila Mohammed DAHIRU

Mass Communication Department, Ahmadu Bello University (ABU), Zaria, Nigeria

Abubakar SHEHU

Mass Communication Department, Ahmadu Bello University (ABU), Zaria, Nigeria

ABSTRACT

Consumer behaviour and decisions to buy from online retailers were increasingly influenced and changed by social media. Because of the never-ending advances in information technology, online shopping is becoming more popular. Therefore, this study aimed to examine the mediating effect of social media on online shopping behaviour in Nigeria. A cross-sectional study was used, and a simple random sampling procedure was used to select three hundred and eighty (380) online shoppers. Data were analysed using Structural Equation Modelling –Partial Least Square (SEM-PLS). The analysis revealed that advertising had an insignificant effect on online shopping behaviour with a path coefficient (Beta value = 0.11; t value = 1.743; p= 0.082). There is positive relationship between advertising and social media effect (Beta value = 0.787; t value = 34.556; p= 0.000). the proposed relationship between social media effect and Online Shopping Behaviour (=0.378; t-value =5.735; p =0.000) is supported. In contrast, the projected relationship between Trust and Online Shopping Behaviour is (=0.466; t-value =12.817; p =0.000). Lastly, the result revealed there is a strong correlation between Trust and Online Shopping Behaviour.

Keywords: Social Media, Online Shopping Behaviour, Trust, Smart-PLC

**INSTITUTIONALIZING CULTURE OF DIGITAL READING AND LEARNING
AMONG STUDENTS****Qader VAZIFEH DAMIRHI**

Department of Management, Germe Branch, Islamic Azad University, Germe, Iran.
vazifehdamirchi@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-1163-6058

Ahad NOROUZADEH

Department of Management, Germe Branch, Islamic Azad University, Germe, Iran
Orcid No: 0000-0002-4334-5100

Farhad AMIRI

Department of Accounting, Germe Branch, Islamic Azad University, Germe, Iran
farhadamiri1356@gmail.com, Orcid No: 0000-0000-0000-0000

ABSTRACT

Corona pandemic outbreak and the beginning of the academic year in a virtual necessity to learn study skills in the cyberspace more than ever. The aim of this study was to investigate and institutionalize the culture of digital reading and learning among students. This research is applied in terms of purpose and correlation analysis in terms of type. The data collection tool was a researcher-made questionnaire that was designed, distributed and collected online using the Google form. The statistical population of the present study consists of the parents of fifth grade elementary school students, 28 of whom were considered as pre-test and post-test groups. Paired t-test was used. The results of the analysis of research hypotheses show that (1) There is a significant difference between students in terms of pre-test and post-test of motivation. (2) There is a significant difference between students in terms of pre-test and post-test. (3) There is a significant difference between students in the progress of pre-test and post-test educational factors. (4) There is a significant difference between students of pre-test and post-test environmental learning factors. (5) There is a significant difference between students in pre-test and post-test conditions of family environment. (6) There is another difference between students in terms of pre-test and post-test.

Keywords: Culture, Learning, Study Culture, Cyberspace, Students

CURRENT RECORDS ON DIFFERENT IMPAIRMENTS OF CHILDREN AND ADOLESCENTS ENROLLED IN THE SPECIAL EDUCATION SYSTEM**Magdalena Bughirică GEORGESCU**

National University of Physical Education and Sports, Faculty of Physical Education and Sport, Bucharest, Romania, magdabughirica@yahoo.com

Corina Rodica IONESCU

Secondary Special School No. 2, Bucharest, Romania, corina_rodica@yahoo.com

ABSTRACT

Introduction: In recent years, the number of healthy school-age children has declined. A large number of students are placed "between health and illness". They have certain functional deficiencies, which have not reached the threshold of disease, but the increased risk of developing morbid conditions persists. The correct position of students is conditioned by a multitude of factors. The spine is the axis around which the other body segments are positioned for a harmonious body.

The purpose of this study is to identify the incidence of impairments in students with intellectual disabilities selected in the physical therapy program conducted in secondary special schools in Bucharest. The research sample was composed of 259 students enrolled in special education in Bucharest. The criteria for forming working groups were mental deficiencies, the degree of disability, gender and level of education (primary or secondary).

Conclusions: The incidence of the disease is different in students with intellectual disabilities enrolled in primary and secondary education. For students with severe / profound mental deficiencies, the most common condition is kypholordosis followed by kyphosis and neurological disorders.

Keywords: Impairments, Mental Disabilities, Spinal Disorders, Special Education System.

**MEANINGS OF EDUCATION AND ACADEMIC ACHIEVEMENT: EXAMINING
THE MEDIATING ROLE OF ACADEMIC SELF- EFFICACY****Sarwat SULTAN****Sehrish AMEEN****Frasat KANWAL**

Bahauddin Zakariya University, Multan

ABSTRACT

The study examined the role of academic self-efficacy as a mediator between meanings of education and academic achievement. A total of 408 undergraduate students studying at Bahauddin Zakariya University, Multan, comprising of 270 female and 138 male, ranging in age from 18-24 years ($M = 21.23$, $SD = 2.78$) participated in the study. Instruments measuring meanings of education and academic self-efficacy were administered to the students. Academic achievement was measured by asking the grade point average (GPA) of the students in last term. Application of a structural equation model to the obtained data resulted in a direct relationship between meaning of education and academic achievement. In addition, it was determined that academic self-efficacy is a full mediator between meaning of education and academic achievement. The mediator role of self-efficacy between meaning of education and academic achievement reached statistically significant levels as well. The findings are discussed within the academic self-efficacy, meaning of education, and academic achievement in an individual's academic performance and pedagogical strategies context.

Keywords: Academic Achievement, Academic Self-efficacy, Meaning of Education, Pedagogy

**THE EFFECT OF COGNITIVELY AND EMOTIONALLY ENGAGING ACTIVITIES
ON EFL LEARNERS' SPEAKING ANXIETY AND WILLINGNESS TO
COMMUNICATE****Abbas Ali ZAREI**

Associate professor, Imam Khomeini International University, Qazvin Iran

*a.zarei@hum.ikiu.ac.ir***Nadimeh Bagheri SANJAREEI**

MA, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran

*goldenrose1391@gmail.com***ABSTRACT**

The present study was an attempt to investigate the effect of emotionally-engaging activities (humor) and cognitively-engaging activities (quiz) on EFL learners' speaking anxiety and willingness to communicate in the Iranian context. The participants of the study were 60 intermediate male and female EFL learners at Azad University who were selected out of a total number of 81 participants taking a standard PET test. The participants were divided into two experimental groups. They were given questionnaires of speaking anxiety and willingness to communicate as pretests followed by 10 sessions of treatment (via Skype) using humor and quiz. Then, they filled out the same questionnaires as the posttests. The collected data were analyzed using the one-way ANCOVA procedure. The results of the data analysis indicated that both types of activities could reduce the level of EFL learners' speaking anxiety, while increasing their willingness to communicate. However, emotionally-engaging activities were significantly more effective than cognitively-engaging activities on both speaking anxiety and willingness to communicate. These findings may have theoretical implications for researchers and theoreticians as well as pedagogical implications for language teachers and learners.

Keywords: Emotionally-Engaging Activities, Cognitively-Engaging Activities, Humor, Quiz, Speaking Anxiety, Willingness to Communicate

SPORCU İÇECEKLERİNİN PERFORMANSA ETKİSİNİN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF THE EFFECT OF DRINKS FOR ATHLETES ON PERFORMANCE

Deniz ÇAKAROĞLU

Siirt Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Siirt, Türkiye.

denizceviz@hotmail.com, Orcid No: 0000-0001-7305-5625

Gülşen Poyraz DURMAN

Siirt Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Siirt, Türkiye.

gpdurman_90@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-1221-9451

ÖZET

Bu araştırma sporcu içeceklerinin doğru ve uygun formda alındığında performansa olumlu etkilerini, yanlış kullanımında ise doğuracağı olumsuz durumları saptamak, doğru zaman ve uygun formda kullanma bilincini oluşturmaya katkı sağlamak fikriyle ortaya çıkmıştır. Çalışmaya uygun literatür taraması; elektronik veri tabanları, Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, kitap ve makaleler online incelenerek yapılmıştır. Naclerio ve arkadaşları 2014 yılında yaptıkları araştırmada; karbonhidrat ve protein içeceklerinin dayanıklılığı arttırarak, dehidratasyondan kaynaklanan kilo kaybını azalttığı ve diğer formlardaki sporcu içeceklerine oranla egzersiz sonrası kas hasarını azalttığını belirtmişlerdir. Yine aynı araştırmada farklı orandaki karbonhidrat içerikli sporcu içeceklerinin performansı farklı düzeylerde etkilediğini, karbonhidrat içeriği % 10'dan fazla olan sporcu içeceklerinin ise bulantı, diyare gibi gastrointestinal sistemde sıkıntılara sebep olabileceğini, bu içeceklerin susuzluğu baskılayabilmesinden dolayı, su içme isteğinde azalmaya sebep olarak yetersiz sıvı alımına neden olabileceğini, diş çürükleri ve diyabete yol açabileceğini belirtmişlerdir (Naclerio ve ark., 2014). Şahin ve Karayığit 2020 yılında sporcu ve enerji içecekleri üzerine yaptıkları araştırmada, sporcu içeceklerinin performansı arttırmak, egzersiz esnasında sıvı-elektrolit dengesini korumak için tüketildiğini enerji içeceklerindeki farklı bileşenlerin performans üzerine olumlu-olumsuz etkilerinin olabileceğini belirtmişlerdir (Şahin ve Karayığit, 2020). Burke ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada kas glikojen depolarının egzersiz öncesi ve sırasında karbonhidrat içerikli sporcu içecekleriyle desteklenmesinin performansı arttırdığını belirtmişlerdir (Burke ve ark., 2011). Aydoğdu 2006 yılında sporcularda doping amaçlı vitamin ve mineral kullanımı üzerine yaptığı çalışmasında yeterli ve dengeli beslenen sporcularda vitamin ve mineral desteğinin performans üzerinde önemli bir katkı sağlamadığını belirtmiştir (Aydoğdu, 2006). Sonuç olarak yapılan çalışmaları incelediğimizde sporcu içeceklerinin performansı ve dayanıklılığı olumlu yönde arttırdığı ancak doğru formda ve doğru zamanda tüketilmediğinde daha az yarar sağlamanın yanında, çeşitli olumsuz etkilerinin de olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Spor, Sporcu İçeceği, Performans

ABSTRACT

This study focuses on the idea of determining the positive effects of sports drinks on performance when they are taken in the right and appropriate form, and the negative situations that they will cause when used incorrectly as well as on the idea of contributing to the awareness of using them at the right time and in the appropriate form. Literature search suitable for the study was made by examining electronic databases, National Thesis Centre, Google Scholar, and online books and articles. In a study conducted by Naclerio et al. in 2014, it was stated that carbohydrate and protein drinks increase endurance, reduce weight loss caused by dehydration, and reduce muscle damage after exercise compared to other forms of sports drinks. In the same study, it was suggested that sports drinks with different carbohydrate content affect performance at different levels, sports drinks with a carbohydrate content of more than 10% may cause problems in the gastrointestinal system such as nausea and diarrhoea, and since these drinks can suppress thirst, they may cause insufficient fluid intake by causing a decrease in the desire to drink water, leading to dental caries and diabetes (Naclerio et al., 2014). In their research on sports and energy drinks in 2020, Şahin and Karayiğit stated that sports drinks are consumed to increase performance and to maintain fluid-electrolyte balance during exercise, and different components in energy drinks may have positive or negative effects on performance (Şahin and Karayiğit, 2020). Burke et al. reported that supplementing muscle glycogen stores with carbohydrate-containing sports drinks before and during exercise increased performance (Burke et al., 2011). Aydoğdu studied the use of vitamins and minerals for doping purposes in athletes in 2006 and concluded that vitamin and mineral supplementation did not make a significant contribution to performance in athletes who had an adequate and balanced diet (Aydoğdu, 2006). As a result, the literature review has shown that sports drinks increase performance and endurance in a positive way, but when they are not consumed in the right form and at the right time, they provide less benefit as well as various negative effects.

Keywords: Sports, Sports Drinks, Performance

**ERKEK FUTBOL OYUNCULARINDA 8 HAFTA OTOJENİK ANTRENMAN
SONRASI HAMSTRİNG ESNEKLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Serdar ADIGÜZEL

Siirt Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

<https://orcid.org/0000-0003>

Emre SERİN

Mersin Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0001-9596-2912>

ÖZET

Sporcuların performanslarını artırma konusunda son zamanlarda zihinsel antrenman tekniklerinin de yeri önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla çalışmamızın amacı, otojenik antrenmanların erkek futbolcularda hamstring esnekliğine etkisinin değerlendirilmesidir. Çalışmaya Türkiye Futbol Federasyonu (TFF)'da lisanslı son üç yıl aktif şekilde futbol oynayan gönüllü toplam 30 erkek futbol oyuncusu katılmıştır. Katılımcılar rastgele yöntemle deney ve kontrol gruplarına ayrıldı. Deney grubu 8 hafta boyunca normal beslenme ve antrenman alışkanlıklarına devam ederken aynı zamanda haftada en az 2 kez otojenik antrenman çalışmaları yapmıştır. Kontrol grubuna ise; normal beslenme ve antrenman alışkanlıklarına devam etmiştir ve ilave herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Sporcuların ilk önce yaş, boy ve kilo ölçümleri alındı. Çalışmaya ön test hamstring esneklik değerini ölçmek için, otur-eriş testi uygulandı. Sonrasında 8 hafta boyunca otojenik antrenman protokolü uygulandı. 8 hafta sonunda son test otur-eriş ölçümleri alındı. Çalışma sonucunda deney grubundaki sporcuların esneklik performanslarında olumlu gelişme kaydedilmiştir. Otojenik antrenman çalışmalarının antrenörler tarafından antrenman programlarına ilave edilmesi sporcularının performanslarını arttırmada bir kriter olarak önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Otojenik Antrenman, Hamstring, Esneklik.

VOLLEYBALL PLAYERS AGED 12-13 PHYSICAL TRAINING IN UKRAINE**Ihor HRYNCHENKO**

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Faculty of Physical Training,
Department of Olympic and Professional Sports, Sports Games and Tourism, Kharkiv,
Ukraine,

igorgrincenko1963@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-7469-5819

Tetiana KARPUNETS

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Faculty of Physical Training,
Department of Gymnastics, Rhythmic Education and Fitness, Kharkiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-9579-1794>, tatyana.gimnastka@gmail.com

Olexandr CHUPRYNA

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Faculty of Physical Training,
Department of Olympic and Professional Sports, Sports Games and Tourism, Kharkiv,
Ukraine,

acuprina19@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-8371-0128

ABSTRACT

The aim of the research is to increase the effectiveness of training young volleyball players (12-13 years old) by means of special simple training exercises and devices during the pedagogical experiment in 2020-2021. The following methods were used in the study: theoretical analysis and generalization of scientific and methodological literature, control and pedagogical checking (tests), pedagogical observations, anthropometry. Statistical processing of experimental data was performed using the statistical processing package STATGRAPHICS Plus for Windows (according to standard methods). For the study of educational and training process of young volleyball players (12-13 years old) it was selected the initial training group in Youth Sports School № 8, in Kharkiv, in Ukraine. 20 young volleyball players (12-13 years old) with training experience from two to three years participated in the study. In order to verify practically the assumption that the use of special simple training exercises and devices in order to increase the level of improvement of those physical qualities that characterize the special physical preparedness of young volleyball players and it is increased the level of general physical preparedness of young volleyball players, the pedagogical experiment during a month in May, 2021 was conducted. At the beginning of the pedagogical experiment and at the end of it, among young volleyball players with the help of testing the level of speed-strength preparedness was determined. In the training process of the experimental group, for the local development of muscle groups the volleyball players used a set of the authors' methods with preparatory exercises on simple simulators with different weights. Young volleyball players from the control group were involved according to the traditional plan of exercises according to the generally accepted methods. The analysis of the conducted researches at the end of the experiment proves that the data that determine the physical training of volleyball players are characterized by a predominant increase in the youth of the experimental group compared to the youth of the control group ($p < 0.05$).

Keywords: Physical Training, Volleyball Players, 12-13 Sportsmen, Ukraine

**PHYSICAL EDUCATION IN UNIVERSITIES DURING THE COVID-19
PANDEMIC: CHALLENGES OF ONLINE LEARNING****Anna PRIKHODKO**Yaroslav Mudrij National Law University, Department of Physical Education, Kharkiv,
Ukraine

annaprikhodko05071963@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-0806-3132

ABSTRACT

The entire global community is now confronted with a disastrous situation caused by the Corona Virus Disease Pandemic (COVID-19), which has impacted the daily lives of people around the world. National and regional restrictive measures in Ukraine due to the COVID-19 pandemic have made adjustments to the educational process of universities, and training courses were forced to completely switch to distance learning. In Ukrainian higher education, the Physical culture course is compulsory in the bachelor's program. It performs an important task of attracting students to physical activity and sports, a healthy lifestyle, and the development of the necessary professional competencies. The online physical education format has caused significant difficulties for both teachers and students. In many countries, all participants in the educational process have been unprepared for online teaching of a motor-based course. Universities began to implement online educational platforms (Skype, Microsoft Teams, Zoom, Cisco Webex Meetings, Google Meet), but teachers and students did not have the necessary skills to work on them. A lot of problems for teachers and students were associated with the low quality of digital equipment, low-level Internet connection, lack of methodological support of courses for teaching online. Exercises and methods of physical activity based on social interaction, at work in a group and a team, have significantly decreased. Many teachers talk about a decrease in motivation for physical activity in connection with distance learning, a loss of the teacher's ability to control the correctness of the exercises performed by a student, a reduction in control methods, and the inability to accurately determine the correspondence of the load to the state of health of students, etc. At the same time, online training of university students in physical education courses effectively increases their physical activity, allows the use of various training videos, and increases the opportunities for individual counseling of students.

Keywords: Covid-19, Physical Education, Distance Learning

ANALYSING MIGRANT BELONGING IN NINE COUNTRIES: THE IMPACT OF SOCIAL LOCATIONS AND MESO-LEVEL INCLUSION**Susan BETH ROTTMANN**

Ozyegin Universitesi, Sosyal Bilimler Fakultesi, Insan vs Toplum Bilimler, Istanbul, Turkiye.

susan.rottmann@ozyegin.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-0680-6999

ABSTRACT

Belonging is a fundamental psychological and social need. For migrants, in particular, finding belonging is vital because many pre-migration ties to community and nation are severed, and new ties are sought in the host country. Migrants, locals and even political leaders often claim that fostering belonging is a key aim of integration and that a feeling of belonging is essential for creating a strong community. Although belonging is widely recognized as an essential component of refugee integration, there is a need for more comparative research to understand how belonging is created and maintained. Thus, this paper examines belonging in nine countries studied by an EU HORIZON 2020 research project called, *RESPOND: Multilevel Governance of Mass Migration in Europe and Beyond*. The countries studied represent source, transit and destination countries (Germany, Sweden, Austria, United Kingdom, Italy, Greece, Poland, Iraq and Turkey). Methodologically, the research draws on macro-, meso- and micro-level interviews and desk research based on the analysis of official papers, legislation, policy briefs, official data drawn from relevant ministries and public institutions, survey results, expert interviews and existing studies.

The main research question examined is: What impacts refugee belonging in RESPOND countries? The paper addresses this question via investigations in two domains. First, it shows that belonging is highly related to the specific social locations of individual refugees (i.e. their legal status, employment, ethnic background and gender). Second, it demonstrates that meso-level inclusion (either in existing organizations or via forming migrant-led organizations) matters for belonging. Taken together, these results show that belonging is not an either/or proposition, nor can it be a simplistic or minor policy objective. The paper shows that a variety of conditions in the host country and characteristics of migrants come together to increase or decrease belonging. Therefore, policies addressing belonging need to be multilevel and comprehensive.

Keywords: Belonging, Social Location, Meso-Level, Integration

MATEMATİK KAYGISININ NEDENLERİ VE ÖĞRETMENİN CİNSİYETİNİN BU DURUM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
CAUSES OF MATHEMATICS ANXIETY AND THE EFFECT OF TEACHER'S GENDER ON THIS SITUATION

Kamil AKBAYIR

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fak. İlköğretim Matematik ABD. Van, Türkiye.

kamilakbayir@gmail.com, Orcid No:0000-0002-7004-8849

Gamze ALKAN

Çayırbağı Çok Programlı Anadolu Lisesi, Trabzon, Türkiye.

galkan@hotmail.com, Orcid No:0000-0003-3116-430X

ÖZET

Bu çalışmanın amacı öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları üzerinde etkili olan faktörlerin ve öğretmenin cinsiyetinin bu durum üzerindeki etkisini belirlemek, özellikle matematik kaygısının oluşum nedenlerini irdelemektir. Araştırmanın evreni 2018-2019 eğitim öğretim yılı Van ili merkezindeki okullarda öğrenim görmekte olan 75'i (%58.1) kız, 54'ü (%41.9) erkek olmak üzere ilköğretim 6. sınıfa giden toplam 129 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) Paket Programıyla analiz edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan anket tekniği kullanılmıştır. Anketin birinci bölümü öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik kişisel bilgi formu iken ikinci bölüm ise matematik dersine yönelik öğrenci tutumlarının belirlenmesinde kullanılan Matematik Tutum Ölçeği'dir. Çalışmadan elde edilen verilerin analizi neticesinde öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumlarının orta düzeyde olumlu olduğu görülmüştür. Yine yapılan istatistiksel analizler neticesinde öğrencilerin, matematik dersini sevdiğini ifade edenlerin, öğretmenin matematik dersi sunumundan memnun olduğunu ifade edenlerin, anne-babası öğrenciye karşı övücü tutum sergileyen öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumlarının anlamlı şekilde daha olumlu olduğu görülmüştür. Yapmış olduğumuz çalışmada anne-baba eğitim düzeyinin, öğrencilerin kardeş sayısının öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür. Ayrıca öğretmenin cinsiyetinin matematik dersine yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Matematik, Tutum, Cinsiyet.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the factors that affect students' attitudes towards mathematics lesson and the effect of teacher's gender on this situation, especially to examine the causes of mathematics anxiety. The universe of the research consisted of 129 students, 75 (58.1%) girls and 54 (41.9%) boys, who were studying at schools in the city center of Van in the 2018-2019 academic year. The data obtained from the research were analyzed with the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) Package Program. Questionnaire technique consisting of two parts was used as a data collection tool in the research. While the first part of the questionnaire is the personal information form to determine the demographic characteristics of the students, the second part is the Mathematics Attitude Scale, which is used to determine the students' attitudes towards the mathematics lesson. As a result of the analysis of the data obtained from the study, it was seen that the attitudes of the students towards the mathematics lesson were moderately positive. Again, as a result of the statistical analysis, it was seen that the attitudes of the students who stated that they liked the mathematics lesson, those who stated that they were satisfied with the teacher's presentation of the mathematics lesson, and those whose parents were praising the students towards the mathematics lesson were significantly more positive. In our study, it was seen that the education level of the parents and the number of siblings of the students did not cause a significant difference on the attitudes of the students towards the mathematics lesson. In addition, it was seen that the gender of the teacher did not have a significant effect on the attitude towards the mathematics lesson.

Keywords: Mathematics, Attitude, Gender.

**İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLİĞİ VE SOSYAL BİLGİLER
ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN BAKIŞ AÇISIYLA BİLİM VE
BİLİM İNSANI**

**ELEMENTARY MATHEMATICS TEACHING AND SOCIAL STUDIES TEACHING
SCIENCE AND SCIENCE FROM THE POINT OF VIEW OF UNDERGRADUATE
STUDENTS**

Aysun Aynur YILMAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu
Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı,
aysunaynur@erbakan.edu.tr, Orcıd Id: 0000-0002-3758-1692

ÖZET

Bu araştırma, ilköğretim matematik öğretmenliği ve sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarında öğrenim gören öğrencilerin bilim ve bilim insanına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden “fenomenoloji” kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının bilim insanına yönelik algılarını belirleyebilmek amacıyla “Bir Bilim İnsanı Çiz Testi” kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistik yönteminden yararlanılmıştır. Bu çalışma ile; öğretmen adaylarının algılarında oluşan resimden hareketle bir bilim insanını nasıl gördükleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırma 2018 öğretim yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi; AKEF’ inde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya, İlköğretim matematik öğretmenliğinden 67 ve sosyal bilgiler öğretmenliğinden 75 olmak üzere 145 lisans öğrenci katılmıştır. Araştırmanın sonucunda bilim insanını çoğunlukla erkek olarak; sakallı, bıyıklı, genel olarak da gözlüklü olarak çizmişlerdir. Bilim insanının çalışma ortamı genel olarak laboratuvar olarak betimlenmiştir. Betimlemelerde etkin bilim insanı imajı ise gelenekseldir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Bilim İnsanı Algısı, İlköğretim Matematik Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilgiler Lisans Öğrencisi

ABSTRACT

This research was carried out in order to determine the opinions of students studying in the undergraduate programs of elementary mathematics teaching and social studies teaching towards science and scientist. “Phenomenology”, one of the qualitative research methods, was used in the research. In order to determine the perceptions of pre-service teachers towards the scientist, a “Draw a Scientist Test” was used. In the analysis of the data, descriptive statistics method was used. With this study; based on the picture formed in the perceptions of teacher candidates, it was tried to reveal how they see a scientist. The research was carried out at Necmettin Erbakan University; AKEF in 2018 academic year. 145 undergraduate students, including 67 from Primary mathematics teaching and 75 from social studies teaching, participated in the study. As a result of the research, they drew a scientist mostly as a man with a beard, mustache, and in general with glasses. The working environment of a scientist is generally described as a laboratory. The image of an effective scientist in the descriptions is traditional.

Keywords: Science, Scientist Perception, Elementary Mathematics Undergraduate Student, Social Studies Undergraduate Student

**THE RELATIONS BETWEEN MAN AND NATURE IN STEPHEN CRANE'S THE
RED BADGE OF COURAGE**

Tahir YAŞAR

Siirt Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

Orcid No: 000-0003-2174-7093

ÖZET

Cesaret Madalyası savaşı üzerine yazılmış ünlü bir romandır. Eserin yazarı Stephen Crane bu romanında savaşı anlatmasına rağmen savaşı deneyimi olmamıştır. Crane savaşı hakkındaki bilgilerini okuduğu savaşı romanlarından, haberlerden ve dergilerden almıştır. Denilebilir ki O, çağdaşı olan Hengway ve diğer yazarlardan etkilenmiştir.

Hikaye bir çiftlikte yaşayan bir gencin orduya yazılıp kendisinin cesaretini savaşıta ispatlama arzusunu anlatır. O ünlü bir kahraman olmayı hayal eder ancak savaşı gerçeğiyle yüzleştğinde savaşı ve kahramanlık konusundaki yaklaşımı değişir.

The Red Badge Of Coutage kahramanı Henry Flaming karakteristiği hakkında çok sayıda yazar ve eleştirmen makaleler yazmıştır. Onun gelişimi, değişimi ve davranışlarını tartışmıştır. Bazı eleştirmenler onun korkak bir kahraman olduğunu ifade ederken diğerleri Flaming'i yirminci yüz yılın realist geleneğinin özelliklerini taşıyan bir kahraman olarak değerlendirir. Bir grup eleştirmen ise Crane'in bu şaheserini kullandığı fazla ironilerden dolayı anlamının kolay olmadığını savunur. Ancak başka bir grup yazar onun gelişme gösteren , olgunlaşan bir kahraman olduğunu " her şeye rağmen Henry kendi moral zayıflığını korku içerisinde sürdüğü uzun bir savaştan sonra güvenilir bilgiğe edinir." (Marston.56)

Bu eserde Henry Flaming'in gelişimi konusunun yanında çok önemli temalardan birisi de insan ve doğa ilişkileridir. Savaşı alanlarında gösterildiği gibi insan oğlunun yıkıcılığı açıktır. Ancak tüm bu yıkıma rağmen doğa insanoğlunu davranışlarına aldırmaz. "Doğa onun yaşayıp yaşamadığına asla aldırmaz."(Crane.47) Eko sistem asla durmaz. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı doğa ve insan ilişkilerine odaklanmaktır.

ABSTRACT

The Red Badge of Courage is a famous novel written on war. Even though, the writer of this novel Stephen Crane has never been in real war, but he has written that master work of American Literature. Crane has got knowledge about war from the news and books, and magazines written about war. It could be said that he had been influenced by his contemporary writers like Hemingway and the others who have written war novels and participated in wars.

The story is about a young boy who lives in a farm and wants to enlist to army and prove himself as a courageous man. He dreams of being a famous hero but when faces the reality of war his attitude toward war and heroic acts changes.

Many writers and scholars have written articles about the personality of Henry Flaming the hero of The Red Badge Of Courage. They have discussed the conduction and changes of Flaming's behaviors. Some of the critics define him as a coward hero while the others mention him as the realistic convention hero of the twentieth century. A group of critics say that it is not easy to understand Crane's master work because of heavy irony used. " however Henry attains authentic self knowledge and a sense of manhood after long and fierce battle with his own moral weakness" (Marston.56)

Beside Henry's characteristic conduct one of the most important theme in this novel is the relations between man and nature. As it is shown in the battle fields, the destructiveness of human being is very obvious. Bu the nature is quite indifferent to the behaviors of man." Nature would never care if he is dead or not" Crane-47. The eco system never stops. So the aim of this study is to focus on the relations between nature and human beings.

Keywords: War, Stephen Crane, Nature, Courage.

SURİYELİ SİĞINMACILARIN SOSYO-KÜLTÜREL ENTEGRASYONU (SIİRT ŞEHİRİ ÖRNEĞİ)

SOCIO-CULTURAL INTEGRATION OF SYRIAN REFUGEES (CITY of SIİRT)

Halil HADİMLİ

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

halilhadimli@akdeniz.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-0871-5591

Musa YÜKSEL

Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı,
musayuksel2020@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-0621-8118

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Siirt kentine göç eden ve kentte yaşayan geçici koruma statüsündeki Suriyeli sığınmacılar ve yerel halk arasındaki ilişkiyi incelemek, sığınmacılar ile kent sakinleri arasındaki ilişkinin seviyesini belirlemek ve entegrasyon konusunda ne aşamada olduklarını ortaya çıkarmaktır. Entegrasyon her ne kadar tek taraflı bir süreçmiş gibi görünse de aslında hem yerel halkın hem de sığınmacıların karşılıklı çabaları ile şekillenen bir olgudur.

Araştırmaya konu olan Siirt, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde yer almaktadır. Genel olarak araştırma sahası, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki plato alanı ile Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki dağlık alan arasında kalmaktadır. Siirt ilinin yüz ölçümü yaklaşık olarak 284 km²'dir

En genel manasıyla göç, kişilerin, toplumların siyasi, doğal, ekonomik, sosyal, etnik ve dinsel nedenlerle gerçekleştirdikleri zorunlu ya da gönüllü yer değiştirme veya mekânsal hareketlilik süreçleri olarak tanımlanabilir. Göç, tek taraflı bir mekânsal değişim sürecinin ötesinde, ekonomik ve kültürel etkileşim, sosyal statülerdeki değişimler ve sonuçları itibarıyla sosyo-mekânsal dokuda çok yönlü yansımaları olan bir olgudur.

Arap Baharı olarak başlayan isyanların/toplumsal olayların Suriye'ye kadar yayılması ile beraber Türkiye Nisan 2011'de Suriye'den gelen ilk göçmen grubuyla tanıştı ve o günden bu yana Suriye'den Türkiye'ye gelen sığınmacıların sayısı artarak devam etti. Özellikle sınır kentlerde sığınmacıların barınması için merkezler kuruldu ve göçmenler ilk etapta buralarda tutulmaya çalışıldı. Ancak Suriyeli sığınmacılar artık Türkiye'nin dört bir yanına dağılmış durumda. Siirt kenti Suriyeli sığınmacıların geldiği kentlerden biridir. Kentin çok dilli bir kültürel yapıya sahip olması ve özellikle Arapçanın konuşuluyor olması sığınmacıların kenti tercih etmesinde önemli bir faktör olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Siirt Şehri, Entegrasyon, Göç, Uyum, Arap Baharı.

ABSTRACT

The main objective of this study is to examine the relationship between Syrian refugees and local residents who have migrated to Siirt city and have temporary protection status in the city, to determine the level of the relationship between asylum seekers and residents, and to reveal where they are at in terms of integration. Although integration may seem like a unilateral process, it is actually a phenomenon shaped by the mutual efforts of both local people and asylum seekers. In the most general sense, migration can be defined as forced or voluntary relocation or spatial mobility processes that people and societies perform for political, natural, economic, social, ethnic and religious reasons. Migration, beyond a unilateral process of spatial change, is a phenomenon with multifaceted reflections in the socio-economic fabric in terms of economic and cultural interaction, changes in social status and their consequences.

As the insurgency that began as the Arab Spring spread all the way to Syria, Turkey met the first group of migrants from Syria in April 2011, and since then the number of asylum seekers from Syria to Turkey has been increasing. Centers were set up to shelter asylum seekers, especially in border cities, and migrants were tried to be kept here in the first place. But Syrian asylum seekers are now scattered across Turkey. The city of Siirt is one of the cities where Syrian asylum seekers come from. The fact that the city has a multilingual cultural structure and especially Arabic is spoken has been an important factor in the choice of asylum seekers.

Siirt is located in the Tigris Department of Southeastern Anatolia region. In general, the research area is located between the Plateau area in the Southeastern Anatolia region and the mountainous area in the Eastern Anatolia region. The hundred of Siirt province is approximately 284 km².

Keywords: Siirt, Siirt City, Integration, Migration, Harmony, Arab Spring

**TRANSITION TOWARDS GREEN ECONOMY WITH GREEN INDUSTRY
POLICY: THE CASE OF INDIA'S PRACTICE****Faizan SHABIR**

Research Scholar

Department of Economics AMU Aligarh

faizanshabir044@gmail.com

Md ZULQUAR NAIN

Assistant Professor,

Department of Economics,

AMU Aligarh

ABSTRACT

Climate change at present is a threat not only to the affected nation but also to the whole world. From the last few decades, incidents of climatic change has increased drastically and these incidents have both direct and indirect impacts for economy. Assessing the direct and indirect impacts of climatic change faces a fundamental challenge of complexity (Hsiang et al., 2017; Oh & Reuveny, 2010). Move towards Green economy is the direction of human progress. However, seeing the present scenario there is urgent for every economy to transition from high consumption, high emissions and environmental damage toward resource efficiency, environment protection, common prosperity with clean energy, cleaner production, which will be a revolutionary change in the development mode. Green Economy transformation cannot be accomplished in a single step. It needs a whole set industry policy to phase out outdated industry and phase in green sunrise industries. This paper introduces policy and practice of India's green industry and discusses the challenges of India's green transformation. In order to successfully realize green economy transition, some system constructions are proposed.

Keywords: Green Economy, Green Industry, Climate Change, Environment Protection

**LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ALAN ÖĞRETMENLERİN FETEMM EĞİTİMİNE
YÖNELİK FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ**
**INVESTIGATION OF POSTGRADUATE TEACHERS' AWARENESS OF STEM
EDUCATION**

Dilara CİĞERCİ

Özel Öğretim Kurumu Öğretmeni

dilaracigerci@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-1947-2107

Sevim AŞIROĞLU

Maltepe Üniversitesi

scamuzcu@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-6528-4177

ÖZET

Bu araştırmanın amacı İstanbul İl'inde bulunan bir üniversitenin Eğitim Yönetimi ve Denetimi lisansüstü programında öğrenim gören okul yöneticileri ve öğretmenlerin FeTeMM eğitime yönelik farkındalıklarının incelenmesidir. Ayrıca okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin FeTeMM eğitime yönelik farkındalıklarının cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, mezun olunan program, çalıştıkları pozisyon ve FeTeMM eğitimi durumu değişkenlerine göre farklılaşıp, farklılaşmadığını tespit etmektir. Bu amaçla İstanbul İl'inde Eğitim Yönetimi lisansüstü bölümünde eğitim alan 49 okul yöneticisi ve 67 öğretmen olmak üzere 116 kişiye, Buyruk ve Korkmaz tarafından geliştirilen (2014) FeTeMM Farkındalık Ölçeği uygulanmıştır. FeTeMM Farkındalık Ölçeği alt boyutları (olumlu bakış, olumsuz bakış) üzerinden alınan toplam puan değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizler için, bağımsız ortalamalar için t-testi, tek yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, okul Yöneticisi ve öğretmenlerin FeTeMM eğitime yönelik farkındalıkları incelenmiş, yüksek düzeyde FETEMM farkındalığına sahip oldukları tespit edilmiştir. Cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, çalıştıkları pozisyon, mezun olunan program değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilirken, FeTeMM eğitimi alanlar ile almayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark bulunmuş, eğitim alanların almayanlara göre anlamlılık düzeyinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kadın okul yöneticileri ve öğretmenlerin, erkek okul yöneticileri ve öğretmenlere göre FeTeMM farkındalık ortalamaları anlamlı düzeyde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. 51 yaş ve üstü okul yöneticisi ve öğretmen olanların diğer yaş gruplarına göre; 16 yıl ve üstü kıdem yılına sahip olanların diğer kıdem yıllarına göre; okul müdürlerinin diğer pozisyonlara göre ve eğitim fakültesi mezunlarının diğer mezun oldukları bölümlere göre FeTeMM farkındalıklarının anlamlı düzeyde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Okul Yöneticisi, Öğretmen, FeTeMM, Farkındalık.

ABSTRACT

This research aims to examine the STEM awareness of school administrators and teachers studying in the Education Management Department which is a graduate program offered in Istanbul. The study also aims to determine whether school administrators and teachers' awareness about STEM education varies according to the variables of gender, age, professional seniority, graduated program, their position, and STEM education status. In accordance with this purpose, STEM Education Awareness Scale was applied to 116 subjects including 49 school administrators and 67 teachers who study in the Department of Educational Administration in Istanbul. The total score obtained from the sub-dimensions (positive view, negative view) of STEM Awareness Scale was evaluated. One-way ANOVA test and T-test for the independent- samples are applied in the statistical analysis According to the results of the study, in which the STEM education awareness of the School Principals and Teachers was examined and no significant difference was determined. It was found that the STEM education awareness of School Administrators and Teachers did not differ significantly according to their gender, age, professional seniority, position, graduated program, and status of STEM education based on the variable of gender. A statistically significant difference was found between those who received STEM education and those who did not, and it was concluded that those who received an education were more aware than those who did not. It was determined that the mean STEM awareness scores of the female school administrators and teachers were higher than those of male school administrators and teachers. It was found out that the STEM awareness of the school administrators and teachers over 51 were higher than those of other age groups, the awareness of those with professional seniority over 16 years were higher than other seniority levels, and the awareness of those who graduated from education faculties were higher compared to those graduated from the other departments.

Keywords: Education, School Administrator, Teacher, STEM, Awareness.

Not: Bu araştırma ikinci yazarın danışmanlığında, birinci yazara ait yayınlanmış bir yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

COVID – 19 PANDEMİSİ SÜRECİNDE UYGULANAN UZAKTAN EĞİTİMDE DEĞERLER EĞİTİMİNE YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Cevdet EPÇAÇAN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı, e-posta:epcacan@gmail.com

Bedriye Bahar GÖREN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi, b.goren73@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Covid-19 pandemisi sürecinde uygulanan uzaktan eğitimin değerler eğitimi üzerindeki etkisini öğrenci görüşlerini alarak incelenmesidir. Bu amaç çerçevesinde Covid -19 pandemisi sürecinde uygulanan uzaktan eğitimin değerler eğitimi üzerinde ne kadar etkili olduğunu, hangi değerlerin önem kazandığı ve kaybettiğinin araştırılmasıdır. Çalışmada, betimsel tarama modelinden yararlanılmıştır. Çalışmada nicel veriler online anket yoluyla elde edilmiş ve verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz tekniği ile elde edilen likert ölçeklerinin nicel değerlere ait istatistiksel veriler kullanılmıştır. Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar betimsel istatistik yöntemi kullanılarak sonuçlar raporlaştırılmıştır. Çalışma grubumuzu 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Şırnak ilinde, eğitimlerine uzaktan eğitim yoluyla devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Bu öğrenci grupları enstitü, üniversite, lise, ilköğretim öğrencilerini içeren 150 gönüllü öğrenci grubundan oluşmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak 30 sorudan oluşan likert tipi ölçeklerden yararlanılarak katılımcılarının görüş ve tutumlarının belirleneceği çevrimiçi bir online anket kullanılmıştır. Hazırlanan anket formu Google Forms (Google Docs Anket) sisteminde tasarlanmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda sonuçlar tablo ve grafik biçiminde sunulmuş yorumlanmıştır. Veriler yorumlanırken frekans ve yüzde değerleri en yüksek olan kategori göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde değerler eğitimine yönelik görüşleri 2 tema altında analiz edilmiştir. Elde edilen veriler bu temaların başlığına göre incelenmiştir. Öğrenci görüşlerinden elde edilen temalara ilişkin veriler tablolar halinde sunulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın ortaya çıkardığı sonuçlar göstermektedir ki, insanların pandemi gibi zor ve sıkıntılı olduğu zamanlarda temizlik ve hijyene önem veren, sabırlı olmayı sürdürebilen, empati yapabilen, aile birliğinin önemini kavrayan, bilimsel gelişmelere ve yeniliklere açık bireyler olduğu görülmektedir. Ayrıca salgının zararlarından korunmak için alınan tedbirler gereği insanlar arası bağlarının zayıf kaldığı ifade edilebilir. Salgının zararlarını en aza indirebilmek ve en az zararlarla atlatmak için değerlerimize her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. Değerler insanlara zor zamanlarında güç ve umut veren bir anahtardır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Değerler Eğitimi, Uzaktan Eğitim

**МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ФОРМИРОВАНИЕ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ****METHODOLOGICAL FEATURES OF PREPARING FUTURE PRIMARY SCHOOL
TEACHERS FOR THE FORMATION OF LOGICAL THINKING****Григорчук ТАТЬЯНА ВИКТОРОВНА**

Винницкий государственный педагогический университет

имени Михаила Коцюбинского, Винница, Украина

grigorchuk.ta@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-9158-6008

ABSTRACT

Аннотация. Перед образованием сейчас и перед начальным образованием, в частности, стоит задача воспитать личность, которая умеет мыслить, легко выражать свои мысли, лаконично рассуждать, быстро применять знания в измененных условиях, а поэтому возникает проблема поиска эффективных путей развития логического мышления личности.

Ключевые слова: мышления, логика, анализ, систематизация, сравнение.

Современный мир характеризуется динамикой трансформаций, результаты которых опережают реальность: то, что мы запланировали вчера в качестве инновационного проекта, в настоящее время возникает нуждающимся модернизации и совершенствования. Трансформационные процессы касаются не только сферы технологий в производстве, но и проблемы организации деятельности мышления. [1, с.9]. Внедрение инновационных подходов в высшем педагогическом образовании детерминирует необходимость обновления теоретических и методических основ ступенчатой подготовки будущих учителей начальных классов, способствует повышению их статуса, способности и готовности к выполнению сложных специфических для начальной школы педагогических функций, выявлению того человеческого потенциала, который обеспечивает эффективность труда учителя Новой украинской школы. За последние годы произошли существенные изменения в системе начальной школы: утверждены новые государственные стандарты начального образования, созданные варианты новых учебных программ и учебников, определены объекты, функции, виды контроля и критерии оценки учебных достижений младших школьников. В то же время, у учащихся начальных классов наблюдается тенденция снижения уровня мотивации к обучению. [2, с.2].

Во многих первоклассников возникают проблемы в процессе адаптации к школе, сопровождающиеся в отдельных случаях негативным отношением их родителей к организации образовательного процесса в начальной школе. Учитель начальных классов должен хорошо ориентироваться в тех науках, которые отражены в отдельных учебных предметах, уметь устанавливать межпредметные связи, свободно, самостоятельно и полно владеть средствами и материалами каждой учебной дисциплины, генерировать и воплощать новые идеи обучения.

В практике начальной школы работа над формированием мышления идет без знания системы необходимых логических компонентов, их содержания и способов их формирования. Учителя начальных классов в процессе обучения младших школьников

не делают знания логического характера предметом специального обучения, не раскрывают перед учащимися тех логических понятий, необходимых для понимания и правильного выполнения логических операций и приемов мышления. Это же приводит к тому, что большинство учащихся не овладевают начальными приемами мышления, а они нужны уже младшим школьникам - без них не происходит полноценного усвоения учебного материала. Основы культуры логического мышления должны быть заложены уже в младшем школьном возрасте учителем начальных классов. Специфическим для учителя начальных классов является то, что он, должен обладать наиболее развитыми профессионально-предметными и личностными характеристиками в их совокупности по сравнению с учителем старших классов.

Это обусловлено, во-первых, необходимостью учета возрастных особенностей младших школьников, так как мышление становится центром развития личности в данный период детства; во-вторых, необходимостью специально организованного процесса подготовки к осознанному и целенаправленному управлению формированием у младших школьников умение мыслить, рассуждать, получать новые знания из имеющихся. [4, с.34].

Как сложный социально-исторический феномен мышления изучают многие науки, а именно: теория познания, логика, психология, языкознание и другие. Проблема развития логического мышления всегда занимала одно из ведущих мест в философской (Платон, Аристотель, Декарт, Кант, Гегель, Гуссерль) и психолого-педагогической мысли (Л. Выготский, П. Гальперин, Костюк, Н. Скаткин и др.) . По мне нию А. Брушлинский, В. Давыдова, А. Дусавицкий, Л. Занкова, Н. Менчинская, В. Паламарчук, Я. Пономарева, С. Рубинштейна, сущность логического мышления заключается в манипулировании понятиями, суждениями и умозаключениями с использованием законов логики их в жизни [3, с. 35].

Нуш - это школа, в которой приятно ходить ученикам. Здесь прислушиваются к их мнению, учат критически мыслить, не бояться высказывать свое мнение и быть ответственными гражданами. В то же время родителям тоже нравится посещать эту школу, ведь здесь царят сотрудничество и взаимопонимание. «Целью полного общего среднего образования является разностороннее развитие, воспитание и социализация личности, осознающей себя гражданином Украины, способна к жизни в обществе и цивилизованного взаимодействия с природой, имеет стремление к самосовершенствованию и обучения в течение жизни, готова к сознательному жизненного выбора и самореализации, трудовой деятельности и гражданской активности» [3, с.122]. Концепция «Новая украинская школа» - это качественно новая целевая программа развития общего среднего образования, предполагает трансформацию содержания, организации образовательного процесса, дидактико - методического его обеспечения, подходов к оценке образовательных результатов в направлении усиления личностной ориентации образования, его развивающего, компетентностного, демократического характер. По мнению разработчиков Концепции, Новая украинская школа создавать атмосферу, где дети будут учиться критически мыслить, не бояться высказываться, где будут прислушиваться к их мнениям. Воспитанный в таких условиях личность непременно станет ответственным, креативным гражданином Украины.

Список использованных источников

1. Баглаев Н. Развитие логических умений ребенка // Дошкольное воспитание. - 2000. - № 10. - С. 8 - 11.

2. Белокобыльского Н. Развитие логического мышления // Начальное образование. - 2000. - № 41. - С. 3.
3. Василенко Н. В. Компетентностный подход в образовании: реализация теории и практики.- К., 2017. - 170 с.
4. Новая украинская школа: руководство для учителя / Под общ. ред. Бибик Н. М. К. ООО «Издательский дом« Пляды », 2017. 206 с.

**READINESS OF THE MARITIME STUDENTS IN THE NEW NORMAL: AN
ASSESSMENT IN THE PHILIPPINE MERCHANT MARINE ACADEMY, SAN
NARCISO, ZAMBALES****Froilan D. MOBO**

Philippine Merchant Marine Academy Philippines

Orcid No:0000-0002-4531-8106

ABSTRACT

In its 200 years of existence, the Philippine Merchant Marine Academy has always been committed to provide the best education to its students while also serving the nation. The Readiness in Blended Learning is the Academy's response to the challenges postured by the pandemic. The new normal has paved the way for the Academy to focus on enhancing its delivery of education through the use of Augmented Reality, Virtual Reality technology and the Learning Management System. There are many challenges experienced by the Administration, Faculty and Students during the implementation of Readiness in Blended Learning. Part of those challenges encountered are the following: (1) Service Provider Internet connectivity, (2) Lack of Computing Devices such as Laptop or Tablet, and most of all (3) the Familiarization with the use of the Online Software Platform for both students and faculty. There are many factors affecting the readiness in applying the Readiness in the New Normal, The Readiness, especially in learning, is the ability of an organization or individual to take advantage of learning. The research about student readiness is necessary in order to study the current phenomenon. Theoretically, the study aims to find out the factors affecting institutional readiness for the Readiness in Blended Learning. In terms of practical implications, the research results will provide useful information for Philippine Merchant Marine Academy so that they can identify the attitude toward the importance of Readiness in Blended Learning and help the academy design their own educational models in accordance with standards of Readiness in Blended Learning and make a premise for research in the future. Katherine Prince et al (2016) predicted the main characteristics of work in the future readiness as the rise of smart machines, accelerating technology and proposed a framework to redefine with four scenarios in the future of readiness: partnering for mobility, checking for upgrades, finding new meaning, working with platforms.

Keywords: Assessment, New Normal, Readiness

İLKOKULLARDA OKUL İKLİMİ İLE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ

THE RELATIONSHIPS BETWEEN ORGANIZATIONAL SILENCE AND SCHOOL CLIMATE IN PRIMARY SCHOOLS

Veysi AKTAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

veysiaktan@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-4925-0161

Abdulvehap BOZ

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi

sagacious56@yahoo.com, Orcid no: 0000-0001-9843-0372

ÖZET

Bu araştırma, ilkokullarda okul iklimi ile örgütsel sessizlik davranışları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla ilişkisel tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Batman ili merkezi ve merkeze bağlı köylerdeki kamu ilkokulunda (84 ilkokul) görev yapan 1977 ilkokul öğretmeninden oluşmakta olup araştırmanın örneklemini 347 ilkokul öğretmeninden ibarettir. Araştırmada veri toplamak amacıyla, Hoy ve Tarter (1997) tarafından geliştirilen, Yılmaz ve Altınkurt (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan "Örgütsel İklimi Ölçeği" ve Kahveci ve Demirtaş (2013)'ün geliştirdiği "Örgütsel Sessizlik Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin istatistiksel çözümlenmeleri için; frekans ve yüzde, ortalama, standart sapma, t testi, ANOVA (Tukey) testi ve Pearson korelasyon analizleri kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenleri yordama düzeylerini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerine göre müdürlerinin en çok destekleyici müdür davranışı, öğretmenlerin de en az umursamaz öğretmen davranışı sergilediklerini algıladıkları ortaya çıkmıştır. Örgütsel sessizlik ile ilgili olarak en yüksek ortalamanın yönetici boyutunda çıktığı görülmektedir. Bunun da yöneticilerden kaynaklı güven eksikliği, ben bilirim anlayışından olabileceği düşünülebilir. Örgütsel sessizlikteki en düşük ortalamanın ise sessizliğin kaynağı boyutunda olduğu görülmektedir. Sessizliğin kaynağı adaletsiz ortam, duygu ve düşüncelerin rahatlıkla ifade edilememesi, deneyimsizlik gibi durumlardan ortaya çıkmış olabilir. Katılımcıların okul iklimi ve örgütsel sessizlik görüşleri ile bazı kişisel bilgi değişkenleri arasında anlamlı şekilde farklılıklar görülmüştür. Örgüt iklimi ölçeği faktörleri ile örgütsel sessizlik ölçeği faktörleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Regresyon analizi sonuçlarına göre; örgüt iklimi ölçeği faktörleri, örgütsel sessizlik ölçeğinin genelindeki değişimin % 51'ini açıklamaktadır. Bu oranla örgütsel iklim faktörlerinin örgütsel sessizlikteki değişimin yarısını etkilediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul İklimi, Örgütsel Sessizlik, İlkokul

ABSTRACT

This research is carried out to find out the relationship between school climate and Organizational silence by using a survey model. The population of this research is 1977 primary school teachers who work in public schools (84) in the center of Batman and village of Batman, the sample of research consists of 347 primary school teachers. To get data collection in the research, the scale of organizational climate, developed by Hoy ve Tarter (1997), adapted to Turkish by Yılmaz ve Altinkurt (2013), and another scale of Organizational silence used which developed by Kahveci ve Demirtaş (2013). For statistical analysis of data percentage, frequency, average, standard deviation, t-test, ANOVA test and analyze of Pearson correlation used in this research. Multiple regression analysis was used to identify level prediction of the independent variable that affects the dependent variable. As a result of this research and according to the view of teachers who participated in the research, school managers showed mostly supported school managers behavior and teachers showed at least the behavior of the insensible teacher behavior. Related to organizational silence the most average seen at the dimension of managers. It is under consideration this is because of lack of confidence originating from managers and self-righteousness. The least average of organizational silence is seen at the dimension of resource silence. The cause of silence can be an unfair environment, not to express feeling and thought easefully and situation of inexperience. There are significant differences between the opinions of participants related to school climate and perception of organizational silence. There are significant differences between factors of the scale of organizational climate and scale of organizational silence. According to the result of analysis of regression, factors of the scale of organizational climate express % 51 general change of scale of organizational silence. By this rate factors of the scale of organizational climate affect half of the change of organizational silence.

Keywords: School Climate, Organizational Silence, Primary School

**ÖĞRETMEN ALGILARINA GÖRE EĞİTİM SENDİKALARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

EVALUATION OF EDUCATION UNIONS ACCORDING TO TEACHER PERCEPTIONS

Yunus Emre AVCI

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi, yunusavci027@hotmail.com

Metin TOPRAKÇI

Yunus Emre İlkokulu, Siirt İl Milli Eğitim Müdürlüğü, metintoprakci4@gmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğretmen görüşlerine göre sendikaların değerlendirilmesidir. Araştırmada fenomenolojik desenli nitel bir yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılı güz yarıyılında Siirt il merkezinde yer alan ilkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan otuz (30) öğretmenden oluşmaktadır. Bu kapsamda öğretmenler ziyaret edilerek gönüllülük esasına dayalı görüşmeler yapılmıştır. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilerek kategoriler halinde sunulmuş ve katılımcıların örnek ifadelerinden alıntılar yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; sendikaların olumlu tarafları genel olarak öğretmenlerin haklarını savunma, eğitim kalitesini artırma ve işbirliğini sağlama olarak görülürken olumsuz tarafları; öğretmenleri ayrıştırma, siyasallaşma ve menfaat odaklı kullanım olarak ifade edilmiştir. Sendikaların en önemli işlevi; çalışanların haklarını savunma ve eğitsel gelişimi destekleme olarak görülebilir. Sendikal faaliyetler yeterli görülmemekle birlikte nitelikten yoksundur. Sendikalar temelde aynı misyonu üstlenmekle birlikte birbiriyle uyumsuz çalışmaktadır. Sendikaların tarafsızlığı konusunda katılımcıların büyük çoğunluğu, sendikaların tarafsızlığı sağlamamakla birlikte öğretmenleri gruplaştırarak ayrışmayı körüklediğini ifade etmiştir. Sendikaların geliştirilmesine yönelik olarak sendikalar; siyasetten uzak durmalı, iş birliği içinde çalışmalı, eğitim kalitesini artırıcı faaliyetler düzenlemeli, problem çözmeye yönelik uygulanabilir kararlar almalıdır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Eğitim Sendikaları, Değerlendirme.

ABSTRACT

The aim of this research is to evaluate the unions according to the opinions of teachers. A qualitative method with a phenomenological pattern was used in the research. The study group of the research consists of thirty (30) teachers working in primary, secondary school and high schools in the city center of Siirt in the fall semester of the 2019-2020 academic year. In this context, teachers were visited and interviews were held on a voluntary basis. In this study, a semi-structured interview form prepared by the researchers was used as a data collection tool. The data were analyzed with the descriptive analysis method and presented in categories and quotations were made from the sample expressions of the participants. According to the research results; While the positive sides of the unions are generally seen as defending the rights of teachers, increasing the quality of education and providing cooperation, the negative sides are; segregating teachers, politicization and benefit-oriented use. The most important function of unions; It can be seen as defending the rights of employees and supporting educational development. Trade union activities are inadequate and lacking in quality. Although unions have basically the same purpose, they work incompatible with each other. Regarding the impartiality of the unions, the majority of the participants stated that the unions did not ensure impartiality and that they fueled the separation by grouping the teachers. Trade unions for the development of trade unions; should stay away from politics, work in cooperation, organize activities to increase the quality of education, and make actionable decisions about problem solving.

Keywords: Teacher, Education Unions, Evaluation.

**BIFURCATION AND STABILITY ANALYSIS IN COMPLEX CROSS DIFFUSION
MATHEMATICAL MODEL OF PHYTOPLANKTON-FISH DYNAMICS****Hamidou OUEDRAOGO**

Department of mathematics, Université JOSEPH KI ZERBO/ IBAM, OUAGADOUGOU

ameldo16@yahoo.fr

ABSTRACT

In this paper, we propose a nonlinear reaction-diffusion system describing the interaction between toxin-producing phytoplankton and fish population. We analyze the effect of cross-diffusion on the dynamics of the system. The mathematical study of the model leads us to have an idea on the existence of a solution, the existence of equilibria and the stability of the stationary equilibria. Finally, numerical simulations performed at two-dimensions allowed us to establish the formation of spatial patterns and a threshold of release of the toxin, above which we talk about the phytoplankton blooms

Keywords: Spatio-Temporal Model, Toxin Effect, Stability, Bifurcation Analysis, Pattern Formation

STRESS AND ANXIETY IN NARCISSISTIC FAMILIES DURING LOCKDOWN**Alina COSTIN**

Aurel Vlaicu University of Arad, Romania

ABSTRACT

The period of isolation, an unprecedented time in our life, demanded our attention, energy, even exhausted our coping strategies. The growing interest of specialists in various fields has largely focused on mental health and the effect isolation, along with all the restrictions had on us. The period was associated with high rates of depression, anxiety, stress, loneliness (Rehman et al. 2020; Demeter, Rad, 2020; Zheng et al. 2020). The lockdown period was a great challenge for every person or family. In this study I will analyse how the lockdown period affected two dysfunctional families, so called narcissistic families in specialty literature. Narcissistic personality is described as having serious disorders and imbalances manifested by conflict, tension, hostility, instability (Campbell, Foster, 2002; Kohut, 1972). We performed a qualitative research using the case study as a method, in order to capture details, perceptions, attitudes, feelings which the partner of the narcissistic person experienced during the lockdown. We were also interested in the psychological symptoms of the two subjects investigated shortly after the restrictions were lifted. In this regard, the Revised 90 symptom assessment scale (Marian, M.I., 2008) was also applied.

The results of this study confirm the negative effects a relationship with a narcissistic partner holds during lockdown and encompasses surprising coping strategies that make living with a narcissistic partner possible. The lockdown period was an event that accentuated the tendencies of hostility, exploitation and justification of narcissists.

Keywords: Lockdown, Narcissistic Family, Stress, Mental Health, Coping

**THE INFLUENCE OF THE DECISION-MAKING CRITERIA IN DECISION
MAKING PROCESS****Milena APOSTOLOVSKA –STEPANOSKA**

Ss.Cyril and Methodius University in Skopje, Justininaus Primus Law Faculty

m.apostolovskastepanoska@pf.ukim.edu.mk

ABSTRACT

The main aim of this research is to determine what are the most relevant factors that influence the decision-making process. Decision making can be studied as an individual or as a collective process. In the first case, the emphasis of the study is on the criteria used by individuals when making choices and decisions. In the latter case, the emphasis of the study is on the processes by which majority is built or by which approval is obtained. The individual can be subject to various influencing factors when deciding how to vote or resolve a particular issue. What will affect the individual the most, in this case is difficult to determine and specify. Officials often make statements explaining their decisions made in Congress or other official institutions. They do this through social networks, in political speeches, at press conferences, in separate court opinions, memoirs and elsewhere. Namely, the academic literature states that there are few criteria that influence the political choice and those are: values (personal, organizational, professional, political, ideological); party affiliation; constituency interests, public opinion; adherence or invocation of authorities or precedents and decision rules. The author gives an overview to this most relevant decision factors and tries to determine which one is the most relevant in the decision-making process for the politicians and other government officials.

Keywords: Decision Making, Criteria, Decision Making Process

**PEDAGOJİK FORMASYON ÖĞRENCİLERİNİN PODCAST ÖDEVİ
PERFORMANSI**

**PODCAST HOMEWORK PERFORMANCE OF PEDAGOGICAL FORMATION
STUDENTS**

İsmail ŞAN

*İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve
Öğretim*

ismail.san@inonu.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-0780-0169

Hanife Gülhan ORHAN KARSAK

*Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimde Ölçme ve
Değerlendirme*

gulhan.karsak@inonu.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-5927-6341

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretim ilke ve yöntemleri dersi kapsamında verilen podcast ödevlerindeki performanslarının incelenmesidir. Bu amaçla, Doğu Anadolu Bölgesindeki bir üniversitenin eğitim fakültesi bünyesinde yürütülen pedagojik formasyon sertifika programına kayıtlı öğrencilerinden eğitim konulu farklı kaynakların görüntülü ve sesli anlatımını içeren videolar hazırlamaları istenmiş olup, söz konusu videolarda yer alan içerik bu çalışmanın verilerini oluşturmuştur. Veriler, 2019-20 güz yarıyılında toplanmıştır.

Betimsel yönteme uygun olarak tasarlanan bu çalışmanın verileri öğrencilerin hazırladığı podcast performansı ve sunum değerlendirme ölçütlerinden aldıkları puanlardan oluşmaktadır. Katılımcılar uygun örnekleme yöntemine göre çalışmaya dahil edilmiştir. Buna göre ilgili yarıyılıda araştırmacılardan birinin dersini alan 23 pedagojik formasyon öğrencisi araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Ödev olarak hazırlanan podcastlar aracılığıyla toplanan veriler sunum performansı değerlendirme ölçeği ve video değerlendirme kriterleri ile ölçülüp puanlanmıştır.

Çalışma kapsamında öğrencilerin öncelikle konu seçimi ve ardından podcast hazırlama süreçleri yer almaktadır. Öğrencilerin büyük bir kısmının konu seçmesine rağmen görevi yerine getiremediği için ödevden başarısız olmayı göze alarak, ödevi göndermemeyi tercih ettikleri görülmüştür. Ödev gönderen öğrencilerden toplanan verilerin analizleri neticesinde pedagojik formasyon öğrencilerinin video kayıtlarında görüntü, ses kalitesi, ekran paylaşımında uygun teknolojilerin kullanımı, okuma hızının anlaşılabilirliği, sunum materyali hazırlayabilme konularında sorunlar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Podcast Ödevi, Pedagojik Formasyon, Öğretim İlke ve Yöntemleri

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the performances of pedagogical formation students on podcast assignments given within the scope of instruction principles and methods course. For this purpose, students enrolled in the pedagogical formation certificate program carried out within the education faculty of a university in the Eastern Anatolia Region were asked to prepare field videos containing visual and audio explanations of different sources on education, and the content in these videos formed the data of this study. Data was collected in the 2019-20 fall semester.

The data of this study, which was designed in accordance with the descriptive method, consists of the scores they got from the podcast performance which were prepared by the students and presentation evaluation criteria. Participants were included in the study according to the convenient sampling method. Accordingly, 23 pedagogical formation students who took the course of one of the researchers in the relevant semester formed the study group of the research. The data collected through podcasts prepared as homework were measured and scored with performance scales.

Within the scope of the study, students' first topic selection and then podcast preparation processes are included. It was observed that most of the students chose not to submit the assignment, risking to fail the assignment because they could not fulfill the task despite choosing a topic. As a result of the analysis of the data collected from the students who sent homework, it was determined that the pedagogical formation students had problems in video recordings in terms of image and sound quality, the use of appropriate technologies in screen sharing, the clarity of reading speed, and the preparation of presentation material.

Keywords: Podcast Homework, Pedagogical Formation, Instructional Principles and Methods.

ÖĞRETMENLERİN EĞİTİM KAVRAMINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ
TEACHERS' OPINIONS ON CONCEPT OF EDUCATION

Hanife Gülhan ORHAN KARSAK

Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme

gulhan.karsak@inonu.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-5927-6341

İsmail ŞAN

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim

ismail.san@inonu.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-0780-0169

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin eğitim kavramına ilişkin düşüncelerinin incelenmesidir. Bu amaçla, Doğu Anadolu Bölgesinde görev yapmakta olan öğretmenlerden tezsiz yüksek lisans yapmakta olanların eğitim kavramına ilişkin düşüncelerinin paylaşıldığı videolar hazırlamaları istenmiş olup, söz konusu videolarda yer alan içerik bu çalışmanın verilerini oluşturmuştur. Veriler, 2020-21 bahar yarıyılında toplanmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji (olgubilim) desenine uygun olarak tasarlanan çalışmada, katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Ölçüt olarak tezsiz yüksek lisansa devam eden gönüllü öğretmenler tercih edilmiştir. Ölçütleri karşılayan 24 katılımcıdan toplanan veriler içerik analizine tabi tutulmuştur.

Bu çalışma kapsamında katılımcıların eğitim kavramı, geleneksel ve çağdaş eğitim arasındaki farklar, eğitim ve öğrenme kavramları arasındaki benzer ve farklı yönler, eğitimin amacı, ideal insan yetiştirme, ideal insan özelliklerine ilişkin görüşleri incelenmiştir.

Yapılan analizler neticesinde öğretmenler geleneksel eğitimi otoriter öğretmen, sessiz, sakin ve itaat eden öğrenci, sabit ve keskin anlayış, yalnızca bilişsel gelişime odaklanma, bireysel farklılıkları dikkate almamak ile açıklarken; çağdaş eğitimi ilerleme, birikim, sorgulama, akla ve mantığa dayalı açıklama, özgüvenli, sorgulayan, araştıran öğrenci, bütünsel gelişim, bireysel farklılıkları dikkate almak şeklinde açıklamışlardır. Katılımcılar eğitimin istedik yönde davranış değiştirme süreci olduğunu, amacının çağın gerektirdiği becerilerle donanmış topluma uyumlu bireyler yetiştirmek olduğunu, eğitimin öğrenmeye kıyasla daha kapsamlı olduğunu, her iki kavramın da bir süreç olduğunu belirtmişlerdir. İdeal insan tipinin üst düzey düşünme becerilerini kazanmış olma, yaşam boyu öğrenme, toplumsal değerlere sahip olma gibi özellikleri olabileceğini vurgulamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Görüşleri, Eğitim, Öğrenme, Geleneksel Eğitim, Çağdaş Eğitim, İdeal İnsan

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the opinions of teachers on the concept of education. For this purpose, teachers were asked to prepare videos in which their opinions on the concept of education were shared, and the content in these videos formed the data of this study. The data were collected from the teachers who worked in the Eastern Anatolia Region of Turkey in the spring semester of 2020-21, who were doing their non-degree masters.

In the study, which was designed in accordance with the phenomenology pattern, which is one of the qualitative research methods, the participants were determined according to the criterion sampling method, which is one of the purposeful sampling methods. Volunteer teachers who attended non-degree masters classes were preferred as a criterion. Data collected from 24 participants who met the criteria were subjected to content analysis.

Within the scope of this study, the views of the participants on the concept of education, the differences between traditional and modern education, similarities and differences between the concepts of education and learning, the purpose of education, raising ideal person, and the characteristics of ideal person were examined.

As a result of the analyses, while teachers explain traditional education as authoritarian teacher, quiet, calm and obedient student, constant and sharp understanding, focusing only on cognitive development, ignoring individual differences; and contemporary education as progress, accumulation, questioning, explanation based on reason and logic, self-confident, questioning, researching student, holistic development, taking into account individual differences.

Keywords: Teacher Opinions, Education, Learning, Traditional Education, Modern Education, Ideal Person.

**ANALYTICAL AND MATHEMATICAL MODELS FOR SOLUTE TRANSPORT IN
LOW-PERMEABILITY POROUS MEDIA****Muhammaad ZAHEER**¹Hazara University, Faculty of Natural and Computational sciences, Department of Earth & Environmental Sciences, Mansehra, Pakistan.

mzaqau@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-9199-5880

ABSTRACT

It is often difficult to quantify solute concentrations without interrupting the natural flow and therefore introducing error. These difficulties show that the empirical interpretations are typically provide only input and exit concentrations. Thus, these complexities in the porous media can be understand only through mathematical models. These models are to provide the basis for a logical discussion, whether it is quantitative or qualitative, must say that our models stay true to acknowledged physical theory and mathematical soundness. The evaluation and comparison of these models can be directly suitable for choosing the model to define and predict solute transport in porous media and in subsurface groundwater environments. Most of the solute transport models in porous media are based on the Advection-Dispersion Equation (ADE); however, solute BTCs can give valuable estimates of the parameters for the physicochemical developments involved in subsurface solute transport. A significant anomaly that has not been sufficiently explained is the tailing behavior of the BTCs for the non-reactive solute transport. Therefore, TRM is a commonly used model in addition to ADE for simulating subsurface transport. The purpose of TRM to see if it can capture the early breakthrough and long tailing in case ADE could not simulate the experimental data satisfactorily. However, ADE and TRM fail to match much of the leaching transport behavior then can focus to our analysis on the FADE and CTRW modelling. In the case of one-dimensional transport in low-permeability porous media) a key focus is also to check if the breakthrough process and leaching process can be described as Equilibrium or non-Equilibrium transport, FADE and CTRW are more representatives for these purposes. Because the parameter values associated with these two models are clear indicators showing if the transport is Equilibrium or non-Equilibrium transport.

Keywords: Advection Dispersion Equation; Two-Region Model, Continuous Time Random Walk Theory, Fractional Advection Dispersion Equation 3-6 words.

**STUDY OF A CLASS OF NONLINEAR FRACTIONAL DIFFERENTIAL SYSTEMS
ARISING IN BIOLOGY****Salim MESBAHI**

Ferhat Abbas University, Faculty of Sciences, Department of Mathematics, Setif, Algeria.

salimbra@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-2455-3991

ABSTRACT

The aim of this paper is to study the existence of solutions for a class of nonlinear fractional differential systems. In order to obtain the solutions, we develop the monotone iterative technique which mainly depends on the method of upper and lower solutions. This class of systems is used in the mathematical modeling of many physical and biological phenomena in order to obtain less complex models. The obtained result is applied to a model in biology.

Keywords: Fractional Differential Equations, Upper And Lower Solutions, Monotone Iterative Technique.

**AKIL VE ZEKÂ OYUNLARININ RUTİN OLMAYAN MATEMATİK
PROBLEMLERDEKİ MATEMATİKSEL MUHAKEME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN
İNCELENMESİ**

**INVESTIGATION OF THE EFFECT TO MİND AND INTELLIGENCE GAMES ON
MATHEMATICAL REASONİNG İN NON-ROUTİNE MATHEMATICAL PROBLEMS**

Enes DEMİR

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik eğitimi Anabilim Dalı

enesdemir@siirt.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-9012-8109

Yahya ARPACI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik eğitimi Anabilim Dalı

yahyaarpaci056@gmail.com , Orcid No: 0000-0002-5555-1841

ÖZET

Hızla değişen koşullar ve artan küreselleşme, uluslararası sınavlar, matematik eğitimine yönelik çalıştaylar, kongreler ve sempozyumlar sayesinde uygulamalarda yeni bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Bunla birlikte bilişim teknolojilerindeki ön görülemez hızlı gelişim hayatımızın her evresini kapladığı gibi eğitim öğretimizi de derinden etkilemektedir. Artık çevrim içi platformlarda, bilgisayarlarda hatta cep telefonlarında eğitsel oyunların sayısı artmasının yanında fiziksel ve diğer disiplinlerle ilişkili oyunlarda matematik eğitiminde gittikçe yer almaktadır. Özellikle akıl ve zeka oyunları ile matematik öğretimi ilişkisine yönelik yeni kazanımlar ve alt öğrenme alanları ağırlık kazanmaktadır. Çünkü problem çözme, akıl yürütme, muhakeme, ilişkilendirme soyutlama gibi üst düzey düşünme becerileri ve karmaşık süreçler matematik eğitiminde alana özgü iken akıl ve zeka oyunlarının aşamalarında ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmada, akıl ve zeka oyunları temelli bir teknikle rutin olmayan matematik problemlerinde matematiksel muhakemenin incelenmesi, analiz edilmesi ve aradaki ilişkinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında Türkiye’de bir ilde ilköğretim okullarında görev yapan tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen 40 ilköğretim matematik öğretmeni oluşturmuştur. Öğretmenlerle yüz yüz yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler içerik analizi ile incelenmiş olup yoğun olarak ortaya çıkan temalar çerçevesinde yorumlanmıştır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde akıl ve zeka oyunları destekli matematik öğretiminde; kalıcı etki, eğlenceli zaman geçirme, kavramsal öğrenme, anlama ve doğru yorumla, soyuttan somuta geçiş ve problem çözme gibi temel becerilerin kazandırılmasına olumlu katkı sağlayabileceği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlardan hareketle matematik öğretiminde daha fazla zeka ve akıl oyunlarının kullanılması ve buna yönelik bilimsel çalışmaların daha fazla yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zeka Oyunları, Muhakeme, Matematik, Öğretmen

ABSTRACT

Thanks to the rapidly changing conditions and increasing globalization, international exams, workshops, congresses and symposiums on mathematics education, new perspectives are emerging in practice. Parallel to this, the unpredictable rapid development in information technologies covers every stage of our lives as well as deeply affects our education. Now, besides the increasing number of educational games on online platforms, computers and even mobile phones, games related to physical and other disciplines are increasingly taking place in mathematics education. In particular, new acquisitions and sub-learning areas are formed for the relationship between mind and intelligence games and mathematics teaching. Because, while high-level thinking skills and complex processes such as problem solving, reasoning, reasoning, associating, abstraction are specific to the field in mathematics education, they emerge at the stages of mind and intelligence games. Therefore, in this study, it is aimed to examine, analyze and evaluate the relationship between mathematical reasoning in non-routine mathematical problems with a technique based on mind and intelligence games. Within the scope of this purpose, 40 primary school mathematics teachers working in primary schools in a province in Turkey were determined by random sampling method. The data obtained as a result of face-to-face interviews with the teachers were analyzed by content analysis and interpreted within the framework of the themes that emerged intensively. When the findings of the research are examined, in the teaching of mathematics supported by mind and intelligence games; It has been concluded that it can contribute positively to the acquisition of basic skills such as lasting effect, having fun, conceptual learning, understanding and correct interpretation, transition from abstract to concrete and problem solving. Based on these results, it is recommended to use more intelligence and mind games in mathematics teaching and to conduct more scientific studies on this.

Keywords: Intelligence Games, Reasoning, Mathematics, Teacher

**ACCORDABLE FILTERS BY DEFECT MODES IN SINGLE AND DOUBLE
NEGATIVE STAR WAVEGUIDES GRAFTED DEDICATED TO
ELECTROMAGNETIC COMMUNICATIONS APPLICATIONS****Y. Ben-Ali**

Laboratory of Materials, Waves, Energy and Environment, Team of Acoustics, Photonics and Materials, Faculty of Sciences, Mohamed First University, Oujda, Morocco
youssefplanck@gmail.com

I. El kadmiri

Laboratory of Materials, Waves, Energy and Environment, Team of Acoustics, Photonics and Materials, Faculty of Sciences, Mohamed First University, Oujda, Morocco
ilyaskadmiri@hotmail.com

Z. Rahou

Engineering Sciences Laboratory (LSI), Multidisciplinary Faculty of Taza, Sidi Mohamed Ben Abdellah University, B.P. 1223, Taza Gare, Morocco
zakarea.rahou@usmba.ac.ma

J. Barkani

Engineering Sciences Laboratory (LSI), Multidisciplinary Faculty of Taza, Sidi Mohamed Ben Abdellah University, B.P. 1223, Taza Gare, Morocco
jamal.barkani@usmba.ac.ma

A. Essahlaoui

Engineering Sciences Laboratory (LSI), Multidisciplinary Faculty of Taza, Sidi Mohamed Ben Abdellah University, B.P. 1223, Taza Gare, Morocco
abdelouahed.essahlaoui@usmba.ac.ma

D. Bria

Laboratory of Materials, Waves, Energy and Environment, Team of Acoustics, Photonics and Materials, Faculty of Sciences, Mohamed First University, Oujda, Morocco
drissbria@gmail.com

ABSTRACT

Using the Green Function approach, we determine the transmission spectrum and the band structure of detective one-dimensional photonic star waveguides. This structure is composed of backbones' periodicity that is characterized by negative magnetic permeability μ and positive dielectric permittivity ϵ , grafted in each site by resonators of negative permittivity and positive magnetic permeability. In the middle of the structure, we consider geometrical or/and material defect at the backbone level. The presence of such defect in this structure creates inside the photonic band gaps of the perfect structure, very narrow filtered frequencies (defect modes) with a significant quality factor Q and a very high transmission coefficient. The frequencies of the defect modes are strongly sensitive to the variation of the length and the relative permittivity of the defect. These electromagnetic characteristics of the considered structure provide good information for the design of adjustable wide gap filters.

Keywords: SWGs, Resonators, Defect Modes, Transmission Coefficient

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR SIMULATION A BIKE RENT SYSTEM NETWORK**Matej BABIČ**

Faculty of Information studies, Novo mesto, Slovenia

ABSTRACT

Traffic is one of the main air pollutants. Traffic air pollution is due to fuel combustion. The chemical composition of emissions depends on the type and quality of fuel, production technology, the method of combustion in the engine and its technical condition. Currently, many countries are focusing on green technologies in industry, construction, agriculture, the production of environmentally friendly materials, and fundamentally new services designed to improve the quality of life support. Public transport PPT is part of modern urban infrastructure and a means of daily migration of the population. Thus, municipal public transport is one of the mechanisms that guarantees citizens the constitutional right to work, education, health care and recreation. In addition, the PPT industry itself is a source of jobs. Due to the growing urban population and increasing daily traffic, the development of more sustainable urban transport systems is crucial in many cities around the world. By cycling, we take care of a clean environment and a healthy life. In this study, we used a genetic programming (GP) simulation model to predict the bike rental of 15 GoNM stations according to weather conditions. The figure below shows the GP simulation model.

**OKUL YÖNETİCİLERİNİN HİZMETKÂR LİDERLİK DAVRANIŞLARINA
İLİŞKİN ÖĞRETMEN ALGILARI**

**INVESTIGATION OF TEACHERS' PERCEPTIONS OF SERVANTS' LEADERSHIP
BEHAVIORS OF SCHOOL PRINCIPALS**

Veysel OKÇU

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Siirt. veysel.okcu56@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-3807-506X

Elif SÖZGÜN

Yüksek Lisans Öğrencisi, MEB. ORCID:0000-001-6829

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, okul yöneticilerinin hizmetkâr liderlik davranışlarına ilişkin öğretmen algılarını belirlemek ve bu algıların cinsiyet, kıdem, okul türü, okulda çalışma süresi ve mevcut yönetici ile çalışma süresi değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Araştırma da, genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında Siirt ili Kurtalan ilçe merkezinde bulunan 26 ortaokul ve 9 lisede görev yapmakta olan 872 branş öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise basit seçkisiz random (rastgele) yöntemiyle seçilen 15 ortaokul (147 branş öğretmeni) ve 6 lise de (163 branş öğretmeni) görev yapan toplam 310 branş öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada “Okul Müdürlerinin Hizmetkâr Liderlik Davranışları Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada veriler, SPSS 22 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, bağımsız örneklem t-Testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Tukey testi kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda, genel olarak okul yöneticilerinin hizmetkâr liderlik davranışları ile ilgili öğretmen algılarının “iyi düzeyde” olduğu tespit edilmiştir. Okul yöneticilerinin hizmetkâr liderlik davranışlarına ilişkin öğretmenlerin algıları; cinsiyet, mesleki kıdem ve okul türü değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin bulunduğu okulda çalışma süresi ve mevcut yönetici ile çalışma süresi değişkenlerine göre ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Araştırmanın bulgularına dayalı olarak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hizmetkâr Liderlik, Yönetici, Öğretmen, Ortaokul, Lise.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the perceptions of teachers about the servant leadership behaviors of school administrators and to examine whether these perceptions differ according to gender, seniority, working time at school, current manager and working time variables. General survey model was used in the research. The universe of the study consists of 872 branch teachers working in 9 high school and 26 secondary schools in Kurtalan town center of Siirt province in the academic year 2019-2020. The sample consisted of 310 branch teachers working in 15 secondary school (147 branch teacher) and 6 high school ((163 branch teacher) simple randomly selected schools. Research data were collected using a “Servant Leadership Behavior Scale of School Principals” is used. In the research, the data were analyzed using the SPSS 22 package program. In the analysis of the data, descriptive statistics, independent sample t-Test 50n done-way analysis of variance (ANOVA) and Tukey tests were used. As a result, teachers’ perceptions of servant leadership behaviors of school principals for “good level” is determined to be. Working time at school, current manager and working time variables and significant differences weren’t found between the perceptions of branch teachers, in terms of sex, seniority and with variable school type was found to be significant differences. Suggestions were made based on the findings of the study.

Keywords: Servant Leadership, Manager, Teacher, Secondary School, High School.

TURKEY- CHINA: ASPECTS OF SYMBIOTIC DIALOGUE**Nina BILOKOPYTOVA**

Zaporizhzhia National University, Faculty of Sociology and Public Administration, Social
Philosophy nina_turk@ukr.net, Orcid No: 0000-0002-7260-0705

Karim EL GUESSAB

Zaporizhzhia National University, Faculty of Sociology and Public Administration, Social
Philosophy and Administration Department, Zaporizhzhia, Ukraine.
karimk@ukr.net, Orcid No: 0000-0003-3555-1235

ABSTRACT

The purpose of the study is to reveal the features of modern symbiotic relations between Turkey and China. The article examines the problems of dialogue, which includes various areas of interaction: the commonality of ideological attitudes in the conceptualization of the sacredness of Heaven, linguistic borrowings, marriage unions of elites, historical conquests and the expansion of modern economic cooperation. The development of a modern strategic partnership between the two countries, transformation processes in the transport structure, energy, technologies are presented in more detail. Attention is paid to relations between Turkey and Taiwan and China's position in these processes. In considering the issue of strengthening the socio-cultural ties between Ankara and Beijing, the action of «soft power» is substantiated - educational migration and the attraction of foreign students to integration cooperation, the emergence of a department of Sinology and Chinese language in Turkish universities, the functioning of the Confucius Institute.

The study used general theoretical methods - analysis and synthesis, comparison, the principle of determinism, the method of analogy, the historical method, the world-system approach. The scientific novelty lies in the interdisciplinary consideration of the issue of Chinese-Turkish relations, which is little studied in domestic socio-philosophical academic community, with the involvement of modern works of scientists from different countries. As a result of the study, the features of relations between China and Turkey were revealed, the logic of actions of the leaders of the two countries in the issue of strategic cooperation was substantiated. It was emphasized that relations with China occupy an increasing place in the public and scientific discourse of Turkey, which reflects the tendencies towards long-term partnership, and also expands the range of Turkey's opportunities on the world stage. The theoretical significance of the study is that the results obtained will help to better understand the nature of relations in modern integration processes, and the results can also have practical application in social philosophy, oriental studies, political science and cultural studies.

Keywords: Sacredness of Heaven, International Economic Integration, Diplomatic Relations, Strategic Partnership, Turkish - Chinese Relations.

**IMHeriT: INTERNET OF MUSIC THINGS IN INTANGIBLE CULTURAL
HERITAGE PRESERVATION****Samarjit ROY**

Centre for Mobile Cloud Computing (CMCC), Department of Computer Science and
Engineering, Maulana Abul Kalam Azad University of Technology, West Bengal, Kolkata,
India

samarjit.roy@ieee.org, Orcid No:0000-0002-7874-8348

Debashis DE

Centre for Mobile Cloud Computing (CMCC), Department of Computer Science and
Engineering, Maulana Abul Kalam Azad University of Technology, West Bengal, Kolkata,
India

dr.debashis.de@ieee.org, Orcid No: 0000-0002-9688-9806

ABSTRACT

Music can relocate the human beings. Because the music can shift crowd profoundly, communities get through music to produce cultural identity worldwide. Now-a-days a lot of music audiences experience the music repeatedly through the recordings than the live performances. Music is the expressive and cultural language. It often conveys the story, reveals emotion, or shares societal concepts. Culture operates in ensuring human's endurance, and music provides the acts in getting people together. We would like to illustrate computational music theory and allied factors to regulate what human beings can acquire, remember, and reconstruct music for sustaining intangible cultural and entertainment heritage [1-2]. The repetitive, entertaining, and structured music are found in almost every society. Unlike the musical languages, while music does not necessitate understanding, audiences may be encouraged by the musical presentations [3].

Technology is renovating the people in experiencing music. Music today can be recorded, stored, broadcast on radio waves, sent through wires to speakers. As a consequence, the recordings undertake personal, social, economic, and cultural heritage significance of their own. Ancient structures and historical representations of classical music [4] represent invaluable assets for future generations of computational musicology. They require to be preserved as cultural heritage, afford with inimitable cultural, social and historical affluence. With the recent technological advancements, the Internet of Things (IoT) schemas characterise one of the most operational aspects for analysing the 'things' systematically around us. Cultural Heritage remains as one significant application domain for IoT, since the conservation of cultural heritage things can be suggestively enhanced by means of an efficient and well-formed monitoring and analysing system [5].

However, the researchers have demonstrated several approaches in applying IoT on Cultural Heritage use cases. Internet of Music Things (IoMT) [6-7] is an extended architecture of conventional IoT paradigms, which demonstrates efficient remote musical performances, auto-tuning, communicative human-machine interactions, composition and service-oriented music recommendation phenomena [8] to the audiences. In this endeavour, we discuss IoMT architecture currently used for depicting and preservation of historical musical performances, composition and reconstruction of music by the classical music backgrounds, and information and communication technology-inspired music learning based on conventional music-generating frameworks. We wish to identify existing challenges in IoMT applications to turn

into a substantial part in the domain of preservation of the perpetual musical cultural values in societal aspects.

Keywords: Computational Musicology, Music Modeling, Internet of Music Things, Cultural Heritage

RECURRENT THEMES IN SELECTED COVID-19 CHILDREN'S BOOKS**Ansam YAROUB**College of physical Education and Sport Sciences /
University of Baghdad, Baghdad, Iraq
ansam.abd@cope.uobaghdad.edu.iq**Mayada ZUHAIR**²maiada.najm@cope.uobaghdad.edu.iq**ABSTRACT**

Covid-19 pandemic affected every aspect of daily life making it very difficult for adults to cope with the sudden changes let alone children. all over the globe children faced sudden changes in their daily routine, schools were closed, stay – at home order was enforced, all family members are at home, no relatives, neighbor and friends are allowed, not even grandparents, all birthdays, gatherings, and play dates were cancelled and even shopping is restricted to adults. Hence a wide number of children books emerged to help children pass this phase as healthy as possible yet almost all these books tackle the same themes of the power of information, social distancing, self – help, domestic violence, and child abuse. The researchers surveyed most children books written during COVID -19 pandemic and after analyzed they concluded that all selected children books share common themes. Almost all children books have the themes of the power of knowledge and social distancing *The Princess In Black and the Case of The Coronavirus (2019)*, *My Hero Is You (2020)*. **On the other hand**, other deeper books like *The Story Of The Oyster And The Butterfly: the Corona Virus and Me* and *First aid for feelings* tackle a more difficult theme like self-help. Domestic violence and child abuse is encoded in many children books like *Tomorrow* and *Coronavirus : A book for children*. Finally the researchers concluded that most authors of coronavirus children literature are written by specialists in medical care, mental health and psychology or based on scientific studies and surveys to educate children about the virus and providing advice and guidance for solving any emotional and mental problems that might result from it.

Keywords : Child Abuse, COVID -19, Domestic Violence, Self – Help, Social Distancing

BÖYÜK QAYIDIŞ FƏLSƏFƏSİ
THE PHILOSOPHY OF THE GREAT RETURN

Dosent YAŞAR ƏHMƏDOV

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti

mr.yashar61@mail.ru

ÖZET

Azərbaycanın zorla sürəkləndiyi Vətən müharibəsi tariximizin şanlı səhifəsi hesab oluna bilər. Tarixi ədaləti bərpa etmək üçün və illərlə itirilmiş torpaqların bir hissəsini qaytarmaq məqsədilə müzəffər Azərbaycan ordusunun 44 gün ərzində həyata keçirdiyi və hər b tarixinə qızıl hərflərlə yazılmış döyüşlər Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin sözləri ilə desək Böyük Qayıdışın başlanğıcı oldu. Rusların himayəsi ilə zaman-zaman Qafqaza köçürülmüş ermənilər əzəli Azərbaycan torpaqlarında yerləşdirilmiş və bununla da torpaqlarımızın itirilməsi tarixinə start verilmişdir. Az qala XVI əsrdən bəri itirə-itirə gəldiyimiz torpaqların geri qaytarılması işinə ölkə prezidenti rəhbərlik etmişdir. Böyük Qayıdışı şərti olaraq 3 mərhələyə bölmək olar. Birinci mərhələ 1988-ci ildən sonar işğal olunan torpaqların qaytarılmasını əhatə edir – 2020-ci ildən 1988-ci ilə qayıdış dövrü hesab oluna bilər. Azərbaycan ordusu Vətən müharibəsini qələbə ilə başa vurub birinci mərhələ üçün nəzərdə tutulan missiyanı şərəflə yerinə yetirdi.

İkinci mərhələ 1918-1988-ci illər ərzində Moskvanın dəstəyi ilə itirilmiş torpaqların qaytarılması mərhələsidir. Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında bolşeviklərin zaman-zaman ermənilərə pay verdiyi torpaqların qaytarılması İrəvanın ermənilərə verildiyi tarixə qədər davam etdirilməsi planlaşdırılmışdır. Vaxtilə İrəvanı öz paytaxtları elan edən ermənilər bir daha Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları ilə çıxış etməyəcəklərinə dair öhdəliklər götürmüşlər. Lakin tezliklə verilən vədlər unuduldu və ermənilər əzəli Azərbaycan torpaqları hesabına həm öz respublikalarını yaratdılar, həm də Azərbaycanın daxilində milli vilayət statusu alan torpaqlara sahib oldular.

Üçüncü mərhələ 1918-1800-cü illərdə Azərbaycana qarşı törədilən haqsızlıqların aradan qaldırılmasına yönəlməsi nəzərdə tutulur. XIX ərsin əvvəllərində Cənubi Qafqazda möhkəmlənən ruslar özlərinə dayaq kimi İran və Türkiyədən erməniləri Qafqaza köçürməyə başladılar. Gülüstan və Türkmənçay müqavilələri ilə ikiyə parçalanan Azərbaycan daha bir bəla ilə - erməni vəhşiliyi ilə üz-üzə qaldı. Türkmənçay müqaviləsindən sonar çar hökuməti Naxçıvan və İrəvan xanlığının torpaqları hesabına erməni vilayəti yaratdılar və ermənilərin Qafqaza köçürülməsi işini daha da sürətləndirdilər.

Açar sözləri: Böyük Qayıdış, Köçürmə, Ərazi İddiaları

ABSTRACT

The Patriotic War, in which Azerbaijan was forcibly dragged, can be considered a glorious page in our history. In the words of Azerbaijani President Ilham Aliyev, the battles fought by the victorious Azerbaijani army for 44 days and written in golden letters in the history of war to restore historical justice and reclaim part of the lands lost for years were the beginning of the Great Return.

Armenians, who were resettled in the Caucasus from time to time under the auspices of the Russians, were settled in the lands of ancient Azerbaijan, and thus began the history of the loss of our lands. The country's president has led the return of lands we have lost since the 16th century. The Great Return can be conditionally divided into 3 stages.

The first stage covers the return of lands occupied after 1988. 2020 can be considered a period of return to 1988. The Azerbaijani army ended the Patriotic War with victory and fulfilled the mission for the first stage with honor.

The second stage is the return of lands lost during 1918-1988 with the support of Moscow. The day is not far away when the lands given to the Armenians by the Bolsheviks from time to time will be returned under the leadership of the Supreme Commander-in-Chief. The Armenians, who declared their privileged Yerevan their capital, undertook not to make territorial claims against Azerbaijan again. However, the Armenians, who soon did not live up to their promises, created their own republic at the expense of the ancient Azerbaijani lands, as well as the lands that gained the status of a national province within Azerbaijan.

The third stage envisages the elimination of injustices committed against Azerbaijan in 1828-1900. At the beginning of the 19th century, the Russians, who were gaining strength in the South Caucasus, began to move Armenians from Iran and Turkey to the Caucasus in order to establish a foothold. Divided by the Gulustan and Turkmenchay agreements, Azerbaijan was faced with Armenian atrocities. After the Treaty of Turkmenchay, the tsarist government accelerated the resettlement of Armenians to the Caucasus by creating an Armenian province at the expense of the lands of the Nakhchivan and Iravan khanates.

Keywords: Great Return, Resettlement, Territorial Claim

MASAL TAHLİLİNDE YENİ BİR YÖNTEM: MASALLA GERÇEKLEŞTİR KENDİNİ (MASGEK)

Erhan AKIN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, Siirt, Türkiye.

erhanakin49@hotmail.com, Orcid No: 0000-0003-2372-9331

ÖZET

Masal, bireylerin yaşamının her alanında yerini alan bir edebi tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak masal sadece edebi bir tür değildir. Edebi zevki vermenin yanına bireylerin yaşamında büyük izler bırakan bir etkiye sahiptir. Masallar sosyolojik olarak sahip oldukları gücün yanında psikolojik olarak da büyük bir güce sahiptir. İşte bu çalışmada masalların özellikle psikolojik gücü üzerinde durulmuştur. Bunun için de alan yazına yeni bir masal tahlili yöntemi önerisinde bulunulmuştur. Bu yöntemle masallara özellikle psikolojik olarak yaklaşılabilecek ve masalların bireylerin psikolojisine yansımaları üzerinde durulacaktır. Böylece bu güne kadar masallar üzerine yapılmış sayısız incelemelerin yanında masallara farklı bakılmış olunacaktır. Tarama modeli kullanılarak yürütülen bu çalışmanın sonucunda araştırmacıların dikkatine "*Masalla Gerçekleştir Kendini (MASGEK) Çözümleme Yöntemi*" sunulmuştur. Bu yöntemle masallar daha pratik olarak çözümlenmeye çalışılmaktadır. Böylece bireylere katkı sunma anlamında masalların daha etkili olacağı düşünülmektedir. "MASGEK" çözümleme yönteminde masalar belirlenen ana ve alt başlıklardan hareketle çözümlenmeye tabi tutulmakta ve her bir ana başlık belirlenen alt başlıklarla desteklenmektedir. Bu şekilde araştırmacılar tam olarak ne aradıklarını bilmiş olabileceklerdir. Özellikle masalları psikolojik açıdan tahlile tabi tutmak ve masalların ders vericiliğini ön plana çıkarmak için yapılacak çalışmalara kaynaklık edecek bir yöntem önerisi olarak düşünülmektedir. "MASGEK" çözümleme yöntemi için belirlenen, örnek masal uygulamasında kullanılan ana ve alt başlıklar şunlardır:

1. Konfor Alanı: A. Tembellik B. Korkaklık C. Utangaçlık D. Kabullenmişlik E. Çaresizlik F. Görmemezlik G. Kapalılık H. Direnme

2. Yaşam Alanı: A. Girişim B. Cesaret C. Deneme D. Sorgulama E. Çare Arama F. Fırsatları Görme G. Açık Olma H. Değişim

3. Panik Alanı: A. Şaşırma B. Arafta kalma...

4. Kendini Gerçekleştirme Alanı: A. Yenilik B. Cesaret C. Sonuç Odaklı Olma D. Sorgulayarak Kabullenme E. Çare Bulma ve Sürekli Hale Getirme F. Çevresini Tanıma G. Fırsatları Değerlendirme H. Şahsiyet Oluşturma I. Kendini Tanıma İ. Kendini Gerçekleştirme

"MASGEK" çözümleme yönteminin masalların ders vericiliği üzerinde çalışan araştırmacılara ve masal ile ilgilenen her bireye yeni bir bakış açısı kazandıracığı düşünülmektedir. Bu açıdan çalışmanın önem arz ettiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Masal, Yeni Bir Yöntem, MASGEK

THE IMPORTANCE OF VISUAL DESIGN ON TELEVISION**Zhazira BATYRKHANOVA**

Al-Farabi Kazakh National University, Journalism faculty, Department of Publishing,
Editing and Design Art, Almaty, Kazakhstan.

zhazira.batyorkhanova79@gmail.com, Orcid No:0000-0002-7641-1960

Aitolkyn ASHIMOVA

Al-Farabi Kazakh National University, Journalism faculty, Department of Print and
Electronic Media, Almaty, Kazakhstan.

aika910526@hotmail.com, Orcid No:0000-0001-8946-4757

ABSTRACT

The article examines the role of design on modern television, discusses problems and features of the work of as a TV designer, and identifies goals and impact of visual design on the TV channel's rating and audience. Since its introduction, television became one of the most important sources for information, entertainment and communication for the audience. Despite the advent of the Internet, and current raise in popularity of video streaming people still rely on television. The advantages of choosing television channels for the audience are based on the principle of searching for information that interests them. Visual design on television plays important role of attracting attention of a casual viewer and thus can directly affect the ratings of TV channels. As graphic design influences and reinforces consumer brand loyalty to the products they buy, visual design plays a similar industry in media industry. Because of this different TV channels and networks aim to have distinctive visual style creating a brand identity, which they also renew and rebrand as some visual effects become outdated. The authors attempt to describe various roles and responsibilities of the profession of a TV designer. Educators should take these factors into account during the training of future professionals. Television affects its audience, gives it certain moral values and ideals, shapes their ideas about good or bad. Therefore, design has a social impact in the production of a particular product. During a simple television viewing audience participates in a complex, multi-level process, and. The use of an aesthetically pleasing image corresponds to the theme of a particular channel according to its main genre and requires proper graphic processing. The article is devoted to the general television industry, the place that visual design takes in it, and its main development direction in the future. It has practical significance in the field of television and design education.

Keywords: Television Design, Television, Computer Technology, Professional Training of Designers.

THE CREATIVE ASPECTS OF ARCHITECTURE ROMAN THEATER IN NORTH AFRICA**Mustafa Muhammad QANDIL ZAIED**

King Khalid University

ABSTRACT

The Romans inherited the idea of the theater from the Greeks and developed it; as terms of sound technology and clarity of vision. The Scaenae frons has become more enduring and has become richer and more decorative than before. The Romans were also able to solve the problem of overcrowding in entering and leaving theatrical performances, on account of the high turnout on the theater in the Roman city - through the multiplicity of entrances and exits from inside the Cavea itself.

As for the most important creations of the Romans regarding to the theater architecture, it is the ability to choose the most suitable location for the construction of the theater, which is consistent with the planning of the city by building the theater on contracts and domes, which made the Romans control the choice of the theater's location, not having to sculpt the theater in the bosom of a hill or mountain whatever its location in the city as the Greeks did. Thus, the theater became an essential feature of the Roman city.

Since the Age of Augustus (27 BC - 14AD) the number of theaters in the Roman states increased, which indicates the extent of economic prosperity and intellectual prosperity of these states at the same time. It discovered several Roman theaters in the Roman states of North Africa, which demonstrate its prosperity and high cultural level. It is noticeable that the size of the theater in North African cities was directly proportional to the population of these cities; this is what Vitruvius recommended.

The theater had multiple functions in the Roman city, so it served as the media for the people, as the concept of that times, and therefore it is not excluded that it was used as a means of political propaganda, as the theater had at the same time an educational role and enlightenment activity for the society, and it is not possible to deny the entertainment side of the theater so that the Amphitheater plays this role in the Roman city.

Among the most important of these remaining theaters in North Africa are preserved in good condition; Leptis Magna Theater and Sabratha Theater in Libya, Dugga Theater in Tunisia, Timgad Theater in Algeria, and Lixus Theater in Morocco; and the study will overshadow the general features of these theaters, especially the Sabratha Theater which is one of the most important Roman theaters And completed in North Africa.

Keywords: The Roman Theater – Scaenae frons – Cavea – North Africa – Vitruvius – Sabratha.

**ACTIVITIES IN SCHOOLS 100 YEARS AGO-A HISTORICAL STUDY
THROUGH PHOTOGRAPHS****Chandrasekharan PRAVEEN**

Former Principal Institute of Advanced Study in Education Thrissur, Kerala, India

profcpaveen@gmail.com, Orcid No:0000-0002-9365-5406

ABSTRACT

Many children in India, during the last one year have not seen their school, their classroom, their friends or teachers and have never taken part in face to face group activities. For all of them, the school experience in the online mode has reduced itself to transmission of knowledge tested using Multiple Choice Type questions. “Are our school children missing out on anything since the Covid-19 compelled online pedagogy?”, is one question that keeps popping up during conversations with parents.

A deep dissatisfaction with the current Covid-19 compelled online pedagogy, prompted the investigator, a teacher educator by profession to attempt a historical study of the school curriculum one hundred years old. The data for the study was collected from photographs in journals and books on education, one hundred years ago. A review of related write ups were also attempted to identify the proposed objective of the activities given for children in schools, a century ago.

Many educationists assume that the curriculum of schools, one hundred years ago is outdated. But the findings of the study reveals that a number of activities given for children in schools a century ago, are not only relevant but can even provide guidelines for educationists and curriculum developers now engaged in re-designing the current school curriculum to match teaching and learning through the virtual mode.

Keywords: Activities, Children, Curriculum, Online Learning, School

**THESIS FOR RESEARCHING WORK “LEARNING ENGLISH THROUGH THE
DEVELOPMENT OF MEDIA LITERACY”****Aray MUKAYEVA**School lyceum №136 by T.Zhurgenov, Kyzylorda city, Kazakhstan
mukaray@mail.ru**ABSTRACT**

The XXI century is the century of information society. In this regard, attention should be paid to informational literacy of children and youth. That is, young people should grow up paying attention to the media from an early age. Currently, there are special media educators who teach young people in this area. In the modern world, a person pays great attention to social networks. Spending a long time in the virtual world, he is separated from real life, and this cannot but upset. Social networks are harmful to health, for example, lead to visual impairment, psychological disorders, but still do not lose their popularity. In this regard, in this situation it is necessary to look for and create advantages, that is, to find useful properties of the virtual world. One of these properties can be the help of social networks in the development of foreign languages.

The purpose of the research: to identify and describe in detail the actual help of statuses in social networks in learning English.

The following methods were used in the work: analysis of literature and information on the topic under study, experimental method, questionnaire survey, comparison and analysis method.

During the study, the following results were obtained:

- 1) Traced a person's dependence on social networks, which indicates their popularity and availability;
- 2) Through a survey, it was proved that the use of English media contents is convenient for all users of social networks;

Conclusions: Based on the results obtained, it was revealed that the use of networks in English is an activity accessible to everyone, taking place in an environment familiar and comfortable for a modern person, which, moreover, is beneficial. During the experiment, it was revealed that thanks to mediacontents, you can enrich your vocabulary and improve your grammar knowledge. Thus, it has been proven to be a real help of this method of learning English. This confirms that it can become one of the new, easier and faster ways to learn a foreign language in a student-friendly environment - social networks.

PROS AND CONS OF ONLINE EDUCATION DURING COVID-19 PANDEMIC**Yuliia BOZHKO**

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukrainian Language and Literature Faculty, Department of Theory and Practice of the English Language, Kharkiv, Ukraine.
29-yulia@ukr.net, Orcid No: 0000-0002-7235-0670.

ABSTRACT

The coronavirus pandemic has made changes to almost all areas of our lives. It also has affected Ukrainian universities, which urgently switched to online education. So, it is crucial to take into consideration the advantages and disadvantages of such education. Benefits of Online Education. 1. Accessibility. The biggest advantage of distance education is its accessibility. The student can be anywhere and study online at any university in the world. All the person needs is a reliable Internet connection, a smartphone or a laptop, and a desire. 2. Flexibility. It lies in the fact that the learner himself draws up a study schedule because he masters most of the program on his own. The advantage makes it possible to combine study with work. 3. Reduced Costs. Online courses are cheaper than face-to-face classes. For instance, there is no cost for commuting. Universities can also save money on water and energy bills. 4. Time-saving. Students do not have to waste time commuting. Extra time can be spent on completing homework, studying, and working. 5. Convenience for the Teacher. Teachers, tutors engaged in online education remotely can pay attention to more students and work, even while on a business trip or at a conference abroad. Drawbacks of Online Education. 1. Lack of face-to-face contact. Distance learning makes it impossible to fully communicate, exchange emotions in real life. 2. Technology requirements. Not every student has a reliable Internet connection and technical support. It is especially difficult for residents of remote areas to study online. 3. Lack of control. Attention lack, that is observed in most modern young people, prevents them from fully immersing themselves in the learning process. Strong motivation is needed. These are the strengths and weaknesses of online learning.

Keywords: Coronavirus, Pandemic, Online Education, Benefits, Drawbacks.

**THE ASSESSMENT ON IMPACTS OF ONLINE LEARNING MEDIA ON
TRAINING QUALITY AND SATISFACTION OF UNDERGRADUATED STUDENTS
MAJORING IN ECONOMICS & MANAGEMENT IN PRIVATE UNIVERSITY
DURING THE COVID-19 PANDEMIC**

Nhan Pham NGUYEN TRONG

Institute of Interdisciplinary Social Sciences, Nguyen Tat Thanh University, Ho Chi Minh City,
Vietnam

Nguyen Tran NGOC PHI

Institute of Interdisciplinary Social Sciences, Nguyen Tat Thanh University, Ho Chi Minh City,
Vietnam

Phan Bui GIA THUY

Institute of Interdisciplinary Social Sciences, Nguyen Tat Thanh University, Ho Chi Minh
City, Vietnam

Nguyen LAN PHUONG

Faculty of Business Administration, Nguyen Tat Thanh University, Ho Chi Minh City, Vietnam
nlphuong@ntt.edu.vn

Phuong Nguyen THI THUY

Institute of Interdisciplinary Social Sciences, Nguyen Tat Thanh University, Ho Chi Minh
City, Vietnam
phuongntt@ntt.edu.vn

ABSTRACT

Covid-19 has completely changed the socio-economic face of the world, forcing humanity to adapt to the changes brought by Covid. In Vietnam, the fourth wave of the epidemic spread out, bringing with it many economic and social consequences. As for the education sector, universities in the southern region, especially Ho Chi Minh City, started the new school year in August and applied online learning as the main method of teaching. This study was conducted to evaluate the satisfaction of students majoring in Economics and Management about online learning media with learning quality. By quantitative analysis through regression equations and exploratory factor analysis (EFA), the research results show that the influencing factors are positively related to the level of student satisfaction (positive direction). At the same time, the study also analyzed the differences between people with different experience times in using online learning media.

Keywords: Learning Media, Training Quality, Student Satisfaction, Economic and management, Covid-19 pandemic.

**ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА- ГЛАВНЫЙ ФАКТОР
ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАЧЕСТВА ОБУЧЕННОСТИ****Базарбаева ГУЛАЙЫМ МУТАЛИБҚЫЗЫ**Учитель химии КГУ ОСШ №5 им. Молда Мусы, Ladysweet_93@mail.ru
г.Шымкент, Казахстан, Orcid No: 0000-0002-9983-5846**Өмірқулов Азамат ШАҚЫМУРАТУЛЫ**Учитель химии, «Назарбаев Интеллектуальная школа», Aziko_92_10@mail.ru,
г.Шымкент, Казахстан, Orcid No: 0000-0002-9983-5848**РЕЗЮМЕ**

Человеческая способность выполнять какую-либо деятельность, т.е. умение опирается на знания. Эти две критерии приобретаются в процессе обучения, поэтому важным звеном педагогической деятельности является объединение их в единое целое. Приобретение знания не означает приобретение умения, вытекающего из этого знания. Поэтому процесс обучения будет незавершенным, если его ограничивать только знаниями, их нужно довести до умения, а затем до навыков через различные формы обучения. В высшей школе расширение и углубление знаний, формирование умение реализовываются в деятельности, имеющей форму упражнения через домашние задания, лабораторные и практические занятия. [1,2]. В целях повышения эффективности формирования профессиональных умений учеников необходимо руководствоваться общими требованиями к организации и проведению занятий.

Достижение цели-это формирования умений. В учебном процессе она образуется из определенных составных (прочитав, проанализировать, практически оценить, сделать выводы, аргументировать и т.д.), т.е. добиться сознательного отношения обучаемых к достижению поставленной цели [1,3]. Необходимо придерживаться принципа систематичности, поэтому упражнения предварительно планируются, предусматривается необходимое их количество, последовательность, нарастание сложности, формы контроля. Перед началом упражнений необходимо проводить краткий обзор теоретического материала, изложенного на занятиях с целью определения на действительную потребность превратить знание в умение, необходимое для дальнейшего изучения курса или на последующей практике.

Лабораторный практикум также является одной из форм обучения учеников. В экспериментальном методе познания соблюдается принцип единства теории и практики, также служат отчетливой и яркой формой конкретизации, теоретических выводов, эффективно дополняют процесс формирования теоретических понятий и подтверждаются экспериментальными доказательствами. При правильной педагогической постановке лабораторная работа является процессом решения задач, вызывающих у учеников значительный интеллектуальный, познавательный интерес.

Результаты обсуждения: Лабораторный практикум, как форма учебного процесса, имеет свое определенное назначение, свои специфические цели, но главной целью является, формирование и умение навыков [3,4].

Для выполнения научного или учебного эксперимента необходимы:

Умение использовать множество различных специальных приемов эксперимента: анализ, фильтрация, взвешивание и выпаривание.

Умение учитывать погрешности эксперимента: принципиальные, приборные, индивидуальные.

Выводы: Заканчивая занятия, следует информировать учеников о содержании следующего занятия, указать по какому материалу и источникам необходимо им подготовиться. Также полезно разработать комплексные упражнения, где отдельные его элементы (задачи, упражнения) объединяются по целевым и методическим материалам. Удобным и возможным случаем является решение частных задач, как отдельных элементов, более крупной, сложной задачи, где решение предыдущей задачи является исходным пунктом для начала следующей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Базелюк В.Г. Управление развитием профессионализма педагогических работников дошкольных учебных заведений. The 6th International scientific and practical conference "World science: problems, prospects and innovations" (February 23-25, 2021) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2021. 792 p. С. 202-210.
2. Вольнчук А. В. Формирование психологической готовности личности к управленческой деятельности во время обучения в вузе. Проблемы обучения и воспитания людей с особыми потребностями. К., 2009. С. 269-277.
3. Галус А. Н. Общетеоретические подходы к управлению профессиональной подготовкой специалистов в вузах. Вестник Житомирского гос. ун-та им. Ивана Франко. 2010. Вып. 54. С. 37-41.
4. Иванова А. лично-рефлексивный компонент активной профессиональной позиции специалистов сферы услуг. Научные записки Бердянского гос. пед. ун-та. Серия: Педагогические науки. 2019. Вып. 2. С. 207-215.
5. Кубицкий С.А. Современные технологии социальной работы: мировой опыт и тенденции развития в Украине: монография. М. : Издательство «Миллениум», - 2015. - 332 с.

**OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE MONTESSORI YAKLAŞIMINA İLİŞKİN LİSANSÜSTÜ
TEZLERİN İNCELENMESİ: TEMATİK İÇERİK ANALİZ ÇALIŞMASI**

**EXAMINATION OF GRADUATE THESIS ON THE MONTESSORI APPROACH IN
PRESCHOOL EDUCATION: A THEMATIC CONTENT ANALYSIS STUDY**

Ayşegül CANBAZ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri
Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı (Sorumlu Yazar),
ayse0095@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-5258-4808

İdris KARA

Öğr. Gör. Dr., Siirt Üniversitesi SBMY Çocuk Gelişimi Bölümü,
idriskara@siirt.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-6565-1072

Ata PESEN

Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü,
atapesen@siirt.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-1676-7444

ÖZET

Bu araştırma, okul öncesi eğitim alanında Montessori yaklaşımına ilişkin Türkiye’de yapılmış olan lisansüstü tezleri incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 31 Mayıs 2021 tarihine kadar Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi veri tabanında taranan tezler araştırma kapsamına alınmıştır. Yapılan tarama sonucunda ulaşılan 70 tezden çalışmaya dâhil edilme ölçütlerine uygun 54 tez yayın değerlendirme şablonu kullanılarak incelenmiş ve tematik içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmaya alınan tezlerin her biri; künye bilgileri (yayımlandığı yıl, il, yayım türü), amaç, yöntem bilgileri (yöntem/desen, çalışma grubu/örneklem, örneklem büyüklüğü, örneklem belirleme yöntemi, veri toplama aracı, veri analizi) parametrelerine göre incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Montessori yaklaşımı ile ilgili tezlerin yıllara göre dağılımında dalgalanmalar olduğu ancak 2015, 2018 ve 2019 yıllarında çalışmaların yoğunluk kazandığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye’de Montessori yaklaşıma yönelik yapılmış tezlerde doktora düzeyinde sınırlı sayıda çalışmalar yapıldığı, nicel yöntemlere yönelik çalışmaların yapıldığı, normal gelişim gösteren çocuklar ve okul öncesi öğretmenlerinin çalışma grubu olarak tercih edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca tezlerde farklı veri toplama araçlarının kullanıldığı ancak ölçek/test ile bilgi formlarının daha fazla tercih edildiği belirlenmiştir. Problem durumu ve amaç kısımlarına göre çalışmalar incelendiğinde Montessori yönteminin etkililiği, Montessori eğitim mekânları ve standartları, Montessori yaklaşımının eğitim uygulamalarına yansımaları, paydaş görüşlerini ortaya koymaya çalışan araştırmalar ve Montessori yaklaşımını tanıtmaya yönelik çalışmalar şeklinde beş tema altında toplandığı belirlenmiştir. İncelenen bazı tezlerde ise künye bilgileri, araştırmanın yöntem/deseni, örneklem grubu ve veri toplama araçları hakkında bilgi verilmiş fakat örneklem büyüklüğü, örneklem belirleme yöntemi ve veri analizi ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar ışığında araştırmacılar için; doktora düzeyinde Montessori yaklaşıma yönelik çalışmalar yapılması, nitel ve karma yöntemlerin tercih edildiği çalışmaların yapılması, bundan sonra yapılacak tezlerde örnekleme yöntemi ve veri analizleri ile ilgili bilgilere doğru bir şekilde yer verilmesi, öğretmen adayları, akademisyenler ve okul paydaşlarına yönelik çalışmaların yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Montessori, Alternatif Yaklaşımlar, Tematik İçerik Analizi

ABSTRACT

This study was carried out in order to examine the postgraduate theses made in Turkey on the Montessori approach in the field of pre-school education. For this purpose, theses scanned in the database of The Council of Higher Education Thesis Center until May 31, 2021 were included in the research. Of the 70 theses that were reached as a result of the scanning, 54 theses in accordance with the inclusion criteria were examined using the publication evaluation template and subjected to thematic content analysis. Each of the theses included in the study was examined according to the parameters of the citation information (year of publication, province, type of publication), purpose, method information (method/pattern, study group/sample, sample size, sampling method, data collection tool, data analysis). As a result of the study, it was determined that there were fluctuations in the distribution of theses related to the Montessori approach by years, however the studies increased in 2015, 2018 and 2019. As a result of the research, it was determined that a limited number of studies were conducted at the doctoral level in the theses on the Montessori approach in Turkey, studies were carried out on quantitative methods, and children with normal development and preschool teachers were preferred as the study group. In addition, it was determined that different data collection tools were used in theses, but scale/test and information forms were preferred more. When the studies are examined according to the problem status and purpose sections, it has been determined that they are gathered under five themes: the effectiveness of the Montessori method, Montessori education places and standards, the reflections of the Montessori approach on educational practices, researches that try to reveal stakeholder views, and studies to introduce the Montessori approach. In some theses analyzed, information was given about the imprint, the method/pattern of the research, the sample group and the data collection tools; however, no information about sample size, sampling method and data analysis was included. In the light of the results obtained in the research, for the researchers; it can be recommended to carry out studies on the Montessori approach at the doctoral level, to carry out studies in which qualitative and mixed methods are preferred, to include information about the sampling method and data analysis in the theses to be made from now on, and to conduct studies for teacher candidates, academicians and school stakeholders.

Keywords: Preschool Education, Montessori, Alternative Approaches, Thematic Content Analysis

THE EFFECT OF INITIAL POTENTIAL AND CHARGING TIME ON THE DECAY CHARACTERISTIC OF SURFACE POTENTIAL**Karima SMILI**

Higher School of Industrial Technologies, Annaba, Algeria.

karimasmili@yahoo.fr, Orcid No: 0000-0002-7951-704X.

Azzeddine DEKHANE²Higher School of Industrial Technologies, Annaba, Algeria.a.dekhane@esti-annaba.dz, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0003-0328-8452>.**Lazhar HEROUZ**

University of Badji Mokhtar, Annaba, Algeria.

lherous@yahoo

ABSTRACT

In this paper, an experimental investigation on surface potential decay (SPD) after negative corona charged polyethylene terephthalate (PET) is presented. The effect of initial potential V_0 and charging time t_p on the decay characteristic of surface potential is presented for samples of two different thicknesses (0.5mm, 1mm). The obtained results analysis leads to the conclusion that charge injection mechanism can explain the surface potential decay and show clearly that the charging condition when a corona source is employed can have a marked effect on the decay characteristics of charge on PET samples. It is suggested that the degree of exposure PET surface to the light and the excited gas molecules from the corona discharge play an important role and acts on the kinetics of potential decay.

Keywords: Surface Potential Decay, Corona Discharge, PET, Charge Injection, Polarization.

**SİKLOFOSFAMİD KAYNAKLI KEMİK İLİĞİ VE HEMATOLOJİK TOKSİSİTE
ÜZERİNE SELENYUM VE BOR'UN ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

**A COMPARISON OF THE EFFECTS OF SELENIUM AND BORON ON
CYCLOSPHAMIDE-INDUCED BONE MARROW AND HEMATOLOGICAL
TOXICITY**

Adnan AYHANCI

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü,
aayhanci@ogu.edu.tr (Sorumlu Yazar), Orcid No: 0000-0003-4866-9814

Mustafa CENGİZ

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Mat. ve Fen Bilgisi Eğitimi Bölümü
m.cengiz@siirt.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-6925-8371

Bahri GÜR

Iğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Biyokimya Bölümü
bahri.gur@igdir.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-0579-6354

Ahmet MUSMUL

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı
amusmul@ogu.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-3669-7017

Fatma GÜR

Atatürk Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
fatmagur@atauni.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-5983-1472

İlknur Kulcanay ŞAHİN

Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
ilknurkulcanay@kırıkkale.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-1948-6912

Namık BİLİCİ

Karabük Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Farmakoloji Anabilim Dalı
namikbilici@karabuk.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-4320-3567

Suzan ONUR YAMAN

Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, suzanyaman@karabuk.edu.tr
Orcid No: 0000-0001-8145-6090

Yaprak Özge YILDIRIM

Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji
Bölümü
y.ozge.yildirim@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-5212-592X

Nur Banu AKKAYA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji
Bölümü
biyobanu@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-5603-868X

Nilüfer LAFCI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü, nlafci@ogu.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-3528-8035

ÖZET

Kullanımı miyelotoksisite ile sınırlı olan siklofosfamid (CP), yaygın olarak kullanılan antikanser ilaçlardan biridir. Bor (B), antioksidan, anti-apoptotik, anti-lipid peroksidatif özelliklere sahip bir eser elementtir. Selenyum (Se) ise insanlarda antioksidan özelliklerinden dolayı doku hasarını önlemek için gerekli olan eser elementlerden biridir. İnsan vücudunda selenyum, antioksidan savunma ve bağışıklık fonksiyonları ile birlikte çeşitli biyolojik süreçlerde yer alır. Bu çalışmada, CP ile indüklenen miyelotoksik sıçanlarda Se ve B'nin miyeloid koruyucu potansiyellerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Se ve B, sırasıyla 1.5 ve 20 mg/kg olacak şekilde intraperitoneal olarak birinci günden altıncı güne kadar sıçanlara verildi. Dördüncü günde 200 mg/kg CP intraperitoneal olarak verildi. Çalışmanın sonunda sıçanlar sakrifiye edildi ve hematolojik değerlendirmeler için kan ve kemik iliği toplanarak analiz süresine kadar saklandı. CP uygulaması, sıçan kanındaki lökosit (WBC), trombosit (PLT), eritrosit (RBC) ve kemik iliği çekirdekli hücre sayılarını önemli ölçüde azalttı. CP ile birlikte Se ve B verilen deney gruplarında RBC, WBC, PLT ve kemik iliği çekirdekli hücre sayılarının sadece CP verilen gruplara göre önemli ölçüde arttığı gözlemlendi. Ancak Se, CP kaynaklı kemik iliği depresyonunu ve dolayısıyla lökopeni, trombositopeni gibi hematolojik toksisiteyi önlemede B'den daha koruyucu bulunmuştur.

Sonuç olarak bu çalışmada Se, CP'nin sıçanlarda neden olduğu miyelotoksik hasar üzerinde 20 mg/kg B dozundan biraz daha fazla koruyucu etki göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Siklofosfamid, Selenyum, Bor, Myelosupresyon, Hematolojik toksisite

ABSTRACT

Cyclophosphamide (CP), which usage is limited by myelotoxicity, is one of the widely used anticancer drugs. Boron (B) is a trace element with antioxidant, anti-apoptotic, anti-lipid peroxidative properties. Selenium (Se), on the other hand, is one of the trace elements necessary for humans to prevent the tissue damage with its antioxidant properties. In the human body, selenium is involved in various biological processes, along with antioxidant defense and immune functions. This study aimed to compare the myeloid protective potentials of Se and B in CP-induced myelotoxic rats. Se and B 1.5 and 20 mg/kg were given intraperitoneally from the first to sixth day. On the fourth day, 200 mg/kg CP was given intraperitoneally. At the end of the study, rats were killed and blood and bone marrow collected and stored for hematological evaluations. CP administration significantly reduced leukocytes (WBC), platelets (PLT), erythrocytes (RBC) and bone marrow nucleated cell counts. It was observed that the numbers of RBC, WBC, PLT and bone marrow nucleated cells in the experimental groups given Se and B together with CP increased significantly compared to the groups given only CP. However, Se was more protective than B in preventing CP-induced bone marrow depression and consequently hematological toxicity such as leukopenia and thrombocytopenia.

As a result, Se was found to be slightly more protective on CP-induced damage than that of 20 mg/kg B dose.

Keywords: Cyclophosphamide, Selenium, Boron, Myelosuppression, Hematological Toxicity

THE CONTROL OF A DUAL POWER GENERATOR COUPLED TO A WIND TURBINE

Chebel AHLEM

Badji-Mokhtar-Annaba University, Laboratory: Electromechanical Engineering,
Electromechanical Engineering 23000, Annaba, Algeria.
chblahlem@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-0427-0409

Benretem ABDELOUAHAB

Badji-Mokhtar-Annaba University, Laboratory: Electromechanical Engineering,
Electromechanical Engineering 23000, Annaba, Algeria.
benretem_a@yahoo.fr, Orcid No: 0000-0002-0427-0409

ABSTRACT

This paper presents strategies of control of Doubly Fed Induction Generator (DFIG) wind turbine in a sample power system. This research work involves the study of a phase in advance, to provide effective assistance, to all those who have to make decisions regarding the planning and implementation of wind energy projects. The main objective is to model the wind chain and the use of different strategies for the control of this machine to ensure a good regulation we started with the modeling of the wind chain then the modeling of the DFIG and then the use of strategies for the regulation of the latter. Simulation results prove the excellent performance of this control unit as improving power quality and stability of wind turbine.

Keywords: Doubly Fed Induction Generator, Wind Turbine, Modeling, Strategies.

APPLICATION OF STRUCTURALLY MODIFIED RICE HUSK WITH UREA FOR THE REMOVAL OF Fe (II) FROM CONTAMINATED AQUEOUS RESOURCES**Shafaq MUBARAK**Applied Chemistry Research Centre, PCSIR laboratories Complex, Lahore-54600 Pakistan.
shafaq.mubarak@gmail.com**Sana ISLAM**College of Earth and Environmental Sciences, University of the Punjab, Lahore-54590
Pakistan
islamsan86@yahoo.com**ABSTRACT**

In this work, a green approach for the adsorption of Fe (II) from effluents is reported. A low cost agricultural byproduct, rice husk was used for the purpose after its structural modification by its reaction with urea under microwaves irradiation. Various adsorption parameters including initial metal ion concentration, adsorbent dose, pH, contact time, and temperature were studied by batch sorption experiments under controlled conditions. The obtained data was analyzed for its experimental fit for Langmuir and Freundlich isotherms with values of regression co-efficient 0.978 and 0.983, respectively. Adsorption dynamics were applied to pseudo-first, second order and intra particle diffusion kinetic models. The values of experimental and calculated adsorption capacity are found in accordance with each other for pseudo second order kinetic model i.e 1.945 mg/g and 1.949 mg/g, respectively. It was further observed that adsorption kinetics followed pseudo second order reaction mechanism, inferring that the adsorption of Fe(II) on urea modified rice husk occurred through boundary diffusion phenomena.

Keywords: Iron Removal, Green Technology, Urea Modified Rice Husk, Wastewater Treatment

DIGITAL COMPETENCE DEVELOPMENT**Iлона KOSTIKOVA**

H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Faculty of Ukrainian Language and Literature named after G.F. Kvitka-Osnovnyanenko, Department of Theory and Practice of the English Language, Kharkiv, Ukraine

ilonakostikova@gmail.com, Orcid No:0000-0001-5894-4846

ABSTRACT

At the beginning of the lockdown in 2019-2020, on-line learning and teaching was a great challenge, as for students, as for university teachers. We all understood the importance of digital competence. It is commonly known in the world the Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. Digital competence is one of the 8 key competencies, which is treated as confident, critical and responsible use of digital technologies for learning, work and participation in society and interaction with it. It includes information and information literacy; communication and cooperation; media literacy; creation of digital content; intellectual property issues; ability to quickly solve problems and skills of critical thinking. In Ukraine it is commonly known 10 key competencies according to the New Ukrainian School. The competences determine the implementation and development of personality, active life position, inclusion, employment and the ability to ensure the success and implementation of lifelong learning. Digital competence is the key competence as well. Teaching English to develop University students' digital competence during the lockdown, I use digital technologies, means, and tools. Definitely, digital competence at English lessons is the technical skills development needed to use digital technologies, efficiently while English teaching and learning. At the English lessons at Universities I use different apps such as Kahoot, Presi, Quizlet, LearningApps.org and others. For example, at the discipline "Teaching English for young learners". And at the university we all use Moodle app. (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). I believe digital competence development is not a private problem in teaching English, not just a problem for teaching students. Frankly speaking, it was a problem during the lockdown for University teachers too. I can definitely state that on-line teaching was a great challenge for university teachers. Sometimes we were not ready for on-line teaching as we used to have the traditional face-to-face teaching with live communication. The low computer and digital literacy of University teachers was the real challenge. Now everything changes for better. In 2020-2021, with teachers' technical, digital, methodical support for teaching process, it became slowly clear that on-line teaching is not temporary for universities. It is the today reality; tomorrow it will be the part of the education, not only during the lockdown, but also in the future. It has become clear that on-line teaching and learning expand educational opportunities. It will be a usual part of today and tomorrow blended education. Fortunately, now we have the opportunity to share our experience of digital competence development for all over the world.

Keywords: Digital Competence, Teaching English, Ukraine

**AWARENESS AND PERCEPTION OF ECONOMICS STUDENTS TOWARDS
INDUSTRIAL REVOLUTION 4.0: A CASE STUDY IN A PRIVATE UNIVERSITY IN
VIETNAM****Phuong NGUYEN THI THUY**

Institute of Interdisciplinary Social Sciences, Nguyen Tat Thanh University, Ho Chi Minh
City, Vietnam
phuongntt@ntt.edu.vn

Nhan Pham NGUYEN TRONG

Institute of Interdisciplinary Social Sciences, Nguyen Tat Thanh University, Ho Chi Minh
City, Vietnam

Phi NGUYEN TRAN NGOC

Institute of Interdisciplinary Social Sciences, Nguyen Tat Thanh University, Ho Chi Minh
City, Vietnam
ntnphi@ntt.edu.vn

ABSTRACT

Today, the Industrial Revolution (IR) 4.0 has been showing its important influence on the operation of the whole world when it has been deployed and widely applied in all areas of life. Therefore, people in the IR 4.0 era require appropriate skills and knowledge to adapt to the development of society. This has placed a great responsibility on the education industry, especially higher education, in providing students with relevant values before they become the human resources of the IR 4.0 era. On that basis, the purpose of this study is to test the perception of IR 4.0 of students in economic sectors with a focus on economics students studying at private universities in Vietnam. The survey questionnaire was built and classified into students' awareness and understanding, assessment, attitude and readiness for IR 4.0. The results obtained through data analysis show that the majority of students have known and heard about IR 4.0 but they still have little understanding of this issue. Almost all of them have agreed views and formed specific perceptions about different aspects of IR 4.0. Besides, students also expressed their desire to know more about IR 4.0, especially during their time studying at the school. Finally, the majority of students have average assessments of the skills needed for themselves in the IR 4.0 era and the indicators of student readiness for IR 4.0 are not really outstanding.

Key words: Economics Students, Awareness, Perception, Industrial Revolution, Readiness

REMOVAL OF A DYE FROM AN AQUEOUS SOLUTION USING AN ELECTRO-DEGRADATION PROCESS**Abdellah BATTI**

Ibn Zohr University Agadir, ENSA, Laboratory of Applied Chemistry and Environment,
Morocco, Abdellah.batti@edu.uiz.ac.ma

Moutie Mohamed RGUITI

Ibn Zohr University, Faculty of Sciences, Team of Chemistry Physic, Agadir, Morocco,
rguiti2008@gmail.com

Adam NID-BELLA

Ibn Zohr University Agadir, ENSA, Laboratory of Applied Chemistry and Environment,
Morocco, Adam.nid-bella@edu.uiz.ac.ma

Rachid SALGHI

Ibn Zohr University Agadir, ENSA, Laboratory of Applied Chemistry and Environment,
Morocco, R.salghi@uiz.ac.ma

M'hammed BELKHAOUA

Ibn Zohr University Agadir, ENSA, Laboratory of Applied Chemistry and Environment,
MoroccoBelkhouda@yahoo.fr

Lahcen BAMMOU

Ibn Zohr University Agadir, ENSA, Laboratory of Applied Chemistry and Environment,
Morocco, L.bammou@uiz.ac.ma

ABSTRACT

The environment is contaminated by organic pollutants owing to their extensive applications globally. Those contaminants even at low concentrations have a negative influence on aquatic life, and humans. there for a lot of techniques adopted to remove them from water and wastewater. In this work, the performance of electrochemical oxidation of a solution containing BF dye was investigated by using tin oxide (SnO_2) and dimensionally stable anode (DSA®). The effect of several parameters on the degradation process such as supporting electrolyte, current density, temperature, and initial concentration was evaluated and optimized with (SnO_2) electrode by following the discoloration. The results show that the maximum color was removed by increasing chloride concentration and current density, but *the* efficiency decreased with the rise of temperature. The comparison between (DSA®) and (SnO_2) anodes was evaluated with voltammetry cyclic and degradation of BF in the optimum conditions. The best experimental conditions were attained for 0,03M NaCl + 0,05M Na_2SO_4 , $T=25^\circ\text{C}$. In those conditions, 92,5% of color was removed after 70 minutes using SnO_2 anode, but for (DSA®) electrode we obtain the same efficiency in only 20 minutes. That difference in efficiency can be due to the number of active sites according to the voltammogram area obtained with voltammetry cyclic.

Keywords: SnO_2 , DSA®, Electrochemical Degradation

**КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ВЫПУСКНИКОВ НА РЫНКЕ ТРУДА КАК
ПОКАЗАТЕЛЬ ЭФФЕКТИВНОСТИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ
СТУДЕНТОВ****Зиязиева Лилия Рашитовна**
liliyazr@mail.ru

НАО «Кокшетауский университет им. Ш.Ш. Уалиханова», Казахстан, Кокшетау

Аннотация

Рынок труда ставит перед вузом задачу выпускать конкурентоспособных выпускников, умеющих лавировать в постоянно изменяющихся условиях и требованиях, быть стрессоустойчивыми, способными к самообучению и непрерывному самообразованию. Подобные навыки в вузе можно привить студентам посредством самостоятельной работы, позволяющей развивать творческие способности, активность, коммуникабельность и другие качества, присущие самостоятельной личности.

Основными задачами организации учебного процесса с использованием кредитной технологии обучения является: унификация объёма знаний, создание условий для максимальной индивидуализации обучения, усиления роли и эффективности самостоятельной работы студентов (далее СРС), выявления реальных учебных достижений обучающихся на основе эффективной процедуры их контроля. Организуя самостоятельную работу, студенты обретают такое качество, как независимость, учатся планировать и регулировать свою учебную деятельность в соответствии с поставленными перед ними целями и создавать оптимальные условия для решения задач. Педагогу важно разработать программу выполнения учебных заданий, адаптирующуюся к меняющимся условиям образовательной деятельности [1].

Система кредитного образования предъявляет высокие требования не только к профессорско-преподавательскому составу (ППС), но и к обучающимся. Интересы преподавателя представляет сама технология обучения. Преподаватель становится организатором познавательной и умственной деятельности, обучая студента учиться на протяжении всей учебной деятельности, а не только в университете. Студент же в свою очередь, становится активной стороной восприятия, обучающейся на основе инициативы, самостоятельности и независимости, приобретая опыт непрерывного самообразования, а преподавателю нужны особые способности и умения для индивидуального подхода к каждому студенту.

В этом контексте наряду с традиционными методами обучения в вузе разрабатываются новые методы обучения, ориентированные на формирование грамотного, конкурентоспособного специалиста, обладающего необходимым в профессиональной сфере инструментарием. Кроме того, появляется много новых производств и, соответственно, новых профессий и областей специализации, которых раньше не было. Один из факторов, который стал импульсом для кардинальных перемен в системе высшего образования, – это глобальный интеграционный процесс.

Отметим, что, основными принципами современного высшего образования является личностный, индивидуальный подход, фундаментальность, креативность, профессионализм и компетентность.

Реализация компетентностного подхода в организации самостоятельной работы студентов вузов способствует повышению эффективности профессионального обучения. Грамотно организованная самостоятельная работа во время учебы в вузе способствует формированию у студентов устойчивых привычек к самообучению, с целью повышения профессиональной компетентности, а также формирует потребность в самообразовании [2]. Образовательная практика показывает, что подавляющее большинство выпускников вузов не соответствуют потребностям рынка труда, так как не обладают навыками профессиональной деятельности, отсутствует креативный подход, не наделены такими качествами как стрессоустойчивость, стремление к карьерному росту, самообразованию, отсутствует творческий подход к нестандартным ситуациям на производстве.

Следует отметить, что многие не имеют достаточно базовых знаний, не обладают навыками самоподготовки, не готовы к творческой информационной деятельности, не ощущают потребности в постоянном развитии, профессиональном росте, самораскрытии и самосовершенствовании [3]. На сегодняшний день, основная задача вузов выпускать конкурентоспособных специалистов, отвечающих требованиям современного рынка труда. Главное условие для этого – стремление к активному самообразованию и работе над собой.

Список использованной литературы

1. Истомина-Нуркеева, А. В. Качество высшего образования: проблемы, перспективы, пути управления [Текст] / А. В. Истомина-Нуркеева // Инновационное развитие и востребованность науки в современном Казахстане : Материалы II Междунар. конф. – Алматы, 2008 – С. 213.
2. Кларин, М. В. Педагогическая технология в учебном процессе: (Анализ зарубежного опыта) [Текст] / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 77 с.
3. Долгова, В. П. Исследование адаптации первокурсников к обучению в университете [Текст] / В. П. Долгова, О. А. Кондратьева, Е. С. Нижегородцева // Концепт. 2015. – С. 66 – 70. Режим доступа : <https://e-koncept.ru/2015/95520.htm>

**YABANCI DİL ÖĞRENME STRATEJİLERİNİN ÖZ DÜZENLEME KAVRAMINA
DOĞRU GELİŞİMİ**

THE EVOLUTION OF LANGUAGE LEARNING STRATEGIES INTO SELF REGULATION

Deniz ELÇİN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

ÖZET

Robin (1975) ve Stern (1975) kendi öğrencilerinin dil öğrenme sürecindeki yapmış oldukları aktiviteleri incelemiş ve iyi düzeyde dil becerilerini geliştirenlerle bu süreçte problem yaşayan öğrencileri karşılaştırmışlardır. Bu karşılaştırmalardan iyi öğrencilerin dil öğrenme alışkanlıkları ve daha da önemlisi yabancı dil öğrenme stratejileri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı dil öğrenme stratejilerinin belirli bir dönemde neden neredeyse araştırma kapsamından çıkmak üzere olduklarını tespit etmek ve sonrasında nasıl bu stratejilerin Öz Düzenleme Stratejilerine dönüştüğünü açıklamaktır. Bu bağlamda yabancı dil öğrenme stratejileri ve bunları tespit etmeye yarayan önemli ölçeklerle ilgili 75 makale, bu stratejilerin öğrencilere dolaylı veya açık olarak öğretilip öğretilmediği deneysel çalışmaları kapsayan 80 makale ve öz düzenleme kavramı ve stratejilerin bu kavrama doğru evrimleşmesi ile alakalı 100 makale incelenmiştir. Bu makalelerden yapılan meta analiz sonucunda; yabancı dil öğrenme stratejilerinin sadece iyi öğrenciler tarafından uygulanmadığı aslında tüm öğrencilerin kendi gelişim süreçlerinde bir şeyler yapmaya çalıştığı, dil stratejilerinin ve bu hususta kullanılan ölçeklerin alt bileşenlerinde birbirini tekrar eden unsurların olduğu, dil stratejilerinin tanımı ile alakalı bu hususta çalışma yapan bilim insanları arasında bir fikir birliği olmadığı, dil öğrenme stratejilerinin derslerde öğrencilere öğretilmesinin her zaman istenilen sonuca ulaşmadığı, aslında stratejilerin uygulanmasından çok öğrencilerin kendi ihtiyaçlarına ve öğrenim stillerine göre belirli bir stratejiyi seçip, gerektiğinde bir taktiği değiştirip başka bir yol denemesi gereği ve iyi öğrencilerin aslında bunu başarabildiği kendi öğrenim gereksinimlerine göre bu taktikleri benimseyip her türlü uyarlamayı yaptıkları ve süreçte öz düzenleme becerileri sayesinde öz değerlendirme ve yansıtma becerilerinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamlı analiz sonucunda aslında neredeyse tüm öğrencilerin bir şekilde kendi öğrenme stratejilerini belirleyip uygulamaya çalıştıkları ama daha zayıf öğrencilerin bu taktikler üzerinde gereken düzenlemeleri ve uyarlamaları yapamadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda, aslında bu öğrencilere sadece stratejilerin uygulanması değil kendilerini doğru değerlendirebilecek portföy gibi öz ölçme araçları ile strateji uygulama süreçlerini izlemelerini sağlamak ve bu süreçte sıkılma, motivasyon eksikliği, sürekli bir şeyleri erteleme eğilimi gibi negatif duygular veya tutumlardan kurtulmalarını sağlamak gerekmektedir. Bu da Öz Düzenleme kavramının aslında Strateji seçme ve uygulama sürecinin doğru ve etkin bir biçimde sonuçlanması sağlayabilecek bir üst aşama olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dil Öğrenme Stratejileri, Öz Düzenleme, Dil Öğrenme Stratejilerinin Öğretimi

ABSTRACT

Rubin (1975) and Stern (1975) provided two important articles which triggered the commencement of “Language Learning Strategies” concept. The scholars observed their own students to analyze and determine good and efficient language learning behaviors or strategies implemented by efficient language learners and put forward the idea of teaching these good behaviors to less proficient learners. This study aimed at analyzing the historical period of language learning strategies, when they witnessed a boom in terms of a research agenda and why they were about to be abandoned at one time and finally how this concept evolved something into called “Self-Regulation”. Within this scope, 75 articles were evaluated to see what language learning strategies were and what kind of scales used to measure them and 80 articles were analyzed to see whether those supposedly good language learning behaviors or tactics could be taught to less proficient learners via direct or indirect instruction and finally 100 articles were assessed to see why the concept was about to be abandoned after a big boom as a research subject and how it evolved into a new concept called “Self-Regulation”. After the meta-analysis of those articles, it was concluded that; the so called strategies were applied by both proficient and less proficient learners and the proficient ones were more able to change some of them or even abandon a strategy totally when needed and they were also able to self-reflect and monitor their own learning habits or behaviors. These students were able to self-regulate themselves and balance their negative feelings such as boredom, procrastination or lack of motivation and their strong feelings for language learning process. A closer scrutiny into the related studies showed that the less proficient learners themselves also chose and implemented some tactics but were not sure when to or how change some of them when any necessity emerged. They felt like being stuck somewhere and could not go further to implement them. Moreover it was understood that language learning strategy instruction were not always efficiently implemented and supposedly chosen good language learning behaviors of proficient learners did not always help less proficient ones. Some scholars also criticized language learning strategy scales as they had some overlapping and contradictory subcomponents or items as well as being related to both cognitive abilities and metacognitive ones and they added that the scales could not provide a sharp distinction of such abilities or skills. This study provided very important clues as to see the historical evolution of language learning strategies into self-regulation concept. It could be suggested that all the learners indeed did apply strategies at their own expense however the less proficient ones felt like getting stuck somewhere as they could not decide what or how to change or adapt into the new learning atmosphere and they could not adapt or adopt the strategies when needed. These findings might show that the less proficient ones could be taught not only the strategies but also how to modify them while monitoring and self-reflecting in their learning process. These learners might be equipped to self-regulate by means of self-reflection or monitor tools such as portfolios and to overcome some negative feelings like boredom, hopelessness or lack of motivation. From all of the above, it could be concluded that the term self-regulation was a cover term enabling the learners to implement their chosen strategies effectively and properly, which means without this skills, a chosen strategy may vaporize in the air especially for less proficient learners.

Keywords: Language Learning Strategy, Self-Regulation, Strategy Instruction

ÇEVİRİMİÇİ SÖZLÜKLER ÖĞRENCİLERİN İNGİLİZCE YETERLİLİK BİLGİLERİ

Nurila BİMAKHANBET

Al- Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Şarkiyat Fakültesi, Türksoy Bölümü, Almatı, Kazakistan
bimakhanbetnurila1812@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-4073-4626

Asel SHAYAKHMET

Al- Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Yabancı Diller Bölümü, Almatı,
Kazakistan
aschajach@yandex.com, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-9621-5177>

ÖZET

Öğretim ve öğrenme araçlarının elektronik formatı arama sürecini gerçekten hızlandırabileceğinden ve bir kullanıcıyı hızla bilgiye yönlendirebileceğinden, çevrimiçi sözlükleri sürece uygulama metodolojisi yazarlar tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Dijital bir dünyada yaşıyoruz ve öğrencilere yeni teknolojilerle destek veriyoruz, mevcut dijital araçları eğitim amaçlı kullanmayı öğrenmeleri çok önemlidir. Bu makalede, çevrimiçi sözlükler lise öğrencisinin dilsel ve kültürel yeterliliğinin modern bir oluşum aracı olarak kabul edilmektedir. Bir sözlüğün lise öğrencileri için değerli bir bilgi kaynağı olduğu açıktır, bu nedenle anketi sekiz sınıf öğrencisi için önemli olan belirli bulgular hakkında sorduk. Anket sonucunda, katılımcıların çoğu çevrimiçi çevirmenden haberdar oldu ve çevrimiçi çevirmen formatını kullanmalarının daha kolay olacağını yanıtladılar. Araştırma sırasında iki çevrimiçi sözlük kullanılıyordu: Collins Online Dictionary and Dictionary.com. Araştırma, Zhambyl Zhabayev'den Sonra Adlandırılan Kapsamlı Okulda Almatı'daki 161 numaralı Lyceum'da 14 sekizinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirildi. Pilot araştırmanın amacı, öğrencinin kelime dağarcığının hacmini kontrol etmek ve İngilizce okuryazarlık seviyesini belirlemektir. Ana çalışmaya başlamadan önce, görevin amacı öğrencilerin kelime dağarcığının ne kadar zengin olduğunu kontrol etmek ve okuryazarlıklarını tanımlamaktır. Sözlükbilimin geliştirilmesinde yeni bir aşama olarak elektronik sözlük. Ödev bağımsızdı ve dört görev içeriyordu: ilk bölüm teorikti, bu öğrencilerin genel bilgisi ile ilgiliydi, ikinci bölüm pratikti - öğrencilerin belirli kelimenin anlamını, yazımını ve/veya stres kelimesi. Ödevin üçüncü kısmı bir bağlamla ilgiliydi ve öğrenciler onun için bilinmeyen her şeyi yazmak ve daha sonra ikisinde İngilizce kelimeler ve diğerinde karşılık gelen Rusça çeviri ile iki sütuna bölmek zorunda kaldılar. Bu çalışmada, çevrimiçi sözlükler kağıt sözlüklerine modern bir alternatif olarak kabul edilmektedir. Sözlükler kelimenin her biri için çeşitli bağlam, dilbilgisi hakkında önemli bilgiler ve ses kayıtları ve illüstrasyonlarla telaffuz seçenekleri sağladıkça, telaffuzdaki öğrenci yanlışlığının sayısı azaldı ve öğrenciler konuşma ve yazma konusunda daha emin hale geldi. Çalışmanın sonunda, çevrimiçi bir kelime dağarcığının kullanılmasının, telaffuzlarını geliştirmeye yardımcı olarak bir kağıt sözlüğü kullanmaktan çok daha etkili olduğu bulunmuştur. Elektronik sözlüğün insanlar için hayatı çok daha kolay hale getirdiğini güvenle söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi Öğrenme Sözlüğü, İngilizce Dersi, Öğrencinin Yeterliliği.
STRATEGIC IMPLEMENTATION OF CRITICAL THINKING IN THE LANGUAGE CLASSROOM

Chumki BISWAS

University of Mumbai, Assistant Professor, Humanities, Mumbai, India
chumkib@gmail.com

Malavika SHARMA

University of Mumbai, Assistant Professor, Humanities, Mumbai, India
msharma@mes.ac.in

ABSTRACT

This descriptive paper looks at the importance of integrating Critical Thinking skills in the language classroom. Critical Thinking - one of the most important 21st century skills is often treated as a stand-alone skill. However, Critical Thinking is most effectively acquired when taught in conjunction with other skills. Building upon the same logic, this study looks at five distinctive strategies that can be used to create language learning activities capable of enhancing Critical Thinking skills while addressing second/foreign language acquisition. The five strategies are: 1. Information-gap, 2. Reasoning-gap, 3. Opinion-gap, 4. Imagination-gap and 5. Schema-gap. In order to ensure that both language learning and Critical Thinking takes place, all the activities created on the basis of the five strategies have to be completed by the learners either in pairs or small groups. If these activities are done at the individual level, they will definitely improve the learners' Critical Thinking skills, but will fail to serve as language learning activities. When these dual-purpose language learning activities were executed in the language classroom, it was observed that most learners were able to go through the Critical Thinking loop. This loop consists of various steps, starting with identifying a problem, collecting relevant information, applying appropriate logic to select ideas, systematically arranging the evidence/ideas to build an argument, objectively testing the argument and finally applying it to solve any given problem. At times, critical thinkers have to use their creative faculties too, as exemplified by the Imagination-gap strategy. These activities span all the four language sub-skills and involve real-time, context-based practice in listening, speaking, reading and writing (LSRW). This study illustrates five sample activities designed to serve as blueprints. The main objective behind this study is to encourage educators to replicate these activities and use them in the language classroom, thereby addressing Critical Thinking and language learning concurrently.

Keywords: Critical Thinking, Strategies, Language-Learning Activities, LSRW

UTILIZATION OF DIGITAL MODE OF EDUCATION DURING COVID 19 PANDEMIC**K.C.VICTOR**

Research Scholar, Department of Library and Information Science, Nesamoney memorial Christian college, Marthandam Affiliated to Manonmaniam Sundaranar University, Thirunelveli, Tamilnadu, South India, victorepower2015@gmail.com

R.R. Saravana KUMAR

College Librarian and Head, Library and Information Science, Sadakadulla Appa college, Thirunelveli, Affiliated to Manonmaniam Sundaranar University, Thirunelveli, Tamilnadu, South India, rrsaravanakumar@gmail.com

G.A Robert GIXSON

Head, Department of Economics, Nesamoney memorial Christian college, Marthandam Affiliated to Manonmaniam Sundaranar University, Thirunelveli, Tamilnadu, South India
robertgixon@gmail.com

ABSTRACT

Covid19 has dramatically changed the educational system and 1.2 billion children are affected worldwide. During this situation education is completely transferred to online mode in almost all countries around the world. In the developing countries digital way of learning is in progress before the pandemic. But covid19 forced the world to co-operate with this method. This research work was done through case study and received the information how the digital mode of learning applicable in the fast advances in technology. They need to learn at any time, and any place was in its way to be achieved. According to school students, online classes held through Whatsapp and sometimes teachers conduct live classes for better understand. Live classes held by Zoom meet, Google meet and other Microsoft platforms. The college students utilize the advantages of all kinds of digital platforms during the Covid pandemic situation. Like school students, Professors also used Whatsapp, Zoom meet, Google meet and other Microsoft platforms to conduct classes. Whatsapp was used to send and receive homework's, Zoom meet and Google meet were used for conducting live classes and similarly Google classroom and Microsoft team were used to perform the assigned tasks. Through online education new technical and communication skills, and knowledge of technology were improved among students and teachers. The conclusion of this study stated that a quick change from classroom to a digital platform of education emerged during pandemic and also some are already existed. Online learning was the best and only solution for continuing education during current pandemic situation.

Keywords: Covid19, Information, Microsoft Platforms, Technology

**SOME PERSPECTIVES ON THE ENVIRONMENTAL IMPACT OF COVID-19
PANDEMIC**

Rufai ABDULMAJID

Department of Educational Foundation, School of General Education, Isa Kaita College of
Education, Dutsin-Ma, Katsina State, Nigeria

Field of Study: Environmental Science
Email: armahuta@gmail.com

ABSTRACT

The novel Coronavirus (COVID-19) has caused unprecedented impacts throughout the world at medical, socioeconomic, and environmental levels. The main aim of this review is to summarize various perspectives from relevant literature as regards the positive and negative environmental impacts of COVID-19 pandemic. On the one hand, the suspension of transportation and reduction in industrial activities around the world, which led to a decrease in atmospheric pollution, might have reduced the trigger effect of global warming and related morbidity and mortality. And on the other hand, the quantity of solid and chemical wastes has increased across countries, caused by the intensification of single-use products and panic buying. These pose a threat to terrestrial and aquatic ecosystems. For this purpose, global, regional, and local perspectives were highlighted in order to improve awareness and guide anticipatory governance of emergencies with environmental consequences.

Keywords: COVID-19, Pandemic, Pollution, Waste

**HAMÎD-İ BÎ-NEVÂ EL-KİRÎMÎ'NİN HAYATINA DAİR YENİ BİR
DEĞERLENDİRME VE BİLİNMEYEN ŞİİRLERİ**

**A NEW ASSESSMENT ON HAMÎD-İ BÎ-NEVÂ EL-KİRÎMÎ'S LIFE AND ITS UNKNOWN
POEMS**

Müzekkir KIZILKAYA

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri
muzekkir.kizilkaya@gop.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-1774-8774

ÖZET

Asıl adı Mahmud olup daha çok Hâmîd-i Bî-Nevâ, Kırımlı Şeyh Hâmîd, Karasu Şeyhi ve Kırîmî Efendi isimleriyle meşhurdur. Babasının adı Ahmed'dir. Doğum yeri Kırım'ın Karasu şehri olan Hâmîd-i Kırîmî'nin ataları Kaşgarî'dir. Müellifin 1703 yılında doğduğunu tahmin ediyoruz. Hâmîd-i Kırîmî *Mirkatü'l-Marife* adlı eserini yetmişli yaşlarında yazdığını beyan etmiştir. 1226 yılında istinsah edilen *Mirkatü'l-Marife*'nin bir nüshası mevcuttur. Osmanlı Türkçesi ile yazılan eserin mukaddimesinde müellif kendisini "Hâmîd-i ibn es-Seyyid Ahmed" diye tanıtmakta ve bu risâleyi ahir ömründe 70 yaşında yazdığını belirtmektedir. Eserin telif tarihi olarak ketebesinde 1187/1773 kaydı vardır. Verilen tarihten 70 yaşını çıkardığımızda 1703 tarihi ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle Hâmîd-i Kırîmî'nin bilinmeyen doğum tarihi takriben 1700'lü yılların başına tekabül etmektedir. Yani 1703-1704 tarihleri ortaya çıkmaktadır ki tahminen bu yıllarda dünyaya gelmiştir. Vefat tarihi de oğlu Hasan Kırîmî tarafından 1215/1800-1801 olarak kesin olarak beyan edildiğine göre 97-98 yaşlarında muammerinden sayılacak kadar uzun bir hayat sürmüştür. Neredeyse bir asır yaşamış ve 1215 tarihinde vefat İstanbul'da vefat etmiştir. Genel olarak kaynaklarda bilinen vefat tarihi 1185/1771 verilir. Yeni ulaştığımız "*Sırat-ı Müstakim*" adlı eser ve Konya Koyunoğlu Şehir Müze'sinde rastladığımız Hamid Kırîmî'ye ait yeni yazmalarda hayatına dair bilgiler ile varlığı bilinen ve bu zamana kadar ulaşılamayan ve tarafımızdan rastlanılan şiirleri hakkında bilgi sunarak, onun Peygamber Sevgisi'ne dair şiirlerini tanıttığımız. Bu çalışmanın dikkat çeken yönü Hamid Kırîmî'nin bilinmeyen şiirlerini ve hayatına dair yeni bilgileri takdim etmesi olacaktır. Peygamber Sevgisi'ne dair şiirinden birkaç örnek beyit sunmakta fayda mülâhaza ediyoruz:

Uşşâka sunduğun tâ ezel
Ol câm-ı hamr-ı lem yezel
Hulkuma irdi bî bedel
Hicrinle bu can Mustafa
Hamid kuluna kıl nazar
Hasretinle nice bir gezer
Canan yüzün sende sır
Zümre-i sübhân Mustafa
Gönüllerde firakın odu düştü
Acep ateşlere verdin Muhammed
Ezelden ta ebed mest oldu Hamid
Çun içti cura-i aşkın Muhammed

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Halvetiyye, Kırım, Hamid Kırîmî.

ABSTRACT

His real name is Mahmud and he is mostly famous with the names Hâmîd-i Bî-Nevâ, Şeyh Hamîd from the Crimea, Karasu Şeyhi and Kırîmî Efendi. His father's name is Ahmed. The ancestors of Hamid-i Kırîmî, whose birthplace is the city of Karasu in Crimea, are Kaşgarî. We guess that the author was born in 1703. Hamîd-i Kırîmî declared that he wrote his work Mirkatü'l-Marife when he was in his seventies. There is a copy of Mirkatü'l-Marife, which was copied in 1226. In the introduction of the work written in Ottoman Turkish, the author introduces himself as "Hâmîd-i ibn es-Seyyid Ahmed" and states that he wrote this treatise at the age of 70 in his end-of-life. The work has a record of 1187/1773 as its copyright date. When we subtract the age of 70 from the given date, the date 1703 appears. From this point of view, the unknown date of birth of Hamid-i Kırîmî corresponds to the beginning of the 1700s. In other words, the dates 1703-1704 appear, which is estimated to have been born in these years. Since the date of his death was declared as 1215/1800-1801 by his son Hasan Kırîmî, he lived a long life at the age of 97-98 years. He lived for almost a century and died in 1215 in Istanbul. The date of death, which is generally known in the sources, is given as 1185/1771.

By presenting information about the life of Hamid Kırîmî in the work named "Sırat-ı Müstakim" that we have just reached, and the new manuscripts belonging to Hamid Kırîmî that we came across in Konya Koyunoğlu City Museum, and about his poems whose existence has been known but could not be reached until now and have been found by us, and about his Love for the Prophet. We will present your poems. The striking aspect of this study will be that it presents the unknown poems of Hamîd Kırîmî and new information about his life.

Keywords: Sufism, Khalwatiyye, Crimea, Hamid Kırîmî.

**HARUN REŞİD'İN OĞLUNUN ÖĞRETMENİ HALEF EL AHMER'E
SÖYLEDİKLERİNİN EĞİTSEL AÇIDAN İNCELENMESİ**

**EDUCATIONAL EXAMINATION OF HARUN RESHID'S SON'S TEACHER,
HALF EL AHMER**

Fethi TURAN

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü,
fturan@ciu.edu.tr , Orcid No: 0000-0001-8053-3795

ÖZET

En yalın haliyle eğitim bireyin potansiyelini keşfedip geliştirme sürecidir. Eğitimin yöntem ve koşulları farklı olsa da uygarlık tarihi ile eşzamanlı bir seyir izlediği söylenebilir. Bu bağlamda Abbasi Devleti'nin ve aynı zamanda İslam Halifesi (786-809) -emîrül-mü'minîn- olan Harun Reşid'in oğlu Muhammed Emin'e Halef el Ahmer'i Hoca tayin ettiğinde, oğlunun eğitimi ile ilgili olarak Halef'e söyledikleri, Türk Milleti'nin de bir parçası olduğu İslâm Medeniyeti'nin eğitim tarihi açısından kayda değer özgün bir olgu/hatıradır. Bu olgu tarih felsefesinin ve sosyolojinin kurucusu İbn-i Haldun'un "Mukaddime" adlı eserinde yer almakta ve birçok bilimsel araştırmada özgün bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın amacı, İslâm Medeniyeti içerisinde haklı bir şöhrete sahip olan Halife Harun Reşid'in oğlu Muhammed Emin'in öğretmeni Halef el Ahmer'e söyledikleri üzerinden bir halifenin oğul/çocuk, öğretmen ve eğitim programına ilişkin yaklaşımını incelemektir.

Nitel araştırma deseninde tasarlanan araştırmada, İbn-i Haldun'un "Mukaddime" adlı eserinde yer alan ilgili ifadeler; doküman analizi tekniğine uygun olarak belirlenen üç tema altında -babanın oğluna, öğretmene ve eğitim programın bakışı- incelenerek yorumlanmıştır.

Araştırma bulgularına göre; Halife Harun Reşid'in yoğun devlet işleri arasında oğlunun eğitimi için zaman ayırıp öğretmeni ile görüştüğü; oğlu hakkında "ciğerpare" ve "kalbimin meyvesi" gibi şefkat/sevgi yüklü ifadeler kullandığı; terbiye etmesi için oğlunu öğretmene teslim ettiği; oğlunun "el uzatarak" öğretmeninden yardım almasını ve öğretmene "boyun eğmek" durumunda olduğunu belirterek öğretmenlik mesleğine statü/kıymet verdiği anlaşılmaktadır. Halife Harun Reşid'in çocuk eğitiminin içeriği (ders-konu) ilgili olarak; oğluna Kur'an, sünnet, tarih ve şiir öğretilmesini; güzel ve yerinde konuşma, görgü kurallarına uyma ve büyüklere saygılı olmayı öğrenmesini; oğluna siyaset ve devlet yönetimi ile ilgili bilgi verilmesini; vaktin önemini kavraması ve zamanını iyi değerlendirmesi gerektiğini önermektedir. Öğretim sürecinde; öğretmenin oğluna öncelikle "yumuşak" davranmasını, aksi takdirde oğluna karşı "sert" davranabileceği konusunda öğretmeni yetkilendirdiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca Halife Harun Reşid'in oğluna, öğretmene ve eğitime yaklaşımının güncel eğitim anlayışına uygun/yakın olduğu; oğlunun öğrenmesini istediği temel dini bilgiler, tarih, yerinde ve güzel konuşma, şiir ve dil bilgisi ders ve konularının bugün de eğitim sisteminin değişik kademelerinde uygulanmakta olan programlarda yer alan içerik ile benzerlik göstermektedir. Bu anlamda Abbasi Devleti ve İslâm Medeniyeti'nin en parlak yıllarının Harun Reşid'in halife olduğu dönemine rast gelmesinin tesadüfi olmadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Harun Reşid, Çocuk eğitimi, Öğretmen, Doküman analizi

ABSTRACT

In its simplest form, education is the process of discovering and developing an individual's potential. Although the methods and conditions of education are different, it can be said that it follows a simultaneous course with the history of civilization. When the Abbasid State and Harun Rashid, who was also the Islamic Caliph (786-809) -emîrû'l-mü'minîn- appointed Khalaf al Ahmer as Hodja to Muhammad Emin, what he said to Khalaf about his son's education, It is a remarkable and unique memory in terms of the educational history of the Islamic Civilization, of which the Turkish Nation is also a part. This phenomenon is included in the book "Mukaddime" of Ibn-i Haldun, the founder of philosophy of history and sociology, and is mentioned as an original phenomenon in many scientific studies.

The aim of the research is to examine a caliph's approach to son/child, teacher and education program based on what Muhammad Emin, son of Caliph Harun Rashid, who has a rightful reputation in Islamic Civilization, said to his teacher Halef al Ahmer.

In the research designed in the qualitative research design, the statements about the fact in the work of Ibn-i Haldun called "Mukaadime"; It was analyzed and interpreted under three determined themes (the father's view of his son, the teacher and the education program).

According to the research findings; Caliph Harun Reşid took time for his son's education among his busy state affairs and met with his teacher; used expressions of compassion/love for his son, such as "cigergere" and "fruit of my heart"; he handed over his son to the teacher to discipline him; He gave status/value to the teaching profession by stating that his son received help from his teacher by "reaching out" and that he had to "submit" to his teacher, Caliph Harun Reşid wanted his son to be taught the Qur'an, circumcision, history and poetry about the content of child education (lesson-subject); It draws attention to the importance of speaking beautifully and appropriately, obeying the rules of etiquette and being respectful to elders. To inform his son about politics and state administration; expresses the need to understand the importance of time and evaluate it well. It is understood that during the teaching process, the teacher authorizes the teacher to act "soft" first, otherwise he may act harshly towards his son.

In addition, the approach of Caliph Harun Reşid to his son, teacher and education is appropriate/close to the current understanding of education. The basic religious knowledge, history, proper and eloquent speech, poetry and grammar lessons and subjects that he wants his son to learn are similar to the content in the programs that are being applied at different levels of the education system today. In this sense, it can be said that it is not a coincidence that the heyday of the Abbasid State and Islamic Civilization coincided with the period when Harun Reşid was the caliph.

Keywords: Harun Reşid, Parenting, Teacher, Document Analysis

**HİCRİ I. ASIRDA ES-SEVÂDU'L-A'ZAM KAVRAMI: “ÇOĞUNLUK-AZINLIK”
SÖYLEMİNİN TARİHÎ ARKA PLANI**

**THE CONCEPT OF AL-SAWÂD AL-A'ZAM IN THE FIRST CENTURY OF HIJRA: THE
HISTORICAL BACKGROUND OF THE “MAJORITY-MINORITY” DISCOURSE**

Muhammet Emin EREN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
emin.eren@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-3338-953X

ÖZET

Kelimeler ve kavramlar canlı organizmalar gibidir; şahıs, zaman ve mekândan ari sabit bir içeriğe sahip değildir. Kullanıldıkları zamana, bağlama ve muhataba göre farklı anlam örgüsüne kavuşabilirler. Buna bağlı olarak kelimeler, tarihsel süreçte anlam kırılmalarına, değişimlerine, vurgu farklılıklarına uğrayabilirler. Siyasî, dinî, kültürel ve ideolojik gelişmeler kavramların söz konusu değişim ve dönüşümünde oldukça belirleyicidir. Bu nedenle özellikle hadislerle ve genel olarak rivayet literatürüne belirgin bir şekilde konu olan kelime, terkip ve kavramların doğru anlaşılması, tarihin farklı dönemlerinde bunları aktaran ravilerin amaçları, muhatapları ile bu kavramların kullanıldıkları ilmî ve sosyo-politik vasatın ortaya konmasıyla yakından alakalıdır.

Bu tebliğde kısaca sözü edilen teorik kabulden hareketle, yaygın ve önemli bir kullanım ağına sahip *es-sevâdu'l-a'zam* terkinin hicri I. asırdaki kullanımları tespit ve tahlil edilecektir. Bu çerçevede, *es-sevâdu'l-a'zam*'ın geçtiği rivayetler ve tarihî kayıtlar dinî, siyasî, fikrî, ilmî kısacası I. asırdaki gelişmeler eşliğinde değerlendirilerek kavramın anlam haritası netleştirilmeye çalışılacaktır. Türkçede “Büyük çoğunluk/ Kahir ekseriyet” anlamına gelen bu terkinin, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan ihtilaf ve ayrışmalar bağlamında oldukça erken sayılabilecek bir dönemde kullanılmaya başladığı görülmektedir. Söz konusu tarihi kayıtlardan ve rivayetlerden hareketle “çoğunluk” vurgusunun hangi bağlamda gündeme geldiği, dinî veya siyasî ne türden bir referans çerçevesine sahip olduğunun incelenmesi hicri I. asrın ilmî ve siyasî gelişmelerinin daha iyi anlaşılmasına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Esasında “çoğunluk” vurgusu ve çoğunluğun hak üzere olduğu, çoğunlukla birlikte olunması gerektiği söylemi “azınlık” olarak kimlerin kastedildiğini de gündeme getirmektedir. Rivayetlerde dile getirilen “çoğunluk” ve buna karşı konumlandırılan “azınlık(lar)” kimlerdir, hangi kesimlerdir? Bu soruya verilecek cevaplar ilgili rivayetlerin daha sağlıklı anlaşılmasını sağlayacağı aşikârdır. Bu nedenle, ilk asrın gelişmeleri bağlamında “büyük çoğunluk (*es-sevâdu'l-a'zam*)” vurgusunun muhatapları ve bunun ne anlama geldiği tartışılacak, konuyla ilgili rivayetlerin bağlamı incelenecektir. Bu çerçevede *es-sevâdu'l-a'zam* terkinin *el-cemâ'a* kavramı ile ilişkilendirildiği, bazen de siyasî otoriteye (*umerâ'*) itaat vurgusunun belirginleştiği rivayetler özellikle tetkik edilecektir.

Anahtar Kelimeler: es-Sevâdu'l-a'zam, el-Cemâ'a, Hariciler, Büyük Çoğunluk, Azınlık, Ehli Sünnet.

ABSTRACT

Words and concepts are like living organisms; they do not have a fixed/unchanging content regardless of the person, time and place. They can have different meanings depending on the historical period they are used in, the context and the addressee. Accordingly, words can undergo meaning breaks, changes, and emphasis differences in the historical process. Political, religious, cultural and ideological developments and discussions are very determinative in the change and transformation of concepts. For this reason, the correct understanding of the words, compositions and concepts that are prominently mentioned in the hadiths and the narration literature in general is closely related to the aims and addressees of the narrators who convey them in different periods of history and to reveal the scholarly and socio-political environment in which these concepts are used.

Based on the theoretical acceptance briefly mentioned in this paper, the uses of phrase of “al-sawād al-a‘zam”, which has a widespread and important usage network, in the first century of the hijra will be determined and analyzed. In this context, the narrations and historical records of *al-sawād al-a‘zam* will be evaluated in the light of religious, political and intellectual developments in the first century, and thus the meaning map of the concept will be tried to be clarified. It is seen that this phrase, which means “great majority”, started to be used in a period that can be considered quite early in the context of the conflicts and divisions that arose after the death of the Prophet. Based on the historical records and narrations in question, it is thought that examining the context in which the emphasis of “majority” came to the fore and what kind of a religious or political reference frame it has will contribute to a better understanding of the scholarly and political developments of the first century of hijra.

In fact, the emphasis on the “majority” and the discourse that the majority is right and that the majority should be together brings up who is meant as a “minority”. Who are the “majority” mentioned in the narrations and the “minority(s)” positioned against it, which groups are they? It is obvious that the answers to these questions will provide a healthier understanding of the related narrations. Therefore, in the context of the developments of the first century, the addressees of the “great majority (*al-sawād al-a‘zam*)” emphasis and its meanings will be discussed, and the context of the narrations on the subject will be examined. The narrations in which the phrase *al-sawād al-a‘zam* is associated with the concept of *al-jamā‘a* and sometimes the emphasis on obedience to the political authority (*umarā‘*) come to the fore will be examined in particular.

Keywords: al-Sawād al-a‘zam, al-Jamā‘a, Ḥawārij, Great majority, Minority, Ahl al-Sunnah.

İNSAN ZAAFLARI BAĞLAMINDA TEFSİR PSİKOLOJİ İLİŞKİSİ
(NEFS-İ EMMARE ÖRNEĞİ)

THE RELATIONSHIP BETWEEN HERMENEUTICS AND PSYCHOLOGY IN THE
CONTEXT OF HUMAN WEAKNESSES (EXAMPLE OF NAFS-I AMMÂRE)

Cengiz İDER

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı- Doktora Öğrencisi
cengizider13@hotmail.com, Orcid No: 0000-0001-9586-647X

ÖZET

Yeryüzünde düşünme ve konuşma gibi meziyetleri bulunan tek varlık insandır. İnsanı akıl ve beden olarak kuvvetsiz ve çaresiz bırakan birçok zaaf çeşidi bulunmaktadır. Bu zaaf çeşitlerinden birisi de şiddetle kötülüğü emreden nefis-i emmâredir. Tarihi süreç içerisinde tefsir ilmi birçok ilim ile karşılaşmış ve bunlardan istifade etmiştir. Son dönemlerde tefsir ilmi ile ilişkisi bulunan ilimlerden biri de psikolojidir. Batı dünyasında psikoloji için farklı tanımlar yapıldığı için farklı tarifler karşımıza çıkmaktadır. Sigmund Freud, psikolojiyi olumsuzluklarla, William James, ruhsal hayatı inceleyen bilim, John Watson ise gözlenebilen davranışların incelenmesi olarak tarif etmektedir. İnsanın zihnî süreçlerini, davranışlarını, davranışların altında yatan nedenleri akademik ve uygulamalı olarak inceleyen psikolojinin Razî, Seyyit Kutup, İbn Âşûr ve Mevdûdî gibi bazı Müslüman müfessirler tarafından da ayetlerin analizinde kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan Kindî ve Gazalî gibi İslam âlimleri de psikoloji ilmine değinip eserlerinde yer vermişlerdir. Kur’ân, insanın kişiliğini, olumlu ve olumsuz davranışlarını, duygularını ve insanlar arası ilişkilerini direk veya dolaylı olarak ele aldığı gibi, psikoloji ilmi de bahsettiğimiz konulara değinmektedir. Psikoloji, her ne kadar son dönemlerde sistemleşmişse de tefsir ve psikoloji arasındaki ilişkinin eskiye dayandığı görülmektedir. Bu ilişki ele aldığımız nefis-i emmâre örneğinde de açık bir şekilde kendini göstermektedir. Freud’un “id” kavramına yüklediği arzuları gerçekleştirme anlamı, Eflatun’un nefsi gazabî, şehvî ve aklî olarak taksimine ve Gazalî’nin nefsi insandaki öfke ve şehveti birleştirici güç olarak tanımlamasıyla birlikte Razî, İbn Âşûr ve Bayraktar’ın Yusuf sûresinin 53. ayeti olan “*Ben nefsimi temize çıkaramam. Kuşkusuz nefis, kötülüğü durmadan emreder.*” tefsirinde yaptıkları yorumlara bakıldığında tefsir ve psikoloji ilişkisi açık bir şekilde görülmektedir. Bu müfessirlerin, tefsirlerinde batılı psikologların dile getirdikleri nefsin olumsuzluklarını ve tedavisini psikolojik yönden ele aldıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan zaafı, Tefsir, Psikoloji, Psikolojik Tefsir, Nefs-i emmâre

ABSTRACT

Human is the only creature on earth that has the virtues of thinking and speaking. There are many weaknesses that make people weak and helpless in mind and body. One of these weaknesses is the nafs-i ammâre, which orders evil with violence. The science of hermeneutics has encountered many sciences and benefited from their data in the historical process. Psychology is one of the sciences that has recently been related to the science of hermeneutics .Since different definitions are made for psychology in the western world, we come across different definitions. For instance, Sigmund Freud describes psychology as negativities, William James as the science that studies spiritual life, and John Watson as the study of observable behaviors. It is seen that psychology, which examines the mental processes of human beings, behaviors and the underlying causes of behaviors academically and practically, is also used in the analysis of verses by some Muslim commentators such as Razi, Seyyit Kutup, Ibn Âşûr and Mawdudi. On the other hand, Islamic scholars such as Kindi and Ghazali also included the science of psychology in their works. The Qur'an deals directly or indirectly with the personality of a person, his positive and negative behaviours, feelings and relationships between people, as well as the science of psychology touches on the topics we mention. Although psychology has been systematized recently, it is seen that the relationship between hermeneutics and psychology goes back to the past. This relationship clearly shows itself in the example of nafs-i ammâre that we have mentioned. The meaning of realizing the desires that Freud attributed to the concept of "id", Eflatun's division of the soul as wrathful, sensual and intellectual, and Ghazali's definition of the soul as the unifying power of anger and lust in man, Razi, Ibn Ashur and Bayraktar's 53rd verse of Yusuf Surah "I cannot clear my soul. Undoubtedly, the flesh always orders evil." The relationship between hermeneutics and psychology is clearly seen when we look at the comments they made in their hermeneutics. It is seen that these hermeneutics commentators deal with the negative aspects of the flesh expressed by western psychologists in their hermeneutics from a psychological point of view.

Keywords: Human Frailty, Hermeneutics, Psychology, Psychological Interpretation, Nafs-i ammâre

KIRAAT İLMİNİN MENŞEİ
THE ORİCİN OF QIRAAT SCİENCE

Enver SONDUK

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı- Doktora Öğrencisi

enver65sonduk@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-5787-6976

ÖZET

Kıraat ilmi İslam'ın birinci derecede kaynağı olan Kur'ân'ın en önemli konusudur. Zira kıraat ilminin Kur'ân'ın okuyuşuyla alakası olduğu gibi; tefsir, hadis ve fıkıh ilimleriyle de bağlantısı vardır. Kıraat ihtilafları bazen bu ilimlere kaynaklık etmiş, bazen de farklı görüşlere kaynaklık etmiştir. Peygamberin Kur'ân'ı sahabeye aktarmasını ve bunun aktarma şekli ve sahabenin Kur'ân'la ilgili çalışmalarını ele aldığı için de kıraat ilmi, siyer ilmine de kaynaklık etmiştir. Yine nahiv, sarf, lügat ve belagat gibi alet ilimlerin usulü tespitinde kıraat ilmi önemli rol oynamıştır. Kisaî ve Ebu Amr b. Alâ gibi nahivciler birer kurrâ olmaları ve kurrâların hemen hepsinin nahiv ilmine vakıf olmaları bu hakikati göstermektedir. Ayrıca kıraat ilmi Arap lisanının ses ve telaffuz şeklinin teminatıdır. Kıraat ilmi olmasaydı belki de Arapça birçok kelimenin telaffuz şekli günümüze ulaşamayacaktı.

Kıraat ilmi tedvin edilip yazıya geçildikten sonraki dönemlerle ilgili kayda değer bir problem söz konusu olmamıştır. Ancak tedvinden önceki dönemlerde kıraatin kaynağı, kıraatlerin tespiti, kurrâ ve râvîlerin durumuyla ilgili ulemâ arasında ihtilaf olmuştur. Özellikle kıraat çeşitliliği ve kaynağının ne olduğu konusu, kıraat ilmindeki ihtilafın birinci aşaması olması hasebiyle son derece önemlidir ve üzerinde durulması gereken bir konudur.

Peki, kıraat ilminin kaynağı nedir? Resulullah mı, sahabe mi, sonraki âlimler mi? Mushaf'ın genel kabulü mü, yoksa kabile lehçeleri mi? Bunlara bağlı olarak kıraat ilmi tevkifi mi yoksa içtihadî mi? Kıraatin sıhhatindeki temel faktör nedir veya neye göredir? Biz çalışmamızda bu soruların cevabını bulmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Kurrâ, Lehçe, Tevkifi, İctihadî, Mukabele, Râvî

ABSTRACT

The science of recitation is the most important subject of the Qur'an, which is the primary source of Islam. Because, just as the science of recitation has to do with the reading of the Qur'an; It is also related to the sciences of tafsir, hadith and fiqh. Recitation conflicts sometimes became the source of these sciences, and sometimes they were the source of different opinions. Since it deals with the Prophet's transmission of the Qur'an to the Companions and the way it was transmitted and the work of the Companions on the Qur'an, the science of recitation also became a source for the science of siyer. Again, the science of recitation played an important role in determining the method of instrument sciences such as syntax, lexicon, elocution and rhetoric. The fact that nahivists such as Kisai and Ebu Amr b Ala are qurra and that almost all of the qurras have knowledge of nahw shows this truth. In addition, the science of recitation is the guarantee of the sound and pronunciation of the Arabic language. Without the science of recitation, perhaps the pronunciation of many Arabic words would not have survived to the present day.

There was no significant problem related to the periods after the science of recitation was compiled and written. However, in the periods before the compilation, there was a disagreement among the scholars regarding the source of the recitation, the determination of the recitations, the status of the Qurra and the narrators. In particular, the issue of the variety and source of recitation is extremely important because it is the first stage of the conflict in the science of recitation, and it is an issue that needs to be emphasized. So, what is the source of the science of recitation? Messenger of Allah, Companions or later scholars? The general acceptance of the Mushaf or the tribal dialects? Depending on these, is the science of qiraat taqifi or ijtiħad? What is the main factor in the health of the recitation or according to what? In our study, we will try to find answers to these questions.

Keywords: Recitation, Qurra, Dialect, Tevkifi, Ijtiħadî, Mukabele, Râvî

**THE INFLUENCE OF THE RELIGION THOUGHTS IN THE POLITICAL ASPECTS
IN ANCIENT ARABIAN PENINSULA****Emad Ahmed ELSAYYAD**

Affiliation: King Khalid University - Saudi Arabia

eelsayyad@kku.edu.sa

ABSTRACT

Before the rise of the monotheistic religions of Judaism, Christianity, and Islam, most Bedouin tribes practiced polytheism in the form of animism and idolatry. Three of the ruling tribes of Yathrib (Medina) were Jewish, one of the oldest monotheistic religions. Three of the ruling tribes of Yathrib (Medina) were Jewish, one of the oldest monotheistic religions.

Religion in pre-Islamic Arabia was a mix of polytheism, Christianity, Judaism, and Iranian religions. Arab polytheism, the dominant belief system, was based on the belief in deities and other supernatural beings such as djinn. Gods and goddesses were worshipped at local shrines, such as the Kaaba in Mecca. Some scholars postulate that Allah may have been one of the gods of the Meccan religion to whom the shrine was dedicated, although it seems he had little relevance in the religion. Many of the physical descriptions of the pre-Islamic gods traced to idols, especially near the Kaaba, which is believed to have contained up to 360 of them.

SEERAT & HISTORY – A PILLAR OF ISLAM, A CRITICAL STUDY**Rehana KANWAL**

Department of Islamic Studies, National College of Business Administration and Economics,
Lahore, Pakistan.

rehanakanwal285@gmail.com

ABSTRACT

Discipline of history has always a lot of reservations while dealing with religion in making of modern nation state. And when it comes to the history of Islam, this discipline finds itself with the same dilemma. It is an acclaimed fact that Muslim scholars have always been the claimants of being originator and patron of historiography. Though there are certain limitations regarding the belief system of Islam which resulted into a range of factual complications while presenting the history of Muslims and Islam. Muslim historians have strong proclivity of sentimentalism towards Islamic history. This proclivity has always tended to make them rise above the factual grounds of domain of historiography. It is a very interesting topic to trace the real background of this proclivity of sentimentalism while seeing Islamic past. It suspects that this tendency is direct or indirect result of the decline in the Muslim world. After that, period of colonization has landed the Muslim world into a defensive-reactionary mode which ultimately resulted into Andalusia syndrome. Andalusia Syndrome is a term coined for that particular school who always long for the revival of that era when Muslims were ruling over the Iberian Peninsula (Muslim Spain).according to that school if Muslims has to revive themselves then it must revive the glorious era of Muslim Spain. Our historiography has founded its discipline at the period of decline in the Muslim world after getting freedom from the colonial dispensation. So that is why historians tend to focus on digging out or formulating such themes which to them serve the need to bring out collective glorification of the past. In this ambition they had nothing more important then to fill the discipline of history with the eulogized narrations of the wars.

Keywords: Islam, Muslim, Historiography, State, Culture, High politics

**GÜNÜMÜZDE ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNE DAİR KÜRESEL KABULLERİN
GÖRÜNMEZ KILDIĞI HUSUSLAR: “JOKER” FİLMİ ÖRNEKLİĞİ**
THE MOVIE “JOKER”; AN EXAMPLE OF THE GLOBAL ACCEPTANCES AND
NORMALIZATION OF CHILD ABUSE AND NEGLECT

Fatma ÇETİN

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam
Bilimleri Bölümü, fcetin@fsm.edu.tr, Orcid No: 000000031429590

ÖZET

İnsan, Allah’ın hiçbir mahlûkta bulunmayan seçkin beşeri özelliklere sahip olarak yarattığı ve yeryüzünde iradesini kullanma yetkisi verdiği tek varlıktır. Bu temel özelliği ile insan, şahsiyetini ve hayat düzenini oluştururken gerek yaratılıştan taşıdığı özelliklerini, gerekse çevre faktörünün oluşturduğu özelliklerini en üst düzeye çıkarabilir veya en alt seviyeye indirebilir.

İslam, çocukları anne-babaya verilmiş bir emanet olarak tanımlar. İslam ahlakında, ana ve babalara, çocuklarına karşı yerine getirmek üzere önemli görevler tanımlanır. Bu konu ilmihal kitaplarında “çocukların anne-baba üzerindeki hakları” ya da “anne-babaların çocuklarına karşı başlıca vazifeleri” başlıklarıyla yer alır. Bu hakların dışında, bir de çocukların neseplerini bilme temel hakkı vardır. Çünkü çocuklar, korunmaya ve gözetilmeye ihtiyaç duyarlar. Büyüdüklerinde ise kendileriyle iftihar edecekleri bir anne ve babaya sahip olmak isterler. Aksi halde hayat boyunca kendilerini aşağılanmışlık hissinden kurtulamazlar. Sonuçta bu şekilde bir hayat yaşamalarına sebep olanlardan intikam alma duyguları gelişebilir ve bu da onları toplumda bir yıkım ve sabotaj aracına dönüştürebilir. İslam, çocuklar için ihmal ve istismar konusu olabilecek bütün fiilleri engellemek için nesep konusu üzerinde titizlikle durmuş, zınayı en ağır ceza ile cezalandırmıştır. Çünkü bu fiilin ortaya çıkaracağı kötülükler, sadece o günahı işleyenlere zarar vermekle sınırlı kalmayacaktır. Batı toplumlarında hukuktan zina kavramının ifade ettiği mana ve hükümler kaldırılıp “serbest birleşme” adıyla meşrulaştırılması, nesep bağı kabullerini değiştirdi. Devletlerin bu şekilde çocuk sahibi olan kadınlara sosyal destek sağlamaya başlamasıyla da “bekâr anneler” aile formatı ortaya çıktı ve buna “tek ebeveynli aile” adı verildi. Son zamanlarda çok ses getiren “Joker” adlı filmde seyirciler, küresel kabullerin kendilerini “dezavantajlı” olarak tanımladığı aile formatına uygun bir karakterle karşılaştılar. Buna göre, annesiyle birlikte yaşayan ana karakterin geçmişiyle ilgili bir belirsizlik söz konusudur. Devlet desteğiyle beslenme, barınma, eğitim, sağlık ihtiyaçları karşılanan karakter, kalıtım ve olumsuz çevre faktörlerinin karakterinde meydana getirdiği acizlik ve güvensizlik duygularıyla baş etmeye çalışmakta, yalnızlık bütün hayatını kuşatmaktadır. Maddi-manevi pek çok olumsuzluklarla tek başına baş edemeyeceğini anlayınca, baş karakter, yaşama sevincini yitirir ve kendisinin böyle berbat bir hayat yaşamasına sebep olduklarını düşündüğü kişilerden öç alma duygusuna kapılır. Sonuçta kendisi gibi örselenmiş olanlarla beraber yaşadıkları şehirde büyük bir yıkıma sebep olurlar. Biz bu çalışmada Batı kültür ve değerlerinin filmler yoluyla aktarılmasının bir göstergesi olarak kabul ettiğimiz “Joker” karakterinin mahiyetini anlamaya çalıştık. Ardından İslam’daki çocukların neseplerini bilme hakkının önemine işaretlerle, nesep karışıklığı yoluyla çocuk istismarının boyutlarını, toplumda açabileceği derin yaraları tartıştık.

Anahtar Kelimeler: Joker, İhmal, İstismar, Neslin Korunması, Çocuk Hakkı.

ABSTRACT

Human being is the only creature that Allah created with distinguished characteristics. Allah gave the authority to human beings alone to use their will on earth. With these characteristics, a person can maximize or minimize both his innate features and features created by the environmental factor while forming his personality and life order.

Islam defines children as a trust given to their parents. Islamic ethics set forth important duties for parents to fulfill for their children. This subject takes place in catechisms under the headings of “children’s rights regarding their parents” or “parents’ main duties regarding their children”. Apart from these rights, children also have a fundamental right to know their lineage. This is because children need protection and care. When they grow up, they want to have a mother and father that they can be proud of. Otherwise, they cannot save themselves from the feeling of humiliation throughout their life. As a result, they may develop revengeful feelings upon those who cause them to live such a life; this can turn them into a tool of destruction and sabotage in society. In order to prevent all acts that may be categorized as neglect and abuse on children, Islam meticulously focuses on the issue of lineage and punishes adultery with the most severe punishment. Because the evils caused by this act will not be limited to harming only those who commit that sin. In Western societies, the meaning and provisions of the concept of adultery were abolished from the law and it was legitimized under the name of “free sexual act”, hence leading changes in lineage acceptances. After states started to provide social support to women with extramarital children, the “single-mother” family format emerged and it is known as “single-parent family”. In the movie “Joker”, which had created a tremendous impact, the audience encounters a character suitable for the aforementioned family format, which global acceptances define them as “disadvantaged”. There is an uncertainty about Jack Napier’s past, who lives with his mother. Although his nutritional and educational requirement and needs for shelter and health are met with the support of the state, Napier struggles to cope with the feelings of helplessness and insecurity caused by heredity and adverse environmental factors in his character as well as loneliness that surrounds his whole life. When he realizes that he cannot cope with many of the material and spiritual challenges alone, he loses his joy of life and feels revengeful on those whom he thinks caused his misery. As a result, he and other people - who are traumatized like him and in turn idolize him - cause a great destruction in the city where they live. In this study, we tried to understand the nature of the Joker’s character, which we accept as an indicator of the transfer of Western culture and values through films. Then, pointing out the importance of children’s right to know their lineage in Islam, we discussed the dimensions of child abuse through lineage confusion and the deep wounds it can cause to the child, and the bigger destruction it can cause in society.

Keywords: Joker, Neglect, Abuse, Generation Protection, Children’s Right.

**TEFSİR VE PSİKOLOJİ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SABIR VE SALAT
KAVRAMLARININ İNSAN HAYATINDAKİ YERİ**

**THE PLACE OF THE CONCEPTIONS OF PATIENCE AND SALAT IN HUMAN LIVES
WITHIN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP OF INTERPRETATION AND
PSYCHOLOGY**

Eyüp YİĞİT

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı- Doktora Öğrencisi
eyupyigit175@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-0629-3812

ÖZET

Kur'ân, nazil olmaya başladığı andan itibaren ilk muhattap kitlesi onun mesajlarını anlamak için çaba göstermişlerdir. Bu çabalar neticesinde Kur'ân ayetleri farklı yorum ve te'villere tabi tutulmuştur. Bu çalışmaların sonucunda tefsir ilmi ortaya çıkmıştır. Psikoloji ilmi ise insanın zihinsel ve davranışsal yönünü esas alan bir ilimdir. Bu ilim, insandan sudur eden davranışların kökenine inerek ortaya çıkan davranışların kaynağını öğrenmeye çalışmaktadır. Son yüzyılda bazı müfessirler Kur'ân'ın bir kısım ayetlerini bu ilmin verilerinden yararlanarak anlama yoluna gitmişlerdir. Kur'ân'ın bazı ayetleri insanın hem davranışlarında hem de iç âleminde meydana gelen gizli iletişim kanalları hakkında bilgi vermektedir. Psikoloji ilmi de kendi argümânlarıyla insanı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Psikologlar bir davranışı ele alırken farklı psikolojik yaklaşım tarzlarını benimsemişlerdir. Kimisi insanın bilincini ve zihin yapısını ele alırken başkaları ise gözlemlenebilir davranışlarını esas almaktadır. Bu bağlamda psikoloji ilminin verilerinden yararlanarak bir kısım Kur'ân ayetlerini tefsir etmek mümkündür.

Kur'ân'da Sabır ve salat kavramları bazen müstakil bazen de farklı kavramlarla birlikte zikredilmiştir. Sabır, insanın ibadetlerine devam etmesinde, imtihan sürecini başarıyla geçirmesinde, insanın iradesini yerinde kullanmasında, zorluklar karşısında dayanmada ve direnmede önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Salat kavramı ise ibadet, kıyam, kıraat, dua tesbih gibi farklı anlamlara gelmektedir. İbadetler dinin hayata etki eden yönünü yansıtır. Bu açıdan ibadetlerin, sabrın pratik hayata aktarılmış şekli olduğu söylenebilir. Sabır insanı korkudan ve ümitsizlikten muhafaza ederken insanın iç âleminde bir sükûnet ve dinginlik meydana getirir. Sabır insanın ruhsal dengesini koruyarak, psikolojik yapısını muhafaza eder. Onu olumsuz dış uyarıcılara karşı muhafaza eder. Salat ise hem öncesinde yapılan ruhsal ve fiziksel hazırlıklarla hem de ibadetler (namaz, hacc, oruç, zekât, dua) esnasında icra edilen kavli ve fiili eylemlerle insanın hem bedeninde hem de ruhunda derin bir iç huzuru, sükûnet ve güven duygusu meydana getirir. Sabır ve salat kavramları insanın Allah'a kulluk yolculuğunda insana inanılmaz bir moral, motivasyon ve irade gücü kazandırmaktadır.

Bu çalışmada tefsir ve psikoloji ilişkisi bağlamında sabır ve salat kavramlarının insan hayatındaki önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Psikoloji, Psikolojik Tefsir, Sabır, Salat.

ABSTRACT

From the moment the Qur'an began to be revealed, the first interlocutors struggled to understand its messages. As a result of these efforts, they have subjected the verses of the Qur'an to different interpretations and interpretations. As a result of these studies, the science of tafsir emerged. Psychology is a science based on the mental and behavioral aspects of human beings. This science tries to get to the root of human behavior and learn its source. In the last century, some commentators have tried to understand some verses of the Qur'an by making use of the data of this science. Some verses of the Qur'an give information about both the behavior of man and the secret communication channels that occur in his inner world. The science of psychology also tries to understand and make sense of people with its own arguments. Psychologists have adopted different psychological approaches when dealing with a behavior. While some consider human consciousness and mental structure, others are based on observable behaviors. It is possible to interpret some verses of the Qur'an by using the data of the science of psychology.

In the Qur'an, the concepts of patience and salat are sometimes mentioned separately and sometimes with different concepts. Patience plays an important role in continuation of one's worship, in passing the test process successfully, in using one's will properly, and in enduring and resisting in the face of difficulties. The concept of Salat has different meanings such as worship, qiyam, recitation, prayer and rosary. Worship reflects the aspect of religion reflected in life. Worship can be said to be a form of patience transferred to practical life. While patience protects people from fear and despair, it creates a calmness and restraint in the inner world of people. Patience keeps one's spiritual balance, psychological structure in balance and protects it against negative external stimuli. Salat, on the other hand, creates a deep sense of inner peace, calmness and confidence both in the body and in the soul of the person, both with the spiritual and physical preparations made before, and with the words and actual actions performed during the prayers (prayer, pilgrimage, fasting, zakat, prayer). The concepts of patience and salat give people an incredible morale, motivation and willpower in their journey of worshipping Allah.

In this study, the importance of the concepts of patience and salat in human life will be emphasized in the context of the relationship between tafsir and psychology.

Keywords: Tafsir, Psychology, Psychological Commentary, Patience, Salat.

**THE IMPACT OF INFLATION ON GOVERNMENT SPENDING'S IN NIGERIA
ECONOMY (1981-2019)****Gwaison PANAN DANLADI**

Economics and Management Science Department
Nigeria Police Academy
Wudil-Kano, Nigeria
Panan_gwaison@yahoo.com

Solomon OLUBUNMI

Economics and Management Science Department
Nigeria Police Academy
Wudil-Kano, Nigeria

ABSTRACT

Inflation is inevitable in any economy in the world. It influences every country, negatively as well as positively, whether it is a developed or developing country. This study examined the impact of inflation on government spending's in Nigeria economy from 1981 to 2019. This study adopted Ex-post-facto research Design. This study employs the Ordinary Least Square (OLS) regression technique in the analysis of the secondary data obtained from the Central Bank of Nigeria statistical Bulletin of 2020. The E-view version 10 statistical software was used. The result indicated that Inflation has a negative and significant impact on government spendings in Nigeria. It further shows a bidirectional causality between inflation and government spendings. The study recommended the formulation appropriate fiscal and monetary policy - mix to effectively Control the money supply in the economy. Redirect Government spending's to productive channels in the economy to increase the supply of goods and services relative to demand thereby preventing upward inflationary pressures and making the economy production-based among other recommendations were made.

Keywords: Inflation, Government Spending's, Money Supply, Ordinary Least Square

EXPLORING LOW-INCOME WOMENS PERCEPTION ABOUT PARATRANSIT SERVICE QUALITY IN DHAKA CITY BY DISCRETE CHOICE MODEL**Md. Ariful ISLAM**Department of Civil Engineering
University of Asia Pacific, Dhaka 1205, Bangladesh
arifulce33@gmail.com**Farzana RAHMAN**Department of Civil Engineering
University of Asia Pacific, Dhaka 1205, Bangladesh
farzana-ce@uap-bd.edu**ABSTRACT**

This research investigates low-income womens satisfaction level on various service features of paratransit modes particularly the major problems the passengers are facing, based on their experience on existing service quality (SQ). Discrete choice model was used to capture the responses of low-income women who habitually use urban paratransit modes getting to and from the workplace. The aim of this study is to explore low-income women perception about paratransit service quality in Dhaka city, Bangladesh. Achieving the study objective, a questionnaire survey was conducted on five major location of Dhaka city to accomplish low-income women perception. Total 399 regular paratransit users of different profession participated in the survey in July 2017. The respondents were asked about total 22 service quality attributes along with their socio-economic conditions. To evaluate the paratransit service quality, the passengers were asked to rate their perception on a five point likert scale. The result explores that important service aspects are seat comfort level, fitness of vehicle, noise level, ticketing system, entry and exit facilities, sitting arrangement, speed of vehicle, quality of driver, availability of paratransit, travel time during office days and holidays, riding safety, travel cost and movement flexibility in any road having positive relationship with the service quality. The findings of this research may be employed by policy-makers and operators to formulate strategies for improvement of urban paratransit SQ.

Keywords: Low-Income Women Perception, Paratransit Service Quality (SQ), Discrete Choice Model.

FAMINE, ONE OF THE ISSUES OF IRAN'S LAND ECONOMY

Mohammad JAFAR CHAMANKAR
Urmia University, southstar_boy@yahoo.com

Ali AGHAYARI
Master of History of Islamic Iran / Tabriz, aghayari2@gmail.com

ABSTRACT

Iran's land economy has always faced many problems and problems throughout history, one of which is famine. Given that the country's economy was mainly dependent on agriculture, land and ownership were of great importance. In the meantime, the outbreak of famine, which was a function of natural and economic factors, led to deaths, migration of farmers, and ultimately the depletion of agricultural lands. This in itself would reduce crops.

Under such circumstances, landowners would cede their lands to the government or to large landowners, or dedicate their lands, which would in turn weaken the smallholders, farmers and workers, and thus the country's economy with There was a crisis.

The scale of the famine not only weakened the smallholders, but also posed a new financial challenge to the government, to the point of divesting the conquered lands to escape the crisis. This gave rise to a new political power and influence called the Merchant Criterion. This criterion of businessmen played a major role in the political sphere of contemporary Iran.

This article, which is based on the library method and content analysis of first-hand sources, seeks to answer the question of how famine can become an important issue in the country's land economy (especially during the Qajar period).

Keywords: Qajar, Economy, Agriculture, Famine, Owners.

THE INFLUENCE OF DIASPORA TOURISM EXPERIENCES ON ANCESTRAL HOMELAND ATTACHMENT: A CASE OF THAI MIGRANTS IN AUSTRALIA**Rawewan PROYRUNGROJ**

Assistant Professor, Sol International Hospitality Management (SIHOM),
Sol International School, Woosong University, 171 Dongdaejon-ro, Dong-gu, Daejeon,
Republic of Korea
rawewan_pr@wsu.ac.kr

ABSTRACT

This research investigated how ancestral homeland trips affected a sense of attachment to Thailand among first- and second-generation Thai diasporas living in Australia, and how these two generations differed in their place attachment to the country. This study used the four dimensions of place attachment consisting of place identity, place dependence, social bonding, and affective attachment as a framework for the investigation. It employed the interpretive paradigm using qualitative research methodology. Data were gathered from twenty-four Thai migrants currently living in Australia and had visited Thailand on a regular basis. The number of the respondents were justified based on the data saturation. Individual in-depth interviews were used to collect the data. The findings revealed that diaspora tourism experiences led both first-generation and second-generation Thai migrants to reflect upon their sense of belonging to Thailand, allowing them to be more connected to the country. However, the first-generation participants were found to have a higher level of place attachment to Thailand than the second generations in all four dimensions of place attachment. For the first generation participant, Thailand was always perceived as their homeland and place of birth whereas the second generation participants regarded Australia as their homeland. Moreover, the first-generation migrants also demonstrated deeper emotional attachment to Thailand.

Keywords: Diaspora Tourism, Ancestral Homeland Attachment, Thai Migrants

**OPPORTUNITY FOR DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM,
BASED ON IMMOVABLE ROMAN ARCHAEOLOGICAL HERITAGE
(CASE STUDY OF RILA-PIRIN TOURISM REGION IN BULGARIA)**

Stela STEFANOVA

Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Faculty of Geology and Geography,
Department of Geografy of Tourism
stella_petrova@abv.bg, Orcid No:0000-0002-6264-7139

ABSTRACT

The growing interest in the cultural heritage and the increasingly tangible cultural motivation of tourists in their travels outline a clear trend for the imposition of cultural tourism among the leading types of tourism. The sites from the Roman era, which are distinguished by their recognizability and traditionally arouse great interest, are widely used in the development of popular products of cultural tourism, imposed on the world tourist market. The presence of a significant number of archeological sites from the Roman era on the territory of Bulgaria, in the context of the tourism policy in the country and opportunities for public support, are prerequisites for the development of successful products based on archaeological heritage. The Roman archeological heritage as a significant part of the common cultural and historical heritage in the tourism region Rila-Pirin, located in Southwestern Bulgaria, is an essential resource for tourism. In this sense, to monitor the opportunities for development of cultural tourism based on the immovable Roman archaeological heritage in the region, 17 sites with preserved and visible on the surface archaeological structures, accessible for visits by tourists, current tourist sites and those with potential for development were selected and analyzed. They are all analyzed in three aspects - as a resource for tourism; current state of the archeological monuments as sites for tourism and territorial location and accessibility of the archeological monuments. Based on the analysis, opportunities for the development of cultural tourism are proposed in two directions: cultural tourism based solely on immovable Roman archaeological heritage within the Rila-Pirin tourism region; cultural tourism in which the immovable Roman archaeological heritage is combined with other anthropogenic and natural landmarks in the tourism region. Possibilities for combining the Roman sites on the basis of their territorial location, where the other sites are situated around the main archeological monuments, active tourist attractions, are also offered. In conclusion, the Roman heritage as a significant resource for tourism reveals new alternatives for tourism in the region, which will complement the traditional presentation of the region as a destination for mountain, religious and pilgrimage, balneology, spa and wine tourism.

Keywords: Cultural Tourism, Immovable Roman Archaeological Heritage, Tourism Region Rila-Pirin

2018-2020 DÖNEMİNDE AVRUPA BİRLİĞİ BÜTÇESİNİN GELİŞİMİ

THE EVOLUTION OF THE EUROPEAN UNION BUDGET IN THE PERIOD 2018-2020

Florin DINCĂ

Craiova Üniversitesi, İktisat ve İşletme Fakültesi, Craiova, Romanya
florindinca18@yahoo.com, Orcıd No: 0000-0002-7063-9024

ÖZET

Literatür, AB bütçesini, AB üyelerinin dayanışma ve gerilimlerine dayalı büyük anlaşmaların kaynağı olarak tanımlamıştır. Bu ifadeyi anlamak, bütçenin yapısı hakkında bazı ayrıntıları bilmeyi gerektirir, gelir ve giderlerin dağılımı, ihlalleri ve zahmetli analizleri gerçekleştirilmede basit bir başlangıç noktasıdır. Gelirler ve giderler, sırasıyla menşe (doğa) ve varış yerine göre bölümlere, maddelere ve kalemlere göre sınıflandırılır. Harcama beyanı, Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından kabul edilen ve bunları varış yerine göre sınıflandıran bir terminolojiye dayanmaktadır. Her başlık belirli bir politika alanına karşılık gelirken, her bölüm için genellikle belirli bir faaliyetle temsil edilen bir muhabir bulunur. Her bir unvan düzeyinde hem operasyonel hem de idari ödenekler olabilir. İdari ödenekler, her başlık düzeyinde tek bir bölümde gruplandırılmıştır. Avrupa Birliği'nin bütçesi Çok Yıllı Mali Çerçeve ile uyumlu olmalı ve onun getirdiği sınırlara uymalıdır. Bir Birlik yasasının uygulanmasının mevcut bütçe ödeneklerini aşması durumunda, bu yasa ancak bütçenin düzeltilmesinden sonra mali olarak uygulanacaktır. AB bütçesi kendi kaynaklarının %98'ini finanse etmektedir. Yıllık gelirler, yıllık giderlerin hacmini karşılamaya yeterli olmalıdır. Yıllık ödeme ödeneklerini karşılayacak öz kaynaklar şu anda AB GNI'sinin maksimum %1,40'ı ile sınırlandırılmıştır. Harcamalar, bütçenin denk olması gerektiği için aynı tavan ile sınırlıdır. Mevcut MFF 2021-2027, AB GNI'sinin %1,10'u oranında bir gelir tavanı sağlar. 2018 yılı için 160,70 milyar avro taahhüt, 144,80 milyar avro ödeme belirlendi. 2019 bütçesi için Konsey, taahhütler için toplam 164,10 milyar avro ve ödemeler için yaklaşık 148,20 milyar avro sağladı. 2018 bütçesiyle karşılaştırıldığında, bu tahsisler hem taahhütler (+%2,09) hem de ödemeler (+%2,34) açısından daha yüksektir. 2020'nin 2014-2020 Çok Yıllı Mali Çerçevesinin son yılı olduğu ve bu durumda bütçe prosedürünün rolünün MFF 2014-2020'de belirtilen AB hedeflerine ve önceliklerine ulaşılmasında önemli olduğu göz önüne alındığında, Konsey 12 Şubat 2019'da kabul etti. 2020 yılı için AB bütçesinin hazırlanmasında önceliklerini belirleyen bir dizi kılavuz. Konseyin pozisyonuna göre, 2020 bütçesi toplam 166,80 milyar € taahhüt ve 153,10 milyar € ödeme olarak gerçekleşti. 2019 bütçesine kıyasla 2020 bütçesi taahhütler için %0,6 ve ödemeler için %3,30 arttı.

Anahtar Kelimeler: Bütçe, Avrupa Birliği, Ödemeler, Taahhütler, Çok Yıllı Mali Çerçeve, Hedefler

ABSTRACT

The literature has defined the EU budget as the source of great agreements based on the solidarity and tensions of EU members. Understanding this statement requires knowing some details about the structure of the budget, the division of revenues and expenditures being a simple starting point in carrying out incursions and laborious analysis. Revenues and expenses, according to origin (nature) and destination, respectively, are classified by chapters, articles and items. The statement of expenditure is based on a nomenclature adopted by the European Parliament and the Council, which classifies them according to destination. Each title corresponds to a certain policy area, while for each chapter there is a correspondent usually represented by a certain activity. At the level of each title there may be both operational and administrative appropriations. The administrative appropriations are grouped in a single chapter at the level of each title. The budget of the European Union must be in line with the Multiannual Financial Framework and respect the limits imposed by it. Where the application of a Union act exceeds the available budget appropriations, that act shall be applied financially only after rectification of the budget. The EU budget is financed 98% of its own resources. Annual revenues must be sufficient to cover the volume of annual expenses. Own resources to cover annual payment appropriations are currently capped at a maximum of 1.40% of EU GNI. Expenditure, as the budget must be balanced, is limited to the same ceiling. The current MFF 2021-2027 provides for a revenue ceiling of 1.10% of EU GNI. For 2018, an amount of 160.70 billion euros has been set as commitments and 144.80 billion euros in payments. For the 2019 budget, the Council provided a total amount of 164.10 billion euros for commitments and about 148.20 billion euros for payments. Compared to the 2018 budget, these allocations are higher both in terms of commitments (+ 2.09%) and in terms of payments (+ 2.34%). Given that 2020 was the last year of the Multiannual Financial Framework 2014-2020 and that the role of the budgetary procedure in this situation is essential in achieving the EU objectives and priorities specified in the MFF 2014-2020, the Council adopted on 12 February 2019 a set of guidelines setting out its priorities in preparing the EU budget for next year, 2020. According to the Council's position, the 2020 budget totaled € 166.80 billion in commitments and € 153.10 billion in payments. Compared to the 2019 budget, the 2020 budget increased by 0.6% for commitments and 3.30% for payments.

Keywords: Budget, European Union Payments, Commitments, Multiannual Financial Framework, Objectives

CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT (CRM) PRACTICES ON CUSTOMER SATISFACTION IN LEASING COMPANIES IN THE JAFFNA DISTRICT

P. NITHARJAN

Assistant Lecturer, Department of Marketing, Faculty of Management Studies & Commerce,
University of Jaffna, Sri Lanka

V. KUMARADEEPAN

Senior Lecturer, Department of Marketing, Faculty of Commerce & Management, University of
Jaffna, Sri Lanka

ABSTRACT

Now a days COVID 19 pandemic situation and instability economic condition organizations are struggling in the business environment. Therefore, in the competitive environment, all organizations are facing big challenges regarding Maintaining long term relationship with their customers to sustain for long term. This study aims to analysis Customer Relationship Management practices on customer satisfaction in leasing companies in the context of Jaffna district and to find which customer relationship management strategies are appropriate for this current pandemic situation. The present study explored customer relationship management strategies, appropriate to the unique context. Using grounded theory methodology data were collected, through 15 interviews with the consumers in the Jaffna District. Theoretical sampling technique is used to select the appropriate respondents. Marketers adopt 12 strategies to sustain consumers in the leasing industry. Consumers prefer 05 strategies, such as customer relationship upgrading capability, customer orientation strategies, customer value creation, customer contact programs, and customer interaction management practices as the best from the 12 strategies. Customer value creation strategy is mostly preferred by consumers in the Jaffna district. Therefore, leasing companies need to pay more attention on customer value creation strategy over the competitive financial sector institution to maintain customer satisfaction and long-term customer relationship. In future this study can be further extended to explore the influence of demographic factors on the variables of this study which will help the marketers in devising new strategies based on demographic factors to gain the competitive advantage.

Keywords: Customer Relationship Management, Customer Satisfaction, Leasing Companies.

**IMPACT OF CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT ON BANKING SECTOR
MARKET PERFORMANCE: A COMPARATIVE STUDY OF ETHIOPIA'S SELECTED
PRIVATE AND PUBLIC BANKS**

Gebeyehu JALU

Candidate, Gujarat University, School of Commerce
Lecture, Mekelle University, Ethiopia
jalugebeyehu13@gmail.com

Gurudutta PRADEEP JAPEE

Gujarat University, School of Commerce
profgurudutta1@gmail.com

ABSTRACT

Purpose – the purpose of this study is to explore the influence of CRM on Market Performance in the banking industry by utilizing case studies from Commercial Bank of Ethiopia.

Design/methodology/approach- A quantitative research strategy was used. In addition, a descriptive research design and a cross-sectional survey were used for this study. A questionnaire based on previous research and the relevant literature was filled out by 120 employees of selected commercial banks. Correlation analysis looked at the relationship between CRM and MP, while multiple regression analysis looked at CRM's influence on MP.

Findings-All of the independent variables have a positive and significant relationship with MP in selected commercial banks. Furthermore, the study investigates whether CRM has a positive and significant impact on MP. Besides, it was discovered that in Wogagen and the Commercial Bank of Ethiopia (CBE), the customer knowledge management underpinning has the greatest influence on MP, while in Dashen Bank, the key customer focus underpinning of CRM has the greatest influence on MP. As a result, in order to achieve MP, the selected banks must utilize CRM as a vital instrument for establishing a competitive edge and building long-term and lucrative connections with their customers in a timely and consistent manner.

Limitations and implications of the research- The identification of the CRM dimension will assist bank managers in implementing an effective customer relationship management (CRM) system that improves market performance and allows banks to cross-sell related and unrelated products to their clients.

Originality/Value- This research develops a reliable scale for assessing CRM in Ethiopian banking. It investigates the link between CRM initiatives and Market Performance relational outcomes.

Keywords: CRM, Customer Knowledge Management, CRM Organization, Technology-Based CRM, Key Customer Focus, Market Performance, Private, Public Bank.

A STUDY ON FINANCIAL INSTRUMENTS IN INDIAN FINANCIAL MARKET

JAYASHANKAR.J

Deemed to be a University

ABSTRACT

Market is the place where buyers and sellers meet together for the exchange of goods and services. Financial Market means it is a place or platform where people meet together for the exchange of financial goods and services. Those instruments which are traded in financial markets are called financial instruments. The instruments which are of short term and which are traded in money market can be termed as short term financial instruments or money market instruments. And those instruments which are of long term and traded in capital market can be termed as long term financial instruments or capital market instruments. In this paper, various types of money market instruments and capital market instruments in Indian Financial markets are analyzed.

Keywords: Indian Financial Market, Money Market Instruments, Capital Market Instruments, Commercial Paper, Commercial Bill, Treasury Bill, Gilt Edged Securities, Shares, Debentures, Bonds

**CONTRALATERAL SILENT PERIODS OF DOMINANT AND NON-DOMINANT
HAND AT DIFFERENT TMS INTENSITIES**

Kapka MANCHEVA

Institute of Biophysics and Biomedical Engineering-Bulgarian Academy of Sciences, Sofia,
Bulgaria

kapka_mancheva@abv.bg, Orcid No:0000-0002-9792-487X

Georgi ATANASOV

Institute of Biodiversity and Ecosystem Research-Bulgarian Academy of Sciences, Sofia,
Bulgaria

gatanassov@gmail.com, Orcid No:0000-0003-3750-1557

ABSTRACT

Aim: The aim of the present study was to investigate the motor cortex excitability using the method of transcranial magnetic stimulation during different types of muscle activity in dominant and non-dominant hands.

Method: Motor cortex excitability was assessed by the duration of contralateral silent periods (CSPs) in response to contralateral transcranial magnetic stimulation with increasing intensity: 100%, 110%, 120%, 130%, 140% of individually measured motor threshold at relax (RMT). CSPs were recorded in separate sessions from the first dorsal interosseous muscle of dominant and non-dominant hand of seventeen right-handed healthy volunteers. Electromyographic signals were recording during 1) isometric index finger abduction: 20% of individual measured maximum voluntary contraction in direction of abduction; and 2) co-activation of antagonist muscles: simultaneously activated antagonist muscles, matching level equal to 20% of individual measured maximum voluntary contraction in direction of abduction by increasing the angle stiffness without producing of external force.

Results: At dominant hand we found significant changes between the duration of CSPs during the two motor tasks at all five investigated TMS intensities (100% RMT, 110% RMT, 120% RMT, 130% RMT, 140% RMT). At non-dominant hand we found significant changes between the duration of CSPs during the two motor tasks at four of the investigated TMS intensities (110% RMT, 120% RMT, 130% RMT, 140% RMT). During isometric index finger abduction durations of CSPs were significantly longer at dominant hand in all investigated TMS intensities (100% RMT, 110% RMT, 120% RMT, 130% RMT, 140% RMT) compared to those measured during isometric index finger abduction at non-dominant hand. During co-activation of antagonist muscles durations of CSPs were significantly longer at dominant hand in four of the investigated TMS intensities (110% RMT, 120% RMT, 130% RMT, 140% RMT) compared to those measured during co-activation of antagonist muscles at non-dominant hand.

Conclusions: Motor cortex excitability is different during different types of muscle activity. Also, the excitability of motor cortex contralateral to dominant hand is higher and the time for recruitment is longer than those of non-dominant hand.

Keywords: Transcranial Magnetic Stimulation, Contralateral Silent Periods, Isometric Index Finger Abduction, Co-Activation of Antagonist Muscles, Dominant First Dorsal Interosseous Muscle, Non- Dominant First Dorsal Interosseous Muscle

REVENGE CONSUMPTION:
HOW WE TAKE REVENGE ON COVID-19 PANDEMIC**Gulcin BILGIN TURNA**Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Business Administration, Rize, Turkey.

gulcin.turna@erdogan.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-1684-6548

ABSTRACT

Sometimes injustice can cause a bitter reaction. Then we think about how we will react to this pain. Is coronavirus injustice for all of us? Probably yes. How did a virus change all of our lives abruptly, profoundly and irretrievably? The complications caused by this virus caused very serious deaths: almost 5 million people died in the world by October 2021. Isn't it strange, the total amount of the virus that paralyzed the world is only 2 grams? We had been so rude to the world and that we have upset the balance of nature, it should not be surprising that such frightening diseases occur. We watched the coronavirus numbers like the basketball game score with anxiety on TV every evening. The loss of each individual was painful since we lost about two percent of the infected cases. The news that "1000 people tested positive today" actually meant the loss of 20 lives and the pain of 20 families after a while. Maybe we felt death much more closely during this period, the survival instinct made most of us stay at home. We have seen that happiness cannot be measured with money; healthy breathing is worth everything. And yet Covid-19 pandemic does not discriminate against race, language, religion, rich or poor.

Today we live in a time where we question our lives. "Our money, our strength, our possessions, our intelligence, our intellect, our beauty will not protect us from this virus. Just a simple mask and physical distancing will do" say the experts. Videos on how to wash hands are everywhere. What's more, we have understood the importance of our family and friends. Even though our social distance increased with our elders, children and friends, whom we neglected in the rush of life, we became emotionally close. When the children stayed at home, we understood the value of their teachers more. While it is so difficult to keep a child entertained at home, teachers keep a classroom full of chirpy children busy for hours every day and teach. On top of everything, many people who work in various service sectors have lost their jobs. What do they eat, what do they drink, how do they make a living?

It has been almost 2 years since the outbreak of the pandemic. How we perceive the world and how we behave have totally changed. People who were laid off during the pandemic had to decrease their spending and buy only necessities. On the other hand, others who have high incomes are now in the phase of "revenge shopping" which is a term first emerged in China and has reappeared in China during current Covid-19 pandemic. The concept of revenge shopping actually consists of the consumption pattern for high-income consumers. The factors affecting the revenge are emotional, rational (successful marketing campaigns) and digital (hashtag). When people

started to get vaccinated and felt like everything was going to be normal again, they tended to indulge and buy luxurious products and services more than usual.

The factors affecting luxury consumption are considered as “hedonism, the need to be unique, materialism, consumption of status, conspicuous consumption and the concept of Mianzi”. Hedonic consumption includes behaviors that develop in relation to senses, perceptions, fantasies and emotions. It is claimed that the main factor triggering consumption in hedonic consumption is the pleasure and entertainment that consumers get from using the product, and that hedonic consumers are addicted to shopping. Materialism is “the pursuit of status and happiness through the acquisition of wealth and material possessions” and is concerned with the social meanings of consumer goods. Materialists evaluate themselves and others around them according to their appearance and existence.

Status consumption is related to the consumer’s desire to gain prestige by acquiring luxury goods. Since the early days of the modern era, consumption has taken place as an important figure in people’s lives and consumption has now emerged as a means of expressing themselves, social status, and place. It has brought people to have a sense of social identity. Conspicuous consumption is a form of consumption in which a person separates himself from the lower class and approaches the upper class through consumption. Mianzi, protection of reputation, is an element stated to affect luxury consumption which reflects one’s social self-esteem and “desire to be respected during interpersonal interactions”. Reputation protection is an important concept that affects consumer behavior in societies especially with high levels of collectivism.

Luxury is a pretentious phenomenon that promises aesthetic satisfaction and privilege, has rarity, and defends the symbolic features of the brand for the consumer. Despite the fact that the luxury market is quite small, it is a huge and important market in terms of the amount of sales and, above all, the impact it has on consumers. Luxury brands have excellent quality, high prices, are rare and unique, have aesthetic concerns, have a legacy from the past, and are redundant and unnecessary. Revenge shoppers think that they have missed a lot in life during Covid-19 and make a quick entrance to the market in order to return to their old shopping habits during the normalization.

Chinese consumers make up a third of the luxury industry. Accordingly, the reopening of stores that were closed for a long time in China due to Covid-19 has led to a frenzy of revenge shopping. Store traffic in China is on the rise again after falling as much as 80% to the peak of the virus outbreak earlier this winter. Brands such as Burberry and Gucci have reached high sales figures, customers lined up to shop at Chanel. The store of the French luxury fashion house Hermes in China has also been one of the brands opened after a long time. The store had a turnover of 2.7 million dollars on the opening day alone. This is the highest grossing ever by a single boutique in China in a single day. The luxury consumer market has experienced many difficulties before, such as the World Wars and the 1918 Spanish flu. However, revenge spending is also unlikely to make up for all lost sales. Luxury industry should turn to more consumer-oriented communication strategies, accelerate digitalization and focus their main positioning goals on sustainability which has three pillars: economic (profit), environmental (planet) and social (people) in order to “meet the needs of the present without compromising the ability of future generations”.

Keywords: Covid-19, Revenge Consumption, Luxury Brands, Sustainability.

**INTERGOVERNMENTAL COUNCILS AND PUBLIC SERVICE DELIVERY IN
NIGERIA: A POLITICAL SETTLEMENT ANALYSIS****Nuruddeen Muhammad KOKO**

Universiti Sains Malaysia, School of Social Sciences, Department of Political Science
nmuhammadkoko@gmail.com

Siti Zuliha RAZALI

Usmanu Danfodiyo University, Sokoto, Nigeria, Department of Public Administration
muhammad.nuruddeen@udusok.edu.ng Orcid No: 0000000186022291

ABSTRACT

Public service delivery has been a central problem in Nigeria. Throughout the almost 62 years of Nationhood, Nigeria has not been successful in providing essential public goods required by the citizens. This has often been attributed to largescale corruption, indiscipline, structural deficits, and institutional decline. Yet, the Federation is full of intergovernmental councils comprising institutions, bodies, and forums from both levels of government (Federal, States and local governments). The essence of these intergovernmental councils is not just to foster, and cement the Federation, but also to ensure equitable, efficient, and effective delivery of public services to every component unit, and citizen, regardless of his place of residence, creed, gender, or social status. Moreover, the constitution assigned each level of government exclusive and concurrent responsibilities, which inability thrust on these levels of government to cooperate and coordinate in the discharge of the assigned responsibilities especially given the recent urgent demand and expectations by the citizens for a better and improved service delivery. Thus, the paper offers theoretical and legal perspectives of intergovernmental councils in federations and particularly in Nigeria. The paper contends that the multiplicity of these commissions have so far not paved the way for efficient and effective policy formulation and implementation to tackle the myriad socio-economic and political problems bedevilling the Federation. This conclusion was derived from the political settlement approach through the analysis of power relations between and among the various intergovernmental levels.

Keywords: Intergovernmental Councils, Policy Process, Service Delivery, Political Settlement

**THE INTERPLAY OF EXTERNAL AND DOMESTIC INTERESTS IN SHAPING
UGANDA'S POLICY REFORMS****William MUHUMUZA**

Makerere University

ABSTRACT

I argue that policy performance in Africa has largely been affected by external interference and the domestic governing style that manifests in personalized rule and neo-patrimonialism, which subsequently undermine the role and functioning of public institutions. I contend on one hand, that donor-driven policy reforms are intended to globalize Western values and institutions regardless of contextual differences. On the other hand, I argue that such policy reforms get accepted by African leaders because of poverty and the need to access financial aid. However, where these policy reforms strengthen their position and power, they are supported. In contrast, where the reforms threaten their power, they are either manipulated or starved of the necessary support or out-rightly frustrated. I intend to use the two donor-driven policy reform programmes in Uganda that were pursued within the donors' good governance agenda. These include the army reform whose performance has to a great extent been successful; and the civil service reform has performed dismally. I attribute the variation in policy performance to the extent of control and leverage over the reform process allowed to the NRM government. There appears to have been a quiet trade-off between the government and donors over the two policy reforms. Whereas, the reform of the army was in accordance to its wishes, the reverse was the case with the civil service reforms. Consequently, civil service policy reforms may have stagnated because of donor insistence to influence the direction of reform process to have more of Western standards in form of an autonomous, competent and apolitical rather than a cadre of loyal and politicized civil servants preferred by government. Therefore, the degree of autonomy available to the government over the policy process determines the degree of its success.

TARİXİ ƏDALƏTİN ZƏFƏR ÇALMASI

Elmi İşçi HƏSƏNZADƏ AİŞƏN

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye University

aishan.hasanzade@mail.ru

ABSTRACT

Azərbaycan 2 əsrdən artıq vaxt ərzində erməni haqsızlığı ilə üz-üzə qalmışdır – ruslar tərəfindən Qafqaza köçürülən ermənilərə sığınacaq verilmiş azərbaycanlılar tezliklə onların vaxtaşırı ərazi iddiaları ilə mübarizə aparmağa məcbur olmuşdurlar. XIX əsrin əvvəllərində ruslar tərəfindən özlərinə dayaq kimi Azərbaycana köçürülən ermənilər zaman-zaman xalqımıza qarşı qətilyamlar, soyqırımlar törətmiş, məskunlaşdıqları torpaqlardan azərbaycanlıları zorla deportasiya etmişdirlər. Erməni vəhşiliyi XX əsrin əvvəllərində pik nöqtəyə çatmışdır. 1905-1907-ci illərdə erməni-müsəlman qırğını daşnak vandalları xalqımıza qarşı mübarizəsinin başlanğıcı oldu. 1918-ci ildə daşnak Şaumiyanın başçılığı ilə soyqırım törədildi. Türkiyədən qaçan erməni zabitləri Azərbaycan kəndlərini yandırır, xalqa divan tuturdular.

Tarixi ədalətsizliyin təzahürü kimi İrəvanın ermənilərə verilməsi ilə erməni dövlətinin yaradılmasını və Azərbaycan ərazisində ermənilərə muxtariyyət statusunun verilməsini qeyd etmək olar. 20-ci illərdə qısa müddət ərzində Moskvanın köməyi ilə Ermənistan torpaqları xeyli genişləndirildi. Bolşevik ermənilər 30-cu illərdə həyata keçirilən represiyada azərbaycanlılara divan tutdular.

Növbəti ədalətsizlik 1948-1953-cü illərdə Ermənistan SSR-dan azərbaycanlıların kütləvi şəkildə deportasiya olunmasını qeyd etmək olar. Qısa müddət ərzində 150 mindən çox azərbaycanlı öz dədə-baba yurdlarından deportasiya olundular. Bütün bunlar azmış kimi ermənilər vaxtaşırı Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi təklifi ilə çıxış etmişdirlər.

80-ci illərdə Azərbaycan xalqı daha bir erməni ədalətsizliyi ilə qarşılaşdı. Moskvanın xeyir-duası ilə Qarabağda separatçı qüvvələrin “Miatsum” hərəkəti başladı. Tezliklə azərbaycanlıların Ermənistandan sonuncu deportasiyası da baş tutdu. Bütün bunlar azmış kimi ermənilər Azərbaycan hökumətinin sərəştəsizliyindən istifadə edərək Dağlıq Qarabağın azərbaycanlılar yaşayan kəndlərini də boşaltdılar. Moskvanın köməyi, Azərbaycanda hakimiyyət böhranı dünya ictimaiyyətinin baş verənlərə qarşı biganəliyi ermənilər tərəfindən Dağlıq Qarabağa bitişik olan daha 7 rayonun işğalına gətirib çıxardı. Yalnız Ümumilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişi ilə hərbi əməliyyatlar dayandırıldı.

Azərbaycan 30 il ərzində işğal olunmuş ərazilərin dinc yolla qaytarılması üçün cəhdlər etsə də ermənilər hər vəclə sülh danışıqlarını pozurdular. Nəhayət 2020-ci il sentyabr ayının 27-də tarixi ədalətin bərpasına start verildi.

Açar sözlər: Tarixi Ədalət, Zəfər

THE TRIUMPH OF HISTORICAL JUSTICE**HASANZADA AISHAN**

Azerbaijan State Oil and Industry University

aishan.hasanzade@mail.ru

ABSTRACT

Azerbaijan has been facing Armenian injustice for more than two centuries. Azerbaijanis who were granted asylum to Armenians deported to the Caucasus by the Russians were soon forced to fight their periodic territorial claims. Armenians, who were deported to Azerbaijan by the Russians in the early 19th century as a support, committed massacres and genocides against our people from time to time, forcibly deported Azerbaijanis from their lands. Armenian savagery reached its peak in the early twentieth century. The Armenian-Muslim massacre of 1905-1907 was the beginning of the genocide of Dashnak vandals against our people. In 1918, a genocide was committed under the leadership of Dashnak Shaumiyan. Armenian officers fleeing from Turkey burned Azerbaijani villages and tortured the people.

As a manifestation of historical injustice, the establishment of the Armenian state with the transfer of Yerevan to the Armenians and the granting of autonomy to the Armenians in the territory of Azerbaijan can be noted. In a short period of time in the 1920s, with the help of Moscow, Armenian lands were significantly expanded. Bolshevik Armenians repressed Azerbaijanis during the repressions of the 1930s.

Another injustice was the mass deportation of Azerbaijanis from the Armenian SSR in 1948-1953. In a short time, more than 150,000 Azerbaijanis were deported from their ancestral lands. As a result, the Armenians from time to time proposed the annexation of Nagorno-Karabakh to Armenia.

In the 1980s, the Azerbaijani people faced another Armenian injustice. With the blessing of Moscow, the separatist forces launched the Miatsum movement in Karabakh. The last deportation of Azerbaijanis from Armenia soon took place. As a result, the Armenians used the incompetence of the Azerbaijani government to evacuate Azerbaijani villages in Nagorno-Karabakh. Moscow's help, the power crisis in Azerbaijan and the indifference of the world community to what happened led to the occupation of 7 more regions adjacent to Nagorno-Karabakh by Armenians. Only with the coming to power of national leader Heydar Aliyev, military operations were stopped. Although Azerbaijan has been trying to return the occupied territories peacefully for 30 years, the Armenians have been violating the peace talks. Finally, on September 27, 2020, the restoration of historical justice began.

Keywords: Historical Justice, Victory

**3D MODELING OF GRECO-ROMAN MONUMENTAL ARCHITECTURE FROM THE
DECAPOLIS CITIES OF GERASA AND GADARA-JORDAN****Ziad AL SAAD**

Yarmouk University, Irbid-Jordan

zalsaad@gmail.com

ABSTRACT

The past decade has witnessed a significant increase in the use of modern digital technologies in cultural heritage conservation and management. Modern technologies have been increasingly used in the documentation, conservation, interpretation and presentation of cultural heritage sites, monuments and objects.

Particularly 3D modeling techniques has become a useful tool when it comes to reconstruction and accurate representations for monuments and architectural remains that sustained significant degree of damage and destruction. The 3D modeling can be used to reconstruct the morphology, color and texture of damaged features making it possible to effectively communicate their values and significances to the general public.

In this study 3D models have been used for the documentation and reconstruction of a number of important monuments in two famous Greco-Roman Decapolis cities, namely Gadara and Gerasa. 3D laser scanning and image-based modelling techniques were used to generate 3D models of a number of key monuments in the two cities. The 3D modeling technology proves to be an effective instrument for the interpretation and presentation of these monuments, particularly those that are poorly preserved due to the adverse effects of nature and human.

Keywords: 3D Technologies, Cultural Heritage, Jordan, Decapolis, Interpretation.

**IMPACTS OF THE US - CHINA TRADE WAR AND COVID 19 PASSION ON
FOREIGN DIRECT INVESTMENT INTO VIETNAM****Dang Hoang XUAN HUY**

huydhx@ntu.edu.vn

Luong HOAI MY

Nha Trang University, Vietnam

my.lh.59qtkd@ntu.edu.vn

ABSTRACT

This study studies the impact of the US-China trade war and the COVID-19 pandemic on foreign direct investment in Vietnam. Descriptive statistics and expert discussion methods were used in the study. Research results show that the escalation of tensions between the US and China economies has crossed the border between the two countries, strongly affecting the global economy, including Vietnam. Many domestic and international articles have said that Vietnam is the country that benefits the most, but according to research, this trade tension has both positive and negative impacts on the Vietnamese economy. Vietnam is chosen by many investors as an alternative supply chain because Vietnam is not only close to China but also has a long coastline, which is very suitable for export activities. Some negative effects of the US-China trade war on foreign direct investment sources in Vietnam such as goods imported from Vietnam into the US may be taxed in the future monitoring of monetary practices in Vietnam will increase, issues such as transshipment of goods will be carefully monitored by US customs... In addition, the research shows that the COVID-19 pandemic with the blockade orders because of COVID-19 has caused a disruption of the goods supply chain in Vietnam, affecting the global supply chain, reduce the growth momentum of foreign-invested enterprises in Vietnam and affect foreign direct investment in Vietnam. From the research results, it is suggested that in order to minimize the negative impact and take advantage of the positive impact of the US-China trade war and the covid-19 pandemic on foreign direct investment in Vietnam, the problem set out for Vietnam is to have wise and skillful behaviors, safe adaptation, flexibility, effective control to attract foreign investment capital into Vietnam, contribute to the sustainable development of Vietnam's economy.

Keywords: Trade War, COVID-19, Foreign Investment, Vietnam

PROTECTION OF PREGNANT WORKERS – COMPARISON BETWEEN EU STANDARDS, SERBIAN AND US LEGISLATION AND PRACTICE**Aleksandra MILOŠEVIĆ**

University of Belgrade, Faculty of Law, Belgrade

alexandramilosevic77@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-3231-5616

Milena MILOJEVIĆ Academy of Applied Studies Šabac – Unit for Agricultural and Business Studies and Tourism,
milena.n.milojevic23@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-6997-1532**ABSTRACT**

This paper is based on the examination of the issue of protection of pregnant women at work, with particular reference to their labour rights during pregnancy and the prohibition of discrimination against them on the basis of their sex, pregnancy and family duties.

In the first part of the paper, the author deals with relevant legal regulations that protect the rights of female workers during pregnancy, starting with the Constitution of the Republic of Serbia, as the highest legal act, through international regulation to domestic regulations. The second part of the paper refers to the law of the European Union that protects pregnant women from discrimination and other forms of abuse at work. Further, in order to show the protection of pregnant women from a completely different perspective, the author deals with the protection of pregnant workers in the common law system.

At the very end, the author gives a presentation of consideration of pregnancy of workers from the employers' angle, citing problems that the employer encounters, in connection with the implementation of relevant guarantees in practice.

Keywords: Pregnant Workers, Protection of Workers, EU law, ILO Standards, Serbian Law

ALFRED MARSHALL'DA EKONOMİK GELİŞME/ SOSYO-KÜLTÜREL DEĞERLER İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC DEVELOPMENT AND SOCIO-CULTURAL VALUES, ACCORDING TO ALFRED MARSHALL

Bünyamin DURAN

Manisa CBÜ İİBF

bduran42@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-9639-9276

ÖZET

Alfred Marshall, 1842-1924 yılları arasında yaşamış bir İngiliz iktisatçısıdır. Literatürde Neo-Klasik İktisadi Düşünce'nin ve Cambridge Okulu'nun kurucusu olarak anılır. *İktisadın İlkeleri* adlı kitabı iktisat alanında yazılmış sayılı kitaplardan biridir. Marshall çoğu iktisatçı gibi sadece pür iktisat konularıyla ilgilenmez; aynı zamanda iktisadi gelişmeyi etkileyen sosyo-psikolojik ve sosyo-kültürel durumları da inceler. Ekonomik gelişmeyi eski çağ ve uygarlıklardan başlayarak ele alır. İktisadi gelişmede iklim şartları, gelenek, toplumsal yapı, aile, din, ahlak gibi maddi ve manevi faktörler ve kurumları analizine dahil eder. İktisadın bazı yasalarının dini metinlerden türetildiğini ileri sürer. Tarihin her döneminde toplumların sosyo-ekonomik gelişmesinde dinin etkili bir kurum olduğunu vurgular. Benzer vurguyu aile kurumuna da yapar. Ona göre yeni nesillerin ahlaki, zihinsel ve fiziki açıdan güçlü bireyler olarak yetiştirilmesi güçlü ailelere dayanır. Özellikle ailede anneye çok önemli bir fonksiyon yükler; çocuk ölümlerinin azaltılmasında, bireylerin sağlıklı ve dengeli beslenmesinde annenin rolünün hayati olduğunu vurgular. Güçlü aile için yeterli gelir, çok odalı ev, rutubetten korunmuş ve ışık alan odalar, yeterli yakacak ve koruyucu giyeceklerin gerekliliğinden söz eder. Bunların sağlanması durumunda bireylerin fiziki, ahlaki ve zihni olarak daha sağlıklı ve güçlü, iradi olarak daha kararlı ve nefesine hâkim olma açısından da daha kabiliyetli olacağını ifade eder. Özellikle annelerin para kazanacağını, aile bütçesine daha fazla katkı yapacağını diye piyasada çalışmasının ve bu yolla çocuk bakımını ve ailenin sağlıklı beslenmesini ihmal etmesinin zararlarını anlatır. Marshall, aile, gelenek, dini kurumlar, sivil toplum gibi sosyal kurumların önemine vurgu yanında ekonomik gelişme için bireylerin inançlı, özgür, umut dolu, sabırlı, iradeli, şefkatli ve yardımsever olmasının önemini altını çizer.

Sonuç olarak Marshall, çoğu günümüz iktisatçılarından farklı olarak, ekonomik gelişmeyi sadece milli gelirin rakamsal arttırılması olarak görmez; bunun yanında toplumsal duyarlılığın, aile değerlerinin, ahlakî ve dinî duyguların geliştirilmesi ve iyileştirilmesinin gerekli olduğunu da hatırlatır.

Anahtar Kelimeler: Marshall, Ekonomik Gelişme, Sosyal Gelişme, Ahlak, Din

ABSTRACT

Alfred Marshall was an English economist who lived between 1842-1924. He is known in the literature as the founder of Neo-Classical Economic Thought and the Cambridge School. His book, *Principles of Economics*, is one of the few books written in economics. Marshall, like most economists, does not only deal with pure economics; It also examines the socio-psychological and socio-cultural conditions that affect economic development. It deals with economic development starting from ancient times and civilizations. It includes material and moral factors and institutions such as climatic conditions, tradition, social structure, family, religion, and economic development. He argues that some laws of economics are derived from religious texts. He emphasizes that religion is the most influential institution in the socio-economic development of societies in every period of history. He makes a similar emphasis on the institution of the family. According to him, raising new generations as morally, mentally, and physically depends on strong families. It imposes a crucial function on the mother, especially in the family; he emphasizes the vital role of the mother in reducing child mortality and providing a healthy and balanced diet for individuals. In particular, he tells about the harms of mothers working in the market to earn money and contribute more to the family budget, thus neglecting childcare and healthy nutrition.

Marshall, emphasizing the importance of social institutions such as family, tradition, religious institutions, and civil society, underlines the importance of faithful, free, hopeful, patient, willful, compassionate, and helpful for economic development.

As a result, unlike most of today's economists, Marshall does not see economic development only as a numerical increase in national income; it reminds us that it is necessary to develop and improve social sensitivity, family values, moral and religious feelings.

Keywords: Marshall, Economic Development, Social Development, Morality, Religion

FAMILY SUPPORT POLICY IN GEORGIA**Tengiz VERULAVA**

Caucasus University, School of Medicine and Healthcare Management, Tbilisi, Georgia.

tverulava@cu.edu.ge, Orcid No:[0000-0001-8110-5485](https://orcid.org/0000-0001-8110-5485)**ABSTRACT**

Georgia has been experiencing a demographic crisis in recent decades. According to the 2014 census, the population of Georgia amounted 3,729,635 people, which is 14.7% fewer than it was in 2002 and will further decline by 32% if the current demographic trend continues. The severe demographic situation is caused by low birth rate, increased mortality, aging and is also contributed by poor economic conditions, unemployment and high rate of migration. The family support policy in Georgia does not create adequate conditions for settling demographic problems. The financial assistance measures, such as: one-time financial aid for a childbirth, help in covering childcare costs and tax benefits are not even available.

Based on a comparative analysis of 22 industrialized countries, Anne Gauthier (1996) put forward a typology of family support policies comprising four models: pro-natalist, pro-traditional, pro-traditional, pro-egalitarian, non-interventionist. The study argues that the overall outcome puts Georgia in the non-interventionist model of family support policies. The non-interventionist model, as its name suggests, has no goal at all regarding the birth rate. Usually explicitly, its goal is to provide some support for families at risk of poverty and social exclusion. Therefore, the level of support in terms cash transfers, benefits for working parents, including maternity and paternity leave and child care services is at a very low level. This model is strongly linked with a neo-liberal ideology, with its emphasis on the role of the market, individual and family self-sufficiency and belief against state intervention in society and individual life.

It is recommended that the state develop a family support policy program that will target low and middle income families across the country to improve the demographic condition. The selective approach is more appropriate for a low-income country to achieve a maximum efficacy. Targeted state program for improving demographic conditions, as a minimum basic package must be a standard for the whole country. The regions should be allowed to raise funds and add extra services. This approach will make the program more flexible. The financial assistance of the family should begin from the moment of the childbirth and should be in compliance with the needs of the child. Financial aid should be given until the child's adulthood. The State should provide tax benefits for large families, as well as social benefits for communal taxes, state transport and payroll fees in state educational institutions. The amount of money received during the maternity leave and child care should be determined by 100% of the monthly wage.

Keywords: Family Support Policy, Demographic Crisis, Birth Rate

**DETERMINANTS OF HOUSEHOLDS POVERTY: STUDY OF SELECTED URBAN
REGION OF WEST ARSI ZONE, ETHIOPIA****Desta Feyisa GEDA**Gujarat University, Ahmedabad, India,
destafeyisa13@gmail.com**HEMAL B. PANDYA**Gujarat University, Ahmedabad, India,
hemal1967@gmail.com**ABSTRACT**

The struggle to achieve above poverty line at the household level in the urban areas of Ethiopia dated back a long period. In this regard, this study was conducted to identify and analyze the determinants of urban household poverty in the case of Arsi Nagele town. The study employed both primary and secondary data. Primary data was collected from 337 randomly selected households in two Villages of the town by questionnaire. Both descriptive and Logit regression model was used for data analysis. From the three schools of thought the basic needs approach employed to identify households as poor and non-poor. Sixteen (14) explanatory variables, 4 continuous and 10 discrete, were included in the logit regression model. Out of these variables, sex of household head, age of household head, marital status of household head, family size of household head, education level of household head, household head house tenure, household head access to electricity, household head access to market center, household head access to credit, household head access to clear and sufficient water, existence of strong institution was among the significant variables affected the level of household's poverty. The research found out that food poverty line and total poverty line for the area were 13,788 Birr and 14,436 Birr per adult per year, respectively. Accordingly, the incidence of poverty, poverty gap and severity of poverty were found to be 40 percent, 26.5 percent and 7 percent, respectively. The research found out that food poverty line and total poverty line for the area are 13,788 Birr and 14,436 Birr per adult per year, respectively.

Keywords: Urban Poverty, Logit Model, Poverty Line, Ethiopia, Explanatory Variables, Discrete, Food Poverty Line and Total Poverty Line

AMAZIGH MORPHOLOGY: THE CASE OF TASHLHIYT**Said OUSSOU**

Moulay Ismail University, Faculty of Arts and Humanities, Meknes, Morocco

said.oussou@usmba.ac.ma

ABSTRACT

Amazigh morphology has been studied to a great extent. A number of different publications: books, volumes, chapters, articles, reports, reviews, etc. have tackled the topic. However, Tashlhiyt, a variety of the Amazigh language spoken in Morocco, has not received much attention, especially as spoken in the region of Ait Hdidou, Imilchil. This variety is said to be spoken by millions of speakers in the southwestern lands of the country, comprising specifically the western part of the High Atlas mountains and the regions to the south up to the Draa River, which also includes the Anti-Atlas and the basin of the Souss River. In the present research paper, the focus will be exclusively on the Ait Hdidou region as it has not been studied yet or no enough studies have been conducted in the aforementioned region. This article, thus, is an attempt to fill in this gap by investigating the morphology of this rich language. In essence, this paper will deal with three aspects of Tashlhiyt morphology: nouns, verbs, and adjectives. It will also discuss the non-concatenative type of morphology that this language enjoys to a great extent. The noun category will be dealt with in terms of free and construct state, gender, and number. The verb component will be analyzed including its inflections to the personal pronouns and number. The adjective category will be discussed in terms of aspects such as notions of comparative and superlative adjectives as well as gender and number aspects. Practical examples are provided after each of the three categories.

Keywords: Morphology; Non-concatenative Morphology

TOURISM INVESTMENTS IN ARAB SPRING COUNTRIES (LIBYAN PARADIGM)**Ramadan Husayn ALZAHAWI**

Department of Tourism Studies, Arts Faculty, Alzawia University – Libya

atiarazan@gmail.com

ABSTRACT

The aim of this study is to identify the impact of the revolutions of the Arab spring countries on their economies and investments, and their needs urgent proclamation in the various areas of tourism and hospitality sector. The study pointed that: a clear vision for the volume of foreign investments fugitive from lack of security and political stability and economic revolutions that has accompanied these, as well as the fluctuation of the competitiveness of the tourism and travel to these countries in the short term.

The study resulted in conclusion showed that countries of spring should focus on offering the appropriate atmosphere for both local and foreign direct investment to diversify their economy and reduce or mitigate their economic dependence on oil and gas sector as in Libya. the absence of appropriate training programs to the needs of the labor market tourism in the hotel facilities, and weak competitiveness of the tourism sector for the countries of the spring. In addition to the adoption of the countries of the spring on the missed opportunities in the tourism industry and how to restore these opportunities through executive programs contribute to the advancement of industry attracting tourism investment to these countries. The competitive tourism sector in Libya still weak, as there is no clear strategy in the field of tourism and hospitality industry where, and what this refers to the imbalance in the supply and distribution of tourist attractions and hotel investments.

Keywords: Arab Spring Countries, Libya, Tourism and Hospitality Sector, Foreign Direct Investment.

**INTERNATIONAL BOUNDARY (MAKING AND ADMINISTRATION) AND
PASTORAL LIVELIHOODS: CASE OF ETHIO- KENYA BORDERLAND****Girma DEFERE**

Jimma University, Jimma, Ethiopia

girmadejimma@yahoo.com.au,

ABSTRACT

Several studies showed colonial boundary making in the Horn of Africa at large as constraints for social, political, and economic interactions. International boundary making along the Ethio-Kenyan border has failed to take into consideration the livelihood and customary practices of people living there. Ethiopia and Kenya have ethnic groups living in similar ecologies, sharing similar livelihood systems, trans-clan and trans-boundary trade networks and trans-boundary migratory patterns. Unlike the pre-colonial time when the communities' free move with their herds without restriction, now the colonial boundary making has divided the same people who live there and restricted their mobility. This study employed a qualitative approach to examine the effects of international boundary making and administration on the livelihoods of cross-border pastoral communities. Key informant interview was the primary data collection method.

The cross-border pastoral population crosses international boundaries in search of water and pasture. This study found that international making and administration has affected the livelihoods of the cross-border communities as the border thwarts free movement that they used to practice before. Moreover, the pastoral mobility is challenged by the distinct national policies on the right to resource use and management. The study recommends that (i) there should be a meaningful effort to build capacity of the trans-boundary community on regional/inter-governmental policies on cross-border mobility and peace building and conflict management systems; (ii) state and non-state actors should be strengthened to engage on cross-border development and humanitarian services for the benefits of the cross-border communities; (iii) at local government level of the two states, there should be strong and regular trans-boundary community engagement; (iv) inter-governmental bodies including IGAD, African Union and UN agencies should facilitate of pastoral communities on free movement across the international borders; (v) strengthening inter-communal forums to promote interactions and facilitate cross-border mobility and there should a a proper legislations that governs cross border mobility.

Keywords: International Boundary Making. Border Administration. Pastoral Livelihoods. Ethio-Kenya Border People

**CITY LIVABILITY AND ACTIVE TRANSPORTATION IN LAGOS METROPOLIS,
NIGERIA****Ayobami Ademola AKANMU**

Department of Transport Management Technology,
Federal University of Technology, Akure, Nigeria
ademolakanmu@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-9264-5863

Kolawole Taofeek GBADAMOSI

Department of Transport Management Technology,
Federal University of Technology, Akure, Nigeria
ktgbadamosi@futa.edu.ng

Felix Kayode OMOLE

Department of Urban and Regional Planning,
Federal University of Technology, Akure, Nigeria
fkomole@futa.edu.ng

ABSTRACT

Cities in the world have undoubtedly been experiencing unprecedented population in the last two decades. The territorial expansion of cities along with population growth are no doubt, facilitated by improved economy and other infrastructural facilities, including transportation infrastructure. However, improved lifestyle and socio-economic status provided by cities have brought about sudden distortions to the use of active transportation in many developing countries including, Nigeria. With numerous challenges associated with urbanisation and population becoming glaring and impactful, livability dilemma in many cities most especially, in developing countries becomes more apparent. Retracing this step led to the livability assessment to global cities and it is regrettable that many African cities, most especially, Lagos are performing below average on global livability index in the last one or two decades. This situation is an attestation to the poor performance of Lagos on many livability indicators including infrastructure and accessibility to other basic and non-basic services. Importantly, active transportation being major component of urban infrastructure and mechanism to access essential and non-essential services becomes indispensable when examining livability status of cities. As a result, this study examines the city livability and active transportation in Lagos metropolis with a view to improve the overall accessibility and modal choice of residents in Lagos.

Keywords: City, Livability, Active Transportation, Modal Choice, Lagos

THE MODEL OF PSYCHOLOGICAL SAFETY OF A SOLDIER'S PERSONALITY**Ihor PRYKHODKO**

National Academy of the National Guard of Ukraine, Research Center, Kharkiv, Ukraine.

prikhodko1966@ukr.net, Orcid No:0000-0002-4484-9781

ABSTRACT

From 2014 to the present, Ukrainian military personnel have been fighting in Eastern Ukraine against illegal armed formations of separatists. The resulting combat stress negatively affects servicemen's mental health status. This study aimed to examine the factor structure of a scale to assess the psychological safety of a soldier's personality (PSSP), taking into account changes in the conditions of military service to improve the professional and psychological training of military personnel. Officers of the National Guard of Ukraine (N = 118 male, age M = 38.71, SD = 5.56) took part in the study as experts. The semantic differential method, expert judgment, and exploratory factor analysis were used to determine the factor structure of the PSSP. The PSSP model consists of four components that have different content depending on the conditions for performing professional tasks by military personnel. The PSSP model to maintain combat readiness in daily activities includes four components: "Moral and communicative", "Motivational and volitional", "Value and meaning of life" and "Inner comfort". For activities in extreme conditions (during combat deployment), the personality potential of four structural components is used: "Moral and volitional regulation", "Coping strategies", "Value and meaning of life" and "Post-traumatic growth/regression". In the PSSP model, the leading role is assigned to the adaptive resources of the personality, which allows maintaining the effectiveness of the professional activity of military personnel in any condition. The "Value and meaning of life" component of the PSSP model is the most significant for the activities of military personnel in combat conditions, where reflection, control, and the meaning of existence are the leading characteristics for survival in an extreme situation and the basis for accomplishing a feat. It is advisable to use the obtained results of the content of the PSSP model in the development of professional and psychological training programs for the purposeful formation of the resilience of military personnel, taking into account the conditions of their activities.

Keywords: Psychological Safety, Military Personnel, Combat Readiness, Extreme Conditions, Military Service

**SOCIAL AND ECONOMIC CHARACTERIZATION OF URBAN-RURAL DIVIDE:
AN EXPLORATORY STUDY ON COASTAL AREAS OF BANGLADESH****Maria SULTANA**

Khulna University, Urban and Rural Planning, Khulna-9208, Bangladesh.
mariasultana215@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-7152-239X

Tanvir SHEHZAD

Khulna University, Urban and Rural Planning, Khulna-9208, Bangladesh.
tanvir180417@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-8780-5703

Sk Nafiz RAHAMAN

Khulna University, Urban and Rural Planning, Khulna-9208, Bangladesh.
nafizrahman1@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-5365-3062

ABSTRACT

Economic development and recovery in the global south have markedly varied possibilities for people and families depending on their location. A narrative of urban-rural division is forming around these developments. It touts the all-consuming development of the nation's biggest cities and laments the economic impoverishment of rural areas. It contrasts urban and rural regions, pitting them against one another and eventually isolating them. The urban-rural split occurs because distinct groups of people choose to reside in distinct geographic regions. People reside in urban and rural regions for a variety of reasons related to their socio-economic position. So it is essential to understand the dividing factors of urban and rural areas to ensure adequate development policy. This research aims to determine the connection between the underlying variables that contribute to the urban-rural divide. The study primarily focuses on urban-rural characteristics in coastal regions of Bangladesh as coasts are dynamic and economic operations with other nations make their urban-rural features unique. Also, developing countries like Bangladesh have a complicated urban-rural livelihood, which is another interesting facet of this study. The primary data that has been used for this study is the Population and Housing Census of 2011, as this is the latest authentic socio-economic data that is available. Variables capable of explaining urban-rural characteristics like the ratio of gender, the average size of households, education, agricultural employment, and service employment have been used. With factor analysis, 8 distinct factors have been retained from these large number of variables capable of explaining the observed variance. Statistical analysis like ANOVA, Correlation, and t-test reveals that Khulna shows more urban characteristics than Satkhira and Bagerhat. Contrariwise, Satkhira and Bagerhat show similarity but yet Satkhira shows the nearest urban characteristics than Bagerhat.

Keywords: Socio-Economic Factors, Urban-Rural Divide, Exploratory Study

**ENHANCING TOURISTS EXPERIENCE THROUGH SMART TOURISM IN
DEVELOPING COUNTRIES HAVING POTENTIAL IN ECOTOURISM
DEVELOPMENT****Truong THI VIEN**

The University of Danang, Vietnam-Korea University of Information and Communication
Technology, Faculty of Digital Economics & E-commerce, Danang, Vietnam

ttvien@vku.udn.vn, Orcid No: 0000-0003-0058-3958

ABSTRACT

The rapid growth of the tourism industry also brings new challenges for many countries, especially for developing countries with potential for ecotourism development. The destination needs to have a strategy that covers the entire spectrum of tourism activities, from visitor experience to security, as well as market promotion and local cultural sensitivities. In that context, a new version of destinations emerged, called smart tourism destination (STD). The explosion of tourism requires destinations to redefine their role in the co-creation of value. Smart tourism destination (STD) is considered an effective solution to enhance visitor experience and enhance visitor satisfaction. However, bringing intelligence into tourism requires dynamic interaction between stakeholders in the ecotourism system. The article is intended to explain smart tourism, and provide insight to destination managers and policymakers on how they can use innovative technologies in STDs to improve experience co-creates value. The article also offers strategic solutions for local leaders and managers with a strategic view of the STD digitalization strategy. In addition, improving the quality of complementary services to enhance the tourist's experience when coming to a tourist destination.

Keywords: Smart Tourism, Tourist Experience, Tourism Marketing

THE PENSIONS SYSTEM IN ALBANIA, AN URGENT NEED FOR REFORM**Iva SULAJ**

Logos University College, Faculty of Economy, Agribusiness Department, Tirana, Albania

ivaisla@gmail.com

ABSTRACT

Although Albania has a young average age compared to that of the European continent, there are still defects and difficulties in the functioning of the social security scheme related to the low number of contributors, non-declaration of real salary, relatively high number of pensioners, low retirement age as a result of early retirement in the early '90s and low retirement age for certain categories, demographic changes, unemployment rate and high emigration rate of labor force.

Although social security revenues in the first six months of 2021 were higher than in 2020, due to the increase in the rate of payment of contributions from the increase of the minimum wage, this did not prevent the widening further of the deficit of the pensions system by exactly 23 percent more than the same period of 2020.

Referring to the negative performance of the deficit, the economic situation and the projections for the population, experts in the field predict a not at all positive situation in the pensions system. The deficit is widening because spending is growing faster than the rates of collecting contributions. As a result of these developments, the pensions system in Albania is not financially balanced. In 2030, if taken into account the demographic projections and the continuous increase of the deficit of the pensions system in Albania, it may go insolvent.

Given the difficult situation, what measures can be taken? One of them is an in-depth review of the pensions system, taking into account age plus years of contributions, a similar reform has been implemented in some European countries. Another way is to encourage private pensions where it might be perhaps even simpler to lead to a gradual increase in pensions in the future. Employment must be significantly increased, competition and productivity must be stimulated to increase, which would lead to a natural increase in wages.

Keywords: Deficit, Measures, Pensions System, Reform, Social Security

LAND-USE SUITABILITY USING ECONOMIC ANALYSIS AND GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEM: A CASE STUDY: ZAREMROD WATERSHED, IRAN

Vahid GHOLAMI

Department of Range and Watershed Management, Faculty of Natural Resources, University of Guilan, Sowmeh Sara, 1144, Guilan, Iran.

Mohammad Reza KHALEGHI

Department of Range and Watershed Management, Torbat-e-Jam Branch, Islamic Azad University, Torbat-e-Jam, Iran.

drmrkhaleghi@gmail.com

ABSTRACT

This study has been done using economic analysis and Geographic Information System (GIS) in the Zaremrud watershed, located in the north of Iran. To estimate the amount of erosion in the watershed area, the EPM model in the GIS environment was used. Existing land uses in the watershed include various types of cultivation, forest lands, and gardens. So, if the lands use changes, only the lands use an agent will change in the EPM model and hence it is possible to investigate the impact of land-use change in erosion and sediment rate using an experimental model. Three EPM models for the Zaremrod watershed, only with the difference in point awarding for farms and gardens (locations with land-use variability and type of tillage) prepared in GIS environment and erosion rate were compared for these three models qualitatively and quantitatively. Land-use changes, especially drylands and gardens, can reduce the erosion rate considerably. On the other, revenues and expenses of each tillage pattern in the watershed were investigated and the tillage pattern is taken to maximize revenue by reducing erosion was selected. The results showed that tillage rotation can increase production rate and farmer s income and also can be useful for soil conservation and the rotation of rape and rice is the best tillage pattern in the study area.

**THE EFFECT OF TOP MANAGEMENT SUPPORT ON INTERNAL AUDIT
EFFECTIVENESS IN THE NIGERIAN BANKING SECTOR****Usman Mohammed BATURE**

Accountancy Department Federal Polytechnic, Bauchi
usbature@yahoo.com

Fatima BELLO

Accountancy Department Federal Polytechnic, Bauchi
fatimabello123@yahoo.com

Mukhtar SHEHU TAHIR

Accountancy Department Federal Polytechnic, Bauchi
tahirmukhtar45@gmail.com

Bello GARBA

Accountancy Department Federal Polytechnic, Bauchi
bgarba.acct@fptb.edu.ng

ABSTRACT

This study assesses the effect of Top management support on the effectiveness of internal audit in the Nigerian Banking sector. The study adopted a cross sectional survey design and 128 questionnaires were distributed to banks staff in Bauchi State using stratified random sampling technique. Data collected were subjected to tests of normality, validity, and reliability using IBM SPSS V.25. Correlation and linear regression analyses were used to assess the extent to which top management support influenced the effectiveness of internal audit in the Nigerian banking sector. The study found that Top management support has positive relationship but insignificant influence on the effectiveness of internal audit in the Nigerian banking sector. The study recommends among others that Bank management should consider personnel expertise when it comes to employing internal auditors because the proxy for quality audit is the internal auditors' capability to properly plan, perform and communicate the result of the audit for improvement and the management should also ensure that they are implementing the recommendations of the internal auditors.

Keywords: Top Management Support, Effectiveness, Effects, Audit, Banks

USAGE OF SOCIAL MEDIA IN SRI LANKA BANKING INDUSTRY: A STUDY OF AWARENESS AND USER KNOWLEDGE PERSPECTIVES**S. ANAMIGA**

University of Jaffna, Faculty of management studies & commerce, Department of Marketing,
Sri Lanka.

anamiga95@gmail.com

V. KUMARADEEPAN

University of Jaffna, Faculty of management studies & commerce, Department of Marketing,
Sri Lanka.

kumaradeepan@univ.jfn.ac.lk

ABSTRACT

The purpose of the study was to assess the usage of social media in banking industry for their promotional activity. Specially to understand the association of consumer awareness of banking services and user's knowledge on the usage of social media. The study was conducted survey and utilized the sample frame of the all online social media users Jaffna District in Sri Lanka. Hence, data were collected by distributing structured questionnaire and responses from 105 online users has been gathered. Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) was used as the key analysis tool. According to the research findings, there is a positive impact on customer usage of banking services and usage of social media in banking industry. Therefore, there is a positive impact user knowledge and usage of social media in banking industry. Further, research findings revealed that gender does not moderate the relationship between usage of social media and user knowledge. All the relationship got positive medium level correlation (Consumer awareness- 0.583, User knowledge -0.402,). That is important to consider about the factors of consumer awareness and user knowledge directly affect to usage of social media. All the relationship among were rated as significant when ascertaining results, hence it can be further noted that all the variables have a direct positive impact on describing the usage of social media in banking industry.

Keywords: Awareness, Knowledge, Banking, Social Media

**FUNDAMENTAL RIGHT TO DIGITAL PRIVACY AND MEDIA VICTIMIZATION-
AN ASSESSMENT UNDER JUSTICE SYSTEM IN INDIA****Deepti KHUBALKAR**Assistant Professor in Law Symbiosis Law School, Nagpur symbiosis International (Deemed
University)**Mouza-BHANDEWADI**

Wathoda, Nagpur-440008, Maharashtra State, India.

deeptikhubalkar@gmail.com

ABSTRACT

Technology has made communication easier, quicker, and more efficient. It lets you to trail conversations and therefore provide better information. Tech also makes it easier to gather publish and assimilate the information with public through social media and other online platforms. Violation of Digital privacy or data privacy is relating to handling of data belonging to another without his permission or consent in electronic media. Right to share personal information with public or not is an exclusive right of the person to whom it belongs. Moreover, this right is extended to victim of the crime as well as to the accused of the crime to hide his identity with public and alleged involvement in the crime till his guilt is proved. Though media including electronic media is entitled to freedom of speech, yet the purpose of the press is to advance the public interest by publishing facts and opinions without which a democratic electorate cannot make responsible judgements. Freedom of press is the heart of social and political intercourse. Therefore, worldwide, courts had upheld the freedom of the press and invalidate all laws or administrative actions which interfere with it contrary to the constitutional mandate. However, this freedom is subject to scrutiny of the court if it is defamatory or which incited crimes. Privacy has a close affinity with the law of defamation. Everybody has a right to privacy, right against unlawful intrusion without consent. People have right to not have their name or picture used by commercial entities for profit without their consent. Through this paper, author wish to examine the unrestrainable and irresponsible publication of news and posts which violates the data privacy of a person. Researcher also analyses the laws of privacy in USA, UK and India along with suitable suggestions.

Keywords: Technology, Media, Digital Privacy, Criminal Justice System, Freedom of Press, Fundamental Right

ÖĞRETMEN YALNIZLIĞI: BİR META SENTEZ ÇALIŞMASI

TEACHER LONELINESS: A META SYNTHESIS STUDY

Eren TÖRÜN

Yüksek Lisans Öğrencisi Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
erentorunn@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-9385-6657

Ahmet SAYLIK

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ahmetsaylik@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-7754-2199

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, öğretmen yalnızlığı ile ilgili yapılan araştırmaların tematik bir analizini sunmak ve Türkiye’de öğretmen yalnızlığı konusunda nasıl bir eğilimin olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmada 2012-2021 yılları arasında çalışılan ve amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenen 21 makale, 13 tez olmak üzere toplam 34 çalışma analiz edilmiştir. Çalışmaların seçiminde Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Tarama Merkezi, Dergi Park, Google Akademik arama motoru veri tabanlarından yararlanılmıştır. Çalışmada geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak için çalışmanın amacı ve araştırma soruları açık bir şekilde ifade edilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler, öğretmen yalnızlığı ile ilgili hedeflenen amaçlar, örneklem grubu, kullanılan yöntem, veri toplama aracı ve araştırmada elde edilen sonuçlar açısından değerlendirilmiştir. Araştırmada, çalışmaların büyük bir bölümünün öğretmen yalnızlığının öğretmen tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bunu sırayla öğretmen yalnızlığına yönelik görüşler, örgütsel yalnızlık, farkındalık, sosyal destek ve davranışlara etkisini belirlemek amacıyla yapıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yalnızlık, Öğretmen, Öğretmen Yalnızlığı

ABSTRACT

The aim of this research is to present a thematic analysis of the researches on teacher loneliness and to reveal what kind of a trend there is about teacher loneliness in Turkey. In the research, a total of 34 studies, including 21 articles and 13 theses, which were studied between 2012 and 2021 and determined by purposive sampling method, were analysed. In the selection of the studies, the Higher Education Institution (YÖK) National Thesis Search Centre, Dergi Park, Google Scholar search engine databases were used. To ensure validity and reliability in the study, the purpose of the study and the research questions were clearly stated. The data obtained in the study were evaluated in terms of the aims, the sample group, the method used, the data collection tools and the results obtained in the research. In the research, it was determined that most of the studies were carried out to determine the effect of teacher loneliness on teacher attitudes. It was stated that this was done to determine the effects on teacher loneliness, organizational loneliness, awareness, social support and behaviors.

Keywords: Loneliness, Teacher, Teacher Loneliness

GİRİŞ

Problem Durumu

İnsanın yaratılışından bu yana yaşadığı süreci gözümüzde canlandırmaya çalıştığımızda mucizevi bir değişim ve uzun bir yolculuk görürüz. İlk Çağlar'dan günümüze mağaralarda, ağaç kovuklarında yaşayan insan, metropollere gökdelenlere farklı gezegenlere yolculuk hayallerine ulaşan müthiş bir serüvenle karşımıza çıkmaktadır. Bu serüven şüphesiz kolektif bir aklın ve emeğin ürünüdür. Buradan hareketle insanın doğası gereği toplumsal bir varlık olduğu düşünülmektedir.

İnsan var olduğu sürece toplumla ilişkiler kurma İhtiyacı duymuştur. Kendini anlatma, paylaşma ve anne, baba, kardeş, arkadaş, dost, eş kısaca sosyal çevresindeki insanlarla ilişkileri içerisinde olmuştur (Uysal, Wilkinson, Kuper, Özbudun, 1998). İnsanların duyguları, durumlara verdikleri psikolojik tepkiler, duygulanmaları ve düşünceleri zamanla diğer bireyler gibi değişmektedir. Ölüme, doğuma, aşka ve benzeri birçok duruma karşı ilk insanın hissettikleri ile ortaya koyduğu tepki ile günümüz insanın hissettikleri ve tepkileri aynı değildir. O dönemin şartlarıyla günümüz şartları değişmiştir. Temelde insan değişmiştir. Yalnızlık da insanın hissettiği bu duygulardan birisidir. Sosyal ilişkiler alanındaki farklılaşmanın ortaya çıkardığı yalnızlık olgusunun, bireyin psikolojik bir hal durumunu ne şekilde etkilediği sorusu son yıllarda bilim insanları tarafından gündeme alınan bir konudur. İnsanlar çevrelerinde başkaları olduğu halde yalnız olabilmektedirler (Peplau ve Perlman, 1982).

Yalnızlık, bireyin yakın ve güvenli ilişkilerden kendisini eksik hissettiği, insanlardan uzaklaşmış ruh halidir (Rook, 1984). Bu durum okullar ve eğitimin temel bileşenlerinden biri olan öğretmenler için de söz konusudur. Öğretmenin morali ve duyguları başarılı bir performans sergilemesi açısından önemlidir. Öğretmenler topluma hitap etmelerine rağmen kendilerini yalnız hissedebilirler (Karaköse ve Kocabaş, 2006).

Yalnızlık duygusu özellikle insanın iş hayatını etkileyen bir duygudur. İnsanlar vaktinin büyük bir bölümünü iş yerinde geçirmektedir. Yalnızlık duygusu insanların iş yerindeki ve verimini ve performansını etkilemektedir (Adanalı, 2008). Sosyal çevrenin etkisiyle oluşan yalnızlık kendi başına kalma halini ifade eder. İş yerinde yaşanan yalnızlık sosyal çevreden kaynaklı izole etme durumunu ifade eder (Wright, Burt ve Strongman, 2006). İnsanlar hayatlarını sosyal dünyalarındaki bireylerle devam ettirirler. Akriba, aile, arkadaş çevresi ile kurulan ilişkilerin olumlu ve olumsuz yanları bulunmaktadır. Sosyal ilişki kurduğumuz bireylerin sağlığımız açısından da önemi bulunmaktadır (Cohen, 2004). İşyerindeki yalnızlık iş performansımızı ve psikolojik durumumuzu olumsuz etkilemektedir. Yalnız çalışma ve sosyal aktivite eksikliği işyerindeki diğer bireylerle ilişkileri de olumsuz etkilemektedir (Wright, Burt ve Strongman 2006).

Öğretmen yalnızlığı ile ilgili alanyazına bakıldığında son yıllarda fazlaca üzerinde durulan bir konu olduğu görülmektedir. Bu araştırmada öğretmen yalnızlığının daha yakından takip edilmesi ve Türkiye'deki çalışmaları incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, aşağıdaki sorular çerçevesinde şekillenmiştir;

- Öğretmen yalnızlığı ile ilgili kaç çalışma vardır?
- Öğretmen yalnızlığıyla ilgili yapılan çalışmaların yayın türleri nelerdir?
- Öğretmen yalnızlığıyla ilgili yapılan çalışmalarda hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?
- Öğretmen yalnızlığıyla ilgili incelenen çalışmalarda hangi veri toplama araçları kullanılmıştır?

-Öğretmen yalnızlığıyla ilgili incelenen çalışmalarda bulunan örneklem grupları nelerdir?

-Öğretmen yalnızlığıyla ilgili incelenen çalışmaların veritabanları nelerdir?

Çalışmanın Amacı

Öğretmen yalnızlığı ile ilgili yapılan çalışmaların genel özelliklerini ortaya koymak ve ortak sorulardan hareketli bir çalışma yapmaktır. Öğretmen yalnızlığıyla ilgili yapılan çalışmaların derinlemesine literatür analizi yapılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın Önemi

Öğretmenlerin sosyal ilişkilerini olumlu düzeyde devam ettirmeleri, yalnızlıkların giderilmesi, çevreye uyum sağlamaları ve psikolojik iyilik hallerinde örgütsel destek önemli bir yer tutmaktadır. Bu önemli ihtiyacın belirlenerek karşılanması, öğretmenlerin görevlerini daha iyi yerine getirmeleri ve daha verimli olabilmesi açısından önem taşımaktadır. Yalnızlık duygusuna kapılan öğretmenler, kaliteli bir eğitim vermekte ve başarılı öğrenciler yetiştirmekte güçlük çekerler. Bu araştırma ile amaçlanan öğretmenlerin yalnızlık duyguları üzerine literatür taraması yaparak bir meta sentez çalışması ortaya koymaktır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada öğretmen yalnızlığıyla ilgili yapılmış çalışmalardan sadece lisansüstü tez ve makalelere bakılmıştır. Araştırmaya sadece tez ve makalelerin dahil edilmesi araştırmanın sınırlılığıdır. İncelenen çalışmalar 2012 - 2021 tarihleri ile sınırlandırılmıştır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Yalnızlık

Bireyler sosyal bir varlık olup hayatlarını eksiksiz ve kesintisiz bir şekilde devam ettirebilmek için yaşam alanındaki bireylerle etkileşim kurup iletişim sağlamak durumundadır. İnsanlar sevmek değer görmek isterler. Geçmişten günümüze insanları yalnız bırakmak verilen en ağır cezalardan olmuştur. Yalnız bırakma kimi zaman bir yerde yaşamaya mahkum etme, bazen de toplumdaki dışlama şeklinde olmuştur. Yalnızlığın ceza olarak kullanılması insanların hoşlanmadığı bir durum olduğunun en önemli göstergesidir. İnsanlar birbirleriyle iletişim kurmak istegindedir. Yalnızlığın farklı kişisel tanımları vardır. İnsanların arzu ettikleri ilişkileriyle gerçek ilişkileri farklılık göstermektedir (Peplau ve Perlman 1982). Farklı insanlarla bir arada olma isteği, olumsuz duygulara sebebiyet veren yalnızlıktan kurtulma çabasıdır (Weiss, 1973; Younger, 1995).

İnsanlar dönem dönem yalnızlık duygusunu yaşayabilir. Yalnızlık duygusu fiziksel yalnızlık olabileceği gibi psikolojik yalnızlık olarak da gözlenebilir. Psikolojik yalnızlık gözle görülemediği için subjektif değerlendirilebilir. Fiziksel yalnızlık ise gözlenebilir bir durum olduğu için objektif olarak değerlendirilebilir (Altundağ 2013). Bireyler arası ilişkilerin iyi düzeyde olmaması, etrafındaki kişiler tarafından karşılanmaması ve tatmin edici düzeyde olmaması yalnızlığın kaynaklarından (Neto ve Barros 2000). Yalnızlık, bireyin diğerleri tarafından anlaşılmadığı, onlar tarafından reddedildiği, sosyal aktivite ve duygusal ilişki kurmak için ihtiyaç duyulan sosyal çevrenin olmaması durumunda yaşanan olumsuz hislerdir (Rock 1984).

Yalnızlığın tek bir tanımı yoktur. Farklı tanımlamaların temelinde psikodinamik değerlendirmeler, varoluşçu ve psikodinamik değerlendirmelerin olduğu söylenebilir. Yalnızlığı psikodinamik açıdan değerlendiren ilk kişi Freud'tur. Freud psiko analitik kuram

çevresinde ele alınmış olan psikoseksüel gelişim dönemleri açısından incelemeler yapmıştır. Kişiliğin ana yapısının oluşmasından ilk yaşlardaki yaşantılarının önemini belirtmiştir. Bebeklik ve çocukluk yaşantıları bireylerin hayat boyu yaşantılarını etkilemektedir (Freud 1938).

Sosyal ilişkilerde yetersiz bireyler ile yalnızlık bağdaştırılmaktadır. Yalnızlığın oluşmasındaki niceliksel ve niteliksel etmenler görülmektedir. Bireyin kaç kişiyle veya kimlerle ilişki içinde olduğu önemli değildir. Temelde insanın yalnızlığı nasıl algıladığı önemlidir. Bu yaklaşım insanların sosyal ilişkilerini nasıl algıladıkları ve değerlendikleri üzerine yoğunlaşan bilişsel yaklaşıma göre sosyal ilişki ve ortamları kabullenememe, uyum sağlayamama yalnızlığa dönüşmektedir (Wright, 2005).

Bilişsel yaklaşım yalnızlık duygusunun istenen yaşantıyla yaşanan yaşantı arasındaki farklı algılardan kaynaklandığını savunur. Yaşanan yalnızlığın seviyesini, kişinin sosyal ilişkilerinde ki değerlendirmeleri, başka insanların sosyal ilişkileri, geçmiş yaşantılarından yaptığı çıkarımlar ve bazen de gerçek dışı olabilen kriterleri belirler (Hoglund ve Collison, 1989). Sosyal ilişkilerden kaynaklı olumsuzluklar dışından bilişsel faktörler de yalnızlık üzerinde etkilidir. İnsanın kendini değerlendirme süreci yalnızlığını belirleyici önemli bir faktördür (Fisher, 1994). İnsan yalnız olabilir fakat bu durumu kendisine psikolojik bir tehdit olarak görmediği sürece derin bir yalnızlık hissetmez. Kendini soyutlama sosyal çevre ile yaşanan olumsuzluklar yalnızlığa dönüşmektedir (Lazarus, 1999; Wright, 2005). Bilişsel süreçte değerlendirme önemlidir.

Young'a göre (1982), yalnızlığın bireye etkisi ve hissettirdikleri farklı şekillerde olabilir. Kaygı, güvensizlik, cinsel kaygılar, bağlanma kaygısı ve zayıf iletişim becerileri bireyleri yalnızlığa iten sebeplerdendir. Geçmiş yaşantılar ve zihin dünyasında yer etmiş dışlanmalar yalnızlık hissini güçlendiren sebeplerdendir (Kaplan, 2011).

Yalnızlığı ele alan yaklaşımlardan biri de etkileşim kuramıdır. Weiss bu yaklaşımın önde gelen savunucusudur. Weiss (1973) duygusal ve sosyal yalnızlık olmak üzere yalnızlığı iki kategoriye ayırmıştır. Duygusal yalnızlığı eş, sevgili, anne, baba gibi insanlarla yakın ilişkilerin kurulamaması; sosyal yalnızlığı ise ihtiyaç duyulan arkadaşlık ilişkilerinin kurulamaması sonucu oluştuğunu belirtmiştir. Bu ayırımında iş yaşamındaki yalnızlık sosyal yalnızlığa ilişkindir.

Varoluşçu bakış açısına göre ise yalnızlık, insanın doğumuyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Yaşam şekli olarak ifade edilen yalnızlık, bireyin sadece kendisini yaşaması gereken zaman dilimi olduğunu ifade etmektedirler (Kılıç, 2018). Bu kuramı savunanlar insanın doğası gereği bir gün mutlaka yalnız kalacağını ifade etmektedirler. Bireyin özgürleşebilmesi için kendini diğer insanlardan ayırması gerektiğini savunan varoluşçu yaklaşıma göre yalnızlık olumlu bir yaşantıdır ve hiçbir ilişki yalnızlığı yok edemez (Sezen, 2014).

Fenomenolojik yaklaşımın önde gelen savunucularından Rogers (1970), danışanlarıyla yaptığı klinik çalışmalarda yalnızlığı zayıf uyumun işareti olarak görür (Kaplan, 2011). Bireyin gizli kalmış benliğinin ortaya çıkması durumunda kimsenin anlayamayacağı ve kimsenin özen göstermeyeceğine dair inancı yalnızlığın en yaygın nedeni olarak görülmektedir. Bireyin kendisine ilişkin sevimsiz biri olduğu ve kabul edilmeyebileceği inancı kendi zihninde gördüğü gerçekleri diğer insanlarla paylaşmasına engel olmakta ve bu durum bireyin yalnızlığına neden olmaktadır (Kaplan, 2011).

Sosyolojik yaklaşım yalnızlığı, bireyi yalıtın ve marjinalleştiren kültürel ve sosyal süreçler açısından açıklamaktadır. Yalnızlık bireyden kaynaklanan bir sorun olmaktan ziyade toplumdaki kaynaklanır ve insanlar bu durumu kişisel bir sorun olarak tecrübe ederler (Sezen, 2014). Bireyler yaşadığı topluma ayak uydurup toplumun kurallarına uygun yaşadığında başarılı sayılırlar. Toplumsal kurallar bireylerde kaygıya sebep olmaktadır. Toplumsal kurallara uyumayan bireyler yalnızlık duymaktadır (Kaplan, 2011).

Yalnızlığın Nedenleri

İnsanın sosyal çevresinde yaşanan gelişmeler ve bireyin karakteristik özellikleri yalnızlığın en önemli faktörlerindedir. Michela, Peplau ve Weeks (1982) yalnızlığın nedenlerini; reddedilmekten korkma, antipatik kişilik yapısı, kötümserlik, diğerlerinin isteksizliği, reddedilmekten korkma, fırsat yoksunluğu, çaba göstermeme, korkular, şanssızlık, bilgisizlik, utangaçlık şeklinde sıralamaktadır. Bunun haricinde kişinin çok yakın arkadaşının olmaması yalnızlığın algılanan nedenlerindedir.

İş Yaşamında Yalnızlık

İş yerinde yeterli sosyal ilişkileri olmasına rağmen kendisini yalnız hisseden bireyler çevresel, kişisel ve durumsal boyutlarının yalnızlığına etkisini göstermektedir. Bireyler çalıştıkları iş yerlerinde kendi kişisel özellikleriyle var olmaktadır. Yaşanan olaylara verdikleri tepkiler de karakteristik özelliklerini göstermektedir. Verdikleri tepkilerin sonuçlarının olumsuz olması bireylerin iş yerinde yalnız kalmalarına sebebiyet vermektedir. Yalnızlık duygusundan uzak bireyler bile bu hisse kapılabilir.

İş Yaşamında Yaşanılan Yalnızlığın Çalışanlara Etkileri

Normal hayatlarında sosyal çevresiyle iyi ilişkileri olan mutlu bireyler iş hayatında tam tersi mutsuz ve kötü ilişkileri olan bireyler olabilmektedirler. İnsanların kendilerini güvende hissettikleri huzurlu bir iş yeri ortamında daha verimli çalıştıkları bilinmektedir. Huzur ve güvenin olmadığı iş yerlerinde bireylerin mutluluklarından söz etmek güçtür. Bu durumların sonucu olarak yalnızlık ortaya çıkmakta ve bu durumda iş yerindeki verimlilik düşmektedir (Tanrıseven, 2004). Yalnızlık hissine kapılan bireyler zamanla kendini kusurlu görmeye başlar ve başarıyı olan inancını kaybederler. Bu durum, bireyin işe uyumunu önemli ölçüde azaltmaktadır. İş uyumunun düşmesiyle bireyin performansı da düşmektedir. İşinde yaşanan yalnızlık zamanla daha büyük sorunlara ve yıkıma neden olabilmektedir. Bu durum, yöneticilerin çalışma koşullarını düzenlerken ve performans artırıcı etkenleri belirlerken iş yerinde yalnızlık ögesine de dikkat etmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

İş Yaşamında Yalnızlıkla Baş Etme Yöntemleri

İnsan ilişkileri iş hayatındaki yalnızlığın önüne geçilmesinde önemli bir etkidir (Wright, 2005). İş yerinde çalışanların birbirlerine saygı duyduğu ve karşılıklı güvenin olduğu ilişkilerinin kurulması ve bireylerin sürekli etkin etkileşim içerisinde olmaları yalnızlık duygusunu hissetmelerinin önüne geçecektir.

İş yerinde yalnızlığı azaltıcı araçların bir diğeri çalışanın motivasyonunu arttırmaya yönelik uygulamalar yapılmasıdır. Motivasyonu artan bir çalışan iş yerinde yaşadığı zorluk karşısında direncini koruyacak ve yalnızlık duygusuna kapılmasının önüne geçilecektir. Bu nedenle yönetimsel süreçlerde motivasyon araçlarının da etkili kullanılması gereklidir. Ayrıca çalışanların motivasyonunu yükseltmek ve iş yaşamındaki yalnızlığı azaltmak için sosyal aktivitelerin düzenlenmesi, kolektif bir ruhu beslemesi bakımından önemli görülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olan metasentez modeli kullanılmıştır. Metasentez, belirli bir konu üzerine yapılmış çalışmaların derinlemesine incelenmesi, sentezlenmesi ve yorumlanmasıdır (Çalık ve Sözbilir, 2014). Araştırmaya makale ve tezler dahil edilmiş Google akademik ,Dergipark ve YÖK Ulusal Tez merkezi veri tabanlarından çalışmalar dahil edilip incelenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada 2012-2021 yılları arasında yapılan çalışmalardan 21 makale , 13 yüksek lisans tezi olmak üzere 34 çalışma yer almıştır. Öğretmen yalnızlığı anahtar kelimesiyle Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) ulusal tez tarama merkezi, Dergipark, Google Akademik arama motoru veri tabanlarından tarama yapılmıştır. Araştırmada Google Akademik, YÖK Tez, Dergipark veri tabanlarından 2001-2021 yılları arasındaki 54 çalışma belirlenmiştir. Belirlenen çalışmalar değerlendirilerek 34 çalışmanın öğretmen yalnızlığı ile doğrudan ilişkili olduğu görülmüş ve araştırmaya dahil edilmişlerdir.

İncelenen Çalışmalarda Ana Başlıklarının (Temaların) Belirlenmesi

Araştırmada incelenen çalışmalarda ele alınan temalar şunlardır:

- 1-Öğretmen Yalnızlığının İncelenmesi
- 2-Öğretmenlerin Yalnızlık Algıları
- 3-Öğretmenlerin İş Yaşamındaki Yalnızlıkları
- 4-Öğretmen Yalnızlığına İlişkin Tutumlar
- 5-Öğretmenlerin Örgütsel Yalnızlığı
- 6-Öğretmen Yalnızlığına İlişkin Görüşler

Verilerin Analizi

Metasentez araştırmasında önce konu belirlenmiş ve araştırma problemi ortaya konulmuştur. Araştırmada kullanılacak tez ve makaleler seçilmiş, seçilen bu çalışmalar incelenmiş, ortak temalar oluşturulup sentezlenerek elde edilen bulgular raporlaştırılmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlik

Geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için araştırmanın amacı ve soruları açık bir şekilde belirtilmiş veri toplama yöntemi ifade edilmiştir. Alanyazın taraması ile araştırmaya dahil edilen çalışmaların detayları verilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya yönelik istatistiki bilgiler, araştırmanın konusu, yayın türü, yazarı, araştırmanın yılı, modeli, veri toplama araçları, örneklem grupları ve elde edildiği veri tabanı ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir.

Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Öğretmen yalnızlığı ile ilgili yapılan çalışmalardan araştırmaya dahil edilen çalışmalar 2012-2021 yılları arasında yapılan çalışmalardır. En çok çalışma 2019 yılında yapılmıştır.

Tablo 1. Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

2012	1
2013	4
2014	5
2015	2
2016	3
2017	1
2018	3
2019	11
2020	3
2021	1

Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Bulunduğu Veri Tabanları İstatistik Verileri

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların veri tabanları; YÖK tez veri tabanından 20 çalışma, Dergipark tabanından 3 çalışma, Google Akademik veri tabanından 11 tane çalışma araştırmaya dahil edilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Bulunduğu Veri Tabanları İstatistik Verileri

Veri Tabanı	Frekans
YÖK	20
Dergipark	3
Google Akademik	11

Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırmaya konu olan çalışmalardan 30'u nicel, 1'i nitel, 3'ü ise karma araştırma yöntemleri kullanılarak yürütüldüğü görülmektedir.

Tablo 3. Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Yöntem	Frekans
Nicel Yöntem	30
Nitel Yöntem	1
Karma Yöntem	3

Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Veri Toplama Araçları Sayısı

Araştırmaya dahil olan çalışmalarda en çok kullanılan veri toplama araçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Veri Toplama Araçları Sayısı

Veri Toplama Aracı	Frekans
Ucla Yalnızlık Ölçeği	8
Kişisel Bilgi Formu	11
İş Yaşamında Yalnızlık Ölçeği	17
İş Yerinde Yalnızlık Ölçeği	3

Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Örneklem Grupları

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların örneklem grupları; 34 çalışmanın 25 tanesinde öğretmen, 4 tanesinde öğretmen adayı, 2 maarif müfettişi, 3 akademisyen şeklindedir.

Tablo 5. Araştırmaya Dâhil Edilen Çalışmaların Örneklem Grupları

Örneklem Grubu	Frekans
Öğretmen	25
Öğretmen Adayı	4
Maarif Müfettişi	2
Akademisyen	3

Araştırmaya Dâhil Olan Çalışmaların Yayın Türlerine Göre Dağılımı

Araştırmaya dahil olan 34 çalışmanın 13'ü yüksek lisans tezi, 21'i ise makaledir.

Tablo 6. Araştırmaya Dâhil Olan Çalışmaların Yayın Türlerine Göre Dağılımı

Araştırma Türü	Frekans
Tez	13
Makale	21

Araştırmaya Dâhil Olan Çalışmalara Ait Tema Dağılımları

Araştırmada 6 tema belirlenmiştir. Öğretmen yalnızlığının incelenmesi temasıyla ilgili 11 çalışma, öğretmenlerin yalnızlık algıları temasıyla ilgili 7 çalışma, öğretmenlerin iş yaşamındaki yalnızlıkları temasıyla 6 çalışma, öğretmen yalnızlıklarına ilişkin tutumlar temasıyla 3, öğretmenlerin örgütsel yalnızlığı temasıyla 3, öğretmen yalnızlığı ile ilgili görüşler temasıyla 4 çalışmanın yer aldığı görülmektedir.

Tablo 7. Araştırmaya Dâhil Olan Çalışmalara Ait Tema Dağılımları

Tema	Frekans
Öğretmen Yalnızlığının İncelenmesi	11
Öğretmenlerin Yalnızlık Algıları	7
Öğretmenlerin İş Yaşamındaki Yalnızlıkları	6
Öğretmen Yalnızlığına İlişkin Tutumlar	3
Öğretmenlerin Örgütsel Yalnızlığı	3
Öğretmen Yalnızlığına İlişkin Görüşler	4

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yalnızlık günümüz dünyasının önemli psiko-sosyal sorunlarından biridir. Toplumun temel taşı olan eğitimi ve öğretmenleri de etkileyen risk potansiyeli yüksek bir histir. Öğretmenlerin toplumun bütün kesimleriyle iletişim halinde olduğu düşünüldüğünde bu durumun toplumu da direkt

etkileyebileceği görülebilmektedir. Bu açıdan öğretmen yalnızlığının çalışmalara konu edinilmesi önemlidir.

Araştırmada öğretmen yalnızlığı konulu 34 çalışma ele alınmıştır. Çalışmalar 2012-2021 yılları arasında kapsamaktadır. İncelenen araştırmalara bakıldığında 30 nicel çalışma, 1 nitel çalışma, 3 karma çalışma yapılmıştır. Araştırmada incelenen çalışmalarda cinsiyet, yaş, görev yapılan okul ortamındaki memnuniyet, kıdem ve teknolojik aletlerle meşguliyet değişkenlerinin öğretmen yalnızlığı üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir. Öğretmenlerin medeni durumu, çocuğunun olup olmaması, alanı, kişisel gelişimine verdiği önem ve ayırabildiği zaman değişkenleri açısından bakıldığında ise bu değişkenlerin yalnızlık üzerine önemli bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Analiz edilen çalışmalarda öğretmenlerin sosyal destek algıları ile iş yerindeki yalnızlık düzeyleri arasında düşük de olsa negatif anlamda bir ilişki yönünde sonuçlar paylaşılmıştır. Buna göre öğretmenlerin sosyal desteğe sahip olmaları iş yerindeki yalnızlıklarını azaltmaktadır.

İncelenen araştırmalar, öğretmenlerin sosyal bağlılık, sosyal destek ile yalnızlıkları arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin uyum zorlukları ile yalnızlıkları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Öğretmenlerin iş yerindeki duygusal işçilik ve yalnızlığa yönelik görüşleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Duygusal işçiliğin sosyal arkadaşlık boyutu ile pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Duygusal işçiliğin duygusal yoksunluk boyutu ile negatif yönlü düşük düzeyli bir ilişkisi söz konusudur.

Öğretmenlerin örgütsel yabancılaşma, sessizlik, yalnızlık davranışları ile örgütsel sinizm davranışları arasında pozitif yönde orta düzeyli anlamlı bir ilişki vardır. Öte yandan öğretmen adaylarının değerleri ile yalnızlıkları arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki vardır. Öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler arttıkça yalnızlık düzeyleri de aynı oranda azalmaktadır.

Öneriler

Öğretmenlerin motivasyonunu artırıcı, yalnız olmadıklarını hissettiren, okul yönetiminin destek verdiği piknik, özel gün kutlamaları, öğretmenler günü gibi aktivitelerin düzenlenmesinin faydalı olabileceği düşünülmektedir. Öğretmenlerin kurum içinde yaşadıkları sorunlara çözümler üretilmeli, kolaylaştırıcı yollar gösterilmelidir. Öğretmenlerin mesleki ve kişisel gelişimlerine önem verilmelidir. Okul yöneticilerinin okul imkanlarını öğretmenler için kullanması önemlidir. Öğretmenlerin hayat standartlarının iyileştirilmesi ve gelir kaygısının en düşük düzeye çekilmesi gerekmektedir. Öğretmenleri itibarsızlaştıran davranışların karşısında durulmalıdır. Okul yönetimi ve öğretmenler kendi aralarında iyi ilişkiler kurmalı ve geliştirmelidir.

KAYNAKÇA

Adanalı, H. (2008). İşyerinde yalnızlık, www.insankaynakları.com.

Altundağ, Y. (2013). Anne-babası boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde yordayıcı değişkenler olarak yaşam doyumu ve yalnızlık, (yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Cohen, S. (2004). Social support and health. *American Psychologist*. November, 676-682.

Fisher, C.D. (1986), "Organizational socialization: an integrative review", in Roland, K. and Ferris, G.R. (Personnel and Human Resources Management, JAI, Greenwich, CT, pp. 101-45.Eds), Research in Freud, Sigmund (1938). Abriss der psychoanalyse Internat. Zschr. Psychonal. Image,25, pp.7-6

Kaplan, M. S. (2011). Öğretmenlerin iş yerinde yalnızlık duygularının okullardaki örgütsel güven düzeyi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Karaköse, T., & Kocabaş, İ. (2006). Özel ve devlet okullarında öğretmenlerin beklentilerinin iş doyumu ve motivasyon üzerine etkileri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 2(1), 3-14.

Kılıç, B. (2018). İşyerinde yalnızlık ve işyerinde dışlanma sarmalında presenteeism: bankacılık sektöründe bir araştırma, (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Lazarus, R. (1999). Stress and emotion: A new synthesis. London, England: Free Association Books.

Neto, F., & Barros, J. (2000). Psychosocial concomitants of loneliness among students of Cape Verde and Portugal. *The Journal of psychology*, 134(5), 503-514.

Uysal, G., Wilkinson, N., Kuper, D. A., Özbudun, S., & Rouzauel, A. (1998). *İnsan doğası, tarih öncesi kültürü*. Ankara: Öteki Yayınevi.

Peplau, L. & Perlman, D. (1982). Perspectives on loneliness. In L. Peplau ve D. Perlman (eds.). Loneliness: A source book of current theory, research and therapy, New York:John Wiley & Sons.

Peplau, L.A., & Perlman, D. (1982), Perspectives on loneliness Peplau L. A.; Perlman D., (Ed.) Loneliness : A Sourcebook of Current Theory, research And Therapy, New York : Wiley - Inter Science.

Peplau, L. A., Miceli, M. & Morasch, B. (1982), "Loneliness And Self Evaluation. In L.A. Peplau Ve D.Perlman (Eds)", Loneliness: A Sourcebook Of Current Theory, Research, And Threapy. New York: Wiley Interscience, U.S.A.

Rogers, C. (1994). *Etkileşim grupları* (Çev. H. Erbil). Ankara: Ekin Yayınları.

Rook, K. S. (1984). Research on social support, loneliness, and social isolation: Toward an integration. *Review of Personality & Social Psychology*, 5, 239-264.

Sezen, G. (2014). Öğretmenlerin işle bütünleşme ve iş yaşamında yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen, (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Weiss, R.S., (1973), Loneliness: The Experience of Emotional and Social Isolation, MIT Press, London.

Wright, S. L. (2005). Loneliness in the Workplace. Unpublished doctoral dissertation. University of Canterbury.

Wright, S. L., Burt, C. D., & Strongman, K. T. (2006). Loneliness in the workplace: Construct definition and scale development. *Journal of Psychology*, 35(2), 59-68.

Younger, J. B. (1995). The alienation of the sufferer. *Advances in Nursing Science*, 17(4), 53-72.

KORONAVİRÜS SALGINI DÖNEMİNDE TÜRKÇE

TURKISH LANGUAGE DURING THE CORONA VIRUS PANDEMİC

Kerim TUZCU

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD,
kerimtuzcu@hotmail.com, ORCID:0000-0001-8432-2602, 05050914105

ÖZET

Yaklaşık iki yıldan beri bütün dünya, bugüne kadar eşi benzeri görülmemiş bir salgın hastalıkla mücadele etmeye çalışıyor. Salgınlar umumiyetle insan ve toplum sağlığına olumsuz yönde tesir etmesine rağmen halen de içinden geçmekte olduğumuz bu salgın ise sağlığın yanında ülkelerin eğitim öğretim, basın yayın, medya, ticaret, iktisat ve sosyal yapısını da olumsuz olarak derinden etkiledi. İnsanların ve toplumların günlük hayatları, sosyal yaşam tarzları, hadiselere bakış ve onları yorumlama biçimleri de büyük oranda değişmelere uğradı. Bütün dünyada bunlar olup biterken Türkiye'ye has olarak ise dilin yani Türkçenin de bu salgının menfi taraflarına maruz kaldığını gördük. Dünyada böyle bir hastalığın ilk defa görülmesinden dolayı -doğal olarak- terim bilgisi yönünden de bir kırsırlık olduğu için alelacele de olsa yeni kelimeler ve terimler türetilmesine ihtiyaç duyuldu. Bunun yanında, Türkiye'de sağlık sahasında öteden beri yaşanan dil ve Türkçe tartışmalarına da bakacak olursak, tıp ve hekimlik terimlerinin zaten sorunlu olduğu görülüyordu. Korona virüs salgınıyla beraber yabancı dillerden alınan ve sadece özel ihtisas sahibi hekimlerin bildiği ilmî terimler sürekli olarak telaffuz edilmeye başlandı. Türkiye sağlık alanında hizmet veren çalışanların büyük oranda yabancı terimlere ve söz varlığına karşı temayül ve zaafplarının varlığı da düşünüldüğünde bu hassas ve nazik ortam onlara adeta bir fırsat oldu. Türkçede, sağlıkla ilgili bir kısım mecazî kavramları dahi idrak ve anlamada zorluk çeken halkımız bu dönemde büsbütün yabancısı olduğu kelime ve terimlerle karşılaştı. Ayrıca sağlık sahasının idarî ve siyasî kanadı da bu bilinçsiz ve özensizce seçilen kelime ve terimlerin kullanımında ve yayılmasında -maalesef istemeden de olsa- büyük rol oynadılar. Bu çalışmada, korona virüs salgınının başlangıcından bugüne kadar yazılı ve görsel medyada kullanılan kelime ve terimler ele alınarak kullanım özellikleri incelenmiş; kullanılan terim ve kelimelerin atıfta bulunulan kavram ve olguları yansıtıp yansıtmadığı tespit edilmeye çalışılmış; içine düşülen kavram yanlışlıklarına- Türkçenin imkânları çerçevesinde- çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Koronavirüs, Dil, Türkçe, Dil şuuru.

ABSTRACT

For nearly two years, the whole world has been trying to combat an unprecedented epidemic. Although the epidemics have a negative impact on human and public health in general, this epidemic, which we are still going through, has adversely affected the education, press, media, trade, economy and social structure of the countries as well as health. The daily lives of people and societies, their social lifestyles, the way they view events and interpret them have also undergone major changes. While all this was happening all over the world, we saw that the language, namely Turkish, was also exposed to the negative sides of this epidemic, specific to Turkey. Due to the fact that such a disease was seen for the first time in the world, there was a need to create new words and terms, albeit hastily, as -naturally- there was infertility in terms of knowledge of terms. In addition, if we look at the language and Turkish debates in the field of health in Turkey for a long time, it was seen that the terms medicine and medicine were already problematic. With the corona virus epidemic, scientific terms borrowed from foreign languages and known only by specialist physicians began to be pronounced continuously. Considering the fact that the employees working in the field of health in Turkey have a tendency and weakness towards foreign terms and vocabulary, this sensitive and gentle environment has been an opportunity for them. Our people, who have difficulties in comprehending and understanding even some metaphorical concepts related to health in Turkish, encountered words and terms that they were completely unfamiliar with in this period. In addition, the administrative and political wing of the health field also played a major role in the use and dissemination of these unconscious and carelessly chosen words and terms, albeit unintentionally. In this study, the usage characteristics of the words and terms used in the written and visual media from the beginning of the corona virus epidemic until today were examined; It has been tried to determine whether the terms and words used reflect the concepts and facts referred to; Suggestions for solutions were made to the misconceptions - within the framework of the possibilities of Turkish .

Keywords: Coronavirus, Language, Turkish, Language consciousness.

GİRİŞ

İnsanlık alemi ve dünya, zaman zaman büyük yıkımlara ve buhranlara düşer olmuştur ve olmaya da devam edecektir muhakkak. İnsanlığın başından geçen her felaket gerek o dönemi gerekse çok sonraki dönemleri etkilemiş ve bu olumsuz etkilerin uzun dönemler devam ettiği de olmuştur. Yaşanan bu felaketler daha çok maddi yıkımlara sebep olsa da bu maddi yıkımların yaralarının bir vakit sonra sarıldığını ve acıların kabuk bağladığını görüyoruz ancak bu maddi yıkımların yanında milletin ruhunda ve dimağında vuku bulan yıkım ve çöküntüler ise asırlar boyu hissedilmiştir. Bu yıkımların en unutulmaz olanları ise dilin uğradığı felaketlerdir ve dile bulaşan hastalık ve virüse pek çare bulunamamaktadır. Çünkü felaketin ve virüsün bulaşma alanlarını tam tespit etmek mümkün değildir. Dille beraber milletin hayat anlayışına, medeniyetine ve kültürüne, duyuş ve düşünüş tarzına da sirayet eder. Bunu muvakkat bir zaman dilimi içinde düşünsek de dil vasıtasıyla nesilden nesile geçmektedir. Yani dildeki tahribatın ıslahının mümkün olmadığını söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.

Tarihe baktığımızda çok kanlı savaşlar ve soykırımlar görürüz. Bunların sonucunda bir milletin veya halkın tarih sahnesinden silindiğini; silinirken de dil ve kültürlerinin de kaybolduğuna şahit olmuştur tarih. Ama günümüzde bir halkın veya milletin savaşla ortadan yok olması artık ihtimal dışıdır zira buna yani bir milleti fiilen ortadan kaldırmaya ihtiyaç da yoktur çünkü medeniyetler savaşında silahlar değişmiştir. Kültür ve medeniyet değerlerine karşı yapılan taarruzlara karşı durmak hiç de kolay olmadığı için artık savaşlar bu tarzda yapılmaktadır. Savaşların neticesinde elde edilecek olan maddi veya manevi kazançlar artık masa başında da kazanılabilmekte; düzmece olduğu fazla göze batmasın diye de göstermelik bir çatışma veya saldırı yapılmaktadır.

Tarih boyunca ülkeler, topraklarını işgalden ve istiladan korumak için mücadele etmişler, düşmanı fiilen kovmuşlar ancak çok defa sahada kazandıkları zaferlerden sonra kültür ve medeniyet, sosyal hayat, dil vb. alanlarda istilaya uğramışlardır. Bu kayıp hemen değil belki yıllar sonra anlaşılabilmiş ama iş işten geçmiştir haliyle. Mesela; Orta Asya'da Rus, Güney Amerika'da Portekiz ve İspanyol, uzak doğuda İngiliz, Afrika'da Fransız işgalleri fiilen bitmiş ancak buradaki halklar hala ekseriyetle o sömürge devletlerinin dillerini kullanmakta ve onların hayat tarzlarını sürdürmektedirler maalesef. Yani mağdur devletler zahiren kazanmış görünseler de en büyük milli değerlerden olan dillerini ve ona bağlı teşekkül eden kültür ve medeniyet değerlerini ya kısmen ya tamamen kaybetmişlerdir.

Son iki yıldır tüm dünyada, görünmeyen ama son derece kuvvetli ve güçlü bir düşmana karşı bir savaş ve mücadele verilmektedir: Koronavirüs. Bu savaşı elbette kazanacak insanlık çünkü bundan önce de benzerleri olmuş ve nihayetinde bu felaketler bir yerde sonlanmıştı ancak böyle hassas, kırılabilir ve nazik dönemlerde herkes dikkatini bu felaket ve afetin bir an evvel defedilmesine odakladığı için diğer bazı hususlar göz ardı edilebilmekte yahut ikinci plana atılmaktadır bittabi. Bu hususlar ise eğitim ve buna bağlı olarak dile karşı takılan tutumdur. Bunlardan eğitim konusu biraz geciktirilse de sonradan telafisi mümkün bir meseledir ama dil ile ilgili olan husus milletin zihnine ve dimağına adeta kazındığı için tekrardan silinmesi ve açılan yaraların tedavisi pek mümkün olamamaktadır.

Bu salgın ve afet dönemlerinde başta idari sorumlular olmak üzere tüm basın yayın organları, sosyal medya unsurları ve iletişim kaynaklarının özensiz ve dikkatsiz bir dil kullanmaları yüzünden halk içinde hem dil hem de bilgi kirliliği ortaya çıkmaktadır. Çoğu insan ilk defa duyduğu ve telaffuzunu dahi beceremediği bir sürü yabancı terim veya kelimenin -adeta-taarruzuna muhatap olmaktadır. Daha sonra da bu kavram ve terimler insanların zihninde öyle

ya da böyle yer tutmakta ve zihnimizi işgal etmektedir. Zihinlerin bu işgalden ve lüzumsuz kalabalıklardan arınması ise hiç kolay olmamaktadır. İnsan bu gereksiz bilgi ve lüzumsuz kalabalıktan kurtulamadığı gibi eski öğrendikleri ve zihninde yer bulmuş birçok gerekli bilgiyi de dimağından çıkarmak zorunda kalmaktadır.

SAĞLIKLI İLETİŞİM

Dil, insanın günlük yaşamını kolaylaştıran ve kendini ifade edip muhatabını da rahatça anlayabileceği bir olgu ve gerçeklik; insanoğlunun en ayrılmaz parçası ve olmazsa olmazı; kendini ifade edebileceği yegâne araç gereçtir lisan (Ergin,2012). Yani dil, öncelikle insanın kendi yaşadığı dönemine cevap vermeli, günlük meselelerini çözmelidir. Böyle olduğu halde -maalesef- birçok zaman iletişimin ve anlaşabilmenin önündeki en büyük engel de yine dil olmuştur. Elbette burada dil derken dili kullananlardır kastımız. Tüm kamuoyunu ilgilendiren meselelerde ortalama bir eğitim ve kültür seviyesindeki herkesin anlayabileceği iletişim bir dil kullanmak lazım gelirken özentili, kolaycılık, dil bilinci olmayışı vb. sebeplerden dolayı kullanılan yabancı kelimeler iletişimi zorlaştırmakta ve adeta anlaşmanın ve iletişimin önünde adeta bir duvar oluşturmaktadır.

Gelişen ve sürekli yenilenen bir dünyada sürekli yeni kavramlar çıkmakta ve oluşmaktadır. Bu kavramları karşılamak için yeni kelimeler üretmek zorundadır diller. Bu yolların en güzeli ve isabetlisi dilin kendi içinden yeni kelimeler çıkarmasıdır. Bunlar da kelime türetme, birleşik kelime oluşturma, yazı diline ağızlardan sözcük kazandırma, kısaltmalara başvurma, yabancı dillerden alıntı yapma gibi yollardır. Yabancı dillerden kelime almak bu yolların içinde en son tercih edilecek çare olması gerekirken -maalesef- ilk başvuru olan yol oldu son zamanlarda. Bunun sebepleri içinde hazırcılık, şüursuzluk ve özentili gibi sebepleri sayabiliriz. Bu mevzuda sürekli fikir ileri süren, gayret sarf eden bir avuç dil sevdalısının sesleri maalesef duyulmuyor. Siyasi ve sosyal gücü elinde bulunduranlar da bu konuda pek duyarlı olmadıkları için dilimiz süratle işgale ve istilaya maruz kalmaktadır. Özellikle son iki yıldır yaşanan ve adına küresel salgın veya kıran diyebileceğimiz afet döneminde gerek sağlıkla ilgili ve gerekse eğitimle ilgili birçok kavram ve kelime peydah oldu. Ama bunların ekseriyetini alıntı kelimeler oluşturmaktadır. Bu salgın dönemi diğerlerinden farklı olarak dünyanın adeta küçük bir köy haline dönüştüğü bu son yıllarda meydana geldiği için, ilgili kavram ve kelimeler de bir salgın hızında bütün dünyayı olduğu gibi Türkçeyi de derinden etkilemiştir. İnsanlar doğal olarak öncelikli olan sağlık güvenliği için bazı şeylerden feragat veya fedakârlık ediyorlar ama o hastalık geçtikten sonra o fedakârlık ettiğimiz değerler veya durumların milletin sosyal ve manevi hayatında bıraktığı yaralar kapanmamaktadır. Bundan dolayı sorumluluk makamında oturan siyasiler, idareciler ve kurumlar ta en başta bu bozulma ve tahribata izin vermemelidirler.

DİL SADECE DİLCİLERİN UĞRAŞ VE SORUMLULUK ALANI MIDIR?

Koronavirüsle ilgili terim, kavram ve kelimeler konusunda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye ve Türkçe de hazırlıksız yakalanmıştır ancak devlet idaresi bu işin sağlık ve bilim tarafıyla ilgili olarak en baştan tedbir alma yoluna gitmiş ve salgın konusunda araştırma ve tedbir alma hususunda bir bilim kurulu oluşturulmuştur. Fakat bu tedbir alınırken hastalıkla ilgili terim ve kavramları da Türkçeleştirmek için en azından Türk Dil Kurumu'na bir başvuruda bulunmamışlardır. Bu süre zarfında, dil bilinci yüksek veya bu işi kendine dert edinen dil sevdalısı kişiler ve bazı gönüllü kuruluşlar koronavirüsle ilgili terim ve kavramlara karşılık Türkçelerini türetme yolunda çalışmaya girdiler ama üst düzeyde dillendirilmediği ve basın yayında yeterince yer bulmadığı için toplumda pek karşılık bulmadı maalesef. Bir hayli zaman

sonra T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu koronavirüsle ilgili kavram ve terimler sözlükçesi yayımladı (<https://covid19.saglik.gov.tr>). Burada yayımlanan sözlükçe doğrudan sağlığı ilgilendiren kelimeler. Seksen beş madde altındaki sözlükçeye bakıldığında dille ilgili bir hassasiyet gözetilmediği ortadadır maalesef.

Salgın hastalığın başından beri yapılan dil yanlışları ve özensiz dil kullanımına karşı gerek akademik ve bilim muhitinde gerek basın yayın alanında ve sosyal medyada mücadele eden ve yol gösterici mahiyette birçok çalışma ve araştırma yapılmıştır: Nureddin Demir (<https://kafkassam.com>), Hamza Zülfikar (<https://www.tdk.gov.tr>), Cankat Yurtseven (<https://temsil.org>), Nevin Balta (<https://www.yenicaggazetesi.com.tr>), Hayati Develi (<https://www.tdk.gov.tr>), Filiz Mergen (<https://www.ieu.edu.tr>), Neşe Aksakal Duman (<https://www.isikun.edu.tr>)

Sağlık terimleri dışında eğitim alanında da birçok kavram ve kelime hayatımıza girdi. Aslında eskiden beri kısmen de olsa dilde var olan ve kullanılan bu kelimeler daha sık telaffuz edilir oldu. Maalesef bu kelimelerin kullanımında da pek hassas olunmadığı görüldü. Zaten ilgili alanın adında ...COVID-19...şeklindeki ifade de bu acı gerçeği gözler önüne sermektedir. Ayrıca söz konusu kıranın ortaya çıktığı zaman adının nasıl yazılacağı hususunda bir kargaşa yaşandığı görülüyor:

Koronavirüs: Corona, coronavirus, corona virüs, coronavirus, corona virus, korona, koronavirus, korona virüs, koronavirüs, korona virüs, covid, covit, kovid, kovit vb. şeklinde çok farklı yazımlar görüldü. Yabancı birleşik kelimeler sıfat tamlaması veya isim tamlaması da olsa tek bir kelime kabul edilip bitişik yazılmalıdır. Buna binaen son zamanlarda bir yazım birliği oluştuğunu ve doğru şekli olan ‘koronavirüs’ şeklinin yazıldığını ve kullanıldığını görüyoruz.

Pandemi: Geniş çapta tüm dünyayı ve herkesi etkisi altına alan büyük çapta bulaşıcı hastalıklar için kullanılan Batı menşeli bu kelimeye karşılık Türkçede ‘kıran’ dediğimiz ve umumi salgını ifade eden kelime tam da bu kavramı karşılamaktadır. Ama baştan beri sanki ‘kıran’a kıran girmiş gibi pandemi kelimesi o kadar kullanıldı ki artık tamamen dile yerleşmiş durumda (Oğuz,2021).

Turkovak: Türkiye’nin geliştirdiği koronavirüs aşısına verilen ad. Aşının Batı dillerindeki karşılığı olan ‘vaccine’ sözünden kısaltma yoluyla Turkovak denildi. Türk adının da anlaşılmayacağını düşünmüşler olmalı ki onu da Türk şeklinde ifade etmişler. (!) Niçin böyle adlandırıldığını anlamak bir hayli güç. Oysaki Türkaşı denseydi belki tıbbi tesiri değişmeyecekti ama ülkemize milletlerarası sahada bir manevi güç, nüfuz ve itibar katacaktı.

İnaktif aşı: Ölü dokulardan ve hücrelerden imal edilen, aynı zamanda geleneksel aşı da denilen bu aşıya verilecek en güzel isim ‘cansız aşı’ tanımlamasıdır.

Aktif aşı: Canlı dokulardan ve hücrelerden geliştirilen aşı çeşidi ‘canlı aşı’ olarak adlandırılabilir.

Bulaş: Bula- fiilinden yani başkalarına sirayet etmek, yapışmak, geçmek anlamlarında 1945 yılında TDK’nin türettiği bir terim. Savaş, barış, alış, veriş, bakış vb. kelimelerin türetim mantığıyla ‘bula-’ (yapışmak, geçmek, sürülmek) fiil kökünden oluşturulmuştur. Şekil ve mana yönünden yerinde bir kullanımdır fakat yeterince anlatılmadığı için kelime uydurmacılığı kapsamında değerlendirildi ve resmi ağızlardan yavaş yavaş kalktı. Oysaki enfeksiyon kelimesinin tam karşılığı idi (<https://journo.com.tr>).

Anamnez: Hastanın, hastalığı ve çevresi hakkında verdiği bilgiye denmektedir. Tıbbiye tahsili yapanların belki bildikleri bu özel terimi, avamın gözüne sokar gibi sabah akşam telaffuz etmek neye ve kime hizmet edecektir? Oysaki ‘önbilgi’ gibi bu manayı karşılayacak kelimeimiz vardır.

Semptom/semtomatik: Hastalık belirtisi demek olan bu sözcükler kısaca ‘belirti’ şeklinde ifade edilebilir.

Asemtomatik: Genel olarak herhangi bir hastalığın hususan da koronavirüsün bulaştığı fakat hiçbir hastalık belirtisi göstermeyen kişi. ‘Belirtisiz’ yahut ‘belirti göstermeyen’ gibi adlandırmalar varken bu telaffuzu bile garip olan bu sözcükte niçin ısrar edildiğini anlamak mümkün değil.

İmmün: Bağışıklık anlamına gelen bu sözcüğün uluorta kullanımı dilin kirlenmesine yol açmaktadır.

Droplet: Aksırmada, hapşırmada veya öksürmede etrafa saçılan damlacıklardır. Damlacık diye herkesin bildiği ve bu manayı da tam karşılayan kelimeimiz var.

Pnömoni: Yüzlerce yıllık zatürre nasıl pnömoni oldu, anlamak çok zor.

Filyasyon: Hastanın çevresinde temaslı olabilecek kişilerin takip ve izlenmesini ifade eden bu sözcük için ‘temaslı takibi’ kavramı çok daha güzel anlatıyor meramımızı.

Vaka: Olay veya hadise gibi anlam taşıyan bu kelime, koronavirüse yakalananlar için kullanılıyor. Bir mikrobu veya virüsün bulaşmasına vaka denilmesi bu bağlamda mümkün değildir. Bunun yerine ‘tanı’ sözcüğünü kullanmak işin ruhuna daha uygundur.

Hijyen: Sağlıklı ortam, temiz ve güvenli alan anlamlarına gelen bu kelime zamanla sadece temizlik anlamında kullanılır oldu. Temizlik gibi tertemiz bir söz varken hijyen kelimesinde ısrar etmek ortamı daha fazla temizlemeyecektir.

Dezenfekte etmek: Arındırmak gibi arı bir söz varken ucube gibi dezenfekte kelimesi pek sevimsiz durmaktadır.

Dezenfektan: Arındırıcı kelimesi bu söze mukabil pek de münasiptir.

Entübe/ ekstübe: Solunum cihazı bağlamaya entübe; çıkarmaya da ekstübe deniyor. Solunum cihazına bağlamak veya solunum cihazından çıkarmak şeklinde ifade etmek niçin zor gelmektedir?

Kendini izole etmek: Hastalığın yayılmasını yavaşlatmak için evlerde kalıp diğer tüm insanlarla teması kesmek. Oysaki bu kavramı karşılayacak ‘tecrit’ ve ‘tecrit etmek’ diye yüzlerce yıl kullandığımız kelimelerimiz mevcuttur.

Sosyal mesafe: İnsan sosyal olarak hiç alakasının olmadığı bir kişi ile yan yana oturabilir. Sosyal ilişkiler daha çok soyut kavramlar ile izah edilir fakat bu hastalığın bulaşmasını önlemek için maddi ve fiziki mesafenin uzak olmasına ihtiyaç vardır. Bundan dolayı bu terim de anlamı çok yanlış şekilde kullanılmaktadır. Doğrusu fiziki mesafe olmalıdır ama en başta yerleştiği için sökülüp atılması neredeyse imkânsız hale gelmiştir maalesef.

Karantina: Artık Türkçeleşen bir kelimedir. Yerine ‘tecrit’ kelimesinin zaman zaman kullanıldığını görüyoruz ancak tecrit ile karantina bu alanda örtüşmedikleri için karantina kelimesi daha uygundur.

Pik: Konulan tanı sayısının en yüksek seviyesine zirve noktası demek yerine pik sözünün niçin tercih edildiğini izah edecek bir kimse olduğunu düşünmüyorum hiç.

Mortalite: Ölüm yüzdesi veya ölüm oranı kavramına karşılık birçok zaman bu ucube kelimenin kullanıldığına şahit oluyoruz maalesef.

Sağlık sahası dışında bu salgın sebebiyle bazı alanlarda da -hususan eğitim alanında- yine birtakım sözlerin bilinçsizce kullanıldığına şahit olmaktayız. Daha bilinçli olmasını beklediğimiz eğitim ordusunun neferlerinin ağzında da maalesef bu özensizce kullanımın varlığı bizleri üzmektedir şüphesiz. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir:

Online: Çevrimiçi, canlı, uzaktan.

Offline: Çevrimdışı.

Senkron: Eşzamanlı

Asenkron: Artzamanlı (<https://sozluk.gov.tr>).

SONUÇ

Burada bütün kelimeleri ele alıp teker teker irdelemek ve yerlerine hangi kelimeleri koyabileceğimizle ilgili teklifleri sunmak için çok fazla zaman ve zemin yok ancak temel olan bir şey var ki bu konularda milli ve ilmi bir duruş göstermek şarttır kanaatindeyim. Bir ülkede, sağlık gibi en hassas meselelerin birinde, nüfusun kahir ekseriyetinin bilmediği elime ve kavramlar ve terimlerle konuşmak, beyanda bulunmak hem halkı tedirgin etmekte hem de uzun vadede dili kirlenmektedir. Bir defa halkın diline ve dimağına yerleşen kavramlar – velev yanlış da olsa- söküp atılamamaktadır. Elbette ki her kavrama karşılık bulunamaz ama her kavram da sorgulamadan içeri alınmaz. Bir dil gümrüğü olmalıdır milletlerin. En başta bir karşılık bulup onu kullanıma sokarsak bu tartışmalardan ve dilin uğrayacağı zararlardan kurtulabiliriz. Türk Dil Kurumu bugüne kadar doksan bir bilim dalının terimler sözlüğünü yayımladı ancak ekran karşısında söylenen ve duyulanlar her zaman daha etkili olduğu için mevzubahis sözlükler maalesef işlevini tam yerine getirememiş görünüyorlar. İşin kolayına kaçmak, özentide olmak veya kendi dilini yetersiz görme şüursuzluğuna kapılmak yerine sahasında uzman ve sözü dinlenir kişilerden oluşturulacak bağımsız bir dil heyetinin takdir edeceği kelime ve kavramları dile kazandırmak milli bir kimlik meselesidir.

KAYNAKÇA

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66113/covid-19.html> (Erişim: 11.10.2021)

<https://www.tdk.gov.tr/icerik/basindan/dilimize-bulasanlar> (Erişim: 18.10.2021)

<https://www.tdk.gov.tr/yayinlar/sureli-yayinlarimiz/turk-dili-dergisi/turk-dili-mayis-2020>
(Erişim: 25.10.2021)

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/korona-ile-dilimize-bulasanlar-nevin-balta-288022h.html>
(Erişim: 14.10.2021)

Oğuz B. (2021). Türkçe Sözlüklere Göre “Salgın” Kavram Alanı, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021; 19 (1); 233-252

Ergin M. Üniversiteler İçin Türk Dili. Bayrak, 2012.

<https://www.ieu.edu.tr/tr/news/type/read/id/7382> (Erişim: 21.10.2021)

<https://kafkassam.com/koronavirus-ve-dil.html> (Erişim: 20.10.2021)

<https://sozluk.gov.tr> (Erişim: 21.10.2021)

<https://www.isikun.edu.tr/web/1695-15635-1> (Erişim: 28.10.2021)

İÇTEN OKUMA

INSIDE READING

C. Ergun ÇELİK

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

cergun98321@gmail.com

ÖZET

Gözlerin ve ses organlarının çeşitli hareketlerinden, zihnin anlamı kavrama gayretinden oluşan okuma, bir düşünce sürecidir, Sesli ve sessiz okumanın, bireyin yaşamındaki yeri inkâr edilemeyecek kadar önemlidir. Onunla bilgiler elde edilir, kültür sahibi olunur.

Bundan dolayı ilk öğretmen, ilk andan itibaren, bireylere zarar veren içten okuma alışkanlığından öğrencilerini uzak tutmalıdır

Öğretmen; Türkçenin fonetik ve morfolojik özelliklerini ilk andan itibaren sağlam bir temele oturtmalıdır.

Okuma görüp algılama, algıladığını anlama, anladığını seslendirme ya da yazma, zihinde yapılandırma gibi göz, ses organları ve zihnin çeşitli hareketlerinden oluşur. Göz resmeder, zihin algılayıp anlamlandırır, ses organları da canlandırır. (Çelik, 2006). İlk temel, öğretmenin tasarlamasıyla sağlam bir şekilde verildikten sonra, bireyin okuyup, öğrenmesi; önce sesli, sonra sessiz okuma alışkanlığını yaşamının bütün evrelerinde kullanması demektir. Ne yazık ki; ses çıkarmadan, ses organlarının çeşitli hareketlerinden meydana gelen ve bireyin yaşamında hiç yeri olmaması gereken, içten okuma denen bu kötü alışkanlık, ezbere yönelir. Seviliş, sindirilen bilgi kalıcı, içten okuma alışkanlığı ise bir müddet (üç hafta) sonra gidicidir. İçten okuma çok yavaş bir okuma alışkanlığı olduğu için, zihni yeteri kadar meşgul etmediğinden ötürü; öğretimi amaçlayan sesli okuma, anlamayı amaçlayan sessiz okumaya karşılık zihne yeni bir meşgale bulma imkânını vermemektedir. Bu nedenle hızlı okuma hızlı anlamayı doğurmaktadır. İçten okumada ilk andan itibaren zihin kendisine başka bir meşgale bulmakta, bireyi ezbere yöneltilip, başkalarının yardımına mecbur bırakmaktadır. Öğretmen ilk andan itibaren öğrencilerini bu içten okuma tuzağına düşürmemelidir.(çelik, 2006).

ABSTRACT

Reading, which consists of various movements of the eyes and vocal organs, and the effort of the mind to grasp the meaning, is a thought process. The place of reading aloud and silently in the life of the individual is undeniably important. With it, information is obtained, culture is acquired.

Therefore, the first teacher should keep his students away from sincere reading habits that harm individuals from the first moment.

Teacher; It should put the phonetic and morphological features of Turkish on a solid foundation from the first moment.

'Reading consists of various movements of the eye, vocal organs and mind such as seeing and perceiving, understanding what one perceives, vocalizing or writing what one understands, and structuring in the mind. The eye paints, the mind perceives and interprets, and the vocal organs enliven. (Steel, 2006). After the first foundation is given solidly by the teacher's design, the individual's reading and learning; It means using the habit of reading first aloud and then silently in all phases of his life. Unfortunately; This bad habit called sincere reading, which consists of various movements of the vocal organs without making a sound, and which should have no place in the life of the individual, leads to memorization. The information that is liked and digested is permanent, and the habit of reading sincerely disappears after a while (three weeks). Since heartfelt reading is a very slow reading habit, it does not occupy the mind enough; Reading aloud, which aims at teaching, does not give the mind the opportunity to find a new occupation, as opposed to silent reading, which aims to understand. Therefore, speed reading gives rise to fast comprehension. In heartfelt reading, from the first moment, the mind finds another occupation, directs the individual to memorization and compels the help of others. The teacher should not let his students fall into this sincere reading trap from the first moment.(Çelik, 2006)

GİRİŞ

Okumanın Çeşitleri

1. Sesli Okuma, 2. Sessiz Okuma, 3. Özgün (Orijinal) Okuma, 4. Hızlı Okuma, 5. İçten Okuma, (İçten okuma, okuma çeşidi değil, bir okuma alışkanlığıdır.)

Okuma:

Okuma; Gözlerin ve ses organlarının çeşitli hareketlerinden ve zihnin anlamı kavrama çabasından oluşan oldukça karmaşık bir etkinliktir. Dil denen araç yardımıyla seslendirme gerçekleşir. Okumanın ilk koşulu, sözcükleri kusursuz bir biçimde söylemek; doğru, doğal ve Türkçenin estetiği içinde ağızımıza uygun bir biçimde konuşur gibi okumaktır.

‘Okuma; görüp algılama, algıladığını anlama, anladığını seslendirme ya da yazma, zihinde yapılandırma gibi; göz, ses organları ve zihnin çeşitli hareketlerinden oluşur. Göz resmeder, zihin algılayıp anlamlandırır, ses organları da zihnin emriyle hançerede canlandırır.

Okuma bir düşünce sürecidir, onunla bilgiler elde edilir, kültür sahibi olunur. Sesli ve sessiz okumanın, bireyin yaşamındaki yeri inkâr edilemeyecek kadar önemlidir. Bundan dolayı ilk öğretmen, ilk andan itibaren, bireylere zarar veren içten okuma alışkanlığından öğrencilerini uzak tutmalıdır. İlk temel sağlam verildikten sonra, bireyin kendi kendine okuyup, öğrenmesi; önce sesli, sonra sessiz okuma alışkanlığını yaşamının bütün evrelerinde başarılı bir biçimde kullanacaktır.’ (Çelik, 2006, 18 – 30)

Öğretmen tarafından yapılacak örnek okuma biçimi, özgün okuma olmalıdır. Konuşur gibi okumanın bütün inceliklerini içermelidir. Sözcüğün uygunluğunu, vurgu ve tonlamaları, mimikler, jestler, çalımlar ve el-kol hareketleri gibi Türkçenin diksiyonuna dikkat edilerek söylenmelidir. Çünkü sesli okuma **“öğretimi” amaçlar**.

Türkçe dersi eğitim ve öğretim ilkesi gereği iç içe girişik yapıda bir derstir. Türkçe dersi; bir ders saati içinde sadece okuma dersi yapılamaz, sadece dinleme dersi yapılamaz, sadece özet yaptırma (anlatımlarda bulunma) dersi yapılamaz. Çünkü Türkçe dersi iç içe girişik bir derstir. Hatta özetlemeler; metni, metnin sözcükleriyle anlatamaz, anlatmamalıdır. Öğrenci, eğer metni, metnin sözcükleriyle özetliyorsa, bu özetleme değil, ezberdir. Okuduğundan veya dinlediğinden **anladığını** kendi söz varlığındaki sözcüklerle anlatmalıdır. Sınıf içi bir metin çalışması yapılırken, öğretmen özenle, sevgi ve saygı gösterisinde bulunarak hareket eder. Sınıf içi ders işleme çalışmalarına geçmeden önce, öğretmen ders hazırlığını tamamlar. Sınıf içi okuma çalışmalarını bir tasar dâhilinde yürütür.

Okumanın ilk koşulu, sözcükleri kusursuz bir biçimde söylemek; doğru, doğal ve Türkçenin estetiği içinde ağızımıza uygun bir biçimde konuşur gibi okumaktır. Okunanı kavrayıp ifade edebilmek, konuşur gibi okumaya dayanır. Sessiz okuma etkinliklerinde ise güdülen amaç çocuklara kendi kendine okuma alışkanlığı kazandırmaktır. Sessiz okuma, gözün okunanı resmetmesi olayıdır. Göz sadece resmeder, resmettiğini beyne iletir. Okuma eylemlerinin tümü beyinle gerçekleşir. Göz, seslendirilen sözcüklerden çok daha fazla sözcük görür. Bu yüzden hızlıdır. Sessiz okuma hızlı bir okuma çeşidi olduğu için, **anlamayı amaçlar**. Sessiz okuma sesli okumaya göre çok daha hızlıdır. Çünkü sessiz okumada hançere devre dışı olduğu için, görme ve anlama çok hızlı olur. Sessiz okuma, hançere ve ses organlarını devreye sokmadan, göz ve zihin ikilisinin ürünü olarak gerçekleşir. Türkçe dersi bir bütünlük içinde işlenir.

İÇTEN OKUMA:

Tanımı:

İçten okuma; gözlerle ve ses çıkarmadan, ancak ses organlarının çeşitli hareketleriyle oluşan bir okuma alışkanlığıdır. İçten okuma bir okuma çeşidi kabul edilmemelidir. İlk öğretmen durumu fark etmez, yanlışlıklar zamanında önlenmezse bu alışkanlık içten okumaya dönüşebilir. Bu okuma alışkanlığı çok yavaş olduğundan ve zihni meşgul etmediğinden, gözün satırlardaki sözcükleri resmederken, zihin başka bir meşgale bulduğundan gözün resmettiğini, yani okunanı anlama da söz konusu olamaz. İçten okuma, yavaş bir okuma biçimidir. Zihinle ilgisi olmayan, gözün sadece, tümceyi, paragrafı, metni resmetme olayıdır. Okuyucuya yarar yerine, zarar verir. Bir kez okunduğu zaman anlaşılması gereken tümce, paragraf, metin, 7-8 kez okunuyorsa, gözün resmettiğini, beyin algılamıyorsa, yapılan eylem içten okuma alışkanlığıdır. İlk andan itibaren önlem alınmalıdır.

“İçinden okuma: ezber okuma: İçinden okumaya çalışan pek çok okuyucu bu şekilde okur. Gözleyen ne okuduğunu işitmez, fakat okuyucu sanki sesli okuyormuş gibi dilini, dudaklarını ve gırtlaklarını hareket ettirir; bu okuma şeklinde bazen dudakların kıpırdadığı dışarıdan da gözlenir.” (Dökmen 1994: 27).

İçten okuma alışkanlığında, ancak dil ağız içinde sürekli kavislenip öne doğru gidip gelir. Okuma sırasında ses çıkarılmamasına rağmen, sözcükler dilin yardımıyla ağız içindeki hareketleriyle, ileri, geri gidip gelmesiyle, hatta kavislenmesiyle okunmuş olur. Bu esnada zihin başka bir meşgale ile uğraşmaktadır. Gözün resmettiğini algılamamaktadır. Okunandan anlama gerçekleşmemektedir. Zihnin algılama eylemi çok daha hızlıdır.

İçten okuma bireyin yaşamında hiç yeri olmaması gereken bir okuma alışkanlığıdır. Bu okuma alışkanlığı öğrenciye veya bireye bütün yaşamı boyunca yarar getirmez, zarar verir.

İçten okuma alışkanlığının ortaya çıkma sebebi sınıfta, sınıf içi okuma çalışmaları yaptırılırken öğretmenin örnek okumasından itibaren öğrencilerin arkalarına yaslanıp, örnek okunanı ya da söyleneni dinlemeleri sağlanmalıdır.

İçten okuma, bu eylemin tam tersinin gerçekleştirilmesinden kaynaklanır. Şöyle ki önce öğretmen; örnek sesli okuma yapar. Bu örnek okuma, konuşur okuma olmalıdır. Yani özgün okuma olmalıdır. Öğretmen, böyle örnek okuma yapmadan, metni sınıfta herhangi bir öğrenciye okutur; sınıfın diğer öğrencileri de bu sesli okunanı; siz de sessiz okuma yaparak, arkadaşınızı takip edin diyor, öğretmen; sesli ve sessiz okumanın farkını bilmediğini ortaya koymuş olur. Sonuçta bu öğrenciler okuduklarından hiçbir şey anlamazlar.

Çünkü sessiz okuma, sesli okumaya göre daha hızlıdır. 18-24 yaş grubundaki bir öğrencinin, bir dakikada sözcüklerin üst orta yerinden sıçrayışlarla seslendirilen (250-281) sözcüğe karşılık; sessiz okumada göz daha fazla sözcük okuduğundan (350-410) sözcük görüyorsa ki; görüyor. Öyleyse sessiz okuma, sesli okumaya oranla çok daha hızlıdır.

Okunan bir metin, bir şiir veya herhangi bir yazı, okunan metnin sözcükleriyle anlatım alanına (özetleme) sokuluyorsa, bu okuma eylemi ne sesli okuma, ne de sessiz okuma olur. Bu alışkanlık içten okumayı pekiştirir. İçten okuma eylemini gerçekleştirir. Sınıfta öğretmen öğrencilerini, yaşamın diğer evrelerinde ise bireyler bu alışkanlığı kendilerinden uzak tutmalıdır. Öğrenciler, sınıfta sesli veya sessiz okuma eyleminden sonra, okunandan veya

dinlediğinden anladığını, sözcük dağarcığındaki sözcüklerle anlatmalıdır. Örneğin 15- 20 tümceden oluşan bir metni 3-5 tümce ile anlatabilme becerisi göstermelidir.

Sesli ve sessiz okumanın, bireyin yaşamındaki yeri inkâr edilemeyecek kadar önemlidir. Bundan dolayı ilk öğretmen, ilk andan itibaren, zarar veren, ezbere yönelten, içten okuma alışkanlığından öğrencilerini uzak tutmalıdır. İlk temel sağlam verildikten sonra, bireyin kendi kendine okuyup, öğrenmesi; önce sesli sonra sessiz okuma alışkanlığını yaşamının bütün evrelerinde kullanacaktır. Hatta hızlı okuma alışkanlığı ile 18-21 dakika olan dikkat süresini bile 45-55 dakikaya çıkarabilecektir. Yani zikzak okuma yerine, blok okuma alışkanlığını tercih etmiş olacaktır. Bu eylem de hızlı anlamayı doğuracaktır. Aksi takdirde içten okuma alışkanlığı okunan metni ezber hale getirir.

“Ezber”: “göğüsten” anlamına gelen Farsça kökenli bir kavramdır.

Ezber: (f. b. i.) Zihinde tutma, unutmamaya çalışma. Ez: - den, - ten; -ber: göğüs ezber: göğüsten anlamındadır (Devellioğlu, 1984: 293).

İçten okuma, okuma alışkanlıklarının en yavaşıdır. Okuma çeşitlerinden sayılmamalıdır. İçten okuma, göz okumasının (sessiz okuma) hızını keser. İçten okuma, sesli okumadan da yavaş olan bir okuma alışkanlığıdır.

İçten okuma, bir okuma çeşidi olarak kabul edilmemeli; olumsuz davranışları içeren bir okuma alışkanlığı olarak değerlendirilmelidir. Çünkü içten okuma alışkanlığı ile düzeyine uygun bir sözcük dağarcığını kazanamaz.

“Sessiz okumanın sesini çıkarmayarak içinden sözcükleri söylemek olmadığı belirlenmelidir.” (Demirel, 1999: 66).

Okunan yazının anlaşılmasını güçleştiren bu alışkanlık öğrenciye zarar verir. Bu okuma alışkanlığı öğrenciye okuduğunu anlamayı değil, ezberlemeyi öğretir. Öğrencinin okuma zevkini öldürür, okuma alışkanlığı kazanmasını engeller. Evde aile bireylerine okul ödevlerini yaptırır. Okula zevkle gideceğine, gitmemek için türlü bahaneler oluşturur. Değişik mazeretler bulur. Yeter ki okula gitmesin. Ailede büyükler, okulda öğretmen okula giden öğrenciye okulu sevdirmeli. Yaşamın bütün güzelliklerinin okuma ile elde edileceğini sevdirecek, oyun oynatır gibi öğretmelidir.

Öğretmen, ilk sınıflardan itibaren öğrenciyi bu alışkanlıktan uzak tutmalıdır. Bunun için sınıf içi okuma çalışmalarında; öğretmen dersin bitimine yakın sürede, sınıfın ön orta yerinde, bir sonraki gün ya da haftada işleyeceği metni, burun istikametiyle, bütün öğrencilerin duyabileceği ses tonuyla, Türkçenin diksiyonuna ve estetiğine uygun bir seslendirme ile okumalıdır.

Dersten sonra eve giden öğrenci, öğretmenin okumasını taklit ederek okumaya çalışır. Bir sonraki gün ya da haftada, sınıfa gelindiği zaman, işlenecek olan metin, önce sınıfa sessiz okutulur. Sessiz okuma eylemini bitiren öğrenci, dik oturarak arkasına yaslanır. Tüm sınıf sessiz okumayı bitirdikten sonra, öğretmen ikinci kez sınıfın ön orta yerine geçip, metni konuşur gibi okur. Sonra birkaç (iki-üç) öğrenciye okutur. Sınıf içi okuma çalışmalarına devam edilir. Öğretmen: Sesli okunan bir metni takip ettirmemeli, öğrencilerin arkalarına yaslanıp okunanı dinlemelerini sağlamalıdır. Eğer öğretmen; “Oğlum veya kızım, sen oku. Çocuklar siz de sessiz okuyarak takip edin.” diyorsa; peşinen öğrencileri bu kötü alışkanlığa yöneltmiş olur. Bu tür yönlendirmeleri yapan bir öğretmen, sessiz okumanın sesli okumadan çok daha hızlı olduğunu bilmeyen, sesli ve sessiz okumanın özelliklerini kavrayamamış biri demektir.

Öğretmen okuma çeşitlerinin bütün özelliklerini bilmelidir. Aksi takdirde beceriler toplamı olan Türkçe dersinin kazanımlarını öğrencilerine aktarmakta zorlanacaktır. Öğrenciler de yaşamları boyunca, hep üç haftalık fasılalar halinde yaşayacaklardır. Çünkü ezber bilginin üç hafta sonra unutulduğu, yeni bilgilerin ezberlenmesi için çaba harcanması gerektiği bilinmektedir.

‘Unutulmamalıdır ki, sınıfta öğretmen ve öğrenci ikilisi birlikte bilgi üretirler. Rehber öğretmendir. Öğretmenin iki kolu arası sevgi limanıdır. Bir limana nasıl ki, gemi, taka, sandal, vapur, kayık gelip kendilerine yer buluyor ve demirliyorlarsa; öğretmenin, sınıfın düzeyinde tutması gereken; fizyolojik ve psikolojik hastalıklar “pepe, dığdığı, kekeme”, işitme özürü, görme kusurlu, geri zekâlı ve üstün zekâlı tüm öğrencilerini iyi tanımalı ve sınıfın düzeyinde tutmalıdır. Sınıf içi ders işleme çalışmalarına geçmeden önce, öğretmen ders hazırlığını tamamlar. Sınıf içi okuma çalışmalarını bir tasar dâhilinde yürütür.

Öğretmen; Türkçenin diksiyonuna dikkat etmelidir. Çünkü sesli okuma “öğretimi” amaçlar.

Öğrenci, bir sonraki gün ya da hafta için hazırlayacağı bu metni, evde; sınıfın ön orta yerinde, burun istikametiyle konuşur gibi okuyan öğretmeni taklit ederek okumaya çalışacaktır. Öğretmen, derse metni okumadan gelen öğrencilerini de sınıfta, incitmeden, akranları arasında küçük düşürmeden, benliklerine saygılı bir biçimde davranarak kendisini taklit ettirmeye özendirerek biçimde hazırlamalıdır. Bütün bu çalışmaları bir tasar dâhilinde yapmalıdır.

Öğretmen; işleyeceği metni, hazırlıksız, okumadan gelen öğrenciyi de metne hazırlamak ve alıştırmak için, sessiz okuma yaptırmalıdır. Okumadan, hazırlıksız gelen öğrenci de bu esnada metni okuyup, metin hakkında bilgi edinmiş olacaktır. Bu aşamada aynı metni, öğretmen ikinci kez örnek okuma yaparak, öğrencilerini güzel okumaya yöneltmelidir. Öğretmen işleyeceği her metni ses istikametiyle iki (2) kez örnek okumalıdır. Öğretmen, öğrencilerinin sesli okuma düzeylerini ölçmek, öğrenmek ve bilmek zorundadır. Çünkü öğretmen öğrencisini tanımalıdır. 40 dakikalık dersin bütününde, sürekli okuma çalışması yapılamayacağını bilmek durumundadır. Bilinmeyen sözcükler üzerinde ders boyu durulmamalıdır. 40 dakikalık dersi sessiz okuma yaptırmamalıdır. Türkçe öğretimi ve dersi iç içe girişik bir derstir. Öğretmen, bu iç içe girişik dersi oyun oynatır gibi, sınıf içi çalışmalarında tamamlar.

Anlamı bilinmeyen sözcükleri de alt alta yazıp ezberletmemelidir. Bu sözcüklerin her birini değişik beş (5) tümcede kullanarak; asli manada, mecâzi manada, deyim manada, terim manada ve argo manada ezberletmeden sözcük dağarcıklarına kazandırmalıdır.

Öğretmen öğrencilerine; ilk okuma – yazma düzeneğini kavratmak, okuma, anlama, dinleme ve anlatabilme becerilerini kazandırır. Öğrencilerini geleceğe hazırlar.

Okuma ve dinleme etkinliği, anlama yeteneği ile tamamlanır. Anlatma ise okunanı ve söyleneni dinlemenin, dinlediğini anlamanın sözlü ya da yazılı ifadesidir. Bu ifade bireyin okuduğundan ya da dinlediğinden anladığını kendi sözcük dağarcığındaki sözcüklerle anlatabilme becerisi göstermesidir. Bu da doğru ve amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığını kazandırır.

Öğretmen;

* İşlenecek metni; okumadan gelen öğrencileri de metne hazırlamak için, önce sessiz okuma yaptırır.

* Sesli okumayı öğrencilerden önce, ikinci kez öğretmen okur, daha sonra bir kaç öğrenciyeye sesli okuma yaptırılır. Sesli okumalar hep aynı öğrencilere yaptırılmaz. Öğretmen öğrencisini tanı, bundan dolayı okuma parçalarını sınıfın tüm öğrencilerinin okumalarını ayrı derslerde

sağlar. Okuma düzeylerinin bilinmesi gerekir. Öğretmen öğrencilerinin okuma düzeylerini bilir.

- * Metinde anlamı bilinmeyen sözcüklerin anlamlarını sözlükte buldurma,
- * Bu sözcükleri; varsa gerçek anlamda, mecazî anlamda, deyim anlamda, terim anlamda, argo anlamda ifade bulacak şekilde değişik tümcelerde kullanırma,
- * Sözcükleri alt alta yazdırıp ezberletmeden bu anlamları ifade edecek biçimde tümcelerde kullanarak, bu sözcükleri, sözcük dağarcıklarına katma, metnin işlenişindeki soruları yanıtlama,
- * Ana fikir ve yardımcı öğeleri buldurma.

Bu nedenle Türkçe dersi bir bütünlük içinde işlenir. Birinci sınıf öğrencilerine okuma ve yazma düzeneği kavratıldıktan sonra, yani öğrenci gördüğünü okuyabiliyor, okuduğunu yazabiliyorsa, sesli okuma çalışmaları yaptırılabilir. 1 – 2 ve 3. Sınıflarda sesli okumaya ağırlık verilmelidir. Sessiz okuma; birinci sınıfın son ayında sezdirilir. Bu devre ile birlikte T D K Türkçe Sözlük kullanımı da kavratılmaya çalışılır. İkinci sınıftan itibaren, bir sözcüğün anlamını sözlükte bulabilme becerisi kazandırılır.’ (Çelik, İlköğretimde Türkçe ve Öğretimi Dersinde Sınıf İçi Okuma çalışmaları 2019)

Okuma Zararlı Olur mu?

Evet, bu içten okuma alışkanlığı zararlıdır. Bu okuma; okuma çeşitlerinden değil, öğrencilerin alıştırılmaması gereken bir okuma alışkanlığıdır. Çünkü okuma ile ilgili bu olumsuz alışkanlıkların sonucunda öğrenci kendi yetenek ve becerilerinin farkına varamamakta, kendi güçlüklerini giderememekte, kendisini daima başkalarının yardımına muhtaç bir kişi olarak görmektedir.

Nasıl okuyacağını, okunandan neler anlaması gerektiğini çözemeyeceği için, her zaman başkalarının yardımına gereksinim duyacaktır. Bu nedenle öğretmen ilk sınıftan itibaren, okuma - yazma düzeneğini kavratmaya başladığı andan itibaren öğrencileri bu alışkanlıktan uzak tutmalıdır. Öğrencilerinde Türkçenin becerilerini, öğretim etkinlikleri arasında uyumlu bir ilişki kurarak, geliştirmelidir.

Bu beceriler: okuma - yazma düzeneğinin kavratılması, dinleme, konuşma, okuma, yazma, görsel okuma ve görsel sunudur.

Öğrenciye okunanı kavratmak için dinleme becerisi de kazandırılmalıdır. Sınıfta sesli okunan bir metni, sessiz (göz okuması) okutup takip ettirme, çok zararlı olan içten okuma alışkanlığının ortaya çıkmasına neden olur.

Göz okuması hızlı olduğu için; sesli okuyan öğrenciyi diğer öğrencilerin takip etmesi çok büyük hata olur. Hızlı okuma olan sessiz okumayla, sesli okunanı takibe zorlanan öğrenci, okunan metnin satırlarını veya sözcüklerini, kalemi ya da parmağıyla takip etmek zorunda kalır.

Dudakları oynatmadan, ses çıkartmadan yapılan bu sessiz okuma geri dönüş yaptırıp hep tekrarlara dayanacaktır. Mırıltılı ve fısıltılı bir biçimde yapılmayan bu okuma, çocuklarda ağzın içinde dilin oynamasına, tümsekleşip inmesine, hareket etmesine neden olacaktır. Bu durum, zamanla içten okuma diye adlandırabileceğimiz, kötü bir alışkanlık halini alacak ve okunan metin, birkaç kere (7-8 kez) okunup, ezber hale getirilecektir.

Bir taraftan öğretmenin yanlış uygulaması sonucu sesli okunanı izlemek, diğer taraftan metni sadece ses çıkarmadan, ağzın içinde dilin hareket etmesi sonucu, sessiz okumak ikilemi bu en

yavaş olan içten okuma alışkanlığını pekiştirmiş olur. Onun için öğretmen, sesli okunan metni dinletmelidir.

Sesli okuyan öğrenciyi, diğer öğrencilerin takip etmeleri önlenmelidir. Sesli okunan ya da söyleneni dinlemeleri sağlanmalıdır.

Noktalama imlerinin işlevlerini ses tonundan da yararlanarak hissettirmek amacıyla, öğretmen yapacağı sesli okumayı, öğrencilerini yüksek sesle okuyarak kendisini takip ettirebilir. Bu takip ettirme eylemi birinci sınıfın son aylarında ve ikinci sınıfın birinci yarısının ilk ayları içinde olabilir.

Öğretmen, sesli okunan bir metni öğrencilere takip ettirmemeli, onların sadece dinlemelerini sağlayarak kavratmaya çalışmalıdır. Bu süreçte dinlediklerini anlamaları sağlanmalıdır.

Sınıf içi okuma çalışmalarında dinleme süresinin, öğrencilerin dikkat süreleri kadar olması gerektiği unutulmamalıdır.

Belirtildiği gibi **sesli okuma**, okuma düzeneğinin kavratılmasına ve dinleme alışkanlığının kazanılmasına yardım ettiği için **öğretimi** amaçlar.

Yaşamımızda en çok kullandığımız; zaman açısından en ekonomik olan okuma türü **sessiz okumadır**. Göz ve zihin ikilisinin etkin rol alması anlamayı hızlandırmaktadır. Sessiz okumada hançere devre dışı bırakıldığı için okuma hızı artmakta, bu da **anlamayı** kolaylaştırmaktadır. **Sessiz okuma anlamayı amaçlar**.

Sesli ve sessiz okumaya karşılık, kötü bir alışkanlık olan içten okuma ise zihin ile ilgisi olmayan duyma ve görme organlarının ortaklaşa eylemleri sonucu gerçekleştiği için bireyi ezberle yöneltilmektedir. Yani öğrenme ve anlama gerçekleşmediği için defalarca okunan metin göz baskısı (preslemesi) ile ezberlenmiş olur. Zihnin emriyle göz, tümceyi, paragrafı, hatta metni resmederken, zihin kendine yeni bir meşgale bulur. Zihnin algılama hızı görme eyleminden daha hızlı olduğu için, yeni bir meşgale bulmuş olur. Zihin okunanı belli bir süre, yaklaşık olarak üç (3) hafta için depolar, sonra siler. Bu nedenle içten okuma alışkanlığından uzak durulmalıdır.

Sonuç:

Öğrenme ile elde edilen okuma, okumaya hazırlık, yazmaya hazırlık devrelerinden sonra, bireyi yetenek ve beceri sahibi yapar.

Okuma etkinlikleri, Türkçe dersinin kazandırdığı bütün becerilerde eksen oluşturmaktadır.

Öğretmen; Türkçenin fonetik ve morfolojik özelliklerini ilk andan itibaren sağlam bir temele oturtmalıdır.

Türkçe öğretimine başlangıç aşamasından itibaren okunanı ya da söyleneni dinlemenin, öğrenme ve anlamının en önemli yollarından biri olduğu bilinmektedir. Okuma ve dinleme etkinliği, öğrenme ve anlama yeteneği ile tamamlanır.

Anlatma ise okunanı ve söyleneni dinlemenin, dinlediğini anlamının sözlü ya da yazılı ifadesidir. Birey okuduğundan ya da dinlediğinden anladığını kendi dağarcığındaki sözcüklerle anlatabilmelidir. Bu da doğru ve amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığını kazandırır.

Bireyin anladığını kendi sözcükleriyle ifade etmesi, doğru ve düzgün anlatma isteği en kısa yoldan, en açık ve zihinlerde etki bırakacak biçimdeki beceriler olmalıdır. Söylenenleri ya da

okunanları kalıplaşmış sözcük veya tümcelerle ifade etmenin temelinde, yine ezber bilginin ve içten okuma alışkanlığının etkisi olduğu bilinmektedir.(Çelik, 2006: 18 / 30).

KAYNAKÇA

- Çelik, C.Ergun, (2006), Sesli ve Sessiz Okuma ile İçten Okumanın Karşılaştırılması.
- Çelik, C. Ergun, (2019, İlköğretimde Türkçe ve Öğretimi Dersinde Sınıf İçi Okuma çalışmaları.
- Demirel, Özcan (1999), Türkçe Öğretimi, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Derleme Sözlüğü IX. L – R.(1993), 2. Baskı Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit (1984), Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Sözlük. Aydın Kitabevi Ankara.
- Dökmen, Üstün (1994), Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlığı Üzerine Psiko – Sosyal Bir Araştırma, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2531, İstanbul.
- T D K Türkçe Sözlük, (2011) Cilt: 2 Yeni Baskı Ankara.

AÇLIK OYUNLARI SERİSİNDE TOTALİTER REJİMİN DEMOKRASİYE EVRİMİ

THE EVOLUTION OF THE TOTALITARIAN REGIME TO DEMOCRACY IN THE HUNGER GAMES SERIES

M. Halil SAĞLAM

Siirt Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
mhalil.saglam@gmail.com

ÖZET

Açlık Oyunları serisi *Açlık Oyunları* (2008), *Ateşi Yakalamak* (2009) ve *Alaycı Kuş* (2010) olmak üç romandan oluşmaktadır. Serinin ana teması totalitarizme karşı verilen özgürlük mücadelesidir. Romanlarda vaka örgüsü ileri düzey teknolojiyle donatılmış Panem’de geçmektedir. Panem, Amerika’da çıkan doğal afetler ve savaşlar sonrası kurulmuş totaliter bir devlettir. 12 mıntıkaya ayrılan devletin başkenti Capitol’dür. Panem’in burjuva sınıfı Capitol’de; yoksul halkı ise etrafı elektrikli çitlerle çevrili mıntıklarda yaşamaktadır. Devlette derin bir kast sistemi vardır. Mıntıklar arasında zorunlu haller dışında iletişim ve ulaşım yasaklanmıştır. Burjuvanın en büyük eğlencesi televizyon ekranlarından yayınlanan *Açlık Oyunları*’ni izlemektir. *Açlık Oyunları*, 13. Mıntık’a’nın isyanı üzere 74 sene önce Panem’de oynanmaya başlanmıştır. Amaç mıntika halkını cezalandırmak ve baskı altında tutmaktır. Oyunlar yayın teknolojisiyle donatılmış geniş bir arenada oynanmaktadır. Büyük ödülü sadece yarışma sonunda canlı kalabilen kişi kazanmaktadır. İlginç olan şey, arenadaki katliamların ve işkencelerin Panem halkına televizyon ekranlarından izletilmesidir. Panem’de her evde televizyon bulundurma zorunluluğu vardır. Romanda aç kalmamak için birbirini öldüren ve bu dramatik tabloyu coşku ve heyecanla izleyen duyarsız kitlelerle karşılaşırız. Protagonist Katniss, rejimin dayatmalarına isyan ederek bir özgürlük mücadelesi başlatır. Serinin *Ateşi Yakalamak* bölümünde başlayan bu mücadele *Alaycı Kuş*’ta sonuçlanmaya yakın hale gelir. Katniss, romanın sonunda toprağında doğal bitkilerin yetiştiği, insanların açlık uğruna katledilmediği ve özgürce kararlar verebildiği ütopyasına kavuşur. Romanda Katniss, özgürlük mücadelesi için bir rol model olarak sunulur. Onun başarısındaki mesaj açıktır: İnsanoğlunun özgürlüğe olan inancı sonunda galip gelir ve kendisini baskılayan despotizmi yok eder.

Açlık Oyunları serisi, salt estetik yargılarla kaleme alınmış bir roman serisi değildir. Seride modernleşmeyle birlikte halen ilkel çağ geleneklerini yaşayan geleceğin distopik dünyası eleştirilmektedir. Colinn, roman serisinde özellikle totalitarizme eğilimli ülke liderlerine ve sosyal sorunlara karşı duyarsızlaşan burjuva sınıfına gönderme yapar. Amerikalı yazar, bu konudaki kaygılarını yansıtır.

Bu çalışma *Açlık Oyunları* serisi gibi edebiyat ve sinema tarihi açısından önemli bir eserin içerdiği mesajları ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışma totalitarizme ait bulgularla sınırlı tutulmuştur. Çalışmanın bu alanda yapılan araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Açlık Oyunları, Totalitarizme, Demokrasi.

ABSTRACT

The Hunger Games series consists of three novels *The Hunger Games* (2008), *Catching Fire* (2009) and *Mockingjay* (2010). The main theme of the series is the freedom struggle against totalitarianism. The plot of the novels takes place in Panem, equipped with advanced technology. Panem is a totalitarian state established after natural disasters and wars in America. The capital of the state, which is divided into 12 districts, is the Capitol.

The bourgeois class of Panem lives in the Capitol. Poor people live in areas surrounded by electric fences. There is a deep caste system in the state. Communication and transportation between zones are prohibited, except in cases of necessity. The greatest entertainment of the bourgeois is to watch the Hunger Games broadcast on television screens. The Hunger Games started to be played 74 years ago in Panem, as the 13th district rebelled. The goal is to punish and oppress the people of the district. The games are played in a large arena equipped with broadcast technology. Only the person who survives at the end of the competition wins the grand prize. The interesting thing is that the massacres and tortures in the arena were shown to the people of Panem on television screens. In Panem, it is obligatory to have a television in every house. In the novel, we come across insensitive masses who kill each other in order not to starve and watch this dramatic picture with enthusiasm and excitement. Protagonist Katniss starts a freedom struggle by rebelling against the impositions of the regime. This fight, which started in the *Catching Fire* episode of the series, closes in on the *Mockingjay*. At the end of the novel, Katniss reaches her utopia where natural plants grow on her soil, people are not killed for hunger and can make free decisions. Katniss is presented as a role model for the freedom struggle in the novel. The message of his success is clear: Mankind's belief in freedom will surely prevail and destroy the despotism that suppresses it.

The Hunger Games series is not a novel series written with purely aesthetic judgments. The dystopian world of the future, which still lives the traditions of the primitive age with modernization, is criticized in the novels. In his novel series, Collins refers especially to the leaders of countries inclined towards totalitarianism and the bourgeois class, which has become insensitive to social problems. It reflects their concerns on this issue.

This study aims to reveal the messages contained in an important work in terms of literature and cinema history, such as the *Hunger Games* series. The study was limited to the findings of totalitarianism. It is thought that the study will contribute to the researches in this field.

Keywords: The Hunger Games, Totalitarianism, Democracy

GİRİŞ

Romanlar, içinde buldukları şartların ürünüdür. Kaleme alındıkları dönemin sosyal, siyasal ve kültürel özelliklerini yansıtırlar. Bir edebî tür olarak temsil ettikleri gerçeklikler gibi sosyolojik ve psikolojik bir durumun sonucu olabilmektedirler. Yirminci yüzyılda yaşanan sosyal, siyasal, ekonomik ve teknolojik yıkımlara bağlı olarak romanlar, insan ilişkilerinin ve toplumsal gerçeklerin sorgulandığı bir platform halini alır. Estetik haz sahibi entelektüel yazarlar bu platformu başarıyla değerlendirirler. Çünkü roman platformu okuyucu üzerinde çok daha etkili olabilmektedir. Yazarlar roman platformunu kullanırken doğal olarak içinde buldukları sosyal ve siyasal şartlardan etkilenirler. Dönemin egemen gerçekleri romanın gerek biçim gerekse konu düzlemlerini belirler (Ecevit, 2006). Romancıların anlattıkları aslında hayatın gerçeklerine dair sosyolojik, psikolojik ve siyasal sorunlardır. Durali Yılmaz'ın ifadesiyle romancı “dünyayı kendi kabiliyetine göre özümseyerek ve yorumlayarak oluşturur” (2011:30). Bunu yaparken de ona estetik bir değer katar. Roman, bir anlamda yazarın estetik yargısıdır. Fakat onu salt estetik yargı olarak değerlendirmek çok da doğru bir yaklaşım olmaz. Muhakkak onun yapısına sindirilmiş sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik mesajlar olacaktır. Eleştirmenin bir görevi de bu tür mesajları analiz etmektir.

Roman, zengin içeriğiyle hikâye edici metinler arasında dikkat çekici bir türdür. Çağımızda her ne kadar televizyon, sinema ve sosyal medyanın gölgesinde kalsa bile yine de popüleritesini korumaktadır. Son dönemlerde beyaz perdeye uyarlanan çok sayıda romanın olması türün etki alanını açıkça ortaya koymaktadır. Sınıflar arası çatışmalar arttıkça, teknolojik gelişmeler kaygı verici boyuta ulaştıkça ve toplumsal dengeler bozuldukça romanlara rağbet artmaktadır. Çünkü roman, sosyolojik gerçekleri çok daha yoğun duygularla aktarma özelliğine sahiptir.

Araştırma kapsamında incelenen romanlar Amerikalı yazar Suzanne Collins'in *Açlık Oyunları* (2008), *Ateşi Yakalamak* (2009) ve *Alaycı Kuş* (2010) romanlarından oluşmaktadır. Seri, sinemalara da uyarlanarak (2012-2014) geniş bir izleyici kitlesine ulaştırılmıştır. “Suzanne Collins'in çok satan gençlik serisinden uyarlanan *Açlık Oyunları*, bir yandan Hollywood'un *Twilight*, *Harry Potter* gibi gençlik serisi uyarlamaları furyası içinde değerlendirilen, diğer yandan aşk, aksiyon, dram, kahramanlık, distopya öğelerinin iç içe geçtiği türler arası bir alanda yer alan, içinde yaşadığımız dünyanın toplumsal, politik, ekonomik koşullarını sorunsallaştıran bir bilim kurgu serisidir” (Şen, 2020: 141). Collins 1962 yılında Connecticut'de dünyaya gelmiştir. Indiana Üniversitesi Drama ve İletişim bölümlerinden mezun olmuştur. Amerikalı yazar, Clarissa Explains It All, The Mystery Files of Shelby Woo, Little Bear ve Oswald gibi birçok çizgi filmin yayın faaliyetine katılmıştır. Televizyon yayıncılığının yanında yazarlık faaliyetini de sürdüren Collins *Yeraltı Günlükleri* ve *Açlık Oyunları* serisiyle ünlenmiştir.

SERİNİN ÖZETİ

Açlık Oyunları

Yakın bir geçmişte dünyada şiddetli kurallık, yangın ve sel gibi doğal afetler çıkmış; bunun üstüne teknolojik savaşlar da yaşanınca Amerika tarih sahnesinden silinmiştir. Onun yerine Kuzey Amerika'da ileri düzey teknolojik imkânlarla sahip Panem devleti kurulmuştur. Panem'in başkenti Capitol'dür. Totaliter rejimle yönetilen devlet 12 mntıkaya ayrılmıştır. Capitol'de lüks ve eğlence içinde burjuva sınıfı yaşarken mntıklalarda yoksul halk yaşamaktadır. Capitol'ün tüm ihtiyaçları mntıklar tarafından sağlanmaktadır. Her mntıkanın

farklı bir görev alanı bulunmaktadır. Kimi mıntıklar madencilik, kimi tarım kimi de hayvancılıkla uğraşmaktadır. 74 sene önce 13. mıntıka Capitol'ün totaliter uygulamalarına itiraz ederek bir isyan çıkarmıştır. Capitol, çıkan isyanı şiddetle bastırdıktan sonra Panem'de "Açlık Oyunları" adı altında hem bir eğlence hem de bir cezalandırma yarışması başlatmıştır. Yarışmalar her yıl ülkenin on iki mıntıkasından seçilen 12-18 yaş arası kız ve erkek çocukların tek kişi kalana kadar savaştığı bir yarışma programıdır. Program Panem halkına canlı olarak izletilmektedir. Yarışmaya katılan çocuklara haraç denilmektedir ve bu çocuklar mıntıka sakinleri arasından kurayla çekilmektedir. O yıl 12. Mıntıka'nın talihsiz oyuncusu Katniss'in kız kardeşi Prim olmuştur. Barış Muhafızları Prim'i iki kolundan tutup yakaladıkları sırada Katniss ortaya atılır ve Prim'in yerine gönüllü olarak "ölüm yarışmasına" katılacağını söyler (Collins, 2010:20-30). Bu arada 12. Mıntıka'nın erkek yarışmacısı olarak fırıncının oğlu Peeta Mallark seçilir. Peeta, ilkokuldan beri Katniss'e gizli bir hayranlık duymaktadır. Daha sonra bu gizli hayranlık aleni bir aşka dönüşür. Her iki haraç Capitol'e doğru yol alırlar. Yol boyunca onlara 12. Mıntıka'nın eski galiplerinden şimdi ise tam bir alkolik olan Haymitch akıl hocalığı yapar. Katniss ve Peeta kısa bir süreliğine eğitim aldıktan sonra kendilerini vahşi arenada bulurlar. 24 kişi olarak katıldıkları bu yarışın sadece bir kazananı olacaktır. Yani artık Katniss ve Peeta birer rakiptir. Bütün yarışmacılar arenada göz hapsindedir. Arenanın merkezinden uzaklaşacak biri olursa üzerlerine mutta adı verilen vahşi hayvanlar salınmaktadır. Katniss ok atma yeteneği, Peeta ise kamufle olabilme yeteneği vardır. çocuklar bu becerileriyle hayatta kalmayı başarmıştır. Oyunların sonuna gelindiğinde sadece Katniss ile Peeta sağ kalmıştır. Oyun kuralına göre geriye tek bir haracın kalması gerekmektedir. Peeta, seyircilerin önünde Katniss'in yerine ölmek istediğini söyler. Katniss ise buna razı olmaz. Duygusal yoğunluğun yaşandığı bu sahnedeki Katniss, cebinden çıkardığı zehirli böğürtlenlerle Peeta'yle birlikte intihar edeceğini ilan eder. Amacı seyircilerin desteğini alarak oyun kuruculara yarışmanın kurallarını değiştirtmektedir. Oyun kurucular seyircilerin tepkisini çekmemek için her iki haracı da birinci ilan ederler. Bu durum izleyicileri ve 12. Mıntıka sakinlerini çok memnun etse de Capitol başkanı Snow'u öfkelenendirir. Çünkü oyunların kuralları değiştirilmiş totaliter Snow'un itibarı sarsılmıştır. Serinin ikinci bölümü olan *Ateşi Yakalamak*'ta Snow intikam peşindedir.

Ateşi Yakalamak

Capitol başkanı Snow'un en büyük amacı mıntıklarda isyan çıkarma potansiyeline sahip olan Katniss'i öldürmektir. Fakat bunu yaparken de Panem halkının tepkisini almaması gerektiğini bilir. Katniss'i öldürmenin tek meşru yolu onu tekrar Açlık Oyunları'na dâhil etmektir. Normalde Katniss ve Peeta'nın 75. Açlık Oyunları'na akıl hocası/koç olarak girmeleri gerekmektedir. Fakat oyunun kuralı Başkan Snow'un isteğiyle değiştirilerek her iki koçun da oyunlara haraç olarak girmeleri sağlanır. Bu arada mıntıkların ayaklanmasından korkan Başkan Snow, Katniss ve Peeta'yı gerçek âşıkarmış gibi davranmaları konusunda uyarmıştır. Katniss ve Peeta ölümlerine sebep oldukları kişilerin aileleri ile karşılaşacakları için oldukça endişelidirler. Fakat umdukları şey gerçekleşmez; mıntıka sakinleri Katniss ve Peeta'ya sempatiyle yaklaşır. Mıntıkların duvarlarına Katniss'in sembolü olan Alaycı Kuş'un resimleri çizilir. Katniss artık mıntıklarda umudun ve direnişin sembolüdür. Katniss, müttefiki olan Rue'nun yaşadığı 11. Mıntıka'ya geldiğinde yaşlı bir adam onu bütün mıntıka adına selamlar. Katniss'e karşı olan ilgiyi fark eden barış muhafızları halkta korku uyandırmak için yaşlı adamı acımasızca öldürürler. Başkan Snow, Katniss'in her geçen gün güçlendiğinin farkındadır. Bunun için bir an önce onu öldürmeyi planlar. Arenadaki bütün kurgu Katniss'i öldürmeye yöneliktir. Fakat Katniss müttefiklerin desteğiyle hayatta kalmayı başarır. İsyancılar oyun kumanda merkezinin arena ile olan bağlantısını keserek Katniss'i 13. Mıntıka'ya kaçırlar. Peeta ise çıkan çatışmalarda Capitol'e esir düşmüştür. Katniss'i elinden kaçırdığına

öfkelenen Başkan Snow 12. Mıntıka’da büyük yıkımlar gerçekleştirir. Vaka örgüsü bundan sonra ağırlıklı olarak 13.Mıntıka’da geçer. Mıntıka sakinleri yıllar önce yer altında örgütlenerek Capitol’a karşı bir isyan hazırlığı başlatmışlardır. 13.Mıntıka artık özgürlük mücadelesinin ana merkezi olmuştur. Mıntıka yönetimi devrimin başarılı olabilmesi için Katniss’ten yararlanmayı planlamaktadır. Serinin son kitabı olan Alaycı Kuş’ta Capitol’e karşı başlatılan özgürlük mücadelesi anlatılır.

Alaycı Kuş

Serinin son kitabı olan *Alaycı Kuş*’ta Katniss’in “Alaycı Kuş” olma yolundaki maceraları anlatılır. Katniss, 13. Mıntıka’nın kadın başkanı Alma Coin tarafından, Capitol’e karşı propaganda yapmak üzere görevlendirilir. Ondan istenen Snow’u öldürüp Capitol rejimine son vermektir. Katniss’in de asıl isteği budur. Çünkü o da mıntıkalarını yok eden ve Peeta’yı esir alan Snow’dan intikam almak istemektedir. Yakın arkadaşı Gale, Katniss’in annesi ve kız kardeşini kurtarmayı başarıp 13. Mıntıka’ya getirmiştir. Bu arada Snow elinde esir olan Peeta’yı biyolojik ve psikolojik yöntemlerle Katniss’e karşı şartlandırmıştır. Peeta aynı zamanda televizyonlara çıkarak isyan aleyhinde konuşmaktadır. Peeta’nın isyan aleyhindeki konuşmaları mıntıklarda tepki çekmektedir. Katniss, eşini bir yandan Snow’un elinden kurtarmaya çalışırken bir yandan da mıntıka halkının tepkisinden korumaya çalışmaktadır. Katniss, başkan Coin’in teklifini kabul ederken Kapital’deki esirlere zarar verilmeme şartını koşar. Özgürlük mücadelesi bütün şiddetiyle devam etmektedir. Bu arada 13. Mıntıka başkanı Coin’in ihtirasları gün ışığına çıkmaya başlar. Coin’in asıl amacı Katniss’e başkan Snow’u öldürterek Panem’in tek lideri olmaktır. İç savaş tüm şiddetiyle devam ederken Peeta ve diğer esirler başarılı bir kurtarma operasyonu ile 3. mıntıkaya getirilir. Katniss’in Peeta ile karşılaşması tam bir olay olur. Peeta, Katniss’i boğarak öldürmeye çalışır. Duruma görevliler müdahale eder ve Peeta bağlanarak etkisiz hale getirilir. Başkan Coin, Katniss’i ve arkadaşlarını Capitol’un en büyük destekçisi olan 2. mıntıkaya gönderir. Amaç mıntıka sınırları içerisinde yer alan Ceviz üssünü devre dışı bırakmaktır. Gale, Ceviz’i içindeki bütün sakinleriyle yok etmeyi teklif eder. Ama Katniss buna karşı çıkar. Sonunda Ceviz’in girişi çığla kapatılıp insanlara tren yolundan kaçma fırsatı verilir. Plan işlemektedir. Fakat çıkan çatışmada Katniss yaralanır. Capitol’un en büyük destekçisi 2. Mıntıka da artık devrimcilerin olmuştur. Katniss, hastanede gözünü açtığı anda Johanna ile karşılaşır. O da Snow’un işkencelerine maruz kalmıştır. Bunun için Snow’u öldürmek istemektedir. Katniss’le iş birliğine girer. Johanna ile Katniss askeri eğitime katılırlar. Katniss eğitim testini geçer. Fakat Johanna başarılı olamaz. Bu arada 13. Mıntıka Başkanı Coin takviye olarak Peeta’yı Katniss’in bulunduğu yere gönderir. Amacı kendisine rakip olarak gördüğü Katniss’i ortadan kaldırmaktır. Katniss’i öldürmeye şartlanan Peeta onu gördüğünde tekrar hamle yapar. Fakat askerlerin araya girmesiyle amacına ulaşamaz. Çıkan arbedede bir asker hayatını kaybeder. Bütün bu gerilimli olaylar yaşanırken Başkan Snow, Katniss’i ve arkadaşlarını tuzağa düşürür. Fakat Peeta dışında kimseyi ele geçirmeyi başaramaz. Katniss, Snow’u öldürmek için Capitol’e gitmeye karar verir. Snow, tedbirlerini arttırmıştır. Savaşa alanına sürdüğü muttalarla isyancılara büyük zayıf vermektedir. Katniss ve Gale kılık değiştirerek Snow’un malikânesine girmeye karar verir. İşler umdukları gibi gitmez. İsyancılar şehre gelir ve şiddetli çatışmalar başlar. Katniss’in en son hatırladığı Gale’in esir alınması ve kız kardeşinin bir patlama sonucunda ölmesidir. Katniss 13. Mıntıka’da tekrar gözlerini açtığı anda Başkan Snow’un yakalandığını öğrenir. Ama Katniss artık tükenmiştir. Yine de 13. Mıntıka başkanı Coin’i tek okla öldürmeyi başarır. Katniss işlediği cinayetten sonra hemen tutuklanır. Hapishaneden çıktıktan sonra 12.Mıntıka’ya sürgün edilir. Annesi 4. Mıntıka’da yeni kurulan hastanede çalışmaktadır. Gale ise 2. Mıntıka’da çok iyi bir iş bulmuştur (2011b: 409). Katniss yaşadığı onca dramatik olaylardan sonra bunalıma girmiştir. Kendisini yaşamdan

soyutlamak ister. Fakat bu sefer akıl sağlığına kavuşan eşi Peeta ona destek olur. Peeta onun tekrar yaşama dönmesini sağlar. Kayıplar ne kadar büyük olursa olsun yaşam devam etmektedir. Sonuçta özgürlük mücadelesi başarıya ulaşmış olur. Panem’in acımasız Açlık Oyunları da tarihe karışmıştır.

Totaliterizm Kavramının Özü

Totaliterizm, Türkçe’ye Fransızca’dan geçmiş olup Latince tüm-bütün-tam anlamlarındaki totus sözcüğüne dayanmaktadır. Kavramı ilk olarak 1920’lerin başlarında, İtalyan siyasî düşünürler faşizmi ayakta tutmak ve ona olumlu anlamlar katmak için kullanmıştır. Benito Mussolini kavramı siyasî bir konuşmasında kullandığında ona faşist anlamlar yüklemiştir (Knight, 2003). Totalitarizm, en genel anlamıyla iktidarların küresel egemenlik kurma amacıyla uyguladıkları diktatörlüktür. İktidarın tek elde toplandığı mutlak, baskıcı parti yönetimini tanımlamada kullanılan totalitarizm, aynı zamanda sosyal ve siyasal hayatının her alanında insanı tahakküm altına alan ve her türlü denetimin bir merkezde toplandığı siyasi bir yapıyı karakterize etmektedir (Cevizci 2005: 1631). Totaliterizmin doğasında sınırsız bir iktidar arzusu vardır. Bunu da ancak mutlak tahakkümle sağlar. Gözetleme, denetleme, uysallaştırma, itaatkârlaştırma ve zapt etme gibi tüm baskıcı uygulamalar totalitarizmin karakteristik özelliğidir. *“Totalitarizmin bir başka önemli özelliği, tahakkümü altındaki tüm insanları suç ortakları yapana dek her türlü aracı kullanmasıdır. Her türlü tasfiye, müdahale ve benzerinin yapılabilmesinin mümkün ve mubah olduğu bu ortamda yasaların hiçbir hükmü yoktur ve yasalar sürekli değiştirilerek neyin suç olduğu veya olabileceğine dair sınırlar bulanık hale getirilir. Böylelikle her an keyfi uygulamalar yapılabilmekte buna bağlı olarak da korku yönetimi sürdürülebilmektedir”* (Yazıcı, 2018: 198). Totalitarizm temelde liderlik potansiyeline sahip ihtiraslarını dizginlemeyen ve ilkel benin esiri olmuş yıkıcı yöneticilerden kaynaklanır.

Arendt, “kitleyi” totalitarizmin en önemli unsurlarından biri olarak merkeze alır. Arendt’e göre sınıfsız toplumlar kitleleri doğurmuş bu da totalitarizme zemin hazırlamıştır. Gerek Hitler’in gerekse Stalin’in totaliter rejimlerinde kitlelerden aldıkları olağanüstü destek Arendt’in bu tezini destekler niteliktedir (Arendt 2014a: 37). Totaliter rejimler, iktidarlarının bekası için kitlelere baskı ve şiddet uygulamanın yanında onları kendilerine karşı dünyada bir komplo olduğuna inandırır. Kitleler dıştan gelebilecek tehlike kaygısıyla iç tehlikeye karşı tepkisiz ve sesiz kalmayı tercih ederler. Fakat tarihin bir gerçeğidir ki kitlelere ne kadar baskı ve şiddet uygulanırsa uygulansın veya iradesi elinden alınır alınsın insanlığın doğasında var olan özgürlük arzusu totalitarizmi mağlup etmektedir. Yakın tarihte Hitler, Stalin, Mussolini, Kaddafi ve Saddam gibi totaliter liderlerin yönetimindeki ülkelerde demokrasi mücadeleleri bu tarihi gerçeği yansıtmaktadır. Özgürlük insanın doğasında vardır. İktidarlar halkın özgürlük taleplerini karşılamadıkları zaman halk onları diktatörlükle suçlar ve oligarşi diye cezalandırır (Platon, 2005). Totalitarizmden demokrasiye evrilen çok sayıda iktidar örnekleri insanların doğasında var olan özgürlük özleminin varlığını açıkça göstermektedir. Özgürlük arzusu ne kadar baskılanırsa baskılansın veya manipüle edilirse edilsin er ya da geç karşılığını bulmaktadır. Fransız ihtilali ve Gandhi’nin pasif direnişi bu gerçeğin somut örnekleri arasındadır.

İnsanların özgürlük arzularının yansımaları distopik romanlarda da açıkça görülmektedir. Suzanne Collins’in *Açlık Oyunları* serisi bu roman örnekleri arasındadır. Romanda panopticon, biyoiktidar ve totalitarizm açıkça göstermektedir.

Totalitarizmin Romanlara İzdüşümü ve Demokrasiye Evrimi

Açlık Oyunları’nda Panem totaliter bir rejimle yönetilmektedir. Rejim öncelikle halkı kast sistemiyle 12 mıntıkaya ayırmıştır. Yüksek gerilimli tel örgülerle ayrılan mıntika sakinleri arasında iletişim yasaklanmıştır. Mıntikalardaki bütün sosyal ve ekonomik faaliyetler başkent Capitol’ü memnun etmeye yöneliktir. Örneğin 1. Mıntika madencilik, 3. Mıntika sanayi, 4. Mıntika balıkçılık, 10. Mıntika hayvancılık, 11. Mıntika da tarımcılıkla uğraşmaktadır. Mıntikalardaki üretim Capitol’ün burjuvalarını memnun edecek şekilde planlanmaktadır. İktidar Capitol’e lüks ve konforlu imkânlar tanımıştır. Başkentte günlük ihtiyaçlar bir düğmeye basmakla sağlanabilmektedir. Kentin sakinleri yedikçe kusmakta; kustukça yemektedir. Kentte aşırı derecede israf vardır. Tabi ülkenin teknolojik ve ekonomik imkânları sadece burjuvaya sağlanmaktadır. Totaliter rejim ülkede sınıf ayrımını kasıtlı olarak derinleştirmektedir. Derinleşen kast siteminde burjuva, imkânlarından yararlandığı rejimden yanadır. Rejimin yasalarına karşı gelen kitleler 13. Mıntika örneğinde olduğu gibi şiddetle bastırılmaktadır.

Panem’de barış muhafızları iktidarın gözüdür. Rejim aleyhine oluşabilecek her türlü eylem barış muhafızlarının kontrolü altındadır. Muhafızlar, rejim adına yargısız infaz yapabilmektedir. Serinin ikinci cildinde Katniss’i 11. Mıntika adına selamlayan yaşlı adam, halkın gözü önünde acımasızca infaz edilir (Collins: 2011b: 71). Panem’de bu türde çok sayıda yargısız infaz yaşanmaktadır. Silah üretmek ve ormanda avlanmak Panem rejimine göre yasaktır. Silah üretip satanlar “*isyana sebebiyet vermekten, herkesin gözü önünde idam edil(mektedir)*” (Collins: 2010: 12). Panem’de her evde televizyon bulundurma ve *Açlık Oyunları*’nı izleme zorunluluğu vardır. Totaliter iktidar televizyon aracılığıyla halkı manipüle etmektedir. “*Yirminci yüzyıl bir totaliterizm çağı olduğu gibi, onunla iç içe, bir dezenformasyon çağıdır da*” (Yayla, 2020: 131). Panem’de geçmiş çağların bu tür özellikleri halen devam etmektedir. Panem’in totaliter lideri Snow dezenformasyonla Panem halkını manipüle etmektedir.

Yayın teknolojisiyle donatılan Panem, büyük bir gözaltıdır. Ülkedeki büyük gözaltı Bentham’ın hapishane modelini andırır. Panoptik adı verilen bu model 1785 yılında çizilmiş fakat inşa edilmeden sosyal hafızadan silinmiştir. Fransız filozof Michel Foucault, Jeremy Bentham’ın hapishane modelini felsefeye uyarlayarak panoptikon kuramını geliştirmiştir. Kuramın esası görünmeden gözetlemeyi esas alır. Bentham’ın çizimine göre mahkûmlar hapsedildikleri hücrelerde binanın ortasına kurulan kuleden rahatlıkla görülmektedir. Modelde mahkûmların birbirlerini görmeleri ve iletişim kurmaları engellenmiştir. Tutuklular kuleyi görebilmekte fakat nereden gözetlendiklerini bilememektedir. Burada amaç tutuklulara sürekli gözetlendikleri imajını vermektir. Sürekli gözetlenme psikolojisi beraberinde tüm kurallara uyma zorunluluğunu getirmekte ve suç işleme potansiyelini azaltmaktadır (Bentham, 2016). Fransız sosyolog Foucault, Bentham’ın hapishane tasarımından yararlanarak geliştirdiği panoptikon kuramında, modern dünyanın büyük bir gözaltı olduğunu söyler. Foucault’ya göre insanlar hapishanelerin dışında hastanelerde, kışlalarda ve okullarda gözetim altına alınmıştır. Fransız sosyolog *İktidarın Gözü* adlı eserinde (2003) panopticonun cezalandırmadan çok daha etkili bir yöntem olduğunu ileri sürer. Pandem’deki etrafı tel örgülerle çevrili mıntikalar sürekli iktidarın gözetimi altındadır. Mıntikaları çevreleyen yayın teknolojisi dışında yarışmacılara takılan böcek kameralar ve çipler herkesi görünür hale getirmiştir. Panem rejimi şehir meydanlarına kurduğu dev televizyonlarla ayrıca sinoptik bir sistem geliştirmiştir. Buna göre çoğunluk azınlığı izlemekte sürekli gözetim altında tutmaktadır. Gözetlenme psikolojisiyle baskılanan yoksul sınıf bu şekilde rejimin dayatmalarına boyun eğmek zorunda kalmaktadır.

Panem’in totaliter lideri Snow, halkın özel hayatına da müdahale etmektedir. Mıntika sakinlerinin eş seçimi bir dönem serbestken iktidar bu hakkı da ellerinden alır. Katniss eş seçimiyle ilgili olarak “*Sahip olduğumuz sayılı özgürlüklerden biri, kiminle evleneceğimize -*

ya da hiç evlenmemeye kendimizin karar verebilmemizdi. Ve şimdi hu özgürlük de elimden alınıyordu” der (2011a: 53). Panem’de her yıl düzenlenen Açlık Oyunları’na katılma zorunluluğu da ülkedeki totaliter rejimden kaynaklanır. Mıntikalarda çocuk yaştaki bireyleri Açlık Oyunları adı altında acımasızca katleden bir sistem vardır.

Totaliter rejim genetiği de bir otorite aracı olarak kullanmaktadır. Mutta adı verilen vahşi canlılar insanlar üzerinde büyük baskı ve korku oluşturmaktadır. Muttaların bir kısmı arenada yarışan haraçları öldürmek bir kısmı da mıntika halkını disiplin altına almak için kullanılmaktadır. Romanda geçen ifadeyle “Hiçbir mutta iyi değildi. Ve hepsi zarar vermeye programlıydı. Bazıları maymunlar gibi canınızı alırdı. Diğerleri iz sürücü arılar gibi mantığınızı. Ancak gerçek canavarlar, en korkutucu olanlar, işin içine kurbanı dehşete düşürmek üzere tasarlanmış saplan bir psikolojik boyut katarlardı” (Collins, 2011b: 334) Ayrıca kurt ve maymun muttalar, inanılmaz derecede uzağa sıçrayabiliyorlardı. Yoksul halk muttaların vahşetiyle sindirilmişti. Panem’de insanların beyinlerini belirli hedefe şartlandırarak ileri düzey bir teknoloji vardır. Diktatör Snow, Peeta’yı esir olarak ele geçirdiğinde ona hemen biyopolitika uygular. Snow, Panem halkını umursamayan çok manipülatif, aynı zamanda çok da zalim ve acımasız bir liderdir. Bütün bu olumsuz özellikleriyle romanın anti kahramanı olduğu söylenebilir. En büyük ideali iktidarını sarsan Katniss’i öldürmektir. Esir olarak ele geçirdiği Peeta’nın beynini de bunun için şartlandırır (2011a; 2011b). Peeta en yakın dostu ve aynı zamanda eşi Katniss’i gördüğünde onu öldürmek ister fakat askerlerin araya girmesiyle bunda başarılı olamaz. Katniss mıntikalarda destek gördükçe diktatör Snow’un otoritesi daha da sarsılır. Gelişen olaylarda Panem rejiminin kısa bir süre sonra yıkılacağı açıkça görülmektedir. Fakat bu sefer 13. Mıntika’nın başkanı Colin’in ihtirasları özgürlük mücadelesini gölgeler. Başkan Colin liderlik ihtiraslarıyla kendisine rakip olarak gördüğü Snow’la birlikte Katniss’i de öldürmeyi planlamaktadır. Katniss’in bedenine 13. Mıntika’da bir bileklik takılmıştır. Bilekliğin üzerinde “Başkan Snow benden nefret ediyor. Kız kardeşimi öldürdü. Şimdi de ben onu öldüreceğim” yazılıdır (Collins, 2011b: 377). Peeta, Capitol’de Katniss’i öldürmek için şartlandırıldığı gibi Katniss de 13. Mıntika’da Snow’u öldürmek için şartlandırılmıştır. Katniss, Capitol ve 13. Mıntika arasında paralellik gördükçe Coin’e karşı güveni azalır. Diktatör Snow, devrim yanlıları tarafından ele geçirildiğinde Coin’in intikam duyguları Peeta ve Katniss’i oldukça şaşırtır. Coin, Capitol’de yeni bir Açlık Oyunları başlatarak Burjuva sınıfın çocuklarını katletmeyi planlamaktadır. Katniss, Coin’in gerçek niyetini öğrendikten sonra ona karşı daha fazla kinlenir. Snow’un infaz sahnesinde okunun yönünü yeni totaliter lider Coin’e yönelterek onu öldürür. Katniss gelişen olayları şöyle anlatır: “Coin’i vurmanın ardından bir kargaşa kopmuştu. Arbede yatışınca, Snow’u hâlâ direğe bağlı halde bulmuşlardı. Tahminler gülerken kendi kanıyla boğulup öldüğü veya kalabalık tarafından ezildiği yönündeydi. Hiç kimsenin gerçekten umurunda değildi” (Collins, 2011b: 402). Coin’i öldürmesinden sonra Panem’de büyük bir dönüşüm olmuştur. Bu arada Snow da infaz edilmiştir. Her iki liderin ölümünden sonra acil bir seçim yapılarak ülkenin başına 8. Mıntika komutanı Paylor getirilir. Böylece Panem’de totaliter bir rejim son erer. Ülkede özgürlük mücadelesini başlatan gerçek vatanseverler galip gelmiştir. Panem’de Açlık Oyunları’yla birlikte baskıcı liderlik anlayışı da sona ermiştir.

Romanın Coin karakteri insan doğasının bir gerçeğini ortaya çıkarır. O da liderlik hırısır Liderlik hırısına sahip bireylerin doğasını hiçbir şey değiştirmez. Özgürlük adına yapılan bir devrimde bile ihtiraslar gün yüzüne çıkar. Coin ihtirasları uğruna mıntika halkının liderlik mücadelesini bulandırmıştır. Devrimci lider, özgürlük mücadelesine şahsi çıkarlarına alet etmiştir. Thomas Hobbes doğal bir durumda, insanların özce anti-sosyal olduğunu ileri sürer.

“Doğal durum herkesin herkese karşı savaşı idi. Hobbes’un bu insanları doğuştan ve adamakıllı benmerkezci, ya şehvet, ya da, eğer yalnızca kendileriyle ilgili iyi bir kanaate sahip olmaktan değilse, kişisel şeref yoluyla kendi hazlarını arayan varlıklar olarak görmesinin sonucudur (Honer ve Hunt, 1990: 810). Coin de doğasına yenik düşmüştür. Katniss’in totaliter Snow’da gördüğü ihtirasları onda da görmesi güvenini sarmıştır. Asıl öldürülmesi gereken Snow’ken okunu Coin’e yöneltmesi yeni bir totaliter liderin ortaya çıkmasını önlemek içindir. Roman Coin ve Snow açısından trajik bir sonla biter. Kötüler kaybetmiş iyiler kazanmıştır. Farklı bir söylemle totaliter ideoloji demokrasiye evrilmiştir.

SONUÇ

Hayali mekânlar ve şahıslar üzerine kurgulanan romanlar sadece estetik haz için kaleme alınmazlar. Onlarda geleceğin kaygısı ve durum değerlendirmesi de vardır. Bu tür romanlarda *Açlık Oyunları* serisinde olduğu gibi sosyal, siyasal ve kültürel mesajlar bulunmaktadır.

Açlık Oyunları’nın ilk romanında totaliterite tüm Panem’i kuşatmıştır. Halk baskı ve şiddet altında yaşamaktadır. Protagonist Katniss’in anti kahraman Snow’a karşı örgütlenmesi Panem halkı için bir ümit ışığı olmuştur. Serinin ikinci cildi olan *Ateşi Yakalamak*’ta halk devrimin sembol ismi Katniss’den ilham alarak totaliter Snow’a her geçen gün daha fazla tepki vermeye başlamıştır. Serinin son kitabı olan *Alaycı Kuş*’ta direniş Panem’in geniş bir bölümüne yayılmış ve mücadele zaferle sonuçlanmıştır. *Açlık Oyunları* serisi insanoğlunun ne kadar baskı altında olursa olsun özgürlük mücadelesini muhakkak başlatacağını ve bunda da başarılı olacağını sembolize eden sıra dışı bir romandır. Aksiyoner olayların anlatıldığı romanda kahramanlar, mekânlar ve objeler simgesel değer taşır. Kıyamet sonrası olayların anlatıldığı romanda Panem halkı tüm insanlığı sembolize eder. Geleceğin karanlık dünyasında dünyada tek devlet kalmıştır. Devletlerarası savaşlar yerini sınıflararası savaşlara bırakmıştır. Sonuçta ezilen sınıf bedel ödeyerek özgürlüğe ve demokrasiye kavuşmuştur. Romandaki kurgu, yönetilen ve yöneten sınıf arasındaki psikolojik savaşı anlatır. *Açlık Oyunları* Katniss’in hayatta kalma mücadelesini anlatan basit yapı bir kurgu değildir. Onda insanlığın gelecekle ilgili kaygıları ve özgürlüğe olan özlemi vardır. Arendt “*Totalitarizme karşı vereceğimiz savaşı, onu ‘anladıktan’ sonraya erteleyemeyiz*” der (2014b: 427). Roman bir anlamda totaliter rejime karşı bir tepki ve okuru bilinçlendirme çalışmasıdır.

KAYNAKÇA

- Arendt, Hannah (2014a). *Totalitarizmin Kaynakları /3 Totalitarizm*, çev. İsmail Serin, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Arendt, Hannah (2014b). *Formasyon, Sürgün, Totalitarizm Anlama Denemeleri 1930- 1954*, çev. İbrahim Yıldız, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bentham, Jeremy (2016). *Panoptikon Gözün İktidarı*, çev. Zeynep Özarslan ve Barış Çoban, İstanbul: Su Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2005). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ecevit Yıldız (2006). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, Michell (2003). *İktidarın Gözü*, çev. Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel (1992). *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitapevi.
- Honer, M. Stanley ve. Hunt, Thomas (1990). “Felsefe ve İnsan Doğası”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, çev. Hasan Ünver, 23.2.807-825.
- Platon (2005). *Devlet*, çev. Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Şen, Aygün (2020). “Bilim Kurgu Sinemasında Gösteri, İsyan ve Adalet: Açlık Oyunları”, *İletişim Dergisi*, 32.137-162.
- Knight, Patricia (2003). *Mussolini and Fascism*, London: Routledge.
- Yazıcı, Tuğba (2018). “Hannah Arendt’te Totalitarizmin Neliği”, *Kaygı*, 30. 191-207.
- Yayla, Atilla (2020). Totaliterizm ve Dezenformasyon . *Liberal Düşünce Dergisi*, 25.98. 128-146.
- Yılmaz, Durali (2011). *Roman Sanatı ve Toplumunu*, Ankara: Kesit Yayıncılık.
- Elektronik Kaynak:**
RTL 1: <https://www.beyazperde.com/haberler/filmler/haberler-71164/>

TÜRKİYE'YE DAVET EDİLEN YABANCI UZMANLARIN RAPORLARINDA YER VERDİKLERİ BİREY ÖZELLİKLERİ

CHARACTERISTICS OF INDIVIDUALS INCLUDED IN THE REPORTS OF FOREIGN EXPERTS INVITED TO TURKEY

Ahmet ÇOBAN

Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, ahcoban@gmail.com , 0000-0002-8177-5670

Sait ÇAKAN

Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, saidcakan@gmail.com, 0000-0002-8041-6297

ÖZET

Eğitimin birçok işlevi bulunmaktadır. Toplumlarda meydana gelen değişimleri sağlama ve öncülük etme bu işlevlerin başında gelmektedir. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devletinde sosyal, kültürel, ekonomik alanlarında değişim ve dönüşümler gerçekleştiği gibi eğitim alanında da önemli yenilikler ve değişimler meydana gelmiştir. Dolayısıyla toplumda bireyden beklenen nitelikler de değişmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte toplumun ihtiyaç duyduğu yeni birey modelini yetiştirmek ayrıca toplumun bireylerini meydana gelen bu değişim ve dönüşümlere hazırlamak amacıyla eğitimde ciddi yenilikler yaşanmıştır. Yabancı uzmanların Türkiye'ye davet edilmesi, bu yenilikler arasında yer almaktadır. Eğitim alanında uzman yabancı bilim insanlarının Türkiye'ye davet edilmesi Türk Eğitim Sisteminde söz konusu dönemde yaşanan yenilikler ve çağdaşlaşma hareketleri adına gerçekleştirilen önemli bir adım olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte belirlenen hedefler, politikalar, yetiştirilmek istenen insan modeli başta dönemin hükümeti, toplum ve eğitimciler tarafından son derece değerli bulunmuştur. Böyle bir döneme ilişkin Türkiye'ye davet edilen yabancı uzmanların raporlarının birey özellikleri açısından incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, "Türkiye' ye davet edilen eğitim alanında uzman yabancı bilim insanlarının raporlarında yer verdikleri birey özelliklerini" incelemek ve gerekli değerlendirmeleri yapmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. John Dewey'in raporunda yer verilen birey özellikleri nelerdir?
2. Albert Malche'nin raporunda yer verilen birey özellikleri nelerdir?
3. Beryl Parker'in raporunda yer verilen birey özellikleri nelerdir?
4. Kate V. Wofford'un raporunda yer verilen birey özellikleri nelerdir?
5. Raporlarda yer verilen birey özelliklerinin ilgili olduğu temalar nelerdir?

Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak yapılan bu çalışmanın verilerini Maarif Vekilliği ve Milli Eğitim Bakanlığının dokümanları oluşturduğu için, doküman incelemesi modeli ile veriler toplanıp analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı çerçevesinde, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'ye davet edilen eğitim alanında uzman yabancı bilim insanlarının raporları, birey özellikleri açısından incelenmiş, daha sonra bu özelliklerin ilgili olduğu temalar belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulguları, tablolarla ifade edilip gerekli yorumları yapıldıktan sonra, sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Uzman, Rapor, Birey, Özellik.

ABSTRACT

Education has many functions. Providing and leading the changes which occur in societies are at the forefront of these functions. With the proclamation of the Republic, changes and transformations took place in the State of the Republic of Turkey, in social, cultural and economic fields, as well as important innovations and changes in the field of education. Therefore, the qualities expected from the individuals in the society have also changed. With the proclamation of the Republic, serious innovations were undergone in education, in order to bring up the new individual model needed by the society, and to prepare the individuals of the society for these changes and transformations. Inviting foreign experts to Turkey is among these innovations. Inviting these foreign scientists who are experts in education to Turkey has been an important step in favour of the revolutions and modernization movements in the Turkish Education System in that period. The goals, policies, and the new human model to be educated in the aforementioned new period of the Republic of Turkey were found extremely valuable by the government, society and educators of the period. It is important to examine the reports of foreign experts invited to Turkey, regarding this period, in terms of characteristics of individuals.

The aim of this study is to examine the "characteristics of individuals included in the reports of foreign scientist experts in education invited to Turkey" and to make the necessary evaluations. Within the framework of this main purpose, answers to the following questions were sought:

1. What are the characteristics of individuals included in John Dewey's report?
2. What are the characteristics of individuals included in Albert Malche's report?
3. What are the characteristics of individuals included in Beryl Parker's report?
4. What are characteristics of individuals included in Kate V. Wofford's report?
5. What are the themes related to the characteristics of individuals included in the reports?

Since the documents of the Board of Education and the Ministry of National Education constitute the data of this study, which was carried out in accordance with the qualitative research approach, the data were collected and analyzed with the document review model. Within the framework of the purpose of this study, the reports of foreign scientist experts in the field of education, who were invited to Turkey in the Republican Period, were examined in terms of characteristics of individuals, and then the themes related to these characteristics were tried to be determined. After the findings of the study were shown in tables and necessary comments were made, the results and suggestions were given.

Keywords: Foreign Expert, Report, Individual, Characteristic.

GİRİŞ

Bütün toplumlar, eğitim ile daha iyiye, daha güzele doğru bir gelişme ve ilerlemeyi hedeflemektedir (İnal ve Kaymak, 2016). Ayrıca kendi toplumlarını geleceğe hazırlama ve gelecekteki yaşamın niteliklerini bireylerine kazandırma işini de eğitim ile gerçekleştirmektedirler (Özadaşık, 1997).

Gelişmek isteyen toplumlar için eğitim önemli bir kalkınma aracıdır. Eğitimin doğru bir araç olarak kullanılması için de örnek uygulamalara bakılması önem arz eder. Türkiye Cumhuriyetinin henüz kurulduğu ve ciddi değişim ve dönüşümlerin, inkılapların gerçekleştiği bir dönemde hızlıca gelişmek ve kalkınmak isteyen ve gelişmek için atılacak adımların doğru atılması adına örnek teşkil edecek ülkelerin eğitim sistemleri incelenmiş ve bu ülkelerden yabancı eğitim uzmanları davet edilmiştir.

Davet edilen bu eğitim uzmanları, gelişim ve yeni bir yapılanma sürecinde olan Türk Eğitim Sistemi hakkında incelemelerde bulunmuş, öneri ve görüşlerini dönemin Milli Eğitim Bakanlığına raporlar halinde sunmuşlardır. Raporlar dönemin eğitim sistemi ve koşulları hakkında bilgi verdiği gibi, dönemin ekonomik ve toplumsal şartlarını da yansıtmaktadır. Bu raporların Cumhuriyetten günümüze Türk Eğitim Sistemi üzerinde etkileri olmuştur. Raporlar, bu açıdan sadece Türk eğitim tarihi için değil eğitim sosyolojisi ve felsefesi için de önem arz etmektedir (Yazar, 2019). Yabancı eğitim uzmanlarının davet edilmesi Türkiye Cumhuriyeti devletinde gerçekleştirilen bir modernleşme hareketi olarak da değerlendirilebilir. Bu çaba, ülkenin kalkınmak adına atacağı adımlarda uzman tecrübelerden faydalanarak önemli ölçüde zaman ve kaynak tasarrufu sağlaması amacı ile gerçekleştirilmiştir (Akdağ, 2008).

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’ye davet edilen eğitim alanında uzman olan yabancı bilim insanlarının raporlarında yer verdikleri birey özelliklerini” incelemek olduğundan nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Veri toplama aracı olarak John Dewey, Albert Malche, Beryl Parker ve Kate V. Wofford’un raporları incelenmiş; veri toplama aracı olarak doküman incelemesi tekniği kullanılarak ilgili belgelerin içerik analizleri yapılarak yer alan birey özellikleri incelenmiştir. “İçerik analizi genellikle çok sayıdaki metin içeriklerinin ortak yönlerini ortaya çıkarmak amacıyla, önemli olan anlamların yapılandırılmasına ve sınıflandırılmasına yönelik, genelleştirmeyi sağlayan bir yorum biçimidir” (Gökçe, 2006). Raporlardan elde edilen veriler, önce sistematik bir biçimde tablolaştırılmış daha sonra veriler kategorize edilip yorumlanmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu kısımda, Cumhuriyet Döneminde Türkiye’ye davet edilen John Dewey, Albert Malche, Beryl Parker ve Kate V. Wofford’un raporlarında yer verdikleri birey özelliklerinin neler olduğu, bu özelliklerin hangi temalar ile ilgili olduğuna ilişkin verilerin bulguları ve yorumları yer almaktadır.

Türkiye’ye davet edilen yabancı eğitimci uzmanlardan John Dewey’in raporlarında yer alan birey özelliklerine ilişkin veriler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. John Dewey'e göre Yetiştirilmesi Gereken Birey Özellikleri

Özellikler
Doğru siyasi alışkanlıklar ve fikirler sahibi
Ekonomik ve ticari liyakat ve kabiliyetler ile ilgili davranışları kazanan
Milli hâkimiyeti benimseyen
Ekonomik olarak kendilerini idare eden
Sanatsal olarak yükselen
Girişimci
Yaratıcı
Bağımsız düşünen
Düşünürken ilmi çerçeve sınırları içinde hareket eden
Toplumun menfaati adına ortak çalışma kültürü ile hareket eden
Toplumun fikri ve ahlaki karakterlerini kendilerinde gösteren
Memleketin siyasi, ekonomik ve kültürel gelişimine ortak olacak davranışları kazanan
Salgın hastalıklar ile ilgili bilgi sahibi olan ve bu hastalıklar ile mücadele şeklini bilen
Okula devam etmeyen gençlere spor ve oyunlara davet etme yolu ile doğru davranışları öğreten
Ekonomi ve sanayi alanında bilgi toplayan ve bu bilgileri halka yayma amacı güden
Fenni müesseseleri tesis ve idare edecek liyakat sahibi
Kazandığı bilgi ve davranışları hayata geçiren

Tablo 1’de görüldüğü gibi John Dewey’e göre bireye kazandırılması gereken özellikler “siyasi alışkanlık ve fikir, ekonomi, ticari liyakat, milli hâkimiyet, sanat, girişimcilik, yaratıcılık, bağımsız düşünme, toplumun menfaati, toplumun fikri ve ahlaki karakteri, memleket gelişimi, salgın hastalıklar, doğru davranışlar, fenni müesseseler ve bilgi” temaları ile ilgilidir. Türkiye’ye davet edilen yabancı eğitimci uzmanlardan Albert Malche’nin raporlarında yer alan birey özelliklerine ilişkin veriler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Albert Malche'ye göre Yetiştirilmesi Gereken Birey Özellikleri

Özellikler
Öğrendiği bilgileri gelecekte uygulayabilen ve pratiğe dökabilen
Sürekli tahsil eden ve ezberleyen değil üreten ve yetiştiren
Mazideki Türkçeyi, Yunan kadim lisanının öğrenilmesi şeklinde öğrenen
Tek başına çalışabilecek ve öğrenebilecek yetenekte ve bilinçte olan
Yazarları kıyaslayarak, yayınları tetkik ederek alakadar olduğu bilgileri bulup okuyan
Okumak için seçici olan ve yeni okuyacağını bilen
Okuduğu yazarların bütün düşüncelerini tam olarak anlayabilen
Okuma kültürüne sahip
Vazife olarak kendisine verilen dersi harfiyen öğrenmesi gerektiği düşüncesinden kurtulan
Hiç kimsenin hatta en yüksek bir üstadın fikirleri gibi düşünmek zorunda olmayan
Kimsenin kendi yerine düşünemeyeceğini bilen, fikir hayatını fetheden
“Kendini kendin kurtarmalısın” düşüncesiyle kendisine rehberlik edilerek yetiştirilen
Hiçbir düşünceyi değişmez ve kat’i bulmayan
İlmi kanunların ve görüşlerin değişmez gerçekler olmadığını bilen

Tablo 2’de görüldüğü gibi Albert Malche’ye göre bireye kazandırılması gereken özellikler “bilgi, uygulama, pratik, üretme, yetiştirme, mazideki Türkçe, öğrenme, okuma, yazar, yayın,

ezberci olmama, düşünme, fikir, düşüncenin değişmezliği ve ilmi kanunlar” temaları ile ilgilidir.

Türkiye’ye davet edilen yabancı eğitimci uzmanlardan Beryl Parker’in raporlarında yer alan birey özelliklerine ilişkin veriler Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Beryl Parker'e göre Yetiştirilmesi Gereken Birey Özellikleri

Özellikler
Yaşadığı ortamın ihtiyaçlarına ve kabiliyetlerine uygun olarak yetiştirilen
Ziraat, sanat ve sağlık konularında bilgi ve beceriler kazanan
Sadece memur edilme düşüncesiyle yetiştirilmeyen
Okuma kabiliyetleri ve kazanımları körelmeyen
Muktedir, iyi yetişmiş olan
Gerçek hayatta karşılaşacağı hayat şartlarına göre yetiştirilen
Karşılaşacağı hayatta lazım olan bilgi ve beceriler kazandırılan
Konuşan, düşünen ve çalışan
Birbirlerini dinleyen, iş birliği yapan ve birbirlerinin tecrübelerini paylaşan
İktisadi tekâmül, sıhhat terbiyesi, vatandaşlık terbiyesi, fenni metot ve kültürel zenginlik sahibi
Okuma, yazma ve hesap öğrenme bilgi ve becerilerine sahip
Sağlık ve beden terbiyesi almış
Milli bir ruh ile olgunlaşan
Edebiyat, sanat, toplumbilim ve fen sahalarda eski ve yeni gelişmelerin bilgisini alan

Tablo 3’te görüldüğü gibi Beryl Parker’e göre bireye kazandırılması gereken özellikler “yaşadığı ortam, sanat, ziraat, sağlık, okuma, muktedir, gerçek hayat şartları, konuşma, düşünme, çalışma, dinleme, iş birliği yapma, tecrübe paylaşma, kültürel zenginlik, hesap öğrenme, milli ruh, edebiyat, toplumbilim ve fen” temaları ile ilgilidir.

Türkiye’ye davet edilen yabancı eğitimci uzmanlardan Kate Wofford’un raporlarında yer alan birey özelliklerine ilişkin veriler Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Kate Wofford'a göre Yetiştirilmesi Gereken Birey Özellikleri

Özellikler
İçinde bulunduğu toplumsal çevreye uyumlu olan
Yerel ve bölgesel şartlar dikkate alınarak yetiştirilen
Sağlıklı bir şekilde yetişen ve okuryazar olan
Demokratik değerlere doğru yönelen
Kendine güvenen, kendi kendilerini idare edebilen
Hayatlarını kazanma yollarını kazanan
İyi yaşayan
Anneleri eğitilmiş
Kadınları ve kızları eğitilmiş
İyi vasıfları gelişmiş
Okulun bazı işlerine dâhil edilen ve sorumluluk verilen
Sorumluluk sahibi, kendine güvenen, disiplinli
Çevreyi değerlendirebilen, kendilerine bu konuda bilgi verilen ve tecrübe kazandırılan
Zirai projeleri uygulayabilen

Demokratik yaşayış kaideleri hakkında bilgi sahibi

Tablo 4’te görüldüğü gibi Kate Wofford’a göre bireye kazandırılması gereken özellikler “toplumsal çevre, yerel ve bölgesel şartlar, sağlık, okuryazar, demokratik değer, kendine güvenme, hayatını kazanma, iyi yaşama, eğitilmiş anne, eğitilmiş kadın ve kızlar, iyi vasıf, sorumluluk, çevreyi değerlendirme, zirai proje ve demokratik yaşam” temaları ile ilgilidir. Türkiye’ye davet edilen yabancı eğitimci uzmanlarının raporlarında yer verilen birey özellikleri ile ilgili temalara ilişkin veriler Tablo 5’te yer almaktadır.

John Dewey, Albert Malche, Beryl Parker ve Kate Wofford’un raporlarında birey özellikleri ile ilgili yer verdikleri temalara ilişkin veriler Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Yabancı Eğitim Uzmanlarının Yer Verdikleri Birey Özellikleri ile İlgili Temalar

John Dewey	Albert Malche	Beryl Parker	Kate Wofford
Siyaset	Bilgileri	Yaşadığı Ortam	Toplumsal Çevre
Ekonomi	Uygulayabilme	Ziraat, Sağlık	Bölgesel Şartlar
Milli Hâkimiyet	Ezberci Olmama	Kültürel Zenginlik	Sağlık
Sanat	Üretme	Hesap	Okuma
Girişimcilik	Yetiştirme	Memurluk Düşüncesi	Yazma
Yaratıcılık	Mazideki Türkçe	Okuma Kabiliyeti	Demokratik Değer
Bağımsız Düşünme	Tek Başına Çalışabilme	İyi Yetişme	Kendine Güven
Ortak Çalışma Kültürü	Yazar Kıyaslama	Karşılaşacağı Hayat	Hayatını Kazanma
Toplumun Fikir ve Ahlakı	Seçici Okuma	Konuşma, Dinleme	İyi Yaşam
Kültürel Gelişim	Okuma Kültürü	Düşünme	Eğitilmiş Anne
Salgın Hastalık	Düşünme	Çalışma	Eğitilmiş Kadın ve Kız
Okula Devam	Fikir Hayatı	Milli Ruh	İyi Vasıf
Bilgi Toplama	Düşüncenin	İş Birliği	Sorumluluk
Fenni Müesseseler	Değişmezliği	Tecrübe	Çevreyi Değerlendirme
Bilgileri Hayata Geçirme	İlmi Kanunlar	İktisadi Tekâmül	Ziraat
		Okuma Yazma	Demokratik Yaşam
		Edebiyat ve Sanat	

Tablo 5’te görüldüğü gibi Türkiye’ye davet edilen yabancı eğitim uzmanlarının değindikleri ortak temalar bölgesel koşullar, sağlık, ziraat, okuma, yazma, sanat, bilgileri gerçek hayatta uygulama temaları ile ilgilidir. Ayrıca her bir eğitim uzmanının değindiği temalar, şu şekilde ifade edilebilir:

John Dewey’de, siyaset, milli hâkimiyet, ekonomi, salgın hastalık, girişimcilik, yaratıcılık, bilgileri hayata geçirme ile ilgilidir.

Albert Malche’de, okuma, mazideki Türkçe, düşünce, bilgileri uygulayabilme, ezberci olmama, yazar kıyaslama, seçici okuma, okuma kültürü, fikir hayatı ile ilgilidir.

Beryl Parker’da, karşılaşacağı hayat, milli ruh, edebiyat, ziraat, sağlık, konuşma, düşünme, edebiyat ve sanat ile ilgilidir.

Kate V. Wofford'da, iyi yaşam, eğitimli anne, eğitimli kadın ve kız, sorumluluk, çevreyi değerlendirme, demokratik yaşam ile ilgilidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Cumhuriyet Döneminin ilk yılları, başta eğitim olmak üzere birçok alanda önemli olayların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönem, Osmanlı Devleti gibi bir imparatorluktan Türkiye Cumhuriyetine geçişinin etkilerinin en çok hissedildiği bir dönem olarak değerlendirilebilir.

Eğitimin önemli bir amacı bireyleri yaşanan değişim ve dönüşümlere bağlı olarak yetiştirmektir. İşte böyle bir dönemde yabancı eğitimcilerin Türkiye'ye davet edilerek Türk Eğitim Sisteminin incelenmesi ve gerekli önerilerin alınması isteği yeni döneme hazırlık aşamalarının bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu durumda yaşanan politik gelişmelerin yetiştirilecek bireye kazandırılacak özelliklerde belirleyici olduğu söylenebilir.

Ayrıca yabancı eğitimcilerin davet edilmesi ve önerilerinin alınması eğitimde batılılaşma isteğinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Raporlardan hareketle yetiştirilecek bireyin özellikleri bireyin yaşadığı yerin köy veya kent olması, yaşanan yerin çevresel özellikleri, toplumsal ve ekonomik şartlar, yaşanan dönemin şartları gibi etkenlere bağlı olarak değiştiği söylenebilir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlara bağlı olarak yabancı eğitim uzmanlarının yetiştirilmesini istediği birey özelliklerine dönemin uygulanan programlarında yer verilip verilmediği, verildiyse ne kadar yer verildiği ve hem dönemin eğitim programlarını nasıl etkilediği hem de günümüze kadarki süreçte Türk Eğitim Sistemi üzerinde nasıl bir etki oluşturduğu incelenebilir. Türkiye'ye davet edilen yabancı eğitim uzmanların, yetiştirilmesi istenen birey özellikleri, günümüz eğitim uzmanlarının görüşleri ile kıyaslanarak incelenebilir.

Bölgesel şartlara uygun programlar hazırlanabilir ya da programlar bölgesel koşullara uygun olarak hazırlanabilir.

Okullarda öğrenilen bilgilerin pratiğe dökülebilmesi için daha fazla atölye veya laboratuvar açılabilir.

Sanatsal faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği alanlar açılabilir veya daha fazla alan oluşturulabilir.

Okuma kültürünü geliştirecek derslere yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Ö. (2008). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 45-77.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İnal, K. & Kaymak, M. (2016). Toplum ve Eğitim İlişkisinin Bilimi: Eğitim Sosyolojisi. Eğitim Sosyolojisi. (Editör: Çağatay Özdemir). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Malche, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Özodaşık, M. (1997). Cumhuriyet Eğitiminde Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları (1923-1950). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Parker, B. (1939). *Türkiye’de İlk Tahsil Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Wofford, K. (1952). *Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Yazar, T. (2019). Türkiye’ye Davet Edilen Yabancı Eğitim Uzmanları ve Raporları. Eğitim Felsefesi. (Editörler: M. Ergün & A. Çoban). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

TÜRK DÜŞÜNÜRLERİ AÇISINDAN BİREY ÖZELLİKLERİ

CHARACTERISTICS OF INDIVIDUALS IN TERMS OF TURKISH THINKERS

Ahmet ÇOBAN

Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi,
ahcoban@gmail.com, 0000-0002-8177-5670

Sait ÇAKAN

Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
saidcakan@gmail.com, 0000-0002-8041-6297

ÖZET

Eğitimin önemli bir fonksiyonu, bireyleri yaşadıkları toplumun beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda topluma uyumlu nitelikler ile donatarak yetiştirmesidir. Toplumun beklenti ve ihtiyaçlarını doğru tespit etmek ve toplumun benimsediği davranışlar, değerler ve niteliklerin neler olduğunu ortaya koymak için de söz konusu toplumun yetiştirdiği fikir ve düşünce insanları önemli birer kaynak konumundadır. Bu insanlar, toplumları sadece analiz etmek ile kalmamış aynı zamanda gelişim ve dönüşümlerde önemli role sahip olmuşlardır. Türk düşünürleri de gerek verdikleri eser ve fikirler ile gerekse de verdikleri demeçler ile yetiştirilmesini istedikleri birey modeli ile ilgili fikir ve düşüncelerini dile getirerek hem eğitim ile yakından ilgilendiklerini hem de toplumda görmek istedikleri birey modelini ifade etmişlerdir. Verdikleri eserler ile izler bırakan ve bu anlamda Türk Eğitim Tarihinde ve toplumunda önemli bir yeri olan Türk düşünürlerinin yetiştirilmesi istenen birey özellikleri açısından fikirlerinin incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı Türk düşünürleri açısından birey özelliklerini incelemek ve gerekli değerlendirmeleri yapmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1.Mehmet Akif Ersoy'un eserlerinde ve düşüncelerinde yer alan birey özellikleri nelerdir?
- 2.Ziya Gökalp'ın eserlerinde ve düşüncelerinde yer alan birey özellikleri nelerdir?
- 3.Nurettin Topçu'nun eserlerinde ve düşüncelerinde yer alan birey özellikleri nelerdir?
- 4.Cemil Meriç'in eserlerinde ve düşüncelerinde yer alan birey özellikleri nelerdir?
- 5.Erol Güngör'ün eserlerinde ve düşüncelerinde yer alan birey özellikleri nelerdir?
- 6.Bu düşünürlerin eserlerinde ve düşüncelerinde yer alan birey özelliklerinin ilgili olduğu temalar nelerdir?

Nitel araştırma yönteminin referans alındığı bu çalışmada, doküman incelemesi modeli esas alınmıştır. Çalışmanın amacı çerçevesinde Türk düşünürlerinin eserleri ve düşüncelerinin yer aldığı materyaller birey özellikleri açısından incelenmiş, daha sonra bu özelliklerin ilgili olduğu temalar belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulguları, tablolarla ifade edilip gerekli yorumları yapıldıktan sonra, sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Düşünürleri, Birey, Özellik

ABSTRACT

An important function of education is to educate individuals by equipping them with qualities compatible with the society in accordance with the expectations and needs of the society in which they live. In order to determine the expectations and needs of the society correctly and to learn what the behaviors, values and qualities adopted by the society, the people of thought and opinion raised by that society are in the position of an important resource. These people not only analyzed societies but also played an important role in development and transformation. In addition, Turkish thinkers have expressed their ideas and thoughts about the individual model they want to be raised, both with the works, ideas and the statements they have given, and have expressed that they are both closely interested in education and the individual model they want to see in the society. It is important to examine the ideas of Turkish thinkers, who have left traces with the works they have given and, in this sense, have an important place in the Turkish Education History and society, in terms of the characteristics of individuals to be raised. The aim of this study is to examine characteristics of individuals in terms of Turkish thinkers and to make the necessary evaluations. Within the framework of this main purpose, answers to the following questions were sought:

1. What are the characteristics of individuals in works and thoughts of Mehmet Akif Ersoy?
2. What are the characteristics of individuals in works and thoughts of Ziya Gökalp?
3. What are the characteristics of individuals in works and thoughts of Nurettin Topçu?
4. What are the characteristics of individuals in works and thoughts of Cemil Meriç?
5. What are the characteristics of individuals in works and thoughts of Erol Güngör?
6. What are the themes related to the characteristics of individuals in the works and thoughts of these thinkers?

In this study, in which the qualitative research method is taken as a reference, the document analysis model was taken as a basis. Within the framework of the purpose of this study, the works of Turkish thinkers and the materials containing their thoughts were examined in terms of characteristics of individuals, and then the themes related to these characteristics were tried to be determined. After the findings of the study were expressed in tables and necessary comments were made, the results and suggestions were given.

Keywords: Turkish Thinkers, Individual, Characteristic.

GİRİŞ

Nasıl bir insan yetiştirilmesi gerektiği sorusu, eğitim sisteminde her zaman cevap aranan önemli bir konu olmuştur. Bu sorunun çözümü adına toplumsal ihtiyaç ve beklentilerin analiz edilmesi, konunun anlaşılması için önemli bir adım atılmasını sağlayacaktır. Bu anlamda, toplumu yakından tanıyan, toplumun beklenti ve ihtiyaçlarına duyarlı olan düşünürlerin eser ve fikirlerinin incelenmesi konunun daha iyi bilinmesini ve daha verimli çözümler geliştirilmesini sağlayacaktır. Binbaşıoğlu (2014) da, eğitimde elde edilen başarılarında Türk düşünür ve eğitimcilerinin görüş ve düşüncelerinin, eser ve uygulamalarının önemli derecede etkili olduğunu ifade etmektedir.

Her toplum bireylerini kendi geleceği için yetiştirme amacını taşımaktadır. Bir toplumun kendi bireylerinde bulunmasını istediği nitelikleri görmek için o toplumun yetiştirdiği fikir ve düşünce insanların eser ve çalışmalarını incelemek önem arz etmektedir. Bu incelemeler sadece bireylerden beklenen nitelikleri değil aynı zamanda ülkenin eğitim politikasında bireylere ilişkin bakışı ve hedeflenen birey modelini de mümkün kılacaktır (Keskin, 2020). Bu durum düşünürlerin ayrıca bir toplumda ne kadar önemli bir rol oynadığının göstergesidir. Toplumun yetiştirdiği düşünürler bu yönleri ile birey, toplum, ülke ve eğitim arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

Dünya, giderek hızlı bir küreselleşmeye doğru ilerlemektedir. Bu hızlı küreselleşme beraberinde toplumlarda yeni davranış ve değerlerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu yeni davranış ve değerler her ne kadar olumlu görülse de bazı toplumlar için kendi değer ve davranışlarının yok olması gibi bir tehdidi de beraberinde getirebilmektedir. Bir toplum için küreselleşen dünyada yeni nitelik ve değerlerin birey ve toplum için tehdit oluşturmaması adına kendi değerlerini iyi bilmeleri ve bireylerine bu nitelikleri kazandırmaları önem kazanmaktadır (Çalık ve Sezgin, 2005). Toplumun sahip olduğu değerleri bilmek ve bireylerin bu değerlere sahip olmasını sağlamak için, toplumun yetiştirdiği düşünürleri incelemek önem arz etmektedir.

Düşünürleri, fikirlerini gelişigüzel ifade eden bireyler olarak görmek doğru bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkün değildir. Onlar, zamanın ruhuna uygun ve toplumun geleceğini inşa etme amacıyla düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Onların düşüncelerini anlamak, toplumsal yapının unsurlarını ve bireylerden beklenenleri bilmeyi kolaylaştıracaktır. Onların düşüncelerinden alınacak derslerle geleceğin toplumunu oluşturmaya ve bireylerini yetiştirmeye rehberlik edecektir.

YÖNTEM

Bu araştırmanın temel amacı çerçevesinde, Mehmet Akif Ersoy'un "Safahat"; Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak"; Nurettin Topçu'nun "Türkiye'nin Maarif Davası"; Cemil Meriç'in "Mağaradakiler", "Bu Ülke" ve Erol Güngör'ün "Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik", "Sosyal Meseleler ve Aydınlar" ve "Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik" incelenmiştir. Düşünürlerin eserlerinde yer verdikleri birey özelliklerinin neler olduğu ve bu özelliklerin hangi temalar ile ilgili olduğunu ortaya koymak için nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Düşünürlerin eser ve çalışmalarını incelemek için, veri toplama aracı olarak doküman incelemesi tekniği kullanılmış; ilgili çalışmalarda yer alan birey özellikleri ortaya konmuş ve içerik analizleri yapılmıştır. "İçerik analizi genellikle çok sayıdaki metin

içeriklerinin ortak yönlerini ortaya çıkarmak amacıyla, önemli olan anlamların yapılandırılmasına ve sınıflandırılmasına yönelik, genelleştirmeyi sağlayan bir yorum biçimidir” (Gökçe, 2006). Raporlardan elde edilen veriler, önce sistematik bir biçimde tablollaştırılmış daha sonra veriler kategorize edilip yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu kısımda, Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Nurettin Topçu, Cemil Meriç ve Erol Güngör’ün eserlerinde ve düşüncelerinde yer verdikleri birey özelliklerinin neler olduğu, bu özelliklerin hangi temalar ile ilgili olduğuna ilişkin verilerin bulguları ve yorumları yer almaktadır.

Mehmet Akif ERSOY’a göre yetiştirilmesi gereken birey özelliklerine ilişkin elde edilen veriler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Mehmet Akif Ersoy'a göre Yetiştirilmesi Gereken Birey Özellikleri

Özellikler
Müstehlik (tüketici) olmayan
Ülkenin işine yarayacak ve ihtiyaçlarını giderecek olan
Batının kötülüklerini değil müsbet bilimlerini kazanan
Millî ve dini değerlerini bilen
Halka yakın ve halkın sahip olduğu değerlere sahip
Eğitim ve öğretimin, ilim ve teknolojinin kendi ülkesinin kaderi için ne kadar önemli olduğunun farkında olarak hareket edecek olan
Ülkesine fayda sağlama bilincinde olan, ülkesinin ileriye gitmesi için çabalayan
Bayrağı, vatanı, milleti ve dini için canını veren ve can vermeye hazır bir karaktere sahip
Sahip olduğu değerleri bilen, onlara sahip çıkan ve koruyan, bunun için karşısına çıkacak her türlü engelle karşı çıkabilecek bir cesarete sahip, korkusuz bir karakter taşıyan
Sadece inandığı Rabbine karşı başını eğen ve namusunu çiğnetmeyen iman dolu bir kahraman olan
Zulmü sevmeyen, zalimin tarafında olmayan, adalet taraftarı bir karakter taşıyan
Geçmişine, atalarına bağlı ülkesinin tarihini bilen ve ülkesinin tarihine duyarlı
İnancı gereği haksızlık yapmayan, haksızların menfaat oyunlarına gelmeyen, yüreğinde bağımsızlık askı taşıyan vatan sevdalısı
Vatanını ve milletini seven, vatanın ve milletin dertleriyle dertlenen
Zalimin karşısında duran, mazlumların yanında olan bir ahlak sahibi

Tablo 1’de görüldüğü gibi Mehmet Akif Ersoy’a göre bireye kazandırılması gereken özellikler “müstehlik, ülke ihtiyaçları ve menfaatleri, batının kötülükleri, müsbet bilim, milli ve dini değerler, halkın değerleri, eğitim-öğretim, ilim ve teknoloji, bayrak, vatan, millet, din, karakter, cesaret, değerler, iman, zulmü sevmeme, adalet tarafgirliği, geçmişe ve atalarına bağlılık, ülke tarihi, inanç gereği haksızlık karşıtlığı, bağımsızlık aşkı, vatan ve millet sevgisi” temaları ile ilgilidir.

Ziya Gökalp’e göre yetiştirilmesi gereken birey özelliklerine ilişkin elde edilen veriler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Ziya Gökalp'e göre Yetiştirilmesi Gereken Birey Özellikleri

Özellikler
Toplumsallaşan
Milli olan
Milli kültüre göre yetişmiş, milli kültürü temsil eden
Şahsiyeti milli kültür ile yoğrulmuş
Çağdaş olan ancak geçim ve biçim olarak Avrupalılaşımayan

Milli kültürünü koruyan ve milli karakterini koruyan
Bilim ve teknolojiye üretebilme becerisi kazanmış
Türkleşen
İslamlaşan
Çağdaşlaşan
"Çağdaş İslami Türk" bir birey olarak yetişen
Türk milletinin sahip olduğu ahlaki ve kültürel değerler ile gelişmiş milletlerin sahip olduğu bilim ve teknolojiye sahip
Türk kimliğini koruyan, İslam ahlakına sahip, çağdaş bir birey

Tablo 2’de görüldüğü gibi Ziya Gökalp’e göre bireye kazandırılması gereken özellikler “Toplum, millilik, milli kültür, şahsiyet, çağdaşlaşma, Avrupalılaşmama, milli karakter, bilim ve teknoloji, Türkleşme, İslamlaşma, Türk milletinin ahlaki ve kültürel değerleri, Türk kimliği ve İslam ahlakı” temaları ile ilgilidir.

Cemil Meriç’e göre yetiştirilmesi gereken birey özelliklerine ilişkin elde edilen veriler Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Cemil Meriç’e göre Yetiştirilmesi Gereken Birey Özellikleri

Özellikler
Dilini, tarihini bilen, bu uğurda mücadele eden
Kendi irfanını, kendi dilini öğrenen
Her düşünceye en azından vakıf olan, aydın birey
Okuyan, düşünen, düşündüklerini haykıran ve inandıklarını gizlemeyen
İnançları ve düşünceleri için yaşayan
İnsanlık, Türk ve İslam tarihi konularında bilgi sahibi
Zamanın irfanını bilen, ülkesinin dilini, tarihini, edebiyatını bilen
Evrensel düşünce akımlarına yabancı olmayan
Ön yargılı hükümler vermeyen
Olayları kendi kafasıyla değerlendiren
Bilgi hamalı olmayan
Uyanık, cesur ve dürüst
Hakikat uğruna her türlü savaşı göze alacak bir mücahit
Zihniyet olarak Türk ve İslam kimliğine bağlı
Avrupalılaşarak kendi kültürünü kaybetmeyen
Vatan sevgisi olan
Vatanlarını yaşanmaz hale getirmeyen

Tablo 3’te görüldüğü gibi Cemil Meriç’e göre bireye kazandırılması gereken özellikler “Dil, tarih, irfan, düşünce, aydın, okuma, düşünme, inanç, insanlık, Türk, İslam, ülke, ön yargılı olmama, uyanıklık, cesaret, dürüstlük, hakikat, Türk ve İslam kimliği, Avrupalılaşmama ve vatan sevgisi” temaları ile ilgilidir.

Erol Güngör’e göre yetiştirilmesi gereken birey özelliklerine ilişkin elde edilen verilere Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Erol Güngör'e göre Yetiştirilmesi Gereken Birey Özellikleri

Özellikler
Dilini, tarihini ve dinini bilen
Din, dil ve tarihin milleti bir arada tutan önemli bir bağ olduğunun farkında olan
Çalışkanlığı öğrenen
Diğer insanların haklarına, özgürlüklerine ve düşüncelerine saygılı olan
Milli terbiye sahibi
Toplumsal değerlere ve çağın ihtiyaçlarına cevap veren
İleriyi görebilen
Sorumluluklarını bilen ve sorumluluk alan
Dili en güzel şekilde öğrenen
Aynı dili konuşan ve yazan bireylere karşı saygı ve sevgi duyan
Milli şuur eğitimi ve milli tarih eğitimini alan
Millet sevgisi olan
Milli ve manevi değerleri yerli kahramanlar örneği ile öğrenen
Milli kültürlerine ve milli değerlerine bağlı
Nesnel düşünen
Menfaatperest olmayan

Tablo 4'te görüldüğü gibi Erol Güngör'e göre bireye kazandırılması gereken özellikler "Dil, tarih, din, millet, çalışkanlık, hak, özgürlük, düşünce, saygı, milli terbiye, toplumsal değerler, çağın ihtiyaçları, ileri görüşlülük, sorumluluk, sevgi, milli şuur, milli kültür, milli ve manevi değer, nesnel düşünce, menfaatperest olmama" temaları ile ilgilidir.

Nurettin Topçu'ya göre yetiştirilmesi gereken birey özelliklerine ilişkin elde edilen veriler Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Nurettin Topçu'ya göre Yetiştirilmesi Gereken Birey Özellikleri

Özellikler
Ruhsuz, idealsiz, inançsız, çok para kazanan, usta adamlar yerine sevmeyi bilen, düşünen, karakter sahibi
Bütün hareketlerimizin ahlâkî değeri olduğunu bilen
İnsanlığı sevecek temiz yürek sahibi, edebe hayran gönül taşıyan
Milletimizin tarihine âşık
Vicdanında her an Allah'ın huzurunda yaşayan
Şahsiyetimizin özetini oluşturacak dünya bilgisini öğrenen
Şahsiyetimizin dünyası için zorunlu olan bilgileri öğrenen
Kendilerine ait görüşlere sahip
Bizzat kendileri için hayat kuralları oluşturabilen
Kalpleri eğitilmiş, akılları terbiye edilmiş ve alanında uzmanlaşmış
Dinin sevgi telkinleriyle mazi ve milli mefahirin kalplerine yoğrulduğu
Dindeki aşk idealini kalbe işleyerek o kalbin çarpıntılarını milli duygular ile birleştirmiş
Hayatın ve başkalarının sevgisini kazanan
Makine âşığı değil ruh ve vicdan âşığı
Şahsiyet ve karakter sahibi
Edep sahibi, fedakâr, cesur, kendini bilen, vatansever ve iman sahibi
Ekmeğini alınının teri ile kazanan, ağzına helal lokma koyan
Yarım doktor denecek kadar sağlık konusunda bilgiye sahip
Fedakârlık ve mesuliyet duygularıyla nefislerini vakfetmiş, servetten, şehvetten ve kuvvetten uzaklaşmış
Mesuliyet duygusuna sahip, idealist ve ahlâk sahibi
Her şeyi ve bütün varlığı sevmeyi öğrenen
Her an bir vazifenin emri altında bulunduğunu bilen
Her an kendinden bir fedakârlık beklendiğini göze alan

Tablo 5'te görüldüğü gibi Nurettin Topçu'ya göre bireye kazandırılması gereken özellikler “ruh, ideal, inanç, sevgi, düşünme, karakter, ahlaki değer, insanlık, edep, millet, vicdan, şahsiyet, dünya bilgisi, hayat kuralları, kalp, akıl, uzmanlık, din sevgisi, milli duygu, fedakârlık, vatanseverlik, iman, alın teri, helal lokma, sağlık, mesuliyet duygusu, şehvetten uzak, idealist, ahlak, vazife” temaları ile ilgilidir.

Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Cemil Meriç, Erol Güngör ve Nurettin Topçu'nun eserlerinde birey özellikleri ile ilgili yer verdikleri temalara ilişkin elde edilen veriler Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Türk Düşünürler Açısından Birey Özellikleri ile İlgili Temalar

Mehmet Akif Ersoy	Ziya Gökalp	Cemil Meriç	Erol Güngör	Nurettin Topçu
Tüketim	Toplum	Dil	Dil	Ruh
Batının Kötülükleri	Millilik	Tarih	Tarih	İdeal
Ülke	Kültür	İrfan	Din	İnanç
Değerler	Şahsiyet	Düşünce	Çalışkanlık	Ahlak
Halk	Çağdaş	Okuma	Hak	İnsanlık
İlim	Avrupalılaşmama	İnanç	Özgürlük	Millet
Teknoloji	Bilim	İnsanlık	Terbiye	Sevgi
Eğitim	Teknoloji	Türk	Değerler	Vicdan
Öğretim	Türk	İslam	İleri Görüşlülük	Şahsiyet
Bayrak	İslam	Ön Yargı	Sorumluluk	Kalp
Vatan	Değerler	Uyanıklık	Milli Şuur	Edep
Millet	Ahlak	Cesaret	Millet Sevgisi	Alın Teri
İnanç	Üretim	Hakikat	Kültür	Fedakârlık
Adalet	Karakter	Vatansever	Menfaatperest	Mesuliyet
Atalarına Bağlılık		Kültür		Din
Vatansever		Avrupalılaşmama		Vatansever Cesaret

Tablo 6’da görüldüğü gibi genel olarak vatanını, bayrağını, dilini, dinini, tarihini ve milletini bilen ve seven, değerlerine sahip çıkan bir insan yetiştirilmesi konusunda ortak bir düşünce olduğu görülmektedir. Öte yandan her bir düşünürün ayrıca üzerinde durduğu, bireyde bulunmasını istediği özelliklerle vurguladığı özellikler ve temalar da görülmektedir. Bunlar: Mehmet Akif Ersoy’da, tüketim, dindarlık, adalet, ülkesine fayda, değerler, eğitim-öğretim, ilim ve teknoloji, halk ve atalara bağlılık ile ilgilidir.

Ziya Gökalp’te, Türkleşme, İslamlaşma, çağdaşlaşma, toplumsallaşma, milli kültür, karakter, ahlak, üretim ve teknoloji ile ilgilidir.

Cemil Meriç’te, Türk, İslam, düşünme, okuma, inanç, hakikat, ön yargı, irfan, insanlık ve uyanıklık ile ilgilidir.

Erol Güngör’de, saygı, milli şuur, hak, özgürlük, çalışkanlık, terbiye, ileri görüşlülük ve menfaatperestlik ile ilgilidir.

Nurettin Topçu’da, Ruh, ideal, ahlaki değerler, inanç, şahsiyet, vicdan, din sevgisi, mesuliyet duygusu, alın teri, fedakârlık, cesaret ve edep ile ilgilidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her bir düşünürün eğitim sistemimizdeki yeri son derece önemlidir. Düşünürlerin bireye kazandırılmasını istedikleri ve ifade ettikleri özellik ve temalara günümüzde ihtiyaç duyulmakta ve eğitim sisteminde bu özelliklerin kazandırılması gayretinin sürekli olması gerekmektedir.

Düşünürlerin vurguladıkları vatan, bayrak, dil, din, tarih, değerler, ahlak, şahsiyet, vicdan, mesuliyet, ideal vb. tema ve özellikler eğitim sistemi ve toplum için son derece önemli özelliklerdir.

Düşünülere gereken önem ve ilginin verilmesi adına ders kitaplarında, öğretim programlarında yeteri kadar yer verilebilir.

Eğitim programlarında düşünürler ile ilgili ders veya derslerin yer alması için çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

Yetiştirilmek istenen birey özellikleri açısından; milli eğitimin genel amaçlarında, öğretim programlarının genel ve özel amaçlarında, ders kitaplarında, düşünürlerin fikir ve önerilerine ihtiyaçlar doğrultusunda yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Binbaşıoğlu, C. (2014). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çalık, T. ve Sezgin F. (2005). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, Mart 2005 Cilt:13 No:1, ss.55-66.
- Ersoy, M. A. (2016). *Safahat*. İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- Gökalp, Z. (2010). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güngör, E. (1993a). *Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (1993b). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (1997). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Keskin, B. (2020). Atatürk Dönemi Eğitim Düşünürlerinin Vatandaşlık Anlayışı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Meriç, C. (2002). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2020). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topçu, N. (2019). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

**ORTAOKUL SEKİZİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN COVID-19 SALGININA
İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI**

METAPHORICAL PERCEPTIONS OF EIGHTH GRADE STUDENTS OF SECONDARY
SCHOOL ABOUT THE COVID-19 EPIDEMIC

Fehmi DEMİR

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi

fehmi.demir@siirt.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-4111-0700

ÖZET

Bu araştırmada ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik algılarının metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış bir metafor formu kullanılmıştır. Formda öğrencilerden, “Covid-19 salgını .....gibidir, çünkü.....” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu tipik durum örnekleme tekniğine göre seçilmiştir. Araştırma formu, çalışma grubundaki iki resmi ortaokulda öğrenim gören 210 tane sekizinci sınıf öğrencisine dağıtılmıştır. Araştırma verilerine göre araştırmaya katılan öğrencilerden 86 tanesi geçerli bir metafor üretmiştir. Ulaşılan verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgını kavramına büyük çoğunlukla olumsuz yaklaşımları ve Covid-19 salgını kavramı ile ilgili 53 farklı metafor ürettikleri tespit edilmiştir. Öğrenciler, Covid-19 salgını kavramı ile ilgili en çok *hapishane (14)*, *yapıştırıcı (5)*, *labirent (4)*, *ceza (3)*, *turist (3)* ve *pi sayısı (3)* metaforlarını ifade etmişlerdir. Ortaya çıkan metaforlar, ortak özellikleri bakımından beş tema altında toplanmıştır. Bu temalar *belirsizlik*, *kaygı*, *kısıtlanma*, *umutsuzluk* ve *hastalığın yayılması* olarak kavramsallaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Salgın, Metafor, Ortaokul Öğrencileri

ABSTRACT

In this context, it is aimed to reveal the perceptions of the eighth grade secondary school students about the Covid-19 epidemic through metaphors. Phenomenology design was used in the research. A semi-structured interview form was used as a data collection tool. In the form, students were asked to complete the sentence “The Covid-19 epidemic is like ..... because.....”. The study group was selected according to the typical case sampling technique. The research form was distributed to 210 eighth grade students studying in two public secondary schools in the study group. At the end of the research, 86 of the students participating in the research produced a valid metaphor. Content analysis was used in the analysis of the data. According to the results of the research, it was determined that the eighth grade students of secondary school approached the concept of the Covid-19 epidemic mostly negatively and produced 53 different metaphors about the concept of the Covid-19 epidemic. The students mostly expressed the metaphors of *prison* (14), *glue* (5), *labyrinth* (4), *punishment* (3), *tourist* (3) and *pi* (3) regarding the concept of Covid-19 epidemic. The metaphors that emerged in terms of their common characteristics were grouped under five themes. These themes were conceptualized as *uncertainty*, *anxiety*, *limitation* and *spread of disease*.

Keywords: Covid-19, Epidemic, Metaphor, Secondary School Students

GİRİŞ

Covid-19 salgını ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra dünyadaki birçok ülkeye yayılmaya başlamıştır. Ülkeler, bir takım yasaklar ve kısıtlamalar getirerek salgının yayılmasının önüne geçmeye çalışmışlardır. Ancak alınan önlemlere rağmen salgın yayılmaya devam etmiş ve toplumları sosyal ve psikolojik olarak etkilemiştir (Can, 2020). Bu süreçten önemli ölçüde etkilenen kurumlardan biri eğitim olmuştur (Kırmızıgül, 2020). UNESCO'ya (2020) göre dünya genelindeki okulların kapanması nedeniyle Covid-19 salgını, bir buçuk milyondan fazla öğrencinin hayatını etkilemiştir.

Türkiye'de salgının ortaya çıkmasıyla beraber her bir hizmet sektöründe bazı önlemler alınmıştır. Bu önlemler kapsamında eğitim sektöründe de okullar tatil edilerek yüz yüze eğitime ara verilmiştir (Arı ve Arslan, 2020). Ancak bu değişim öğrencilerin hayatını birçok yönden etkilemeye başlamıştır. Bu süreçte uygulamaya konulan sosyal izolasyondan dolayı yaşam standartları ve alışkanlıklar olumsuz etkilenmeye başlamıştır (Sarı ve Nayır, 2020). Konu ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarına göre de öğrenciler bu dönemde eğitime erişimde eşitsizlikler yaşamış (Demir ve Özdaş, 2021) ve öğrencilerde öğrenme kaybı, okulu bırakma oranı ve beslenme sorunları artmaya başlamıştır (Sarı ve Nayır, 2020). Bunun yanında sürecin öğrenciye yarar sağladığı, verimli geçtiği ve esneklik sağladığı da tespit edilmiştir (Kaya ve Dilekçi, 2020).

Okulların tatil edilmesi ve eğitime uzaktan eğitimle devam edilmesinden dolayı öğrenciler, okul ortamlarından uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Sokağa çıkma yasağı ile beraber uzun süre evde kalmak zorunda kalan öğrencilerin sosyal ortamlarından uzaklaşmaları, onların Covid-19 salgınına ilişkin algılarını olumsuz etkilemiştir (Arı ve Arslan, 2020). Diğer yandan Pozitif vaka ve ölüm sayılarının artması ve sosyal medyada yaygın olarak sürecin öngörülmez olduğunun belirtilmesinin Covid-19'un olumsuz algılanmasına sebep olmuştur (Cömert ve Çakır, 2021). Dolayısıyla ortaya çıkan yeni duruma ilişkin öğrencilerin nasıl etkilendiklerinin ve nasıl bir algı oluşturduklarının tespit edilmesinin önemli olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede, öğrencilerin Covid-19 salgınına ilişkin algılarının tespit edilmesinde metaforların faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Bir kavram, olgu veya olayın başka bir kavram, olgu veya olaya benzetilerek açıklanmasına dayanan metaforlara (Nikitina ve Furuoka, 2008), bir kavramın veya bir olgunun toplumda nasıl anlaşıldığını tespit etmek amacıyla başvurulmaktadır (Aydın, 2011). Metaforlarla, birbirine benzemeyen durumlar arasında ilişki kurulmakta ve bir kavrama ilişkin düşünceler, farklı bir zihin şeması ile ifade edilmektedir (Tompkins ve Lawley, 2002). Mecazlar, olguları bir alandan diğer bir alana taşıyarak gerçeği süzer ve basit bir şekilde tanımlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Böylece konu ya da olgu ile ilgili düşüncenin altında yatan nedenler ortaya çıkarılabilmektedir.

Salgın sürecinden en çok etkilenen gruplardan biri olan öğrencilerin, bu süreçte algılarının nasıl şekillendiğini ortaya konulmasının önemli olacağı düşünülmektedir. Konu ile ilgili alanyazın incelendiğinde metaforlar aracılığıyla öğretmenlerin (Çakır ve Cömert, 2021); ortaokul altıncı sınıf (Arı ve Arslan, 2020), yabancı uyruklu lisans (Saatçi ve Aksu, 2020), ve Çin'deki üniversite (Ding, Du, Li, Zhang, Zhang, Tan vd., 2020) öğrencilerinin Covid-19'a ilişkin algılarının araştırıldığı görülmektedir. Ancak ortaokul son sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik algılarını tespit etmeye yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Ortaokul son sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik algılarının tespit edilmesi, öğrencilerin hem ortaöğretim sınavına girecek olmalarından hem de öğrencilere sunulacak psiko-sosyal destek çalışmalarından dolayı önemli olacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik algılarının tespit edilmesinin alanyazına ve öğrencilere sunulacak rehberlik faaliyetlerine katkı sağlaması beklenmektedir.

Bu çalışmada ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik algılarının metaforlar aracılığıyla ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgınına yönelik metaforik algılarının nasıl olduğu, oluşturdukları metaforların neler olduğu ve üretilen metaforların dayandıkları gerekçeler bakımından hangi kavramsal temalar altında toplandığı araştırılmıştır.

YÖNTEM

Çalışmada, nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu desen ile insanın iç dünyası ve onun bilinç yapısı anlamaya çalışılır (Mayring, 2011). Bu çerçevede karmaşık bir durum olan Covid-19 salgınına ilişkin ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin algısı araştırılmıştır. Böylece yabancı olmadığımız ancak tam anlamıyla çözemediğimiz Covid-19 salgınına ilişkin öğrenci algıları ortaya çıkarılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki bir ilin iki resmi ortaokulunda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde tipik durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tipik durum örnekleme, evrende yer alan ve sıra dışı özellik göstermeyen çok sayıda örnekten biri veya birkaçından veri toplama işlemi olup ortalama durumları çalışarak belirli bir alan hakkında fikir sahibi olma imkânı sunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu doğrultuda sıra dışı özellik göstermeyen iki resmi ortaokulundaki sekizinci sınıf öğrencileri çalışma grubu olarak seçilmiştir. Birinci okulda 91, ikinci okulda 119 olmak üzere toplam 210 öğrenci öğrenim görmektedir. Katılımcıların özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Bilgiler

Cinsiyet	Birinci Okul	İkinci Okul
Erkek	55	85
Kız	36	34

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri yarı yapılandırılmış metafor formu aracılığıyla toplanmıştır. Formda öğrencilerden “Covid-19 salgını.....gibidir, çünkü.....” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Formda metafor örneği de verilerek öğrencilerin soruyu nasıl cevaplamaları gerektiği açıklanmıştır. Formlar çalışma grubundaki sekizinci sınıf öğrencilerine, hafta sonu destekleme ve yetiştirme kursuna devam ederlerken uygulanmıştır. Öğrencilerin tümü formu

doldurmuştur. Ancak iki okuldan toplanan formlardan 86 tanesi geçerli kabul edilmiştir. Katılımcılardan elde edilen geçerli formlara ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Geçerli Formlara İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	Birinci Okul	İkinci Okul
Erkek	14	37
Kız	17	18

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Metaforların analizinde eleme, kodlama, alt tema ve tema oluşturma, geçerlik ve güvenilirlik aşamaları takip edilmiştir. Öncelikle 210 öğrenciden elde edilen formlar amaca uygun şekilde doldurulma açısından tek tek incelenerek gerekçe kısmı boş bırakılan veya gerekçesi uygun bir şekilde doldurulmayan 124 form elenmiştir. Geriye kalan 86 form ise geçerli kabul edilerek değerlendirmeye alınmıştır. Geçerli sayılan metaforlar bilgisayar ortamına geçirilerek Ö1, Ö2, Ö3... şeklinde kodlanmıştır. Öğrenci görüşleri sunulurken de bu kodlardan yararlanılmıştır. Kodlanan metaforlar daha sonra benzetme gerekçeleri dikkate alınarak benzerliklerine ve farklılıklarına göre temalandırılıp kavramsallaştırılmıştır. Analiz edilen verilerin sunumunda frekans (f) kullanılmıştır.

Veriler analiz edilirken geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için inandırıcılık, aktarılabilirlik tutarlılık ve teyit edilebilirlik ölçütleri dikkate alınmıştır. İnandırıcılığı sağlamak için araştırma süreci ve sonuçları açık bir şekilde ve benzer araştırma sonuçlarıyla ilişkilendirilerek sunulmuştur. Aktarılabilirliği sağlamak için veriler ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Teyit edilebilirliği sağlamak için de verilerin ham hali ve geçerli kabul edilen veriler üzerinde yapılan kodlama ve temalandırmalara ilişkin dökümanlar gerektiğinde göstermek için kayıt altına alınmıştır. Ayrıca analiz edilen verilerin bir kısmı iki farklı uzmana da analiz edilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

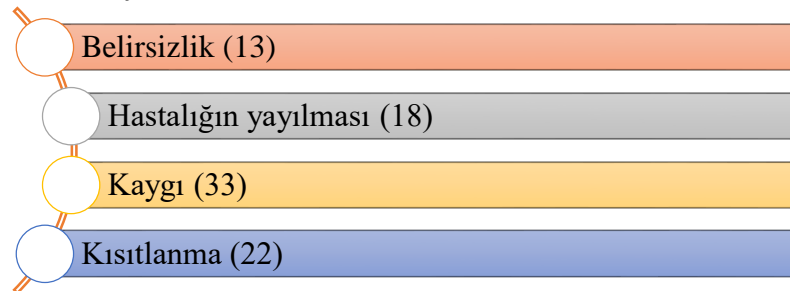
Çalışma grubundan elde edilen verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular bu bölümde sunulmuştur. Çalışma grubundan yer alan öğrencilerin Covid-19 salgınına ilişkin geliştirmiş oldukları geçerli metaforlar ve bu metaforların frekans dağılımı Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin Covid-19 Salgınına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

No	Metafor	f	No	Metafor	f	No	Metafor	f
1	Akrep	1	19	Hücre	1	37	Pas	1
2	Ateş	1	20	İngilizce	1	38	Pi sayısı	3
3	Ateş kıvılcımı	1	21	Kabus	1	39	Sakız	2
4	Bebek	1	22	Kadınlar	1	40	Seri katil	1
5	Beyin	1	23	Kafes	1	41	Sınav	1
6	Biber	1	24	Kanser	1	42	Sigara bağımlılığı	1
7	Bomba	2	25	Karanlık	1	43	Sivrisinek	1
8	Canavar	2	26	Kaşıntı tozu	1	44	Siyah renk	1
9	Ceza	3	27	Korku filmi	1	45	Turist	3
10	Çikolatalı pasta	1	28	Kuyu	2	46	Vergi dairesi	1
11	Çivi	1	29	Küresel ısınma	1	47	Yapıştırıcı	5
12	Dedikodu	1	30	Labirent	4	48	Yara	1
13	Dikenli tel	1	31	Mağara	1	49	Yazı tahtası	1
14	Dünya savaşı	2	32	Matematik	1	50	Yıldırım	1
15	Elektrik	1	33	Mıknatıs	2	51	Yol	1
16	Hapishane	14	34	Mürekkep	1	52	Zehirli iğne	1
17	Hava durumu	1	35	Okul	1	53	Zimba	1
18	Hırsız	1	36	Ölüm	2			

Tablo 3'te görüldüğü gibi ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin, Covid-19 salgınına ilişkin 53 tane metafor ürettikleri ortaya çıkmıştır. Covid-19 salgını ile en çok ilişkilendirilen metaforlar sırasıyla *hapishane* (14), *yapıştırıcı* (5), *labirent* (4), *ceza* (3), *pi sayısı* (3), *turist* (3), *bomba* (2), *canavar* (2), *dünya savaşı* (2), *kuyu* (2), *mıknatıs* (2), *ölüm* (2) ve *sakız* (2) olarak tespit edilmiştir. Diğer metaforlar ise sadece birer defa kullanılmıştır. Arı ve Arslan (2020) da araştırmalarında altıncı sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgını ile ilgili 45 metafor ürettiğini ve Covid-19 ile en çok ilişkilendirilen metaforları grip, bit, ajan, deprem ve ahtapot olduğunu tespit etmişlerdir. Cömert ve Çakır (2021) ise öğretmenlerle yaptıkları çalışmada öğretmenlerin Covid-19 ile ilgili 32 metafor ürettiklerini ortaya çıkarmışlardır.

Araştırmada öğrencilerin ürettikleri metaforlar gerekçeleri ile beraber incelendiğinde bu metaforların dört tema altında toplandığı ortaya çıkmıştır. Covid-19 ile ilgili Arı ve Arslan (2020) çalışmalarında öğrencilerin geliştirdikleri metaforların altı temada, Cömert ve Çakır (2021) da öğretmenlerin geliştirdikleri metaforların dört tema altında toplandıklarını tespit etmişlerdir. Öğrencilerin ürettiği oldukları metaforlara ilişkin temalar Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Öğrencilerin Ürettikleri Metaforlara İlişkin Temalar

Şekil 1 incelendiğinde ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgınına ilişkin ürettikleri metaforların dört tema altında toplandığı ortaya çıkmıştır. Bu temalar *belirsizlik*, *hastalığın yayılması*, *kaygı* ve *kısıtlanma* olarak isimlendirilmiştir. Arı ve Arslan (2020) ise Covid-19 ile ilgili olarak tespit ettikleri temaları “bulaşıcılık”, “ölümcül”, “hastalık yapıcı”, “sosyal ortamlardan uzaklaştırıcı”, “geç fark edilen” ve “diğer hastalıklar ile ilişki”; “Cömert ve Çakır (2021) da “virüsün özellikleri”, “insan hayatına etkileri”, “virüsün geleceğine dair öngörüler”, “alınacak tedbirler” olarak adlandırmışlardır. Bu çalışmada öğrencilerin ürettikleri metaforların en çok *kaygı* ve en az da *belirsizlik* teması ile ilişkili olduğu görülmüştür. Öğrencilerin her bir temaya ilişkin ürettikleri metaforlar ve bu metaforlara ilişkin gerekçe örnekleri aşağıda sunulmuştur. Öğrencilerin *belirsizlik* teması ile ilgili üretmiş oldukları metaforlar Şekil 2’de sunulmuştur.

- Beyin (1), dedikodu (1), hava durumu (1),
- İngilizce (1), labirent (4), pi sayısı (3),
- Yazı tahtası (1), yol (1),

Belirsizlik (13)

Şekil 2. Belirsizlik Temasına İlişkin Metaforlar

Şekil 2’de görüldüğü gibi ortaokul sekizinci sınıf öğrencileri, *belirsizlik* temasında Covid-19 salgını ile ilgili sekiz metafor üretmiştir. Temada en çok tekrar eden metaforlar labirent ve pi sayısı olmuştur. Belirsizlik temasındaki metaforların gerekçeleri incelendiğinde, öğrencilerin, salgının farklı şekillerde yayılmasına, çok karışık olduğuna, içinden çıkılmadığına ve bir türlü bitmediğine vurgu yaptıkları görülmektedir. Cömert ve Çakır’ın (2021) araştırmasında ise öğretmenler virüsün özellikleri teması altında hastalığın belirsizliğine değinmişlerdir. Öğrencilerin belirsizlik teması ile ilgili üretmiş oldukları metafor örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Covid-19 salgını yol gibidir, çünkü sonu olmayan bir yol gibi ne olacağını ve seyrinin nasıl olacağına dair hiçbir bilgimiz yok (Ö61).

Covid-19 salgını yazı tahtası gibidir, çünkü biri silmezse kirli kalır ama eğer biri silerse temiz olur(Ö6).

Covid-19 salgını pi sayısı gibidir, çünkü pi sayısı sonsuza kadar olduğu için bir türlü bitemiyor (Ö31).

Covid-19 salgını labirent gibidir, çünkü bir türlü işin içinden çıkamıyoruz (Ö32).

Covid-19 salgını hava durumu gibidir, çünkü sağı solu belli olmuyor (Ö45).

Covid-19 salgınına ilişkin ortaya çıkan ikinci tema *hastalığın yayılması* olarak kavramsallaştırılmıştır. Öğrencilerin hastalığın yayılması teması ile ilgili üretmiş oldukları metaforlar Şekil 3’te sunulmuştur.

- Ateş (1), ateş kıvılcımı (1), bebek (1),
- Çikolatalı pasta(1), dünya savaşı (2), hücre (1),
- Kadınlar (1), korku filmi (1), küresel ısınma (1),
- Matematik (1), mıknaş (1), mürekkep (1),
- Pas (1), sigara bağımlılığı (1), turist (3)

Hastalığın Yayılması
(18)

Şekil 3. Hastalığın Yayılması Temasına İlişkin Metaforlar

Şekil 3’te görüldüğü gibi ortaokul sekizinci sınıf öğrencileri, *hastalığın yayılması* teması ile ilgili 15 metafor üretmiştir. Bu temada en sık kullanılan metafor turist kavramı olmuştur. Hastalığın yayılması temasındaki metaforların gerekçeleri incelendiğinde, öğrencilerin, salgının bulunduğu yerdeki bütün insanları etkilediğine, yavaş yavaş her yere yayıldığına, giderek çoğaldığına, vakaların arttığına ve tüm dünyayı etkisi altında aldığına vurgu yaptıkları görülmektedir. Arı ve Arslan (2020), “bulaşıcılık” teması altında, Cömert ve Çakır (2021) ise “virüsün özellikleri” teması altında benzer bulguları tespit etmişlerdir. Tezcan’ın, (2020) belirttiği gibi Covid-19 salgını, damlacık ve temas yoluyla bulaştığından küresel boyutta bir salgın niteliğini kazanmış ve insandan insana bulaşma ve yayılma hızı çok yüksek olmuştur. Öğrencilerin hastalığın yayılması teması ile ilgili üretmiş oldukları metafor örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Covid-19 salgını turist gibidir, çünkü her yeri geziyor (Ö37).

Covid-19 salgını sigara bağımlılığı gibidir, çünkü bıraksan da bir daha başlama ihtimali var (Ö41).

Covid-19 salgını pas gibidir, çünkü yavaş yavaş her yere yayılıyor (Ö2).

Covid-19 salgını mürekkep gibidir, çünkü bir kere bulaştı mı zor çıkar (Ö52).

Covid-19 salgını mıknaats gibidir, çünkü yakınındaki herkesi çeker (Ö11).

Covid-19 salgını matematik gibidir, çünkü matematik her alanda karşımıza çıkar (Ö53).

Covid-19 salgını dünya savaşı gibidir, çünkü çok insan ölüyor (Ö22).

Covid-19 salgını ateş gibidir, çünkü düştüğü yerde etrafındakileri yakıyor (Ö40).

Covid-19 salgınına ilişkin tespit edilen üçüncü tema *kaygı* olarak isimlendirilmiştir. Öğrencilerin kaygı teması ile ilgili üretmiş oldukları metaforlar Şekil 4’te sunulmuştur.

- Akrep (1), biber (1), bomba (2), canavar (1), ceza (1),
- Çivi (1), dikenli tel (1), elektrik (1), hırsız (1), kabus (1),
- Kanser (1), karanlık (1), kaşınıtı tozu (1), mıknaats (1),
- Ölüm (2), sakız (2), seri katil (1), sınav (1), sivrisinek (1),
- Siyah renk (1), vergi dairesi (1), yara (1), yapıştırıcı (5),
- Yıldırım (1), zehirli iğne (1), Zimba (1)

Kaygı (33)

Şekil 4. Kaygı Temasına İlişkin Metaforlar

Şekil 4’te görüldüğü gibi ortaokul sekizinci sınıf öğrencileri, *kaygı* teması ile ilgili 26 metafor üretmiştir. Bu temada en sık kullanılan metaforlar yapıştırıcı, bomba, ölüm ve sakız olmuştur. Kaygı temasındaki metaforların gerekçeleri incelendiğinde öğrencilerin salgının kötü şeyler hatırlattığına, hayatı olumsuz etkilediğine, can acıttığına, bulaştığı kişiyi kötü etkilediğine, sevdiklerini ellerinden aldığına, hastalıktan kurtulan kişilerde iz bıraktığına ve psikolojilerini bozduğuna vurgu yaptıkları görülmektedir. Arı ve Arslan (2020) doğrudan olmasa da dolaylı olarak “hastalık yapıcı” temasında öğrencilerin, Cömert ve Çakır (2021) ise “insan hayatına etkileri” temasında öğretmenlerin açıkça kaygıya değindiklerini tespit etmişlerdir. Ding vd. (2020) de araştırmalarında öğrencilerin Covid-19 salgını ile ilgili yüksek risk algısına sahip olduklarını; Aşkın, Bozkurt ve Zeybek (2020) de kişilerin Covid-19 salgını sürecinde gösterdikleri en temel tepkinin kaygı ve panik olduğunu bulmuşlardır. Bunun yanında Covid-19 pandemi sürecinin insanları psikolojik olarak olumsuz etkilediğini tespit eden araştırmalar

da bulunmaktadır (Çetin, Timur ve Pehlivan, 2021; Dilekçi ve Limon, 2020; Hatun, Dicle ve Demirci, 2020; Yıldırım, 2020). Öğrencilerin bu tema ile ilgili üretmiş oldukları metafor örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Covid-19 salgını akrep gibidir, çünkü insanları sokar ve zarar verir(Ö43).

Covid-19 salgını bomba gibidir, çünkü Covid-19 salgını düştüğü yeri yakıyor, insanları öldürüyor, insanın hayatını mahvediyor(Ö42).

Covid-19 salgını canavar gibidir, çünkü her insana saldırıyor ve çoğu insanı öldürüyor(Ö26).

Covid-19 salgını dikenli tel gibidir, çünkü takılınca kolay kolay kurtulamıyorsun (Ö80).

Covid-19 salgını elektrik gibidir, çünkü insanları çarptıkça zarar veriyor ve bir etki bırakıyor (Ö39).

Covid-19 salgını hırsız gibidir, çünkü sevdiklerimizi elimizden alıyor (Ö8).

Covid-19 salgını ölüm gibidir, çünkü insanların psikolojisini bozuyor(Ö18)

Covid-19 salgını sakız gibidir, çünkü ne kadar uğraşsan de bitmiyor (Ö19).

Covid-19 salgını seri katil gibidir, çünkü yakaladığını öldürüyor (Ö51).

Covid-19 salgını sivrisinek gibidir, çünkü önüne geleni acımadan ısırıyor (Ö33).

Covid-19 salgını yapıştırıcı gibidir, çünkü bir kere yapıştı mı silsen de yıkasan da bir daha çıkmıyor (Ö86).

Covid-19 salgınına ilişkin tespit edilen son tema *kısıtlanma* olarak isimlendirilmiştir. Öğrencilerin kısıtlama teması ile ilgili üretmiş oldukları metaforlar Şekil 5'te sunulmuştur.

- Canavar (1), ceza (2),
- Hapishane (14), kafes (1), kuyu (2),
- Mağara (1), okul (1)

Kısıtlanma (22)

Şekil 5. Kısıtlanma Temasına İlişkin Metaforlar

Şekil 5'te görüldüğü gibi ortaokul sekizinci sınıf öğrencileri, kısıtlanma teması ile ilgili yedi metafor üretmiştir. Bu metaforlarda en sık kullanılan kavramlar hapishane, ceza ve kuyu olmuştur. Kısıtlanma temasındaki metaforların gerekçeleri incelendiğinde öğrencilerin salgının herkesi eve kilitlediğine, özgürlüklerini kısıtladığına, sevdiklerinden ayırdığına, okula gidemediklerine, oyun oynayamadıklarına ve içine girdikleri durumdan kurtulamadıklarına vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu temadaki metaforlardan farklı metaforlar tespit etmelerine rağmen benzer bulguyu Arı ve Aslan (2020), öğrencilerin okullarına gidememe, arkadaş ve öğretmenlerinden uzaklaşma şeklinde “sosyal ortamlardan uzaklaştırıcı” temasında, Cömert ve Çakır (2021) de “insan hayatına etkileri” temasında öğretmenlerin benzer şekilde kısıtlanmaya değindiklerini tespit etmişlerdir. Öğrencilerin kısıtlanma teması ile ilgili üretmiş oldukları metafor örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Covid-19 salgını canavar gibidir, çünkü bizi evlere tıktı. Onun yüzünden bir yere gidemiyoruz (Ö68).

Covid-19 salgını ceza gibidir, çünkü dışarı çıkmamıza ve okula gitmemize izin vermiyor (Ö59).

Covid-19 salgını hapishane gibidir, çünkü tüm dünyayı eve kilitledi ve bizi sevdiğimizden ayırdı. Özgürlük diye bir şey kalmadı (Ö9).

Covid-19 salgını hapishane gibidir, çünkü bizi eve kapattı. Okula gidemiyoruz. Derslerden geri kalıyoruz. Psikoloji bırakmadı bizde (Ö70).

Covid-19 salgını kafes gibidir, çünkü dışarı çıkamıyoruz yasak olduğu için evde sıkıldık (Ö16).

Covid-19 salgını kuyu gibidir, çünkü onun içine girdiniz mi çıkamazsınız (Ö27).

Covid-19 salgını okul gibidir, çünkü bizi dışarıya çıkartmıyor, oyun oynamıyoruz (Ö58).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin Covid-19 salgınına ilişkin algıları metaforlar yoluyla incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre ortaokul sekizinci sınıf öğrencileri, Covid-19 salgını ile ilgili 53 metafor üretmiştir. Araştırmada üretilen metaforlarla en sık ilişkilendirilen kavramlar *hapishane (14)*, *yapıştırıcı (5)*, *labirent (4)*, *ceza (3)*, *turist (3)* metaforları olmuştur.

Araştırmada sekizinci sınıf öğrencilerinin ürettikleri metaforlar *belirsizlik*, *hastalığın yayılması*, *kaygı* ve *kısıtlanma* olmak üzere dört tema altında toplanmıştır. *Belirsizlik* temasında öğrenciler, Covid-19 salgını ile ilgili beyin, dedikodu, hava durumu, İngilizce, labirent, pi sayısı, yazı tahtası, yol metaforlarını üretmişlerdir. Bu metaforlarla öğrenciler, Covid-19 salgınının farklı şekillerde yayıldığına, karmaşık ve içinden çıkılmaz olduğuna vurgu yaparak hastalığın bir türlü bitmediğine değinmişlerdir.

Hastalığın yayılması temasında öğrenciler, Covid-19 salgını ile ilgili ateş, ateş kıvılcımı, bebek, çikolatalı pasta, dünya savaşı, hücre, kadınlar, korku filmi, küresel ısınma, matematik, mıknaş, mürekkep, pas, sigara bağımlılığı ve turist metaforlarını üretmişlerdir. Bu metaforlarla öğrenciler, Covid-19 salgınının bütün insanları etkilediğine, giderek her yere yayıldığına, etkisinin arttığına, vakaların çoğaldığına ve tüm dünyayı etkilediğine değinmişlerdir.

Kaygı temasında da öğrenciler, Covid-19 salgını ile ilgili akrep, biber, bomba, canavar, ceza, çivi, dikenli tel, elektrik, hırsız, kâbus, kanser, karanlık, kaşıntı tozu, mıknaş, ölüm, sakız, seri katil, sınav, sivrisinek, siyah renk, vergi dairesi, yara, yapıştırıcı, yıldırım, zehirli iğne ve zimba metaforlarını üretmişlerdir. Bu metaforlarla öğrenciler, Covid-19 salgınının kötü şeyler hatırlattığına, hayatlarını olumsuz etkilediğine, can acıttığına, bulaşan kişileri kötü etkilediğine, sevdiklerini ellerinden aldığına, hastalıktan kurtulan kişilerde iz bıraktığına ve psikolojilerini olumsuz etkilediğine değinmişlerdir.

Kısıtlanma temasında da öğrenciler, Covid-19 salgını ile ilgili canavar, ceza, hapishane, kafes, kuyu, mağara ve okul metaforlarını üretmişlerdir. Bu metaforlarda öğrenciler salgından dolayı evde kalmak zorunda kaldıklarına, özgürlüklerinin kısıtlandığına, sevdiklerinden ve okullarından ayrıldıklarına ve normal sosyal hayatlarına devam edemediklerine değinmişlerdir.

Bu sonuçlara bağlı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

1. Geliştirilen metaforların gerekçeleri incelendiğinde öğrencilerin Covid-19 salgınına psikolojik açıdan olumsuz algıladıkları, bu durumun onlarda korku ve kaygı oluşturduğu görülmektedir. Bu açıdan salgının psikolojik etkilerini gidermeye yönelik olarak okul rehberlik servisleri, yüz yüze eğitime geçilmesiyle beraber, psikolojik destek programları hazırlayıp uygulayabilir.

2. Covid-19 salgınının öğrencilerin sosyal gelişimine de olumsuz etki ettiği görülmektedir. Bunun için de yüz yüze eğitime geçilmesi ile beraber sosyal mesafeye uygun ve kontrollü şekilde sosyal, sportif ve kültürel etkinlikler düzenlenebilir.
3. Sürecin olumsuz sonuçlarını gidermeye yönelik olarak veliler de bilgilendirilebilir. Bu kapsamda öğretmenler ve okul yönetimleri veli toplantılarından ve veli bilgilendirme seminerlerinden yararlanabilir.

KAYNAKLAR

- Arı A G, Arslan K (2020). Ortaokul öğrencilerinin Covid-19'a yönelik metaforik algıları. *Turkish Studies*, 15(6), 503-524. doi: <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44425>
- Aşkın R, Bozkurt Y, Zeybek Z (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 304-318.
- Aydın F (2011). Üniversite öğrencilerinin "çevre" kavramına ilişkin metaforik algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26, 25-44
- Can E (2020). Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Cömert İ, Çakır Ç Ş (2021). Covid-19 ile ilgili öğretmen algılarını belirlemeye yönelik bir olgu bilim çalışması. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 382-405. doi: <https://doi.org/10.53506/egitim.905674>
- Çetin N İ, Timur S, Pehlivan H (2021). Fen bilimleri öğretmenlerinin Covid-19 pandemi sürecinde "virüs" kavramına yönelik metaforik algılarının incelenmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 12(43), 47-59. doi: <http://dx.doi.org/10.35826/ijjoess.2864>
- Demir F, Özdaş F (2021). Examining experiences of parantes about distance education during the epidemic process. *International Journal of Progressive Education*, 17(5), 192-207. doi: <https://doi.org/10.29329/ijpe.2021.375.13>
- Dilekçi Ü, Limon İ (2020). Covid-19 salgını bağlamında öğretmenlerin algıladıkları "aşırı iletişim yükü" düzeylerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 231-252. doi: <https://doi.org/10.37669/milliegitim.776450>
- Ding Y, Du X, Li Q, Zhang M, Zhang Q, Tan X, et al. (2020). Risk perception of coronavirus disease 2019 (COVID-19) and its related factors among college students in China during quarantine. *PLoS ONE*, 15(8): e0237626. doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237626>
- Hatun O, Dicle A N, Demirci İ (2020). Koronavirüs salgınının psikolojik yansımaları ve salgınla başa çıkma. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 531-554. doi: <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44364>
- Kaya A, Dilekçi Ü (2021). Covid-19 salgını sürecindeki acil uzaktan eğitime ilişkin ebeveynlerin algıları: Bir metafor analizi çalışması. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(3), 1621-1636. doi: <https://doi.org/10.24315/tred.933889>
- Kırmızıgül H G (2020). Covid-19 salgını ve beraberinde getirdiği eğitim süreci. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 283-289.
- Mayring P (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş* (1. Baskı) (Çev. A. Gümüş ve M. S. Durgun). Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Nikitina L, Furuoka F (2008). Measuring metaphors: A factor analysis of students' conceptions of language teachers. *Metaphoric.de*, 15, 161-180.

- Saatçi G, Aksu M (2020). Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan yabancı uyruklu öğrencilerin korona virüs algılarının metafor yolu ile tespit etmeye yönelik bir araştırma. *Journal of Awareness*, 5(4), 617-630. doi: <https://doi.org/10.26809/joa.5.042>
- Sarı T, Nayır F (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies*, 15(4), 959-975. doi: <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44335>
- Tezcan B (2020). Biyolojik afetler ve Covid-19. *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 1(1), 41-50.
- Tompkins P, Lawley J (2002). *The Magic of Metaphor*. The Caroline Newsletter, March.
- UNESCO (2020). Global education coalition, Covid-19 education response. Retrieved on March 28, 2021. doi: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/globalcoalition>.
- Yıldırım A, Şimşek H (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım S (2020). Salgınların sosyal-psikolojik görünümü: Covid-19 (koronavirüs) pandemi örneği. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 1331-1350. doi: <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43585>

STEM EĞİTİMİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ: BİR İÇERİK ANALİZ ÇALIŞMASI

TEACHER'S VIEWS ON STEM EDUCATION: A CONTENT ANALYSIS STUDY

Sevda KOÇ AKRAN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimler Bölümü
sevdakc@gmail.com, Orcid No:0000-0003-4205-0148

Revan SADAK BİLEK

Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim ABD Yüksek Lisans Öğrencisi
revansadak@hotmail.com

ÖZET

STEM, 21.yüzyılın en önemli paradigmaları arasında yer almakta ve Bilim (Science), Teknoloji (Technology), Mühendislik (Engineering) ve Matematik (Mathematics) sözcüklerinin kısaltmasından oluşmaktadır. Bu sebeple STEM, içerisinde dört farklı disiplini barındıran ve bütünleşik olarak verilen bir eğitim anlayışıdır. STEM eğitim anlayışı farklı disiplinleri bir arada ele alarak bireyin; günlük yaşamda karşılaşılan hayat problemlerine karşı çözüm bulmasını, sadece bilgi edinmesi değil, aynı zamanda bu bilgiyi beceriye dönüştürerek kullanmasını hedeflemektedir. Başka bir deyişle STEM eğitimi, toplumların ekonomik olarak ilerlemesini, bilişim çağında bilgiyi etkili kullanan bireylerin yetiştirilmesini sağlamaktadır. Geleceğin mühendisini, sağlık alanındaki personelini, matematikçisini, bilim alanında icatlar yapan ve teknolojik gelişmelere öncülük edecek uzmanlarını yetiştirmektedir. Eleştirel düşünen, problemlere çözüm üreten, yaratıcı, işbirlikçi çalışabilen lider ruhlu bireylerin yetişmesine katkıda bulunmaktadır. Öz düzenleme becerisini kullanmada, doğru kararlar almada, günlük yaşam problemlerini araştırma ve kariyer seçimlerinde, hedefler belirlemede bireye yardımcı olmaktadır. Küresel girişimcilikle birlikte bireye farklı deneyimler kazandırmaktadır. Kazanılan deneyimlerle birey, yaşam boyu öğrenme alanındaki STEM eğitim uygulamalarına aktif katılım göstermekte ve farklı okuryazarlık becerilerine sahip olmaktadır. Bu becerilerin birey tarafından daha etkin kullanılması için aynı zamanda öğretmenin rehberliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü öğretmen STEM eğitiminin uygulayıcısıdır. STEM eğitimi uygulamalarının başarılı ve ya başarısız olmasında etkisi olan kişidir. Bu doğrultuda; çalışmada öğretmenlerin STEM eğitimi ile ilgili görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Siirt ili merkeze bağlı okullarda görev yapan öğretmenler oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen açık uçlu anket formu kullanılmıştır. Buradan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin STEM kavramını Fen, Mühendislik, Matematik ve Teknoloji ile açıkladığı, araştırmaya yönelik ve ön bilgilerinin yetersiz olduğu bir eğitim olarak tanımlamışlardır. STEM eğitimi öğretim sürecinde etkin rol almada, işbirliği içinde çalışmada, sınıf dışı etkinliklerde kullanmada tercih ettikleri görülmüştür. STEM eğitimin olumlu yönü olarak 21.yüzyıl becerilerini kazandırma ve olumsuz yönüne ise ekonomiklik ilkesine vurgu yapmışlardır. Aynı zamanda öğretmenlere üst düzey becerileri kazandırdığı, bilişsel ve duyuşsal boyuta yansımaları olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, STEM Eğitimi, Öğretmen.

ABSTRACT

STEM is among the most important paradigms of the 21st century and consists of the abbreviations of Science, Technology, Engineering and Mathematics. For this reason, STEM is an integrated education approach that includes four different disciplines. The STEM education approach, while taking different disciplines together, aims to help individual find solutions to his/her life problems encountered in daily life, not only to acquire knowledge, but also to use this knowledge by turning it into a skill. In other words, STEM education ensures societies to progress economically and the training of individuals who use information effectively in the information age. It trains future engineers, healthcare personnel, mathematicians, and experts who make inventions in science and lead technological developments. It contributes to the training of individuals who think critically, produce solutions to problems, can work creatively, collaboratively and have a leader spirit. It helps the individual to use self-regulation skills, to make the right decisions, to research daily life problems and to set goals in career choices. It brings different experiences to the individual with together global entrepreneurship. The individual with the experience gained, actively participates in STEM education practices in the field of lifelong learning and has different literacy skills. The guidance of the teacher is also needed to use these skills more effectively by the individual. Because the teacher is the practitioner of STEM education. He/she is the person who has an impact on the success or failure of STEM education applications. In this direction; it was aimed to get the opinions of teachers about STEM education in this study. The study group of the research consisted of teachers working in schools affiliated to the center of Siirt province. An open-ended questionnaire form developed by the researchers was used as a data collection tool. The data obtained here were subjected to content analysis. As a result of the research, the teachers defined the concept of STEM as an education in which they explained the concept of Science, Engineering, Mathematics and Technology, was research-oriented and had insufficient prior knowledge. It has been observed that they prefer STEM education to take an active role in the teaching process, to work in cooperation and to use it in out-of-class activities. They emphasized the principle of gaining 21st century skills as the positive aspect of STEM education and the principle of economy as the negative aspect. At the same time, it was concluded that it gave teachers high-level skills and had reflections on the cognitive and affective dimensions.

Keywords: Education, STEM Education, Teacher.

GİRİŞ

Gelişen teknoloji ile birlikte, insan yaşamındaki ihtiyaçlar sürekli olarak değişmektedir. Bu değişimler başta eğitim kurumlarına yansımaktadır. Eğitim kurumları dünyada teknolojinin yaygınlaşmasıyla, okuryazarlık becerisini kullanan, problem çözebilen, eleştiren, analiz eden, değerlerine sahip çıkan, rekabetten uzaklaşarak işbirliği içinde çalışan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Eğitim bu amacını gerçekleştirmek için, öğretim programlarına yeni bakış açıları, modelleri ve anlayışları sunmaktadır. Bu bakış açılarından biri olarak görülen (Karakaya, Ünal, Çimen ve Yılmaz, 2018) STEM, endüstri, yenilik ve rekabette uluslararası söylemde ön plana çıkmış bir terimdir. Bu terim, okul öncesi eğitimden lisansüstü düzeye kadarki alanlarda öğrencilerin kariyerlerini tanımlamada kullanılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Bilim Vakfı tarafından ilk olarak “SMET” olarak kullanılmış, sonrasında “STEM” olarak ifade edilmeye başlanmıştır. STEM kavramı, bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinlerinin İngilizce kelime karşılıklarının (Science, Technology, Engineering ve Mathematics) baş harflerinin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır (Yıldırım, 2018; Balkaş Yaşar, 2021; Sirajudin ve Suratno, 2021). Baş harfleriyle yapılan bu kısaltma 2001 yılında National Science Education (NSF) eğitim direktörü J. Ramaley tarafından kullanılmıştır. Kavramsal boyutta STEM hakkında yapılan açıklamalar her ne kadar 2000 yıllara dayansa da aslında STEM eğitimin çok uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Örneğin, 1957 yılında Sputnik yapay uydusunun fırlatmasında kullanılan eğitim anlayışında ve felsefik yaklaşımda; ünlü bilim insanlarından Dewey ve Kilpatrick’ın ilerlemeci eğitim felsefesinde STEM eğitiminin özelliklerini görmek mümkündür (Yıldırım ve Selvi, 2018). 1996 yılında ise STEM, ABD’nin Ulusal Araştırma Konseyi (NRC) tarafından “Gelecek Yeni Nesil Fen Standartları” (NGSS, 2013) çerçevesinde kapsamlı olarak ele alınmış ve fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarını içeren bir anlayış olarak tanımlanmıştır (Çiftçi, 2018). STEM eğitimin bu şekilde tanımlanmasının nedenleri arasında, küresel çapta ekonomik rekabetin ve enerji ihtiyacının artması, çevre kirliliği, iklim değişiklikleri, temel su kaynaklarının azalması, yeterli besinlerin tüketilmemesi vs. bulunmaktadır. Bilgi çağında yaşanan bu sorunların çözümü için ABD nitelikli liderlerin yetişmesi gerektiğine dikkat çekmiş (Gencer, Doğan, Bilen ve Can, 2019), hatta STEM’in ABD’de bir devlet eğitim politikası haline gelmesi için bazı yöneticiler açıklamalarda bulunmuştur. Bu yöneticilere göre geleceğin liderlerinin belirlenmesinde STEM’in çok önemli bir eğitim olduğu belirtilmiştir (Özçelik ve Akgündüz, 2018).

STEM, bireylerin problem çözmesine yardımcı olan, eğitimi yaşantının bir parçası haline getiren, öğretim ortamını eğlenceli yapan, öğrenciyi merkeze alan, birden fazla disiplini bir araya getiren çağdaş bir eğitimidir (Aydın Günbatır ve Tabar, 2019; Avan, Gülgün, Yılmaz ve Doğanay, 2019). Bireyde STEM okuryazarlığını geliştirmekte okul, toplum, iş alanında bireyin aktif katılımını sağlamakta, bilim dünyasında öğrenilen kavramları, bilgileri gerçek yaşamla ilişkilendirmektedir (Akgündüz, 2018). Başka bir deyişle, STEM eğitimi öğreneni öğrenme çıktılarına götüren, süreç ve tasarım odaklı bir anlayış olarak görülmektedir. Bireyin 21.yüzyıldaki temel becerilerle donatılmasına yardımcı olmaktadır. STEM, öğretim ortamında problem çözme, yaratıcılık, okuryazarlık gibi üst düzey becerilerin kullanılmasında bireye farklı uygulamalar sunmaktadır. Bu uygulamalarla birey, sosyal yaşam problemleri kadar bireysel problemlere de ilgi duymaktadır. Toplumun bir parçası olarak karşılaştığı problemlere yakın çevresinden başlayarak çözmeye çalışmaktadır. Çözülen her problem bireyin karar alma sürecini etkilemektedir. Alınan kararlarda birey, sonuç odaklı değerlendirme değil, süreç odaklı değerlendirmeleri de dikkate almaktadır (Akarsu, Okur Akçay ve Elmas, 2020). Öyle ki

günümüz meslek seçimleri de bu doğrultuda ilerlemektedir. Bu nedenle STEM eğitimi için gerekli olan temel becerilerin, öğrencilere okul öncesi dönemden başlayarak kazandırılması önem taşımaktadır. Başka bir deyişle, eğitim yolu ile bireylere kazandırılacak bu beceriler için güçlü bir STEM eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü doğru bir şekilde uygulama alanı bulan STEM eğitimiyle öğrenciler, yenilikçi, mucit, kendine güvenen, mantıklı düşünen ve teknoloji okuryazar becerisini kullanan, işbirliği içinde çalışan, bilgi alış verişinde bulunarak iletişim kanallarını etkili kullanan yaratıcı bireyler olarak yetişecektir (Şahin, Ayar ve Adıgüzel 2014;Çelik, 2019). Yine doğru uygulanan bir STEM eğitimi, öğrencilerin araç-gereçlerin çalışma ilkelerini anlama, yorumlama teknolojiyi etkin bir biçimde kullanma becerilerini geliştirecektir (Özçelik ve Akgündüz, 2018). Bu becerilerin geliştirilmesinde, *öğretmen* belirleyici bir eğitim ögesi olarak görülmektedir. Öğretmen, öğrencileri bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanında yapılacak çalışmalarda, projelerde cesaretlendiren kişidir. Öğretmen, sınıf içi-dışı uygulamalarda doğru bir STEM eğitimi öğrencilere yapılandıran, araç-gereçleri belirleyen, dersi planlayan, öğrenci gelişimlerini dikkate alan ve teknolojiyi öğretim süreçlerine dâhil edendir. STEM eğitimi konusunda önemli görevleri olduğu düşünülen öğretmenin, bu sebeple deneyimli olması ve mesleki becerilerini etkili kullanması beklenmektedir (Yıldırım, 2020). Aksi takdirde STEM eğitimi sonucunda ortaya çıkan çıktılar, başta topluma katkı sağlamayacaktır. Toplumsal boyut kadar bireysel anlamda da eğitim sisteminde istedik davranışlar kazanılmayacaktır. Örneğin Akgündüz ve arkadaşlarının (2015) hazırlanmış olduğu STEM Türkiye Raporunda; matematik öğretmenleri ya da fen bilimleri öğretmenlerinin STEM dersini verebilecek bilgi, beceri ve deneyime sahip olmaması, beraberinde bir takım problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Diğer bir örnekte ise PISA ve TIMMS'den elde edilen sonuçlardır. Sınavlarda istenilen başarının alınmaması STEM eğitimin Türkiye'de kullanmasını ve STEM eğitimi hakkında uzmanların daha fazla çalışma yapmasını sağlamıştır. Bu çalışmalarda STEM eğitiminin özellikle teknolojik yönü geniş bir şekilde ele alınmıştır. Sadece Türkiye'de değil, aynı zamanda Amerika, Kore, Çin ve İngiltere, Almanya, Avusturya, Finlandiya, Güney Kore, Çin, Avustralya ve Brezilya gibi ülkelerde de STEM eğitimi hakkında önemli çalışmalar bulunmaktadır (Herdem ve Ünal, 2018; Çavaş, Ayar ve Gürçan, 2020). Genel olarak ulusal ve uluslararası bu çalışmalarda, STEM eğitiminin başarılı olmasında öğretmen faktörüne değinilmiştir.

Kısaca, STEM eğitiminin öğretim ortamında kullanılmasında gerek öğretmenlerin gerekse öğrencilerin yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Ön bilginin yetersizliği uygulamalara da yansımaktadır. Bu sebeple araştırmacıların ve uygulayıcıların STEM eğitimi etkili kullanmaları için STEM ve uygulama koşullarını bilmesi gerekmektedir. Ayrıca STEM eğitimin olumlu-olumsuz yönlerini analiz etmesi beklenmektedir. Buradan hareketle bu araştırmanın temel amacı öğretmenlerin STEM eğitime yönelik görüşlerini belirlemektir.

Araştırma amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmenlerin STEM eğitimi kavramına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Öğretmenlerin STEM eğitiminin derslerde uygulanma durumuna ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Öğretmenlerin STEM eğitiminin olumlu/olumsuz yönlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
4. STEM eğitiminin öğretmenlerin mesleki becerilerine katkısına ilişkin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, görüşmelerin, çeşitli gözlemlerin ve dokümanların ele alındığı, olayların gerçek durumlarda

incelendiği ve buradan ulaşılan verilerin bütüncül anlayışla değerlendirildiği bir süreç olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu süreç bütüncül bir anlayışla disiplinler arası bağı güçlendirmektedir. Yani araştırma problemini yorumlayıcı bir şekilde incelemektedir (Karataş, 2015). Bu çalışmada da katılımcıların “STEM eğitimi” hakkındaki görüşleri olgubilim deseni kullanılarak ele alınmış ve katılımcıların bu eğitim hakkındaki deneyimleri ve algıları görüşme yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır.

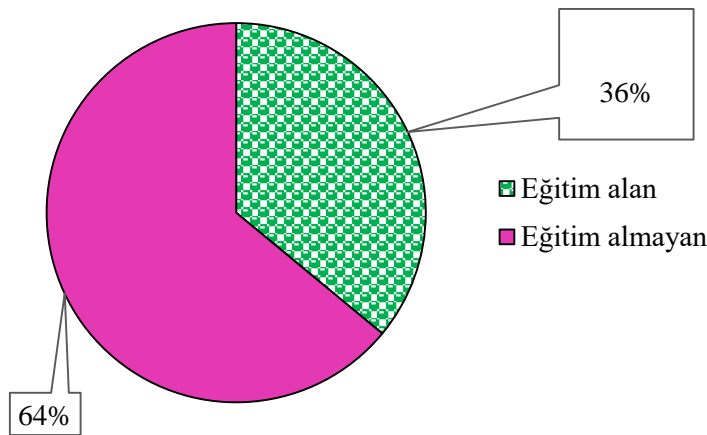
Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Siirt il merkezinde çeşitli okullarda görev yapan 25 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışmada yer alan öğretmenler gönüllülük esası ile seçilmiştir. Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1 ve Grafik 1’de yer almaktadır.

Tablo1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

Değişken		f	%
Cinsiyet	Kadın	14	56
	Erkek	11	44
Branş	Fen Bilimleri	8	32
	Matematik Öğretmeni	7	28
	Sınıf Öğretmeni	6	24
	Okul Öncesi Öğretmeni	4	16
TOPLAM		25	100

Tablo 1’e göre katılımcıların %56’sı kadın, %44’ü erkektir. Branş olarak dağılıma bakıldığında Fen Bilimleri öğretmenleri %32, Matematik öğretmenleri %28, Sınıf öğretmenleri %24 ve Okul Öncesi öğretmenleri %16’lık bir dilimi oluşturmaktadır.

Grafik 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

Grafik 1’e göre katılımcıların %36’sı STEM eğitimi almış, %64’ü almamıştır. Eğitim alan katılımcıların 3’ü Matematik, 3’ü Fen Bilimleri, 3’ü Sınıf Öğretmenidir. Okul Öncesi

öğretmenlerin hepsi, 3 Sınıf, 5 Fen Bilimleri ve 4 Matematik öğretmeni bu eğitimi almadıklarını belirtmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme, sözlü iletişim yöntemleri içinde yer almaktadır. Yüz yüze, telefon, internet ve diğer kitle iletişim araçlarıyla yapılmaktadır (Karasar, 2013). Katılanların sayısına, görüşülmek istenilen kişiye ve kuralların katılığına göre görüşme türleri bulunmaktadır. Bu araştırmada kuralların katılığına göre görüşme türlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşme tekniğinin aksine daha esnek bir özellik göstermektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, önceden belirlenen soruların yanında görüşmenin akışına göre farklı sorularda sorabilmektedir (Yüksel, 2020).

Araştırmada katılımcılara sorular sorulmadan önce soru havuzu oluşturulmuştur. Sonrasında sorular için uzman görüşüne başvurulmuştur (Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalında bir öğretim üyesi, Türkçe öğretmeni ve Fen Bilimleri öğretmeni). Başta 6 soru iken uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda, sorular tekrar gözden geçirilmiş bir soru çıkarılmış ve iki soru birleştirilerek tek soru haline getirilmiştir. Son hali verilen formun birinci bölümünde katılımcıların demografik bilgileri ve STEM eğitimi alma durumları yer almış; ikinci bölümde ise katılımcılara 4 soru sorulmuştur. Sorular yüz yüze 10-15 dakikalık zaman dilimlerinde yapılmış ve araştırmacılar tarafından görüşmeler not edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada veriler içerik analize tabi tutulmuştur. Sosyal bilimler alanı içinde daha çok eğitim bilimleri alanındaki çalışmalarda kullanılan içerik analizi (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021), herhangi bir metinden ulaşılan yorumların bir dizi işlem sonucunda ortaya konulmasını sağlayan bir araştırma tekniğidir. İçerik analizindeki yorumlar genellikle mesajın göndereni, mesajın kendisi ve mesajın alıcısı ile ilgilidir (Koçak ve Arun, 2006). Hem nicel hem de nitel çalışmalarda kullanılan içerik analizi, doğrudan metinler ve ya anlatı çözümlenmesi yoluyla sosyal etkileşimin niteliğini analiz etmede tercih edilmektedir (Sallan Gül ve Kahya Nizam, 2021).

Araştırmada katılımcılarla yapılan görüşmelerde ilk olarak veriler kodlanmıştır. İçerik analizin başlangıcını oluşturan bu aşamada, görüşler sonucu ulaşılan bir sözcük ve cümle araştırmacı tarafından isimlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada da araştırmacılar ulaşılan her kodu “kod listesine” yazmıştır. Daha önce belirlenen ve verilerden çıkartılan kavramlara göre kodlama yapılmıştır. Sonrasında ikinci aşamaya geçilmiştir. Burada kodlar arasında ortak yönler belirlenmiştir. Bir anlamda tematik kodlamanın yapıldığı ikinci aşamada araştırmacılar benzer ve farklı kodları belirleyerek bunları belirli temalar altında toplamıştır. Toplama işleminin ardından veriler kodlara ve temalara göre düzenlenmiş ve tanımlanmıştır. Bütün bu aşamalardan ulaşılan veriler bulgular, kısmında yorumlanmıştır.

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bunlardan biri *inandırıcılıktır*. Burada katılımcı teyidi sağlanmıştır. Araştırmacılar topladıkları verileri katılımcılarla paylaşarak onların tekrar görüşlerine başvurmuştur. Görüşmelerde eklemek istedikleri konular ve düşünceler sorulmuştur. İç geçerliliğin sağlanmaya çalışıldığı bu aşamadan sonra dış geçerliğe bakılmıştır. Dış geçerlikte *aktarıbilirlik* kullanılmıştır. Katılımcılar bu aşamada genel olarak tanıtılmış ve onların isimleri yerine Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5,

Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö24 ve Ö25 kodları kullanılmıştır. Sonrasında elde edilen veriler için başka bir uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşü için Miles ve Huberman'ın (1994) [Görüş birliği/(Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] güvenilirlik formülü tercih edilmiştir. Yapılan hesaplamada kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik % 83 olarak bulunmuştur.

BULGULAR VE YORUM

STEM eğitimi kavramına ilişkin öğretmen görüşleri

Katılımcıların STEM eğitim kavramına ilişkin görüşleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Öğretmenlerin STEM eğitimi kavramına ilişkin görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar
Disiplinler arası eğitim	Fen Mühendislik Matematik Teknoloji	Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö8, Ö9 Ö11, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö21, Ö22, Ö25
Araştırma ve incelemeye yönelik eğitim	Problem çözme Araştırma yapma Meraklı olma Üretici olma	Ö1, Ö6, Ö7, Ö10, Ö12, Ö18, Ö19, Ö20
Ön bilgi yetersizliği	Bilişsel alan eksikliği Bilgiler arası ilişkilendirme yetersizliği	Ö17, Ö23, Ö24

Tablo 2 incelendiğinde, STEM eğitimi tanımına yönelik üç tema oluşturulmuştur. Bu temalardan birincisi disiplinler arası eğitimidir. Burada katılımcılar STEM'i fen, mühendislik, matematik ve teknoloji alanında kullanılan bir eğitim olarak tanımlamaktadır. İkinci tema STEM'in araştırma ve incelemeye yönelik eğitim olmasıdır. Üçüncüsü ön bilgi yetersizliğidir. Buradan hareketle katılımcıların STEM eğitimi tanımında yer alan disiplinleri bildikleri ve STEM'in kavramsal anlamını açıklayabildikleri, bazı katılımcıların STEM eğitimi hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Aşağıda katılımcılara ait bazı alıntılara yer verilmiştir.

Ö2: Fen, matematik, mühendislik, teknoloji disiplinlerinin ilişkili bir şekilde ele alınıp işlenmesi.

Ö3: Fen, matematik, mühendislik, teknoloji disiplinlerinin bir araya gelmesiyle oluşturulan, yeni bireyler yetiştirmeyi amaçlayan dijital çağa hazırlayan bir eğitimidir.

Ö4: Fen, matematik, mühendislik, teknoloji. Teorik bilgiyi uygulamaya, ürüne yenilikçi buluşlara dönüştürülmesini amaçlayan bir eğitim diye biliyorum.

Ö8: Fen, matematik, mühendislik, teknoloji bilimlerinin disiplinler arası bir şekilde ilişkilendirilerek kullanılması olarak duymuştum.

Ö9: Fen, matematik, mühendislik, teknolojinin birlikte kullanılarak eğlenceli yaratıcı şeyler geliştirmeyi hedefleyen bir eğitim.

Ö13: Fen, matematik, mühendislik, teknoloji hepsinin bir arada kullanılarak sunulan bir hayat problemine çözüm aramak için uygulanan bir eğitim.

Ö25: STEM bir probleme çözüm odaklı proje geliştirmek. Projeyi Geliştirirken fen, matematik, mühendislik, teknoloji kazanımlarını kullanırken sanatsal yani görsel olarak ta güzel olmasına dikkat çeken bir kavramdır.

Ö18: STEM kavramı günümüze ait bir probleme çözüm odaklı ürün geliştirme olarak bilmekteyim.

Ö19: Fen, teknoloji, matematik, mühendislik ve sanatın bütünleştiği ile herhangi bir probleme çözüm amaçlı bir proje yapmak.

Ö20: STEM eğitimi birkaç dersin aynı anda kullanılarak öğrencilere projeler yaptırılan bir derstir.

Ö17: STEM kavramına ilişkin henüz eğitim alamadığım için bilgi sahibi değilim.

Ö23: STEM kavramı hakkında hiç bilgim yok...

Ö24: STEM hakkında çok az bilgim var farklı dersleri bir çatıda toplamakta...

STEM eğitiminin derslerde uygulanma durumuna ilişkin öğretmen görüşleri

STEM eğitiminin derslerde uygulanma durumuna ilişkin katılımcı görüşleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin STEM eğitimi derslerinde uygulanma durumuna ilişkin görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar
Etkin rol alma	Sınıf içinde kullanma	Ö5
	Problem çözümünde kullanma	Ö4, Ö10, Ö16
	Ortaya ürün çıkarma	Ö13
İş birliği içinde çalışma	Somutlaştırma	Ö2, Ö25
	Eğlendirme	Ö7, Ö11, Ö14, Ö18
	İlgi çekme	Ö6, Ö19
	Kalıcı bilgi	Ö3, Ö12
Sınıf dışı etkinlik	Proje	Ö20, Ö21
	Ödev	Ö8, Ö9, Ö22

Tablo 3 incelendiğinde, STEM eğitiminin derslerinde uygulanma durumuna ilişkin üç temanın olduğu görülmektedir. Etkin rol alma temasında; STEM eğitimin sınıf içinde karşılaşılan problemlerin çözümünde kullanılmasına ve çıktı olarak ürün elde edilmesine vurgu yapılmaktadır. Başka bir deyişle katılımcılar STEM eğitimi derslerinde uygulama sebeplerini, öğrencilerin belli bir hayat problemi karşısında çözüm bulmalarını sağlama, öğrencileri eleştirel düşünme, yaratıcı olma, işbirliği içinde çalışma ve diğer üst düzey becerilerin kazandırma şeklinde açıklamışlardır.

İşbirliği içinde çalışma temasında katılımcılar; STEM eğitiminin sınıf içinde kullanıldığını, yapılan etkinliklerin öğrencinin ilgisini çektiğini, dersin eğlenceli ve bilgilerin kalıcılığı olmasını sağladığını ifade etmişlerdir.

Sınıf dışı etkinlik temasında; STEM eğitimiyle projelerin yapıldığı, bireysel ve grup ödevlerinin verildiği görülmektedir.

Aşağıda katılımcılara ait bazı alıntılara yer verilmiştir.

Ö5: ...Öğrencilerin becerilerini geliştirme, yaratıcı düşünmeyi sağlama, sürekli ve dinamik günümüz çağına uyum sağlamak için kullanıyoruz. Sınıfta bu eğitim uygulaması güzel olmakta...

Ö4: Gruplar şeklinde 21.yy ait bir probleme çözüm odaklı olup bir materyal geliştirmelerini ve kazanımlar doğrultusunda ilerlemelerini sağlıyorum. Öğrenciler bir konu kazanımlarını öğrenirken bu şekilde daha kalıcı bilgi elde ediyorlar.

Ö13: Öğrencilerim küçük yaş grubunda oldukları için bir etkinlik gibi uygulayıp aslında onları düşünmeye teşvik ederek ürünler ortaya koymasını sağlıyorum.

Ö2: ...Müfredattaki zor konuları daha basit hale getiriyor...

Ö7: ... Çünkü hem öğrenciler çok keyif alıyor ...

Ö19 : STEM eğitim uygulamaları öğrencilerin ilgisini çekmekte...

Ö3: Derslerimde uyguluyorum. Çünkü Fen Bilimleri dersinde birçok teorik olarak öğrenilen kazanımları uygulamaya dökmek öğrenciler için daha kalıcı hale gelir. Araştırma ve tasarlama yaptırıyorum.

Ö21:.. Öğrenciler kendileri dönem içinde bir kez proje ödevi olarak yapıyorlar.

Ö8: Sınıf dışında konuyu pekiştirmesi için ödev olarak veriyorum.

Öğretmenlerin STEM eğitiminin olumlu/olumsuz yönlerine ilişkin görüşleri

Katılımcıların STEM eğitiminin olumlu/olumsuz yönlerine ilişkin görüşleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin STEM eğitiminin olumlu/olumsuz yönleri ile ilgili görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar
Olumlu	21. yüzyıl becerileri	Ö4, Ö5, Ö8 Ö9, Ö13, Ö15, Ö16, Ö20,
	Kalıcı bilgi	Ö21
	Öğrenciye görelilik	Ö3, Ö12
	Eğlenceli ders	Ö6, Ö7, Ö11
	İşbirlikli çalışma	Ö25
Olumsuz	Zaman	Ö1, Ö2
	Materyal	Ö10, Ö14, Ö17
	Maliyet	Ö18, Ö19
	Hazırbulunmuşluk	
	yetersizliği	Ö22, Ö23, Ö24

Tablo 4 incelendiğinde; iki tema oluşturulmuş ve alınan cevaplar doğrultusunda kodlar oluşturulmuştur. Katılımcıların verdiği cevapların birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Katılımcılardan Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8 Ö9, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö16, Ö20, Ö21,Ö25

olumlu; Ö1, Ö2, Ö10, Ö14, Ö17, Ö18, Ö19, Ö22, Ö23, Ö24 olumsuz görüş belirtmişlerdir. Katılımcılar STEM eğitime yönelik olumlu görüşlerinden bahsederken, genellikle aynı noktalara değinmişlerdir. Katılımcılara göre STEM eğitimi öğrencilerde 21. yy becerilerini kazandırmaktadır. Olumsuz yönüne bakıldığında STEM eğitimin çok zaman aldığı, materyal desteğinin yetersiz ve maliyetli olduğu, en önemlisi olarak katılımcıların bunun hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmüştür. Aşağıda katılımcılara ait bazı alıntılara yer verilmiştir.

Ö13: Öğrencilere 21.yy becerileri kazandırılır. Olumsuz bir yönü yoktur.

Ö21: STEM eğitiminin olumlu birçok yönü vardır. Öğrenciler bir problem üzerinden çözüm bularak proje üretirler. Ürettikleri projeleri deneyerek en iyisine ulaşmaya çalışırlar ve bunu keyifli bir şekilde yaparlar ve daha kalıcı öğrenmiş olurlar.

Ö12: Olumlu yönleri, özgüven- özdüzenleme becerisi kazanması, yaratıcı düşünmeyi geliştirmesi, problem çözme becerisi geliştirmesi.

Ö7: Dersin daha zevkli ve eğlenceli geçmesine katkı sağlar bence...

Ö2: Olumsuz yönü çok zaman alması ve her okulda bu imkanlar olmadığı için herkesin bu eğitimden faydalanamaması.

Ö17: Çok fazla yorum yapamayacağım ama genel olarak bildiğim kadarıyla bu eğitimde çok materyal kullanılmalıdır.

Ö18: Olumsuz yönü ise gözlemlediğim kadarıyla proje uygulanırken malzeme eksikliği yaşanabiliyor. Bundan dolayı maliyeti çok yüksek bir eğitim...

Ö22 :... Öğrencilere keyifli bir şekilde projeler yaptırmak, yaparken öğrenmelerini ve daha kalıcı hale gelmesini sağlayabilir fakat bunların olabilmesi için hem öğretmenlerin yeteri kadar bilgiye sahip olması hem de okul şartlarının yerinde olması gerekmektedir. Ama STEM de bu çok zor...

STEM eğitiminin öğretmenlerin mesleki becerilerine katkısına ilişkin görüşleri

STEM eğitiminin katılımcıların mesleki becerilerine katkısına ilişkin görüşleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. STEM eğitiminin öğretmenlerin mesleki becerilerine katkısına ilişkin görüşleri

Tema	Kod	Katılımcılar
Üst düzey becerilere katkısı	Eleştirel düşünme	Ö2, Ö3, Ö9
	Problem çözme	Ö4, Ö10, Ö16
	Yaratıcı düşünme	Ö13, Ö19
Duyuşsal boyuta katkısı	Kariyer planı	Ö1, Ö7, Ö8, Ö11, Ö12, Ö14,
	Derse yönelik tutum	Ö6, Ö16, Ö17, Ö19, Ö21, Ö22
Bilişsel boyuta katkısı	Yenilik	Ö4, Ö5, Ö10, Ö15, Ö18, Ö20,
	Gelişim	Ö22 Ö23
	Farklılık	Ö24, Ö25

Tablo 5 incelendiğinde; üç tema oluşturulmuş ve alınan cevaplar doğrultusunda kodlar oluşturulmuştur. Bu temalarda katılımcılar STEM eğitiminin mesleki becerilerine katkısının olduğunu belirtmişlerdir. STEM eğitiminde her ne kadar süreçte öğrenci aktif olsa da öğretmen

de öğrenciyle birlikte öğrenmesini gerçekleştirmektedir. Üst düzey becerilerini kullanarak sürece rehber olmaktadır. Öğrencinin aktif olduğu ve teknolojinin kullanıldığı bir ortamda öğretmenin derse yönelik tutumu da gelişmektedir. Yani STEM eğitimi öğretmenlerin bilişsel, duyuşsal boyutuna önemli katkılar sağladığı, 21.yüzyıl becerilerinin gelişiminde etkin rol oynadığı söylenebilir.

Aşağıda katılımcılara ait bazı alıntılara yer verilmiştir.

Ö9: Öğrenciler ile birlikte biz öğretmenlerde daha eleştirel düşünüp yaratıcı düşünceler sergilemek için çaba sarf ediyoruz.

Ö16: Bizleri mesleki olarak daha güçlü daha etkin bir hale getirmektedir. Bizde problem çözme becerisi geliştirmekte...

Ö19: Hem öğrenciye hem de öğretmene birçok katkısı olduğunu düşünüyorum. Özellikle yaratıcılık konusunda... Fen ve matematikte öğrenilen kazanımların günlük hayatta nasıl kullanılacağını dair ufukları geliştirmektedir.

Ö1: Bu konuda bir eğitim almadım ama bence kariyer alanda gelişimizi sağlamakta...

Ö18: ...Katkı sağlıyor çünkü araştırmalar yapılması yeni bilgilerin öğrenilmesi sağlamakla birlikte diğer derslerin disiplinleri hakkında bilgi sahibi de oluyoruz.

Ö10:...Şöyle ki mesleki olarak sıradanlıktan çıkıp farklı bir yolda bir şeyler öğretmek ve öğrencilerin bundan keyif alması sürekli kendimi yenileme ihtiyacı ortaya çıkarıyor.

Ö22: Öğretmen olarak bizlere de muhakkak katkısı vardır mesleki olarak kendimizi geliştirmemize, farklı öğretim yöntemleri öğrenmek, daha kalıcı bilgiler kazandırmak önemlidir. Ancak bunlar için öncelikle MEB tarafından eğitimler verilmelidir.

Ö24: Bence dersler ve öğretmenler arasında bir farklılık oluşturmakta...Çünkü her öğretmen teknolojiyi derslerinde kullanmayabilir. Bazı öğretmenler STEM eğitimde olduğu gibi teknoloji ile bilgiyi birlikte entegre edebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada öğretmenlere göre STEM eğitimi kavramı; fen, mühendislik, matematik ve teknoloji kavramlarıyla ilişkilidir. Bu yönüyle disiplinler arası bir eğitim olan STEM ile birey araştırma yapmakta, olaylara farklı bakış açıları sunmakta, problem çözmekte, bilimsel süreç becerisini kullanarak yeni bilgilere ulaşmaktadır. Öğretmenler STEM eğitiminin belirtilen özelliklerine vurgu yapmasına karşın, genel olarak bu eğitim hakkında yeterli ön bilgilerinin olmadığını, teorik bilgilerle STEM'i açıkladıklarını, uygulamada problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Zorluoğlu, Yapucuoğlu ve Doğruyol Aladak'ın (2021) çalışmasında katılımcılar STEM eğitimi; mühendislik, beden eğitimi, tohum, öğretmen, günışığı, tamirci, çiçeğin kökleri, oyun hamuru, oyun, bebek, fabrika, anne, hayat, rüya, gece, arı, resim, okul, besin, şirket, multidisipliner eğitim, çorba, yemek fabrikası gibi ifadelerle benzetmişlerdir. Çalışıcı ve Özçakır Sümen'in (2018) çalışmasında ise öğretmenler STEM kavramı için puzzle, renk, futbol, resim, mobil telefon, yakın arkadaş, oyun ve süt gibi metaforları kullanmışlardır. Balkaş Yaşar (2021) araştırmasında STEM eğitimi farklı disiplinler arasında kurulan bir köprü olarak tanımlamaktadır. Yani STEM, öğrencinin bilgiyi keşfetmesi, bunu matematik, fen, teknoloji ve bilim alanda kullanmasıdır. Öğrencilere yaşam becerilerini kazandıran 21.yüzyıl eğitim anlayışı olarak görülmektedir. Gerçek yaşam problemlerini sınıf içi ve dışı uygulamalarla öğrenciye aktaran, örnek olaylarla öğrencinin bilgisini diğer alanlarla ilişkilendirmesini sağlayan bir eğitim olarak ifade edilmektedir. Bu tanımlarda da görüldüğü üzere STEM eğitimi, öğrenciyi sürece aktif katmakta ve öğrencinin bilgi düzeyini artırmaktadır.

Sürece aktif katılan öğrencinin derse yönelik motivasyonu artmakta ve olumlu bir tutuma sahip olmaktadır (Yamak, Bulut ve Dündar, 2014). Motivasyonu artan birey geleceğe yönelik planlarında sağlam ilerlemekte ve toplum kalkınmasına rol almaktadır (Tseng, Chang, Lou ve Chen, 2011).

Bakırcı ve Kutlu'ya (2018) göre STEM eğitimi soyut olan ders konularını daha somut hale getirmektedir. Bektaş ve Arslan (2019) araştırmalarında STEM'in mühendislik disiplinine ve onun uygulamalarına olumlu katkılar sunduğunu belirtmektedir. Olumlu katkıları sonucunda öğrencilerde problem çözme, yaratıcılık ve diğer üst düzey beceriler gelişmektedir (Cho ve Lee, 2013). Başka bir deyişle STEM eğitimi bireyde okuryazarlık, yansıtıcı düşünme, yaratıcılık, değerler eğitimi, sorunlara karşı etkili çözümler üretme, araştırma yapma, ulaşılan bilgileri analiz etme, çok yönlü bakış açısıyla değerlendirme gibi bilgi ve beceriler kazandırmaktadır (Rahmawati, Agustin, Ridwan, Erdawati, Darwis ve Rafiuddin, 2019). Bu becerilerin birey tarafından kazanılması için öğretmenin STEM konusunda eğitim alması gerekmektedir. Örneğin, Türkiye' de STEM eğitimiyle ilgili ilk mesleki gelişim programı, Bahçeşehir Üniversitesi tarafından verilmiştir. Eğitimler sonucunda öğretmenlere STEM eğitimi sertifikası verilmiştir. Bunun yanı sıra İstanbul Aydın Üniversitesi STEM öğretimi dersi programı hazırlanmış ve burada da sertifikalarla süreç tamamlanmıştır. Bu eğitimde; 21.yüzyıl becerileri, STEM bilgisi, mühendislik tasarımı, dersi planlama, alan bilgisi, değerlendirme ve disiplinler arası bağlantılar gibi konular yer almıştır (Tetik, 2021).

Araştırmada STEM eğitiminin derslerde uygulanma durumlarına ilişkin görüşlerde, katılımcılar STEM eğitim aşamalarını daha detaylı anlatmışlardır. Öncelikle STEM eğitimi ile öğrenciler ders sürecinde gerçek yaşam problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Problemin çözümü için araştırmalar yapmakta, orijinal ürünler ortaya koymakta, grup çalışmaları ve değerlendirme yapabilmektedir. Aynı zamanda katılımcılara göre STEM eğitim uygulamaları, derslerdeki bilgilerin kalıcı olmasını sağlamaktadır. Bu eğitimdeki sınıf dışı etkinlikler arasında yer alan *proje uygulamalarıyla* ve *ders dışındaki ödevlerle* bilgiler pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Yapılan pekiştirmelerde amaç, öğrencinin bir bilgisini farklı bir alanda kullanmasıdır. Transferlik ilkesiyle öğrencinin ulaştığı bilgiyi sınıf içinde yapılan uygulamalarla sınırlandırmadan, sınıf dışında da kullanmasını bilmesidir. Sınıf içi ve dışı faaliyetlerle orijinal ürünler ortaya koyarak, sentez düzeyinde davranışlara sahip olmasıdır. Akranlarıyla iletişim kurarak paylaşma duygusunu geliştirmesidir. Bilgi toplumunun öğrenci profilindeki becerileri etkili bir şekilde öğretim ortamında kullanmasıdır. Bütün bu amaçlarda belirtmek istenen, disiplinlerin entegrasyonuna dayanan STEM eğitimi ile 21.yüzyıl becerilerinin bir biriyle ilişki iki kavram olduğunu göstermektir. Çünkü STEM eğitimi, bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinlerinin harmanlanmasına dayalı, 21. yüzyıl eğitimine uygun bireyler yetiştirmeyi amaçlayan bir anlayıştır. Bu sebeple STEM eğitimin uygulama aşamalarında birey 21.yüzyıl becerilerini kullanmaktadır. Birey kullandığı her bilgiyi bilişsel yapısı için değil, bunu süreçte kullanmak için de yapılandırmaktadır (Hacıoğlu, 2021).

Araştırmada öğretmenin STEM eğitimi sürecindeki önemi vurgulansa da bazı öğretmenlerin bu eğitim ile ilgili deneyimlerinin olmadığı görülmektedir. Yapılan başka çalışmalarda da benzer sonuç elde edilmiştir. Örneğin Wachira, Hanuscin ve Faikhanta (2017) yapmış oldukları araştırmalarında; Tayland öğretmenlerinin %85,5'inin STEM eğitimi hiç duymadığını ve %19'nun STEM eğitimi aldıktan sonra bu eğitim hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Araştırmada ayrıca öğretmenlerin %20.53'ünün STEM'i tanımlayamadıkları gözlenmiştir. Bu sonuç öğretmenlerin STEM eğitimi kavramı hakkında yeterli bilişsel yapıya sahip olmadıklarını göstermektedir. Öğretmenlerin STEM kavramını

bilmemeleri başta bu konuda yapılacak sınıf içi-dışı etkinliklerin başarısız olmasına neden olmaktadır. Yani öğretmenin tutumu, mesleki becerisi, tecrübesi uygulamaların başarılı olmasında etkili olmaktadır (Altakhneh ve Abumusa, 2020). Aksi taktirde STEM uygulama çıktılarında istendik davranışların kazandırılması mümkün görülmemektedir. Jho, Hong ve Song (2016) STEM eğitimi almayan öğretmenlerin eğitimlerin başında olumlu bir tutuma sahip olmadıklarını, eğitim sonrasında daha yapıcı yaklaşımlarda bulduklarını belirtmiştir. Tabi STEM uygulamaları ve bunun sonuçları her ülkede benzer sonuçlar vermemektedir. Örneğin Suudi Arabistan’da öğretmenler, sınıflarında öğrencileriyle birlikte STEM uygulamalarını kullanmaya yeterince hazır olmadıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda öğretmenler teknolojiyi kullanma becerilerini kullanamamakta, bilim ve teknolojinin doğası hakkında ön bilgileri bulunmamakta ve okul kültürü buna uygun olmamaktadır. Malezya da ise STEM uygulamasının amacı, öğrencilerin matematik ve fen becerilerini geliştirmek ve gelecek kuşakları 21. yüzyılın zorluklarıyla baş başa bırakmaktır (Rifandi, ve Rahmi, 2019). Kore’de PISSA sonuçlarını istenilen düzeyde olmaması sonucunda STEM eğitimi konusunda çeşitli kararlar alınmıştır. 2011 yılında Kore Eğitim Bakanlığı STEM’e “Sanat”ı eklemiş, STEM eğitiminin yeniden yapılandırılması için bir politika önermiştir. Fakat alınan kararlar ile sonuçta elde edilen başarı arasında tutarsızlıklar görülmüştür Kore’deki öğretmenlere göre STEM eğitimi maliyet gerektiren uygulamalar içermekte ve öğretmenlerin iş yükünü artırmaktadır. Öğretmenin teknoloji okuryazarlık becerisinde sahip olması beklenmekte, bu beklentinin karşılanması için eğitim ortamına finansal destek her zaman verilmemektedir (Park, Byun, Sim, Han ve Baek, 2016).

STEM eğitimi üst düzey becerilere katkısı olduğu kadar, öğretmenlerin bilişsel ve duyuşsal boyutlarına da etkisi bulunmaktadır. Nitekim öğretmenler STEM uygulamasında birçok çağdaş modelden yararlanmaktadır. Proje tabanlı öğrenme ve probleme dayalı öğrenme bunlardan bazılarıdır. Bu modellerden verimli bir şekilde yararlanması için öğretmenin ilk olarak STEM eğitimi hakkında bilişsel boyutta bilgisinin olması ve bunu içselleştirmesi gerekmektedir. Çünkü her uygulamada kullanacağı bilgiler ona yol göstermekte ve sonuçta elde edilen ürün öğretmenin STEM eğitime yönelik algısına yansımaktadır. Kanadlı’nın (2019) yapmış olduğu çalışma bu sonucu destekler niteliktedir. Araştırmada 15 katılımcısından biri STEM’in bilişsel, dokuzu beceri, beşi ise duyuşsal boyuta katkısı olduğunu düşünmektedir. Bu katılımcılara göre STEM eğitimi ve uygulamaları bireyin, yaşam becerilerini (%57,1) geliştirmektedir. Yaşam becerilerin yanı sıra %47,6 psikomotor, %42,9 problem çözme, bilimsel süreç, mühendislik ve tasarım, hayal gücü ve sorgulama becerilerine etki etmektedir.

Kısaca STEM eğitimi, öğrenen birey anlayışıyla günümüzde kullanım alanı bulan ve gelecekte de teknolojinin yeni boyutlar ve anlamlar kazanmasıyla kullanılacağı düşünülen çağdaş eğitim anlayışlarından biri olarak görülmektedir. Bu yönüyle başta MEB 2015-2019 yılları arasındaki amaçlarında, bu eğitime geniş bir yer vermiştir. Öğretim programlarında önemli görülen bu eğitimle bilgi toplumunun yeni nesillerine daha iyi bir eğitim ortamı sunulmaya çalışılmaktadır. Teknoloji ve bilimsel süreçler ilişkili bir şekilde öğrenme ortamlarına aktarılmaktadır.

Öneriler

- STEM konusunda veli ve öğrenci görüşleri alınabilir.
- STEM uygulamalarına yönelik öğretmenlere eğitimler verilebilir.
- STEM eğitimi ve 21.yüzyıl becerileri arasındaki ilişki araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Altakhneh, B.H. & Abumusa, M. (2020). Attitudes of university students towards STEM approach. *International Journal of Technology in Education (IJTE)*, 3(1), 39-48.
- Akarsu, M., Okur Akçay, N. ve Elmas, R. (2020). STEM eğitimi yaklaşımının özellikleri ve değerlendirilmesi . *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 37, 155-175
- Akgündüz, D. Aydeniz, M., Çakmakçı, G., Çavaş, B., Çorlu, S. M., Öner, T. ve Özdemir, S. (2015). *STEM eğitimi Türkiye raporu: Günün modası mı, yoksa gereksinim mi?* Edit. D. Akgündüz ve H. Ertepinar, İstanbul Aydın Üniversitesi Stem Merkezi ve Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Akgündüz, D. (2018). STEM eğitiminin kuramsal çerçevesi ve tarihsel gelişimi. *Okul öncesinden üniversiteye kuram ve uygulamada STEM eğitimi* içinde (ss. 19-49). Ankara: Anı Yayıncılık (2018).
- Aydın Günbatır, S. ve Tabar, V. (2019). Türkiye’de gerçekleştirilen STEM araştırmalarının içerik analizi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 16 (1) , 1054-1083 .
- Avan, Ç. , Gülgün, C. , Yılmaz, A. ve Doğanay, K. (2019). STEM eğitiminde okul dışı öğrenme ortamları: Kastamonu Bilim Kampı. *Journal of STEAM Education*, 2 (1), 39-51 .
- Balkaş Yaşar, E. (2021). *Fen bilimleri öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri öz yeterlilik algıları ve stem tutumlarının incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.
- Bakırcı, H., ve Kutlu, E. (2018). Fen bilimleri öğretmenlerinin FeTeMM yaklaşımı hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 9(2), 367-389.
- Bektas, O. ve Aslan, F. (2019). Fen bilgisi öğretmen adaylarının stem uygulamaları hakkında görüşlerinin belirlenmesi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2) , 17-50 . DOI: 10.46762/mamulebd.646318
- Cho, B. & Lee, J. (2013). *The effects of creativity and flow on learning through the steam education on elementary school contexts*. Paper presented at the International Conference of Educational Technology, Sejong University, South Korea.
- Çalışıcı, H., & Sümen, Ö. Ö. (2018). Metaphorical Perceptions of Prospective Teachers for STEM Education. *Universal Journal of Educational Research*, 6(5), 871-880.
- Çavaş, P., Ayar, A. ve Gürcan, G. (2020). Türkiye’de STEM eğitimi üzerine yapılan araştırmaların durumu üzerine bir çalışma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1) , 823-854 . DOI: 10.33711/yyuefd.75185.
- Çelik, E. (2019). Rehberlik birimlerinin ortaokul öğrencilerinin STEM alanlarını seçmesine olan etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Çiftçi, M. (2018). *Geliştirilen STEM etkinliklerinin ortaokul öğrencilerinin bilimsel yaratıcılık düzeylerine, STEM disiplinlerini anlamalarına ve STEM mesleklerini fark etmelerine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rize.

- Çorlu, M.S. (2014). Fetemm eğitimi makale çağrı mektubu. *Turkish Journal of Education*, 3(1),4-10.
- Gencer, A. S., Doğan, H., Bilen, K. ve Can, B.(2019). Bütünleşik STEM eğitimi modelleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45, 38-55.
- Hacıoğlu, Y. (2021). The effect of STEM education on 21st century skills: Preservice science teachers' evaluations. *Journal of STEAM Education*, 4(2), 140-167.
- Herdem, K. ve Ünal, İ. (2018). STEM eğitimi üzerine yapılan çalışmaların analizi: bir meta-sentez çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 48 (48), . DOI: 10.15285/maruaebd.345486.
- Jho, H.; Hong, O. & Song, J.(2016). An Analysis of STEM/STEAM teacher education in Korea with a case study of two schools from a community of practice perspective. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 12(7), 1843-1862.
- Kanadlı, S. (2019). A Meta-Summary of Qualitative Findings about STEM Education. *International Journal of Instruction*, 12(1), 959-976.
- Karakaya, F., Ünal, A., Çimen, O. ve Yılmaz, M. (2018). Fen bilimleri öğretmenlerinin STEM yaklaşımına yönelik farkındalıkları. *JRES*, 5(1), 124-138.
- Karataş, Z. (2015). sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Koçak, A., & Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim*, 4(3), 21-28.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Miles, M. B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis : an expanded sourcebook*. (2nd Edition). Calif. : SAGE Publications.
- Özçelik, A. ve Akgündüz, D. (2018). Üstün/Özel yetenekli öğrencilerle yapılan okul dışı stem eğitiminin değerlendirilmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (2) , 334-351 . DOI: 10.24315/trkefd.331579
- Park, H., Byun, S., Sim, J., Han, H.-S.& Baek, Y. S. (2016). Teachers' perceptions and practices of STEAM education in South Korea. *EURASIA J. Math., Sci Tech. Ed*, 12(7), 739–1753, Apr. 2016.
- Rahmawati, Y., Agustin, M. A., Ridwan, A., Erdawati, E., Darwis, D. & Rafiuddin, R. (2019, December). *The development of chemistry students' 21 century skills through a STEAM project on electrolyte and non-electrolyte solutions*. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1402, No. 5, p. 055049). IOP Publishing.
- Rifandi, R., & Rahmi, Y. L. (2019, October). STEM education to fulfil the 21st century demand: a literature review. In *Journal of Physics: Conference Series*, 1317(1), p. 012208). IOP Publishin
- Sallan Gül, S. ve Kahya Nizam, Ö. (2021). Sosyal bilimlerde içerik ve söylem analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2021 Sayı 42:Özel sayı 1, Denizli, ss. Ö181-Ö198.

- Sirajudin, N. & Suratno, J. (2021). Developing creativity through STEM education. *In Journal of Physics: Conference Series, 1806* (1), p. 1-5.
- Şahin, A., Ayar, M.C. ve Adıgüzel, T. (2014). Fen, teknoloji, mühendislik ve matematik içerikli okul sonrası etkinlikler ve öğrenciler üzerindeki etkileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 14*(1), 297-322.
- Tetik, Z. (2021). *Türkiye'de yapılan stem eğitimi konulu çalışmaların çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tseng, K.H., Chang, C.C., Lou, S.J & Chen, W.P. (2011). Attitudes Towards Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM) In A Project-Based Learning (Pjbl) Environment. *International Journal of Technology And Design, 23*, 87-102.
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 10*(10), 188-201.
- Wachira, S., Hanuscin, D.& Faikhamta, C. (2017). Perceptions of in-service teachers toward teaching STEM in Thailand. *Asia-Pacific Forum on Science Learning & Teaching, 18*(2), 1-23.
- Yüksel, A.N. (2020). Nitel bir araştırma tekniği olarak: görüşme. *International Social Sciences Studies Journal, 6* (56), 547-552
- Yamak, H., Bulut, N. ve Dündar, S. (2014). 5. sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç becerileri ile Fene karşı tutumlarına FeTeMM etkinliklerinin etkisi. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*(2), 249-265.
- Yıldırım, B. (2018). STEM uygulamalarına yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 4* (1), 42-53 .
- Yıldırım, B. (2020). Öğretmen yetiştirme üzerine bir model önerisi: STEM öğretmen enstitüleri eğitim modeli. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 50*, 70-98.doi: 10.9779/pauefd.586603
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B. ve Selvi, M. (2018). Ortaokul öğrencilerinin STEM uygulamalarına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(18) , 47-54 . DOI: 10.18506/anemon.471037
- Zorluoğlu, S. L., Yapucuoğlu, M. D. & Aladak, K. B. D. (2021). Change of teachers' metaphors towards stem and 21st century skills with STEM course. *mojes: Malaysian Online Journal of Educational Sciences, 9*(3), 1-11.

ÖĞRETMENLERİN 6C MODELİ KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

TEACHERS' METAPHORICAL PERCEPTIONS REGARDING THE 6C MODEL CONCEPT

Sevda KOÇ AKRAN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimler Bölümü
sevdakc@gmail.com, Orcid No:0000-0003-4205-0148

Berfin YILDIRIM

Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve
Öğretim Bilim Dalı
yildirimberfin@hotmail.com Orcid No: 0000-0002-8044-953

ÖZET

Bilişim teknolojilerinde yaşanan değişimler/gelişmeler bireyin okul, ev, iş ve diğer sosyal yaşamını olumlu olduğu kadar olumsuz yönde de etkileyebilmektedir. Eğitim sisteminin çıktısı olarak toplumda yaşamını devam ettirecek olan bireyin, olumsuz bir tutuma sahip olmaması için ilk olarak iyi bir eğitim alması gerekmektedir. Bu eğitimlerin birçoğu okulda verilmeye çalışılmaktadır. Çünkü okul; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, problem çözme, okuryazarlık, iletişim, işbirliği, girişimcilik, liderlik gibi 21.yüzyıl becerilerini bireye kazandıran eğitim kurumu olarak tanımlanmaktadır. Okul çatısı altında kazandırılmaya çalışılan bu beceriler, öğretmen rehberliğinde gerçekleşmektedir. Öğretmenler geleneksel bilgi anlayışının yanında 21.yüzyıl becerilerini öğrenciye kazandırarak, öğrenci merkezli eğitimi ön planda tutmaktadır. Çağdaş ve yenilikçi bir okul kültürüyle öğretimi kılavuzlamaktadır. Çağdaş modelleri farklı strateji, yöntem ve tekniklerle öğretimi planlamada kullanmaktadır. Bu modellerden biri son yıllarda kullanılan ve 21.yüz yıl becerilerine vurgu yapan 6C'dir.

6C eleştirel düşünme-problem çözme, işbirliği, iletişim, yaratıcılık vatandaşlık/kültür ve karakter eğitimini içeren çağdaş bir modeldir. Bu modelde bireyler, öğretmen rehberliğinde eleştirel düşünme ve problem çözme becerisiyle olaylara çok yönlü bakmakta ve karşılaşılan durumlara etkili çözümler üretmektedir. İşbirliği içinde çalışarak paylaşma, liderlik ve sorumluluk duygusuna sahip olmaktadır. İletişim yoluyla kendilerini ifade etmeyi, başkalarını dinlemeyi ve empati kurmayı öğrenmektedir. Yaratıcı düşüncelerle yeni bilgilere ulaşmakta, yardımsever, saygılı, özgüvenli ve değerlerine sahip bir birey olmaktadır. Kısaca 6C modeliyle öğrenciye kazandırılmaya çalışılan becerilerin her aşamasında öğretmen, belirleyici bir faktör olarak görülmektedir. Yani öğretmenin bu modelle ilgili bilgi ve becerisi öğretim ortamının daha etkili/verimli bir şekilde oluşturulmasını sağlamaktadır. Buradan hareketle araştırmanın amacı eğitim-öğretim faaliyetlerini öğrencilere sunan, onlara yol gösteren öğretmenlerin 6C modeli kavramına ilişkin görüşlerini metafor yoluyla belirlemektedir. Olgubilim desenin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu, Diyarbakır ve Siirt ili merkeze bağlı okullarda görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, açık uçlu anket formu kullanılmıştır. Formda öğretmenlere '6C modeli...gibidir; çünkü...' cümlesini tamamlamaları istenmiştir. İçerik analizine tabi tutulacak verilerin güvenilirliği; [Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] formülü kullanılarak hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Okul, 21.Yüzyıl Beceriler, 6C Modeli, Öğretmen

ABSTRACT

Changes/developments in information technologies can affect the individual's school, home, work and other social life positively as well as negatively. As an output of the education system, the individual, who will continue his/her life in the society, must first receive a good education in order not to have a negative attitude. Many of these educations are tried to be given at school. Because school; It is defined as an educational institution that provides individuals with 21st century skills such as critical thinking, creative thinking, problem solving, literacy, communication, cooperation, entrepreneurship and leadership. These skills, which are tried to be gained under the framework of the school, are realized under the guidance of the teacher. In addition to the traditional understanding of knowledge, teachers give priority to the student-centered education approach by providing students with 21st century skills. It guides teaching with a contemporary and innovative school culture. It uses contemporary models in planning instruction with different strategies, methods and techniques. One of these models is the 6C, which has been used in recent years and emphasizes 21st century skills.

The 6C is a contemporary model that includes critical thinking-problem solving, collaboration, communication, creativity, citizenship/culture and character education. In this model, individuals under the guidance of teachers, look at events from multiple perspectives with their critical thinking and problem solving skills and produce effective solutions to the situations encountered. Working collaboratively, they have a sense of sharing, leadership and responsibility. They learn to express themselves, listen to others and empathize through communication. He/she reaches new information with creative thoughts and become a helpful, respectful, self-confident individual with values. In short, the teacher is seen as a determining factor at every stage of the skills that are tried to be gained by the students with the 6C model. In other words, the knowledge and skills of the teacher regarding this model enable the teaching environment to be created in a more effective/efficient way. From this point of view, the aim of the research is to determine the views of the teachers, who present the educational activities to the students and guide them, on the concept of the 6C model through metaphor. The study group of the research, in which the phenomenological design was used, consists of teachers working in schools in Diyarbakır and Siirt provinces. An open-ended questionnaire was used as a data collection tool in the research. In the form, teachers were asked to complete the sentence "6C model is like.....; Because.....". The reliability of the data to be subjected to content analysis; It was calculated using the formula $[\text{Agreement} / (\text{Agreement} + \text{Disagreement}) \times 100]$.

Keywords: Education, School, Teacher, 21st Century Skills, 6C Model

GİRİŞ

Eğitim, bilgi ve değişimin yaşandığı her alanda sürekli yenilenen bir olgu olma özelliğini tarihsel süreç içinde korumuş ve her toplumunda farklı bir anlayışla uygulanmıştır. Birçok perspektifi kendi içinde özümseyerek toplumlarda kullanılan eğitim, bu yönüyle önemli bir kavram olarak görülmektedir. Örneğin, 1750-1890 yıllarında buhar makinesinin icadı ile Birinci Sanayi Devriminin oluşumu, üretim bandıyla birlikte petrolün sanayi sektöründe kullanımı, buna bağlı İkinci Sanayi Devriminin ortaya çıkması, elektriğin sanayi alanında kullanım alanı bulmasıyla robot teknolojisinin önem kazanması ve bununla birlikte insanoğlunun Üçüncü Sanayi Devrimiyle tanışması, internetin ve siber-fiziksel sistemlerin üretimi sonucunda Endüstri 4.0 olarak ifade edilen Dördüncü Sanayi Devriminin gerçekleşmesi eğitim yoluyla gerçekleşmiş süreçlerdir. Bu süreçler günümüz 21.yüzyılda da farklı anlayışlarla, buluşlarla, kavramlarla (bilgisayar, beyin gücü, mobil veri bankaları, e-öğrenmeler, e-bireyler, e-vatandaş gibi elektronik kavramlar) ele alınmakta ve incelenmektedir (Yılmaz, 2021).

Gelişimin ilerleme gösterdiği 21.yüzyılda, eğitim başta aile ve okul çatısı altında bireye bir takım beceriler kazandırmaktadır. Çağdaş eğitimin kullanıldığı eğitim kurumlarında bu becerilere 21.yüzyıl becerileri denilmektedir. 21. yüzyıl becerileri yeni bir kavram olmamakla beraber, geçmişte tarım alanında yapılan icatlar, sağlık konusunda bulunan aşılarda, kara ve deniz araştırmaları, ilk aletlerin bulunması gibi toplumda yaygın kullanılan bilgi ve becerilerin temelini oluşturmaktadır. Küreselleşen dünyada önemli olan aslında yeniliklerin ne kadar insan davranışlarına dönüştüğü ve değişimlerle ne kadar anlam kazandıdığıdır. Günümüzde bu anlam farklı becerilerle bireyin kullanımına sunulmaktadır (Rotherham ve Willingham, 2009). Örneğin 21.yüzyıl becerileri “öğrenme ve yenilenme, “yaşam ve kariyer, “bilgi, medya ve teknoloji” becerileri olarak ele alınabilmektedir (Bakınız Tablo 1).

Tablo 1. 21. Yüzyıl becerilerine farklı kavramsal bakış açıları (Voogt ve Roblin, 2010: 12; Akt: Yılmaz, 2021:22).

	P21	NCREL/En Gauge	ATCS	ISTE/NETS	EU	OECD
Beceriler Alanları	Öğrenme ve yenilikçilik becerileri 1. Eleştirel düşünme ve problem çözme 2. Yaratıcılık ve yenilikçilik 3. İletişim ve işbirliği	Yaratıcı düşünme 1.Uyum, karmaşıklık ve kendini yönetme 2.Merak yaratıcılık ve risk alma 3.Üst düzey düşünme becerileri ve akıl yürütme	Düşünme yöntemleri 1. Yaratıcılık ve yenilikçilik 2. Eleştirel düşünme, problem çözme ve karar alma 3. Öğrenme liderliği ve üstbilgi	Yaratıcılık ve yenilikçilik Yaratıcı düşünme, bilgi yapılandırma, ürün ortaya koyma ve teknoloji ile işleme Eleştirel düşünme, problem çözme ve karar alma	Öğrenmeyi öğrenme	
	Bilgi, medya ve teknoloji becerileri 1. Bilgi okuryazarlığı 2. Medya okuryazarlığı 3. Teknoloji okuryazarlığı	Etkili iletişim 1.Takım çalışması,İşbirliği ve kişilerarası beceriler 2. Kişisel, toplumsal ve vatandaşlık sorumluluğu 3. Etkileşimli iletişim	Çalışma yöntemleri 1. İletişim 2. İşbirliği	İletişim ve işbirliği Öğrenciler iletişim kurmak ve işbirliği yapmak için dijital medya ve çevreyi kullanır	İletişim 1. Ana dilde iletişim 2. Yabancı dilde iletişim	Çoktörel gruplarla etkileşim kurma 1. İletişim kurma 2. İşbirliği ve takım çalışması 3.Çalışmaları çözme ve yönetme
	Yaşam ve kariyer becerileri 1. Esneklik ve uyum 2. İnişiyatif ve kendini yönetme 3. Sosyal ve kültürlerarası beceriler 4. Üretkenlik ve hesap verebilirlik 5. Liderlik ve sorumluluk	Dijital çağ okuryazarlığı 1. Temel, bilimsel, ekonomik ve teknolojik okuryazarlık 2. Görsel ve bilgi okuryazarlığı 3. Çok kültürlülük becerileri ve küresel farkındalık	Çalışma araçları 1. Bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı	Teknoloji uygulamaları ve kavramları Teknoloji kavramlarını, sistemlerini ve kullanımını anlamak Araştırma ve bilgi akademiği Bilgiyi toplamak, değerlendirmek ve kullanmak için dijital araçlara başvurma	Dijital yeterlikler	Araçları etkileşimli kullanmak 1. Dil, semboller ve metinleri etkileşimli kullanma 2. Bilgiyi etkileşimli kullanma 3. Teknolojiyi etkileşimli kullanma
		Yüksek Üretkenlik 1. Önceliklendirme, planlama ve sonuçları yönetme 2. Gerçek hayat araçlarını etkili kullanma 3. Uygun ve yüksek kalitede ürünler ortaya koyma	Dünyada yaşama 1. Yerel ve küresel vatandaşlık 2. Yaşam ve kariyer 3. Kişisel ve toplumsal sorumluluk	Dijital vatandaşlık Teknoloji ile ilgili insan, kültürel ve sosyal olayları anlama	Kültürel farkındalık ve ifade etme Toplumsal ve vatandaşlık yeterlikleri İnişiyatif ve girişimcilik algıları	Bağımsız olma 1. Büyük resmi görme 2. Hayat planlarını ve kişisel projeleri düzenleyip uygulama 3. Haklarını, ilgi ve ihtiyaçlarını koruma ve talep etme

Tablo 1’de görüldüğü üzere, P21 olarak adlandırılan 21. yüzyıl becerileri, dünyanın birçok ülkesinde kullanım alanı bulmaktadır. Evrensel bir özellik göstermesinden dolayı 21.yüzyıl becerileri; sivil toplum kuruluşları, eğitimciler, akademisyenler gibi paydaşların görüşleri dikkate alınarak; yaşam ve mesleki beceriler, öğrenme ve yenilenme becerileri, temel konular ve 21.yüzyıl temaları, bilgi medya ve teknoloji becerileri olarak sınıflandırılmıştır (Aydın, 2019; Gelen, 2017). Erten (2019) ise 21.yüzyıl becerilerini; eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, merak, hayal gücü, estetik, çevre okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı vs. olarak açıklamaktadır. Açıklanan bu beceriler diğer becerilerin içinde yer alabilmektedir. Mesela 21.yüzyıl becerilerden olan Öğrenme ve Yenilenme Becerileri (4C becerileri); yaratıcılık ve yenilik, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve iş birliği içinde öğrenme şeklinde alt becerileri kapsamaktadır (Eryılmaz ve Ulusoy, 2015). Yaratıcılık ve yenilenmede birey, çevreden gelen uyarıcıları farklı açılardan ele almaktadır. Bu uyarıcılara yeni bakış açıları sunmaktadır. Yaşadığı çağa uyum sağlamak için bunları kullanmaktadır. Her öğrendiği bilgi ve beceriye karşı olumlu tutum göstermektedir. Sentez ve değerlendirme düzeyindeki bilgileri kendi içinde ilişkilendirmektedir (Balkaş Yaşar, 2021).

21.yüzyıl becerileri, çeşitli şekillerde tanımlanmış birçok beceri ve yeteneği kapsayan bir şemsiye terim olarak bilinmektedir (Anand ve Ackley, 2021). Örneğin 21.yüzyıl becerileri arasında yer alan ve kullanılan 4C (Critical Thinking – Problem Solving, Collaboration, Communication, Creativity) modelinin yanı sıra günümüzde 6C (Critical Thinking – Problem

Solving, Collaboration, Communication, Creativity, Citizenship/ Cultere, Charater Education) modeli de yaygın olarak kullanılmaktadır (Ömeroğlu, 2019). Her iki modelin kaynağı 21.yüzyıl becerileridir. Çünkü 21.yüzyıl becerileri; bireyin yaşam boyu öğrenmesine katkı sağlamaktadır (Giddings, 2014). İlerlemeci eğitimin üçüncü aşaması olarak ele alınmaktadır. Yani 21.yüzyılda değişimler sadece okul içinde değil, yaşamın her alanında görülmektedir. Öğrenci merkezli eğitim anlayışla bireyin yaşamının birçok yönüne yansımaları bulunmaktadır (Yılmaz, 2021). Bu yansımalarla birey değerlere, kültürlere, inançlara, uyum göstermektedir. Daha çok bireylerin bilgiyi ezberlemesi değil, yapılandırması, kullanması, transfer etmesiyle ilgilenmektedir (Karademir, 2020). Bireylerde sorgulama, hayal gücünü kullanma, bilgiyi üretme ve kullanma, sahip olduğu bilgiden yeni bilgiler üretebilme, işbirliği içinde çalışabilme, orijinal bilgilere ulaşma gibi beceriler kazandırmaktadır (Alkış, 2020).

4C ve 6C gibi modellerde yer alan becerilerin bireye kazandırılması emek ve zaman almaktadır. Özellikle 6C modelindeki eleştirel düşünme-problem çözme, işbirliği içinde hareket etme, iletişim kanallarını kullanma, yaratıcılık, vatandaşlık ve karakter eğitimi becerilerini kazandırmak bazen öğretim programlarında yer alan etkinliklerle mümkün olmamaktadır. Greiff ve Kyllonen'in (2016) belirttiği gibi yaratıcılık, eleştirel düşünme becerileri sürekli değişkenlik gösterebilmektedir. Buna karşın bütün öğretim programların amacı, bireyde 6C modelinde yer alan becerileri bireye kazandırmaktır. Bu becerilerden ilki eleştirel düşünme-problem çözmedir. Yunanca 'kiritakos' kelimesinden türeyerek İngilizceye 'critical' olarak geçen eleştirel düşünme, bir olayın olumlu-olumsuz yönlerini değerlendirmedir (Seferoğlu ve Akbıyık 2006). Eleştirel düşünme kendi düşüncelerimizi yansıtan üst bilişsel bir aktivitedir. Bu aktivitelerle birey düşüncelerinin sonuçlarını değerlendirebilir ve öğrenme deneyimlerinden yararlanabilir (Amin, Corebima, Zubaidah ve Mahanal, 2020). Deneyimlerle birlikte birey olaylara çok yönlü yaklaşabilmektedir (Akça- Kılıç ve Taşçı, 2009). Eleştirel düşünen bireyler 6C modelinde aynı zamanda problem çözme becerilerini de kullanmaktadır. Çünkü eleştiri sürecinde birey bir olayın değerlendirmesinde yeterli bilgilere ulaşmakta ve birtakım problemlerle karşılaşabilmektedir. Bu durumda olayı çözmek için ilk olarak problemi hissederek tanımlamakta ve birçok kaynaktan bilgiler toplamaktadır. Toplanan bilgilere yönelik çözümler üretmektedir. Üretilen çözümleri genel olarak değerlendirmektedir (Karabulut ve Ömeroğlu, 2019). Eleştirel düşünme ve problem çözme arasındaki bu ilişkiyle birey, olgu ve olaylar hakkında doğru kararlar almakta, analiz etmekte, hipotez kurmakta ve tartışmaktadır (Supriyatno, Susilawati ve Hassan, 2020).

6C modelinde eleştirel düşünme ve problem çözme becerileri kadar bireyin diğer bireylerle işbirliği de önemlidir. Çünkü işbirliği bireyin birlikte hareket etmesini, liderlik becerisinin gelişmesini, paylaşma duygusuyla bilgi alışverişinde bulunmasını sağlamaktadır (Bayraktar , 2019; Önür ve Kozikoğlu, 2019). Bireyde aynı zamanda sosyal becerileri geliştirmektedir. Bireyler arasında olumlu bir bağlılık oluşturarak, grup başarısı bireysel başarıya, bireysel başarı da grup başarısına yansımaktadır. Eşit başarı fırsatını bireye sunmaktadır (Bülbül ve Çelebi, 2020). Yine 6C modelinde yer alan etkili iletişim sürecini başlatmaktadır. İletişim kanallarını kullanarak birey duygu ve düşüncelerini akranlarıyla, öğretmenleriyle ve yakın çevresiyle paylaşmaktadır. Kendilerini rahat ifade etmek ve karşı tarafla empati kurmak için yine iletişim becerisini kullanmaktadır (Uzuntaş, 2013). Grup içinde almış olduğu görevlerle farklı öğrenme tercihleri hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Farklı bilgi ve iletişim teknolojilerini öğretim ortamında kullanarak etkin öğrenmesini gerçekleştirmektedir (Çınar, 2019).

6C modelinde birey sahip olduğu bilgi ve becerilerini yeni ürünler ortaya koymak için kullanmaktadır. Kelimenin kökeni Latince "creare" (yaratma) kelimesinden türetilmiş ve

bireyin orijinal ürünler ortaya koyması olarak açıklanmıştır. Yaratıcı düşünme becerisini kullanan bu bireyler olaylara karşı meraklı ve maceracıdır. Hayal güçleri gelişmiştir. Gözlem güçleri yüksektir. Kuralcı ve bağımsız çalışmayı sevmektedir. Risk almaktan hoşlandıkları için olumlu benlik algısına sahiplerdir. Sorgulama ve problem çözme becerileri hızlıdır (Gözüm, 2019; Yeşilyurt, 2020).

21.yüzyılda 6C modelinde en önemli becerilerden bir diğeri vatandaşlık ve karakter eğitimidir. Vatandaşlık kavram olarak, kişileri bir devlete bağlayan uyruk bağı olarak tanımlanmaktadır. Bu kişilere de vatandaş denilmektedir. Vatandaşlık kavramı günün koşullarına göre yenilediği için dinamik bir kavramdır. Bu kavramın içeriğinde bireylerin yaşadıkları toplumun kurallarına uyması, devletine bağlı olması ve toplum kalkınmasında sorumluluk alması yer almaktadır. Alınan her sorumlulukta birey vatandaş olarak haklarına sahip çıkmaktadır. Kendi hakkı kadar yasal çerçevede başka kişilerin haklarını da koruma eyleminde bulunmaktadır (Bıçak ve Erteş, 2018; Karasu-Avcı, Faiz, Recepoğlu 2021). Değerlerine sahip çıkarak gelenek-göreneklerini yeni nesillere aktarmaktadır (Uzun, 2019). Artık teknolojiyle birlikte bu aktarım hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Birey değişen teknolojik araçlar yoluyla kültürünü, inançlarını ve değerlerini dünyanın farklı yerlerindeki bireylerle paylaşmaktadır. E-birey, e-vatandaş olarak bilgiyi hızlı bir döngüde paylaşmaktadır. Dijital vatandaş olarak yaşadığı yere ve dünyadaki diğer yerlere saygılı olmaktadır. Yaptığı her eylemin sorumluluğunu almaktadır (Kara ve Atasoy, 2019; Arcagök, 2020). Bu sorumluluk onun karakteri hakkında da bilgi vermektedir. Karakter, ahlak, yurttaşlık, kişisel gelişim gibi birçok kavramı içine alan, eski Yunanca 'da kazımak, çizmek, iz bırakmak anlamlarına gelen *charassein* sözcüğünden türemektedir. Yani temelinde bireyin davranışlarındaki örüntülerdir. Bu örüntülerde birey yardımseverdir. Cesur ve saygılıdır. Özgüvenli, dürüst, sadakat, sabırlıdır (Sılay, 2010; Özbey, Türkoğlu, Büyükkanır-Buldur, 2014; Şahin, 2019). Böyle bireylerin yetişmesi için başta öğretmenin karakter eğitimi konusunda bilgi ve deneyime sahip olması gerekmektedir. Çünkü karakter eğitimi korku ve disipline dayalı olmamalıdır. Öğrencinin bütün özellikleri bilinmelidir. Karakter eğitiminde öğrenci ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır (Avcı, 2011).

Kısaca 6C modeliyle birey 21.yüzyılda bilginin değiştiği, teknolojinin ilerlediği toplumlarda kendisini rahat bir şekilde ifade etmekte ve uyum süreci konusunda problem yaşamamaktadır. 6C modeliyle birey; iyi bir problem çözücü, tartışmacı, paylaşımcı, olaylar arasındaki ilişkileri görebilen analizci, buluşlarla toplumu refah seviyesine çıkaracak bilim insanı, lider ruhlu ve karakteriyle kendinden önce ve sonraki bireylere model olan bir kişidir. Her yönüyle bu model ve uygulamaları bireyin bütün ortamlara uyumunu kolaylaştırmaktadır. Üst düzey becerilerle ve diğer birçok beceriyle bireye yol göstermektedir. 21.yüzyılda ve gelecekte bu yönleriyle bireye önemli katkılar sağlayan/sağlayacağı düşünülen 6C modelini öğretmenlerin, ailelerin ve bireyin çok iyi bilmesi beklenmektedir. Buradan hareketle bu araştırma; eğitim öğelerine ve paydaşlarına 6C modeli hakkında bilgi vermek, özellikle öğretim sürecinin rehberleri olan öğretmenlerin bu modeli yakından tanıması sağlamak amacıyla yapılmıştır. Bu sebeple araştırmada model hakkında öğretmenlerin görüşleri metafor yoluyla belirlenmiştir. Türkçe 'de mecaz, öğretilme anlamına gelen metafor; bir şeyi başka bir şeyin özelliğinden yola çıkarak benzetmedir. Soyut olan şeyleri metafor somutlaştırmaktadır (Toker-Gökçe ve Bülbül, 2014).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin 6C modeline ilişkin görüşlerini metafor yoluyla belirlemektir. Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmenlerin 6C Modeli kavramıyla ilgili sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. Belirtilen metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma modellerinden olgubilim (fenomoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseninde, derinlemesine sahip olunmayan bir bakış açısı araştırılmaktadır. Araştırılan bakış açısı bir olgu, olay ve ya algı olabilmektedir. Araştırmacı bu desende katılımcıların deneyimlerini anlamlı bir şekilde okuyucuya aktarmaya çalışmaktadır. Çünkü katılımcının olay ve olgular hakkında birden fazla yorumu olabilmektedir. Tamamlayıcı bir araştırma modeli olmasından dolayı, diğer tümdengelim yöntemlerden ayrılmaktadır (Şata, 2020). Bu çalışmada öğretmenlerin 6C Modeli kavramına ilişkin algıları metaforlar yardımıyla belirlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021- 2022 eğitim- öğretim yılında Diyarbakır ve Siirt illerinde görev yapmakta olan 42 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma grubu seçilirken katılımcıların gönüllü olmasına ve araştırmacılar tarafından kolay ulaşılabilir olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların demografik özellikleri

Cinsiyet	f	%
Kadın	24	57,14
Erkek	18	42,85
Branş	f	%
İngilizce Öğretmeni	9	21,42
Rehber öğretmen/psikolojik danışman	7	16,66
Matematik Öğretmeni	7	16,66
Sosyal Bilgiler Öğretmeni	6	14,28
Türkçe Öğretmeni	6	14,28
Fen Bilimleri Öğretmeni	4	9,52
Beden Eğitimi Öğretmeni	3	7,14
İl	f	%
Diyarbakır	17	40,47
Siirt	25	59,52

Tablo 2’de görüldüğü üzere katılımcılardan % 57,14’ü kadın, % 42,85’i erkektir. Branş dağılımlarına bakıldığında 42 katılımcının 9’nu (%21,42) İngilizce, 7’sini (% 16,66) Rehber öğretmen/psikolojik danışman, 7’sini (% 16,66) Matematik, 6’sını (% 14,28) Sosyal Bilgiler, 6’sını (% 14,28) Türkçe, 4’nü (%9,57) Fen Bilimleri ve 3’ü (%7,14) Beden Eğitimi öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılardan 17’si (% 40,47) Diyarbakır ve 25’i (% 59,52) Siirt’ten çalışmaya katılmışlardır.

Verileri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş “yarı yapılandırılmış görüşme formu ” kullanılmıştır. Kullanılan form iki aşamalıdır. İlk aşamada katılımcılara ait demografik bilgiler yer almaktadır. İkinci aşamada ise katılımcılardan ‘6C Modeli .... gibidir. Çünkü; ... ‘ cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Gibi sözcüğü ile metaforun konusu ve kaynağı arasındaki ilişki belirlenmiştir. “Çünkü” sözcüğü ile katılımcıların bu metafora yüklediği anlam ve neden ortaya konulmuştur.

Araştırmada katılımcılarla görüşmeler 10 dakika yüz yüze yapılmıştır. Katılımcılara form verilirken ilk olarak 6C modeli hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Bir tane örnek metafor verilmiştir. Daha sonra katılımcının formdaki boşluğu doldurması istenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda formlar toplanmış ve bu formlar 1’den 42’ye kadar numaralandırılmıştır. Metaforun konusu ve kaynağına uygun doldurulmayan kağıtlar değerlendirmeye alınmamıştır. İki kağıt değerlendirmeye alınmadığı için çalışma grubundan 42 katılımcının görüşleri içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan önemli bir tekniktir. Bu teknik araştırılan konulardan elde edilen verileri daha küçük kategorilerle özetlemektedir. Yani bir metindeki sözcükleri sistematik bir şekilde tanımlamakta ve kavramsal varlığını anlamlandırmaktadır. İçerik analizindeki bu sistematik yolda araştırmacı ilk olarak amacını belirlemektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Amaç doğrultusunda verileri kodlanmaktadır. Bu araştırmada da 6C modeli kavramı dikkate alınarak veriler kodlanmış ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Kodlama işleminde genel bir çerçeveden kodlama yapılmıştır. Yani önceden belirlenen kavramlara ve verilerden oluşan kavramlar dikkate alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Sonrasında kodlama işleminde kod listesi kullanılmış ve diğer bir aşama olan temaların bulunmasına geçilmiştir. Bu aşamada benzer ve farklı kodlar sınıflandırılmıştır. Son olarak veriler kodlar ve temalara göre düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemeler sonucu veriler bulgular kısmında yorumlanmıştır.

Araştırmanın güvenilirliği için kod listesindeki kodlar için uzman görüşüne başvurulmuştur. Kodlayıcılar ve uzman görüşü arasındaki güvenilirlik Miles ve Huberman’ın (1994) [Görüş birliği/(Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] kullanılarak hesaplanmış ve güvenilirlik . % 92 bulunmuştur.

Araştırmada katılımcıların isimleri yerine çeşitli kodlamalar yapılmıştır. Bu kodlama işleminde İngilizce Öğretmeni için İ₁, İ₂...; Rehber öğretmen/psikolojik için PDR₁, PDR₂ , PDR₃...; Matematik Öğretmeni için M₁, M₂, M₃,.....; Sosyal Bilgiler Öğretmeni için S₁, S₂, S₃,...;Türkçe Öğretmeni için T₁, T₂, T₃; Fen Bilgisi Öğretmeni için F₁, F₂, F₃, ... ve Beden Eğitimi Öğretmeni içinde B₁, B₂, B₃ kodlaması kullanılmıştır.

BULGULAR

6C Modeli Kavramına İlişkin Metaforlar

Katılımcıların 6C modeline ilişkin ürettikleri metaforlar Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Öğretmenlerin 6C modeli ilişkin ürettikleri metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	f	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1	6 şapka düşünme tekniği	1	21	Kütüphane	1
2	6 katlı pasta	1	22	İnsan	1
3	Ahtapot	1	23	İnşaat Kolonu	1
4	Aile	1	24	İnşaat İskelesi	1
5	Anahtar	1	25	Olimpiyat	1
6	Asfaltlı Yol	1	26	Öğretim Programı	1
7	Aşure	1	27	Öğretmen	1
8	Ayna	1	28	Pusula	1
9	Çocuk	1	29	Puzzle	1
10	Çiçekli Yol	1	30	Rehber	1
11	Eğitim Bilimleri	1	31	Sınav	1
12	Evin Bölümleri	1	32	Serum	1
13	Fener	1	33	Sözlük	1
14	Halat	1	34	Süzgeç	1
15	Gökkuşuğu	2	35	Tren Vagonu	1
16	Boya kutusu	1	36	Yemek Tarifi	2
17	Işık	1	37	Yemek Yeme	1
18	Kalem Kutusu	2	38	Yeni Nesil Öğretmen	1
19	Kitap	1	39	Zincir Halkası	1
20	Kitap Bölümü	1			

TOPLAM 42

Tablo 3’de görüldüğü üzere katılımcılar 42 görüş belirtmişlerdir. Bu görüşlerden katılımcılar gökkuşuğu, kalem kutusu ve yemek tarifi metaforlarını ikişer defa kullanmışlardır.

6C Modeli Kavramına İlişkin Üretilen Metaforların Kategorileri

Katılımcıların 6C modeli kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlar kategorileştirilerek Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. 6C modeli kavramına ilişkin oluşturulan kategoriler

Kategori	Metafor Adları	f
Çeşitlilik	6 şapka düşünme tekniği, 6 katlı pasta, asfaltlı yol, aşure, bir çocuk, çiçekli yol, evin bölümleri, kalem kutusu, kitap bölümü, kütüphane, gökkuşuğu, boya kutusu, insan, tren vagonu, yemek tarifi, yemek yeme	18
Koşul	Kitap, inşaat kolonu, inşaat iskelesi, olimpiyat, öğretim programı, sınav, süzgeç, yemek tarifi	8
Yol Gösterici	Ayna, fener, ışık, öğretmen, pusula, rehber, yeni nesil öğretmen	7
İlişki/ Bağlantı	Ahtapot, aile, eğitim bilimleri, puzzle, sözlük, zincir halkası	6
Kurtarıcı	Anahtar, halat, serum	3

Tablo 4’e göre katılımcı görüşlerden hareketle beş tema oluşturulmuştur. Bunlar çeşitlilik, koşul, yol gösterici, ilişki/bağlantı ve kurtarıcıdır. Bu temaların altında yer alan metaforlar aşağıda yer almaktadır.

Çeşitlilik Kategorisi

Katılımcılar çeşitlilik kategorisi altında *6 şapka düşünme tekniği, 6 katlı pasta, asfaltlı yol, aşure, çocuk, çiçekli yol, evin bölümleri, gökkuşağı, boya kutusu, kalem kutusu, kitap bölümü, kütüphane, insan, tren vagonu, yemek tarifi, yemek yeme* üzere 18 metafor yazmıştır.

Katılımcıların oluşturdukları metaforlara ilişkin görüşleri aşağıda yer almaktadır.

6C modeli **6 şapka düşünme tekniği** gibidir; çünkü her şapkada değişik düşünceler bulunmaktadır. 6C modelinde de farklı beceriler yer almaktadır.(M₁)

6C modeli **6 katlı pasta** gibidir; çünkü her katta farklı bir tat bulunmaktadır. (F₃)

6C modeli **asfaltlı yol** gibidir; çünkü yukarıdan bakıldığında tek bir model olarak görünürken oysa altında farklı becerileri barındırır. (S_{os6})

6C modeli **aşure** gibidir; çünkü içinde birçok şey barındırır. (PDR₁)

6C modeli **çocuk** gibidir; çünkü yeniliklere açıktır. (İ₆)

6C modeli **çiçek yol** gibidir; çünkü birçok düşünce ve bilgi bir arada olmakta (S_{os2})

6C modeli **evin bölümleri** gibidir; çünkü her odada değişik bir düzen ve ortam bulunmaktadır. Bu modelde değişik düşünceler vardır. (F₂)

6C modeli **gökkuşağı** gibidir; çünkü eleştirel düşünme, işbirliği, vatandaşlık, karakter eğitimi yaratıcılık ve iletişim gibi becerileri içermektedir. (İ₄)

6C modeli **gökkuşağı** gibidir; çünkü gökkuşağının tüm renkleri barındırdığı gibi beceriler barındırır. (PDR₂)

6C modeli **boya kutusu** gibidir; çünkü her beceri bir rengi temsil eder. (PDR₃)

6C modeli **kalem kutusu** gibidir; çünkü içinde çeşitli beceriler bulunur. (PDR₄)

6C modeli **kalem kutusu** gibidir; çünkü 6 tane beceriyi bir araya getirmektedir. (İ₂)

6C modeli **kitap bölümü** gibidir; çünkü kitabın her bölümünde farklı bir konu ele alınmaktadır. (T₂)

6C modeli **kütüphane** gibidir; çünkü içinde farklı becerileri var. (T₆)

6C modeli **insan** gibidir; çünkü insanı insan yapan iletişim kurması, empati yapabilmesi, bilinçli kararlar alması, problem olmayıp çözücü olması, genel kültürü, karakteri, fikirleridir. (S_{os5})

6C modeli **tren vagonu** gibidir; çünkü her vagonda farklı bir yük vardır. 6C modelinde de 6 değişik üst düzey beceri vardır. (B₁)

6C modeli **yemek tarifi** gibidir; çünkü yemek yaparken çeşitli malzemeleri bir araya getirirsin. 6C modelinde de bu malzemeler gibi değişik becerileri bir araya getirmektedir. (S_{os1})

6C modeli **yemek yeme** gibidir; çünkü her beceride değişik bir deneyim kazanıyorsun ve değişik bir tat alıyorsun (S_{os3})

Koşul Kategorisi

Katılımcılar koşul kategorisi altında *kitap, inşaat kolonu, inşaat iskelesi, olimpiyat, öğretim programı, sınav, süzgeç, yemek tarifi* olmak üzere 8 metafor yazmıştır.

Katılımcıların oluşturdukları metaforlara ilişkin görüşleri aşağıda yer almaktadır.

6C modeli **kitap** gibidir; çünkü derinlerine indikçe her şeyin bir cevabını bulursun. (Mat₇)

6C modeli **inşaat kolonu** gibidir; çünkü kolonlardan biri eksik olursa yapı çöker. (İ₇)

6C modeli **inşaat iskelesi** gibidir; çünkü bu beceriler birçok beceri için temel oluşturur. (PDR₅)

6C modeli **olimpiyat** gibidir; çünkü başarmak, mücadele etmek için birçok yeteneğe sahip olman gerekiyor. Başarıya giden yol için donanımlı olman lazım...(B₂)

6C modeli **öğretim programı** gibidir; çünkü belirli bir amacı vardır. 6C'nin ilk amacı 21.yüzyıl becerilerini bireye aktarmaktadır. Yani 21.yüzyıl için koşul özelliği taşımakta (T₅)

6C modeli **sınav** gibidir; çünkü bir beceride başarılı olmadığında diğer beceriyi kazanamıyorsun. (M₅)

6C modeli **süzgeç** gibidir; çünkü her beceriyi içermemektedir. Bir beceriyi içermesi için belirli davranışlara sahip olmalısın (M₃)

6C modeli **yemek tarifi** gibidir; çünkü doğru uygulanmalıdır. Malzemelerden biri kararında uygulanmazsa, istenen damak tadına ulaşmaz. (İ₅)

Yol Gösterici Kategorisi

Katılımcılar yol gösterici kategorisi altında *ayna, fener, Işık, öğretmen, pusula, rehber, yeni nesil öğretmen* olmak üzere 7 metafor yazmıştır.

Katılımcıların oluşturdukları metaforlara ilişkin görüşleri aşağıda yer almaktadır.

6C modeli **ayna** gibidir; çünkü neyi bilip neyi bilmem gerektiği konusunda özeleştiriyi yapmamı sağlamaktadır. (İ₁)

6C modeli **fener** gibidir; çünkü yaşam boyu bize yol göstermektedir. (F₄)

6C modeli **ışık** gibidir; çünkü mesleğimizde öğrencilerimize kazandırmaya çalıştığımız davranışlarda yolumuzu aydınlatmadır. (M₆)

6C modeli **öğretmen** gibidir; çünkü öğretmen yol gösterendir. Birçok beceriyi bireye kazandıran kişidir. (İ₃)

6C modeli **pusula** gibidir; çünkü bireylere yaşam boyunca yol gösterir. (PDR₆)

6C modeli **rehber** gibidir; çünkü olayları nasıl eleştirmem, nasıl çözmem, nasıl yeni ürünler üretmem vb. gerektiği konusunda bana yardımcı olmaktadır. (T₄)

6C modeli **yeni nesil bir öğretmen** gibidir; çünkü öğretim yöntem ve tekniklerin tümünü içinde bulundurup ona göre ders anlatan kişidir. (B₃)

İlişki/Bağlantı Kategorisi

Katılımcılar ilişki/bağlantı kategorisi altında *ahtapot*, *aile*, *eğitim bilimleri*, *puzzle*, *sözlük*, *zincir halkası* olmak üzere 6 metafor yazmıştır.

Katılımcıların oluşturdukları metaforlara ilişkin görüşleri aşağıda yer almaktadır.

6C modeli **ahtapot** gibidir çünkü ahtapotun kolları gibi becerileri dallara ayrılır. (İ₉)

6C modeli **aile** gibidir; çünkü aile bireyleri bir birine bağlıdır. 6C modelindeki yer alan becerilerde bir birine bağlıdır. (S₀₄)

6C modeli **eğitim bilimleri** gibidir; çünkü her türlü disiplini içinde barındıran bir yapıya sahip. (İ₈)

6C modeli **puzzle** gibidir; çünkü parçalar doğru birleşirse mükemmel bir ürünü ortaya çıkarır. (PDR₇)

6C modeli **sözlük** gibidir; çünkü kazandığımız becerilerin genel bir anlamı vardır. Bu anlamların kazanılması 6 beceri ile ilişkilidir (T₃)

6C modeli zincir **halkası** gibidir; çünkü her beceri bir birine bağlıdır. (F₁)

Kurtarıcı Kategorisi

Katılımcılar kurtarıcı kategorisi altında *anahtar*, *halat*, *serum* olmak üzere üç metafor yazmıştır.

Katılımcıların oluşturdukları metaforlara ilişkin görüşleri aşağıda yer almaktadır.

6C modeli **anahtar** gibidir; çünkü öğrenilen becerilerle hedeflerimize giden kapılar açılmakta ve zor zamanlarda bizi kurtarmaktadır. (M₄)

6C modeli **halat** gibidir; çünkü beklenmedik anda seni kurtarabilmektedir. (M₂)

6C modeli **serum** gibidir; çünkü yaşam boyu öğrenmede bu beceriler çok kurtarıcı görevi vardır. (T₁)

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Araştırmada katılımcıların oluşturdukları metaforlar beş tema altında toplanmıştır. **Çeşitlik** bu temalar arasında en fazla metaforun yer aldığı kategoridir. Sonra koşul, yol gösterici, ilişkili/bağlantı ve kurtarıcı kategorisi gelmektedir. Belirtilen kategorilerde katılımcılar 6C modeline ilişkin en çok ‘gökkuşağı’, ‘kalem kutusu’, ‘yemek tarifi, metaforlarını kullanmışlardır. Bu metaforlarda 6C modelinin çeşitlilik yönü ele alınmıştır. Çünkü 6C modeli 21.yüzyıldaki birçok beceriyi kapsamaktadır. Bu beceriler arasında eleştirel düşünme-problem çözme, işbirliği, iletişim, yaratıcılık, vatandaşlık ve karakter eğitimi bulunmaktadır. 6C modelinde yer alan bu beceriler aynı zamanda 21.yüzyıl toplumlarında da vurgulanmaktadır. 21.yüzyıl toplumlarının hedefleri arasında sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle, teknolojinin insan yaşamını kolaylaştırması ve insanların üst düzey becerilerini kullanması bulunmaktadır (Voogt, 2008). İnsan yaşamında bilginin değişimi sonucu birey, her geçen gün bu becerileri daha fazla kullanmaktadır. Kullanmadığı zamanlarda problemleri çözme

konusunda zaman kaybetmekte, gelecek hedeflerine ulaşmada sorunlar yaşamaktadır. Bilişsel yapısındaki ezberle dayalı bilgilerle çağa uyum sağlamada yetersiz kalmaktadır (Larson ve Miller, 2011). Johnson ve Reed'in (2008) belirttiği gibi sürekli değişen dünyada birey diğer bireylerle etkileşim halindedir. Eleştirel düşüncesini kullanarak, olayları analiz etmektedir. Problem çözme becerisiyle bilimsel süreç aşamalarını kullanmakta ve doğru bilgiye ulaşmaktadır. Ulaştığı bilgileri başkalarıyla yüz yüze yada bilgi-iletişim teknolojisiyle paylaşmaktadır. Paylaşırken duygu ve düşüncelerini iletişim kanallarını kullanarak aktarmaktadır. Dışardan gelen her uyarıcıyla yeni düşünceler üretmektedir. Bunu yaparken değerlerini ve gelenek-göreneklerini dikkate almaktadır. Kendine özgü davranışlarıyla başkasına model olmaktadır. Başkalarının ve kendisinin yaşamına yön verecek davranışları aldığı/alacağı karakter eğitimiyle günlük yaşamında kullanmaktadır.

Koşul, araştırma sonucunda ortaya çıkan verilerde en çok metaforun bulunduğu (8) ikinci kategoridir. Burada katılımcılar, 6C modelindeki becerilerin birbiriyle ilişkili olduğunu, yaşamda karşılaşılan problemleri çözmek için mutlaka üst düzey becerilere sahip olunması gerektiğini, başarıya giden yolda becerilerin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Üçüncü kategori olan **yol göstericide** ise 6C modelindeki becerilerin yaşamı kolaylaştırdığı, bireyin öze dönük zekâsını kullanmasına yardımcı olduğu, öz eleştiri yaparak başarılı-başarısız olduğu yönlerini görmesinde rehberlik yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Aydın'ın (2019) belirttiği gibi birey hedeflerine ulaşırken, 21.yüzyıl becerileri ona rehber olmaktadır. Başka bir deyişle, bireyin yaşam boyu öğrenme sürecindeki kısa ve uzun vadeli hedeflerine ulaşması konusunda ona ışık tutmaktadır. Dördüncü kategori olan **ilişki/bağlantıda** ise katılımcılar, 6C modelindeki becerilerin birtakım özellikler içerdiğini, bu özelliklerin o beceriyi temsil ettiğini ve birbirinden farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Aslında bir beceri seti olarak tanımlanan 6C temelinde 21.yüzyıl beceriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Örneğin, Yalçın (2018) 21.yüzyılda 4C olarak tanımlanan eleştirel düşünme, iletişim, işbirliği ve yaratıcılığı içeren *öğrenme ve yenilik becerilerinin*; bilgi, medya ve bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığını içeren *bilgi, medya ve teknoloji becerilerinin*; esneklik ve uyumluluk, girişkenlik ve kendi kendini yönetme, sosyal ve kültürlerarası etkileşim, üretkenlik ve hesap verebilirlik ve liderlik ve sorumluluğu içeren *yaşam ve kariyer becerilerinin* olduğunu ifade etmektedir. Fadel, Bialik ve Trilling (2015) ise bu becerileri farklı bir bakış açısıyla (eleştirel düşünme, iletişim, yaratıcılık, iş birliği) ele almıştır. Araştırmada son kategori olan **kurtarıcı** da ise 6C'nin beklenmedik durumlarda oluşan olayların çözümünde etkili bir model olduğu, birey için en çok kullanılan becerileri bir çatı altında toplayarak bireyin mücadelecî ruhunu ortaya çıkardığı görülmektedir. Bütün bu kategorilerde aslında birey 6C modelindeki becerilerin önemine ve kendileri için ne kadar anlamlı olduğuna vurgu yapmaktadır. 6C modelindeki becerilerin önemi üzerinde yapılan çalışmalarda da bunu görmek mümkündür. Mesela Yazar, Özekinci, Lala (2017) çalışmalarında öğretmen ve okul yöneticilerinin değerler eğitimini; *su, ağaç, ayna, güneş, temel, hamur, ressam, kişilik eğitimi, gelenek-göreneklerimiz, pusula, sevgi, doğruluk, karakter kazandırmak, ilaç, kılavuz, dört işlem, ahlak, yardımlaşma, gökkuşağı, tohum, yapboz, vitamin hâpi, fabrikaya* vs. benzetmişlerdir. Bu çalışmada 6C modeli *pusula, fener, ayna, gökkuşağı ve zincirin halkalarına* benzetilerek açıklanmıştır. Aybek ve Yolcu (2018) öğretmenlerle yaptıkları metafor çalışmasında öğretmenlerin eleştirel düşünmeye ilişkin belli bir düzeyde farkındalıkları olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu farkındalık öğretmenlerin becerileri kullanmasına etki etmektedir. Çelik ve Oral (2019) çalışmalarında öğretmenlerin vatandaşlık eğitimini; *binanın temeli, ağaç, ışık, ev, puzzle, gökkuşağına* benzettiğini ifade etmişlerdir. Bu çalışmada 6C modeli *ışık, evin bölümü, puzzle, gökkuşağı gibi metaforlarla* ilişkilendirilmiştir.

Kısaca 6C günümüz çağdaş eğitim sistemine uygun olan ve öğretim programlarında yer alan birçok beceriyi bireye kazandıran bir modeldir. Bu modelde öğrenci süreçte her zaman aktif olmaktadır. Gelecekle ilgili planlarda biliş ötesi farkındalığını kullanarak hareket etmektedir. Bilişsel farkındalık kadar duyuşsal boyutta da birey, öğrenmeye karşı istekli davranışlar sergilemektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Farklı branşlardan farklı illerden daha fazla öğretmenin görüşleri alınabilir.
- 6C modeli hakkında öğrencilerin görüşleri alınabilir.
- 6C modelinde yer alan becerilerle öğrencilerin öğrenme yolları arasındaki ilişki araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Akça-Kılıç, N. ve Taşçı, S. (2009). Hemşirelik eğitimi ve eleştirel düşünme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (5),2 187-195.

Alkış, M. (2020). *Üniversite öğrencilerinin 21. yüzyıl becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Konya.

Amin, A. M., Corebima, A. D., Zubaidah, S. & Mahanal, S. (2020). The Correlation between Metacognitive Skills and Critical Thinking Skills at the Implementation of Four Different Learning Strategies in Animal Physiology Lectures. *European Journal of Educational Research*, 9(1), 143-163. <https://doi.org/10.12973/eu-jer.9.1.143>

Anand, P. & Ackley, S. (2021). Assessment of 21 century skills & academic literacies: from theory to practice . *Asian EFL Journal Research Articles*, 28 (3), 119-142.

Arcagök, S. (2020). Öğretmenlerin dijital vatandaşlığa yönelik algılarının incelenmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1),17,534-556.

Avcı, E. (2011) *İlköğretim sosyal bilgiler öğretmenlerinin karakter eğitimine dair öz-yeterliliklerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aybek, B. ve Yolcu E. (2018). İlkokul ve ortaokullarda görevli öğretmenlerin eleştirel düşünmeye ilişkin farkındalıkları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (3) ,8, 567-573

Aydın, A. (2019). *İngilizce öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde öğretmen eğitiminde 21.yüzyıl becerilerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Balkaş Yaşar, E. (2021). *Fen bilimleri öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerileri öz yeterlilik algıları ve stem tutumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.

Bayraktar, V. (2019). 21.yüzyıl becerisi olarak işbirliği. (Editörler: Esra Ömeroğlu ve Hakan Şahin). *21.yüzyıl çocuklarının eğitimi: 6C modeli* (içinden: 16) (1.Baskı). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık

Bıçak, İ. ve Ereş, F. (2018). Öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık eğitimi sürecine yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, (16),2. 257-279.

Bülbül, E. ve Çelebi, M. (2020). *7. Sınıf 'Denklemler' ünitesinin öğretiminde işbirlikli öğrenme yönteminin öğrenci başarısı üzerine etkisinin incelenmesi*. International Pegem Conference on Education (IPCEDU-2020), Ankara:Pegem Akademi

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları

Çelik, H. ve Oral, M. (2019). Öğretmenlerin “vatandaşlık eğitimi” kavramına ilişkin metafor algıları. Erpa 2019 Internatinol Congresses on Educaiton. Sakarya

- Çınar, F. S. (2019). *Ortaokul öğretmenlerinin 21. yüzyıl becerilerine ilişkin algılarının ve görüşlerinin incelenmesi (Çorum İli Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Erten, P. (2019). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri yeterlilik algıları ve bu becerilerin kazandırılmasına yönelik görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, (49), 227,33-64.
- Eryılmaz, S. ve Uluyol, Ç. (2015). 21. yüzyıl becerileri ışığında FATİH projesi değerlendirmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 35, 209-229.
- Gelen, İ. (2017). P21-Program ve öğretimde 21. yüzyıl beceri çerçeveleri (abd uygulamaları). *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, (2), 1, 15-29.
- Giddings, S. (2014). *Self-directed learning (sdl) in higher education: a necessity for 21st century teaching and learning. Submitted in partial fulfillment of the requirements for educ 5v51 teaching and learning in higher education*. Faculty of Education, Brock University, St. Catharines, Ontario.
- Gözüm, A.İ.C. (2019). 21.yüzyıl becerisi olarak yaratıcılık. (Editörler: Esra Ömeroğlu ve Hakan Şahin). *21.yüzyıl çocuklarının eğitimi: 6C modeli* (içinden: 98) (1.Baskı). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık
- Greiff, S., & Kyllonen, P. (2016). Contemporary assessment challenges: The measurement of 21st century skills. *Applied measurement in education*, 29, 243-244.
- Johnson, T. W. & R. F. Reed. (2008). *Philosophical documents in education*, 3rd ed. Boston: Pearson
- Kara, T. ve Atasoy, E. (2019). Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının (2018) dijital vatandaşlık kavramı ve alt boyutları bağlamında incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 22, 133-154.
- Karabulut, R. ve Ömeroğlu, E. (2019). 21.yüzyıl becerisi olarak kritik düşünme ve problem çöme becerileri. (Editörler: Esra Ömeroğlu ve Hakan Şahin). *21.yüzyıl çocuklarının eğitimi: 6C modeli* (içinden: 54-57) (1.Baskı). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık
- Karademir, E. (2020). *21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesinde dijital öyküleme uygulamaları: özel yetenekli ilkökul öğrencileri örneğinde öğrenme ve yenilenme becerileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Karasu Avcı, E., Faiz, M. & Receptoğlu, S. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Algılarının Belirlenmesi . *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5 (1) , 46-62 . DOI: 10.38015/sbyy.847507
- Larson, L.C & Miller, T.N. (2011) 21st Century Skills: Prepare Students for the Future. *Kappa Delta Pi Record*, 47(3).121-123, DOI: 10.1080/00228958.2011.10516575
- Miles, M. B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis : an expanded sourcebook*. (2nd Edition). Calif. : SAGE Publications.
- Ömeroğlu, E. (2019). Giriş. (Editörler: Esra Ömeroğlu ve Hakan Şahin). *21.yüzyıl çocuklarının eğitimi: 6C modeli* (içinden: IX) (1.Baskı). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık

- Önür, Z. ve Kozikoğlu, İ. (2019). Ortaokul öğrencilerinin 21. yüzyıl öğrenme becerileri . *Trakya Eğitim Dergisi*, (3) ,9, 627-648.
- Özbey, S. Türkoğlu, D. ve Büyüktanır Buldur, A. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin karakter eğitimi yetkinlik inançlarının öğretmenlerin çocuk sevme düzeyleri ve bazı değişkenler ile ilişkisinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (12), 27, 323-344.
- Rotherham, A. J., ve Willingham, D. (2009). 21st century skills: The challenges ahead. *Educational Leadership*, 67(1), 16–21.
- Seferoğlu, S .S. ve Akbıyık, C. (2006). *Eleştirel düşünce ve önemi. H.O. Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 30 193-200.
- Sılay, N. (2009). Yükseköğretimde karakter eğitiminin incelenmesi. (Yayımlanmış doktora tezi) Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Supriyatno, T., Susilawati, S. & Hassan, A. (2020). E-learning development in improving students' critical thinking ability. *Cypriot Journal of Educational Science*, 15(5), 1099-1106. <https://doi.org/10.18844/cjes.v15i5.5154>.
- Şahin, H. (2019). 21.yüzyıl becerisi olarak karakter eğitimi.(Editörler: Esra Ömeroğlu ve Hakan Şahin).*21.yüzyıl çocuklarının eğitimi: 6C modeli* (içinden:123) (1.Baskı). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık
- Şata, M. (2020). Nitel araştırma yaklaşımları. (Editör: Ebru Oğuz). *Eğitimde araştırma yöntemleri* (içinden:110-111). Ankara: Eğirin Kitap Yayıncılık.
- Trilling, B. & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. Francisco: Jossey-Bass.
- Toker- Gökçe, A. ve Bülbül, T. (2014). Okul bir insan bedenidir: meslek lisesi öğrencilerinin okul algılarına yönelik bir metafor çalışması. *Eğitim Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, (4),1, 62-88.
- Uzuntaş, A. (2013). Etkili İletişim: anlatabilmek ve anlayabilmek. *Kastamonu Eğitim Dergisi*,(21),1, 11-30.
- Voogt, J. (2008). IT and curriculum processes: Dilemmas and challenges. In J. Voogt, & G. Knezek (Eds.), *International handbook of information technology in primary and secondary education* (pp. 117-132). New York: Springer.
- Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51(1), 183-201. DOI:10.30964/aeubfd.405860
- Yazar, T., Özekinci, B. ve Lala, Ö. (2017). Öğretmen ve okul yöneticilerinin değerler eğitimi kavramına ilişkin metaforik algıları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, (3), 5, 245-269.
- Yeşilyurt, E. (2020). Yaratıcılık ve yaratıcı düşünme: tüm boyut ve paydaşlarıyla kapsayıcı bir derleme çalışması. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, (2),16,15-25.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yılmaz, K. (2021). *Öğretmen adaylarının problem çözme süreçlerinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Erzincan.

Yılmaz, K. (2021). *Öğretmen görüşlerine göre okul müdürlerinin 21. yüzyıl becerileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.

**ÖĞRETMEN ADAYLARININ 21. YY BECERİLERİNE İLİŞKİN YAPILAN
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ**

Muhammet Muhsin UMURBEK

MEB, Sınıf Öğretmeni

m.muhsin.umurbek@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-9108-4008

Ali Osman ENGİN

Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi

aliosman.engin@atauni.edu.tr, Orcid No: 000-0002-3705-6548

ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının 21.yüzyıl becerilerine ilişkin yapılmış olan lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Araştırmada betimsel analiz yöntemiyle veriler analiz edilmiştir. Bu kapsamda veriler Yükseköğretim Merkezi Tez Merkezi'nin web sayfasından elde edilmiştir. Araştırmada tamamına erişilen 19 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Bu tezler doküman incelemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre; incelenen tezlerin büyük bölümünün yüksek lisans tezlerinden oluştuğu, tezlerin 2016 yılından itibaren yapıldığı, tezlerin çoğunluğunun nicel araştırma yöntemleriyle yapıldığı ve tezlerin çoğunluğunun tarama araştırma modelinde yapıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Adayları, 21. yüzyıl Becerileri, Öğretmen Yetiştirme

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the postgraduate theses of teacher candidates on 21st century skills. In the research, the data were analyzed with the descriptive analysis method. In this context, the data were obtained from the website of the Higher Education Center Thesis Center. In the research, 19 postgraduate theses, all of which were accessed, were reached. These theses were analyzed by document analysis method. According to the research findings; It has been seen that most of the theses examined consist of master's theses, theses have been made since 2016, the majority of theses were made with quantitative research methods, and the majority of theses were made in the descriptive survey research model.

Keywords: Teacher Candidates, 21st Century Skills, Teacher Training.

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişim ve gelişim bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Bu değişim ve gelişmeler küreselleşmeyi, uluslararasılaşmayı ve rekabeti beraberinde getirmiştir. Küresel düzeyde rekabet edebilmek için bütün kurumlar gibi öğretmen yetiştiren kurumlar da uluslararasılaşma sürecine girmiştir. Tarım toplumundan bilgi toplumuna doğru evrim geçiren bu süreçte bireylerden beklenen beceriler de değişmiştir. 21. Yüzyıl becerileri olarak adlandırılan bu beceriler öğrenme ve yenilenme becerileri, meslek ve kariyer becerileri ve bilgi, medya ve teknoloji okuryazarlık becerileri olmak üzere üç ana başlığı içermektedir. 21. Yüzyıl becerileri akademisyenler, öğretmenler ve iş dünyasının önde gelen kişilerinin ortaklaşa olarak belirledikleri becerilerdir. Bu becerileri incelediğimizde yaratıcı düşünen ve inovatif fikirler ortaya koyabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünebilen, işbirliği içinde çalışabilen, etkili iletişim kurabilen, sorumluluk alabilen, hesap verebilen, bilgi, medya ve teknoloji okuryazarı bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir.

Öğretmen toplumu harekete geçiren, toplumsal değişimi ve kalkınmayı tetikleyen önemli bir etmendir. Öğretmenin bunu yapabilmesi için içinde yaşadığı çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve tutuma sahip olması gerekmektedir. İçinde yaşadığımız 21. Yüzyılda öğretmenlerin bu çağın gerektirdiği becerileri edinmiş olması gerekmektedir. Bu becerileri edinmiş olan öğretmenler sınıflarında da bu becerileri öğrencilerine kazandıracaklardır. Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının 21.yüzyıl becerilerine ilişkin yapılmış olan tezlerin incelenmesidir. Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelenmesi yöntemi ile yapılacaktır. Araştırmada betimsel analiz yöntemiyle veriler analiz edilecektir.

YÖNTEM

Bu araştırma; Türkiye’de öğretmen adaylarının 21.yüzyıl becerilerine ilişkin yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin tematik dağılımlarını ortaya koyduğundan betimsel nitelikte olup, tarama modeli tipindedir (Büyüköztürk, Kılış-Çakmak, Erkan-Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009).

Evren ve Örneklem

Araştırmada, Türkiye’de öğretmen adaylarının 21.yüzyıl becerilerine ilişkin yapılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin tematik olarak durumlarının saptanmasına çalışıldığından, araştırmanın kuramsal evreni, YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından 1987-2021 yılları arasında arşivlenen, konu bölümü eğitim-öğretim olarak dizgilenen 59172 lisansüstü eğitim tezinden (Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi, <http://tez.yok.gov.tr>) oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin yapılmış 15 yüksek lisans ve 4 doktora tezi olmak üzere toplam 19 tezden oluşmuştur. Araştırma evreni dikkate alındığında okul öncesinde drama konusunda yapılan lisansüstü tezlerin %0,03 olduğu belirlenmiş ve bu tezlerin tamamına ulaşılmıştır. Araştırma, Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’ne 1987-2021 yılları arasında kayıtlı lisansüstü eğitim tezleri ile sınırlıdır.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının 21. Yy Becerilerine Yönelik Yapılan Lisansüstü Tezler

Yıllar	Kademe	Araştırmacı	Tezin Adı
2020	Doktora	Abdulkadir DURMUŞ	21. yy Becerilerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Adaylarına Yönelik Bir Ders Programı Tasarısı ve Uygulanması
2016	Doktora	Derya Orhan GÖKSÜN	Öğretmen Adaylarının 21. Yy Öğrenen Becerileri ve 21. Yy öğreten Becerileri Arasındaki İlişki
2020	Doktora	Hasan GÜLERYÜZ	3D Yazıcı ve Robotik Kodlama Uygulamalarının Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Öğrenen Becerileri, STEM Farkındalık ve STEM Öğretmen Öz Yeterliğine Etkisi
2021	Doktora	Mesut ŞENGÜLEÇ	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerini (X Kuşağı), Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının (Y Kuşağı) ve 8. Sınıf Öğrencilerinin (Z Kuşağı) 21. Yüzyıl Becerilerine Bakışı
2019	Yüksek Lisans	Arzu AYDIN	İngilizce Öğretmen Adaylarının Görüşleri Çerçevesinde Öğretmen Eğitiminde 21. Yüzyıl Becerilerinin İncelenmesi
2018	Yüksek Lisans	Aysel MURAT	Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının 21.Yüzyıl Becerileri Yeterlik Algıları ile STEM'e Yönelik Tutumlarının İncelenmesi
2019	Yüksek Lisans	Büşra PEKER	Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Öğrenen Becerilerinin Kullanım Düzeylerinin İncelenmesi
2020	Yüksek Lisans	Dilara ERDOĞAN	Türkçe Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Becerileri ile Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
2020	Yüksek Lisans	Emine VARKİ	Öğretmen Adaylarının Çok Boyutlu 21. Yüzyıl Becerileri ile Yaratıcı Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi
2021	Yüksek Lisans	İhsan ERBEK	Öğretmen Adaylarının ve Aday Öğretmenlerin Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri ile 21. Yüzyıl Becerileri Öz Yeterlilikleri
2021	Yüksek Lisans	Kübra TANIN	STEM Etkinliklerinin Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Bilgi İşlemsel, Eleştirel ve Çok Boyutlu 21.Yüzyıl Becerilerine Etkisi

---

2019	Yüksek Lisans	Mehmet ÇOLAK	Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Algılarının Çeşitli değişkenler Açısından İncelenmesi
2020	Yüksek Lisans	Muhammed Hasan Dede BAKAR	Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Becerilerinin Demokratik Eğilimlerine Etkisi (Nevşehir İli Örneği)
2019	Yüksek Lisans	Mustafa Gökhan SAÇMALIOĞLU	Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının, Mesleki Öğrenme Topluluğu Aracılığıyla 21. Yüzyıl Becerilerini Ortaya Çıkarma Süreçlerinin İncelenmesi.
2020	Yüksek Lisans	Nurşah ALKOÇ	Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının 21.Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile Eleştirel Düşünme Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
2019	Yüksek Lisans	Özge ERDOĞAN	Robotik Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının 21.Yüzyıl Becerileri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi
2019	Yüksek Lisans	Seren İPEKŞEN	Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının 21.Yüzyıl Öğrenen Becerileri ile Öğrenme Biçimleri, Öğrenme Stilleri ve Çoklu Zeka Alanları Arasındaki İlişkilerinin İncelenmesi
2018	Yüksek Lisans	Sevde BAŞAR	Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Fende Matematiğin Kullanımına Yönelik Özyeterlik İnançları, 21. Yy Becerileri ve Aralarındaki İlişkinin İncelenmesi
2019	Yüksek Lisans	Taner ATAKİŞİ	Öğretmenlerin ve Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Becerilerini Esas Alan Bilgi Okuryazarlık Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

---

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizinin birinci aşamasında, örneklem grubunda yer alan yüksek lisans ve doktora tezleri (kısıtlama bulunmayan) YÖK Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı'nın web sitesinden pdf formatında bilgisayar ortamına aktarılmıştır. İkinci aşamada ise, bilgisayar ortamına aktarılan tezler yıllara ve temalarına göre ayrılarak çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinin son aşaması ise bulguların yorumlanması aşamasıdır. Bu aşamada toplanan verilere anlam kazandırmak ve bulgular arasındaki ilişkileri açıklamak, neden-sonuç ilişkileri kurmak, bulgulardan bir takım sonuçlar çıkarmak ve elde edilen sonuçların önemine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Öğretmen adaylarının 21.yy becerilerine ilişkin 1987-2021 yılları arasında yapılmış olan 15 yüksek lisans ve 4 doktora tezinin yer aldığı bu çalışmada veriler, Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi'nden elde edilerek işlenmiştir. Konu adları, özellikle koyu renkle yazılarak ön plana çıkarılmıştır. Araştırmada frekans ve yüzde gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmanın amacı öğretmen adaylarının 21.yüzyıl becerilerine ilişkin yapılmış olan tezlerin incelenmesidir. Örneklem dahil edilen lisansüstü tezlerin tamamına erişilmiştir. Tablo 2’de incelenmesi amaçlanan lisansüstü tezlerin erişim durumunu gösterilmektedir.

Tablo 2. Lisansüstü tezlere erişim durumu.

Erişim Durumu	f	%
Erişilebilen	19	100
Erişilemeyen	0	0

Tablo 2 incelendiğinde araştırmanın örnekleme olan 19 lisansüstü tezin tamamına erişildiği görülmektedir.

Tablo 3. Lisansüstü tezlerin öğretim kademesine göre dağılımı

Çalışma Türü	f	%
Doktora	4	78,9
Yüksek lisans	15	21,1

Tablo 3 incelendiğinde öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin çoğunluğu yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır.

Tablo 4. Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı.

Yıllara Göre Dağılım	f	%
2016	1	5,26
2018	2	10,52
2019	7	36,84
2020	6	31,57
2021	3	15,78

Tablo 4 incelendiğinde öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin 7’si 2019, 6’sı, 2020, 3’ü 2021, 2’si 2018 ve 1’i 2016 yılında yapılmıştır.

Tablo 5. Lisansüstü tezlerin yöntemine ilişkin dağılım

Yöntem	f	%
Nicel	14	73,68
Nitel	2	10,52
Karma	3	15,78

Tablo 5 incelendiğinde öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin 14'ü nicel, 3'ü nitel ve 2'si nitel araştırma yöntemine göre yapılmıştır.

Tablo 6. Lisansüstü tezlerde kullanılan araştırma modeline ilişkin dağılım

Model	f	%
Tarama	16	84,21
Durum Çalışması	2	10,52
Yarı Deneysel Desen	1	5,26

Tablo 6 incelendiğinde öğretmen adaylarının 21. Yüzyıl becerilerine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin 16'si tarama, 2'si durum, 1' yarı deneysel desen modelinde yapılmıştır.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının 21.yy becerilerine yönelik yapılmış olan lisans üstü tezler doküman incelemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Öğretmen adaylarının 21. yy becerilerine yönelik 19 tane çalışma olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan yapılan lisans üstü tez çalışmalarının yeterli olmadığı görülmüştür. Günümüzde oldukça önemli bir yere sahip olan 21. yy becerileri konusunda daha fazla tez çalışması yapılması gerekmektedir. İncelenen 19 tane lisansüstü tez çalışmasının çoğunluğu yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Bu sonuç itibariyle özellikle doktora tezi olarak daha fazla tez hazırlanması gerekmektedir.

Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde çok daha önceden bu konunun önemli bir gündem oluşturmasına rağmen ilk olarak 2016 yılında bu konuda tez çalışması yapıldığı görülmüştür. 2019 ve 2020 yılında daha fazla bu konunun çalışıldığı ancak 2021 yılında üç tane tez çalışması yapılması yine ciddi bir eksikliklerdir. Lisansüstü tezler araştırma yöntemi açısından incelendiğinde tezlerin büyük çoğunluğunun nicel araştırma yöntemiyle yapıldığı tespit edilmiştir. Araştırma modelleri açısından ise tezlerin büyük çoğunluğunun betimsel tarama modeline göre hazırlandığı tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Alkoç, N. (2020). *Okul öncesi öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No.620922) [Yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi-Kars]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ataşi, T. (2019). *Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerini esas alan bilgi okuryazarlık durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Tez No.590055) [Yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi-Kars]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın, A. (2019). *İngilizce öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde öğretmen eğitiminde 21.yüzyıl becerilerinin incelenmesi* (Tez No.592172) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bakar, M., H., D. (2020). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21.yüzyıl becerilerinin demokratik eğilimlerine etkisi (Nevşehir ili örneği)* (Tez No.645084) [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-Nevşehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Başar, S. (2018). *Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Fende Matematiğin Kullanımına Yönelik Özyeterlik İnançları, 21. Yy Becerileri ve Aralarındaki İlişkinin İncelenmesi* (Tez No. 515625) [Yüksel lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi-Ankara] Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Atıf İndeksi, 2017, 1-360.
- Çolak, M. (2019). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının 21.yüzyıl becerilerine yönelik algularının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Tez No.558939) [Yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi-Niğde]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çolak, M. (2019). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının 21.yüzyıl becerilerine yönelik algularının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Tez No. 558939) [Yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi- Niğde]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Durmuş, A. (2020). *21.yy becerilerinin öğretimine ilişkin öğretmen adaylarına yönelik bir ders programı tasarısı ve uygulanması* (Tez No. 667083) [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erbek, İ. (2021). *Öğretmen adaylarının ve aday öğretmenlerin öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri ile 21. yüzyıl becerileri öz yeterlik algı düzeyleri* (Tez No.667854) [Yüksek lisans tezi, Siirt Üniversitesi-Siirt]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erdoğan, D. (2020). *Türkçe öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri ile yaşam boyu öğrenme eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No.630375) [Yüksek lisans tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi-Zonguldak]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Göksun, D., O. (2016). *Öğretmen adaylarının 21. yy. öğrenen becerileri ve 21. yy. öğreten becerileri arasındaki ilişki* (Tez No. 425506) [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi- Eskişehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güleryüz, H. (2020). *3D yazıcı ve robotik kodlama uygulamalarının öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerileri, STEM farkındalık ve STEM öğretmen öz yeterliğine etkisi* (Tez No. 655527) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi- Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

İpekşen, S. (2019). *Fen bilimleri öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerileri ile öğrenme biçimleri, öğrenme stilleri ve çoklu zeka alanları arasındaki ilişkilerinin incelenmesi* (Tez No.578159) [Yüksek lisans tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi-Kütahya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Murat, A. (2018). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri yeterlik algıları ile STEM'e yönelik tutumlarının incelenmesi* (Tez No. 515427) [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi-Elazığ]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Peker, B. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl öğrenen becerilerini kullanım düzeylerinin incelenmesi* (Tez No. 604253) [Yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi- Niğde]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Saçmalioğlu, M., G. (2019). *Beden eğitimi öğretmen adaylarının, mesleki öğrenme topluluğu aracılığıyla 21. yüzyıl becerilerini ortaya çıkarma süreçlerinin keşfedilmesi* (Tez No. 592140) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Şengüleç, M. (2021). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin (X Kuşağı), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının (Y Kuşağı) ve 8. sınıf öğrencilerinin (Z Kuşağı) 21. yüzyıl becerilerine bakışı* (Tez No. 676359) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Tanın, K. (2021). *STEM etkinliklerinin okul öncesi öğretmen adaylarının bilgi işlemsel, eleştirel ve çok boyutlu 21.yüzyıl becerilerine etkisi* (Tez No. 677169) [Yüksek lisans tezi, Kastamonu Üniversitesi-Kastamonu]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Varki, E. (2020). *Öğretmen adaylarının çok boyutlu 21. yüzyıl becerileri ile yaratıcı düşünme eğilimlerinin incelenmesi* (Tez No.646904) [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi-Kahramanmaraş]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

ÖĞRETMENLERİN EĞİTİM FELSEFESİ TERCİHLERİNİN İNCELENMESİ*
EXAMINING TEACHERS' EDUCATIONAL PHILOSOPHY TENDENCIES

İsmail KESKİN

Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi
ikeskin@dicle.edu.tr, 0000-0002-1097-9086

Taha YAZAR

Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi
taha.yazar@dicle.edu.tr, 0000-0002-2285-4889

ÖZET

Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihlerinin incelenmesidir. Bu araştırma ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin sahip oldukları eğitim felsefesine ilişkin görüşlerinin cinsiyet, eğitim durumu, branş, görev yapılan lise türü, mezun olunan fakülte ve kıdem değişkenleri açısından değerlendirilmesine yönelik tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmaya ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler dahil edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Wiles ve Bondi (1984) tarafından geliştirilen ve Doğanay ve Sarı (2003) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılarak Türkçe 'ye uyarlanan "Felsefi Tercih Değerlendirme" ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre cinsiyet ve branş değişkenleri açısından öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihleri eğitim felsefesi alt boyutlarında anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Eğitim durumu, lise türü, fakülte ve kıdem değişkenleri açısından ise öğretmenlerin eğitim felsefesi tercih puanları anlamlı düzeyde değişmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim felsefesi, öğretmen, ortaöğretim

---

* Dicle Üniversitesi BAP koordinatörlüğünde gerçekleştirilen ZGEF.18.020 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the educational philosophy preferences of teachers. This research is a descriptive study in the survey model to evaluate the opinions of teachers working in secondary education institutions about their educational philosophy in terms of gender, educational status, branch, type of high school, graduated faculty and seniority. Teachers working in secondary education institutions were included in the study. The "Philosophical Preference Evaluation" scale, which was developed by Wiles and Bondi (1984) and adapted into Turkish after a validity and reliability study by Doğanay and Sarı (2003), was used as a data collection tool in the research. According to the results of the research, teachers' educational philosophy preference scores differ significantly in some sub-philosophy of education dimensions in terms of gender and branch variables. In terms of education level, high school type, faculty and seniority variables, teachers' educational philosophy preference scores do not change significantly.

Keywords: Educational Philosophy, Teacher, High School

GİRİŞ

İnsanların bilinçli bir şekilde eğitilebilmesi için öncelikle neyin niçin öğretileceğinin bilinmesi gerekir. Bu durum ise insanın neden yaşadığını, hayatın anlamının ne olduğu ve ne tür bir yaşam olması gerektiğini araştırmayı ve bilmeyi gerektirir. Bundan dolayıdır ki dünyanın doğasını, iyi bir hayatın anlamı, insanın doğası ve insanın bu ortamlardaki konumunun araştırılması gerekir. Bu sebeple eğitimin insan yaşamındaki önemi üzerinde durulurken eğitimin felsefi yönden incelenmesi gerekmektedir (Alkan, 1983). Eğitim felsefesi, eğitimi felsefi bir tutum ya da yöntemlerle konu alan uygulamalı felsefe bir çeşidi olarak tanımlanabilir. Eğitim felsefesi, eğitimin ne olduğunu tartışan, eğitimi belirleyen faaliyetleri ve meydana getiren kavramları sorgulayıp çözümleyen felsefe disiplini olarak ele alınır. Eğitim alanına özgü kavramlarla yargıları analiz eden, burada geçen argümanların yapısını inceleyen eğitim felsefesi, eğitimi belirleyen temel etkenler üzerinde yoğunlaşırken, bir yandan da eğitimin amaçlarını ele alır. Eğitim felsefesinin ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışı, aslında yeni bir olgudur. Başka bir deyişle, eğitim felsefesi Sanayi Devrimi'nin ardından ve modernleşme süreçlerinin bir parçası olarak, eğitimin giderek evrensel bir karakter kazanmasıyla hemen herkesin kurumsal düzeyde katılmaya başladığı bir etkinlik haline geldiği zaman ortaya çıkmıştır. Eğitim felsefesi, bağımsız bir felsefe disiplini olarak, eğitim giderek küresel bir etkinliğe dönüştüğü, eğitim kurumuna etki eden politik ve toplumsal unsurlar çoğaldığı vakit ortaya çıkmıştır. Hatta onun esas olarak 20. yüzyılda eğitim fakülteleri üniversitelerin kapsamı içinde kendilerine bir yer bulmaya başladığında, müstakil bir felsefe disiplini haline geldiği söylenebilir (Cevizci, 2011). Türkiye’de de 2004 yılında yapılan öğretim programlarındaki köklü değişikliklerden sonra eğitim felsefelerinin öneminin daha da arttığı söylenebilir.

İlgili alan yazında eğitime yön veren felsefi akımlar genellikle, daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik, yeniden kurmacılık, doğacılık ve varoluşçuluk olarak ele alınmaktadır. Eğitim uygulamalarının kaynağını oluşturan bu felsefelerin bazıları, genel felsefi akımların eğitimle ilgili görüşlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Örnek olarak esasicilik eğitim felsefesinin kaynağı realizm ve idealim felsefesinin görüşlerinden almaktadır. Natüralizm, yeniden kurmacılık ve ilerlemecilik ise pragmatizm felsefesinin eğitim felsefeleri olarak ortaya çıkmıştır. Wiles ve Bondi (1998) tarafından geliştirilen ve bu araştırmada da kullanılan “Felsefi Tercih Değerlendirme Ölçeği” felsefi akımları daimicilik, idealizm, realizm, deneyselcilik ve varoluşçuluk olarak ele almıştır. Bu nedenle felsefeler, bu çalışmada da bu adlar altında ele alınmıştır. Bu felsefi akımlar ve bu akımların eğitim ile öngörülleri ana hatlarıyla şöyle belirtilebilir (Doğanay ve Sarı, 2004):

Daimicilik

Klasik realist felsefeye dayanan ve birçok idealist tarafından desteklenen bu ekol eğitimin temel ilkelerinin daimi ve değişmez olduğunu kabul eder (Alkan, 1983). Bu görüşü savunanlar eğitimin evrensel nitelikteki değişmez gerçeklere göre şekillendirilmesi üzerinde durmuşlardır. Toplumun her ferdi insan doğası ve ahlaki prensipler gibi değişmez gerçekler doğrultusunda sağlam ve doğru karakterli olarak yetiştirilmelidir. Bilginin kaynağı akıl olduğundan zihin gelişimi önemlidir. Eğitim hayatın bir kopyası değil, ona hazırlıktır. Okulun temel işlevi kültürü etkili bir şekilde yeni nesillere aktarmaktır. Öğrencilere her zaman ve her yerde geçerli olan bilgi ve değerler kazandırılmalı bunun için de klasiklerin öğretimine önem verilmelidir (Demirel, 2013).

İdealizm

İdealistin anlayışına göre, yaşamanın ve öğrenmenin amacı hayatın değerlerini anlamak olmalıdır. Değerler, sahip olunması en fazla önemli olan yaşantılar anlamındadır. İdealist öğretmen, kültürlenmiş bir kişilik ideali ve mükemmeliyet yöntemi için uğraşır. Kendini tanımaya, kendini yöneltmeye, kendi kendine aktiviteye, benliğe ve içsel ruhi büyümeye öncelik verir. Öğrencisinde doğru tip bir kişilik geliştirmeye ve iyi örnek olmaya çalışır (Alkan, 1983). İdealizm de eğitimin amacı; öğrencileri iyi, doğru ve güzeli araştırmaya teşvik etmektir. Öğretme- öğrenme sürecinde öğrencilerin doğuştan gelen yeteneklerinin farkına varmalarını sağlanmalıdır. Öğretimde öğretmen merkezi bir yere sahip olmalı ve Sokratik diyaloglara önem vermelidir (Gutek, 1997). İdealist okulun görevleri toplumun gelecekteki gelişme yönü hakkında önerilerde bulunmak, aydın ve lider kişiler yetiştirmek, doğru sosyal tutumlar geliştirmek ve yanlış sosyal uygulamaları önlemek, sosyal sorunların bilimsel tarzda çözümlenmesine yardımcı olmak ve geçmişin benimsenmiş değerlerini aktarmada yardımcı olmak üzere beş ana bölümde toplanmaktadır (Alkan, 1983).

Realizm

Bir eğitim felsefesi olarak realizmde temel olarak kabul edilen husus, insan bilgisinin bağımsız olarak var olduğu, gerçek olduğudur (Tozlu, 1997). Realistlere göre okulun görevi öğrencilere dünyayı olduğu gibi öğretmektir. İnsan ancak toplumun içinde var olabilir. Eğitimin görevi de kişiyi toplumun erdemli bir varlığı yapmaktır (Gutek, 1997). İyilik doğanın kanunlarında ve fiziksel dünyanın düzenindedir. Doğrular gözlemlere dayanır. Okul matematik ve bilim gibi gerçek dünyanın konularına yer vermelidir. Öğrenciler uzmanlık için gerçek bilgilerle donatılmalıdır. Öğretmen öğrencilere bu gerçekliğin bilgisini vermeli ya da gözlem ve araştırma için onalar benzer gerçeklikler sunmalıdır. Tıpkı doğadaki gibi düzenli ve katı disiplinli sınıflar da öğrenciler pasif katılımcılar olarak yer almalıdır (Wiles & Bondi, 1998).

Deneysevcilik

Deneysevcilik felsefesi özünü pragmatizm felsefesinden alan, değişmeyi gerçeğin temeli olarak görür. Bu nedenle de eğitimin sürekli bir gelişim içinde olduğu öne sürülür. Gerçeklik, deneyimlenendir. Gerçek şu anda işleyen şeydir. İyilik, halk tarafından kabul edilen şeydir. Çocuk kendi ilgileri doğrultusunda düzenlenen eğitim ortamlarında aktif olmalıdır. Yaşantıları edinmede, geliştirmede ve yeniden düzenlemede önemli bir araç olan bilgi, etkileşim içinde ve çocuğun ilgilerine bağlı olarak kazanılmalıdır. Eğitimin özünü, deneyimlerin sürekli olarak yeniden yapılandırılması oluşturmaktadır. Bilimsel yöntem ve problem çözme bilgi edinmede esastır. Okul yaşama hazırlık olmaktan çok, yaşamın kendisidir. Öğretmenin görevi öğrencilere rehberlik etmektir. Okul demokratik eğitim ortamlarında öğrencileri yarıştırmaktan çok işbirliğine özendirilmelidir (Demirel, 2013; Ergün, 2009).

Varoluşçuluk

Bu eğitim felsefesine göre, insan hangi yolu seçeceğine karar verebilir ve bu seçme özgürlüğü onu evrendeki diğer tüm varlıklardan ayırmaktadır. Herkes kendi doğru ve yanlışın yargıcidir. Varoluşçu felsefeye göre eğitim bireyi yaratmalı, özgürlüğü geliştirmeli, bu konudaki gizli ve açık baskıları belirlemeli ve etkisizleştirmelidir. Amaç bireyin uyumlaştırılması değil, özgürleştirilmesi olmalıdır (Tozlu, 1997). Okulun temel işlevi bireysel otonomiye geliştirmektir. Eğitimde temel sorun, bilgiyi aktarma teknikleriyle değil, uygun bilgiyi seçmede gerekli ölçütlerle ilgilidir (Büyükdüvenci, 2001). Eğitim programlarının bireyin yaşama bakış açısını zenginleştirerek ve seçimler yapmasını sağlayacak yaşantılara göre düzenlenmelidir.

Öğrenci kendi yaşantılarını kendisi seçmeli ve düzenlemeli, bunların sonuçlarından da kendisi sorumlu olmalıdır (Sönmez, 2014). Varoluşçu bir yöntem biliminde öğretmen, yaşamın anlamına ilişkin sorularla kişisel doğruyu aramaları için teşvik etme yoluyla öğrencilerin “farkına varma” düzeylerini yoğunlaştırır. Bir öğretmenin görevi, öğrencilerin bireyselliklerini ifade ettikleri bu türden bir öğretim sağlamaktır (Gutek, 1997).

Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihlerinin incelenmesidir. Bu araştırma ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin sahip oldukları eğitim felsefesine ilişkin görüşlerinin cinsiyet, eğitim durumu, branş, görev yapılan lise türü, mezun olunan fakülte ve kıdem değişkenleri açısından değerlendirilmesidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma liselerde görev yapan öğretmenlerin tercih ettikleri eğitim felsefesine ilişkin görüşlerinin cinsiyet, eğitim durumu, branş, lise türü, fakülte, kıdem değişkenleri açısından değerlendirilmesine yönelik tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2012). Tarama modellerinde araştırılmak istenen problemin mevcut durumu nedir ve neredeyiz sorularına cevap aranır (Çepni, 2014).

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini Diyarbakır merkez ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemine Diyarbakır Merkez ilçelerinde bulunan ortaöğretim kurumlarında görev yapan 232 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme basit seçkisiz örnekleme teknikleri kullanılarak seçilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin bazı demografik özellikleri tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Kadın	105	45,3
Erkek	127	54,7
Toplam	232	100,0
Eğitim Durumu		
Lisans	173	74,6
Lisansüstü	59	25,4
Toplam	232	100
Branş		
Sözel Branş	126	54,3
Sayısal Branş	106	45,7
Toplam	232	100,0
Lise Türü		
Anadolu İHL	25	11,2
Meslek Lisesi	30	13,4
Anadolu Lisesi	169	75,4
Toplam	232	100,0
Fakülte		
Fen-Edebiyat	70	31,3
Eğitim	139	62,1
Diğer	15	6,7
Toplam	232	100,0
Kıdem		
1-5 Yıl	39	17,4
6-10 Yıl	53	23,7
11-15 Yıl	32	14,3
16-20 yıl	35	15,6
21-25 Yıl	41	18,3
26 yıl ve Üzeri	24	10,7
Toplam	232	100,0

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmanın verileri, Wiles ve Bondi (1998) tarafından geliştirilen “Felsefi Tercih Değerlendirme Formu” (FTDF) (Philosophy Preference Assesment) kullanılarak toplanmıştır. Doğanay ve Sarı (2004) tarafından yapılan veri toplama aracının uyarlanması, ilgili araştırmacılar tarafından orijinal form önce Türkçe’ye daha sonra tekrar İngilizce’ye çevrilmiştir. Daha sonra tekrar Türkçe ‘ye çevrilerek 20 kişi üzerinde pilot çalışması yapılmış ve testin dil bakımından anlaşılabilirliği kontrol edilmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışmaları çerçevesinde, iç tutarlık katsayısı hesaplanmış ve Cronbach alpha değerinin ise .81 olduğu görülmüştür. Ölçeğin iki yarısının tutarlığını incelemek amacıyla yapılan test-yarı test analizinde ise, birinci yarıya ait alpha değerinin .63, ikinci yarıya ait alpha değerinin ise .74 olduğu belirlenmiştir. Guttman Split-half değeri ise .74 olarak bulunmuştur. Bu değerler dikkate alındığında, ölçeğin iç tutarlılık gösterdiği ve öğretmenlerin felsefi eğilimlerini belirlemede rahatlıkla kullanılabileceği söylenebilir.

Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde SPSS programı kullanılmıştır. Önce hangi tür testlerin kullanılacağını belirlemek amacıyla puan dağılımının normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığına bakılmış, normallik varsayımı karşılandığından parametrik testler (bağımsız örneklem için t testi, tek yönlü ANOVA) kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2010).

BULGULAR

1. Cinsiyet Değişkenine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin t testi sonuçları tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının Cinsiyete göre t testi sonuçları

Eğitim Felsefeleri	Cinsiyet	N	X	SS	sd	t	p
Daimicilik	Kadın	101	3,60	,508	222	-,521	,60
	Erkek	123	3,64	,586			
İdealizm	Kadın	101	3,30	,554	222	-,495	,62
	Erkek	123	3,34	,590			
Realizm	Kadın	101	3,70	,516	222	-2,08	,03
	Erkek	123	3,84	,499			
Deneyselcilik	Kadın	101	4,01	,582	222	-2,22	,02
	Erkek	123	4,17	,442			
Varoluşçuluk	Kadın	101	3,06	,464	222	-3,06	,00
	Erkek	123	3,27	,558			

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin cinsiyet değişkeninden anlamlı derecede etkilenen eğitim felsefelerinin “Realizm ($t(222)=-2,08$, $p<,05$)”, “Deneyselcilik ($t(222)=-2,22$, $p<,05$)”, ve “Varoluşçuluk ($t(222)=-3,06$, $p<,05$)”, olduğu görülmektedir. Daimicilik ve İdealizm eğitim felsefeleri ise cinsiyet değişkeninden etkilenmemektedir. Buna göre Realizm, Deneyselcilik ve Varoluşçuluk eğitim felsefelerine erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre daha fazla tercih ettikleri söylenebilir.

2. Eğitim durumu değişkenine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin t testi sonuçları tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının Eğitim Durumuna göre t testi sonuçları

Eğitim Felsefeleri	Eğitim Durumu	N	X	SS	sd	t	p
Daimicilik	Lisans	165	3,61	,567	222	-,738	,46
	Lisansüstü	59	3,67	,506			
İdealizm	Lisans	165	3,29	,576	222	-1,338	,18
	Lisansüstü	59	3,40	,559			
Realizm	Lisans	165	3,77	,517	222	-,466	,64
	Lisansüstü	59	3,80	,497			
Deneysevcilik	Lisans	165	4,11	,535	222	,608	,54
	Lisansüstü	59	4,06	,457			
Varoluşçuluk	Lisans	165	3,17	,484	222	-,408	,68
	Lisansüstü	59	3,20	,638			

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihlerinin eğitim durumu değişkeninden etkilenmediği görülmektedir ($p>,05$). Buna göre ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihleri ile eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

3. Branş değişkenine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının branş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin ANOVA testi sonuçları tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının Eğitim Durumuna göre ANOVA testi sonuçları

Eğitim Felsefeleri	Brans	N	X	SS	Sd	F	p	Anlamlı Fark
Daimicilik	1-İHL Meslek	14	3,94	0,22	212	2,51	,00	1-2
	2-Yabancı Dil	24	3,53	0,33				
	3-TDE	33	3,67	0,51				
	4-Okul Öncesi	12	3,34	1,02				
	5-Tarih	12	3,98	0,46				
	6-Biyoloji	15	3,79	0,50				
	7-Resim-G. Sanatlar-B. Eğitimi	16	3,59	0,57				
	8-Fizik	12	3,19	0,89				
	9-Kimya	18	3,57	0,57				
	10-Matematik	39	3,69	0,38				
	11-Felsefe Grubu-Pdr	18	3,45	0,54				
	12-Coğrafya	11	3,71	0,44				
İdealizm	1-İHL Meslek	14	3,53	0,49	212	3,69	,00	1-11
	2-Yabancı Dil	24	3,27	0,42				
	3-TDE	33	3,50	0,67				
	4-Okul Öncesi	12	3,11	0,64				
	5-Tarih	12	3,80	0,77				
	6-Biyoloji	15	3,50	0,58				
	7-Resim-G. Sanatlar-B. Eğitimi	16	3,32	0,55				
	8-Fizik	12	2,83	0,61				
	9-Kimya	18	3,12	0,47				
	10-Matematik	39	3,36	0,46				
	11-Felsefe Grubu-Pdr	18	2,95	0,38				
	12-Coğrafya	11	3,49	0,36				
Realizm	1-İHL Meslek	14	3,95	0,32	212	2,23	,01	5-10
	2-Yabancı Dil	24	3,72	0,45				
	3-TDE	33	3,94	0,54				
	4-Okul Öncesi	12	3,46	0,88				
	5-Tarih	12	4,09	0,31				
	6-Biyoloji	15	3,99	0,49				
	7-Resim-G. Sanatlar-B. Eğitimi	16	3,79	0,42				
	8-Fizik	12	3,59	0,72				
	9-Kimya	18	3,66	0,35				
	10-Matematik	39	3,64	0,42				
	11-Felsefe Grubu-Pdr	18	3,78	0,52				
	12-Coğrafya	11	3,90	0,46				
Deneyseçilik	1-İHL Meslek	14	4,23	0,33	212	3,16	00	2-5
	2-Yabancı Dil	24	3,87	0,46				
	3-TDE	33	4,25	0,35				
	4-Okul Öncesi	12	3,56	1,19				
	5-Tarih	12	4,41	0,30				
	6-Biyoloji	15	4,09	0,48				
	7-Resim-G. Sanatlar-B. Eğitimi	16	4,23	0,40				
	8-Fizik	12	3,91	0,55				
	9-Kimya	18	4,15	0,40				
	10-Matematik	39	4,07	0,41				
	11-Felsefe Grubu-Pdr	18	4,27	0,33				
	12-Coğrafya	11	4,09	0,63				
Varoluşçuluk	1-İHL Meslek	14	3,31	0,31	212	1,25	,25	
	2-Yabancı Dil	24	3,08	0,51				
	3-TDE	33	3,25	0,40				
	4-Okul Öncesi	12	2,98	0,79				
	5-Tarih	12	3,41	0,71				
	6-Biyoloji	15	3,24	0,61				
	7-Resim-G. Sanatlar-B. Eğitimi	16	3,23	0,40				
	8-Fizik	12	3,07	0,56				
	9-Kimya	18	3,11	0,50				
	10-Matematik	39	3,30	0,55				
	11-Felsefe Grubu-Pdr	18	3,02	0,48				
	12-Coğrafya	11	2,92	0,52				

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihlerinin branş değişkenine göre anlamlı düzeyde bazı boyutlarda farklılaştığı görülmektedir ($p < 0,05$). Daimicilik eğitim felsefesi puanlarında İHL meslek dersleri öğretmenleri ile yabancı dil öğretmenleri arasında İHL meslek dersleri öğretmenleri lehine anlamlı fark vardır.

İdealizm eğitim felsefesi boyutunda felsefe grubu-psikolojik danışma ve rehberlik branşı ile İHL Meslek dersleri öğretmenleri, Türk Dili ve Edebiyatı ve Matematik branşları arasında İHL Meslek dersleri öğretmenleri, Türk Dili ve Edebiyatı ve Matematik branşları lehine anlamlı fark tespit edilmiştir. Realizm boyutunda ise tarih ve matematik branşları arasında tarih lehine anlamlı fark bulunmuştur. Deneyselcilik boyutunda yabancı dil ile tarih branşları arasında tarih branşı lehine anlamlı fark bulunmuştur. Öğretmenlerin varoluşçuluk eğitim felsefesi puanlarının branşa göre farklılaşmadığı görülmektedir.

4. Lise türü değişkenine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının lise türü değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin ANOVA testi sonuçları tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının lise türüne göre ANOVA testi sonuçları

Eğitim Felsefeleri	Lise türü	N	X	SS	Sd	F	p	Anlamlı Fark
Daimicilik	Anadolu İHL	25	3,60	0,86	221	2,03	,13	
	Meslek Lisesi	30	3,81	0,45				
	Anadolu Lisesi	169	3,60	0,51				
İdealizm	Anadolu İHL	25	3,33	0,54	221	1,51	,22	
	Meslek Lisesi	30	3,49	0,53				
	Anadolu Lisesi	169	3,29	0,58				
Realizm	Anadolu İHL	25	3,72	0,68	221	,26	,76	
	Meslek Lisesi	30	3,77	0,46				
	Anadolu Lisesi	169	3,80	0,49				
Deneyselcilik	Anadolu İHL	25	4,00	1,05	221	,68	,50	
	Meslek Lisesi	30	4,15	0,36				
	Anadolu Lisesi	169	4,11	0,41				
Varoluşçuluk	Anadolu İHL	25	3,17	0,63	221	,20	,81	
	Meslek Lisesi	30	3,24	0,46				
	Anadolu Lisesi	169	3,17	0,53				

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihlerinin görev yapılan lise türü değişkenine göre anlamlı düzeyde bazı boyutlarda farklılaşmadığı görülmektedir ($p > 0,05$). Buna göre öğretmenlerin görev yaptıkları okul türüne göre eğitim felsefesi tercihlerini anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

5. Mezun olunan fakülte değişkenine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının mezun olunan fakülte değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin ANOVA testi sonuçları tablo 6'te sunulmuştur.

Tablo 6. Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının mezun olunan fakülteye göre ANOVA testi sonuçları

Eğitim Felsefeleri	Fakülte	N	X	SS	Sd	F	p	Anlamlı Fark
Daimicilik	Fen-Edebiyat	70	3,59	0,53	221	1,73	,18	_____
	Eğitim	139	3,62	0,58				
	Diğer	15	3,88	0,34				
İdealizm	Fen-Edebiyat	70	3,76	0,54	221	,84	,42	_____
	Eğitim	139	3,78	0,51				
	Diğer	15	3,94	0,36				
Realizm	Fen-Edebiyat	70	3,76	0,54	221	,73	,48	_____
	Eğitim	139	3,78	0,51				
	Diğer	15	3,94	0,36				
Deneysevcilik	Fen-Edebiyat	70	4,08	0,48	221	1,87	,15	_____
	Eğitim	139	4,09	0,54				
	Diğer	15	4,35	0,35				
Varoluşçuluk	Fen-Edebiyat	70	3,15	0,53	221	,59	,55	_____
	Eğitim	139	3,19	0,55				
	Diğer	15	3,31	0,28				

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihlerinin mezun olunan fakülte değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>,05$). Buna göre öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihleri görev yaptıkları okul türünden anlamlı düzeyde etkilenmemektedir.

6. Kıdem değişkenine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının kıdem değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin ANOVA testi sonuçları tablo 7’te sunulmuştur.

Tablo 7. Öğretmenlerin Felsefi Tercih Değerlendirme Formu puanlarının kıdeme göre ANOVA testi sonuçları

Eğitim Felsefeleri	Kıdem	N	X	SS	Sd	F	p	Anlamlı Fark
Daimicilik	1-5 Yıl	39	3,54	0,41	218	1,34	,24	
	6-10 Yıl	53	3,65	0,45				
	11-15 Yıl	32	3,76	0,50				
	16-20 yıl	35	3,51	0,73				
	21-25 Yıl	41	3,73	0,52				
	26 yıl ve üzeri	24	3,53	0,73				
İdealizm	1-5 Yıl	39	3,17	0,47	218	2,28	,04	
	6-10 Yıl	53	3,22	0,43				
	11-15 Yıl	32	3,38	0,59				
	16-20 yıl	35	3,28	0,57				
	21-25 Yıl	41	3,50	0,67				
	26 yıl ve üzeri	24	3,50	0,71				
Realizm	1-5 Yıl	39	3,69	0,47	218	2,01	,78	
	6-10 Yıl	53	3,77	0,37				
	11-15 Yıl	32	3,91	0,43				
	16-20 yıl	35	3,63	0,61				
	21-25 Yıl	41	3,93	0,54				
	26 yıl ve üzeri	24	3,78	0,66				
Deneyselecilik	1-5 Yıl	39	4,09	0,36	218	,73	,60	
	6-10 Yıl	53	4,12	0,45				
	11-15 Yıl	32	4,15	0,47				
	16-20 yıl	35	4,05	0,86				
	21-25 Yıl	41	4,19	0,44				
	26 yıl ve üzeri	24	3,96	0,38				
Varoluşçuluk	1-5 Yıl	39	3,19	0,40	218	,21	,95	
	6-10 Yıl	53	3,15	0,49				
	11-15 Yıl	32	3,24	0,59				
	16-20 yıl	35	3,15	0,62				
	21-25 Yıl	41	3,22	0,53				
	26 yıl ve üzeri	24	3,15	0,59				

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihlerinin kıdem değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>,05$). Buna göre ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihleri ile kıdemleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin eğitim felsefesi tercih puanları Realizm, Deneyselecilik ve Varoluşçuluk boyutlarında anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu boyutlarda

erkek öğretmenlerin ortalamaları kadın öğretmenlerden yüksektir. Dağ ve Çalık (2020) tarafından yapılan araştırmada ise esasicilik ve ilerlemecilik yaklaşımlarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık yaşandığı, ilerlemecilik yaklaşımını kadın öğretmenlerin, esasicilik yaklaşımını ise daha çok erkek öğretmenlerin benimsedikleri görülmektedir. Bu araştırma ile aynı ölçeğin kullanıldığı Doğanay ve Sarı (2003) ve Güner (2018) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre ise erkek öğretmenler ile kadın öğretmenlerin puanları arasında anlamlı fark yoktur. Yapıcı (2013) tarafından yapılan araştırmada öğretmenlerin felsefe akımlarıyla ilgili görüşleri, cinsiyet açısından karşılaştırılmış ve akımların toplam puanları arasında, 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Karadağ, Baloğlu ve Kaya (2009) tarafından okul yöneticileri ile yapılan araştırmada okul yöneticilerinin eğitim felsefesi akımlarını benimseme düzeylerini yansıtan görüşleri ile cinsiyetleri arasında manidar bir farka rastlanmamıştır. Şahan (2020) tarafından yapılan araştırmada kadın öğretmen adaylarının esasicilik eğitim felsefesinden erkek öğretmen adaylarına göre anlamlı derecede yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür.

Eğitim durumu değişkenine göre ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin eğitim felsefesi tercih puanları ile eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. İlgiz (2019) tarafından yapılan araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Ayrıca, Karadağ vd. (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Okul yöneticilerinin Daimicilik, Esasicilik, İlerlemecilik ve Yeniden Kurmacılık boyutlarındaki görüşlerine eğitim düzeyi değişkeni açısından bakıldığında, istatistiksel olarak manidar bir fark saptanmamıştır.

Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin eğitim felsefesi tercih puanları ile branşları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Bu sonuç Yapıcı (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Ayrıca Dağ ve Çalık (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Şahan (2020) tarafından yapılan araştırmada ise öğretmen adayları arasında daimicilik hariç diğer eğitim felsefesi eğilimleri açısından anlamlı bir farklılık olduğu, esasicilikte sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının okul öncesi ve sınıf öğretmeni adaylarına göre, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılıkta ise Türkçe öğretmeni adaylarının sosyal bilgiler öğretmeni adaylarına göre ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin eğitim felsefesi tercih puanları ile görev yaptıkları lise türü arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Alan yazında bu değişkenin kullanıldığı benzer bir araştırmaya rastlanmamıştır. Okul türü değişkenini okul düzeyi olarak kullanan araştırmalardan Ağdacı (2018) tarafından yapılan araştırmada görev yapılan okul düzeyinin (İlkokul, Ortaokul, Lise) eğitim felsefesi puanlarına bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin ilk tercih ettikleri eğitim felsefesi ile mezun olunan fakülte arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Bu bulgu Güner (2018) tarafından aynı ölçekle yapılan araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Kaya (2007) tarafından yapılan araştırma sonuçları ile de benzerlik taşımaktadır. Ancak İlgiz (2019) tarafından sosyal bilgiler öğretmenleri yapılan araştırmada sadece varoluşçuluk eğitim felsefesi boyutunda eğitim fakültesi mezunları lehine anlamlı fark çıkmıştır.

Araştırma bulgularına göre ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin eğitim felsefesi tercih puanları ile kıdemleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Bu bulgu Güner (2018) tarafından aynı ölçekle yapılan araştırma sonuçları ile örtüşmektedir. Ancak İlgiz (2019) tarafından yapılan araştırmada daimicilik ve esasicilik tercihinin kıdemle beraber anlamlı derecede arttığı gözlemlenmiştir. Yine Dağ ve Çalık (2020) tarafından yapılan araştırmada

öğretmenlerin felsefi yaklaşımları ilerlemecilik, varoluşçuluk ve yeniden kurmacılık alt boyutlarında kıdem değişkenine göre anlamlı farklılık göstermezken daimicilik ve esasicilik alt boyutlarında ise kıdem değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Karadağ vd. (2009) tarafından yapılan araştırmada Okul yöneticilerinin Daimicilik, Esasicilik, İlerlemecilik ve Yeniden Kurmacılık boyutlarındaki görüşlerine yöneticilik kıdemi değişkeni açısından bakıldığında, bu görüşler arasında da istatistiksel olarak manidar bir fark saptanmamıştır.

Öneriler

1. Alan yazında ortaöğretim kurumları öğretmenlerinin eğitim felsefesi tercihleri ile ilgili yeterli sayıda araştırma olmadığı görülmektedir. Lise düzeyinde öğretmenlerin eğitim felsefesi tercihleri ile ilgili çalışmaların yapılması önerilebilir.
2. Eğitim felsefesi ile ilgili öğretmen ve yöneticiler için panel, seminer çalışmaları ve hizmet içi eğitim etkinlikleri düzenlenebilir.
3. Nicel çalışmaların yanında öğretmenlerin eğitim felsefesi eğilimlerini derinlemesine inceleyecek nitel araştırmaların yapılması da önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Ağdacı, G. (2018). *Öğretmenlerin eğitim felsefeleri eğilimi ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bartın Üniversitesi Bartın
- Alkan, C. (1983). *Eğitim felsefesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Büyükdüvenci, S. (2001). *Varoluşçuluk ve eğitim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cevizci, A. (2011). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Say Yayınları.
- Çepni, S. (2014). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Dağ, S., & Çalık, T. (2020). Anadolu Lisesi Öğretmenlerinin Felsefi Yaklaşımlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 51-64.
- Demirel, Ö. (2013). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A., & Sarı, M. (2003). İlköğretim Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Eğitim Felsefelerine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi" *Öğretmenlerin Eğitim Felsefeleri*". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 321-339.
- Ergün, M. (2009). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gutok, G. L. (1997). *Philosophical and ideological perspectives on education*. Newyork: ERIC.
- Güner, S. (2018). *İlkokul öğretmenlerinin eğitim felsefelerine ilişkin alguları ile eğitim programı, öğretmen-öğrenci rolleri ve öğretim uygulamalarına ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Adana.
- İlengiz, F. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitim felsefesine dair inançları ile uygulamalarına yönelik görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Karadağ, E., Baloğlu, N., & Kaya, S. (2009). Okul yöneticilerinin eğitim felsefesi akımlarını benimseme düzeylerine ilişkin ampirik bir çalışma. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(12), 191-200.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, S. (2007). *İlk ve ortaöğretim okulu yöneticilerinin eğitim felsefesi akımlarına karşı eğilimlerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi İstanbul.
- Sönmez, V. (2014). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahan, H. H. (2020). The relationship of prospective teachers' educational philosophy and life-long learning tendencies to their teaching-learning process competencies. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 10(4), 1325-1367.
- Tozlu, N. (1997). *Eğitim felsefesi*. Ankara: PEGEM Akademi
- Wiles, J., & Bondi, J. (1998). *Curriculum Development: A Guide to Practice*: Pearson Education.
- Yapıcı, Ş. (2013). Öğretmen ve öğretmen adaylarının eğitim felsefeleri. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1431-1452.

TÜRKİYE’DE İLKOKUL DERS KİTAPLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ İLE İLGİLİ YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ*

EXAMINATION OF GRADUATE THESIS ON VALUES EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL TEXTBOOKS IN TURKEY

İsmail KINAY

Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi
ismailkinay84@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-8963-8411

Ümran KOÇ

MEB, Vehbi Koç İlkokulu
umrn.kocc@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-4655-1479

Necmeddin Berk HAMİDİ

Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
nbhamidi47@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-4380-5939

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimine ilişkin yapılmış lisansüstü tez çalışmalarını incelemektir. Nitel araştırma yöntemi benimsenerek yapılmış olan bu çalışmada doküman analizi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama tekniklerinden biri olan doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Türkiye’de ilkokul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmaları YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından taranmış ve 5 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen tezler incelenerek veriler içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar 2015-2019 yılları arasında yapılan lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Araştırmamızın sonucunda, değerler eğitiminin öğretim programlarında yer aldığı ve bu programlar aracılığıyla ders içi ve ders dışı faaliyetler ile öğrencilere kazandırılmaya çalışılmış olduğu, değerler eğitiminin ders kitaplarındaki tüm ünite ve etkinliklerde yer almadığı, bütün ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili tez çalışmalarının yapılmadığı ifade edilebilir. Genel olarak araştırmamızın sonuçları değerlendirildiğinde Türkiye’de ilkokul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü çalışmaların ağırlıklı olarak Türkçe ders kitabına yönelik yapıldığı, daha sonra Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Müzik Ders Kitabı’na yönelik tez çalışması yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değerler Eğitimi, İlkokul Ders Kitapları

* Bu araştırma, Ümran KOÇ tarafından Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde yapılan tezsiz yüksek lisans projesinden türetilmiştir.

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the postgraduate thesis studies carried out in relation to values education in the textbooks used in primary schools in Turkey. In this study, which was carried out by adopting the qualitative research method, document analysis was used. Document analysis technique, which is one of the data collection techniques, was used in the research. Postgraduate thesis studies on values education in primary school textbooks in Turkey were obtained from the Council of Higher Education Thesis Center database and 5 studies were found. The data were analyzed through content analysis by examining the theses included in the research. The studies included in the research consist of postgraduate theses done between the years of 2015-2019. As a result of our research, the followings can be stated, values education is included in the curriculum and it is tried to be conveyed to students through in-class and extra-curricular activities through these programs. Values education is not included in all units and activities in the textbooks. Thesis studies on values education are not carried out in all textbooks. When the results of our research were evaluated in general, it was concluded that the postgraduate studies on values education in primary school textbooks in Turkey were mainly on the Turkish textbook, and respectively the theses studies on the Life Science Textbook, Social Studies Textbook and Music Textbook.

Keywords: Value, Values Education, Primary School Textbooks

GİRİŞ

İnsanın yaşamında yüksek öneme sahip olan değerlerin birey davranışlarının ortaya çıkmasında önemli ve belirleyici bir role sahip olduğu açıklanabilir. Değerler toplumsal kuralların oluşmasını sağlamaktadır. Değerler, ilkökul ders kitaplarında işlenmiş metinler ve çeşitli etkinlikler aracılığı ile planlı bir program çerçevesinde eğitim yoluyla bireylere kazandırılabilir. İlkokul döneminde birey okul ve çevresiyle etkileşim içerisinde eğitim-öğretim süreçlerinde formal ya da informal yollarla çeşitli öğrenmeleri yaşantı yoluyla kazanabilmektedir. Bu sürecin en önemli konularının başında bireye kazandırılan veya kazandırılması gereken değerler eğitiminin geldiği söylenebilir.

Ayrıca okulda eğitimin öncelikli görevi bireyin çok yönlü gelişmesini ve sosyal beceriler geliştirmesini sağlamaktır (Selanik Ay, 2016: 18). Eğitim ortamında bireyin yaşadığı çevrenin değerlerini eğitim yoluyla edinebilmesi ve ders kitaplarında bunun işlenmiş olması son derece önemli bir yere sahip olabilir. Bundan dolayı da değerler eğitimi konusunda yapılmış veya yapılacak olan akademik çalışmalar zamanla daha çok önem kazanmıştır. Ders programlarının içeriğinde 10 temel değer bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın yayınladığı bu 10 temel değer; sevgi, adalet, sabır, sorumluluk, özdenetim, vatanseverlik, saygı, yardımseverlik, dostluk ve dürüstlüktür (MEB, 2017). Değer kavramının içinde toplumun varlığını sürdürebilmesi amacıyla gerekli olan inançlar, ortak değerler, ahlaki ilke ve inanışlar olduğu söylenebilir (Baş ve Dilmaç, 2015: 299). Güncel gelişmeler ile belirli gün ve haftalardan faydalanarak gerçekleştirilecek değerler eğitimi, öğrencilerin bilgi düzeyinde değerleri tanımalarına, duyuşsal bakımdan değerleri kazanmalarının günlük yaşamlarında ne işlerine yarayacağını takdir etmelerine ve davranış boyutunda ise değerlere uygun olarak davranmalarına önemli katkılar sağlayabilir (Deveci ve Çengelci Köse, 2016:192). Ülkemizde işlenen her dersin değerlerin aktarımında ve değerlerin eğitiminde katkısı olduğu belirtilmiştir (Çapoğlu ve Okur, 2015: 100). Bu araştırmada, Türkiye'de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimine ilişkin yazılmış lisansüstü tez çalışmaları incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de ilkökullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının incelenmesidir. Bu genel amaçla birlikte araştırmada aşağıdaki alt amaçlara yanıt aranmıştır:

1. Türkiye'de ilkökullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının türü nasıldır?
2. Türkiye'de ilkökullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili lisansüstü tez çalışmaları hangi yıllarda yapılmıştır?
3. Türkiye'de ilkökullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili lisansüstü çalışmalar hangi üniversitelerde ve enstitülerde yapılmıştır?
4. Türkiye'de ilkökullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarında kullanılan araştırma yöntemleri nelerdir?
5. Türkiye'de ilkökullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarında hangi veri toplama araçları kullanılmıştır?
6. Türkiye'de ilkökullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarında hangi sonuçlara ulaşılmıştır?

7. Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarındaki öneriler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman incelemesine benzer olarak nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, ayrıca gerçekleşen olay veya olgulara herhangi bir müdahale olmadan doğal ortamlarında gerçekçi bir şekilde bütünsel incelemelere dayalı araştırmalar şeklinde açıklanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Nitel araştırma yöntemi benimsenerek yapılmış olan bu çalışmada doküman analizi modeli kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Araştırmanın verilerinin toplanmasında doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesinde araştırılması tasarlanan çalışmalara yönelik bilgi sahibi olunmak istenen yazılı ve yazılı olmayan materyaller aracılığıyla veriler toplanabilmekte ve analiz edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189).

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu, 2015-2019 yılları arasında yapılmış, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yayımlanmış ve Türkiye’de ilkokul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yazılmış 5 adet lisansüstü tez çalışmasından oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verilerinin toplanmasında “ilkokul ders kitaplarında değerler eğitimi” anahtar kelimesini içeren çalışmalar YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında taranmıştır. Çalışmada güvenilirliği arttırmak amacıyla tarama sonuçları kaydedilmiştir. Araştırmanın alt amaçlarını cevaplayabilmek için içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde hedef, elde edilen verileri açıklayabilmek ve kavramlara ya da temalara ulaşabilmektir. İçerik analizinde elde edilen veriler önce kavramsallaştırılır, daha sonra da belirlenen kavramlara göre düzenli bir şekilde veriler açıklanarak temalar belirlenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242).

BULGULAR

Araştırmanın bulguları araştırmanın alt amaçlarına göre aşağıda sunulmuştur. Araştırmanın birinci alt amacında, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili lisansüstü tez çalışmalarının türlerine göre dağılımı incelenmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının türlere göre dağılımı

Tez Adı	Tezin Türü
İlkokul(1-4) ve Ortaokul(5-8) Müzik Ders Kitaplarında Yer Alan Şarkıların Değerler Bakımından İncelenmesi ve Değerler Eğitimine İlişkin Öğrenci Algıları	Doktora
İlkokul 2.Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	Yüksek lisans
İlkokul 1.Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	Yüksek lisans
İlkokul Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi	Yüksek lisans
İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Metinlerin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi	Yüksek lisans

Tablo 1 incelendiğinde, yapılan tezlerin % 20’ sinin (f=1) doktora tezi olduğu, % 80’inin (f=4) ise yüksek lisans tez çalışması olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt amacında, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının yıllara göre dağılımı incelenmiştir.

Tablo 2. Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının yıllara göre dağılımı

Yıl	f	%
2015	1	20
2019	4	80

Tablo 2 incelendiğinde, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde (f=4) en fazla 2019 yılında çalışmaların yapıldığı, bu çalışmaları 2015 yılında yapılan (f=1) tez çalışmalarının izlediği görülmektedir. Araştırmanın üçüncü alt amacında, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının üniversitelere ve enstitülere göre dağılımı incelenmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının üniversitelere ve enstitülere göre dağılımı

Üniversite Adı	Enstitü Adı	f	%
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1	20
Necmettin Erbakan Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2	40
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Sosyal Bilimler Enstitüsü	1	20
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1	20

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının en fazla Necmettin Erbakan Üniversitesi’nde yapıldığı (f=2), bu tez çalışmalarını sırasıyla Yüzüncü Yıl Üniversitesi (f=1), Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (f=1) ve Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi’nin (f=1) izlediği görülmüştür. Ayrıca Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili lisansüstü tez çalışmalarının en fazla Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde (f=4) yapıldığı, daha sonra Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde (f=1) yapıldığı belirlenmiştir.

Araştırmanın dördüncü alt amacında, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının kullanılan araştırma yöntemine göre dağılımı incelenmiştir.

Tablo 4. Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının kullanılan araştırma yöntemine göre dağılımı

Araştırma Yöntemi	f	%
Nitel Araştırma Yöntemi	4	80
Karma Araştırma Yöntemi	1	20

Tablo 4 incelendiğinde, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarında nitel ve karma araştırma yöntemlerinin kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış tez çalışmalarında kullanılan araştırma yöntemlerinin daha çok nitel araştırma yöntemiyle araştırma yapıldığı (f=4), karma araştırma yöntemiyle (f=1) ise daha az araştırma yapıldığı belirlenmiştir.

Araştırmanın beşinci alt amacında, Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarının dağılımı incelenmiştir.

Tablo 5. Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları

Tezin Adı	Veri Toplama Aracı
İlkokul(1-4) ve Ortaokul(5-8) Müzik Ders Kitaplarında Yer Alan Şarkıların Değerler Bakımından İncelenmesi ve Değerler Eğitimine İlişkin Öğrenci Algıları	Müzik Öğretiminde Değer Algısı Ölçeği
İlkokul 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	İlkokul 2. Sınıfların Türkçe Ders Kitabı
İlkokul 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi	İlkokul 1. Sınıfların Türkçe Ders Kitabı
İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi	İlkokul 1., 2., 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları
İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndaki Metinlerin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi	İlkokul 4. Sınıfların Türkçe Ders Kitabı

Tablo 5 incelendiğinde Türkiye’de ilkokullardaki ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmalarda veri toplama aracı olarak 1., 2., 3. ve 4. Sınıftaki ders kitaplarının ve Müzik Öğretiminde Değer Algısı Ölçeği’nin kullanıldığı görülmüştür.

Araştırmanın altıncı alt amacında, Türkiye’de, ilkokul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının sonuçları incelenmiştir.

Tablo 6. Türkiye’de ilkokul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının sonuçları

Türkiye’de, İlkokul Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi İle İlgili Yapılmış Lisansüstü Tez Çalışmalarındaki Sonuçlar	f	%
Değerler eğitiminin öğretim programlarında yer aldığı	2	6,6
Kitaplardaki metinler ile değerler eğitiminin verildiği	5	16,6
İncelenen ders kitaplarında değer kavramlarının bulunduğu	5	16,6
Kitap içeriğinde bulunan metinler ve işlenen değerlerin ilişkili olduğu	1	3,3
Ders kitaplarında işlenen değerlerin belirlendiği	5	16,6
Ders kitaplarının MEB Değerler Eğitimi Yönergesi’nde geçen değerleri yansıttığı	2	6,6
Ders kitaplarındaki etkinliklerin değerleri yansıttığı	2	6,6
Ders kitaplarındaki bazı etkinliklerin değerleri yansıtmadığı	2	6,6
Ders kitaplarında en çok öne çıkan değerler	5	16,6
Değerlerin görsellerle desteklendiği	1	3,3

Tablo 6 incelendiğinde, Türkiye’de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarında değerler eğitiminin öğretim programlarında yer aldığı (f=2), kitaplardaki metinler ile değerler eğitiminin verildiği (f=5), incelenen ders kitaplarında değer kavramlarının bulunduğu (f=5), kitap içeriğinde bulunan metinler ve işlenen değerlerin ilişkili olduğu (f=1), ders kitaplarında işlenen değerlerin belirlendiği (f=5), ders kitaplarının MEB’in Değerler Eğitimi Yönergesi’nde geçen değerleri yansıttığı (f= 5), ders kitaplarındaki etkinliklerin değerleri yansıttığı (f=2), ders kitaplarındaki bazı etkinliklerin değerleri yansıtmadığı (f=2), ders kitaplarında en çok öne çıkan değerler (f=5) ve değerlerin görsellerle desteklendiği (f=5) belirlenmiştir.

Araştırmanın yedinci alt amacında Türkiye’de, ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarındaki öneriler incelenmiştir.

Tablo 7. Türkiye’de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarındaki öneriler

Türkiye’de, İlkokul Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi İle İlgili Yapılmış Lisansüstü Tez Çalışmalarındaki Öneriler	f	%
MEB öğretim programlarının incelenmesi	1	6,25
Değerler ve metinlerin ilişkili olması	3	18,75
Değerler ve etkinlikler arasında ilişki olması	4	25
Değerler ve görseller arasında ilişki olması	1	6,25
Öğretmenlerin değerler eğitimi incelemesi gerektiği	3	18,75
Okul yöneticilerinin değerler eğitimi incelemesi gerektiği	1	6,25
Materyal/ araç- gereçlerin değerler eğitimiyle ilişkili olması	1	6,25
Değerler eğitimi ile ilgili akademik çalışmalar yapılması	2	12,5

Tablo 7 incelendiğinde, Türkiye’de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarında MEB öğretim programlarının incelenmesi (f=1), değerler ve metinlerin ilişkili olması (f=3), değerler ve etkinlikler arasında ilişki olması (f=1), değerler ve görseller arasında ilişki olması (f=1), öğretmenlerin değerler eğitimi incelemesi gerektiği (f=3), okul yöneticilerinin değerler eğitimi incelemesi gerektiği (f=1), materyal/ araç- gereçlerin değerler eğitimiyle ilişkili olması (f=1) ve değerler eğitimi ile ilgili akademik çalışmalar yapılması (f=2) şeklinde öneriler belirlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçları araştırmanın alt amaçlarına göre sıralanmıştır. Araştırmanın birinci alt amacına ilişkin olarak Türkiye’de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yüksek lisans tez çalışmalarının doktora tezi çalışmalarından fazla olduğu görülmüştür. Araştırmanın ikinci alt amacına ilişkin olarak Türkiye’de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmaların en çok 2019 yılında, daha sonra ise 2015 yılında yapıldığı belirlenmiştir. Araştırmanın üçüncü alt amacına ilişkin olarak Türkiye’de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü tez çalışmalarının en fazla Necmettin Erbakan Üniversitesi’nde yapıldığı, ayrıca enstitüler içerisinde ise Eğitim Bilimleri

Enstitüsü'nde daha fazla çalışma yapıldığı anlaşılmıştır. Araştırmanın dördüncü alt amacına ilişkin olarak Türkiye'de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü tez çalışmalarında araştırma yöntemleri içerisinde en fazla nitel araştırma yönteminin kullanıldığı en az ise karma araştırma yöntemi ile tez çalışmalarının yapıldığı belirlenmiştir. Araştırmanın beşinci alt amacına ilişkin olarak Türkiye'de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü tez çalışmalarında veri toplama araçları içerisinde daha çok doküman incelemesinin kullanıldığı görülmüştür. Araştırmanın altıncı alt amacına ilişkin olarak Türkiye'de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü tez çalışmalarının sonuçları değerlendirildiğinde, değerler eğitiminin öğretim programlarında yer aldığı, kitaplardaki metinler ile değerler eğitiminin verildiği, incelenen ders kitaplarında değer kavramlarının bulunduğu, kitap içeriğinde bulunan metinler ve işlenen değerlerin ilişkili olduğu, ders kitaplarında işlenen değerlerin belirlendiği, ders kitaplarının MEB Değerler Eğitimi Yönergesi'nde geçen değerleri yansıttığı, ders kitaplarındaki etkinliklerin değerleri yansıttığı, ders kitaplarındaki bazı etkinliklerin değerleri yansıtmadığı, ders kitaplarında en çok öne çıkan değerler ve değerlerin görsellerle desteklendiği açıklanmıştır. Araştırmanın yedinci alt amacına ilişkin olarak Türkiye'de ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili yapılan lisansüstü tez çalışmalarında MEB öğretim programlarının incelenmesi gerektiği, değerler ve metinlerin ilişkili olması, değerler ve etkinlikler arasında ilişki olması, değerler ve görseller arasında ilişki olması, öğretmenlerin değerler eğitimi incelemesi gerektiği, okul yöneticilerinin değerler eğitimi incelemesi gerektiği, materyal/ araç- gereçlerin değerler eğitimiyle ilişkili olması ve değerler eğitimi ile ilgili akademik çalışmalar yapılması şeklinde önerilerde bulunulmuştur.

Bu araştırma sadece doküman analiziyle yapıldığından ilkökul ders kitaplarında değerler eğitimi ile ilgili farklı araştırma modelleri kullanılarak çalışmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

* Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar

* Akarsu, S. (2015). İlkokul(1-4) ve Ortaokul(5-8) Müzik Ders Kitaplarında Yer Alan Şarkıların Değerler Bakımından İncelenmesi ve Değerler Eğitime İlişkin Öğrenci Algıları. Doktora Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

* Alıcı, F. (2019). İlkokul 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Baş, V. & Dilmaç, B. (2015). *Değerler Bilançosu*. Psikoloji Değer İlişkisi. Ankara: Çizgi Kitabevi.

Çapoğlu, E. & Okur, A. (2015). Ortaokul 8.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerde Yer Alan Değerler. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 90-104. DOI: <http://dx.doi.org/10.19126/suje.37153>.

Deveci, H. & Çengelci Köse, T. (2016). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi: Değer Eğitiminde Güncel Olaylar ile Belirli Gün ve Haftalardan Yararlanma*. (Editör: Turan, R. & Ulusoy, K.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

*Erdönmez, A. (2019). İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'ndaki Metinlerin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi. Yüksek lisans tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

*Hatay Uçar, F. (2019). İlkokul Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi. Yüksek lisans tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

MEB. (2017). Değerler Eğitimi Yönergesi. Birinci Bölüm. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf. adresinden 11.06.2021 tarihinde alınmıştır.

Selanik Ay, T. (2016). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Okulda Değerler Eğitimi. (Editörler Turan, R. & Ulusoy, K.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

*Soylu, N. (2019). İlkokul 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SINIF İÇİ GÜVEN DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Şule FIRAT DURDUKOCA

Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi
drsulefirat@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-8864-3243

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı lise öğrencilerinin sınıf içi güven düzeylerini belirlemek; öğrencilerin güven düzeylerinin cinsiyet, okul türü, akademik başarı, sınıflarını kalabalık bulma durumları ve öğretmenlerini mesleki açıdan yetkin bulma durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir. Araştırma nicel yöntemlerden betimsel tarama modeli kullanılarak yürütülmüştür. Çalışma grubunu tabakalı ve basit seçkisiz örnekleme yöntemleriyle seçilen, 2021-2022 eğitim-öğretim yılı güz döneminde lise öğrenimlerine devam eden ve araştırmaya gönüllü olarak katılım gösteren 301 son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Veriler Akbaş (2005) tarafından geliştirilen “Sınıf İçi Güven Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda; katılımcı öğrencilerin sınıf içi güven düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu ve değişkenlere göre öğrencilerin sınıf içi güven düzeylerinin anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Araştırma bulguları doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Güven, Sınıf İçi Güven, Ortaöğretim

ABSTRACT

The main purpose of this study is to examine high school students' level of confidence in the class and to determine whether the students' level of confidence differ significantly according to gender, school type, academic success, finding their classrooms crowded and finding their teachers professionally competent. The research was carried out using the descriptive survey model, one of the quantitative methods. The study group consists of 301 senior students who were selected by stratified and simple random sampling methods, continued their high school education in the fall semester of the 2021-2022 academic year and voluntarily participated in the research. The data were collected using the "Confidence Scale in the Class" developed by Akbaş (2005). As a result of the research, it was determined that the participant students had a high level of confidence in the class and that the students' confidence levels the did not differ significantly according to the variables. Suggestions are presented in accordance with the findings of the research.

Keywords: Confident, Confidence in the Class, High School

GİRİŞ

Bir kişinin ya da grubun, diğerlerinin doğruluğuna, dürüstlüğüne, adaletine, samimiyetine, bağlılığına inanması ve itimat etmesi (Louis, 2007) olarak tanımlanabilen “güven”, son yıllarda üzerinde çokça araştırmalar yapılan bir kavram haline gelmiş; ülkelerin gelişmişlik seviyesinden örgüt kalitesine, kişilik gelişiminden iletişime, beyin gelişimine kadar birbirinden farklı pek çok kavramlarla da ilişkilendirilmiştir (Akbaş, 2005). Bu kavramlardan biri de genelde eğitim, özelde okul ve sınıf kavramlarıdır.

Okul ve sınıf ortamında öğrencinin sahip olması gereken önemli duygulardan biri güven duygusudur. Öğrenenlerin tüm yönleriyle (bilişsel, duyuşsal, sosyal, ahlaki) gelişimlerini sağlayarak onları toplumsal yaşama ve bir sonraki eğitim kademesine hazırlamayı amaçlayan okulların, bu amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için öğrencilerin kendilerini okullarında ve özellikle sınıflarında güvende hissetmeleri gereklidir. Güven duygusunu zedeleyen hırsızlık, akran zorbalığı, olumsuz akran ilişkileri, dışlanma gibi faktörlerin öğrenenlerin okula ilişkin tutumlarını, okula uyumlarını, akademik başarılarını, aidiyet duygularını etkilediği, öğrenenlerde birtakım davranışsal problemlere yol açtığını belirten araştırma bulgularına rastlanmaktadır (Gülay, 2011; Kaya ve Kaya, 2019). O halde öğrenenlerin öğrenmelerini etkileyen önemli önkoşullardan birinin güvenli bir okul ve sınıf ortamı olduğu söylenebilir.

Eğitim sisteminin en küçük birimi olan sınıflar, eğitim amaçlarının davranışa dönüştürüldüğü, dinamik süreçlerin etkileştiği bir alandır (Terzi, 2002). “Güvenli alan” olarak sınıf metaforu, öğrencilerin risk almak, görüşlerini dürüstçe ifade etmek, bilgi, tutum, davranışlarını paylaşmak, keşfetmek için kendilerini yeterince güvende hissetmelerini sağlayan bir sınıf ikliminin tanımı olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda güvenlik, fiziksel güvenlik anlamına gelmemekte, psikolojik veya duygusal zararlardan korunmayı ifade etmektedir (Holley ve Steiner, 2005). Güvenli sınıf alanının hangi özelliklere sahip olması gerektiği konusunda öğretmen, öğrenci, okul yönetimi gibi farklı perspektiflerden çeşitli beklentiler ileri sürülmektedir. Garran ve Rasmussen (2014) bu beklentilerin farklılaşmasını etkileyen faktörleri 6 soruda özetlemiştir: (1)Güvenlik kavramı kimin için neyi ifade etmektedir? (2) Sınıf gerçekten kimler için güvenlidir? (3) Güven duygusu her öğrenci tarafından aynı şekilde deneyimlenmekte midir? (4) Farklı deneyimlerin oluşmasını sağlayacak kişilik özellikleri nelerdir? (5) Öğretmen özellikleri güvenlik koşullarını nasıl ve kimler için etkilemektedir? (6) Güven duygusu dönem veya ders bazında değişim göstermekte midir? Bu soruların şüphesiz çok sayıda yanıtı olmakla birlikte net bir şey vardır ki o da sınıflarda öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını, öğretmenlerin çeşitli beklentileri (özgünlük, doğruluk, çalışkanlık vb) karşısında tamamlamaya çalışırken bir taraftan da korku, çaresizlik, kırılma, tehdit, sevgisizlik, dışlanmışlık vb. unsurlarla da belli düzeylerde mücadele ettikleridir. Bu mücadelenin düzeyi öğrenenlerin sınıf içi güven duygularını şekillendirmekte, sınıflarının bireyselliklerini açıkça ifade edebildikleri güvenli bir alan olup olmadığı konusunda algı oluşturmalarına yol açmaktadır.

Sınıf içi güven; tüm okul paydaşlarının birbirleriyle olan iletişimleri ve işbirliği çabalarının, öğretmen tutumlarının, öğretmenlerin mesleki bilgi, beceri, tecrübelerinin, öğretimin niteliğinin, öğrenciye kendi kapasitesini ve yeteneklerini geliştirmesi için sunulan imkânların, öğrencilerin akademik başarılarının, okul reformlarının bir ürünü (Aşkın, 2006; Brewster ve Raisback, 2003; Friedman, 1991; Goddard, Tschannen-Moran ve Hoy, 2001; Hoy, Tartar ve Witkoskie 1992; Hoy & Tschannen-Moran, 1999; Tarter, Sabo ve Hoy, 1995) olmakla birlikte

sınıf ortamında öğrenenin kendisini güvende hissetmesinde baş aktör öğretmenlerdir. Öğretmenler; sınıfta her davranışın sonuçlarını önceden kestirerek, tutarlı davranışlar sergileyerek, nezaket kuralları çerçevesinde söylemlerde ve davranışlarda bulunarak, öğrencilerin kaygı, korku kaynağı olmayarak, pozitif bir sınıf iklimi yaratarak, demokratik bir öğrenme ortamı oluşturarak, çatışma çözme ve arabuluculuk yaparak, öğrenenleri teşvik ederek ve yönlendirerek sınıf ortamını öğrenenler içi güvenli hale getirmelidirler (Başar, 2003; Holley ve Steiner, 2005; Sarpkaya, 2005). Elbette öğretmenlerin güvenli bir sınıf alanı oluşturmaları kolay olmayacak, bu süreçte öğretmenlerin çabaları yetersiz kalabilecek, öğrencilerin de birtakım özverilerde bulunmaları gerekebilecektir. Çünkü bireyler etkileşimde bulunduğu kişilerden ve içinde olduğu ortamın özelliklerinden hareketle güven duygusunu geliştirirler. Öğrenciler de sınıf arkadaşlarını dinleyerek, tercihleri nedeniyle onlarla alay etmeyerek, küçümsemeyerek, nezaket kurallarından uzaklaşmayarak, akranlarıyla amaca uygun tartışmalar yürüterek, işbirliği girişimlerini reddetmeyerek, tutarlı davranışlar sergileyerek sınıfta güven duygusunun oluşmasına yardımcı olmalıdırlar.

Güvenli bir sınıf ortamında öğrenenlerde istendik davranış değişiklikleri daha kolay gerçekleşmekte, öğrenciler kendilerini özgürce ifade edebilmekte, bilgiyi özümseme ve yeniden düzenlemede daha başarılı olmaktadır (Bilge, 2002). Öğrenenlerin öğrenme sürecine aktif katılımı, analiz, sentez, değerlendirme yapma gibi üst düzey bilişsel becerilerinin gelişimi sınıfta hissedilen güven düzeyi ile yakından ilişkilidir. Çünkü duyular bilginin depolanmasında ve hatırlanmasında kolaylık sağladığından bilişin ayrılmaz parçasıdırlar. Öğretmenler öğrenenler için güvenli öğrenme ortamları sağlayarak onların kendilerini tehdit altında hissetmelerinin ve kaygı, korku duymalarının önüne geçmeli, öğrenenleri teşvik ederek sınıftaki duygusal havanın olumlu olması için çaba sarf etmelidirler (Caine ve Caine, 2002). Sınıf içi güvenin yetersiz olduğu durumda, öğrenenler düşüncelerinden, tercihlerinden, beklentilerinden dolayı yargılanma korkusuyla gerçek duygu ve düşüncelerini gizleyecek, bu duygu durumu bilişsel gelişimlerini de etkileyerek akademik başarılarını düşürecektir. Altun (2017) sınıfta öğrenciyi en çok tedirgin eden şeyin hata yapma korkusu olduğunu, öğrencinin sınıfta kendini rahat ve güvende hissetmediği, hata yapma korkusu taşıdığı durumda başarıyı yakalayamayacağını belirtmiştir.

Sınıftaki güven iklimi, öğretmen ve öğrencilerin iyi olma hallerini etkilemekte, öğrencilerin yetişkinlerle ve arkadaşlarıyla olan iletişimlerini olumlu yönde geliştirmekte, öğrenmede verimi arttırmaktadır (Caine ve Caine, 2002; Sarıışık ve Düşkün, 2016). Gelişim sürecinde öğrenenlere önemli katkılar sunan güven düzeyinin belirlenmesi, güvenli bir sınıf alanının oluşturulması, okula bağlılık, nitelikli öğrenme için gerekli öğrenme ortamının sağlanıp sağlanmadığı vb. konular hakkında bilgiler vermekte, eğitim paydaşlarında farkındalık oluşturmaktadır. Bu gerekçelerle öğrenenlerin sınıf içi güven düzeylerinin belirlenmesi araştırmaya değer görülmüştür. Bu doğrultuda araştırmanın temel amacı lise öğrencilerinin sınıf içi güven düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre belirlenmesidir. Bu amaca ulaşmak adına şu sorulara yanıtlar aranmaktadır:

1. Öğrencilerin sınıf içi güven düzeyleri nasıldır?
2. Sınıf içi güven düzeyleri öğrencilerin; okul türlerine, cinsiyetlerine, akademik başarılarına, sınıf mevcudunu kalabalık bulma durumlarına ve öğretmenlerini mesleki açıdan yetkin bulma durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırma nicel yöntemlerden betimsel tarama modeli kullanılarak yürütülmüştür. Christensen, Johnson ve Turner (2015) tarama araştırmalarının; etkili ölçme prosedürleri kullanılarak tutumları, düşünceleri ve inançları ölçtüğünü, değişkenler arasındaki ilişkileri tetkik etme, tahminde bulunma ve alt grupların nasıl değiştiğini belirlemeye yardımcı olduğunu belirtmektedirler.

Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nin bir ilinde öğrenim gören 301 lise son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında öncelikle tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak araştırmaya katılacak okul türleri belirlenmiş, bu okul türleri içerisinde basit seçkisiz örnekleme yoluyla seçilen 10 okulda öğrenim gören 301 öğrenci araştırma kapsamına alınmıştır. Katılımcı öğrencilerin yaklaşık; %27'si (n=80) Mesleki ve Teknik Liselerde, %34'ü (n=102) Anadolu Liselerinde, %24'ü (n=71) İmam Hatip Liselerinde ve %15'i (n=48) Fen Lisesinde öğrenim görmektedirler. Çalışma grubunun oluşturulmasında lise son sınıf öğrencilerinin seçilme nedeni, 2019 -2021 eğitim-öğretim yılları içerisinde lise düzeyinde 1., 2. ve 3. sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin Covid-19 pandemisi nedeniyle sıklıkla uzaktan eğitim sistemiyle eğitim-öğretim süreçlerini sürdürmeleri, 4. sınıf öğrencilerinin lise öğrenimleri sürecinde daha fazla yüzyüze eğitim uygulamalarıyla öğrenim süreçlerini sürdürmeleri nedeniyle sınıf ortamında bulunmuş olmalarıdır.

Araştırmanın verileri Akbaş (2005) tarafından geliştirilen "Sınıf İçi Güven Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır. Ölçeğin kullanımı için araştırmacıdan gerekli izinler alınmıştır. Beşli likert tipi bir ölçme aracı olarak tasarlanan ölçek, 3 faktörde (temel güven, ifade özgürlüğü, tehdit) toplam 34 maddeden oluşmaktadır. Üç faktörün açıkladığı toplam varyans %42'dir. Ölçeğin Cronbach-Alpha güvenilirlik katsayısı .92 olarak hesaplanmıştır (Akbaş, 2005). Bu araştırmada ölçeğin Alpha güvenilirlik katsayısı yeniden hesaplanmış ve .98 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmış, analiz öncesinde veri setinin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiş, ölçek alt boyutlarında ve ölçeğin genelinde çarpıklık katsayısının -1.56 ile -1.20 arasında, basıklık katsayısının ise 1.51 ile -.001 arasında değişim gösterdiği belirlenmiştir. Basıklık ve çarpıklık değerlerin alanyazında farklı aralıklarda değerlendirildiği görülmekle birlikte ± 3 aralığındaki değerlerin normal dağılımın bir yansıması olduğu kabul edilmektedir (Kalaycı, 2009). Ayrıca varyansların homojenliği de incelenmiştir. Bu doğrultuda dağılımın belirlenmesi amacıyla ortalama ve standart sapma değerleri; değişkenler arasındaki farkın anlamlılığını belirlemek amacıyla t testi ve tek faktörlü varyans analizi testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Aşağıda sunulan Tablo 1'de araştırmaya katılan lise 4. sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven ölçeğinden elde ettikleri puanların ortalama ve standart sapma değerleri sunulmuştur.

Tablo 1. Sınıf içi güven ölçeğinin betimsel istatistikleri

Ölçek alt boyutları	N	Min.	Max.	$\bar{X}$	SS
Temel Güven	301	55	125	112.18	17.06
İfade Özgürlüğü	301	10	20	18.36	2.68
Tehdit	301	16	25	23.12	2.85
TOPLAM	301	81	170	153.67	22.33

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerin sınıf içi güven düzeylerinin tüm ölçek alt boyutlarında ve ölçeğin toplamında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Ölçek alt boyutları için tespit edilen ortalama puanlar ve ilgili alt boyutun minimum ve maksimum değerleri dikkate alındığında, öğrencilerin kendilerini en yüksek düzeyde güvende hissettikleri ölçek alt boyutunun “tehdit” olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular katılımcı öğrencilerin sınıflarında kendilerini güvende hissettikleri göstermektedir.

Tablo 2’de araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türlerine göre sınıf içi güven düzeylerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin toplanan verilerin analiz sonuçları yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin okul türlerine göre sınıf içi güven düzeylerinin varyans analizi sonuçları

Boyut	Okul türü	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Levene istatistikleri	
							F	p
Temel güven	Mesleki ve Teknik Lise	80	110.75	15.57	2.13	.09	1.90	.1
	Anadolu Lisesi	102	113.80	17.55				
	İmam Hatip Lisesi	71	114.56	15.93				
	Fen Lisesi	48	107.60	19.28				
	TOPLAM	301	112.18	17.06				
İfade özgürlüğü	Mesleki ve Teknik Lise	80	18.25	2.61	1.15	.32	1.11	.3
	Anadolu Lisesi	102	18.60	2.65				
	İmam Hatip Lisesi	71	18.53	2.61				
	Fen Lisesi	48	17.79	2.95				
	TOPLAM	301	18.36	2.68				
Tehdit	Mesleki ve Teknik Lise	80	23.06	2.76	1.46	.22	1.28	.2
	Anadolu Lisesi	102	23.34	2.86				
	İmam Hatip Lisesi	71	23.35	2.74				
	Fen Lisesi	48	22.43	3.13				
	TOPLAM	301	23.12	2.85				
Toplam	Mesleki ve Teknik Lise	80	152.06	20.60	1.91	.13	1.83	.1
	Anadolu Lisesi	102	155.75	22.85				
	İmam Hatip Lisesi	71	156.45	21.03				
	Fen Lisesi	48	147.83	25.07				
	TOPLAM	301	153.67	22.33				

*p<.05

Okul türü değişkeni açısından öğrencilerin sınıf içi güven düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla öncelikle varyansların homojenliği test edilmiştir. Levene testi sonucunda varyansların homojen dağıldığı belirlenmiştir ($levene_{Fak1}=1.90$, $p=.13$; $levene_{Fak2}=1.11$, $p=.34$; $levene_{Fak3}=1.28$, $p=.27$; $levene_{toplaml}=1.83$, $p=.14$; $p>.05$). Tek yönlü varyans analizi sonuçları ise lise son sınıf öğrencilerinin okul türü değişkenine göre sınıf içi güven düzeylerinin farklılaşmadığını göstermiştir.

Aşağıda sunulan Tablo 3’de katılımcı öğrencilerin cinsiyetlerine göre sınıf içi güven düzeylerinin farklılaşma durumunu gösteren t testi analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre sınıf içi güven düzeylerinin analiz sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	df	t	p	Levene istatistikleri	
								F	p
Temel güven	Bayan	178	111.26	18.68	295.45	-1.17	.24	10.90	.00*
	Erkek	123	113.50	14.38					
İfade özgürlüğü	Bayan	178	18.26	2.85	286.54	-.76	.44	4.49	.03*
	Erkek	123	18.50	2.42					
Tehdit	Bayan	178	22.98	3.04	287.78	-1.03	.30	9.23	.00*
	Erkek	123	23.32	2.55					
Toplam	Bayan	178	152.52	24.33	294.32	-1.12	.26	10.70	.00*
	Erkek	123	155.33	19.04					

* $p<.05$

Katılımcı öğrencilerin cinsiyetlerine göre sınıf içi güven düzeylerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla öncelikle varyansların homojenliği incelenmiş, Levene testi sonuçlarına göre varyansların homojen olmadığı belirlenmiştir ($levene_{Fak1}=10.90$, $p=.00$; $levene_{Fak2}=4.49$, $p=.03$; $levene_{Fak3}=9.23$, $p=.00$; $levene_{toplaml}=10.70$, $p=.00$; $p<.05$). Bu durumda serbestlik derecesi düzeltilmiş t testi sonuçları kullanılmıştır. Tablo 3 incelendiğinde cinsiyete göre öğrencilerin sınıf içi güven düzeylerinin anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ölçeğin alt boyutundan ve genelinden elde edilen ortalama puanlar dikkate alındığında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kendilerini sınıflarında daha fazla güvende hissettiklerini ifade ettikleri belirlenmiştir.

Tablo 4’de lise 4. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına göre sınıf içi güven düzeylerinin farklılaşma durumunu gösteren analiz sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. Akademik başarıya göre sınıf içi güven düzeyinin varyans analizi sonuçları

Boyut	Akademik başarı	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Levene ist.	
							F	p
Temel güven	0-44	15	108.0	20,15	.67	.61	1.36	.24
	45-55	29	113.89	14,70				
	56-75	34	113.41	16,59				
	76-84	58	109.81	17,37				
	85-100	165	112.83	17,20				
	Toplam	301	112.18	17,06				
İfade özgürlüğü	0-44	15	17.73	3.01	.82	.51	1.54	.19
	45-55	29	18.75	2.02				
	56-75	34	18.76	2.41				
	76-84	58	18.00	2.85				
	85-100	165	18.40	2.75				
	Toplam	301	18.36	2.68				
Tehdit	0-44	15	18.36	2.68	.87	.47	1.52	.19
	45-55	29	22.53	3.29				
	56-75	34	23.48	2.61				
	76-84	58	23.58	2.68				
	85-100	165	22.67	2.91				
	Toplam	301	153.67	22.33				
Toplam	0-44	301	148.33	26.26	.71	.58	1.50	.20
	45-55	15	156.13	19.14				
	56-75	29	155.76	21.36				
	76-84	34	150.48	22.89				
	85-100	58	154.41	22.54				
	Toplam	301	153.67	22.33				

*p<.05

Araştırmaya katılan öğrencilerin akademik başarılarına göre sınıf içi güven düzeylerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla öncelikle veri setinin varyanslarının homojen dağılma durumu levene testi ile incelenmiş, yapılan analiz sonucunda varyansların homojen olduğu (levene_{Fak1}=1.90, p>.13; levene_{Fak2}=1.11, p=.34; levene_{Fak3}=1.28, p=.27; levene_{toplam}=1.83, p=.14; p>.05). belirlenmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, öğrencilerin akademik başarılarına göre sınıf içi güven düzeylerinin ölçek alt boyutlarında ve ölçeğin genelinde anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Aşağıda sunulan Tablo 5’de öğrencilerin sınıf mevcutlarını kalabalık bulma durumlarına ve öğretmenlerini mesleki açıdan yetkin olarak algılamalarına göre sınıf içi güven düzeylerinin farklılaşma durumlarını gösteren analiz sonuçları sunulmuştur.

Tablo 5. Öğrencilerin sınıf içi güven düzeylerinin sınıf mevcutları ve öğretmen yetkinliğine göre analiz sonuçları

Boyut	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Levene ist.			
							F	p		
Temel güven	Sınıf kalabalık	Evet	87	114.80	16.01	1.66	.19	1.12	.32	
		Kısmen	175	111.48	17.48					
		Hayır	39	109.48	17.13					
		Toplam	301	112.18	17.06					
	Öğretmen yetkin	Evet	183	111.78	17.33	.15	.85	.07	.92	
		Kısmen	86	112.56	16.35					
		Hayır	32	113.43	17.84					
		Toplam	301	112.18	17.06					
	İfade özgürlüğü	Sınıf kalabalık	Evet	87	18.68	2.53	1.53	.21	2.31	.10
			Kısmen	175	18.33	2.67				
			Hayır	39	17.79	3.00				
			Toplam	301	18.36	2.68				
Öğretmen yetkin		Evet	183	18.27	2.77	.27	.76	1.41	.24	
		Kısmen	86	18.51	2.47					
		Hayır	32	18.50	2.73					
		Toplam	301	18.36	2.68					
Tehdit		Sınıf kalabalık	Evet	87	23.42	2.79	1.11	.33	1.47	.23
			Kısmen	175	23.09	2.83				
			Hayır	39	22.61	3.08				
			Toplam	301	23.12	2.85				
	Öğretmen yetkin	Evet	183	23.07	2.91	.11	.89	.18	.83	
		Kısmen	86	23.17	2.74					
		Hayır	32	23.31	2.88					
		Toplam	301	23.12	2.85					
	Toplam	Sınıf kalabalık	Evet	87	156.91	21.14	1.58	.20	1.25	.28
			Kısmen	175	152.90	22.69				
			Hayır	39	149.89	22.92				
			Toplam	301	153.67	22.33				
Öğretmen yetkin		Evet	183	153.12	22.76	1.25	.28	1.58	.20	
		Kısmen	86	154.28	21.27					
		Hayır	32	155.25	23.23					
		Toplam	301	153.67	22.33					

*p<.05

Tablo 5'e göre öğrencilerin sınıf mevcutlarını kalabalık bulma durumlarına ve öğretmenlerini mesleki açıdan yetkin olarak algılamalarına göre sınıf içi güven düzeylerine yönelik veri setleri varyansların homojenliği sayılımsını karşılamaktadır. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ise bu değişkenlere göre katılımcıların sınıf içi güven düzeyleri anlamlı farklılık göstermemektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonucunda katılımcı lise 4. sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu sevindiricidir. Çünkü güven duygusu- sevgi ve saygı duyguları ile birlikte- insanın doğası, erdemli bir birey olarak gelişimi ve sosyalleşmesi, çağın ihtiyaçları doğrultusuna sahip olması gereken bilgi ve becerilerle donanık olması açısından tüm eğitsel çalışmaların, eğitim bilimsel faaliyetlerin en temel ön koşulu ve ölçütüdür. Öğrencilerin kendilerini sınıf ortamında psikolojik veya duygusal açıdan rahat hissetmeleri, yargılanma, eleştirilme korkusu, kaygısı olmadan duygularını, düşüncelerini, tutumlarını paylaşabilmeleri zihin gelişimlerini, anlama, kavrama, görme, tasavvur etme ve yaşam biçimlerini etkilemekte, psiko-sosyal ilişkilerini güçlendirmekte, öğrenmenin niteliğini arttırmaktadır (Ergen,2019). Öğrenme ortamlarında güven duygusu sağlandığında, öğrenenlerin eksik öğrenmelerini, kavram yanılgılarını, gerçekleşmemiş öğrenmelerini ifade edebilme düzeyleri artmakta ve öğrenenler diğer bireylerden bu eksikliklerini tamamlamada destek talep ederek akademik başarılarını arttırabilmektedirler (Yıldız,2020). Bu nedenle eğitim ve öğrenme süreçlerinde öğrenenlerin sınıf içi güven düzeylerinin belirlenmesi, kendilerini güvende hissetmelerini sağlayan öğrenme alanlarının oluşturulup geliştirilmesini teşvik eden ve engelleyen faktörlerin tespit edilmesi önemlidir. Ancak literatürde öğrenenlerin öğretmenlerine ve okul müdürlerine (Menteş, 2011; Özer, Dönmez ve Atik, 2016) öğretmenlerin görev yaptıkları okullara (Bökeoğlu ve Yılmaz, 2008; Fard ve Karimi, 2015; Gökdoğan, 2012; Karasu, 2020) yönelik örgütsel güven algılarını inceleyen çalışmalara rastlanmakla birlikte, öğrenme ortamlarının güvenliğini inceleyen, öğrencilerin sınıf içi güven düzeylerinin tespitini amaçlayan sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Akbaş (2005) çalışmasında lise 1. sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven düzeylerini incelemiş ve öğrenenlerin kendilerini sınıflarında orta düzeyde güvende hissettiklerini ifade ettiklerini belirtmiştir. Gelecekte farklı örneklem gruplarıyla benzer çalışmaların yürütülmesi ve ilköğretim, yükseköğretim kademelerinde de öğrenenlerin sınıf içi güven düzeylerinin incelenmesini amaçlayan çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Bu araştırmanın sonucunda katılımcı lise son sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven düzeylerinin cinsiyetlerine, okul türlerine, akademik başarılarına, sınıflarını kalabalık bulma durumlarına ve öğretmenlerini mesleki açıdan yetkin bulma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu bulgulara ulaşılmasının nedenleri, katılımcı öğrencilerin okullarındaki öğretmen ve öğrenci kitlesinin niteliği, pandeminin etkisi olabilir. Pandemi sürecinde yaklaşık üç eğitim-öğretim döneminde uzaktan eğitimle öğrenimlerini sürdürmek durumunda kalan öğrencilerin, sınıfları kalabalık olsa dahi bu durumdan fazla etkilenmemeleri, derslerin EBA TV’de çevrim dışı olarak takibi dolayısıyla öğrencilerin sadece çevrim içi derslerle akademik başarı beklentilerinin olmaması gibi faktörler öğrencilerin sınıf içi güven düzeylerinin belirtilen değişkenlere göre farklılaşmamasına neden olmuş olabilir. Gelecekte öğrencilerin; akran ilişkileri, arkadaş seçimleri, okula bağlılık düzeyleri, özgüvenleri, genel özyeterlikleri, öğretmenlerini kişisel ve alan bilgisi yeterlikleri açısından nasıl algıladıkları vb. faktörlerin sınıf içi güven düzeylerine etkisini inceleyen, öğretmenlerin güvenli sınıf alanı oluşturma konusundaki yetkinliklerinin tespitini amaçlayan çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2005). Lise birinci sınıf öğrencilerinin sınıf içi güven düzeylerinin belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 275-292.
- Altun, A. (2017). *Türlere Arapça öğretim yöntem ve teknikleri, sorunlar ve çözümler*. İstanbul: Akdem Yayınları.
- Aşkın, M. (2006). Kişilik ve kişiler arası ilişkiler. A. Solak, (Edt.). İçinde *İnsan ilişkileri ve iletişim*. (ss. 117-129). Ankara: Hegem Yayınları.
- Başar, H. (2003). Sınıf yönetimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilge, F. (2002). Gestalt ve insancıl yaklaşımda öğrenme. B. Yeşilyaprak, (Edt.) İçinde *Eğitim psikolojisi gelişim-öğrenme ve öğretim* (ss 271-302). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Bökeoğlu, Ö. Ç. ve Yılmaz, K. (2008). İlköğretim okullarında örgütsel güven hakkında öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 54(54), 211-233.
- Brewstre, C. ve Railsback, J. (2003). *Building trusting relationships for school improvement: Implications for principals and teachers*. Oregon, USA: Northwest Regional Educational Laboratory.
- Caine, R. N ve Caine, G. (2002). *Beyin temelli öğrenme*. G. Ülgen, (Çeviri Edit.) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B. ve Turner, L. A. (2015). *Research methods, design and analysis* A. Aypay (Çeviri Edt). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ergen, G. (2019). Erdemli Bir kişilik geliştirme olarak eğitim sürecinin temel yapıtaşları; sevgi, saygı, güven. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(29), 479-510. DOI:10.29329/mjer.2019.210.25
- Fard, P. G. ve Karimi, F. (2015). The relationship between organizational trust and organizational silence with job satisfaction and organizational commitment of the employees of university. *International Education Studies*, 8(11), 219- 227.
- Friedman, I. (1991). High and low-burnout schools: School culture aspects of teacher burnout. *Journal of Educational Research*, 85(5), 325–333.
- Garran, A. M. ve Rasmussen, M. B. (2014) Safety in the classroom: Reconsidered. *Journal of Teaching in Social Work*, 34(4), 401-412, DOI: 10.1080/08841233.2014.937517
- Goddard, R. D., Tschannen-Moran, M. ve Hoy, W.K. (2001). The relationship of trust to student achievement in urban elementary schools: A Multilevel analysis. *Elementary School Journal*, 102(1), 3-17.
- Gökdoğan, D. (2012). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel güven algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir, Türkiye.
- Gülay, H. (2011). 5-6 yaş grubu çocuklarda okula uyum ve akran ilişkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(36), 1-10.
- Holley, L. C. ve Steiner, S. (2005). Safe space: Student perspectives on classroom environment. *Journal of Social Work Education*, 41, 49–64.

- Hoy, W., Tartar, J. C. ve Witkoskie, L. (1992). Faculty trust in colleagues: Linking the principal with school effectiveness. *Journal of Research and Development in Education*, 26(1), 38–45
- Hoy, W. ve Tschannen-Moran, M. (1999). Five faces of trust: An empirical confirmation in urban elementary schools. *Journal of School Leadership*, 9(2), 184–208.
- Kalaycı, Ş. (2009), SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. Ankara: Asil Yayın Dağıtım
- Karasu, Y. (2020). *İlköğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin örgütsel dedikodu ve örgütsel güven algıları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya, Türkiye.
- Kaya, V. H. ve Kaya, E. (2019). Öğrencilerin ortaokul öğrenimleri sürecinde okula, fen bilimleri öğretmenine ve dersine yönelik algıları ile fen başarısı arasındaki ilişki. *İhlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 18-36.
- Louis, K. S. (2007). Trust and improvement in schools. *Journal of Education Change*, 8(2), 1-24.
- Menteş, C. (2011). *İlköğretim okulu 5. sınıf öğrencilerinin öğretmenlerine olan güven düzeyleri ile derse katılım düzeyleri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, Türkiye.
- Özer, N., Dönmez, B. ve Atik, S. (2016). Ortaokul ve lise öğrencilerinin okul müdürüne ve öğretmenlere güven düzeylerinin incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40(1), 259-280. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cumusosbil/issue/24366/258294>
- Sarışık, Y. ve Düşkün, Y. (2016). *Çocukların gözünden okulda yaşam araştırma raporu*. https://tegv.org/wpcontent/uploads/2016/10/cocuklarin_gozunden_okulda_yasam_arastirma_raporu.pdf adresinden 08.11.2021 tarihinde alınmıştır.
- Sarpkaya, R. (2005). Sınıfın ilişki düzenini oluşturma. H. Kıran (Edt.). İçinde *Etkili sınıf yönetimi*. (ss183-214). Ankara:Anı Yayıncılık.
- Tarter, C. J., Sabo, D. ve Hoy, W. K. (1995). Middle school climate, faculty trust and effectiveness: A path analysis. *Journal of Research and Development in Education*, 29 (1), 41–49.
- Terzi, R. A. (2002). Sınıf yönetimi açısından etkili öğretmen davranışları. *Milli Eğitim*, 155-156. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/155-156/terzi.htm adresinden 08.11.2021 tarihinde alınmıştır.
- Yıldız, E. (2020). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında uzaktan eğitim öğrencilerinin topluluk hissine etki eden faktörlerin incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 8(1), 180-205. DOI:10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.9m

EĞİTİMDE FIRSAT EŞİTLİĞİ ÜZERİNE BİR SENTEZ

A SYNTHESIS STUDY ON EQUAL OPPORTUNITY IN EDUCATION

Sakine GÜMÜŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
skngumus94@gmail.com, Orcid No: 0000- 0002-6354-0624

Rasim TÖSTEN

Doç. Dr. Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü,
rasimtosten@hotmail.com, Orcid No: 0000-0001-5135-7286

ÖZET

Fırsat eşitliği, sunulan hizmetlerden eşit bir şekilde faydalanabilmeyi ifade eder. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda milli eğitimin ilkelerinden biri de fırsat eşitliğidir. Fırsat eşitliği, ülkelerin yönetim biçimi, gücü, kalkınmışlığı, eğitim altyapısı ve daha birçok parametre hakkında fikir verebilir. İçinde bulunduğumuz salgın döneminde birçok ülke fırsat eşitliğini daha da tartışır hale gelmiştir. Kimi ülkeler salgının eğitime yansımalarında kolaylıkla başa çıkarken kimileri de büyük kayıplar vermiştir. Fırsat eşitliği çok geniş anlamda ele alınabilecek bir olgudur. Her toplumun sınırlılıkları bilimsel araştırmaların konu ve kapsamını da etkileyecektir. Bu bağlamda Türkiye’de ulusal düzeyde yapılan bilimsel araştırmalara bütüncül gözle bakmaya ihtiyaç vardır. Türkiye’de bilim insanlarının eğitimde fırsat eşitliğini nasıl gördüğü, hangi temalarda çözüm aradığı, hangi yöntemlerle veri elde ettiği, hangi tartışmalara girdiği ve neler önerdiği bu araştırmanın odak konusudur. Bu çalışma, ulusal düzeyde eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan bilimsel araştırmaların incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesinde Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği üzerinde çalışılan yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve makaleler incelenmiştir. Bu kapsamda, 1993- 2020 yılları arasında yapılan 50 çalışma araştırmaya dâhil edilmiştir. İncelenen tezlerin tespit edilmesinde ve seçilmesinde Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Tarama Merkezi veri tabanından yararlanılmıştır. İncelenen makalelerin tespit edilmesinde ise Google Akademik ve Dergi Park’ın veri tabanlarından yararlanılmıştır. Tez çalışmaları ve makalelerden elde edilen veriler; araştırmaların amacı, kullanılan yöntem, veri toplama araçları, araştırmalarda elde edilen sonuçlar ve araştırmacıların önerileri açısından değerlendirilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucuna göre; Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği bağlamında ele alınan çalışmalarda “eşitsizlik” probleminde vurgu yapıldığı görülmüştür. Öne çıkan temalar şu şekildedir: politika, sosyo-ekonomik durum, sınav, öğretmen-öğrenci tutumu, kurslar, sosyal adalet, cinsiyet, bölge, yükseköğretim, okul, öğretmen, eğitimin niteliği. Araştırma bulgularından hareketle sonuçlar yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fırsat Eşitliği, Eşitlik, Eğitimde Fırsat Eşitliği

ABSTRACT

Equal opportunity means to benefit from the services offered equally. One of the principles of national education in the National Education Basic Law (No. 1739) is equality of opportunity. Equality of opportunity can give an idea about the management style, power, development, education infrastructure and many other parameters of the countries. During the current epidemic period, many countries have become even more debatable about equality of opportunity. While some countries easily coped with the reflections of the epidemic on education, others suffered great losses. Equality of opportunity is a phenomenon that can be handled in a very broad sense. The limitations of each society will also affect the subject and scope of scientific research. In this context, there is a need for a holistic view of scientific research conducted at the national level in Turkey. The focus of this research is how scientists in Turkey see equality of opportunity in education, in which themes they seek solutions, by which methods they obtain data, in which discussions they enter and what they propose. This study has been prepared with the aim of examining the scientific researches on equality of opportunity in education at the national level. In order to obtain the research data, master's theses, doctoral theses and articles on equality of opportunity in education in Turkey were examined. In this context, 50 studies conducted between 1993 and 2020 were included in the research. The database of the National Thesis Scanning Center of the Higher Education Institution was used in the identification and selection of the theses. The databases of Google Scholar and Journal Park were used to determine the articles examined. Data obtained from thesis studies and articles; The purpose of the researches, the method used, the data collection tools, the results obtained in the researches and the suggestions of the researchers were evaluated. Content analysis was used to analyze the data. According to the results of the research; It has been observed that the problem of "inequality" is emphasized in studies in the context of equality of opportunity in education in Turkey. The prominent themes are as follows: policy, socio-economic status, examination, teacher-student attitude, courses, social justice, gender, region, higher education, school, teacher, quality of education. Based on the research findings, the results were discussed.

Keywords: Equal Opportunity, Equality, Equal Opportunity in Education

GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim hakkını kişinin en temel hakkı bağlamında ele almaktadır. Eğitim alma, kişi açısından bir hak ve devlet içinse bir ödev olarak ele sosyal devlet anlayışının gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim hakkı, bireylerin bu hizmeti elde edebilmesi için gerekli ortamın sağlanması ve kişiyi eğitimden yoksun bırakan engellerin devlet eliyle kaldırılmasıdır (Tunç, 1969: 19). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre eğitim hakkı, kişinin toplumsal yaşamı içindeki sosyal ve ekonomik etkinlikleri ile ilgili kamu hakkı bağlamındadır. Bu nedenle eğitim hizmetleri, devletin planlamalarına dâhil edilmiştir. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak eğitim hakkı beraberinde fırsat eşitliğini de getirmektedir. Fırsat eşitliği 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na güvence altına alınmıştır. Buna göre "eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır." ifadesi 8. maddede yer almıştır. Bu ilkenin amacı, gençlerin sosyal statü ve rollerini kazanmalarında karşılarına çıkan sosyal ve ekonomik imtiyazları ortadan kaldırmaktır. Böylelikle birey istidat ve kabiliyetlerine göre toplumda yer tutma, kendilerini gerçekleştirebilme imkânlarına sahip olacaklardır (Ergün, 1997, 184).

Eğitimde fırsat eşitliği ya da eşitsizliği konusu başlı başına ele alınması gereken önemde görülmelidir. Nitekim fırsat eşitliğinin sağlanmasında sosyal, politik, ekonomik ve kültürel birçok unsur bu sürecin bağlamlarıdır (Balcı, 2001). Fırsat eşitliği, ülkelerin yönetim biçimi, gücü, kalkınmışlığı, eğitim altyapısı ve daha birçok parametre hakkında fikir verebilir. İçinde bulunduğumuz salgın döneminde birçok ülke fırsat eşitliğini daha da tartışır hale gelmiştir. Kimi ülkeler salgının eğitime yansımalarında kolaylıkla başa çıkarken kimileri de büyük kayıplar vermiştir. Fırsat eşitliği çok geniş anlamda ele alınabilecek bir olgudur. Her toplumun sınırlılıkları bilimsel araştırmaların konu ve kapsamını da etkileyecektir. Türkiye gerek coğrafi koşulları gerekse sosyal dokusu bakımından geniş ve zengin bir ülkedir. Ülkenin kalkınma hamleleri ve hızla değişen dünya düzenine uyum çabası fırsat eşitliğinin temininde birtakım sorunları doğurmuştur. Türkiye'nin farklı bölgeleri karşılaştırıldığında eğitim hizmetlerinin bireylere eşit bir şekilde sunulmadığı gerçeği ile karşılaşılacaktır. Uluslararası ve ulusal standartlarda ülkenin bölgeleri arasındaki karşılaştırmalar apaçık bir şekilde eğitimde fırsat eşitsizliği sorununu işaret etmektedir. Bu durum da eğitimde fırsat eşitliği ve sosyal adalet kaygısını beraberinde getirmektedir (Canöz, 2014).

Türk eğitim sisteminin temel yapısı, ülke nüfusu, zorunlu eğitim kapsamında yer alan kişi sayısı, eğitime ayrılan kaynak, öğretmen sayısı, okul sayısı, liselere geçiş vb. konuların Türkiye'de sık tartışma konusu olması aslında eğitimde fırsat eşitliğinin de tartışılmasına olanak sağlamıştır. Örneğin fırsat eşitliği ilkesine desteklemek adına maddi imkânları yetersiz başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim basamaklarına kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla, devletin mali imkânlarına göre parasız yatılı, burs, kredi ve benzeri yollarla gerekli yardımlar yapılması bunlardan bazılarıdır (Sarier, 2010, 109-110).

Bireylere eşit eğitim şansının sağlanması denilince, kaynaklara ulaşabilme ya da onlardan yararlanma imkânının verilmesi akla gelmektedir. Devletin eğitim açısından sunduğu imkânlardan her birey eşit olarak yararlandığında, fırsat eşitliği belli bir oranda sağlanmış olmaktadır. Bu sunulan imkânlardan yararlanılmaması, eğitimde fırsat eşitsizliğine yol açmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için, bireye bunun gereği olan maddi imkânların sunulması gerekmektedir, başka bir deyişle bu imkânlar bireylerce devletten

istenebilmelidir. Aksi halde hukuksal olan fırsatta eşitlik olgusu eşitliğe dönüşmez (Tunç, 1969, 16).

Kavram olarak eğitimde fırsat eşitliği, ayırım yapılmaksızın toplumun tüm bireylerine, yeteneklerini en uygun biçimde geliştirmede eğitim hizmetlerinden eşit ölçüde yararlanma şansının verilmesi şeklinde tanımlanabilir. Eğitimde fırsat eşitliğinden bahsedebilmek için, insanların hukuk önünde eşit eğitim alma hakkına sahip olmalarının yanında bu hakkı kullanabilme imkânlarının da olması gerekmektedir (Kandemir ve Kaya, 2010: 560). Eğitimde fırsat eşitliği kavramı, eğitime erişebilirlik ile ilişkilidir. Eğitimde fırsat eşitliği eğitim için gerekli olan ortamın sağlanması, gerekli kurumların bulunması ve erişilebilir olmasını kapsar. Bununla birlikte, dikey eşitlik, yatay eşitlik ve kuşaklar arası eşitlik olmak üzere üç farklı eşitlikten söz edilebilir (Şişman ve Turan, 2003). Eğitimde yatay eşitlik, eğitimden yararlanan çocukların eşit uygulamalara maruz kalmasını; eşit uygulamaların, eşit statüde bulunmayan kişilere sunulması dikey eşitliği; eşitsizliğin kuşaklar arası geçişinin azaltılması da kuşaklar arası eşitliği ifade eder.

Eğitimde fırsat eşitliği konusu kalkınma planlarında da yer almıştır (Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018, 42). Yine bu konu Türkiye'nin 2023 ve 2053 hedeflerine ulaşmasında önemli bir eşik olarak görülebilir. 2023 Vizyon belgelerinde kaliteli eğitime erişimin, eğitim sisteminin temel sorun alanlarından biri olduğu belirtilerek, eğitime erişimde fırsat eşitliğini sağlamak; iller ve okullar arasındaki beşeri ve fiziksel altyapı farklarını azaltmak; eğitimde sosyal adaleti gerçekleştirecek politikalar izlemesi gündeme alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de ulusal düzeyde yapılan bilimsel araştırmalara bütüncül gözle bakmaya ihtiyaç vardır. Türkiye'de bilim insanlarının eğitimde fırsat eşitliğini nasıl gördüğü, hangi temalarda çözüm aradığı, hangi yöntemlerle veri elde ettiği, hangi tartışmalara girdiği ve neler önerdiği bu araştırmanın odak konusudur.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan lisansüstü tezlerin ve makalelerin incelenmesidir. Araştırmanın bu temel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmaları ve makalelerde hangi temalara odaklanılmıştır?
2. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmaları ve makalelerde hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?
3. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmaları ve makalelerde hangi sonuçlara ulaşılmıştır?
4. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmaları ve makalelerde yer alan öneriler nelerdir?

YÖNTEM

Bu araştırmada, Türkiye'de 1993- 2020 yılları arasında eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılmış yüksek lisans tezlerinin, doktora tezlerinin ve makalelerin analiz edilmesi amacıyla nitel araştırma tekniklerinden meta sentez yöntemi kullanılmıştır. Meta sentez yöntemi, belirli bir alanda veya benzer konularda yapılan çalışmaların ortak noktalarının bütüncül gözle değerlendirilmesi ve çalışmalar arasındaki farklılıkları belirlemeye hizmet eden yorumlayıcı bir yöntemdir (Gökdemir ve Dolgun, 2020). Meta etnografi, meta çalışmalar, tematik içerik analizi olarak da ifade edilen meta sentez yöntemi, herhangi bir konuda yapılan çalışmaların derinlenmesine incelenmesine olanak sağlar (Kahyaoğlu, 2016; Aküzüm ve Özmen, 2013).

Türkiye’de, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve makalelerin belirlenmesinde “eğitimde fırsat eşitliği”, “fırsat eşitliği”, “eğitimde eşitlik” ve “eşitlik” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında verilerin toplanması amacıyla, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılmış lisansüstü tezler ve doktora tezleri ve makaleler belirlendikten sonra bir klasöre kaydedilmiştir. Klasöre kaydetme sırasında, söz konusu çalışmaların özet bölümleri okunmuş, ardından çalışmalar başlık ve türlerini belirtecek şekilde kodlanarak kaydedilmiştir. Kodlama yapılırken, yüksek lisans tezleri YT, doktora tezleri DT ve makaleler M ile kodlanmış ve kodlar çalışmaların sıra numarası ile kaydedilmiştir. Örneğin, DT1 kodu, söz konusu çalışmanın bir doktora tezi olduğunu ve sıralamada birinci olduğunu göstermektedir. Makale çalışmaları için de benzer bir kodlama tercih edildiği için M8 kodlu bir çalışmanın bir makale olduğu ve sekizinci sırada kaydedildiği anlaşılmalıdır.

Araştırma, Türkiye’de 1993- 2020 yılları arasında, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan 7 doktora tezi, 15 yüksek lisans tezi ve 28 makaleyi kapsamaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerine Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Tarama Merkezi’nin (YÖKTEZ) veri tabanından erişilmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yazılan makalelere ise, Google Akademik ve Dergi Park veri tabanından erişilmiştir. Buna göre, öncelikle Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Tarama Merkezi’nin (YÖKTEZ) veri tabanından anahtar kelimeler üzerine tarama yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda; fırsat eşitliği kavramı ile ilgili 22, eğitimde fırsat eşitliği kavramı ile ilgili 6, eğitimde eşitlik kavramı ile ilgili 2 ve eşitlik kavramı ile ilgili 348 tez çalışması belirlenmiştir. Belirlenmiş bulunan tüm tezler tek tek gözden geçirilmiş ve eğitim alanında olan yüksek lisans ve doktora tezleri seçilmiştir. Daha sonra araştırma kapsamında incelenecek tezlerin belirlenmesi amacıyla tezlerin özet kısımları gözden geçirilmiş ve eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılmış bir çalışma olduğuna karar verilen tezler seçilmiştir.

Tezlerin seçiminde, tez içerisinde “fırsat eşitliği”, “eğitimde fırsat eşitliği”, “eğitimde eşitlik” ve “eşitlik” anahtar kelimelerinin bulunması, söz konusu araştırmaların eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapıldıklarına karar verilmesi yeterli kabul edilmemiştir. Çünkü söz konusu kavramların içerisinde yer aldığı tezlerin çoğunun farklı konuları kapsadıkları belirlenmiştir. Bu nedenle araştırmaya dâhil edilecek yüksek lisans ve doktora tezlerin belirlenmesinde ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme; belli bir konuda yapılacak araştırmalar için araştırma öncesinde belirlenmiş bulunan bir veya birden fazla ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu bağlamda, bu araştırma kapsamında incelenecek yüksek lisans ve doktora tezlerinin belirlenmesinde kullanılan ölçütler şunlardır: i) Tezlerin, “fırsat eşitliği”, “eğitimde fırsat eşitliği”, “eğitimde eşitlik” ve “eşitlik” kelimelerini içermesi, ii) tezlerin eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılması, iii) tezlerin Türkiye’de yapılması.

Araştırma kapsamına dâhil edilen 28 makalenin seçilmesinde de benzer bir yaklaşım sergilenmiş, ancak araştırmaya dâhil edilecek makalelerin araştırılmasında yalnızca “eğitimde fırsat eşitliği” anahtar kelimesi kullanılmıştır. Seçimi yapılan ve kodlanarak bilgisayar ortamına kaydedilen yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve makalelerin; amaç, yöntem, sonuç ve öneriler kısımları okunmuştur. Okuma sırasında araştırma kapsamında olduğu değerlendirilen veriler araştırmanın kod numarası ile birlikte veri setine aktarılmıştır. Veri seti, bu araştırma kapsamında belirlenmiş bulunan alt problemler dikkate alınarak bölümlendirilmiştir. Veri setine kaydedilmiş bulunan bölümler okunmuş ve elde edilen bulgular araştırma amacına uygun tablolar ile gösterilmiştir. Oluşturulan tablolarda eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılmış

makaleler, yüksek lisans tezleri ve doktora tezlerinin benzer ve farklı yönleri aktarılmıştır. Bu nedenle, araştırmadaki tablolarda frekanslara yer verilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın birinci alt problemi olarak belirlenen “Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmaları ve makalelerde hangi temalara odaklanılmıştır?” sorusuna yönelik olarak elde edilen bulgular alt temalara bölünmüş şekilde Tablo 1a ve Tablo 1b’de verilmiştir.

Tablo 1a. Eğitimde Fırsat Eşitliği Konusunda Yapılan Araştırmaların Temel Hedefleri

Amaç	Tez kodu	Alt tema	Alt tema frekans
1963 – 2009 yılları arasında Türk Eğitim Sisteminin ilköğretim sistemine ilişkin öğretmen atama politikalarını, fırsat eşitliği açısından amaçlı bir yenileşme stratejisine dönüşümünü incelemek.	DT3		
Türkiye’de on iki yıllık zorunlu eğitime geçildikten sonra eğitimde fırsat eşitliğinin temel göstergeler bazında mevcut durum incelenerek, gelecekte olası durumlarının tahmini ve fırsat eşitliğinin sağlanabilmesine yönelik politika önerilerinde bulunmaktadır.	DT4	POLİTİKA	4
2003-2013 yılları arasında eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik uygulanan politikaların belirlenmesi	YT7		
Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği konusunda kamu politikalarının belirlenmesi	M2		
Okul sosyoekonomik statüsü ve matematik başarıları arasındaki ilişkiyi incelemektir	DT2		
Öğrenciler arasında sosyoekonomik açıdan fırsat eşitsizliğinin olup olmadığını ortaya koymak ve bu fırsat eşitsizliğinin boyutlarını açıklama	YT6		
Öğrencilerin sosyoekonomik durumu, matematik öğrenmeyi sevmeleri ve okullarının akademik başarıya önem vermelerinin TIMSS 2011 çalışmasına katılan Türkiye örneklemindeki sekizinci sınıf öğrencilerinin matematik başarıları üzerindeki etkilerini incelemesi.	YT11		
Sınıfa devam eden öğrencilerin akademik başarıları ile ailelerinin sosyo ekonomik özellikleri, akademik ortamlarda olumsuz değerlendirilme korkusu, akademik risk alma davranışları, sınıf mevcudu ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı değişkenleri arasındaki çok düzeyli yapısal ilişkinin belirlenmesi.	DT5	SOSYO-EKONOMİK DURUM	6
Sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkısı olan eğitimde fırsat eşitliği olgusunun Türkiye’de mevcut olup olmadığını, bireylerin ve toplumun sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkısının saptanması	YT8		
Öğrencilerin somut düşünme yetenekleri; cinsiyet, sınıf, sosyo- ekonomik seviye, okul türü, okul öncesi eğitim alma ve annenin ev dışında çalışması gibi değişkenlere göre farklılaşma durumlarının belirlenmesidir.	M15		
Ortaöğretime giriş sınavları (OKS-SBS) ve PISA sonuçlarının değerlendirilmesi ve bu bağlamda Türkiye’de bireylere eğitimde ne derecede fırsat eşitliği sağlanabildiğinin incelenmesi amaçlanmaktadır.	M19	SINAV	2
PISA, TIMSS ve PIRLS gibi uluslar arası sınavlarının eğitimde fırsat eşitliği bağlamında incelenmesi	M3		
Empati eğitim programlarının ilköğretim öğrencilerinin kaynaştırma öğrencilerine tutumlarına etkisi	YT15	ÖĞRETMEN-ÖĞRENCİ TUTUMU	3
Öğretmen adaylarının demokrasi ve çok kültürlü eğitime ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi	M5		
Akademisyenlerin çok kültürlü eğitime ilişkin tutumlarının belirlenmesi	M17		
Milli Eğitim bünyesinde açılan destekleme ve yetiştirme kurslarının etkililiğinin belirlenmesi ve eğitimde fırsat eşitliği kapsamında incelenmesi.	M20		
Destekleme ve yetiştirme kurslarının yararları, süreçte yaşanan sorunlar ve bu sorunlara çözüm bulmak.	M21		
Eğitimi destekleme ve yetiştirme kurslarına devam eden 8.sınıf öğrencileri ile söz konusu bu kurslarda görev alan ortaokul öğretmenlerinin uygulamaya ilişkin görüşlerinin neler olduğunu belirlemektir.	M23	KURSLAR	4
Dershanelerin kapatılmasının ardından MEB tarafından açılan destekleme ve yetiştirme kurslarının fırsat eşitliği ve bu kurslarda yaşanan sorunların çözümüne yönelik yönetici, öğretmen ve öğrencilerin görüşlerini ortaya çıkarmaktır.	M25		

Öğrencilerinde sosyal adalet ve eşitlik değerlerine ilişkin farkındalık ile problem kurma becerisinin nasıl geliştirilebileceğinin ve uygulamada karşılaşılan sorunların nasıl giderilebileceğinin incelenmesi.	DT1	SOSYAL ADALET	3
Sosyal devlet bağlamında yüksek öğrenim kredi ve burs imkanlarının eğitimde fırsat eşitliğini sağlamadaki rolü	YT14		
Fen Bilimleri öğretmenlerinin sosyal adalet ve eşitlik kavramlarına ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi	M28		
Eğitimde fırsat eşitliği ile cinsiyet ayrımı faktörü arasındaki ilişkinin belirlenmesi	M11	CİNSİYET	2
Okul öncesi eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ülkemizdeki çalışmaların derlenerek toplumsal cinsiyet kavramını okul öncesi eğitim üzerinden değerlendirmektir	M26		

Tablo 1b. Eğitimde Fırsat Eşitliği Konusunda Yapılan Araştırmaların Temel Hedefleri (Devamı)

Amaç	Tez kodu	Alt tema	Alt tema frekans
Köy-kent, kadın-erkek ve bölgeler bazında okullaşma oranlarında eğitimde fırsat eşitliği	M1	BÖLGE	2
Türkiye de yükseköğretime geçişte bölgeler arası eşitsizliği ortaya koymaya çalışan ve var olan durumunu ortaya koyan bu araştırma mevcut durumun incelenmesi.	M9		
Öğrencilerinin eşitlik ilkesi çerçevesinde istihdam, toplumsal yaşam ve yükseköğretime ilişkin görüş ve beklentilerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.	YT3	YÜKSEK ÖĞRETİM	3
Yükseköğretime geçişte fırsat eşitliğinin genel görünümünün belirlenmesi.	YT4		
Yüksek öğretime geçişte fırsat eşitliğinin genel görünümünün belirlenmesi	YT12		
Öğretmenlerin eğitime inanma düzeylerini belirlemek ve öğretmenlerin eğitime inanma durumlarının okul kademesi, kıdem, eğitim durumu, yöneticilik yapmış olma, karamsar ya da iyimser olma değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını	M13	OKUL	5
Genel liselerle fen lisesi öğrencilerinin okullarında yaşadıkları fırsat ve imkân eşitliği uygulamalarına ilişkin algılarını ortaya çıkarmaktır.	M16		
Dezavantajlı okullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişkileri belirlemektir.	M22		
Ortaokulların eğitimsel kaynaklarının fırsat ve imkan eşitliği yönünden değerlendirilmesi	M27		
Türk ortaöğretim okul kuruluş sistemini fırsat eşitliği açısından değerlendirilmesi	M6		
Matematik öğretmeni adaylarının “ <i>Özel Eğitim</i> ” dersinden beklentilerine ve kaynaştırma eğitiminde matematik uygulamalarına ilişkin kazanımlarını ve süreçte karşılaştıkları problemleri ortaya çıkarmaktır	M4	ÖĞRETMEN	7
FATİH projesi hakkında öğretmenlerin görüş ve deneyimlerinin saptanması.	M7		
Öğretmen adaylarının çok kültürlülük ile ilgili algılarını belirlenmesi	M12		
Öğretmen adaylarının özel eğitime ilişkin metaforik algılarının incelenmesi	M14		
Öğretmenlerin eşitlik algıları ile yabancılaşma düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktır	YT10		
Öğretmenlerin etkili iletişim ortamı yaratma ve iletişimde fırsat eşitliğini sağlama becerilerinin incelenmesi.	YT2		
Eğitimde BİT kullanımının eşitlik ilkesi temelinde yönetici ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi.	YT9		
Eğitimde eşitlik sorunu ve post-moderndeki dönüşümünün Türkiye örneği bakımından incelenmesi.	DT6	EĞİTİM	8
Eğitim sürecinin temel unsurlarının, eşitsizlikleri giderme noktasında beklentileri karşılamadığını, aksine bu unsurların toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmeye dönük bir mekanizma oluşturduğunu ortaya koymak.	DT7		
Eğitimde Fırsat eşitliği kavramının kamusal işlevler ve kamusal müdahaleler kapsamında incelenmesi.	YT1		

Özel eğitim hizmetlerine yapılan yatırımların ve ayrılan kaynakların eğitimde fırsat eşitliği bağlamında değerlendirilmesi.	YT5
Eğitim süreci içerisinde mesleki seçimde ve kariyer belirlemede bireyin sahip olduğu kültürel sermaye düzeyinin ve fırsat eşitliğinin mesleki tercihlerine etkisi	YT13
Üstün yetenekli çocukların eğitim ihtiyaçlarının ve uygulamaların mevcut durumu ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde ortaya konulacak ve hak ihlalleri bağlamında Türkiye’de üstün yetenekli çocukların eğitimi tartışılacaktır.	M10
Hemşirelik öğrencilerinin akademik yaşantılarına katkılarının belirlenmesi.	M24
Uzaktan eğitimin gelişim sürecinde rol alan önemli olayları belirlemesi ve uzaktan eğitimin gelişiminin haritalandırılması.	M18

Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan araştırmaların amaçları Tablo 1a ve Tablo 1b’de görüldüğü üzere; politika, sosyoekonomik durum, sınav, öğretmen-öğrenci tutumu, kurslar, sosyal adalet, cinsiyet, bölge, yükseköğretim, okul, öğretmen ve eğitim olmak üzere 12 alt temaya ayrılmıştır. Temalar, araştırmaların temel amaç cümlesi içerisinde yer alan ve vurgulanan kavramlar esas alınarak düzenlenmiştir. Buna göre; eğitim, öğretmen ve sosyoekonomik durum temaları, eğitimde fırsat eşitliği üzerine yapılan araştırmalarda en çok incelenen temalar olmuştur.

Tablo 1a ve Tablo 1b’de görüldüğü üzere, Türkiye’de yapılan ve “eğitimde fırsat eşitliği” ile ilgili olan yüksek lisans ve doktora tezleri ile makalelerde birbirinden farklı amaçlar ile araştırmalar yapılmıştır. Öte yandan eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinde yer alan araştırma amaçları makale çalışmalarının amaçları ile karşılaştırıldığında; tezlerde, sosyoekonomik temasının “eğitimde fırsat eşitliği” konusunda önemli bir yer edindiği görülmektedir. Nitekim bu araştırma kapsamında incelenen 7 doktora tez çalışmasından, DT2, DT5 kodlu tezler ile 15 yüksek lisans çalışmasından YT6, YT8, YT11 kodlu tezlerde araştırmanın temel amaç cümlesi içerisinde “sosyo-ekonomik” kavramı geçmektedir. Ancak bu araştırma kapsamında, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan 28 makale çalışmasının yalnızca birinde (M15), araştırma amacı cümlesi içerisinde “ sosyo-ekonomik” kavramı geçmektedir.

Tablo 1a ve Tablo 1b genel olarak değerlendirildiğinde, eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili önemli kavramların araştırma amacı kapsamında irdelendiği saptanmıştır. Öte yandan, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları ile makalelerde “fırsat eşitliği” ve “eşitlik” kavramlarının araştırma amaçlarının bağımlı değişkeni veya bağımsız değişkeni olduğu tespit edilmiştir. Tablo 1a ve Tablo 1b incelendiğinde; öğrencilerin eşitlik algıları, okulların sosyoekonomik düzeyleri, öğretmen atama politikaları ve 12 yıllık zorunlu eğitim temaları eğitimde fırsat eşitliği ile ilgili doktora tez çalışmalarının kapsamında incelenen temel unsurlardan olmuştur.

Tablo 1a ve Tablo 1b’de görüldüğü üzere, eğitimde fırsat eşitliği üzerine yazılan yüksek lisans tezlerinde, araştırma amacı belirlenirken; kamusal işlev ve kamusal müdahaleler, etkili iletişim ortamı, yükseköğretime geçiş, özel eğitim hizmetleri, ekonomik kalkınma, bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı, öğretmenlerin yabancılaşma düzeyleri, kültürel sermaye, kredi ve burs programları ve empati eğitim programları gibi birbirinden farklı temalarda birbirinden farklı değişkenlerin eğitimde fırsat eşitliği kapsamında incelendiği tespit edilmiştir.

Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan makale çalışmalarında yer alan kategoriler ve amaçlar incelendiğinde de, eğitimde fırsat eşitliğinin temel göstergesi olarak kabul edilen bazı unsurların farklı çalışmalarda ele alındığı tespit edilmiştir. Tablo 1a ve Tablo 1b genel olarak değerlendirildiğinde; kaynaştırma eğitiminde matematik uygulamaları, üstün yetenekli çocukların eğitim ihtiyaçları, destekleme ve yetiştirme kurslarının, örgütsel bağlılık düzeyleri ile örgütsel sessizlik, okulların eğitsel kaynaklarının, demokrasi ve çok kültürlü eğitime ilişkin tutumlarının, okullaşma oranları, FATİH projesi, çok kültürlülük ve PISA, TIMSS ve PIRLS sınavları gibi ögelerin makalelerde eğitimde fırsat eşitliği kapsamında tartışıldığı görülmektedir.

Tablo 2. Eğitimde Fırsat Eşitliği Konusunda Yapılan Bilimsel Çalışmalarda Tercih Edilen Araştırma Yöntemleri

Araştırma Yöntemi	Araştırma Kodu	F
Nicel	TD5, YT2, YT7, YT10, YT11, YT14, YT15, M8, M11, M12, M13, M15, M16, M17, M20, M22, M27	17
Nitel	TD6, YT1, YT4, YT5, YT6, YT8, M1, M2, M3, M4, M6, M7, M9, M10, M18, M19, M21, M23, M24, M25, M26, M28, M14	23
Karma	DT2, DT1, DT3, DT4, DT7, YT3, YT9, YT12, YT13, M5	10
Toplam	50	50

Tablo 2’de görüldüğü üzere Türkiye’de, “eğitimde fırsat eşitliği” konusunda yapılan yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve makalelerde en çok tercih edilen araştırma yöntemi 23 frekans ile nitel yöntemler olmuştur. Öte yandan, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan 50 çalışmadan 10 tanesinde karma yöntemlerin kullanıldığı saptanmıştır. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemleri araştırmaların veri toplama araçlarının belirlenmesinde de etkili olmuştur.

Araştırmanın üçüncü alt problemi olarak belirlenen “Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmaları ve makalelerde hangi sonuçlara ulaşılmıştır?” sorusuna yönelik olarak elde edilen bulgular Tablo 3a ve Tablo 3b’de verilmiştir.

Tablo 3a. Eğitimde Fırsat Eşitliği Araştırmaları Sonucunda Elde Edilen Bulgular

Amaç	Tez kodu	Alt tema	Alt tema frekans
Türkiye'de yükseköğretime girişte bölgeler arası farklılık olduğu gibi iller arası farklılık da görülmektedir.	M9	YÜKSEK ÖĞRETİM	3
Yükseköğretime geçişte cinsiyet açısından eşitlik sağlanmamıştır.	YT12		
Yüksek öğrenim kredi ve burs imkanları, eğitimde fırsat eşitliğini	YT14		
Destekleme ve Yetiştirme Kursları, öğrenciler arasında fırsat eşitliği sağlamaktadır.	M20 M21	KURS	4
Destekleme ve yetiştirme kursları fırsat eşitliğinin sağlanması açısından önemlidir. Ancak kurslarda ,kaynak eksikliği, devamsızlık gibi sorunlar mevcuttur.	M23 M25		
Endüstri meslek liselerinde çoğunlukla erkeklerin olması, bu okullarda fırsat eşitsizliği ve cinsiyet ayrımının ön planda olduğu görülmektedir	YT3		
Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının önündeki en başta gelen engellerden biri olarak cinsiyet ayrımı faktörü açığa çıkmıştır.	M11	CİNSİYET	4
Eğitim-öğretim kademesi yükseldikçe okullaşma oranı kızlar aleyhine azalmaktadır. Bu bağlamda kızların, eğitim hakkında daha az yararlandığı ve dolayısıyla eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmadığı söylenebilir.	M19		
Türk Eğitim Sisteminde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin okul öncesinden başlayarak eğitimin tüm kademe ve düzeylerine yaygın şekilde var olduğu görülmektedir	M26		
Okul ve program türü gibi eğitimsel farklılaşmalar sosyoekonomik durum ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi aracılık etmektedir.	DT4	SOSYO-EKONOMİK DURUM	6
Okullar düzeyinde sosyoekonomik düzey değişkeni akademik risk alma davranışını üzerinden dolaylı olarak etkilemektedir.	DT5 YT6		
Giresun ilinde eğitim alanında öğrenciler arasında sosyoekonomik açıdan fırsat eşitsizliği olduğu söylenebilir.	YT11		
Sosyoekonomik düzey akademik başarıya daha çok önem veren bir okul ortamının oluşmasına yardımcı olarak okulların daha başarılı olmalarına katkı sağlamaktadır.	DT7 M15		
PISA sınavları; sosyo-ekonomik farklar bağlamında okullar arası başarımların korelasyon yöntemiyle analizini sağlamaktadır. Böylece eğitimde eşitlik olgusunun çıktıları, bireysel dezavantajlar bağlamında ortaya konulmaktadır.	YT8	SINAV	2
Uluslararası sınavlara katılma ve devamlılığı ülkeler için gerekli olduğu düşünülmektedir.	M3	MESLEK	4
Üniversiteye giriş, sosyal ve sportif faaliyetler ve toplumsal statü açısından, genel liseler meslek liselerine oranla daha iyi görünür. Ancak meslek lisesi mezunları iş bulma ve iş bulduktan sonra ücret düzeyi açısından kendilerini genel liseye oranla daha iyi buldukları görülmektedir.	DT3		
Engelli çocuklara mesleki eğitim imkanlarının sunulmasını ve toplumla kaynaşabilmelerine yönelik faaliyetlerin artırılması için devletten yatırım yapmasını beklenmektedir.	YT5		

Temel eğitim sonrasında eğitim sisteminin biri pratik, diğeri teorik olarak nitelenen iki kola ayrılmıştır. Pratik dalın mesleksel eğitimi, teorik dalın da akademik eğitimi temsil ettiği belirlenmiştir. M6

Öğrencilerin mesleki seçim algılarında, herkes açısından geçerli ortak bir hiyerarşik yapılanma bulunur. YT13

Tablo 3b. Eğitimde Fırsat Eşitliği Araştırmaları Sonucunda Elde Edilen Bulgular(Devamı)

Amaç	Tez kodu	Alt tema	Alt tema frekans
Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye’de eğitimde fırsat eşitsizliğinin olduğunu yansıtan bölgelerden biridir.	YT4		
Uşak ve Ardahan illeri merkez ilçeleri arasında fırsat eşitliği algısında şehre göre anlamlı bir farklılık görülmüştür	YTY		
Kent-köy ve kadın-erkek arasında oku U.şmaoranı yönünden oldukça büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır.	M1	BÖLGESEL FARKLILIK	5
Gelir dağılımı bozukluğu nedeniyle Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği sağlanamamıştır.	YT1		
Türkiye’de bölgeler arasında çok önemli yapısal farklılıkların olması ve hızlı nüfus artışı eğitimde fırsat eşitliği arayışlarını güçleştirmektedir	M2		
<i>Özel Eğitim</i> ” dersinin öğretmen adaylarına olumlu katkıları olduğu ve öğretmenlerin eğitimde fırsat eşitliği düşüncelerini etkilediği belirlenmiştir.	M4		
Öğretimin bireyselleştirilmesi sürecinde ders öncesi, dersi sürdürürken ve ders dışında gerçekleştirilen etkinliklerle ilgili olarak okulöncesi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adaylarının görüşlerinin diğer bölümlerde öğrenim gören öğretmen adaylarına göre anlamlı biçimde farklılaştığı tespit edilmiştir.	M8	DERS	3
Öğretmenlerin tamamının Fen Bilimleri dersin öğretimi kapsamında eşitlik olmadığı görüşünü ortaya koymuşlardır.	M28		
Sınıf öğretmenleri, iletişimde fırsat eşitliği sağlamada kendilerini yeterli görmektedir.	YT2		
Öğretmenlerin eşitlik algıları ile yabancılaşma düzeyleri arasında negatif yönlü yüksek düzeyde ilişki tespit edilmiştir.	YT10		
Öğretmen adayları, demokrasi ve demokrasi eğitimi hususlarında çok kültürlü eğitimin içerdiği durumlara göre daha olumlu tutumlara sahiptir.	M5		
Öğretmenler, FATİH projesinin teknik yetersizliklerini en fazla yazılım yetersizlikleri alanında eleştirmektedir.	M7		
Öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitimi savunan, kültürel farklılıklara saygılı ve hoşgörülü oldukları ortaya çıkmıştır.	M17	ÖĞRETMEN	8
Öğretmen adayları normal gelişim gösteren öğrenciler gibi özel eğitim gerektiren her bireyin de eğitim haklarının olduğuna ve geliştirilebileceklerini düşünmektedir.	M14		
Köy okullarında görev yapan öğretmenlerin aynı okulda daha az süre çalıştıkları ve daha deneyimsiz oldukları, bu durumun eğitimde fırsat eşitliğini zedelediği sonucuna ulaşılmıştır	M27		
Kıdemi 20 yıldan fazla olan öğretmenlerin eğitimin çok yönlü gelişimi sağlama ve üst öğrenime hazırlama ile ilişkilendirilen amaçlarına ulaştığına diğer öğretmenlerden daha fazla inandıklarını göstermektedir.	M13		
Eğitim sisteminde uygulanan müfredat programları, öğrencilerin farklılaşmış öğrenme kapasiteleri göz önünde bulundurularak hazırlanmadığından; bu sistem üstün yetenekli öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir.	M10	SİSTEM	2
Uzaktan eğitim sistemleri eğitimde fırsat eşitliği açısından önemli bir unsurdur. Türkiye’de uzaktan eğitim sistemlerinde gelişmeler yaşanmaktadır.	M18		
Empati eğitim programları, çocukların kaynaştırma öğrencileri ile etkinlik tercih etme düzeyleri üzerinde olumlu etkiye sahiptir	YT15		
Erasmus Öğrenci Değişim Programı bu programdan daha fazla hemşirelik öğrencisinin faydalanabilmesi için; hemşire-lik okullarının Erasmus Koordinatörleri, üniversitelerin uluslararası ofisi ve yurtdışındaki hemşirelik okullarının Erasmus Koordinatör-leri arasında işbirliği yapabilir.	M24	PROGRAM	2
Eğitim ortamında BIT kullanımında eşitliğin sağlanması konusunda kesin bir görüşün olmadığına bu durumda tam olarak bir eşitliğin sağlanmadığı şeklinde ifade edilebilir.	YT9		
Matematik öğrenmede özgüven ile matematik başarısı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.	DT2	ÖĞRETİM	6
Örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik değişkenleri arasında güçlü ilişkiler olduğu belirlenmiştir.	M22		
Genel liseler öğrencilerine temel ihtiyaçları doğrultusunda akademik ilerleme imkânları sağlayamamaktadır.	M16		

Çok kültürlülük algı ölçeği, eğitimde fırsat eşitsizliği ile ilgili araştırmalarda ölçek olarak kullanılabilir. M12

öğrencilerin sosyal adalet ve eşitlik değerlerine ilişkin farkındalık düzeyleri ile problem kurma becerileri üzerinde olumlu etkiler yarattığı sonucuna ulaşılabilir. DT1

Türkiye’de eğitimde fırsatların eşitliği konusunu ele alan dokümanların ağırlıklı olarak kapitalist karakterli liberal / neo-liberal paradigma ile bu soruna çözüm aradıkları söylenebilir. DT6 **İÇERİK** **1**

Tablo 3a ve Tablo 3b’de eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan bilimsel çalışmalarda ulaşılan sonuçlar; yükseköğretim, kurs, cinsiyet, sosyoekonomik durum, sınav, meslek, bölgesel farklılık, ders, öğretmen, sistem, program, öğretim ve içerik olmak üzere 13 alt temaya ayrılmıştır. Araştırmalardan elde edilen sonuçların alt temalara göre sınıflandırılmasında, araştırmaların sonuç bölümlerinden ulaşılmıştır. Bu nedenle, araştırmaların temel amaçlarının belirlenmesinde başvurulan temalandırmadan bağımsız olarak alt temalar oluşturulmuştur. Bu kapsamda temaların oluşturulmasında, ilgili araştırmaların sadece sonuç kısımlarında verilen bilgiler temel alınmıştır. Öte yandan, Tablo 3a ile Tablo 3b’de verilen ve alt tema olarak verilen sonuçların elde edilmesinde, ilgili araştırmaların temel amaçları veya alt amaçlar bağlamında ulaşılan sonuçlardan yararlanılmıştır.

Tablo 3a ve Tablo 3b’den görüldüğü üzere, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan bilimsel araştırmalardan elde edilen sonuçlar arasında, “öğretmen” alt temasının 8 frekans ile en çok vurgulanan tema olduğu, ardından “öğretim” ve “sosyo ekonomik durum” alt temalarının 6’şar frekans ile vurgulandığı belirlenmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği kavramının öncelikle planlı eğitim(öğretim) faaliyetlerini ifade ettiği düşünüldüğünde ve planlı eğitim faaliyetlerin sunulmasında öğretmenlerin görev aldığı göz önüne alındığında, alt temalara ayırma sonucunda ulaşılan sonuçların geçerli olduğunu yansıtmaktadır.

Tablo 3a ve Tablo 3b’de, Türkiye’de, eğitimde fırsat eşitliği konusunun incelendiği yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve makalelerin sonuç kısımları verilmiştir. Tablo 3a ve Tablo 3b’de görüldüğü üzere, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan araştırmalarda, araştırma amaçlarının farklı olmasından kaynaklı olarak farklı amaçlara ulaşılmıştır. Örneğin, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan doktora tez çalışmalarında ulaşılan sonuçların; içerik, öğretim, meslek ve sosyoekonomik durum gibi farklı temalarda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3a ve Tablo 3b’den görüldüğü üzere, sistem, ders ve kurs alt temaları dışındaki öğretim, program, öğretmen, bölgesel farklılık, meslek, sınav, sosyoekonomik durum, cinsiyet ve yükseköğretim temalarını kapsadığı görülmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan yüksek lisans tez çalışmalarında, daha ziyade, fırsat eşitliğinin temel görünümü, eğitimde fırsat eşitliğinin temel göstergelerinin betimlenmesi, farklı okul türleri ve fırsat eşitliğini kapsayan sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 3a ve Tablo 3b’de görüldüğü üzere, alt temalardan yalnızca içerik temasını kapsayan makalelerin yer almadığı görülmektedir. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan makale çalışmalarında ulaşılan sonuçlara bakıldığında; kentsel nüfus ve kırsal nüfus kesimlerinde okullaşma oranlarının birbirlerinden farklı olduğu, bunun eğitimde fırsat eşitsizliğinden kaynaklandığı, ülkelerin uluslararası sınavlara katılmalarının eğitimde fırsat eşitliği açısından gerekli olduğu, kaynaştırma eğitimin eğitimde fırsat eşitliği açısından önemli olduğu, çok kültürlü eğitim etkinliklerinin eğitimde fırsat eşitliğine katkı sağladığı, bireyselleştirilmiş eğitim etkinliklerinin eğitimde fırsat eşitliğine katkı sağladığı, Türkiye’de yükseköğretime geçiş oranlarının bölgeler arası büyük farklılık gösterdiği ve bunun eğitimde fırsat eşitsizliğinin bir göstergesi olduğu, Türkiye’de eğitimde fırsat eşitsizliğinin en önemli göstergelerinden birinin cinsiyete bağlı okullaşma ve eğitime devam etme olduğu saptanmıştır. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları ile makalelerde farklı

sonuçlara ulaşılması, söz konusu çalışmalarda yer alan önerilerin de farklılaşmasına neden olmuştur. Bu kapsamda, araştırmanın yedinci alt problemi olarak belirlenen “Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmaları ve makalelerde yer alan öneriler nelerdir?” sorusuna yönelik olarak elde edilen bulgular Tablo 4a ve Tablo 4b’de verilmiştir.

Tablo 4a. Eğitimde Fırsat Eşitliği Araştırmalarında Yer Alan Öneriler

Öneri	Araştırma Kodu
Matematik ve matematik uygulamaları derslerinde, toplumsal konularla bağlantı kurarak sosyal adalet ve eşitlikle ilgili sorunların farkına varmaya ve bu sorunlara yönelik çözüm üretmelerine yönelik etkinlikler yapılabilir.	DT1
Düşük SES'e sahip okullarda okula aidiyet hissi ve okulda başarıya verilen önem artırılabilirse öğrencilerin düşük SES'li bir okulda okumalarının getirdiği dezavantajlı durum azaltılabilir.	DT2
Meslek liselere yönelik sosyal,sportif ve kültürel etkinlikleri artırıcı çalışmalara yer verilmelidir.	DT3
Erken çocukluk dönemi (okul öncesi) eğitiminin yasal olarak zorunlu hale getirilmesi önerilebilir.	DT4
Sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının öğrenim gördüğü okulların eğitim ve öğretim alt yapısı, görece daha yüksek sosyoekonomik düzeye sahip çocukların gittiği okullarla benzer duruma getirilmesi, bakanlıklarca bu okulların desteklenmesi, eğitim öğretim ortam ve kaynaklarının geliştirilmesi okulların akademik olarak geliştirilmesi açısından önemli olabilir.	DT5
Ülkenin stratejik kurumlarında aktif takip sistemi geliştirmek için özerk ve etkin bir birime ihtiyaç vardır.	DT6
Çocuklar sınavlarla yorulmamalı, çocuklara üniversite sınavı sürecinde baskı yapılmamalı	DT7
Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği konusunda yeni kamu politikalarının belirlenmesi ve kamu harcamalarında eğitim payının yükseltilmesi.	YT1
Sınıf öğretmenlerine, etkili öğretmenlik özelliklerine sahip olmalarını sağlayacak bilimsel yayınlara ücretsiz ulaşma olanağı tanınmalıdır	YT2
Meslek liselerinde kültür derslerinin sayısı artırılmalıdır.	YT3
Bölgede kısıtlı sayıda bulunan kütüphane ve kitap sayılarının artırılması gerekmektedir.	YT4
Büyük şehirlerde okul sayısı fazla olan yerlerde rehberlik araştırma merkezlerinin sayısının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.	YT5
Eğitimde fırsat eşitsizliğini azaltacak girişimlerde bulunulmalıdır.	YT6
Okul ihtiyacının giderilmesi için okul yapımı için ayrılan bütçe artırılmalı ve ihtiyaç duyulan bölgelerde okul yapılması sağlanmalıdır.	YT7
Dar gelirli sosyo-ekonomik kökenli çocuklara yönelik yapılacak iyi-leştirici uygulamalar daha etkili hale getirmeli ve yalnızca kırsal bölgelerdeki değil büyük kentlerdeki yoksul ve yeni göç etmiş ailelerin çocukları için de devam edilmelidir.	YT8
Şartlarda eşitliğin sağlanabilmesi için fiziki koşulların yanında BİT kullanımı için uygun yazılımların, materyallerin hazırlanması, öğretim tasarımı geliştirilmesi gerekmektedir	YT9
Eğitim yöneticilerinin eşitlik algısını yükseltmek üzere düzenlemeler yapmaları ve buna uygun davranışlar sergilemeleri önerilir.	YT10
Ders programları hazırlanırken öğrencilerin yalnızca bilişsel gelişimleri değil duygusal gelişimlerinin de göz önüne alınması, öğretmenlere verilen hizmet içi eğitimlerle de duygusal gelişimin öğrenci başarısındaki önemi üzerinde durulması önerilmektedir.	YT11
Liselerde eğitim araç gereçli konusunda iyileştirme yapılmalıdır.	YT12
Meslek seçimine bütüncül bakılmalı ve meslek seçimi bütüncül olarak incelenmelidir.	YT13
Öğrenim kredi ve burs imkanlarının çeşitlendirilmelidir.	YT14
Okullarda empati eğitim programlarının uygulanması için başta rehber öğretmenler ve sınıf öğretmenleri olmak üzere diğer öğretmenlere yönelik empati eğitimi hizmet içi eğitim proraları düzenlenmelidir.	YT15
Bölgeler arasındaki eşitsizlikleri gidenecek için bölgesel planlar yapılmalı	M1
Eğitime fırsat eşitliğinin sağlanması için kamusal harcamaların artırılması ve projeler geliştirilmelidir.	M2
Uluslar arası sınavlardaki sonuçlara önem verilmeli ve projeler oluşturulmalıdır.	M3
“Okul Deneyimi” ve “Öğretmenlik Uygulaması” dersleri çerçevesinde öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerinin bulunduğu okullarda deneyim yaşamaları sağlanmalıdır.	M4

Demokrasi, gerekse çok kültürlü eğitime ilişkin yapılacak araştırmaların, sınıf gözlemlerine ve uygulamada karşılaşılan sorunlara dayandırılması	M5
Mesleki eğitimin niteliği, eğitimse fırsat eşitliğinin bir göstergesi olabilmektedir. Bu nedenle mesleki eğitimin niteliği arttırılmalıdır.	M6

Tablo 4b. Eğitimde Fırsat Eşitliği Araştırmalarında Yer Alan Öneriler(Devamı)

Öneri	Araştırma Kodu
Öğretmenleri eğitim teknolojileri kullanmaya ve bu alanda kendini geliştirmeye sevk edecek etkili eğitim politikaları geliştirilmelidir.	M7
Öğretmen adayları öğretimde bireyselleştirmeye yönelik kaynak kitapları ve araştırmaları incelemeye yönlendirilmelidir.	M8
Başarısı düşük yörelerdeki okulların eksik araç-gereçleri ivedilikle tamamlanmalı, öğretmen ihtiyacı giderilmelidir.	M9
Eğitim politikalarında bireysel farklılıklara saygı duyulması ve üstün yeteneklilere özel haklar verilmesi esastır.	M10
Her çeşit eğitimin basamak ve dalında, eşit eğitim imkanlarının sağlanması zorunludur	M11
Çok kültürlülük eğitim ölçeği, araştırmalarda kullanılabilir bir ölçek lup geliştirilebilir.	M12
Eğitime inanma ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkileri irdeleyen araştırmalar yapılabilir.	M13
öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik alguların özel eğitim dersi aldıktan sonra değişip değişmediği araştırılabilir.	M14
Erken yaşta eğitime önem verilmelidir.	M15
Kamu kaynaklarıyla finanse edilen ortaöğretim düzeyindeki bütün okullar sahip olduğu imkânlar yönünden eşitlenmelidir.	M16
Çok kültürlü eğitim yaygınlaştırılmalıdır.	M17
Uzaktan eğitim sistemleri, küresel açılıma yönelik uygulama olarak kullanılmalıdır.	M18
Eğitim politikaları ve bunlara kaynaklık eden eğitim felsefeleri yeniden gözden geçirilmeli ve çağa uygun, mevcut sorunlara çözüm üretebilecek nitelikte politikalar üretilmelidir	M19
Hafta içi yoğun ders programı olan öğrencilerin kurslara karşı olan motivasyonlarını artırmak için hafta içi programları hafifletilip hafta sonu kurslarına daha geniş zaman ayrılması konusunda düzenlemeler yapılabilir.	M20
Kurslarda sınava yönelik dersler ile birlikte öğrencilerin genel yetenek ve kültürlerini geliştirecek derslere (Resim, Müzik vb.) ve etkinliklere de yer verilmelidir.	M21
Bu doğrultuda eğitim yöneticilerinin gerek merkezi karar düzeyinde gerekse uygulayıcılar düzeyinde gerekli tedbirleri almaları dezavantajlı okullardaki öğrencilerin eşit fırsatlara erişimi açısından büyük önem taşımaktadır	M22
Eğitimi destekleme ve yetiştirme kurslarına özgü basılı kaynak kitapların Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanarak öğrencilere ücretsiz olarak temini sağlanabilir.	M23
Erasmus Öğrenci Değişim Programı için öğrenciler hocaları tarafından farklı bir kültürde eğitim almaları konusunda teşvik edilebilir.	M24
Destekleme ve yetiştirme kurslarının öğrenci başarısına etkisini gözlemek için dönem aralarında sınavlar yapılabilir ve öğrencilerin gelişim süreçleri çeşitli ölçme araçlarıyla incelenebilir.	M25
Toplumsal cinsiyet eşitliği algısının geliştirilmesine ilişkin çalışmaların arttırılması ve çeşitlendirilmesi gerekir.	M26

Okul temelli politikalar geliştirilmeli ve parasal ve parasal olmayan kaynaklar, okulların kurumsal kapasitelerini geliştirecek şekilde dağıtılmalıdır.	M27
Fen bilimleri eğitiminde sosyal adalet ve fırsat eşitliği kavramları ile ilgili olarak öğretmenlere lisans eğitimleri sırasında bu kapsamda dersler verilmesi önerilir.	M28

Tablo 4a ve Tablo 4b’de görüldüğü üzere, Türkiye’de, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan 50 yüksek lisans tezi, doktora tezi ve makalede eğitimde fırsat eşitsizliğinin azaltılması için özgün öneriler sunulmuştur. Buna göre, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan 7 doktora tezinde vurgulanan önerilerin; (1) öğrencilerin sosyal adalet ve eşitlik konusunda problem çözmeleri için etkinliklerin düzenlenmesi, (2) sosyoekonomik seviyesi düşük okullarda, okul aidiyet hissini artırılması, (3) meslek liselerinde sosyal ve kültürel etkinliklerin artırılması, (4) okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi, (5) okullar arası niteliğin azaltılması, (6) eğitimdeki gelişmelerin yakından takip edileceği etkin birimlerin kurulması, (7) öğrenciler üzerinde sınav stresini artırıcı uygulamaların azaltılması olduğu saptanmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada, eğitimde fırsat eşitliğini konu alan ve 1993- 2020 yılları arasında yapılan; yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve makaleler meta sentez yöntemi ile incelenmiştir. Bu kapsamda, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan 50 çalışmanın; hangi amaçlar ile yapıldığı, çalışmaların hangi araştırma yöntemlerini kullandıkları, çalışmaların sonuçları ve önerileri incelenmiştir. Araştırmanın bu bölümünde, Türkiye’de 1993- 2020 yılları arasında yapılan ve eğitimde fırsat eşitliğini konu alan çalışmalardan elde edilen bulgular neticesinde ulaşılan sonuçlar verilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmalarında, doktora tez çalışmalarında ve makalelerde, nitel araştırma yöntemlerinin karma araştırma yöntemleri ve nicel araştırma yöntemlerine göre daha fazla tercih edildiği tespit edilmiştir. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan çalışmalarda nitel araştırma yöntemlerini tercih eden araştırmacıların konunun derinlemesine çalışılması gerektiği, betimsel taramalarla yeterince anlam kazanılamadığı istenci olabilir.

Araştırma sonucuna göre, Türkiye’de, 1993- 2020 yılları arasında, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan yüksek lisans tezleri, doktora tezleri ve makalelerde mükerrer başlık bulunmadığı, ancak bazı araştırmaların alt problemlerinin benzer nitelikte olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonucuna göre, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan çalışmalarda en çok vurgulanan kelimenin “sosyoekonomik” olduğu tespit edilmiştir. Nitekim 7 doktora tezi ve 15 yüksek lisans tezinin temel amaç cümlesi içerisinde “sosyoekonomi” kavramı geçmektedir. Öte yandan, eğitimde fırsat eşitliği konusunda yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları ile makalelerde “fırsat eşitliği” ve “eşitlik” kavramlarının araştırma amaçlarının bağımlı değişkeni veya bağımsız değişkeni olduğu tespit edilmiştir.

Genel olarak; Türkiye’de eğitimde fırsat eşitliği bağlamında ele alınan çalışmalarda “eşitsizlik” problemine vurgu yapıldığı görülmüştür. Öne çıkan temaların politika, sosyo-ekonomik durum, sınav, öğretmen-öğrenci tutumu, kurslar, sosyal adalet, cinsiyet, bölge, yükseköğretim, okul, öğretmen, eğitimin niteliği olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aküzüm, C., & Özmen, F. (2013). Eğitim Denetmenlerinin Rollerini Gerçekleştirme Yeterlikleri Bir Meta-Sentez Çalışması. *Ekev Akademi Dergisi*, 56(56), 97-120.
- Balcı, Ali (2001). *Etkili Okul ve Okul geliştirme Kuram uygulama ve araştırma*. Ankara: Pegem yayıncılık
- Canöz, T. (2014). *Türkiye’de 2003-2013 Yılları Arasında Uygulanan Eğitim Politikalarının Eğitimde Fırsat Eşitliği Bakımından Analizi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ergün, M. (1997). Eğitim Sosyolojisi, Ocak Yayınları, 4. Baskı, Ankara.
- Gökdemir, F. ve Dolgun, G. (2020). Nitel, Nicel, Sistematik Derleme, Meta-Analiz, Meta-Sentez Araştırmalarında Gereç ve Yöntem Bölümünün Yazımı. *Arch Health Sci Res* 7(2): 189-95. doi: 10.5152/ArcHealthSciRes.2020.594665.
- Kahyaoğlu, M. (2016). Türkiye’de Doğa Eğitimi Üzerine Yapılan Çalışmalarının Analizi: Bir Meta Sentez Çalışması. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Kandemir, O. ve Kaya, F. (2010). "Gelir Dağılımının Yüksek Öğretimde Fırsat Eşitliğine Etkisi: Türkiye’de Özel Üniversite Gerçeği", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:18 No:2, ss. 557-566.
- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), (2013). *T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara 2013, Eğitim Sisteminin Kalitesinin Artırılması Özel İhtisas Komisyonu Raporu*.
- Sarıer, Y. (2010). "Ortaöğretime Giriş Sınavları Oks-Sbs Ve Pısa Sonuçları Işığında Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Değerlendirilmesi". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 107-129.
- Şişman, M., & Turan, S. (2003). Eğitimde yerelleşme ve demokratikleşme çabaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 300-315.
- Tunç, S. (1969). *Türkiye’de Eğitim Eşitliği*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ARAŞTIRMADA İNCELENEN ÇALIŞMALAR

- DT 1:** Turhan Türkkan, B. (2017). *Sosyomatematiksel Konularla Bütünleştirilmiş Matematik Öğretimi: Sosyal Adalet Ve Eşitlik Değerlerine İlişkin Farkındalık İle Problem Kurma Becerisi Geliştirmeye Yönelik Bir Eylem Araştırması* (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- DT 2:** Albayrakoğlu, Ö. (2019). *Matematik Eğitiminde Eşitlik: Uluslararası Bir Karşılaştırma* (Doktora Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- DT 3:** Mete, Y. A. (2009). *Fırsat Eşitliği Temelinde Öğretmen Atama Politikaları - Nesnel Çözümleme / Özne Tanıklıklar* (Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

- DT 4:** Tabak, H. (2017). *Türkiye’de Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Değerlendirilmesi Ve Geliştirilmesine İlişkin Politika Öneriler* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DT 5:** Uzun, G. (2017). *Akademik Başarının Okul, Aile Ve Öğrenci Özellikleri İle İlişkisinin Çok Düzeyli Yapısal Eşitlik Modellemesi İle İncelenmesi* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DT 6:** Dündar, S. (2010). *Eğitimde Fırsatların Eşitliği Ve Postmoderndeki Dönüşümü: Türkiye Örneği* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- DT 7:** Çoşkun, C. (2019). *Yeniden Üretim Sarmalında Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Malatya Örneği* (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Malatya.
- YT 1:** Uçkaç, A. (2003). *Eğitimde Fırsat Eşitliği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YT 2:** Olgun, F. B. (2005). *Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçi Etkili İletişim Ortamı Yaratma ve İletişimde Fırsat Eşitliği Sağlama Becerilerinin Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- YT 3:** Temur, S. (2005). *Ankara İli Altındağ İlçesindeki Endüstri Meslek Liseleri Öğrencilerinin Toplumsal Yaşam Ve Yüksek Öğretime İlişkin Görüş Ve Beklentilerinin Eğitimde Eşitlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- YT 4:** Sönmez Akbey, S. (2006). *Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Eğitimin Fırsat Eşitliği Açısından Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- YT 5:** Mete, Y.A. (2009). *Fırsat Eşitliği Temelinde Öğretmen Atama Politikaları*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- YT 6:** Yaşar, M. M. (2014). *Sosyoekonomik Açından Eğitimde Fırsat Eşitliği: Giresun Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- YT 7:** Canöz, T. (2014). *Türkiye’de 2003-2013 Yılları Arasında Uygulanan Eğitim Politikalarının Eğitimde Fırsat Eşitliği Bakımından Analizi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YT 8:** Volkan, M. (2015). *Eğitimde Fırsat Eşitliği, Toplumsal Genel Başarı ve Adalet İlişkisi: PISA Projesi Kapsamında Finlandiya ve Türkiye Deneyimlerinin Karşılaştırması* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- YT 9:** Canbay, H. B. (2020). *Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımının Eşitlik İlkesi Temelinde Yönetici ve Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- YT 10:** Kaptan, O. (2020). *Ortaöğretim Okullarındaki Öğretmenlerin Eşitlik Alguları İle Yabancılaşma Düzeyleri Arasındaki İlişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- YT 11:** Erşan, Ö. (2016). *Tıms 2011 Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Matematik Başarılarını Etkileyen Faktörlerin Faktörlerin Çok Düzeyli Yapısal Eşitlik Modeliyle İncelenmesi*

(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

YT 12: Develioğlu, Ş. (1993). *Türkiye’de Yüksek Öğretime Geçişte Fırsat Eşitliğine Açısından Genel Görünüm* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YT 13: Tatar, L. (2008). *Mesleki Eğilimin Toplumsal Hiyerarşisi: Kültürel Sermaye ve simgesel Şiddet Ekseninde Mesleki Tasnif* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir

YT 14: Çeribaş, A. (2020). *Sosyal Devlet Bağlamında Yüksek Öğrenim Kredi Ve Burs İmkanlarının Eğitimde Fırsat Eşitliğini Sağlamadaki Rolü: Bursa İli Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

YT 15: Tukran, M. (2018). *Empati Eğitim Programının İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Tutumlarına Etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

M1: Buluç, B. (1997). “İlköğretim İkinci Kademe Okullarda Eğitimde Fırsat Ve İmkân Eşitliği”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 9(9), 11-22.

M 2: İnan, M & Demir, M. (2018). “Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Kamu Politikaları: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 337-359.

M3: Güner, H., Çelebi, N., Kaya, G. T. ve Korumaz, M. (2014). “Neoliberal Eğitim Politikaları Ve Eğitimde Fırsat Eşitliği Bağlamında Uluslararası Sınavların (PISA, TIMSS ve PIRLS) analizi”, *Journal of History Culture and Art Research*, 3(3), 33-75.

M 4: Hacısalihoglu Karadeniz, M. (2017). “Öğretmen Adaylarının Özel Eğitim Ve Kaynaştırma Eğitiminde Matematik Uygulamalarına İlişkin Görüşleri”, *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 119-158.

M 5: Özen, F. (2015). “Öğretmen Adaylarının Demokrasi ve Çok Kültürlü Eğitime İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi”, *International Journal of Humanities and Education*, 1(2), 182-220.

M 6: Gündüz, H., & Beşoluk, Ş. (2008). “Türk Ortaöğretim Sisteminde Mesleki Ve Genel Eğitim İkilemi”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15), 42-60.

M 7: Banoğlu, K., Madenoğlu, C., Uysal, Ş., & Arif, D. E. D. E. (2014). “Fatih Projesine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi (Eskişehir İli Örneği)”, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 39-58.

M 8: Güven, B., & Sözer, M. A. (2007). “Öğretmen Adaylarının Öğretimin Bireyselleştirmesine İlişkin Görüşleri”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(32), 89-99.

M 9: Kartal, S. (2009). Üniversiteye Girişte Bölgeler Arası Fırsat Eşitsizliği. *Verimlilik Dergisi*, 2009(2), 45-60.

M 10: Pak, M. D., & Özden, S. A. (2018). “Üstün Yetenekli Çocukların Eğitim Hakkı”. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-24.

- M 11 :** Akgül, A. E. (2019). “Eğitimde Fırsat Eşitliği-Cinsiyet Ayrımı Faktörü Üzerine Bir Araştırma” *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 3(1), 127-142.
- M 12:** Ayaz, M. F. (2016). “Çok kültürlülük Algı Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(57), 463-471.
- M 13:** Yıldırım, N. ve Akın, U. (2017). “Öğretmenlerin Eğitime İnanma Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 213-227.
- M 14:** Kumaş, Ö. A., & Süer, S.(2020). “Öğretmen Adaylarının Özel Eğitime İlişkin Metaforik Algıları”. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1076-1101.
- M 15:** Tunalı, S., & Emir, S. (2007). “Somut İşlemsel Dönemdeki Üstün Ve Normal Zekâlı Çocukların Somut Düşünme Yeteneklerinin İncelenmesi”, *HAYEF Journal of Education*, 14(2), 149-163
- M 16:** Özbaş, M. (2013). “Genel Lise ve Fen Lisesi Öğrencilerinin Ortaöğretimde Fırsat ve İmkân Eşitliğine Yönelik Algılarının İncelenmesi”, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, (10), 1-18.
- M 17:** Damgacı, F. K., & Aydın, H. (2013). “Akademisyenlerin Çokkültürlü Eğitime İlişkin Tutumları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45), 325-341.
- M 18:** Bozkurt, A. (2017). “Türkiye’de Uzaktan Eğitimin Dünü, Bugünü ve Yarını”. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 85-124.
- M 19:** Sarier, Y. (2010). “Ortaöğretime Giriş Sınavları Oks-Sbs Ve Pısa Sonuçları Işığında Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Değerlendirilmesi”. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 107-129.
- M 20:** Er Türküresin, H. (2018). “Destekleme Ve Yetiştirme Kurslarının Öğretmen Ve Öğrenci Görüşlerine Göre İncelenmesi: Kütahya İli Örneği” *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 73-85.
- M 21:** Nartgün, Ş. S., & Dilekçi, Ü. (2016). “Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kurslarına İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 22(4), 537-564.
- M 22:** Köse, E. K. (2014). “Dezavantajlı Okullarda Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları İle Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkiler” *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2014(2), 28-36.
- M 23:** Nartgün, Ş. S., & Dilekçi, Ü. (2016). “Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kurslarına İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 22(4), 537-564.
- M 24:** Biçer, S., Ünsal, A., Demir, G., & Şahin, F. (2014). “Erasmus Öğrenci Değişim Programının Hemşirelik Öğrencilerinin Akademik Yaşantılarına Katkıları: Nitel Bir Çalışma” *Erü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 43-52.
- M 25:** Dönmez, İ., Gürbüz, S., & Tekçe, M. (2018). “Destekleme ve Yetiştirme Kurslarının Fırsat Eşitliği Açısından Yönetici, Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama Ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 3(2), 45-58.

M 26: Tuncer, M., & Şen, B. G. (2018). “Okul Öncesi Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yönelik Türkiye’de Yapılan Çalışmalar”, *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 870-882.

M 27: Petek, H., & Önder, E. (2015). “Ortaokulların Fırsat Ve İmkân Eşitliği Açısından Değerlendirilmesi (Burdur İl Örneği)”, *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 1(3), 1098-1114.

M 28: İdin, Ş., & Aydoğdu, C. (2017). “Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Sosyal Adalet ve Eşitlik Perspektifinde Fen Bilimleri Eğitimine İlişkin Görüşler”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1328-1349.

MAĞCAN CUMABAY'IN ESERLERİNDE TÜRKÇÜLÜK DÜŞÜNCESİ
IDEAS OF PANTURKISM IN THE MAGZHAN ZHUMABAI-ULY'S WORKS

Ainur ABDESHOVA

Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Doğu Araştırmaları Fakültesi, TÜRKSOY Bölümü,
Almatı, Kazakistan.
zhambolsynovna@inbox.ru , Orcid No: 0000-0002-2338-7872

Asel SHAYAKHMET

²Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Yabancı Diller Bölümü, Almatı,
Kazakistan.
aschajach@yandex.com, Orcid No:0000-0001-9621-5177

ÖZET

Türk soyluluğunun ve Alaş hareketinin değerli temsilcileri, Türk halklarının tarihinde, edebiyatında, dilinde ve kültüründe ortak birlik ilkelerine dayanan pan-Türkizm fikrini oluşturmuştur. Ancak Türk halklarının birliğini istemeyen emperyal rejimler, bu tür fikirlerin gerçekleşmesini engellemeye çalışmışlardır. Açıktır ki, bu fikir, birleştirici fikir ve hareketlerin liderlerine karşı yasaklayıcı bir politika izleyen Sovyet sistemi tarafından desteklenmedi. Pan-Türkizm fikrinin önde gelen temsilcilerinden biri, modern Kazak edebiyatının kurucularından Kazak şairi, yayıncı, öğretmen, Mağcan Zhumabay idi. Türk dünyası hakkındaki görüşlerini şiirlerinde ve diğer eserlerinde dile getirmiştir. Şairin eserleri, Aykap dergisi (kelimenin tam anlamıyla "Pişmanlık") gibi çeşitli yayınların yanı sıra Qazaqstan ve Qazaq gazetelerinde yayınlanmıştır. Türkistan şairi, o dönemin sömürgecilik ve siyasetinin dehşetini yerel halkla, Kazak halkının yaşam koşullarıyla ve emperyalist baskıyla ilgili sorunlarıyla ilgili olarak anlatabilmiştir. En önemli konulardan biri arazi kavramıydı. En önemli konulardan biri arazi kavramıydı. "Zhatyr", "Sholpan", "Tugan yerim - Sasykköl", "Kazagym", "Uyang kungi kui", "Ural tava" şiirleri - vatan kavramının duygusunu ve değerini yüceltmıştır. Yurttaşları Ahmet Baitursynov ve Mircaqip Dulatov'un izinden giden Mağcan Zhumabay da kurtuluş fikirleri dolu eserleriyle dikkat çekti. "Uzaktaki Kardeşim" şiirini 1920-1922 yıllarında Türkiye'deki ulusal kurtuluş hareketine adadı. Şiir, Türk tarihinin, Türkiye'deki siyasi durumun ve bu durumdaki insanların mücadelesinin açık ve derin bir anlayışını gösterir. Sovyetler Birliği döneminde yasaklanan Magzhan Zhumabayevich'in eserlerinde, Türk halklarının birleşmesi fikri sürekli olarak yansıtıldı ve yazarın kendisi halkın düşmanı ilan edildi.

Anahtar Kelimeler: Türkçülük, Kazak şairi, milletçilik fikri.

ABSTRACT

Valuable representatives of the Turkish noble people and representatives of the Alash movement elevated the idea of Pan-Turkism, based on the principles of the unity of the Turkic people with a common origin of their history, literature, language, and culture. However, the empire regimes, which did not want the unity of the Turkic peoples, tried to prevent the realization of such kind of ideas. Obviously, the idea was not supported by the Soviet system, which favored a prohibiting policy toward to the leaders of the unifying ideas and movements. One of the leading representatives of Pan-Turkism notion was Magzhan Zhumabai-uly, the Kazakh poet, publicist, pedagogist, and one of the founders of the modern Kazakh literature. The activist expressed his views on the Turkic world in his poems and other works. The poet's works were published in various editions, such as "Aykap" (literally: "Regret") magazine, also in "Qazaqstan" and "Qazaq" newspapers. The talented Turkestani poet was able to describe colonialism and the horrors of that period policy toward to native peoples, the condition of the Kazakh people's life, and their problems connected to the imperialistic pressure. One of the most important themes was the concept of the land. The following poems - "Zhatyr", "Sholpan", "Tuğan zherim - Sasyqköl", "Qazağym", "Osy kungi kui", and "Oral tawy" - were eulogizing the feelings and value of the concept of the motherland. Following the footsteps of his compatriots Ahmet Baitursyn-uly and Mirzhakyp Dulat-uly, Magzhan Zhumabai-uly also distinguished himself with his works full of ideas of liberation. He devoted his poem "Alystağı Bawryma" ("To My Distant Brother") to the national liberation movement of 1920-1922 in Turkey. The poem demonstrates clear and deep comprehension of the Turkish history, political situation in Turkey, as well as the people's struggle in that situation. The ideas of integration of Turkic peoples were permanently depicted in the Magzhan Zhumabaiuly's works which were banned in the Soviet Union, and the author himself was declared an enemy of the people.

Keywords: Pan-Turkism, Qazaq Poetry, Liberation Ideas.

GİRİŞ

Ulusal manevi ve kültürel değerler arasında Mağcanolojinin öğretileri çok değerlidir. Birçok bilim adamı, Kazak edebiyatının tükenmez bir hazinesi haline gelen bilimsel eserler ve ders kitapları yazan büyük sanatçının çalışmalarını inceledi. Bu çalışmanın üç aşaması vardır:

İlk dönem - yirminci yüzyılın başlarında - bilimsel sistematizasyon dönemi;

İkinci aşama - Sovyet dönemi - 70 yıldır acımasız bir baskı dönemi;

Üçüncü aşama - bağımsızlık dönemi - adil bir değerlendirme ile mevcut aşama. [1, 65].

Birinci aşama: Yirminci yüzyılın başında Alikhan Bokeyhanuly, yazılarında Abay ve Mağcan'ı Kazak dilinin örnekleri olarak bahsetmiştir. Ahmet Baitursynov'un Edebiyata Giriş eserinde Mağcan'ın dalgalı betimlemesi, Abay'ın sözel çizimiyle birlikte soylu bir sözcük modeli olarak adlandırılmıştır. Zhusupbek Aimautovich'in Taşkent'teki Kazak öğrencilere yaptığı "Mağcan'ın Şiiri Hakkında" başlıklı konuşması, başlangıçta Abay ve Mircakıp'ı taklit eden Mağcan Puşkin'in onunla birlikte olmayı hak ettiğini analiz etti. Berniyaz Kuleev, Moldagalı Zholdybaev, Sultanbek Kozhanov, Mağcan'ın "Pedagoji" adlı eserinin: Devlet adamı S. Kozhanov şair Mağcan'a, o zamanın nihilistlerinin Kazak dilini Mağcan'ın dünyası kadar "çobanların dili" olarak adlandırdıklarını belirtti. Sultanbek Kozhanov ayrıca şairin zengin, pürüzsüz, temiz, keskin, güzel dilinin ulusal hazinemiz olduğunu söyledi.

İkinci aşama. Sovyet döneminde Mağcan acımasız yargulamalara maruz kaldı. Başlıcaları şunlardı: Sabit Mukanov "XX yüzyılın Kazak edebiyatı" I. Bölüm "Milliyetçilik, zulüm dönemi" (1932); K.Bisembiyev'in "XIX. Yüzyılın sonunda Kazakistan'da ideopolitik akımlar - XX. Yüzyılın başlangıcı" (1961); Abilda Tazhibayeva "Yaşam ve şiir. Kazak lirik şiirinin tarihinden" (1962). Bu dönemde Meczan milliyetçi ve Türk olarak sınıandı.

Üçüncü aşama - bağımsızlık dönemi. Mağcanologlar: Hamza Abdullah, Müslim Bazarbaev, Şeriazdan Eleukenov, Maksut Şafighi, Batyrkhan Darimbetov, Bigul Zhetpisbaeva. 4 Kasım 1988'de Mağcan Cumabay siyasi olarak tamamen beraat etti. Aynı yılın 31 Aralık günü Sosyalist Kazakistan gazetesi, "Güzel bir şarkıyı özledim" başlıklı bir makalede Mağcan'ın bir dizi şiirini yayınladı. Şairin şiirleriyle birlikte "Matta'nın Dansı" şiiri de henüz bulunamadı. [2, 46].

Mağcan Cumabay'ın şiirleri, İngilizce'ye çevrilmedikleri için dünya edebiyatında bilinmiyordu. Bu yüzden ABD Michigan Üniversitesi'nde Türk Araştırmaları Profesörü olan Timur Hocoğlu, yaklaşık on yıl önce şairin şiirlerini İngilizce'ye çevirmeye başladı. Profesör: "Sekiz ya da dokuz yaşındayken şair Mağcan'ın şiirleriyle tanıştım. Ben çocukken babam Osman Hocoğlu Özbek şairi Çulpan'ın, Kazak şairi Mağcan'ın şiirlerini okurdu. Daha sonra Doğu Türkistan'da okula ve üniversiteye gittikten sonra 1950'lerde Türkiye'ye göç eden Kazaklardan merhum Hasan Oraltay'ın şiirlerine aşık oldum. Hocoğlu 1972'de New York'taki Columbia Üniversitesi'ni ziyaret ettiğinde kütüphanesinde 1923'te Taşkent'te yayınlanan Mağcan Cumabay'ın Şiirleri adlı Mağcan Cumabay'ın kısa şiirlerinden oluşan bir koleksiyon keşfetti. 1977 yılında Timur Hocoğlu, "1960-1970 yıllarında Kazak Sovyet şiirinde milli kimlik" başlıklı yüksek lisans tezinde Mağcan'ın 1920-1930 yıllarındaki sözlerinin anlamını değerlendirmiş ve Kazakça ve İngilizce dillerinde "Türkistan" adlı bir şiir sunmuştur. İlginçtir ki, Timur Hocoğlu, 1950-1980 yılları arasında Mağcan'ın şiirlerini inceleyip araştırdığında, Mağcan Cumabay'ın adı ve eserleri ülkesinde yasaklanmış ve adını anmak bile suç olmuştur.

Batılı güçler Doğu meselesini gündeme getirdi. 'Hasta' dedikleri Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'dan, Balkanlar'dan, İstanbul'dan ve hatta Anadolu'dan kovmak istediler. Hatta Türkleri anavatanlarından, Altay'dan kovmayı ve tarih sahnesinde yeniden ortaya çıkmalarını önlemeyi kabul ettiler. Üç kutsal dinin türbeleri Türkiye'dedir. Bu yüzden Hıristiyanlar Türkiye'yi ele geçirmek için güçlerini birleştirdiler. Ancak, bölmek için bir anlaşmaya varılamadı. İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya Müslüman ülkeleri fethetti. Böyle zor bir durumda, imparatorluğunu yeniden kurmak isteyen Osmanlı sultanı cihad ilan etti. Ama etkilenmedi. Böylece uluslararası siyasette Pan-İslamcılık kavramı ortaya çıkmıştır.

Avrupalılar İslam dünyasının bütünlüğünü siyasi bir oyuna dönüştürmek istediler. Aslında İslam'da "pan" diye bir şey yoktur ama "ümme" diye bir kavram vardır. İlginçtir ki, bu konu pan-Türkçülüğün akışını da teşvik etmiştir. Türkçülük ilk olarak Rus İmparatorluğu'nda Tatarlar ve Azeriler arasında ortaya çıktı. Kırım Tatarı İsmail Gaspıralı, Türkçülük ve Ceditizmin kurucusu olarak adlandırılabilir. Almanya'nın Avrupalı rakipleri arasında galip gelebilmesi için Krallık, Rus ve İngiliz egemenliği altındaki Türklerle savaşmak istedi. Böylece, kültürel ve manevi alanı kucaklayan Türkçülük, politik bir "pan-Türkçülük"-e dönüştü [3, 37]. Savunma amacıyla ortaya çıkan manevi Türkçülüğü yirminci yüzyılın başlarındaki siyasi koşullarda ulusal bir hareket izlemiştir. Kökeni, tarihi, kültürü ve yaşam biçimi ortak olan Türkleri birleştirme ilkesi edebiyatta "Türkçülük" eğilimini doğurmuştur [3, 40]. Liberal Türk halklarının hiçbiri bu süreçten uzak kalmadı. Türkistan edebiyatının önde gelen temsilcilerinden biri Mağcan Cumabay'dı.

Ahmet Baitursynov ve Mirzhakyp Dulatov'un izinden giden Mağcan, kurtuluş çalışmalarıyla da kendisini ayırt etti. İlk şiir koleksiyonu olan Sholpan, 1912'de Kazan'da yayımlandı. Aynı zamanda "Aykap" dergisi, "Kazakistan" ve "Kazak" gazeteleri gibi çeşitli yayın organlarında çalışmalarını aktif olarak yayınlıyordu. Şair Magzhan, bir kırlangıç kanatlarıyla ilgili ilk şarkılarıyla anavatanına özel bir sevgi gösterdi ve sömürge siyasetinin dehşetini tanımlamayı başardı. "Şolpan" adlı koleksiyonunda şair, Türkistan edebiyatının ideolojik ve tematik birliğini koruyarak, Mehmet Akif'in sesiyle saçma sömürgeciliğe cevabını verdi.

Şair Mağcan, ilk yılları Kazak halkının durumu ve acil sorunları hakkında yazdı. Bunlardan en önemlisi 'toprak' temasıydı. Örneğin, "Zhatyr" şarkısında Magzhan:

Her geçen gün geniş bir arazi inşa ediliyor,

Gri yılan kan emiyor, diyor [4, 14-15]. Şair, zamanının "toprak" sorununu arayarak ulusun çıkarlarını savunmaya çalışır. Sömürgeci baskı döneminde ülkenin aydınları üzülmüyordu.

Mağcan'ın "Zhatyr" adlı şiirinde olduğu gibi, toprak meselesi "Sholpan", "Tugan zherim - Sasykkol", "Kazagym", "Osy kung okay" ve "Ural tauy" da övüldü. Şair'in "Sholpan" koleksiyonunun ana temalarından birinin toprak meselesi olduğu söylenebilir. Böylece, Mağcan'ın asıl sorunu o zaman bildiğini görüyoruz [5, 11].

Kazakların Rusya'ya katıldıktan sonra isyan etmelerinin nedeni toprak sorunu ve kişisel bağımsızlık kazanmasıydı [6, 34]. Ülkenin kahramanlarının kanlı mücadelesi, söz sanatına iz bırakmaktan başka bir şey yapamadı. Toprak meselesi birikti ve şairlerin kalbine döküldü. Bu karmaşık konu, zamanın diğer yazarları gibi, Mağcan için de sıcak bir konu haline geldi. "Tugan Zherim - Sasykkol" şarkısında, "Dün birlik ve uyum zamanıydı", "Aidyn Kol", "Ata Konys", "Kut Bolgan" şiirlerinde de bu konu söz ediliyordu.

Yirminci yüzyılın başında, Çarlık ve Sovyet Rusya, Asya Doğu'nun hızlı kolonileşmesine başladı. 1907-1912 yılları arasında 2,4 milyon insan Kazak topraklarına yerleştirildi. Kazaklar

çöle ve dağlara itildi [7, 3]. Bu durum ülkedeki barışın bozulduğunu ve durumun gergin olduğunu gösterdi. Şairin "Kazagym" şiiri, eski neslin geleneğinin mantıklı bir devamı, dokunaklı içeriğe sahiptir.

Toprağı her gün ellerinden alıyor,
Biri dev bir şehir inşa ediyor.
Bir araya gelirse dünya kalacak,
Doğru yeri seçin
Toprağı her gün ellerinden alıyor, [8, 29].

Sonraki şiirlerde şair yorgunluktan şerefe, propagandaya geçer. Yerleşik bir yaşam biçimine geçişin insanları topraklarını kaybetmekten kurtaracağını umuyor. Liberal edebiyatın militan şairleri, "sosyal konular" ve "yayınlanmamış" haberler hakkında bilgi vererek gazetecilik türündeki görüşlerini ifade etmeye çalıştılar.

"Mevcut durumun" nedenini cehalet olarak görüyor:
Dünya gitti, ruhun gitti, umurunda değil,
Köle olan ayak artık bir hayvan değil. [8, 30].

Şiirin ilk bölümü Mağcan'ın şiiri tarzında geçmişini gururla anlatırken, şiirin sonu ezilen ülkenin gününü kutlar ya da şiirin başlangıcı günümüzün trajedisini söyler. Şiirin sonu, ondan kurtulmanın yollarını teşvik eder.

"Hayatın güzelliği iradedir.
Küçülen topraklar - ekonomik özgürlük
köleleştirilmiş hissettim.
Boğazımda hüznü bir Kazak ruhu gizlendi,
Güneş parlıyordu, bayrak düşüyordu,
... Üzgün bir Kazak mışıl mışıl uyuyor [8, 31].

Şair, köleliğin nedenini uykuda cehalet olarak eleştiriyor. Aydınlanma kardeşleri gibi, "Çalışacak ve bir dükkan inşa edecek mi?" Eğitime yönelerek ülkesinin geleceğini umuyor. Şair, ülkenin durumunu ayette anlatır ve sömürgeciliğe karşı çıkışını şöyle ifade eder:

Onu dışarı atın, götürün, ülkeden atın,
Er ya da geç kafana vuracak! [8, 32]
Şair sadece kendini savunmak ama aynı zamanda zulüm kavga etmemelidir diyor :
Anavatanına geri dön,
Kutsal baba'nın mezarlarına.
Kıllı ağızlı yabancılar,
Erkeklere baskı yapmak [9, 33].

Yukarıdaki geçitten anlaşılacağı üzere Mağcan, "gri yılanlar", "kara kuşlar" ve "tüylü yabancılar" ın baskısıyla mücadele etmeye çalışmış ve ülkenin bağımsızlığı için bir millet olarak birlikte çalışmaya çağırıştır. Örneğin, "Ural" şarkısında:

Gece ve gündüz arasındaki uzun Ural sınırı,
Bir tarafı günün çocuğu, diğer tarafı gecenin çocuğu.
Diğer taraf mavi gözlü bir iblisin yuvası,
Diğer taraf ise Türk bozkırındır [9, 35].

Bu yaşam ve ölüm arasındaki sınırdır. Şair Mağcan cesurca Rus İmparatorluğu'nu "mavi gözlerin şeytani bir yuvası" olarak nitelendirdi. Liberal şairin sömürgecilere karşı kızgınlığı ve yanan sivil onuru arttı. Ona göre, köleliğin nedeni, tüm sefalet ve karanlık cehaletti:

Vakıf olduk, ülkem sanatla dolu!
Gücümüzü kaybettik ve birçok insan gördük.
Ruh bir tilki gibi ortaya çıkmak üzere,
Alnından ölüm çıkıyor... [8, 36]

Fatihler, yerlileri kişisel kazanç için uyutmak için hiçbir çaba sarf etmediler. Sanat ve eğitim, karanlık bir toplumda bir ışığı yakmanın aracıydı. Şairin Türkçülüğü "Ural Dağları" -ndan açıkça görülebilir.

Efendin bir zamanlar Türk'tü.,
Taşındı ve taşındı.
Korkusuz dağ, Türk'ün taş kahramanı
Cebindeydi... [8, 37]

Şair Türk şiirini canlandırdı ve Türkçülük fikrini gündeme getirdi. Yabancıların kendisini "Türk" olarak yanlış tanımasına izin vermedi, ancak Türkçülüğün adını yüceltti ve yaratıcı alanda "Bütün Türkistan" kavramını sağlam bir şekilde kurdu [3, 65]. "Mağcan Türkçülüğü, o dönemde tüm Türk Avrasyasında hakim olan yeni bir siyasi akımın sanatsal bir görüntüsüdür" [10, 14]. Mağcan şiirinin türkçülüğüne birleştirici fikirleri eşlik ediyordu. "Kardeşler barışçıl bir ülkede olacaklar" dedi. "Kazagym" şiirini yazan Mağcan, temasını yoksulların durumu, insanların durumu ve tema birliği fikri olarak tanımladı.

Mağcan'ın yalnızlığı birlik fikriyle bağlantılıdır. Onun milleti hakkında söyledikleri hala Türk kardeşliği olacaktır. Bu fenomen aşk metinlerinde de görülebilir. Örneğin, "Zevk nerede?" şiirinde:

İnsanlara iyi bak,
Endişelerini düşün!
"O zaman sadece dikkat ediyoruz.
Devam et, devam et!" [8, 40]

Şair Mağcan'ın şiiri hangi konuda olursa olsun militan ruhu ve Türkçülüğü üslubuna yansır. Bize göre, Mağcan Cumabay ve Türkistan edebiyatının diğer temsilcilerinin eserlerinde Türkçülüğün yükselişi, sömürgeciliğe karşı birlikte çalışma ihtiyacına bağlanmalıdır. Bununla

birlikte, halk düzeyinde duran ve bireysel ulusal kolektiflere izin vermeyen karanlık imparatorluk, bu konseptte radikal bir şekilde karşı çıktı ve harekete geçirilen güçler seviyesine ulaşmadı. Ancak Türk kültürünün ve edebiyatının paha biçilmez hazinelerin zirvelerine yükselmesinin önünde hiçbir engel yoktu.

Şair Meczan, özgürleşmiş insanlarla birlikte, halkı ulusal sömürgeleştirme ve toplumsal sömürden kurtarmanın, onları cehalet uçurumundan çıkarmanın bir yolunu aradı. Ezgi'de Türk bilincini uyandırdı, vicdanını keskinleştirdi ve keskin şiirler yazdı. Halkını sömüren "mavi gözlü iblis"-i acımasızca eleştirdi ve önce halkını ayrılıkçılıktan kurtulmaya ve kendilerini özgürleştirmeye çağırdı.

Mağcan Zhumabay, Türkistan'ın birliği için çalışan kurtuluş şairlerinden biridir. Çarlık döneminde sömürge karşıtı söylemleri ve Sovyet döneminde ulusal değerleri koruma çabalarıyla dikkat çekiciydi. 1917'de Çar iktidardan düştüğünde ve özgürlük ruhu hakim olmaya başladığında şair Meczan, Omsk'taki Kazak gençliğinin ilk ulusal örgütü "Birlik" in bir üyesi oldu. Bu örgütün amacı "Kazak halkını gelişmiş bir kültür ve edebiyatla birleştirmek, milliyetçilik duygusu yaratmak ve milliyetçiliği korumaktır". Bu amaçlara ulaşmak için gençlere vatanseverlik duygusu aşılacak gerekiyor" dedi. 1917'de Magzhan, Omsk'taki öğretmenler semineri'nden başarıyla mezun oldu ve Alaş hareketine katıldı. O zamanlar ülkede usta bir şair olarak biliniyordu.

Mağcan, 25 Nisan -17 Mayıs tarihleri arasında Omsk'taki Akmola bölgesel Kazak kongresi'nde yer aldı ve Akmola bölgesel Kazak komitesi üyeliğine seçildi. Şair, Mayıs 1917'de Tüm Rusya Müslümanlar Kongresi'nde de yer aldı. Kongreye Volga ve Kırım Tatarları, Türkistan ve bozkır bölgeleri, Buhara ve Hiva hanlıkları, Kafkasya ve Sibiry Müslümanlarından 830 delege katıldı. 1919-1922'de Magzhan Omsk ve Kyzylzhar'da "Bostandyk tu", "Key sozi" gazetelerinde ve pedagojik dersleriyle çalıştı.

Şair 1922'de Taşkent'e geldi ve 1923'e kadar Türkistan dergileri "Sholpan", "Sana", "Ak Zhol" gazetesi ve "Talap" kültür örgütünde çalıştı. Kırgız Enstitüsünde Rus-Kazak dili ve edebiyatı dersleri verdi. Ekim 1922'de B. Kuleyev'in ikinci şiir koleksiyonunun tanıtımıyla yayımlandı. 1923'te Taşkent'te üçüncü şiir koleksiyonu yayımlandı. Kozhanovich'in bir önsözüyle yayınlanacaktı. O yıl popüler kısa öyküsü "Sin Sholpan", "Sholpan" dergisinin 4-8. sayısında yayımlandı. Aynı zamanda ünlü şiir "Batyr Bayan" yazılmıştır. 1923'ten 1926'ya kadar şair, Moskova'daki Yüksek Edebiyat ve Sanat Enstitüsü'nde okudu. 1924'ün sonunda şair, birkaç Kazak aydınıyla birlikte siyasi olmayan bir örgüt olan "Alka" konumunun detaylandırılmasında yer aldı. "Alka", yirminci yüzyılın başlarındaki Kazak şairlerini geleneksel halk gelenekleri temelinde birleştirmeyi amaçlayan, eski maneviyattaki en derin elçiliği kaybetmemek için tamamen yaratıcı bir organizasyondur. Alka örgütü, sanatı Bolşevizm altında kabalıktan kurtaran edebi ve estetik bir kavramdı [11, 399].

Mağcan Zhumabay, diğer şairler gibi, cadidlerle başlayan eğitimle ilgiliydi. Eserleri arasında 'Pedagoji' (Orenburg, 1922), 'Anadil: İlkokul' (Taşkent, 1923), 'İlkokullarda Anadil Öğretimi Üzerine' (Taşkent, 1923) sayılabilir. (Taşkent, 1923), İlkokulda Anadil Öğretimi Üzerine (1925) ve diğerleri. Ders kitapları, Türkistan'ın manevi gelişimine kendi katkısı olarak kabul edilir. Cumabay'ın son eseri "Yeni edebiyat" ın sekizinci sayısında yayınlanan "Artel" adlı oyundu. 1931'den 1938'e kadar on yıl süren yaratıcı hayatı bilinmiyor. "Mağcan hayatının son yedi yılında hiçbir şey yazmamış mıydı?" Bu tür sorular hala şaşkınlığa neden oluyor.

1929'da Alka örgütünü kurma suçlamasıyla on yıl hapis cezasına çarptırıldı. Daha sonra yeniden tutuklandı ve 19 Mart 1938'de vuruldu [12, 42]. Mağcan, hayatının sonuna kadar kurtuluş ruhunu kaybetmedi:

En azından ulus köpürdü,
Kanım kaynıyor!
Milletimden ve hayırseverliğimden,
Başımı bağladım ve bağladım [8, 48].

Mağcan'ın komünist ideolojiye muhalefeti ilk olarak "Ateş" adlı şiirinde görülür. Bu şiirde karanlığın düşmanını anlatıyor - ateş:

Dün bir konuşma yaptım.,
Rüzgar batıdan esiyordu.
Karanlığa düştü.

Utancı izlenimi yoktu [8, 50]. Bu geçitte Sovyetlerin Kazak toplumuna karanlık getirdiğini açıkça belirtmektedir. Tıpkı şair Mağcan'ın Çarlık sömürgeciliğine şiddetle karşı çıktığı gibi, Sovyet sömürgeciliğine de şiddetle karşı çıktı. Şairin "herkes için eşitlik" vaatleri inandırıcı değil. Komünist ideolojiye karşı tutumu "Kayboldum" ve "Yoldaş" şiirlerinde de belirgindir:

Bir yerlerde kargaşa vardı.,
Kırmızı kanlı bir bayrak vardı.,
Dünya geceyle kaplıydı.
Geniş gözlü, sarı saçlı,
Hepsi çıplak,
Pozitif şeytan kazandı [8, 50].

Komünistler tarafından kaldırılan kanlı bir bayrak geceleri toprağı kapladı. Bu düşünceyle Mağcan, eşitmiş gibi davranan sömürgecilerin konumunu gösterdi. Şiirde "gri yılan", "kara kuşlar", "tüylü yabancılar" olarak tasvir edilen sömürgecilerin imgesi bu geçitte "gri gözler", "sarı saçlar" gibi yeni alternatiflerle tamamlanmaktadır [3, 48].

Mağcan danışmanların sınıf görüşlerine tamamen karşıydı, bu yüzden insanları sınıflara ayırarak birbirlerine karşı koymayı amaçladıklarını biliyordu. Sadece kardeş Türk halklarını bölmek için çeşitli hileler kullanmadılar, aynı zamanda her bir halkı kendi içinde böldüler. Bölünmüş bir ulusu boyun eğdirmek ve yönetmek daha kolay olurdu. "Mağcan, komünist ideolojinin temel amacının milleti birleştirmek, birliğini baltalamak ve bölünmüş bir mafyaya dönüştürmek olmadığına inanıyordu" dedi. Bu yüzden şöyle diyor: "Ben ahlaksız bir ülkeyim", "El değmemiş bir hazineyim" [13].

Mağcan, liberallerin yavaş yavaş partiye katılmasıyla birlikte bu ideolojiyi kabul edemediğini ve "Japonya'daki yalnızlığından şikayet ettiğini" söylüyor. Gerçekten de, 1918'den 1927'ye kadar şairin vizyonu Kazak halkının dejenerasyonunu ve açlığını görmektir. Örneğin, "Tolga" şarkısında:

Volga boyunca seyahat ettim, çölde seyahat ettim,
Ziyaret ettiğimde gördüklerim:

Nereye gidersem gideyim bir mezar gördüm.

Aydarlis köle oldu,

Bir dulun çocuğu,

Köyün inlediğini gördüm.

Siyah göçün içinde

Kafama siyah koy.

Ülkeyle inledim [8, 51] - diye sovyet kontrolü altında olan yeni Türkistan'da zor bir günü anlatıyor. Özgürlük için can atan vatandaşlar, bidonları ele geçirmek için mücadele etti. Ve şair bir kez bile orijinal eğilimini değiştirmede:

Bir kelimeyi hatırla:

Dalgadayken,

Yedi yıl önce,

Devrimin şafağında

Altı alaşa:

Özgürlük yok, kölelik yok,

Ne baskı ne eşitlik,

Ne krallık ne de konsey -

"İkisinden biri" derdim [8, 53].

"Tolgau" şarkısına dayanan "Doksanın Grubu" şarkısı büyük bir sosyal etkinlik olarak kabul edildi. 19 Ağustos 1927'de Yenbekşi Aza gazetesinde yayımlanmasından sonra bu konuda bir tartışma çıktı. Yorumcular bölündü: birinci grup şöyle dedi: "Bu Mağcan'ın Sovyet iktidarını tanımamasıdır" ve ikinci grup şöyle dedi: "Mağcan bizi aldatıyor. Bize sırtını dönmüyor. Bu düşünce o dönemde kamuoyunu o kadar etkiledi ki, Kazak Bölgesel Komünist Partisi F. Goloshchekin'in Altıncı Kongresinde Mağcan mahallesi tarafından "Aldatılan insanlar var" dedi. Ama kandırılmaz. Bunun "çarpık bir yüz gibi bir şey" olduğunu söylüyorlar [13].

Mağcan'ın "Demir Yol", "Turan'ın Bahçesinde" ve "Volga'nın Ağzında" şiirleri komünist sömürge politikalarının resimlerini gösteriyor. "Demir Yolu" bir Sovyet ülkesini, yarı yıkılmış bir ülkeyi ve beyaz yerine votka içen insanları tasvir ediyor. Ulusal kimliğini kaybetmiş, dökme demir yol boyunca kefir ve süt satan ve herkese bakan bir Kazak imajını da hayal edebilirsiniz. Darkhan bozkırında serbestçe hareket eden Kazaklar her zaman zengin bir masaya sahipti. Şairin Volga'nın Ağzındaki şiiri, Ruslarla iletişim kurmaya başlayan batı bölgesinin Kazaklarını anlatıyor. Dilleri karışmaya başladı, görünüşleri değişti, Kazak kimliklerini kaybettiler:

Birkaç gün seyahat ettim.

Volga Bölgesi.

Kazaklar gördüm

Bir yük taşı ve kendimi boynumdan bıçakla.

... Antilopu takip et...

... Rusça "Kesinlikle doğru..." "Tolkien." ...

... Aceleyle ayrıldı ,

Selenge - Sergei'nin düğünü için ... [8, 60]

Mağcan'ın Sovyet sömürge döneminde yazdığı şiirlerinin ana fikri, Sovyetlerin Çarlık rejiminin sömürge politikasını sürdürmesidir; komünist ideoloji Kazak ulusunun gelişmesine, yeryüzündeki korunmasına, yani komünist ideolojinin ulusu baltalamasına ve ulusu yok etmesine karşıdır. Şair, bir gün Türk yaşam tarzıyla bağdaşmayan komünist ideolojinin yıkılacağına, Kazak doğası tarafından yıkılacağına, ahlaki ilkelere aykırı olacağına ve manevi kökleri olmayacağına ikna olmuştu:

Her ne gördüysem, Eğik çizgi için gördüm.,

Ünlü milletim için öldüm!

Ben ölsem bile Allah ölmeyecek, kurtuluşa erecek,

Bırak denesinler!

Kalın ülkem, kalın abanoz ağacım,

Güçlü, büyük adam, Haşim!

Pes etmeyin, sabırlı olun,

Aptalların fark etmediği şey [8, 63].

Şair Mağcan'ın "Seni özledim" şiirindeki bu iki satır, şairin kalbine olan inancın gücünü seziyor. Yukarıdaki pasajlara ve analiz edilen şiirlere dayanarak, şair komünist ideolojinin radikal bir rakibi olduğundan emin olabiliriz. Şair Mağcan'ın, bazı çağdaşları gibi, sosyalist gerçekçiliğe eğilimli olduğuna dair görüşler var. Şairin 1924'te Ak Zhol'da yayınlanan Kızıl Bayrak şiiri, bu tür başarılarla atfedilmelidir. Aşağıdaki şiire dikkat edin:

- "Alev kimin bayrağı?"

"Ayakta duran taş.

Baştan Asya -

Yanan son bayrak -

Yani bir Kazak senin"

"Özgürlük kimin bayrağıdır?"

"Eşitlik görmüyorsanız

Tekmelemek söz konusu olduğunda kim kayıp

Özgürlük bayrağı sonuncudur [8, 65]. Bu, şairin ateşli tek kırmızı şiiri olurdu. Ancak, bu komünistlerin kırmızı bayrağı değil. Burada açıkça "Türkistan" diyemeyen şair "Asya" diyor ve yanan pankart Asya'ya ve "ilk doğan" Kazak'a ait. Saldırı altında kim öldü? Tabii ki Türkistan sömürgecisiydi. Milli bir şair olarak şunu kesin olarak söyleyebiliriz ki Mağcan, Kazak milli kimliğini yok etmeye çalışan komünist ideolojiyi hiçbir zaman kabul etmedi.

Bugün siyasetten kültürel ve manevi bütünleşme düzeyine yükselen Türkçülük eğilimi, yüzyıllarca süren Türk kendini koruma çabalarının kaynağıdır. Türkçülük eğilimi, farklı koşullar nedeniyle farklı dönemlerde kabul görmüştür. Bu nedenle, fenomen yalnızca tek taraflı

veya dar anlamda görülmemelidir. Türkçülük eğilimi her zaman Türklerin tarihi olmuştur ve çağdaşlaşmaya devam etmektedir.

Türkçülük, Turancılık, Türk birliği, "Bütün Türkistan" fikirleri çelişkisiz, birbirini tamamlayan amaç ve çıkarlardır [3, 63]. Bu fikirler arasında farklılıklar olsa da birbirleriyle çelişmezler. Türkçülük akımı, Türk halkının ruhunu yükselten, onları birleştiren bir fikirdir. Türkçülüğün siyasi, kültürel ve edebi yönleri vardır. Türkiye'nin sömürgecilikten kurtulma çabaları Türkçülüğü siyasi bir hareket olarak nitelendirirken, kültürel boyutu, islami değerlerin rehberliğinde eğitim sistemini yeniden şekillendiren Rus İmparatorluğu'na bağımlı Türk Müslümanlarının kültürel, siyasi ve edebi birliği olan Jadidizm olgusuna yansımıştır. Türkçülüğü konuşma sanatında, Türk halkını özgürlüğe götüren siyasal akımın sanatsal bir görüntüsü olarak anlıyoruz. Fakat Türkçülük fikri emperyalizmin 'pan-Türkçülük' politik kavramından farklı bir olgudur. Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında, Türkiye'nin dünyanın bütün Türk halklarını birleştireceğine dair söylentiler yayıldı ve dünya buna 'pan-Türkçülük' adını verdi. "Pan-Türkçülük, Rusya'ya karşı bir savaş başlatmak için Pan-İslamcılıkla işbirliği yapıyor" dedi. Aslında Pan-Türkçülüğü bir canavar olarak tasvir etmenin amacı Türk halklarını yabancılaştırmaktı. Böylece sömürgeci hırslarını Türk halkından gizlemeye çalıştılar. Ancak Türkçülük, en radikal "Dünya Slavlara, Slavlar Rusya'ya ait" olan "pan-Slavizm" fikri gibi belirli bir halkın çıkarlarına hizmet etmedi. Türkçülüğün amacı, Türk halkının diğer halklarla eşit yaşama arzusundan ortaya çıkmış ve birbirleriyle akrabalıklarını ifade etme biçiminde gelişmiştir.

Yirminci yüzyılın başında bütün Türk halkları ülkeyi korumak için savaştı. Yaşam için değil ölüm için verilen bir mücadelede yan yana savaşmaya çalıştılar. Bir zamanlar Avrasya'yı yöneten Türklerin yeniden birleşmesi, sömürge fetih misyonuna direnme şansı yüksekti. Bu yüzden savaşan güçler Türk birliğini engellemek için ellerinden geleni yaptılar. Tam siyasi birliği sağlayamayan Türk halkları tamamen bağımsız bir devlet haline geldi. Yalnız on bir yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu on yedi işgalciyle savaştı ve savaşta on altı milyon can feda etti [14, 126] ve bağımsızlığını büyük bir enerjiyle korumayı başardı. Bir Rus kolonisi olan Türkler, Küçük Asya'daki akrabalarının acı mücadelesine kayıtsız kalamazlardı: politikacılar maddi olarak yardım etmeye çalışırken [15, 367], şairler ve yazarlar manevi destek sağlamaya çalıştılar. Bunun en çarpıcı örneği Cumabay'ın "Uzak kardeşime" şiiridir.:

Kardeşim, çok uzaklarda acı çekiyor.,

Kardeşim, kurumuş bir zambak kadar kuru.

Büyük düşmanın ortasında,

Kardeşim göl gibi gözyaşı döktü.

Kardeşim büyük üzüntü içinde,

Hayatı boyunca acı çeken kardeşim.

Zalim, zalim adamlar.

Kardeşim beni canlı canlı soyuyor [8, 67].

Mağcan, kendi tarzında, ilk kez, Altay annesini beslediği ve kardeşiyle birlikte yaşadığı zamanları nostaljiyle hatırlayarak tarihe geçiyor. Büyüdüğü zaman Beyaz ve Karadeniz'in diğer tarafına gittiğini ve bugün orada yalnız ve düşmanın elinde olduğunu söylüyor:

Kardeşim! Sen oradasın ben buradayım

Kederle kan yutuyoruz. Atımızın üstünde

Köle olmaya değer mi? Hadi gidelim

Altay - altın tahtın atalarının mirası [8, 67] - diye Türk kardeşlerini cesaretlendiren bir şiir yazdı. "Osmanlı İmparatorluğu" adı verilen zayıflamış ülke için "Türk" kelimesi ve Rus İmparatorluğu'ndaki Kazak Bodan için "Alaş" kelimesi, eski Aybar'ın yeni bir devlet fikrinin sembolleriydi [16]. Türkçülüğün tarihteki en büyük kazanımlarından biri de Osmanlı Devleti'ne Türkiye denilmiş olmasıdır. Rus Türklerinin önderliğindeki sömürgecilik tehdidi, Türk yanlısı Türkiye'nin yüreklerine dokundu. Örneğin Mustafa Kemal Atatürk, "Bugün Sovyet yönetimi altında aynı dile, aynı inanca, aynı tabiata sahip kardeşlerimiz var... Onlara her zaman yardım etmeye ve desteklemeye hazır olalım!" [17, 12]. Keskin şiirleriyle Turneye uyanan Mehmet Emin Yurdakul, 1914'te "Ey Türk, uyan!" bir koleksiyonda:

Uyan kardeş,

Türkçeye hayat verin.

Tüm kederden kurtul

Türk Turan'dan

Bilirsin, arzularınla savaş

Yeni bir Türk özgür dünyası yaratmak,

Geçen yüzyılda Turan yeniden dirildi,

Sadece soyundan gelenleri bekle... [18, 142].

Vatandaşlarını cesaretlendirdi. Mağcan'ın her sözü Türkçülüğün alevini ateşledi. Yaklaşık on yıl önce Türkistanlı bir şair olan Mağcan'dan uzak olan Türk şairinin kardeşi Mehmet Emin Yurdakul'un arayıştıydı. Servet-i Fünun Cedid edebiyatı mektebi temsilcisi Tefik Fikret de Türk vatandaşlarının moralini yükseltmek için "Millet arkısı" şarkısını yazdı:

Ezdik, yeterince yaptık, birlikte gruplandık,

Erdemler parçalandı, Vatan yağmalandı.

Bugün birlikte kutlayalım,

Sevgili dostlar, kan akrabaları, sevgili akrabalar.

Ulusun yolu doğru yoldur, karşı karşıya olduğumuz yoldur.

Ey doğru, ey sevgili kavmim, yap, yap! [19, 284]

Hiç şüphe yok ki Mağcan, Kazak edebiyatının en parlak yıldızlarından biri. Akademisyen Alkey Margulan bir keresinde şöyle demişti: "Shakespeare'in İngiliz halkı ve Puşkin'in Rus halkı için değeri, Cumabay'ın Kazak halkı için değeriyle aynı.

Aslında Türk dünyasının tüm Müslüman kardeşlerinin gururu olan Mağcan Cumabay gibi bir entelektüelin ahlaki hayatı ve ilham verici mirasının ebedi bir tema haline gelmesi, günümüz bağımsız kuşakları için kutsal bir görevdir.

KAYNAKÇA

1. Klasik Çalışmalar: Çok hacimli bir cilt. Cilt 34: Edebiyat Çalışmaları ve Edebiyat Eleştirisi. - Almatı: Dünya Edebiyatı, 2014. - 408 c.
2. Isimakova A. Uluslararası Bilimsel-Pratik Konferansın Materyalleri "Magzhan Zhumabayev'in Mirası ve Dünya Maneviyatı": 2 cilt. 1 T. - Petropavlovsk: M. Kozybaev'in adını taşıyan SKGU, 2018. - 270 c.
3. Zhalmyrza A.A. Sömürge Karşıtı Türkistan edebiyatı: oluşumu, gelişim özellikleri ve sanatsal karakteri: monografi. - Astana: L.N. Gumilev ENU, 2013. - 202 c.
4. Aykap, 1911. - № 2.
5. Darimbet B. Meczan ve toprak sorunları // Genç Türkistan, 2002. - № 2.
6. Shonanovich T. Toprağın kaderi ülkenin kaderidir. 2. baskı. - Almatı: Sanat, 1995. - 224 c.
7. Artykbayev J.O. Kazakistan Tarihi. Astana, 2000. - 154 c.
8. Zhumabayev M. Eserler: şiirler, sansürsüz ifadeler (H. Abdullin, B. Darimbetov tarafından derlenmiştir) - Almatı: Yazar, 1989. - 448 c.
9. Yeşilurt E. Mehmet Akif Ersoy Ersoy Hayatı ve Eserleri I. - Ankara: Yeri Yayınevi, 2002. - 210 c.
10. Darimbet B. Meczan'ın Türkçülüğü // Genç Türkistan, 1999. - № 1.
11. Kamzabekovich D. Alaş ve edebiyat. - Astana: Foliant, 2002. - 474 c.
12. Kamzabekovich D. Vizyon: Araştırma ve Makaleler. - Almatı: SozdikSlovar, 2004. - 356 c.
13. Darimbet B. Meczan ve Komünist İdeoloji // Genç Türkistan, 2001. - №1. - C. 6-13.
14. Darimbet B. 50 makaleler. - Almatı: Medeniyet, 2001. - 240 c.
15. Shokai M. istediği zaman. (A. Nusifan tarafından hazırlanmıştır) - Almatı: Kainar, 1998. - 1 T. - 512 c.
16. Kamzabekovich D. Türkçülük ve Alaş // Aikyn. - 20.07.2007 г.
17. Mustafa Kemal Atatürk. Adres (1919-1927). - Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006. - 703 c.
18. Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri. - Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1969. - C. 1. - 474 c.
19. Temel Dönemden Günümüze Türk Edebiyatı. - Ankara, 2002. - 283 c.

**ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL İKİYÜZLÜLÜK ALGILARININ BAZI
DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ**

Baran SELİMOĞLU

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı
baranselimoglu1@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-3506-7876

Ahmet SAYLIK

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ahmet.saylik@siirt.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-7754-2199

ÖZET

Bu çalışma, kamu okullarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algı düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nicel araştırma desenlerinde tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmanın hedef evreni Mardin il merkezi ve Midyat ilçesi sınırlarında yer alan kamu ortaokullarında görev yapan 1524 öğretmendir. Araştırmanın örnekleme ise seçkisiz olmayan örnekleme türlerinden “uygun örnekleme” ile seçilen 19 ortaokulda görev yapan 236 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışmada Öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algılarını belirlemek için Kılıçoğlu, Yılmaz Kılıçoğlu ve Karadağ (2017) tarafından geliştirilen “Örgütsel İkiyüzlülük Ölçeği” kullanılmıştır. Bu çalışmada öğretmenlerin, örgütsel ikiyüzlülük algılarının ‘sözlerin tutulması’ ve ‘içyapı ve çevre arasındaki uyum’ alt boyutlarında “düşük” ‘uygulamadaki tutarsızlıklar’ boyutunda ise “orta” düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerin cinsiyetinin örgütsel ikiyüzlülük algılarını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında uygulamadaki tutarsızlıklar alt boyutunda ise; lisansüstü eğitim almış öğretmenler, lisans mezunu öğretmenlere kıyasla okul müdürlerinin sözleri ile eylemlerinin uyuşmadığını, okul müdürlerinin normlara uymadıklarını, okuldaki sorunları çözmek yerine örtbas etmeyi tercih ettiklerini düşünmektedir. Öğretmenlik mesleğinin daha başında olan öğretmenler üç yıl ve daha fazla öğretmenlik görevini sürdürmekte olan öğretmenlere kıyasla okul müdürlerinin uygulamalarda daha fazla tutarsızlıklar sergilediklerini düşünmektedirler.

ABSTRACT

This study aims to determine perceived organizational hypocrisy of teachers working in public schools. The research was designed in the relational survey model, which is one of the quantitative research methods. The target population of the research consists of 1524 teachers working in public secondary schools located within the borders of Mardin Midyat district. The sample of the study, on the other hand, consists of 236 teachers working in 19 secondary schools, which were selected by "convenience sampling", one of the non-random sampling types. In the study, the "Organizational Hypocrisy Scale" developed by Kılıçoğlu, Yılmaz Kılıçoğlu and Karadağ (2017) was used to determine teachers' perceived organizational hypocrisy. In the study, the reliability values were .83 in the "keeping promises" sub-dimension, .81 in the "harmony between internal structure and environment", .90 in the "inconsistencies in practice" sub-dimension, and the general average of the items of the organizational hypocrisy scale was .80. In this study, it was determined that teachers' perceived organizational hypocrisy were at a "low" level in the sub-dimensions of "keeping promises" and "harmony between internal structure and environment", and "moderate" in the dimensions of "inconsistencies in practice". It was concluded that the gender of the teachers did not affect their perceived organizational hypocrisy. In addition, in the sub-dimension of inconsistencies in the practices, teachers with postgraduate education think that school principals' words and actions do not match, that school principals do not comply with the norms, and that they prefer to cover up instead of solving problems at school, compared to undergraduate teachers. Teachers who are at the very beginning of the teaching profession think that school principals exhibit more inconsistencies in practice compared to teachers who have been teaching for three years or more.

Keywords: Organizational Hypocrisy, Hypocrisy, Teacher, Variables

GİRİŞ

Örgütler ortak bir hedef için bir araya gelmiş insan topluluklarından meydana gelir. Örgütler iş ve işlemlerin düzeni ve sürekliliği için örgütü oluşturan bireylerin ortak düşünce etrafında toplanabilmesi, birlikte hareket edebilmesi, kararlara katılması, iletişim halinde olması gerekmektedir. Bu koşulların sağlandığı örgütlerde tutum ve davranışların uyumlu olması beklenmektedir. Konan ve Taşdemir, (2019) örgütlerde bu uyumun sağlanamaması sonucu örgütsel davranış bozukluklarının ortaya çıkacağını belirtmektedir.

Eğitim örgütü olan okullar, yönetici ve öğretmenler ile diğer paydaşların beraber çalışmak zorunda olduğu örgütlerdir. Kılıçoğlu, (2017) örgütlerde kararlar isteğe, sonuçlar ise uygulama ve gerçekleştirilebilmeye bağlı olduğundan tutarsızlıkların görülebileceğini belirtmektedir. Bu tutarsızlıklar örgütlerin imaj ve uygulamaları arasındaki boşluğu kapatmakla beraber örgütlerin güvenilirliğini düşürmektedir (Christensen, Morsing, & Thyssen, 2011). TDK (2021), İkiyüzlülüğü: İnandığı, düşündüğü gibi davranmama, özü sözü bir olmama, riya, riyakârlık, mürailik olarak tanımlarken, Oxford İngilizce sözlük ikiyüzlülüğü, “özellikle dini hayat ya da inançlarda gerçek karakter ya da eğilimlerin telafi edilmesiyle, erdemini ya da iyiliğin yanlış bir görüntüsü var saymak...” ‘ve ikiyüzlülük’ dindar eğilimli; gerçeklerinden daha yüksek bir emir veya inanç sahibi gibi davranan biri...” olarak tanımlamaktadır. İkiyüzlülük, bireyin aslında olmadığı bir kişiliğe bürünmesi olarak tanımlanabilir (Runciman, 2008). Brunson (1989) örgütsel ikiyüzlülüğü; siyasi örgütlerin tipik bir davranışı olarak “bir isteği söyleme, diğerini o yönde karar alarak ve bir diğeri doğrultusunda hizmet üretmek fikirleri memnun etmesi” olarak tanımlamaktadır. Tanımdan çıkarılacak sonuç söylem, karar ve eylemlerin birbiri ile uyumlu olmaktan çok uzak olmasıdır (Kılıçoğlu, 2017).

Diğer bireyleri aldatma niyeti, iradenin zayıf olması ve bireyin kendini aldatma düzeyi ikiyüzlülük davranışının ortaya çıkmasında etkilidir (Alicke, Gordon, & Rose, 2013) Aldatma niyeti, bireyin ileri sürdüğü sözlerin yerine getirilmemesi sonucunda eylemlerin ikiyüzlü olarak görülmesi (Crisp & Cowton, 1994) ve bireyin aldatma eylemlerinde bulunma ihtimali olarak tanımlanmaktadır. İradenin zayıf olması neticesinde bireyler kendi değerleriyle tutarsız eylemlerde bulunabilir ve bunun sonucu olarak kontrol ve irade kaybı yaşayabilirler. Davranışların ileri sürülen vaat ve değerlerle bir şekilde çelişmesi bireyin kendini aldatmasını ifade etmektedir (Alicke, Gordon, & Rose, 2013). Örgütsel ikiyüzlülük, örgütteki informal iletişim, alınan kararlar ve eylemler arasındaki tutarsızlık olarak ortaya çıkmaktadır (Perez & Robson, 1999) . Alanyazın incelendiğinde örgütsel ikiyüzlülük kavramı genellikle tutarsızlık ile açıklanmaktadır. Bunun yanında Bronsson, (1989) örgütsel ikiyüzlülük kavramını ahlakla da ilişkilendirmiştir.

Eğitim kurumlarında örgütsel ikiyüzlülüğün boyutları ilk kez Kılıçoğlu, Yılmaz Kılıçoğlu ve Karadağ'ın (2017) geliştirmiş oldukları örgütsel ikiyüzlülük ölçeğinde ele alınmıştır. Ölçeğin ilk boyutu olan sözlerin tutulması kapsamında söylemler, kararlar ve uyum düzeyi ele alınırken içyapı ve çevre arasındaki uyum boyutu kapsamında eğitim kurumlarının görev ve amaçlarını gerçekleştirirken çevrenin değerleri ile uyumlu olup olmadığını ölçmeyi hedeflemektedir. Bununla birlikte içyapı ve çevre ile uyum kapsamında çalışanların kurumun hedeflerine hizmet etme düzeyleri ve program içeriğinin sınıfta uygulanma düzeyini sorgulamaktadır. Örgütsel ikiyüzlülüğün üçüncü boyutu uygulamalardaki tutarsızlıklardır. Bu boyutta eğitim kurumu yöneticilerinin çalışanlarını aldatıp aldatmadığını, gerçekleştirilebilir amaçlar koyup koymadıklarını, söyledikleri ile yaptıklarının tutarlı olup olmadığını ve kurumdaki bir sorunu çözeceklerini belirtmelerine karşın çözüp çözmediklerini tetkik etmektedir.

Verilen sözlerin tutulmaması, paydaşların adil olmayan eylemlerde bulunması, okullarda ikiyeüzlülüğün oluşmasına zemin hazırlayan etkenlerden bazılarıdır (Kandemir, 2019). Okullarda örgütsel ikiyeüzlülüğün olması ortak hedef belirleyememe, güvenin azalması, kapalı okul ikliminin oluşması, tükenmişliğin artması ve örgütten ayrılmayı istemek gibi sonuçlar doğurur (Konan ve Taşdemir, 2019). Tersisi durumunda okul müdürlerinin ve öğretmenlerin söylemleri ve davranışları arasındaki uyum okul ikliminin olumlu olmasına hizmet etmektedir (Kandemir, 2019).

Bu çalışmanın amacı, Mardin il merkezinde ve Midyat ilçesinde bulunan resmi ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algılarını tespit etmektir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1) Kamu ortaokullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algıları ne düzeydedir?

2) Öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algıları cinsiyet, mesleki kıdem, lisansüstü eğitim, yaşamın daha çok nerede geçirildiği ve okul müdürünün temsil ettiği kuşak değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmaya konu olan nesne veya olay kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanması amaçlanır. Bu nesne, birey veya olayı hiçbir şekilde değiştirme ya da etkileme niyeti, çabası gösterilmez (Karasar, 2009, s.77).

Evren ve Örneklem

Araştırma, 2019-2020 eğitim öğretim yılında Mardin il merkezi ve Midyat ilçesine bağlı devlet ortaokul kurumlarında görev yapmakta olan öğretmenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini, seçkisiz olmayan örnekleme türlerinden “uygun örnekleme” ile seçilen 19 ortaokulda görev yapan 236 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanların kişisel özelliklerine ilişkin bilgiler tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

	n	Grup	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	236	Kadın	97	41,1
		Erkek	139	58,9
Mesleki kıdem	236	1-2 yıl	44	18,6
		3-4 yıl	80	33,9
		5 yıl ve üzeri	112	47,5
Lisansüstü eğitim	223	Evet	37	15,7
		Hayır	186	78,8
Yaşamın daha çok geçirildiği yerleşim yeri	236	Köy/kasaba/ilçe	106	44,9
		Şehir/büyükşehir	130	55,1
Kuşak (Okul müdürü)	236	X Kuşağı	116	51,1
		Y Kuşağı	111	48,9

Tablo 1 incelendiğinde erkek katılımcı sayısının daha fazla olduğu, mesleğin ilk iki yılında olanların daha az olduğu görülmektedir. Katılımcıların sadece yüzde 15’inin lisansüstü eğitim

yapanlardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Yaşamlarının büyük çoğunluğunu şehir ve büyükşehirlerde geçirmiş olan katılımcılar daha fazladır. Okul müdürlerinin doğum yılı aralığına öğretmenlerin verdikleri yanıtlardan hareketle elde edilen kuşak değişkenine bakıldığında ise okullarda görev yapmakta olan müdürlerin X ve Y kuşağında olanların birbirlerine eşit dağıldıkları görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan anket formu kişisel bilgi formu ve örgütsel ikiyüzlülük ölçeğinden oluşmaktadır.

Kişisel bilgi formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu formda cinsiyet, mesleki kıdem, lisansüstü eğitim, yaşamın daha çok nerede geçirildiği, okul müdürünün temsil ettiği kuşak değişkenlerine yönelik bilgiler yer almaktadır.

Örgütsel ikiyüzlülük Ölçeği: Öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algılarını belirlemek için Kılıçoğlu, Yılmaz Kılıçoğlu ve Karadağ (2017) tarafından geliştirilen “Örgütsel İkiyüzlülük Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek şu üç alt boyuttan oluşmaktadır: Sözlerin tutulması, içyapı ve çevre arasındaki uyum ve uygulamadaki tutarsızlıklar. Sözlerin tutulması ve uygulamadaki tutarsızlıklar beşer maddeden oluşurken içyapı ve çevre arasındaki boyut yedi madde olmak üzere ölçek toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçek formundaki maddeler 5’li likert tipinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .74 ve test tekrar test güvenilirlik katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi SPSS 25,00 istatistik paket programı ile yapılmıştır. Araştırma örnekleminin 50 kişinin üstünde olması ve mod, medyan ve ortalama değerlerinin birbirine yakın ya da eşit olmaları verilerin normal dağılım gösterdiklerini gösteren unsurlardır (Büyüköztürk, 2010) Tabachnick ve Fidell (2013) çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1,5 ile -1,5 arasında olması verilerin normal dağılımdan sapmadığı yorumunu yapmışlardır.

Araştırmada elde edilen verilerin çarpıklık ve basıklık katsayılarının +1,5 ile -1,5 arasında olduğu; mod, medyan ve ortanca değerlerinin birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir. Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında araştırmada elde edilen verilerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır.

Tablo 2. Cronbach’s Alfa Güvenirlik Katsayısı

Boyut	Cronbach’s Alfa	N
Sözlerin tutulması	,83	236
İçyapı ve çevre arasındaki uyum	,81	236
Uygulamadaki tutarsızlıklar	,90	236

Tablo 2 incelendiğinde ‘sözlerin tutulması’ alt boyutunda ,83; ‘içyapı ve çevre arasındaki uyum’ alt boyutunda ,81; ‘uygulamadaki tutarsızlıklar’ alt boyutunda ,90 olmak üzere örgütsel ikiyüzlülük ölçeğinin maddelerinin genel güvenirligi ,80 olarak tespit edilmiştir.

BULGULAR

Öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algılarına ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algıları

Alt boyut	N	$\bar{X}$	Ss
Sözlerin tutulması	236	2,29	,75
İçyapı ve çevre arasındaki uyum	236	2,14	,61
Uygulamadaki tutarsızlıklar	236	3,38	1,09

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algıları ‘sözlerin tutulması’ boyutunda “düşük” ($\bar{X}=2,29$); ‘içyapı ve çevre arasındaki tutarsızlıklar’ “düşük” ve ‘uygulamadaki tutarsızlıklar’ boyutunda ise “orta” ($\bar{X}=3,38$) düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Buna göre öğretmenlerin çalıştıkları kurumda örgütsel ikiyeüzlülüğün en az sözlerin tutulması; en fazla ise uygulamadaki tutarsızlıklar boyutunda olduğunu düşünmektedirler.

Öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algılarının cinsiyet değişkenine göre farklılık durumlarını gösteren t testi sonuçları tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Cinsiyet değişkenine göre öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algıları

Alt boyut	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	t testi	
					t	P
Sözlerin tutulması	Kadın	97	2,30	,692	,304	,76
	Erkek	139	2,27	,676		
İçyapı ve çevre arasındaki uyum	Kadın	97	2,10	,646	,676	,50
	Erkek	139	2,16	,658		
Uygulamadaki tutarsızlıklar	Kadın	97	3,38	1,03	,002	,98
	Erkek	139	3,38	1,13		

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algılarının cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algılarının öğrenim durumu değişkenine göre farklılık durumlarını gösteren t testi sonuçları tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Öğrenim durumu değişkenine göre öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algıları

Alt boyut	Öğrenim durumu	N	$\bar{X}$	Ss	t	P
Sözlerin tutulması	Lisans	186	2,26	,758	,362	,71
	Lisansüstü	37	2,31	,782		
İçyapı ve çevre arasındaki uyum	Lisans	186	2,11	,604	,782	,43
	Lisansüstü	37	2,20	,680		
Uygulamadaki tutarsızlıklar	Lisans	186	3,28	1,13	2,11	,03*
	Lisansüstü	37	3,78	,930		

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel ikiyeüzlülük algısı ‘sözlerin tutulması’ ve ‘içyapı ve çevre arasındaki uyum’ alt boyutlarında öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. ‘Uygulamadaki tutarsızlıklar’ alt boyutunda ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Lisansüstü eğitim almış öğretmenlerin, lisansüstü

eğitim almamış öğretmenlere göre uygulamadaki tutarsızlıklar alt boyutunda örgütsel ikiyüzlülük algıları daha yüksek tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algılarının yaşamın nerede geçirildiği değişkenine göre farklılık durumlarını gösteren t testi sonuçları tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Yaşamın daha çok nerede geçirildiği değişkenine göre öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algıları

Alt boyut	Yaşamın daha çok nerede geçirildiği	N	$\bar{X}$	Ss	t testi t	P
Sözlerin tutulması	köy/kasaba/ilçe	106	2,26	,727	-,461	,64
	şehir/büyükşehir	130	2,31	,771		
İçyapı ve çevre arasındaki uyum	köy/kasaba/ilçe	106	2,11	,590	-,583	,56
	şehir/büyükşehir	130	2,16	,633		
Uygulamadaki tutarsızlıklar	köy/kasaba/ilçe	106	3,54	1,117	1,936	,05*
	şehir/büyükşehir	130	3,26	1,067		

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algısı ‘sözlerin tutulması’ ve ‘içyapı ve çevre arasındaki uyum’ alt boyutlarında yaşamın nerede geçirildiği değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. ‘Uygulamadaki tutarsızlıklar’ alt boyutunda ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Yaşamını daha çok şehir/büyükşehirde geçiren öğretmenlerin, yaşamını daha çok köy/kasaba/ilçede geçiren öğretmenlere kıyasla uygulamadaki tutarsızlıklar alt boyutunda örgütsel ikiyüzlülük algılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algılarının okul müdürünün doğum yılı aralığı değişkeninden hareketle elde edilen kuşak değişkenine göre farklılık durumlarını gösteren t testi sonuçları tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Okul müdürünün kuşak değişkenine göre öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algıları

Alt boyut	Okul müdürünün temsil ettiği kuşak	N	$\bar{X}$	Ss	t	P
Sözlerin tutulması	X Kuşağı	116	2,35	,762	1,595	,11
	Y Kuşağı	111	2,20	,714		
İçyapı ve çevre arasındaki uyum	X Kuşağı	116	2,17	,604	,986	,32
	Y Kuşağı	111	2,09	,606		
Uygulamadaki tutarsızlıklar	X Kuşağı	116	3,65	,931	3,904	,01*
	Y Kuşağı	111	3,10	1,177		

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algısı ‘sözlerin tutulması’ ve ‘içyapı ve çevre arasındaki uyum’ alt boyutlarında okul müdürünün kuşak değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. ‘Uygulamadaki tutarsızlıklar’ alt boyutunda ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Görev yaptığı okulun müdürü X kuşağında olan öğretmenlerin uygulamalardaki tutarsızlıklara ilişkin algıları, Y kuşağında olan okul müdürlerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algılarının mesleki kıdem değişkenine göre farklılık durumlarını gösteren anova testi sonuçları tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Öğretmenlerin mesleki kıdemi değişkenine göre öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algıları

Alt boyut	Mesleki kıdem	N	$\bar{X}$	Ss	Anova testi		
					F	p	Fark (Tukey)
Sözlerin tutulması	1-2 yıl	44	2,37	,105	,868	,42	--
	3-4 yıl	80	2,33	,090			
	5 +	112	2,22	,069			
İçyapı ve çevre arasındaki uyum	1-2 yıl	44	2,18	,084	,285	,75	--
	3-4 yıl	80	2,13	,070			
	5 +	112	2,11	,059			
Uygulamadaki tutarsızlıklar	1-2 yıl	44	3,75	,131	3,103	,04	1-2 yıl*
	3-4 yıl	80	3,31	,120			3-4 yıl/5
	5 +	112	3,28	,110			+

Tablo 8’de mesleki kıdem değişkenine göre yapılan anova testi sonuçları incelendiğinde ‘sözlerin tutulması’ ve içyapı ve çevre arasındaki uyum’ alt boyutlarında öğretmenlerin mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmezken; uygulamadaki tutarsızlıklar alt boyutunda öğretmenliğin ilk iki yılında olan öğretmenlerin algılarının 3-4 yıl ve 5 üzeri yıl mesleki kıdemdeki öğretmenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p \leq 0,05$). Buna göre meslekte görece yeni olan öğretmenler okul müdürünün uygulamalarının belirlenen normlarla uyumlu olmadığı, ifade ettiği ve yaptığı şeylerin genelde farklı olduğunu düşünmektedirler.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın sonuçları, öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülüğe ilişkin algılarının ‘sözlerin tutulması’ ve ‘içyapı ve çevre arasındaki uyum’ alt boyutlarında “düşük” ‘uygulamadaki tutarsızlıklar’ boyutunda ise “orta” düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda ifade edilen sonucun alanyazındaki çalışmaların (Kayış, Cemaloğlu ve Sipahi, 2020; Kahveci, Karagül-Kandemir ve Bayram, 2019) sonuçlarıyla tutarlı olduğu görülmektedir.

Araştırmaların diğer alt problemi olan demografik değişkenler ile öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algıları arasındaki ilişkiye dair elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Araştırmada öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algılarının cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre öğretmenlerin kadın ya da erkek olmaları onların örgütsel ikiyüzlülük algılarında herhangi bir farklılığa neden olmamaktadır. Bu sonuç daha önce yapılan çalışmalarla (Kayış vd., 2020; Kahveci vd., 2019) da örtüşmektedir.

Öğrenim durumu, yaşamın nerede geçirildiği, okul müdürünün doğum yılı aralığı ve mesleki kıdem değişkenlerine göre ‘sözlerin tutulması’ ve içyapı ve çevre arasındaki uyum’ alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmezken ‘uygulamadaki tutarsızlıklar’ alt boyutunda ise belirtilen değişkenlerde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Öğretmenlerin lisans ya da lisansüstü eğitime sahip olması; yaşamını köy/kasaba/ilçe veya şehir/büyükşehirde geçirmesi; çalıştığı kurumdaki okul müdürünün X veya Y kuşağında olması ve öğretmenlerin meslekte geçirdiği sürelerin ‘sözlerin tutulması’ ve içyapı ve çevre arasındaki uyum’ alt boyutlarında örgütsel ikiyüzlülük algılarında herhangi bir farklılığa neden olmamaktadır. Uygulamadaki tutarsızlıklar alt boyutunda ise; lisansüstü eğitim almış öğretmenler, lisansüstü eğitim almamış öğretmenlere kıyasla okul müdürlerinin sözleri ile eylemlerinin uyuşmadığını, okul müdürlerinin normlara uymadıklarını, okuldaki sorunları çözmek yerine örtbas etmeyi tercih ettiklerini düşünmektedir. Öte yandan yaşamını daha çok

şehir veya büyükşehirde geçiren öğretmenler, yaşamını köy, kasaba veya ilçede geçiren öğretmenlere kıyasla okul müdürlerinin uygulamada tutarsızlıklar gösterdiğini düşünmektedir. Öğretmenler, X kuşağında olan okul müdürlerinin uygulamada daha fazla tutarsızlıklar sergilediklerini düşünmektedir. Buradan hareketle Y kuşağı okul müdürlerinin yönetsel eylem ve kararlarında daha tutarlı oldukları dolaylı sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu sonucu temellendirmede katılımcı öğretmenlerin ve okul müdürlerin aynı kuşakta olmalarının da etkisi olduğu ileri sürülebilir. Zira örneklemin seçildiği bölge genelde ilk atamanın yapıldığı, Y kuşağı öğretmenlerin çoğunlukta olduğu bir bölgedir.

Araştırmada ulaşılan bir başka sonuç ise öğretmenlik mesleğinin daha başında olan öğretmenlerin görece daha kıdemli olan öğretmenlere kıyasla okul müdürlerinin uygulamalarda daha fazla tutarsızlıklar sergilediklerini düşünmeleridir. Alanyazında benzer sonuçlar elde eden çalışmaların (Kayış vd. 2020; Kahveci vd., 2019, Kılıçoğlu vd.,2019) olduğu görülmektedir.

ÖNERİLER

Verilen değişkenler ve alanyazın incelendiğinde konuyla ilgili detaylı olarak örgütsel ikiyüzlülüğü iyileştirici çalışmaların yapılması önerilebilir. Çalışmalar kapsamında bu yaklaşıma uygun öğretmenler ve yöneticiler yetiştirilebilir.

Okul liderlerinin adil ve etik davranışlarda bulunmasının öğretmenlere rol model olması açısından da son derece önem arz ettiği düşünülmektedir. Bu durumun yüksek oranda örgütsel bütünlük sağlayabileceği, örgütsel ikiyüzlülük oranında da azalma sağlayacağı ileri sürülebilir. Eğitim kurumlarında mevcut olan örgütsel ikiyüzlülüğü ortadan kaldırmak için sadece okul yönetici ve liderlerine görev düşmemektedir. Bu olumsuz davranışın ortadan kaldırılması için eğitim kurumlarının çalışanları olan öğretmenlere de büyük sorumluluk düşmektedir. Bu noktada öğretmenlerin de okulun amaçları doğrultusunda hareket edip etmedikleri önem taşımaktadır. Öğretmenlerin öğretim programının hedeflerine uygun davranıp davranmadıkları ve en önemlisi de kullanılan yöntem ve tekniklerin eğitim ve öğretim programıyla uyuşması son derece önemlidir. Öğretmenlerde üzerine düşen görevleri yaptıkları takdirde eğitim kurumlarındaki örgütsel ikiyüzlülüğün en aza indirilmesi mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- Alicke, M., Gordon, E., & Rose, D. (2013). Hypocrisy: What counts? *Philosophical Psychology*, 26(5), 673-701.
- Bronsson, N. (1989). *The organization of hypocrisy: Talk, decisions and actions in organizations*. New York: John Wiley and Sons.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: istatistik, araştırma deseni spss uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Christensen, L. T., Morsing, O., & Thyssen, O. (2011). The polyphony of corporate social responsibility: Deconstructing accountability and transparency in the context of identity and hypocrisy. *In Handbook of communication ethics*, 457-474.
- Crisp, R., & Cowton, C. (1994). Hypocrisy and moral seriousness. *31. American Philosophical Quarterly*, 343-349.
- Kahveci, G., Karagül-Kandemir, İ., & Bayram, S. (2019). Öğretmenlerin örgütsel ikiyüzlülük algıları ile örgütsel adalet algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 18(2).
- Kandemir, İ. K. (2019). *İlkokul ve Ortaokulda Görev Yapan Öğretmenlerin Örgütsel ikiyüzlülük Algıları ile Örgütsel Bağlılık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisan Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kayış, E., Cemaloğlu, N., & Sipahi, E. (2020). Öğretmenlerin Örgütsel İkiyüzlülük Algıları ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Turkish Studies - Educational Sciences*.
- Kılıçoğlu, G. (2017). Örgütsel İkiyüzlülük ve Bütünlüğün Türkiye Bağlamında İncelenmesi: Teorik Bir Çözümleme. *Kurum ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(3), 465-504.
- Kılıçoğlu, G., Yılmaz-Kılıçoğlu, D., & Karadağ, E. (2017). Do Schools Fail to “Walk Their Talk”? Development and Validation of a Scale Measuring Organizational Hypocrisy. *Leadership and Policy in Schools*, 52-82.
- Konan, N., & Taşdemir, A. (2019). Öğretmenlerin Örgütsel İkiyüzlülük Algıları İle Mutluluk Düzeyleri Algıları Arasındaki İlişki. *Scientific Educational Studies*, 3(2), 132-152.
- Perez, L. F., & Robson, K. (1999). Ritual legitimation, de coupling and the budgetary process: managing organizational hypocrisies in a multinational Company. *Management Accounting Research*, 10, 383-407.
- Runciman, D. (2008). *Political hypocrisy: The mask of power, from Hobbes to Orwell and beyond*. New Jersey: Princeton University Press.
- Tabachnick, B., & Fidell, L. (2013). *Using Multivariate Statistics (sixth ed.)*. Boston: Pearson.

**CONVERGENCE OF STOCHASTIC DIFFERENTIAL EQUATIONS USING EULER
MARUYAMA AND MILSTEIN METHOD****Olanegan O. O.**Statistics Department, Federal Polytechnic Ile – Oluji, Ondo State, Nigeria
olaolanegan@fedpolel.edu.ng**Alakofa C. O.**

Department of Mathematics, Federal University Oye Ekiti, Ekiti State, Nigeria

Ogunware B. G. Mathematics and Statistics Department, Joseph Ayo Babalola University, Ikeji Arakeji, Osun
State, Nigeria.**ABSTRACT**

This research presents and solved a Stochastic Differential Equations (SDE) in which at least one term is a stochastic process. We consider an autonomous SDEs that do not have any explicit dependence upon its integral equation. The Euler - Maruyama constructed within the *ito* integral framework by approximating each of the integral terms using the conventional deterministic quadrature for the evaluation. The Milstein method which is identical to the Euler-Maruyama method if there is no X term in the diffusion part $b(X, t)$ of the equation. The Milstein's method constructed by deriving the stochastic chain rule, using *Ito's* calculus and also derived from truncating the Stochastic Taylor expansion of solution. The improved method of Euler Maruyama and Milstein methods were specially applied to Stochastic Differential Equations (SDE) to determine the numerical solution of some problems. Their Absolute Errors were calculated using the numerical approximation and the corresponding exact solution. The convergence and performance of Euler-Maruyama and Milstein methods were compared together. Euler Maruyama method is seen as the simplest numerical method for solving Stochastic Differential Equation but with slow convergence rate. It is significant to note that the Milstein method which is a Taylor's method, derived from the truncation of the stochastic Taylor expansion of the solution converges faster to the solution of stochastic process and more accurate than Euler-Maruyama method as seen in the results generated from the solution to problems. The Milstein method is therefore prefer to Euler-Maruyama and highly recommended as a method for the solution of Stochastic Differential Equations (SDEs).

1. INTRODUCTION

Stochastic Differential Equations (SDEs) arise when a random noise is introduced into Ordinary Differential Equations (ODEs). Stochastic Differential Equations are Stochastic Integral Equations which involve Ordinary and *Ito* stochastic integrals. Solving *Ito* Stochastic Differential Equations based on the *Ito* lemma is to admit an explicit solution by adopting a numerical technique for the approximation of the Stochastic Differential Equation.

Numerical solutions allow us to simulate as many sample paths as possible. A lot of authors has treated this concept such as [9], [13], [14], [18] - [20]. The *Ito* lemma is the most important tool in *Ito* calculus. A first version of this fundamental result was proved by *Ito* (1951). Various versions of the *Ito* lemma and their proofs can be found in [5], [10], [15] and [17].

A stochastic differential equation is a differential equation in which at least one term is a stochastic process of the form:

$$dX(t) = f(t, X(t))dt + g(t, X(t))dW(t) \quad (1)$$

$$X(0) = X_0$$

Which can be interpreted as an integral equation:

$$X(t) = X_0 + \int_0^t f(s, X(s))ds + \int_0^t g(s, X(s))dW(s) \quad (2)$$

However, we will consider autonomous SDEs, that is, SDEs that do not have any explicit dependence upon it:

$$X(0) = X_0$$

$$dX(t) = f(t, X(t))dt + g(t, X(t))dW(t)$$

$$X(t) = X_0 + \int_0^t f(s, X(s))ds + \int_0^t g(s, X(s))dW(s)$$

The first integral at the right hand side of equation (2) is called Riemann integral while the second integral is called *Ito* or stochastic integral. see [1]-[4], [6], [7], [18], [21] for detail.

2. METHODOLOGY

2.1 Derivation of Euler Maruyama Method

The Euler - Maruyama method is constructed within the *Ito* integral structure. We will attempt to construct a numerical method from the integral form (2). We begin by setting $\delta t = \frac{T}{L}$ for some integer, L and let $\tau_i = i\delta t$ for $i = 0, \dots, L$. We also define the numerical approximation to X_{τ_i} as X_i . Setting successively $t = \tau_i$ and $t = \tau_{i-1}$ in (2), we obtain:

$$X(\tau_i) = X_0 + \int_0^{\tau_i} f(X(s))ds + \int_0^{\tau_i} g(X(s))dW(s)$$

$$X(\tau_{i-1}) = X_0 + \int_0^{\tau_{i-1}} f(X(s))ds + \int_0^{\tau_{i-1}} g(X(s))dW(s)$$

If we subtract these equations, then we obtain:

$$X(\tau_i) = X_{\tau_{i-1}} + \int_{\tau_{i-1}}^{\tau_i} f(X(s))ds + \int_{\tau_{i-1}}^{\tau_i} g(X(s))dW(s) \quad (3)$$

We can consider approximating each of the integral terms. For the first integral, we can use the conventional deterministic quadrature:

$$\int_{\tau_{i-1}}^{\tau_i} f(X(s))ds \approx (\tau_i - \tau_{i-1})f(X_{i-1}) = \delta t f(X_{i-1})$$

And for the second integral, we use the *ito* formula developed in the previous section:

$$\int_{\tau_{i-1}}^{\tau_i} g(X(s))dW(s) \approx g(X_{i-1})(W(\tau_i) - W(\tau_{i-1}))$$

Combining these together gives us the Euler - Maruyama formula:

$$\begin{aligned} X_0 &= X(0) \\ X_i &= X_{i-1} + \delta t f(X_{i-1}) + g(X_{i-1})(W(\tau_i) - W(\tau_{i-1})) \end{aligned} \quad (4)$$

This method was considered by [13]

Example 1:

$$dX_t = \frac{1}{2}a^2X(t)dt + aX(t)dW(t) \quad [18]$$

$$X_0 = 1, a = 1$$

Solution

$$dX_t = 0.5a^2X(t)dt + aX(t)dW(t) \quad (5)$$

$$\frac{dX(t)}{X(t)} = 0.5a^2dt + adW(t)$$

Integrating,

$$\begin{aligned} \int_0^t \frac{dX(u)}{X(u)} &= 0.5a^2 \int_0^t du + a \int_0^t dW(u) \\ \int_0^t \frac{dX(u)}{X(u)} &= 0.5a^2t + aW(t) \end{aligned} \quad (6)$$

Due to the ito's formula,

$$df(t, X(t)) = \frac{\partial f}{\partial t} f(t, X(t))dt + \frac{\partial f}{\partial x} f(t, X(t))dX(t) + \frac{1}{2} \frac{\partial^2 f}{\partial x^2} f(t, X(t))dX(t)^2$$

We may take $f(t, X(t)) = f(x) = \ln x$ then $f'(x) = \frac{1}{x}$, $f''(x) = -\frac{1}{x^2}$

$$\begin{aligned} d(\ln x) &= \frac{1}{X(t)} dX(t) + \frac{1}{2} \left[-\frac{1}{X(t)} \right] a^2 X^2(t) dt \\ &= \frac{1}{X(t)} dX(t) - \frac{1}{2} a^2 dt \end{aligned}$$

Integrating,

$$\ln X(t) - \ln X(0) = \int_0^t \frac{1}{X(u)} dX(u) - \frac{1}{2} a^2 \int_0^t du$$

$$\ln X(t) - \ln X(0) = \int_0^t \frac{1}{X(u)} dX(u) - \frac{1}{2} a^2 t$$

$$\ln X(t) - \ln X(0) + 0.5a^2 t = \int_0^t \frac{1}{X(u)} dX(u) \quad (7)$$

Equating equation (6) and (7)

$$0.5a^2 t + aW(t) = \ln X(t) - \ln X(0) + 0.5a^2 t$$

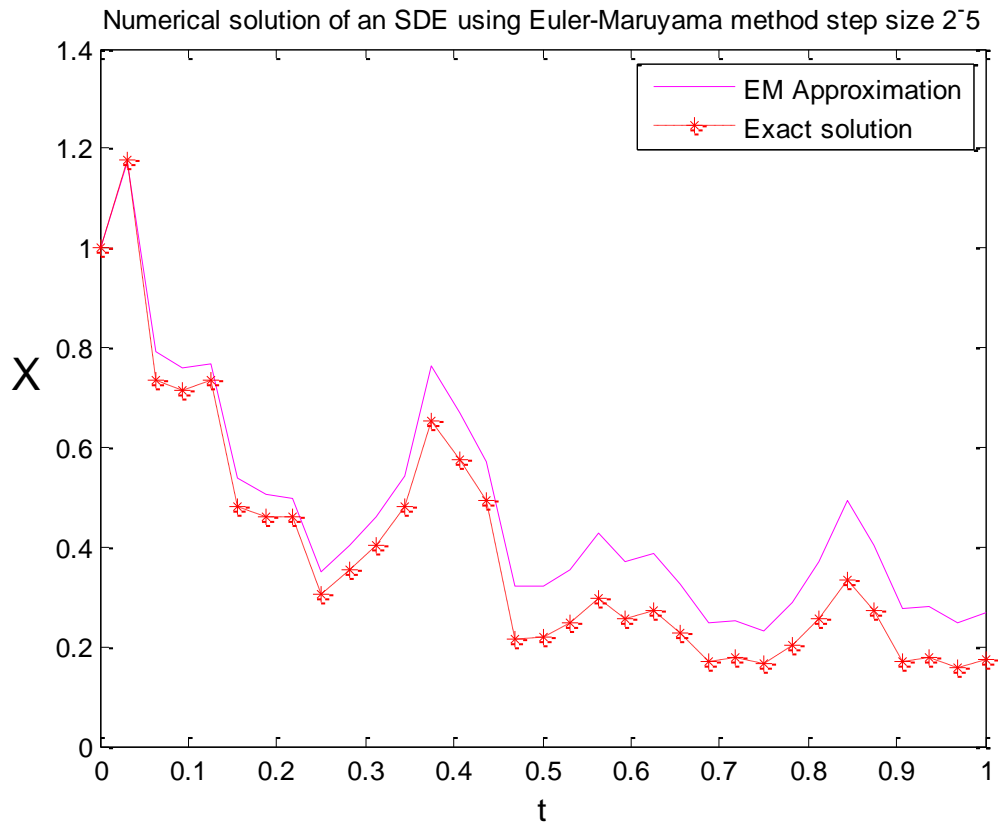
$$aW(t) = \ln \left(\frac{X(t)}{X(0)} \right)$$

$$\exp(aW(t)) = \frac{X(t)}{X(0)}$$

$$X(t) = X(0) \exp(aW(t))$$

Numerical solution of stochastic differential equations using EMM using step size 2^{-5}

t-value	Exact Solution	Numerical Solution	Absolute Error
0.0625	0.792971856820576	0.732852486457998	0.060119370362578
0.1250	0.769452294626993	0.733146674324023	0.036305620302970
0.1875	0.504817088445651	0.459250812386064	0.045566276059587
0.2500	0.350676055681101	0.306088282270949	0.044587773410152
0.3125	0.459166513534967	0.405077067989557	0.054089445545410
0.3750	0.764623033766340	0.650973293833258	0.113649739933082
0.4375	0.571812570252365	0.492986699741621	0.078825870510744
0.5000	0.319501620499993	0.218595746450422	0.100905874049571
0.5625	0.428314888703406	0.294928067471048	0.133386821232358
0.6250	0.385115783719542	0.270839068927022	0.114276714792520

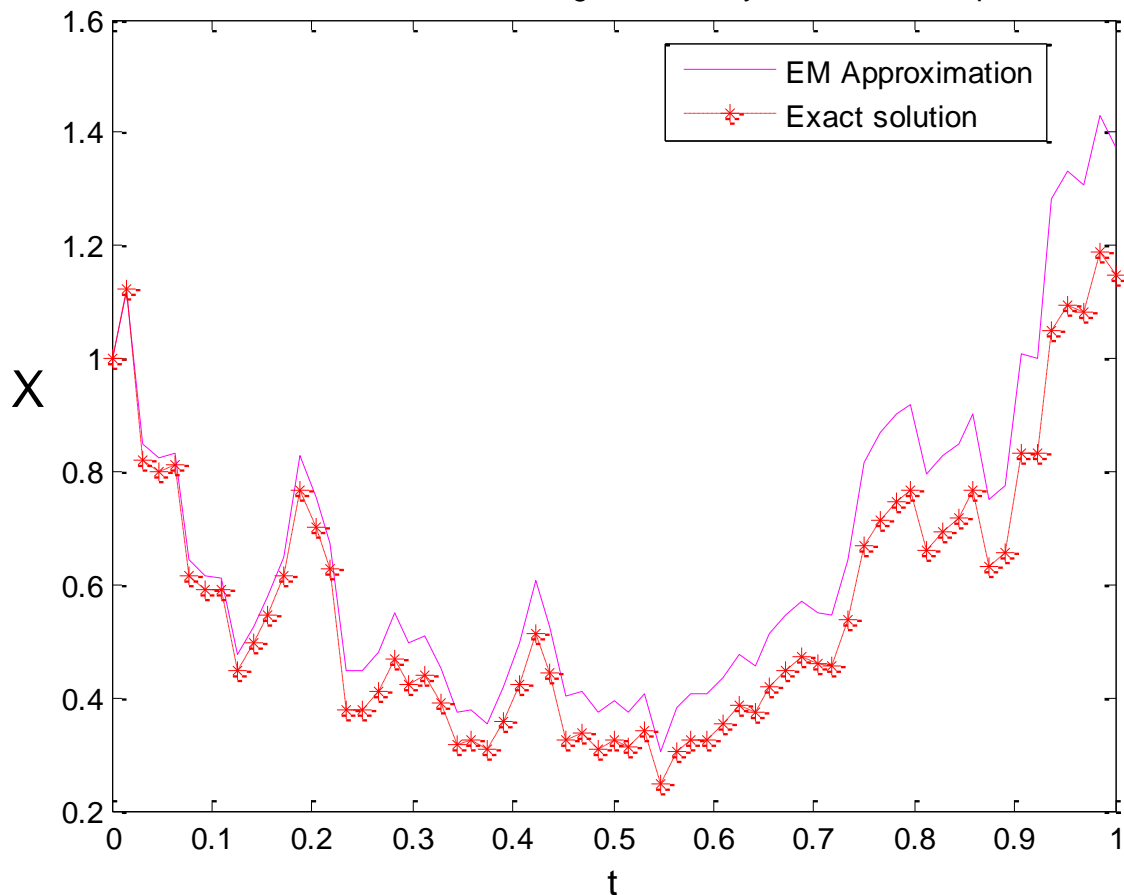

Numerical solution of stochastic differential equations using EMM using step size 2^{-6}

t- value	Exact Solution	Numerical Solution	Absolute Error
0.0625	0.830841741986698	0.813918589578289	0.016923152408409
0.1250	0.476650470968802	0.448743537932791	0.027906933036011
0.1875	0.827151096335254	0.768791708978340	0.058359387356914
0.2500	0.446282178258998	0.379350461540254	0.066931716718744
0.3125	0.509294294563069	0.438980935129325	0.070313359433744
0.3750	0.355211406609727	0.307297598010294	0.047913808599433
0.4375	0.527144417093526	0.444995135373477	0.082149281720049
0.5000	0.392832291069872	0.325881011980627	0.066951279089245
0.5625	0.383095209435863	0.303172110127790	0.079923099308073
0.6250	0.476178180718305	0.385047873905375	0.091130306812930

Question 2:

Numerical solution of an SDE using Euler-Maruyama method step size 2^{-6}

$$dX(t) = -a^2X(t)(1 - X^2(t))dt + a(1 - X^2(t))dW(t)$$

$$a = 0.25, X_0 = 0.65$$

The problem was solved by [1], [7] with constant $a = 0.5, X_0 = 0$, [18]

Solution:

$$\frac{dX(t)}{1-X^2(t)} = -a^2 X(t)dt + a dW(t) \quad (9)$$

$$\int_0^t \frac{dX(u)}{1-X^2(u)} = -a^2 \int_0^t X(u)du + a \int_0^t dW(u)$$

$$\int_0^t \frac{dX(u)}{1-X^2(u)} = -a^2 X(t) + aW(t) \quad (10)$$

Due to the ito's formula,

$$df(t, X(t)) = \frac{\partial f}{\partial t} f(t, X(t))dt + \frac{\partial f}{\partial x} f(t, X(t))dX(t) + \frac{1}{2} \frac{\partial^2 f}{\partial x^2} f(t, X(t))dX(t)^2$$

We may take $f(t, X(t)) = f(x) = \tanh^{-1}X(t)$, then $f'(x) = \frac{1}{1-X^2}$, $f''(x) = \frac{2X}{(1-X^2)^2}$

Then,

$$\begin{aligned} d(\tanh^{-1}X(t)) &= \frac{1}{1-X^2(t)} dX(t) + \frac{1}{2} \left[\frac{2X(t)}{(1-X^2(t))^2} \right] dX(t)^2 \\ &= \frac{1}{1-X^2(t)} dX(t) + \frac{X(t)}{(1-X^2)^2} [a(1-X^2)^2 dt] \\ &= \frac{1}{1-X^2(t)} dX(t) + X(t)(a)dt \end{aligned}$$

Integrating,

$$\tanh^{-1}X(t) - \tanh^{-1}X(0) = \int_0^t \frac{1}{1-X^2(u)} dX(u) + 0.25X(t) \quad (11)$$

$$\tanh^{-1}X(t) - \tanh^{-1}X(0) - 0.25X(t) = \int_0^t \frac{1}{1-X^2(u)} dX(u)$$

Combining equations (10) and (11)

$$\tanh^{-1}X(t) - \tanh^{-1}X(0) - 0.25X(t) = \int_0^t \frac{1}{1-X^2(u)} dX(u) = -0.25X(t) + 0.5W(t)$$

$$\tanh^{-1}X(t) - \tanh^{-1}X(0) - 0.25X(t) = -0.25X(t) + 0.5W(t)$$

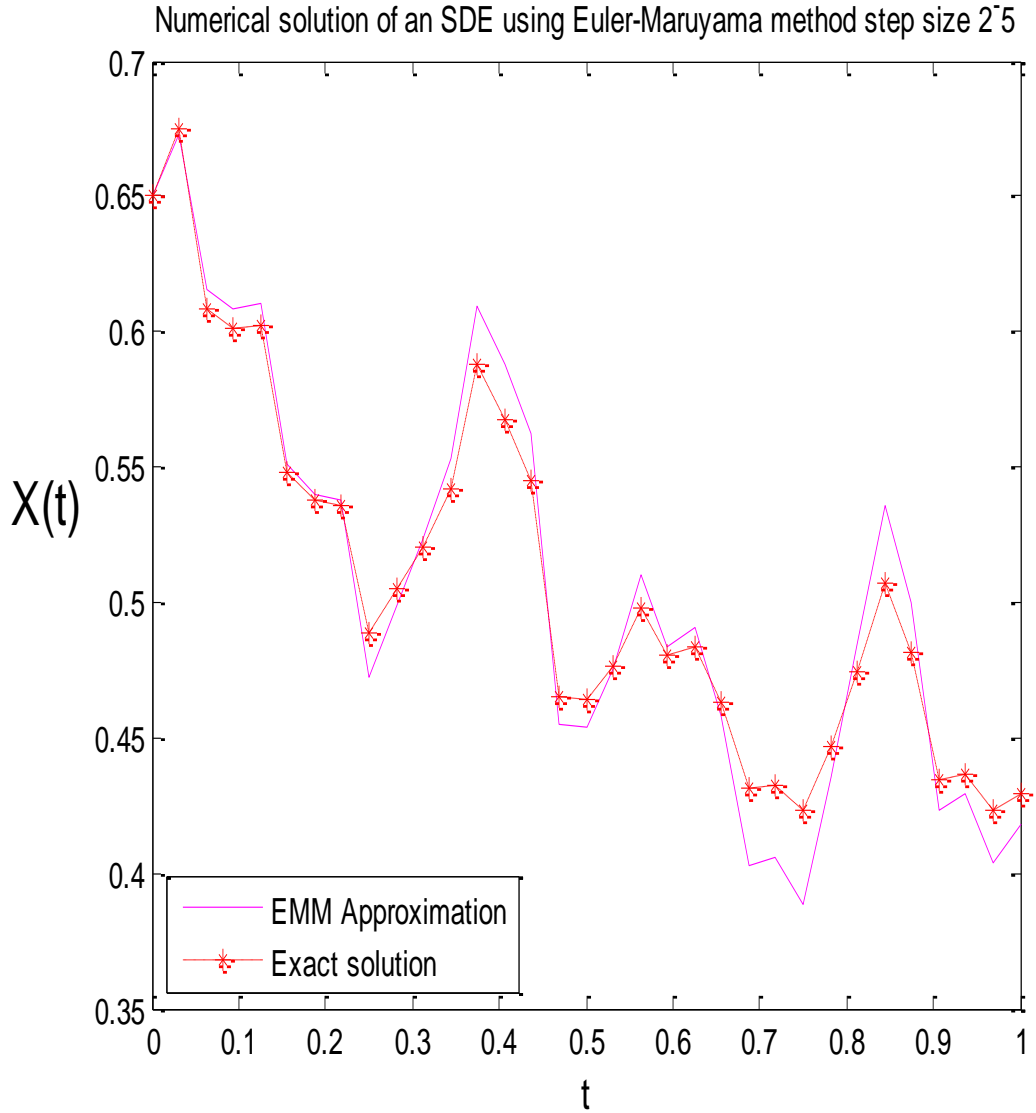
$$\tanh^{-1}X(t) - \tanh^{-1}X(0) = 0.5W(t)$$

$$\tanh^{-1}X(t) = 0.5W(t) + \tanh^{-1}X(0)$$

$$X(t) = \tanh[0.5W(t) + \tanh^{-1}X(0)]$$

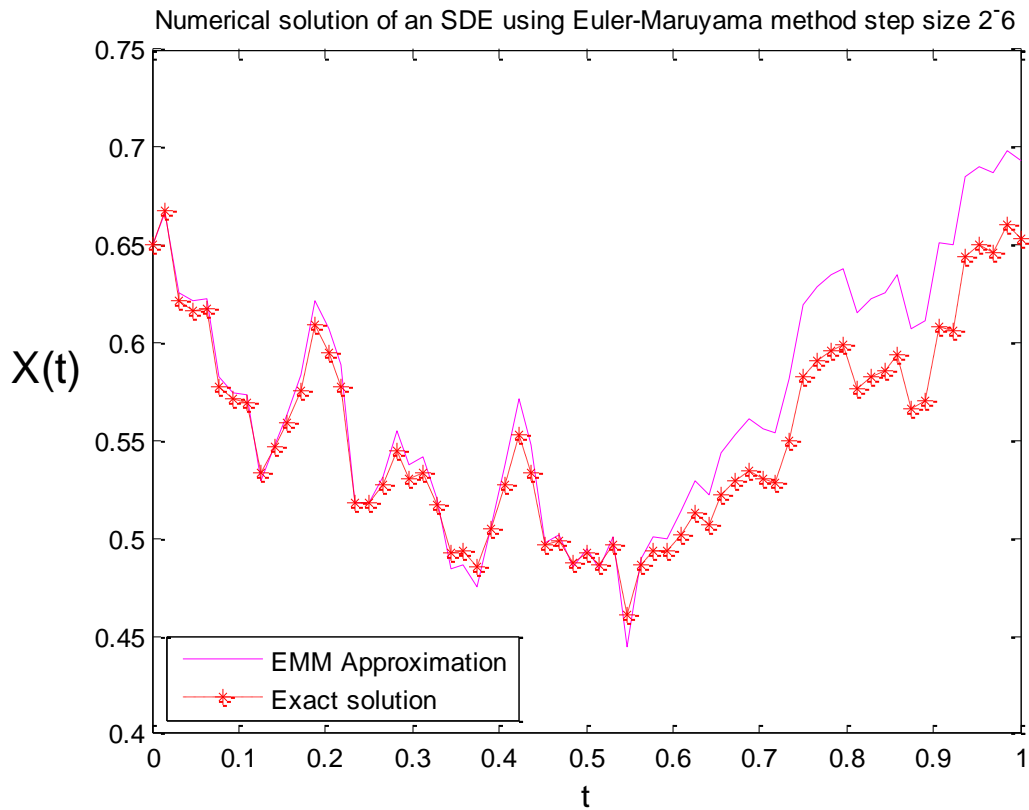
Numerical solution of stochastic differential equations using EMM using step size 2^{-5}

t-value	Exact Solution	Numerical Solution	Absolute Error
0.0625	0.615238312843228	0.608109061861152	0.007129250982076
0.1250	0.610538623128736	0.602082356050494	0.008456267078242
0.1875	0.540179430271432	0.538223101477412	0.001956328794020
0.2500	0.472532297247553	0.488292209906610	0.015759912659057
0.3125	0.523183544189210	0.520772103428445	0.002411440760765
0.3750	0.609550392860017	0.587892422046201	0.021657970813816
0.4375	0.561870675494029	0.544677014565642	0.017193660928387
0.5000	0.454256491476679	0.464522020207296	0.010265528730617
0.5625	0.510439943252099	0.498256064349205	0.012183878902894
0.6250	0.490520779248640	0.483912001255832	0.006608777992808

Numerical solution of stochastic differential equations using EMM using step size 2^{-6}

t-value	Exact Solution	Numerical Solution	Absolute Error
0.0625	0.622434630313017	0.617180212162280	0.005254418150737
0.1250	0.529935702850741	0.533647241161016	0.003711538310275
0.1875	0.621752369276110	0.609537959095290	0.012214410180820
0.2500	0.517996578796898	0.517930548307746	0.000066030489152
0.3125	0.541740907696983	0.533658698938304	0.008082208758679
0.3750	0.475023745337134	0.485842682445806	0.010818937108672
0.4375	0.547797116183121	0.533296891497423	0.014500224685698
0.5000	0.494277942696807	0.493119353851824	0.001158588844983
0.5625	0.489521447187964	0.486842594254703	0.002678852933261
0.6250	0.529757443757840	0.512804276759769	0.016953166998071

Milstein's Method

The Milstein method has order 1, meaning that it will converge to the correct stochastic solution process faster than Euler-Maruyama method as the step size goes to 0. The Milstein method is identical to the Euler-Maruyama method if there is no X term in the diffusion part $b(X, t)$ of the equation.

We now attempt to construct the Milstein's method. In order to do this, we will first derive the stochastic chain rule, using Ito's calculus [11], [16].

Ito's Lemma

Derivation

$$\delta G \approx \frac{dG}{dx} \delta x \tag{12}$$

If more accuracy is required, a Taylor series expansion of δG can be used:

$$\delta G = \frac{dG}{dx} \delta x + \frac{1}{2} \frac{d^2G}{dx^2} \delta x^2 + \frac{1}{6} \frac{d^3G}{dx^3} \delta x^3 + \dots$$

For a continuous and differentiable function G of two variables x and y , the result analogous to equation (12) is

$$\delta G \approx \frac{dG}{dx} \delta x + \frac{dG}{dy} \delta y \tag{13}$$

And the Taylor series expansion of δG is

$$\delta G = \frac{\delta G}{\delta x} \delta x + \frac{\delta G}{\delta y} \delta y + \frac{1}{2} \frac{\delta^2 G}{\delta x^2} \delta x^2 + \frac{\delta^2 G}{\delta x \delta y} \delta x \delta y + \frac{1}{2} \frac{\delta^2 G}{\delta y^2} \delta y^2 + \dots \tag{14}$$

In the limit as δx and δy tends to zero, equation (14) becomes

$$dG = \frac{\delta G}{\delta x} dx + \frac{\delta G}{\delta y} dy$$

(15)

Now we extend equation (15) to cover functions of variables following its process. Suppose that a variable x follows the Ito process in equation (15), that is,

$$dx = a(x, t)dt + b(x, t)dW \quad (16)$$

And that G is some function of x and of time t .

$$\delta G = \frac{\delta G}{\delta x} \delta x + \frac{\delta G}{\delta t} \delta t + \frac{1}{2} \frac{\delta^2 G}{\delta x^2} \delta x^2 + \frac{\delta^2 G}{\delta x \delta t} \delta x \delta t + \frac{1}{2} \frac{\delta^2 G}{\delta t^2} \delta t^2 + \dots \quad (17)$$

Equation (16) can be discretized to

$$\delta x = a(x, t)\delta t + b(x, t)\epsilon\sqrt{\delta t}$$

Or, if arguments are dropped,

$$\delta x = a\delta t + b\epsilon\sqrt{\delta t} \quad (18)$$

From (18), we have

$$\delta x^2 = b^2\epsilon^2\delta t + \text{terms of higher order in } \delta t. \quad (19)$$

Making use of equation (19), equation (17) becomes

$$dG = \frac{\delta G}{\delta x} dx + \frac{\delta G}{\delta t} dt + \frac{1}{2} \frac{\delta^2 G}{\delta x^2} b^2 dt \quad (20)$$

This is Ito's lemma. If we substitute for dx from equation (16), then equation (20) becomes

$$dG = \left(\frac{\delta G}{\delta x} a + \frac{\delta G}{\delta t} + \frac{1}{2} \frac{\delta^2 G}{\delta x^2} b^2 \right) dt + \frac{\delta G}{\delta x} b dW \quad (21)$$

Which becomes

$$dG = \left(\frac{dG}{dX} a + \frac{1}{2} b^2 \frac{d^2 G}{dX^2} \right) dt + b \frac{dG}{dX} dW \quad (22)$$

2.2 Derivation of Milstein's Method

Setting successively $t = s$ and $t = \tau_{j-1}$ in the equivalent integral form of (22) and subtracting gives:

$$G(X(s)) = G(X(\tau_{j-1})) + \int_{\tau_{j-1}}^s \left\{ a(X(\tau)) \frac{dG}{dX}(X(\tau)) + \frac{1}{2} b(X(\tau))^2 \frac{d^2 G}{dX^2}(X(\tau)) \right\} dt + \int_{\tau_{j-1}}^s \left\{ b(X(\tau)) \frac{dG}{dX}(X(\tau)) \right\} dW(\tau)$$

Or

$$G(X(s)) = G(X(\tau_{j-1})) + \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 G(X(\tau)) d\tau + \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 G(X(\tau)) dW(\tau)$$

Where:

$$L^0 = a(X(\tau)) \frac{d}{dX} + \frac{1}{2} b(X(\tau))^2 \frac{d^2}{dX^2}$$

$$\text{And } L^1 = b(X(\tau)) \frac{d}{dX}$$

Taking in turn $G = a$ and $G = b$ gives

$$a(X(s)) = a(X(\tau_{j-1})) + \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 a(X(\tau)) d\tau + \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 a(X(\tau)) dW(\tau)$$

$$b(X(s)) = b(X(\tau_{j-1})) + \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 b(X(\tau))d\tau + \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 b(X(\tau))dW(\tau)$$

Substituting these equations into the integral form of the autonomous SDE

$$X(\tau_j) = X(\tau_{j-1}) + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} a(X(s))ds + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} a(X(s))dW(s) \text{ gives}$$

$$X(\tau_j) = X(\tau_{j-1}) + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \left\{ a(X(\tau_{j-1})) + \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 a(X(\tau))d\tau + \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 a(X(\tau))dW(\tau) \right\} ds + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \left\{ b(X(\tau_{j-1})) + \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 b(X(\tau))d\tau + \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 b(X(\tau))dW(\tau) \right\} dW(\tau)$$

Which can be re-written as:

$$X(\tau_j) = X(\tau_{j-1}) + \delta ta(X(\tau_{j-1})) + b(X(\tau_{j-1})) \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} dW(s) + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 a(X(\tau))d\tau ds + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 a(X(\tau))dW(\tau)ds + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 b(X(\tau))d\tau dW(s) + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 b(X(\tau))dW(\tau)dW(s)$$

Note that the first line of this formula is the Euler-Maruyama method. To obtain Milstein's method, we expand the $L^1 b(X(\tau))$ term using the definition of the operator L^1 and the formula for $b(X(s))$, above to obtain:

$$L^1 b(X(\tau)) = L^1 b(X(\tau_{j-1})) + \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 L^1 b(X(m))dm + \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 L^1 b(X(m))dW(m)$$

Substituting this into the previous equation and rearranging slightly gives:

$$X(\tau_j) = X(\tau_{j-1}) + \delta ta(X(\tau_{j-1})) + b(X(\tau_{j-1})) \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} dW(s) + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 b(X(\tau_{j-1})) dW(\tau)dW(s) + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 a(X(\tau))d\tau ds + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s L^1 a(X(\tau))dW(\tau)ds + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s L^0 b(X(\tau))d\tau dW(s) + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s \int_{\tau_{j-1}}^{\tau} L^0 L^1 b(X(m))dmdW(\tau)dW(s) + \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s \int_{\tau_{j-1}}^{\tau} L^1 L^1 b(X(m))dW(m)dW(\tau)dW(s)$$

Milstein's method follows from the first two lines of the above expression, which can be written as:

$$X(\tau_j) = X(\tau_{j-1}) + \delta ta(X(\tau_{j-1})) + b(X(\tau_{j-1})) \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} dW(s) + b(X(\tau_{j-1})) b'(X(\tau_{j-1})) \int_{\tau_{j-1}}^{\tau_j} \int_{\tau_{j-1}}^s dW(\tau)dW(s)$$

Finally, Milstein's higher order method is:

$$X_j = X_{j-1} + \delta ta(X_{j-1}) + b(X_{j-1}) (W(\tau_j) - W(\tau_{j-1})) + \frac{1}{2} b(X_{j-1}) b'(X_{j-1}) \left((W(\tau_j) - W(\tau_{j-1}))^2 - \delta t \right)$$

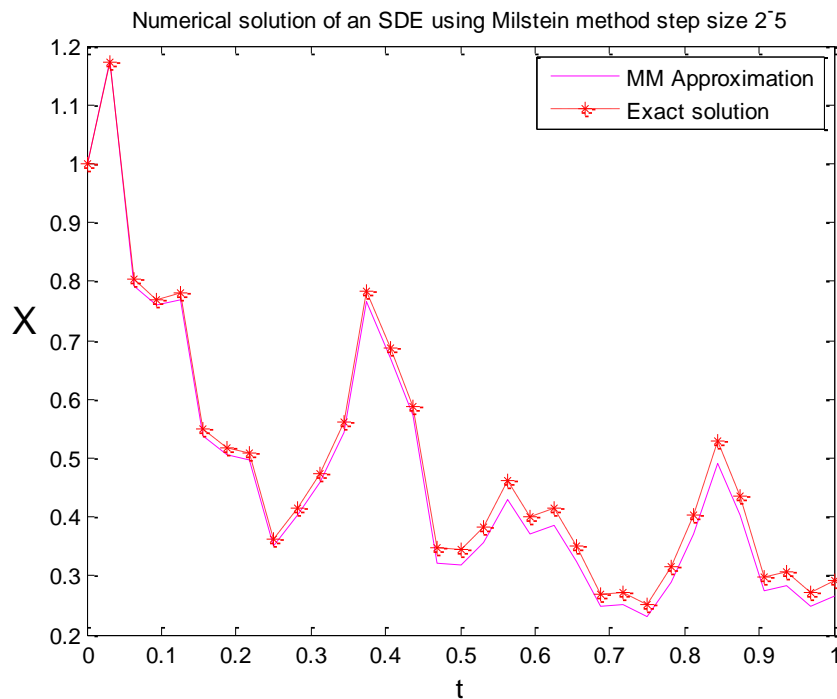
(23)

For $j = 1, 2, \dots, L$ with $X_0 = X(0)$

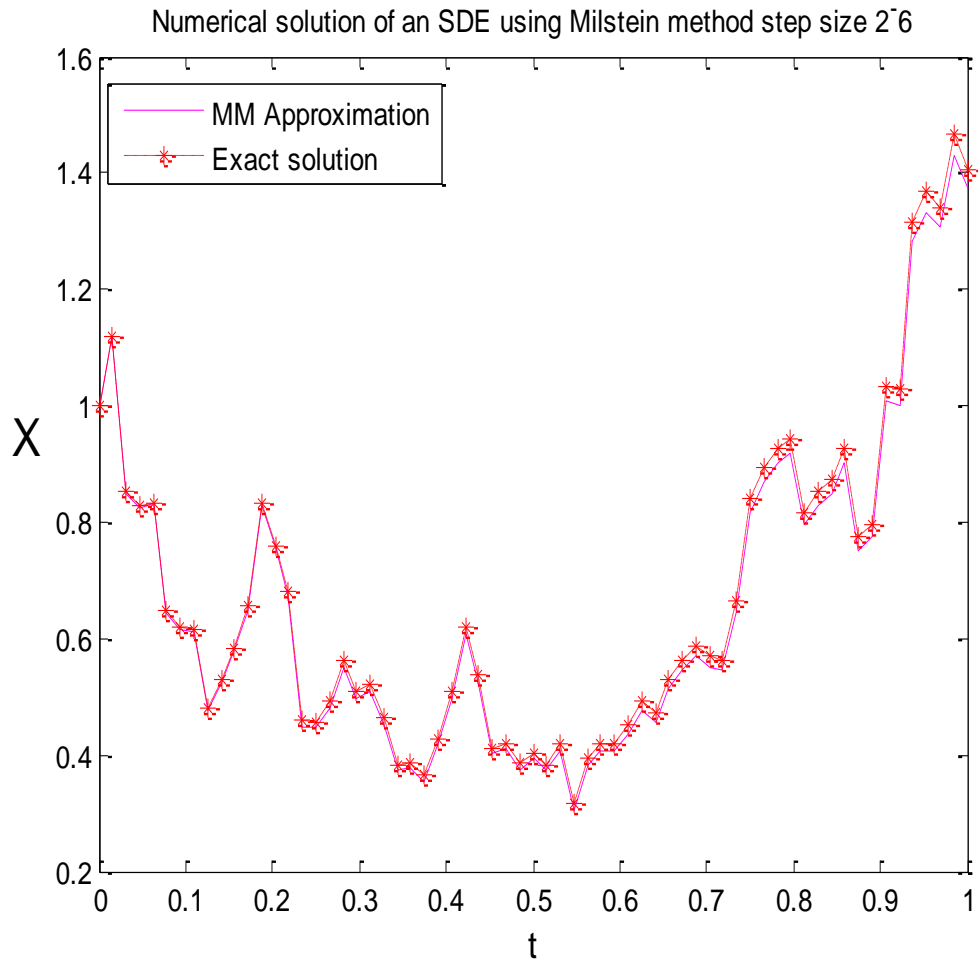
The method in (23) was considered by [5] and [13].

Numerical solution of stochastic differential equations using Milstein method MM 2^{-5}

t-value	Exact Solution	Numerical Solution	Absolute Error
0.0625	0.792971856820576	0.803243469643136	0.010271612822560
0.1250	0.769452294626993	0.779429140117746	0.009976845490753
0.1875	0.504817088445651	0.516472578511676	0.011655490066025
0.2500	0.350676055681101	0.362112722071500	0.011436666390399
0.3125	0.459166513534967	0.473790548017275	0.014624034482308
0.3750	0.764623033766340	0.784370784495660	0.019747750729320
0.4375	0.571812570252365	0.587269112593059	0.015456542340694
0.5000	0.319501620499993	0.344405887420135	0.024904266920142
0.5625	0.428314888703406	0.461188320008260	0.032873431304854
0.6250	0.385115783719542	0.414894110966598	0.029778327247056

 Numerical solution of stochastic differential equations using Milstein method MM 2^{-6}

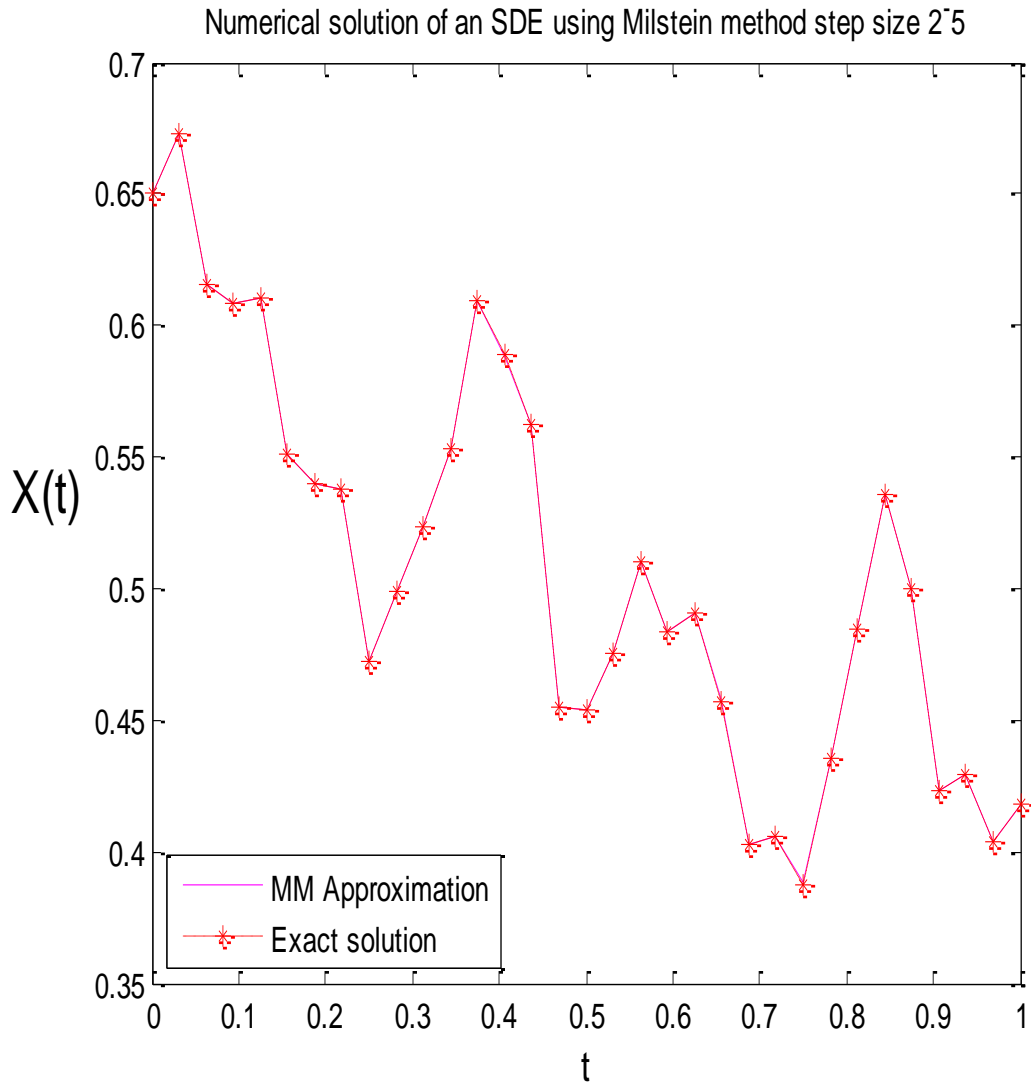
t-value	Exact Solution	Numerical Solution	Absolute Error
0.0625	0.830841741986698	0.834311075973400	0.003469333986702
0.1250	0.476650470968802	0.481664870068719	0.005014399099917
0.1875	0.827151096335254	0.833778580600230	0.006627484264976
0.2500	0.446282178258998	0.456967381947110	0.010685203688112
0.3125	0.509294294563069	0.521370579606078	0.012076285043009
0.3750	0.355211406609727	0.364249517234915	0.009038110625188
0.4375	0.527144417093526	0.539469466136211	0.012325049042685
0.5000	0.392832291069872	0.403757511051427	0.010925219981555
0.5625	0.383095209435863	0.395024084033319	0.011928874597456
0.6250	0.476178180718305	0.490905585945087	0.014727405226782

Numerical results for question two using Milstein Method

Numerical solution of stochastic differential equations using Milstein method MM 2^{-5}

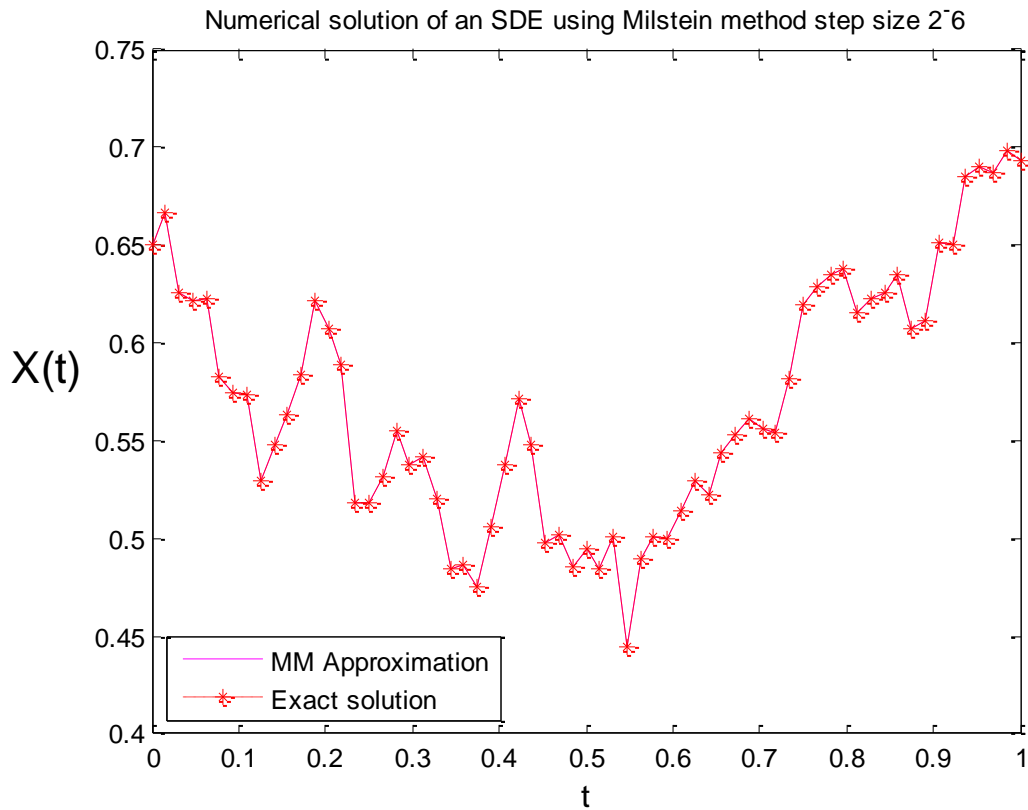
t-value	Exact Solution	Numerical Solution	Absolute Error
0.0625	0.615238312843228	0.615287991307386	0.000049678464158
0.1250	0.610538623128736	0.610588793094379	0.000050169965643
0.1875	0.540179430271432	0.540246283393043	0.000066853121611
0.2500	0.472532297247553	0.472575860209679	0.000043562962126
0.3125	0.523183544189210	0.523229546537585	0.000046002348375
0.3750	0.609550392860017	0.609597400120823	0.000047007260806
0.4375	0.561870675494029	0.561922837443626	0.000052161949597
0.5000	0.454256491476679	0.454219214730952	0.000037276745727
0.5625	0.510439943252099	0.510414483967632	0.000025459284467
0.6250	0.490520779248640	0.490492017114674	0.000028762133966

Numerical solution of stochastic differential equations using Milstein method MM 2^{-6}

t-value	Exact Solution	Numerical Solution	Absolute Error
0.0625	0.622434630313017	0.622451904467868	0.000017274154851
0.1250	0.529935702850741	0.529960393841967	0.000024690991226
0.1875	0.621752369276110	0.621771645094085	0.000019275817975
0.2500	0.517996578796898	0.518016160315794	0.000019581518896
0.3125	0.541740907696983	0.541760913484717	0.000020005787734
0.3750	0.475023745337134	0.475038649472841	0.000014904135707
0.4375	0.547797116183121	0.547822238157476	0.000025121974355
0.5000	0.494277942696807	0.494293794603956	0.000015851907149
0.5625	0.489521447187964	0.489530303495337	0.000008856307373
0.6250	0.529757443757840	0.529766918296393	0.000009474538553

DISCUSSION OF RESULT

In this paper we were able to discuss the method of deriving Euler-Maruyama method and Milstein method. This method was applied to two SDEs. The method was used to determine the numerical solution of the given problem. Absolute errors were calculated using the numerical approximation and the corresponding exact solution. Mean absolute error were determined

CONCLUSION

Euler Maruyama method is the simplest numerical method for solving stochastic differential equation but has slow convergence. The Milstein method is a Taylor method, meaning that it is derived from the truncation of the stochastic Taylor expansion of the solution. In general, Milstein method converges faster to the stochastic solution process and more accurate than Euler Maruyama method as we can see from the above Tables. Hence, Milstein method is hereby recommended for the solution of stochastic differential equations (SDEs).

REFERENCES

1. A. J. Roberts (2012) Modify the Improved Euler scheme to integrate stochastic differential equations
2. Akinbo B.J, Faniran T, Ayoola E.O (2015) Numerical Solution of Stochastic Differential
3. Anders Muszta (2005) Solving stochastic differential equations
4. Cian O Mahony (2006) The Numerical Analysis of Stochastic Differential Equations
5. Chung ,K.L., Williams, R.(1990): Introduction to Stochastic Integration. Second edition. BirkhAauser.
6. Desmond J. Higham. An algorithmic introduction to numerical simulation of stochastic differential equations. SIAM Review, 43(3):525-546 Equations
7. Fadugba S.E, Adegboyegun B.J, Ogunbiyi O.T (2013) On the convergence of Euler Maruyama Method and Milstein Scheme for the solution of stochastic differential equations.
8. Fadhel .S. Fadhel and Abdulamear A.A (2011) Explicit Runge-Kutta methods for solving stochastic differential equations.
9. Gard, T. C. (1998), Introduction to Stochastic Differential Equations, MerceL Dekker, Inc.
10. Ikeda, N., Watanabe, S. (1989): Stochastic differential equations and Diffusion processes. Second edition.
11. John .C. Hull. Options, Futures and other Derivatives
12. Jonathan Goodman (2012) Stochastic differential equations
13. Joshua Wilkie (2004) Numerical Methods for Stochastic Differential Equations
14. klebaner, F. C. (2004), Introduction to Stochastic Calculus and application, Second Edition, Imperial College Press.
15. Karatzas I. (1988) On the pricing of American options, Appl. Math. Option. 17, 37-60.
16. Mark Richardson (2009) Stochastic differential equations case study
17. Oksendal B(1985). Stochastic differential equations. An introduction with application
18. P. Kloeden and E. Platen. Numerical Solution of Stochastic Differential Equations, volume 23 of Stochastic Modelling and Applied Probability. Springer, 1992
19. Philip E. Protter Stochastic Integration and Differential Equations
20. Steven R. Dunbar Stochastic Differential Equations and the Euler-Maruyama Method
21. Sunday Jacob Kayode, Akeem Adebayo Ganiyu (2015) Effect of Varying Step Sizes in Numerical Approximation of Stochastic Differential Equations Using One Step Milstein Method

**EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SİGARA İÇME DAVRANIŞINI
SÜRDÜRMELERİNİN FİZİKSEL ÇEVRE VE PSİKOLOJİK RAHATLAMA
DURUM FAKTÖRLERİ**

Murat AYHAN

Gençlik ve Spor Bakanlığı, Uzman
muayhan44@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-0254-5226

Güzin AYHAN

Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen
gznayhan@gmail.com, , Orcid No: 0000-0003-0244-8194

Gözde AYHAN

Adalet Bakanlığı, Psikolog
psikologgozdeayhan@gmail.com, , Orcid No: 0000-0002-7177-6530

ÖZET

Üniversitelerin eğitim fakültelerinde eğitim gören bireyler toplumun geleceğine olumlu yönde katkı sağlayacak ve toplumu ileriye taşıyacak bireylerdir. Fakat bu bireylerin çoğu sigaranın olumsuz yönlerini bilmelerine rağmen sigara kullanmaya devam etmektedirler. Bu araştırma üniversitesi öğrencileri arasında sigara içenlerin bu yöndeki eğilimlerini sürdürmelerine etki eden faktörlerin neler olduğunu belirlemek amacı ile planlanmıştır. Bu bağlamda örneklem grubu Malatya, Adıyaman ve Kayseri illerinde eğitim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Veriler anket yöntemi ile toplanmış, bilgisayarda SPSS programı ile değerlendirilmiştir. Veri toplama aracı olarak öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri, anne- baba eğitimi, sigara içtiği mekanlar ve sigara içtikten sonraki ruh halini yansıtan sorulardan oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Araştırma yapılırken üniversitede eğitim fakültesi psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal Bilgiler beden eğitim, matematik ve İngilizce öğretmenliği bölümlerinde eğitim gören öğrenciler arasından randomize olarak seçildi. Bu bağlamda örneklem grubu Malatya, Adıyaman ve Kayseri illerinde eğitim gören öğrencilerden oluşturuldu. Bu üç ilde eğitim gören üniversite öğrencileri eşit sayıda 62 kişilik üç grup olarak ele alındı. Çalışmaya alınan toplam 186 öğrencinin 66(%35,5) kız, 120 (%64,5) erkek, yaş ortalaması ise 20.76 ± 1.97 yıldır. Verilerin Analizinde ortalama, standart sapma, frekans, yüzdeler dağılım ve bağımsız t testi ile bakılmıştır. Veri toplama aracı olarak öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri, anne-baba eğitimi, sigara içtiği mekanlar ve sigara içtikten sonraki ruh halini yansıtan sorulardan oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre çalışmaya katılan öğrencilerin %88,7 'si sigara içtiğinde kendini rahatlamış hissettiğini %77,4'ü ise ailesinde sigara içen birinin olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada sigara içenlerin eğilimlerini ve içme davranışlarını devam ettirmelerinin sigara içtiklerinde kendilerinde bir rahatlama hissi belirlediğini ve eğer sigara içmezler ise tam tersi bir durum olarak öfkelenme davranışı gösterdiklerini için rahatlama durumu ile sigara içme arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sigara İçme, Üniversite Öğrencisi, Etken faktörler

ABSTRACT

In the education faculties of universities, education students will be directed and trained for their future. But in the face of this negativity, they will not be able to bear to know bad things. The university of this research is the training of small drinkers in this training. In this context, the sample group consists of education and sample in Malatya and Adıyaman provinces. The data were collected by the method and evaluated with the computer SPSS program. As a data collection tool, demographic characteristics, parent education, education and training education, education, training, education and training were randomly selected as the selected selection. In this context, the sample group is from those who received education in Adıyaman and Kayseri provinces. The number of students in this three-person education, which is considered as these three groups, is 62. According to the study, a total of 18 total 66 (35.5%) girls, 120 (64.5%) boys, mean age is 20.76 ± 1.97 years. In the analysis of the data, mean, standard deviation, frequency, and percentage were used. An educational formula from education-demographic characteristics, education for education, in-training, internal education and education-teaching materials was used as a data collection tool. According to what he saw in the research, 88% of them were relieved in their own drinking and 77.4% of them were smokers. In this study, it was found that smokers and smokers who continue to drink in themselves have a choice in themselves, and if they do not smoke, their goals and eating would be different in order to target anger as a complete situation

Key Words: Smoking, University Student, Active Factors

GİRİŞ

Çağımız insanlığın tüm birikimlerinin, kazanımlarının, tecrübelerinin toplamına sahip olması ile bireylere birçok kolaylıklar sunmaktadır. Bu kolaylıklar sayesinde daha yaşanabilir bir hayat ve daha yaşanabilir bir toplum oluşturmak aslında yine bizlerin sorumluluklarımızı yerine getirmemize bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Fakat 2019 yılının sonlarında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid- 19 salgını aslında insanlığın müthiş bilimsel bilgilere sahip olmasına rağmen nasıl çaresiz kaldığını herkese gösterdi (Çetintepe 2019). Buna rağmen toplumlar ayakta kalmak için mücadelelerine devam ettiler. Bu mücadelenin ana omurgasını da sağlıklı olarak hayatta kalmak için neler yapmamız gerektiğinin cevabını verdiğimizde anlam kazanacaktır. Toplumsal sorumluluklarımızın yanında kişisel sorumluluklarımızda devreye girdiğinde birbirini besleyen sağlam bir mekanizma ortaya çıkacaktır. Bu mekanizmanın dışlıleri sağlam olduğundan çarklar sağlam dönecek birey ve toplum sağlığı korunacaktır. Bu mekanizmanın en önemli sacayakları toplumsal yönden sahip olduğumuz fiziksel çevre ile diğer sacayağı ise mekanizmanın bireysel boyutunu oluşturan sağlıklı bir ruhsal yapı ve sağlıklı bir biyolojik vücuda sahip olmaktır. Bahsettiğimiz sacayaklarının çelik gibi sağlam bir yapıya bürünmesinin yolu ise insana zarar veren maddelerden kaçınmaktan geçer. Bu maddelerden en önemlisi ise birçok zararlı unsuru bünyesinde barındıran sigaradır (Özcan vd. 2013)

Sigara ilk bakışta gözümüze zararsızmış gibi gelebilir. Fakat sigara beyaz kağıdın içerisinde yerleştirilmiş bir tutam tütünden ibaret değildir (Bilir 2012). Bu çok masum bir yaklaşım olacaktır. Sigaranın ateş ile teması sonucunda açığa çıkan duman çok sinsi bir yapıya sahiptir. Bu dumanın bünyesinde dört binden fazla tehlikeli kimyasal bulunmaktadır. Son yapılan çalışmalar göstermektedir ki bu kimyasalların yüze yakının kansere direk olarak sebebiyet verdiğidir. Covid-19 salgını sonrası yapılan çalışmalarda bunu destekler niteliktedir. Sigara içen bireylerin normal bireylerden daha kötü Covid-19 hastalığını atlattığı tespit edilmiştir (Arslan 2020). Eğer sigara içime seyri bu şekilde devam ederse ve sigara içme artışının önüne geçilmezse 2020’li yılların ortalarında ya da 2030 senesinin hemen başında %70’ten fazlasını geliştirmekte olan ülkelerin vatandaşlarının oluşturduğu on beş milyon ölüm olacağı tahmin edilmekte ve bu tüm yetişkin ölümlerin üçte birinden fazlasının sigara içiminden kaynaklanacağı düşünülmektedir. Tüm bu verilere rağmen halen dünya genelinde gençlerin sigara içmelerinin önüne geçilememektedir. Günümüzde ciddi gayretlere rağmen gençlerin sigara içmeleri önlenememektedir (WHO 2019). Peki gençlerin sigara içmeleri neden önlenememektedir? Bu sorunun cevabı dünya sağlık örgütünün gençlerle ilgili yapmış olduğu tanıtımda yatmaktadır. 10-19 yaş arası ergenlik dönemi ve 15-24 yaş aralığı ise gençlik dönemi olarak tanımlanmaktadır. Ergenlik dönemi, kişide hormonal dengelerin farklı işlediği ayrıca büyüme ve gelişmenin en hızlı olduğu dönem olmakla birlikte çocukların erişkinliğe geçişinin olduğu hassas bir süreç kapsamaktadır.. Bu dönem fiziksel, cinsel büyüme ve gelişmenin yanı sıra, sosyal olarak da pek çok değişimin olduğu bir dönemdir (Atak 2011). Ergenlik döneminde kimlik arayışı ve kabul görme çabası yoğun olarak yaşanır. Gençlik döneminde ise ergenlik dönemde yaşanan değişimlerin tamamlanması ve geleceğe yönelik planların olgunlaşması beklenmektedir. Gençlik döneminde yaşam tarzını belirleyen pek çok davranış edinilmektedir. Bu davranışların bir kısmı olumlu davranışlar iken, bir kısmı da sağlığı olumsuz etkileyen davranışlardır. Olumsuz davranışların başta geleni ise sigara içme eğilimidir (Zuhal vd. 2019). Ülkemiz ise gençler arasında sigara içme eğilimine sahip olma bakımından Avrupa ülkeleri arasında Yunanistan’ı takip ederek ikinci sırada yer almaktadır. Bundan ötürü sigara içme alışkanlığına sahip bireylerin rehabilite edilmesi ve bu alışkanlığı terk etmeleri için ülkemizde özellikle sağlık bakanlığı tarafından ciddi çalışmalar yürütülmesine rağmen sigara içme

alışkanlığı, ülkemizde halen ciddi bir halk sağlığı sorunu teşkil etmektedir (Çalışkan 2015). Dünya genelinde yılda ortalama beş milyon kişi sigaranın neden olduğu sağlık sorunları sebebiyle hayatını kaybetmektedir. Ülkemizde ise yaklaşık olarak yüz binin üzerinde vatandaşımız sigaraya bağlı sağlık sorunlarından ötürü hayatını yitirmektedir. (WHO 2017). 21.yüzyılda birçok araştırmaya konu olmuş olan ve zararlı bütün bilimsel çevreler tarafından sürekli kamuoyuna deklare edilen sigara neden tüketilmektedir sorusunun yanı sıra bu madde neden toplumun en üst eğitim düzeyine sahip olan üniversiteliler arasında yaygındır. Bu sorunun cevabını bulmak için sigara içmeye genelde insanları özelde ise üniversitelileri iten etmenler nelerdir bunları bulup değerlendirmek gerektiği kanısından yola çıkarak araştırmamızı temellendirdik (Altay vd. 2007). Böylelikle 2016- 2020 yılları arasında üniversitelerin farklı bölümlerinde eğitim gören 186 öğrencinin yaş, cinsiyet, barındıkları yer, aile eğitim durumu göz önüne alınarak, sigara içme durumlarını devam ettiren faktörler nelerdir anketi uygulanıp değerlendirildi. Araştırmamızda sonuç olarak şu bulgulara ulaşıldı yaş aralığı 17-27 bandında bulunan kız ve erkek öğrencilerin sigara içme davranışını devam ettiren sebeplerden olan sigara içerek rahatlama yada sigara içmediğinde öfkelenme durumları istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir (Talay vd. 2008).

MATERYAL ve METOD

Bu çalışma Üniversitelerin Eğitim Fakültesi Psikolojik ve Danışmanlık, Sosyal bilgiler beden eğitimi, matematik ve İngilizce öğretmenliği bölümleri öğrencilerinden ağırlıklı olarak rehberlik bölümü öğrencileri göz önüne alınarak yapılmıştır. Belirtilen beş bölümden bütün sınıfları kapsayacak şekilde, her sınıftan en az bir öğrenci olacak şekilde ama ağırlık 4. sınıf öğrencilerinden meydana gelen, yaş aralığı 17 ile 27 olan öğrenciler rastgele şekilde örneklem seçildi. Araştırma yöntemi anket olup, anketimiz iki sayfadan oluşmaktadır. Öğrencilerle yüz yüze görüşülerek anket hakkında bilgi verilip ankete katılıp katılmayacakları soruldu. Hiçbir kişisel bilgilerinin paylaşılmayacağı sadece sigaraya karşı tutumlarının ve neden sigara içmeye devam ettiklerinin bilgisinin bilimsel verilerinin araştırıldığı ve sadece elde edilen verilerin paylaşılacağı beyan edildi. Yaklaşık olarak 300 öğrenciyle ankete katılmak ister misin sorusu yöneltildi. Ankete katılmak istemeyenlere ısrarcı davranılmadı ve teşekkür edildi. Anketin örneklem grubu Malatya, Adıyaman ve Kayseri illerinde eğitim gören öğrencilerden oluşturuldu. Bu üç ilde eğitim gören üniversite öğrencileri eşit sayıda 62 kişilik üç grup olarak ele alındı. Ankete katılmayı kabul eden 186 öğrencinin verileri değerlendirildi. Değerlendirme yapılırken, anketin birinci sayfasında öğrencilerden kişisel özellikleri hakkında bilgiler ile ailesinin sosyo- demografik yapısı hakkında bilgiler alındı. Anketimizin ikinci sayfasında ise ailenin eğitim durumu bilgileri ve üniversite öğrencilerinin sigara içtikleri zaman hissettikleri ruh hali ile sigara içmediklerindeki öfke hallerini betimleyen sorulardan oluşmaktadır. Anket sonucunda ulaşılan bulgular bilgisayarda SPSS programı ile aracılığıyla değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bulguların analizleri ortalama, standart sapma, frekans, yüzdelik dağılım ve bağımsız t testi ile yapılmıştır. Risk faktörü hesaplamalarında lojistik regresyon analizi uygulandı ve $p < 0,05$ değeri anlamlı kabul edildi.

BULGULAR

Araştırmaya katılan üniversitenin Eğitim Fakültesi öğrencilerinin toplam sayısı 186 olup bunların 66 (%35,5) kişisi kız, 120 (%64,5) kişisi erkektir. Anket uygulanan öğrencilerin 60 (%32,2) tanesi Psikolojik danışmanlık ve Rehberlik bölümü öğrencisi, 45 (%24,2) tanesi İngilizce öğretmenliği bölümü, 29(%15.6) tanesi sosyal bilgiler öğretmenliği, 27 (%14.5) tanesi matematik öğretmenliği ve 25(%13.5) tanesi ise beden eğitimi öğretmenliği bölümü

öğrencilerinden oluşan bir örneklem grubu oluşturuldu. Anket uygulana öğrencilerin medeni durumunuzu nedir sorusuna 171(%91,9) tanesi bekâr, 12(%6.5) tanesi evli ve 3(%1.6) tanesi ise diğer olarak cevaplamıştır. Öğrencilerimizin hepsi üniversite öğrencisi olduğundan ve yaş üst sınırı 27 olduğundan ötürü büyük çoğunluk bekârlardan oluşmuştur, diğer seçeneğinin ankete konulmasının temel nedeni toplumsal algılarımızın yansımaları olarak ve ankete katılan kişileri üzecek olayların hatırlatılmaması için seçilmiştir. Çünkü diğer örneklemleri dul, boşanmış ve eşi tarafından terk edilmiş bireylerden oluşma olasılığı yüksektir (Akfert vd. 2009).

Tablo 1. Çalışmaya katılanların kişisel bilgileri

Katılımcı Bilgisi	Frekans(n)	Yüzde(%)	Sonuç
Cinsiyet			
Kız	66	35,5	% 35,5
Erkek	120	64,5	% 64,5
Anabilimdalı			
PDR	60	32,2	% 32,2
İngilizce	45	24,2	% 24,2
Sosyal bilgiler	29	15,6	% 15,6
Matematik	27	14,5	% 14,5
Beden eğitimi	25	13,5	% 13,5
Medeni Hali			
Bekar	171	91,9	% 91,9
Evli	12	6,5	% 6,5
Diğer	3	1,6	% 1,6
Yaş Aralığı			Yaş
ortalaması			
17-20	92	49,5	
21-24	81	43,5	20,766
25-27	13	7,0	
Sigaraya başlama yaşı			Yaş
ortalaması			
10 yaş ve altı	21	11,3	
10-15 yaş arası	39	21,0	15,321
15 yaş ve üstü	126	67,7	
Çalışma durumu			
Çalışmıyor	150	80,6	% 80,6
Yarı zamanlı	15	8,1	% 8,1
Tam zamanlı	21	11,3	% 11,3
Gelir kaynağı			
Aile	39	21,0	% 21,0
Aile-burs	96	51,6	% 51,6
Burs	24	12,9	% 12,9
Kendim çalışıyor	27	14,5	% 14,5

Çalışmaya alınan toplam 186 öğrencinin Tablo 1’den belirtilen veriler ışığında 66 (%35.5) kız, 120 (%64.5) erkek, yaş ortalaması ise 20.76 ± 1.97 yıldır. Öğrencilerin sigaraya başlama yaşı 15.32 ± 2.5 bulunmuştur. Verilerimizi incelediğimizde Dünya sağlık örgütünün yapmış olduğu gelişmekte olan ülkelerde sigaraya başlama yaşını gösteren araştırma ile uyumlu olduğu

görülmüştür Dünya sağlık araştırma sonuçlarında sigaraya başlama yaşı minimum 9-10 yaş civarında olduğu belirtilmektedir. Dünya sağlık örgütünün 2030 yılında sigara kullanma yaşının düşeceğini tahmin etmektedir. Ne yazık ki ülkemizde de böyle bir seyir görülmektedir. Bu karamsar tabloyu düzelterek olanlar ise geleceğin öğretmenleri olacak olan eğitim fakültesi öğrencilerine düşmektedir. Fakat eğitim fakültesi öğrencilerinin bu noktada daha duyarlı olması için özellikle üniversitelerde farkındalık çalışmalarının ve sosyal sorumluluk çalışmalarının hız kazanması gerekmektedir. Sonuç olarak eğitim fakültesi öğrencilerinin sigara yaşının bu denli olması bizleri düşündürmektedir. Çünkü bunlar geleceğin öğretmenleri olup insan yetiştirme ve rol model oluşturmada önemli bir etken olacakları için üzerinde düşünülmesi gerekmektedir (Özcebe vd. 2014)

Araştırmamızda öğrencilerimizin çalışma durumları ile gelir kaynaklarının birbirleri ile örtüşükleri tablo 1 de görülmektedir. Çalışmayan ve geliri ailesi tarafından ve edindiği burslardan karşılanan öğrencilerin sigara içme oranlarının çok yüksek olması tezat bir durum arz etmektedir. Normalde geliri başkası tarafından karşılanan bireyin parayı kullanırken daha dikkatli olması beklenmektedir. Çalışmayanlar arasında sigara içme oranı %80,6 ve geliri kendisinin dışındaki kaynaktan gelen öğrenci oranı %85,5'tir. Burada şunu söyleyebiliriz sigara içme durumu yüksek olan bireylerin ekonomik düzeyi düşüktür. Ayrıca sigara içmenin ekonomik boyutunu kimse düşünmemektedir. Sigaraya harcanan para kimsenin gözüne gelmemektedir. Sigara bağımlılığı bireylerin sağlıklarına etkisinin tüm sağlık otoriteleri tarafından deklara edilmesine rağmen devam etmesi sürecin bilinç düzeyi ile alakalı olduğunu gözler önüne sermektedir. Kendi sağlığını ve cebini bir bireyin düşünmeyip sigara içme eğilimine devam etmesi körü körüne o objeye bağımlı olduğunun somut bir göstergesidir.

Tablo. 2 Sigara içme alışkanlığında ve fiziksel çevrenin etkileri

Sigara içme fiziksel çevre	Frekans(n)	Yüzde(%)	Sonuç
Anne eğitim durumu			
Eğitimsiz	27	14,5	% 14,5
Okur-yazar	39	21,0	% 21,0
İlkokul	84	45,2	%45,2
Ortaokul	18	9,7	% 9,7
Lise	9	4,8	% 4,8
Üniversite	9	4,8	% 4,8
Baba eğitim durumu			
Eğitimsiz	0	0	0
Okur-yazar	15	8,1	%8,1
ilkokul	72	38,7	%38,7
ortaokul	33	17,7	%17,7
lise	48	25,8	%25,8
Üniversite	18	9,7	% 9,7
İkamet yeri			
Aile ile	36	19,4	%19,4
Ev arkadaşıyla	60	32,2	%32,2
yurtta	90	48,4	%48,4
En çok sigara içilen mekan			
Kendi evi	36	19,4	%19,4
Arkadaş evi	48	25,8	%25,8
Okul	39	21,0	%21,0
Yurt	45	24,1	%24,1
Bar	18	9,7	% 9,7

Ankete katılan öğrenciler arasında ebeveyn eğitim durumları arasında eğitim seviyesi öğrencilerin sigaraya olan yönelimlerini ciddi şekilde etkilediği Tablo 2'deki sonuçlarda görülmektedir. Ebeveyn eğitim seviyesi düşük olan öğrencilerin sigara kullanma oranları yüksektir, buradan yola çıkarak ebeveynlerin çocuklarına verdiği geri bildirim ve öğrencileri yetiştiren ailelerin bilgi- bilinç düzeyi öğrencilerin sigara içmeye olan tutumlarına doğrudan etki etmekte ve sigaraya karşı yönelimlerini belirlemektedir. Sigara kullanan öğrencilerimizin %64,5 'inin ebeveyn eğitim seviyesi lise düzeyinin altındadır. Sigara kullanan öğrencilerin %9,7'sini ise ebeveynleri üniversite mezunudur. Bulgularımız başka ülkelerde yapılan benzer akademik çalışmalarla doğru orantı göstermektedir. Örneğin Avrupa da 2020 yılı içerisinde yapılan benzer bir çalışmada lisans mezunlarının sigara içme oranı %40'a yakın iken lisansüstü düzeyde eğitim almış bireylerin sigara içme oranının %20'e yakın bir değere sahip olduğu tespit edilmiştir (WHO/Europe 2020). Eğitim seviyesinin artışı sigara içme oranını azaltmaktadır.

Bizim ulaştığımız bulgularda da benzer bir tablo göze çarpmaktadır. Sigara içen bireylerin büyük çoğunluğu %90 üstünde bir oranla üniversite eğitimi almamış ebeveynlere sahip bireyler olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Anketimize katılan öğrencilerin fiziksel çevreden etkilenme durumları belirlenmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin buldukları ortama göre sigara içme tutumları değişkenlik göstermektedir. Öğrenciler ailelerinin yanında, ebeveynleriyle beraber hareket ettikleri ortamlarda kendilerini rahat hissetmemekte sosyal doku gereği, kültürel kodların, dini inançlar, gelenekler gibi toplumsal normların koyduğu yazılı olmayan faktörlerin etkisi sigara içme tutumlarını etkilemektedir (Kutlu vd, 2005). Buna binaen öğrencilerin sadece %19,4'lük kısmı ailesinin ikamet ettiği ortamlarda sigara içmektedir. Ailesinde sigara içen bir bireyin bulunduğu öğrencilerin büyük çoğunluğu %77,4'lük kısmı ise yakın çevrenin sigara içme davranışına nedenli etki ettiğini göstermektedir. Sağlık Bakanlığının Hacettepe Üniversitesi aracılığıyla yaptırdığı araştırmada ortaya çıkan bulgularda bunu göstermektedir. Ailesinde ve yakın arkadaşlarından en az birinin sigara kullandığı bireylerin sigaraya ulaşmaları daha kolay olduğundan sigaraya başlama oranları sigara içmeyen aile ve arkadaşların olan bireylerden yaklaşık 3-4 kat daha fazla olma özelliği göstermektedir. Fiziksel çevrenin sigara içme davranışını sürdürme üzerindeki etkileri yadsınamaz bir şekilde öğrencilerin psikolojik tutumlarına etki etmekte, öğrencileri belirli tutumlar geliştirmeye kanalize etmektedir (Çilingir vd. 2012)

Tablo 3. Sigara içme alışkanlığını devam ettirmede psikolojik etkenler

Sigara içme psikolojisi	Frekans(n)	Yüzde(%)	Sonuç
Ailede sigara içen			
Yok	42	22,6	% 22,6
Baba	108	58,1	% 58,1
Anne	18	9,7	% 9,70
Kardeş	15	8,0	% 8,00
Diğer	3	1,6	% 1,60
Sigara İçme Nedeni			
Sıkıntımı azaltıyor	66	35,5	%35,5
Keyif alıyorum	63	33,9	%33,9
Olgun gösteriyor	15	8,0	%8,00
Kilo almıyorum	3	1,6	% 1,60
Arkadaşlarım içtiği için	24	13,0	%13,0
Diğer	15	8,0	%8,00
Sigara içtiğinizde rahatlıyor musunuz?			
Evet	165	88,7	%88,7
Hayır	18	9,7	%9,70
Diğer	3	1,6	%1,60
Sigara içmediğinizde öfkelenir misiniz?			
Evet	129	69,4	%69,4
Hayır	57	30,6	%30,6

Öğrencilerin sigara içme nedeni ile buna bağlı olarak rahatlama durumlarını ele aldığımızda öğrencilerin neden sigara içme davranışlarını devam ettirdikleri Tablo 3'te net ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin %88,7 gibi büyük bir kısmı sigara içtiğinde rahatladığından bahsetmektedir. Rahatlama durumu kişinin durum- denge skalasında olumlu etkilere neden olduğundan dolayı kişinin bağımlılık yönelimlerine etki etmektedir. Çünkü; mantıksal çıkarımlardan ve psikoloji uzman görüşlerinden hareketle sizi mutlu eden rahatlatan araç gereçlere maddelere ulaşma isteğiniz artmaktadır. Böylelikle o maddeye ulaştığımızda bilincinizin gönderdiği nörolojik bağlantı unsurları bizim buna inanmamızı sağlamakta ve beynimizi bu şekilde programize etmektedir. Sigara içmeme durumunda oluşan öfkelenme durumu da yukarıda bahsettiğimiz psikolojik etmenlerden dolayıdır. Öğrencilerimiz arasında sigara içmediğinde öfkelenme durumu azımsanmayacak orandadır %69,4'dür. Dolayısıyla sigara öğrencilerimiz için öfke kontrol aracı olarak ta kullanılmaktadır bu da sigara içme davranışını olumsuz yönde etkilemekte, öğrencilerin sigara içme isteğini artırmakla birlikte sigaraya devam etme düzeylerini artırmaktadır (Boyacı vd. 2003).

TARTIŞMA

Araştırmamızda sonuç olarak şu bulgulara ulaşıldı yaş aralığı 17-27 bandında bulunan kız ve erkek öğrencilerin sigara içme davranışını devam ettiren sebeplerden olan sigara içerek rahatlama ya da sigara içmediğinde öfkelenme durumları istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermektedir. Aslında bizim ele almamız gereken konu bilgi ve teknoloji çağında sigara tüketiminin ne kadar zararlı olduğunu bilmemize rağmen neden tüketime devam etmekteyiz. Ayrıca en çarpıcı olarak araştırmamızda ortaya çıkan sonuç toplumun en üst eğitim kurumları olarak görünen üniversitelerin bir ferdi olarak eğitim – öğretim gören öğrencilerimizin sigaraya karşı geliştirdikleri tutumun bu nedenle rahatsız edici düzeyde olması nedir bunu belirlemek. Gerekirse bunun alt nedenlerine kadar bütün platformlarda gündeme getirip bu kötü alışkanlığın kökünü kazımak için çaba göstermek. Çünkü ortada bir olgu var bütün çevreler tarafından zararlı, kötü, ekonomik yıkım getirdiği kabul edilen bir olgu maalesef halen hem de üniversitelerin eğitim fakülteleri öğrencileri tarafından bu olgu göz ardı ediliyor ve olumsuz tutumlar devam ediyor. Sigaraya karşı geliştirilen tutum ve davranışların yüksek sesle haykırılması gerektiğini düşünüyorum. Sigarasız bir dünya için daha etkin nasıl çalışabiliriz bunun yollarını aramamız gerektiği kanısındayım.

KAYNAKLAR

Akfert S, Çakıcı E, Çakıcı M (2009) Üniversite Öğrencilerinde Sigara- Alkol Kullanımı ve Aile Sorunları İlişkisi. Anadolu Psikiyatri Derneği Dergisi, 10: 40-47.

Altay B, Çetin A (2007) 19 Mayıs Üniversitesi Sağlık Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara İçme Sıklığı ve Sigara İçmeyi Etkileyen Faktörler. OMÜ Tıp Dergisi, 24:52-61.

Aslan R (2020) Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19. Ayrıntı Dergisi, 8(85):35-41.

Atak H (2011) Yetişkinliğe Geçiş Yıllarında Sigara İçme Davranışının Psikososyal Belirleyicileri Yaşam Doyumu ve Öznel İyi Olma İlişkisi, Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikoloji Bölümü.

Boyacı H, Çoparçioğlu A, Ilgazlı A, Başyigit İ, Yıldız, F. (2003) Kocaeli Üniversitesi Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi. Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Psikoloji bölümü ortak çalışması.

Çalışkan Ş (2015). Üniversite Öğrencilerinin Sigara İçmelerini Etkileyen Faktörlere Ekonometrik Bir Yaklaşım. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2: 23-48.

Çetintepe İ (2020) COVID-19 Salgını ve Sağlık Çalışanları. Journal Biotechnol and Strategic Health Res.1(Özel Sayı):50-4.

Çilingir D, Hindistan S, Öztürk H. (2012) Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara Kullanma Alışkanlıkları ve Etkileyen Faktörler. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri dergisi, 1: 69-87.

Durmuş A, Pirinci E (2009). Üniversite Öğrencilerinin Sigara İçme Durumu ve Öfke İlişkisi. İnönü Üniversitesi Tıp Dergisi, 16: 83-88.

Kartal M, Mıdık Ö, Büyükakkuş A. (2012). 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Sigara Kullanımı ve Yaşam Kalitelerine Etkisi. Türk Toraks Dergisi, 13(19): 11-17.

Keskinler D, Güraksı T, İnandı A, Tufan Y. (1998) Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara İçme Prevelansı ve Etkili Faktörler. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk sağlığı Ana bilim dalı, Erzurum.

Kutlu R, Makaroğlu K, Çivi S.(2005) Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Hemşirelerinde Sigara İçme Durumu ve Etkileyen Faktörler. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Dergisi, 27: 29-34.

Özcan S, Taş H Y, Çetin Y. (2013) Sigara İle Mücadelede Toplumsal Bilinç. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 2(4): 152-175.

Özcebe H, Doğan B, İnal E, Haznedaroğlu D, Bertan M. (2014) Üniversite Öğrencilerinin Sigara İçme Davranışları ve İlişkili Sosyodemografik Özellikleri Özgün Araştırma Grubu. Türk Toraks Dergisi, 15: 8-42.

Talay F, Kurt B, Tuğ T. (2008) Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinde Sigara İçme Alışkanlıkları ve İlişki Faktörü. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim dalı, Bolu.

Tunç Z, Kolburan G Ş. (2019) Ergenlik Döneminde Benlik Saygısı ile Sigara Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Aydın insan ve Toplum dergisi, 5(1):55-70.

<http://www.who.int/en/>

<http://havanikoru.org.tr/tutun-dumanin-zararlari.html>

<http://onedio.com/haber/dunyanin-en-cok-sigara-kullanan-10-ulkesi-292533>

<https://www.sigarayibitirin.com/sigaranin-icindekiler.aspx>

<http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-36748/h/f-15-gencler-ve-sigara-24.pdf>

http://www.toraks.dergisi.org/pdf/pdf_Toraksder_14.pdf

**ARTIFICIAL NEURAL NETWORK MODEL TO PREDICT
STUDENTS' RELEVANT COURSES OF STUDY ON GETTING INTO HIGHER
INSTITUTIONS****Ismail Olaniyi MURAINA**

Computer Science Department, Adeniran Ogunsanya College of Education, Lagos, Nigeria
niyi2all@yahoo.com, Orcid No: 0000-0002-9633-6080

Bernice Olufunmilola. LESI

Adeniran Ogunsanya College of Education, School of Science, Computer Science
Department Lagos, Nigeria
princessleshi@yahoo.com, Orcid No: 0000-0002-0789-7987

Wasiu Olatunde OLADAPO

Adeniran Ogunsanya College of Education, School of Part-Time Studies, Computer Science
Department, Lagos, Nigeria.
wasiuoladapo19@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-7604-0952

Ibrahim Oluwatobi HAMZAT

Adeniran Ogunsanya College of Education, Computer Science Department, Lagos, Nigeria.
hamzatibrahim2040@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-9954-5574

ABSTRACT

The findings from scholars have established their concerns about institutions and the process of selecting students for particular courses of study. The course of study selection problems are usually confronted by high school students/graduating secondary school students who want to proceed their educational careers in the higher institutions. In this, using conventional approaches through parents, peers and other factors have caused series of confusion and eventually poor performance of student in getting into higher institutions. This paper presents the use of Artificial Neural Network (ANN) modeling/prediction of relevant students' courses of study in getting into higher institutions. Students O'level results (WAEC and NECO) datasets were used which include students demographic information relevant to the prediction success of their courses of study in the higher learning institutions, the model yielded high predictive measure of 98 percent, showing that artificial neural network (ANN) is an effective classifier in predicting and selecting appropriate and relevant students' course of study on getting into higher institutions. In conclusion, the conventional of the statistical evaluations are limited to so many influencing factors and in providing good predictions of student relevant courses of study on getting into colleges and universities. Hence, to achieve good prediction accuracy, artificial neural network is the answer.

Keywords: ANN, Students' Course of Study, Prediction, Higher Institutions.

INTRODUCTION

The academic achievement of high school students, the peer influence, the interest of the students and wrong guide from parents and relatives are the most important benchmarks that determine how students will make a choice of courses on getting into higher learning of education and how well they would be able to withstand with the standard of the institution. All these factors among others contribute positively and negatively towards the success of the students in the course throughout his/her studentship in the university or college. Hence, the institutions usually based their selection of students into a department or course of study mainly on O'level results/High school scores in some related subjects that are serve as prerequisites to the current course to study. The relevant course of study selection by students has been a serious challenge to every young student of 13 to 19 years of age bracket. From past studies, it was observed that conventional statistical evaluations have been used to identify the factors that likely affect the students' choice of selecting relevant course of study on getting into higher institutions but yielded a very low accuracy compared to the use of Artificial Neural Network (ANN). It is very amazing to see that most existing research studies employed use of complex mathematical approaches conventionally to analyze and predict students' performance not carrying their research in the direction of course selection problems. In order to overcome this primitive method, machine learning has been proliferating in use in the data science techniques to analyze and predict very complex relationships. The use of ANN model has been established by researchers as a fast growing and wide application to tackle multi-layers problems with high accuracy results. Agrawal and Mavani (2015) noticed that majority of higher institutions do use previous academic records of a student to select such student for a course and get admitted. This involved using series of criteria to achieve this on the institution part. Now, what will happen if through students' activities and interest such student can select on his/her own the course he/she fits to do and be able to performance better on getting into higher institution? Most previous studies have dug deep on the prediction of students' performance in the universities ((Bergin, Mooney, Ghent, & Quille, 2015); (Buenaño-Fernández, Gil, & Luján-Mora, 2019); (Adeniyi, Abidem, Roseline, Himanshu, & Sanjay, 2020)).

The study implemented the use of Artificial Neural Network to predicts students' choice of course of study on getting into higher institution in relevant to some demographic factors like gender, year of examination, state of examination, department belong, and the type of examination. The data science technique used help to predict relevant course of study which student would be able to do well and graduate with flying colour. The model/ system was trained and tested using O'level datasets with the view to achieving a predictive measure of high accuracy better than so called conventional method that is very complex and also prone to huge errors. The below research question guide the study:

To what extent does Artificial Neural Network predict students' course of study better than the use of conventional approach in terms of precision, accuracy, and time?

Related Literature

Evidence showed that most studies in the recent time examined students' performance, students' academic performance, teacher academic success, geo-mechanical properties of stabilized clays, birth weight of new born baby, students' result prediction and the likes. In all

these studies, neural networks were used by so many researchers to predict and arrive at high predictive accuracy. Some of the studies are reviewed below:

Oladokun, Adebajo, & Charles-Owaba (2008), observed poor quality of graduates of some Nigerian Universities in recent times. In their study, an Artificial Neural Network (ANN) model was used to predict the likely performance of a candidate being considered for admission into the university. Various factors such as ordinary level subjects' scores and subjects' combination, matriculation examination scores, age on admission, parental background, types and location of secondary school attended and gender were identified that likely to influence the performance of a student. A model based on the Multilayer Perceptron.. The test data evaluation showed that the ANN model was able to correctly predict the performance of more than 70% of prospective students. To Oancea, Dragoescu,& Ciucu, (2013) used a neural network to predict the students' results measured by the grade point average in the first year of study in the university. Out of 1000 sample students used, 800 were used for training the network and 200 for testing the network. The neural network used was a multilayer perceptron (MLP) with one input layer, two hidden layers and one output layer and it was trained using a version of the resilient back propagation algorithm. The input data used included student age, the GPA at high school graduation, the gap between high school graduation and higher education enrolling. 1.7% of Mean Square Error (MSE) was obtained. Hence, the ability to predict students' results is of great help for the university management in order to take early action to avoid the phenomenon of leaving education

Isljamovic & Suknovic, (2014) conducted a study on the use of different artificial neural network algorithms in order to find the best suited model for prediction of students' success. They identified those factors that had the crucial influence on overall students' success. Data were collected from the graduated students of Faculty of Organizational Sciences, University of Belgrade. Performances of models developed were measured by Absolute average error, Standard deviation and linear correlation. Out of six algorithms presented Exhaustive Prune stood out as the best algorithm by all criteria with the smallest absolute average error (0.231, the smallest standard deviation (0.293), and at the same time, the largest linear correlation coefficient (89.4%). It was concluded that model with multilayer neural network with Exhaustive Prune method results best predict final student GPA with almost 90% predicted correctly, which represent more than good precision in prediction. Bahadır (2016) carried out a study where he looked at likely results of an experimental comparison study of Logistic Regression Analysis (LRA) and Artificial Neural Network (ANN) for predicting prospective mathematics teachers' academic success when they enter graduate education. 372 student profiles were used to train and test the model. The outcome of the study showed that the average correct success rate of students for ANN was higher than LRA. The successful prediction rate of the back-propagation neural network (BPNN, or a common type of ANN was 93.02%, while the success of prediction of LRA was 90.75%.

Also, Lau, Sun, & Yang (2019) conducted a study on modeling, prediction and classification of student academic performance using artificial neural networks. In the study the neural network was modeled with 11 input variables, two layers of hidden neurons, and one output layer. Levenberg–Marquardt algorithm was employed as the back-propagation training rule. The performance of neural network model was evaluated through the error performance, regression, error histogram, confusion matrix and area under the receiver operating characteristics curve. Overall, the neural network model achieved a good prediction accuracy of 84.8%. In the same vein, Al-Shawwa, & Abu-Naser (2019) worked on a similar study by

which they focused on the use of Artificial Neural Network to predict Birth Weight. Some factors were identified that might affect birth weight which included smoke, race, age, weight (lbs) at last menstrual period, hypertension, uterine irritability, number of physician visits in 1st trimester using multi-layer concept topology for both developed and trained data from some birth cases in hospitals. The evaluation of testing the dataset showed that the ANN model was capable of correctly predicting the birth weight with 100% accuracy.

Adeniyi, Abidem, Roseline, Himanshu, & Sanjay, (2020) conducted a study on student academic performance using Artificial Neural Network with respect to using the student demographic traits so as to assist the university in selecting candidates (students) with a high prediction of success for admission using previous academic records of students granted admissions into an institution, which aimed to produce students that would have good quality graduates out of the institution. The model was developed based on certain selected variables as the input. Therefore, the model achieved an accuracy of over 92.3 percent, proved that Artificial Neural Network was a good predictive tool and a selection criterion for candidates seeking admission to a university. Similarly, at recent time Jeremiah, Abbey, Booth, & Kashyap (2021) carried out study that presented a literature review on the use of artificial neural networks in the prediction of geo mechanical properties of stabilized clays. In the paper, the application of ANNs in a geotechnical analysis of clay stabilized with cement, lime, geopolymers and by-product cementitious materials were evaluated. The findings from the study showed that using ANN in dealing with the problem of mathematical modeling involving nonlinear functions due to their robust data analysis and correlation capabilities and were successfully applied to the stabilization of clays with high performance. Along the line, the study showed that the supervised ANN model was well adapted to dealing with stabilization of clays with high performance as indicated by high R^2 (Training data = 0.992, Testing data = 0.964) and low MAE (Training data = 3.65, Testing data = 8.34), and MSE (Training data = 0.34, Testing data = 1.50) values. The Levenberg–Marquardt algorithm was effective in shortening the convergence time during model training.

MATERIALS and METHODS

Graduated O/Level students results in science subjects with English language and Mathematics were used. Data were collected from four different states (Lagos, Oyo, Ogun and Osun) in Nigeria. The input variables were gotten from dataset created by the researchers called O'levelDataset. The dataset include Students O'level results, gender difference of the students, state where the examination was written or where the students wrote the examination and lived during the period of the examination, and the type of O'level examination that the students engaged in. The output variable reflected students' success at the five science subjects which included English language and Mathematics. In this study, the variables used include O'levelResults and average scores of five subjects in sciences (English language, Mathematics, Biology, Physics and Chemistry) which are all continuous numeric values within the range of 0-100. Since the classifier accepts input in numeric form, there is need to converting categorical variables to numerical in preparation for training. The gender, state, and examination type variables were transformed into a format suitable for neural network analysis.

RESULTS

The analysis mainly focused on the science students that offered English, Mathematics, Biology, Physics and Chemistry with Gender, State of examination and Examination type respectively.

Table 1: Details of Instances and Attributes used

Scheme:	Multilayer Perceptron Neural Network
Instances:	100
Attributes:	9
Test mode:	10-fold cross-validation
Classifier model:	full training set

Table 1 shows the details of the number of instances (Observation) used as well as the attributes. As clearly seen, MPNN (ANN) was used in this study with 100 observations and 9 attributes while the test mode was 10-fold cross –validation involving full training set data

Table 2: Summary Table of Analysis

Correctly Classified Instances:	98%
Incorrectly Classified Instances:	2%
Mean absolute error (MAE):	0.0278
Root mean squared error (RMSE):	0.1404

Results from Table 2 indicate the summary of the entire analysis in which it shows 98% of instances that are correctly classified and only 2% of instances that are incorrectly classified. The mean absolute error (MAE) given 0.0278 as well as root mean square error (RMSE) of 0.1404. These two errors in the study are used together to diagnose the variation in the errors in our dataset of forecast. In this paper, their magnitude values are low(0.03 and 0.14) which proved that our model performed better.

Table 3: Showing Precision, Accuracy and Time of the model

Accuracy:	(0.980*100)
Precision:	0.980
Time taken to build model:	0.91 seconds (1 minute, 31 seconds)

As stated in the research question, the Table 3 depicts the accuracy of the model, the precision and the time taken to build the model. The findings show that the model has high percentage of 98, with equal precision capacity and a very short time to build the model. This is an evidence to prove that the model is capable to predict the course of study of students in getting into higher institutions correctly with 98% accuracy. The precision is calculated as the number of true positives divided by the total number of true positives and false positives. The result indicates a perfect precision with 0.980.

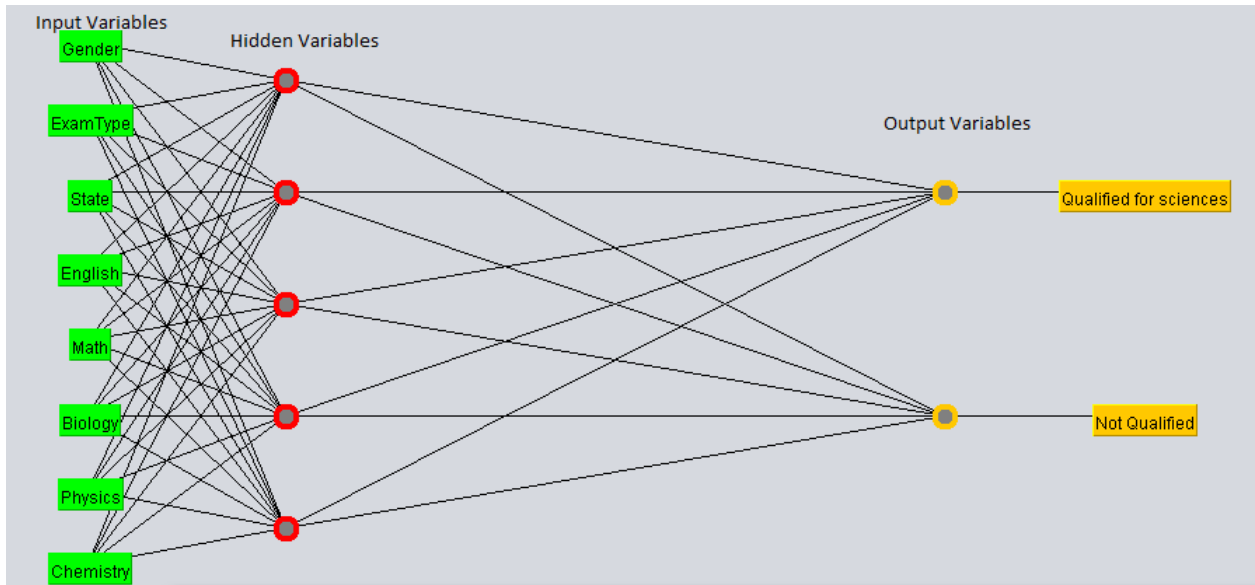

Fig. 1: Showing the Neural Network Model

The fig.1 shows the outcome model of the study. From the figure, it shows 8 input variables, 5 hidden variables and 2 output variables. This complement the model built as explained earlier.

Discussion

The study eventually answers the research question raised which says “To what extent does Artificial Neural Network predict students’ course of study better than the use of conventional approach in terms of accuracy, precision, and time?” Experiences and activities involved in building the model shows that Artificial Neural Network is a good classifier to predict students Course of study far better than the use of manual approach to carry out the similar study.

Conclusion

In this study, ANN (MPNN) is used to evaluate and predict the students’ relevant course of study selection in getting into higher institutions using the dataset about their gender, state of examination and examination type and O’levelResult dataset. In order to evaluate the performance of ANN, computations of Mean Absolute Error (MAE), Root Mean Square Error (RMSE), precision, time taken to build the model and accuracy are all introduced to ensure the appropriateness of ANN’s performance in mitigating the arising of over-fitting issues. Overall, the ANN has achieved good prediction accuracy of 98%, and with good precision value of 0.980. The good ANN performance makes ANN such a useful technique for predicting educational evaluation purposes.

REFERENCES

- Adeniyi, J. K., Abidem, i. E., Roseline, O. O., Himanshu, G., & Sanjay, M. (2020). Prediction of Students' performance with Artificial Neural Network using Demographic Traits. *Journal* , 1-5.
- Agrawal, H., & Mavani, H. (2015). Student Performance Prediction using Machine Learning. *International Journal of Engineering Research & Technology (IJERT)* , 1-4.
- Al-Shawwa, M., & Abu-Naser, S. S. (2019). Predicting Birth Weight Using Artificial Neural Network. *International Journal of Academic Health and Medical Research (IJAHMR)*, 3(1) , 9-14.
- Bahadır, E. (2016). Using Neural Network and Logistic Regression Analysis to Predict Prospective Mathematics Teachers' Academic Success upon Entering Graduate Education. *EDUCATIONAL SCIENCES: THEORY & PRACTICE*. 16(3), Doi: 10.12738/estp.2016.3.0 , 943-964.
- Bergin, S., Mooney, A., Ghent, J., & Quille, K. (2015). Using Machine Learning Techniques to Predict Introductory.
- Buenaño-Fernández, D., Gil, D., & Luján-Mora, S. (2019, November Monday). Application of Machine Learning in Predicting Performance for Computer Engineering Students: A Case Study. . Retrieved November Monday, 2021, from Sustainability: <http://doi.org/10.3390/su11102833>
- Isljamovic, S., & Suknovic, M. (2014). Predicting Students' Academic Performance Using Artificial Neural Network : A Case Study from Faculty of Organizational Sciences. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS), ICEMST* , 1-5.
- Jeremiah, J. J., Abbey, S. J., Booth, C. A., & Kashyap, A. (2021). Results of Application of Artificial Neural Networks in Predicting Geo-Mechanical Properties of Stabilised Clays—A Review. . *Geotechnics* 2021, 1. [https:// doi.org/10.3390/geotechnics1010008](https://doi.org/10.3390/geotechnics1010008) , 147–171.
- Lau, E. T., Sun, L., & Yang, Q. (2019). Modelling, Prediction and Classification of Student Academic Performance using Artificial Neural Networks. *SN Applied Sciences* 1 <https://doi.org/10.1007/s42452-019-0884-7> , 982.
- Oancea, B., Dragoescu, R., & Ciucu, S. (2013). Predicting students' results in higher Institution. *Raluca and Ciucu, Stefan Archive* , 1-7.
- Oladokun, V. O., Adebajo, A. T., & Charles-Owaba, O. E. (2008). Predicting Students' Academic Performance using Artificial Neural Network: A Case Study of an Engineering Course. *The Pacific Journal of Science and Technology* , 72-79.

**EVRENSEL KUVVET ALANI KULLANILARAK $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ BİLEŞİĞİNİN
GEOMETRİK OPTİMİZASYON VE MOLEKÜLER DİNAMİK SÜRECİNİN
İNCELENMESİ**

INVESTIGATION OF THE GEOMETRIC OPTIMIZATION AND MOLECULAR
DYNAMICS PROCESS USING UNIVERSAL FORCE FIELD (UFF) OF $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$
COMPOUND

Ebru TANBOĞA KORKMAZ

Bitlis Eren University, Faculty of Arts&Sciences, Physics Department, 13000 Bitlis, Turkey.
ebrutkorkmaz@gmail.com Orcid No: 0000-0001-6204-5448

Fatih Ahmet CELİK

Bitlis Eren University, Faculty of Arts&Sciences, Physics Department, 13000 Bitlis, Turkey.
facelik@beu.edu.tr Orcid No: 0000-0001-7860-5550

ABSTRACT

Force fields estimate the potential energy of the system under study and compute the interaction forces acting on the atoms involved. Hence, they are key elements for modeling inter-atomic interactions of molecular systems and are used as core components for a large spectrum of molecular simulation methods from molecular dynamics (MD) to Monte-Carlo (MC) approaches. The universal force field (UFF) is a broadly applicable classical force field that contains parameters for almost every atom type of the periodic table. This force field is non-reactive, i.e. the topology of the system under study is considered as fixed and no creation or breaking of covalent bonds is possible. There has also been some discussion in the literature on whether the flux-formed germanides represent thermodynamically stable phases in their phase diagrams.

In this study, the lattice structure of $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ germanidine, which is a kind of rare-earth transition-metal germanides was formed in accordance with the symmetry and space group. The geometric optimization of the system based on universal force field. The unit cell parameters and total energy of the system were determined from the structural optimization. The potential function for the system has been chosen as the universal force field (UFF), which contains parameters for almost every element in the periodic table. The molecular dynamic (MD) process of the system was analyzed with the interatomic interactions created by this interaction force. It was seen that the obtained results were compatible with the experimental data.

Keywords: Universal Force Field, Molecular Dynamics, $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$.

ÖZET

Kuvvet alanları, incelenen sistemin potansiyel enerjisini tahmin eder ve ilgili atomlara etki eden etkileşim kuvvetlerini hesaplar. Bu nedenle, moleküler sistemlerin atomlar arası etkileşimlerini modellemek için kilit unsurlardır ve moleküler dinamiklerden (MD) Monte-Carlo (MC) yaklaşımlarına kadar geniş bir moleküler simülasyon yöntemleri yelpazesi için çekirdek bileşenler olarak kullanılırlar. Evrensel kuvvet alanı (UFF), periyodik tablonun hemen hemen her atom tipi için parametreler içeren, geniş çapta uygulanabilir bir klasik kuvvet alanıdır. Bu kuvvet alanı reaktif değildir, yani incelenen sistemin topolojisi sabit olarak kabul edilir ve kovalent bağların oluşturulması veya kırılması mümkün değildir. Literatürde, akı ile oluşturulmuş germanitlerin faz diyagramlarında termodinamik olarak kararlı fazları temsil edip etmediği konusunda da bazı tartışmalar olmuştur.

Bu çalışmada, bir çeşit nadir toprak geçiş bileşiği olan $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ germanidin simetri ve uzay grubuna uygun olarak örgü yapısı oluşturulmuştur. Daha sonra, sistemin geometrik optimizasyonu yoğunluk fonksiyonel teorisi (YFT) kullanılarak yapılmıştır. Yapısal optimizasyondan sistemin birim hücre parametreleri ve toplam enerjisi belirlenmiştir. Sisteme uygun potansiyel fonksiyonu periyodik tabloda hemen hemen her element için parametre içeren evrensel kuvvet alanı (universal force field-UFF) seçilmiştir. Bu etkileşim kuvveti ile oluşturulan atomlar-arası etkileşimler ile sistemin moleküler dinamik (MD) süreci analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçların deneysel veriler ile uyumlu olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Evrensel Kuvvet Alanı, Moleküler Dinamik, $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$.

INTRODUCTION

$\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$, one of the rare earth transition metals, has recently come to the forefront as an interesting material due to its many physical and chemical properties [1, 2]. In particular, the presence of two metalloids with the same electronegativity leads to the formation of different bonding networks in its structure [1]. However, computational methods on such materials are quite few. Nowadays, simulation methods that will support experimental studies are used quite frequently [3-5]. The calculations made using the force field potentials, one of these methods, lead the experimental studies [6].

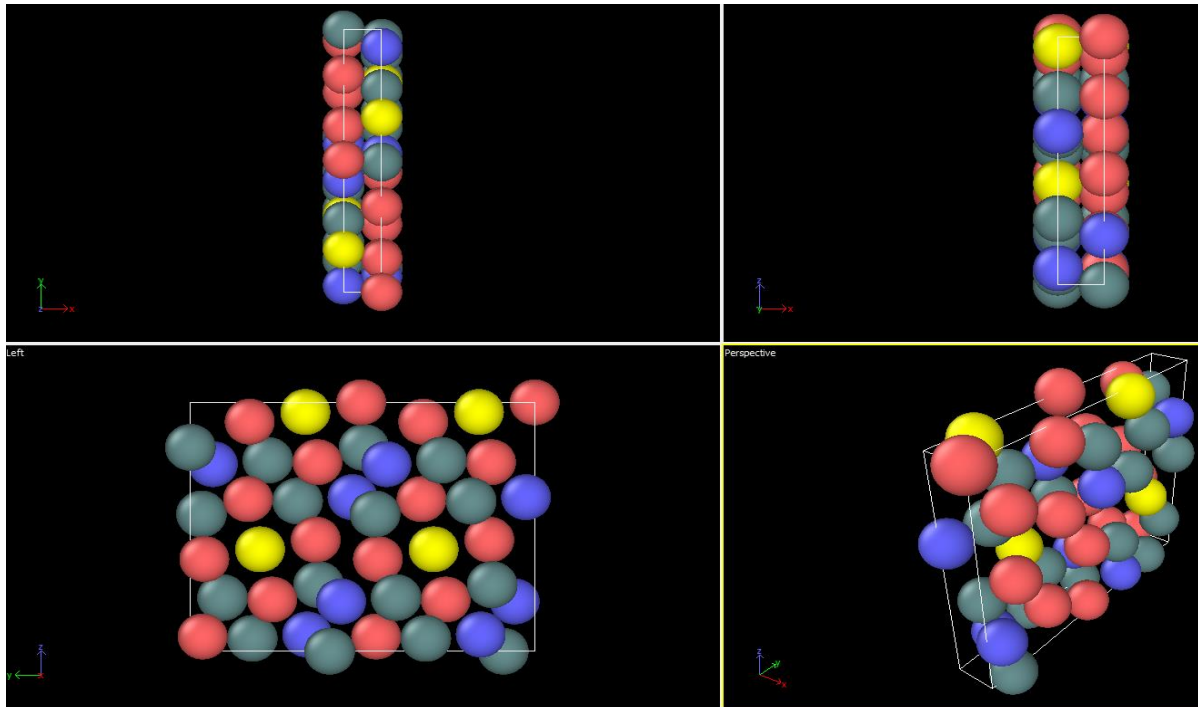
Since such calculations have many advantages, they allow to conduct studies under different conditions [7]. One of these advantages is that since the calculations are based on quantum mechanics, they allow to understand many physical properties of materials [6-8]. Nevertheless, simulation techniques are effective tools that enable the understanding of the physical structure of systems at the atomic scale. Molecular Dynamics (MD) simulation techniques are commonly used to examine the structural and thermodynamic properties of high-tech materials such as intermetallic alloys, semiconductors, polymers, and nanostructures [9-11]. In this study, the geometric optimization of the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound was performed using the UFF method. The MD process was examined by using the universal force field force (UFF) potential parameters, and some physical properties depending on temperature and time were investigated.

MATERIAL AND METHOD

Lattice building, optimization and MD process

The atoms forming the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ system were placed in accordance with the space group of the structure (C2/m) with the crystal formation available in the Amsterdam Density Functional (ADF) software program [1, 12, 13]. The atomic distribution images of the system in different planes are presented in Figure 1 using the OVITO visual program [14]. As it can be seen in the figure, the system has a monoclinic crystal lattice structure and the arrangement of atoms at the lattice points is regular. The universal force field (UFF) was used for the interaction force activity to determine the physical interactions between the atoms of the system. The calculation time for 1 MD step was set to 0.25 fs. The values were taken for every 100 MD steps (25 fs) so that the physical properties of the system would become stabilized at each applied temperature value. The system was first equilibrated for 50.000 MD steps (12.5 ps) at 300K temperature. Then, the temperature was increased in the process of 300,000 MD steps up to 300 2000K.

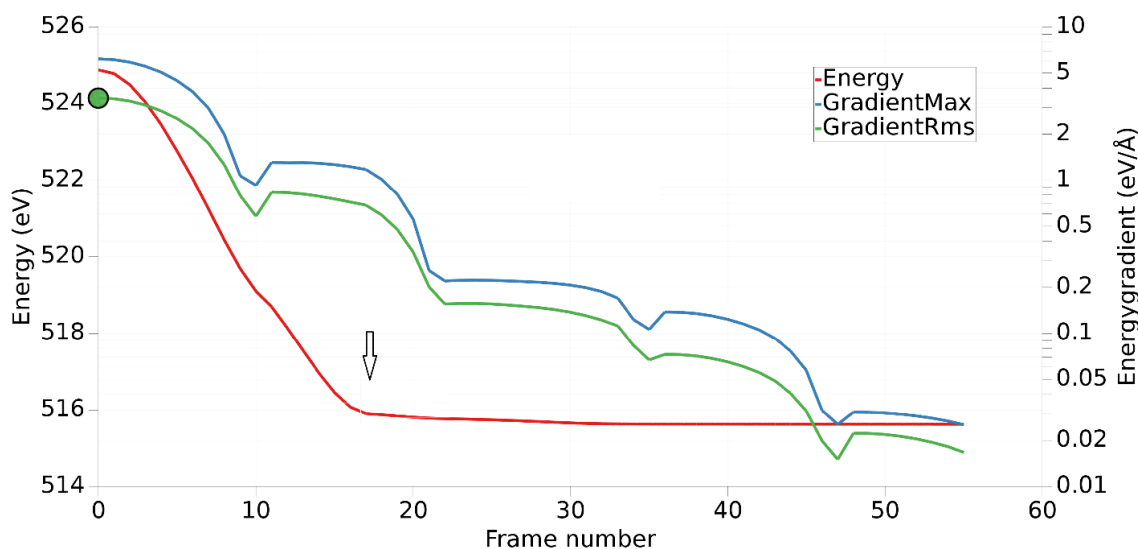

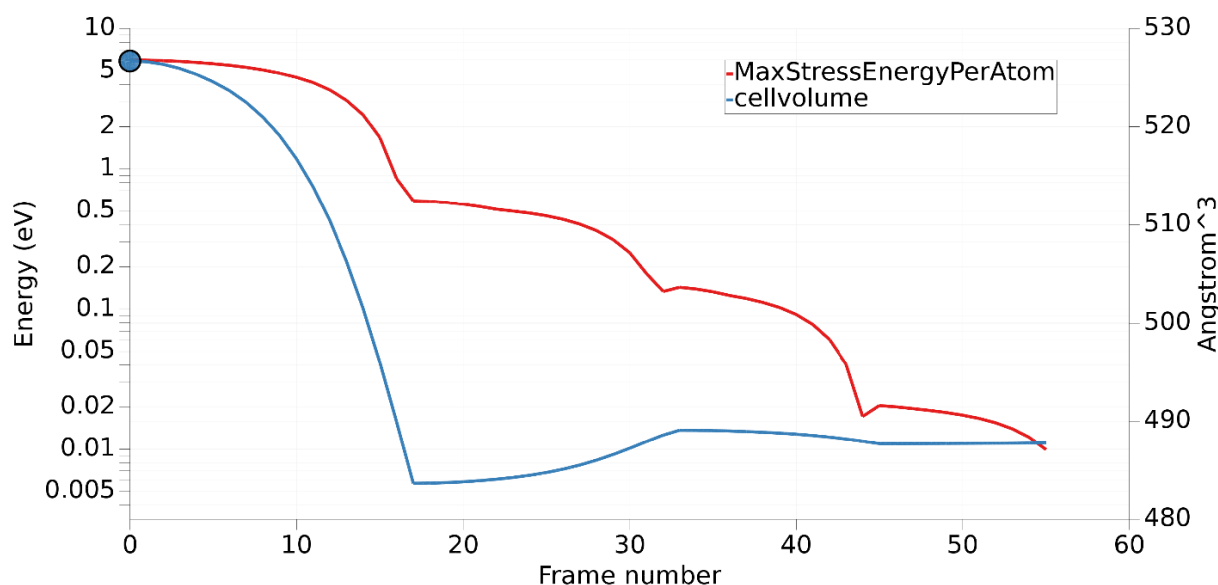
Figure 1. Snapshot of the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound taken from different perspectives (Pink: represents La atoms, Blue: represents the Mn atoms, Yellow: represents the In atoms, and Green: represents the Ge atoms).

RESULTS AND DISCUSSION

Figure 2 shows the change of total energy (energy) and energy gradient according to the optimization steps (frame number). As it can be seen from the figure, the total energy decreased up to the equilibrium point. Then, the energy remained constant and caused the system to remain stable at minimum energy. Figure 3 shows the change in the volume of the system during the optimization process. There was a decrease in the volume of the system up to the approximate equilibrium point, and it took a constant value after the equilibrium point.

Figure 2. Variation of total energy and energy gradient of the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound during optimization process

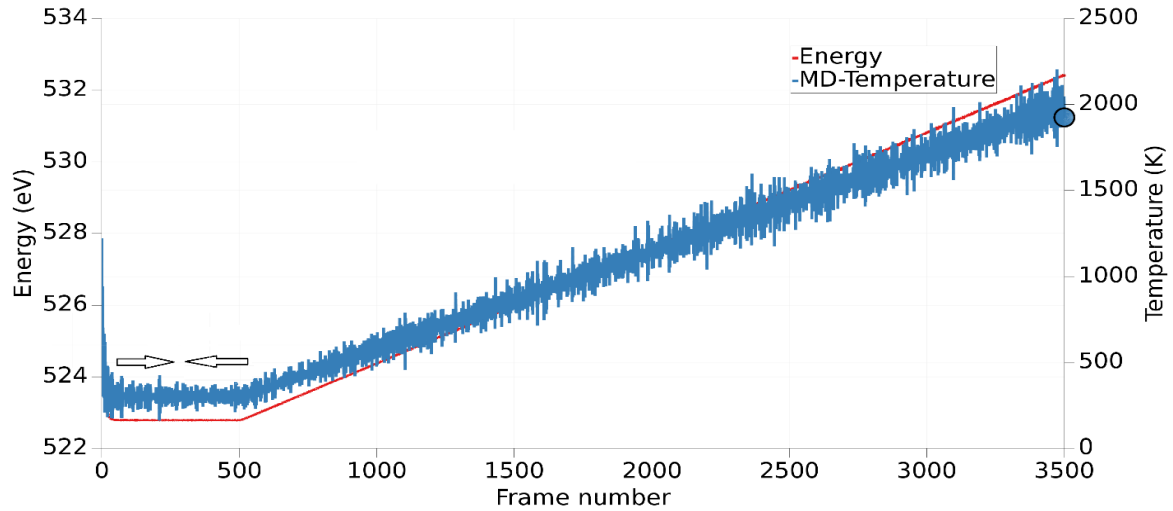
Figure 3. Variation of volume and stress energy of $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound during the optimization process.

Table 1. Experimental and theoretical data of the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound. (a,b,c; lattice parameters, β ; angle values, V; volume).

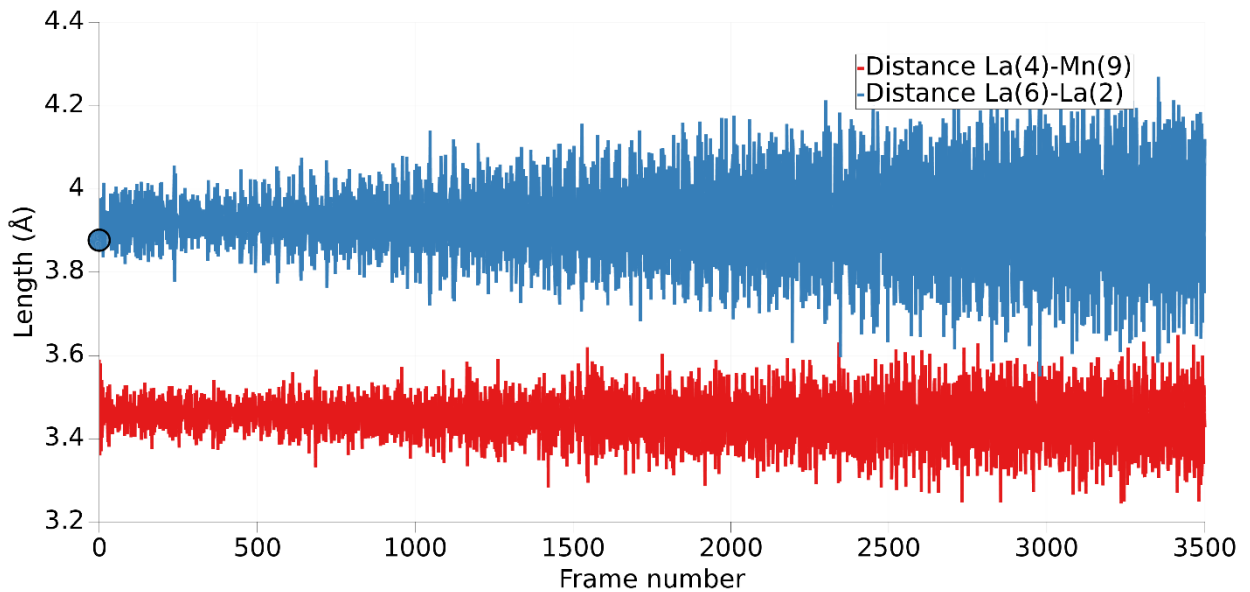
$\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ a (Å)	b (Å)	c (Å)	β (deg)	V (Å ³)
Experimental 16.666(1)	4.4252(5)	7.5023(6)	106.958(4)	529.2(1)
Theoretical 16.342	4.367	6.777	104.235	487.8

The lattice parameters obtained after optimization for the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound are presented in Table 1. It was observed that our calculated values were close to the experimental

data obtained [1]. The values of total energy and temperature of the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound according to the MD step are presented in Figure 4. Here, it is observed that the structure was in the equilibration process until the 500 step. It was observed that the temperature and accordingly the energy values increased rapidly with increasing of MD steps.

Figure 4. Values of total energy and temperature of the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound taken every 100 (25 fs) MD steps.

Figure 5. Change of the interatomic distance between La(4) and Mn(9) (red) and La(6) and La(2) (blue) of the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound with MD steps.

In Figure 5, the variation of the interatomic distance between La(4) and Mn(9) and the distance between La(6) and La(2) atoms by time in the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$ compound is expressed. It was indicated that the equilibration process of the compound was from the beginning to the 500 MD step. As it is seen, the interatomic distance was almost equal for both cases and was at the minimum distance. Energy increased with the increasing MD steps, and accordingly, it was

clearly observed that the vibrations also increased. When the distances between La(4) and Mn(9) and La(6) and La(2) atoms were compared, it was found out that that the distance increased more in the case of La(6) and La(2), which are the same kind of atoms.

CONCLUSIONS

In this paper, we have performed molecular dynamics simulation of some physical parameters of the $\text{La}_4\text{Mn}_2\text{InGe}_4$. The temperature dependence of energy, lattice parameters and volume were obtained from simulations based on UFF. Moreover, the interatomic distance between selected atoms and total energy were calculated by using MD. Our results are in good agreement with the existing experimental observations.

REFERENCES

- [1] Oliynyk, A. O., Stoyko, S. S., & Mar, A. (2013). Quaternary Germanides RE₄Mn₂InGe₄ (RE= La–Nd, Sm, Gd–Tm, Lu). *Inorganic chemistry*, 52(14), 8264-8271.
- [2] Zhang, D. (2019). Ternary and Quaternary Rare-Earth Transition-Metal Germanides.
- [3] Komanduri, R., Chandrasekaran, N., & Raff, L. M. (2000). MD simulation of indentation and scratching of single crystal aluminum. *Wear*, 240(1-2), 113-143.
- [4] Raymand, D., van Duin, A. C., Spångberg, D., Goddard III, W. A., & Hermansson, K. (2010). Water adsorption on stepped ZnO surfaces from MD simulation. *Surface science*, 604(9-10), 741-752.
- [5] Kumar, A., Sharma, K., & Dixit, A. R. (2020). A review on the mechanical and thermal properties of graphene and graphene-based polymer nanocomposites: understanding of modelling and MD simulation. *Molecular Simulation*, 46(2), 136-154.
- [6] Jaillet, L., Artemova, S., & Redon, S. (2017). IM-UFF: Extending the universal force field for interactive molecular modeling. *Journal of Molecular Graphics and Modelling*, 77, 350-362.
- [7] Zhang, M., Wang, C., Luo, A., Liu, Z., & Zhang, X. (2020). Molecular dynamics simulation on thermophysics of paraffin/EVA/graphene nanocomposites as phase change materials. *Applied Thermal Engineering*, 166, 114639.
- [8] Rappé, A. K., Casewit, C. J., Colwell, K. S., Goddard III, W. A., & Skiff, W. M. (1992). UFF, a full periodic table force field for molecular mechanics and molecular dynamics simulations. *Journal of the American chemical society*, 114(25), 10024-10035.
- [9] Sengul, S., Celtek, M., & Domekeli, U. (2020). The structural evolution and abnormal bonding ways of the Zr₈₀Pt₂₀ metallic liquid during rapid solidification under high pressure. *Computational Materials Science*, 172, 109327.
- [10] Ward, L., Miracle, D., Windl, W., Senkov, O. N., & Flores, K. (2013). Structural evolution and kinetics in Cu-Zr metallic liquids from molecular dynamics simulations. *Physical Review B*, 88(13), 134205.
- [11] Peng, H. L., Li, M. Z., & Wang, W. H. (2013). Stress-versus temperature-induced structural evolution in metallic glasses. *Applied Physics Letters*, 102(13), 131908.
- [12] Te Velde, G. T., Bickelhaupt, F. M., Baerends, E. J., Fonseca Guerra, C., van Gisbergen, S. J., Snijders, J. G., & Ziegler, T. (2001). Chemistry with ADF. *Journal of Computational Chemistry*, 22(9), 931-967.
- [13] ADF2013.01, SCM, Theoretical Chemistry, Vrije Universiteit Amsterdam, The Netherlands, 2013 <http://www.scm.com>.
- [14] Stukowski, A. (2010). Visualization and Analysis of Atomic Simulation Data with OVITO-the Open Visualization Tool. *Modelling Simulation Material. Science Engineering* 18, 15012.

**SİS HESAPLAMADA GÖREV DAĞITIMININ ARŞİMET OPTİMİZASYON
ALGORİTMASI İLE OPTİMİZASYONU**

CebraİL BARUT

Fırat Üniversitesi, Sürekli Eğitim Merkezi

cbarut@firat.edu.tr

Güngör YILDIRIM

Fırat Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi

gungor.yildirim@firat.edu.tr

Yetkin TATAR

Fırat Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi,

ytatar@firat.edu.tr

ÖZET

Sis bilişim merkezleri, işlenecek verinin üretildiği alana fiziksel olarak yakındır. Bu durum verinin iletilmesi esnasında oluşacak gecikmeleri minimize etmektedir. Sis bilişim sunucularının veri işleme ve depolama kapasiteleri bulut bilişim sunucularına kıyasla düşüktür. Bu durum sınırlı kaynakların optimum bir şekilde kullanılması problemini doğurmaktadır. Bu çalışmada, metasezgisel bir yaklaşım olan Arşimet Optimizasyon Algoritması ile çeşitli şartlar altında ayrık görev gruplarının en uygun bir şekilde sis sunucularına dağıtılması problemine çözüm aranılmıştır. Elde edilen sonuçlar, optimum şekilde görev dağılımı yapılan sis merkezilerin özellikle bulut yükünü nasıl düşürdüğünü ispatlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sis bilişim, Optimizasyon, Görev Dağıtım, Arşimet Optimizasyon Algoritması

ABSTRACT

Fog computing centers are physically close to the area where the data is processed. This minimizes the delays that may occur during the transmission of data. The data processing and storage capacities of fog computing servers are low compared to cloud computing servers. This situation creates the problem of using limited resources in an optimum way. In this study, the Archimedes Optimization Algorithm is applied to discrete task groups and a solution is sought for the problem of distribution of these task groups to fog resources in the most appropriate way under various constraints. The obtained results prove how the fog centers, in which the tasks are distributed optimally, especially reduce the cloud load.

GİRİŞ

İnternete bağlı olan cihaz sayılarında yıllar içerisinde muazzam bir artış meydana gelmesi beraberinde bu cihazların uygulamaya bağlı olarak ürettikleri yüksek hacimdeki verileri bir merkeze iletme, depolama ve işleme problemini getirmiştir. Özellikle hızlı kararların alınması gereken gerçek zamanlı uygulamalarda (sağlık bakım hizmetleri, otonom araç sürme) elde edilen verilerden hızlı bir şekilde sonuçların elde edilmesi hayati önem taşıyabilmektedir. Sis hesaplama verinin bir merkeze iletilmesi ve bu merkezde iletilen verinin işlenmesi fikrine karşın; verinin üretildiği kaynağa yakın bir merkezde işlenmesi esasına dayanmaktadır. Sis hesaplama, bulut hesaplama kısıyasla daha düşük donanım kapasitesine sahiptir. Bu durum kaynakların verimli kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Özellikle çok sayıda cihaz tarafından üretilen görevlerin belirli kısıtlar göz önünde bulundurularak sis sunucularına en optimum şekilde dağıtılması önemli bir problemdir.

Literatürde birçok farklı sis sistem modelleri bulunmaktadır.[1]'de bir terminal cihazı etrafında rast gele dağıtılmış sis düğümlerinin olduğu varsayılmıştır. Modelde kullanılan sis düğümleri enerji kaynaklarına göre aktif ve pasif düğümler olarak sınıflandırılmıştır. Aktif düğümler sabit bir enerji kaynağından beslenirken; pasif düğümler bataryadan beslenmektedir. Terminal düğüm tarafından üretilen iş alt görevlere ayrılarak seçilen sis düğümlerine, sonuçlar ise terminal cihaza gönderilir. Yapılan deneylerden görev dağıtımının gerçekleştirildiği üç adet yöntem ile görevlerin terminal cihazında icra edilmesi çeşitli yönlerden (enerji, eşit yük dağıtımı ve gecikme) incelenmiş ve sis hesaplama ile görev dağıtımının önemi vurgulanmıştır.[2]'de sis düğümleri için IOT düğümlerinin servis gecikmelerini minimize etmeyi amaçlayan bir yöntem önerilmiştir. Önerilen yöntem yük paylaşımı yaparak gecikme süresini azaltmak için sis düğümünden sis düğüme iletişimi kullanır. Elde edilen sonuçlardan önerilen uygulamanın IOT cihazları için faydalı olduğu tespit edilmiştir. [3]'te gerçekleştirilen uygulamada, görev dağıtım kararı sis düğümünün işleme kapasitesi, kuyruk durumu ve görevin gerçekleştirilmesi için gerekli hesaplama kaynaklarına bağlı olan sis düğümün yanıt süresine dayanmaktadır. Oluşturulan modelde görevler hafif ve ağır olmak üzere sınıflandırılmıştır. Hafif görevler çok fazla işlem kaynağı istememesine karşın; ağır görevlerde bu durum tersine bir hal alır. Sis düğümlerin etkileşimleri için merkezi ve dağıtık olmak üzere iki farklı mod önerilmiştir. Elde edilen sonuçlardan gecikmeyi minimize etmenin IOT uygulamaları için önemini göstermiştir. [4]'te mobil cihazlar tarafından üretilen görevlerin dağıtılması üzerine bir yöntem önerilmiştir. Buna göre eğer görev mobil cihazda çalıştırılmayacak kadar çok fazla hesaplama kaynağı gerektiriyor ise öncelikle bu iş sis hesaplama gönderilir. Sis hesaplamanın icra edemeyeceği bir görev olması durumunda görev uzak buluta gönderilmektedir. Önerilen yöntemi çeşitli politikalar ile (görevin mobil cihazda icrası, görevin rastgele dağıtımı ve dinamik görev dağıtımı) karşılaştırılmış görevlerin ortalama icra süresinin önemli ölçüde azaldığını tespit edilmiştir. [5]'te önerilen metotla çeşitli parametreler kullanılarak sis ve bulut veri merkezlerine görev dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Karar verme sürecinde görevin icrası için geçen süre ve harcanan enerji göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışmada deneysel sonuçlar yapılmamış olup uygulama teoride kalmıştır.[6]'da akıllı karınca kolonisi optimizasyonu algoritması kullanılarak sensör düğümlerden gelen multimedya verisi içeren görevlerin dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Önerilen yöntem çeşitli algoritmalar (RR, kısıtlanmış zamanlama, değiştirilmiş parçacık sürü optimizasyonu, arı yaşam algoritması) ile kıyaslanmıştır. Önerilen yöntem diğer algoritmalara göre gecikmeyi önemli ölçüde düşürmüştür.[7]'deki çalışma batarya ömrünü uzatmak, gerçek zamanlı uygulamalarda hizmet kalitesini sağlayan ve sis

cihazlarının enerji tüketimini düşürmeyi amaçlayan gecikmeye duyarlı bir görev dağıtım modeli önerilmiştir. Önerilen uygulama cevap gecikme zamanı veya cihazların batarya durumları göz önünde bulundurularak sistemin ömrünün uzun olması için maksimum enerjiye sahip cihazın seçilmesi arasında dinamik bir seçim yapmaktadır. [8]'de önerilen uygulamada mobil bulut hesaplama üzerinde çeşitli faktörler (bant genişliği, işlemci hızı vs.) göz önünde bulundurularak görev dağıtımını gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak önerilen yöntem ile mobil cihazın % 6.42 oranında enerji tasarrufu sağladığı tespit edilmiştir.[9]'da sis hesaplama destekli bir yazılım tanımlı gömülü sistem önerilmiştir. Hibrit bir hesaplama çevresi için yük dengeleme ve resim yerleştirme görevlerinin göz önünde bulundurularak isteğin gerçekleştirilme süresinin minimize edilmesi araştırılmıştır. Önerilen sistem üç katmanlı bir mimariye sahip olup çeşitli hesaplama ve depolama sunucuları ile gömülü cihazlardan oluşmaktadır. Sonuçlar önerilen algoritmanın maksimum görev tamamlama süresinin minimize edilmesinde çok verimli olduğunu göstermiştir.[10]'da çalıştırma zamanı, enerji tüketimi vs gibi durumları göz önünde bulunduran bir görev dağıtım modeli önerilmiştir. Deneysel sonuçlar önerilen yöntemin enerji tüketimi ve görevin yürütme zamanı açısından performanslı olduğunu göstermiştir. Bu bildiriye, Arşimet optimizasyon algoritması kullanılarak belirli sayıda görev grubunun belirli parametreler (zaman vb.) göz önünde bulundurularak sis düğümleri veya bulut tarafında icra edilmesi gerçekleştirilmiştir. Bilindiği kadarıyla bu yöntem bu problem tipine ilk kez uygulanmaktadır. Sonuçlar önerilen algoritmanın başarımını ispatlamaktadır.

Arşimet Optimizasyon Algoritması

Arşimet optimizasyon algoritması (AOA) Arşimet prensibinden esinlenerek ortaya çıkmıştır [11]. Bir sıvıya batırılan bir nesne ile üzerine uygulanan kaldırma kuvveti arasındaki ilişkiyi ifade eder. AOA, popülasyon tabanlı bir algoritmadır. Bu yaklaşımda, popülasyon bireyleri daldırılmış nesnelere dir. Diğer popülasyon tabanlı metasezgisel algoritmalar gibi, AOA da rastgele hacimler, yoğunluklar ve ivmelerle nesnelere ilk popülasyonu için arama süreci başlatılır. Başlangıç popülasyonunun uygunluğunu değerlendirdikten sonra AOA, sonlandırma koşulu sağlanana kadar yinelemeler halinde yürütülür. Her yinelemede AOA, her nesnenin yoğunluğunu ve hacmini günceller. Nesnenin ivmesi, herhangi bir komşu nesneyle çarpışmasının durumuna göre güncellenir. Güncellenen yoğunluk, hacim, ivme, bir nesnenin yeni konumunu belirler. Yoğunluk (y_i) ve hacim (h_i) rastgele değerlerle, nesnelere konumları ile ivme (a_i) ise Denklem 1-2 yardımıyla oluşturulur [11]. Burada O_i , N adet nesne popülasyonundaki i. nesnedir. R, lb_i ve ub_i sırasıyla rastgele sayıyı, arama uzayının alt ve üst sınırlarını temsil etmektedir.

$$O_i = lb_i + R * (ub_i - lb_i) \quad i = 1, 2, \dots, N \quad (1)$$

$$a_i = lb_i + R * (ub_i - lb_i) \quad (2)$$

Daha sonra, başlangıç popülasyonu değerlendirilir ve en iyi uygunluk değerine sahip nesne seçilerek bir sonraki adım (t+1) için güncelleme işlemi Denklem 3 ile gerçekleştirilir.

$$y_i^{t+1} = y_i^t + R * (y_{eniye} - y_i^t), \quad h_i^{t+1} = h_i^t + R * X (h_{eniye} - h_i^t) \quad (3)$$

Denge durumunda, aramayı keşiften kullanıma dönüştüren transfer operatörü (T_f) etkin faktördür ve yoğunluk azaltma faktörünün (d) belirlenmesinde rol oynar. Bu da yerelde arama adımına geçişi sağlar. Bu parametreler aşağıdaki şekilde hesaplanır.

$$d^{t+1} = \exp(T_f) - \left(\frac{t}{t_{maks}}\right), \quad T_f = \exp\left(\frac{t-t_{maks}}{t_{maks}}\right) \quad (4)$$

T_f 'nin 0,5'den büyük veya küçük olması keşif mekanizmasını etkiler. $T_f \leq 0,5$ ise, nesnelere arasında çarpışma meydana gelir. Bu durumda rastgele bir materyal (mr) seçilir ve Denklem 5 kullanılarak nesnenin ivmesi güncellenir. Değerin 0.5'den büyük olması durumunda Denklem 6 dikkate alınır.

$$a_i^{t+1} = \frac{y_{mr} + h_{mr} a_{mr}}{y_i^{t+1} h_i^{t+1}} \quad (5)$$

$$a_i^{t+1} = \frac{y_{eni} + h_{eni} a_{eni}}{y_i^{t+1} h_i^{t+1}} \quad (6)$$

Nesne konumunun güncellenmesinde ivme değerinin normalize formu kullanılır. Nesne konumunu belirlemede T_f değeri belirleyicidir. Bu değer 0.5'den küçük olması durumunda Denklem 7, diğer durumda ise Denklem 8 kullanılır.

$$X_i^{t+1} = X_i^t + C_1 * R * a_{i-norm}^{t+1} * d * X_{rastgele} - X_i^t \quad (7)$$

$$X_i^{t+1} = X_{eni}^t + F * C_2 * R * ivme_{i-norm}^{t+1} * d * (T * X_{eni} - X_i^t) \quad (8)$$

Burada C_1, C_2 ve T ifadeleri ön tanımlı ve iterasyon bağımlı sabitelerdir. Adaylar amaç fonksiyonunu kullanarak değerlendirilir ve o ana kadar bulunan en iyi çözüm değerleri iterasyonlar boyunca güncellenir.

Uygulama

Bu bölümde, AOA kullanılarak farklı veri boyutu ve komut sayılarına sahip görevlerden (task) oluşan işlerin, sis düğümleri tarafından icra edilme sürecinin nasıl minimize edildiği açıklanmıştır. Bunun için kenar sensörlerden gelen görev gruplarının, bir eşik değeri (zaman) göz önünde bulundurularak, sis ortamında mı yoksa bulut ortamında mı yürütümlerinin yapılacağına karar verileceği senaryolar uygulanmıştır. Senaryolarda parametre olarak, görev parçası sayıları, görev parçalarının paket boyutu (veya komut sayıları), görev parçalarını işleyecek olan kaynakların işlem kapasiteleri, verilerin kenar-sis ve sis-bulut transfer süreleri değişken olarak ayarlanabilmektedir. Sis sisteminin genel çalışma prensibi olan sisteki icra süreleri çok uzun olan iş parçalarının buluta gönderilmesini sağlama eşik icra-işlem gecikme süresi' de değişken bir parametre olarak işlemlere katılmıştır.

AOA popülasyonunun her bir bireyi olası arama uzayında bir adet çözümü temsil eder. Popülasyonun bireyleri oluşturulurken iş parçacıkları-görevler rastgele bir şekilde sis düğümlerine atanır. Örneğin beş adet görev ve üç adet sis düğümünün olduğu bir sistemde görevler Tablo 1'de gösterildiği gibi dağıtılabilir.

Tablo 1. Görevlerin sis düğümlere dağıtılması

Görev Numarası	1	2	3	4	5
Sis Dügüm	2	3	1	3	3

Senaryolarda kullanılan pozisyon (X_i) yürütülecek görevin hangi sis düğümde olacağını ifade eder. Elde edilen pozisyon değerlerinin gerek düğüm sayısından fazla olmaması gerekse pozitif tam sayı değerler olması için Denklem 7 ve 8'in mutlak değerleri ve mod'ları kullanılır. Uygulamada görevler sis düğümlere rastgele bir şekilde dağıtılır. Her bir düğümün kendisine atanan görevlerin icra süresi elde edilir ve en yüksek değere sahip değer bu görevlerin bütünsel icra süresini verir (makespan). Sistem modelinde, bir tane eşik icra gecikme değeri tanımlaması mevcuttur. Eğer sis düğümlerin görev icra süresi bu eşik değer üzerinde ise; bu durumda belirli görevlerin-iş parçalarının buluta gönderilmesi dikkate alınır. Burada buluta gönderilecek görevin seçimi de performans üzerinde etkili olmaktadır. Optimizasyon sonucunda eğer görevlerin verilen eşik süresinin altında icra edilemeyeceği kanaatine varılırsa, en yüksek paket boyutuna sahip görev buluta gönderilmektedir. Buluta gönderilecek olan görevin seçimi uygulama performansını etkileyebilecek metriklerden bir tanesidir. Buluta gönderilecek görev ya da görevler seçildikten sonra kalan görevler üzerinde optimizasyon tekrar gerçekleştirilir ve eşik değerine göre kıyaslama tekrar yapılır. Süreç eşik değerinin altında bir çözüm bulununcaya kadar devam eder.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada farklı senaryolar için çeşitli testler gerçekleştirilmiştir. Bu senaryolarda veri üreten her bir cihazın verilerini bir ana sis düğüme gönderdiği varsayılmış ve görevlerin dağıtımını buradan gerçekleştirilmiştir. Kullanılan her bir sis düğümünün aynı donanım ve işleme kapasitesine sahip olduğu varsayılarak rastgele boyut ve komut sayılarına göre oluşturulmuş görevlerin, sis düğümlerde yürütülme süresinin optimizasyonu gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma için gerçekleştirilen uygulamalarda Intel Core i5-8265U işlemci ve 8 GB belleğe sahip bir bilgisayar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamada kullanılan diğer parametreler ise Tablo 2'de gösterildiği gibidir.

Tablo 3'te eşik değerinin bir saniye olarak kabul edildiği sekiz adet sis düğüme sahip bir hesaplama ortamında, farklı görev gruplarının icra edilmesi durumunda elde edilen sonuçlar verilmiştir. Eşik değerinin üç saniye olduğu ve sekiz adet sis düğümü içeren bir sis hesaplama ortamına ait farklı sayıda gerçekleştirilen uygulama sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Tablo 3 ve Tablo 4'teki veriler kıyaslandığında eşik miktarının sis veya bulut ortamına gönderilecek görev sayısı üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda eşik miktarının uygun bir değer olarak seçilmesi durumunda uygulamanın daha performanslı bir çözüm önereceği düşünülmektedir. Görevlerin sis ortamında icra edilmesi, bulut ortamında icra edilmesine göre üç kat hızlı olduğu görülmektedir. Tablo 5'te eşik değerinin bir saniye olarak kabul edildiği, 40 adet görevin değişen düğüm sayılarına sahip sis ortamlarında icra edilmesi durumunda elde edilen sonuçlar verilmiştir. Tablo 5'teki sonuçlardan görüleceği üzere sis düğümlerin sayının arttıkça görevlerin icra süresi azalmaktadır. Ayrıca sis sisteminin hesaplama kaynakları arttıkça bulut sistemine gönderilen görevlerin miktarının azaldığı görülmektedir. Düğüm sayısı ile görevlerin sis ortamında icra süresi arasında ters yönde bir ilişki vardır.

Tablo 2. Kullanılan Parametreler

Parametre	Değeri
Bulut bant genişliği	120 MB/s
Yerel bant genişliği	300 MB/s
Paket boyutu	256 KB-1 MB
Komut sayısı	250.000-1.000.000
Sensör ve sis arasındaki	20 ms
Sis ve bulut arasındaki gecikme	30 ms
Düğüm sayısı	8-20
Düğüm işlem kapasitesi	3 Milyar komut/saniye
Eşik değeri	1-3 sn

Tablo 3. Eşik değerinin bir saniye ve sekiz adet sis düğüme sahip sis hesaplama ortamında değişen sayıda görevlerin icra edilmesi testleri

Görev sayısı	Sis görev sayısı	Bulut görev sayısı	Sis icra süresi(sn)	Bulut icra süresi(sn)	Tüm görevlerin siste icra süresi (sn)	Tüm görevlerin bulutta icra süresi (sn)
40	33	7	0.994	1.108	1.4154	4.893
80	45	35	0.936	5.06	2.510	9.107
120	48	72	0.990	9.885	4.068	14.157
160	51	109	0.976	14.620	5.302	18.987
200	56	144	0.980	18.265	6.287	22.773

Tablo 4. Eşik değerinin üç saniye ve sekiz adet sis düğüme sahip sis hesaplama ortamında değişen sayıda görevlerin icra edilmesi testleri

Görev sayısı	Sis görev sayısı	Bulut görev sayısı	Sis icra süresi(sn)	Bulut icra süresi(sn)	Tüm görevlerin siste icra süresi (sn)	Tüm görevlerin bulutta icra süresi (sn)
40	40	0	1.341	0	1.341	4.575
80	80	0	2.539	0	2.539	8.928
120	102	18	2.919	2.784	3.790	13.634
160	107	53	2.894	7.753	5.228	18.913
200	122	78	2.962	11.210	6.559	23.182

Tablo 5. Eşik değerinin bir saniye, 40 adet görevin değişen sayıda sis düğümlerine sahip sis ortamlarında icra edilmesi testleri

Düğüm sayısı	Sis görev sayısı	Bulut görev sayısı	Sis icra süresi(sn)	Buluta icra süresi(sn)	Tüm görevlerin siste icra süresi (sn)	Tüm görevlerin bulutta icra süresi (sn)
8	33	7	0.994	1.074	1.323	4.706
12	40	0	0.930	0	0.930	4.574
16	40	0	0.868	0	0.868	4.589
20	40	0	0.716	0	0.716	4.596

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada kısıtlı kaynaklara sahip uç cihazlar tarafından üretilen verilerin sis düğümler üzerinde çalıştırılma zamanının optimizasyonu amaçlanmıştır. Bunun için sis ortam üzerinde metasezgiel bir optimizasyon yaklaşımı gerçekleştirilmiştir. Yapılan optimizasyon sonucunda bulut yükünün önemli miktarda azaltıldığı ve istemci talep gecikmesinin minimize edildiği ispatlanmıştır. Bununla birlikte, eşik miktarının sis düğümlerine dağıtılan görev sayısı üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu da gözlemlenmiştir.

KAYNAKLAR

- [1] G. Zhang, F. Shen, Y. Yang, H. Qian, and W. Yao, "Fair task offloading among fog nodes in fog computing networks," *IEEE Int. Conf. Commun.*, vol. 2018-May, 2018, doi: 10.1109/ICC.2018.8422316.
- [2] A. Yousefpour, G. Ishigaki, and J. P. Jue, "Fog Computing: Towards Minimizing Delay in the Internet of Things," *Proc. - 2017 IEEE 1st Int. Conf. Edge Comput. EDGE 2017*, pp. 17–24, 2017, doi: 10.1109/IEEE.EDGE.2017.12.
- [3] D. Huang, P. Wang, and D. Niyato, "A dynamic offloading algorithm for mobile computing," *IEEE Trans. Wirel. Commun.*, vol. 11, no. 6, pp. 1991–1995, 2012, doi: 10.1109/TWC.2012.041912.110912.
- [4] Q. Zhu, B. Si, F. Yang, and Y. Ma, "Task Offloading Decision in Fog Computing System," pp. 59–68, 2017.
- [5] R. Jindal, N. Kumar, and H. Nirwan, "Computing and Cloud Computing," *2020 10th Int. Conf. Cloud Comput. Data Sci. Eng.*, pp. 145–149, 2020.
- [6] A. Kishor and C. Chakarbarty, "Task Offloading in Fog Computing for Using Smart Ant Colony Optimization," *Wirel. Pers. Commun.*, no. 0123456789, 2021, doi: 10.1007/s11277-021-08714-7.
- [7] Y. L. Jiang, Y. S. Chen, S. W. Yang, and C. H. Wu, "Energy-Efficient Task Offloading for Time-Sensitive Applications in Fog Computing," *IEEE Syst. J.*, vol. 13, no. 3, pp. 2930–2941, 2019, doi: 10.1109/JSYST.2018.2877850.
- [8] . N. and J. Kumar, "Predictive Approach for Energy Efficient Computation Offloading In Mobile Cloud Computing," *Int. J. Comput. Sci. Eng.*, vol. 6, no. 8, pp. 62–67, 2018, doi: 10.26438/ijcse/v6i8.6267.
- [9] D. Zeng, L. Gu, S. Guo, Z. Cheng, and S. Yu, "Joint Optimization of Task Scheduling and Image Placement in Fog Computing Supported Software-Defined Embedded System," *IEEE Trans. Comput.*, vol. 65, no. 12, pp. 3702–3712, 2016, doi: 10.1109/TC.2016.2536019.
- [10] Q. Zhu, B. Si, F. Yang, and Y. Ma, "Task offloading decision in fog computing system," *China Commun.*, vol. 14, no. 11, pp. 59–68, 2017, doi: 10.1109/CC.2017.8233651.
- [11] F. A. Hashim, K. Hussain, E. H. Houssein, M. S. Mabrouk, and W. Al-Atabany, "Archimedes optimization algorithm: a new metaheuristic algorithm for solving optimization problems," *Appl. Intell.*, vol. 51, no. 3, pp. 1531–1551, 2021, doi: 10.1007/s10489-020-01893-z.

**2015-2020 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’DE YAPILAN STEM TEMELLİ
ETKİNLİKLER İLE İLGİLİ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİNİN
İNCELENMESİ**

**EXAMINATION OF MASTER'S AND DOCTORAL THESIS ON STEM-BASED
ACTIVITIES IN TURKEY BETWEEN 2015-2020**

Semiha ALGI

Siirt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilimleri Eğitimi ABD Yüksek Lisans
Öğrencisi, semiha.algi@hotmail.com

Yakup GÜNEŞ

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, yakupgunes@siirt.edu.tr

Ali ÇETİN

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü,
alictin@siirt.edu.tr

ÖZET

STEM eğitiminde; bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik disiplinlerinin birbirleri ile entegrasyonu sağlanarak kuramsal bilgilerin uygulanması amaçlanmaktadır. Bu amaçla STEM yaklaşımında ve uygulamalarında farklı disiplinleri bir araya getiren etkinlikler tasarlanır ve günlük yaşamdaki sorunlar çözülmeye çalışılır. Türkiye’de STEM ile ilgili yapılmış birçok doktora ve yüksek lisans tez çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmaların sonuçlarının bir bütün olarak değerlendirilmesinin alana katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, 2015-2020 yılları arasında Türkiye’de STEM eğitimi alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerini incelemektir. Bu amaçla YÖK Ulusal Tez Merkezinden ‘STEM’ ve ‘etkinlikler’ kavramları kullanılarak 88 teze ulaşılmıştır. Araştırmada doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Ulaşılan veriler içerik analizi ile çalışma türü, yayın yılı, yayın yeri, araştırma yöntemi, araştırma örnekleme, bağımsız değişken, bağımlı değişken, STEM etkinlik türü, fen bilgisi konu alanı ve üniteler açısından incelenmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde; 88 tezin, 72’sinin yüksek lisans, 16’sının doktora tezinden oluştuğu belirlenmiştir. Tezlerin yayın dili Türkçedir. 2015-2020 yılları arasındaki tez çalışmalarının en fazla 2019 yılında yapıldığı gözlemlenmiştir. Genel olarak tez çalışmaları ortaokul öğrencileri ve öğretmen adaylarından oluşmaktadır. STEM etkinliklerinin ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri ve matematik derslerine entegre edildiği gözlemlenmiştir. STEM etkinlikleri ile ilgili en çok kullanılan bağımlı değişkenlerin tutum, öz yeterlilik, akademik başarı, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve problem çözme becerileri olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda; STEM etkinlikleri ile ilgili tez sayısının yıllara göre arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Tez çalışmalarının genel olarak fen ve matematik dersleriyle sınırlı kaldığı, beşeri bilim dersleriyle entegrasyonunun sağlanamadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca araştırmada kullanılan model ve yöntemlerin sınırlı olduğu görülmektedir. Araştırmaların sadece fen ve matematik dersleriyle sınırlı kalmayıp diğer beşeri bilim dersleriyle de entegrasyonu sağlanmalıdır. Tezlerde kullanılan model ve yöntem çeşitleri artırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: STEM, STEM Etkinlikleri, İçerik Analizi, Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri.

ABSTRACT

In STEM education; It is aimed to apply theoretical knowledge by integrating science, technology, engineering and mathematics disciplines with each other. For this purpose, activities that bring together different disciplines in STEM approach and applications are designed and problems in daily life are tried to be solved. There are many doctorate and master thesis studies on STEM in Turkey. It is thought that evaluating the results of these studies as a whole will contribute to the field. The aim of this study is to examine the master's and doctoral theses in the field of STEM education in Turkey between the years 2015-2020. For this purpose, 88 theses were reached by using the concepts of 'STEM' and 'activities' from YÖK National Thesis Center. Document analysis technique was used in the research. The obtained data were analyzed with content analysis in terms of study type, publication year, publication place, research method, research sample, independent variable, dependent variable, STEM activity type, science subject area and units. When the research findings are examined; It was determined that 88 theses consisted of 72 master's and 16 doctoral theses. The publication language of the theses is Turkish. It has been observed that the most thesis studies between the years 2015-2020 were made in 2019. In general, thesis studies consist of secondary school students and teacher candidates. It has been observed that STEM activities are integrated into middle school students' science and mathematics lessons. It has been determined that the most used dependent variables related to STEM activities are attitude, self-efficacy, academic achievement, critical thinking, creative thinking and problem solving skills. As a result of the research; It has been concluded that the number of theses related to STEM activities has increased over the years. It has been observed that the thesis studies are generally limited to science and mathematics courses and cannot be integrated with humanities courses. In addition, it is seen that the models and methods used in the research are limited. Research should not only be limited to science and mathematics courses, but also integrated with other humanities courses. The variety of models and methods used in theses should be increased.

Keywords: STEM, STEM Activities, Content Analysis, Master's and Doctoral Thesis.

GİRİŞ

21. yüzyıl dünyasında bilim ve teknolojideki gelişmeler, nitelikli bireyler yetiştirme ihtiyacını artırmakta ve eğitim sistemine yansımaktadır. Ülke ekonomileri çağın gerisinde kalmamak için eğitim sisteminde değişimlere ihtiyaç duymaktadır. Teknolojinin gelişmesinde STEM eğitiminin etkisi önemlidir. Teknolojinin oluşabilmesi için bilim, matematik ve mühendislik alanlarının bir arada kullanılması gerekmektedir. STEM yaklaşımında ve uygulamalarında farklı disiplinleri bir araya getiren etkinlikler tasarlanır ve günlük yaşamdaki sorunlar çözülmeye çalışılır.

Ülkemizde son zamanlarda STEM alanında birçok etkinlik türü kullanılmıştır ve kullanılmaya devam etmektedir. Bu tez çalışmasının amacı, 2015-2020 yılları arasında Türkiye’de STEM eğitimi alanında kullanılan etkinlik türlerini yüksek lisans ve doktora tezlerinde incelemektir. Bu çalışmaların sonuçlarının bir bütün olarak değerlendirilmesinin alana katkısı olacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, araştırma örnekleme, veri toplama süreci, veri analiz teknikleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yönteminden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Forster (1995)’e göre doküman analizi; dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanma aşamalarına göre yapılır (Akt. Yıldırım & Şimşek, 2016). Veriyi analiz etme sürecinde içerik analizinden faydalanılmaktadır. İçerik analizi; kodlamalar kullanarak metin veya metinlerin kategorize edilmesi ile sistematik olarak incelenmesidir (Büyüköztürk vd., 2017). Çalışmada içerik analizi yapılırken kod, kategori ve temalar oluşturuldu. Ayrıca betimsel analiz kullanılarak frekans ve yüzde belirlendi.

Araştırma Örnekleme

Türkiye’de 2015-2020 arasında STEM etkinlikleri ile ilgili yapılan 72 yüksek lisans ve 16 doktora tezlerinden oluşan toplam 88 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışma sırasında 1 tane yüksek lisans tezinin kısıtlı olmasından dolayı çalışmaya 87 tez ile devam edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

YÖK Ulusal Tez Merkezinden ‘2015-2020’, ‘STEM’ ve ‘etkinlikler’ anahtar kelimeleri kullanılarak 88 tane teze ulaşılmıştır. Veriler toplanırken excel dosyası kullanılmıştır.

Veri Analiz Teknikleri

İçerik analizi dört temel bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler, verilerin kodlanması, tema alanlarının bulunması, tema ve kodların uygun olarak düzenlenmesi ve bulguların yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Elde edilen verilerden tema alanı ‘STEM etkinlik türü’ adı altında bir başlıkta toplandı. Kategori çalışmalarda kullanılan etkinlik türlerinden oluşturuldu. Tezlerde kullanılan bağımlı değişkenler kullanılarak kodlar oluşturuldu. Çalışmada incelenen değişkenler; çalışma türü, yayın yılı, yayın yeri, araştırma yöntemi,

araştırma örnekleme, STEM etkinliklerinin türü, fen bilgisi konu alanı ve üniteler betimsel analiz kullanılarak yüzde ve frekans hesaplandı.

BULGULAR

1. Tezlerin Tema Alanının Oluşturulması

Araştırmanın temalara göre dağılımı Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma Temalarının Dağılımı

Tema	Alt Tema	Kod	f	Toplam	%
STEM ETKİNLİK TÜRLERİ	Mühendislik Tasarım Süreci	Problem çözme becerisi	5	23	15,33
		FeTeMM farkındalıkları	1		
		Mühendis algısı	1		
		Mühendislik algısı	1		
		Mühendislik becerileri	1		
		Akademik başarı	3		
		Tutum	2		
		21. yy becerileri	1		
		Özyeterlilik inanç düzeyi	1		
		Bilimsel yaratıcılık düzeyi	2		
		Disiplinleri anlama	1		
		Meslekleri fark etme	1		
		Eleştirel düşünme	1		
		İlgi düzeyi	2		
	5E	Çevre Bilinci	1	27	18
		Bilimsel süreç becerileri	4		
		Tutum	3		
		Akademik başarı	7		
		Performans	1		
		Kariyer ilgisi	2		
		Motivasyon	3		
		21. yy becerileri	1		
		Bilimsel epistemolojik inanç	1		
		Bilgisayarca düşünme becerileri	1		
		Kavramsal anlama düzeyi	2		
		Öğrenme stratejileri	1		
	Probleme Dayalı Öğrenme	Tutum	5	23	15,33
		Özyeterlilik	1		
		Akademik başarı	6		
		Bilgi işlemsel düşünme	1		
		Eleştirel düşünme	1		
		Yaratıcı düşünme	1		
		Problem çözme becerisi	2		
		Karar verme becerileri	1		
		STEM mesleklerine ilgi	1		
		Bilişsel düşünme becerisi	1		
Öğrenme ürünleri		1			
Kavramsal anlama düzeyi		1			
Bilimsel yaratıcılık düzeyi	1				
Tasarım Temelli STEM	Tutum	6	2	2	
	STEM mesleklerine ilgi	2			
	Akademik başarı	2			
	Okula yönelik aidiyet	1			

Tema	Alt Tema	Kod	f	Toplam	%
STEM ETKİNLİK TÜRLERİ		Çevresel farkındalık	1	19	12,67
		Geri dönüşüm algıları	1		
		Yaratıcılık	1		
		Problem çözme becerisi	1		
		Algı	1		
		Motivasyon	1		
		Bilgi düzeyleri	1		
		Bilimsel süreç becerileri	1		
	Bütünleşik STEM	21. yy becerileri	1	4	2,67
		Bilimsel süreç becerileri	2		
		Tutum	1		
	Girişimcilik Modeli	Girişimcilik becerileri	2	6	4
		Öz düzenleme becerileri	1		
		STEM'e karşı tutum	1		
		Girişimcilik algıları	1		
		STEM algıları	1		
	Ters Yüz Eğitim	Özyeterlilik inanç düzeyi	1	4	2,67
		Akademik başarı	1		
		Teknolojiyi kendi kendine öğrenme	1		
		STEM mesleklerine ilgi	1		
	ADDIE Tasarım Modeli	Problem çözme becerisi	1	3	2
		Bilgi işlemsel düşünme	1		
		STEM alanına ilgi	1		
	Robotik FeTeMM Tabanlı Arduino Robotik Etkinlikler	Hipotetik düşünme	1	12	8
Akıl yürütme becerisi		1			
Yaşam boyu öğrenme		1			
Yapılandırmacı öğrenme		1			
Akademik süreç		1			
Mühendislik tasarım süreci		1			
Zihinsel risk akma		2			
Yordayıcılarına ilişkin algı		1			
Sorgulayıcı öğrenme becerileri		1			
Yansıtıcı düşünme		1			
Öğrenmede motive edici strateji		1			
Etkinlik Temelli STEM	Bilimsel süreç becerileri	1	1	0,67	
Astronomi Temelli STEM	Başarı	1	3	2	
	Tutum	1			
	İlgi düzeyi	1			
STEM Temelli Lego	Bilimsel yaratıcılık düzeyi	1	5	3,33	
	Problem çözme becerisi	1			
	Tutum	1			
	Motivasyon	1			
	Akademik başarı	1			
Argümantasyonla Zenginleştirilmiş STEM	Akademik başarı	1	4	2,67	
	Tutum	1			
	Eleştirel düşünme	1			
	STEM kariyer ilgisi	1			
Kavram Karikatürleriyle Desteklenmiş Probleme Dayalı Öğrenme	Akademik başarı	1	5	3,33	
	Kavramsal anlama düzeyi	1			
	Mühendis imajı	1			
	Mühendislik algısı	1			
	Teknoloji algısı	1			

Tema	Alt Tema	Kod	f	Toplam	%
STEM ETKİNLİK TÜRLERİ	STEAM Etkinlik	Başarı	1	2	1,33
		Tutum	1		
	Senaryo Tabanlı Öğrenme	Akademik başarı	1	3	2
		Meslek seçimleri	1		
		Motivasyon	1		
	Montessori Yaklaşım Temelli STEM	Problem çözme becerisi	1	3	2
		Eleştirel düşünme	1		
		Yaratıcılık becerileri	1		
	7E	Bilimsel süreç becerileri	1	3	2
		Akademik başarı	1		
Problem çözme becerisi		1			
				150	100

Araştırmada tema alanı ‘STEM etkinlik türleri’ olarak belirlenmiştir. Kategori, çalışmada kullanılan etkinlik türlerine yer verilmiştir. Kodlar, etkinlik türlerinde kullanılan bağımlı değişkenlerden oluşmuştur. STEM alanında kullanılan etkinlik türleri ve bağımlı değişkenlerin yüzdeleri; mühendislik tasarım süreci (%15,3), 5E (%18), probleme dayalı öğrenme (%15,3), tasarım temelli STEM (%12,6), bütünleşik STEM (%2,6), girişimcilik modeli (%4), ters yüz eğitim (%2,6), ADDIE tasarım modeli (%2), robotik FeTeMM tabanlı arduino robotik etkinlikler (%8), etkinlik temelli STEM (%0,67), astronomi temelli STEM (%2), STEM temelli lego(%3,3), argümantasyonla zenginleştirilmiş STEM (%2,6), kavram karikatürleriyle desteklenmiş probleme dayalı öğrenme (%3,3), STEAM etkinlik (%1,3), senaryo tabanlı öğrenme (%2), montessori yaklaşım temelli STEM (%2) ve 7E (%2) etkinliklerini içermektedir.

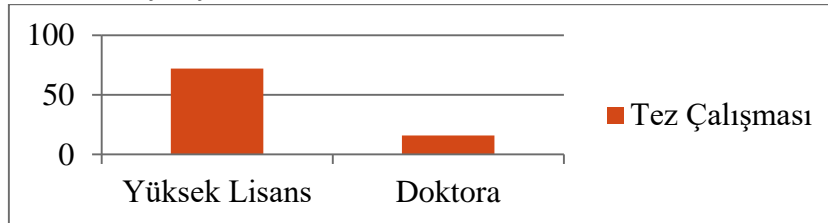
2.Araştırmada Kullanılan Çalışma Türleri

Araştırmanın çalışma türleri Tablo 2 ve Grafik 1’de sunulmuştur.

Tablo 2. Çalışma Türü

Çalışma Türü	Frekans (f)	Yüzde (%)
Yüksek Lisans	72	81,82
Doktora	16	18,18

Grafik 1. Çalışma Türü

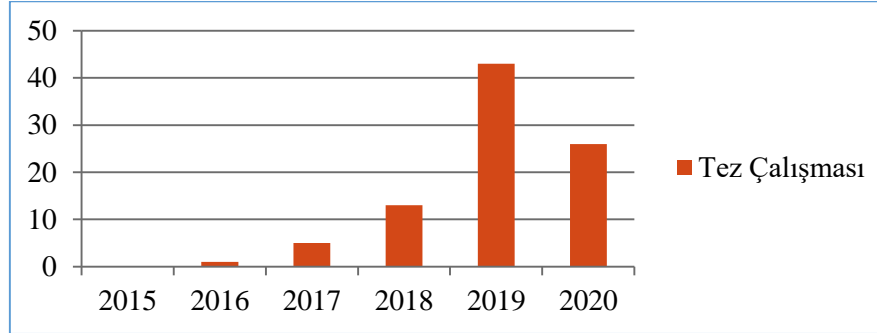
Araştırmada yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. 88 tezin 72 tanesi yüksek lisans; 16 tanesi doktora tezinden oluşmaktadır.

3.Araştırmanın Yıllara Göre Dağılımı

Araştırmanın yıllara göre dağılımı Tablo 3 ve Grafik 2’de sunulmuştur.

Tablo 3. Çalışma Yılları

Yayın Yılı	Frekans (f)	Yüzde (%)
2020	26	29,54
2019	43	48,87
2018	13	14,77
2017	5	5,69
2016	1	1,13
2015	-	-

Grafik 2. Çalışma Yılları

Araştırmada 2015-2020 yılları arası incelenmiştir. 2015 yılında STEM etkinlik türleriyle ilgili çalışmalara rastlanmamıştır. En fazla çalışma 2019 yılında yapılmıştır.

3. Araştırmanın Yayın Yerlerine Göre Dağılımı

Araştırmanın yayın yerlerine göre dağılımı Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Yayın Yerleri

Yayın Bölgeleri	Çalışma	Üniversiteler
İç Anadolu Bölgesi	20 çalışma	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (2), Gazi Üniversitesi (4), Yozgat Bozok Üniversitesi (1), Necmettin Erbakan Üniversitesi (1), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi (2), Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi (1), Aksaray Üniversitesi (1), Hacettepe Üniversitesi (2), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (1), <u>Erciyes Üniversitesi (5)</u>
Ege Bölgesi	16 çalışma	<u>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (7)</u> , Afyon Kocatepe Üniversitesi (1), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (3), Manisa Celal Bayar Üniversitesi (1) Dokuz Eylül Üniversitesi (2), Uşak Üniversitesi (2)
Doğu Anadolu Bölgesi	15 çalışma	Fırat Üniversitesi (1), Atatürk Üniversitesi (2), <u>Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (7)</u> , Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (5)
Marmara Bölgesi	14 çalışma	Balıkesir Üniversitesi (2), <u>Yıldız Teknik Üniversitesi (3)</u> , İstanbul Aydın Üniversitesi (1), İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi (2), Kocaeli Üniversitesi (2), Bahçeşehir Üniversitesi (1), Çanakkale Üniversitesi (2), Marmara Üniversitesi (1)

Karadeniz Bölgesi	14 çalışma	Kastamonu Üniversitesi (2), Ordu Üniversitesi (1), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (2), Tokat Üniversitesi (1), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (1), Trabzon Üniversitesi (2), Bayburt Üniversitesi (1), Sinop Üniversitesi (1), Bartın Üniversitesi (1), Ondokuz Mayıs Üniversitesi (2)
Akdeniz Bölgesi	8 çalışma	Akdeniz Üniversitesi (2), Çukurova Üniversitesi (4), Mersin Üniversitesi (1), Alanya Üniversitesi (1)
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	1 çalışma	Adıyaman Üniversitesi (1)

Araştırmanın en fazla yapıldığı bölge 20 çalışma ile İç Anadolu Bölgesidir. En az yapılan bölge 1 çalışma ile Güney Doğu Anadolu Bölgesidir. En fazla çalışma yapan üniversite Ege Bölgesi'nde Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesidir.

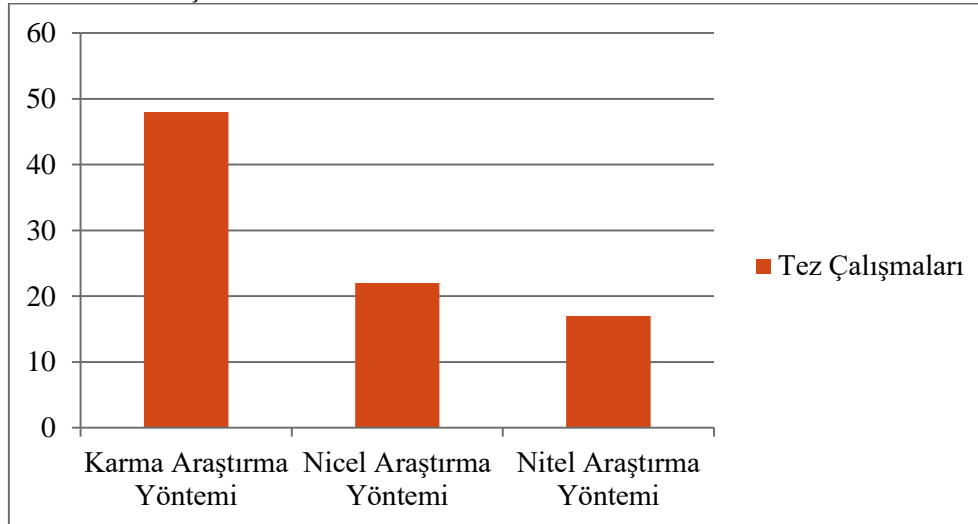
4.Çalışmanın Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Çalışmanın araştırma yöntemine göre dağılımı Tablo 5 ve Grafik 3'te sunulmuştur.

Tablo 5. Araştırma Yöntemi

Araştırma Yöntemi	Frekans (f)	Yüzde (%)
Karma Araştırma Yöntemi	48 çalışma	55,18
Nicel Araştırma Yöntemi	22 çalışma	25,28
Nitel Araştırma Yöntemi	17 çalışma	19,54

Grafik 3. Araştırma Yöntemi

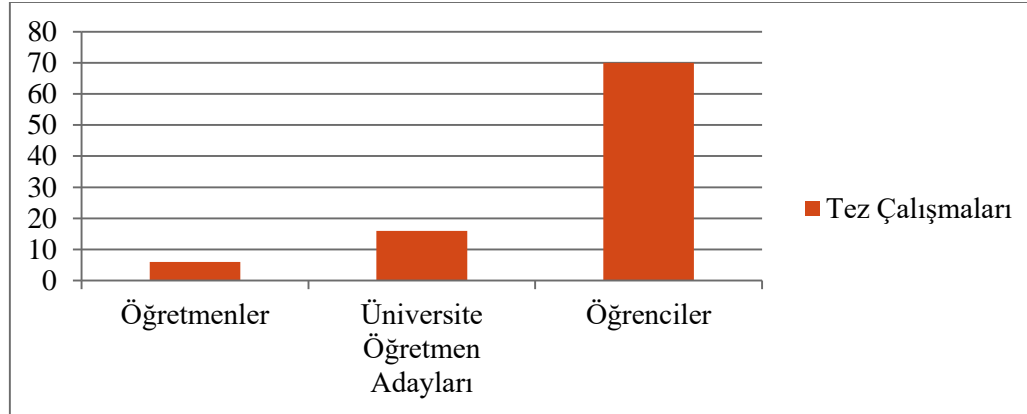
Araştırmada 48 çalışma ile en fazla karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma yönteminde 22 çalışma kullanılmış, en az kullanılan araştırma yöntemi 17 çalışma ile nitel araştırma yöntemidir.

4.Araştırmanın Örnekleme Göre Dağılımı

Araştırmanın örnekleme göre dağılımı Tablo 6 ve Grafik 4'te sunulmuştur.

Tablo 6. Örneklem

Örneklem	Frekans (f)	Yüzde (%)
Öğretmenler	6	6,52
Üniversite Öğretmen Adayları	16	17,40
Öğrenciler	70	76,08

Grafik 4. Örneklem

Araştırmada kullanılan örnekleme en fazla öğrenciler ile yapılmıştır. Bu örnekleme okulöncesi, ilkököl, ortaokul ve lise öğrencileri oluşturmaktadır. En az örneklem öğretmenlerle yapılan çalışmaları içermektedir. Öğretmenlerin ve üniversite öğretmen adaylarının branşlara göre dağılımı Tablo 7 ve Tablo 8’de; öğrencilerin kademelere göre dağılımı Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 7. Üniversite Öğretmen Adaylarından Oluşan Örneklem

Üniversite Öğretmen Adayları	
Fen bilimleri	11 çalışma
Sınıf Öğretmenliği	2 çalışma
Okulöncesi öğretmenliği	1 çalışma
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	1 çalışma
Fizik Öğretmenliği	1 çalışma

Tablo 8. Öğretmenlerden Oluşan Örneklem

Öğretmenler	
Fen Bilimleri Öğretmeni	3 çalışma
Matematik	2 çalışma
Sınıf Öğretmeni	1 çalışma

Tablo 9. Öğrencilerden Oluşan Örneklem

Okulöncesi Öğrencileri	İlkokul Öğrencileri	Ortaokul Öğrencileri	Lise Öğrencileri (1 çalışma)
9 çalışma	4. Sınıf (6 çalışma)	5. Sınıf (9 çalışma)	10. Sınıf (3 çalışma)
	2. Sınıf (1 çalışma)	6. Sınıf (9 çalışma)	

7. Sınıf
(22 çalışma)
8. Sınıf
(8 çalışma)

5.Araştırmanın Fen Bilgisi/ Matematik Konu Alanı ve Ünitelere Göre Dağılımı

Araştırmanın Fen Bilgisi/ Matematik Konu Alanı ve Ünitelere Göre Dağılımı Tablo 10, Tablo 11 ve Grafik 5'te sunulmuştur.

Tablo 10. Fen Bilgisi/ Matematik Konu Alanı ve Üniteler

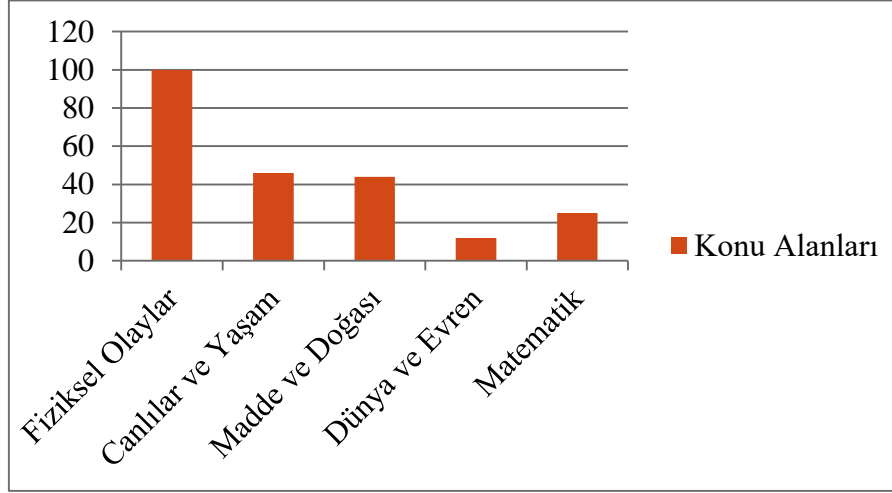
Konu Alanı	Çalışma	Üniteler
Fiziksel Olaylar	100 çalışma	Kuvvet ve Enerji (23), Basınç (13), Kuvvet ve Hareket (10), Basit Makineler (7), Işığın Madde ile Etkileşimi (6), Elektrik Devreleri (6), Kaldırma Kuvveti (5), Ses ve Özellikleri (5), İtme-Momentum-Denge (5), Elektriğin iletimi (3), Elektrik yükleri ve Elektrik Enerjisi (3), Kuvvetin Ölçülmesi ve Sürtünme (3), Mıknatlarda Manyetik Alan (2), Aydınlatma ve Ses Teknolojileri (2), Kuvvetin Etkileri (2), Işık Kirliliği (1), Atış Hareketleri (1), Yaylarda Esneklik (1), Dalgalar (1) Salınım, Rezonans ve Frekans (1)
Canlılar ve Yaşam	46 çalışma	Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı (13), İnsan ve Çevre (12), Mikroskobun Gelişimi ve Hücre (8), Canlıları Tanıyalım (4), Besin Zinciri ve Enerji Akışı (3), DNA (2), Doğada Hayat (1), Hayvanlarda Hayat Döngüsü (1), Adaptasyon ve Evrim (1), İnsanda Üreme, Büyüme ve Gelişme(1)
Madde ve Doğası	44 çalışma	Yenilenebilir ve Yenilenemez Enerji Kaynakları (10), Madde ve Isı (10), Evsel Atıklar ve Geri Dönüşüm (7), Asitler ve Bazlar (4), Saf Madde ve Karışımlar(3), Fiziksel ve Kimyasal Değişimler (3), Kimyasal Tepkimeler (2), Su Arıtımı (2), Madde ve Değişim (2), Gıdalar (1)
Dünya ve Evren	12 çalışma	Güneş Sistemi ve Uzay (6), Mevsimlerin Oluşumu (1), Gök Bilimi(1), Astronomi (1), Uydu (1), Uzay Kirliliği (1), Dünya, Güneş ve Ay (1)
Matematik	25 çalışma	Çember ve Daire (3), Oran-Orantı (3), Cebirsel İfadeler (2), Uzunluk ve Zaman Ölçüleri (2), Açık (1), Hacim (1), Sıvı Ölçüsü (1), Yüzdeler (1), Ondalık gösterim(1), Aritmetik ortalama (1), Altın oran (1), Geometrik Şekiller (1), Koordinat sistemi (1), Verileri toplama (1), Verileri değerlendirme (1), Veriler analizi (1), Çokgenler (1), Katı cisimlerin alan hacimleri (1), Trigonometriler (1)

Tablo 11. Fen Bilgisi/ Matematik Konu Alanı ve Üniteler

Konu Alanları	Frekans (f)	Yüzde (%)
Fiziksel Olaylar	100	44,06
Canlılar ve Yaşam	46	20,26
Madde ve Doğası	44	19,38
Dünya ve Evren	12	5,28
Matematik	25	11,02

Grafik 5. Fen Bilgisi/ Matematik Konu Alanı ve Üniteler

Araştırmada kullanılan konu alanları ‘fiziksel olaylar’, ‘canlılar ve yaşam’, ‘madde ve doğası’, ‘dünya ve evren’, ‘matematik’ alanları kullanılmıştır. Fiziksel olaylar konu alanında en fazla kullanılan ünite ‘Kuvvet ve Enerji’dir. Canlılar ve yaşam konu alanında en fazla kullanılan ünite ‘Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı’dır. Madde ve doğası konu alanında en fazla kullanılan üniteler ‘Yenilenebilir ve Yenilenemez Enerji Kaynakları’ ile ‘Madde ve Isı’dır. Dünya ve evren konu alanında en fazla kullanılan ünite ‘Güneş Sistemi ve Uzay’dır. Matematik konu alanında en fazla kullanılan üniteler ‘Çember ve Daire’ ile ‘Oran-Orantı’dır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

STEM eğitiminde kullanılan etkinliklerin yıllara göre sayısının arttığı ve yapılan etkinliklerin, öğrencilerin zorlandıkları soyut konuları somut hale getirerek daha anlamlı öğrenmelerine olanak sağladığı görülmüştür. STEM eğitiminde kullanılan etkinlikler genel olarak doğa bilimleri derslerine entegre edilmiştir. Beşeri bilimler ve sosyal bilimler derslerinde STEM etkinliklerinin kullanımının az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. STEM etkinliklerinin daha çok ortaokul öğrencilerine uygulandığı; lise öğrencilerinde etkinlik sayısının daha az olduğu tespit edilmiştir.

STEM etkinliklerinin bütün kademelerde uygulanmasının yaygınlaştırılması gerekir. STEM etkinliklerinin sadece doğa bilimleri derslerinde değil, beşeri bilim ve sosyal bilimler derslerinde de kullanımının artırılması öğrencilerde anlamlı öğrenmeye imkân sunacaktır. STEM eğitiminde kullanılan etkinliklere farklı yöntem ve metotların dahil edilmesi; öğrencilerin akademik başarı, yaratıcılık, motivasyon ve ilgi gibi becerilerinin gelişimine olumlu etki sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Büyüköztürk Ş, Kılıç Çakmak E, Erkan Akgün, Ö, Karadeniz, Ş, ve Demirel, F (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. İçinde *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara:Pegem Akademi Yayıncılık. <https://doi.org/10.14527/9789944919289>
- Herdem K, Ünal İ (2018). *STEM eğitimi üzerine yapılan çalışmaların analizi: Bir meta-sentez çalışması*. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 48(48). <https://ws1.turcademy.com/ww/webviewer.php?doc=9302>
- Kaya, A (2020). *Türkiye Örneklemindeki STEM Eğitimi Çalışmalarının Meta Sentezi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Kıral, B (2020). *Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi*. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 15(8), 170-189.
- Pulat N (2020). *Türkiye’de Yayımlanmış Olan FETEMM(STEM) Etkinliklerinin Alan Yazın Işığında Oluşturulmuş Kriterler ile İncelenmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Wach E, Ward R (2013). Learning about qualitative document analysis.
- Yaman F (2020). *Öğretmenlerin STEM eğitimine yönelik farkındalık, tutum ve sınıf içi uygulama özyeterlik algularının incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır
- Yıldırım A, Şimşek H (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin

**ALTI TİP YALANCI- İKİNCİ DERECELİ KİNETİK DENKLEMİNİN MALAHİT
YEŞİLİNİN SIİRT KİLİ İLE ADSORPSİYONUNDA KARŞILAŞTIRILMALI
DOĞRUSAL YÖNTEMLER**

COMPARATIVE LINEAR METHODS OF ADSORPTION OF MALACHITE GREEN
WITH SIİRT CLAY OF SIX TYPES OF PSEUDO-SECOND-ORDER KINETIC
EQUATION

Nilgün ONURSAL

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Siirt
nilgun.onursal@siirt.edu.tr, Orcid No:-0002-2460-6475

Mehmet Can DAL

Milli Eğitim Müdürlüğü, Diyarbakır
mcandal123@gmail.com, Orcid No:0000-0001-6474-6053

ÖZET

Adsorpsiyon , boya gideriminde kullanılan çevre dostu ve uygulanması kolay bir yöntemdir. Bu çalışmada sulu çözeltiden malahit yeşilinin uzaklaştırılması amacıyla karışık tipli Siirt/Koçpınar (Aynbaran) kili kullanıldı. Kilin karakterizasyonu için XRF, FTIR, XRD ve SEM analizleri yapıldı. Analizler numunenin karışık tipli kil olduğunu gösterdi. Yalancı ikinci dereceden kinetik modeller, adsorbentin adsorban üzerine adsorpsiyon mekanizmasını tanımlamak için adsorpsiyon kinetik çalışmalarının çoğundan elde edilen verilere yaygın olarak uygulanmaktadır

Yapılan bu araştırmada pseudo-second order (yalancı-ikinci dereceli) kinetik denklemlerinin altı farklı tipi incelenmiştir. Çalışma 298 K sıcaklığında gerçekleştirildi. Elde edilen veriler 6 tip doğrusal denkleme uygulandı. Oluşturulan grafiklerden K_2 , q_m ve R^2 değerleri hesaplandı. Ayrıca elde edilen değerlerden, adsorpsiyon kinetiğinin en çok tip 6 eşitliğine uyduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yalancı-İkinci Dereceli Kinetik, Lineer Kinetik Denklem, Kil, Renk Giderimi, Malahit Yeşili

ABSTRACT

Adsorption is an environmentally friendly and easy-to-apply method used in dye removal. In this study, mixed type Siirt/Koçpınar (Aynbaran) clay was used to remove malachite green from aqueous solution. XRF, FTIR, XRD and SEM analyzes were performed for the characterization of the clay. Analysis presented that the sample was a mixed type clay. Pseudo-second-order kinetic models are widely applied to the data obtained from most of the kinetic studies of adsorption to describe the mechanism of adsorption of the adsorbent onto the adsorbent. In this study, six different types of pseudo-second order kinetic equations were investigated. The study was carried out at 298 K. The obtained data were applied to 6 types of linear equations. K_2 , q_m and R^2 values were calculated from the generated graphs. In addition, the obtained values showed that the adsorption kinetics most obey to the type 6 equation.

Keywords: Pseudo-Second-Order Kinetic, Linear Kinetic Equation, Clay, Color Removal, Malachite Green

GİRİŞ

Artan nüfusa bağlı olarak teknoloji ve sanayii sınırsız bir şekilde gelişmekte ve buna bağlı olarak çevre sorunları neredeyse içinden çıkılmaz hal almaktadır. Özellikle atık sorunu devasa boyutlara varmış ve insanları bu konuda devamlı araştırma yapmaya yönlendirmiştir. Sanayideki tekstil atıkları da bu sorunlar arasında en kayda değerdir. Tekstilde kullanılan boyalar toksikolojik özelliğe sahip olduklarından tüm canlılara zarar vermektedirler. Endüstriyel atıklar ve boyalar doğaya salındıklarında hem doğayı kirletmekte hem de besin zinciri aracılığı ile bir çok canlıya zarar vermektedirler. (Onursal N. D., 2020)

Endüstriyel atıkların sulu ortamlardan uzaklaştırılması için birçok yöntem kullanılmaktadır. Bunların arasında adsorpsiyon yöntemi en çok tercih edilenlerden biridir.

Adsorpsiyon yüzey veya ara kesitte maddenin birikmesi yani derişinin artması olayıdır. Çünkü kullanımı kolay ve maliyeti ucuzdur. Adsorbanın ise doğada bol miktarda bulunması, kolay elde edilmesi ve uygun yüzey özellikleri taşıması gerekmektedir. (Onursal N. ,, 2019)

Bu çalışmada kil kullanıldı. Killer ülkemizde toprak çeşitliliği açısından oldukça zengindirler. Kil terimi kayaç anlamı taşımakla birlikte tanecik boyutu 4 mikrondan daha küçük olan partiküllere verilen isimdir. (N.Onursal, 2019)

Boyar maddelerin sentezlenmesi esnasında yapısal açıdan çok farklı olan kimyasalların kullanıldığı bilinmektedir. Bu kimyasallar ışık, su, ısı ve de yükseltgeyici ajanlara karşı direnç gösterebilmektedirler. Bu nedenle atık suların giderimleri de hayli zordur. Bu maddelerin sulu ortamlara (Deniz, nehir, dere ve göl) bırakılması hem çevreye kötü görüntü vermekte hem de sudaki ışığın geçirgenliğini düşürdüğü için fotosentez olayını olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca suda yaşayan canlıların yaşamlarını tehdit etmektedir. (M.Turabik, 2006)

Tüm bu etkenler nedeni ile tekstil sanayisi atık sularını doğal ortama göndermeden önce zararlı etmenleri ortadan kaldıracak şekilde arıtılmalıdır.

Boyar maddelerin atık suların arındırılması için fiziksel ve kimyasal temele dayanan çok farklı yöntemler bulunmaktadır. Boya gideriminde en çok tercih edilen adsorbanlardan biri de killerdir. Çünkü doğada bol miktarda bulunmasına paralel olarak ekonomik olmasıdır. Adsorpsiyon olayında kullanılan adsorbentler ya doğal halleri ile ya da yüzey özellikleri değiştirilerek kullanılırlar.

Adsorpsiyon mekanizmasını anlamak için pek çok kinetik model bulunmaktadır. Bunların arasında yalancı- ikinci dereceli kinetik model kullanışlı olduğu için yaygın biçimde kullanılmaktadır. (DAL, 2021)

Literatürde Pseudo- Second Order kinetik modelinin doğrusallaştırılmış 6 modeli karşılaştırılmakta ve en küçük kareler yöntemi ile regresyon analizi yapılmaktadır. Böylece en uygun kinetik model bulunmaktadır.

MATERYAL ve METOD

Karışık tipteki kilin XRF ile yapılan kimyasal analiz sonucu Tablo 1' de verilmiştir

Tablo:1

ÖrnekAdı Kimyasal Bileşim %

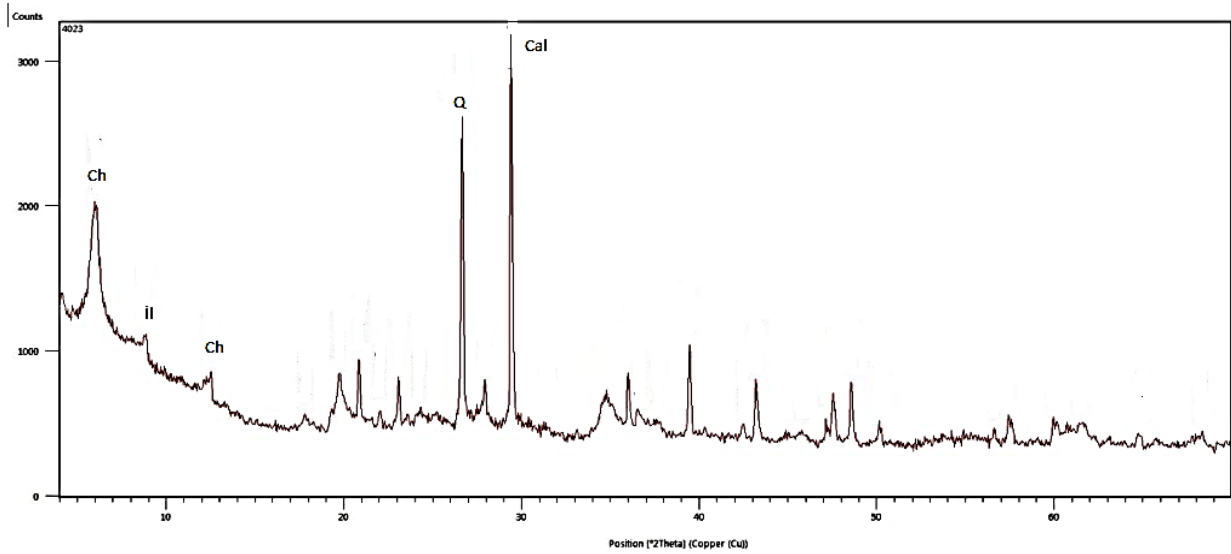

	SiO ₂	Al ₂ O ₃	CaO	Fe ₂ O ₃	MgO	K ₂ O	Na ₂ O	P ₂ O ₅	MnO	TiO ₂	KK
Doğal Kil	56,0	11,3	9,8	5,8	2,1	1,2	3,1	0,1	0,1	0,8	9,50

KK: 1000 0C deki kütle kaybı

Normal Kil Difraktogramı (XRD Analizi)

Bu çalışmada kullanılan Doğal kil numunesi MTA'ya gönderilerek XRD analizleri yaptırıldı Doğal kilin difraktogramı şekil 1. de verilmiştir.

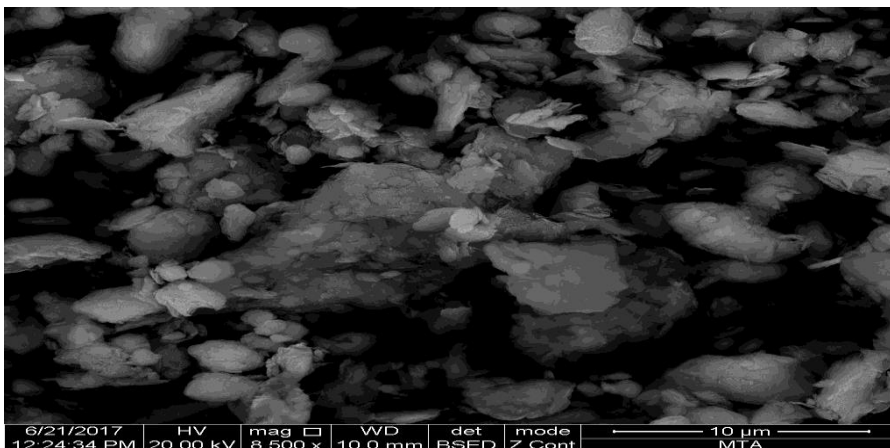

MTA analiz sonuçlarına göre kullanılan doğal numune Kalsit: % 15, Kuvars: %9, Plajiolaz:%15, Muskovit:%32, Kil Mineralleri: %29 oranlarına sahiptir.

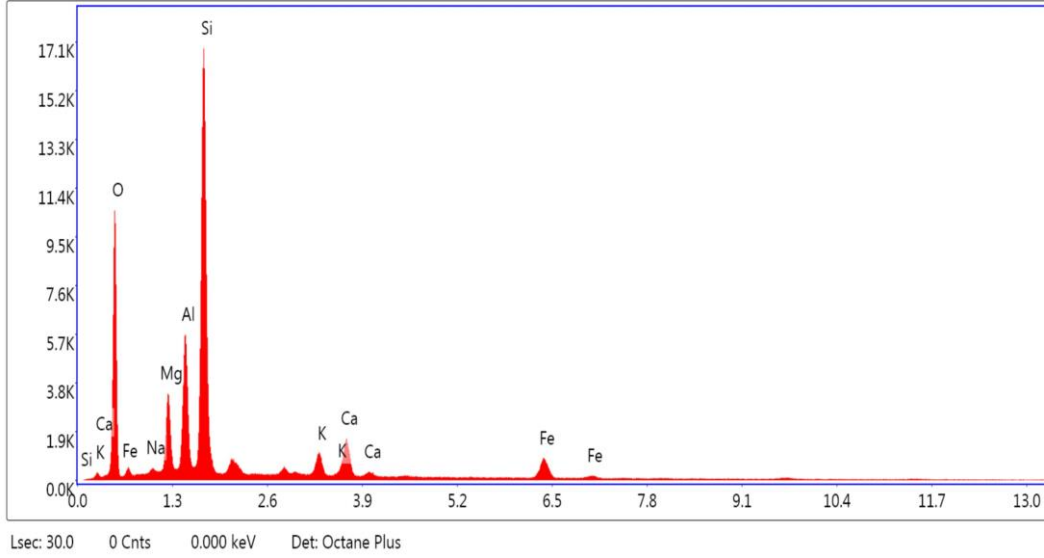
Detay kil analizinde ise bu numunedeki kil mineralinin bileşenleri: Klorit:%62, Montmorillonit:%21, İllit:% 17 şeklindedir.

SEM Analizi

Aşağıda Doğal kilin SEM görüntüleri verilmiştir.

Şekil 2. Doğal kilin SEM görüntüsü

Şekil 3. Doğal Kil numunesinin EDS-1 verileri.

Tablo 2. Normal numunenin kimyasal bileşen verileri

Element	Weight %	Atomic	Net Int.	Error %	Kratio	Z	A	F
O K	44.54	59.88	2176.16	8.15	0.1504	1.0638	0.3175	1.0000
NaK	1.10	1.03	80.60	13.11	0.0038	0.9675	0.3600	1.0023
MgK	5.29	4.68	713.85	6.68	0.0269	0.9844	0.5142	1.0037
AlK	11.32	9.03	1760.38	5.44	0.0658	0.9482	0.6105	1.0047
SiK	26.42	20.24	4279.54	4.92	0.1638	0.9692	0.6386	1.0017
K K	3.25	1.79	429.24	4.67	0.0264	0.8993	0.8883	1.0149
CaK	1.52	0.82	175.45	7.69	0.0130	0.9158	0.9118	1.0179
TiK	0.34	0.15	34.17	23.79	0.0028	0.8302	0.9582	1.0371
FeK	6.21	2.39	370.27	3.72	0.0530	0.8169	0.9989	1.0458

Bu çalışmada deneysel veri literatürden elde edildi (Onursal N. , Malahit Yeşilinin Sulu Çözeltilerden Karışık Tipteki Kil ile Uzaklaştırılması, 2018) (Onursal N. Y., 2018)

Merck Malachite Green Oxalate (C.I. 42000) (Malahit Yeşili Oksalat) marka malahit yeşili boyar maddesi, adsorban olarak Siirt/Koçpınar karışık tipli kili kullanıldı.

Pseudo-second Order modelinde temel amaç, adsorplama kapasitesinin zamana bağlı olarak nasıl değiştiğini göstermektir. Bunu gösteren ifade;

$$\frac{dq_t}{dt} = K_2 (q_e - q_t)^2 \quad (1)$$

olarak yazılabilir. (N.Onursal, 2019) (Dal, 2021) (Huang, 2018)

Bu bağıntıda q_t (mg.g^{-1}) t (min) zamandaki adsorpsiyon miktarını, q_e (mg.g^{-1}), denge anındaki adsorpsiyon kapasitesini, K_2 ($\text{mg.g}^{-1}\text{dk}^{-1}$), ikinci dereceli hız sabitini göstermektedir.

$\frac{dq_t}{dt} = K_2 (q_e - q_t)^2$ sınır koşulları $t=0$ dan, $t=t$ ye kadar ve $q_e = q_t$ olmak şartı ile denklem yeniden düzenlenirse doğrusal olmayan eşitlik (2) elde edilir.

$$q_t = \frac{K_2 q_e^2 t}{1 + K_2 q_e t} \quad (2)$$

Eşitlik yeniden düzenlenerek aşağıda verilen 6 tip doğrusal denklemler elde edilmiştir.

Tip 1: yalancı- ikinci dereceli kinetik model $\frac{1}{q_e - q_t} = \frac{1}{q_e} + K_2 t$

Tip 2: yalancı- ikinci dereceli kinetik model $\frac{1}{q_t} = \frac{1}{q_e} + \frac{1}{K_2 q_e^2 t}$

Tip 3: yalancı- ikinci dereceli kinetik model $q_t = q_e + \frac{1}{K_2 q_e} \frac{q_t}{t}$

Tip 4: yalancı- ikinci dereceli kinetik model $\frac{q_t}{t} = K_2 q_e^2 - K_2 q_e q_t$

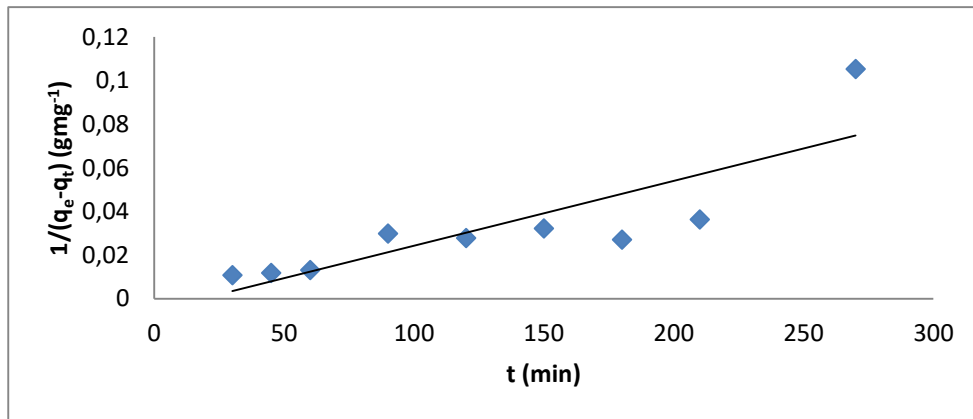
Tip 5: yalancı- ikinci dereceli kinetik model $\frac{1}{t} = -K_2 q_e + K_2 q_e^2 \frac{1}{q_t}$

Tip 6: yalancı- ikinci dereceli kinetik model $\frac{t}{q_t} = \frac{1}{K_2 q_e^2} + \frac{1}{q_e} t$

SONUÇ ve TARTIŞMA

Yapılan çalışmada malahit yeşilinin 298 K sıcaklığında Siirt/Koçpınar karışık tip kili ile adsorpsiyon kinetiğinden elde edilen veriler pseudo- second order denkleminin 6 farklı lineerleştirilmiş tipine uygulandı.

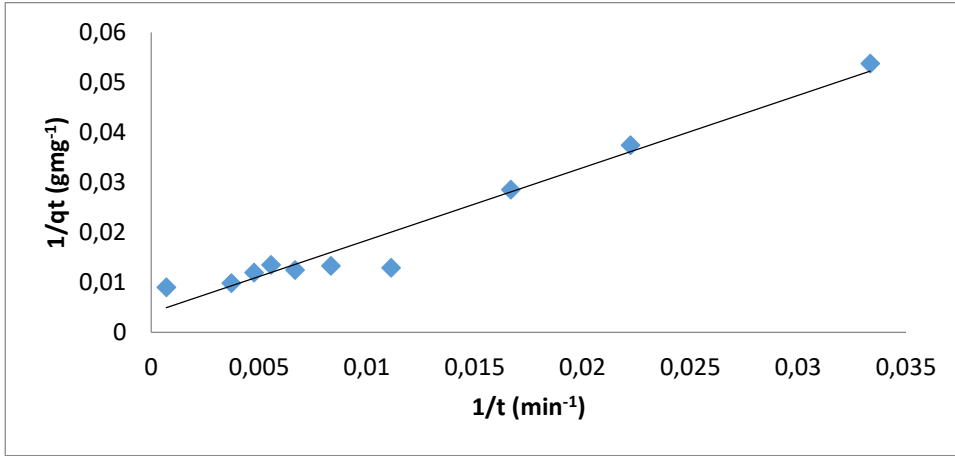
Tip 1 grafiğinde Y için $\frac{1}{q_e - q_t}$, X için t 'ye karşı grafiğe geçirildiğinde

Şekil 4: Yalancı- ikinci dereceli kinetik model Tip 1 Grafiği

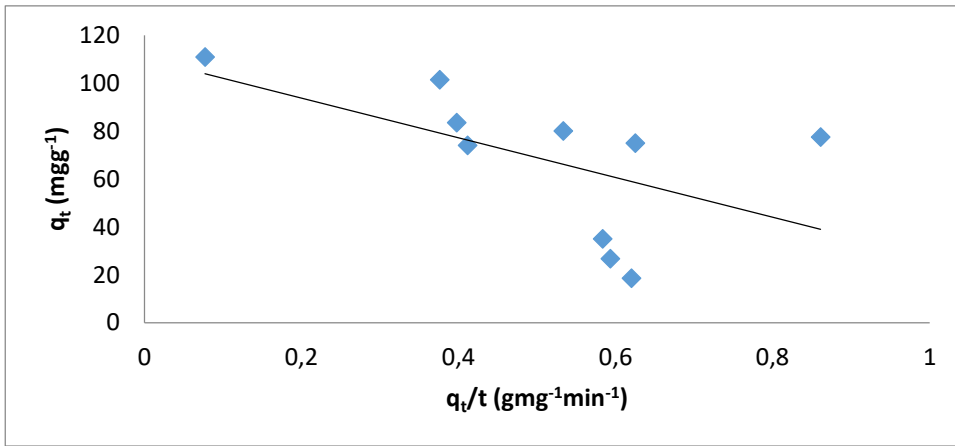
Tip 2 grafiğinde Y için $\frac{1}{q_t}$, X için $\frac{1}{t}$ 'ye karşı grafiğe geçirildiğinde

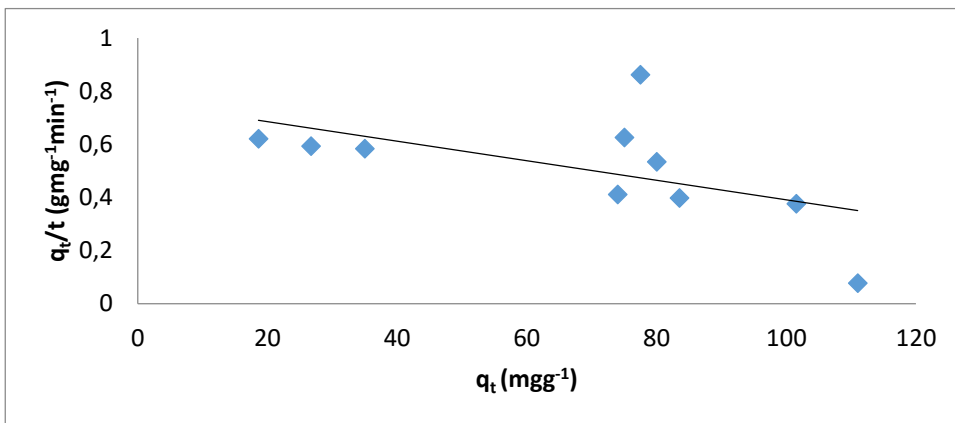
Şekil 5: Yalancı- ikinci dereceli kinetik model Tip 2 Grafiği

Tip 3 grafiğinde Y için q_t , X için $\frac{q_t}{t}$ 'ye karşı grafiğe geçirildiğinde

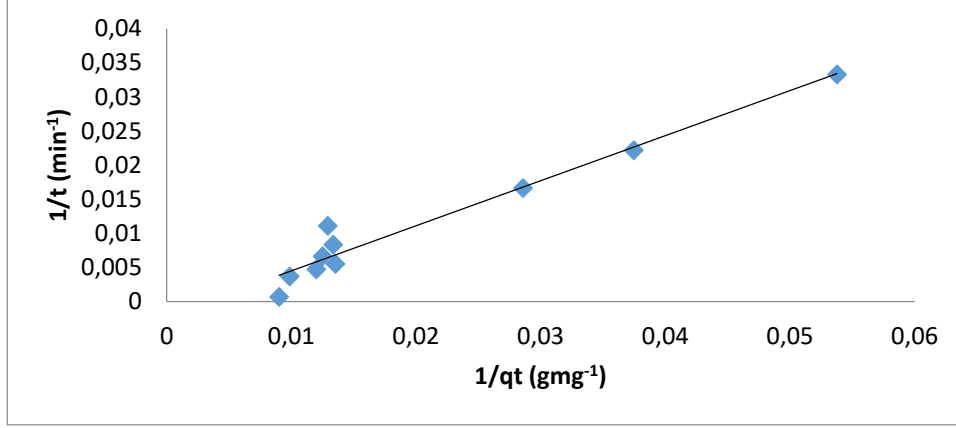
Şekil 6: Yalancı- ikinci dereceli kinetik model Tip 3 Grafiği

Tip 4 grafiğinde Y için $\frac{q_t}{t}$, X için q_t 'ye karşı grafiğe geçirildiğinde

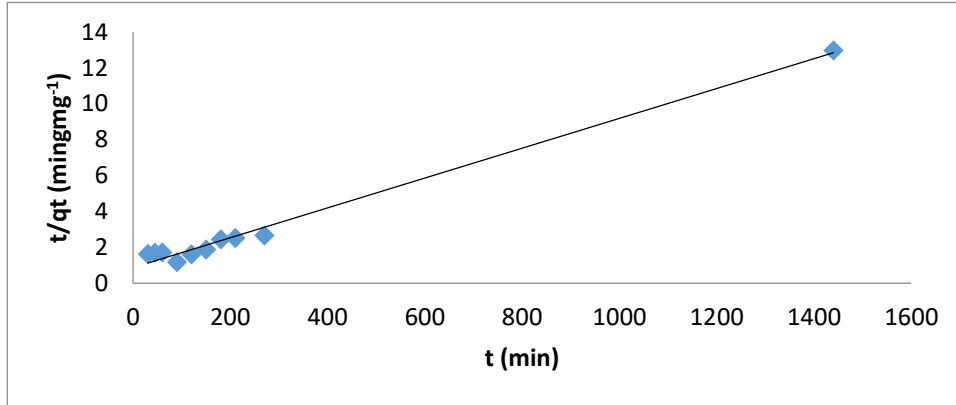
Şekil 7: Yalancı- ikinci dereceli kinetik model Tip 4 Grafiği

Tip 5 grafiğinde Y için $\frac{1}{t}$, X için $\frac{1}{q_t}$ 'ye karşı grafiğe geçirildiğinde

Şekil 8: Yalancı- ikinci dereceli kinetik model Tip 5 Grafiği

Tip 6 grafiğinde Y için $\frac{t}{q_t}$, X için t 'ye karşı grafiğe geçirildiğinde

Şekil 9: Yalancı- ikinci dereceli kinetik model Tip 6 Grafiği

elde edilir. Her bir grafik için K_2 , q_e , R^2 değerleri bulunmuş olup tablo 3 te verilmiştir.

Tablo 3:

Lineer Tip	K_2	q_e	R^2
Tip 1	0,0001	116,3	0,774
Tip 2	1,0485	256,4	0,958
Tip 3	0,0011	110,43	0,306
Tip 4	1,8025	205,3	0,306

Tip 5	6,6778	314,476	0,958
Tip 6	$7,98.10^{-5}$	120,481	0,990

Uygun doğrusal versiyonun bulunması için regresyon analizi yapıldı. Regresyon için en küçük kareler yöntemi (R^2) uygulandı. Yapılan regresyon analizinde Tip 6'nın yalancı- ikinci dereceli Kinetik modeli için en uygun doğrusal versiyon olduğu tespit edildi

KAYNAKÇA

- Dal, M. C. (2021). Cu(II), Ni (II) Ve Co(II)'Nin Karacadağ Skoryası İle Adsorpsiyonunun İzoterm, Kinetik Ve Termodinamik Analizi. *Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi*. Diyarbakır.
- Dal, M. C. (2021). Diyarbakır Karacadağ Kırmızı Tepe Skoryası İle Cu(II) Adsorpsiyon Kinetiğinin İncelenmesi. *Dümf Mühendislik Dergisi*, 337-346.
- Huang, Y.-T. ,.-C.-C. (2018, Haziran). A Study On The Pseudo-Second-Order Kinetic Equation For The Adsorption Of Methylene Blue Onto Nitric Acid-Treated Rice Husk Comparison Of Linear Methods. *International Journal Of Scientific And Research Publications*, 509-515.
- Karadağ, D. K. (2007). A Comparative Study Of Linear And Non-Linear Regression Analysis For Ammonium Exchange By Clinoptilolite Zeolite. *Journal Of Hazardous Materials*, 432-437.
- M.Turabik, H. K. (2006). Asitle Aktive Edilmiş Kilin Boyarmadde Giderim Mekanizmasının Araştırılması.
- N.Onursal, A. (2019, Şubat). Bazı Ağır Metal İyonlarının Doğal Ve Modifiye Edilmiş Kilmineralleri (Siirt/Kurtalan) Üzerindeki Adsorpsiyonunun İzoterm Kinetik Ve Termodinamik Analizi. *YYU Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi*.
- Omer Yavuz, Y. A. (2003). Removal of Copper, Nickel, Cobalt and Manganese From Aqueous Solution by Kaolinite. *Pergamon-Water Research*, 948-952.
- Onursal, N. ,. (2019). Pb (II) İyonlarının Aktive Edilmiş Karışık Tipteki Kil İle Sudan Uzaklaştırılması İzoterm Kinetik ve Termodinamik Parametrelerin İncelenmesi. *Euroasia of Mathematics Engineering Natural & Medical Sciences*, 9-22.
- Onursal, N. (2018). Malahit Yeşilinin Sulu Çözeltilerden Karışık Tipteki Kil ile Uzaklaştırılması. *ANADOLU KONGRELERİ 3. ULUSLARARASI UYGULAMALI BİLİMLER KONGRESİ* (s. 644-657). Diyarbakır: UBAK YAYINEVİ.
- Onursal, N. (2019, Şubat). Bazı Ağır Metal İyonlarının Doğal ve Modifiye Edilmiş Kil Minealleri (Siirt/Kurtalan) Üzerindeki Adsorpsiyonunun İzoterm, Kinetik ve Termodinamik Analizi. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi*. Van.
- Onursal, N. D. (2020). CU(II) İYONLARININ DOĞAL KARIŞIK TİPTEKİ KİL İLE SULU ORTAMDAN UZAKLAŞTIRILMASI, İZOTERM, KİNETİK VE TERMODİNAMİK PARAMETRELERİN İNCELENMESİ. *Euroasia Journal of Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences*, 85-103.
- Onursal, N. K. (2019). Cu (II) İyonlarının Aktive Edilmiş Karışık Tipteki Kil İle Sudan Uzaklaştırılması, İzoterm, Kinetik Ve Termodinamik Parametrelerin İncelenmesi. *EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES*, 63-85.
- Onursal, N. Y. (2018). Pb(II) İyonlarının Aktive Edilmemiş Karışık Tipteki Kil İle Sudan uzaklaştırılması. *ANADOLU KONGRELERİ 3. ULUSLARARASI UYGULAMALI BİLİMLER KONGRESİ* (s. 626-657). Diyarbakır: UBAK Yayinevi.

- ÖZDEMİR, Ç. S. (2019). Tarımsal atık üzerine malahit yeşili adsorpsiyonunda denge ve kinetik verilerin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*.
- Yavuz, Ö. A. (2003). Removal of copper, nickel, cobalt and manganese from aqueous solution by kaolinite. *Water research*, 948-952.

ORTAOKUL 5,6,7 VE 8. SINIF FEN BİLİMLERİ DERS KİTAPLARININ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME YAKLAŞIMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hatice ŞEN

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
senhatice87@gmail.com, Orcid No::0000-0003-0715-032X

ÖZET

Araştırmanın amacı ortaokul Fen Bilimleri ders kitaplarında bulunan ölçme değerlendirme araçlarının 2018 öğretim programında yer alan ölçme ve değerlendirme anlayışına uygunluğunu ortaya koymak ve sınıflar bazında değerlendirmesini yapmaktır. Bu bağlamda 5,6,7 ve 8.sınıf Fen Bilimleri ders kitaplarında yer alan ünite değerlendirme sorularının Yenilenmiş Bloom Taksonomisinin bilişsel süreç basamaklarına göre analizini yapmak, ders kitaplarının tamamında yer alan soru türlerinin dağılımı ortaya koymak, öğretim programında bahsedilen alana özgü becerilerin tüm ders kitaplarına yansımaları belirlemek ve ölçme ve değerlendirme araçlarında yer alan her maddenin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanı kapsama derecesini belirlemek hedeflenmiştir. Araştırmanın amaçlarına uygun olarak doküman analizi yöntemi ile veriler toplanıp analiz edilmiştir. Araştırmanın örneklemini MEB ve özel yayınevleri tarafından hazırlanmış 5,6,7 ve 8.sınıf Fen Bilimleri ders kitaplarında bulunan ölçme ve değerlendirme araçları oluşturmuştur. Kitaplarda yer alan ünite sonu değerlendirme soruları araştırmacı tarafından alan yazında yer alan çeşitli kaynaklardan yararlanarak hazırlanmış olan Yenilenmiş Bloom Taksonomisi bilişsel süreç boyutuna ait tanım, hedef davranışlar, anahtar kelimeler ve örnek sorulardan oluşan tablo yardımıyla analiz edilmiş, ders kitaplarında yer alan soru türleri araştırmacı tarafından belirlenen alan yazında en çok bahsedilen soru türlerinin yer aldığı tabloya uygun olacak şekilde gruplandırılmış, ölçme ve değerlendirme araçlarında vurgulanan beceriler 2018 öğretim programında yer alan alana özgü becerilerin tanımı ve alt boyutların yer aldığı tablo yardımıyla analiz edilmiş ve araştırmacı tarafından hazırlanan hedef alan davranışlarına ait tanım, alt boyut ve anahtar kelimelerin yer aldığı tablo yardımıyla ise ölçme ve değerlendirme araçlarında yer alan herbir maddenin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alan düzeyleri incelenmiştir. Elde edilen verilerde SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) istatistik programı kullanılarak frekans, yüzde ve ki-kare testi hesaplanmış, sonuçlar tablo ve grafiklerle gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre tüm ders kitaplarının öğretim programında yer alan ölçme ve değerlendirme anlayışını tam olarak yansıtmadığı ve tüm sınıf düzeylerinde yer alan araçların bilişsel düzey, tür, beceri ve hedef alan dağılımının benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bilişsel düzey, türler ve hedef alan açısından sınıflar bazında anlamlı farklılığa görülmediği, ancak beceriler kapsamı bakımından sınıflar bazında farklılaşmanın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölçme ve Değerlendirme, Fen Bilimleri Ders Kitabı, Yenilenmiş Bloom Taksonomisi, Bilimsel Süreç Becerileri, Yaşam Becerileri, Mühendislik Tasarım Becerileri, Alternatif Teknikler, Bilişsel, Duyuşsal ve Psikomotor Alan.

ABSTRACT

The purpose of the research is to present the suitability of the measurement and assessment tools take part in secondary science textbooks according to the sense of measurement, assessment and evaluation in the 2018 curriculum and is to evaluate on the classes basis. In this context, it is aimed to make an analysis of the end of unit evaluation questions take part in the 5,6,7 and 8th grade science textbooks according to the Revised Bloom Taxonomy cognitive process steps, to present the all question types in the whole textbooks, to determine the reflection of the domain-specific skills mentioned in the curriculum in the all textbooks, and to determine the extent which each item covers the cognitive, affective and psychomotor domain in the measurement and assessment tools. In accordance with the aim of the research all data was collected and analysed with the document analysis method. The research sample consisted of the measurement and assessment tools in the 5,6,7 and 8th grade science textbooks prepared by Ministry of National Education and private publishing houses. The end of unit evaluation questions in the books were analysed with the help of a table consisting of the definition, target behaviors, keywords and sample questions of the Renewed Bloom Taxonomy cognitive process dimension, which was prepared by the researcher using various sources in the literature. The question types in the textbooks were grouped in accordance with the table of most mentioned question types in the literature determined by the researcher. The skills emphasized in the measurement and evaluation tools were analysed with the help of the table containing the definition and sub-dimensions of the field-specific skills take part in the 2018 curriculum. Cognitive, affective and psychomotor domain levels of the each item in the measurement and evaluation tools were examined with the help of the table containing the definitions, sub-dimensions and keywords of the target area behaviors prepared by the researcher. Frequency, percentage and chi-square test were calculated using the SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) statistical program, and the results were shown in the tables and graphics. According to the results obtained, it was found that all textbooks do not fully reflect the measurement, assessment and evaluation approach in the curriculum, and the cognitive level, type, skill and target area distribution of the tools in all grade levels is similar. It was also found that there is no significant differentiation on the basis of classes in terms of cognitive level, types and target area, but there is a significant differentiation on the basis of classes in regard of scope of skills.

Keywords: Measurement and Assessment, Science Textbook, Revised Bloom Taxonomy, Science Process Skills, Life Skills, Engineering and Design Skills, Alternative Techniques, Cognitive, Affective and Psychomotor Domain.

GİRİŞ

2018 Fen Bilimleri Öğretim Programı'nda öğretim programının amaçları, perspektifi, özel amaçları, ölçme ve değerlendirme yaklaşımı, alana özgü beceriler 21.yüzyıl eğitim anlayışına uygun olacak şekilde birtakım yenilenmeler içermektedir. Dolayısıyla bu değişikliklerin programa paralel olarak ders kitaplarına da yansımaları önem teşkil etmektedir. Ülkemizde 2019 yılında açıklanan 2023 eğitim vizyonunun felsefesinde 21.yüzyıl becerilerinden bahseden ve uluslararası norm olarak görülen eğitim yaklaşımı benimsenmiş; yaratıcı düşünme, iletişim, takım çalışması, eleştirel düşünce gibi becerilerin gelişimi ve olgunlaşması anlayışı bu yaklaşıma temel oluşturmuştur (Milli Eğitim Bakanlığı, 2019). Fen eğitiminde öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmesine katkı sağlayacak bu anlayışın Fen Bilimleri ders kitaplarına yansımaları öğrencilerin fen öğrenimini daha kalıcı hale getireceği ve öğrencilerin öğrenme motivasyonunu artırıcı yönde etki edebileceği düşünülmektedir. Yapılan birçok çalışmada öğrencilerin 21.yüzyıl becerileri olarak adlandırılan üst düzey becerilere sahip olmasının önemi vurgulanmıştır (Aydın; 2019; Erkılıç, 2020; Kaya, 2017; Yeniay, 2019). Dolayısıyla eğitim öğretim sürecinde bu becerileri geliştirebilecek ortamlar, etkinlikler, materyaller, teknikler, yöntemler ile öğrenci gelişimi desteklenmelidir. Sınıfta kullanılan ders kitaplarının niteliği bu becerileri vurgulayacak seviyede olmalıdır. Bu bağlamda ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme çalışmalarının da öğrencinin sahip olduğu beceri kazanımlarına vurgu yapması önemlidir. MEB (2018) öğretim programında öğrencinin, fen ve mühendislik uygulamaları hakkında temel bilgiye ve bilimsel süreç becerilerine sahip olması, günlük yaşam problemlerini çözüme bilimsel süreç becerilerini ve yaşam becerilerini kullanabilmesi, girişimcilik, karar verme gibi üst düzey becerilerini geliştirebilmesi üzerinde durmaktadır. Bu amaçla öğretim programında öğrenciden beklenen alana özgü bilimsel süreç becerileri, yaşam becerileri ve mühendislik ve tasarım becerileri tanımlanmıştır. Dolayısıyla öğrencilerin bu becerileri ne derece kazandığına yönelik yapılan ölçme ve değerlendirme çalışmaları da önem teşkil etmektedir.

Eğitim-öğretim sürecinde ölçme ve değerlendirme çok önemli bir uygulamadır. Değerlendirme, geliştirilen öğrenci davranışlarının hakkında karar verebilmek için, öğrenci davranışlarının oluşmasını etkileyen program, öğretmenler, araç-gereçler gibi unsurların niteliği hakkında bilgi sahibi olabilmek için elzemdir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda varsa eksiklikler giderilebilmektedir (Taşpınar, 2013, s.337). Dolayısıyla, nitelikli bir değerlendirme için nitelikli ölçme araçlarına ihtiyaç vardır. Derslerde kullanılan ölçme ve değerlendirme araçlarının niteliği ve niceliği, yapılan değerlendirmenin hedefe uygunluğunu belirleyecektir. Hedefe uygun olarak yapılan her değerlendirme öğrenci gelişimi için önemlidir. Literatürde eğitim-öğretim sürecini destekleyici, geleneksel ve alternatif ölçme ve değerlendirme araçları tanımlanmakta ve bu araçların sınıflarda öğretmenler tarafından kullanılması tavsiye edilmektedir. Fen Bilimleri öğretim programında ölçme ve değerlendirme sürecinde ürün kadar performansın da değerlendirilmesi üzerinde durulmuş bu bağlamda bu süreçte azami çeşitliliğin ve esnekliğin olması vurgulanmıştır. Bütün öğrencileri kapsayan tek tip bir ölçme ve değerlendirme yönteminden söz edilemeyeceği için öğrencilerin akademik gelişiminin ölçülüp değerlendirilebileceği çok odaklı yöntemlerin olması esas kabul edilmiştir. Bu amaçla da öğretmenlerin özgün ve yaratıcı olmaları beklenmektedir (MEB, 2018). Fen bilimleri öğretmenlerinin geleneksel ölçme ve değerlendirme yaklaşımları ile birlikte tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme araçlarını da uygulaması ve bu konuda yeterliliğe sahip olması gerekmektedir (Kubat, 2016). Ders kitaplarının da bu konuda öğretmenlere klavuzluk edebilecek önemli bir

rolü vardır . Ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarının çeşitliliği öğrencilerin özelliklerinin ölçülmesinde en iyi etken olmasının yanı sıra başarı motivasyonunu artırıcı, düşünme becerilerini geliştiren, akademik başarıya olumlu katkı yapan pozitif etkendir (Bahar ve ark., 2015).

Yeni Fen Bilimleri öğretim programında üst bilişsel becerilere de vurgu yapılmaktadır. Kullanılan ders kitapları, öğrencilerin üst bilişsel becerilerini kullanabileceği, anlamlı ve kalıcı öğrenmeleri sağlayabilecek özelliklere sahip olmalıdır. Aynı şekilde, ders kitaplarında güncelliğini koruyan, öğrenme öğretme sürecinde kazandırılmak istenen davranışlara ulaşmayı hedefleyen, öğrencilerin teoride öğrendiklerini pratiğe dönüştürebileceği etkinliklere, sorulara yer verilmelidir. Soruların, öğrencilerin düşünme becerilerine etki eden anahtar rolü vardır (Dindar & Demir, 2006, s.88 aktaran Turan, 2017). Öğrencilerin sürekli alt düzey düşünme becerisi gerektiren sorularla çalışması, üst düzey bilişsel becerilere ulaşmalarına imkan vermeyecektir (Tarık & Saraçoğlu, 2011, s.236 aktaran Turan, 2017). Ders kitapları en temel, en yaygın olarak kullanılan, hatta bazı durumlarda tek öğretim materyalidir. Öğrencilerin hem düşünme becerilerini hem de sosyal becerilerini geliştirebilmektedir. Bundan dolayı ders kitapları sadece bilgi düzeyi değil diğer bilişsel becerileri ölçebilecek, sosyal becerilere katkı sağlayabilecek soruları da kapsamalıdır (Yelken, 2015, s.126).

Öğretim programının “eğitim sadece “bilme” için değil “hissetme” ve “yapma” için de verilir” ilkesi gereğince eğitim öğretim sürecinde bilişsel alan hedeflerin ölçümü kadar duyuşsal alan ve psikomotor alan hedeflerin de ölçümü üzerinde durulmalıdır (MEB, 2018). Bilişsel alan, duyuşsal alan ve psikomotor alan davranışlarına yönelik kazanımların ve bu kazanımlara uygun olacak ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinin ders kitaplarında yer alma derecesi ve dengeli dağılımı eğitim-öğretim sürecinin niteliği bakımından dikkate değerdir. Fen Bilimleri dersinde alışılmış ölçme ve değerlendirme tekniklerinde bilişsel davranışların ölçümlerine yoğunlaşmış, duyuşsal ve psikomotor davranışlara özgü ölçme ve değerlendirme çalışmaları yetersiz kalmıştır. Eğitim amaçları içinde bilgiye dayalı öğrenmelerin üzerinde çok durulsa da duyuşsal ve psikomotor öğrenme davranışlarının da vurgulandığı görülmektedir.

Okullarda eğitim ve öğretim sürecinin tamamlayıcı unsurlarından biri de ders kitaplarıdır. Eğitim ve öğretim sürecinde değişen, yenilenen ve gelişen sistemler, teknikler ve yöntemlerin varlığı ders kitaplarında da dinamik bir gelişim ve değişim ihtiyacı oluşturmaktadır. Özellikle eğitim ve öğretim sürecinin kalitesini, amacına ne kadar ulaşıp ulaşmadığını belirlemeye yarayan, eğitim programlarının en önemli unsurlarından olan ölçme ve değerlendirme alanındaki değişikliklerin ve gelişmelerin ders kitaplarına yansması da önem arz etmektedir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda, ilişkilerin, etkinliklerin, durumların ya da materyallerin niteliği incelenir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018). Yıldırım ve Şimşek'e (2004) göre nitel araştırmalar; gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel bilgilerin toplandığı yöntemlere dayalı olarak, durumların ve olayların olduğu gibi bütüncül bir biçimde ortaya konduğu araştırmalardır (aktaran Taşdere, 2010). Bu araştırmada ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarının türü, niteliği, bilişsel seviyesi, beceri kapsamının ortaya konması amaçlandığından araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman

incelemesi araştırılacak konuya ait bilgilerin yer aldığı yazılı materyallerin incelenmesidir. Doküman incelemesi hem bir veri toplama hem de analiz etme durumunu ifade eder (O’leary, 2004, aktaran Özkan, 2020). Bu amaçla araştırma konusuna dahil olan dokümanlar incelenerek verilere ulaşma hedeflenmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevlendirilen kurum ve kişilerce yazılan ders kitapları ve özel yayınevleri tarafından yazılan ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan ders kitapları oluşturmuştur.

Araştırmanın örneklemini ise, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen MEB ve özel yayınevleri tarafından hazırlanan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Fen Bilimleri ders kitapları oluşturmaktadır.

Veri Toplama ve Analizi

Bu araştırmada MEB ve özel yayınevleri tarafından hazırlanmış Fen Bilimleri ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme araçları tek tek incelenerek veriler toplanmıştır. Ölçme ve değerlendirme araçlarını; hazırlık soruları, konu içi tartışma ve araştırma soruları, etkinlikler, konu sonu değerlendirme soruları, ünite değerlendirme soruları ve fen, mühendislik ve girişimcilik uygulamaları adı altında proje tasarlama çalışmaları oluşturmaktadır. Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan alan yazın taraması sonucunda kuramsal çerçevede oluşturulan tablolar yardımıyla toplanıp, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin frekans dağılımları, yüzde hesaplamaları, ki-kare testi SPSS istatistik programı kullanılarak hesaplanmış ve veriler tablolaştırılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Ortaokul 5,6,7 ve 8.sınıf Fen Bilimleri ders kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme anlayışının sınıflar bazında değerlendirilmesine ait elde edilen sonuçlar tablo 1, tablo 2, tablo 3 ve tablo 4’te gösterilmektedir:

Tablo 1. Sınıflar bazında bloom taksonomisi YBT bilişsel süreç boyutu

Bloom Taksonomisi YBT Bilişsel Süreç Boyutu							
Sınıflar	Hatırlama	Anlama	Uygulama	Analiz	Değerlendirme	Yaratma	Toplam
5.Sınıf	105 (%47,95)	94 (%42,92)	3 (%1,37)	6 (%2,75)	0 (%0)	11 (%5,02)	219 (%100)
6.Sınıf	149 (%64,50)	72 (%31,17)	10 (%4,33)	0	0 (%0)	0 (%0)	231 (%100)
7.Sınıf	157 (%64,61)	72 (%29,63)	7 (%2,88)	7 (%2,88)	0 (%0)	0 (%0)	243 (%100)
8.Sınıf	104 (%58,10)	65 (%36,31)	7 (%3,91)	2 (%1,12)	0 (%0)	1 (%0,56)	179 (%100)
Toplam	515 (%59,06)	303 (%34,75)	27 (%3,10)	15 (%1,72)	0 (%0)	12 (%1,38)	872 (%100)

Tablo 1 incelendiğinde YBT bilişsel süreç basamaklarının sınıflar bazında dengeli dağılmadığı görülmektedir. Tüm sınıf düzeylerinde ünite sonu değerlendirme sorularının alt bilişsel seviyede kaldığı anlaşılmaktadır. Hatırlama basamağı en çok 6.sınıf ve 7.sınıf düzeyinde yer almış, anlama basamağına ait sorular 5.sınıf düzeyinde ağırlık kazanmış, uygulama basamağına ait sorulara ise en çok 6.sınıf düzeyinde yer verilmiştir. Üst bilişsel düzey seviyesindeki yaratma basamağına ait sorulara 5.sınıf ders kitabında ağırlık verilirken, değerlendirme basamağına ait sorulara hiçbir sınıf düzeyinde rastlanmamıştır. Analiz basamağına ait sorulara ise 5.sınıf ve 7.sınıf düzeyinde en çok rastlanırken, 6.sınıf ders kitaplarında bu sorulara hiç yer verilmemiştir.

Sadece 6.sınıf ders kitabında tüm sorular alt bilişsel düzeyde kalmış, üst bilişsel seviyeye ait hiçbir soruya rastlanmamıştır. Sonuç olarak her sınıf düzeyinde en çok hatırlama basamağına ait sorular kitaplarda yer almıştır.

Tablo 2. Sınıflar bazında soru türleri dağılımı

Soru Türleri	Sınıflar				Toplam
	5.Sınıf	6.Sınıf	7.Sınıf	8.Sınıf	
	f	f	f	f	f
Yazılı Yoklama (Uzun Cevaplı)	19	67	69	68	223
Kısa Cevaplı (Boşluk Doldurma)	152	233	117	108	610
Doğru-Yanlış	35	42	48	39	164
Çoktan Seçmeli	68	65	66	64	263
Eşleştirmeli	6	5	4	4	19
TDA	—	—	1	—	1
YG	2	1	—	2	5
KH	3	2	—	—	5
KİT	—	—	—	—	—
Öz Değerlendirme	—	—	—	—	—

Akran Değerlendirme	-	-	-	-	-
Portfolyo	-	-	-	-	-
Performans Görevi	38	43	33	28	142
Proje	9	29	6	17	61
Problem Çözme	22	-	-	6	28
Rubrik	8	-	-	-	8
Gözlem	-	-	-	-	-
Görüşme(Mülakat)	-	-	-	-	-
Diğerleri(Metin,Bulmaca,Grafik)	1	-	6	2	9
Toplam	363	487	350	338	1538
Yüzde	%23,60	%31,66	%22,76	%21,98	%100

Tablo 2 incelendiğinde soru türlerinin sınıflar bazında dengeli dağılmadığı görülmektedir. Toplamda 1538 ölçme aracı tanımlanmış, en çok 6.sınıf (%31,66) düzeyinde bu araçlara rastlanmıştır. Her sınıf düzeyinde geleneksel yöntemler baskın kalmış, ağırlıklı olarak kısa cevaplı sorular (610) kitaplarda yer almıştır. Alternatif teknikler ise en çok performans görevinde (142) yoğunlaşmış, KİT, öz-değerlendirme, akran değerlendirme, portfolyo, gözlem, görüşme uygulamalarına hiçbir sınıf düzeyinde yer verilmemiştir.

Tablo 3. Sınıflar bazında beceri kazanımları dağılımı

Beceriler	Bilimsel Süreç Becerileri										Yaşam Becerileri					Mühendislik ve Tasarım Becerileri	Toplam		
	Gözlem Yapma Ölçme	Sınıflama	Verileri Kaydetme	Verileri Yorumlama	Sonuç Çıkarma	Hipotez Kurma	Verileri Kullanma ve Model Oluşturma	Değişkenleri Değiştirme ve Kontrol Etme	Deney Yapma	Analitik Düşünme	Karar Verme	Yaratıcı Düşünme	Girişimcilik	İletişim	Takım Çalışması			Ürün Oluşturma	Strateji Geliştirme
5.Sınıf	26	9	5	13	30	8	11	10	1	15	13	6	12	5	27	31	5	-	227
6.Sınıf	31	5	1	16	40	7	-	9	-	-	5	2	8	7	17	17	8	-	173
7.Sınıf	27	11	-	12	33	1	-	8	2	5	7	1	7	7	45	4	7	-	177
8.Sınıf	26	11	-	8	25	-	-	2	-	11	2	-	10	-	44	5	4	-	148
Toplam	110	36	6	49	128	16	11	29	3	31	27	9	37	19	133	57	24	-	725

Tablo 3'e göre beceriler alanında toplam 725 beceri tanımlanmış, en fazla 5.sınıf ders kitabında (227) bu beceriler yoklanmıştır. "Strateji geliştirme" becerisi dışında tüm becerilere kitaplarda yer verilmiştir. Kitaplarda çoğunlukla yaşam becerilerinden "iletişim (133)" becerisi, BSB'den "verileri yorumlama (128)", "gözlem yapma (110)" becerileri yer almışken, "girişimcilik (19)", "karar verme (9)", "değişkenleri değiştirme ve kontrol etme (3)", "hipotez kurma (11)", "sonuç çıkarma (16)" ve "sınıflama (6)" becerileri kitaplarda çok az sayıda yer almıştır. Tabloya göre bilimsel süreç becerileri en fazla 5.sınıf (128) en az 8.sınıf (83) ders kitaplarında vurgulanmıştır.

Yaşam becerileri yine en fazla 5.sınıf (94) ders kitabında yer alırken, en az ise 6.sınıf (56) ders kitabında yoklanmıştır. Mühendislik ve tasarım becerileri de ortalama birbirine yakın sayılarda kitaplarda yer almış, ancak diğer beceri kazanımlarına kıyasla tüm kitaplarda toplamda en az sayıda olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Sınıflar bazında hedef alan dağılımları

Sınıflar	Bilişsel Alan	Duyuşsal Alan	Psikomotor Alan	Toplam
5.sınıf	425 - %69,11	50 - %8,13	140 - %22,76	615 - %100
6.sınıf	474 - %71,71	21 - %3,18	166 - %25,11	661 - %100
7.sınıf	517 - %68,30	33 - %4,36	207 - %27,34	757 - %100
8.sınıf	385 - %70,64	35 - %6,42	125 - %22,94	545 - %100
Toplam	1801 - %69,86	139 - %5,39	638 - %24,75	2578 - %100

Tablo 4 incelendiğinde dört kitapta toplam 2578 hedef alan içeren madde tanımlanmış, 7.sınıf (757 madde) ders kitabının en fazla sayıda hedef alana ait madde içerdiği görülmüştür. 7.sınıf ders kitabında hem bilişsel alan (517 madde) hem de psikomotor alan (207 madde) düzeyinde madde sayısı diğer sınıflara kıyasla fazla sayıda yer almıştır. Duyuşsal alana ait maddelere ise en çok 5.sınıf (50 madde) ders kitaplarında rastlanmıştır. Tüm kitaplarda bilişsel alan (1801 madde) düzeyinde madde sayısı büyük oranda yer alırken en az duyuşsal alan (139 madde) düzeyine ait maddeler tespit edilmiştir.

SONUÇ

Ders kitaplarının sınıflar bazında karşılaştırılmasına ilişkin ortaya çıkan sonuca göre; tüm ders kitaplarında öğretim programında bahsedilen ölçme ve değerlendirme anlayışının benzer sonuçlar verdiği görülmektedir. Yayınevleri ve MEB tarafından hazırlanan 5,6,7,8.sınıf ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme uygulamaları benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla kitaplarda yer alan ünite sonu değerlendirme sorularının bilişsel boyutu ile ilgili ortaya çıkan sonuçlarda benzerlik görülmektedir. Tüm sınıf düzeylerinde en çok hatırlama basamağına ait sorular yer alırken, tüm kitaplarda değerlendirme basamağına ait sorulara hiç rastlanmamıştır. Buna göre bilişsel alan basamaklarının dağılımının sınıflar bazında farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. Hatırlama basamağına ait soru hazırlamanın kolay olması yazarlar tarafından tercih edilmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak sadece bilginin ölçüldüğü anlamlı öğrenmeye katkısı olmayan hatırlama basamağına ait sorular öğretim programında yer alan hedeflere ulaşmada yardımcı ve yeterli olmayacaktır.

Soru türlerinin dağılımı da yine tüm kitaplarda benzerlik göstermektedir. Bireysel farklılıkları dikkate alan, herkese görelilik anlayışına uygun, çok odaklı ölçme ve değerlendirme tekniklerinin kitaplarda yer alması beklenirken tüm kitaplarda geleneksel yöntemlerde ısrar edildiği, alternatif tekniklere çok az yer verildiği görülmektedir. Geleneksel yöntemlerden kısa cevaplı soru türü tüm ders kitaplarında baskın oranda yer almıştır. Hazırlanışının kolay olması, zaman almaması, maliyetinin olmaması gibi etkenlerden dolayı yazarlar tarafından tercih edildiği söylenebilir. Dolayısıyla kitaplarda yer alan soru türlerinin dağılımının sınıflar bazında farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm kitaplarda öğretim programında yer alan becerilerin kitaplara çeşitli oranlarda yansıdığı görülmektedir. Bilimsel süreç becerileri tüm ders kitaplarında yaşam becerileri ve mühendislik tasarım becerilerine kıyasla fazla sayıda yer alsa da, yaşam becerileri ve mühendislik-tasarım becerileri de kitaplarda vurgulanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla araştırma sonuçları tüm ders kitaplarında benzerlik göstermiştir. Kitapların dördünde de en çok gözlem yapma, verileri

yorumlama ve iletişim becerilerine rastlanırken, hiçbir kitapta strateji geliştirme becerisine yönelik araç yer almamıştır. Bunlara ek olarak 5.sınıf ders kitabında diğer sınıflara kıyasla daha fazla sayıda becerinin yer aldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak da beceri kazanımları ile sınıf seviyeleri arasında anlamlı farklılaşma olduğu görülmüştür.

Kitaplarda yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarının hedef alan düzeyleri açısından da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Ders kitaplarının hepsinde bilişsel alan düzeyine uygun madde sayısı baskın oranda yer alırken, duyuşsal alan düzeyine uygun madde sayısı önemli oranda en az sayıda yer almıştır. Tüm ders kitaplarında hedef alan düzeyleri dengeli bir şekilde yer almamıştır.

Sonuç olarak 5,6,7 ve 8.sınıf Fen Bilimleri ders kitaplarının yeni öğretim programında yer alan ölçme ve değerlendirme anlayışını yeterli ölçüde temsil etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

Araştırma sonucunda ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarının 2018 öğretim programında yer alan yaklaşımı yeterince yansıtmadığı sonucundan yola çıkarak yeni yazılacak kitaplarda öğretim programına uygun olacak değişikliklere yer verilmelidir. Üst bilişsel seviyeye uygun soruların kitaplarda yer alması 21.yüzyıl becerileri olarak bilinen yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, analitik düşünme, karar verme vb. becerilerin gelişimi adına önem arz etmektedir. Öğretim programında yer alan hedeflere uygun olacak şekilde, araştırma-sorgulamaya dayalı öğretim yaklaşımı ışığında alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine ders kitaplarında daha çok yer verilmelidir. Özellikle öğrenmeyi öğrenme çağında öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını keşfedip, süreç sonunda kendini değerlendirme becerisini kazanması çok önemlidir. Bu yüzden özellikle öz değerlendirme tekniğine ait araçların ders kitaplarında yer alması elzemdir. Bilimsel süreç becerileri kadar yaşam becerileri ve mühendislik-tasarım becerileri de kitaplarda ağırlıklı olarak yer almalıdır. Özellikle yaşam becerilerinden girişimcilik becerisi, mühendislik-tasarım becerilerinden strateji geliştirme becerilerine kitaplarda daha çok yer verilmelidir. Özellikle günlük hayat problemlerine yönelik çözüm üretmede bu becerilerin kullanılması önem arz etmektedir. Ayrıca alana özgü becerilere öğrencilerin ne derece sahip olduğunu ortaya koymaya yönelik ölçme araçlarına da ihtiyaç vardır. Bu araçların ders kitaplarında yer alması öğretim sürecinde öğretmene yardımcı olması bakımından önemlidir. Fen Bilimleri dersi duyuşsal ve psikomotor davranışlara yönelik uygulamaların rahatlıkla yapılabilmesi, bu konuda kolay içerik üretilebilecek bir derstir. Dolayısıyla her kademedeki bu davranışlara yönelik etkinliklere daha çok yer verilmelidir. Ders kitaplarında daha çok bilişsel ölçümlere ait araçlar yer alsa da duyuşsal ve psikomotor davranışlara yönelik ölçümlere uygun araçlara da yer verilebilir. Bu araçların ders kitaplarında daha sık yer alması eğitim öğretim sürecinde öğretmenlere uygulama aşamasında rehber olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aydın, A. (2019). *İngilizce öğretmen adaylarının görüşleri çerçevesinde öğretmen eğitiminde 21.yüzyıl becerilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş, S. ve Bıçak, B.(2015). *Ölçme ve değerlendirme teknikleri, öğretmen el kitabı* Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, S., Çakmak, E., Akgün. O.E, Karadeniz, S. ve Demirel F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Erkılıç, M. (2020). *21.yüzyıl becerilerinin fizik başarısına etkisinin araştırılması*.Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kaya, S. (2017). *Lise öğrencilerinin 21.yüzyıl becerilerinin öğrenci tükenmişliği ve okul bağlılığı ile ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Kubat, U. (2016). Fen bilimleri öğretmenlerinin kullandıkları ölçme ve değerlendirme araçlarının değerlendirilmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4(37), 449-460.
- MEB, (2018). *Milli eğitim bakanlığı öğretim programı*.
- Özkan, U.B. (2020). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi (3.Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Taşdere, A. (2010). *6.,7. ve 8.sınıf fen ve teknoloji ders kitaplarına yansıyan ölçme ve değerlendirme anlayışının yeni fen ve teknoloji öğretim programı ışığında değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Turan, S.D. (2017). *Ortaokul 5,6,7 ve 8.sınıf fen bilimleri dersi yazılı sınav sorularının ölçme ve değerlendirmeye uygunluğu açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Yelken, T. (2015). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Anı.
- Yeniay, Z.D. (2019). *Eğitim sosyolojisi açısından 21.yüzyıl becerileri-türkiye’de çocuk üniversiteleri modeli*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

**TURKISH EFL TEACHERS' EXPERIENCES OF ONLINE EDUCATION DURING
THE COVID-19 PANDEMIC****Ömer Gökhan ULUM**Mersin University, Education Faculty, English Language Teaching Department, Mersin,
Turkey

omergokhanulum@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-7685-6356

ABSTRACT

Online education has turned to be a united constituent of education, as is conspicuous by the constant occurrence and development of online education opportunities during the Covid-19 pandemic. In numerous areas, learners can benefit from various online learning facilities. Internet has already changed the way we communicate, learn, search, socialize, and do any business. During Covid-19 pandemic, online education has changed the face of traditional classrooms and has made learning more accessible than ever before. However, it has also brought some problems as well. It is a fact that the continuing pandemic has asked for an abrupt response to the suspension of traditional education. Accordingly, there has been an increasing interest in discovering how teachers manage this transition. Thus, this research paper investigates the experiences of Turkish EFL teachers with respect to the employment of online education during the Covid-19 pandemic. The data of the study were gathered by means of a semi-structured interview developed by the researcher. 20 EFL teachers took part as the respondents of this inquiry. In sum, based on a phenomenological research design which is qualitative in nature, the personal constructs of EFL teachers were examined to clarify the stated issue. The results of the study suggest various views from the respondents. This paper may stand as a beneficial source for the ELT departments.

Keywords: EFL, ELT, Online Education, Covid-19, Pandemic.

INTRODUCTION

Online education settings designed by means of learning management portals supply learners and instructors with synchronous and asynchronous interaction (Larreamendy-Joerns & Leinhardt, 2006). It is clear that traditional classroom settings give students the chance of building social skills more compared to online learning (Tabatabaei & Gardiner, 2012). On the other hand, online learning gives both the students and teachers the opportunity to learn or teach anytime and anywhere, which means there is no need to rush from home to school, or pursue a strict timetable (Lindsey & Rice, 2015). Best of all, online education not only saves time, but also saves energy which can be utilized for other activities. Students have various and numerous online tasks or facilities to autonomously study for any course which is a great advantage for them to learn more properly (Steinweg, Davis, & Thomson, 2005). Some learners would rather learn in a slow way and they discover various learning techniques supporting them fully attain knowledge. Online learning can also enhance student involvement and dedication in the process (Alsaaty, Carter, Abrahams, & Alshameri, 2016). Thus, they can also develop online interactions even though this interaction cannot be as sufficient as it is in traditional classes (Behzadi & Ghaffari, 2011). Online education also bears some challenges such as disturbance in the close environment, low motivation, technical problems, and weakened social skills. Some students learn more adequately in the traditional class while others learn better at home. Children may still learn more properly through traditional classroom-based teaching (Education, 2009). So, the problems encountered in online learning may also be listed as problems based on adaptation, digital literacy, digital divide, time management, and self-engagement. Without blended learning, carrying out solely online education can be problematic in diverse ways (Daymont, Blau, & Campbell, 2011). The biggest distractions for learners may be TV, computer games, social media, mobile phones, friends, and family. These factors in the close environment may pull students' attention away from the lesson while decreasing productivity. Online education may be advantageous or disadvantageous for different student types (Zobdeh-Asadi, 2004). While some learners perform better in online learning, some of them are totally good at traditional way of learning at schools. Since traditional classrooms lead to more proficiency in promoting interactive learning, developing reflective thinking, fostering social skills, forming organisational skills, and keeping learners motivated, they are still extensively preferred by authorities even the Covid-19 pandemic is at its peak (Jayasinghe, Dharmaratne, & Atukorale, 2015). The way of teaching, both traditional and digital, may be shaped according to the needs of the students (Bacos & Grove, 2019). While a big number of learners had hard times when learning online during the Covid-19 pandemic process as a result of digital divide caused by inadequate technology or resources, some others easily attained such facilities (Daymont & Blau, 2008). In sum, both online and traditional learning have positive and negative dimensions varying from student to student. The importance is to shape the way of education according to the needs of the students and according to their opportunities as well. Further, in order to avoid digital divide, students must be equipped with the required technological facilities to provide better learning. Considering all the stated dimensions, this inquiry examines the cognitive constructs of Turkish EFL teachers with respect to the employment of online education during the Covid-19 pandemic.

METHODOLOGY

A phenomenological research design attempts to uncover what people have experienced and refers to human experience as phenomena. The main goal of phenomenological research design is to examine facts from human narratives through real life experiences as well as fostering

detailed and intricate interpretations of the phenomenon. Structred on a phenomenological research design, this qualitative study aims at inquiring the perceptions of state EFL teachers (N= 20) working in socio-economically disadvantaged schools in Turkey. Thus, a semi-structured interview developed by the researcher was applied to investigate the personal constructs of Turkish EFL teachers with respect to the advanatges and disadvantages of online education during the Covid-19 pandemic. Utilizing SPSS 26.00, the related frequencies and percentages were counted in the study.

FINDINGS and RESULTS

The findings of the present paper illuminate the frequency dispersions and the related percentages of the assessed phenomena. Table 1 represents the dispersion of the related items from the highest to the lowest one. Further, the related remarks of the respondents are provided at the end of Table 1.

Table 1

Cognitive Constructs towards Online Education during Covid-19 Pandemic

Item	f	%
Digital divide	16	24.25
Lack of digital literacy	10	15.15
Attendance problems	10	15.15
Need of blended learning	6	9.09
Technical problems	6	9.09
Lack of student motivation	6	9.09
Lack of proper infra-structre	4	6.06
Diminishing social skills	4	6.06
Discovering digital World	2	3.03
No online interaction	2	3.03
Total	66	100.00

It is clearly observed from Table 1 that several cognitive constructs from the informants emerged in the analysis. These constructs may be successively listed as Digital divide (24.25%), Lack of digital literacy (15.15%), Attendance problems (15.15%), Need of blended learning (9.09%), Technical problems (9.09%), Lack of student motivation (9.09%), Lack of proper infra-structre (6.06%), Diminishing social skills (6.06%), Discovering digital World (3.03%), and No online interaction (3.03%). The following sentences represent the remarks of the respondents:

While some students could easily reach the required opportunities for online learning, some students did not have the required technological equipment such as computers, tablets, and internet. Thus, they could not attend online courses.

Let alone students, the teachers do not have the required digital literacy skills in order to carry out online education. Thus, there have to be inservice trainings for teachers in order to foster digital literacy skills.

Most students did not attend the courses properly as a result of different reasons such as lack of technological equipment, motivation, and required environment to adequately study.

Online education is not solely enough for efficient learning. Thus, blended learning has to be carried out.

We had technical problems such as internet cuts and software problems.

Student had highly low motivation since they did not socialize with each other. They had actually little or no motivation.

The biggest challenge was the lack of proper infra-structure and the sudden change affected education in a negative way.

Since there was no interaction among students their social skills weakened and they were demotivated accordingly.

As a new way of teaching, we discovered the amazing digital world.

The related software was not properly designed for online interaction.

DISCUSSION AND CONCLUSION

Just before the pandemic, a big number of studies on the experiences of online education have been carried out in the related literature (Yoon, 2003; Sit et al., 2005; Lehtonen, Thorsteinsson, & Page, 2007; El Mansour & Mupinga, 2007; Lammintakanen & Rissanen, 2009; Blackmon & Major, 2012; Okech, Barner, Segoshi, & Carney, 2014; Karkar-Esperat, 2018). However, with the emergence of the Covid-19 pandemic, such attitudes have all changed or diverged to a new dimension as a result of the brisk shift from the traditional into online. Thus, such studies have gained significance in this extra-ordinary time. In the light of the stated dimension, this study tends to explore the views of EFL teachers towards the employment of online education during the Covid-19 pandemic. The picture drawn by the interview illuminates that:

Digital divide and the related attendance problem, and lack of digital literacy were highly challenging issues during the Covid-19 drifted online education.

For the post-covid era, blended learning should be promoted in order to compensate for the weaknesses of online education.

Required steps for the post-covid era should be taken by the policy makers from now on. Thus, education right is attained by every student without any interval.

One can simply understood from the overall results that EFL teachers studying at socio-economically different regions in Turkey have experienced challenging times while carrying out online education during the Covid-19 era. Consequently, related needs emerged accordingly, and for the post-covid era as well. Therefore, this paper may stand as a beneficial guide for the authorities when getting prepared for the post-covid era.

REFERENCES

- Alsaaty, F. M., Carter, E., Abrahams, D., & Alshameri, F. (2016). Traditional versus online learning in institutions of higher education: Minority business students' perceptions. *Business and Management Research*, 5(2), 31-41.
- Bacos, C., & Grove, K. (2019, March). Using online education to improve traditional classroom instruction: A blended learning approach. In *Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 374-379). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).
- Behzadi, Z., & Ghaffari, A. (2011). Characteristics of online education and traditional education. *Life Science Journal*, 8(3), 54-58.
- Blackmon, S. J., & Major, C. (2012). STUDENT EXPERIENCES IN ONLINE COURSES A Qualitative Research Synthesis. *Quarterly Review of Distance Education*, 13(2).
- Daymont, T., & Blau, G. (2008). Student performance in online and traditional sections of an undergraduate management course. *Journal of Behavioral and Applied Management*, 9(3), 275-294.
- Daymont, T., Blau, G., & Campbell, D. (2011). Deciding between traditional and online formats: Exploring the role of learning advantages, flexibility, and compensatory adaptation. *Journal of Behavioral and Applied Management*, 12(2), 156.
- Education, M. (2009). *Shaping the future: How good education systems can become great in the decade ahead*. McKinsey & Company, Singapore.
- El Mansour, B., & Mupinga, D. M. (2007). Students' positive and negative experiences in hybrid and online classes. *College student journal*, 41(1), 242.
- Jayasinghe, U., Dharmaratne, A., & Atukorale, A. (2015, February). Students' performance evaluation in online education system Vs traditional education system. In *Proceedings of 2015 12th International Conference on Remote Engineering and Virtual Instrumentation (REV)* (pp. 131-135). IEEE.
- Karkar-Esperat, T. M. (2018). International graduate students' challenges and learning experiences in online classes. *Journal of International Students*, 8(4), 1722-1735.
- Lammintakanen, J., & Rissanen, S. (2009). Online learning experiences of university students. In *Encyclopedia of Distance Learning, Second Edition* (pp. 1512-1518). IGI Global.
- Larreamendy-Joerns, J., & Leinhardt, G. (2006). Going the distance with online education. *Review of educational research*, 76(4), 567-605.
- Lehtonen, M., Thorsteinsson, G., & Page, T. (2007). Observing Emotional Experiences in Online Education. *i-Manager's Journal on Educational Psychology*, 1(2), 28.
- Lindsey, N. S., & Rice, M. L. (2015). Interpersonal Skills and Education in the Traditional and Online Classroom Environments. *Journal of Interactive Online Learning*, 13(3).
- Okech, D., Barner, J., Segoshi, M., & Carney, M. (2014). MSW student experiences in online vs. face-to-face teaching formats?. *Social Work Education*, 33(1), 121-134.
- Sit, J. W., Chung, J. W., Chow, M. C., & Wong, T. K. (2005). Experiences of online learning: students' perspective. *Nurse education today*, 25(2), 140-147.

Steinweg, S. B., Davis, M. L., & Thomson, W. S. (2005). A comparison of traditional and online instruction in an introduction to special education course. *Teacher Education and Special Education*, 28(1), 62-73.

Tabatabaei, M., & Gardiner, A. (2012). Recruiters' perceptions of information systems graduates with traditional and online education. *Journal of Information Systems Education*, 23(2), 133.

Yoon, S. W. (2003). In search of meaningful online learning experiences. *New directions for adult and continuing education*, 2003(100), 19-30.

Zobdeh-Asadi, S. (2004). Differences in personality factors and learners' preference for traditional versus online education. Alliant International University, San Diego.

YOUTH SENSITIZING IN SANI ABOUSSA’S ORAL SONGS**Maman TOUKOUR LAWALI**

Département d’Anglais, Faculté des Lettres et Sciences Humaines (FLSH), Université de
Zinder (UZ), République du Niger
mmntoukour@gmail.com

Ayodele ADEBAYO ALLAGBÉ

Unité de Recherche en Sciences Sociales, Humaines, et de l’Education (UR_2SHE)
ayodeleallagbe@yahoo.com

ABSTRACT

Drawing on insights from sociology, this paper examines Sani Aboussa’s songs, a modern Hausa oral singer, who has played an important role in the conscientization and education of the youth in Niger. He has constantly tackled the question of young people’s life in society to make them aware of their situation and understand their roles and responsibilities in society. To explore this issue, six of Aboussa’s oral songs (“Yara Kankana”, “Zaman Duniya” “Bewa”, “Dawo Masoyiya”, “Giya”, and “Siyasa”), all dedicated to the youth, have been purposively selected and analyzed. The study first describes the situation of the youth in Niger today before demonstrating the sensitizing aspects of the songs.

Keywords: Hausa, Niger, Oral Songs, Youth, Sensitizing.

INTRODUCTION

Oral literature is deeply rooted in the life of African people, especially in the life of Nigerien people. It encompasses all their socio-cultural, political and economic realities. According to J. Nandwa & A. Bukenya (1983, p.1), “oral literature may be defined as those utterances, whether spoken, recited or sung, whose composition and performance exhibit to an appreciable degree the artistic characteristic of accurate observation, vivid imagination and ingenious expression.” However, the role of oral poetry (songs, for instance) is most often neglected in academic research. Finnegan (1977, p. 2) seems to share the foregoing view as she clearly notes that “oral poetry has often been ignored both in literary study and ...in the sociology of literature because of its marginal interest.”

Fortunately, the tendency is changing positively now, with scholars such as Dandatti Abdulkadri (1975), Ruth Finnegan (1977), Graham Furniss (1996), just to name but a few, whose research works focus essentially on the roles of oral songs or/and oral singers in society. It is in this respect that the current article seeks to analyze some of Sani Aboussa’s songs to bring out the important roles he has played as a young modern singer in the (history of the) Nigerien society. Early in his young age, Aboussa started singing to sensitize the youth about their problems. In fact, his social commitment to the Nigerien society, in general, and to the youth, in particular, has not gone unnoticed. In this sense, Mahaman Shata (quoted in Furniss,1996, p. 126), a Nigerian famous singer, in an interview with Dandatti, rightly points out that “every individual [Aboussa included] has his part to play in a society like ours [...] the oral singers also play important roles in the society.” The aim of this paper is to analyze six of Aboussa’s songs dedicated to the youth. The study seeks to demonstrate how he depicts in these songs the social realities of Niger with a view to sensitizing the youth. To achieve the above-mentioned goal, the paper formulates and answers the following questions: (i) who is Sani Aboussa (ii) why is he interested in the youth? (iii) what message(s) does he really convey to the youth?

Methodology and Theoretical Framework

As stated earlier, this paper seeks to examine six of Sani Aboussa’s songs, namely: “*Yara Kankana*”, “*Zaman Duniya*”, “*Bewa*”, “*Dawo Masoyiya*”, “*Giya*”, and “*Siyasa*”, all dedicated to the youth. These songs have been purposively selected via an MP3 audio recording system. After listening to the songs thoroughly, some excerpts culled from them have been transcribed in Hausa and translated into English. To read and interpret the collected data, the study draws its theoretical insights from sociology.

The term ‘sociology’ was first coined and used by the French-born scholar called Auguste Comte (1798-1857). According to him, this term simply means the science of society (Hammond & Cheney, 2010). Sociology, as a social science, studies the bases of social membership (Abercrombie, Hill & Turner, 2006, p. 367). It also studies the structure of human social relationships as constituted by social interactions (ibid.). Again, it is perceived as a social science which focuses on society, human social behavior, patterns of social relationships, social interaction, and aspects of culture associated with everyday life (en.m.wikipedia.org). It follows from the foregoing claims to posit that sociology, as a social science, can account for the processes, patterns and structures of human social behavior as enacted by everyday human social interactions. A singer like Aboussa, for instance, interacts with his audience via his songs; his interaction arguably aims at effecting a social change; a change of human behavior.

Sani Aboussa's Biography

Born in 1969 in Zinder, Sani Aboussa started singing in his tender age. He was a brilliant pupil, that is why his parents were very surprised when their son decided to become a musician. He was a very creative and innovative singer who played with modern musical instruments. He was the “Super Haske” orchestra Co-Founder with Adamou Leyma and Tambalio. He drew his rhythmic inspirations from Reggae, Funk, Zouk and Soukous, all of which are musical genres which have marked young Africans, in general, and young Nigeriens, in particular; for many decades now.

A song writer and a guitarist, Aboussa had conceived and written more than one hundred songs, out of which only thirty-five were recorded. His team “Super Haske” was the rising star of the Nigerien modern music; the team’s live performances were highly appreciated by the audience, especially the youth. In fact, Super Haske quickly rose to a peak and maintained its reputation as an established professional orchestra for more than a decade or so with songs like “Haya baya”, “ Bintou”, “Dawo massoyiya”, etc. With his team, Aboussa won three important awards. The *Dan Gourmou Prize* in 1985; the special prize at the *Dan Gourmou* competition in 1990 with his song “Sangala”; and in 1999 the first prize at the *Dan Gourmou* contest with the title “Yara kankana” (children). There is no surprise why Aboussa and his team have thus far become very famous in Niger and served as a source of inspiration for many young Nigeriens. Unfortunately, Aboussa passed away in a tender age, on December 20, 2004.

The Situation of the Youth in Niger Today

According to a recent research conducted by the “Cellule d’Analyse des Politiques Publiques et d’Evaluation de l’Action Gouvernementale” (CAPEG) in 2018, more than 60% of the Nigerien population is young. Unfortunately, this category of the Nigerien population is confronted with many challenges, viz.: globalization, ignorance, delinquency and idleness. These problems are not without bad consequences on young people’s lives.

Globalization has seriously affected the life of the Nigerien youth. Considered as a new way of gathering and sharing values throughout the world, globalization conveys different values from the different corners of the world. This implies that African culture and values in general and the Nigerien ones in particular are mingled with other societies’ culture and values. Thus, young people in Niger copy foreign culture and values which are mostly in contradiction with theirs; and adopt them as a new way of life. This situation truly constitutes a real concern for parents and the Nigerien authorities.

Ignorance is another vice which destroys the life of the youth in Niger. This is due to the rapid population growth and growing poverty in the country. According to UNESCO (2012)’s report, Niger is facing an intense population pressure as over 50% of her population is under fifteen and the costs of schooling are very high. As a consequence, juvenile delinquency is on the rise with beer drinking, cigarette and *chicha* smoking and drug taking which constitute a real antisocial and criminal practices involving young people. Poitou (1981, p.125) strongly believes that juvenile delinquency results from cultural contact: “Elle est le fruit du contact de cultures, la délinquance juvénile résulte donc pour une bonne part, des situations anomiques observables dans toute société en transition soumise à un processus de mutation rapide.” (As a

result of cultural contact, juvenile delinquency is therefore largely due to anomic situations that can be observed in any society in transition subject to a process of rapid change.)[†]

The preceding situation cannot leave any socially engaged artist indifferent. In this perspective, Abdo Laouali Serki (2015, p.39) contends that “les artistes, citoyens avant tout, se doivent de répondre favorablement à cet appel du devoir patriotique.” (Artists, as citizens first, must respond to the call of patriotic duty.). Aware of his duty as an artist, Aboussa starts his song “Zaman Duniya” with a recursive question encoding some life realities which seem incongruous to him:

Duniya mi za ki koma?
Duniya mi za ki koma?
Duniya mi za ki koma?‡
What is this world becoming?
What is this world becoming?
What is this world becoming?

The above quotation clearly represents Aboussa’s worry about how the world is turning upside down. He is worried about the situation of the youth who seems to be completely marginalized and forgotten in the political leaders’ agenda. He is also worried about the behavior of the youth, who seems not to be aware of their situation. Simply put, the Nigerien youth seems not to know that they are abandoned on their own. Let us now examine Aboussa’s selected songs dedicated to the youth in detail to unveil the message he communicates to them.

Sani Aboussa’s Message to the Youth

Sani Aboussa’s songs generally represent his multiple calls of Nigeriens, in general, and the youth, in particular, for a change of behavior. His songs are specifically addressed to the youth to sensitize and help them to be conscious of their present-day and future challenges. This suggests that he composes songs which catch the attention of the youth and teach them some very interesting lessons. One of such songs is “Zaman Duniya” (Today’s Life) which is about the deterioration of certain cardinal values like ‘solidarity’, ‘pity’, ‘love’, etc.:

Zaman duniya na yaw,
Zaman duniya da wuya ba irin na dauri ba,
Dauri da imaani, dauri da zuminci, dauri da soyayya, a yanzu babu ko daya
Imaanin ya bace, zumin babu shi, soyayar ta koma,
Abin da ba mu zato.

Today’s life,
Today’s life is difficult, different from our forefathers’ life
Then these were solidarity and love nowadays.
Pity has disappeared, there is no solidarity, and love has gone
Which is unexpected.

Aboussa is not only contented with denouncing the deterioration of cardinal values in Niger but he also calls on the youth to cultivate such cardinal values as faith, love and solidarity:

Zaman duniya na yaw kowa ya so nashi,
Zaman duniya na yaw kowa ya so nashi,

[†] All Translations are ours.

In today's life everyone must love their relatives,
In today's life everyone must love their relatives

Aboussa also draws the attention of his audience to be careful and pay attention to the trap of life. He strongly believes that Man is naturally dangerous; and with the degradation of moral and societal values, there is no doubt that S/He has become worse:

Mai ta fiya da hankali da tarkon dan Adam, ko hanya ko raze bay ragawa kowa ba.

Shi tarkon dan Adam, du wan da ya fada, sai day kaji wayyo, ya nata kuka.

One must pay attention to Man's trap, on his/her way or not, and without exception.

Whoever falls into Man's trap, you will hear her/him crying.

Another value he sensitizes the youth about is respect for parents. Before he begins singing at all, he first seeks for the permission of his parents as singing is perceived negatively in the Hausa culture. Thus, in his song "Bewa" he invites people, and particularly the youth, to respect their parents:

Lokacin dana fara waka yan uwana suna fadi waye: Sani ya lalace

Lokacin dana fara waka yan uwana suke fadi waye: Sani ya lalace

Daga jin haka, na san halin mutane sai su gama ka da iyaye

Daga jin haka, na san halin mutane sai su gama ka da iyaye

Sai na taras ta baba, na durkusa kaban baba, baba ku yafe min,

Sai na taras da mama, na durkusa kaban mama, mama ku yafe min,

Sun kace da ni mun yafe maka sam sam, Allah shi kiyaye,

Sun kace da ni mun yafe maka sam sam, Allah shi kiyaye

Cen ma dun da na duniya andai yabi zancin uwayeye ba zai wahala ba.

Cen ma dun da na duniya andai yaki zancin su baba su mama shi zai wahala.

When I began singing, my brothers said: "Sani is lost"

When I began singing, my brothers said: "Sani is lost"

As soon as I hear that, I know that people are catalysts

As soon as I hear that, I know that people are catalysts

I found my father, I knelt in front of him and asked him permission

I found my mother, I knelt in front of her and asked her permission

Then they told me that they "allow me, may God protect me"

Then they told me that they "allow me, may God protect me"

It is clear, whoever obeys his/her parents will not be in trouble.

It is clear also, whoever does not obey his/her parents will be in trouble.

After 'respect for parents', 'love' and 'marriage' are the major themes developed in Aboussa's songs. Songs like "Hadiza", "Bintou" and "Dawo masoyiya" sensitize young Nigeriens on the importance of true and sincere love:

Wassika zuwa ga ke masoyiyata, sharri mata!

Maza dawo masoyiya ta, dawo dawo masoyiya ta,

Dawo dawo Aminiya ta.

Soyayya ta ke dadi mutane, wassu dan kudi su ke soyyaya,

Soyyayam ma ai iri iri ce jama'a, wasu dan so da yarda ashe,

Yarinya nace ki zabi masoyi, haba yaro nace zabi masoyiya, aure al adar musulmi.

A letter to my beloved, women are terrible!
Rush come back my beloved, come back my beloved,
Come back my so close friend.
Love is good, some people love for material,
There are different types of love; some people make true and sincere love,
I advise you lady to choose your beloved, marriage is Muslims' tradition
I advise you guy to choose your beloved, marriage is Muslims' tradition.
In the above song, the musician overtly encourages true love which leads to marriage. For him, the best way for a man and women to express their love is through marriage, which is a religious recommendation.

Drinking beer is a plague which destroys people's life, especially the youth's. That is why Aboussa makes a special song entitled "Giya" (beer in Hausa) to sensitize the Nigeriens, inviting them to give up drinking beer. He puts this as follow:

O no giya, Allah wadanan giya, ni bani kara shan ta;

O no giya, Allah wadanan giya, ni bani kara shan ta;

.....
Allah sarki uban giji na kara bamu da shan giya sabon da watarana kal ta sumu shirme;

Allah sarki uban giji na kara bamu da shan giya sabon da watarana kal ta sumu shirme...

O no beer! Beer be damned, I shall never drink it;

O no beer! Beer be damned, I shall never drink it;

.....
Allah, my Lord preserve us from drinking beer for fear of committing regrettable act;

Allah, my Lord preserve us from drinking beer for fear of committing regrettable act...

In the song above, Aboussa obviously banishes drinking beer. He actually does so not only because beer is dangerous to health, but also because it can push a man to commit an evil deed. Indeed, drinking is very bad and destructive for the youth. That is why the musician insists on giving up drinking beer. In the same respect, he prays God to protect the youth from this evil (drinking beer). "Democracy" and "Siyasa" are other famous topics developed and dedicated to the youth in Aboussa's songs. In these songs, he represents himself as the spokesman of the youth. He also urges them not to complain about the bad situation in which they find themselves, because they are abandoned in misery and uncertain future. For him, instead of complaining about all the time their problem, they should look for a solution to it:

Haba habibi na! Kukan bashi yi, Kukan bashi yi, mu nemi magani,

Ga jawabina, ku sarara kuji, gaskiya sunan ta gaskiya, gaskiya akoy ta daci,

Ni kika wakilta matasa nafada aji, ni kuka wakilata matasa wayyo nafada aji,

Wayyo kasar mu ina ta sa gaba ?

Ga maaikata basu da salari, yara yan makaranta sun rasa yanda za suyi,

Su je su dawo, su je su dawo, kama mu kama mu muda yawa, bamu da aikin komi sai shayi sai velot ;

Wasu yan uwan na mu sun dauki makanme, wayyo ku aije makanme ba su gyara komi.

No, my friend! Don't complain, don't complain, let us look for solution,
Here is my advice, truth is truth though it is bitter,
listen carefully,
youth you have designated me to be your spokesman
youth you have designated me to be your spokesman
where is our country headed?
Workers do not get their salary, students are hopeless,
They go and come back; youth like me are a lot jobless apart from making tea
and playing cards;
Other young brothers have taken arms, please give up your arms, they can bring
solution.

Finally, "Yara Kankana" is a special call for the protection of the youth. Through this topic, Aboussa invites the society in general and parents, in particular, to take care of their children not only because they are weak and pitiful beings, but also because they are the adults of tomorrow:

Yara kankana, ku ne manyan gobe
Yara kankana, wanda basu wayo
Yara kankana ku ne manyan gobe
Yara kankana, wanda basu wayo
Rayuwar yaro wanda bashi wayo nidai ta na ban tawsayi, abin sha'awa
Yaji yunwa shi bashi da bakin da da zai ce inna bani ko abba miko ;
A zanki kula da yara kankana wanda basu wayo ma sha lele
Yaro mafarin babba, mafarin mama, mafarin kowa,
Kay co yara kanakana, wand aba su da wayo, abin tawsay, kay co yara kankana
a bin sha'awa

Children are the adults of tomorrow
Little children those who are innocent
Children are the adult of tomorrow
Little children those who are innocent
Little children's life is pitiful and lovely
When they are hungry, they cannot tell their parents
Take care of them, they innocent, cherished;
Children are the first stage of becoming a father, a mother and everybody.
O! Little children those who are innocent, they pitiful
O! Little children, they are lovely.

One can infer from the analysis of Aboussa's songs his engagement with and concern for the youth. His commitment to educating, protecting and supporting young Nigerien people has been recursively articulated in his songs under study here. This plainly shows all his interest and contribution to the education of a new Nigerien. In his view, there can never be a new or better Niger if emphasis is not placed on the education of the youth. For this reason, he has repeatedly drawn the attention of parents and the authorities to guaranteeing children a minimum of care regarding the important roles they may play for the development of the nation.

CONCLUSION

This paper has revealed the important role oral songs can play in the construction of a nation. It has shown the social commitment of Sani Aboussa to the education of the youth of/in Niger. As the analysis has exuded, his songs under scrutiny have recursively highlighted the necessity of a change of youth's behavior for a new or better Niger. In other words, this musician has repeatedly emphasized youth's self-awareness to allow them to understand the socio-economic and political stakes of their time and ultimately help them liberate their potentials for change in Niger. In this sense, Aboussa's efforts to educate, sensitize and orient the youth in/of Niger can be considered here as nation-building efforts.

REFERENCES

- Abercombie, N., Hill, S. & Turner, B. S. (2006). *The Penguin Dictionary of Sociology*. Fifth Edition. London: Penguin Books Ltd.
- Dan Inna, C., (2018). Création poétique et rhétorique de la fraternité des peuples dans Najeriya da Nijar de Mahamadou Gao. In *Actes du Colloque Tahoua Sakola*, pp. 14-15 décembre 2018, Sécurité, Migration et Changements de comportement pour le développement de la région de Tahoua.
- Finnegan, R., (1977). *Oral Poetry: Its Nature, Significance and Social Context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Furniss, G., (1996). *Poetry, Prose and Popular Culture in Hausa*. London, Edinburgh University Press.
- Furniss, G., (2012). *Oral Literature in Africa*. Cambridge, UK: Open Book Publishers.
- Hammond, R. J. & Cheney, P. (2010). *Introduction to Sociology*. Utah: Smashwords Edition. Downloadable at freebooks.uvu.edu.
- Mounkaila, A. L.S, (2015). L'art au service de la partie : création artistique et engagement citoyen chez Oumarou Hadary. In *Nazari*, pp. 39 - 50.
- Nandwa, J. & Bukenya, (1983). *African Oral Literature for Schools*. Longman Kenyap.
- Poitou, D., (1981). Délinquance juvénile et urbanisation au Niger et au Nigeria. In *Cahiers d'Etudes africaines*. Vol. XXI –1-3, pp. 111 – 127.

**TÜRK HUKUK TARİHİ ARAŞTIRMACILARI AÇISINDAN ELMALILI
MUHAMMED HAMDİ YAZIR'IN ALFABETİK İSLÂM HUKUKU VE FIKIH
İSTİLÂHLARI KÂMÛSU'NUN ÖNEMİ**

**THE IMPORTANCE OF ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'S ALPHABETICAL
ISLAMIC LAW AND DICTIONARY OF FIQH TERMS FOR TURKISH LAW HISTORY
RESEARCHERS**

Mehmet ERGÜN

Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri, Fıkıh Anabilim Dalı,
Bartın, Türkiye.

mergun@bartin.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-6149-2358

ÖZET

1878'de Almanya'da Avrupalı ve Amerikalı bazı hukuk bilimciler tarafından İslâm hukukunu da içeren karşılaştırmalı hukuka ilişkin bazı yayınların yapılmaya başlandığı bilinmektedir. Özellikle 1937 Lahey Uluslararası Modern Hukuk Kongresi'nde modern hukukun kaynaklarından biri olarak kayda geçen İslâm hukukunun bağımsız, özgün, orijinal, dinamik ve gelişmeye müsait bir hukuk sistemi olduğu kabul edilince, karşılaştırmalı hukuk araştırmacıları açısından fıkıh, İslâm hukuku ve dolayısıyla İslâmiyet Sonrası Türk Hukuk Tarihi çok daha önemli bir araştırma alanı olmaya başlamıştır. Bu bağlamda Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır meşhur tefsirine başlamadan önce "Büyük İslâm Hukuku Kâmûsu" adlı bir eser üzerinde birkaç yıl çalıştıktan sonra çalışmasını yarım bırakarak tefsir çalışmalarına yöneldiği bilinmektedir. Onun biyografisini anlatan eserlerde yayınlanmamış eserleri arasında yer alan önemli eserlerinden birisi de hiç şüphesiz "Hukuk Kâmûsu" adlı çalışmasıdır. Böylece Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, henüz yayınlanmamış olan "Sefer Bahsi" ve hukuk felsefesine (usûl-ü fikh) ilişkin eserlerinden başka bu sözlük çalışmasıyla fıkıh ve İslâm hukuku alanında da yetkin bir kişi olduğunu ortaya koymuştur. 5 cilt ve 2696 sayfadan oluşan eser "Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılâhları Kâmûsu" adıyla Sıtkı Güllü'nin üstün gayret ve emekleri ile Eser Neşriyat tarafından hukuk bilimcilerin hizmetine sunulmuştur. Bizleri bu araştırmaya yönlendiren sebep; müellifinin ilmi kifayeti tartışmasız olan ve İslâm hukukunun aslı kaynaklarından yararlanılarak hazırlanan bu alfabetik sözlüğün Türk Hukuk Tarihi araştırmacıları ve mukayeseli hukuk çalışmaları yapan kişiler için oldukça yararlı olacağına olan kuvvetli inancımızdır.

Anahtar Kelimeler: Türk Hukuk Tarihi, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılâhları Kâmûsu.

ABSTRACT

It is known that some publications on comparative law, including Islamic law, were started by some European and American law scholars in Germany in 1878. Especially when it is accepted that Islamic law, which was registered as one of the sources of modern law at the 1937 Hague International Congress of Modern Law, is an independent, original, dynamic and developmental law system, fiqh, Islamic law, and thus Post-Islamic Turkish Law History, in terms of comparative law researchers has become a much more important research area. In this context, it is known that before starting his famous commentary, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır worked on a work called “The Great Islamic Law Dictionary” for a few years and then left his work unfinished and focused on tafsir studies. One of his important works, which is among the unpublished works in the works describing his biography, is undoubtedly his work called “The Law Dictionary”. Thus, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır has revealed that he is also a competent person in the field of fiqh and Islamic law, with this dictionary study, apart from his unpublished “Journey Issue” and his works on law philosophy. The work, which consists of 5 volumes and 2696 pages, was presented to the service of law scientists by Eser Publications with the name of “Alphabetical Islamic Law and Dictionary of Fiqh Terms” with the outstanding efforts and efforts of Sıtkı Güle. The reason that led us to this research is our strong belief that this alphabetical dictionary, which is prepared by using the original sources of Islamic law and whose scholarly competence is indisputable, will be very useful for researchers of Turkish Law History and people who do comparative law studies.

Keywords: Turkish Law History, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Alphabetical Islamic Law and Dictionary of Fiqh Terms.

GİRİŞ

Fıkıh kul ile Allah Teâlâ, insan ile insan ve insanın diğer varlıklarla arasındaki ilişkileri düzenleyen, kaynağı vahiy ve akıl olan ümmet-i Muhammed'e özgü ve bir başka dinde ve peygamberin getirmiş olduğu sistemde olmayan ibadet, muamelât ve ukûbât kısımlarını kapsayan hayatî öneme sahip yüksek bir ilimdir. Bu nedenledir ki, fıkıhsız ve hukuksuz bir hayatın sürdürülmesi mümkün değildir. Zira fıkıhın kapsadığı konular ve ele aldığı meseleler düşünüldüğünde Müslümanların hayatında vazgeçilmez bir konuma sahip olduğu anlaşılır. Fıkıh bir yandan kul ile Allah Teâlâ arasındaki ilişkileri ve ibadet esaslarını ele alırken diğer yandan aile hukuku, miras hukuku, eşya hukuku, borçlar hukuku, ceza hukuku, şirketler hukuku, arazi hukuku, iktisat, devletlerarası hukuk, savaş hukuku, devlet yönetimi ve devlet sistemi gibi hayatın esasına ilişkin meseleleri de konu edinir. Kısacası fıkıh kişinin doğumundan önce başlar, hayatı boyunca ve ölümünden sonrası hayat safhalarını içeren bir takım mühim hükümleri kapsar. Nitekim kişi doğmadan önce ölen murisine vâris olur. Aynı şekilde kişi öldükten sonra da teçhiz, tekfin, defin, miras ve vasiyet gibi hususlar yine İslâm fikhî esasları çerçevesinde birebir kendisine uygulanır (bk. Ansay, 1958: 112-124; Gür, 1977: 45-70; Keskiöglü, 2003: 207-330; Dinçkol, 2005: 44, 45; Cin - Akgündüz, 2011: 109-760; Karaman, 2012: 24-26; Köse, 2013: 22-26; Aydın, 2013: 31-418; Ekinci, 2016: 101-590; Bilge, 2019: 86-92).

Fıkıh ilminin bu denli lüzum ve önemi nedeniyledir ki, derinliğine ve köklü bilgiler edinmeleri ve toplumun geri kalan kesimlerine öğretmeleri için bazı kişiler cihattan dahi muaf tutulmuşlardır (bk. et-Tevbe 9/122). Ayrıca Resûlullah (s.a.v.) Abdullah b. Abbâs (r.a.) için yaptığı bir duasında “Allah'ım! Onu dinde fakih kıl!” (Buhârî, 1981: “Vudû”, 10) buyurarak bu ilmin sair ilimlere karşı olan üstünlüğüne işaret buyurmuşlar ve genel olarak da “Allah kime hayır dilerse onu dinde fakih ve anlayış sahibi kılar.” (Müslim, 1981: “İmâret”, 175; Ahmed b. Hanbel, 1982: 1/306; Tirmizî, 1981: “İlim”, 1) hadisi ile fıkıh ilminin tahsil edilmesini teşvik buyurmuşlardır.

1. Önemi

Antalya ilinin Elmalı ilçesinin Yazır köyünde doğan Elmalı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942), İslâmî ilimleri çeşitli hocalardan tahsil ettikten sonra icazetler almıştır. Sırasıyla Bâyezid ders-i âmmîliği, Antalya mebusluğu, Kanûn-i Esâsî tadil çalışmaları, Mülkiye mektebinde ahkâm-ı evkâf ve arâzî, Mekteb-i Kudât'da fıkıh hocalığı, Medresetü'l-mütehassısında ise mantık müderrisi olarak görev yapmıştır. 03 Mart 1924 tarihinde medreselerin lağvedilmesinden sonra ise ilmî araştırmalar yapmak için evinde uzlete çekilmiştir. Mısırlı Prens Said Halim Paşa'nın (1864-1921) teşvikiyle de büyük bir hukuk kamusu yazmaya başlamıştır. Söz konusu kamus üzerinde birkaç yıl çalıştıktan sonra meşhur tefsirini yazmaya mecbur kalması nedeniyle “Hukuk Kâmûsu” çalışmasını yarım bırakmıştır (Yavuz, 1995: 57; Yazır, 1997: 1/6, 7; Karaman, ts.: 213, 214; Karaman, 2012: 326, 327).

Bilindiği üzere İslâm hukuku bir diğer adı olan fıkıh; hem ilâhî hem de beşerî maslahatların ilminden ibaret olduğu için (Şa'bân, 1990: 350) dinî, siyasî ve medenî hayatın her yönüne şamil olan ibadet, muamelât, aile, miras, ticaret ve sosyal münasebetlerden uyulması ve sakınılması gereken hükümleri içerdiği gibi cezaî hükümleri, muhakeme usullerini, devlet teşkilâtı ve devlet idaresinden başka harp hukukuna ilişkin hükümleri de kapsar (Üçer, 1971: 32-34; Gür,

1977: 120-126; Karaman, 1996: 22-27; Cici, 2001: 298-364; Keskiöglü, 2003: 207-330; Cici, 2007: 110-156; Cin - Akgündüz, 2011: 109-760; Köse, 2013: 19-25; Aydın, 2013: 31-434; Ekinci, 2016: 92-590). Bu nedendir ki, Türk hukuk dili eski ve karmaşık bir dil olup (Bağdatlı, 2012: VII) anlaşılması ve kullanılması zor olan bir alanı oluşturur (Ergün, 2019: 1311, 1312). Ancak hukuk kavramları bilinmeden hukuk tahsil edilemeyeceği de kesindir (Bağdatlı, 2012: VII; Köse, 2013: 252). Zira hukuk, toplum hayatı ile iç içe olduğundan dolayı hukukî kavramları günlük konuşma dilinden çok farklı olmadığı için kişiler bu kavramları bildiğini zannederler. Fakat hukukî kavramlar özel bir gayret, çalışma ve ihtisası gerektirir (Bağdatlı, 2012: VII).

Öncelikle söylemek gerekir ki, 20. asrın başlarında evrensel hukukta İslâm hukuku güçlü bir kaynaklık değeri kazanmaya başlayınca, mukayeseli hukuk alanında ve milletlerarası konferanslarda da yer edinmeyi başaran fıkıh ve İslâm hukukunun kendisi, mesele ve kavramları gün geçtikçe geniş bir takım araştırmalara konu olmaya başlamıştır (Kal‘acî, 2012: 4). Özellikle 1937 Lahey Uluslararası Modern Hukuk Kongresi’nde modern hukukun kaynaklarından biri olarak kayda geçen İslâm hukukunun bağımsız, özgün, orijinal, dinamik ve gelişmeye müsait bir hukuk sistemi olduğu kabul edilince, mukayeseli hukuk araştırmacıları açısından fıkıh, İslâm hukuku ve dolayısıyla İslâmiyet Sonrası Türk Hukuk Tarihi çok daha önemli bir araştırma alanı olmaya başlamıştır (bk. Köse, 1999: 7; Cin - Akgündüz, 2011: 122-125; Ekinci, 2016: 101-108).

Türk hukuk dilinde Türkçeleşme çabaları ile Türk Hukuk Lügatı’nın ortaya çıkış sürecine (bk. Heyet, 1998: 5-15; Ergün, 2019: 1313-1316) neredeyse denk gelen Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın “Hukuk Kâmûsu” her ne kadar yarım kalmış bir çalışma ise de mükemmel bir “hukuk dili” anahtarı mahiyetini taşımaktadır.

İslâm kültüründe kavramları konu edinen eserlerin telifi İslâm medeniyetinin ilk dönemlerinde başladığı için (Heyet, 2010: V; Köse, 2013: 252; Üçer, ts.: 36-38; Ergün, 2019: 1311) ve bu duruma aşına olan Hamdi Yazır, hukuk diline ilişkin böyle bir çalışmayı önemli görmüştür. Çünkü kavramlar hukukun özel dilini oluşturur. Hukukun kendi kavramlarını bilmeyenler hukuku anlayıp kavrayamazlar. Zaten genel anlamda ilmî, mantıkî ve sahih düşüncenin temeli doğru bir şekilde ifade edilen kavramlardan geçer. Yani fikhî ve hukukî meseleler de ancak kendi kavramlarıyla ifade edilebilir. Kişi ne kadar hukukî kavram ve fikhî istilâh biliyorsa fıkıh ve hukuk bilgisini o denli sağlam temellere oturtmuş olur (Heyet, 2010: V, VII; Köse, 2013: 252; Ergün, 2019: 1311). Çünkü fıkıh ilmi (Gür, 1977: 69; Berki, 1981: 17, 18; Karaman, 1996: 22-27; Yazır, 1997: 455-459; Keskiöglü, 2003: 18-22; Heyet, 2010: 185) ve hukuk bilimi birçok bölümü ve dalı içerdiği gibi, (Ansay, 1958: 112-204; Tüzel, 1967: 85-99; Dinçkol, 2005: 148-157; Bilge, 2019: 119-138) birçok olayı da ihtiva eder. Dolayısıyla geniş ve özel bir alanın yanında bir mesleki, ihtisası ve doğal olarak kendine özgü bir dili içerir (Ansay, 1958: 1). Bunun içindir ki, kusursuz ve özenli bir hukuk dili için kavram ve terimlerin ehemmiyeti ile böylesi istilâhâtı içeren eserlerin önemi tartışılmazdır (Ergün, 2019: 1312).

2. Metodu

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır aynı zamanda bir mantık müderrisi olduğu için (Yavuz, 1995: 57; Yazır, 1997: 1/6; Karaman, ts.: 213; Karaman, 2012: 326) bu eserinde de sunduğu

bilgileri gayet mükemmel bir mantık örgüsü içerisinde sunmayı başarmıştır. Hukuk Kâmûsu'nda önce ilgili fikhî/hukukî kavramın lügat ve hukuk dilinde ifade ettiği anlam üzerinde durulur. Akabinde de konuya ilişkin fikhî teferruat verildikten sonra parantez içerisinde (Kur'ân-ı Kerîm, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Beyhakî, Bezzâr, 'Aliyyü'l-Kârî, Tenvîr, Mültekâ'l-ebhûr, Fethu'l-kadîr, el-Fetâvâ el-Hindiyye, Dürer, el-'Înâye, İbn 'Âbidîn, Tahtâvî, Hidâye, Zeylâ'î, Kâfi, Bahr, Valvâliciyye, Kuhestânî, Ali Efendi, Ebüssuûd Efendi, Hamevî, Şürûnbülâlî, Behce, Nihâye, Mecelle, Mu'înu'l-hükkâm, Ahkâmü's-sultâniyye, Cevhere, es-Sirâcü'l-vehhâc, Ankaravî, Mecme'ul-enhûr, İbn Nüceym, Bezzâziyye, Câmi'ul-fusûleyn, Kudûrî, Mebsût, Mir'ât, Keşf-i Pezdevî, Râğîb el-İsfahânî, Seyyid Şerîf el-Cürcânî, Turuku'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye...) şeklinde söz konusu bilginin kitâb, bâb, cilt ve sahife bilgisi zikredilmeksizin mehzaz ve kaynağı verilmektedir.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın "Hukuk Kâmûsu" adlı çalışmasından sırasıyla ibadet, muamelât, ukûbât ve genel ilâhiyata ilişkin bazı örnek kavramlar:

Abdest: Sözlükte ve fıkıh literatüründe abdest/vudû kavramının anlamı, abdestin tarihçesi, müstakil bir ibadet olduğu meselesi, sebebi, sıhhat şartları, farzları, sünnetleri, edepleri, abdest duaları, mekruhları, abdesti bozan ve bozmayan haller ve abdestle ilgili Türkçe bazı deyimler hakkında bilgiler (bk. Yazır, 1997: 1/10-25).

Salât/Namaz: Kavramın lügat ve fıkıh dilinde ifade ettiği anlam, namazın faziletine ilişkin bazı nasslar, namazı terk etmenin büyük bir günah olduğu meselesi, namaza ilişkin değişik meseleler, farziyeti, tarihçesi, namaz kılanın mükâfatı, namaz kılmayanların durumları, namaz kılan kişilerin dikkat edeceği bazı hususlar, namazın farz olmasının şartları gibi namaza ilişkin birçok değişik meseleler (bk. Yazır, 1997: 4/260-309).

Savm/Oruç: Terimin sözlük ve fıkıh dilinde ifade ettiği mana ve oruca ilişkin teferruatlı bazı bilgiler (bk. Yazır, 1997: 4/317-330).

Hac: Kelimenin lügat ve fıkıh dilinde ifade ettiği anlam ve hacca ilişkin detaylı bazı bilgiler (bk. Yazır, 1997: 2/103-129).

Zekât/Sadaka: Kavramların sözlük ve hukuk dilinde ifade ettiği manalar ile zekât/sadakaya ilişkin teferruatlı bazı bilgiler (bk. Yazır, 1997: 5/454-484, 4/236-244).

Bey': Kavramın sözlük ve hukuk dilinde ifade ettiği manadan sonra alışverişin meşruiyeti, bey'in rüknü, bey'in şartı, bey'in inikadı, icap, kabul, semen, şartlı alışveriş, vadeli satışlar, batıl bey', fasit bey', bey'i sahih, bey'i fuzûlî, bey'i mevkûf gibi alış-verişe ilişkin temel kavramlar detaylı bir şekilde örneklerle açıklanmıştır (bk. Yazır, 1997: 1/154-179).

Nikâh: Nikâhın sözlük ve ıstılâhî manaları, nişan, nişanın bozulması ve hukukî neticeleri, nikâhın rüknü, nikâhta icap ve kabul, dilsizlerin nikâhları, nikâhın çeşitleri bağlamında sahih-fasit-batıl nikâhlar, nikâhta şahitlik meselesi, körlerin nikâh şahitliği, mubah-haram-mekruh nikâh, nikâhta veli meselesi, nikâhta denklik vb. konulara ilişkin detaylı bilgiler (bk. Yazır, 1997: 4/76-105).

Talâk: Kavramın sözlük ve ıstılâhî manası, meşruiyeti, gayesi, rüknü, talâk lâfızları, şartları, mektupla boşama, sarhoşun boşaması, talâk 'alâ mâl, talâk-ı bâin, talâk-ı ric'i, talâk-ı bid'i, üç talâk meselesi, talâk-ı fârr, hulle, talâk-ı iğlâk, talâk-ı sünnî kavramları hakkında detaylı bilgiler (bk. Yazır, 1997: 5/207-239).

İddet: Terimin sözlük ve ıstılâhî manası, hikmeti, iddet süresi, hayız görmeyen kadının iddeti, hamilenin iddeti, iddet-i talâk, iddet-i vefât hakkında bilgiler (bk. Yazır, 1997: 2/437-441).

Diyet: Kavramın sözlük ve hukuk dilinde ifade ettiği mana, diyetin çeşitleri, şartları, organların diyetleri hakkında teferruatlı bazı bilgiler (bk. Yazır, 1997: 1/368-371).

Sefer: Terimin sözlük ve ıstılâhî manası ve konuya ilişkin Yazır'ın görüşüne göre, zorluk olmadığı hallerde namazın tam kılınacağına ilişkin fetvasını talebesi Ahmet Hamdi Akseki'ye (1887-1951) karşı 15 Mart 1940 tarihli mektubu ile savunması (bk. Yazır, 1997: 4/360-378).

Şerî'at: Terimin sözlük anlamı ve ıstılâh manası yanında siyâset-i şer'îyye hakkında detaylı izahatlar (bk. Yazır, 1997: 5/43-85).

Vakıf: Kavramın sözlük ve ıstılâhî manası, mahiyeti, hukukî ve içtimaî yönü, şartları, tarihçesi, hukukî şahsiyeti, meşruiyeti, idare ve murakabesi hakkında bilgiler (bk. Yazır, 1997: 5/410-418).

Cin: Terim hakkında sözlük ve detaylı bilgiler, konuya ilişkin İslâm bilginleri ve filozofların görüşleri, cinlerin muhtelif şekillere girmesi, gıdaları, mekân tuttıkları yerler, cinler arasında cinsel ilişki, insanlarla cinler arasında nikâh meselesi, ölümleri, cin çarpması, insanların vâkıf olmadıkları bazı olaylara vâkıf olabilmeleri meselesi, şeytanlardan korunmak için manevî reçetelere ilişkin bazı bilgiler (bk. Yazır, 1997: 1/269-294).

Dua: Kavramın sözlük ve örfî manası, fazileti, mesnûn dua örnekleri, duanın edepi hakkında izahat (bk. Yazır, 1997: 1/372-377).

Vahiy: Terimin sözlük ve ıstılâhî manası ile vahiy çeşitleri hakkında izahat (bk. Yazır, 1997: 5/409, 410).

3. Değerlendirme

1- Eserin giriş kısmında Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın biyografisine ilişkin özlü ve esaslı bilgilere yer verilmiştir (bk. Yazır, 1997: 1/6, 7).

2- Hamdi Yazır'ın "Hukuk Kâmûsu" her ne kadar tamamlanmamış bir eser ise de (Yazır, 1997: 1/7) özverili bir çalışmanın ürünü olup fıkıh ve İslâm hukuku alanında kaynaklık değeri taşıyan akademik bir araştırmadır.

3- Eseri yayına hazırlayan Sıdkı Güllü (1953-2015) tarafından ilmî bir titizlik ve ciddiyetle her cildin sonuna eklenen indeks; esere kullanım kolaylığı ve akademik bir değer kazandırmıştır (bk. Yazır, 1997: 1/487-496, 2/556-576, 3/487-496, 4/571-576, 5/551, 552).

4- Eserde her cildin sonunda Hamdi Yazır'ın kendi el yazısı ile "Kâmûs"undan sayfalara yer verilmiştir (bk. Yazır, 1997: 1/477-486, 2/558-565, 3/476-486, 4/564-570, 5/539-550).

5- Namaz/salât (Yazır, 1997: 4/256-309), oruç/savm (Yazır, 1997: 4/317-330), hac (Yazır, 1997: 2/103-129), zekât (Yazır, 1997: 5/454-484), ferâiz dâhil (Yazır, 1997: 1/113-115, 426-449) muamelât (Yazır, 1997: 3/154-179) ve ukûbâta (Yazır, 1997: 3/102-107) ilişkin fikhî terimleri içeren eser, ayrıca hukuk felsefesi/usûl (Yazır, 1997: 1/329-332), kavâ'id-i külliye (Yazır, 1997: 3/107-170), söz konusu kavram ve mesele ile ilgili tarihçe bilgisinin yanında (Yazır, 1997: 1/11, 12), cin (Yazır, 1997: 1/269-294), dua (Yazır, 1997: 1/372-377), tevbe (Yazır, 1997: 5/343-365), zulüm (Yazır, 1997: 5/520-536), sadaka (Yazır, 1997: 4/236-244), silm (Yazır, 1997: 4/464-491), şefaât (Yazır, 1997: 5/30-33), şehvet (Yazır, 1997: 5/37-42), melek (Yazır, 1997: 3/399-411), şemâil (Yazır, 1997: 5/42), şe'âir (Yazır, 1997: 5/29) gibi genel ilâhiyata ilişkin bazı kavramlar hakkında da geniş izahatlar yapılmıştır.

6- Söz konusu eserde fikhî-hukukî ve genel ilâhiyat kavramlarına ilişkin verilen izahattan sonra (Kur'ân-ı Kerîm, Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Beyhakî, Bezzâr, 'Aliyyü'l-Kârî, Tenvîr, Mültekâ'l-ebhûr, Fethu'l-kadîr, el-Fetâvâ el-Hindiyye, Dürer, el-'Înâye, İbn 'Âbidîn, Tahtâvî, Hidâye, Zeylâ'î, Kâfî, Bahr, Valvâliciyye, Kuhestânî, Ali Efendi, Ebüssuûd Efendi, Hamevî, Şürûnbülâlî, Behce, Nihâye, Mecelle, Mu'înu'l-hükkâm, Ahkâmu's-sultâniyye, Cevhere, es-Sirâcü'l-vehhâc, Ankaravî, Mecme'ul-enhûr, İbn Nüceym, Bezzâziyye, Câmi'ul-fusûleyn, Kudûrî, Meksût, Mir'ât, Keşf-i Pezdevî, Râğîb el-İsfahânî, Seyyid Şerîf el-Cürcânî, Turuku'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye...) şeklinde parantez içerisinde söz konusu bilgilerin mehzaz ve kaynağı kitâb, bâb, cilt ve sahife bilgisi olmaksızın zikredilmektedir.

SONUÇ

5 cilt ve 2696 sayfadan oluşan ve tahâret, sular ve ahkâmı, abdest, mest, mesh, teyemmüm, gusûl, namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadet konuları yanında şahıs ve kişiler hukuku, avârız-ı ehliyye, mülk ve sebepleri, akitlerin rûknü ve çeşitleri, bey' ve çeşitleri, icâre, kefâlet, havâle, rehin, vekâlet, emânât, vedî'a, âriyet, hibe, karz, vasiyyet, vasâyet, vakıf, şirket ve çeşitleri, nikâh, mehir, velâyet, küfüvü, radâ', talâk, iddet, nesep, nafaka, hadâne, ferâiz, sulh, ibrâ, usûl hukuku, ukûbât ve devlet teşkilâtı gibi fikhın bütün dallarına ilişkin bir terimler ansiklopedisi niteliğini arz eden eser, "1926 Türk Hukuk İnkılâbı"ndan sonra fıkıh ve İslâm hukukuna ilişkin yapılan ve yarım kalan bireysel bir çalışmadır.

İslâm hukukunun yürürlükte olduğu zamanın dinî, iktisadî, sosyal yapısı, halkın örf ve âdetlerine ilişkin önemli bazı bilgi ve uygulamaların öğrenilmesine imkân sağlayabilecek olan eser; fıkıh, İslâm hukuku ve Türk Hukuk Tarihi araştırmacıları için olduğu kadar, sıradan halk için de aslî kaynaklardan hazırlanmış muteber, ansiklopedik bir müracaat kaynağı niteliğini taşımaktadır. Ancak gerek tamamlanmamış olması ve gerekse Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'ân Dili" isimli meşhur tefsirinin gölgesinde kalmış olması gibi farklı sebeplerle öne plâna çıkamamış bir çalışmadır. Bu bağlamda eser üzerinde yapılacak olan esaslı akademik bir takım araştırmaların "Büyük İslâm Hukuku Kâmûsu" bir diğer ismiyle "Hukuk Kâmûsu"nu lâyük olduğu konuma yükselteceğine inanıyoruz. Böylece Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın sadece bir mantık dersiamı, felsefe tarihine ilişkin Fransızcadan ciddi tercümesi olan meşhur bir felsefeci ve büyük bir müfessir olmadığını, Onun aynı zamanda içtihat derecesinde yetkin bir İslâm hukukçusu ve hukuk felsefecisi olduğunu dile getirerek fıkıh ve İslâm hukuku alanında da önemli bir şahsiyet olduğunu dikkatlere sunmak suretiyle hakkını teslim etmiş olabiliriz.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel (1982). *el-Müsned*, 6 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Aldemir, Hüsnü – Aldemir, Musa (2018). *Türkçe-İngilizce Hukuki Terimler Sözlüğü*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Ansay, Sabri Şakir (1958). *Hukuk Bilimine Başlangıç*, 7. Baskı, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara.
- Aydın, Mehmet Âkif (2013). *Türk Hukuk Tarihi*, 11. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Bağdatlı, Selâhattin (2012). *Hukuk Sözlüğü (AB Hukuku Terimleri İlâveli)*, 3. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul.
- Berki, Ali Himmet (1981). *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye)*, 3. Baskı, Hikmet Yayınları, İstanbul.
- Bilge, Necip (2019). *Hukuk Başlangıcı (Hukukun Temel Kavram ve Kurumları)*, 36. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Buhârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmâ‘îl (1981). *Sahîhu’l-Buhârî*, 8 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Cici, Recep (2001). *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları (Kuruluştan Fatih Devri Sonuna Kadar)*, bsy., Arasta Yayınları, Bursa.
- Cici, Recep (2007). *İslâm Hukuku Üzerine Araştırmalar*, 1. Baskı, Emin Yayınları, Bursa.
- Cin, Halil - Akgündüz, Ahmet (2011). *Türk Hukuk Tarihi*, 2. Baskı, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Dinçkol, Abdullah (2005). *Hukuka Giriş (Hukukun Temel Kavramları)*, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- Ekinci, Ekrem Buğra (2016). *Osmanlı Hukuku (Adalet ve Mülk)*, 4. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul.
- Ergün, Mehmet (2019). Mukayeseli Hukuk Araştırmacıları Açısından Türk Hukuk Lûgatı ve Önemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/66: 1310-1320.
- Gür, Ahmet Refik (1977). *Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle (Hukuk Sosyolojisi ve Felsefesi Üzerine Bir Kalem Denemesi)*, 2. Baskı, Sebil Yayınevi, İstanbul.
- Heyet (1998). *Türk Hukuk Lügati*, 4. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Heyet (2010). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 5. Baskı, DİB Yayınları, Ankara.
- Kal‘acî, Muhammed Revvâs (2012). *Fıkıh Lugatı (Arapça-İngilizce-Türkçe)*, Ocak Yayıncılık, İstanbul.
- Karaman, Hayreddin (ts.). *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslâm Hukuk Tarihi*, İrfan Yayınevi, Şefik Matbaası, İstanbul.
- Karaman, Hayreddin (1996). Fıkıh. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (c. XIII, ss. 22-27), TDV Yayınları, İstanbul.
- Karaman, Hayreddin (2012). *İslâm Hukuk Tarihi*, 9. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Keskioğlu, Osman (2003). *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, 6. Baskı, DİB Yayınları, Ankara.

- Köse, Saffet (1999). İslâm Hukukunun Modern Hukuka Katkıları Konusunda Bir Deneme. *Makâlât* 1: 7-33, Konya.
- Köse, Saffet (2013). *İslâm Hukukuna Giriş*, 3. Baskı, Hikmet Yayınları, İstanbul.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (1981). *el-Câmi 'u's-Sahîh*, 3 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şa'bân, Zekiyüddîn (1990). *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)*, Notlar Ekleyerek Tercüme Eden: İbrahim Kâfi Dönmez. TDV Yayınları, Ankara.
- Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ b. Serve b. Mûsâ ed-Dahhâk es-Sülemî (1981). *el-Câmi 'u's-Sahîh / Sünenü't-Tirmizî*, 5 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Tüzel, Sadık (1967). *Hukuk Başlangıcı*, 3. Baskı, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir-Bornova.
- Üçer, S. Sırrı (1971). *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- Yavuz, Yusuf Şevki (1995). Elmalılı Muhammed Hamdi. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (c. XI, ss. 57-62), TDV Yayınları, İstanbul.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (1997). *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh İstılâhları Kâmûsu*, 5 Cilt. Hazırlayan: Sıtkı Güllü. Eser Neşriyat, İstanbul.

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE ÇEVRE - AHLÂK İLİŞKİSİ

ENVIRONMENT - ETHICS RELATION ACCORDING TO ISLAMIC LAW

Mehmet ERGÜN

Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri, Fıkıh Anabilim Dalı,
Bartın, Türkiye.

mergun@bartin.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-6149-2358

ÖZET

Bazı zaman ve durumlarda çevreye karşı işlenen suçlar ve verilen zararların önlenmesinde mevcut hukukî yaptırımlar ile kanunî düzenlemeler yetersiz ve işlevsiz kalabilir. Çünkü çevre kirliliği esasında bütünüyle insan kaynaklı ahlâkî bir sorundur. Daha açık bir ifade ile çevre kirliliği ahlâkî kirliliğin doğal bir neticesidir. Yani çevre kirliliği olaylarının ana kaynağı olan insan sorunu giderildiğinde ortada her hangi bir çevre kirliliği problemi de kalmayacaktır. Bu bağlamda insanoğlunun aşırı tüketim, kontrolsüz üretim, ekolojik dengeye ve çevresine zarar vererek çokça yığmak ve biriktirmek duygularının kontrol altına alınmasında hiç şüphesiz ahlâkın işlevselliği çok önemlidir. Zira daha çok kazanmak duyguları ile hareket eden kontrolsüz insan tipini çoğu zaman “hukukî mesuliyet ve cezaî sorumluluk” kavramları haksız ve hukuka aykırı olan fiillerinden alıkoyamaz. Sırf daha çok kazanmak, daha fazla biriktirmek ve yığmak eğilimleri olan bencil, müsrif, hukuk tanımaz, varlık ve tabiat sevgisinden yoksun olan bu insan tipinin çevreye yönelik verdiği ve verebilecek olduğu olası zarar, hasar ve tahribatların önüne geçmek için ahlâk dinamiğinin işlevsel kılınması hem daha kolay hem daha ekonomiktir. Çünkü ahlâkî duygular ve ahlâkî değerlerden yoksun olan kişi tipi hukuka aykırı bir şekilde çevreye yönelik verdiği zararların cezaî ve hukukî sorumluluğundan kurtulabilmek için hukukî olmayan bazı hukukî arayışlara dahi girişebilir. Ancak işlevleştirilmiş ahlâkî duygular ve etik prensipler kişiyi çevreye karşı hukuka aykırı olan fiillerden alıkoyabilir. Çünkü yüksek ve ileri ahlâkî öğretilerle kontrol altına alınan kişinin vicdanı bilimum varlığa, tabiata ve çevreye zarar vermeyi önleyici bazı ahlâkî erdemlerle bazı ahlâkî müeyyideleri ve prensipleri barındırır. İşte bu tebliğde çevre hukuku, çevre hakkı ve ekolojik dengenin korunmasında ahlâkın hukuk bilimine sağlayabilecek olduğu mühim katkılar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Ahlâk, Etik, Çevre.

ABSTRACT

In some times and situations, existing legal sanctions and legal regulations may be inadequate and dysfunctional in preventing crimes against the environment and damages. Because, environmental pollution is a completely human-induced moral problem. To put it more clearly, environmental pollution is a natural result of moral pollution. In other words, when the human problem, which is the main source of environmental pollution, is eliminated, there will be no environmental pollution problem. In this context, the functionality of morality is undoubtedly very important in controlling human beings' feelings of excessive consumption, uncontrolled production, agglomeration and accumulation by damaging the ecological balance and environment. Because, the uncontrolled type of people who act with the feelings of winning more often cannot prevent the concepts of "legal liability and criminal responsibility" from unfair and illegal actions. Making the moral dynamics functional is easier and more economical to prevent the possible harm, damage and destruction against environment that this type of human being causes, which is selfish, wasteful, unlawful, devoid of existence, nature and love, just because of he/she has a tendency to earn, agglomerate and accumulate more. Because, the type of person who lacks of moral feelings and moral values may even attempt some unlawful legal pursuits in order to get rid of the criminal and legal responsibility of the damages he/she inflicts on the environment unlawfully. However, functionalized moral feelings and ethical principles can prevent a person from illegal acts against the environment. Because, the conscience of the person, which is taken under control by high and advanced moral tenets, contains some moral virtues and some moral sanctions and principles that prevent harm to all beings, nature and the environment. In this notification, the important contributions that morals can provide to legal science in the protection of environmental law, environmental right and ecological balance will be discussed.

Keywords: Islamic Law, Morality, Ethics, Environment.

GİRİŞ

Çoğu kişi farkında olmasa da yerlerin ve göklerin yaratılması, insan cinsinin yaratılmasından daha büyük bir olaydır (bk. el-Mü'min 40/57). Çünkü yerlerin ve göklerin mükemmel bir şekilde yaratılışı, gece ile gündüzün farklı iki alâmet kılınması ibret nazarıyla düşünen kişiler için Allah Teâlâ'nın sayısız varlık alâmetlerinden sadece bir kaçıdır (bk. Âl-i İmrân 3/190; el-İsrâ 17/12; el-Mü'min 40/61; en-Nebe' 78/6-16). Evrendeki mükemmel kozmik ahengin farkındalığı için insandan istenen şey, evrenin ve bütünüyle içerisindekilerin yaratılışı hakkında derin bir tefekkür ve düşünce gayreti içerisinde olmasıdır (bk. el-Bakara 2/26; Âl-i İmrân 3/191; el-Ğâşiye 88/17-20). Eşsiz mükemmelliği dışında, (Lokmân 31/10, 11; el-Mülk 67/3-5) evrenin bütünüyle insanın emrine verilmesi, (İbrâhîm 14/33; el-Câsiye 45/13) rızık ve maişetini tedarik etmesi için onun ayaklarının altına serilmiş olmasına rağmen (el-Mülk 67/15) insan cinsinin evren ile sürekli bir çekişme ve rekabet halinde olması, başta hava, su, toprak ve bilimum çevreye zarar vermek suretiyle evrenin dengesini bozarak tahrip etmeye çalışması, hukuka aykırı bir fiil olduğu kadar aynı zamanda ahlâka aykırı, acil çözüm bekleyen insan kaynaklı, ahlâk boyutlu hukukî bir meseledir (bk. er-Rûm 30/41; er-Rahmân 55/7, 8; Ergün, 2020: 1038-1053). Nitekim Kanun Koyucu Teâlâ, çevreye zarar veren haksız ve hukuka aykırı olan fiillerden sakınmak dâhil, kişilerden her türlü hareketlerinde dürüst davranmalarını istemektedir (el-Bakara 2/195). Bu bağlamda kıyamet gününde insanların hesaba çekilecek oldukları nimetler gurubuna çevre nimeti ile ekolojik değerlerin de dâhil olduğu bilinmelidir (et-Tekâsür 102/1-8).

“Çevre ve Ahlâk” problemine yönelik sunulan birçok tebliğ (bk. Koyuncu vd., 2020: 3-331) ile çevre (bk. Ergün, 2020: 1038-1053) ve suyu kirletenlerin hukukî sorumluluğuna ilişkin yayınlanan iki makalemiz (bk. Ergün, 2021: 23-44) bağlamında daha çok kazanmak, yığmak ve biriktirmek gibi kötü eğilimleri olan (bk. el-Hümeze 104/1-9) bencil, müsrif, hukuk tanımaz, varlık ve tabiat sevgisinden yoksun insan tipinin çevreye yönelik verdiği ve verebilecek olduğu olası zarar ve tahribatların önüne geçmek için ahlâk dinamiğinin işlevsel kılınması hem daha pratik hem daha ucuz olacağına ilişkin kanaat ve tespitlerimiz sebebiyle (bk. Ergün, 2020: 1039) “İslâm Hukukuna Göre Çevre-Ahlâk İlişkisi” meselesini incelemeyi yararlı gördük. Çünkü öteden beri bilinen ve kabul gören görüş ve düşünceye göre, fert ve toplumlar için en esaslı ve en yararlı terbiye hiç şüphesiz din ve ahlâk terbiyesidir (Balaban, ts.: 165).

Bilindiği üzere tatbikleri açısından ibadetler bazı kısımlara ayrılır. İbadetlerden namaz ve zekât gibi formel/şeklî olanları olduğu gibi, zikir ve tefekkür gibi informal/biçimsel olmayanları da vardır. Formel ibadetler muayyen zaman ve mekânlarda ifa edilebilirken informal ibadetler ise muayyen bir zaman ve mekânla sınırlandırılmamıştır. Yani informal ibadetlerin insanın hayatında çok daha kapsayıcı yönleri, zaman ve özellikleri vardır. Zaten formel ibadetlerin amaçlarından birisi de informal ibadetlerin hayatın her alanında sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktır. Yani insanın iç âleminde beliren safiyetin eserini bütünüyle dış âlemde görünebilirliğini temin etmektir. Nitekim formel ibadetlerden olan namazın hayasızlıktan ve kötülüklerden alıkoyduğu, (el-'Ankebût 29/45) orucun da kalkan gibi (el-Bakara 2/183; Müslim, 1981: “Sıyâm”, 163) koruyucu nitelikleri ön plâna çıkarılmaktadır (Karagöz, 2003; Heyet, 2010: 285). “Nice oruç tutanlar vardır ki, onların oruçtan nasipleri sadece aç kalmalarıdır. Ve yine nice namaz kılanlar vardır ki, onların da namazdan nasipleri sadece uykusuz kalmalarıdır.” (İbn Mâce, 1981: “Savm”, 11), “Kim yalan sözü ve yalan ile iş yapmayı terk etmezse, Allah'ın onun yemesini ve içmesini terk etmesine ihtiyacı yoktur.” (Buhârî, 1981: “Savm”, 11) hadisleri de formel ibadetlerin amacını ortaya koymaktadır. Formel ibadetlerin

insan ve toplum hayatlarına katkısı bakımından hac ibadetindeki ihram yasakları da zikre değer örneklerdendir (Molla Hüsrev, 1970: 1/239-257; Tahtâvî, 1937: 403-408; Şürûnbülâlî, 1985: 291-295).

1. Çevre ve Ahlâk Kavramları

Çevre; *“İnsan ve diğer canlıların varlık ve gelişmelerini sürdürülebilmeleri için gerekli olan hava, su ve toprak”* şeklinde tanımlanabilir (Oğuzman - Öz, 1995: 625).

Bir başka tanıma göre, *“Dünya üzerinde sürmekte olan hayatı mümkün kılan unsurların ve bu unsurlar arasında karşılıklı etkileşimi sağlayan mekanizmaların tümü çevreyi oluşturur”* (Oğuzman - Öz, 1995: 625).

Tanımlardan anlaşılacağı üzere, Allah Teâlâ tarafından mahlûkatın hayatlarını sürdürülebilmeleri için gerekli olan tekmil *“Biyolojik, fizikî, sosyal, malî ve kültürel ortam”* (Ergün, 2020: 1040) vb. şeyler ve şartlar çevre kavramına dâhildir.

Sözlükte; *“Huy, seciye, tabiat, mertlik, mizaç, karakter, din ve yaratılış”* manalarına gelen ahlâk; *“huluğ”* ya da *“hulğ”* kelimesinin çoğuludur. Kişinin fizikî özellikleri için *“halk”* kavramı kullanılırken manevî yapısını ifade etmek amacıyla *“hulğ”* kavramı kullanılır. (Heyet, 2010: 13, 14) Nitekim *“Allah’ım! Yaratılışımı güzelleştirdiğin gibi ahlâkımı da güzelleştir.”* (Ahmed b. Hanbel, 1982: 1/403) hadisinde bu ayırım açıkça görülmektedir.

Istılahta ise ahlâk; *“İnsanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine sebep olan manevî vasıfları, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışların bütünü demektir”* (Çağrı, 1989: 1; Heyet, 2010: 14).

Gazzâlî’ye (öl. 505/1111) göre ise ahlâk; *“Nefiste yerleşmiş olan ve insan fiillerinin kendisinden, fikrî bir zorlamaya ve düşünüp taşınmaya lüzum kalmaksızın kolayca ortaya çıktığı bir melekedir”* (Kiraz, 2007: 31).

2. Ahlâk Dinamiğinin Önemi

Nasslardan çıkarılan dinî hükümler itikadî, amelî ve ahlâkî hükümler şeklinde üç kısma ayrılır. Ahlâkî hükümler, kişiyi kötü huy ve seciyelerden arındırarak onu güzel huylarla bezendirmek gayesiyle nefsin terbiye edilmesine ilişkin, çevre dâhil insanın sair varlıklarla ilişkilerini düzenleyip kontrol altına alınmasını hedefleyen kurallar bütünüdür (Heyet, 2010: 273, 274). Bu bağlamda fıkıh, tefsir, hadis, kelâm, tasavvuf âlimleri ile İslâm filozoflarının geliştirdikleri İslâm ahlâkının temel kaynakları Kur’ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye’dir (bk. Çağrı, 1989: 1-9; Bayraklı, 1989: 280; Heyet, 2010: 14). Hz. Ayşe’ye (r.a.) Resûlullah’ın ahlâkı sorulduğunda *“Siz Kur’ân okumuyor musunuz?”* (Müslim, 1981: “Müsâfirîn”, 139) şeklindeki cevabı maruftur.

Millet ve devletlerin kalkınma süreçlerinde hiç şüphesiz coğrafi konum, doğal zenginlik, nüfus vb. etkenlerin katkısı inkâr edilemez. Ancak toplumların terakkilerinde en önemli unsur ahlâklı insan kaynağıdır (Çetintaş, 2014: 110, 111. Sosyal gelişmenin iki önemli dinamiğinden biri olan ahlâk dinamiği için bk. Akdoğan, 2009: 11-44). Ahlâkî değerlerden yoksun olan millet ve

toplumlar “sıfır çarpanı ile etkinliğini yitiren sayılar yığını” gibidirler. Bu nedenledir ki, klasik dönem İslâm eğitimcileri (Bayraklı, 1989: 129-292) ile İslâm filozofları ve ahlâkçıları şahsiyet, nefis, ruh, kalp, akıl, karakter ve ahlâk gibi fitratın muhafazasını koruyucu yüksek değer ve esaslara önem vermişlerdir. Şahsiyet terbiyesi bağlamında da başta tahripkârlık olmak üzere ahlâkın değişmesi, terbiyenin imkânı ve kalbi temizlemenin yolları gibi, içten dışa doğru umum bir safiyet ve temizlik seferberliği başlatmışlardır (Çamdibi, 1983: 113-244).

3. İslâm Medeniyeti Düşüncesinde Ahlâk Olgusunun Konumu

İslâm medeniyeti düşüncesinde ahlâk ilminin ve ahlâk olgusunun kendisine özgü ve yüksek bir konumu vardır (Tirmizî, 1981: “İmân”, 6). Öteden beri peygamberler (a.s.) silsilesiyle insan topluluklarına intikal eden/ettirilen (Ebû Dâvûd, 1981: “Edeb”, 6) ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ile kemale erdirilen ahlâk, (el-Kalem 68/4; Mâlik b. Enes, 1981: “Husnû'l-Huluk”, 1, 8) ahlâkî prensipler ve ahlâkî değerler ön plânda tutulduğunda gerek fertler ve gerekse toplumlar hukuk dâhil, hayatın her alanında müreffeh olmuşlardır (el-Enfâl 8/53; er-Ra'd 13/11; Buhârî, 1981: “Edeb”, 77). Nitekim bu nedenledir ki, bütün bilginler ve düşünürler ahlâkî hükümlerdeki gayeleri, bireysel ve toplumsal yararlarını detaylı bir şekilde inceleyerek veciz bir şekilde ifade etmişlerdir (Çamdibi, 1983: 212-230; Uludağ, 2003: 107; ‘İzz b. ‘Abdisselâm, 2006: 207-211, 290, 291; Kiraz, 2007: 34, 35). Bu bağlamda Cibril hadisinde geçen “*Kişinin Allah’ı görüyormuşçasına ibadet etmesi*” (Buhârî, 1981: “İmân”, 1; Müslim, 1981: “İmân”, 1) demek olan ihsan ilkesini hayatının vazgeçilmez temel düsturu kılma çabası, ahlâkın ve ahlâkîliğin önemi ve konumu bakımından zikre değer bir husustur (Çetintaş, 2014: 87). Nitekim Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “*Öyleyse emrolduğun gibi dosdoğru ol. (...) Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görür.*” (Hûd 11/112) âyetini içeren Hûd Sûresi için “*Beni ihtiyarlattı.*” (Tirmizî, 1981: “Tefsîr”, 56/6) buyurması, ferdi ve içtimaî hayatta ahlâkîliğin önemi ve gerekliliğini ifade etmektedir (Bayraklı, 1989: 42; Uludağ, 2003: 108). İslâm ahlâkının sair ahlâk sistemlerinden arz ettiği en belirgin farklılık, İslâm ahlâkının getirmiş olduğu emir ve ilkeler Allah Teâlâ tarafından konulmuş olması ile manevî ve uhrevî müeyyidelerle desteklenmiş olmasıdır. Bunun içindir ki, İslâm ahlâkının yaptırım gücü beşerî ahlâk sistemlerine oranla çok daha etkilidir. Çünkü dinî ahlâkın her zaman ve her mekânda ilâhî murakabe, Allah korkusu ve Allah sevgisi gibi güçlü motivasyonları vardır (Bayraklı, 1989: 43-45; Uludağ, 2003: 109; Kiraz, 2007: 34, 35; Koyuncu vd., 2020: 33-45). İslâm inancına göre bir de Huzur-i İlâhiye’ye “kalb-i selîm” ile çıkabilme çabası (bk. eş-Şu‘arâ 26/89; Müslim, 1981: “Birr”, 33, 34; Uludağ, 2003: 110; Kiraz, 2007: 34, 35) ahlâkın konumu ile ahlâklı birey ve toplumların inşası için çok önemlidir.

4. Ahlâk-Hukuk İlişkisi

Hukukun himaye ve tatbiki bakımından ahlâkın yüksek bir anlamı ve değeri vardır. Hukuk bilimi kuralları belirlerken ahlâk ise o kurallara hayatîyet kazandırır. Somut müeyyidelerle yerleşik hale gelen hukuk kuralları zamanla ahlâkî himaye eden bir nitelik kazanmaya başlar. Hukuk, bir ödevin kuralına göre ifasını emrederken ahlâk ise söz konusu ödevin ifasını bir vazife olarak görür. Yani hukuk, hukuka aykırı davranan kişiyi cezalandıran ama uhrevî bir karşılık öngörmeyen kurallar bütününden oluşan bir sistemi ifade ederken ahlâk ise söz konusu haksız ve hukuka aykırı işlenen fiiller sebebiyle hukuka aykırı fiil işleyen kişiyi fert ve toplumların vicdanlarından başka bir de uhrevî mesuliyet ile sorumlu tutar. Bir başka ifade ile ahlâkın sâik ve motivi hukukun bâis ve motivinden çok daha güçlüdür. Çünkü ahlâk, bir yaşam biçimini ifade eden davranışlar bütünü iken hukuk ise çoğu zaman kanun korkusu ve endişesinden kaynaklanan, -belki de iç iradenin/niyetin tamamen hilâfına- sadece menfi veya

müspet fiiller bütünüdür. “*Hukuk asgarî ahlâktır.*” sözü işte bu farkı ve durumu ifade etmektedir. Yani hukuk adaleti sağlamakla yetinirken ahlâkın nihaî hedefi ve kapsamı çok daha ulvî ve ileridir. Bu nedenledir ki, toplum ve kişiler arasında oluşturduğu etki bakımından ahlâk hukukun önünde yer alır. Çünkü hukuk, kişiler arasında hak ve adalet ilkelerini sağlamak için bazı maddî müeyyideleri kullanırken ahlâk ise dünyevî bakımından hasbi ve beklentisizdir (bk. Köse, 2013: 47-51. Müeyyide için bk. Dönmez, 2006: 486-489; Köse, 2013: 60-63). İşte bu yönüyle ahlâk; “Din-ahlâk-hukuk” müeyyide sıralamasında bir başka deyişle kapsayıcılıkta ahlâk; ikinci derecede yer almaktadır (bk. Köse, 2013: 52). Bu nedenledir ki, bazı düşünürler ahlâkı hukukun içinde dolaşan kana, hukuku da ahlâkı himaye eden muhkem bir kabuğa benzeterek (Ansay, 1958: 48) bütünüyle kişinin vicdanına hitap eden ahlâk nizamı için “*Vicdâmidir esâet-i fi ‘ilinde âdem’in, dâvacısı, şuhûdu, kavânini, hâkimi*” demişlerdir (Ansay, 1958: 48). Yani hukuk nizamı sırf kanun ve devlet gücü ile sağlanırken ahlâkî prensiplerin tatbik ve uygulanmasında cebire yer yoktur, ancak umumî efkâr, vazife şuur ve anlayışı vardır (Ansay, 1958: 48; Tüzel, 1967: 9, 10; Dinçkol, 2005: 10-16; Kiraz, 2007: 39, 40; Bilge, 2019: 15-17). Görüldüğü gibi, müeyyidesi vicdan olan ahlâkın otonom bir yapısı varken (Kiraz, 2007: 39. Otonomi ahlâkı için bk. Çamdibi, 1983: 43-45) müeyyidesi kanun olan hukukun ise heteronom bir yapısı vardır (Kiraz, 2007: 39. Baskı ahlâkı için bk. Çamdibi, 1983: 42, 43).

5. Zayıflayan Ahlâk Dinamiğinin Çevre Kirliliğine Etkisi

İslâm medeniyeti düşüncesinde ahlâk ilminin ve ahlâk olgusunun yüksek konumuna rağmen (bk. Hûd 11/112; el-Hicr 15/86; el-Fecr 89/14) tarihi süreç içerisinde oluşan bazı ahlâkî çözümler ve değişim etkenlerine bağlı olarak birçok değer bu menfi sürecin ve gidişatın etkisinde kalmıştır (Çetintaş, 2014: 85). Zayıflayan ahlâk dinamiğinden en çok etkilenen değerlerin başında da hiç şüphesiz tabiat-varlık sevgisi, temizlik, nezafet, merhamet, bütün evrenin Allah Teâlâ’nın bir emaneti olduğu bilinci ile genel manada çevre ahlâkı algısıdır (Göz, 2011: 92). Oysa İslam dininin öğretilerine göre, tekmil varlığın Allah Teâlâ’yı sürekli zikir ve tespih halinde oluşu, (el-İsrâ 17/44; el-Hadîd 57/1; es-Saff 61/1; el-Cum‘a 62/1) bilimum yeryüzünün Ümmet-i Muhammed’e mescit kılınışı (Nesâî, 1981: “Mesâcid”, 42) gibi bazı nedenlerle insanoğlu evrenin ve çevrenin kirleticisi olamaz, olmamalıdır. İnsanoğluna yeryüzünün imarı ve ıslahı ödevi verilmişken (el-Bakara 2/11, 12, 205; el-A‘râf 7/56; et-Tevbe 9/18, 19; Hûd 11/61, 117) insanoğlunun imar ve ıslah ahlâkının zayıflaması (bk. el-Kehf 18/77; Ergün, 2021: 2-5) çevre kirliliği gibi telâfisi neredeyse imkânsız olan bir kısım zararlara yol açmıştır (bk. er-Rûm 30/41; Ergün, 2020: 1038-1053).

Oysa İslâm’ın eğitim görüşüne göre, ahlâkî değerler, faziletler ve erdemler öğretilabilir değerlerdir. Kişi ve topluma kendilerini mutluluğa ulaştırabilecek faziletler öğretilmeli, onları kötü akıbetlere düşürebilecek kötü şeylerden de sakındırılmalıdır (Bayraklı, 1989: 45). İnsanlara çevreyi kirletmemeyi, hatta varsa yerdeki ezayı/çöpü kaldırmayı, (Buhârî, 1981: “İmân”, 3; Müslim, 1981: “İmân”, 57, 58) onlara her çeşit iş ve hareketlerinde dürüst olmayı, (el-Bakara 2/195) danışılması gereken en âdil hâkimin kişinin vicdanının olduğu, (Müslim, 1981: “Birr”, 14, 15; Tirmizî, 1981: “Zühd”, 52; Ahmed b. Hanbel, 1982: 4/194) kişiyi Cennet’e ulaştıracak şeylerin başında güzel ahlâk olgusunun yer aldığı, (Tirmizî, 1981: “Birr”, 62) işlenen herhangi bir kötülükten hemen sonra mutlaka bir iyiliğin yapılması gerektiği, (Tirmizî, 1981: “Birr”, 55) sair insanlar bilmesede dahi toplumun her bir ferdine içlerini kemirip tırmalayan bir duygu dünyası kazandırılmalıdır (Tirmizî, 1981: “Birr”, 62). Doğal olarak bu ve benzeri ahlâkî değerlerden ve faziletli prensiplerden uzaklaşarak ahlâkî değişime maruz kalan kişi ve

toplumların bazı problemlerle karşılaşacağı aşikârdır. Zayıflayan ahlâk dinamiğinin neden olduğu mühim problemlerden biri de hiç şüphesiz çevre kirliliği meselesi olmuştur.

“İslâm hukukuna göre çevre-ahlâk ilişkisi” örnekliğinde zayıflayan ahlâk dinamiğinin çevre kirliliğine etkisini bazı örneklerle açıklığa kavuşturabiliriz.

İslâm ahlâkının dayanağı; “*Et-ta’zîmu li emrillâh ve’s-şefekatü ‘alâ halkillâh*” (Ergün, 2019: 1337) ilkesi olup anlamı şudur: Allah Teâlâ’nın emirlerine boyun eğmek ve O’nun canlı-cansız bilumum mahlûkatına acıyıp merhamet göstermek İslâm ahlâkının bizzat kendisidir. Bu bağlamda her ne kadar son zamanlarda beşerî hukuk sistemlerinde çevreye yönelik verilen zararlar bazı şartlar dâhilinde tazmin konusuna başlamış ise de (Ergün, 2020: 1038, 1042-1045) beşerî hukuk sistemleri çevre hukuku hususunda da kişiler üzerinde İslâm hukukunun sağlamış olduğu kontrol mekanizmasını kurabilmiş değildir. Çünkü beşerî hukuk fertler üzerinde kanun kuvveti ve kanun nizamı ile gücünü ihsas ettiren bir sistemdir. İslâm hukuku ise kanun gücü yanında bir de “hak”, “hukuk”, “hesap günü inancı” ve “vicdan” gibi çok daha güçlü manevî müeyyideleri de içeren bir hukuk sistemidir. Sözelimi, artık çevre kirliliği problemini ve ekolojik dengeyi önemsemeye başlayan beşerî hukuk nizamları (Ergün, 2020: 1038-1053) en basit örnekle kişileri durgun sulara, haşere ve karınca yuvalarına bevletmekten, insanların uğrak yerleri, gölgelik ve meyveli ağaçların altına tabii hacetlerini gidermekten alıkoyabilecek güçte müeyyideler içermemekte, (Ebû Dâvûd, 1981: “Tahâret”, 16; Nesâî, 1981: “Tahâret”, 30; Ahmed b. Hanbel, 1982: 2/372; Şürûnbülâlî, 1985: 27; Tahtavî, 1937: 29, 30, 34) içerse dahi bu menfî fiillerin takibi neredeyse imkânsızdır. Oysa ahlâk ile imanın çok yakın ilişkisi sebebiyle (Buhârî, 1981: “Edeb”, 3, 78; İbn Mâce, 1981: “Zühd”, 17) ahlâkî prensipler çoğu kişiyi hukuka ve ahlâka aykırı fiillerden alıkoyacak güce sahip değerlerdir. Nitekim “*Rabbimiz Allah’tır” deyip sonra da dosdoğru olanlara hiçbir korku yoktur (...)*” (el-Ahkâf 46/13. Benzer anlam içeren âyetler için bk. Fussilet 41/30-36) vb. vaatler kişilerde “otonomi ahlâkî” anlayışını geliştirirken, (bk. Çamdibi, 1983: 43-45) müeyyidesi kanun olan hukuk ise kişilerde ancak “baskı ahlâkî” düşüncesini oluşturabilir (bk. Çamdibi, 1983: 42, 43). Takdir edileceği üzere, otonomi ahlâkının yaptırım gücü, baskı ahlâkının yaptırım gücünden çok daha yüksektir.

Hakların kıyamet gününde hak sahiplerine iade olunacağı inancı ve kanaati ile (Müslim, 1981: “Birr”, 60, 61; Tirmizî, 1981: “Kıyâme”, 2) en hafif bir zararla dahi olsa çevreye ve bu bağlamda insanlara ve bilumum canlı-cansız mahlûkata zarar vermeyi yasaklayan İslâm dini, dolayısıyla İslâm ahlâkî doğal olarak çevreye yönelik verilen diğer zararları yasaklar, hukuka ve ahlâka aykırı sayar (İbn Mâce, 1981: “Ahkâm”, 17; Mecelle, md. 19).

İslâm hukukuna göre çevre-ahlâk ilişkisine yönelik bir diğer örnek ise, bina mâliklerinin fena yapım ve bakım eksikliği sorumluluğuna ilişkin olsun. Bu esas bağlamında kişi kendi müstakil mülkiyetinde başkalarına aşırı bir zarar vermeyen binasının yapımı, onarımı ve bakımı için zorlanamaz, kimse onu bu tasarruf hakkından alıkoyamaz. Fakat binanın onarılmamasından dolayı başkaları fahiş zarar görüyorsa, muayyen şartlar çerçevesinde bina mâliki oluşan zararı gidermesi için zorlanabilir. Sözelimi, iki ortak binalarını bölüştüklerinde ortaklardan birinin hissesine düşen bölümden ya da her birinin payına düşen kısımdan başkalarının hanımlarının oturduğu yer görünüyorsa ve üçüncü kişilerin görmesi hukuken caiz olmayan bazı durumlara muttali olunabiliyorsa, yargıç ortaklardan her birinden kendi payına düşen masrafı karşılamaları şartıyla çit, duvar ve paravan gibi bir şey yapmalarını isteyebilir. Her ne kadar ilk dönem İslâm

hukukçuları kişinin kendi mülkünü onarmaya zorlanamayacağını söylemişlerse de müteahhir İslâm hukukçuları dönemlerinde fesat ve ahlâkî düşkünlüğün yaygınlaşması sebebiyle başkalarının kadınlarının görülmemesi/gözetlenilmemesi için bina mâlikinin paravan, çit, duvar gibi bazı şeylerle tedbirler almaya zorlanabileceğine hükmetmişlerdir (Yazır, 1997: 2/167. Makarr-ı nisvân için bk. Ergün, 2021: 87, 162, 224, 226).

Ayrıca kamuya ait olan bir yolun başkasının canına, malına zarar verecek şekilde kirletilmesi, hukuka aykırı bir şekilde inşa olunan binalar ile bakım eksikliği içeren yapılar hukukî sorumluluk doğurduğu gibi, aynı zamanda birer çevre-ahlâk ilişkisi sorunudur. Çünkü hiçbir kişi umuma ait olan bir yolu kullanırken bir başkasının kusuru veya ihmali sebebiyle -hatta söz konusu kişi kusursuz olsa dahi- çevreyi kirletmesinden mütevellit kendisinin veya malının zarara uğramasını istemez. Zira kamuya ait olan yollar ancak başkalarına zarar vermemek şartıyla serbestçe kullanılabilir (bk. Serahsî, 1982-1983: 27/6-22; Mecelle, md. 926, 927; Bilmen: 1985: 7/174 vd., 7/386, 388; Ergün, 2021: 62, 68, 70). Zaten ahlâkın temel ilkesi de “İnsanlara karşı davranışlarını, bu davranışların onlar tarafından sana yapılmasına razı olup olmadığını düşünerek yap.” prensibidir (Çağrı, 1982: 235). Bu düşünce ahlâk olgusunun hukuktan çok daha ulvî bir değer olduğunu göstermektedir.

6. Değerlendirme

1- İslâm hukukunun hükümlere getirmiş olduğu “diyâneten” ve “kazâen” ayırımı ile bazı hal ve durumlarda sorumluluğu Mahkeme-i Kübrâ’yı işaret ederek meseleyi kişinin vicdanına havale eden bir hukuk sistemi olduğu için (bk. Yazır, 1997: 1/367; Köse, 2013: 52) kişiler üzerinde çok daha fazla etki bırakır. İşte bu nedendir ki, İslâm dininde çevreye zarar vermeyen, ekolojik dengeye saygılı, çevre hakkını bilen ve önemseyen, karıncayı dahi incitmeyen ahlâklı insan tipolojisine önem verilmiştir (bk. en-Neml 27/18; er-Rûm 30/41; er-Rahmân 55/7, 8. Farklı örnekler için bk. Koyuncu vd., 2020: 33-45, 89-103).

2- Hukukça izin verilen bazı şeyler var ki, her zaman ahlâka uygun olmayabilirler (Ansay, 1958: 48). Bunun bir anlamı şudur: Hukukun daha işlevsel kılınması için din ve ahlâk gibi ulvî değerlerin insan toplumlarına sağlayacağı katkı önemlidir, önemsenmelidir. Bu sebeple İslâm dini ve sair semavî dinlerin kutsal kitap ve ahlâkî öğretilerinden çevreyi korumaya yönelik emir ve tavsiyelerinden yararlanılmalıdır (bk. Koyuncu vd., 2020: 3-15).

3- İnsan varlık âleminin en saygını ve özünde ilâhî nefes bulunduran bir varlıktır. Ancak aynı insanın tabiatında bu özelliğinin zıtları da bulunmaktadır. Bu nedenle temiz bir çevre için onun ilâhî nefes kısmından yararlanılmalı, o nefes canlı ve dinamik tutulmalıdır (Yaman, 2008: 92).

4- Gazzâlî’nin (öl. 505/1111) ifadesiyle “Fakihin bakış açısı, sadece dünya ile sınırlıdır; âhirete uzanmaz. O, dil ile zâhire yansıyan yöne iltifat eder; kalp fakihin yetki alanına dâhil değildir (...)” (Yaman, 2008: 94). Bu bağlamda temiz bir çevre için ahlâkın -kalbin de diyebiliriz- işlevsel kılınması oldukça yararlı bir etken olacaktır. Çünkü ahlâkın yetki alanı hukukun yetki alanından çok daha şümulüdür (Yaman, 2008: 116-118).

5- İnsanoğlu “şerr” ve kötü olanı işlemeye yatkın olduğu kadar “hayr” ve güzel olanı işlemeye de yatkın yaratıldığı için (bk. eş-Şemş 91/9, 10) bireylerin hak, çevre hakkı ve çevre ahlâkı eğitimine önem verilmelidir.

6- Allah Teâlâ'nın kıyamında yarattığı (bk. et-Tîn 95/4) ve ruhundan üflediği insan cinsi (bk. el-Hicr 15/29) terbiye ve ahlâk eğitimi ile çevre ahlâkına sahip kılınabilir. Çünkü çevre kirliliği büyük oranda bir insan ve bilinç kirliliği sorunudur (bk. Koyuncu vd., 2020: 33-45, 63-76, 179-188; Gümüş Böke, 2019: 229-251).

7- Çevre hakkı kul hakkı kapsamında bir hak olduğundan dolayı (Koyuncu vd., 2020: 315-331. Çevre hakkı için bk. Ergün, 2020: 1040) "hak" değerine saygılı olan insan doğada ben merkezli yaşayamaz, çevreyi kirletmez. İnsanın çevre üzerinde sınırsız yetkiye sahip olduğunu zannederek çevreyi hoyratça kirletmesi bir çeşit ahlâksızlık olarak değerlendirilebilir.

8- Toplum bireyleri zarar vermek suretiyle çevreye sahip olmak değil, çevre ahlâkı, çevre bilinci ve çevrenin mukaddes bir emanet olduğu fikri ve düşüncesiyle eğitilmelidir (Göz, 2011: 92). Bu bağlamda yeryüzünün sakinlerine çevrenin birer mutlak mâlikleri ve ebedi sakinleri olmadıkları, aksine sadece yeryüzünden bir süreliğine yararlanmakta olan geçici iskân sahipleri oldukları etiği ve ahlâkî anlayışı kazandırılmalıdır (bk. el-Hümeze 104/1-9; Göz, 2011: 99).

9- Allah Teâlâ'nın göklerin, yerin gizlisini ve hatta kişilerin kalp ve niyetlerini hakkıyla bildiğine inananlar, (el-Fâtır 35/38) O'nun kullarına çevre dâhil her türlü hareketlerinde dürüst olmalarını emrettiğini (el-Bakara 2/195) bilenler, çevre-ahlâk konusunda da mutlak surette duyarlı olan kişilerdir.

SONUÇ

İman ile yakın ilişkisi olan ahlâk olgusu asla insanoğlunun ürettiği bir değer değildir. Bilâkis ahlâk insanı aşan, aşkın ve ilâhi kaynaklı bir olgudur. Onun ilâhî, fitrî ve dinî temelleri vardır. Zira imanın kaynağı her ne kadar kalp ise de tezahürleri söz konusu kişinin organlarıdır. Ahlâk olgusunun bu denli önemine rağmen insan toplumlarının fukaralıklarının en başında ahlâk ve erdem fukaralığının geldiğini, sırf çevre-ahlâk ilişkisi bağlamında insanların çevreye verdikleri zararlara bir göz atmak yeterli olabilir. Kirletilen çevre gerçeği gösteriyor ki, temiz bir çevrenin inşası için sırf maddî müeyyidelerin kâfi gelmeyeceği aşikârdır. Ahlâkın dâhil olmadığı hukuk ve kurallar bütünü çoğu zaman eksik neticelere sebebiyet verir. Bu nedenle çevre-ahlâk ilişkisi bağlamında çağın insanına evrenin eşsiz yaratılışına ibret nazarı ile bakmanın, çevre hakkı ve çevre hukukuna riayet etmenin informal kapsamında bir ibadet olduğu gerçeği öğretilmelidir. Aksi takdirde çevreye, çevre hakkına, çevre hukukuna ve doğal dengeye verilen zararların "Sorumluluk hukuku" bağlamından başka bir de uhrevî mesuliyetinin olacağı esasî kişilere öğretilmeli, bu konuda başta İslâm dini olmak üzere diğer ilâhî dinlerin kutsal ve aşkın öğretilerinden ve ahlâkî esaslarından yararlanılmalıdır. Hâsılı, insan cinsi kötülük işlemeye yatkın olduğu kadar iyiliğe ve güzel olanı işlemeye de yatkın yaratıldığından dolayı zayıflayan ahlâk dinamiğinin yeniden işlevsel kılınabilmesi için bireylerin genel ahlâk, hak, çevre hakkı ve çevre ahlâkı eğitimine önem verilmelidir. Zira kirlenen çevre gerçeği gösteriyor ki, sırf daha çok kazanmak, biriktirmek ve yığmak eğilimleri olan bencil, müsrif, hukuk tanımaz, varlık ve tabiat sevgisinden yoksun olan bu insan tipinin çevreye yönelik verdiği ve verebileceği zararların önüne geçmek için "Zayıflayan ahlâk dinamiğinin işlevsel kılınması" hem daha basit hem daha ucuz olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel (1982). *el-Müsned*, 6 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Akdoğan, Ali (2009). Sosyal Gelişmenin İki Dinamiği: Bilim ve Ahlâk. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/3:11-44.
- Ansary, Sabri Şakir (1958). *Hukuk Bilimine Başlangıç*, 7. Baskı, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara.
- Balaban, M. Rahmi (ts.). *İlim-Ahlâk-İman (Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre)*, 6. Baskı, DİB Yayınları, Gaye Matbaası, Ankara.
- Bayraklı, Bayraktar (1989). *İslâm'da Eğitim (Batı Sistemleriyle Mukayeseli)*, 3. Baskı, İFAV Yayınlar, İstanbul.
- Berki, Ali Himmet (1981). *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye)*, 3. Baskı, Hikmet Yayınları, İstanbul.
- Bilge, Necip (2019). *Hukuk Başlangıcı (Hukukun Temel Kavram ve Kurumları)*, 36. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1985). *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, 8 Cilt. Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl (1981). *Sahîhu'l-Buhârî*, 8 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Çağrıcı, Mustafa (1982). *Gazzâlî'ye Göre İslâm Ahlâkı (Nazari ve Ameli Olarak)*, Er-Tu Matbaası, İstanbul.
- Çağrıcı, Mustafa (1989). Ahlâk. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (c. II/ss. 1-9), TDV Yayınları, İstanbul.
- Çamdibi, Hasan Mahmud (1983). *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazâlî*, Han Neşriyat, İstanbul.
- Çetintaş, İbrahim (2014). İslâm Medeniyetinin Kırılan Dinamiği: Ahlâk. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23:85-114.
- Dinçkol, Abdullah (2005). *Hukuka Giriş (Hukukun Temel Kavramları)*, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- Dönmez, İbrahim Kâfi (2006). Müeyyide. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (c. XXXI/ss. 486-489), TDV Yayınları, İstanbul.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî (1981). *es-Sünen*, 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Ergün, Mehmet (2019). Mukayeseli Hukukta Saldırgan Hayvana Karşı Meşrû Müdafaa Hakkı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/65:1336-1349.
- Ergün, Mehmet (2020). Karşılaştırmalı Hukukta Çevreyi Kirletenlerin Hukukî Sorumluluğu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/71: 1038-1053.
- Ergün, Mehmet (2021). *İslâm Hukukunda Bina Mâliklerinin Fena Yapım ve Bakım Eksikliği Sorumluluğu (Kusursuz Sorumluluk Teorisi)*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara.
- Ergün, Mehmet (2021). Mukayeseli Hukuka Göre Suların Kirletilmesinden Dolayı Oluşan Hukukî Sorumluluk. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 15: 23-44.
- Göz, Kemal (2011). Çevre Ahlâkı ve İnsan. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* 12/1: 92-100.
- Gümüş Böke, Emine (2019). İslâm Hukukunda Çevre Bilinci Algısı Üzerine. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16: 229-251.
- Heyet (2010). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 5. Baskı, DİB Yayınları, Ankara.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (1981). *es-Sünen*, 2 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.

- ‘İzz b. ‘Abdisselâm (2006). *İslâmî Hükümlerin Esas ve Hikmetleri (Kavâ‘idu’l-ahkâm fi mesâlihi’l-enâm)*. bsy., Türkçesi: Süleyman Kaya - Soner Duman. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Karagöz, İsmail (2003). “Orucunuz Sizi Olumsuz Söz, Eylem ve Davranışlardan Alıkoyuyor mu?”. Erişim 28 Mayıs 2021. <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=12815>.
- Kiraz, Celil (2007). *Kur’ân’da Ahlâk İlkeleri (Tevrat, Zebur ve İncil’le Mukâyeseli Bir Çalışma)*, Emin Yayınları, Bursa.
- Koyuncu, İsmail vd.. (ed.) (2020). *Çevre ve Ahlâk*, Çevre Vakfı, İstanbul.
- Köse, Saffet (2013). *İslâm Hukukuna Giriş*, 3. Baskı, Hikmet Yayınları, İstanbul.
- Qur’ân-ı Kerîm Meâli (2006). Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, 11. Baskı, DİB Yayınları, Ankara.
- Mâlik b. Enes (1981). *el-Muvatta’*, 2 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmûz (1970). *Dürerü’l-ḥükkâm fi şerhi Ğureri’l-ahkâm*, 2 Cilt. Fazilet Neşriyat, İstanbul.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Ḥaccâc el-Ḳuşeyrî en-Nîsâbüri (1981). *el-Câmi‘u’s-şahîh*. 3 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Nesâî, Ebü ‘Abdirrahmân Ahmed b. Şu‘ayb b. ‘Alî en-Nesâî (1981). *es-Sünen*, 8 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Oğuzman, M. Kemal - Öz, M. Turgut (1995). *Borçlar Hukuku (Genel Hükümler)*, bsy., Filiz Kitabevi, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- Serahsî, Şemsü’l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (1982-1983). *el-Mebsûṭ*, 30 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şürünbülâlî, Ebü’l-İhlâs Hasan b. ‘Ammâr b. ‘Alî (1985). *Merâki’l-felâh bi-imdâdi’l-Fettâh şerhu Nûri’l-îzâh ve necâti’l-ervâh*, Dersa‘âdet, İstanbul.
- Tahtâvî, Ahmed Râfi‘ (1937). *Hâşiyetü’t-Tahtâvî ‘alâ Merâki’l-felâh şerhu Nûri’l-îzâh*, Matba‘a-i Muştafâ Muhammed, Mısır.
- Tirmizî, Ebü ‘İsâ Muhammed b. ‘İsâ b. Serve b. Mûsâ ed-Dahhâk es-Sülemî (1981). *el-Câmi‘u’s-Sahîh/Sünenü’t-Tirmizî*, 5 Cilt. Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Tüzel, Sadık (1967). *Hukuk Başlangıcı*, 3. Baskı, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir-Bornova.
- Uludağ, Süleyman (2003). *İslâm’da Emir ve Yasakların Hikmeti*, 7. Baskı, TDV Yayınları, Ankara.
- Yaman, Ahmet (2008). Fıkıh - Ahlâk İlişkisi İslâm Amelî Ahlâkının İlke ve Uygulamaları Çerçevesinde Bir Giriş. *Usul İslâm Araştırmaları* 9/9: 87-118.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdî (1997). *Alfabetik İslâm Hukuku ve Fıkıh Istilâhları Kâmûsu*, 5 Cilt. Hazırlayan: Sıtkı Gülle. Eser Neşriyat, İstanbul.

**YEREL YÖNETİMLERİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SIFIR ATIK AÇISINDAN
ANALİZİ: İĞDIR İL ÖZEL İDARESİ ÖRNEĞİ**

Selçuk GÜRÇAM

İğdır İl Özel İdaresi

salcukgrcm@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-0426-329X

Emrah KONURALP

İğdır Üniversitesi

emrah.konuralp@metu.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-3667-8107

ÖZET

İnsanlık, 19. yüzyıldan sonra önceki dönemlere nazaran doğa üzerinde daha fazla tahribata neden olmaya başlamıştır. Günümüzde ise bu tahribat, bazı alanlarda geri dönüşü mümkün olmayan boyutlara ulaşmıştır. İnsanın doğa üzerindeki hâkimiyetinin sınırı olmadığı gibi doğanın da bu tahribatı kaldıracak kendini yenileme kapasitesi ciddi ölçüde düşmüştür. Bu sebeple insanlık, geleceği yaşanabilir bir dünya kılmak için adım atma ve sorumluluk üstlenme mecburiyetindedir. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler'in iklim değişikliği ve sıfır atık konularına vermiş olduğu önem, yapılan çeşitli uluslararası konferanslarda dile getirilmiştir. Bu kapsamda bir politika uygulama ölçeği olan yerel düzeyin küreselden başlayan ve ulusala doğru inen kararların etkinlik kazanmasındaki rolü ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla, yerinden yönetim ve hizmette yerellik ilkeleri bu sürecin altyapısını teşkil etmede dikkate değer katkıların yerel ölçekte yaşama geçmesini sağlayabilmektedir. Bu çalışma, iklim değişikliği ve sıfır atık konularına yoğunlaşan çevreci politikaların yereldeki yansımalarına ışık tutmayı amaçlamıştır. Bunu yaparken de Türkiye'nin en kirli illerinin başında gelen İğdir ele alınmıştır. Bu kapsamda, köy ve belediyelerle birlikte yerel yönetimlerin önemli ayağını teşkil eden özel idarelere yüklenen sorumluluk ve görevler çerçevesinde İğdir İl Özel İdaresi'ne odaklanılmıştır. İğdir İl Özel İdaresi'ni yasa, yönetmelik ve uygulamalar açısından gerek iklim değişikliği gerekse sıfır atık konularında inceleyen bir çalışmanın olmamasından hareketle kurumun faaliyet raporları değerlendirilmiştir. Merkezi yönetimin aldığı kararların, ulusal düzeyde çıkan yasal mevzuatın yerelde uygulanmasına yönelik mekanizmaların olup olmadığı ve yereldeki işleyişin ne ölçüde takip edildiği analiz edilmiştir. Bu mekanizmaların eksikliğine dikkat çeken çalışma, personel ve kaynak yetersizliği gibi nedenlerle mevzuatın –İğdir özelinde- yerelde yeterince uygulanmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar kelimeler: İklim Değişikliği, Sıfır Atık, İl Özel İdaresi, Yerel Yönetimler, İğdir

ABSTRACT

After the nineteenth century, humanity started to cause more destruction to nature than in previous periods. Today, this destruction has reached an irreversible level in some areas. There is no limit to man's dominance over nature, and nature's capacity to renew itself to remove this destruction has dropped significantly. For this reason, humanity has to take steps and take responsibility to make the future a livable world. To this end, the importance given by the United Nations to the issues of climate change and zero waste has been expressed in various international conferences. In this context, the role of the local level, which is a policy implementation scale, in the effectiveness of decisions descending from the global and towards the national has come to the fore. Therefore, the principles of decentralization and subsidiarity can make remarkable contributions to life at the local scale in establishing the infrastructure of this process. This study aimed to shed light on the local reflections of environmental policies focusing on climate change and zero waste. While doing this, Iğdır, one of Turkey's most polluted provinces, has been discussed. In this context, the focus is on the Provincial Special Administration of Iğdır within the framework of the responsibilities and duties assigned to the provincial special administrations, which constitute the vital pillar of the local governments together with the villages and municipalities. The institution's annual reports were evaluated since no study examined the Iğdır Provincial Special Administration in terms of laws, regulations, and practices, both on climate change and zero waste. It was analyzed whether there are mechanisms for the local implementation of the decisions taken by the central government, the legal legislation enacted at the national level, and to what extent the local functioning is followed. The study, which draws attention to the lack of these mechanisms, concluded that the legislation –in particular Iğdır- is not adequately implemented locally due to reasons such as lack of personnel and resources.

Keywords: Climate Change, Zero Waste, Provincial Special Administration, Local Governments, Iğdır

GİRİŞ

Küresel iklim krizine yönelik insanlığın ortak algı ve bilincinin yükselmesine karşın, bu bilinçle ters orantılı bir biçimde popülist-milliyetçi söylemlerinin –Brexit sürecinde de somut olarak görüldüğü gibi- karmaşık bir örüntü içinde, ulus-üstü yapılanmalara, küresel sermayeye, göçmenlere, azınlıklara, özerklik taleplerine karşı ulus-devlet egemenliğini güçlendirme arayışlarına yol açtığı görülmektedir. Neoliberalizmin piyasayı gerçekliğin toplumsal ve siyasal boyutlarından soyutlayarak ve onların üstüne yerleştirerek kutsadığı bir çağda doğa ve toplum pahasına büyüme hırsı, iklim krizi ve artan eşitsizlik ve yoksulluk başta olmak üzere birçok piyasa başarısızlığını beraberinde getirmiştir. Paradoksal biçimde, bu başarısızlıklara karşı müdahale araçlarından yoksun bırakılan ulus-devlet, zihinsel düzlemde sorunların çözümü için sorumlu ve muktedir olarak görülmeye devam etmektedir. İşte bu paradoksal çaresizlik durumu, bir taraftan popülist-milliyetçi söylemleri beslemektedir (Derviş, 2021; Gürçam, 2022; Konuralp, 2021a; Konuralp ve Adaş, 2018; Konuralp ve Bicer, 2021).

Konunun uluslararası arena, ulus-devletler ve şirketler dışında önemli bir muhatabı da yerel yönetimlerdir. Çünkü birincisi, insan yaşamına nüfuz eden çevresel sorunlar, hem bugüne damga vuran hem de yarına ipotek koyan niteliktedir ve bu sorunların başında gelen küresel ısınmanın sonuçları, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'ne (*Intergovernmental Panel on Climate Change*, IPCC) göre, kendini bölgesel ve yerel ölçekte göstermektedir (Solomon ve diğerleri, 2007). İkincisi, kentler, sera gazı salınımlarında ciddi paya sahip olduğu için onların iklim krizine etkileri çok yüksektir. Her ne kadar, geleneksel olarak, iklim değişikliğine yönelik refleksler, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (*United Nations Framework Convention on Climate Change*, UNFCCC) çatısı altında sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik uluslararası ve ulusal girişimlerden kaynaklansa da bu tartışmayı yeniden çerçeveleme ve dikkati iklim değişikliğinin yerel nedenlerine ve etkilerine yönlendirme gereksinimi 1990'ların ortalarından itibaren ivme kazanmıştır (O'Riordan ve Jager, 1996). Uluslararası düzeyde de iklim uyum planlaması yoluyla küresel iklim değişikliğine hazırlanma ve uyum sağlama konusunda yerel yönetimlerin sorumluluğu giderek artmaktadır (Baker, Peterson, Brown ve McAlpine, 2012). Bununla birlikte, iklim değişikliğini uluslararası düzeyde ele almadaki başarı tartışmaya açıktır ve 2015 tarihli Paris İklim Anlaşması kapsamında sunulan "Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkılar" ile ulus-devlet düzeyine odaklanan yaklaşımlar, ısınmayı 2°C'nin altına düşürmenin çok gerisinde ve hatta 1,5°C hedefinin daha da gerisinde kalmaktadır (Dale ve diğerleri, 2020).

Uluslararası kararların ve sözleşmelerin ulusal politikalara dönüşmesi ve ulusal politikaların da yerel düzeyle eşgüdüm içinde uygulamaya geçirilmesi ile yerel nitelik taşıyan çevresel sorunlara farklı yaklaşımların geliştirilmesi gerekliliği, kentsel politika ve yerel yönetimlerin önemini artırmaktadır. Bu bağlamda, yerinden yönetimleştirme ve hizmette yerellik (subsidiyarite) ilkeleri, söz konusu sürece yön vermektedir. Özellikle, –Türkiye'nin de onayladığı- Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda "kamu sorumlulukları, genellikle ve tercihen vatandaşa en yakın olan makamlar tarafından kullanılacaktır" şeklinde ifade bulan yerellik prensibi, merkeziyetçilik yerine yerel birimlerin güçlendirilmesine vurgu yapmaktadır (Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, 2014). Böylece, –çevreyle ilgili hizmetler dâhil- halka sunulan kamusal hizmetlerin yerel topluluğa en yakın yerel yönetim kuruluşunca verilmesi esastır. Diğer bir ifadeyle, yerel yönetimler yasal sorumluluk alanlarındaki tüm sorunlara müdahale noktasında merkezi yönetime –yani devlete göre daha etkin ve yurttaşla daha yakın konumdadır (Zengin ve Esedov, 2011).

Bu çerçeveden hareketle, iklim değişikliği ve sıfır atık konularına yoğunlaşan çevreci politikaların yereldeki yansımalarına ışık tutmayı amaçlayan bu çalışma, Türkiye'nin en kirli illerinin başında gelen ve ormansız (yüzde 0) tek ili olan Iğdır'ı ele almaktadır. Bu kapsamda, köy ve belediyelerle birlikte yerel yönetimlerin önemli ayağını teşkil eden il özel idarelerine yüklenen sorumluluk ve görevler çerçevesinde Iğdır İl Özel İdaresi'ne odaklanılmaktadır. Iğdır İl Özel İdaresi'ni yasa, yönetmelik ve uygulamalar açısından gerek iklim değişikliği gerekse sıfır atık konularında inceleyen bir çalışmanın olmamasından hareketle, bu analiz kapsamında kurumun faaliyet raporları değerlendirilmiştir.

İL ÖZEL İDARELERİNİN ÇEVRESEL GÖREV VE SORUMLULUKLARI

Tarihsel gelişime baktığımızda, Mithat Paşa öncülüğünde hazırlanan Vilayet Nizamnamesi'nin (1864) il yönetim yapısını ortaya koyduğu ve böylece, Osmanlı Devleti'nin eyalet yönetiminden vilayet (il) sistemine geçtiği görülmektedir (Ecevit, 1993; Eryılmaz, 2020; Konuralp, 2021b). Yerel yönetimleri teşkil eden belediyeler, il özel idareleri ve köyler Fransa'da uygulanan vilayet sisteminden esinlenilerek Türkiye'de uygulanmaya başlamış ve süreç içinde değişimler meydana gelmiştir (Gözler, 2019).

Yerel yönetimler alanında özellikle 1984 yılında büyükşehir belediyelerin kurulmasına yönelik 3030 sayılı yasanın ve 1987 tarih ve 3360 sayılı İl Özel İdaresi Yasası'nın kabulüyle önemli bir değişim süreci başlamıştır. Yerel yönetime ilişkin mevzuat son biçimini, 2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası ve 2005 yılında kabul edilen 5302 sayılı İl Özel İdaresi Yasası ve 5393 sayılı Belediye Yasası ile almıştır (Çiçek, 2014).

Artan demokratikleşme, hizmette yerellik, yerinden yönetimleştirme talep ve eğilimleri, yerel topluluğun kendisiyle ilgili konularda ve hizmetlerin sunumunda karar mekanizmalarına daha etkin katılımını ve merkezîyetçi yapıların gevşetilerek yerel yönetimlerin özerkliğini güçlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Çünkü günümüz koşullarında halka çöp toplama, ulaşım, çevre temizliği ve kanalizasyon hizmetleri sunulurken, aynı zamanda ve bunların ötesinde, günlük yaşamın karmaşıklaşmasından dolayı ortaya çıkan yeni sorunlarla da baş etmek zorunda kalınmaktadır. Yerel yönetimler bu hizmetlerin dışında ülkenin kalkınmasında önemli etkiye sahip eğitim, sağlık ve altyapı gibi hizmetlerin düzenli işleminde de büyük rol oynamaktadır (Çiftçioğlu ve Aydın, 2019).

Türkiye'de 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde, halk ve çevre refahını artırmak üzere "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlığı altında "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir" denilerek merkezi devlete ve halka çevre hakkı çerçevesinde sorumluluklar yüklenmiştir (Çiftçioğlu ve Aydın, 2019; Toprak, 2017). Yasaların, devletin yanı sıra yerel yönetimlere de yüklediği sorumluluklar bulunmaktadır.

4 Mart 2005 tarihli ve 25745 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan 5302 sayılı İl Özel İdaresi Yasasına göre; il özel idaresi, il halkının mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir. Bu yasada il özel idarelerine çevre alanında verilen görevler şunlardır: (1) il sınırları içinde ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi; (2) belediye sınırları dışında imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine

ilişkin hizmetler; (3) bisiklet yollarının ve şeritlerinin, bisiklet ve elektrikli skuter park ve şarj istasyonlarının, yaya yollarının ve gürültü bariyerlerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı, bakımı ve onarımıyla ilgili işler (TBMM, 2005).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011–2023'e göre il özel idarelerine; konut ve kamu binalarında ısı yalıtımı sistemlerinin oluşturulması; Entegre Atık Yönetimi anlayışıyla Katı Atık Ana Planı kapsamında geri kazanım tesisleri ile organik atıklar, park, bahçe, pazaryeri atıkları, bitkisel ve hayvansal atıklar gibi atıklar için kompost ve biyometanizasyon tesislerinin kurulması; topraktaki karbon stok miktarını belirlemek ve artırmak için anız ve diğer ürün yakmalarının önlenmesi; iklim değişikliğine olumsuz etki oluşturmaması amacıyla, sulu tarım alanlarının amaç dışı kullanımını engellemeye yönelik çalışmalarının yapılması; su kaynakları yönetiminde iklim değişikliğine uyum alanındaki kapasitenin, kurumlar arası işbirliğinin ve eşgüdümün, araştırma çalışmalarının güçlendirilmesi; kuraklık il kriz merkezlerinin kapasitesinin güçlendirilmesi ve kriz yönetim planlarının hazırlanması; iklim değişikliğine uyumun mevcut eğitim faaliyetlerine dâhil edilmesi ve benzeri görev ve sorumluluklar yüklenmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012).

12 Temmuz 2019 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan Sıfır Atık Yönetmeliği'nde özel idarelere verilen görevler ise şunlardır: Atıkları ayrıştırmak suretiyle biriktirmeye, israfi önlemeye halkın teşvik edilmesi; atıkların birbirine karışmasını önlemeye yönelik altyapısal sistemlerin kurularak toplanması; geri dönüşüm imkânlarının azami ölçekte sağlanması; sıfır atık yönetim sistemlerinin tüm aşamalarının kent konseyi gündemine taşınması ve halkın bu konuda eğitilmesi. Ayrıca bu yönetmelik kapsamında il özel idarelerinde çevre görevlisi bulundurulması veya danışmanlık hizmeti alınması öngörülmüştür (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019).

BULGULAR

Bu çalışmada ele alınan yerel yönetim kuruluşu olan Iğdır İl Özel İdaresi'nin mevzuat çerçevesinde iklim değişikliği ile mücadele ve sıfır atık konularındaki yükümlülük, görev ve sorumluluklarını nasıl ve ne ölçüde yerine getirdiğini değerlendirmek üzere 2011'den 2021'e dek yayımladığı faaliyet raporları incelenmiştir. Iğdır İl Özel İdaresi'nin faaliyet raporlarında çevresel çalışmalara ilişkin öne çıkan bulgular şunlardır:

2011 yılı faaliyet raporunda çevre ile ilgili hedefler sıralanmıştır: (1) Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ile çevre ve kırsal mirasın korunması için çalışmalar yapılması; (2) erozyon tehlikesi altındaki arazilerde erozyonu önleyici, toprak ve su dengesini sağlayan tedbirlerin alınması; (3) çevre sorunlarının çözümü ile doğrudan ve dolaylı ilgisi olan kurum ve kuruluşlar arasında özellikle belediyeler ve köy muhtarlıkları ile işbölümü ve işbirliği sağlanmasına yönelik mekanizmalar geliştirilmesi; (4) çevre sorunlarının giderilmesinde sivil toplum kuruluşlarının katılımı sağlanarak toplumsal uzlaşma ve katılıma önem verilmesi; (5) nüfus artışı ve diğer sosyo-ekonomik değişimler göz önünde tutularak, mevcut su kaynaklarının korunması ve kontrol edilmesi, yeni su kaynaklarının araştırılması, su kullanımında halkın bilinçlendirilmesi için gerekli tüm çalışmaların yapılması; (6) doğal afetlerden korunma konusunda eğitim programları düzenlenmesi (Iğdır İl Özel İdaresi, 2011). Bu hedefler sonraki faaliyet raporlarında da aynen korunmuştur.

Ancak 67.618.517,13 TL'lik toplam bütçeden çevre hizmetlerine ayrı bir ödenek ayrılmaması dikkat çekicidir. Türkiye'nin Konya'dan sonra ikinci büyük rüzgâr erozyonu alanına sahip olan Aralık ilçesindeki rüzgâr erozyonu sahasında geçmiş yıllarda dikilen 455 bin fidanın bakımı yapılmıştır. 13.542 hektarlık rüzgâr erozyonu bölgesinin ödenek yetersizliği dolayısıyla 12.235 hektarlık alanında çalışma yapılamamıştır. Katı atık projesi kapsamında Iğdır'ın merkeze ve ilçelere bağlı büyük köylerindeki katı atıkların bertaraf edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda İl Çevre Hizmetleri Birliği'ne üye olunmuş, 75.323,00 TL'lik ödenek ayrılmış; ancak, harcama yapılmamıştır. İklim değişikliği ile mücadeleye yönelik belirtilen bir çalışma söz konusu değildir. Sıfır Atık Yönetmeliği kapsamında yapılan herhangi bir çalışma da bulunmamaktadır (Iğdır İl Özel İdaresi, 2011; Karaoğlu, 2018). Sonraki faaliyet raporlarında da iklim değişikliği ve sıfır atık konularında herhangi bir çalışmaya yer verilmemiştir.

2012 yılı için ayrılan toplam 81.035.674,22 TL'lik bütçeden çevre hizmetlerine 526.778,48 TL harcanmıştır. Aralık Rüzgâr Erozyonu Önleme (REÖ) Projesi kapsamında ödenek yetersizliği dolayısıyla 455 bin fidanın bakımı dışında yeni bir çalışma yapılmamıştır. Katı atık projesi kapsamında ayrılan toplam 165.323,00 TL'lik ödenekten 75.323,00 TL harcama yapılmıştır (Iğdır İl Özel İdaresi, 2012).

2013 yılı faaliyet raporuna göre, 105.263.882,63 TL'lik toplam bütçeden çevre hizmetlerine 902.076,22 TL ayrılmıştır. Aralık REÖ Projesi kapsamında varlığından söz edilen fidan sayısının bakım dışında ek çalışma yapılmamasına karşın 100 bin kadar artırılarak 550 bin olarak ifade edilmesi dikkat çekicidir. Bu yıl da ödenek yetersizliği nedeniyle fidanların bakımı dışında bir çalışma yapılmamıştır. Katı atık projesi kapsamında ayrılan toplam 211.814,50 TL'lik ödenekten 89.096,81 TL'lik harcama yapılmıştır (Iğdır İl Özel İdaresi, 2013).

2014 yılı için ayrılan toplam 101.230.596,44 TL bütçeden çevre hizmetlerine 279.088,56 TL harcanmıştır. Aralık REÖ Projesi kapsamında ödenek yetersizliği dolayısıyla 550 bin fidanın bakımı dışında erozyonu önlemeye dönük yeni bir çalışma yapılmamıştır. Katı atık projesi kapsamında ayrılan toplam 231.552,53 TL ödenekten 111.552,53 TL harcama yapılmıştır. Geçmiş yıllardan farklı olarak zirai atıkların bertaraf edilmesine yönelik 48 köyde zirai konteynır alım işi gerçekleştirilmiştir (Iğdır İl Özel İdaresi, 2014).

2015 yılı için ayrılan toplam 120.305.018,81 TL bütçeden çevre hizmetlerine 344.530,01 TL harcanmıştır. Aralık REÖ Projesi kapsamında ödenek yetersizliği dolayısıyla 550 bin fidanın bakımı dışında erozyonu önlemeye dönük yeni bir çalışma yapılmamıştır. Katı atık projesi kapsamında ayrılan toplam 240.000,00 TL ödenekten 209.577,79 TL harcama yapılmıştır. Sorumluluk bölgesinde bulunan 1.300 adet çöp konteynırından toplanan 1.222.400,00 kg atık çöp Iğdır Belediyesi'ne ait katı atık tesislerine boşaltılmıştır. 2014 yılından farklı olarak zirai atıkların bertaraf edilmesine yönelik 48 köye 2 köy daha eklenerek topla 50 köyde zirai konteynır alım işi gerçekleştirilmiştir (Iğdır İl Özel İdaresi, 2015).

2016 yılı için ayrılan toplam 117.027.499,44 TL'lik bütçeden çevre hizmetlerine toplam 294.513,94 TL harcanmıştır. Aralık REÖ Projesi kapsamında ödenek yetersizliği dolayısıyla 550 bin fidanın bakımı dışında bir çalışma yapılmamıştır. Katı atık projesi kapsamında ayrılan toplam 120.000,00 TL ödenekten 105.228,08 TL harcama yapılmıştır. Sorumluluk bölgesinde bulunan 1300 adet çöp konteynırından toplanan 1.027.400,778 kg atık çöp, Iğdır Belediyesi'ne ait katı atık tesislerine boşaltılmıştır (Iğdır İl Özel İdaresi, 2016).

2017 yılı için ayrılan toplam 137.400.999,81 TL bütçeden çevre hizmetlerine 931.769,43 TL harcanmıştır. Aralık REÖ Projesi kapsamında 550 bin fidanın bakımı dışında bir çalışma yapılmamıştır. Katı atık projesi kapsamında ayrılan toplam 218.117,49 TL ödeneğin tamamı kullanılmıştır. Sorumluluk bölgesinde bulunan 1300 adet çöp konteynırından toplanan 1.256.140,00 kg atık çöp, Iğdır Belediyesi'ne ait katı atık tesislerine boşaltılmıştır (Iğdır İl Özel İdaresi, 2017).

2018 yılı için ayrılan toplam 197.375.488,41 TL bütçeden çevre hizmetlerine 414.059,87 TL harcanmıştır. Aralık REÖ Projesi kapsamında 106.800 m damla sulama borusu alınmış, 96.540,00 TL harcanmış ve 550 bin fidanın bakımı yapılmıştır. Katı atık projesi kapsamında ayrılan toplam 320.675,08 TL'lik ödeneğin tamamı kullanılmıştır. Sorumluluk bölgesinde bulunan 1600 adet çöp konteynırından toplanan 1.133.960 kg atık çöp Iğdır Belediyesi'ne ait katı atık tesislerine boşaltılmıştır (Iğdır İl Özel İdaresi, 2018).

2019 yılı için ayrılan toplam 204.835.395,78 TL'lik bütçeden çevre hizmetlerine 315.541,28 TL harcanmıştır. Aralık REÖ Projesi kapsamında ödenek yetersizliği dolayısıyla 850 bin fidanın bakımı dışında yeni bir çalışma yapılmadığı belirtilmesine karşın fidan sayısının bir önceki yıla göre 300 bin artması dikkat çekicidir. Katı atık projesi kapsamında ayrılan toplam 350.000,00 TL'lik ödenekten 310.146,28 TL harcama yapılmıştır. Sorumluluk bölgesinde bulunan 1600 adet çöp konteynırından toplanan 1.260.000 kg atık çöp, Iğdır Belediyesi'ne ait katı atık tesislerine boşaltılmıştır (Iğdır İl Özel İdaresi, 2019).

2020 yılı için ayrılan toplam 206.735.107,79 TL'lik bütçeden çevre hizmetlerine 401.794,06 TL harcanmıştır. Aralık REÖ Projesi kapsamında ödenek yetersizliği dolayısıyla 850 bin fidanın bakımı dışında erozyonu önlemeye dair yeni bir çalışma yapılmamıştır. Katı atık projesi kapsamında ayrılan toplam 401.794,06 TL'lik ödeneğin tamamı harcanmıştır. Sorumluluk bölgesinde bulunan 1600 adet çöp konteynırından toplanan 3.237.420 kg atık çöp, Iğdır Belediyesi'ne ait katı atık tesislerine boşaltılmıştır. Sorumluluk bölgesindeki konteynır sayısı aynı kalmasına karşın atık miktarının 2.000.000 kg kadar artış göstermesi konusunda bir değerlendirme yapılmamıştır (Iğdır İl Özel İdaresi, 2020).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Iğdır İl Özel İdaresi'nin faaliyet raporları incelendiğinde ise, iklim değişikliğiyle mücadele ve sıfır atık sistemiyle ilgili olarak –yasal bağlayıcılığı bulunmasına karşın- kurumun yaptığı açık bir çalışmanın bulunmadığı görülmüştür. İklim değişikliğiyle mücadele ve sıfır atık çalışmaları kapsamında merkezi yönetimin aldığı kararların yereldeki uygulama biçim ve düzeylerini yeterince denetleyen ve gerekli yaptırımları devreye sokabilen bir mekanizmanın bulunmaması, bunda etkili olmaktadır. Örneğin, Sıfır Atık Yönetmeliği'ne göre, yerel yönetimlerin temel seviyede sıfır atık belgesi alması yükümlülüğü bulunurken, Iğdır İl Özel İdaresi bu yükümlülüğü yerine getirmemiştir. Ayrıca, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından il özel idarelerinde kurulması için norm kadrolara dâhil edilen iklim değişikliği müdürlüğü ve sıfır atık müdürlüğünün Iğdır İl Özel İdaresi (2021) Teşkilat Şeması içerisinde yer almaması, konuya gerekli duyarlılığın gösterilmediği anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma doğrultusunda, Iğdır İl Özel İdaresi'nin görev bölgesinde iklim değişikliği ile mücadele ve sıfır atık yönetim sistemi ile ilgili, atıkların azaltılması,

ayrıştırılması, geri dönüştürülmesi veya geri kazandırılması; gerekli atık toplama merkezlerinin kurulması; çok verimli tarım alanlarına sahip olan Iğdır’da kompost gübreye dönüştürülmeye uygun atıkların tarımsal üretimi desteklemek üzere kullanılması; anız yakımının önüne geçilmesi; halkta bu konularda farkındalık yaratacak bilgilendirme ve eğitim kampanyalarına başlanması; Orman Genel Müdürlüğü’ne (Orman Genel Müdürlüğü, 2021) göre, verimli orman alanı Ağrı ili ile birlikte 0 hektar, bozuk orman alanı ise sadece 161 hektar olan Türkiye’nin ormansız tek ili Iğdır’da ağaçlandırma ve ormanlaştırma çalışmalarına ağırlık verilmesi; ildeki hava kirliliğinin birincil nedeni ve sera gazı salınımının önemli kaynağı olan konut ve binaların ısınması için tüketilen fosil yakıt türlerini değiştirmeye ve miktarlarını azaltmaya yönelik altyapı ve araştırma çalışmalarının yaşama geçirilerek, yenilikçi altyapı sistemleriyle akıllı evlerin teşvik edilmesi ve iklim-akıllı kent olmaya yönelmesi (Akıllı Kentler, 2016); toplu taşıma, elektrikli araçlar ve bisikletin tercih edilmesini sağlamak üzere çevreci ulaşım sistemlerinin güçlendirilmesi; daha önce ulaşım sektörünün Iğdır’ın hava kirliliğine etkisinin araştırıldığı çalışmanın ışığında (Gürçam, Konuralp ve Ekici, 2021), merkezi yönetimle ilişki kurularak şehrin ulusal demiryolu ağına bağlanması için girişimlere öncülük edilmesi; bulutluluğun az olması nedeniyle güneşlenme süreleri Türkiye ortalamasının üzerinde olan Iğdır’da yenilenebilir enerji üretimine destek verilmesi (Yalçın, 2016); su kullanımının düzenlenmesi ve yer altı su kaynaklarının korunması gibi konuların öncelikli olarak gündeme alınması gereken konular olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, bu konuda harekete geçen diğer yerel yönetimler örnek alınarak ivedilikle, Iğdır’ın iklim değişikliği uyum stratejisi ve eylem planı yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akıllı Kentler. (2016). Küresel Isınmada Kentlere Düşen Büyük Görev. *Akıllı Kentler-Akıllı Şehirler*.
- Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi. (2014). *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı*. Avrupa Konseyi.
- Baker, I., Peterson, A., Brown, G. ve McAlpine, C. (2012). Local government response to the impacts of climate change: An evaluation of local climate adaptation plans. *Landscape and Urban Planning*, 107(2), 127–136. doi:10.1016/j.landurbplan.2012.05.009
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011–2023*. Ankara: Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü İklim Değişikliği Dairesi.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Sıfır Atık Yönetmeliği (2019). Türkiye. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190712-9.htm> adresinden erişildi.
- Çiçek, Y. (2014). Geçmişten Günümüze Türkiye’de Yerel Yönetimler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 53–64. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksusb/126028> adresinden erişildi.
- Çiftçioğlu, H. ve Aydın, A. H. (2019). Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Çevre Sorunlarının Çözümündeki Sorumlulukları, Roller ve Önemi. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 3(1), 117–128.
- Dale, A., Robinson, J., King, L., Burch, S., Newell, R., Shaw, A. ve Jost, F. (2020). Meeting the climate change challenge: local government climate action in British Columbia, Canada. *Climate Policy*, 20(7), 866–880. doi:10.1080/14693062.2019.1651244
- Derviş, K. (2021, Ekim). Popülist milliyetçiliğe karşı yeşil enternasyonalizm. *Oksijen*, s. 35. İstanbul.
- Ecevit, B. (1993). *Mithat Paşa ve Türk Ekonomisinin Tarihsel Süreci*. Ankara: DSP Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2020). *Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapılar, Fonsiyonlar, Politikalar* (13. bs.). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Gözler, K. (2019). *Türkiye’nin Yönetim Yapısı*. Bursa: Ekin.
- Gürçam, S. (2022). Analysing the Global Fight Against Climate Change and the Turkish Context. *Lectio Socialis*, 6(2), In-press.
- Gürçam, S., Konuralp, E. ve Ekici, S. (2021). Determining the effect of air transportation on air pollution in the most polluted city in Turkey. *Aircraft Engineering and Aerospace Technology*, 93(2), 354–362. doi:10.1108/AEAT-08-2020-0176
- İğdır İl Özel İdaresi. (2011). *2011 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır. <http://www.igdirozeliidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
- İğdır İl Özel İdaresi. (2012). *2012 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır. <http://www.igdirozeliidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
- İğdır İl Özel İdaresi. (2013). *2013 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır. <http://www.igdirozeliidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
- İğdır İl Özel İdaresi. (2014). *2014 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır. <http://www.igdirozeliidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
- İğdır İl Özel İdaresi. (2015). *2015 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır. <http://www.igdirozeliidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
- İğdır İl Özel İdaresi. (2016). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır. <http://www.igdirozeliidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
- İğdır İl Özel İdaresi. (2017). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır. <http://www.igdirozeliidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
- İğdır İl Özel İdaresi. (2018). *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır.

- <http://www.igdirozelidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
İğdır İl Özel İdaresi. (2019). *2019 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır.
<http://www.igdirozelidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
İğdır İl Özel İdaresi. (2020). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*. İğdır.
<http://www.igdirozelidare.gov.tr/faaliyetrpr> adresinden erişildi.
İğdır İl Özel İdaresi. (2021). Teşkilat Yapısı. 30 Ekim 2021 tarihinde
<http://www.igdirozelidare.gov.tr/teskilatyapisi> adresinden erişildi.
Karaoğlu, M. (2018). İğdır-Aralık'ta rüzgar erozyonu çalışmaları. *Journal of Agriculture*, 1(2), 25–38.
Konuralp, E. (2021a). In What Ways Does the Embedded Liberalism Literature Differ from the Liberal-Individualistic IPE? A. Haşimov ve M. Şabanov (Ed.), *Al Farabi Journal 9th International Conference on Social Sciences Full Text Book* içinde (ss. 124–131). Nakhchivan: Farabi Publishing House.
Konuralp, E. (2021b). On Mithat Paşa's Governorships in the Balkans. A. Haşimov ve M. Şabanov (Ed.), *Al Farabi Journal 9th International Conference on Social Sciences Full Text Book* içinde (ss. 116–131). Nakhchivan: Farabi Publishing House.
Konuralp, E. ve Adaş, S. (2018). Ya Brexit Sonrası? Birleşik Krallık'ın AB'den Kopuş Dönemeci ve Alternatifleri. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 518–540.
Konuralp, E. ve Bicer, S. (2021). Putting the Neoliberal Transformation of Turkish Healthcare System and Its Problems into a Historical Perspective. *Review of Radical Political Economics*, 53(654–674). doi:10.1177/04866134211005083
O'Riordan, T. ve Jager, J. (1996). Beyond climate change science and politics. T. O'Riordan ve J. Jager (Ed.), *Politics of climate change: A European perspective* içinde . London: Routledge.
Orman Genel Müdürlüğü. (2021). İllere Göre Orman Varlığı. *Orman Genel Müdürlüğü Web Sitesi*.
Solomon, S., Qin, D., Manning, M., Chen, Z., Marquis, M., Averyt, K. B., ... Miller, H. L. (2007). *Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
TBMM. İl Özel İdaresi Kanunu (2005).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf> adresinden erişildi.
Toprak, D. (2017). Türkiye'nin Çevre Politikasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Yerel Yönetim Bütçesinin İncelenmesi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(2).
<http://malieyaraştırmaları.org/index.php/MAD/article/view/74> adresinden erişildi.
Yalçın, L. (2016). *İğdır ve FV Güneş Elektrikliği*. Serhat Kalkınma Ajansı.
Zengin, E. ve Esedov, A. (2011). Çevre Sorunlarının Yerel Özellikleri ve Üsküdar Örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (59), 149–178.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/10110> adresinden erişildi.

PARİS ANLAŞMASI ÜZERİNE BİR ANALİZ: ÇÖZÜM MÜ YOKSA HAYAL KIRIKLIĞI MI?

Selçuk GÜRÇAM

İğdır İl Özel İdaresi

selcukgrcm@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-0426-329X

ÖZET

Bu çalışma şu sorunlara dikkat çekmektedir: İklim değişikliği konusunda geçmişten bu yana atılan küresel adımlar sonuç vermemiş, sera gazı salınımları ve küresel sıcaklıkların olağan dışı artışı devam etmiştir. İnsan kaynaklı iklim değişikliği fosil yakıtların kullanılması ve çevresel tahribe devam edildiği sürece devam edecektir. Buz tabakalarının incelenmesi sonucunda son 800 bin yıla oranla sıcaklıklar hiç olmadığı kadar artmıştır. İklim sisteminde yaşanan değişikliklerin devam etmesi halinde tarımsal üretimde problemler ortaya çıkacak ve dolayısıyla birçok insan gıda temininde zorlanacaktır. Yükselen deniz seviyeleri birçok ada ve kıyı ülkesini sular altında bırakacak, okyanus sıcaklıklarında yaşanacak değişimler mercan resiflerine zarar vererek ve deniz canlı yaşamını tehdit ederek balıkçılığı olumsuz etkileyecektir. Bu gibi sorunlar, yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda ortaya koyulmuştur. Bu süreçte Paris Anlaşması ile belirlenen hedeflerin yeterince hızlı uygulanmadığını, NASA'dan emekli bilim insanı James Hansen'in deyimi ile "gerçekten bir sahtekârlık, sahtelik söz konusudur ve onların 2 derecelik bir ısınma hedefimiz olacak ve ardından her beş yılda bir biraz daha iyisini yapmaya çalışacağız" demeleri saçmalaktan başka bir şey değildir. Sadece değersiz sözler. Eylem yok, sadece vaatler var. Fosil yakıtlar, piyasadaki en ucuz yakıt olarak görüldükleri sürece, yakılmaya devam edecek." Bu ifadeler, Paris Anlaşması'nın geçmişteki anlaşmalar gibi emisyonları ve doğal olarak küresel sıcaklıkları azaltmayacağına dikkat çekmektedir. Bu çalışma, bilimsel veriler ışığında fosil yakıtların kullanımına bir önlem alınmaz, keskin bir düşüş yaşanmaz ise küresel sıcaklıklar artacağını ve dünyanın bir felakete sürükleneceğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Paris Anlaşması, Kyoto Protokolü, İklim Değişikliği, Sera Gazı Salınımı, IPCC.

ABSTRACT

This study draws attention to the following problems: The global steps taken since the past have not yielded results, greenhouse gas emissions and the extraordinary increase in global temperatures have continued. Human-induced climate change will continue as long as the use of fossil fuels and environmental destruction continue. As a result of the examination of the ice sheets, temperatures have increased more than ever before compared to the last 800 thousand years. If the changes in the climate system continue, problems will arise in agricultural production and therefore many people will have difficulty in food supply. Rising sea levels will flood many islands and coastal countries, and changes in ocean temperatures will negatively affect fisheries by damaging coral reefs and threatening marine life. Such problems have been revealed as a result of scientific studies. In this process, the targets set by the Paris Agreement were not implemented quickly enough, and in the words of retired NASA scientist James Hansen, "there is really a fraud, a fake, and we will have a warming target of 2 degrees and then we will try to do a little better every five years. "It's just nonsense. Just worthless words. No action, only promises. Fossil fuels will continue to be burned as long as they appear to be the cheapest fuel on the market." These statements draw attention to the fact that the Paris Agreement will not reduce emissions and naturally global temperatures as in the past agreements. This study argues that in the light of scientific data, if no action is taken against the use of fossil fuels and if there is no sharp decrease, global temperatures will increase and the world will be dragged into a disaster.

Keywords: Paris Agreement, Kyoto Protocol, Climate Change, Greenhouse Gas Emission, IPCC.

GİRİŞ

Sanayi Devrimi ile birlikte makineleşme, kentleşme, orman alanlarının tahribi, tarımsal arazilerin amaç dışı kullanımı, artan nüfus ve üretimin yoğun enerji ihtiyacını karşılamak için fosil yakıtlara talebin hızla artması gibi faktörler sera gazlarının atmosferdeki yoğunluğunu geçmiş dönemlere oranla çok fazla artırmıştır. İnsan kaynaklı olarak ifade edilen doğaya müdahale, ilk etapta yerel ölçekte sınırlı olarak algılanmış ve bu müdahalenin etkileri göz ardı edilmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren insanoğlunun doğa üzerindeki hâkimiyeti ve yaşanan büyümenin bir sınırının olup olmayacağı sorgulanmaya başlanmıştır. 1979'da gerçekleşen I. Dünya İklim Konferansı, iklim değişikliği sorununa işaret eden ilk uluslararası platform olmuştur. Böylelikle, 1980'li yıllardan itibaren iklim değişikliğinin bilimsel ve politik gündemde daha çok yer edinmesi ve iklim değişikliğinin sınır aşan sorun olarak devletler tarafından algılanması, iklim değişikliği sorununa küresel ölçekte çözüm bulma gereksinimini doğurmuştur. Nitekim 1980'li yılların sonuna doğru iklim değişikliği ile mücadelenin bilimsel olarak desteklenmesine ilerde fayda sağlayacak Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) tarafından kurulmuştur (Gürçam, 2022, ss. 6–7).

IPCC tarafından 1988 yılında yayınlanan ilk rapor, iklim değişikliği konusunda yaşanan belirsiz ortamın bir nevi bilimsel kanıtlarla son bulmasına ve devletlerin insan kaynaklı iklim değişikliği hususunda fikir birliği içerisinde hareket etmesine katkı sağlamıştır. Bu rapor sonucunda IPCC, sera gazlarının 1990 yılı salınım oranları temel alınarak istikrar sağlanması gerektiği hususunda öneride bulunmuştur. Tüm bu gelişmeler 1992 yılında imzaya açılan ve en geniş kapsamlı iklim değişikliği müzakeresi olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne (United Nations Frame-work Convention on Climate Change, UNFCCC) giden yolu hazırlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dâhil 197 ülke tarafından imzalanarak iklim değişikliğini açıkça temel olarak alan bu sözleşme, atmosferde insan kaynaklı olarak artan sera gazı konsantrasyonlarını azaltmayı amaçlayan ve bu doğrultuda Taraflar Konferansı adında bir müzakere forumunun kurulmasını sağlayan bir sözleşmedir. UNFCCC, iklim değişikliği ile mücadelede daha somut adımların atılmasını sağlayan Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması'na giden yolda temel alınmıştır. 1997 yılında iklim değişikliği ile mücadelede yasal olarak taraf devletleri bağlayıcı Kyoto Protokolü, yapılan müzakereler sonucunda imzaya açılmıştır. Protokol ile her ne kadar sera gazı salınımlarının gelişmiş taraf ülkelerce 1990 yılı seviyelerine çekilmesi karara bağlansa da bu protokol ABD tarafından onaylanmamış ve Hindistan ve Çin gibi sera gazı salınımlarında büyük pay sahibi ülkeler protokol dışında kalmıştır. Kyoto Protokolü sonrası iklim değişikliği ile mücadelede sera gazlarının azaltılması, uyum ve finansman konusunda fikir birliği sağlanan Paris Anlaşması, 2015 yılında UNFCCC taraflarına imzaya açılmış ve 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. Paris Anlaşması ile Sanayi Devrimi öncesi döneme kıyasla küresel sıcaklık artışının 2°C seviyelerinde ve mümkünde 1,5°C seviyesinde tutulması hedefi belirlenmiştir. Paris Anlaşması, Kyoto Protokolü'nden farklı olarak sera gazı salınımlarının ne kadar azaltılması konusunda taraf ülkelere belirli bir oran belirtmemiş ve bu hususu devletlerin ulusal olarak belirledikleri katkı beyanlarına bağlamıştır. Taraf devletler tarafından Paris Anlaşması çerçevesinde beyan edilecek ulusal katkı beyanlarının her beş yılda bir iyileştirilmesi öngörülmektedir. Ancak diğer sözleşmelerde olduğu gibi iklim değişikliği ile mücadelede karşılaşılan en büyük sorun, taraf devletlerin belirledikleri hedeflere ulaşmalarını sağlayacak bir yaptırım mekanizmasının olmayışdır (Gürçam, 2022, ss. 7–9).

Diğer taraftan Neoliberalizmin büyük bir çelişkisi, iklim değişikliği bağlamında daha görünür hale gelmektedir. Anti-sosyal devlet politikaları, küresel elitin, ulus-devletin piyasa başarısızlıklarına daha etkili ve müdahaleci bir rol üstlendiği savaş sonrası dönemin refah devleti liberalizminin yerini alan doktrini olan neoliberalizm tarafından ulusal egemenliği aşındırma yöntemi olarak işlev görmektedir. Bu politikalar, kamu hizmetlerini piyasa aktörlerine ve hayırsever faaliyetlere bırakmaktadır. Ancak iklim değişikliği gibi küresel çapta yıkıcı bir piyasa başarısızlığı ile mücadelede devletlerin öncü rol üstlenmesinden başka bir alternatif bulunmamaktadır (Gürçam, 2022; Gürçam vd., 2021; Konuralp, 2020; Konuralp & Bicer, 2021). Bununla birlikte neoliberalizmin, sorunları ortaya çıkarma ve bunlarla mücadele etme gibi görünme işlevi de göstermektedir. Daha açık ifadeyle, sürekli bir ekonomik büyüme, özel mülkiyet, serbest piyasa ve kar gibi çevresel krizler yaratan bir anlayışla yaklaşanların, çevresel krizlerin çözümünde yine kar getirecek yeni yollar bularak egemenliklerine devam ettikleri bir sistemdir (Corporate Watch, 2016, ss. 7–8). Bu teorik yaklaşım, küresel iklim krizinin ele alındığı bu çalışmada da benimsenmiş, Paris Anlaşması'nın neden başarı sağlayamadığı, iklim değişikliği ile mücadele neden istenilen düzeyde seyretmediğinin cevapları aranmıştır.

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

İklim değişikliğiyle ilgili literatürde çeşitli tanımlamalara yer verilse de uzun dönemler boyunca iklim sisteminde meydana gelen değişimler genel kabul gören tanımlamadır (Gürçam, 2021, s. 115). Sanayi Devrimi ile beraber insan kaynaklı fosil yakıt kullanımı, ormanların tahribi ve hayvancılık gibi nedenlerle insanların atmosfere geçmiş dönemlerde olmadığı kadar sera gazı salınımı ile küresel sıcaklıklar üzerindeki etkisi giderek artmıştır. Küresel sıcaklıklar artışıdaki temel itici güç insan kaynaklı sera gazlarıdır. Sera gazları tarımsal faaliyetlerde kullanılan sera misali (Şekil 1.) güneş ısınımlarını dünya ve atmosfer arasında hapsederek uzaya çıkmasını engellemektedir. Böylelikle küresel ısınma ve doğal olarak iklim değişikliği ortaya çıkmaktadır. Doğal olarak da oluşan sera gazları (karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), azot oksit (NO_x) gibi) daha çok insan faaliyetleri sonucunda oluşmaktadır. Sera gazları içerisinde sıcaklığı tutması ve uzun ömürlü olmasından dolayı CO₂'nin küresel ısınmada payı büyüktür. Sanayi öncesi dönemlere göre kıyaslandığında CO₂ konsantrasyonları, 2020 yılı itibarıyla %48 oranında artış göstermiştir. Sera gazlarının yapmış olduğu etki dolayısıyla sanayi öncesi döneme göre küresel sıcaklıklar 2019 yılında 1,1°C'nin üzerine çıkmış ve 2011 ile 2020 yılları arası kaydedilen en sıcak dönemler olarak kayıtlara geçmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021; Ripple vd., 2021, s. 896).

Şekil 1. Sera Etkisi

Kaynak: Çelik vd., (2008, s. 5)

İklim değişikliği, geniş bir kapsama sahip olması dolayısıyla ekonomi, tarım, sanayi, sosyal hayat, insan hakları vb. alanlara etki ederek insan ve canlı ekosisteminin hemen hemen her alanına yayılmaktadır. Bundan dolayı iklim değişikliği ile mücadele hayati önem taşımaktadır.

PARİS ANLAŞMASI

İklim değişikliği bilimsel temellere dayalı olarak neredeyse tüm dünya tarafından kabul edilen bir çevresel sorun olarak karşımızda durmaktadır. 1992 yılında BM organizasyonu çerçevesinde küresel toplum, iklim değişikliğiyle mücadelede yol haritasını belirleyecek BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni kabul ederek, iklim değişikliği ile küresel mücadele dönemi başlatmışlardır. Bu doğrultuda daha kesin ve etkili kararlar alınarak uygulamaya konulması açısından 1997 yılında Kyoto Protokolü imzalanarak, 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Protokol çerçeve sözleşmeden farklı olarak gelişmiş ülkelere emisyon azaltım yükümlülüğü getirmiştir. Ancak protokolün 2005 yılına kadar beklemesi ve emisyon oranında en büyük para sahip ülkelerden ABD'nin protokolü imzalamaması ve Çin gibi gelişmekte olan ülkelerin ise emisyon azaltım yükümlülüğü altına alınmaması protokol çerçevesinde belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesine engel olmuştur (Gürçam, 2022, ss. 6–7).

2020 yılında Kyoto Protokolü sona ereceğinden, 12 Aralık 2015 yılında Fransa'nın Başkenti Paris'te kabul edilen ve 4 Kasım 2016 yılında yürürlüğe giren Paris Anlaşması, küresel toplumun üzerinde uzlaşarak iklim değişikliğiyle mücadele de yola çıktığı bir müzakere metnidir (Finnish Ministry of Environment, 2021). Anlaşma sera gazlarının ve küresel sıcaklıkların sanayi öncesi döneme göre hızla arttığı bir dönemde, hızla kararlar alınıp uygulanmasına dikkat çekmektedir. Bununla beraber anlaşma, temiz enerjiye geçiş konusunda sivil topluma, politikacılara, taraf ülkelere vb. kurum kuruluşlara açık mesaj iletmektedir. Bu sebeple anlaşma: (a) Küresel sıcaklıkları sanayi öncesi döneme göre 2°C'nin altında ve mümkünse 1,5°C olarak sınırlamayı, (b) taraf ülkeler tarafından sunulan Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkı Niyetler'inin (INDC) belirlenen hedefleri gerçekleştirmede etkili olmasını, (c) şeffaf ve küresel olarak iklimsel eylemleri hesaplamak için sistem oluşturulmasını, (ç) daha

temiz bir gelecek için gerekli finansal desteğin sağlanmasını, (d) uzun vadede iklim değişikliği eylem planlarına emisyonlarında dâhil edilmesi gibi hedefler koymuştur (Akın, 2016, s. 23; Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2021, s. 2).

BULGULAR

UNEP tarafından yayınlanan Emisyon Açığı Raporu Paris Anlaşması çerçevesinde iklim değişikliğiyle mücadelede ülkeler tarafından verilen %7,5 oranındaki katkı beyanlarının 1,5°C'lik hedeften uzaklaşılmasına neden olacağını, bu sebeple ulusal katkıların 2030 yılına kadar hedefleri sağlamak adına %55 oranında bir emisyon azaltımı sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Eğer katkı beyanları bu doğrultuda devam ederse, sıcaklık artışında sanayi öncesi döneme göre 2,7°C'lik bir artış gerçekleşeceği belirtilmektedir (UNEP, 2021).

Columbia Üniversitesi *Küresel Enerji Politikası Merkezi'nde kıdemli bir araştırma uzmanı* olan David Sandalow ABC News'e vermiş olduğu açıklamada, büyük sera gazı yayıcısı ülkelere hiçbirinin iklim değişikliği konusunda yeterli çalışmayı yapmadığını ifade etmiştir. Tablo 1'de küresel emisyon salınımlarında en büyük paya sahip 10 ülke verilmiştir. Ancak Paris Anlaşması kapsamında bu ülkelerin vermiş olduğu katkı beyanları anlaşmayla hedeflenen 1,5°C'lik hedeften uzak kalmaktadır (Akpan, 2019; Jacobo, 2021). Örnek olarak, Dünya Kaynakları Enstitüsü başkanı Jim Harmon, 2020 yılında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından yapılan CO₂ emisyonlarının 2030'dan önce zirveye ulaşması ve 2060'tan önce net sıfır karbon emisyonuna ulaşılabileceğini ifadesini "cesur eylem" olarak nitelendirmiştir. Bu doğrultuda, We Mean Business Coalition'ın CEO'su Maria Mendiluce 2020 yılında var olan kömür madenlerinin %75'inin Çin'de bulunduğunu, Global Energy Monitor (2021) tarafından yayınlanan rapor ise Çin'in dünyadaki toplam inşa edilen kömür santrallerinden üç kat fazlasını inşa ettiğini ve planlanan kömürle çalışan 43 elektrik santralinin daha olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple de Çin tarafından 2060 yılına kadar koyulan net sıfır emisyon hedefinin yapılan eylemleriyle uyummadığı belirtilmektedir (Jacobo, 2021).

Tablo 1. En fazla emisyon salınımı yapan 10 ülke (2017).

Ülke	Emisyon Miktarı (metrik ton)
Çin	10.8 milyon mt
Amerika Birleşik Devletleri	5.1 milyon mt
Avrupa Birliği	3.5 milyon mt
Hindistan	2.5 milyon mt
Rusya	1.8 milyon mt
Japonya	1.3 milyon mt
Güney Kore	0.67 milyon mt
İran	0.67 milyon mt
Suudi Arabistan	0.64 milyon mt
Kanada	0.61 milyon mt.

Kaynak: Akpan (2019)

Yukarıda sunulan veriler doğrultusunda emisyon artışının devam etmesi durumunda, iklim değişikliğinin küresel bir krize dönüştüğü bu dönemde, iklim değişikliğinin neden olduğu sorunları: (a) Kutup bölgelerindeki buzullar erimekte ve dolayısıyla deniz seviyeleri yükselmesi, (b) bazı bölgelerde aşırı yağışlar yaşanırken, bazı bölgelerde ise aşırı kuraklıklar

görülmesi, (c) deniz seviyesinde yaşanan yükselme kıyı bölgelerinde erozyona neden olması, (ç) yaşanan sel baskınları dolayısıyla temiz su kaynaklarının kalitesinde düşüşler olabileceği gibi, kurak bölgelerde ise su temininde güçlükler yaşanabilmesi, (d) sıcak hava dalgaları ile orman yangınları ve kuraklıklar Güney ve Orta Avrupa’da sıklıkla görülmesi, (e) kuraklık Akdeniz Bölgesi’ni yangınlara karşı savunmasız konuma getirmesi şeklinde kısaca sıralayabiliriz. Bu etkiler eğer önlem alınmazsa kriz, gelecek yıllarda daha ağır koşullarda devam edecektir (Avrupa Komisyonu, 2021).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İklim değişikliği, sosyal, çevresel ve bilimsel bir olgudur. Bu sebeple, insan varlığının dünya sistemi üzerindeki baskısı devam ettiği sürece, çevresel sorunlarda daha geniş alanlara yayılarak devam edecektir. Küresel iklim sorunun temelinde yatan noktanın insan kaynaklı sera gazları olduğu konusunda ve krizin çözümünde de fosil yakıtların kullanılmaması konusunda tüm dünya hemfikir olarak sorunu müzakere etmektedir. Ancak gelinen ve bilinen noktada hala üzerinde anlaşılabilir bir çözüm yolu yoktur. Yaklaşık 30 yıllık iklim değişikliği ile mücadele müzakereleri sonucunda gelinen nokta, büyük bir hayal kırıklığıdır. Paris Anlaşması iklim krizinde büyük bir umut ışığı aşılmasına rağmen, gerek taraf devletlerin katkı beyanları gerekse taahhüt edilen finansal yardımlar konusunda beklenenler gerçekleşmemiştir. Bu sebeple, 2030 yılı ve sonrasında hedeflenen sıcaklık oranlarının tutturulması olası görülmemektedir. Çünkü anlaşma, imzalandığı maddeler üzerinde kesin ve bağlayıcı bir sistem oluşturmamıştır. Yani devletlerin anlaşma taahhütlerini yerine getirmediği zaman bir cezalandırma mekanizmasının olmadığı, aynı zamanda fosil yakıtların kullanılmamasına dair bir maddenin olmadığı bir anlaşma metninin başarı sağlamadığı gelinen noktada açıkça ortadır. Bir yandan kömürle enerji üretimine, petrol ve doğalgaz çıkarımı ve kullanımına devam edip, diğer yandan da yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapıyor diye vurgu yapılması tamamen iklim krizini geçiştirmeden başka bir şey değildir. Son olarak, fosil yakıt temelli ekonomik büyüme devam ettiği sürece sera gazı salınımı da devam edecektir. Bu sebeple büyük umutlar ile lanse edilen Paris Anlaşması ise geçmişteki anlaşmalar gibi amacını gerçekleştiremeyecektir. Neoliberal sistemin ekonomik dayatması ve devletlerin bu formda iklim değişikliğiyle mücadeleye yaklaşması iklim krizi çözümsüzlüğünün temel nedenidir. Sera gazı emisyonlarına yönelik karbon dengeleme, karbon piyasası gibi geçici ve doğanın metalaştırılmasına yönelik uygulamalar iklim değişikliğiyle mücadelenin neoliberal sistemin tahakkümünde olduğunun göstergesidir. Doğaya alınıp satılabilen bir konum yüklenmesi, yani doğanın sermaye gibi görülmesi iklim krizini daha da derinleştirmektedir. Paris Anlaşması ve dolayısıyla iklim kriziyle mücadelede başarılı olunması açısından izlenebilecek yollar şunlardır: (1) Enerji üretiminde acilen fosil yakıtların kullanımının kaldırılması ilk etapta bir anda kalkması olası görülmesi de büyük oranda azaltım sağlanması için karbon vergisi mekanizmasının kurulması, (2) yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş yapılması, (3) mevcut karbon yutaklarının korunması ve çoğaltılması, (4) bunlarla beraber fosil yakıtların kullanımına yönelik üretim ve arama faaliyetlerinin sonlandırılması, (5) iklim krizinden etkilenecek ve uyuşmamada zorlanacak ülkelere gerekli finansal desteğin sağlanması, (6) ulaşım sistemlerinin tamamının dâhil edildiği emisyonuz bir ulaşım sisteminin geliştirilmesi için elektrikli veya sürdürülebilir yakıtların kullanıldığı bir ulaşım ağının yaygınlaştırılması, (7) eski usul sulama sistemlerinden vazgeçilerek modern sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, (8) iklim krizine yönelik halkın bilinçlenmesine yönelik daha fazla çalışma gösterilmesi gibi kararlı ve etkili maddeler ışığında iklim kriziyle mücadele daha uygulanabilir olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akın, M. S. (2016). İklim Değişikliğinin Kyoto Protokolü, Paris Antlaşması Bağlamında Görünümü Ve Pazarlama Bölgesindeki Sonuçlar. *Türk Pazarlama Dergisi*, 1(1), 12–29. <https://www.tujom.org/index.php/1/article/view/2/2>
- Akpan, N. (2019). *Only 2 countries are meeting their climate pledges. Here's how the 10 worst could improve*. PBS NewsHour. <https://www.pbs.org/newshour/science/only-2-countries-are-meeting-their-climate-pledges-heres-how-the-10-worst-could-improve>
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2021). *Geleceğe Dair: Paris İklim Anlaşması*. https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/brochure_4_v2.pdf
- Avrupa Komisyonu. (2021). *Causes of climate change*. https://ec.europa.eu/clima/climate-change/causes-climate-change_en
- Çelik, S., Bacanlı, H., & Görgeç, H. (2008). *Küresel İklim Değişikliği ve İnsan Sağlığına Etkileri*.
- Corporate Watch. (2016). *A-Z of Green Capitalism*. <https://corporatewatch.org/product/a-z-of-green-capitalism/>
- Finnish Ministry of Environment. (2021). *Paris Climate Change Agreement - Ministry of the Environment*. Ministry of the Environment. <https://ym.fi/en/paris-climate-change-agreement>
- Global Energy Monitor. (2021). *China's power & steel firms continue to invest in coal even as emissions surge cools down*. <https://energyandcleanair.org/wp/wp-content/uploads/2021/08/China-Q2-briefing-coal-steel-CO2.pdf>
- Gürçam, S. (2021). *İklim Değişikliği İle Mücadele Çerçevesinde Türkiye'nin Sivil Havacılık Emisyonlarının: Uluslararası Sözleşmeler ve Uygulamalar Açısından Analizi*. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi.
- Gürçam, S. (2022). Analysing the Global Fight Against Climate Change and the Turkish Context. *Lectio Socialis*, 6(2), In-press.
- Gürçam, S., Konuralp, E., & Ekici, S. (2021). Determining the effect of air transportation on air pollution in the most polluted city in Turkey. *Aircraft Engineering and Aerospace Technology*, 93(2), 354–362. <https://doi.org/10.1108/AEAT-08-2020-0176>
- Jacobo, J. (2021). *COP26 report card: How the world's largest emitters are faring on climate goals*. abc News. <https://abcnews.go.com/International/cop26-report-card-worlds-largest-emitters-faring-climate/story?id=80773922>
- Konuralp, E. (2020). Between neoliberal appetite and environmentalist reservations: the political economy of sustainable aviation. *International Journal of Sustainable Aviation*, 6(2), 134. <https://doi.org/10.1504/IJSA.2020.110603>
- Konuralp, E., & Bicer, S. (2021). Putting the Neoliberal Transformation of Turkish Healthcare System and Its Problems into a Historical Perspective. *Review of Radical Political Economics*, 53(654–674). <https://doi.org/10.1177/04866134211005083>
- Ripple, W. J., Wolf, C., Newsome, T. M., Gregg, J. W., Lenton, T. M., Palomo, I., Eikelboom, J. A. J., Law, B. E., Huq, S., Duffy, P. B., & Rockström, J. (2021). World Scientists' Warning of a Climate Emergency 2021. *BioScience*, 71(9), 894–898. <https://doi.org/10.1093/biosci/biab079>
- UNEP. (2021). *Emissions Gap Report 2021*. Birleşmiş Milletler. <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2021>

İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE KADİM ZAMANLAR ALGISI, İSRÂİLİYAT VE ARKEOLOJİ

Ertuğrul CESUR

Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

e.cesur@alparslan.edu.tr

ÖZET

İslam tarihi Hz. Peygamber'in 610 yılında ilk vahye muhatap olmasıyla başlar. Ancak Kur'an Tevhidi düşünceyi Hz. İbrahim'e, hatta Hz. Âdem'e kadar götürür. Bu peygamberlerin tamamı kadim zamanlarda (antik çağlarda) yaşamıştır. Bu da tevhidin İslam öncesi insanlık tarihinde de verilerle belgelendirmeyi gerektirdiğini göstermektedir. Ne var ki, Müslümanlar olarak İslam öncesi geçmişe (kadim) ilgimiz oldukça zayıf görünmektedir. Müslüman literatürde Hz. İsa'ya göre belirlenmiş Milattan Önce (MÖ) gibi bir "Nübüvvetten Önce (NÖ)" ya da "Hicretten Önce (HÖ)" mefhumu oluşmamıştır. Bu durum bizi İslam öncesine ilişkin anlayış geliştirmede kaçınılmaz olarak İsrâiliyat'a götürmektedir. Oysa İsrâiliyat Müslümanlar açısından rezervli bir alan olup ciddi bir denetimi gerektirmektedir. Tüm bunlar ilahiyat akademisi için kadim zamanlarla ilgili bir alan olan arkeolojiyle etkileşime geçmelerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Mecelle'de "kadim" dendiğinde maksada ilişkin şu tarif verilir: "Kadim odur ki, evvelini bilir kimse olmaya" (166. Mad.). Bu tarife göre bir şeyin "kadim" oluşu geçmişinin insanlar tarafından artık bilinmeyen zamanlara kadar gitmesine göredir. Bir diğer maddede ise "Kadim kıdemi üzere kalır" (6. Mad.) hükmüne varılır. Yani kadim olan şey olduğu gibi hal üzere devam eder. Bu yargı, mevcut durumun bekası açısından da kadim bilginin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Ne var ki, Müslümanların kadim tarih konusundaki zafiyetleri günümüz açısından son derece aktüel sorunlarda bile kendisini açıkça göstermektedir. Örneğin I. Dünya Savaşı sonrası işgale uğrayan Ortadoğu'da bölgeye "Filistin" adı verilmesi tümüyle politik nedenlerle Tevrat teolojisine dayalı bir referans olup bölge halkını, MÖ 1200'lerde istilacı olarak gelen deniz kavimleriyle özdeşleştirmeye maksatlardır. Bunun gibi kadim tarihi bugünü belirleyecek şekilde çok sayıda örnek verilebilir. Buna göre Müslüman kültür ve bilincinde İsrâiliyat yerine bilimsel verilere dayalı bir kadim tarih bilinci oluşturmak dini düşünce açısından olduğu kadar bölge halklarının geleceği açısından da önem arz etmektedir. Son yıllarda özellikle başta Göbeklitepe olmak üzere arkeolojiye gösterilen ilgi İslam düşüncesi açısından büyük bir eksiklik olan Hz. Peygamber öncesi zamanlara dönük bir tarih bilinci oluşturma konusunda bir fırsat olabilir.

Anahtar Kelimeler: İslam Düşüncesi, Kadim Tarih, İsrâiliyat, Arkeoloji, Antik Çağ.

ABSTRACT

Islamic history begins with Hz. Muhammed's first revelation in 610. However, the thought of the Tawhid of the Quran brings the matter up to Abraham, even Adam. All of these prophets lived in ancient times (ancient times). This shows that tawhid requires documentation with data in the pre-Islamic history of humanity. However, as Muslims, our interest in the (ancient) pre-Islamic past seems rather weak. In Muslim literature, there is no concept of "Before Prophecy" or "Before the Migration", such as Before Christ (BC) determined according to Jesus. This situation inevitably leads us to Jewish literature in developing a pre-Islamic understanding. However, Jewish literature is a reserved area for Muslims and requires serious control. All this shows how important it is for the theological academy to engage with archeology.

In the Mecelle (the civil code of the Ottoman Empire), "ancient" is mentioned in the following definition: "Ancient is , known its past" (166). According to this definition, the "ancient" of something is based on the fact that its past goes back to times that are no longer known to humans. In another article, it is stipulated that "Ancient remains at his seniority" (6th Art.). These descriptions clearly reveal the importance of ancient knowledge for the continuation of the current situation. However, the weakness of Muslims in ancient history manifests itself clearly even in extremely current problems for today. For example after World War I, giving the name "Palestine" to Jerusalem and its vicinity, which is a part of the Damascus region in the occupied Middle East , is purely for political reasons. This is a reference to the Torah and is intended to identify the people of the region with the sea tribes that came as invaders in 1200 BC. Such as this, a large number of examples can be given, that the ancient history in a way determines today. Accordingly, it is important for the future of the peoples of the region to create an awareness of ancient history in Muslim culture and consciousness, based on scientific data rather than Jewish literature. In recent years, the interest shown in archeology, especially in the Göbeklitepe excavation, has led to Hz. It can be an opportunity to create a historical awareness of the pre-Prophet era.

Keywords: Islamic Thought, Ancient History, Israel, Archeology, Antiquity,

GİRİŞ

Bilimsel ya da sanatsal herhangi bir konu ele alınırken genellikle yöntem olarak kavramsal çözümlemeyle başlanır ve tarihsel süreç takip edilir. Bunda da özellikle antik Yunan ya da Latin dili ve tarihi temel başvuru mercii olarak görülür. Haliyle bu durum Batı dışı toplumlarda, özellikle Müslüman dünyada muhafazakârlar tarafından belli bir tepkiye neden olur. Avrupa merkezli (oryantalist) bir tavır olarak her konunun bu şekilde Batılı gözüyle ele alındığı düşüncesi yaygın bir kanaattir. Ancak bu tepki, düşünce anlamında bir derinleşme ve tarih şuuru inşasına gitmez. Bilindiği üzere İslam tarihi Hz. Peygamber'in 610 yılında ilk vahye muhatap olmasıyla başlar. Bununla birlikte Kur'an'da sözü edilen ve İslam'ın kendisini de nispet ettiği onlarca peygamberin tamamı İslam öncesi zamanlarda (Antik Çağ) yaşamıştır. Ne var ki, Müslümanlar olarak İslam öncesi geçmişe (kadim) ilgimiz oldukça zayıf görünmektedir. Müslüman literatürde Hz. İsa'ya göre belirlenmiş Milattan Önce (MÖ) gibi bir "Nübüvvetten Önce (NÖ)" ya da "Hicretten Önce (HÖ)" mefhumu oluşmamıştır.

Mecelle'de "kadim" dendiğinde maksada ilişkin şu tarif verilir: "Kadim odur ki, evvelini bilir kimse olmaya" (166. Mad.). Bu tarife göre bir şeyin "kadim" oluşu geçmişinin insanlar tarafından artık bilinmeyen zamanlara kadar gitmesine göredir. Bir diğer maddede ise "Kadim kıdemi üzere kalır" (6. Mad.) hükmüne varılır. Yani kadim olan şey olduğu hal üzere devam eder. Fıkıh kaidesi olarak belirlenen bu esaslar elbette belli bir tarih kabulünü de beraberinde getirmektedir. Bu kabul özellikle İslam öncesi zamanlar söz konusu olduğunda bizi zorunlu olarak İsrâiliyat'a mahkûm etmektedir. Oysa İsrâiliyat Müslümanlar açısından rezervli bir alan olup ciddi bir denetimi gerektirmektedir. Ne var ki bu konuda herhangi bir denetim ve hassasiyetin oluştuğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle İsrailiyat konusu klasik literatür açısından da hala bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta Müslümanların kadim tarih konusundaki zafiyetleri genel dini düşünce kadar günümüz aktüel sorunlarında bile kendisini açıkça göstermektedir. Bunun en tipik örneği I. Dünya Savaşı sonrası işgale uğrayan Ortadoğu'da bölgeye "Filistin" adı verilmesidir. Bu adlandırma tümüyle politik nedenlerle Tevrat teolojisine dayalı bir referans olup bölge halkını, MÖ 1200'lerdeki istilacı kavimlerle özdeşleştirme maksatlıdır.

MÖ 13. yy.da tüm Ön Asya Ortadoğu bölgesi, Mısır kaynaklarında adına “Deniz Kavimleri” denen kitlelerin istilasına maruz kalır. Hint – Avrupa kökenli olan ve deniz yoluyla gelen bu saldırganların geldikleri yer ile ilgili hala muhtelif görüşler vardır. Ancak bazı yer isimlerinden bunların başta bugünkü İtalya ve çevresi olmak üzere Akdeniz’in Avrupa kıyılarından Ege’ye uzanan bir alandaki kadim *barbar kavimleri* kapsadığı düşünülmektedir. Zira Ön Asya’da medeniyetin merkezi Mezopotamya ve yakın çevresiyken Akdeniz’in kuzeyinde yerleşik kültür henüz oluşmaktadır. Denizden gelen bu istilacılar Doğu Akdeniz kıyılarında büyük yıkımlara sebep olur ve Mısır’ın Kenan bölgesindeki nüfuzunu ciddi şekilde zayıflatır. Tarihte “İsrail” adıyla bir halktan söz edilmesi de bu döneme rastlar. Buna göre bugün de İsrail’e bölgede bir meşruiyet alanı açmak için hala bu deniz kavimleri üzerinden bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. İslam kaynaklarında (yine İsrailiyat kaynaklı) az da olsa “Filistin” adı geçse de bölgeye hiçbir zaman Filistin denmemiştir. Son olarak Osmanlı döneminde de bölgenin adı “Kudüs Mutasarrıflığı” şeklindedir.

Ancak I. Dünya Savaşı sürecinde bölgenin İngilizler tarafından işgalinin ardından 1920’de bugünkü Ürdün’ü de kapsayacak şekilde tüm bölge “Mandatory Palestine” (Birleşik Krallık Filistin Mandası) şeklinde adlandırılır. Böylece daha İsrail yok iken bölge için Müslümanları kadim işgalci kavimlerle irtibatlandıran “Filistin” adı canlandırılırken, modern dönemin işgalcileri olan Yahudiler bölgenin asıl sahipleri olarak takdim edilir. Tüm bunlar başta ilahiyat akademisi olmak üzere Müslümanlar için kadim zamanlarla ilgili İsrailiyat’tan bağımsız bir “tarih bilinci” inşasının ve arkeolojiyle etkileşime geçmelerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Area Allocated for Jewish National Home
San Remo Conference, 1920

1. ARKEOLOJİNİN İŞİĞINDA ANTİK ÇAĞ

17. yy.da arkeolojinin bir bilim olarak doğması, en azından Avrupa’da, insanların eski zamanlar hakkındaki bildiklerinden kuşku duymasına ve Antik Çağ’a yönelik merakı neden olur. Nihayet 1800’lü yıllarda Antik Çağ uygarlıklarına ilişkin araştırmalar hız kazanır. İlk defa Mısır hiyeroglif yazısı, aslen asker olan Pierre François Bouchard (ö. 1822) tarafından Mısır’da bir kale yapımında bulunan ve *Rosetta Taşı* adı verilen kitabeden 1822 yılında çözülür (Sarı, 2019: 71). Nil havzasının ardından önemli bir gelişme de Fırat / Dicle havzasında yaşanır. İngiliz (asker ve) şarkiyatçı Henry Rawlinson (ö. 1895) 1835’te Britanya ordusunda görevliyken çivi yazısını araştırır, İran’da Behistun yazıtlarından 200 satırlık Persçe kitabeyi çözer. Ardından Edward Hincks (ö. 1866) ve Julius Oppert (ö. 1905) ile yapılan çalışmalarla Persçe, Akadca ve Sümercenin çözümü gerçekleşir. Araştırmalar sonucu ulaşılan bulgular Orta Çağ öncesine

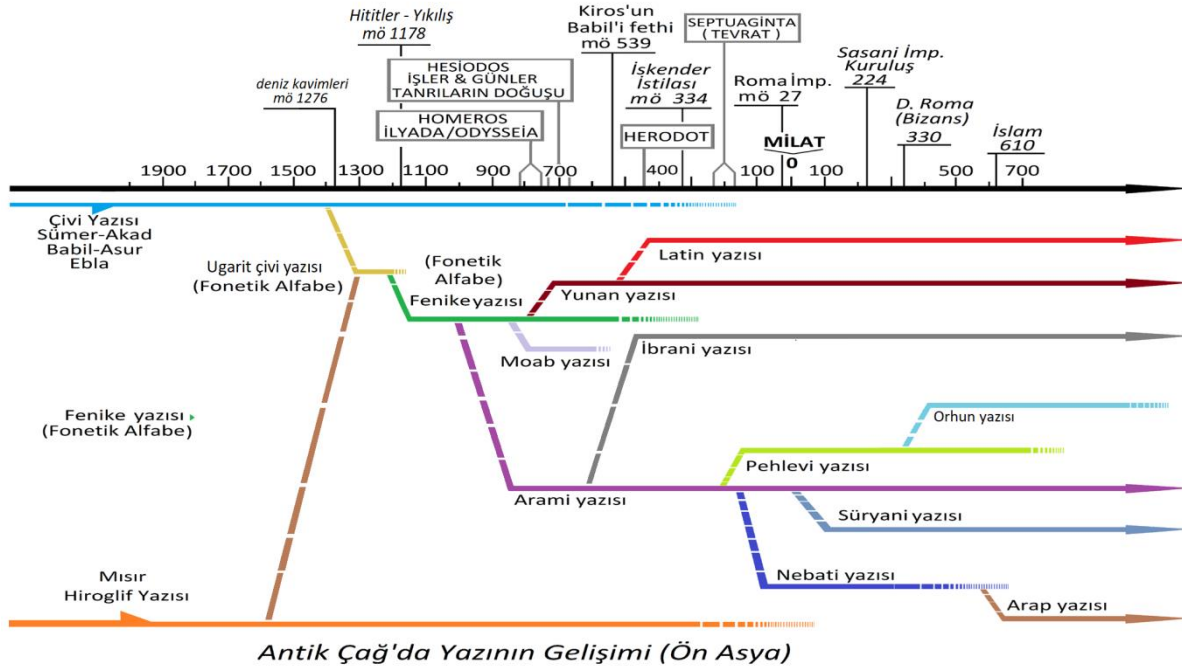

ilişkin bilinenlerin neredeyse tümüyle gerçeklikten uzak, “mitolojik” olduğu fark edilerek bilimsel verilere göre bir *insanlık tarihi* yazma ihtiyacı kendisini gösterir. Tarih alanındaki diğer çalışmalar da bu şekilde devam ederken Danimarkalı Christian J. Thomsen (ö. 1865) tarafından ilk defa 1836 yılında *Üç Çağ Sistemi* kuramı geliştirilir. Böylece *Taş*, *Tunç* ve *Demir* sıralamasıyla tarih öncesi arkeolojinin kronolojisi oluşur (Lozny, 2011: 110). Üç Çağ Sistemi 1865 yılında Britanyalı John Lubbock (ö. 1913) tarafından yeniden ele alınır ve *Taş Çağı*; *Paleolitik* ve *Neolitik* yani *Eski Taş Çağı* ve *Yeni Taş Çağı* şeklinde ayrılır. Böylece bilinen insanlık tarihi de efsaneler yerine daha gerçekçi ve bilimsel bir zemine kavuşur.

Antik çağlarda geriye doğru gidildiğinde görülmektedir ki içinde yaşadığımız modern çağın en kadim kültür zeminini Nil – Fırat/Dicle eksenine, burada da ağırlık noktasını Ön Asya ayağı teşkil etmektedir. Sümer (MÖ 4000 - 2000), Elam (MÖ 3000) Akad (MÖ 2334 - 2150), Ugarit (MÖ 2400-1200), Asur (MÖ 1800 – 609), Babil (MÖ 1895 - 539), Fenike (MÖ 1500 - 539), Med (MÖ 678 - 549) Pers (MÖ 550 - 330) Yunan (MÖ 500 - 200), Makedon (MÖ 336 - 146), Nebati (MÖ 400 - MS 106), Edessa (MÖ 132 – MS 244), Palmira (260 - 273) gibi Antik Çağ uygarlıklarının tamamı Ön Asya kültür zeminini oluşturur. Batı’da Mısır, Doğu’da ise İndus - Baharata bu kültür zeminini dışarıdan besleyen uygarlıklardır. Bu uygarlıkların binlerce yıldır yaşadıkları zaferler, kahramanlıklar, yenilgiler, siyasi-sosyal tecrübeler vb. kâhinlerin, şairlerin dillerinde yoğrulmuş efsaneleşir, sözlü ve yazılı kültüre dönüşür. Bu efsaneler nesilden nesle, bir millettten diğerine yeni anlatımlara kavuşur. Almandada bu şekilde bir kültürden diğerine geçmiş efsaneler için *Wandersage* (Wundt, 1909: 341) yani “Seyyar Söylence” kavramı kullanılır. Bu bazen hikâyenin özüne dokunmadan sadece kahramanların isimlerini, mekânı değiştirmek yoluyla olurken bazen de aktörler aynen muhafaza edilerek hikâyenin ana fikri değişir. Bu türden onlarca söylence Antik Çağ’dan günümüze Ön Asya (daha özel olarak Ortadoğu) medeniyetleri tarihinde de bir kuşaktan diğerine, bir dilden diğerine, bir yazı sisteminden sonrakine taşınır ve (en geniş anlamıyla) teolojik metinlere konu olur. Ancak işgaller, kültürel devrimler, siyasi ve sosyal olaylar, doğal felaketler gibi nedenlerle yaşanan büyük kopuşlar, kültürler arası geçişleri belirsizleştirir, zamanla önceki kültürleri tümünden unutturur ve bağları koparır.

2. ANTİK ÇAĞ’IN HARF İNKILÂBI, ASKERİ YIKIMLAR VE YAHUDİLER

Tarihteki kırılma ve kopuş anlarını sürekli değişime açık sözlü edebiyatta tespit etmek çok mümkün değildir. Ancak antik döneme ait yazılı materyal, söylencelerdeki değişimi belgelemiştir. Buna göre efsanelerin bu zorlu tarih yolculuğu neticesinde Ön Asya kültürlerinin, Antik Çağ ile irtibatının *miladi takvimin başlarına doğru* büyük oranda kesildiği görülmektedir. Buna neden olarak birbiri ardına yaşanan üç önemli tarihsel gelişmeden söz edilebilir. Birincisi; Sümerlerden beri gelişerek devam eden eski yazı sisteminden (çivi yazısı) tamamıyla farklı bir yazı sistemi olarak önce *Ugarit alfabesi*, ardından *Fenike alfabesi* ve yazısının ortaya çıkması ve MÖ 900’lerde bu yazının Aramcada kullanılmasıdır (Naveh, 1996: 28).

İkincisi ise bu harf değişikliğinin ardından MÖ 600'lerde Perslerin Büyük Kiros (ö. MÖ 530) önderliğinde tüm Ön Asya'ya egemen olması ve İran'dan Mısır'a uzanan geniş bir alanda Aramca'yı "diplomasi dili" (lingua franca) olarak yaymalarındır. Geçmiş ile araya derin bir çatlak açan bu iki gelişmenin ardından bu çatlağı bir kırılma ve geçmişten hızla uzaklaşmaya dönüştüren ise bu sefer Makedonya'dan gelen Büyük İskender'in (MÖ 323) tüm bölgeyi bir kez daha "süpüren" istilası olur. Zira İskender ve ardılları bu sefer Aramca yerine, yine Fenike alfabesi orijinli Yunan alfabesi güdümlü yeni bir kültürü (Helenizm) yayarlar. Sonuç olarak Ön Asya Antik Çağ tarihinde Sümer'den yaklaşık Yeni Babil imparatorluğunun sonuna (MÖ 6. yy.) kadar en az 3000 yıllık yazılı kültür unutulup yavaş yavaş toprak altına gömülürken bu yazılarla kayda geçirilmiş efsanelerden geriye sadece sözlü kültürde aktarılabilenler kalır (Bkz. Kramer, 2002: 16). Tüm bu alt-üst oluşun sonunda Ortadoğu halkları arasında Yahudilik kendi gerçekliğinin çok ötesinde avantajlarla çıkar. Zira Yahudilik bu kırılma döneminde küresel güçlerin hesapları sonucu icat edilmiş ve metinleri teşekkül etmiştir.

İskender ile birlikte daha önce Kiros tarafından bölgeye yerleştirilen Yahudilerin durumu tartışma konusu olur. Kenan halklarının, Yahudilerin işgalci durumundan şikâyetçi oldukları görülmektedir. Muhtemelen burada yaşanan tartışma Yahudileri, kendilerine meşru bir yer açmak için o zamanlar bilinen tüm milletlere ilişkin bir tasnif ile işgal etmeye iter. Bu ihtiyaç, Hz. İbrahim ve onun üzerinden de Nuh peygamber ile kendilerine imtiyazlı bir soy bağı kurmalarının tarihsel arka planını teşkil etmektedir. Yahudiler, daha önce Kiros'a gösterdikleri teslimiyeti şimdi de İskender'e göstererek bu krizi atlattıkları anlaşılmaktadır. İskender'in "büyük" hedefleri karşısında Yahudiler önemsiz bir detaydır. İskender'in, Helenizm ideallerinin önünde durmadıkları sürece özgürdüler. Fakat Yahudiler, Helenizasyon karşısında asimile olmakla karşı karşıyadır. Çok sayıda Yahudi İskenderiye'de (Mısır) Grekçe konuşmaya başlamıştır. Bu durum karşısında en önemli görev yine din adamlarına düşer. Daha önce tasnif ettikleri "dünya milletleri" arasındaki konumlarını gittikçe geliştirip süsleyerek tarihsel hiçbir karşılığı olmayan bir "seçilmişlik miti" icat ederler. Böylece bir zamanlar Kiros'a verdikleri

sadakat sözü, Yahve ile “seçilmiş halkı” arasındaki *ahit* olur (Bkz. Hançerlioğlu, 1995: 53), Kenan ise “vaat edilmiş topraklar.” Artık konuşan Kiros değil, Yahudi’nin tanrısıdır:

Yahve Avram’a, “*Ülkeni, akrabalarını, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git*” dedi, “*Seni büyük bir ulus yapacağım, seni kutsayacak, sana ün kazandıracam, bereket kaynağı olacaksın. Seni kutsayanları kutsayacak, seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzündeki bütün halklar senin aracılığınla kutsanacak.*” Avram, Yahve’nin buyurduğu gibi yola çıktı. Lut da onunla birlikte gitti. Avram Harran’dan ayrıldığı zaman yetmiş beş yaşındaydı. Karısı Saray’ı, yeğeni Lut’u, Harran’da kazandıkları malları, edindikleri uşakları yanına alıp Kenan ülkesine doğru yola çıktı. Oraya vardılar. Avram ülke boyunca Şekem’deki More meşesine kadar ilerledi. O günlerde orada Kenanlılar yaşıyordu. Yahve, Avram’a görünerek, “*Bu toprakları senin soyuna vereceğim*” dedi (Tekvin, 12/1-7).

Tevrat’ta revizyonlarla Yahudilerin Kenan topraklarındaki varlıkları pekiştirilir. Bölgenin sözlü geleneğinde bilinen bazı söylenceler kesip biçilerek tuhaflıklarla dolu bir “Yahudi tarihi” yazılır (Bkz. Garaudy, 1996: 35). Tevrat’a göre olay şudur: Bilindiği üzere Nuh’la birlikte gemiye binen Ham, Sam, Yafes adlarında üç oğlu vardır ve (insan) nesli onlardan devam eder. (Çocukların üç tane olması, o zamanlar Ön Asya’daki uygarlıkların coğrafya bilgisiyle ilişkili bir durumdur). Ham Afrika halklarının, Yafes ise Asya halklarının atasıdır. (*Asya’dan da kasıt ne Avrupa halklarıdır ne de Çin. O zamanki Asya; İran, Kafkaslar, Anadolu ve Yunanistan’dan ibarettir. İnsanoğlunun coğrafya bilgisi genişledikçe ve ora halkları Tevrat tarihine muhatap oldukça kendilerinin “Yafes soyundan olduklarını” keşfetmeleri gerekecektir.*) Sam ise bu ikisi arasında gidip gelen *Yahudilerin* atasıdır. Nuh Peygamber tufandan sonra üzüm bağları diker. Üzümlerden şarap yapıp içer. Yine bir gün içtiği şarabın etkisiyle çadırında çıplak vaziyette uzanmış yatmaktadır. Üç kardeşten *Ham* babalarının bu halini görür ve durumu diğer kardeşlerine anlatır. *Sam* ve *Yafes* sırtlarına bir örtü atar, geri geri çadıra girer, babalarının çıplak vaziyetine bakmadan üzerini örterler. Nuh kendine geldiğinde olanları öğrenir ve Ham’a, oğullarından Kenan’a ve dolayısıyla onun soyuna lanetler okur:

Nuh çiftçiydi, ilk bağı o dikti. Şarap içip sarhoş oldu, çadırının içinde çırılçıplak uzandı. Kenan’ın babası olan Ham babasının çıplak olduğunu görünce dışarı çıkıp iki kardeşine anlattı. Sam’la Yafes bir giysi alıp omuzlarına attılar, geri geri yürüyerek çıplak babalarını örttüler. Çıplak babalarını görmemek için yüzlerini öbür yana çevirdiler. Nuh ayıldığında küçük oğlunun ne yaptığını anladı ve şöyle dedi: “Kenan’a lanet olsun, Köleler kölesi olsun kardeşlerine. Övgüler olsun Sam’ın Tanrısı Yahve’ye. Kenan, Sam’a kul olsun. Tanrı Yafes’e bolluk versin, Sam’ın çadırlarında yaşasın, Kenan, Yafes’e köle olsun” (Tekvin, 9/20-27).

Nuh’un laneti bir çeşit *kehanettir* ve lanetlenen *Kenan* halkı için yurdundan çıkarılmak kaçınılmaz olmuştur. Görüldüğü gibi Tevrat yazıcılarına göre aslında *Vaat Edilmiş Topraklar* kültürü Abram ve tanrı arasındaki *ahit* hikâyesinden de çok daha önce sözde bir “lanetle” başlamaktadır. Böylece “Antik Çağ’da yaşamış Ham’ın “günahı” Kenan halklarının (bugün Filistinlilerin) kaderi, onların yurtları da Yahudilere “tanrı vaadi” olur. Bu hikâyeyi miladi takvimin başındaki dünyada ciddiye alanlar olabilir, ama işin garibi bugün dahi birilerinin tanrıları Yahve’den aldıkları bir “tapu senedi” gibi takdim etmeleri ve dünyada da onları ciddiye alanların bulunmasıdır (Garaudy, 40).

3. TEVRAT NASIL TEVRAT OLDU?

Büyük İskender’in ölümüyle, imparatorluk komutanları arasında paylaşılır (Diadok krallıkları). Yahudilerin Helen kültüre direnen tutumu İskender’in ardılları tarafından da kuşkuyla karşılanır. Mısır’daki *Ptolemaios Krallığı* hükümdarı II. Ptolemaios (ö. MÖ 246), Helen

kültürünü yerleştirmek için Yahudilerden de kutsal metinlerini Yunancaya çevirmelerini ister. Yahudiler kralın talebini kabul etmek durumunda kalır. Bunun için her kabileden altışar kişi seçilir ve böylece 72 kişilik bir çevirmenler heyeti oluşur (Kruzer, 2015: 47). Fakat bu heyete daha sonra klişe olarak 72 yerine yuvarlama ile Latince 70 anlamına gelen *Septuaginta* (*Yetmişler*) adı verilecektir. Halen elimizdeki *Eski Ahit* koleksiyonu bu *Yunanca* derlemeye dayanır. Daha sonra bu derleme işi efsanevi anlatımlarla metafizik bir mahiyete dönüştürülür (Bkz. Michel, 1992: 14). Efsaneye göre 72 kişilik çevirmenler topluluğunun her altı kişilik grubu birbirinden bağımsız ayrı bir odada çeviri faaliyetinde bulunur. 70 gün sonra çalışma bittiğinde 12 ayrı çeviri metin ortaya çıkar. Fakat “mucize” olarak “ruh” herkese aynı sözcükleri “vermiş” ve 12 çevirinin hepsi birbirinin aynısı şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak modern dönemde yapılmış dilbilimsel çalışmalar, Tevrat bölümünün MÖ 3. yy.da, geri kalan bölümlerin ise MÖ 2. yy.da çevrildiğini/yazıldığını göstermektedir. 46 kitaptan oluşan *Septuaginta*’daki bazı kitapların çevrilmiş yapıtlar olmasından şüphe edilmektedir. Zaten bu 70 çevirmen hikâyesi de bizzat Tevrat içinden bir başka efsaneden (kendinden intihal) bir esin olsa gerektir. *Çölde Sayım* kitabında tanrısal esini olağanlaştıran, daha çok kişiye teşmil eden şöyle bir hikâye yer alır:

Böylece Musa dışarı çıkıp Yahve’nin kendisine söylediklerini halka bildirdi. Halkın ileri gelenlerinden 70 adam toplayıp çadırın çevresine yerleştirdi. Sonra Yahve bulutun içinde inip Musa’yla konuştu. *Musa’nın üzerindeki ruhtan alıp 70 ileri gelene verdi.* Ruh alınca peygamberlik ettilerse de, daha sonra hiç peygamberlik etmediler. Eldat ve Medat adında iki kişi ordugâhta kalmıştı. Seçilen 70 kişi arasındaydılar ama çadıra gitmemişlerdi. Ruh üzerlerine konunca ordugâhta peygamberlik ettiler. Bir genç koşup Musa’ya, “Eldat’la Medat ordugâhta peygamberlik ediyor” diye haber verdi. Gençliğinden beri Musa’nın yardımcısı olan Nun oğlu Yeşu, “Ey efendim Musa, onlara engel ol!” dedi. Ama Musa, “Sen benim adıma mı kıskanıyorsun?” diye yanıtladı. “Keşke Yahve’nin bütün halkı peygamber olsa da Yahve üzerlerine ruhunu gönderse!” (Çölde Sayım, 11/24-26).

Dolayısıyla 72 çevirmen için de böylesi bir geçici “peygamberlik” neden olmasındır. Efsaneleri bir yana bırakacak olursak, bizzat Hıristiyan çevrelere göre bu kitapların bazısının İbranicesi [ya da Aramcası] muhtemelen hiç var olmamıştır (Michel, 14). Fakat *Septuaginta*, dağınık Yahudi yazınına daha o çağda *devlet elinin* değmesini; resmi bir hüviyet kazanmasını sağlar. Bunu yaparken fantastik bir Yahudi kimliği inşa eden hahamlar tüm Ön Asya tarihini de kendilerince Yahudi merkezli bir dille yazmış olurlar. Ortada belli bir çekirdek metin olduğu, ancak bunun yeni ilaveler ve süslemelerle genişletildiği görülmektedir. (Geleneğin sürekliliğinde günümüze gelen en eski *Septuaginta*, halen Vatikan’da bulunan ve MS 4. yy.dan kaldığı düşünülen Vatikan Yazması’dır.) Batı’nın *Yahudi algısı* Aydınlanma düşüncesi ile yeni bir aşamaya varır. Her alanda olduğu gibi tarihe de farklı bir bakış getiren aydınların, Tevrat teolojisindeki kirliliği fark etmeleri uzun sürmez. Yahudiliğin bir intihal kültürden ibaret olduğunu ünlü Fransız filozof Voltaire (ö. 1778) Tevrat hakkındaki şu tespitiyle dile getirir:

...Demek ki Yahudiler, tarihi de, eski masalı da, eskiciler eski giysileri ne hale sokuyorsa o hale sokmuşlar. Onlar eski giysileri ters yüz edip yeniymiş gibi tutturabildikleri kadar pahalıya satarlar. Kendi tarihçileri Josephe aksini itiraf edip dururken, bizim Yahudilere uzun zaman öteki uluslara her şeyi öğretmiş bir ulus gözüyle bakmamız da insanların aptallığına eşsiz bir örnektir (Voltaire, 2001: 10).

Voltaire bunu daha arkeolojinin verileri yokken fark etmiştir. Fakat 19. yy.da yapılan arkeolojik kazılardan biri Avrupa’da büyük bir şaşkınlık ve heyecan yaratacaktır. 1849 yılında İngiliz

diplomat Austen Henry Layard (ö. 1894) tarafından Ninive’de (Irak) yapılan kazılarda MÖ 668 – MÖ 627 yıllarında hüküm süren ünlü Asur Kralı “Asurbanipal’in kütüphanesi” ortaya çıkarılır. Burada bulunan 25 bin kadar kil tablet halen Britanya Müzesi’ndedir. 1872’de İngiliz George Smith (ö. 1876) yaptığı incelemelerde tabletlerdeki bir bölümde, Tevrat’taki Nuh tufanı hikâyesine çok benzer bir anlatıya rastladığını açıklar (Jackson, 2016: 12). Arkeologlar tarafından daha pek çok Tevrat hikâyesinin Antik Çağ anlatımları ortaya çıkarılır.

SONUÇ

İsrail’in kurulduğu 1948’den sonra çok sayıda Yahudi arkeolog büyük heyecan ve beklentilerle “vaat edilmiş topraklar” kültürünün tarihsel gerçekliğini ispat için çalışmalara başlar. Ne var ki, arkeolojik çalışmaların neticesinde Yahudiliğin intihallerle dolu bir kurgudan ibaret olduğu teyit edilir. Ortaya çıkarılan kil tabletler ve diğer Antik Çağ kitabeleriyle, “Gılgamış Destanı” (Nuh tufanı) gibi Tevrat’ta anlatılan hikâyelerin arkasında aslında bambaşka bir tarih yattığı, bu efsanelerde isim, yer, zaman gibi unsurların tarih içinde değiştiği, yazıcılar tarafından yapılan tahrif, ekleme ve çıkarmalarla Tevrat’a ilişitildiği belgelenmiştir. Toprak altından sanat eserleri ve anıtsal mimari yapılar çıkarmayı beklerken çürümüş parşömen kırıntılarıyla yetinmek durumunda kalan Yahudi arkeologlar, şimdi de “ahit sandığı” masalıyla Mescidi Aksa’nın altını oymakla meşgul olsalar da eski heyecanları kalmamış görünmektedir.

Yahudiler bir yana, tüm bunlar arkeolojinin biz Müslümanlar açısından da ne kadar büyük bir anlam ve önem ihtiva ettiği açıkça görülmektedir. Ne var ki Müslümanlar tüm diğer bilim dallarında olduğu gibi arkeoloji konusunda da umarsız tavırlarını sürdürmektedir. İslam elbette Yahudilik ve Hıristiyanlığa göre daha geç bir dönemde ortaya çıkmış “genç” bir dindir. Bunun avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Unutulmamalıdır ki 1400 yıl, insanlık tarihi açısından oldukça kısa bir zaman dilimi olup bir “tarih bilinci” oluşturmak açısından yetersizdir. Bu nedenle kendimizi sadece 10 asırlık metinlerle sınırlamak çok da *klasizm* sayılmaz ve içinde yaşadığımız çağı tanımak için yeterli değildir. İslam doğduğunda Roma, imparatorluk olmuş (MÖ 27), dağılmış (MS 410), pek çok dil kendi yazısını ve literatürünü oluşturmuş, bugünkü modern dünyanın üzerine kurulduğu *kültür zemini* çoktan teşekkül etmişti. Araplar ise İslam’ın doğuşuna kadar “ümme” bir halktı. Nitekim Kur’an’da kitabi kültürün ne denli önemli olduğu bizzat Allah tarafından vurgulanmakta, *Ehli Kitap* olmaya değer atfedilmektedir.

Burada dikkate alınması gereken en temel nokta şudur; Kur’an’ın asla Tevrat gibi bir *tarih kitabı* özelliği yoktur. Bu, insanların yapması gereken bir iştir. Kur’an’dan hareketle bir “insanlık tarihi” yazmak mümkün değildir. Kur’an’ın da böyle bir iddiası yoktur. Kur’an’ın temel felsefesi, hiçbir milleti diğerinden ayırmaksızın tüm insanlığa hitap eden *evrensel değerler ve ahlak normlarıdır*. Bu nedenle Kur’an’daki kıssalara “tarihten bir kesit” olarak değil, toplumsal ahlak ilkelerinin, temsil diliyle anlatımı olarak bakılmalıdır. Bu perspektiften hareketle tarih okuması yapılırken elbette Tevrat’taki iddialara da bakılacaktır. İsrailiyat elbette bizim için geçmişi anlama konusunda bir malzeme olarak değerlidir. Ancak bu rivayetleri İslam’ın ahlak felsefesi ve bilimsel kritik okumak yerine Kur’an’ın mütemmimi (tamamlayıcısı) imiş gibi düşünmek ve inancımızın temellerini buralara dayandırmak İsrâiliyât tuzağına düşmek olur.

KAYNAKÇA

- Garaudy, R. (1996). *İsrail Mitler ve Terör*. (Cemal Aydın, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1995). *Düşünce Tarihi*. İstanbul: Remzi Yayınları.
- Jackson, D. P. (2016). *Gilgamiş Destanı*. (Ahmet Anıtman, Çev.) Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Kramer, S.N. (2002). *Sümerler*. (Özcan Buze, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Kruzer, S. (2015) *The Bible in Greek: Translation, Transmission, and Theology of the Septuagint*, Atlanta: SBL Press.
- Lozny, L. R. (2011). *Comparative Archaeologies*. New York: Springer Verlag.
- Michel, T. (1992). *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*. İstanbul: Orhan Basımevi.
- Naveh, J. (1996). *Die Entstehung Des Alphabets*. Jerusalem: Palphot LTD.
- Sarı, E. (2019). *Dünya Arkeoloji Tarihi ve Keşifler*. Antalya: Net Medya Yayınları.
- Voltaire, F. M. A. (2001). *Felsefe Sözlüğü I*. (Lütfi Ay, Çev.) İstanbul: MEB Yayınları.
- Wundt, W. (1909). *Völkerpsychologie*. Band 2. Leipzig: Alfred Kröner Verlag.

**AVERAGING OF NON-STATIONARY SOCIAL-ECONOMIC SUSTAINABILITY
TIME SERIES****Olubunmi Temitope OLORUNPOMI**

Nigeria Police Academy, Department of Computer Science and Mathematics, Wudil-Kano
State, Nigeria
temiscopy@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-4886-7880

Christiana Kehinde OLORUNPOMI

Kwara State University, Department of Statistics and Mathematics, Malete, Kwara State,
Nigeria
avonkenny1@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-0848-6071

ABSTRACT

This study looks at disproportionate responses of long-run, short-run, intercept and error variances of gross capital formation, adjusted net savings and total debt services in Argentina, Brazil, Bolivia, Colombia and Ecuador over periods 1990-2018 by means of an intermediary estimator that precincts identical long-run feedbacks.

Unit root progressions were pragmatic in the series. ARDL(1, 1, 1) model was cautiously designated out of the four models that were feasible.

The convergence error-correcting speed of adjustment terms was significantly negative and statistically substantial as a precondition; thus, co-integration eventuates and the prevalence of a shock will be transmigratory and become invisible in the long run as the economy continues to the steady-state. It takes Argentina, Brazil, Bolivia, Colombia and Ecuador a speed of -0.8362, -0.1177, -0.3324, -0.6045 and -0.2646 correspondingly to return back to long-run reliability from short-run ambiguity; hence, the deviance from the long-run steadiness rate in the gross capital formation is corrected separately by 83.62%, 11.77%, 33.24%, 60.45% and 26.46% the following year. Moreover, Argentina is more speedily to the reform followed by Colombia and Bolivia.

The precincts identical long-run speed of improvement value of -0.4311 is required to return back to stability in the southern American countries; thus, the deviation from the long-run equilibrium rate in the gross capital formation is corrected by 43.11% the following year.

In short, a 1% variation in the adjusted net savings will tend to increase the gross capital formation by 40.68% and a 1% gain in the total debt services will tend to increase gross capital formation by 11.24%. Positive immensity on the long-run strength was excellent; though, the boosting effects of adjusted net savings were prominent.

Stalking down the monetary policy objectives, variety of instruments that include; reserves requirements, deposit auctions, central bank bills, government securities, and liberalizing capital outflows are essential to sterilize excess liquidity in the system.

Keywords: Error Correcting, Intermediary Estimator, Long-run Reliability, Short-run Responses, Unit Root

INTRODUCTION

Development is comprehended as a social state within a sovereign state in which the desires of its populace are gratified by the realistic and defensible use of environmental resources and systems; thus, economic sustainability as a system of production should satisfy the present consumption levels without compromising future needs (Lobo et al., 2015; Todaro and Smith, 2006). Plainly, sustainability is the competence to preserve some entity, result or procedure over time (Basiago, 1999). Nonetheless, in development literature, most researchers apply the awareness to suggest refining and sustaining a healthy economic, ecological and social scheme for human development (Gray & Milne, 2013; Tjarve & Zemīte, 2016; Mensah & Enu-Kwesi, 2018; Thomas, 2015). According to Stoddart (2011), sustainability is the efficient and equitable distribution of resources intra-generationally and inter-generationally with the operation of socio-economic activities within the confines of a finite ecosystem; while Ben-Eli (2015), on the other hand, understands sustainability as a energetic equilibrium in the process of collaboration between the population and the carrying capacity of its environment such that the population develops to express its full potential without producing irreversible adverse effects on the carrying capacity of the environment upon which it depends. Also; Thomas (2015) revealed that sustainability brings into focus human activities and their ability to satisfy human needs and wants without depleting or exhausting the productive resources at their disposal. Daly, 1992 mentioned that since development is about people; then, social sustainability suggests a system of social organization that alleviates poverty within the existing environmental and economic resource base of the society (Littig & Grießler, 2005) and should include notions of equity, empowerment, accessibility, participation, cultural identity and institutional stability (Benaim & Raftis, 2008; Kumar, et al., 2014; Scopelliti et al., 2018).

This article examines disproportionate responses of long-run, short-run, intercept and error variances of gross capital formation, adjusted net savings and total debt services over periods 1990-2018 by means of an intermediary estimator that precincts identical long-run feedbacks.

MATERIALS and METHODS

The unique properties that are not distinguishable in cross-section or time-series antiquities can be projected by means of panel data and more composite collaborating models can be validated while imposing smaller amount of restrictions (Pesaran, et al. 1995; Baltagi, et al. 2000; Hsiao, 2003; Martinez-Zarzoso and Bengochea-Morancho, 2004; Baltagi, 2014, 2015). In panel backdrops by means of separate effects, the link between the mean differenced regressors and the error duration is stimulating due to unfairness prompted in the review of autoregressive distributed lag, ARDL models. This inequitableness only croaks away for enormous sizes of clarifications which cannot be attuned by cumulating the number of cross-sections (Arellano, 2004). Pesaran, et al. 1999 projected the pooled mean group estimator that takes the cointegration system of the simple ARDL model and acclimatizes it for panel scenery by permitting the intercepts, short-run quantities and cointegrating relations of the cross-sections to fluctuate transversely (Baltagi and Griffin, 1984, 1997; Pesaran, et al. 1997, 1999; Freeman, 2000 Baltagi, et al. 2008).

If R_{it} is pragmatic for all nations $i=1, \dots, N$ (individual-level observations) across all time epochs $t=1, \dots, T$ (time series observations) with cross-section dimension subscript i and time as subscript t . The reparametrized error correction equation is prearranged as (Anderson and Hsiao, 1981, 1982; Schoenberg, 1997; Baltagi, et al. 2003; Gujarati, 2003; Pedroni, 1999, 2004):

$$\Delta R_{i,t} = \pi_i \theta_{i,t} + \sum_{j=1}^{p-1} \lambda_{i,j} \Delta R_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \Delta D_{i,t-j} \beta'_{i,j} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

where $\pi_i = -\left(1 - \sum_{j=1}^p \lambda_{ij}\right)$ are the adjustment coefficients that ranges between -1 and 0, they are expected to be negative; annually to reach at the steady state.

$\theta_{i,t} = R_{i,t-1} - \mu'_i D_{it}$ is the error-correcting speed of adjustment term and $\mu_i = \frac{\sum_{j=0}^q \beta_{ij}}{\left(1 - \sum_k \lambda_{ik}\right)}$ are the

long-run coefficients; If S_{it} has finite autoregressive representations; then, dependence of instructive variables on the disturbances is allowed when estimating $\theta_{i,t}$;

$\lambda_{ij} = -\sum_{m=j+1}^p \lambda_{im}$ for $j = 1, 2, \dots, p-1$ are $(k \times 1)$ vector of parameters constant across groups to be estimated on the dependent variable;

$\beta_{ij} = -\sum_{m=j+1}^q \beta_{im}$ for $j = 1, 2, \dots, q-1$ are $(k \times 1)$ vector of parameters constant across groups to be estimated on the explanatory variable;

$D_{it} = (d_{i1}, \dots, d_{iT})'$ are $(T \times k)$ possibly time-varying vector of covariate on k instructive variables that can vary across groups and time periods; while, $\Delta D_i = D_i - D_{i-1} = (\Delta d_{i,1}, \Delta d_{i,2}, \dots, \Delta d_{i,T})'$ are j lagged values of ΔD_i ;

$R_{it} = (r_{i1}, \dots, r_{iT})'$ are $(T \times 1)$ vectors of observation on the control variable of the i th group; while,

$\Delta R_i = R_i - R_{i-1} = (\Delta r_{i,1}, \Delta r_{i,2}, \dots, \Delta r_{i,T})'$ are j lagged values of ΔR_i ; and

$\varepsilon_{it} = (\varepsilon_{i1}, \dots, \varepsilon_{iT})'$ are time-invariant and accounts for any unobservable individual-specific error term. In order to estimate consistence short-run measurements, it is obligatory that the disturbances are not interrelated with the regressors.

The same number of lags is expected in each cross-section for the dependent variable and the regressors; hereafter, the concentrated log-likelihood function is a product of each cross-section's likelihood given as (Wooldridge, 2000; Gujarati, 2003):

$$L_i(\varphi) = -\frac{T_i}{2} \sum_{i=1}^N \log(2\pi\sigma_i^2) - \frac{1}{2} \sum_{i=1}^N \frac{1}{\sigma_i^2} (\Delta R_i - \pi_i \theta_i)' W_i (\Delta R_i - \pi_i \theta_i) \quad (2)$$

where $\theta_i = (\theta_{i,1}, \theta_{i,2}, \dots, \theta_{i,T})'$, $W_i = \left(I_{T_i} - X_i (X_i' X_i)^{-1} X_i'\right)^{-1}$ and

$X_i = (\Delta R_{i,-1}, \dots, \Delta R_{i,-p+1}, \Delta D_i, \Delta D_{i,-1}, \dots, \Delta D_{i,-q+1})$.

The mean group (MG) intermediate estimator accepts that the intercept, short-run coefficients, and error variances can veer off transversely in the clusters as pronounced by Pesaran, Shin and Smith; while, unweighted arithmetic mean of diverse coefficients are premeditated for the whole panel. The fixed effect (FE) transitional estimator coerces long-run constants to be

equivalent across clusters; that is, homogeneity over a single subset of regressors or else countries (Mundlak, 1978; Pesaran, et al. 1995, 1997, 1999; Baitagi, et al. 2000).

RESULTS AND DISCUSSION

The sets of 85 panel data points for Argentina, Brazil, Bolivia, Colombia and Ecuador over periods 1990-2018 were drawn from United Nations Development Programme (UNDP) database. The choice of these countries was based on the ease of access to data. The demonstrative figures, likelihood values, and the reliable measures of the regression were gotten according to the lettering of Eviews10.

The time series plots of gross capital formation (GCF), adjusted net savings (ANS) and total debt services (TDS) in figure 1 showed some inconsistent fluctuations in the mean and variances in the series. It would be sufficient to say that the panel time series data are not covariance stationary by visualization; since, they are changing over time and non-uniform variability in the time series persists.

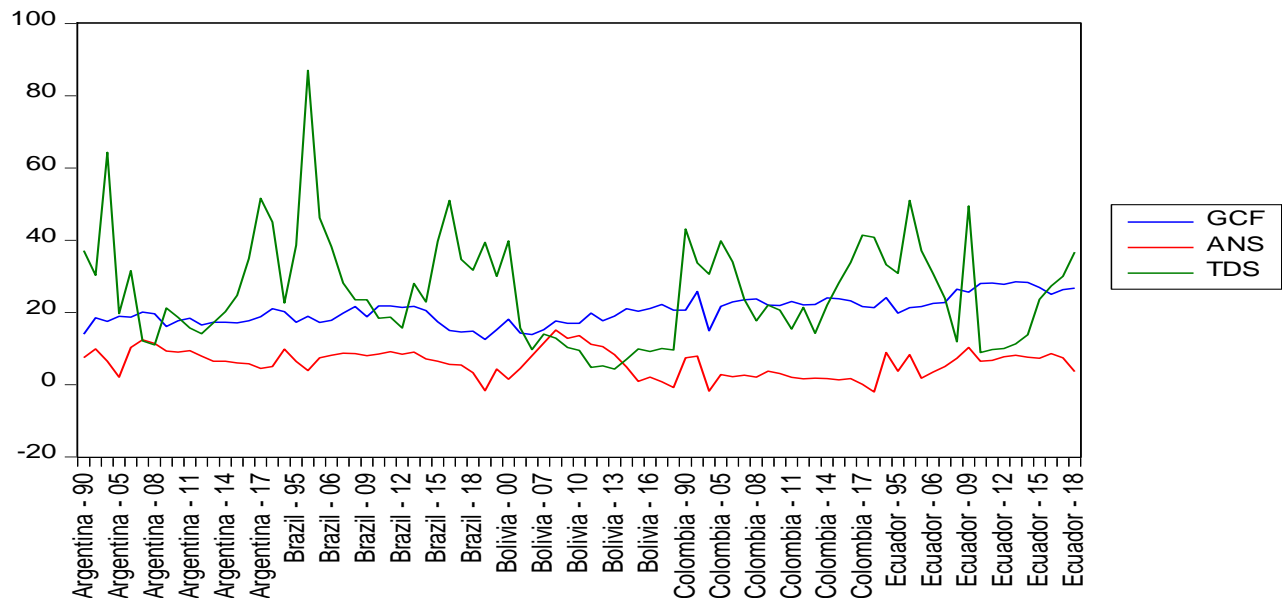

Figure 1: Time series plot of GCF, ANS and TDS

In table 1, the mean and median of the series are within the maximum and minimum boundaries in. Negative skewness of -2.218, -0.026, -0.001 for GCF, TDS and ANS separately are less than one; thus, more recurrent large return observation is to the left of the distribution.

Extreme kurtosis values of 14.913, 3.249, and 4.709 for GCF, ANS and TDS disjointedly are greater than 3.0 benchmark of the normal distribution; therefore, their curves are leptokurtic having heavy tails and the experimental values are closely intermingled together around the mode. In addition, the probability values of 0.000 and 0.000 for the Jarque-Bera test of GCF and ANS one-to-one were seen to be less than the significance level of 0.05 and this suggests that the series are non-normal in distribution; but, Jarque-Bera test of 0.814 for TDS is greater than 0.05, thus, TDS is assumed to be normal in distribution.

Table 1. Descriptive Statistics

Statistics	GCF	TDS	ANS
Mean	20.42471	6.021176	25.88941
Median	20.50000	6.500000	23.50000
Maximum	28.50000	15.10000	87.00000
Minimum	12.50000	-2.000000	4.300000
Std. Dev.	3.779768	3.701611	14.67745
Skewness	0.241756	-0.099721	1.101727
Kurtosis	2.521916	2.528010	5.243209
Jarque-Bera	1.637482	0.929869	35.01717
Probability	0.440987	0.628176	0.000000
Sum	1736.100	511.8000	2200.600
Sum Sq. Dev.	1200.078	1150.962	18095.92
Observations	85	85	85

Unit root process test of the series cannot be rejected in table 2 for probability values greater than 0.05 significance target. Likewise; in table 3, the first difference of the series, unit root process was rejected for probabilities values less than 0.05. Hence, the series are non-stationary time.

Table 2. Unit Root Tests in Levels

Null Hypothesis: Unit root (assumes common unit root process)						
Method	GCF		ANS		TDS	
	Stats	Prob	Stats	Prob	Stats	Prob
Levin, Lin&Chu t*	0.91869	0.8209	-0.53914	0.2949	0.27956	0.6101
Breitung t-stat	---	---	0.53874	0.7050	0.98298	0.8372
Null Hypothesis: Unit root (assumes individual unit root process)						
Im, Pesaran&ShinWstat	---	---	-0.69270	0.2442	2.07345	0.9809
ADF-Fisher Chi-Sq.	3.74577	0.9581	16.7595	0.0799	2.61433	0.9891
PP - Fisher Chi-Sq.	3.78391	0.9566	16.2794	0.0919	8.28712	0.6008

Table 3. Unit Root Tests in First Difference

Null Hypothesis: Unit root (assumes common unit root process)						
Method	GCF		ANS		TDS	
	Stats	Prob	Stats	Prob	Stats	Prob
Levin, Lin&Chu t*	-8.87666	0.0000	-6.21849	0.0000	-6.04433	0.0000
Breitung t-stat	---	---	---	---	-2.07072	0.0192
Null Hypothesis: Unit root (assumes individual unit root process)						
Im, Pesaran&ShinW-stat	---	---	-5.51662	0.0000	-7.05587	0.0000
ADF-Fisher Chi-Sq.	66.7345	0.0000	46.9774	0.0000	55.2293	0.0000
PP - Fisher Chi-Sq.	96.6618	0.0000	74.2282	0.0000	80.2409	0.0000

The model selection procedures of table 4, Akaike information criteria (AIC) make available the minimum value for ARDL(1, 1, 1) with the least information criteria values of 3.5139.

Table 4. Summary of Model Selection Criteria

Model	LogL	AIC*	BIC	HQ	Specification
1	-104.772447	3.513932	4.348228	3.847057	ARDL(1, 1, 1)
3	-101.407164	3.557524	4.546319	3.952339	ARDL(2, 1, 1)
2	-97.676248	3.591367	4.734661	4.047871	ARDL(1, 2, 2)
4	-93.878520	3.623427	4.921221	4.141622	ARDL(2, 2, 2)

In table 5, the probable Wald coefficients examination for the designated model ARDL(1, 1, 1) are desirably different from zero with statistically importance probability value less than 0.05 point of reference. Thus, the coefficients of the model are dependable.

Table 5. Coefficient Restriction Test

Test Statistic	Value	df	Probability
F-statistic	12.38825	(2, 58)	0.0000
Chi-square	24.77650	2	0.0000

Null Hypothesis: $C(1)=C(2)=0$
Null Hypothesis Summary:

Normalized Restriction (= 0)	Value	Std. Err.
C(1)	0.406781	0.113666
C(2)	0.112369	0.022676

Once more, the scaled coefficient diagnostics test of table 6 make available indication and compute boundaries on the estimated quantities. Thus, the estimated coefficients are robust and can be used to make verdicts.

Table 6. Scaled Coefficient Diagnostics Test

Variable	Coefficient	Standardized Coefficient	Elasticity at Means
ANS	0.406781	0.398370	0.119919
TDS	0.112369	0.436348	0.142434

In table 7, the coefficient confidence interval tests are within 90, 95, and 99 out of each hundred certitude intervals were obtainable. After that, the coefficients of the model can be said to be reliable and can be used to make pronouncements.

Table 7. Coefficient Confidence Interval Tests

Variable	Coefficient	90% CI		95% CI		99% CI	
		Low	High	Low	High	Low	High
ANS	0.406781	0.216783	0.596779	0.179255	0.634308	0.104057	0.709505
TDS	0.112369	0.074465	0.150274	0.066978	0.157760	0.051976	0.172762

In table 8, the cross-section renewal coefficient to steadiness of the countries all together is negative as a principle with significance likelihood value; thus, cointegration exists among the variables and the impact of a convulsion will be fleeting and lapse in the long run as the economy carry on to the steady-state. The coefficients of the independent variables are statistically significance for probability values less than 0.05 conditions. In view of that; at instability, it takes the nations all in all a speed of -0.4311 to return back to composure and the deviation from long-run upgrade percentage is enhanced by 43.11% the consecutive year. In the short run, ANS contributed positively about 29.87% to GCF.

Table 8. Estimates of Panel ARDL (1, 1, 1) Model

Dependent Variable: D(GCF)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
Long Run Equation				
ANS	0.406781	0.113666	3.578751	0.0007
TDS	0.112369	0.022676	4.955379	0.0000
Short Run Equation				
COINTEQ01	-0.431064	0.128429	-3.356451	0.0014
D(ANS)	0.298749	0.137442	2.173631	0.0338
D(TDS)	-0.041369	0.045600	-0.907212	0.3680
C	5.834969	1.698418	3.435531	0.0011
@TREND	0.107804	0.038745	2.782397	0.0073
Mean dependent var	0.162500	S.D. dependent var		2.308014
S.E. of regression	1.456800	Akaike info criterion		3.506453
Sum squared resid	123.0914	Schwarz criterion		4.282353
Log likelihood	-122.0242	Hannan-Quinn criter.		3.818542

The adjustment coefficient to equilibrium in table 9 was negative as required. At disequilibrium, it takes Argentina a speed of -0.8362 to return back to equilibrium and the deviation from long-run improvement rate is corrected by 83.62% the following year.

Table 9. Cross-Section Short-Run Coefficients for Argentina

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
COINTEQ01	-0.836178	0.011207	-74.60884	0.0000
D(ANS)	0.073688	0.004546	16.20840	0.0005
D(TDS)	-0.094889	0.000188	-505.1035	0.0000
C	9.230646	3.936964	2.344610	0.1008
@TREND	0.114905	0.001598	71.92711	0.0000

The adjustment coefficient to equilibrium in table 10 was negative as required. At disequilibrium, it takes Brazil a speed of -0.1177 to return back to equilibrium and the deviation from long-run improvement rate is corrected by 11.77% the following year.

Table 10. Cross-Section Short-Run Coefficients for Brazil

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob. *
COINTEQ01	-0.117650	0.021182	-5.554150	0.0115
D(ANS)	0.342319	0.156319	2.189867	0.1163
D(TDS)	0.014719	0.001175	12.52844	0.0011
C	1.606562	3.865746	0.415589	0.7056
@TREND	-0.041980	0.009360	-4.484978	0.0207

The adjustment coefficient to equilibrium in table 11 was negative as required. At disequilibrium, it takes Chile a speed of -0.3324 to return back to equilibrium and the deviation from long-run improvement rate is corrected by 33.24% the following year.

Table 11. Cross-Section Short-Run Coefficients for Bolivia

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob. *
COINTEQ01	-0.332373	0.038568	-8.617844	0.0033
D(ANS)	-0.024334	0.029071	-0.837043	0.4640
D(TDS)	0.109032	0.004493	24.26561	0.0002
C	3.898279	2.988463	1.304442	0.2831
@TREND	0.149925	0.031185	4.807597	0.0171

The adjustment coefficient to equilibrium in table 12 was negative as required. At disequilibrium, it takes Chile a speed of -0.6045 to return back to equilibrium and the deviation from long-run improvement rate is corrected by 60.45% the following year.

Table 12. Cross-Section Short-Run Coefficients for Colombia

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob. *
COINTEQ01	-0.604514	0.019472	-31.04537	0.0001
D(ANS)	0.767343	0.019200	39.96521	0.0000
D(TDS)	-0.142927	0.002440	-58.56599	0.0000
C	10.43658	6.203071	1.682485	0.1911
@TREND	0.139279	0.005909	23.57205	0.0002

The adjustment coefficient to equilibrium in table 13 was negative as required. At disequilibrium, it takes Chile a speed of -0.2646 to return back to equilibrium and the deviation from long-run improvement rate is corrected by 26.46% the following year.

Table 13. Cross-Section Short-Run Coefficients for Ecuador

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob. *
COINTEQ01	-0.264608	0.014025	-18.86747	0.0003
D(ANS)	0.334729	0.013826	24.21086	0.0002
D(TDS)	-0.092781	0.000553	-167.7503	0.0000
C	4.002783	4.018980	0.995970	0.3927
@TREND	0.176891	0.007573	23.35813	0.0002

CONCLUSION

This study looks at disproportionate responses of long-run, short-run, intercept and error variances of gross capital formation, adjusted net savings and total debt services in Argentina, Brazil, Bolivia, Colombia and Ecuador over periods 1990-2018 by means of an intermediary estimator that precipitates identical long-run feedbacks.

Unit root progressions were pragmatic in the series. ARDL(1, 1, 1) model was cautiously designated out of the four models that were feasible.

The convergence error-correcting speed of adjustment terms was significantly negative and statistically substantial as a precondition; thus, co-integration eventuates and the prevalence of a shock will be transmigratory and become invisible in the long run as the economy continues to the steady-state. It takes Argentina, Brazil, Bolivia, Colombia and Ecuador a speed of -0.8362, -0.1177, -0.3324, -0.6045 and -0.2646 correspondingly to return back to long-run reliability from short-run ambiguity; hence, the deviance from the long-run steadiness rate in the gross capital formation is corrected separately by 83.62%, 11.77%, 33.24%, 60.45% and 26.46% the following year. Moreover, Argentina is more speedily to the reform followed by Colombia and Bolivia.

The precipitates identical long-run speed of improvement value of -0.4311 is required to return back to stability in the southern American countries; thus, the deviation from the long-run equilibrium rate in the gross capital formation is corrected by 43.11% the following year.

In short, a 1% variation in the adjusted net savings will tend to increase the gross capital formation by 40.68% and a 1% gain in the total debt services will tend to increase gross capital formation by 11.24%. Positive immensity on the long-run strength was excellent; though, the boosting effects of adjusted net savings were prominent.

Stalking down the monetary policy objectives, variety of instruments that include; reserves requirements, deposit auctions, central bank bills, government securities, and liberalizing capital outflows are essential to sterilize excess liquidity in the system.

REFERENCES

- Anderson, T. W. & Hsiao, C. (1981). Estimation of dynamic models with error components. *Journal of the American Statistical Association*, 76, 598-606.
- Anderson, T.W. & Hsiao, C. (1982). Formulation and estimation of dynamic models using panel data. *Journal of Econometrics*, 18, 47-82.
- Arellano M., (2004), *Panel Data Econometrics. Advanced Texts in Econometrics*, Oxford University Press.
- Baltagi, B.H. & Griffin, J.M. (1984). Short and Long-run Effects in Pooled Models. *International Economic Review*, 25, 631-645.
- Baltagi, B.H. & Griffin, J.M. (1997). Pooled Estimators versus their Heterogeneous Counterparts in the context of dynamic demand for gasoline, *Journal of Econometrics*, 77, 303-327.
- Baltagi, B.H, Griffin, J.M. & Xiong, W. (2000). To pool or not to pool: homogeneous versus heterogeneous estimators applied to cigarette demand, *Review of Economics and Statistics*, 82, 117-126.
- Baltagi, B.H, Bresson, G., Griffin, J.M. & Pirotte, A. (2003). Homogeneous, Heterogeneous or Shrinkage Estimators? Some empirical evidence from French regional gasoline consumption. *Empirical Economics*, 28, 795-811.
- Baltagi, B.H, Bresson, G. & Pirotte, A (2008). To pool or not to pool, p517-546 of Matyas & Sevestre eds *The Econometrics of Panel data*, 3rd edition, Springer-Verlag, Berlin.
- Baltagi B. H., (2014), *Econometric Analysis of Panel Data*, 5th edition, Wiley.
- Baltagi, B. H. (ed.), (2015). *The Oxford Handbook of Panel Data*, Oxford University Press.
- Barbara, C. (1998). "Mahbub ul Haq, 64, Analyst and Critic of Global Poverty. *The New York Times*. p. 2. Retrieved 10 August 2012.
- Basiago, A. D. (1999). *Economic, social, and environmental sustainability in development theory and urban planning practice: The environmentalist*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Benaim, C. A., & Raftis, L. (2008). *The Social Dimension of Sustainable Development: Guidance and Application: Thesis submitted for completion of Master of Strategic Leadership towards Sustainability*, Blekinge Institute of Technology, Karlskrona, Sweden
- Ben-Eli, M. (2015) *Sustainability: Definition and five core principles a new framework the sustainability laboratory* New York, NY info@sustainabilitylabs.org | www.sustainabilitylabs.org
- Daly, H. E. (1992). U.N. conferences on environment and development: retrospect on Stockholm and prospects for Rio. *Ecological Economics : the Journal of the International Society for Ecological Economics*, 5, 9–14. doi:10.1016/0921-8009(92)90018-N
- Gujarati, D.N. (2003). *Basic Econometrics*. 4th Edition. Mc Graw Hill Higher Education. New York, USA.

- Hsiao, C. (2003). *Analysis of Panel Data*. 2nd edition. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Kumar, S., Raizada, A., & Biswas, H. (2014). Prioritising development planning in the Indian semi-arid Deccan using sustainable livelihood security index approach. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 21, 4. Taylor and Francis Group. doi:10.1080/13504509.2014.886309.
- Littig, B., & Griebl, E. (2005). Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory. *International Journal of Sustainable Development*, 8, 65–79. doi:10.1504/IJSD.2005.007375
- Lobo, M.-J., Pietriga, E., & Appert, C. (2015). An evaluation of interactive map comparison techniques. In *Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems - CHI '15* (pp.3573–3582). New York, USA: ACM Press. doi:10.1145/2702123.2702130
- Martinez-Zarzoso, I., & Bengochea-Morancho A. (2004). Pooled Mean Group Estimation of an Environmental Kuznets Curve for CO₂. *Economics Letters* 82, 121-126.
- Mensah, J., & Enu-Kwesi, F. (2018). Implication of environmental sanitation management in the catchment area of Benya Lagoon, Ghana. *Journal of Integrative Environmental Sciences*. doi:10.1080/1943815x.2018.1554591
- Milne, M. J., & Gray, R. (2013). W(h)ither ecology? The triple bottom line, the global reporting initiative, and corporate sustainability reporting. *Journal of Business Ethics*, 118(1), 13–29.
- Mundlak, Y. (1978). On the Pooling of Time Series and Cross section Data. *Econometrica*, 46, 69-85.
- Stoddart, H., Schneeberger, K., Dodds, F., Shaw, A., Bottero, M., Cornforth, J., & White, R. (2011). A pocket guide to sustainable development governance. *Stakeholder Forum* 2011.
- Pedroni, P. (1999). Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61, 653–70.
- Pedroni, P. (2004). Panel Cointegration; Asymptotic and Finite Sample Properties of Pooled Time Series Tests with an Application to the PPP Hypothesis. *Econometric Theory*, 20, 597–625.
- Pesaran, M.H. & Smith, R.P. (1995). Estimating Long-run relationships from Dynamic Heterogeneous Panels, *Journal of Econometrics*, 68, 79-113.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R.P. (1997). Estimating long-run relationships in Dynamic Heterogeneous Panels. *DAE Working Papers Amalgamated Series* 9721.
- Pesaran, M.H., Shin, Y. & Smith, R.P. (1999). Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels, *Journal of the American Statistical Association*, 94, 621-634.
- Pesaran, M.H. (2007) A simple panel unit root test in the presence of cross section dependence, *Journal of Applied Econometrics*, 22(2).p265-312.
- Pesaran, M.H. (2012) On the Interpretation of Panel Unit Root Tests", *Economics Letters*. Vol. 116, 545-546.

- Pesaran M.H. (ed.), (2015). Time Series and Panel Data Econometrics, Oxford University Press.
- Pesaran, M.H. (2015) Time-series and panel data econometrics for macroeconomics and finance. Oxford University Press.
- Schoenberg, R. (1977). Dynamic models and cross-sectional data: the consequences of dynamic misspecification. *Social Science Research* 6, 133-144.\
- Scopelliti, M., Molinario, E., Bonaiuto, F., Bonnes, M., Cicero, L., De Dominicis, S., & Bonaiuto, M. (2018). What makes you a “hero” for nature? Socio-psychological profiling of leaders committed to nature and biodiversity protection across seven; EU countries. *Journal of Environmental Planning and Management*, 61, 970–993. doi:10.1080/09640568.2017.1421526
- Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2006). *Economic development* (8th ed.). Reading: Addison-Wesley.
- Thomas, C. F. (2015). Naturalizing Sustainability Discourse: Paradigm, Practices and Pedagogy of Thoreau, Leopold, Carson and Wilson: Ph.D Thesis: Arizona State University.
- Tjarve, B., & Zemīte, I. (2016). The Role of Cultural Activities in Community Development. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 64 (6), 2151–2160. doi:10.11118/actaun201664062151
- United States Department of Agriculture, USDA (2019). Farm Labor. ISSN: 1949-0909
- Wooldridge, J. M. (2010). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. 2nd edition. The MIT Press.

**INTERMEDIARIES IN E-COMMERCE AND CONSUMER
PROTECTION: A CRITICAL APPRAISAL OF THE CONSUMER
PROTECTION ACT, 2019 IN INDIA**

Jehirul ISLAM

Assistant Professor of Law, Adani Institute of Infrastructure,
jehir_islam2001@rediffmail.com

INTRODUCTION

The advancement of the information and communication technology along with the penetration of internet and smart phones, and a young demographic profile led to the growth of e-commerce at a fastest pace in India.¹ In e-commerce business model, many features are considered as unique to the business. One of such unique features of this model of business is that it virtually involves many business players within it. Online marketplace provider, seller of goods or services providers, delivery service provider, online payment service providers and website or application developer may be different people engaged in the single e-commerce retail business. On the other hand, a consumer may face many issues in e-commerce, which may be with respect to the payment, delivery, data breach, contract breach, etc. Exemption from core liabilities by e-commerce intermediaries through their 'terms and conditions' and 'user policy' poses a serious concern for consumer protection in the virtual world. The various Consumer Forums have held intermediaries liable irrespective of exemption clause under the law of agency, principle of vicarious liability and as a service provider. However, the decisions of the Forums are not uniform. Section 79 of the Information Act, 2000 exempted intermediaries from liabilities subject to certain conditions. Thus, a legal vacuum has been felt with respect to the liability of intermediaries in e-commerce for consumer protection.

Keywords: Consumer Protection, E-Commerce, Intermediaries, Online Retailing

---

¹ As per the report of the Brand Equity Foundation, India's e-commerce market is growing at an annual rate of 51 percent, which is highest in the world. Available at <https://www.ibef.org/industry/ecommerce-presentation> (accessed on August 2, 2019)

Objectives of the research:

The objectives of this research are:

1. To explore the legal relationship of intermediaries engage in online retail business.
2. To identify the challenges brought forth in consumer protection by emerging intermediaries in online retailing.
3. To assess the efficiency of the Indian legal framework to tackle the consumer protection issues brought forth by intermediaries in e-commerce and to put forth suggestions for feasible solution to the issue.

Research Methodology

The Methodology adopted by the researcher for the preparation of this paper is Doctrinal Legal Research. The research is based on both primary and secondary sources of data.

Research Design

The researcher would be analysing the various challenges brought forth by different intermediaries engage in online retailing in consumer protection. An in depth analysis would be done to establish legal relationship among the intermediaries. Further, an assessment of the provisions of the Consumer Protection Act, 2019, the Information Technology Act, 2000 and other laws directly or indirectly deal with consumer protection would be done from the perspective of consumer protection.

Main Findings

- Intermediaries are exercising safe harbour in e-commerce, which is resulting in serious threat to consumer protection.
- Consumer protection laws in India seem to largely ignore the responsibility which intermediaries may easily shoulder for the protection of consumer in e-commerce.

Research Implication

- Legally responsible intermediaries will increase the trust of consumers in e-commerce, which will be resulting in the growth of the e-commerce market as well as economy of the country.

Originality/ Value

Many discussions, debates and academic discourses have been taken place in India with respect to the liabilities of intermediaries pertaining to the prevention of crime, protection of intellectual property rights in virtual rights. However, discussion with respect to the liabilities of intermediaries in online retailing from the perspective consumer protection is comparatively new. This issue is also contemporary, where Department of Consumer Affairs, Ministry of Food and Public Distribution is also working to explore a feasible solution to the issue, which is evident from the publication of the draft of the E-Commerce Guidelines for Consumer Protection 2019 by the Department.

**MUHAMMED HÂŞİM EFENDİ VE FERÂ'İZ MANZUMESİ İSİMLİ ESERİNİN
MANZUM KISMININ GİRİŞİ**

**MUHAMMED HÂŞİM EFENDİ AND INTRODUCTION TO THE VERSE PART OF THE
WORK TITLED FERÂ'İZ MANZUMESİ**

Fırat SEVİNÇ

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
firatsevinc13@gmail.com, Orcid id: 0000-0003-3618-5169

ÖZET

Bu çalışmada Muhammed Hâşim Efendi'nin hayatı ve *Ferâ'iz Manzumesi* adlı eserinin manzum kısmının girişiyle ilgili bazı tespitler yapılmaktadır. Kaynaklarda Muhammed Hâşim Efendi'yle ilgili bilgiler sınırlıdır. Bu yüzden mevcut bilgilerle metindeki bilgiler birleştirilerek bir sonuca ulaşma yoluna gidilmektedir. Muhammed Hâşim Efendi 17. yüzyılın ortalarına doğru doğmuş ve Rumeli'nin çeşitli şehirlerinde kadılık yapmış bir şahsiyettir. Eserinde miladi 1703/1704 yılında Bergos'ta kadılık yaptığı belirtilen Muhammed Hâşim Efendi'nin daha sonra Tırhala kadısıyken miladi 1722/1723 yılında vefat ettiği ifade edilmektedir. *Ferâ'iz Manzumesi* isimli eser İslam hukuku, feraiz ve miras hukukuyla ilgili meseleler hakkında bilgiler ve çözümler sunan bir fıkıh kitabıdır. Manzum-mensur karışık olarak yazılmış olan bu eser Diyanet İşleri Başkanlığı Dijital Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eserin manzum olan kısmı 40 varaktan meydana gelmektedir. Manzum olan kısımda birkaç sayfalık mensur bir bölüm mevcuttur. Çalışmada ele aldığımız manzum kısmın girişi konu bakımında üç bölümden oluşmaktadır. Bölümlerde sırasıyla besmelenin faziletleri, Allah'ın kudreti ve eserin telif sebebi anlatılmaktadır. Bu kısımda aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı kullanılmaktadır. Mısra sonlarında daha çok zengin kafiye görülmektedir. Muhammed Hâşim Efendi, beyitleri hemen hemen kusursuz bir şekilde aruza uydurmaktadır. Ele aldığımız kısımda Arapça ve Farsça kelimelere bolca yer verilmekte, yine bu kelimelerden oluşan ikili ve üçlü terkiplere sıkça başvurulmaktadır. *Ferâ'iz Manzumesi* fıkıhla ilgili meseleleri manzum bir şekilde ifade ederek fıkıh eğitimine farklı bir açıdan yaklaşması ile dil ve edebiyat bakımından incelenmesi gereken değerli bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Hâşim Efendi, *Ferâ'iz Manzumesi*, Manzum.

ABSTRACT

In this study, some determinations are made about the life of Muhammed Hâşim Efendi and the introduction of the verse part of his work *Ferâ'iz Manzumesi*. Information about Muhammed Hâşim Efendi is limited in the sources. For this reason, the existing information and the information in the text are combined to reach a conclusion. Muhammed Haşim Efendi is a person who was born towards the middle of the 17th century and served as a judge in various cities of Rumelia. It is stated from his work that Muhammed Haşim Efendi, who was understood to be a judge in Bergos in 1703/1704 AD, later passed away in 1722/1723 AD while he was Tırhala judge. The work named *Ferâ'iz Manzumesi* is a canon law book that provides information and solutions about issues related to Islamic law, ferâiz and inheritance law. This work, which was written in verse and prose, is in the Digital Manuscripts Library of the Presidency of Religious Affairs. The verse part of the work consists of 40 leaves. In the verse part, there is a prose section of several pages. The introduction of the verse that we discussed in the study consists of three parts in terms of subject. In the chapters, the virtues of besmele, the power of Allah and the copyright of the work are explained respectively. In this part, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* pattern of aruz remel part is used. More rich rhyme is seen at the end of the lines. Muhammed Haşim Efendi's couplets fit into prosody almost perfectly. Arabic and Persian words are used abundantly in the section we are dealing with, and double or triple compositions consisting of these words are frequently used. *Ferâ'iz Manzumesi* is a valuable work that should be examined in terms of language and literature, with its approach to fiqh education from a different perspective by expressing the issues related to fiqh in verse.

Keywords: Muhammed Hâşim Efendi, *Ferâ'iz Manzumesi*, Verse.

GİRİŞ

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra İslam dininin daha iyi ve daha doğru anlaşılabilmesi için bu dinin kaynağından öğrenilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı Kur'an ile Hz. Peygamber'in söz ve davranışları araştırılmış, bunların halka aktarımına başlanmıştır. Ancak köklü ve her anlamda kendine göre kuralları bulunan bir medeniyete sahip olan Türklere İslam dininin kaynağından gelen bu bilgiler aktarılırken bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Türklerin çok eskilere dayanan ve kendine has kuralları olan edebî bir geleneğe sahip olmaları ve bir dile ait ifadenin başka bir dile aktarımı esnasında oluşan anlamsal sıkıntılar bu bilgilerin manzum olarak verilmesinin yolunu açmıştır. Bu şekilde ilk etapta bazı manzum dinî hikâyeler meydana getirilmiştir. İlerleyen zamanlarda İslam dininin ilim kollarından olan hadis, kelam, tasavvuf, fıkıh, kıraat, tefsir vb. alanlarla ilgili bilgiler bazı eserlerde manzum olarak bazı eserlerde de manzum-mensur karışık bir şekilde vermeye başlanmıştır. Aşağıda verilen eserler zikredilen alanlarla ilgili yazılmış manzum eserlere bazı örneklerdir:

1. Sa'id: *Manzûm Kırâ'atî'l-Kur'ân* (Söylemez, 2019)
2. Hafız Mustafa: *Manzume-i Akâid-i Mesnevî* (Günaydın, 2014)
3. Reyyî: *Medhu Kur'âni 'Azîmi's-Şân ve Bihi Nesta'in* (Sağlam, 2018)
4. Şeyh Alaüddin: *Hadis Usulüne Dair Manzume* (Bilen, 2012)
5. Mahmud Âlûsî: *Neseb Manzumesi* (Aydın, 2011)
6. Seyyidî: *Manzume-i Akaid* (Özcan, 2013)
7. Molla Fenârî: *Şurûtü's-Salât* (Çelik, 2020)
8. Ebû Hâmid Muhammed b. Yusuf el-Fâsî: *Turfetü't-Taraf* (Çiçek, 2020)
9. İbrâhim Hurrem: *Der-Beyân-ı Ta'rîf-i Ferâiz-i İsnâ ve Selâsin* (Akyol, 2018)
10. Şeyhülislam Kemalpaşazâde: *Manzum Fetvâlar* (Eliaçık, 2020)
11. Vahdetî: *Manzum Kırk Hadis Tercümesi* (Gümüş ve Söylemez, 2019)
12. Lütfî: *Manzum Kırk Hadis Tercümesi* (Gökdemir, 2016)
13. Mehmed Bosnevî: *Manzum Kırk Hadis Tercümesi* (Efe, 2021)
14. Nâcî: *Manzum Risâle-i Tecvîd* (Özmen, 2019)
15. Mücellî: *Manzum Şurûtü's-Salât* (Söylemez, 2019)
16. Şeyhülislâm Yahyâ Efendi: *Tertib-i Süveri'l Kur'ân* (Söylemez, 2019)

Manzum fıkıh metinlerinin ortaya çıkışı İslami ilim tedrisatının kurumsallaşması ile paralel bir süreç izlemiş olup nazım, fıkıh âlimleri arasında yaygın bir metot olarak benimsenmemiş (Aydın, 2016) ve fıkıh anlatımında daha çok mensur eserler tercih edilmiştir. Ancak fıkıh metinlerin daha kolay anlaşılabilmesi için uygulanan bir yöntem olan manzum anlatım, temel İslam bilimlerinden olan fıkıhta da uygulanmış, bu alandaki manzum eserlerin azımsanmayacak derecede bir varlığı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ele aldığımız Muhammed Hâşim Efendi'nin *Ferâ'iz Manzumesi* adlı eseri manzum-mensur karışık bir eser olup eserde fıkıhla ilgili bazı konular ele

alınmıştır. Manzum kısımdaki varak sayısı 40 olan bu eserde İslam hukuku, feraiz ve miras hukukuna dair bazı meselelere ver verilmiştir.

1. Muhammed Hâşim Efendi

Kaynaklarda Muhammed Hâşim adında bazı şahıslar bulunmakta olup bunlardan hangisinin çalışmamızdaki Muhammed Hâşim Efendi olduğuyla ilgili olarak eserden yola çıkılması uygun görülmüştür. Muhammed Hâşim Efendi *Ferâ'iz Manzumesi*'nin manzum kısmının girişindeki beyitlerde hicri 1115 (miladi 1703/1704) yılında Bergos Beldesi'nde kadı olduğunu ifade etmiştir:

Belde-i Bergosda kaçdı iken
Oldı bu aḥvāl iyābı muhsin

Ḥamse ʿaşar u miye oldı sene
Hicrete biñden berüde merḥale

Eserin kayıtlarında eserin telif ve istinsah tarihi Eylül 1708 olarak belirtilmiştir. Beyitlerde ve eser kaydında verilen tarihlerin birbirine yakın olduğunun görülmesinden dolayı mevcut bilgilerin çelişmediği anlaşılmıştır.

Muhammed Hâşim Efendi bazı beyitlerde Hz. Peygamber'in soyundan geldiğini belirtmiş, bu durumu beyitlerde başkalarının kullanmış olduğu ifadeler şeklinde aktarmıştır. Beyitlerde Muhammed Hâşim Efendi'ye “eyā nesl-i beni kiram” ve “iy āl-i resūl-i Ḥudā” şeklinde seslenilmiştir:

Bir kişi geldi baña virdi selām
Didi eyā nesl-i beni kiram

Eylediler cümlesi birden recā
Didiler iy āl-i resūl-i Ḥudā

Kaynaklarda eserin telif tarihi olan 1708'de yaşamış olan ve Hâşim mahlasını kullanan bir müellif mevcuttur. Bu müellif ile çalışmamızın müellifi olan Muhammed Hâşim Efendi'nin aynı kişi olması kuvvetle muhtemeldir. Muhammed Hâşim Efendi'yle ilgili olarak bazı tezkirelerde sınırlı bilgiler verilmiştir. Muhammed Hâşim Efendi için Safâyî Tezkiresi'nde namının Mehmed olduğu, İstanbul'da dünyaya geldiği, Esadzâde Efendi'den mülazım olduktan sonra Rumeli ilinde kadılık yaptığı, hicri 1135 (miladi 1722/1723) yılında Tırhala kadısı iken vefat ettiği belirtilmiştir (Çapan, 2005). Namı ve nerede kadılık yaptığıyla ilgili bilgiler Sâlim Tezkiresi'nde de yer almıştır (İnce, 2005). Tırhala'da kadılık yaparken 1722/1723 yılında vefat ettiği bilgisi Sicill-i Osmanî'nin 2. cildinde de mevcuttur. (Akbayar, 1996).

Muhammed Hâşim Efendi, eserinde Bergos Beldesi'nde kadılık yaptığını ifade etmiştir. Bergos günümüzde Çanakkale ilinin Lapseki ilçesi sınırları içerisinde bulunan, geçmişte Bergaz ya da Burgaz şeklinde isimler almış olan Umurbey Beldesi'dir (Uysal, 2013). Geçmişte Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Tırhala ise günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde bulunan bir şehirdir. Bergos ve Tırhala'nın birbirine yakın yerler olmasından, Muhammed Hâşim Efendi'nin Bergos'ta kadılık yaptıktan sonra Tırhala'ya geçtiği anlaşılmıştır.

Safâyî Tezkiresi'nde Muhammed Hâşim Efendi'nin tatlı bir beyanının olduğu ve çevresi tarafından saygı gördüğü ifade edilmiştir. Tezkirede Muhammed Hâşim Efendi'ye ait 5 gazel vardır. Sâlim Tezkiresi'nde ise bir gazeline ait iki beyti verilen Muhammed Hâşim Efendi'nin sohbetinin latif olduğu, nükteli sözler söylediği, hatırının sayıldığı ve hoşça giden bir kelamının olduğu belirtilmiştir.

2. Ferâ'iz Manzumesi İsimli Eserin Manzum Giriş Kısmı

Muhammed Hâşim Efendi'nin *Ferâ'iz Manzumesi* isimli eseri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Dijital Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Eser manzum-mensur karışıktır. Eserin 67. varâğa kadar olan kısmı mensurdur. 68. ve 72. varaklar arası boştur. Manzum kısım 73. varak ile 113. varaklar arasında yer almaktadır. Manzum kısmın içinde birkaç varaklık mensur bölüm de mevcuttur. Manzum kısımları nesih yazısıyla yazılan eser 2'şer sütun ve 19'ar satırdan oluşmaktadır. Eserin müstensihi Yusuf b. Muhammed olup 84a varâğında eş-Şeyh Ahmed Ziyaeddin Mustafa (öl. 1310/1893) adına bir mühür vardır.

Ferâ'iz Manzumesi isimli eserin manzum kısmının girişi 62 beyitten oluşmaktadır. Mesnevi nazım şekliyle yazılan eserde aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı kullanılmaktadır. Eserde Arapça ve Farsça kelimelerde bir ünsüz ve bir uzun ünlüden oluşan seslerin de zengin kafiye (Dilçin, 2004) olarak kabul edildiği kafiye türü daha çok yer almaktadır. Metnin Eski Anadolu Türkçesinden sonra ortaya çıkan Osmanlı Türkçesiyle kaleme alındığı görülmektedir. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin bolca kullanıldığı metinde ikili ve üçlü terkiplere sıkça yer verilmektedir. Muhammed Hâşim Efendi, kadı olmasından dolayı fıkıhla ilgili ilmî terimlere de yer vermektedir.

Muhammed Hâşim Efendi'nin eserinin manzum kısmının girişi konu bakımından üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde besmelenin faziletlerinden bahsedilmektedir. Besmelenin genel bir kapsayıcılığının olduğu ve anahtar niteliğinde bir özelliğinin bulunduğu dile getirilmektedir. Bu kısımda besmeleyi oluşturan harflerle ilgili söz ve anlam sanatlarına başvurulmaktadır. "Lâm-elif" saçaklı bir çengele, "nûn" harfi bir yuvarlağa benzetilmekte; "râ" harfine ise muzaffer bir görüntü verilmektedir.

Allah'tan ve onun kudretinden bahsedilen ikinci bölümde Allah'ın sonsuz kudret sahibi olduğu, bütün varlığı yarattığı ve rızıklandırdığı, Hz. Peygamber'in nurunu yaratıp onu insanlığa örnek kıldığı, Kur'an'ı göndererek emir ve yasaklarını ilettiği anlatılmaktadır.

Üçüncü bölüm eserin telif sebebinin ifade edildiği bölümdür. Muhammed Hâşim Efendi bu bölümde hicri 1115 (miladi 1703/1704) yılında Bergos'ta kadı iken birinin yanına geldiğini, kendisine feraizle ilgili bir soru sorduğunu, bu konudaki şüphelerinin giderilmesi için yardım istediğini, gelen kişiye şüphelerini giderecek şekilde yardımcı olduğunu, bazı kimselerin feraizle ilgili bir eser yazıp talep edenlere yol göstermesi gerektiğini ve böylece eserini yazmaya başladığını dile getirmektedir.

Metin (Manzum Kısımın Girişi)

Ferâ'iz Manzumesi Te'lif-i Muhammed Hâşim Efendi

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Besmele rāh-ı harem-i Girdigār
Sırr-ı ilāhiyi ider āşikār

Besmelede var nice luṭf-ı ʿamīm
Besmelede var nice feyz-i azīm

Besmele ser-levḥa-i nazm-ı kerīm
Besmele tuḡrā-yı kelām-ı ḳadīm

Besmeledür hādī-i şerḥ-i mübīn
Besmeledür meşʿal-i rāh-ı yakīm

Besmele ser-tāc-ı sūrdur ʿayān
Eyler anıñ sırrını cümle beyān

Kātib-i tuḡrā-keş-i dīvān-ı Ḥaḳḳ
Olsa muvaffaḳ n’ola fermān-ı Ḥaḳḳ

Ola keşīde n’ola cisr-i felāḥ
Besmele her kimi iderse cenāḥ

Lām-elif zūlfesidür āşikār
Beyzesi nūn olsa daḥı yiri var

Rāsı anıñ olsa muḡaffer n’ola
Mımleri oldı anıñ dā’imā

Ḥamd ol Allāha ki settārdur
Cümlete efʿalde muḥtārdur

Ḥāfız u ḳābız daḥı bāsıtdur ol
Māniʿ vü muʿtıl daḥı maḳsaṭdur ol

ʿĀlemi bir adı-la vıṗrān ider
Diler ise ḳaṭreyi ʿummān ider

Kendüsi müstaḡnıdır ez-māsivā
Kendüye muḥtāc-durur māʿadā

Ḥālīḳ odur cümlesi maḥlūḳdur
Rāzīḳ odur cümlesi merzūḳdur

ʿĀlemi İcād iden Allāhdur
Cümleye imdād iden Allāhdur

Gör nice ḥalk eyledi bu ʿālemi
Cümleden ʿalā yaradub ādemi

Nūr-ı resūlı yaradup ibtidā
Eyledi zı-rūḥa anı muḳtedā

Eyledi ol nūrı daḥı ıştıfā
Nām virüp didi aña Muştafā

Ola durūd-ıla şalāt u selām
Āline aşḥābına daḥı tamām

Dağı aṭā itdi kitāb-ı kerīm
Ya'nı kelām-şeh-i Rabb-ı kadīm

Şer'ı şer'ı idüp andan beyān
Emrini nehyini idüpdür 'ayān

Rızqımı her şahsuñ idüp iktisām
Cümle beyān eyledi sehmüñ tamām

Nice sehm-i pür nice āyāt-ıla
Ḥazret-i Kur'an-ıla işbāt ile

Mürdeleri feyzi-le ihyā ider
Fazlı ile esfeli 'alā ider

Bir gice fakr ile yetür bir faķır
Ya'nı ki muhtāc u zelīl ü haķır

İrtesi Allāh-ı 'azīm u haķım
Eyler anı vāşıl-ı luṭf-ı 'amīm

Bir kulınuñ fevtini eyler sebeb
Mālını mülkini virür aña heb

Belde-i Bergosda kağı iken
Oldı bu aḥvāl iyābı muhsin

Ḥamse 'aşar u miye oldı sene
Hicrete biñden berüde merḥale

Bir kişi geldi baña virdi selām
Didi eyā nesl-i beni kirām

Fenn-i ferā'iz 'acebdür bu kim
Ḥall idemez kimse benüm müşkilüm

Senden ümİdüm budur iy pür-vefā
Müşkilümi ḥall idesin bİ-hırā

Böyle diyüp şübhesin itdi beyān
Müşkilini eyledi ol dem 'ayān

Ḥazret-i Haķķ bendeye āsān idüp
Ḳuvvet ü kudret dağı ihsān idüp

Şübhesi def' oldı anıñ ol zamān
İtdi duā' yolına oldı revān

Anda olan ṭāleb-i 'irfān idi
Cümlesi de şāhib-i iz'ān idi

Eylediler cümlesi birden recā
Didiler iy āl-i resül-i Ḥudā

Çünkü saña virdi liyākāt Hudā
Tercüme kııl t̄ālebe esen ola

Fenn-i ferā'izde kavā'idle sen
Yazanı kim rāzı ola zü'l-minen

Ṭālib olanlar anı düstūr ider
Mürde-dili feyzle ma'cūr ider

Bir eṣer olur sebab-i zıkr olur
Ṭālib olanlar daḥı bir fikr olur

Raḥmet ile yād olursun müdām
Rūḥuña raḥmet ola her şubḥ u şām

Çünkü bu teklīfi baña itdiler
Belki bu emniyyet ile gitdiler

Biz daḥı Allāha tevekkül ile
Luṭf-ı şerīfine tevessül ile

Aldım ele ḥāme-i mu'ciz-nihān
Ḳā'idesin eyledüm evvel 'ayān

Her işi itmām iden Allāhdur
Cümleye in'ām iden Allāhdur

Daḥı anı lubb-ı lubāb eyledüm
Emr-i şer' her ne ise söyledüm

Bir kişi 'ömründe ferā'iz bile
Bilmese bir kez bunı alsa ele

Lā-büdd olur ol kes o dem ḥişşe-mend
Olmaya ḥarmān-ıla ol guşşa-mend

Mağz-ı ferā'iz didiler nāmına
Nağz diseñ lā yok olur nāmına

Nıṣf-ı 'ilmdür bu ferā'iz hemİn
Böyle buyurmuş çü resül-ı emİn

Eyle ta'allüm daḥı ta'līm ile
Say' ire gūşış ire tefhīm ile

Emridür şāḥib-i şer'-i kavİm
Şāri'idür çünkü resül-ı kerİm

Şalli 'alāmuz hū şemsu'd-ḍuḥā
Şalli 'alāmuz hū nūru'd-ḍücā

Şer'i 'anāşırla idüp āşikār
Anı daḥı biz diyeyüm kııl şümār

Biri kitāb birisi sünnet-durur
Biri de icmāc-ı ümmet-durur

Birisi daħı amñ oldı kıyās
Dördi de bir kândan ider iktibās

Lîk ferâ'izde üçü mu'ceber
Ya'ni kıyās ile alınmaz haber

Gerçi sellem-durur emr-i kıyās
Geymedi mîrâsdan ammā libās

Dāni-gîrem ki kerem itse Hudā
Raħmetüñ ümîd iderem rabbenā

Eyle bu Hâşim kılına mağfiret
Cürmi nihāyetsiz işi ma'zeret

Eyle ilāhi kereminden kabûl
Luţfuñ ile cennete itsün duħûl

SONUÇ

Kaynaklarda Muhammed Hâşim Efendi'nin hayatıyla ilgili ayrıntılı bir bilgi mevcut değildir. Verilen sınırlı bilgiler ile çalışmaya konu olan metindeki bilgiler birleştirilerek bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Tezkirelerde Muhammed Hâşim Efendi'nin vefat tarihi hicri 1135 (miladi 1722/1723) olarak verilmiştir. Eserin telif ve istinsah tarihi ise miladi 1708 olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla Muhammed Hâşim Efendi 17. yüzyılın ortalarında doğmuş olmalıdır. Tezkirelerde Muhammed Hâşim Efendi'nin Tırhala'da kadılık yaptığı bilgisi vardır. Metinde ise Bergos'ta kadılık yaptığı ifade edilmiştir. Buna göre Muhammed Hâşim Efendi kadılık görevini genelde Rumeli bölgesinde icra etmiştir. Beyitlere göre Muhammed Hâşim Efendi'ye dair bir başka bilgi de Hz. Peygamber'in soyundan geldiğidir.

Muhammed Hâşim Efendi'nin *Ferâiz Manzumesi* isimli kitabı manzum-mensur karışık bir eserdir. Manzum kısımlar 40 varaklık bir kısmı oluşturmuştur. Manzum kısmın girişinde mesnevi nazım şekliyle yazılmış 62 beyitlik bir bölüm mevcuttur. Konu bakımından üçe ayrılan bu bölümde besmelenin faziletlerinden, Allah'ın kudretinden ve eserin telif sebebinden bahsedilmiştir. Eserde Eski Anadolu Türkçesi döneminden sonra gelen Osmanlı Türkçesi dönemine ait olan Türkçe kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerin bolca görüldüğü metinde iki ya da üç kelimededen oluşan terkipler sıkça yer almıştır. Metinde aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı kullanılmış, en çok zengin kafiyeye yer verilmiştir.

Ferâ'iz Manzumesi fıkıhla ilgili meseleleri manzum bir şekilde ifade ederek fıkıh eğitimine farklı bir açıdan yaklaşması ile dil ve edebiyat bakımından incelenmesi gereken değerli bir eser, edebî bakımdan Muhammed Hâşim Efendi'nin ise eserleri ışığında daha çok araştırılması gereken bir şahsiyet olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akbayar, Nuri. Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmanî. 2. Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Akyol, İbrahim. “Çankırlılı Hurrem’in Otuziki Farzı Anlatan Manzumesi”. Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi 6/2, (2018), 27–34.
- Aydın, Ahmet. “Manzum Fıkıh Metinleri – I”. Usûl İslam Araştırmaları 26 (2016), 1305-2632, 137-170.
- Aydın, Cemal. “Bağdat Müftüsü Mahmud Âlûsî’ye (D.1802-Ö.1854) Ait Bir Neseb Manzumesi”. Şarkiyat Mecmuası 16 (2009), 1-16.
- Bilen, Mehmet. “Ohinli Şeyh Alaaddin ve Hadis Usulüne Dair Manzumesi”. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 37, (2012), 87-107.
- Çapan, Pervin. Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî, İnceleme-Metin-İndeks. Ankara: AKM Yayınları, 2005.
- Çelik, Aysun. “Molla Fenârî’ye Atfedilen Şurûtü’s-Salât Adlı Eserin Manzum Tercümesi”. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches] 3/1 (2020), 25-57.
- Çiçek, Fehmi. “Ebû Hâmid Muhammed b. Yusuf el-Fâsî’nin (ö.1052/1642) “Turfetü’t-Taraf” Adlı Manzume’sinin Manzum Tercümesi ve Hadis Usûlü Açısından Tahlili”. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7/13 (2020), 159-213.
- Dilçin, Cem. Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. Ankara: TDK Yayınları, 2004.
- Efe, Zahide. “Mehmed Bosnevî’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”. Türkoloji Dergisi 25/1 (2021), 24-42. <https://doi.org/10.53372/turkoloji.938440>
- Eliaçık, Muhittin. “Şeyhülislam Kemalpaşazâde’nin Manzum Fetvâları”. Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi 13 (2020), 74-83. <https://doi.org/10.28981/hikmet.781618>
- Gökdemir, Atilla. “Lütfî’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 24 (2016), 83-96.
- Gümüş, Mustafa Yunus. & Söylemez, İdris. “16. Yüzyıl Şairlerinden Vahdetî’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”. Kalemname 4/8 (2019), 332-358.
- Günaydın, M. & Hafız Mustafa. “Manzume-i Akâid-i Mesnevî”. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 23 (2014), 211–237.
- İnce, Adnan. Tezkiretü’ş-Şu’arâ Sâlim Efendi. Ankara: AKM Yayınları, 2005.
- Özcan, Gülsüm. “Seyyidi’nin Fıkıh-ı Ekber Tercümesi Olan Manzume-i Akaid Adlı Eseri ve Muhtevası”. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 11/2 (2013), 513-531.
- Özmen, Abdulsamet. “Türk Edebiyatında Manzum Tecvîdlerden Risâle-i Tecvîd”. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi 8/4 (2019), 1988-2005.
- Sağlam, Ayşe. “Kur’an’ın Faziletlerinden Söz Eden Methiye Türünde Bir Manzume: Medhu Kur’âni ‘Azîmi’ş-Şân Ve Bihi Nesta’în”. Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature 4/4 (2018), 1035 – 1046. <https://doi.org/10.20322/littera.457690>

Söylemez, İdris. “Kur’an-ı Kerim Okumanın Gerekliliğine Dair Bir Manzume: Sa’id Mahlaslı Bir Şairin Manzûm Kırâ’atı’l-Kur’ân’ı”. *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi* 8, (2019), 29-41.

Söylemez, İdris. “Mücellî’nin Manzum Şurûtu’s-Salâti”. *Artuklu Akademi* 6/1 (2019), 115-143. <https://doi.org/10.34247/artukluakademi.560675>

Söylemez, İdris. “Kur’ân Sûrelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek: “Şeyhulislâm Yahyâ Efendi’nin Tertib-i Süveri’l- Kur’anı”. *Universal Journal of Theology* 4/1 (2019), 1-14.

Uysal, Ali Osman. “Lapseki’nin Umurbey Beldesinde Osmanlı Devri Yapıları”. *Sanat Tarihi Dergisi* 21/1 (2013), 127-151.

ARİSTOTELES'E GÖRE DOSTLUK ERDEMİ
THE VIRTUE OF FRIENDSHIP ACCORDING TO ARISTOTELES**Yasin GÖKHAN**

yasin.gokhan@hotmail.com, Orcid No:0000-0002-6289-0876

ÖZET

Aristoteles'e göre erdemler, iç iyiler ve dış iyiler olmak üzere ikiye ayrılır. İç iyilerin en değerlisi bilgidir. Dış iyilerin en değerlisi ise dostluktur. Aristoteles'e göre dostluk bir erdemdir. Çünkü dostluk sosyal yaşam için zorunlu bir unsurdur. Bütün öteki iyilere sahip olsa bile hiç kimse dostlardan uzak bir yaşamı düşünemez. Çünkü doğası gereği insan ister zengin olsun ister fakir her durumunu paylaşacağı dostlara ihtiyaç duyan sosyal bir canlıdır. Sosyal yaşam ise ancak iyilik üzerine kurulabilir. İyilik düzeni de ancak iyilerin birlik ve beraberliği ile mümkündür ki bu da dostluğu erdem kılan temel nedendir. Birlik ve beraberlik hem kendileri iyiliktir hem de iyilikleri daha iyi ve daha çok yapmanın; çoğaltmanın yegâne yoludur. O halde, yalnızca bireyleri birbirine yakınlaştırıp bir arada tutmakla kalmayan dostluk olgusu, devletlerin de ayakta kalmasını sağlayan temel bir dinamiktir. Bu nedenle yasa koyucular adaletten daha çok dostluk üzerinde dururlar. Çünkü dostluk fikir birliği demektir, uzlaşım ve uylaşım sanatı demektir. Bu nedenle dostlar arasında adalete dahi gerek duyulmayabilir ama adil olanlar dostluğa her zaman gereksinim duyarlar. Çünkü, dostluk birbirinden uzak kuvvetler, farklı dünyalar; boyutlar ve perspektifler arasında bir denge sanatı demektir.

Aristoteles'e göre dostluk ne yarara ne hazza dayanır; aslolan erdeme dayalı dostluklardır. Çünkü, bir toplumda ancak böylesi dostluklar sayesinde iyilik, fazilet, onur, eleştirel düşünce ve felsefe gibi yüksek değerler yerleşebilir. Ne yazık ki böylesi yüksek ve ulvi düşüncelere sahip insan sayısı her zaman azınlıkta kalmaktadır. Çünkü bu bilgiyi araştırıp uygulayabilecek erdem sahibi insan sayısı son derece azdır. Bu bulgu ayrıca şu hususu da göstermektedir ki, genel bir dostluk anlayışından söz etmek mümkün değildir. O halde, öncelikle yapılması gereken gerçek dostluğun ne olduğunu ortaya koymaktan geçmektedir.

Anahtar kelimeler: Dostluk, Erdem, İyilik, Değer, Sosyal Yaşam

ABSTRACT

According to Aristotle, virtues are divided into two as inner good and outer good. The most valuable of the inner good is knowledge. The best of the external good is friendship. According to Aristotle, friendship is also a virtue. Because friendship is a necessary element for social life. No one can imagine a life without friends, even if he has all the other good. Because, by nature, human beings are social creatures that need friends with whom they can share their every situation, whether they are rich or poor. Social life can only be built on goodness. The order of goodness is only possible with the unity and solidarity of the good, that is, with the virtue of friendship. Unity and togetherness is both a good deed and the only way to do good deeds and increase them. For this reason, friendship is a virtue that not only brings people closer to each other and keeps them together, but also enables institutions and states to stand. For this reason, legislators focus more on friendship than justice. Because friendship means consensus, it means compromise and compromise. It means the art of striking a balance between disparate forces, different dimensions and perspectives. Justice may not even be needed among friends, but the just always need friendship.

According to Aristotle, friendship is based on neither benefit nor pleasure; The main thing is friendships based on virtue. Thanks to such friendships, high values such as goodness, virtue, honor, critical thinking and philosophy are established in society. However, people with such high and lofty thoughts are always in the minority. This finding shows us that it is not possible to talk about a general understanding of friendship. Because the number of virtuous people who can research and apply this knowledge is extremely small. So, the first thing to do is to reveal what true friendship is.

Keywords: Friendship, Virtue, Goodness, Value, Social Life

GİRİŞ

Aritotelese’ e göre dostluğun aslı ya da temel motivasyonu sevgiden ibarettir. O halde, öncelikle “sevgi ya da dostluk [philia]” (Aritoteles, 2019, s. 129) üzerine konuşmak gerekir; sevgi neye yöneliktir, neye yönelik olması gerekir, sevmeye değer olan nedir, karşılıklı olması mı gerekir, sevmek mi üstündür yoksa sevilme mi sorularına cevap aramak gerekmektedir. Sevmeye değer olan nedir sorusunun cevabı ise hiç şüphesiz iyilikten başkası değildir. (Aritoteles, 2019, s. 131) O halde, madem dostluğu bir iyilik olarak görüyoruz ve hayatımızın her anına yayılmasını arzu ediyoruz, o halde, onu rahatlıkla mutluluğa götüren erdemlerden sayabiliriz. Ancak sorunumuz sadece mutluluk bileşenlerinin neler olduğunu bilmekten ibaret değildir, elbette aslolan onları uygulamaktır. (Aritoteles, 2019, s. 129) Bu nedenle hayatımızda iyi sözler biriktirmeyi öncelemekten ziyade, iyilikleri uygulayan ve yaşam tarzı haline getiren iyi insanları görmek isteriz. Aristoteles’e göre dostlar iyiliğin ete kemiğe büründüğü yaşayan iyiler olan iyi insanlardan başkası değildir. Çünkü, gerçek ve kalıcı dostluk ancak iyi insanlar; iyiliği yaşam tarzı edinen erdemli insanlar kurabilir. (Aristoteles, 2014, s. 172)

BULGULAR

Dostluğun Doğası

Dostluğun erdemi sevmektir. Sevmekten sevinç duyan anne örneğinde olduğu gibi dostluk sevmekten çok sevmektedir. Annenin bir kar ya da zarar hesabına girmeksizin her zaman çocuğunun iyiliğini istemesi, her durumda onu kendine tercih etmesi; yemeyip yedirmesi, içmeyip içirmesi hatta çoğu zaman onun için canını feda etmekten dahi çekinmemesi görülüp bilinmektedir. Bütün bunca fedakarlıklarına karşılık anne sevgisine eşit büyüklükte bir karşılık da beklemez. Çünkü anne sevmekten doyumsuz bir mutluluk duymaktadır ve kolay kolay bundan pişmanlık duyduğu da görülmez. Anne çocuk arasındaki gerçekliği tartışma götürmez bu dostluğa ve bu ilişkide şahit olunan özellikle annenin tutumuna; erdemli duruşuna bütün insanlığın saygı ve minnet duyduğu bilinmektedir. O halde bu evrensel örnekten dostluk ediminin özünün sevgi, dostun erdeminin ise sevmek olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. (Aristoteles, 2020, s. 165) Ayrıca insan neslinin devamı da dostluk ilişkilerine bağlı olduğundan insanlık için erdemliliği yanı sıra gerekliliği de tartışılmaz bir gerçekliktir. Bu nedenle, nasıl ki iç iyilerin en iyisi bilgi ise dış iyilerin en iyisi de dostluk erdeminden başkası değildir. (Aristoteles, 1999, s. 382-385)

Ancak yine de dostluk karşılıklı olmak zorundadır. Şöyle ki, cansızlarla dostluk kurulamaz. Çünkü cansız varlıklara karşı dostluktan söz etmek mümkün değildir. Onlara sahip olmayı isteriz ama onların iyiliğini istemeyiz hatta isteyemeyiz. Eğer iyilik isteme edimi karşılıklı olarak gerçekleşmiyorsa ortada bir dostluk değil, ancak bir yakınlık söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Yakın olduğunu hissettiğimiz kişi de bize yakınlık hissediyorsa ancak o zaman dost olmamız mümkündür. (Aristoteles, 2014, s. 172) İnsanlar birbirlerini seviyor ve birbirlerinin iyiliklerini istiyor olabilir ancak bu duygularını karşılıklı olarak açıkça ifade etmiyor ya da edemiyorlarsa da henüz dost sayılamazlar, ancak yakın kabul edilebilirler. O halde, dostluk yalnızca karşılıklı olarak birbirini sevmek ve birbirinin iyiliğini istemekten ibaret değil, aynı zamanda bu duygularını açık yüreklilikle birbirilerine karşılıklı olarak ifade edebilmek demektir. (Aristoteles, 2014, s. 173)

Dostluk arkadaşlıkla da karıştırılmaması gereken yalnızca insan türüne mahsus bir ilişki biçimidir. Arkadaş kelimesinin etimolojisi arka taş kelimelerinden türetilmiş bir bileşik isme dayanmaktadır; kişinin sırtını yaslayabileceği kaya gibi sağlam bir ilişki türünü ifade etmektedir. Fakat dostluk arkadaşlıktan da öte bir yakınlık türüdür. Dostluk kardeşlik/karın

taşlık ile arkadaşlık/arka taşlık ilişkisi biçiminin adeta bir orta yoludur ya da bu ikisinin harmanlanması sonucu oluşan, uzun bir süre içinde yaşanan sınamalar sonucu gelişen daha üst bir ilişki biçimi demektir. Bu nedenle dostluk iki insan arasındaki kan bağı olmaksızın kurulabilecek en samimi, en ileri düzey ve kalıcı ilişki düzeyini ifade etmektedir. Aristoteles bu durumu şöyle ifade etmektedir; “Dostluğun kalıcı bir şey olduğu düşünülür, kalıcı olan ise yalnızca ilk, önde gelen dostluk. Sınanmış, değerlendirilmiş olan kalıcıdır, çabuk ya da kolay olmayanlar doğru değerlendirmeyi olanaklı kılar, güven olmadan kalıcı dostluk olmaz, güven de ancak zamanla oluşur.” (Aristoteles, 2020, s. 75)

Aristoteles’e göre ancak doğru değerlendirmelerden geçen insan ilişkileri kalıcılığı yakalayabilir. Doğru değerlendirmeyi olanaklı kılan ise çabuk ya da kolay olmayan uzun soluklu ilişki biçimleridir. Bu da demektir ki ilişkilerde kalıcılığı yakalamak kolay değildir. Bilakis oldukça zordur ancak yine de imkânsız değildir. Dostluğu böylesine değerli kılan temel nitelik de zaten son derece zor ve ender ulaşılabilir olması değil midir? O halde, Aristoteles’in kendi ifadeleriyle özetlemek gerekirse; “Dostu zaman gösterir, iyi günlerden çok kara günler gösterir denmesi de doğru”dur. O halde, “dost seçerken elbise seçmiş gibi davranmamalı”dır. Çünkü, “deneyim olmadan bir günde dostluk kurulamaz, zaman gerekir” Şöyle ki, “kara gün gerçekten dost olmayanları değil, yarar yüzünden dost olanları açığa çıkarır; zaman ise her ikisini de” (Aristoteles, 2020, s. 76) Aristoteles’in bunlara benzer muhtelif ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, erdemli davranışlar kolayca değil, zor ve yorucu süreçler sonucu elde edilirler ancak tam da bu nedenle yani zor kazanılmaları nedeniyle kalıcılık niteliğini kazanırlar. Yine de Aristoteles Euripides’in “mal-mülk değil, doğa kalıcıdır” tespitine yönelik değerlendirmesinde ‘erdem doğadan da kalıcıdır diyebilmek ne hoş olurdu’ şeklinde çekincesini de paylaşmaktan geri kalmaz. (Aristoteles, 2020, s. 76)

Aristoteles dostluğu ve dostu en iyi insan ilişkilerinin bütününde en üst değerleri temsil eden bir rol model olarak değerlendirmektedir. Şöyle ki, “Aristoteles’in dostlukla bağı kurduğu erdemlerle (adalet, eşitlik) güven, kararlılık, ölçülülük, tutarlılık vb. etik kavramlar, öyle görünüyor ki aranan –en iyi insan ilişkilerinin dayanak noktalarını oluşturmaktadır.” (Doğaner, 2016) Dolayısıyla şunu söylemek mümkündür ki Aristoteles’te dostluk kavramı Aristoteles etiğinde insanı mutluluğa götüren bütün erdemlerin adeta ete kemiğe bürünmüş ve vücut bulmuş halini sembolize eden bütüncül bir erdemi ifade etmektedir.

Dostluğun Türleri

Aristoteles’e göre, birçok olguya ve türlerine dair sayısız yorumlar ve vizyonlar sergilendiği gibi hatta dostluğun doğası ya da mahiyetine dair biz de nice farklı perspektifler sunup farklı açılardan değerlendirmeler yapma gereği duyduğumuz gibi, dostluğun farklı çeşitleri ya da değişik türleri bulunduğu da kimi teoriler öne sürülmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu nedenle, tıpkı bilginin tıp bilgisi, kimya bilgisi, fizik bilgisi vb. türleri bulunduğu gibi, somut olgular dünyasından diğer bir örnek olarak, tıpkı bıçağın meyve bıçağı, et bıçağı ve ekmek bıçağı gibi çeşitleri bulunduğu gibi dostluğun da farklı türlerinin bulunması gayet doğaldır. Söz konusu örneklerdeki olgularda açıkça görüleceği üzere, dostluk türleri de ne kadar benzer olurlarsa olsunlar doğal olarak birbirinin aynısı değildirler ve olamazlar. Aristoteles’e göre sevginin yöneldiği objeye nispeten ve sevilen şeylerin türlerine eşit sayıda olmak üzere üç tür dostluk bulunmaktadır. Dostluklar genel olarak çıkar/fayda dostluğu, haz/hoşluk dostluğu ve etik/erdem dostluğu olmak üzere üçe ayrılır. Bunlardan yalnızca birisi gerçek dostluktur; uzun ömürlü ve kalıcı olan dostluk türü de budur ki, buna etik ya da erdem dostluğu denmektedir. Diğer ikisi ise dostluğa benzeyen dostluksu görüngülerden ibarettir ki, ancak belirli bir

süreligine dostluk süsü verilen, yalnızca gerçekliği ortaya çıkana kadar öyle olduğu sanılan menfaat ilişkilerinden ve geçici yanlısamalardan başka bir şey değildir. (Aritoteles, 2019, s. 133; Aristoteles, 2020, s. 157) Oysa Aristoteles'e göre "asıl, önde gelen dostluk iyilerin dostluğudur, karşılıklı dostluk, karşılıklı tercihtir. Seven için sevilen, sevilir, ama sevilen karşılık veriyorsa dost olur. Bu dostluk yalnızca insanlar arasında var (çünkü yalnızca insan başka bir insanın tercihini algılar). Öteki dostluklar hayvanlarda da var, yani yarar dayanan dostluk hem bir insan ile evcil hayvan arasında hem de hayvanlar arasında az da olsa görülen bir şey"dir. (Aristoteles, 2020, s. 71-72)

Aristoteles'e göre kişi sevdiği ile parası, malı, mülkü, siyasi makamı ya da hekimlik gibi bir meslek ve mevkii olduğu için değil, kişilik ya da şahsiyetini sevdiği için dost olmalıdır. Bu da şu demektir ki, dostluğun aslı ve özü olan sevgi ve sevme edimi hiçbir şey için araç kılınmamalıdır. Çünkü dostluk böylesi bir sevgi değildir. Dostluk karşı tarafın iyiliğini kendi için ya da kendince istemek değildir. Dostluk o kişinin iyiliğini kişinin kendi namına ve lehine isteyebilmektir. Diğer türlü dostun iyiliğini değil, kendi iyiliğini istemek olur ki, bu dostu değil kendi kendini, kendi çıkarımı sevmek demektir. Böylesi dostlukların ömrü ise doğal olarak ancak amaçlanan çıkar ya da menfaat elde edilene kadar olmak durumundadır. Böylesi bir dostluğu kimse kendi için arzulamayacağına göre, o halde bu tür bir dostluğa gerçek dostluk denemeyeceği açıktır. Zira kişinin kimlik ya da şahsiyetini ifade eden aslı ya da özü değil, ondaki ilineksel bir fayda arzulmaktadır. (Aristoteles, 2014, s. 177) Oysa "fayda temelli dostluk sağlam olmaz, faydayla beraber o da değişir. Haz konusunda da benzer şekilde. Öyleyse erdemden doğan dostluk en iyisi, fayda temelli dostluk en yaygını, hazza dayalı dostluk ise en kaba ve alelade kişiler arasında" yaygın olarak görülmektedir. (Aritoteles, 2019, s. 134-135) Ayrıca yalnızca fayda ya da haz ekseninde geçen bir yaşamın hayvanlara özgü bir yaşam şeklinden daha değerli ve erdemli bir hayat olarak değerlendirilmesi pek mümkün görülmemektedir. (Cevizci, 2002, s. 68)

Fayda temelli dostluklar genelde yaşlılar, haz temelli dostluklar ise genellikle gençler arasında görülür. (Aristoteles, 2020, s. 158) Birbirlerini yarardan dolayı sevenler aslında diğerinin kendisini sevmezler, onu kendisinden beklentileri olan 'yararlı' ya da 'hoş'tan ötürü severler. O nedenle "bu tür dostluklar geçici, ilinekseldir"; o nedenle böylesi dostluklar fazla uzun süremez, kalıcı olamaz, bir müddet sonra beklenti gerçekleşirse ya da gerçekleşmeyeceği anlaşılırsa bozulmaya mahkumdur. (Aristoteles, 2020, s. 157) Çünkü, fayda temelli dostluklarda cömertlik yoktur, sürekli bir hesaplaşma, eşitlik, adalet ve saygı arayışı egemendir. Bu nedenle, "çıkar temelli dostluk adeta tüccarlığa benzer." (Aristoteles, 2014, s. 178) Oysa, "dostluk saygı duyulmaktan daha önemli ve daha iyi bir şeydir. Bundan dolayı da tercih edilirdir. Yine dostlukta belirleyici olan sevilme değil sevmektir. Örneğin annelere bakalım, anneler karşılıksız olarak severler." (Aristoteles, 2014, s. 181) Bu nedenle gerçek dostluklarda saygı, eşitlik ya da adalet beklentisi temelinde bir hesaplaşma değil, cömertlik, fedakârlık ve diğerkamalık duyguları hakimdir.

Dostlukta ideal olan tıpkı anne sevgisinde olduğu gibi karşılıksız sevgi üzerine kurulan dostluklardır. Eğer dostlukta belirleyici olan sevilme değil de sevmekse, o halde, dostluğun erdemi sevilene değil, seven tarafa aittir diyebiliriz.; "Böylece birbirleriyle eşit durumda olmayanlar dost olabilirler, çünkü ancak bu sayede eşitlenirler. Dostluğun temelinde eşitlik ve benzerlik bulunmaktadır. Bu benzerlik de erdem bakımından benzerliktir. Bir insan kendi içinde uyumluysa, dışarıya karşı da uyumlu olur." (Aristoteles, 2014, s. 181-182) İşte iyilerin dostluğu tam da bu nedenle, kişi zaten kendi içinde uyumlu olduğu için, zaten her zaman ve herkese karşı iyi ve dostane bir ilişki içinde davranmaya alışkın olduğu için kuracağı dostlukta

uzun süreli ve kalıcı olacaktır. Çünkü iyilerin dostluğunda harici bir beklenti ya da çıkarıya dayalı yapay ve zoraki bir uyum değil, doğal bir uyum söz konusudur. Bir çıkarıya da haz çatışması yaşanmayacağı için böylesi dostlukların yıkılması için bir neden de bulunmamaktadır.

İnsanlar arası benzerlik; yaşam biçimlerinin uyumu ya da benzerliği ne kadar fazlaysa dostluğun da o derece arttığı ve sorunsuz olarak sürdüğü görülmektedir. Çünkü, kendi içinde uyumlu bir yaşam tarzı kuran kişilerin, bu yaşadıkları iç huzuru dostları ile paylaşımları da pozitif enerjilerini birbirlerine yansıtarak çoğaltmaları da gayet doğaldır. “Çünkü dostluk bir paylaşım’dır.” (Aristoteles, 2014, s. 182) Ortak iyi paylaşımına dayalı kurulan etik dostluklar tıpkı ortak bir çocuk sahibi ailelere benzemektedir. Nasıl ki birçok yuvayı ayakta tutan en büyük etken, aileler tarafından tartışmasız bir şekilde ortak iyi olarak kabul edilen ve paylaşılması zorunlu bir değer olarak kabul edilen çocuk ise dostlukları ayakta tutan hatta dostlukları zorunlu kılan en önemli dinamik de paylaşılan ortak iyiler ve ortak iyilerin doğal sonucu olarak ortaya çıkan erdemliler birliğinden başkası değildir. (Aristoteles, 2014, s. 188) Nitekim dostluğun erdemi nasıl ki sevmek ise, aynı şekilde “dostluğun ruhu eşitlik ve benzerlik, özellikle de erdemce benzerlik: Çünkü kendi içinde tutarlı olanlar birbirlerine karşı da tutarlı olur, kötü şeylere gerek duymaz, bunlara değer vermez, hatta onları engelledikleri söylenebilir.” (Aristoteles, 2020, s. 165)

Aynı anda birçok kişiye âşık olmak nasıl mümkün değilse, aynı anda birçok kişiyle mükemmel dostluk sürdürmek de mümkün değildir. Çünkü dostluk doğası gereği sıkı bir yakınlık, yoğun bir ilişki ve kesintisiz bir birliktelik gerektirmektedir. Dolayısıyla, bir kişinin aynı anda birçok kişi tarafından hoş görülmesi ve yeterince iyi bulunması kolay değildir. (Aristoteles, 2020, s. 162) Çünkü, dostlukta kişinin kendi ve çevresi için iyi olması yetmez, dostu ile ortak iyiliklerde birlikte zaman geçirmeleri ve bundan hoşlanmaları da gerekir. Çünkü, beraber zaman geçirmeksizin ve “iki taraf da birbirini sevmeksizin dost olunamaz.” (Aristoteles, 2014, s. 175) Dost olma isteği dostluk için yeterli değildir. Birlikte yaşanılmayan ya da paylaşılamayan iyi niyetler henüz dostluğa dönüşmemiş temenni ya da yakınlıklardan öteye geçemez. “Çünkü, dostluğun işareti birlikte yaşamaktır. (Aristoteles, 2014, s. 177) .

SONUÇ

Aristoteles’in insani ilişki biçimlerinin en üst modeli olarak değerlendirdiği dostluğa dair düşünce ve teorileri günümüzde de önemini yitirmiş değildir. Bilakis her zamankinden daha fazla üzerinde düşünülüp anlaşılmaya değer bireysel, toplumsal, siyasal ve felsefi değeri bulunan önemli bulgular içermektedir. Şöyle ki, dostluk erdeminin özünün bir sevme edimi ve kardeşçe paylaşım kültürü olduğunu görmekteyiz. Dostluk erdeminin elde etmek, yaşamak ve sürdürmek isteyen kişinin neden sevmeye aslan payını karşı taraftan beklememesi gerektiği savı, kanaatimizce konunun bam teli niteliğinde bir bulguyu ifade etmektedir. Çünkü tıpkı bilmenin bilinmekten daha değerli olduğu gibi, doğal olarak sevmek de sevimden daha değerlidir. Çünkü sevimden pasif bir durumdur, bir edim dahi gerektirmeyebilir. Aristoteles’in de özenle vurgulayarak belirttiği gibi, hayvanlar hatta cansızlar dahi bilinebilir ve sevimden ancak bilmek ve sevmek canlılara mahsus olan bir edimdir. O halde, insan için erdem olarak dostluk ediminin, pasif ve edilgen bir konumu ifade etmekte olan sevimden olgusundan ibaret olduğu düşünülemez. Erdem aktif bir eylem olan sevme edimi ve yüce gönüllük gerektiren karşılıksız sevgi erdeminden başkası değildir. İnsanları kalıcı ve nihai bir mutluluğa götürebilecek erdemlerin elde edilmesi elbette ki kolay değildir. Herhangi bir erdemi değerli kılabilecek olan ancak yüce ve ulvi bir davranış mahsulü olarak elde edilmiş olmasından başka bir şey değildir. Kişinin iyi niyetli ve bilinçli bir tercihi ile yoğun ve zorlu bir emeği sonucu

kazanılmış olmasından başka bir nedenle değerli görülmesi mümkün değildir. Çünkü saygıdeğerliği hak etmiş erdemli bir hayat elbette ki iyi bir niyet, zorlu bir emek, yüksek bir fedakârlık ve içten bir diğerkamalık gibi erdemleri gerektirir. İnsan ilişkileri ve toplumsal düzenler için rol model olarak görülen nice dostluklar ve dostların her toplumda halk estetiğince sembolleştirilmesi ve kahramanlaştırılması da ancak bu nedendir. İster fakir olsun ister zengin her toplum tarafından böylesi dostlukların arzulanması da dostluğun insanlığın ortak bilincinin seçkin bir ürünü ve insanlığın ortak duyusu tarafından onaylanan evrensel bir olgu ve inkârı mümkün olmayan doğal bir fenomen olduğunun göstergesidir. Çünkü dostluk yalnızca basit bireysel ilişki modellerinden birinden ibaret değildir. Bilakis ideal toplum düzenlerinin bir nüvesi, mayası ve çekirdeği mesabesindedir. Dostluk bu nedenle hayatı amaçsızlıktan, sıradanlık ve monotonluktan kurtaran ve yaşanılmaya değer kılan en yüksek ereklere birisidir.

Ancak insanlar çoğu zaman daha güzel olan etik dostluğu istedikleri halde faydalı olanın cazibesine kapılıp yarı yolda kalabilmekte ve bu nedenle mutluluğun adeta en güçlü iksiri durumundaki dostluk erdemine ulaşma yolunda kaybolabilmektedir. Herkes en iyi dostluğa sahip olmak istediği halde ve kendi dostluklarını erdem dostluğu; kalıcı ve ölümsüz dostluk olarak kabul ettikleri halde, nice dostluklar en küçük çatışmalarda çok büyük hayal kırıklıkları yaşanabilmekte ve dağılıp gidebilmektedir. Oysa çatışmanın belki de asıl nedeni gerçek dostluk vb. ulvi değerlerin ölçülebilir; nesnel ve salt rasyonel bir karşılığının bulunmamasıdır. Bu nedenle dostluk ancak meta-rasyonel bir estetik okumayı başarabilen çok az kişi tarafından; en çok da belki bilge ya da erdemli kişiler tarafından hakkıyla değeri bilinebilecek ve ancak uzun ve yorucu süreçler sonucu elde edilebilecek bir erdemdir. Zaten bu denli zor ve ender kişilerce ulaşılabilir olması nedeniyle, büyük kitleler kendileri gerçekleştirememiş olsalar dahi insanlığın ortak bilinçaltı diyebileceğimiz sağduyusu dostluk erdemini başarabilenleri her zaman takdir ve sitayişle yad etmekten geri kalmamaktadır. Çünkü dostluk insanlar arası sevgi ve güven ilişkisinin; yardımlaşma ve dayanışma duygusunun en güzel yolu ve en temel motivasyonudur. İnsanlar birbirlerine yardımdan el çektikleri gün, insanlık yok olmaya mahkumdur. Çünkü karşılıklı dayanışma olmazsa toplumların ayakta kalabilmesi mümkün değildir.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (1999). Nikomakhos' a Etik. (Z. Özcan, Çev.) Ankara: Sentez Yayınları.
- Aristoteles. (2014). Nikomakhos'a Etik (5 b.). (F. Akderin, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (2020). Eudemos'a Etik (2 b.). (S. Babür, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2020). Nikomakhos'a Etik (10 b.). (S. Babür, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2019). Magna Moralia & Erdemler ve Kötü Huylar Üzerine (2 b.). (Y. G. Sev, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2002). Etiğe Giriş. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Doğaner, U. T. (2016, 10 15). Aristoteles'te Dostluk ya da En İyi İnsan İlişkileri. <http://umutfelsefeokulu.blogspot.com/2016/10/aristoteleste-en-iyi-insan.html> adresinden alındı

**SELÇUKLU HANEDAN HANIMLARININ HAC YOLCULUĞU: SELÇUKÂ HATUN
ÖRNEĞİ (1158-1189)**

**THE PILGRIMAGE OF SELJUK DYNASTY LADIES: THE EXAMPLE OF SELÇUKÂ
KHATUN (1158-1189)**

Gülşen İSTEK

Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
gulsenistek@siirt.edu.tr, Orcid no: 0000-0003-3064-1071

ÖZET

İslâm tarihinde öne çıkan kadınların sayısı çok da fazla değildir. Hükümdar olan kadınların haricinde onların adlarına genellikle vakıf olarak bıraktığı eserlerde ya da iki devletin yakınlaşması amacıyla yapılan evliliklerde rastlanılmaktadır. Bu iki durum dışında Sultan II. Kılıcarşlan'ın (1155-1192) kızı Selçukâ Hatun (1158-1189) örneğinde görüleceği üzere hac ziyareti ile öne çıkan isimler de mevcuttur.

Selçuklu hatunları, hem hac yolculuğu esnasında hem de Haremeyn topraklarında büyük hayırlarda bulunmuşlardır. Zümrüd Hatun, Seferiye Hatun ve çalışmamıza konu olan Selçukâ Hatun bu hatunlar arasında öne çıkmaktadır. Selçukâ Hatun, evlilik siyaseti geleneğine uygun olarak öncelikle Hısn-ı Keyfâ Emiri Nureddin Muhammed b. Kara Arşlan ile evlendirilmiş, ancak eşinin ona kötü davranması sonucunda baba ocağına dönmek zorunda kalmıştır. Bu hadise, Selçuklular ile Artuklular arasındaki ilişkileri oldukça gerginleştirmiş ve hatta iki devlet arasında askeri bir mücadele başlamak üzere iken Sultan Selâhaddin-i Eyyûbî'nin arabuluculuğuyla durum aşılmaya çalışılmıştır. Selçukâ Hatun, daha sonra Abbasi Halifesi Nâsır-lidînellâh (1180-1225) ile evlendirilmiştir. Bu evliliğinde Selçukâ Hatun ilk evliliğine oranla daha mutlu olmuştur. İki evlilik arasında yaşadığı bu problemler, onun yaşamında derin izler bırakmış olacak ki, o da bu ortamdan uzaklaşmak için Iraklı hacılar ile birlikte H.579/M. 1183/1184 yılında kutsal topraklara doğru yolculuğa çıkmıştır.

Tuğrul Bey'in eşi Altuncan Hatun başta olmak üzere birçok Selçuklu hatunu, gerektiğinde bir orduyu idare etmişler ya da devlet işlerinde önemli oranda söz sahibi olmuşlardır. Hac yolculuklarında mütevazı bir şekilde karşımıza çıkan bu hatunların, yolculuk esnasında kendi gelenek ve göreneklerine uygun olarak hareket ettiği görülmektedir. Nitekim Selçukâ Hatun da hac dönüşünde beraberinde götürdüğü hacıların ve muhafız birliğinin askeri sorumlusu olarak evine dönmüştür.

Bu çalışma Selçukâ Hatun özelinde siyasi evlilikler nedeniyle zor durumda kalan kadınların inanç yoluyla kendilerini nasıl tedavi ettiklerini, bunun yanı sıra hatunların Haremeyn topraklarında ne denli hayır ve hasenat sahibi olduğunu göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Böylelikle günümüzde benzer problemleri yaşayan kadınlar, sorunlarını aşmada farklı bir yönteme daha şahit olabileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Selçukâ Hatun, Hac Yolculuğu.

ABSTRACT

The number of prominent women in the history of Islam is not very high. Except for the ruling women their names are usually found in the works they left as foundations or in marriages with political interests. Apart from these two issues, there are also prominent names with pilgrimage, as can be seen in the example of Selçukâ Hatun, the daughter of Sultan Kilicarslan II (1155-1192).

Seljuk ladies made great donations both during the pilgrimage and in the lands of Haremeyn. Zümür Hatun, Seferiye Hatun and Selçukâ Hatun, who are the subject of our study, stand out among these women. Selçukâ Hatun also had to marry politically and was married to Nureddin Muhammed bin Kara Arslan, Emir of Hisn-i Keyfa. However, this marriage did not go well and she had to return to her father's house. This event brought the Seljuks and Artuquids to the brink of war. However, after the mediation of Sultan Salahaddin Eyyubi, there was no war between the two states. After the pilgrimage, Selçukâ Hatun married the Abbasid Caliph Nâsır-lidînillâh (1180-1225). These problems between two marriages must have left deep traces in his life. Probably she went on a pilgrimage in H.579/ M. 1183/1184 in order to forget the events she experienced and to fulfill a religious duty.

Many Seljuk women, especially Tuğrul Bey's wife Altuncan Hatun, led an army when necessary or had the authority to decide on state issues. These women, who appear modestly during the pilgrimage, act in accordance with their own traditions and customs during the journey. As a matter of fact, Selçukâ Hatun also became the military officer of her own pilgrimage convoy and guard unit on her return from the pilgrimage.

In this study, in the example of Selcuka Hatun, it was prepared to show how women who are unhappy because of political marriages treat themselves through faith. In addition, the pilgrimage of these women has been a wealth for both themselves and the lands of Haremeyn. Women, such as Selcuka Hatun, who are experiencing similar problems today will be able to witness a different method in overcoming their problems thanks to this study.

Keywords: History of Islam, Selçukâ Hatun, Pilgrimage Journey.

GİRİŞ

Selçuklu hatunlarının hac yolculuğu hakkında bilgi vermeden önce “hatun”, çoğulu “havatin” olan bu kelimeyi açıklamakta fayda vardır. Zira bu ifade günümüzde alelade bir kadını vasıflandırmak için kullanılırken, geçmişte i'tibarlı hanımları¹ ya da Selçuklu hanedanı üyesi kadınları belirtmek üzere söylenmiştir.² Bu nedenle çalışmamızın başlığı Selçuklu hanedan hanımları ve bunlardan biri olan Sultan II. Kılıcarşan'ın (1155-1192) kızı Selçukâ Hatun üzerine olmuştur.

Tarihi süreç içerisinde öne çıkan hatunların sayısı çok fazla değildir. Birkaç yönetici hatun haricinde kadınların isimlerine genellikle yaptırmış olduğu bir sosyal müessese ya da siyasi amaçlı yapılan evliliklerde daha sık rastlarız. Nitekim Selçukâ Hatun da diğer hatunlar gibi yapmış olduğu siyasî bir evlikle tarihî kayıtlara geçmiş, ancak eşinin bir muganniye âşık olarak kendisine kötü davranması nedeniyle ondan ayrılmıştır. Bir sultan kızına layık görülen bu muamele, Selçuklular ve Artuklular arasında ilişkilerin gerginleşmesine ve hatta çeyiz olarak verilen yerlerin geri talep edilmesine neden olmuştur.³ Ancak Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin aracılığıyla kısmen de olsa ilişkiler yumuşatılmıştır. Devletler arasında geçici bir süre barış sağlandığına dair rivayetler bulunmasına rağmen, bu hadisenin baş kahramanı olan Selçukâ Hatun'un boşanma sırasında nasıl bir durumda olduğu maalesef izah edilememiştir. Ancak onun bahsi geçen hadiseden kısa bir süre sonra hac yolculuğuna çıkması, dinî bir vecibeyi yerine getirmesinin yanı sıra kendisini psikolojik olarak tedavi etme amaçlı görünmektedir. Benzer bir durum Abbâsî halifelerinden Müstazî-Biemrillâh'ın (1170-1180) karısı, halife Nâsır-Lidînillah'ın (1180-1225) annesi Zümrüd (Zümürüd) Hatun'da da mevcuttur. Zümrüd Hatun, kocasının ölümünden sonra genç yaşta dul kalmış ve muhtemelen eşinin yokluğunu hissetmemek için hayatının geri kalanını hayır işleri ile uğraşarak geçirmiştir. Ancak onun hayırları genellikle Haremeyn bölgesine olmuş ve servetinin büyük bir kısmını da bu bölgeye hizmet için harcamıştır.⁴

Bu çalışmada öncelikle Selçuklu hatunlarının hac yolculuğu hakkında genel bir bilgi verilmiş, ardından bu hatunlardan birisi olan Selçukâ Hatun'un hac yolculuğu aktararak yer yer mukayeseye ve örnekleme yapılmıştır.

SELÇUKLU HATUNLARI VE HAC

Yüce Allah, Âl-i İmrân Sûresi 97. âyette “*Gitmeye gücü yetenin o evi (Kâbe'yi) ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır*” buyurarak aklı yerinde, hür, baliğ ve gücü yerinde olan Müslümanların -kadın-erkek ayırmaksızın- hac ibadetlerini yerine getirmesini emretmiştir. Hz. Peygamber (sas) “*hac, kadınlar için en güzel cihaddır*”⁵ buyurarak kadınların hacca gitmesini öğütlemiştir. Söz konusu âyet ve hadis-i şerifi kendisine rehber edinen bazı Selçuklu hatunları da bu zor ve meşakkatli ibadeti yerine getirmek için yollara düşmüşlerdir.

Selçuklu hatunlarının hac yolculuğu; iyi bir hazırlıkla başlıyordu. Öncelikle yolculuk için muhafızlar ve mihmandarlar ayarlanıyor, ardından alınması gereken eşyalar hazırlanıyordu.

¹ Şemseddîn Sâmî, *Kâmusi Türkî* (Dersâadet: İkdâm Matbaası, 1317), 565.

² İbn Cübeyr, *Rihletü İbn Cübeyr* (Beirut: Dâr-u Sâdr, ty), 164.

³ Süryânî Patrik Mihail, *Süryânî Patrik Mihail Vakainamesi*, çev. Hrant D. Andreasyan (Ankara: TTK (Yayımlanmamış Tercüme), 1944), 261; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1417/ 1997), 9/ 447-449; Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul (Ankara: TTK Yayınları, 1987), 2/ 425-426.

⁴ Ömer Rızâ Kehhale, *A'lâmü'n-nisâ' fi 'âlemeyi'l-'Arab ve'l-İslâm* (Dımaşk, 1959), 2/ 39.

⁵ Buhârî, *Hac*, 4.

Özellikle bu tür büyük kabilelerin tanınması, kafilenin hareket ve mola zamanlarının belirlenmesi için bayrak, kös ve boru gibi hâkimiyet alametleri de mutlaka alınmaktaydı. Ardından sivil hacı adaylarının da bulunduğu hac kafilesini kendi memleketlerinden Bağdat'a, oradan da Mekke'ye doğru yola koyulmaktaydı. Bu hazırlıkların neler olduğu hususunda en güzel bilgiyi yine Selçuklu hatunları vermektedir. Örneğin Zümrüd Hatun yola çıkmadan önce Mekke ve Medine'deki ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere 300.000 altın dinar, nakit para ve yüklü 200 deve hazırlatmıştır.⁶

Çalışmamızın ana karakteri Selçukâ Hatun da hac yolculuğuna çıkmadan önce benzer hazırlıklar yapmış, kafilesinin başında Anadolu topraklarından Musul'a, oradan da Bağdat'a doğru yola koyulmuştur. İbn Cübeyr'in bildirdiğine göre Selçukâ Hatun, Bağdat'ta Irak hac kafilesine dâhil olmuş ve hac emiri Ebû'l-Mekarim'in himayesinde Mekke'ye ulaşmıştır. Endülüslü seyyahın bildirdiğine göre bu kervanda, onun gibi iki tane daha soylu Selçuklu hatunu bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Musul valisi I. İzzeddin'in annesi, diğeri ise İsfahan valisi Harezşah Alaeddin Tekiş'in (1172-1200) kızıdır.⁷ Bu hatunlar da hayr-ı hasenatı bol olanlar arasındadır.

Hanefî ve Hanbelî mezhebine göre kadınların hacca giderken yanlarında mahremleri bulunması gerekmektedir. Ancak Selçukâ Hatun ve beraberindeki iki hatunun yanlarında mahremleri bulunduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Türk hanedanının genelde Hanefî mezhebine mensup olduğu göz önüne alındığında⁸ bu hatunların hac yolculuğu için özel bir fetva aldığı ya da Şafî mezhebindeki bir grup kadının bir araya gelerek hacca gidebileceği hükmüne uyduğu düşünülmektedir.⁹ Üç Selçuklu hatununun Bağdat'ta buluşması, beraber kutsal topraklara gitmesi ve dönüşte de her birinin kendi muhafız birliği ile memleketine dönmesi bu düşünceyi kuvvetlenmektedir.

Söz konusu hatunların dışında başka Selçuklu hatunlarının da hacca gittiklerini görmekteyiz. Sultan Muhammed Tapar ve Sencer'in annesi, Melikşah'ın karısı Seferiye Hatun (ö.1130) bu isimlerden birisidir. İbn Kesîr, onun her yıl hacılarınla birlikte dağıtılmak üzere Haremeyn topraklarına erzak gönderdiğini belirtmiştir.¹⁰ Ayrıca Seferiye Hatun'un hacca gidişi oradakiler için de bir rahmet olmuştur. Nitekim bu hatun Mekke yolundaki sebillerin susuz kalmaması için büyük masraflar yapmıştır.¹¹

Selçuklu hatunları hacca gidemedikleri dönemlerde ise Haremeyn'dekilere ihsanlarda bulunarak bu durumlarını telafi etmeye çalışmışlardır. Hatunların özellikle hacıların su ihtiyacını karşılamak için büyük bir çaba gösterdikleri görülmektedir. Örneğin Zümrüd Hatun

⁶ Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrîberdî, *en-Nücümü 'z-zâhire fî mülûki Mısr ve 'l-Kâhire* (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısrîyye, ty), 6/ 182; Zekerîya Kitapçı, *Orta Doğu ve Eski Hilâfet Ülkelerinde Aristokrat Türk ve Selçuklu Hatunları* (Konya: Yedi Kubbe Yayınları, 2008), 311.

⁷ İbn Cübeyr, *Rihle*, 162.

⁸ Türk hatunlarının Hanefî mezhebine mensup olduğunu şu hadiseden de anlamak mümkündür. Sultan Melikşah'ın karısı Terken ya da Türkân Hatun, Bağdat'ta kendi adıyla bir medrese yaptırmış ve bu medreyi Hanefilere bağışlamıştır (Kehhale, *A'lâmü'n-nisâ'*, 1/ 171; Müjgân Cunbur, "Selçuklu Dönemi Kadın Hayratı", *Erdem*, 9/26 (1996), 593). Sultan Melikşah'ın kızı Hatun bt. Melikşah ise halife Mustazhir ile 502/ ile nikâhlandıktan sonra Süku'l-Asker caddesinde dünyanın en büyük medresesini inşa etmiş ve bunu da Hanefilere vakfetmiştir (bk. Ali Muhammed Sallâbî, *Selçuklular* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 305).

⁹ Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984), 3/ 251.

¹⁰ Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsî'l-arabî, 1408/1988), 12/ 235.

¹¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarihi'l-Mulûk ve'l- Ümem* (Haydarâbâd-Dekken, 1359), 9/ 229.

Haremeyn yolu üzerindeki suyollarını tamir ettirmiş, etrafını bayındır hale getirmiştir. Bunun yanı sıra bu iki hatun haricinde diğer hanedan mensubu hatunlar da her yıl hacıların yanına su kırbalarıyla ya da tulumbalarıyla yüklü develer vermekte ve bu işler için de kendi adamlarını görevlendirmektedirler.¹² Hatunlar tarafından ücretleri ödenen bu sakalar, yolculuk esnasında, Arafat'ta ve Mescid-i Haram'da "sebil" diye bağırarak insanların susuzluklarını gidermişlerdir. Bu kutsal vazife esnasında suları bitenler sadece kırbalarını doldurmamışlar, aynı zamanda karınlarını doyurabilecek yiyeceklere de sahip olmuşlardır. Bu arada bir münadi de bu hayrın hangi hatun tarafından yapıldığını söyleyerek onun için dua etmelerini talep etmiştir.

Selçuklu hatunları, hac yollarını daha emniyetli ve bayındır hale getirmek için de büyük bir çaba harcamışlardır. Abbâsî Halifesi el-Mustazî-Biemrillâh'ın (1170-1180) gözde hanımlarından Menekşe (Benefşe) Hatun (ö.1201) da diğer hatunlar gibi genellikle kutsal beldelere hayır ve hasenatta bulunmayı tercih etmiş ve Hicaz hac yollarının tamirine büyük bir önem vermiştir.¹³

SELÇUKÂ HATUN VE ONUN HAC YOLCULUĞU

Sultan II. Kılıcarşan'ın kızı Selçukâ Hatun'un çocukluğu ve gençliği hakkında yeterli bilgiye rastlanılamamıştır. Ancak sultanın kızı olması nedeniyle onun 1158'de Konya'da dünyaya geldiğini tespit etmek mümkündür. Bir hanedan mensubu olması nedeniyle eğitimine bilhassa önem verilmiş, saray adabının yanı sıra dinî ilimler de öğretilmiştir.¹⁴ Ayrıca Farsça ve Arapça bildiği, öğrendiği ilimlerle de amil olduğu ve hatta iyi bir fakih olduğu yönünde rivayetler mevcuttur.¹⁵

Selçuklu hatunlarının dinî, edebî ve idarî yönleri sahip olacak şekilde donanımlı bir şekilde eğitilmesinin nedenlerinden biri; devletler arası siyasetin önemli bir parçası olarak görülmesidir. Bir diğer nedeni ise Hz. Peygamberin hadislerine¹⁶ uyularak kız çocuklarının da eğitilmesi düşüncesidir. İlk husus olarak bahsedilen siyasî evlilikler; iki devlet arasındaki ilişkileri güçlendirmede, sınırları korumada, ortak bir düşmana karşı müttefik bulmada ve hatta müstakbel taht adayını belirlemede bir hayli mühimdir. Selçukâ Hatun da bu düşüncelerden dolayı Hısn-ı Keyfa Emiri Nûreddin Muhammed b. Kara Arslan (1166-1185) ile evlendirilmiştir. Bu evlilikle birlikte Nûreddin, Selçukâ Hatun'un mülkü olan Amid'i de idare etmeye başlamıştır.¹⁷

Otuz sekiz yıl hüküm süren güçlü bir hükümdarın kızı olması, maalesef Selçukâ Hatun'u kötü bahtından kurtaramamıştır. Zira eşi Nûreddin, başka bir kadına gönül vermiş ve H.576/M.1180-1181 tarihinde henüz yirmi iki yaşındaki Selçukâ Hatun'u boşayarak yanından kovmuştur.¹⁸ Bir diğer Süryânî tarihçi Ebû'l-Ferec ise Nûreddin'in karısını zâniye (zina yapan kadın)

¹² İbn Cübeyr, *Rihle*, 164.

¹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih*, 10/187; Kitapçı, *Türk ve Selçuklu Hatunları*, 326.

¹⁴ Kitapçı, *Türk ve Selçuklu Hatunları*, 327.

¹⁵ Kitapçı, *Türk ve Selçuklu Hatunları*, 328.

¹⁶ Allah Resûlü, başta kendi hanımları olmak üzere kadınların okuma-yazma öğrenmesine büyük önem vermiştir. Örneğin Şifa bt. Abdullah adlı hanım sahâbiye eşi Hz. Hafsa'ya okuma-yazma öğretmesini istemiştir (bk. Ebû Abdullah b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed, *Müsned İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb Arnavudî, Adil Murşid (Lübnan: Müessesetü'r-Risale, 1421/2001), 45/ 46; Cevad Ali, *el-Mufasssal fi târihi'l-arab kable'l-İslâm*, (yy: Daru's-Saki, 1422/2001), 15/ 137). Bununla birlikte Bedir Gazvesi esirlerinden fidyesini ödeyemeyen, ancak okuma-yazma bilen kişilerin kurtuluş ücretleri, 10 kişiye okuma-yazma öğretmek olmuştur.

¹⁷ İbn Cübeyr, *Rihle*, 207.

¹⁸ *Süryânî Patrik Mihail Vakainamesi*, 261; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih*, 9/ 447. Ayrıca bk. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017), 237-238.

durumuna düşürdüğünü belirtmiştir.¹⁹ Muhtemelen bu iftira, Nüreddin'in kendi ayıbını örtbas etmesi ve daha da önemlisi bu boşanmanın iki devlet arasında siyasî bir krize dönüşmemesi içindir. Öte yandan kızının bu şekilde aşağılanması Sultan II. Kılıcarslan'ı bir hayli öfkelenmiştir ve damadını topraklarına girmekle tehdit etmiştir. Nüreddin'in neredeyse iktidarını kaybetmesine sebep olacak bu mevzu, Selçuklular ile Nüreddin'in sığındığı Eyyûbileri de karşı karşıya getirmiş, ancak II. Kılıcarslan'ın hadiseyi uzatmaması ve Nüreddin'in bazı hususlarda değişeceğine dair söz vermesi ile mevzu kısmen tatlıya bağlanmıştır. Taraflar arasındaki anlaşmaya göre Nüreddin, bir sene sonra muganniye yanından uzaklaştırılacak, bunu yapmadığı takdirde Selâhaddin-i Eyyûbî ondan yardım elini çekecekti.²⁰ Bu hususlar Sultan II. Kılıcarslan, Sultan Selâhaddin ve Nüreddin tarafından da kabul görmüştür. Ebû'l-Ferec'in "*damadı bir daha ahlaksızlık etmeyeceğine ve sultanın kızını izaz edeceğine, sultana karşı bir evlat gibi itaatli olacağına yemin ettiğinden o da (II. Kılıcarslan) damadı ile barıştı*"²¹ ifadesi, bir taraftan Nüreddin'in hangi hususlarda II. Kılıcarslan'a söz verdiği diğer taraftan da Selçukâ Hatun'un yaşanan bu hadiselerde suçsuz olduğunu göstermesi açısından mühimdir. İbnü'l-Esîr, Nüreddin'in bir yıl daha muganniye ile yaşadığını, süresi dolunca kadını Bağdat'a gönderdiğini belirtmiştir.²² Selçukâ Hatun'un muganniye gitmesinden sonra evine dönüp dönmediği hususunda kesin bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak bu kadının Nüreddin'den ayrılmasını (~H.577/M.1181/1182) ve Selçukâ Hatun'un hacca gitmesini (H.579/M.1183/1184), hac dönüşünde evine varmadan kocasının ölümünü (H.581/M.1185-1186)²³ ve hemen akabinde Abbasî Halifesi Nâsır-Lidînillah (1180-1225) ile evlenmesini, göz önüne alırsak Selçukâ Hatun'un eşine dönse bile mutlu olmadığı açıkça ortaya çıkacaktır. Şayet kocası ile barışan bir kadının eşine dönmesinin hemen akabinde aylar sürecek bir yolculuğa çıkması muhtemel değildir.

Tarihî belgeler her ne kadar Artuklular ve Selçuklular arasındaki suların durulduğu yönünde bilgi verse de maalesef bu evliliğin en zor yükünü çekmek zorunda kalan Selçukâ Hatun'un psikolojik durumu hakkında bilgi verememiştir. Ancak onun boşanma hadisesinden ne kadar etkilendiğini anlayabilmek için bu hadiseden sonraki yaşamını tahlil etmekte fayda vardır. Hz. Peygamber (sas) "*Kötü söz söylemeden ve büyük günah işlemeyen hacceden kimse, annesinden doğduğu gün gibi günahsız olarak (evine) döner*"²⁴ buyurarak haccin maddi ve manevi olarak bir arınma olduğunu söylemiştir. Selçukâ Hatun da muhtemelen eşinden ayrıldıktan sonra yaşadığı her türlü hadiseyi unutmak istercesine hacca niyet etmiş ve bazı Selçuklu hatunları ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Onunla aynı zamanda hac yapma fırsatına sahip olan Endülüslü seyyah İbn Cübeyr'in anlatımları, bu nedenle Selçukâ Hatun'u tanıyabilmek için büyük bir önem arz eder.

Selçukâ Hatun da diğer Selçuklu sultanları gibi hac yolculuğuna başlamadan önce gerekli hazırlıkları yapmış ve bizzat kendi komutasında bir muhafız birliği oluşturmuştur. Nitekim iyi korunmayan bir kervan, soyguncular için açık hedeftir. Bu nedenle öncelikli olarak kervan güvenliğine önem verilmiş ve ardından yol boyunca ve Haremeyn'de dağıtılmak üzere yiyecek ve içecek hazırlanmıştır. İbn Cübeyr "*Hatun'un hac yolunda otuz deveden oluşan ve yolculara*

¹⁹ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 2/ 426.

²⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9/ 449.

²¹ Abû'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2/426.

²² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 9/ 449.

²³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 10/ 8.

²⁴ Ebî'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahihi Müslim* (Beyrut: Müessesetür'-risâle 1434/ 2013), 553 (No. 3292).

sebil su dağıtan ve aynı miktarda erzak dağıtan hayratı var. Ayrıca yüz deve yükü giysi ve erzak tahsis etmiştir ki, hepsini saymak konuyu uzatır” diyerek Selçukâ Hatun’un kervan hazırlığının nasıl olduğu hakkında bizlere ipucu vermiştir.²⁵

Selçukâ Hatun, Anadolu topraklarından geçerek Musul’a, oradan da diğer hatunlarla birlikte Bağdat şehrine varmışlardır (1183). Buradan halife tarafından hac emiri olarak tayin edilen Ebû'l-Mekârim Taş Tekin²⁶ ve diğer hacı adayları ile birlikte şehirden ayrılmışlardır. Bir düzen ve intizam içinde ilerleyen bu kabile, Mekke’ye ulaşmayı başarmış, Kudüm tavafını ve say ibadetini yaptıktan sonra hacın rükünlerinden biri olan Arafat Vakfesi için yola çıkmışlardır. İbn Cübeyr bu kabiledekilere Arafat Vakfesi esnasında rast gelebilmiştir. Meşhur seyyah, seyahatnamesinde *Iraklı hacılar* olarak not ettiği kafilenin içinde Horasanlı acem emirlerinin, bunların meşhur hatunlarının ve kızlarının bulunduğunu belirtmiştir.²⁷

Zilhicce ayının dokuzuncu günü zeval vaktinin girmesinden bayramın ilk günü fecir vaktine kadar yapılabilecek olan Arafat Vakfe’sine Selçukâ Hatun’un da içinde bulunduğu Iraklı hacıların harfiyen riayet ettiği görülmektedir. Söz konusu hacı kafilesi akşam vakti Arafat’tan ayrılmış ve Mina’ya doğru hareket etmişlerdir. Ancak onlar Mina’ya varmadan Meş’ar-i Harâm olarak bilinen Arafat ve Mina arasındaki yerde, süslü evler gibi görünen parlak çadırlarını kurarak ve yanlarında getirdikleri mumlarla her yeri aydınlatarak konaklamışlardır.²⁸ İbn Cübeyr, Türklerin mum bulundurma ve kutsal mekânları aydınlatma hususunda gayretli olduklarını, Harem’de de her birinin elinde bir mumla gelerek müntesibi oldukları Hanefi imamın makamına koyduğunu ve hatta bir defasında servi kadar büyük bir mumun getirildiğine şahit olduğunu kaydetmiştir.²⁹ Bunun yanı sıra Endülüslü seyyah, Türk çadırlarına hayran kalmış, özellikle emirin çadırını anlata anlata bitirememiş ve hatta bu çadırı etrafı surlarla çevrili bir kente benzetmiştir. Ayrıca kabiledeki eşyaların çokluğunu ve güzelliğini göz önüne alarak bu kabiledekilerin zengin olduğunu belirtmiştir.³⁰

İbn Cübeyr’in anlatımlarında genellikle kadınlar, ancak nadiren de olsa erkekler tarafından kullanılan mahfeler de yerini almıştır. “Oldukça hoş ve ilginç” diyerek bu mahfeleri tasvire başlamış, ardından bunların içinin yumuşak bezlerle doldurulduğunu, üstünün kapalı ve uyunacak kadar rahat olduğunu, iki kişinin rahatlıkla sığabileceğini ve yumuşak bir beşik gibi içindikileri sarsmadığını söylemiştir.³¹ Selçukâ Hatun’un da hac yolculuğu esnasında bu mahfeleri kullandığı kuvvetle muhtemeldir.

Türk hacılar, hac menâsikine uygun olarak bir gece Müzdelife’de kalmış, burada taş toplamış ve sabah namazından sonra vakfe ve dua yaparak şeytan taşlamak üzere Mina’ya geçmişlerdir.

²⁵ İbn Cübeyr, *Rihle*, 162.

²⁶ H. 571/ M. 1175-1176 yılı hadiselerini anlatırken İbnü'l-Esîr bu zata değinmiş ve onun Mekke emiri ile iyi geçinemediğini ve hatta aralarında çetin bir silahlı mücadele yaşandığını belirtmiştir (bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 9/419).

²⁷ İbn Cübeyr, *Rihle*, 153.

²⁸ Allah-u Teâla, Meş’ar-i Harâm olarak bilinen yerde kendisinin anılmasını buyurmuştur. Buranın neresi olduğu hakkında birkaç rivayet vardır. Bunlardan ilkinde göre Meş’ar-i Harâm, Müzdelife’nin tamamı, diğerine göre ise Müzdelife sınırları içindeki Kuzah Tepesi’dir (Meş’ar-i Harâm hakkında daha fazla bilgi için bk. Salim Öğüt, “Meş’ar-i Harâm”, *Türkiye Diyânet İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/ 361).

Bakara Sûresi 2/198. âyetteki “*Arafat’tan kalabalıklar halinde dalga dalga indiğinizde Meş’ar-i Haram’da Allah’ı anın*” hükümden yola çıkarak Selçukâ Hatun’un da içinde bulunduğu Irak hac kafilesinin burada bir müddet konaklamış ve ibadet etmişlerdir

²⁹ İbn Cübeyr, *Rihle*, 155.

³⁰ İbn Cübeyr, *Rihle*, 153-154.

³¹ İbn Cübeyr, *Rihle*, 154-155.

Akabe denilen yerde yedi taş atarak bu ibadete başlamışlar³², ardından hacıların bir kısmı “İfâza tavafı” denilen tavaflarını yapmak üzere Mekke’ye dönerken, diğer bir kısmı da üç gün Akabe’de kalarak taş atma vazifelerini³³ bitirdikten sonra Mekke’ye gitmişlerdir.

Hac farızasını tamamladıktan sonra Selçukâ Hatun’un içinde bulunduğu kabile, Mekke’nin iki mil ötesinde Zahir adı verilen yerde bir karargâh kurmuştur. İbn Cübeyr bu kabileye 20 Zilhicce 579/1 Nisan 1184 tarihine tekabül eden Pazar günü dâhil olmuştur. Bu kabile, 6 Nisan Perşembe günü toparlanarak yola çıkmıştır. Ancak Marr Vadisi denilen yere vardıklarında burada bir gece konaklamak zorunda kalmışlardır. İbn Cübeyr’e göre burada bir gece geçirilmesinin sebebi; Selçukâ Hatun’un yanına hizmetçilerini de alarak Mekke’ye geri dönmesidir.³⁴ Nitekim hac emiri, bu hatunu ve yanındakileri aratmak üzere birkaç adamını görevlendirmiş ve onların bulunup geri getirilmesi sonrasında kabile hareket edebilmiştir. Ancak İbn Cübeyr, kabile içerisinde Selçukâ Hatun’un kaybolması nedeniyle bazı dedikoduların çıktığını belirtmeden de geçememiştir. Söylentiye göre Selçukâ Hatun, emirin bazı davranışlarını protesto etmek için kafilden ayrılmış ya da Kâbe’den ayrılmaya dayanamayarak geri dönmüştür.³⁵

Selçukâ Hatun’un içinde bulunduğu kabile nihayet 8 Nisan 1184’de yola çıkabilmiştir. Hacılar, sırasıyla Ufan, ardından Huleys, Semk Vadisi, Bedir, Safra ve Ali Geçidi denilen yerde konaklamışlardır. Neredeyse küçük bir dünya olarak tasvir edilen bu kabile, bir düzen ve disiplin halinde hareket etmektedir. Zira bu hacı kafilesi, köslerin çalınması ile harekât etmektedir. Buna göre ilk kez köse vurulduğunda herkesin hazırlanmaya başlanması, ikinci köste hazır olunması, üçüncü köste ise hareket edilmesi istenmektedir.³⁶

Dönüş yolunda İbn Cübeyr’in şahit olduğu hususlardan birisi de kervanın ihtiyaç duyabileceği her türlü tedbirin alınmasıdır.³⁷ Örneğin gece yolculuklarında yolun kaybedilmemesi amacıyla yayaların eline bir meşale verilmekte ve aydınlık bir ortamda kafilenin ilerleyişi sürdürülebilmektedir.

Selçukâ Hatun’un hac yolculuğu, içinde bulunduğu kafilenin 16 Nisan 1184 tarihinde Medine’ye ulaşması sonrasında tamamlanmak üzeredir. Bu arada İbn Cübeyr, onu Mekke’den ziyade Medine’de daha iyi gözlemlene fırsatı bulmuştur. Endülüslü seyyah, Selçukâ Hatun’un Medine’ye varmalarının dördüncü gününde, Perşembe akşamı hizmetçileri ve halayıklarının yanı sıra önünde Kur’ân okuyan kişilerle birlikte mahfesinin içinde Mescid-i Nebevî’ye geldiğini belirtmektedir. Selçukâ Hatuna bu sırada hizmetkârları eşlik etmekte ve güvenliğini sağlamaktadır. Hatun burada mahfesinden inmiş, halayıkları ile birlikte Hz. Peygamber’in kabrini ziyaret etmiş ve ardından kabirle minber arasındaki ravzaya geçmiş ve burada

³² Hacda şeytan taşlama esnasında atılan taşlara cemre denilmektedir. Cemreler, küçük, orta ve büyük olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Büyük cemreye, atıldığı yerden dolayı Akabe Cemresi de denmiştir. Bayramın ilk günü Akabe Cemresine, diğer üç günü de diğer cemrelere taş atmak vaciptir. Bu durumların terki durumunda ceza kurbanı (dem) gerekir. Akabe cemresinde yedi taş atılır (Cemre hakkında daha fazla bilgi için bk. M. Özgü Aras “Cemre”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/ 340-341.

³³ Hanefilere göre Akabe cemresinin taşlama zamanı, bayramın birinci günü fecr-i sâdıktan başlamakta ve ikinci gün aynı vakte kadar devam etmektedir. Eğer taşlar bu zaman diliminde atılmazsa küçükbaş hayvan kesmek zorunludur. Şâfiî ve Hanbelîlerde ise arefe gününü bayram gününe bağlayan gecenin yarısından itibaren başlar, bayramın birinci günü güneş batımına kadar devam eder. Ancak bayramın son gününe kadar atılabilir. Bunun için bir ceza gerekmez. Diğer cemreler ise bayramın son üç gününde atılabilir. (bk. Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, 3/ 307-308).

³⁴ İbn Cübeyr, *Rihle*, 161-162.

³⁵ İbn Cübeyr, *Rihle*, 162.

³⁶ İbn Cübeyr, *Rihle*, 164.

³⁷ İbn Cübeyr, *Rihle*, 165.

mahremiyeti sağlanarak namaz kılmıştır.³⁸ Ayrıca dağıtmak üzere iki deve yükü sadaka da getirmiştir. Endülüslü seyyahın anlatımından yola çıkarak Selçukâ Hatun ile ilgili birkaç hususa dikkat çekmekte fayda vardır. Öncelikle onun cömertliği hala devam etmektedir. Bunun yanı sıra kutsal beldelerde, suikast ya da benzeri meselelerden dolayı hanedan hanımlarının güvenliğine büyük önem verilmektedir.

Selçukâ Hatun'un Mescid-i Nebevî'yi ziyareti esnasında yaşadığı bir hadise onun âlimlere bakışını göstermesi açısından bir hayli mühimdir. Nitekim bir önceki paragrafta da bahsedildiği üzere Selçukâ Hatun, Peygamber mescidine gelmiş ve gece yarısına kadar burada kalmıştır. İşte tam da bu vakitte vaaz etmek üzere Şafii âlimlerin başı Reisü'l-Ulema olarak da bilinen Sadreddîn³⁹ diye mübarek bir zat gelmiştir. Selçukâ Hatun, bu âlimi dinlemiş ve ondan bir hayli etkilenmiştir. Nitekim ilerleyen vakitlerde insanlar dağıldığında Reisü'l-Ulema Sadreddîn bu hatunun yanına gelmiştir. Bu görüşme esnasında aradaki sitre kaldırılmış, Selçukâ Hatun da örtüsüne bürünerek mütevazı bir şekilde onun karşısına oturmuştur.⁴⁰

21 Nisan 1184 günü Selçukâ Hatun ve kfilesi Medine'den Irak'a gitmek üzere ayrılmıştır. Üç gün sonra Arus Vadisi'nde su ihtiyaçlarını karşılamak üzere konaklamışlardır. Hac emiri, yanındakilere gece yarısından kuşluğa kadar yürüneceğini, sabahın ilk saatlerinde konaklayacaklarını, sonra hareket edip son yatsı vaktinde durulacağını ve gece yarısında yeniden hareket edileceğini belirtmiştir. Söz konusu kabile, genellikle su kenarlarında (Karura Suyu ve Hacir'de) mola vermişlerdir. Ayrıca bazı yerlerde bedevilerden et ve süt alarak yolculuklarında devam etmişlerdir. Nihayet bu kabile önce Kûfe, sonra Hille ve 16 Mayıs 1184 tarihinde ise Bağdat'a varabilmiştir. Bu şehirdeki konaklama on üç gün sürmüştür. İbn Cübeyr, Selçukâ Hatun ve Musul hâkimi İzzeddin'in annesinin olduğu kabile ile birlikte Bağdat'tan Musul'a, Tekiş'in kızının bulunduğu Horasan ve civar bölgelerin hacıları ise Bağdat'ta onlardan ayrılarak doğuya doğru gitmişlerdir.

İbn Cübeyr'in de içinde bulunduğu kervanın ve askerlerin komutasını bizzat Selçukâ Hatun ve İzzeddin'in annesi devralmıştır. Ancak Endülüslü seyyah bu durumdan oldukça tedirgin olmuş ve hatta bir şairin "*komutan da heba oldu askerler de!*" dizelerini mırıldanarak düşüncelerini açıkça belirtmiştir.⁴¹ Esasen bu husus, her ne kadar seyyahımız tarafından kötü bir durum olarak aktarılsa da, bir Selçuklu hatununun yeri geldiğinde bir komutan vasfı ile karşımıza çıkacağını göstermesi açısından mühim bir meseledir. Nitekim Tuğrul Bey'in (1040-1063) hanımı Altuncan Hatun (ö.452/1060), yeri geldiğinde askerın başına geçmekte ve düşmana karşı savaşmaktadır.⁴²

Abbâsî halifesi Nâsır-Lidinillâh'ın bu hac kfilesi ile özel olarak ilgilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öncelikle halife, bedevilerin baskınlarına karşı söz konusu kervanı güçlendirmeye karar vermiş ve refakat eden asker sayısını artırmıştır. İbn Cübeyr, uzunca bir zamandır Selçukâ Hatun ile birlikte yolculuk yapmasına rağmen ilk kez onu bu kadar yakından

³⁸ İbn Cübeyr, *Rihle*, 177.

³⁹ Bu zat, İsfahan'daki Şafiiilerin reisi Sadreddin Mahmud b. Abdüllatif b. Muhammed b. Sabit el-Hocendî'dir. H.592/M.1195-1196 yılında İsfahan şahnesi Feleküddin Sungur et- Tavail ile aralarındaki anlaşmazlık nedeniyle Sungur tarafından öldürülmüştür. Hocendî, 1192 yılında Bağdat'a yerleşmiş ve Bağdat Nizâmiye Medresesi'nin başmüdürlüğünü üstlenmiştir (bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 10/142; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/16).

⁴⁰ İbn Cübeyr, *Rihle*, 177-179.

⁴¹ İbn Cübeyr, *Rihle*, 206.

⁴² Sallâbî, *Selçuklular*, 304; Ali Sevim, "Sıbt İbnü'l-Cevzi'nin Mir'âtü'z-Zaman fi Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler. Sultan Tuğrul Bey Dönemi", *Belgeler*, 18/22 (1997), 39.

görebilmiştir. Nitekim onun gençliğinden ve sultanlara layık ihtişamından bir hayli etkilenmiş ve ardından “*bu kadının yeri göğü sarsan, dünyayı etkileyen yönetimdeki azamet ve ihtişamını gördük. Bu izzet onun hakkıdır da; zira babasının toprakları bir uçtan ötekine dört ayda geçilecek büyüklüktedir, Konstantiniyye sahibi de ona cizye öder ve o, halkı arasında adaleti ile bilinir*”⁴³ diyerek düşüncelerini açıkça belirtmiştir.

Selçukâ Hatun’un ve İzzeddin’in validesinin Musul’a varışı ise Türk hatunlarının otoritesini göstermesi açısından önemlidir. İbn Cübeyr, şehre varışlarının ikinci gününde, “*dünyanın en güzel ve en müthiş karşılama törenine şahit olduk*”, herkesin bu iki hatunu görmek için sokaklara döküldüğünü, kimisinin yaya kimisinin binitli olduğunu, beldenin emiri ve devlet adamlarının da bu hatunları karşılamaya geldiğini söylemiştir.⁴⁴ Sonrasında Selçukâ Hatun’un çevresini kuşatmış askerleri ile cariyeye grubunun önünde kente girdiğini, hayvanlarının ve mahfesinin altınlarla süslendiğini, hatundaki, cariyelerdeki ve hayvanların boynundaki altın miktarını tahmin etmenin zor olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

İbn Cübeyr, Selçukâ Hatun’u yakinen tanımakla kalmamış, onun nasıl biri olduğuna dair bazı araştırmalar da yapmıştır. Nitekim onun iyilik yapmayı seven, hac vazifesi esnasında birçok bağışlarda bulunan, salih erkek ve kadınları seven ve onların duasını almak için gizlice tebdil-i kıyafet içinde ziyaretlerinde bulunan birisi olduğunu öğrenmiştir. Ayrıca genç yaşta ve zenginlik içinde olmasına rağmen bu kadar ihlaslı olması da onu şaşırtmıştır.

Selçukâ Hatun’un hac dönüşü Bağdat’a uğraması, onun hayatında başka bir dönemin de başlamasına neden olmuştur. Abbâsî Halifesi Nâsır- Lidinillâh’ın annesi Seyyide Zümrüt Hatun, Selçukâ Hatun’u oldukça beğenmiş ve bir yolunu bularak kızı halifeye göstermişti. Halifenin ilk görüşte Selçukâ Hatun’u beğendiği ve onunla evlenmek için Sultan Kılıcarşan’la defalarca temasta bulunduğu görülmektedir.⁴⁶ Ebû’l-Ferec halifenin Selçukâ Hatun’u Mekke’yi ziyaret için Bağdat’a ilk uğradıklarında gördüğünü belirtmiş ve bu durumu şu sözlerle anlatmıştır:

“Halifeye onun güzelliğinden bahsedilmiş, o da sarayının ihtiyar kadınlarını, onu kendisine nişanlamak üzere göndermişti. Hatun evli olduğunu bildirerek özür diledi ve halife ile evlenmesinin imkânsız olduğunu anlattı. Daha sonra Bağdat’tan ayrılarak Mekke’ye giden Hatun halifeden korkarak memleketine Suriye yolu ile dönmeğe karar verdi. Halife Nâsır da onun bu şekilde hareket edeceğini peşinen tahmin ettiği için atlularından bir kıtayı Mekke’yi ziyarete gidiyormuş gibi onun peşine takmıştı. Hatun yolunu değiştirmeğe karar verince bunlar ona engel oldular ve kuvvet kullanarak onu tekrar Bağdat’a getirdiler. Hatun Bağdat’a varır varmaz kendisine kocasının ölmüş olduğu bildirildi. Kocasını nasıl ölmüştü, onu Allah bilir. Fakat Nâsır onu çağırarak saraya aldı ve onunla evlendi”.⁴⁷

Ebû’l-Ferec her ne kadar sözlerini “*Nâsır Selçuka Hatun’u saraya aldı*” diyerek bitirse de bu kadar mühim bir izdivaç, Sultan II. Kılıcarşan ve halife arasındaki uzun görüşmeler sonrasında gerçekleşebilmiş ve Selçukâ Hatun ile Nâsır-Lidinillâh Bağdat’ta yapılan bir düğünle dünya evine girmişlerdir. Nâsır onun için bir saray ve bahçe yaptırtmıştır. Ebû’l-Ferec “*Nâsır bu*

⁴³ İbn Cübeyr, *Rihle*, 207.

⁴⁴ İbn Cübeyr, *Rihle*, 212.

⁴⁵ İbn Cübeyr, *Rihle*, 213.

⁴⁶ Kitapçı, *Türk ve Selçuklu Hatunları*, 343.

⁴⁷ Abû’l-Farac, *Abu’l-Farac Tarihi*, 2/ 519.

hatunu bütün varlığı ile seviyordu ve bu kadın Halat'taki⁴⁸ sarayına benzer bir saray isteyince ondan sarayının vasıfları hakkında malumat alarak geceleyin vezirini çağırtdtı ve yapılacak saray ve bahçesinin planını verdi. Vezir derhal giderek 200 mimar ve 2000 işçi buldu, bunlar da lazım olan taşları ve harçları hazırlayarak her biri ayrı bölümde bütün gün çalıştı. Diğer taraftan eşli sarayların kapıları sökülerek yeni saraya takılmış, bahçelerdeki ağaçlar yerlerinden çıkarılarak yeni bahçeye dikilmiş, velhasıl akşam olduğu zaman bütün işler bitmiş, halılar ve yaygılar yayılmış, lüzumlu eşyaların hepsi getirilmiş ve Selçukâ Hatun yeni sarayına yerleşmişti⁴⁹ diyerek bu hadiseyi anlatmıştır. Görüldüğü üzere Selçukâ Hatun ilk evliliğinde bulamadığı mutluluğu halife ile evliyken yakalayabilmiş ve kocası tarafından değer görmüştür.

Selçukâ Hatun'un bu evliliği çok uzun sürmemiştir. Zira o, otuz yaşında H.584/ M.1188/1189 tarihinde vefat etmiştir.⁵⁰ Onun ölümü halife Nâsır-Lidinillâh'ı oldukça etkilemiş ve hatta bu saray ve bahçeyi ortadan kaldırmıştır. Ayrıca eşi için şehrin batı yakasında hazırlanan kabrinin üzerine bir türbe yaptırmış ve türbenin hemen yanına da *Ribâtu'l-Hilâtiyye* adı verilen bir ribat inşa ettirmiştir.⁵¹ Bu türbe hakkında Ebû'l-Ferec "*burası şöhretli abidedir ve bugüne kadar burada namazlar kılınmakta, sadakalar ve atıyyeler tevzi edilmektedir*"⁵² demiştir. Nitekim bu ribatın açılışında halife 15000 koyun, 30000 kuş kestirip büyük bir ziyafet vermiştir.⁵³

SONUÇ

İslâm'ın temel şartlarından biri olan hac, belirli özellikleri taşıyan her kadın ve erkeğe farz kılınmıştır. Selçuklu hatunları da bu hükme uyarak aylarca süren uzun hac yolculuklarına çıkmışlardır. Ancak onların hac yolculuğu, diğer kadınların durumuna göre bazı hususlarda farklılık gösterir. Bu hatunlar, hac öncesinde aylar süren hazırlıklar yapmak, bir muhafız birliği hazırlamak, yol ve konaklamalar esnasında lazım olan eşya, yiyecek ve içecekleri hazırlamak zorundadırlar. Bununla birlikte güzergâhları boyunca muhtaç durumdaki halka sadaka dağıttıklarından yanlarına ciddi oranda para da almaları gerekmektedir.

Çalışmamıza konu olan Selçukâ Hatun, İslâm ve Hıristiyanlık camiasında da sıkça görüldüğü üzere siyasi bir evlilik yapmıştır. Evliliğinde yaşadığı sorunlar, onu yaşamdan koparmamış ve manevi bir yöntem ile kendisini tedavi etmeyi başarmıştır. Bu tedavi -Selçukâ Hatun'un hayatı göz önünde bulundurulduğunda- hac ibadetiyle arınma, yolculukla bedeni ve zihni meşgul etme ile olmuştur.

Selçukâ Hatun'dan önce de Seferiyye Hatun ve Zümrüd Hatun gibi bazı hatunlar da hacca gitmişler ve hayratları ile birlikte yol boyunca birçok hayır ve hasenatta bulunmuşlardır. Özellikle bu hatunların halkın su ihtiyacını giderdiği, hac yollarını bayındır hale getirdiği ve Haremeyn'deki fakirleri doyurduğu görülmektedir. Esasen Selçukâ Hatun'un, kendisinden önceki hatunların geleneğini devam ettirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Hacca giden birçok hanedan hanımı olsa da, herkes bu zor ve meşakkatli ibadette kendi karakterini ortaya koymuştur. Selçukâ Hatun hakkında oldukça doyurucu bilgiler veren Endülüslü seyyah İbn Cübeyr, onu yakından tanıma fırsatına sahip olmuştur. Elbette seyyahın

⁴⁸ Ahlat kastedilmektedir.

⁴⁹ Abû'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2/ 520.

⁵⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih*, 10/ 64.

⁵¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih*, 10/ 64.

⁵² Abû'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, 2/520.

⁵³ Cunbur, *Selçuklu Dönemi Kadın Hayratı*, 601.

onun hakkındaki düşünceleri yolculuğun başında ve sonunda aynı değildir. Zira onu tanıdıkça hayran olmuş ve meşhur eseri Rihle’de bir kadın olarak en fazla ondan bahsetmiştir.

Bir saray hanımefendisi olmasının yanı sıra bir komutan olarak da karşımıza çıkan Selçukâ Hatun, bu hac yolculuğu sonrasında Abbasî halifesi Nâsır-Lidînillah ile evlenmiştir. Onun bu evliliğinde oldukça mutlu olduğu rivayet edilmektedir. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş ve üç yıl sonra vefat etmiştir.

KAYNAKLAR

- Abû'l-Farac, Gregory. *Abû'l-Farac Tarihi*. çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: TTK Yayınları, 1987.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah b. Muhammed b. Hilal b. Esed. *Müsned İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb Arnavudî, Adil Murşîd. 50 Cilt. Lübnan: Müessesetü'r-Risale, 1421/2001.
- Ali, Cevad. *el-Mufasssal fî târihi'l-arab kable'l-İslâm*. 20 Cilt. yy: Daru's-Saki, 1422/2001.
- Aras, M. Özgü. "Cemre", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/340-341. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Cunbur, Müjgân. "Selçuklu Dönemi Kadın Hayratı". *Erdem*. 9/26 (1996), 585-620.
- İbn Cübeyr. *Rihletü İbn Cübeyr*. Beyrut: Dâr-u Sâdr, ty.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şîrî. 14 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, 1408/1988.
- İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf. *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Kâhire*. 16 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, ty.
- İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarihi'l-Mulûk ve'l- Ümem*. Haydarâbâd-Dekken, 1359.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed. *el-Kâmil fî't-târih*. thk. Ömer Abdüsselam Tedmürî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1417/ 1997.
- Kehhale, Ömer Rızâ. *A'lâmü'n-nisâ' fî 'âlemeyi'l-'Arab ve'l-İslâm*. 5 Cilt. Dımaşk, 1959.
- Kitapçı, Zekeriya. *Orta Doğu ve Eski Hilâfet Ülkelerinde Aristokrat Türk ve Selçuklu Hatunları*. Konya: Yedi Kubbe Yayınları, 2008.
- Ebî'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî. *Sahihi Müslim*. Beyrut: Müessesetür'-risâle 1434/ 2013.
- Öğüt, Salim. "Meş'ar-i Harâm", *Türkiye Diyânet İslâm Ansiklopedisi*. 29/ 361. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Remlî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî. *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-minhâc*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984.
- Sallâbî, Ali Muhammed. *Selçuklular*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2018.
- Sâmî, Şemseddîn. *Kâmusi Türkî*. Dersâdet: İkdâm Matbaası, 1317.
- Sevim, Ali. "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler. Sultan Tuğrul Bey Dönemi". *Belgeler*. 18/ 22 (1997). 1-90.
- Süryanî Patrik Mihail. *Süryanî Patrik Mihail Vakainamesi*. çev. Hrant D. Andreasyan. Ankara: TTK (Yayımlanmamış Tercüme), 1944.
- Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017

STANDART ARAPÇANIN OLUŞMASI BAĞLAMINDA YÜRÜTÜLEN "FUSHA VE LEHÇE" TARTIŞMALARI

DISCUSSIONS ON "FUSHA AND DIALECT" IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF STANDARD ARABIC

Emin CENGİZ

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı

fatih-emin@hotmail.com, Orcid No: 0000-0001-5109-1342

Ramadan ALİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Şırnak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

ramadan1997@hotmail.com, Orcid No: 0000-0001-5971-4786

المخلص

تعتبر اللغة العربية من أقدم وأغنى لغات العالم. لهذا السبب، جذبت هذه اللغة انتباه العديد من الباحثين القدامى والمحدثين، وكانت موضوعاً للدراسات العلمية في كثير من النواحي. أحد المجالات التي تدرس اللغة العربية في عصرنا هو علم اللهجات. اهتم العلماء باللغة العربية الفصحى ولهجاتها واختلفوا في أصول الفصحى ولهجاتها وتاريخها القديم والتي كانت منتشرة في الجزيرة العربية وانحائها الأخرى. وقد كانت اللغة العربية الفصحى بمنزلة نهر لروافد لغوية أو لهجية لجميع القبائل العربية. وكانت لكل لهجة مميزات اللغوية التي تخضع لها وتميزها عن أخواتها، أي أن تلك المؤثرات اللسانية للقبيلة والمنطقة الجغرافية، التي تستخدم فيها هذه اللغة أو اللهجة واللغة قائمة على تحقيق التواصل وإيصال الفكرة إلى أذهان المتلقين مكتوبة كانت أم منطوقة. أما اللهجة فهي عبارة عن تفرعات للغة تمتاز بها جماعات معينة دون غيرهم وتتنوع بتنوع البيئات المحيطة بها والثقافات، وتبقى اللهجة لهجة مع بقاء الصلة بينها وبين لغتها الأم.

لذلك انقسمت آراء العلماء العرب والمستشرقين الغربيين حول هذا الأمر فذهب علماء العرب بأن اللغة الفصحى هي الأصل وقد تفرعت منها اللهجات وأما المستشرقون فذهبوا إلى أن اللهجات هي من شكلت العربية الفصحى وأن العربية الفصحى كانت لهجة من اللهجات العربية القديمة وتطورت مع الزمن. ومن هنا فإن البعض يرى أن اللغة العربية الفصحى كانت في الأساس لهجة قديمة، ويرى البعض الآخر أن العربية الفصحى قد تطورت وتشكلت عن لهجات البدو في منطقتي نجد واليمامة. ولم يكن معروفاً مصطلح اللهجة عند القدماء بالمفهوم الذي نعرفه وتداوله الآن، وإنما كانوا يستعملون كلمة اللغة للدلالة على لهجات القبائل العربية فيقولون عن لهجة طيء لغة طيء، وعن لهجة تميم لغة تميم، وعن لهجة قريش لغة قريش، وهم كانوا يقصدون بها اللهجات بشكلها العام. تتناقص هذه الدراسة دور اللهجات في تكوين اللغة العربية الفصحى. بالإضافة إلى ذلك، تم فحص المناقشات "الأصل والفرع" حول العربية الفصحى واللهجات العربية القديمة في تشكيل اللغة العربية الرسمية.

الكلمات المفتاحية: اللغة العربية، الفصحى، اللهجات، تميم، قريش.

ÖZET

Arapça, dünyanın en köklü ve en zengin dillerinden birisidir. Dolayısıyla bu dil, eski ve yeni birçok araştırmacının ilgisini çekmiş ve pek çok açıdan bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Günümüzde Arap dilini konu edinen alanlardan birisi de lehçebilimdir. Dil alimleri Klasik Arapça ve lehçelerine büyük önem vermekle birlikte Arap Yarımadası ve çevresine yayılmış olan bu dilin kökeni, lehçeleri ve kaynağı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Klasik Arapça, tüm Arap kabilelerinin dil veya lehçelerini ihtiva eden bir nehir yatağı niteliğindedir. Bununla birlikte her lehçenin kendine has olan ve onu diğer lehçelerden ayıran dil özellikleri vardır. Yani, lehçelerin konuşulduğu coğrafi bölgelerdeki dil ve lehçelerin temel dilsel fonksiyonları, yazılı veya sözlü olsun, iletişimi sağlamaya ve kastedilen maksadı muhatapların zihin yapılarına göre iletmeye dayanmaktaydı. Lehçeler; belirli toplulukları diğerlerinden ayıran, çevre şartları ve kültürlerin çeşitliliğine göre değişen dilin bir koludur. Ayrıca lehçeler, anadil ile arasındaki bağı korumakla birlikte ondan türeyen bir kol olarak kendini gösterir. Bu anlamda Arap alimler ile Batılı oryantalistlerin görüşleri şu konuda ayrılmıştır: Arap âlimleri Fusha'nın asıl olduğunu ve Arap lehçelerinin bu dilden türediğini savunurken; oryantalistler ise lehçelerin Fasih Arapçayı oluşturduğunu, bu dilin eski Arap lehçelerinden biri olduğunu ve zamanla gelişip şimdiki halini aldığını savunmaktadır. Öyle ki, bir taraf Fasih Arapçanın temelde eski bir lehçe olduğuna inanırken, diğer taraf ise Fasih Arapçanın Necd ve Yemame bölgelerindeki Bedevilerin lehçelerinden türeyip oluştuğunu savunmaktadır.

Lehçe terimi, ilk dönem dilcileri tarafından şimdiki bildiğimiz ve kullandığımız anlamda kullanılmamaktaydı. Onlar bunun yerine, Arap kabilelerinin lehçelerini belirtmek için **اللغة** (dil) kelimesini kullanmışlardır. Nitekim onlar Tay' lehçesi için "Tay dili", Temîm lehçesi için "Temîm dili" ve Kureyş lehçesi için "Kureyş dili" tabirini kullanmış ve bununla genel anlamıyla lehçeleri kastetmişlerdir.

Bu çalışmada Klasik Arapçanın oluşmasında lehçelerin rolü ele alınmıştır. Ayrıca standart Arapçanın oluşmasında Fasih Arapça ile eski Arap lehçeleri üzerinde yürütülen asıl ve fer' tartışmaları mercek altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Fusha, Lehçe, Kureyş, Temîm,

ABSTRACT

Arabic is one of the oldest and richest languages in the world. For this reason, this language has attracted the attention of many old and new researchers and has been the subject of scientific studies in many respects. Today, one of the fields that studies the Arabic language is dialectology. Although linguistic scholars attach great importance to Classical Arabic and its dialects, they have disagreed about the origin, dialects and source of this language, which has spread throughout the Arabian Peninsula and its surroundings. Classical Arabic was a riverbed containing the languages or dialects of all Arab tribes. However, each dialect had its own linguistic features that were unique to it and distinguish it from other dialects. That is, the basic linguistic functions of languages and dialects in the geographical regions where the dialects were spoken were based on providing communication, whether written or oral, and conveying the intended purpose to the minds of the interlocutors. Dialects; It is a branch of language that distinguishes certain communities from others and varies according to environmental conditions and the diversity of cultures. In addition, the dialects preserve the bond between the mother tongue and remain as a branch derived from it. For this reason, the views of Arab scholars and Western orientalists are divided on the following issue: While Arab scholars argue that Fusha is the original and Arabic dialects are derived from this language; Orientalists, on the other hand, argue that the dialects form Fasih Arabic, that this language is one of the ancient Arabic dialects and that it developed over time and took its current form. In other words, while one side believes that Standard Arabic is basically an ancient dialect, the other side argues that Fasih Arabic is derived from the dialects of the Bedouins in the Najd and Yemame regions.

The term dialect was not used by the ancient scholars in the sense we now know and use. Instead, they used the word **اللغة** (language) to denote the dialects of the Arab tribes. As a matter of fact, they used the term "Tayy" for the Tayy dialect, "Tamîm language" for the Tamim dialect, and "Quraysh language" for the Quraysh dialect, and they meant the dialects in the general sense.

In this study, the role of dialects in the formation of Classical Arabic is discussed. In addition, the main and secondary debates on Fasih Arabic and ancient Arabic dialects in the formation of standard Arabic were examined.

Keywords: Arabic Language, Fusha/Classical, Dialects, Quraysh, Tamim.

المقدمة

تعتبر اللغة العربية من أغنى وأقدم اللغات الحية التي ما زالت تتمتع بصفاتها ومميزاتها من تراكيب وألفاظ وأدب وخيال وصرف ونحو مع الامكان في التعبير عن أنواع العلوم المختلفة. ولا شك أنه قد بدأ تدوين وكتابة اللغة العبرية واليونانية واللاتينية والسنسكريتية جميعها قبل اللغة العربية بعدة قرون كثيرة، ولا يزال في الحياة إلى يومنا الحاضر لغات حية عديدة، مثل اللغة اليونانية والسنسكريتية والعبرية، ولكن هذه اللغات الحية فقدت كثيراً من ألفاظها وقواعدها الصرفية والنحوية وبقيت أقل شأنًا من اللغة العربية.

إن اليوناني اليوم لا يتكلم لغة هوميروس أو اللغة التي كان يتكلم بها أفلاطون وأرسطو، وإن اللغة اللاتينية ما زالت حية إلى يومنا الحاضر في بعض من الدروس والخطب والمواعظ الدينية، وانقطعت صلتها بالحياة. ولكن اللغة العربية اليوم ما زالت لغة الشعر الجاهلي ولغة القرآن في نحوها وصرفها. إلا أن بعض التراكيب والألفاظ العربية كانت تستعمل في الماضي ولكنها الآن لم تعد تستعمل إلا في مجال قليل وضيق جداً.¹

اعتمدت اللغة العربية على أساسين من عصور ما قبل الإسلام وحتى يومنا هذا:

أولهما؛ اللهجات التي انتشرت على نطاق واسع بين الناس في شبه الجزيرة العربية. ويرى الكثير من الباحثين في تاريخ العربية أنها تنقسم إلى قسمين: لهجات بائدة، وأهمها: الثمودية واللحيانية والصفوية. ولهجات باقية، ومن أشهرها لهجة قریش وهذيل وثقيف وطيء وغيرها. وكانت أفصح اللهجات على الإطلاق لهجة قریش.²

وثانيهما؛ تعتبر العربية الفصحى، وهي اللغة التي كتبت بها الأنواع الأدبية مثل النثر والشعر، والتي ظلت اللغة المشتركة للعرب حتى يومنا هذا. مع ظهور الإسلام ونزول القرآن، اكتسبت العربية الفصحى أهمية كبيرة. وهكذا، أصبحت اللغة العربية الفصحى لغة الدين المشترك ولغة الثقافة المشتركة لجميع المسلمين، سواء كانوا عرباً أم لا.

بينما كانت اللغة العربية الفصحى تستخدم كلغة رسمية مستخدمة في مجالات مثل العلوم والأدب والفن، ظلت اللهجات لغة تستخدم وتعكس عادات وتقاليد المجتمع والحياة اليومية وتستمر في العيش مع المجتمع. بالإضافة إلى ذلك، كانت اللهجات متصلة باللغة العربية الفصحى كما هي في العصر الحديث، بفضل هذا الاتصال حافظت اللهجات العربية على وجودها مرتبطة ارتباطاً وثيقاً باللغة العربية الفصحى. لكنها اكتسبت اللهجات في الوقت نفسه عدداً من السمات اللغوية الفريدة في مناطق جغرافية مختلفة.

ومن هنا جاء السؤال هل اللهجات هي من شكلت اللغة العربية الفصحى أم أنها تفرعت عن العربية الفصحى؟ وهذا ما سنناقشه في بحثنا هذا.

عمر فروخ، عبقرية اللغة العربية (بيروت: دار الكتاب العربي، 1981م)، 7-8.

عبد الرحمن جلال الدين السيوطي، المزهر في علوم اللغة وأنواعها (بيروت: المكتبة العصرية، 1998م)، 1/221.

1- تعريف اللهجة والفصحى

أولاً اللهجة: يقال: لهج بالأمر لهجاً: أولع به واعتاده، واللهجة واللهجة: طرف اللسان. ويقال: هذا الشخص فصيح اللهجة، وهي لغته الأم التي نشأ عليها، فاعتادها وتعلم التحدث بها.

أما قولهم هو فصيح اللهجة: أي فصيح اللسان الذي ينطق به، وسميت لهجة: لأن كلاً يلهج بلغته وكلامه.³

وقيل عن اللهجة هي الطريقة التي تتكلم بها جماعة ما لغة ما، والتي تميزها عن سواها من الجماعات التي تتكلم اللغة نفسها، واللهجة قد تكون اجتماعية تميز طبقة عن أخرى أو جغرافية تميز منطقة وإقليماً عن إقليم.⁴

واللهجة في الاصطلاح العلمي الحديث كما يقول الدكتور إبراهيم أنيس "هي مجموعة من الميزات اللغوية التي تتبع بيئة خاصة، ويشترك في هذه الميزات جميع أشخاص هذه البيئة". وبيئة اللهجة هي جزء من بيئة أوسع وأشمل تضم لهجات عدة، لكل منها مميزات الخاصة ولكنها تجتمع جميعاً في مجموعة من الظواهر اللغوية التي تساعد في تواصل أفراد هذه البيئات مع بعضهم البعض، وإدراك ما يدور بينهم من كلام وحديث، إدراكاً يتوقف على قدر الرابطة التي تربط بين هذه اللهجات.

وتلك البيئة الواسعة التي تتكون من لهجات عديدة، هي التي اصطلح على إطلاق كلمة (اللغة) عليها. فالعلاقة بين اللهجة واللغة هي العلاقة بين العام والخاص. فاللغة تضم عادة عدة لهجات معينة، لكل لهجة خصائص تميزها عن الأخرى. وجميع هذه اللهجات تتشارك في مجموعة من الخصائص اللغوية، والعادات الكلامية التي تستعمل بالأحاديث والتواصل بين الأفراد والتي تشكل لغة مستقلة عن غيرها من اللغات. وقد كان علماء العربية القدماء من يعبرون عما نسميه الآن باللهجة بكلمة (اللغة) مرة، و(باللحن) مرة أخرى.⁵

ثانياً الفصحى أو الفصاحة: نقول؛ رجل فصيح اللسان، وكلامٌ فصيح، ونقصد به هنا بكلامٍ بليغ، وأفصح: تكلم بالفصاحة، وتفصح الرجل في كلامه، وتقاصح: تكلف الفصاحة. والفصحى في اللغة: المنطلق اللسان في القول، الذي يدرك الكلام الجيد من الكلام الرديء، والفصحى: بمعنى ذو لسان طليق متكلم.⁶

وعرّفها ابن سنان الخفاجي في قوله: "الفصاحة البيان والظهور، ومنها أفصح اللبّ إذا ذهب رغوته، وفصح فهو فصيح، ويقول الشاعر: وتحت الرغوة اللبّ الفصيح، ويقال أفصح الصبح إذا اشرق ضوءه."⁷

3) ، (EKEV Akademi Dergisi، 71/21، Yaz 2017.6، عبدالمطلب أرباب، اللهجة التي نزل بها القرآن الكريم)

4) محمد علي الخولي، معجم علم الأصوات (الرياض: مطابع الفرزدق التجارية، 1982م)، 146.

5) إبراهيم أنيس، في اللهجات العربية (القاهرة: مكتبة الانجلو المصرية، 1992م)، 16.

6) محمد بن مكرم بن علي ابن منظور، لسان العرب (بيروت: دار صادر، 1993م)، 544/2.

7) محمد عبد الله بن محمد بن سعيد ابن سنان الخفاجي، سر الفصاحة (بيروت: دار الكتب العلمية، 1982م)، 58.

والفصحى في الاصطلاح العلمي: "هي التعبير البليغ، فالكلام الفصيح هو الزاخر بالصور البيانية والمحسنات البديعية، والفصاحة بهذا المفهوم هي قوة العبارة ونصاعة البيان، وحسن التعبير".⁸

وورد في كتاب "الصناعتين" تعريف الفصاحة: من أفصح فلان عما في نفسه أي أظهره، وفصح اللحن إذا عبّر عما في نفسه وأظهره على جهة الصواب دون الخطأ.⁹

إن اللغة العربية الفصحى هي اللغة التي نطق بها الشعراء والبلغاء والأدباء وأصبحت ديوان العرب ومدونتهم الكبيرة، وقد أنزل بها القرآن الكريم بمختلف قراءاته وهو الحجة الكبرى، وتحدث بها الرسول صلى الله عليه وسلم في أحاديثه المروية بالسند الصحيح، وأصبحت المعيار اللغوي لأنماط ونماذج نحتدي بها، وقد دون بها القرآن الكريم والحديث النبوي الشريف وكلام العرب وشعره ونثره وقد استخدمها العلماء في تدوين وكتابة العلوم المختلفة وارتقت إلى أعلى المراتب وأصبحت لغة أساسية في ذلك الزمان.

نستخلص من هذه التعاريف السابقة الشيء الرئيسي والمهم في تحديد هوية اللغة العربية الفصحى واللهجة، وهو أن اللغة قائمة على تحقيق التواصل وإيصال فكرة معينة إلى أذهان المتلقين مكتوبة كانت أم منطوقة. أما اللهجة فهي عبارة عن تفرعات وتشعبات للغة تمتاز بها جماعات معينة دون غيرها وتختلف وتتوسع بتنوع البيئات والثقافات التي حولها، وتبقى اللهجة لهجة مع بقاء الصلة بينها وبين لغتها الأم.

ثالثاً الفرق بين اللهجة واللغة: فاللهجة قد تكون فصيحة وقد تكون غير فصيحة. فالعلاقة يبين اللهجات واللغة العربية المشتركة هي علاقة الأصل والفرع أو علاقة عموم وخصوص. يعرف اللغويون اللهجة على أنها شكل اللغة المستخدمة من قبل مجتمع لغوي معين. بعبارة أخرى، الفرق بين اللغة واللهجة هو الاختلاف بين العام والمجرد، والخاص والمادي. عاش العديد من القبائل المختلفة التي تتحدث نفس اللغة في شبه الجزيرة العربية. ومع ذلك، كان لكل من هذه القبائل سماتها اللغوية الخاصة. بفضل هذا، يمكن تمييز لهجات هذه القبائل عن بعضها البعض.¹⁰

2- تعريف علم اللهجات

علم اللهجات هو علم من علوم اللغة، وإن لم يذكره علماء اللغة القدماء ضمن علوم اللغة، وهو على ما قرره مجمع اللغة العربية بالقاهرة: (هو علم يدرس الظواهر والعوامل المختلفة المتعلقة بحدوث صور من الكلام في لغة من اللغات).

موضوع علم اللهجات: من أثناء التعريف الذي سبق يظهر لنا أن علم اللهجات يدرس الظواهر اللغوية، التي تحدث في لغة من اللغات بسبب اختلاف اللهجات فيها، أو التي يكون فيها اختلاف اللهجات سبباً أساسياً، وذلك كالإدغام في اللغة العربية، والإبدال، والهمز والتسهيل والمترادف والمتضاد وقضايا المشترك.

عبد القادر حسين، فن البلاغة (بيروت: عالم الكتب، 1984م)، 65.

الحسن بن عبد الله بن سهل أبو هلال العسكري، كتاب الصناعتين، تحقيق: علي محمد الجاوي (القاهرة: دار إحياء الكتب العربية، 1952م)، 7.

عثمان دوزكون و آخريين، لهجات اللغة العربية 1، (اسطنبول: دار اكدم، 2015)، 23-24.

كما يتحدث علم اللهجات عن تشعب وانقسام لغة ما إلى عدة لغات ولهجات، مرتبطة بها، كثر أو قلت، والأسباب التي تؤدي إلى ذلك، والصلة بين اللغة الأم وبين ما تفرع عنها من لهجات فرادية ومجتمعة، وبين كل لهجة وأخواتها، وخصائص جميع هذه اللهجات في مستويات التحليل اللغوية، ومن أصوات وتركيب ودلالة وبنية، وما تتعرض له هذه اللهجات في تفاعلها وصراعها من ضعف أو قوة، وانتشار أو انزواء، وحياة وموت، وما يكون من هيمنة إحدى تلك اللهجات وبسط نفوذها على جميعها كما حدث للهجة قريش مثلاً، وبيان أسباب تلك الهيمنة، وقد تتحول واحدة من تلك اللهجات إلى لغة، عندئذ يدرس علم اللهجات أسباب ذلك التحول والمراحل التي مر بها، كما يدرس آثار كل لهجة في صاحبها، وإلى أي مدى تأثرت بها، ثم استخراج القواعد التي مشت عليها اللغة في ذلك كله.¹¹

3- الآراء والأقوال بأن اللهجات تفرعت عن اللغة العربية الفصحى

إن أغلب آراء علماء اللغة اتفقت على أن اللغة العربية الفصحى هي أصل اللهجات ومنها جاءت وتفرعت. وسنستعرض بعضاً من هذه الآراء والأقوال:

نرى أن مفهوم اللهجة عند المعاصرين: هي مجموعة من الصفات اللغوية التي يتكلم بها بعض من الأشخاص في بيئات جغرافية خاصة، وتكون تلك الصفات على مختلف المستويات: الدلالية والنحوية والصرفية والصوتية، وتميزها عن باقي اللهجات الأخرى في اللغة الواحدة، ولكن يجب أن تبقى تلك الصفات من القلة بحيث لا تجعلها غريبة عن شقيقتها، عسيرة الفهم على أبناء اللغة لأنه عندما تزداد هذه الميزات الخاصة على مر الوقت والزمن لا تلبث هذه اللهجة أن تستقل، وتصبح لغة بجميع أركانها مستقلة عن غيرها، كما حدث للغة اللاتينية التي ماتت وتفرع منها لغات لها كيانها وخصائصها منها: الإسبانية والفرنسية والإيطالية. وكما حدث للغة السامية الأم التي استقلت وتفرعت منها لغات كالعبرية والآرامية والعربية وغيرها من اللغات الأخرى.¹²

فإن الانعزال الجغرافي أو البيئي أو الاجتماعي أو الثقافي يؤدي إلى تشعب وتفرع اللغة الواحدة إلى عدة لهجات، فعندما تفصل الأنهار أو الصحارى أو الجبال، بين مناطق وبيئات اللغة الواحدة، فإن هذه الأسباب تؤدي إلى الابتعاد بين أبناء البيئة اللغوية الواحدة، أو الانعزال التام بينهم، فما أن تمر مدة معينة من الزمن حتى تتطور تطوراً مستقلاً يشعبها ويفرعا إلى لهجات مستقلة، ويباعد بين صفاتها ويجعلها مستقلة بحد ذاتها مع بقاء بعض من صفاتها مشتركة بين بعضها.¹³

ونستشهد كذلك بأن اللهجات تفرعت عن اللغة العربية بتعدد لهجات القبائل العربية وأن أصل كلماتهم هي العربية الفصحى مع اختلاف بسيط في نطق بعض الكلمات، فمثلاً نرى:

محمد أحمد خاطر، في اللهجات العربية (القاهرة: مطبعة الحسين الإسلامية، 1989م)، 5، 11.

أنيس، في اللهجات العربية، 17-18؛ محمد شفيق الدين، اللهجات العربية وعلاقتها باللغة العربية الفصحى: دراسة لغوية، دراسات الجامعة الإسلامية العالمية شيناغونغ، المجلد الرابع، ديسمبر 2007 م، 76.

أنيس، في اللهجات العربية، 21، 13.

- الكشكشة: إبدال كاف المخاطبة في حالة الوقف شيئاً أو إلحاقها بشين مثل: أعطيتش و أعطيتكش في أعطيتك في حالة الوقف. وقال الجوهرى في الصحاح " وكشكشة بنى أسد: إبدال الشين من كاف الخطاب للمؤنث، كقولهم: عليش، وبش، في عليك وبك، في موضع التأنيث".¹⁴
- عننة قبيلة تميم: فهم يبدلون الهمزة المبدوء بها عينا فيقولون في أدن: عُنْدن.
- كسكسة قبيلة هوازن: فهم يبدلون كاف المخاطبة سينا فينطقون بدل: عليك بالصبر يا هند: عليس بالصبر. أو يضيفون سينا بعد الكاف المخاطبة، مثلا يقولون: اعطيتكس ومنكس. الكسكسة لغة من لغات العرب تقارب من الكشكشة.¹⁵
- عجرفة ضبة: فهم معروفون بالتععر والجفاء في الكلام.
- تضجع قيس فهم يميلون الأحرف إلى الكسر.
- عججة قبيلة طيء، فهم يبدلون الياء المشددة جيماً عند وجود حرف العين قبل حرف الياء، فيقولون في تميمي: تميمج. ويقولون: هذا راعج خرج معج، ويريدون هذا راعي خرج معي.¹⁶
- الاستنطاء هو معروف عند بعض العرب بحيث يبدلون مكان العين الساكنة نونا إذا جاورت الطاء فيقولون ينطي بدل: يعطي. وقد قرأ بعض القراء¹⁷ (أنطيناك) في قوله تعالى: ﴿ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوْثُرَ ﴾.¹⁸ وهي من قراءة مروية عن رسول الله (صلى الله عليه وسلم).
- ثلثة بهراء: وهي أشكال منها كسر ما عدا الياء من حروف المضارعة، فيقولون في تأذن وتائم: تيثم وتيذن.
- لخالخاية الشحر وعمان، فهم يقولون في ما شاء الله: مشا الله.
- فحفة قبيلة هذيل: وفي ذلك يبدلون الحاء عيناً، فيقولون في أحل الله البيع: أعل الله البيع.
- المعاقبة: وهي تعاقب الواو والياء، فيقولون: أوبة وأيبة وعزوت وعزيت وتحوز وتحيز.
- وتم حمير: فهم يقلبون السين تاء فيقولون في الناس، النات.
- غمغمة قضاة: وهي مثل الهمهمة، وهو كلام لا يفهم من غيرهم.
- الطمطمائية، وهي إبدال لام التعريف ميما مطلقاً، سواءً كانت اللام قمرية أو شمسية، فيقولون: طاب أمهواء بدل: طاب الهواء.¹⁹ وقد وردت هذه اللغة في حديث النبي (صلى الله عليه وسلم):
أخبرنا سفيان ، عن الزهري ، عن صفوان بن عبد الله ، عن أم الدرداء ، عن كعب بن عاصم الأشعري ، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ اْمُصِيَامُ فِي اْمَسْفَرِ .²⁰ يريد به: لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ اْمُصِيَامُ فِي اْمَسْفَرِ .²¹ تكلم العلماء على لفظ هذا الحديث سواء كانوا أهل اللغة، أو الحديث، أو القراءات: وقالوا هي لغة بعض العرب أو لغة أهل اليمن، وقالوا هذه لغة الأشعريين يقلبون اللام ميماً.²²

¹⁴ إسماعيل بن حماد الجوهرى، الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية (مادة كشش)، المحقق: أحمد عبد الغفور عطار، (بيروت: دار العلم للملايين، 1979)، 1018/3.

¹⁵ ابن منظور، لسان العرب، 196/6-197.

¹⁶ دوزكون و آخرين، لهجات اللغة العربية 1، 15.

¹⁷ وهم الحسن البصري وطلحة ابن محيصن والزعفراني. انظر: محمد بن يوسف أبو حيان الأندلسي، البحر المحيط، (بيروت: دار الفكر، 2010م)، 556-555/10.

¹⁸ سورة الكوثر، 1.

¹⁹ السيوطي، المزهري في علوم اللغة وأنواعها، 222-221.

²⁰ امام البخاري، كتاب الصوم، 36.

²¹ دوزكون و آخرين، لهجات اللغة العربية 1، 16.

²² http://www.saaid.net/Doat/Zugail/80.htm أنظر: عبد الله زقيل (20.10.2021).

وقد جاء في كتاب (اللهجات العربية) للدكتور إبراهيم محمد نجا: أن العرب قديماً لم يكونوا يعرفون معنى كلمة لهجة فقد كانوا يطلقون لفظ اللغة ويريدون منه اللهجة وهذا موجود بكثرة في معاجم العربية وفي بعض الروايات العربية القديمة. ومن ذلك أن أعرابيين اختلفا في الصقر، فقال أحدهما بالصاد، ونطقها الآخر بالسين، فاحتكما إلى أول قادم إليهما، ولكنه قال: لا أقول كما قلتما ولكن أقول: (الزقر)، ثم يعقب صاحب الكتاب على ذلك ويقول: فدل ذلك على أنها ثلاث لغات، وليس المراد منها اللغات على الإطلاق الحقيقي للغة، بل أن المراد منها اللهجة، ولكنهم لم يكونوا يفرقون بين اللغة واللهجة.²³

وتناول هذه العلاقة الدكتور عبده الراجحي في الكتاب الذي تكلم فيه عن اللهجات واسم الكتاب (اللهجات العربية في القراءات القرآنية) قائلاً: إن العلاقة التي تربط بين اللغة واللهجة هي العلاقة التي تربط بين العام والخاص، فاللهجة هي مجموعة من الخصائص اللغوية التي تتبع إلى بيئة خاصة ويشترك في هذه الخصائص أشخاص هذه البيئة، وبيئة اللهجة جزء من بيئة أكبر وأوسع تضم لهجات عديدة لكل منها صفاتها وخصائصها، لكنها تتشارك جميعها في مجموعة من الظواهر اللغوية التي تساعد في تواصل أشخاص هذه البيئات مع بعضهم البعض وفهم ما يدور بينهم من كلام فهماً سليماً يتوقف على قدر الرابطة التي تربط بين هذه اللهجات.²⁴

إلا أنه يجدر بنا أن نضع نصب أعيننا حقيقة مهمة، وهي أن اللهجة تولد من اللغة وتتشعب منها، وإذا ما تهيأت الأسباب للهجة بأن تتطور وتكتمل وتفي بحاجة المجتمع الذي تعيش فيه، فإن الحقائق اللغوية تحتم على الباحثين إطلاق اسم اللغة على اللهجة، وهذا ما يتضح لنا في اللغات الفرنسية والإنجليزية والألمانية، فإنها لهجات تفرعت من أصلها اللاتيني، إلا أن المجتمع الذي عاشت فيه تلك اللهجات انفصل عن بعضه، واضطر أصحابها إلى تزويد لهجتهم بما يتطلبه مجتمعهم وتنشده احتياجاتهم، فأصبحت مستقلة عن بعضها وعن أصلها، بعيدة عن أخواتها، ولذلك صح أن يطلق عليها اسم لغة.²⁵

كما أن العربية بعد الإسلام نزلت إلى ميدان الحياة في الأقطار المعزولة في الشام والعراق ومصر، واضطرت الناس الذين يسكنون في تلك البلاد أن يتعلموا تلك اللغة، ويتفاهموا مع أولي الأمر في تلك البلاد، وليعرفوا شرائع هذا الدين الذي انضوا تحت لوائه، إلا أنه لم يكن من اليسير عليهم أن يتأقلموا ويندمجوا في هذه اللغة ويتعرفوا عليها التعرف الحقيقي الصادق؛ فظهر انحراف في نطق اللغة العربية أدى مع تفاوت الزمن إلى وجود سبل للتفاهم المتفاوت في البلاد، فأضحى لكل منطقة لهجات مختلفة باختلاف المناطق والبلاد وهكذا.

وإن تلك اللهجات نمت وازدهرت ووفت بحاجة مجتمعها ولم تعد في حالة أصلها الأصيل وهو اللغة العربية. لذلك أصبحت جديرة بأن يطلق عليها اسم لغة، كالمصرية واللبنانية والعراقية وغيرها. ومن هنا صح أن نطلق على (العامية) في إحدى الأقطار العربية لغة نظراً لما يقابلها من اللغات الأجنبية كتميزها بميزاتها، وصح أن نحكم عليها بأنها لهجة لانتشعابها وتفرعها عن العربية كما هو معروف لدى الباحث المتأمل. ويذهب الدكتور غالب المطلبي إلى الترادف بين كلمتي (لغة)

يحيى علي يحيى المباركي، أثر اختلاف اللهجات العربية في النحو (القاهرة: دار النشر للجامعات، 2007م)، 28.

عبده الراجحي، اللهجات العربية في القراءات القرآنية (الإسكندرية: دار المعرفة الجامعية، 1996م)، 37.

إبراهيم محمد نجا، اللهجات العربية (القاهرة: دار الحديث، 2008م)، 13.

و(لهجة)، وأن ذلك قد عرفه علماء اللغة القدماء، وأن مصطلح لغة هو الذي شاع واشتهر في كتبهم، وأنهم أهملوا مصطلح لهجة حتى عصرنا الحاضر، فحلّ محله مصطلح لغة في الدلالة على اللهجة، فتطورت دلالة مصطلح اللغة فصار يعني اللغة الأدبية الفصحى، أو عموم اللغة ولهجاتها.²⁶

4- الآراء والأقوال بأن اللهجات هي من شكّلت اللغة العربية الفصحى

اختلفت آراء الباحثين المستشرقين في نشوء اللغة الفصحى ومعرفة جذورها والبعد التاريخي لها وسنذكر بعض الآراء المهمة ومنها:

كتب المستشرق الألماني "ثيودور نولدكه" "Theodor Nöldeke"، رأيه في موضوع اللغة واللهجة في كتابه: (تاريخ القرآن في باب القراءات واللهجات التي نزل بها القرآن الكريم)، كما تحدث عن هذا الموضوع أيضاً خلال تحدّثه عن الشعر الجاهلي ولغة الأدب والإبداع عند الشعراء في العصر الجاهلي، وخلصه رأيه أن الاختلاف بين اللهجات في نجد والحجاز والمناطق المجاورة لنهر الفرات لم يكن كبير جداً، وأن اللهجة الفصيحة ضمت وشملت كل اللهجات التي كانت موجودة.

وقال المستشرق الإيطالي "إغناطيوس جويدي" "Ignazio Guidi" إلى أن اللغة العربية الفصحى هي مزيج من لهجات استخدمها أهالي نجد والمناطق المحايدة لها، ولكن تلك اللغة لم تكن لهجة معينة لقبيلة ما.²⁷

وذهب المستشرقان الألمانيان "مارتن هرتمن" "Martin Hartmann" و"كارل فولرس" "Karl Vollers" إلى أن اللغة العربية الفصحى هي بالأصل لهجة العرب في منطقتي اليمامة ونجد، غير أن بعض من الشعراء الجاهليين أدخلوا عليها كلمات جديدة وتغييرات مختلفة.

ورأى المستشرق السويدي "كارلو لاندبرج" "Carlo Landberg" أن الشعراء الجاهليين هم الذين أسسوا قوانين وقواعد هذه اللهجة، وعلى قوانينهم وقواعدهم الذي وضعوها سار العلماء اللغة المتأخرون، ومن أشعارهم استنبطت واستخرجت القوانين والقواعد، ومن قصائدهم تلك استنبط علماء اللغة أصول النحو والقواعد.²⁸

وزعم "كارل فولرس" "Karl Vollers"، أن القرآن الكريم لم ينزل بلغة أهل العرب في منطقتي اليمامة ونجد، ولكن نزل بلغة أهل مكة، وهنا يقصد: بلغة قريش، وهي لغة لم تكن معربة، وإنما كانت لغة محلية، فلما كتبت ودوّنت قوانين وقواعد اللغة العربية وثبتت فبدأوا بتطبيق الإعراب على القرآن الكريم، وصقلت لغة أهل مكة أي لغة قريش طبقاً لهذه القوانين والقواعد الموضوعية.

و"فيشر" لم يحدد اللهجة التي ظهرت منها اللغة العربية الفصحى، غير أنه قال أنها لهجة خاصة. و"بروكلمان" و"ويتزشتاين" أقوال في ظهور هذه اللغة وكيفية تطورها، ولكنهما لم يتحدثا عن علاقتها بباقي اللهجات.²⁹

غالب فاضل المطليبي، لهجة تميم وأثرها في العربية الموحدة (العراق: منشورات وزارة الثقافة والفنون، 1978م)، 26-32.

جواد علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الإسلام (بيروت: دار الساقي، 2001م)، 16/260.

علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الإسلام، 6/261.

علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الإسلام، 6/261.

وذهب "بروكلمان" إلى أن لغة الشعر الجاهلي من المستحيل أن يكون الشعراء والأدباء والرواة هم الذين اخترعوها على أساس كثرة من اللهجات المستعملة والدارجة، ولكن هذه اللغة لم تكن لغة موجودة في الاستخدام بشكل العام، بل لقد كانت لغة فنية قائمة فوق جميع اللهجات، وإن غدتها تلك اللهجات بشكل أو بآخر.

و "برجيه" يذهب إلى أنه كانت اللغة العربية لهجة قبلية صغيرة متداولة بين قبيلة معينة وصلت في وقت من الأوقات بفضل الظروف المحلية إلى مكانة عالية خارقة للعادة. وكان الفارق بين هذه اللهجة وبقيتها يختلف تبعاً للمجموعات اللغوية.

فالاختلاف قليل بينها وبين لهجات أوساط جزيرة العرب وشرقها، ولها ميزات القسمين الشرقي والأوسط في شبه الجزيرة العربية. وكان الشعراء، ينزعون دائماً إلى الابتعاد عن تأثيرات لهجتهم القبلية، والارتفاع عنها، إلى لغة الشعر العالية والتي كانت متعارفة عليها بين الجاهليين آنذاك، لكونها اللغة العالية والرفيعة عند أهل العرب في العصر الجاهلي، وكانت تدل على تهذيب الشعراء وسمو مداركهم وثقافتهم.³⁰

ورأى "بلاشير" أن اللغويين والنحويين حين بدؤوا بوضع قواعد وقوانين اللغة، غربلوا اللهجات التي كانت تتكلم بها الأعراب في الجزيرة العربية، ودخلوا بين أهل الجزيرة العربية مستخدمين عقلية تنقية وتنهيج اللغة مما أوصلهم إلى توحيد لغتي الشعر الجاهلي والقرآن الكريم المتعارف عليهما بين الناس آنذاك، في الوقت الذي نظموا فيه واستخرجوا قواعد وقوانين اللغة العربية الفصحى، مما أدى إلى فقدان بعض الأشياء القليلة من اللهجة الشعرية الجاهلية للتوفيق بينها وبين لغة القرآن الكريم. وما اللغة العربية الفصحى في شكلها الحاضر إلا لهجة معينة تشكلت من لغتي الشعر والقرآن الكريم، والقرآن الكريم والشعر الجاهلي المضبوط في شكله الحالي لا يمثلان اللغة الشعرية في شكلها القديم، وإنما يبتعدان قليلاً عن تلك اللهجة القديمة، بسبب ما فعله النحويون والصرفيون في تلك اللهجة من تهذيب لنتناسب مع لغة القرآن الكريم ومع قواعد وقواعد لغة الشعر التي رسخها علماء اللغة.³¹

وذهب البعض من العلماء، إلى أن اللهجات العربية التي كانت متداولة بين أهل الجزيرة العربية لا وجود لها، أي بمعنى آخر أنه لا توجد حدود واضحة تفصل بين لهجة وأخرى، أو بينها وبين اللغة المشتركة، التي تتبع إليها تلك اللهجة. ويقول جاستون باري أحد الذين يدعون هذا المذهب: "لا يوجد هناك أي حدود واضحة وحقيقية، تفصل بين فرنسي الجنوب، وفرنسي الشمال، فصور التحدث الشعبي لدينا، تمتد على أرض الوطن، من مكان إلى آخر، كأنها سجادة نضحت ألوانها المختلفة، في كل بقعة منها، بعضها على بعض، وأصبحت درجات ألوانها متقاربة جداً، يصعب تمييز بعضها من بعض."³²

غير أن بعض من العلماء دافعوا عن إمكانية التقسيم اللهجي للغة معينة. ويقول انطوان ميه أحد المدافعين عن قضية التقسيم اللهجي: "من حقنا أن نتحدث عن أن هنالك لهجات مختلفة، كلما رأينا عدداً من الخطوط، التي تفصل بين الصفات، تنطبق على بعضها البعض، ولو هي بشكل قريب من

³⁰ علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الإسلام، 263-262/6.

³¹ علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الإسلام، 263-262/6.

³² جوزيف فندريس، اللغة، ترجمة. عبد الحميد الدواخلي ومحمد القصاص (القاهرة: مكتبة الأنجلو المصرية، 1950م)،

بعضها البعض، فهناك لهجة معينة في كل منطقة ما، يلاحظ أن هنالك صفات مرتبطة ومشاركة فيها، وحتى عندما لا يمكن رسم خطوط دقيقة، للفصل بين منطقتين متجاورتين، فإنه يبقى أن كلاً من هذه المنطقتين، تتميز في مجموعها ببعض الخصائص العامة، التي لا توجد في اللهجات الأخرى، فالفرنسية والبروفنسالية ليستا في حقيقة الأمر إلا لهجتين من لغة واحدة مشتركة، وإذا لم يكن في إمكاننا أن نحدد خطأ محددًا على الخريطة، يحدد أين تنتهي اللهجة البروفنسالية و أين تبدأ اللهجة الفرنسية فإن كلاً من هاتين اللهجتين في مجموعهما، قد حظيت بمميزات واضحة كثيرة، وهذا الشيء الذي يبقينا في مأمن من الخلط بين هاتين اللهجتين.³³

وينقل الدكتور رمضان عبد التواب عن فندريس قوله: "تقوم اللغات المشتركة، دائماً، على أسس لغة كانت مستعملة وموجودة، حيث بأنها تتخذ هذه اللغة الموجودة لغة مشتركة من جانب أشخاص يتحدثون بشكل مختلف." ويعتبر الدكتور رمضان عبد التواب قول فندريس السابق دليلاً على كون لهجة قريش هي اللغة النواة التي كونت اللغة المشتركة، إذ يقول: "يمكن القول بأن اللهجة القريشية شاركت وساهمت في تشكيل اللغة العربية الفصحى بعناصر عديدة. فلا يوجد مبالغة إذن في تسمية عبارة لغة قريش على اللغة العربية الفصحى."³⁴

الخاتمة

في نهاية هذا البحث نرى أن اللهجة هي اللغة التي نشأ وجبل عليها الإنسان فاعتاد وتعلم عليها. واللهجة في الاصطلاح العلمي هي مجموعة من الخصائص والصفات اللغوية، تنتمي إلى بيئة خاصة، ويشترك في هذه الخصائص جميع أشخاص هذه البيئة. وقد كان تعدد وكثرة اللهجات موجوداً عند أهل الجزيرة العربية من أيام الجاهلية، حيث أنه كان يوجد هناك لهجة لكل قبيلة من القبائل العربية. وقد بقي هذا الوضع مستمراً حتى بعد مجيء الإسلام.

لقد انقسمت وتعددت آراء علماء العرب حول أصول اللغة العربية الفصحى وكذلك انقسمت وكثرت آراء المستشرقين الأوروبيين، وأولى وجهات النظر هذه تسلم بأن اللغة العربية الفصحى التي استعملت في القرآن تضم عناصر من لهجات متعددة، فإن بعض العلماء يرى أن اللغة العربية الفصحى كانت في الأصل لهجة قديمة معينة، ويرى البعض الآخر من العلماء أن اللغة الفصحى قد تطورت عن لهجات أهل البدو في نجد واليمامة.

وقد رأينا أن أحد الآراء يقرر أنه كان هناك لهجات عديدة قبل مجيء الإسلام وبعده، فتطورت من بعضها اللهجات الحديثة (بتأثير من لغات أخرى)، وأخذت بعض هذه اللهجات مكانة مرموقة وعالية ومنها تكونت اللغة العربية الفصحى التي كانت اللغة السائدة والمنتشرة في العصر الإسلامي.

ورأينا بعض الآراء التي تقول إن اللهجات العربية في قلب الجزيرة العربية عديدة، وكلها ترجع إلى أصل واحد هو اللغة العربية الفصحى، ولا ضير ولا غضاضة من تعدد وكثرة هذه اللهجات.

ونستنتج من هذه الآراء التي ذكرناها أن اللهجات العربية القديمة أثر واضح في العربية الفصحى، ولقد قرر بعض المستشرقين أن اللهجات هي أساس العربية الفصحى وهي من شكلت اللغة، والعربية

³³ اللغة، 313. فندريس،³³

. رمضان عبد التواب، فصول في فقه العربية (القاهرة: مكتبة الخانجي، 1999م)، 84³⁴

الفصحى هي لهجة من اللهجات العربية وقد تطورت في العصر الإسلامي واخذت من لهجات القبائل الأخرى حتى أصبحت لغة مستقلة بحد ذاتها.

ورأينا كثيراً من اللغات ترجع إلى أصول واحدة، ولكنها تباينت مع تقادم الزمن، وكلما طال الزمن زادت تباعداً وانقساماً، فاللغات السامية ترجع إلى أصل واحد، وهذا ما يفسر اتفاقها في بعض الخصائص، ثم إنها تفرقت، وأصبحت لغات كثيرة، تحمل كل واحدة منها سمات وخصائص تنفرد بها، وهذا التباعد الزمني يضاف إليه التباعد الجغرافي والهجرات، وكانت الهجرات كثيرة في الجزيرة العربية، لانعدام عوامل الاستقرار. أضف إلى ذلك سعة الرقعة الجغرافية للجزيرة العربية، وانعزال بعض قبائل العرب عن البعض الآخر، ومجاورة بعضها للغات أخرى، ولما جاء الإسلام، واتسعت رقعة العربية، وكثر المتكلمون بها، واختلط العرب بغيرهم، وكثرت الهجرات والفتوحات، أثر ذلك على خصائص كثير من اللهجات، وأضاف سمات جديدة إليها. ونستنتج أن للهجات العربية القديمة الأثر الكبير في تدعيم اللغة العربية الفصحى.

المصادر والمراجع

- ابن سنان الخفاجي، محمد عبد الله بن محمد بن سعيد. *سر الفصاحة*. بيروت: دار الكتب العلمية، ط1، 1982م.
- ابن منظور، محمد بن مكرم بن علي. *لسان العرب*. بيروت: دار صادر، ط3، 1993م.
- البخاري، محمد بن إسماعيل، *الجامع الصحيح*، رياض: دار السلام، 1999م.
- أبو حيان، محمد بن يوسف الأندلسي، *البحر المحيط*، بيروت: دار الفكر، 2010م.
- أبو هلال العسكري، الحسن بن عبد الله بن سهل. *كتاب الصناعتين*. تحقيق. علي محمد البجاوي. القاهرة: دار إحياء الكتب العربية، ط1، 1952م.
- الجوهري، إسماعيل بن حماد، *الصاحح تاج اللغة وصحاح العربية*، المحقق: أحمد عبد الغفور عطار، بيروت: دار العلم للملايين، 1979.
- أرباب، عبدالمطلب، *اللهجة التي نزل بها القرآن الكريم*، EKEV Akademi Dergisi، 71/21، Yaz (2017).
- الخولي، محمد علي. *معجم علم الأصوات*. الرياض: مطابع الفرزدق التجارية، ط1، 1982م.
- الراجحي، عبده. *اللهجات العربية في القراءات القرآنية*. الإسكندرية: دار المعرفة الجامعية، 1996م.
- زقيل، عبد الله، <http://www.saaaid.net/Doat/Zugail/80.htm> (20.10.2021)
- السيوطي، عبد الرحمن جلال الدين. *المزهر في علوم اللغة وأنواعها*. بيروت: المكتبة العصرية، 1998م.
- المباركي، يحيى علي يحيى. *أثر اختلاف اللهجات العربية في النحو*. القاهرة: دار النشر للجامعات، 2007م.
- المطلبي، غالب فاضل. *لهجة تميم وأثرها في العربية الموحدة*. العراق: منشورات وزارة الثقافة والفنون، 1978م.
- أنيس، إبراهيم. *في اللهجات العربية*. القاهرة: مكتبة الانجلو المصرية، ط8، 1992م.
- حسين، عبد القادر. *فن البلاغة*. بيروت: عالم الكتب، ط2، 1984م.
- خاطر، محمد أحمد. *في اللهجات العربية*. القاهرة: مطبعة الحسين الإسلامية، 1989م.
- دوزكون، عثمان و آخرين، *لهجات اللغة العربية 1*، اسطنبول: دار اكدم، 2015م.

- شفيح الدين، محمد ، اللهجات العربية وعلاقتها باللغة العربية الفصحى : دراسة لغوية، دراسات الجامعة الإسلامية العالمية شيناغونغ، المجلد الرابع، ديسمبر 2007 م.
- عبد التواب، رمضان. فصول في فقه العربية. القاهرة: مكتبة الخانجي، ط6، 1999م.
- علي، جواد. المفصل في تاريخ العرب قبل الإسلام. بيروت: دار الساقى، ط4، 2001م.
- فروخ، عمر. عبقرية اللغة العربية. بيروت: دار الكتاب العربي، 1981م.
- فندريس، جوزيف. اللغة. ترجمة. عبد الحميد الدواخلي ومحمد القصاص. القاهرة: مكتبة الأنجلو المصرية، 1950م.
- نجا، إبراهيم محمد. اللهجات العربية. القاهرة: دار الحديث، 2008م.

**KUR'ÂN'A GÖRE İNSANLARIN FARKLI İSTİDATLARDA YARATILMASINDAKİ
HİKMET**

**THE WISDOM IN CREATING PEOPLE WITH DIFFERENT ABILITIES ACCORDING
TO THE QURAN**

Zübeyir KARATAŞ

Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı
Siirt University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir,
Siirt, Turkey

zubeyirkaratas1@gmail.com, Orcid No: 0000-0003-0166-2236

ÖZ

Kâinatta yaşayan canlılara özellikle insanlara bakıldığında, birbirlerine ihtiyaç duyacak bir şekilde yaratıldıkları görülecektir. Kur'ân, kâinatın bu şekilde yaratılmasının, insanlar için önemli olduğunu belirtmektedir. Kur'ân'a göre dünya hayatında, iyiliğin egemen olabilmesi ve ifsadın defedilebilmesi, ancak insanlarda bulunan farklı özelliklerin karşılıklı olarak ve hayırlı yönde kullanılmalarıyla gerçekleşeceğini belirtmektedir. İnsanların farklı istidatlarda yaratılmalarındaki hikmet aralandığında; bu durumun, onların lehine olduğunu görmek mümkündür. Çünkü insan, her şeyden önce sosyal bir varlıktır. Dolayısıyla bir topluluk içinde yaşaması gerektiğinden kendisine taalluk eden işleri tek başına yapması mümkün değildir. Sadece hayatta kalabilmesi için ihtiyaç duyduğu gıdayı bile tek başına temin edemez. Bunun için başka insanların istidatlarından yararlanması gerekmektedir. Aynı zamanda yeryüzünün imarı ve meydana gelebilecek olumsuz durumlara mukavemet edebilmesi için de başkalarının istidadına ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışmanın amacı, insanların farklı istidatlarda yaratılmalarındaki hikmeti, ilgili ayetler çerçevesinde açıklamak ve farklı kabiliyetlerde yaratılmalarının kendileri için önemini ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, İnsan, Hikmet, İstidat.

ABSTRACT

Looking at the creatures in the universe it will be seen that they were created like they need each other. The Quran indicates that the creation of the universe is important for humans. The Quran declares that for goodness to prevail in life and to banish deprivation, these skills of humans will be realized by mutual and beneficial use. The creation of humans with different abilities is in their favor. Firstly, humans are social beings. They cannot do the work that he subordinates alone, they need to live in a community. They cannot provide the food and need to survive. They must benefit from other's talents. They also need the talents of others to resist and protect themselves against those who want to make allegations on earth and other living things. This article aims to explain the wisdom of the human being created with different abilities within the framework of the relevant verses.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Human, Wisdom, Ability.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm'in muhtelif ayetlerinde, insanın ve kâinatın boş ve anlamsız yaratılmadıkları, bilakis belirli bir gaye için yaratıldıkları açık bir şekilde belirtilmiştir.¹ Bununla birlikte insanların farklı kabiliyetlere sahip olmalarının gaye ve hikmetlerinden de söz edilmiş ve bu gaye ve hikmetlerin de neler oldukları beyan edilmiştir.² İnsanların farklı istidatlarda yaratılmalarının hikmetini kavrayabilmenin, insanın huzur ve mutluluğu açısından son derece önem arz ettiği kanaatindeyiz. Aslında insanlarda var olan bu farklı istidatları bihakkın anlayabilmek için öncelikle insanın yaratılış serüvenine bakmak gerekir. Zira insan, dünya hayatından olabildiğince istifade edebilmesi için kendi cinsinden olan bireylerle birlikte yaratılmıştır.³ Bir başka ifadeyle insan, sosyal bir varlık olarak programlanmış ve bu şekilde yaratılmıştır.

Hiç şüphesiz sosyal varlık olarak yaratılan insanın kendi cinsleriyle iletişime geçmesi ve onlarla hemhal olması kaçınılmazdır. Çünkü insanlar, dünya hayatında gıdaya, atmosfere ihtiyaç duydukları gibi, aynı şekilde birbirleriyle ünsiyet kurmaya ve kendilerinde var olan farklı kabiliyetlere de o nispette ihtiyaç duymaktadırlar. İnsanların birbirlerinden farklı ihtiyaç ve taleplere sahip olmaları, onların kendilerinde var olan farklı istidatlardan istifade etmesini zorunlu kılmaktadır. Aslında insanların bu şekilde yaratılmaları ve farklı özelliklere sahip olmaları, dünya hayatının işleyiş ve düzeni açısından hayati öneme sahiptir. Zira herkesin kendi kendine yeterli olduğu ve hiç kimsenin, kimseye ihtiyaç duymadığı bir hayat, kimseye mutluluk getirmeyeceği gibi; üzerinde yaşanılan küreyi de çekilmez bir hale getirmesi kaçınılmaz olur. Çünkü böyle bir durum, insanlar arasında sevgi, saygı, merhamet vb. gibi duygulara vesile olan amillerin ortadan kalkmasına sebebiyet verir. Oysa Kur'ân, dünya hayatının nimetlerinden faydalanılmasını ve her bireyin ondan nasibini almasını tavsiye eder.⁴

Dünya nizamının tam manasıyla tesis edilebilmesi ve nimetlerinden istifade edilebilmesi, ancak insanlarda var olan farklı yetilerin paylaşımından geçmektedir. Bu farklı kabiliyet ve yetilerin gerekliliğini ve hikmetini imkân ölçüsünde izah etmenin, insana dünya nimetlerinin farkına varabilmesi adına önemli katkılar sunacağına inanıyoruz. İnsanların farklı kabiliyetlerini karşılıklı kullandıkları takdirde ne tür olumlu sonuçların meydana geleceğini daha iyi anlayabilmek için, öncelikle insanlara rehber olarak gönderilen peygamberlerin bu konudaki tutum ve davranışlarına göz atmakta fayda vardır. Bütün peygamberlerin değil sadece ülü'l-azm olarak bilenen peygamberlerin, peygamberlik dışında kendilerinde var olan farklı istidat ve kabiliyetlerini ne şekilde kullandıklarına kısa bir şekilde temas edip ardından konu ile alakalı ayetlere değinilmeye çalışılacaktır.

1. PEYGAMBERLERİN FARKLI İSTİDATLARA SAHİP OLMALARI

Kur'ân-ı Kerîm, geçmiş kavimlerden ve o kavimlere gönderilen peygamberlerden söz etmektedir. Geçmiş peygamberler ve gönderilmiş oldukları kavimlerden söz eden ayetler,

¹ el-Bakara 2/164; Âl-i İmrân 3/190; Sâd 38/27; ed-Duhân 44/38-39; ez-Zâriyât 51/56.

² el-Bakara 2/251; el-Hâc 22/40.

³ Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, (Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bânî 1946), 21/37.

⁴ el-Bakara 2/172; el-A'râf 7/31-32; el-Kasas 28/77; er-Rûm 30/42.

Kur’ân’ın neredeyse yarısından fazlasını teşkil etmektedirler.⁵ Bu ayetler, Kur’ân literatüründe “kıssa” olarak nitelendirilmektedirler. Bu ayetlerden ve peygamberler tarihi eserlerinden, peygamberlerin, kendi fitratlarında var olan farklı istidatlarını, peygamberlik görevleri dışında çeşitli mesleklere yönelttikleri görülmektedir. Peygamberlik gibi ulvi bir görevi icra etmek üzere görevlendirilmiş insanların, kabiliyetlerine göre farklı meslekleri icra etmeleri birtakım neden ve hikmetten hali olmadığını düşünüyoruz. Zira peygamberler, görev ve misyonları bakımından sıradan insanlar gibi değildir. Yüce Allah tarafından seçilmiş ve insanların kendilerine tabi olmaları ve onları örnek almaları için gönderilmiş müstesna kimselerdir.⁶

Örnek alınmak üzere gönderilen peygamberlerin sanat ve zanaat bakımından farklı olmalarının, gönderilmiş oldukları toplum açısından son derece önem arz ettiğine inanıyoruz. Çünkü her toplum içinde yaşadığı çağ ve şartlar itibariyle ihtiyaçları değişkenlik gösterebilir. Bazı toplumlar için birinci dereceden ihtiyaç sayılan nesnelere, bir başka toplum için bu kadar önemli olmayabilir. Dolayısıyla her peygamber, genellikle içinde yaşadığı toplumun en çok ihtiyaç duyduğu meslek ve sanatları icra etmiştir. Aslında bir toplumun hayatini sağlayabilmesi için o toplumda farklı sanat ve zanaat sahibi kimselerin bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde geçimlerini sağlayamayacakları gibi başkalarına bağımlı olmaktan da kurtulamayacaklardır. Bundan ötürü her konuda örnek olan peygamberler, içinde yaşadıkları toplum için bu konuda da örnek bir davranış sergileyerek meslek edinme cihetine gitmişlerdir. Bu şekilde davranmalarının nedeni, içinde buldukları toplumların huzur ve refah içinde yaşamalarını sağlamak ve bu konuda onları cesaretlendirip meslek edinmelerine vesile olmaktır. Bir başka neden de dünyevi geçimlerini sağlayarak başkalarına el açmaktan kendilerini korumak ve böylelikle kimsenin minneti altında kalmadan ve hiç kimseden çekinmeden görevlerini rahat bir şekilde icra etme imkânına sahip olmaktır.

Peygamberlerin hangi meslek ve sanatları icra ettiklerini bilmek konumuzun daha iyi anlaşılmasına vesile olacaktır. Bütün peygamberin mesleklerini teker teker ve ayrıntılı bir şekilde izah etmek sınırlı olan bu çalışmada mümkün olmayacağı için sadece Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen peygamberlerden birkaç tanesini (ülû’l-azm) zikretmekle iktifa edecektir.

1.1.KUR’ÂN’DA ZİKREDİLEN PEYGAMBERLERİN MESLEKLERİ

Yukarıda ifade edildiği üzere bütün peygamberlerin değil sadece Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen birkaç peygamberin mesleğinden söz edilecektir. Bu peygamberler içerisinde ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem’in yanı sıra ülü’l-azm olarak bilinen beş peygamberin sanat ve mesleklerine de kısa bir şekilde izah edilmeye çalışacaktır.

1.1.1. HZ. ÂDEM

Yüce Allah, Kur’ân-ı Kerîm’de, Hz. Âdem’i çamurdan yarattığını⁷ ve onu meleklerle üstün kıldığını, aynı zamanda meleklerle, kendisine secde etmesini emrettiğini, bu emre, İblis

⁵ Cemalettin Sancar, *Kıssa Kavramı ve Kur’ân’da Helak Olan Kavimler*, (Konya: Tekin Kitabevi 2016), 11.

⁶ Peygamberlere itaat etmeyi ve onları örnek almayı ifade eden ayetlerden bazıları şunlardır: Âl-i İmrân 3/31; en-Nisâ 4/59; 65; el-Ahzâb 33/21; el-Haşr 59/7; el-Mümtehine 60/6.

⁷ el-A’râf 7/12; el-Hicr 15/26; er-Rahmân 55/14.

müstesna bütün Meleklerin icabet ettiği belirtilmiştir.⁸ Bu olaydan belirli süre sonra Hz. Âdem, ünsiyet bulması için Hz. Havva'yı yaratmış ve her ikisini cennete koymuştur.⁹ Daha sonra Hz. Âdem'e ve Hz. Havva'ya şunları söylemiştir: “*Cennette oturun, istediğiniz yerinden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz.*”¹⁰ Hz. Âdem'e secde etmekten imtina eden ve bu yüzden cennetten kovulan iblis,¹¹ bir yolunu bulup tekrar cennete girmiştir.¹² Hz. Âdem ve Havva'ya bu ağaçtan yedikleri takdirde ebedi yaşayacaklarına dair yemin etmiştir. İblisin bu yeminine kanan Hz. Âdem ve Hz. Havva, kendilerine yasak edilen ağaçtan yediler.¹³

Bu olay üzerine Yüce Allah, Hz. Âdem'e şunları söyledi: “*Sana cennette bolca ikramda bulunduğum halde ve oradan istediğin gibi istifade etmeni mubah kıldığım nimetler olmasına rağmen ne diye sana haram kıldığım meyveyi tattın.*” Bunun üzerine Hz. Âdem, mazeretini ve pişmanlığını şu şekilde ifade etti: “Allah'ım, hiç kimsenin yalan yere senin ismine yemin edebileceğini sanmıyordum. Ben bu yemine inandım bundan dolayı bu meyveyi tattım.”¹⁴ Hz. Âdem ve Hz. Havva, kendilerine yasak edilen ağaçtan yemelerinden dolayı, huzur ve nimet içerisinde buldukları cennetten çıkartılıp yeryüzünün farklı yerlerine indirildiler.¹⁵ Affedilmeleri için Allah'a yalvarıp pişmanlıklarını samimi bir şekilde ifade ettiler. Yüce Allah, tövbe ve pişmanlıklarını kabul edeceğini ancak vefat edinceye kadar yeryüzünde kalacaklarını bildirdi.¹⁶

Hz. Âdem, yeryüzüne gönderilmeden henüz cenneteyken kendisine bütün canlı ve cansız objelerin isimleri öğretilmişti.¹⁷ Yeryüzüne gönderildikten sonra orada ihtiyaç duyacağı nesnelere yapma imkân ve kabiliyet kendisine verildi. Örneğin o dönemde en çok ihtiyaç duyulan çiftçilik mesleğini yaptı. Bir tarlanın nasıl ekileceğini, biçileceğini ve ondan meydana gelen ürünün nasıl işleteceği konusunda bilgi sahibiydi. Bunun yanı sıra demircilik sanatını da icra ederek demirden bıçak ve başka aletler yaptı. Görüldüğü üzere ilk insan olan Hz. Âdem, peygamberlik görevinin yanı sıra başka sanat ve meslekler icra etmiştir.¹⁸

1.1.2. HZ. NUH

İnsanlık neredeyse her dönemde kendilerini doğru yola iletecek ve batıldan uzaklaştıracak bir uyarıcıdan hali kalmamıştır.¹⁹ Yüce Allah, emir ve taleplerini iletmek üzere insanlar arasından bir peygamber göndermiştir. Peygamberlerin gönderilmesinden murat, bir yandan Allah'ın isteklerini halka iletmek diğer yandan insanların ileride inanmama hususunda öne sürme

⁸ el-Bakara 2/34; A'râf 7/12; el-Hicr 15/23; Sâd 38/76.

⁹ Fahrettin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsil-Arab, 1420), 3/451.

¹⁰ el-Bakara 2/35.

¹¹ el-A'râf 7/13-18.

¹² Hüseyin b. Mesud el-Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl fi Tefsîri'l-Kur'an*, thk. Muhammed Abdullah, Osman Cuma, Süleyman Müslim (Riyad: Dâru Taybe, 1997), 1/83.

¹³ el-A'râf, 7/21-22.

¹⁴ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 1/37.

¹⁵ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed b. Selame, (Riyad: Dâru Taybe, 1999), 1/237.

¹⁶ el-A'râf 7/25.

¹⁷ Ali b. Muhammed el-Hâzini, *Lübâbu't-Te'vil fi Maâni't-Tenzîl*, thk. Muhammed Şahin, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 1/36.

¹⁸ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, (Kahire: Dâru'l-Maârif, tsz.), 1/126-31; Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/37-38.

¹⁹ er-Ra'd 13/7.

ihтимalleri bulunan bahane ve mazeretlerin önüne geçmektir.²⁰ İnsanları uyarmak için gönderilen peygamberlerden biri de Hz. Nuh'tur. Hz. Nuh, Kur'ân'ın ifadesiyle putperest bir kavme gönderilmişti.²¹ Hz. Nûh, kavmini, tevhide davet etti fakat onlar Hz. Nuh'un davetine kulak asmayarak Allah'a inanmamakta ısrar ettiler. Hz. Nuh, dokuz yüz elli yıl gibi insanlık tarihi için çok uzun sayılacak bir zaman içerisinde kavminin kendisine eziyet etmelerine ve alaya almalarına rağmen davetini sabır ve sebat içerisinde sürdürmekten geri durmadı.²²

Hz. Nuh'un bunca gayret ve çabasına rağmen inananların sayısı neredeyse bir elin parmağını geçmedi. Bunun üzerine Hz. Nuh, Yüce Allah'a, kavmini gece gündüz tevhide davet ettiğini ancak onlar davete icabet etmediklerini²³ ve bu konuda mağlup olduğunu²⁴ ifade ederek Allah'tan yardım talebinde bulundu. Yüce Allah, Hz. Nuh'a, bundan sonra kendisine inananların dışında başka kimselerin inanmayacaklarını, dolayısıyla kavminin yapmış oldukları fiillerden ötürü üzülmemesini buyurdu.²⁵ Hz. Nuh, artık kendisine şimdiye kadar inananlar dışında başka kimselerin iman etmeyecekleri vahiy edilince; insanları doğru yoldan saptırıp dalaletle sürükleyeceklerini söyleyerek Yüce Allah'tan kavminin tamamının yeryüzünden silmesini talep etti.²⁶ Allah, Hz. Nuh'un bu talebine icabet etti ve ona kendi gözetim ve direktifleri çerçevesinde bir gemi yapmasını emretti.²⁷ Geminin genişliği, eni, boyu vb. konularda müfessirler uzun uzadıya açıklamalar yapmışlardır.²⁸ Ancak bu detaylar, konumuzun dışında olduğundan onlara değinmiyoruz.

Kur'ân, Hz. Nuh'un bir gemi inşa ettiği kavminin ileri gelenlerinin ise onunla alay ettiğini,²⁹ tufan gelip çattığı vakitte her tür hayvandan birer çift ve sadece iman edenleri³⁰ (öz evladını dahi kurtaramadığını) gemiye aldığı ve geminin cûdî dağı üzerine oturduğu³¹ vb. bilgileri detaylı bir şekilde aktarmaktadır. Kur'ân'dan, Hz. Nuh'un peygamberlik görevi dışında marangozluk mesleğini de icra ettiği anlaşılmaktadır.³²

1.1.3. HZ. İBRAHİM

Kur'ân, Hz. İbrahim'i, bir Müslüman,³³ (Allah'ın emir ve isteklerine tam manasıyla teslim olmuş) kendisine hidayet, dürüstlük ve bilgi gücü verilmiş zat,³⁴ olarak tavsif etmiştir. İslâm

²⁰ el-Bakara 2/213; Nisâ, 4/165.

²¹ Nûh 71/23.

²² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Barduni-İbrahim Atfayş, (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1964), 13/332.

²³ Nûh 71/5-9.

²⁴ el-Kamer 10.

²⁵ Hûd 11/36.

²⁶ Nûh 71/26-27.

²⁷ Hûd 11/36.

²⁸ Taberî, 15/311-12; Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Maverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, thk. Abil'maksud b. Abdirrahim (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, tsz.), 2/470; Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman (Beyrut: Dâru Turasi'l-Arabî, 1418), 3/134.

²⁹ Hûd /38.

³⁰ Hûd /40.

³¹ Hûd /44.

³² Muhammed b. Abdillâh eş-Şavkânî, *Fethu'l-Kadîr*, (Dimeşk: Dâru'l-Kelimi't-Tayyip, 1414), 2/564; Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, 3/134.

³³ Âl-i İmrân 3/67.

³⁴ el-Enbiyâ 21/51.

tarihi içerisinde Hz. İbrahim, Hz. Nuh'tan sonra insanlığa gönderilmiş peygamberlerdendir.³⁵ Aynı zamanda peygamberlerin atası olarak da anılmaktadır.³⁶ Kurân'da, ismi en çok zikredilen peygamberler arasında Hz. İbrahim gelmektedir. Kur'ân, insanlığa Hz. İbrahim'i, tevhit ve teslimiyetin sembolü olarak takdim etmekte ve haddi zatında var olan özelliklerini şu şekilde beyan etmektedir: "Tek tanrıya iman eden, hiçbir şeyi ona ortak koşmayan müvahhid bir Müslüman,³⁷ Allah'a gönülden yönelip itaat eden hidayet önderi bir şahsiyet,³⁸ ne Yahudi ne Hıristiyan olan, sadece Allah'ı birleyen samimi insanlara önder kılınan,³⁹ dünyada Allah'ın seçkin kulu ahirette ise salihlerden olan,⁴⁰ Yüce Allah'ın kendisine dost edindiği,⁴¹ ve yumuşak huylu kalbi katı olmayan,⁴² nimete şükreden,⁴³ misafirperver,⁴⁴ sözünün eri vefakâr insan⁴⁵ vb. vasıflara mazhar olmuş bir peygamberdir.

Kur'ân-ı Kerîm'den Hz. İbrahim'in tevhit dininden uzak putperest ve yıldızlara tapan bir kavme gönderildiği anlaşılmaktadır.⁴⁶ Hz. İbrahim, tevhit mücadelesinde nice zorluk ve meşakkatlerle karşı karşıya kaldı. Bunlardan en çetin olanı babasının bütün çaba ve ikna çalışmalarına rağmen iman etmemesi ve putperestlikte ısrar etmesiydi. Hz. İbrahim başta babası olmak üzere içinde bulunduğu topluluğa taştan yapılmış putların ne fayda ne de zarar verebileceklerini dolayısıyla bunlara ibadet edip Allah'a ortak koşmamaları yönünde akli ve mantıki deliller getirerek onları bu durumdan vazgeçirmeye çalışmıştır.⁴⁷ Ancak başta babası olmak üzere kavmi kulaklarını hakka tıkayarak onun bu davetine icabet etmediler.⁴⁸ Aslında Hz. İbrahim'in davet metodu iyi analiz edildiği vakit aklın ve mantığın ön plana çıktığı görülecektir. Hz. İbrahim, kavmine dayanağı olmayan akla ve mantığa aykırı olan kör taklidi terk etmeleri; akli ve aklın güzel gördüğünü takip etmeleri yönünde telkinde bulunmuştur.⁴⁹ Aynı zamanda putperest olan ve kendini ilah olarak gören Nemrut'a karşı da akli ve mantıki deliller getirerek onu aciz bırakmıştır.⁵⁰ Nitekim Hz. İbrahim'e karşı kendini savunamaması ve acziyet içerisinde kalması Nemrut'u öfkelenmiştir ve çaresizliğini Hz. İbrahim'i ateşe atarak gidermeye çalışmıştır.⁵¹ Ancak bunda da muvaffak olamamış ve neticede helak olmuştur. Zaten batıl hakkın karşısında eninde sonunda kaybetmeye ve yok olmaya mahkûmdur.⁵² Hz. İbrahim, tevhit mücadelesinde hem kavmiyle hem babasıyla hem de öz oğluyla sınanmış ve bunların tamamında yüzünün aklıyla çıkmayı başarmıştır. Kur'ân Hz. İbrahim'i çocuğuyla sınanması karşısında göstermiş

³⁵ Ebû Alâ Mevdudî, *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. A. Asrar, (İstanbul: Pınar Yayınları, 1985), 1/425.

³⁶ Muhammed Tayyip en-Neccâr, *Târihu'l-Enbiyâ*, (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1983), 95.

³⁷ el-Bakara 2/135; Âl-i İmrân, 3/67.

³⁸ Nahl 16/120.

³⁹ el-Bakara 2/124.

⁴⁰ el-Bakara 2/130.

⁴¹ en-Nisâ 4/125.

⁴² Hûd 11/75.

⁴³ el-Nahl 16/121.

⁴⁴ ez-Zâriyât 51/25-27.

⁴⁵ en-Necm 53/37.

⁴⁶ el-En'âm 6/76-78.

⁴⁷ Mahmud b. Ömer ez-Ze mahşeri, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzil*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1407), 2/40.

⁴⁸ Meryem 19/46; el-Enbiyâ, 21/52-54-66-68.

⁴⁹ Muhammed b. Muhammed el-Maturidî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, thk. Macdi Baslum, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 7/252-53.

⁵⁰ el-Bakara 2/258.

⁵¹ el-Enbiyâ 21/68.

⁵² İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 1/229.

olduğu sadakat ve teslimiyeti takdir etmekte ve onu diğer konularda olduğu gibi bu konuda da insanlığa örnek göstermektedir.⁵³

Şüphesiz Hz. İbrahim kıssasında nice dersler ve hikmetler vardır. Onu her namazda anmamız ve ona salât ve selâm okumamız onun hak indinde ne büyük bir makama sahip olduğunu açık bir şekilde gösteriyor. Hz. İbrahim'in hayatı ve mücadelesi başlı başına bir çalışma teşkil etmektedir. Zaten bu konuda çokça kitap ve makaleler yazılmıştır. Bizim buradaki amacımız Hz. İbrahim'in peygamberlik görevi yanında icra ettiği meslekleri açıklamaktır. Hz. İbrahim'in peygamberlikle birlikte icra ettiği mesleklerden bazıları şunlardır: "Mimarlık, keçecilik ve ayakkabıcılık bunun yanı sıra tarlaya ekilen tohumların haşeratlerden korunması için ziraat alanında birtakım yenilikler yapmıştır. Matematik ve Astronomi⁵⁴ ilimlerini de bilmekteydi."⁵⁵

1.1.4. HZ. MUSA

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberler içerisinde en çok adı geçen peygamber, Hz. Musa'dır. Muhtemelen çok olayla karşı karşıya kaldığından ve o olayların insanlık için ibret ve ders niteliğinde olduğundan Kur'ân'da bu kadar tafsilatlı anlatılmıştır.⁵⁶ Hz. Musa İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiştir. O dönemde Firavun, İsrailoğullarına acımasız bir şekilde zulmediyor ve onları köle olarak çalıştırıyordu. Firavun, kendi milletinden olmayan İsrailoğullarına çok sert davrandığı gibi kendisine karşı en ufak hareketi şiddetli bir şekilde cezalandırıyordu. Böyle bir ortamda bir kâhin Firavuna gelerek İsrailoğullarından bir erkek çocuğun dünyaya geleceğini ve saltanatını elinden alacağını bildirmesi üzerine Firavun bütün erkek çocuklarının öldürülmesi yönünde talimat verdi.⁵⁷ Hz. Musa o yıl doğan erkek çocuklar arasındaydı. Allah, annesine onu nehre bırakmasını emretti.⁵⁸ Firavun tarafından sepet içerisinde bulundu ve daha sonra saraya götürülerek iyi bir şekilde yetiştirildi ve kendisine zamanın ilimleri öğretildi.⁵⁹ Hz. Musa, gençlik çağına gelince bir gün şehirde yalnız dolaşırken bir Kıptî ve Yahudi'nin kavga ettiklerine şahit olur. Yahudi'nin Hz. Musa'dan yardım talep etmesi ve Kıptî'nin Yahudi'ye kötü davranmasına dayanamayan Hz. Musa, Kıptî'ye bir tokat atar ve Kıptî orada ölür.⁶⁰ Bunun üzerine şehri terk etmek mecburiyetinde kalan Hz. Musa, Medyen taraflarına gider ve orada Hz. Şuayb ile tanışır ve belirli bir süre yanında kalarak çobanlık yapar. Ardından Hz. Şuayb'ın yanından ayrılır. Tur-i Sina'da kendisine peygamberlik görevi verilir.⁶¹ Hz. Musa Medyen'de belirli bir süre kaldıktan sonra Allah'ın emriyle tekrar Mısır'a döner başta Firavun ve çevresindekiler olmak üzere insanları tevhide davet etmekle⁶² birlikte onlara mucizeler gösterir.⁶³ Hz. Musa'nın davetini ve gösterdiği mucizeleri reddeden

⁵³ es-Saffât 37/102-111.

⁵⁴ Maverdi, *en-Nüvet, ve'l-Uyûn*, 5/55; er-Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/341.

⁵⁵ Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 122-140-285.

⁵⁶ İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 1/275.

⁵⁷ el-Bakara 2/49; el-Kasas 28/4.

⁵⁸ Tâhâ 20/39; el-Kasas 28/7.

⁵⁹ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, (Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2002), 251.

⁶⁰ el-Kasas 28/15.

⁶¹ el-Kasas 28/29-32.

⁶² Tâhâ 20/43-44.

⁶³ Tâhâ 20/69; en-Neml, 27/12.

Firavun onu sihirbazlıkla suçlar.⁶⁴ Bunun Akabinde Hz. Musa, kavmini yanına alarak Filistin topraklarına döner⁶⁵ ve orada takriben 120 yaşındayken vefat eder.⁶⁶

Bu malumattan sonra şimdi de Hz. Musa'nın peygamberlik dışında yapmış olduğu mesleklerin neler olduğunu beyan etmeye çalışacağız. Zira amacımız diğer peygamberlere temasımızda olduğu gibi, Hz. Musa'nın hayatını anlatmak değil, peygamberlik dışında ifa ettiği görevdir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın çobanlık yaptığı belirtilmektedir. Medyen'e geldiği vakit, Hz. Şuayb'ın kızlarıyla olan diyaloglarını onlardan biriyle evliliğini ve Hz. Şuayb ile çobanlık yapma hususunda anlaşmalarını Kur'an geniş bir şekilde anlatmaktadır.⁶⁷ Bazı rivayetlerde Hz. Musa'nın koyun yününden kilim dokuduğu, kokular sattığı,⁶⁸ bahçıvanlık yaptığı yer almaktadır.⁶⁹ Hz. Musa'nın değişik sanatlarla uğraşmakla birlikte ayrıca kimya ve simya ilmiyle de meşgul olduğu yönünde rivayet bulunmaktadır.⁷⁰

1.1.5. HZ İSA

Yahudilere gönderilen ilk peygamber Hz. Musa'dır. Son peygamber ise Hz. İsa'dır.⁷¹ Kur'an, Hz. İsa'nın doğumu ve vefatıyla ilgili çarpıcı bilgiler vermektedir. Hz. İsa'nın Yüce Allah'ın elçisi, Hz. Meryem'e ulaştırdığı bir kelimesi ve ondan bir ruh olduğunu beyan etmiştir.⁷² Aynı şekilde Kur'an, Hz. Meryem'in hamile kalış serüvenini Allah'ın insanlığa hem kudretinin hem de rahmetinin bir eseri olarak sunmaktadır.⁷³ Yüce Allah, Hz. İsa'nın doğumunun tıpkı Hz. Âdem'in doğumu gibi mucizelerle dolu olduğunu ifade etmiştir.⁷⁴ Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesi Yahudiler tarafından kötü bir şekilde karşılanmış ve Hz. Meryem'i cezalandırmak istemişlerdir.⁷⁵ Daha sonra Allah'ın emriyle kundaktaki Hz. İsa dile gelerek Hz. Meryem'in masumiyetini ve kendisinin de Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶ Hz. İsa'nın vefatı tıpkı doğumu gibi olağanüstü olaylarla doludur. Doğumundan vefatına kadar olan süreçte sürekli kendisine eziyet eden Yahudiler, çarpmıha germesi için Roma kralına baskı yaptılar ve Hz. İsa'yı çarpmıha gerdiklerini iddia ettiler. Ancak Kur'an, Hz. İsa'nın çarpmıha gerilmediğini çarpmıha gerilip ölen kişinin Hz. İsa olmadığını açık bir şekilde belirtmiştir.⁷⁷

Kaynaklar arasında Hz. İsa'nın peygamberlik görevinin yanı sıra ticaretle uğraştığı⁷⁸ ekmekçilik ve ayakkabıcılık yaptığı yer almaktadır.⁷⁹ Kur'an, Hz. İsa'nın kör cüzzamlı ve

⁶⁴ Tâhâ 20/63; en-Neml, 27/13; el-Kasas 28/36.

⁶⁵ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 255.

⁶⁶ Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/102.

⁶⁷ el-Kasas 28/22-28.

⁶⁸ Erdoğan Mercil, *Türkiye Selçuklarında Meslekler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 41.

⁶⁹ Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, 295.

⁷⁰ Kerim Buladı, "Sekülerleşme Ya da Dünyevileşme Anaforunda İnsan (Kârun Örneği)" *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2 (2017): 43; Ahmet Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, Tahsin Yazıcı, çev. (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973), s. 200.

⁷¹ el-Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 4/93.

⁷² en-Nisâ 4/171.

⁷³ Meryem 19/21.

⁷⁴ Âl-i İmrân 3/59.

⁷⁵ Meryem 19/27-28.

⁷⁶ Meryem 19/30-33.

⁷⁷ en-Nisâ 4/157.

⁷⁸ Muhammed Ataurrahim, *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*, Gülsüm Mehdiyev çev. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2009), 34.

⁷⁹ Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, s. 302.

alaca hastalıklarına yakalananları iyileştirdiğini haber vermektedir.⁸⁰ Bu da Hz. İsa'nın peygamberlik görevi dışında tıpla alakadar olduğunu göstermektedir. Vehb b. Münebbih Hz. İsa'nın kör, alaca, sağır ve dilsiz gibi hastalıklara yakalananları tedavi edip iyileştirdiğini ifade etmiştir. Hz. İsa'nın iyileştirdiği hastaların sayısının elli bini bulduğu rivayet edilmiştir.⁸¹ Bu rivayete ihtiyatla yaklaşılması gerekiyor. Zira rivayette yer alan sayıda abartı olma ihtimali vardır.

1.1.6. HZ. MUHAMMED

Hz. Peygamber'in doğumu, gençliği ve risâleti ile ilgili çokça kitaplar, makaleler kaleme alınmıştır. Dolayısıyla Hz. peygamber'in hayatına ve peygamberliğine temas etmek, konumuza fazla bir katkı sağlamayacağından sadece onun peygamberlik dışında ifa etmiş olduğu mesleklere değineceğiz. Allah Resûlü, peygamberlik görevi dışında çobanlık ve tüccarlık yapmıştır. Hz. peygamber, sütannesi Halime'nin yanında bulunduğu dönemde sütkardeşleriyle birlikte onların keçi ve koyunlarına bakardı.⁸² Allah Elçisi, aynı işi Mekke'deyken amcası Ebu Tâlib'e destek olmak maksadıyla da yapmıştır. Bu işten kazandığı parayla amcasına maddi katkıda bulunmuştur.⁸³ Henüz yirmi beş yaşlarındaiken aynı şekilde maddi durumu iyi olmayan amcasının bütçesine katkıda bulunmak üzere Hz. Hatice'nin ticaret kervanına iştirak etmişti.

Hz. Hatice, mal ve iffet sahibi bir hanımdı. Malı ile ticaret yapmak üzere adamlar kiralardı. Kendisine Hz. Muhammed'in dürüstlüğü, güvenilirliği ve emanete olan sadakati ile ilgili haberler ulaştığında, ticaret yapmak amacıyla malı ile birlikte Şam'a gitmesi için Allah Resûlüne teklif götürdü ve başka tüccarlara verdiği ücretin daha fazlasını teklif etti. Hz. Peygamber teklifi kabul etti ve yola revan oldu.⁸⁴

Hz. Peygamber'in yanında Hz. Hatice'nin hizmetçisi Meysere de vardı. İki Şam'a gitti. Mekke'den götürdükleri malın tamamını sattılar. Şam'dan getirdikleri malı da Hz. Hatice Mekke'de satınca serveti ikiye katlandı. Allah Elçisi, bu seyahatte daha sonra hicret edeceği ve İslâm'ın merkezi haline getireceği Medine'yi ve fethedeceği diğer memleketleri de gördü.⁸⁵

2. KUR'ÂN'IN İNSANLARDA VAR OLAN FARKLI İSTİDATLARA BAKIŞI

Kur'ân, insanlarda var olan farklı kabiliyetlerle ilgili bakış açısını açık bir şekilde ortaya koymuş ve insanların istidat yönünden farklı olduklarına dikkat çekmiştir.⁸⁶ Aynı şekilde sahip oldukları farklı istidatları doğru yönde kullanmalarını, aksi takdirde huzur ve mutluluk kaynağı olması gereken dünya hayatının, çekilmez bir hale geleceğini de belirtmiştir.⁸⁷ Konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi için Kur'ân'ın ilgili ayetlerini tahlil etmekte yarar görüyoruz.

⁸⁰ Âl-i İmrân 3/49.

⁸¹ Taberî, *Târihu't-Taberî*, 1/598.

⁸² Casim Avcı, Hz. Muhammed'in *Peygamberlik Öncesi* Hayatı, (İstanbul: Hay Kitap Yayınları, 2008), 84.

⁸³ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Mehmet Yazgan çev. (İstanbul: Beyan Yayınları, 2009), 1/55.

⁸⁴ Ali Muhammed Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, çev. Mustafa Kasadar, Sadullah Ergin Şerafettin Şenaslan (İstanbul: Ravza Yayınları, 2017), 1/77.

⁸⁵ Ali Muhammed Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, 77.

⁸⁶ el-Bakara 2/251; el-Hâc 22/40; ez-Zuhruf 43/32.

⁸⁷ el-Bakara 2/251; el-Hâc 22/40.

Kur'ân'da görebildiğimiz kadarıyla, direkt olarak insanların farklı istidatlarının doğru kullanılmasını ifade eden üç ayet bulunmaktadır. Bunlar: Bakara sûresi 251, el-Hacc sûresi 40, ve Zuhruf sûresinin 32. ayetleridir. Öncelikli olarak Kur'ân'daki sıraya riayet edilerek, Bakara suresinin ilgili ayetinde ifade edilen istidada değinip ardından Hâc ve Zuhruf surelerindeki istidada temas edeceğiz. Bakara suresinin ilgili ayetini iyi analiz edebilmek için, kendisinden önceki ayetleri bilmek son derece önem arz etmektedir.

Bakara suresinin 251. ayetinden önceki ayetler, Tâlût'un komutası altında bulunan Hz. Davut'un, Câlût olarak tesmiye edilen dönemin zorbasıyla olan mücadelesinden bu mücadele içerisinde Hz. Davut'un, Câlût'u öldürmesinden ve bunun neticesinde kendisine peygamberlik ve krallık verildiğinden söz etmektedirler.⁸⁸ Müfessirler, Hz. Davut'un çobanlık yaptığını ve onun yedi kardeşinin ise, Tâlût komutasında savaştıklarını ifade etmişlerdir. Bir ara Hz. Davud'un babası, çocuklarının dönmeleri ve gecikmeleri üzerine, Hz. Davud'u peşlerinden gönderir. Hz. Davut, kardeşlerinin yanına vardığında, Câlût'un İsrailoğullarının karşısına çıkıp meydan okuduğunu görür. Müfessirler, bu ayetin tefsirinin devamında şunları söylemişlerdir: "Câlût, Tâlût komutası altında bulunan İsrailoğullarına meydan okumuş ancak hiç kimse onun karşısına çıkmaya cesaret edememiştir. Hz. Davut, bu olay karşısında kardeşlerinin yanına giderek, Câlût'un karşısına çıkacak kimse yok mu? diyerek sitemde bulunmuştur. Hz. Davut'un Kardeşleri, her ne kadar kendisine bu konuda susmasını ve ileriye atılmaması yönünde uyarıda bulundularsa, Hz. Davut, bu durumu kabullenmeyerek orduyu komuta eden Tâlût'un yanına vararak şunları söyledi: "Ey melik karşınızdaki düşmanı gözünüzde çokça büyütüyorsunuz ve gereğinden fazla güç atfediyorsunuz peki bu ordunun komutanını öldüre neyi vadediyorsunuz? Tâlût'un, Câlût'u öldürecek kişiye, yetkisinin yarısını vereceğini ve aynı zamanda onu kızıyla evlendireceğini söylemesi üzerine Hz. Davut, bu işi kendisinin yapacağını söyleyerek Câlût'un karşısına çıkıp onu yenilgiye uğrattı."⁸⁹ Bu kıssa, tefsir eserlerinde tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır

Konumuza taalluk eden diğer âyetler ise, el-Hacc suresinin 40. ve Zuhruf sûresinin 32. ayetleridir. Konunun bütünlüğü açısından öncelikle Hâc sûresinin ilgili ayetinin detayına girmeden yorumuna göz atıp daha sonra Zuhruf sûresinin mezkur ayetine değinip bir neticeye ulaşılmaya çalışılacaktır. el-Hacc sûresi'nin ilgili ayetinden önceki ayetler, müşriklerin, inananları İslâm'dan ve Mescid-i Haram'dan alıkoymalarından söz etmekle birlikte ilk kez Müslümanlara kendileriyle savaşan ve kendilerine türlü türlü işkenceler uygulayan müşriklere karşı savaşmalarına izin verildiğini ifade etmektedirler.⁹⁰ Ancak bu ayetler inmeden önce, Müslümanlara, yaklaşık 70 ayette, müşriklerin eza ve cefalarına karşı sabretmeleri ve savaşmamaları istenmişti.⁹¹ Son olarak Zuhruf sûresinin mezkur ayetlerinden önceki ayetlerde, Yüce Allah, Hz. İbrahim ve ümmetini örnek göstererek peygamberlerin yürüttüğü tevhit mücadelesini hatırlatmıştır. Ardından insanların dünya nimetlerinden yararlanmalarına rağmen peygamber olarak gönderilen kişinin kendi kültür ve seviyelerine göre olması gerektiğini iddia ederek hadlerini aştıkları belirtilmiştir.⁹²

⁸⁸ el-Bakara 2/249-50,51.

⁸⁹ Muhammed el-Maturidî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 2/229-30; Fahrettin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 6/516; Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 3/257-58; Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: Dâru't-Tûnusiyye, 1884), 2/499-500.

⁹⁰ el-Hâc 22/25-38.

⁹¹ Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/69; el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 17/117.

⁹² ez-Zuhruf 43/31-36.

2.1. KUR'ÂN'DA FARKLI İSTİDATLARA DEĞİNER AYETLER VE MÜFESSİRLERİN BU AYETLERE YAKLAŞIMLARI

Yukarıda konunun daha iyi anlaşılması adına, ilgili ayetlerin kendilerinden önceki ayetlerle olan ilgi ve bağlamlarına kısaca değinildi. Şimdi ise, yukarıda temas edilen ayetlerin genel anlamlarına ve müfessirlerin, bu ayetlerin konumuzu ilgilendiren kısımlarına olan yaklaşımları ele alınacaktır. Öncelikle Bakara sûresinin ardından Hâc ve Zuhruf sûrelerinin ilgili ayetlerinin anlamları verilecektir. Bakara 251. ayetinin anlamı şu şekildedir:

*“Derken, Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Davud, Câlût'u öldürdü. Allah ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti. Eğer Allah'ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir.”*⁹³Hâc sûresini 40. Âyetinin anlamı şudur: *“Onlar, haksız yere, sırf, "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden dolayı yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmesi olmasaydı, içlerinde Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak yerle bir edilirdi. Şüphesiz ki Allah kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.”*Zuhruf sûresinin 32. âyetinin anlamı ise şu şekildedir: *“Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, (çeşitli alanlarda) kimini kimine, derece derece üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdikleri (dünyalık) şeylerden daha hayırlıdır.”* Müfessirlerin, genellikle bu ayetlerin; konumuza taalluk eden kısımlarına yaklaşımlarının, birbirine yakın oldukları görülmektedir. Mezkur ayetlerin ilgili kısımlarını da şu şekilde yorumlamışlardır: *“Yüce Allah, kendisine iman etmeyenleri birbirlerine musallat ederek tüm güçleriyle Müslümanlara saldırmalarını engellemiştir. Aynı şekilde inananları peygamberlerle ve inançsızlara karşı cihat etmekle korumuştur. Namaz, oruç hac zekât, cihat ve hayırlı işleri ifa edenlerle, bu ibadetleri ihmal edenleri korumuştur.”*⁹⁴

el-Hacc sûresinin mezkur ayetinden açık bir şekilde her dönemin mukaddes mekanlarını, ancak insanların kabiliyetlerini, olumlu yönde kullanmalarıyla muhafaza edebilecekleri anlaşılmaktadır. İslâm dini her ne kadar son ve hak dinse de diğer dinlerin mabetlerine saygı göstermekte ve bunlara zarar verilmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. İslâm fethedilen beldelerde bulunana kilise sinagog ve havralara zarar verilmesini yasaklar sadece İslâm mabetleri dışında bu gibi mabetlerin yeniden yapımına usulünce engel olmaya çalışır.⁹⁵ Bu ayetin konumuza direkt taalluk eden bir başka yorumu ise şu şekildedir: *“Yüce Allah, insanları din ve geçim hususunda birbirlerine muhtaç bir şekilde yaratmıştır. Dünyadaki geçimin tamamı, sadece bir kişiye yüklendiği takdirde, bunun altından kalkması mümkün olmayacaktır. Örneğin, çiftçilik, ziraat, tohum ekmek, ürünleri toplamak, onları öğütmek ekmek pişirmek, elbise için gerekli olan ip eğmek kesmek, bir tarza sokmak vb. görevler sadece bir kişinin sorumluluğunda bulunduğu takdirde bunların üstesinden gelmesi imkânsızdır. Ancak bu gibi işler taksim edildiğinde herkes bir şekilde istifade eder ve dünya hayatının bir anlamı ve nizamı olur.”*⁹⁶

⁹³ Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, çev. Hayreddin Karaman-Mustafa Çağrıncı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), el-Bakara 2/251.

⁹⁴ el-Maturidî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 7/423-24;

⁹⁵ el-Maturidî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 7/425.

⁹⁶ el-Maturidî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 7/424.

ez-Zuhruf sûresinin 32. ayetinde de Yüce Allah, müşriklerin peygamberlik ile ilgili dile getirdikleri iddiaların boş ve temelsiz olduğunu beyan etmiştir. Müşriklere göre peygamber olacak olan kişinin her şeyden önce maddi durumunun iyi olması ve halk arasında itibar ve şeref sahibi olması gerekir. Onlara göre Hz. peygamber, bu vasıflara sahip olmadığı için peygamber olmamalıdır. Ayrıca onların anladıkları itibar ve şeref, İslâm'ın ifade ettiği şeref ve itibardan farklıdır. Bu durumda müşriklerin, peygamberlik için o dönem layık gördükleri iki kişi vardı. Bunlardan biri Mekke'de ikamet eden Velid b. Muğire bir diğeri ise Taif'te ikamet eden Urve b. Mesud idi. ez-Zuhruf sûresinin ilgili ayeti, hem müşriklere ve aynı zamanda bütün insanlığa evrensel bir mesaj vermektedir. İlgili ayete göre, dünyanın bir nizam içerisinde kalabilmesi, harap olmaması ve aynı zamanda insanların birbirlerinin işlerini görebilmeleri için, insanlar, güç, zayıflık, ilim, cehalet, zekâ, amir memur, yöneten yönetilen vb. konularda farklı yaratılmışlardır.⁹⁷ Bu ayet, yukarıda zikredilen diğer iki ayet gibi açık bir şekilde insanların farklı istidatlarda yaratılmalarındaki hikmeti beyan etmektedir. İlgili ayete göre insanların kabiliyet ve seviye bakımından farklı bir şekilde yaratılmalarının hikmeti, dünya nizamını korumak ve birbirlerine hizmet etmeleri olarak açıklanmıştır. İnsanların tamamı eşit kabiliyet yaratılmış olsalardı ne dünyanın nizamı kalır ve ne de insanlar birbirilerine yardım ve hizmet ederlerdi. Bunun yanı sıra insanları ayakta tutan ve dünya hayatından lezzet almalarına vesile olan sevgi, saygı muhabbet, yardımlaşma vb. faktörler tamamen ortadan kalkacaktı.⁹⁸

Modern müfessirlerden biri olan Mustafa el-Merağî, bu ayetleri yorumlarken özellikle Bakara sûresinin ilgili kısmıyla ilgili dikkat çekici bir hususa değinmiştir. Merağî, ayetle ilgili yorum ve yaklaşımları arasında şunları söylemiştir: “İnsanların birbirlerini koruyup kollamaları ve kabiliyetlerini olumlu yönde kullanmaları çağdaş dönemde “hayatta kalma teorisi” olarak tesmiye edilmiştir.”⁹⁹ Merağî'ye göre toplum ancak bu şekilde davranmakla güzel ve uygun çözümlere kavuşabileceğini ve onlara zarar veren davranışlardan korunabileceklerini belirtmiştir.¹⁰⁰ Merağî'nin ilgili ayetin yorumundan ve yaklaşımından yola çıkarak toplumun ıslah ve huzuru için insanların kabiliyetlerinin olumlu yönde kullanmalarının zaruri, olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

2.1.1. SOSYAL HAYATTA FARKLI İSTİDATLARIN İNSAN HAYATINDAKİ ÖNEM VE HİKMETİ

Şimdiye kadar insanların farklı istidatlarda yaratılmalarındaki önem ve hikmeti, ayetler bağlamında izah edilmeye çalışıldı. Bundan sonra insanlarda var olan, farklı kabiliyetlerin sosyal hayatta önem ve hikmetinden söz edilmeye çalışılacaktır. Şüphesiz insan, yaratılışı itibarıyla sosyal bir varlıktır. Bir başka ifadeyle insanın toplum içinde yaşaması zaruridir.¹⁰¹ Yüce Allah, insanı, gıdasız yaşaması ve hayatını devam ettirmesi mümkün olmayacak bir biçime koymuş, fitratı ile gıdasını aramayı ve kendisine verilen kudret ile bunu elde etmeyi ona belletmiştir. Ancak insanlardan sadece bir kişinin güç ve kudreti ihtiyaç duyduğu söz konusu gıdayı tek başına elde etmeye güç yetiremez. Örneğin bir insanın günlük yiyeceğini, buğday üzerinden düşündüğümüzde bile bu bir günlük buğdayın, onu öğütme, hamur yapma ve pişirme

⁹⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 16/83; er-Râzî, *Mefâtihu'Ğayb*, 27/630; Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, 5/90; Merâğî, *Tefsîru Merâğî*, 24/83; Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 25/201.

⁹⁸ Ze mahşeri, *el-Keşşâf*, 4/248.

⁹⁹ el-Merağî, *Tefsîru'l-Merağî*, 2/227.

¹⁰⁰ el-Merağî, *Tefsîru'l-Merağî*, 2/227.

¹⁰¹ Muhammed Tâhir el-Kâdirî, *Felsefetü'l-Hayâti fi'l-İslâm*, (Kuveyt: Dâru Diya' 2020), 97.

gibi birçok zahmetli işlemeden sonra hasıl olduğu görülmektedir. Bu üç işten, her biri için bir takım alet ve edevata ihtiyaç duyulur. Bunlar ise demirci, marangoz ve çömlekçi gibi sayılı sanatları icra eden şahıslar olmadan meydana gelmez. Farz-ı misal, insan, buğdayı herhangi bir işleme tabi tutmadan yediğini kabul edelim. Bu takdirde bile başta tohum olmak üzere, ekme, hasat etme ve daneyi başağından çıkarmak, döğmek gibi yine birçok zorlu işlemler gerektirecektir. Bu işlemlerin her biri için öncekilerde olduğu gibi bir takım sanatlara ve aletlere ihtiyaç vardır. Bütün bunlara veya bir kısmına sadece bir kişinin gücü kâfi gelmez.¹⁰²

İnsan, temel ihtiyaçlarını karşılamak için nasıl ki hemcinslerinin yardımına ihtiyaç duyuyorsa aynı şekilde kendini korumak ve savunmak için de hemcinslerinin yardımına ihtiyacı vardır. Zira Allah-u Teâlâ insan dışındaki canlıları, kendilerini hemcinslerine karşı koruyacak şekilde yaratmıştır. Aslanlara ve diğer yırtıcı canlılara bakıldığında bu hakikat açık bir şekilde görülecektir. Aynı şekilde bu canlıların kahir ekseriyeti, kudret bakımından insandan daha mükemmel bir şekilde yaratılmışlardır. Örneğin atın, dananın, yabani kedilerin ve yırtıcı kuşların kudreti, insanınkinden kat kat fazladır. İnsan hem gıdasını temin etmek ve hem de güvenliği sağlayıp hayatta kalabilmek için bu canlılara karşı savunma edevatları yapmak zorundadır. Aksi takdirde gıdasını temin edemeyeceği gibi bu canlılar tarafından da telef edilmesi kaçınılmaz bir hal alacaktır. Bunu gerçekleştirmek içinde aynı şekilde kendi güç ve istidadını diğer insanlarla birleştirmekten başka bir alternatifi yoktur.¹⁰³

İslâm düşüncesinde ikinci muallim olarak nitelendirilen Fârâbî'nin de Ehlu'l-Medîneti'l-Fâzıla eserinde, insanların sahip oldukları kabiliyetleri ancak olumlu istikamette kullanmalarıyla, hayatiyetlerini devam ettirebileceklerini ifade etmiştir. Fârâbî, insanın fitrat bakımından muhtaç bir şekilde yaratıldığını dolayısıyla kendi ihtiyacını karşılayabilmesi ve mükemmelliğe ulaşabilmesinin, başka insanların yardımından geçtiğini belirtmiştir. Fârâbî'ye göre insanın tek başına tüm ihtiyaçlarını karşılaması ve mutlu bir hayat sürdürebilmesi mümkün değildir. Bunların ancak başkalarıyla bir arada yaşamaktan ve birbirlerinde var olan istidat ve farklılıklardan yararlanmalarından geçtiğini belirtmiştir.¹⁰⁴

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, insanın dünya hayatında ne yapması gerektiğine ve ne tür sorunlarla karşı karşıya kalacağına dair doyurucu malumatlar veren müstesna bir kitaptır. Kur'ân, bu malumatların yanında insanın dünya hayatına geliş serüvenini ve insanların bir arada yaşamalarının hikmetini de akıl ve mantık çerçevesinde izah etmekten geri durmamıştır. Aslında insana taalluk eden dünya hayatının gaye ve hikmetinin anlaşılıp idrak edilmesi, insana farklı ve bir o kadar da anlamlı bir bakış açısı kazandırmaya vesile olmaktadır. Bundan dolayı, Kur'ân'ın muhtelif ayetlerinde bu gerçeğe dikkat çekilmiş ve insanlardan da kâinatın yaratılışı başta olmak üzere, dünya hayatının gaye ve amacı üzerinde düşünüp tefekkür etmeleri talep edilmiştir. İnsanoğlunun bu gerçeklerden yola çıkarak başta kâinatın muhteşem nizamını ve bu kâinatta yaşayan insanların bir arada yaşamalarını ve farklı kabiliyetlerde yaratılmalarındaki hikmeti kavraması, oldukça önem arz etmektedir.

¹⁰² İbn Haldun Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddimetü İbn Haldun*, (Beyrut: Müessesetü Risale, 2015), 52.

¹⁰³ İbn Haldun, *Mukaddimetü İbn Haldun*, 52-53.

¹⁰⁴ Ebû Nasr, Fârâbî, *Kitâbu Ehli'l-Medîneti'l-Fâzıla* thk. Nasri Nadir, (Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1986), 117.

İnsanların farklı istidatlarda yaratılmalarının anlam ve hikmetini iyi bir şekilde kavrayabilmek için öncelikle Allah katından insanlara dünya ve ahiret mutluluğunun yollarını göstermek üzere gönderilen peygamberlerin, bu konudaki hal ve davranışlarına kısa bir şekilde göz atıldı. Bütün peygamberlerin bu konudaki hal ve davranışlarını ele almamız mümkün olmadığından sadece ülü'l-azm olarak nitelendirilen peygamberleri ele aldık. Ardından konuyla ilgili ayetler ele alınıp değerlendirilmeye tabi tutuldu. Son olarak ele aldığımız bu konunun sosyal hayattaki yansımalarına ve önemine değinildi. İlgili konu bu şekilde değerlendirildikten sonra şu sonuçlara varıldı:

- a. Bütün peygamberler başta ülü'l-azm olmak üzere, peygamberlik görevlerinin yanı sıra başka sanat ve meslekler icra etmişlerdir. Her Peygamber, yaşadığı dönemin hal ve şartlarına göre özellikle o dönemde en çok ihtiyaç duyulan meslekler yapmıştır.
- b. Peygamberler örnek şahsiyetler oldukları için, içinde buldukları toplumların, onları örnek almaları hayati öneme sahiptir. Peygamberler, peygamberlik dışında kendilerinde var olan kabiliyetleri, insanların istifade edebilecekleri sanat ve mesleklere yönlendirmelerinin şüphesiz birçok hikmeti vardır. Bunların başında gelen, insanların, istidatlarını fiiliyata geçirip, geçimlerini kendi emekleriyle kazanmaları ve bu konuda hiç kimseye el açmamalarıdır.
- c. Yukarıda zikredilen ilgili ayetlerden insanlara açık bir şekilde istidatlarını olumlu yönde kullanmaları yönünde teşvik edildikleri görülmektedir. Aksi takdirde huzur ve güven yeri olan dünya hayatı çekilmez bir hal alacağını ve insanların kargaşa ve kaostan kurtulamayacaklarını açık bir şekilde beyan etmektedirler. Bununla birlikte iş öyle bir hale gelir ki; mukaddes mekanların tahrip edilmesine kadar gider. Bu da insanlık için son derece tehlikeli ve bir o kadar da felaket bir durum olur.
- d. Dünya dengesi ve insanların bir arada yaşayabilmeleri için kendilerinde var olan farklı istidatlardan karşılıklı olarak istifade etmeleri elzemdir. Zira insan, sosyal bir varlıktır. Bu nedenle tek başına bütün işlerin altından kalkması mümkün değildir. Yukarı da zikredilen örneklerden de açık bir şekilde anlaşılacağı üzere, günlük ihtiyacı olan temel gıdasını dahi karşılamaktan acizdir. Bunun gibi kendini diğer canlılara karşı savunabilmesi için de yine hemcinslerin yardımına ihtiyaç duyar.
- e. İnsan dünya hayatında bütün ihtiyaçlarını karşılamış olsa bile yine de hemcinsine ihtiyaç duyar. Çünkü her insan, sevincini ve üzüntüsünü bir başkasıyla paylaşmak ister. Konumu, mevkii ve maddi durumu ne olursa olsun bu durum değişmez. Aslında akli selim bir şekilde düşünüldüğünde dünyanın tek başına kalınarak ve hiç kimseye iletişim kurmadan ve başkalarıyla yardımlaşmadan yaşanılmayacak bir yer haline geleceği apaçık görülecektir. Dolayısıyla Kur'ân, insanların bir arada yaşamalarının ve birbirlerine muhtaç bir şekilde yaratılmalarının kendileri için ne denli büyük bir nimet olduğunu hatırlatmaktadır. Bununla birlikte huzur ve çözümü de kendilerinde bulunan farklı kabiliyetlerinin karşılıklı olarak kullanılmalarıyla gerçekleşeceğini belirtmektedir.
- f. Son olarak, müfessirlerin ifade ettikleri gibi dünya hayatının devam ve bekası için insanların farklı istidatlarda olmaları gerekmektedir. Örneğin istidat bakımından; kimi yönetici kimi yönetilen, kimi amir kimi memur, kimi işveren kimi işçi, kimi varlıklı kimi fakir, kimi sanat ve meslek sahibi kimi bunlardan mahrum vb. İnsanlar ancak birbirlerinden bu şekilde yararlanabilir ve aralarındaki sevgi, muhabbet ve ülfet bu minval üzerine kurulabilir.

KAYNAKÇA

- Ataurrahim, Muhammed. *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*. çev. Gülsüm Mehdiyev İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.
- Avcı, Casim. Hz. Muhammed'in *Peygamberlik Öncesi Hayatı*. İstanbul: Hay Kitap Yayınları, 2008.
- Beğavî, Hüseyin b. Mesud. *Meâlimu't-Tenzil fi Tefsîri'l-Kur'ân*. 8 Cilt. tahk. Muhammed Cuma, Abdullah, Müslim, Osman Süleyman. Riyad: Dâru Taybe, 1997.
- Beydâvî, Abdullah b. Ömer. *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, tahk. Muhammed Abdurrahman Beyrut: Dâru Turasi'l-Arabî, 1418.
- Buladı, Kerim. "Sekülerleşme Ya da Dünyevileşme Anafında İnsan (Kârun Örneği)" *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2 (2017): 43.
- Eflâki, Ahmet. *Ariflerin Menkıbeleri*. çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973.
- Fârâbî, Ebû Nasr. *Kitâbu Ehli'l-Medîneti'l-Fâzıla*, thk. Nasri Nadir, Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1986.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan 2 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.
- Hâzini, Ali b. Muhammed. *Lübâbu't-Te'vil fi Maâni't-Tenzil*. tahk. Muhammed Şahin, 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Âşûr, Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tûnusiyye, 1884.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddimetü İbn Haldun*, Beyrut: Müessesetü Risale, 2015.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed b. Selame, 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1999.
- Kâdirî, Muhammed Tâhir *Felsefetü'l-Hayâti fi'l-İslâm*. Kuveyt: Dâru Diya', 2020.
- Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, çev. Hayreddin Karaman-Mustafa Çağrıncı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümü. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. 2 Cilt. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Kurtubi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. 10 Cilt. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, tahk. Ahmed el-Barduni-İbrahim Atfays. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1964.
- Maturidî, Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, tahk. Macdi Baslum, 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Maverdî, Ali b. Muhammed b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-Uyûn*, tahk. Abil'maksud b. Abdirrahim. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, tsz.
- Merâğî, Mustafa. *Tefsîru'l-Merâğî*, 30 Cilt: Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bânî 1946.
- Merçil, Erdoğan. *Türkiye Selçuklarında Meslekler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Mevdudî, Ebû Alâ. *Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. A. Asrar, İstanbul: Pınar Yayınları, 1985.

- Muhammed b. Abdillâh. *Fethu'l-Kadîr*, Dîmeşk: Dâru'l-Kelimi't-Tayyip, 1414.
- Neccâr, Muhammed Tayyip. *Târihu'l-Enbiyâ*, Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1983.
- Râzî, Fahrettin. *Mefâtihu'l-Ğayb* 32 Cilt Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsil-Arab, 1420.
- Sallâbî, Ali Muhammed. *Siyer-i Nebi*. çev. Mustafa Kasadar, Sadullah Ergin Şerafettin Şenaslan. 2. Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2017.
- Sancar, Cemalettin. *Kıssa Kavramı ve Kur'ân'da Helak Olan Kavimler*. Konya: Tekin Kitabevi 2016.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2002.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi*, 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. et- *Târihu't-Taberî*, 24 Cilt. tahk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire: Dâru'l-Maârif, tsz.
- Torun, Ali. *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Zemaşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1407.

**NATURE AND SIGNIFICANCE OF THE DECLARATIONS OF
THE INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION**

Ivaylo STAYKOV

New Bulgarian University, The Law Department, Sofia, Bulgaria
Orcid No: 0000-0002-0994-0280

Abstract: The subject of scientific analysis is the nature and significance of declarations, as acts adopted by the International Labour Organization. The six solemn declarations, which were adopted at the sessions of the International Labour Conference (the General Conference), were presented.

Key words: International Labour Organization, International Labour Conference (General Conference), declarations, international labour law

I. През 2019 г. се навършиха 100 години от учредяването на Международната организация на труда (МОТ). След създаването на Организацията на обединените нации (ООН) на 24 октомври 1945 г., МОТ става първата нейна специализирана агенция (организация) по смисъл на чл. 57 от Устава на ООН¹. В настоящия момент в МОТ членуват 187 държави.

България е член на МОТ от 6 декември 1920 г. За своето стогодишно членство в МОТ България е ратифицирала 101 конвенции и 1 протокол: 8 от 8 т.нар. основополагащи конвенции; 3 от 4 т.нар. приоритетни конвенции; 90 от 178 т.нар. технически конвенции. От всичките ратифицирани 101 конвенции и 1 протокол 64 са в сила, 29 конвенции са денонсирани (вкл. и протоколът); 3 конвенции са отменени, а останалите конвенции не са влезли в сила. Последно на 8 януари 2019 г. България ратифицира изменението от 2016 г. на Конвенцията за морски труд от 2006 г.

II. Създаването на социална справедливост в световен мащаб е един от основополагащите и водещите принципи в цялостната дейност на МОТ. Този принцип, роден от историческите причини за създаването на МОТ в края на Първата световна война, продължава да има основно значение и сто години по-късно. Той е формулиран в синтезиран вид в първото изречение от Преамбюла на Устава на МОТ – „всеобщ и траен мир може да бъде установен само на основата на социалната справедливост“. Само двадесет години след създаването на МОТ започва Втората световна война; втората половина на ХХ век е изпълнена с много локални войни и въоръжени конфликти; за съжаление и първите 20 години на ХХI век не сложиха край на тази тенденция. Затова основната ръководна идея в дейността на МОТ – принципът за създаване на социална справедливост и неразривната му връзка с установяване и поддържане на световен мир, продължава да бъде актуален и днес.

Заложено като основна цел при учредяването на МОТ и като основен принцип в цялостната ѝ дейност като международна организация, създаването на социална

---

¹ За възникването, същността, функциите, органите и значението на МОТ вж. *Николов, Д.* Международна организация на труда. История, устройство, решения. С.: Хемус, 1924, VIII л.+144 с.; *Янулов, Ил.* Компетентия на Международната организация на труда. – Годишник на Софийския университет, Юридически факултет. Т. XXXI, 10, 1935-1936, с. 5-25; *Митовска, Сл.* Международна организация на труда. С.: Институт за социални проучвания, 1946, с. 36-50; *Йосифов, Н.* Функции и органи на Международната организация на труда. – Проблеми на труда, XXXIII, 1992, № 8, с. 56-70; *Мръчков, В.* Международно трудово право. С.: Сиби, 2000, с. 35-42; *Средкова, Кр.* Международната организация на труда – основен стожер на социалната сигурност на трудещите се. – Труд и право, XXVIII, 2019, № 2, с. 6-12; *Иванов, С. А.* Международная организация трудящихся. – Советское государство и право, 1956, № 3, с. 29-35; *Киселев, И. Я.* Сравнительное и международное трудовое право. Учебник для вузов. Москва: Издательство „Дело“, 1999, с. 461-462; *Костин, Л. А.* Международная организация труда. Москва: Издательство „Экзамен“, 2002, с. 174-200; *Богатыренко, З. С.* Международная организация труда и её нормотворческая деятельность. – В: Международная организация труда: конвенции, документы, материалы. Москва: Издательство „Норма“, 2007, с. 8-19; *Johnston, George Al.* The International Labour Organization: Its work for social and economic progress. London: Europa Publications, 1970, XII+363 p.; *Valticos, Nicolas and Geraldo von Potobsky.* International Labour Law. Second revised edition. Deventer, Boston: Kluwer Law and Taxation, 1995, 322 p.; *Rodgers, Gerry, Lee Swepston, Eddy Lee and Jasmien van Daele.* The International Labour Organization and the quest for social justice, 1919-2009. Geneva: ILO, International labour office, 2009, XVI+272 p.; *Maul, Daniel.* The International Labour Organization. 100 Years of global social policy. Berlin: De Gruyter Oldenbourg [Walter de Gruyter GmbH] in association with ILO, International labour office, Geneva, 2019, XIV+301 p.

справедливост се осъществява чрез уредба на международноправна закрила на труда (международноправно регулиране на труда). Функциите (дейността) на МОТ, които произтичат пряко от разпоредбите на нейния Устав, са: нормотворческа, техническо сътрудничество и научноизследователска, проучвателна и информационна дейност. Чрез осъществяване на нормотворческата си дейност – приемане на трудови конвенции и препоръки, чрез механизма на принципа на трипартизма, МОТ създава минимални международни стандарти за закрила на труда. Възприемането на тези трудови стандарти от държавите членове на МОТ подобрява положението на трудещите се, като в същото време отчита и интересите на работодателите.

Принципите и нормите на международното трудово и социално право се явяват необходимия минимум за трудовите и другите социалните права на човека във всяко национално законодателство. Международните трудови стандарти не са максимумът, който изисква международната общност от държавите, а минимумът, който държавата е длъжна да обезпечи на своите граждани в областта на трудовото и социалното законодателство. Именно затова съвременната социална държава признава приоритета на международните трудови стандарти над националното законодателство. Но всяка държава може да „повиши“ съответния минимум, да конкретизира и адаптира международните стандарти, като отчита националните социално-икономически условия и дадености².

След средата на ХХ век международните стандарти относно трудовите и другите социални права на човека се превръщат в един от основните компоненти от цялостно изградената международна и вътрешно-национална система за основни права и свободи на човека. Уредени за първи път между двете световни войни в международните трудови конвенции и препоръки, впоследствие те стават неразделна част от съдържанието на много универсални и регионални международноправни актове, в конституциите на всяка демократична, правова и социална държава, в националните вътрешни законодателства.

---

² Вж. и Янулов, Ил. Социално-правен анализ на международното трудово законодателство. София, 1941, 100 с.; Мръчков, В. Ролята на Международната организация на труда за закрилата на труда. – Закон, III, 1994, № 2, с. 25-44; Йосифов, Н. Ратифицираните конвенции на Международната организация на труда – правна гаранция за минимални стандарти за закрила на труда. – Научен алманах на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2002, № 3, с. 155-161; Стайков, Ив. Историческата роля на Международната организация на труда за установяване на международните стандарти за трудовите и социални права на човека. – Годишник на Департамент „Право“ на Нов български университет 2019 г. Год. VIII. С.: Издателство на НБУ, 2020 с. 216-243; Landy, Ernest Alfred. The Influence of International Labour Standards: Possibilities and Performance. – International Labour Review, 1970, Vol. 101, № 6 (November-December), pp. 555-604; Charnovitz, Steve. The Influence of International Labour Standards on the World Trading Regime: A Historical Overview. – International Labour Review, 1987, Vol. 126, № 5 (September-October), pp. 565-584; Herzenberg, Stephen A., Jorge F. Perez-Lopez and Stuart K. Tucker. Labour standards and development in the global economy. – In: Labour standards and development in the global economy. Stephen A. Herzenberg and Jorge F. Perez-Lopez (eds.). Washington, DC: U.S. Department of labour, Bureau of International labour affairs, 1990, pp. 1-16; Bartolomei de la Cruz, Héctor, Gerardo von Potobsky, and Lee Swepston. The International Labour Organization: The International Standards System and Basic Human Rights. Boulder, Colorado: Westview Press, 1996, 300 p.; Alston, Philip. „Core labour standards“ and the transformation of the international labour rights regime. – European journal of international law, 2004, Vol. 15, Iss. 3, pp. 457–521; Ewing, Keith D. International labour standards. – In: Global industrial relations. Michael J. Morley, Patrick Gunnigle and David Collings (eds.). London and New York: Routledge, 2006, pp. 239-253.

Немислимо е да си представим съвременната многостепенно уредена система от права на човека без неговите социално-икономически права (индивидуални и колективни)³.

III. Международната организация на труда осъществява своята нормотворческа дейност като приема два вида международноправни актове (вж. чл. 19-23 от Устава на МОТ): а) юридически задължителни (конвенции, протоколи); б) препоръчителни (декларации, резолюции, препоръки). Към края на 2019 г. са приети 190 конвенции, 206 препоръки и 6 протокола. Последната по време приета от МОТ конвенция е Конвенция № 190 за насилие и тормоз в света на труда [на работното място] от 2019 г.

1. По своята правна същност конвенциите на МОТ са многостранни международни нормативни договори. Те притежават важното юридическо свойство ратифицируемост, т.е. възможността да бъдат възприемани по доброволно и суверенно изразената воля на държавите членове да се обвържат юридически с тях и да поемат международноправни задължения за изпълнение на техните разрешения⁴. Независимо от ратификацията на

³ Относно различните аспекти на трудовите и социалните права на човека, както и за ролята на МОТ в тяхното установяване вж. *Десев, Н.* Социалните права на човека. Международна регламентация. [София]: Профиздат [Библиотека за профсъюзния актив, № 7], 1980, 139 с.; *Маркова, Пл.* Съответствие на българското законодателство с международните норми, уреждащи трудовите и икономическите права. – Правата на човека, I, 1997, № 1, с. 41-50; *Мръчков, В.* Международноправна закрила на икономическите и социалните права на човека и тяхното осъществяване в България. – Международни отношения, 1988, № 10, с. 15-27; *от него:* За „социалното“ в българската конституция. – В: Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Т. IX. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2017, с. 40-56; *Средкова, Кр.* Международната организация на труда – важен фактор за международната закрила на труда. – Информационен бюлетин по труда, XLIII, 2010, № 3, с. 75-86; *Стайков, Ив.* Трудовите права – между естествено-правните и юридическо-позитивистичните възгледи за правата на човека. – В: Правата на гражданите и тяхната защита. Сборник доклади и статии от международната научна конференция в чест на акад. Антонио Фернандес де Бухан и Фернандес, проведена на 6 ноември 2018 г. С.: Издателство на НБУ, 2019, с. 399-411; *Иваненко, В. А., В. С. Иваненко.* Социальные права человека и социальные обязанности государства: международные и конституционные правовые аспекты. Санкт-Петербург: Юридический центр „Пресс“, 2003, 404 с.; *Осокина, Ю. Ю.* Социальные права людей как основные ориентиры в деятельности социального государства. – В: Актуальные проблемы защиты прав физических и юридических лиц: материалы круглого стола (г. Вологда, 1 июля 2010 г.). Вып. 2 „Гражданские и гражданские процессуальные права физических и юридических лиц“. Вологда: Воронежский государственный педагогический университет, 2010, с. 63-73; *Jenks, Clarence W.* Human Rights and International Labour Standards. London: Stevens & Sons Ltd, 1960, XV+159 p.; *Valticos, Nicolas.* International labour standards and human rights: approaching the year 2000. – International labour review (Special issue: labour rights, human rights), 1998, Vol. 137, Iss. 2, pp. 135-148; Protecting labour rights as human rights: present and future of international supervision: proceedings of the international colloquium on the 80th anniversary of the ILO Committee of experts on the application of conventions and recommendations, Geneva, 24-25 November 2006. George P. Politakis (ed.). Geneva: ILO – International labour office, 2007, 292 p.; *Gross, James A. and Lance A. Compa.* Human Rights in Labour and Employment Relations: International and Domestic Perspectives. Ithaca, NY: Cornell University Press [Labour and Employment Relations Association, University of Illinois at Urbana-Champaign], 2009, 237 p.

⁴ *Янулов, Ил.* Ратифицираната конвенция и вътрешното право на дадена страна. – Адвокатски преглед, XXIII, 1942, № 2, с. 19-21; *Мръчков, В.* Правна и политическа същност на конвенциите и препоръките на Международната организация на труда. – Правна мисъл, 1975, № 1, с. 13-26; *Коцев, М.* Ред за изработването и приемането на конвенции и препоръки на Международната организация на труда. – Държава и право, 1989, № 7, с. 48-58; *Йосифов, Н.* Правна същност на конвенциите на Международната организация на труда. – Проблеми на труда, XXXIII, 1992, № 6, с. 52-66; *Иванов, С. А.* Проблеми международного регулирвания труда. Москва: Издателство „Наука“, 1964, с. 105; *Лушиникова, М. В., А. М. Лушиников.* Международное трудовое право и международное право социального обеспечения: введение в курс. Учебное пособие. Ярославль: Ярославский государственный университет имени П. Г. Демидова, 2010, с. 113 и цит. там автори; *Стайков, Ив.* 100 години членство на България в

определена конвенция, за държавата член на МОТ съществува международноправно задължение да представи конвенцията за разглеждане и обсъждане на компетентните държавни органи, както и при запитване от страна на МОТ да представи доклад за състоянието на националното законодателство по въпросите, за които се отнася нератифицираната конвенция. В началото на 90-те години на миналия ХХ век, по повод частния проблем относно ратифицираните от Република България към този момент международни трудови конвенции, проф. Васил Мръчков отбелязва следното: „проблемът не е толкова в количественото увеличаване на броя на ратификациите. Той е преди всичко и най-вече в изпълнението на поетите международни задължения за тяхното точно и добросъвестно прилагане, в „равняването“ на вътрешното трудово и осигурително законодателство с изискванията на международните трудови конвенции, както и относно изпълнение на поетите международни задължения по ратифицираните конвенции“⁵.

2. В началото на 80-те години на ХХ век се налага практиката на приемане на протоколи от Международната конференция на труда (МКТ) към някои трудови конвенции, като така се постига осъвременяване на конвенцията чрез изменение, допълнение или отмяна на отделни нейни разпоредби. Този нормотворчески подход е наложен от това да не се стига до приемането на нова конвенция, която да има идентичен предмет на регулиране със стара, но неотменена конвенция. Протоколите, както и самата конвенция, към която се отнасят, имат задължителен юридически характер, и подлежат на ратификация⁶. До края на 2019 г. са приети следните шест такива протокола.

3. Препоръките (рекомендациите) на МОТ имат препоръчителен характер, съпровождат съответната конвенция на МОТ, детайлизират и уточняват нейни разпоредби, разширяват възможностите за избор от държавите при прилагането на едни или други международноправни норми. Препоръките не се нуждаят от ратификация. Професор Семен А. Иванов е на мнение, че препоръките на МОТ, така както и конвенциите, съдържат международни норми относно труда, но нормите на препоръките имат само морална сила, но въпреки това признава качеството им на спомагателен източник на международното трудово право⁷. Препоръките като незадължителни международни актове оказват влияние върху развитието на вътрешното трудово и социално законодателство на държавите членове. Както посочва проф. В. Мръчков „тяхната сила

Международната организация на труда и значение на международните трудови стандарти. – Съвременно право, XXXI, 2020, № 2, с. 23-40; *Leary, Virginia A.* International Labour Conventions and National Law. The Effectiveness of the Automatic Incorporation of Treaties in National Legal Systems. Springer Science+Business Media Dordrecht [Originally published by Martinus Nijhoff Publishers, The Hague: Kluwer Group], 1982, XIV+191 p.

⁵ *Мръчков, В.* България пред международните трудови норми. – В: Международните трудови конвенции в България. Сборник. С.: КНСБ, 1992, с. 43-44; *от него:* Нормотворческата дейност на МОТ и България през изтеклите 100 години. – В: Международната организация на труда и България – 100 години и напред. [Сборник с доклади и научни съобщения от Международната научнопрактическа конференция, посветена на 100-годишнината от създаването на МОТ, 27-28 юни 2019 г., СУ „Св. Кл. Охридски“]. Редакционна колегия: Ем. Мингов, Ир. Илиева, Кр. Средкова. С.: БАТПОО, ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски“, ИДП при БАН, МТСП, НОИ, АОРБ, КНСБ, КТ „Подкрепа“, Изд. „Сибир“, ИК „Труд и право“, 2020, с. 29-59.

⁶ Вж. *Servais, Jean-Michel.* International labour law. Hague: Wolters Kluwer Law International BV. 2nd revised edition, 2009, p. 80.

⁷ *Иванов, С. А.* Проблеми международного регулирания труда, с. 107.

е в моралния им престиж на международни актове, в съдържащите се в тях обосновани и подходящи разрешения по урежданите въпроси⁸.

Необходимо е да се посочи важното и специфично задължение за държавите членки на МОТ, което е уредено в чл. 19, ал. 5, б. „б“ и ал. 6, б. „б“ от УМОТ. Съгласно тези международноправни норми държавите членове на МОТ имат задължението в 1-годишен срок, а в изключителни случаи – в 18-месечен срок от закриването на сесията на МКТ, на която е приета съответната конвенция и/или препоръка, да я представи на „компетентната власт“. „Компетентната власт“ по смисъла на тези разпоредби е обикновено законодателният орган на държавата, на който приетата конвенция и/или препоръка се представя, за да се „вземе акт от нея“. След „вземането на акт“ от съдържащото на приетата конвенция и/или препоръка правителството е длъжно да информира затова генералния директор на МБТ, като посочи и компетентния орган, на който е бил предоставен текстът ѝ. „Вземането на акт“ е съществено различно правно действие от ратификацията. Докато ратификацията е обвързване на държавата със задължението да изпълнява съответната конвенция на МОТ съгласно Виенската конвенция за правото на договорите от 1969 г., вземането на акт се отнася както за конвенциите, така и за препоръките. „Вземането на акт“ е удостоверяване, че компетентният държавен орган се е запознал със съдържащото на конвенцията и/или препоръката и означава знание за съществуването и съдържащото на представената конвенция и/или препоръка. Целта е международният акт да бъдат популяризиран сред заинтересуваните обществени групи, особено сред синдикалните и работодателските организации и сред специализираните държавни органи, и да бъде прилаган в тяхната дейност⁹.

IV. Декларациите и резолюциите на МОТ също са юридически незадължителни актове. Въпреки това, те носят голям идеен заряд относно признаването и уважаването на трудовите и други социални права на човека. Тези декларации имат и основополагащ характер за изработването и приемането на нови конвенции и препоръки. Според проф. Красимира Средкова, „макар че декларациите не установяват конкретни международни задължения, те служат като ръководство за действията на държавите при създаването на националната правна уредба“¹⁰.

Декларациите са актове на МОТ, използвани да направят официално и авторитетно изявление и да потвърдят отново важността, която държавите членове придават на определени принципи и ценности. Въпреки че декларациите не подлежат на ратификация и не са правно обвързващи, те имат за цел да имат широко приложение и да създават символични и политически ангажименти за държавите членове.

⁸ *Мръчков, В.* Международно трудово право, с. 76. Вж. и становището на автора относно издигане ролята на препоръките и „реабилитиране“ на тяхното значение, за да не се възприемат като „второстепенен“ по значение международен акт, с. 81-82. Вж. и *Maupain, Francis.* International Labour Organization: Recommendations and similar instruments. Commitment and compliance – The role of non-binding norms in the international legal system. D. Shelton (ed.). Oxford and New York: Oxford University Press, 2000, 560 p.

⁹ Вж. подробно *Мръчков, В.* Международно трудово право, с. 219-222; *Парапунова, Ст.* Процедура по „вземане на акт“ от Конвенция или Препоръка на Международната организация на труда, съгласно чл. 19, ал. 5, б. „б“ и ал. 6, б. „б“ от Устава на МОТ. – Информационен бюлетин по труда, XLV, 2012, № 10, с. 90-93; *Servais, Jean-Michel.* International labour law, op. cit, pp. 72-74.

¹⁰ *Средкова, Кр.* Осигурително право. 5. прераб. и доп. изд. С.: Сиби, 2016, с. 599.

В стогодишната история на МОТ са приети шест тържествени декларации. В следващите редове ще бъде представено накратко тяхното съдържание и историческо значение – за времето, през което са приети, както и към днешна дата.

1. Първата е Декларацията за целите и задачите на МОТ (Филаделфийска декларация), приета на 26-ата сесия на МКТ на 10 май 1944 г., проведена в гр. Филаделфия (САЩ). Американецът Джон Гилбърт Уинтън (1889–1947) застава начело на МОТ като Генерален директор през 1939 г. – точно когато предстои Втората световна война. Решителното настъпление на хитлеристките армии в Европа в началото на 1940 г., съчетано с влизането на Италия във войната, води до фактичката изолация на Международното бюро по труда от основните му източници на демократична подкрепа. Прехвърлянето на централния офис на МБТ от Женева стана необходимост и през м. май 1940 г. от съображения за безопасност, Джон Уинтън организира създаването на нов работен център, като премества временно централата на МОТ в гр. Монреал (Канада). През 1941 г. Уинтън подава оставка от поста Генерален директор на МБТ, за да приеме назначението за американски посланик в Лондон. По време на своите четири години като посланик, Уинтън никога не губи интерес към МОТ. Той поддържа тясна връзка с дейността на Организацията през цялата война и се опитва да разшири прилагането на нейните трудови стандарти и социални политики по различни начини.

След като в началото на 1944 г. настъпва обрат във военните действия и на съюзниците става ясно, че краят на световната война наближава, МОТ от своя страна решава да адаптира ръководните си принципи „към новите реалности и към новите стремежи, породени от надеждите за по-добър свят“. След поредица разговори се стига до идеята за приемане на специална декларация, в която да се посочат новите принципи на МОТ в съответствие с новите и бъдещите реалности в света.

Наследник на Джон Уинтън на поста Генерален директор на МБТ е ирландецът Едуард Джозеф Фелан (1888–1967), който навремето е участвал при написването на Устава на МОТ от 1919 г. В разгара на Втората световна война Фелан отново изиграва важна роля по време на срещата в гр. Филаделфия на МКТ за приемането на декларацията. По време на сесията си във Филаделфия през м. април 1944 г. МКТ (съставена от делегати от 41 държави – представителите на правителствата, синдикалните и работодателските организации, съобразно принципа на трипартизма), постигна съгласие по седем препоръки, предназначени да се справят с възникващите проблеми в областта на социалното осигуряване и заетостта, както и като социална политика в зависимите територии. Основният текст на декларацията, който се предлага за разглеждане на конференцията, е изготвен от Генералния директор на МБТ Едуард Дж. Фелан и С. Уилфред Дженкс. Повечето от идеите на декларацията са резултат от партньорството между американските и западноевропейските синдикати и МБТ (Секретариата на МОТ). Декларацията от Филаделфия излага ключовите принципи за работата на МОТ след края на Втората световна война. В концентрирана форма това са двата основни принципа: първо, централната цел на националната и международната политика трябва да бъде насочена към създаване на условия, при които всички мъже и жени да могат да преследват своето материално благополучие и своето духовно развитие в свобода и достойнство, икономическа сигурност и равни възможности; и второ, че всички национални и международни усилия трябва да се оценяват в светлината на това дали те

помагат за постигането на тази цел. В декларацията недвусмислено се заявява, че „трудът не е стока“ и че „всички човешки същества, независимо от раса, вероизповедание или пол, имат право да преследват както своето материално благополучие, така и своето духовно развитие в условия на свобода и достойнство, на икономически сигурност и равни възможности“.

Във Филаделфийската декларация първоначалният мандат на МОТ от 1919 г. е преформулиран в по-изчерпателни и положителни насоки. Традиционните цели на МОТ получават ориентация в две нови основни насоки за дейност: централното място на правата на човека в социалната политика и необходимостта от международно икономическо планиране. На МОТ е поверена специална отговорност пред народите по света да проучи и разгледа международните икономически и финансови политики и мерки, за да гарантира, че социалната политика е превърната в доминираща грижа, а благосъстоянието на хората – в централна цел. По-ранната концепция за защита на работниците от опасности е заменена от по-утвърждаващия идеал за социална сигурност, който да осигури основен доход, цялостна медицинска помощ и ефективно насърчаване на здравето и благосъстоянието. Целта за предотвратяване на безработицата е преформулирана по отношение на насърчаването на пълната заетост и по този начин допринася за по-висок жизнен стандарт. Проблемът с условията на труд вече не се разглежда единствено във връзка с отстраняването на специфични, вредни, опасни и тежки условия на труд, а е поставен в по-широкия контекст на политиките, които уреждат работните заплати, работното време, отпуските и т.н.

През 1946 г., когато Уставът (Конституцията) на МОТ е ревизиран от Генералната конференция, свикана в гр. Монреал, Декларацията от Филаделфия е приложена към Устава и представлява неразделна част от него, съгласно чл. 1.1. На 17 май 1944 г. в Белия дом (гр. Вашингтон, Окръг Колумбия, САЩ) Генералният директор на МБТ Едуард Дж. Фелан подписва Декларацията от Филаделфия в присъствието на президента на САЩ Франклин Д. Рузвелт, Кордел Хъл (държавен секретар на САЩ), Уолтър Наш (президент на 26-ата сесия на МКТ), Франсис Пъркинс (министър на труда на САЩ) и Линдзи Роджърс (помощник-директор на МОТ)¹¹.

2. Втората декларация, приета единодушно с ръкопляскания на 8 юли 1964 г. от 48-ата сесия на МКТ в гр. Женева, е посветена на политиката на апартейд в Република Южна Африка. Декларацията категорично осъжда Южна Африка като пагубна за международния мир и сигурност, като заявява, че тази държава „упорито и арогантно нарушава този принцип със средствата на законодателни, административни и други мерки, несъвместими с основните права на човека, вкл. свободата от принудителен труд“. В Доклад XII, представен на вниманието на 48-ата сесия на МКТ, е предложено включване в Устава на МОТ на разпоредба, оправомощаваща МКТ да прекрати членството в МОТ на всяка държава, „за която е установено от ООН, че настоятелно и

¹¹ Вж. подробно *Sulkowski, Joseph*. „The Competence of the International Labour Organization Under the United Nations System“ – *The American Journal of International Law*, 1951, Vol. 45, № 2, pp. 286–313; *Duffy, Norman F.* „Organizational Growth and Goal Structure: The Case of the ILO“ – *International Organization*, 1972, Vol. 26, № 3, pp. 479–498; *French, Jean D.* *The Declaration of Philadelphia and the global social charter of the United Nations, 1944-45*. – *International labour standards and economic interdependence*. Geneva: ILO, 1994, pp. 17-26; *Lee, Eddy*. *The Declaration of Philadelphia: Retrospect and prospect*. – *International labour review*, 1994, Vol. 133, Iss. 4, pp. 467–484; *Somavía, Juan*. *60th Anniversary of the Declaration of Philadelphia*. Geneva: ILO, International labour office, 2004.

упорито чрез своето законодателството провежда декларирана политика на расова дискриминация като апартейд¹². В същия ден МКТ единодушно приема Програмата на МОТ за премахване на апартейда по трудови въпроси, което принуждава Южна Африка да се оттегли от МОТ за следващите 30 години. Декларацията на МОТ от 1964 г. срещу апартейда е уникална в практиката на МОТ с оповестяването на интензивен критичен анализ на ситуацията в една държава. Всяка следваща година на МКТ се представя специален доклад за прилагането на декларацията, който включва препоръки за мерки, които могат да прекратят политиката на апартейда. Действията на МОТ в продължение на няколко десетилетия се развиват от първоначални препоръки до констатацията „нежелано правителство“ на Южна Африка и мобилизиране на световното обществено мнение срещу политиките на апартейда и насърчаване на политика за изолация на Южна Африка¹³. С премахването на апартейда, тази декларация на МОТ е обявена за загубила значение, и е изрично отменена през 1994 г.

3. В рамките на 60-ата сесия на МКТ на 25 юни 1975 г. се приема Декларацията за равенство на възможностите и третирането на жените работнички (известна още и като Декларация за равенство между половете). Тази тържествена декларация МОТ приема специално по повод Международната година на жената, обявена като такава с Резолюция 3010 (XXVII) от 18 декември 1972 г., приета на 27-ата сесия, 2113-от пленарно заседание на Общото събрание на ООН (по доклад на Трети комитет), както и повод провеждането под егидата на ООН на Всемирната конференция в рамките на Международната година на жената¹⁴. В декларацията безрезервно се признава равенството на възможностите и равното третиране на всички работници и се призовава за премахване на всички форми на дискриминация въз основа на пол, които отричат или ограничават такова равенство¹⁵. Във връзка с половото равенство и забраната за дискриминация, основана на дискриминационния признак „пол“, МКТ приема в следващите десетилетия и няколко резолюции относно равенството между половете – през 1981, 1985, 1991, 2004 и 2009 г.

4. От гледна точка на историческото развитие, трябва да се направи следното важно уточнение. Тристранната декларация на МОТ за принципите относно многонационалните корпорации и социалната политика от 1977 г. е приета от Административния съвет на МОТ на 204-ата му сесия (гр. Женева, ноември 1977 г.) и е

¹² Тази разпоредба не е в сила към днешна дата. Виж архив на МОТ на интернет адрес https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/1964/64B09_98_engl.pdf [електронен ресурс] (достъп на 7.11.2021 г.).

¹³ Вж. *Векилов, Я.* Международноправната забрана на апартейда. – Международни отношения, 1980, № 6, с. 16-29.

¹⁴ Вж. и Резолюции 3275, 3276, 3277 (XXIX) от 10 декември 1974 г., приети на 29-ата сесия, 2311-ото пленарно заседание на Общото събрание на ООН (по доклад на Трети комитет), свързани с организирането и програмата на Международната година на жената, специалната всемирна конференция и Консултативния комитет за провеждане на конференцията.

¹⁵ Вж. *Мръчков, В.* Международноправна защита на труда на жената. – Правна мисъл, 1975, № 3, с. 29-44; *Трайкова, Л.* Международноправни актове за защита на правата на жените. – Правна мисъл, 1978, № 6, с. 86-95; *Стайков, Ив.* Уредба на забраната за дискриминация в универсалните международноправни актове. – В: Сборник с доклади от международна научна конференция на тема „Ролята и значението на международното и наднационалното право в съвременния свят“, организирана по повод 90-годишнината на проф. д-р Иван Владимиров, гр. София, 27.10.2017 г. С.: Издателски комплекс – УНСС, 2018, с. 499-509; *Дмитриева, Г. К.* Международният год женщины. – Советское государство и право, 1975, № 3, с. 3-10; *Рубина, И. Е.* Деятельность государств в области ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. – Московский журнал международного права, 2001, № 4, с. 232-239.

изменяна на 279-ата (ноември 2000 г.), 295-ата (март 2006 г.) и 329-ата (март 2017 г.) сесия. В Административния съвет участват представители само някои държави членове на МОТ, и следователно тя не съдържа общопризнати принципи и норми на международното трудово право. Тази декларация не е обсъждана и приемана от МКТ и поради тази причина може да бъде отнесена към т.нар. „меко право“ (soft law). Принципите, заложиени в този акт, предлагат насоки за многонационалните предприятия, правителствата и организациите на работодателите и работниците относно социалната политика и приобщаващи, отговорни и устойчиви практики на работното място. По-конкретно насоките са ориентирани към области като трудова заетост, професионално обучение, условия на труд и живот, и други аспекти на индустриалните отношения. Целта на тази декларация е да насърчи положителния принос, който многонационалните предприятия могат да дадат за икономическия и социален прогрес и за реализирането на достоен труд за всички, както и да се сведе до минимум и да разрешат трудностите, до които могат да доведат различните им дейности. Тези принципи не целят въвеждането или поддържането на неравенства в третирането между многонационални и национални предприятия. Те отразяват натрупаната към онзи момент добра практика в тази област. Многонационалните и националните предприятия, където принципите на Декларацията са от значение и за двете, трябва да бъдат обект на едни и същи очаквания по отношение на тяхното поведение и по-специално на техните социални практики. Идеите на декларацията са подсилени от действието на някои международни трудови конвенции и препоръки, които социалните партньори се призовават да имат предвид и да прилагат в максимална степен. Приемането по-късно на Декларацията на МОТ „За основополагащите принципи и права в сферата на труда...“ през 1998 г. подчертава значението на осемте основополагащи конвенции за реализиране на целите на МОТ и следователно Тристранната декларацията от 1977 г. се вписва изцяло в принципите и целите на Декларацията на МОТ от 1998 г. Някои положения, прогласени в различните декларации на ООН и МОТ, с течение на времето стават общопризнати принципи на международното трудово право, преминавайки от категорията на soft law или конвенционални норми в категорията на jus cogens.

5. Четвъртата по ред е Декларацията на МОТ „За основополагащите принципи и права в сферата на труда и механизма за нейната реализация“, приета на 18 юни 1998 г. на 86-ата сесия на МКТ, по-късно наречена от някои автори Женевска декларация. Към нея е направено допълнение от 15 юни 2010 г. относно последващите действия във връзка с изпълнението и мониторинга на декларацията. Основната цел на тази декларация е да даде на държавите членове на МОТ социално-политически решения на проблемите, които поставя епохата на глобализацията¹⁶.

¹⁶ Вж. *Десев, Н.* Нормите на МОТ и структурната реформа. – Проблеми на труда, XXXVII, 1996, № 11, с. 64-68; *Маркова, Пл.* Нормотворческата дейност на МОТ в условията на глобализация. – В: Международната организация на труда и България – 100 години и занаят..., с. 70-78; *Богатыренко, З. С.* Международная организация труда в XXI веке: новые условия и новые перспективы. – Трудовое право, 2006, № 4, с. 31-48; *Морозов, П. Е.* Роль и значение актов ООН и МОТ как источников трудового права в условиях глобализации. – В: Lex Russica. Научные труды Московской государственной юридической академии, 2009, № 5, с. 1116-1124; *от него:* Современная роль Международной организации труда в условиях глобализации. – Пробелы в российском законодательстве, 2011, № 5, с. 115-119; *Шестерякова, И. В.* Международные трудовые нормы в свете глобализации. – В: Современное состояние законодательства и науки трудового права и права социального обеспечения. Материалы международной научно-практической конференции. Под ред. К. Н. Гусова. Москва: Московский государственный

Декларацията има препоръчителен характер, въпреки че видно от наименованието ѝ, съдържа и конкретен механизъм за нейното приложение, който включва в себе си три елемента. Първият елемент се състои в предвидените ежегодни мерки по нейното прилагане, които се отнасят до предприеманите действия за спазване на основополагащите принципи и норми в сферата на труда от държавите членове на МОТ, които не са ратифицирали основополагащите конвенции. Държавите членове са длъжни да изготвят ежегодни доклади и на тяхна основа да предприемат действия за преодоляване на пречките пред практическото прилагане на основополагащите принципи и норми в сферата на труда. Вторият елемент се отнася до изготвянето под ръководството на Генералния директор на МБТ на световен доклад, който да бъде представен пред МКТ. Този ежегоден доклад се посвещава на един от четирите основополагащи международни принципи в сферата на труда, посочени в декларацията. Той се съставя въз основа на докладите, представени от държавите членове, които не са ратифицирали основополагащите конвенции, както и въз основа на всякаква друга събрана информация в световен мащаб¹⁷. Третият елемент е относно формулирането на приоритетите и подготовката на план за мероприятия във връзка с техническото сътрудничество между МОТ и отделните държави членове. На държавите членове се предлага да определят собствените нужди и конкретни мерки по отношение на техническото сътрудничество.

Декларацията на МОТ „За основополагащите принципи и права в сферата на труда...“ от 1998 г. има концептуално значение за разбиране на същността на общопризнатите международни принципи на трудовото право. Както отбелязва проф. Захарий С.

юридически университет имени О. Е. Кутафина и Издателство „Проспект“, 2010, с. 401-406; *от нея*: Международные трудовые нормы в эпоху глобализации и интеграции. – В: Международные трудовые стандарты и национальное законодательство о труде и социальном обеспечении (к 100-летию МОТ). Сборник научных трудов V Международной научно-практической конференции, Минск, 1-2 ноября 2019 г. Редакционная коллегия: К. Л. Томашевский (отв. ред.) [и др.]. Минск: Международный университет „МИТСО“, 2019, с. 65-69; *Lee, Eddy*. Globalization and labour standards: A review of the issues. – *International labour review*, 1997, Vol. 136, Iss. 2, pp. 173-189; *Tsogas, George*. Labour regulation in a global economy. London and New York: 2001, first published by M. E. Sharpe; 2015, published by Routledge Taylor & Francis, XII+204 p.; *Elliott, Kimberly Ann and Richard Freeman*. Can labour standards improve under globalization? Washington: Peterson Institute for international economics, 2003, 200 p.; *Blanpain, Roger and Michele Colucci*. The globalization of labour standards. The soft law track. – *Bulletin of comparative labour relations*, Vol. 52. Hague: Wolters Kluwer Law International BV, 2004, 168 p.; *Helper, Laurence R*. Understanding change in international organizations: Globalization and innovation in the ILO. – *Vanderbilt law review*, 2006, Vol. 59, Iss. 3, pp. 649-726; *Standing, Guy*. The ILO: An agency for globalization? – *Development and change*, 2008, Vol. 39, Iss. 3, pp. 355-384; *Rodgers, Gerry, Eddy Lee, Lee Swepston, and Jasmien Van Daele*. The ILO and the quest for social justice, 1919–2009. Ithaca, NY: Cornell University Press; Geneva: ILO, 2009; *Maupain, Francis*. The Future of The International Labour Organization in the global economy. Oxford: Hart Publishers, 2013, XIX+300 p.

¹⁷ През 1999 г. пред МКТ е представен от Генералния директор на МБТ първият Глобален доклад относно последващите действия и контрола за изпълнение на Декларацията от 1998 г., озаглавен „Достоен труд“. Глобалният доклад от 2000 г. е посветен на свободата на сдружаване и реалното признаване на правото на колективни преговори; 2001 г. – на премахването на всички форми на принудителен или задължителен труд; 2002 г. – на реалното прилагане на забраната на детския труд; 2003 г. – на забраната и премахването на дискриминацията в областта на труда и заетостта; 2004 г. – относно сдружаването в организации за целите на социалната справедливост; 2005 г. – относно световния алианс против принудителния труд; 2006 г. – „Премахване на детския труд: целта е близо“; 2007 г. – „Равенството в труда: в търсене на предизвикателствата“; 2008 г. – „Свободата на сдружаване в практиката: поуците“; 2009 г. – „Цената на принудата“; 2010 г. – „Ускоряване на действията срещу детския труд“; 2011 г. – „Равенство в труда: продължаващото предизвикателство“, и т.н.

Богатыренко, съвременният етап от усъвършенстването на нормотворческата дейност на МОТ е неразривно свързана с приемането на Декларацията за основополагащите принципи и права в сферата на труда (1998 г.), а така също и с Концепцията за достоен труд, представена пред 87-ата сесия на МКТ (1999 г.)¹⁸.

В Женевската декларация на МОТ от 1998 г. е уреден своеобразен социален минимум относно трудовите и социалните права на човека, който следва да възприеме и към който следва да се придържа всяка държава член на МОТ. В нея е прокламирано, че всички държави членове на МОТ имат задължението да спазват, укрепват и реализират в духа на добрата воля и в съответствие с Устава на МОТ принципите, които се отнасят до основополагащите права в сферата на труда, а именно: а) свобода на сдружаване и реално признание на правото на провеждане на колективни преговори; б) премахване на всички форми на принудителен и задължителен труд; в) реална забрана на детския труд; г) недопускане на дискриминация в областта на труда и заетостта¹⁹. Като се вземе под внимание обстоятелството, че не всички държави членове на МОТ са ратифицирали основополагащите конвенции, в Декларацията е уредено принципното положение, че всички държави членове на МОТ, дори и когато не са ратифицирали основополагащите конвенции, имат задължението, произтичащо от самия факт на членство в Организацията, да спазват, да съдействат за прилагането и да претворяват в живота в съответствие с Устава принципите, които се отнасят до основополагащите права, които се явяват предмет на тези конвенции²⁰. По повод значението на тази Декларация и на съдържащите се в нея общопризнати международни принципи на трудовото право 9-ят Генерален директор на МБТ Хуан Сомавия (Чили) в доклада си „Достоен труд“, изнесен пред 87-ата сесия на МКТ (1999 г.), отбелязва, че „декларациите са такива актове, които МОТ използва много често. За разлика от международните договори, които са задължителни за всички държави членове, които вече са ги ратифицирали, действието на декларациите автоматически се разпростира за всички държави, приели Устава на МОТ,

---

¹⁸ Богатыренко, З. С. Международная организация труда и ее нормотворческая деятельность, с. 33. Вж. от него и Новейшие тенденции в нормотворческой деятельности Международной организации труда. – Труд за рубежом, 2003, № 3, с. 129–158.

¹⁹ Вж. подробно Павлов, Б. Международните трудови норми в светлината на Декларацията на МОТ за основните принципи и правата в областта на труда – гаранция за социална сигурност в света. – Международни отношения, 1999, № 5, с. 75-78; Мръчков, В. Съвременни проблеми на нормотворческата дейност на Международната организация на труда и България. – В: Актуални проблеми на международното право. Сборник от научни трудове, посветен на проф. Владимир Кутиков. Под ред. на Ал. Янков и Й. Зидарова. С: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2000, с. 76-121; Маркова, Пл. 85 години Международна организация на труда (МОТ) – нови акценти в дейността и ценностите. – Панорама на труда, 2004, № 10, с. 43-50; Kellerson, H. The ILO Declaration of 1998 on fundamental principles and rights: A challenge for the future. – International labour review, 1998, Vol. 137, Iss. 2, pp. 223–227; Bellace, Janice R. The ILO Declaration of fundamental principles and rights at work. – International journal of comparative labour law and industrial relations. Kluwer Law International, 2001, Vol. 17, Iss. 3, pp. 269–287; Supiot, Alain and Pamela Meadow. Beyond employment: Changes in work and the future of labour law in Europe. Oxford: Oxford University Press, 1 edition, 2001, 264 p.; Tapiola, Kari. The teeth of the ILO – The impact of the 1998 ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. Geneva: International Labour Office, 2018, 111 p.

²⁰ В правната литература е изказвано и становището, че нормите-принципи на Женевската декларация на МОТ от 1998 г. спадат към категорията soft law („меко право“). Вж. Лукаш, С. С. Співвідношення централізованого і локального регулювання трудових відносин в умовах ринкової економіки. Харків: Видавництво „ФІНН“, 2009, с. 119.

независимо от това, дали са ратифицирали или не основополагащите конвенции на МОТ²¹.

В Декларацията на МОТ „За основополагащите принципи и права в сферата на труда...“ от 1998 г. е изрично прокламирано положението, че всички държави членове на МОТ, дори и когато те не са ратифицирали основополагащите конвенции, имат задължението, произтичащо от самия факт на членството им в Организацията, да спазват, съдействат за прилагането и да претворяват в живота в съответствие с Устава на МОТ принципите, които се отнасят до основополагащите права и се явяват предмет на тези конвенции. Вече повече от двадесет години МОТ концентрира своите усилия и усилията на нейните членове за активни действия за ратифициране и прилагане на основополагащите конвенции²². Това са осем конвенции на МОТ (по реда на тяхното приемане): Конвенция № 29 относно принудителния или задължителния труд от 1930 г.; Конвенция № 87 за профсъюзната свобода и защитата на правото на организиране от 1948 г.; Конвенция № 98 за прилагане на принципите на правото на организиране и на провеждане на колективни преговори от 1949 г.; Конвенция № 100 за равенството в заплащането на мъжката и женската работна ръка за равен труд от 1951 г.; Конвенция № 105 относно премахване на принудителния труд от 1957 г.; Конвенция № 111 относно дискриминацията в областта на труда и професиите от 1958 г.; Конвенция № 138 относно минималната възраст за приемане на работа от 1973 г.; Конвенция № 182 за забрана и за мерките за премахване на най-тежките форми на детския труд от 1999 г.

6. Петата Декларация на МОТ „За социалната справедливост в целите на справедливата глобализация“ е приета на 97-ата сесия на МКТ (10 юни 2008 г.), в навечерието на 90-годишнината на МОТ²³. В Декларацията са очертани четири стратегически задачи, които произтичат от Концепцията за достоен труд. Тези задачи са взаимосвързани, взаимозависими и взаимодопълващи се помежду си. Неспособността да се реши всяка една от тях води до затруднение да се решат другите задачи. За да се постигне оптимален ефект, усилията на МОТ и на отделните държави членове трябва да бъдат част от единната глобална комплексна стратегия на МОТ за постигане целите на Концепцията за достоен труд. Тези четири стратегически задачи са: 1. съдействие за заетостта посредством формиране на стабилна институционална и икономическа среда; 2. разработване и разширяване на мерките за социална защита, социално осигуряване и защита на работниците, които да имат устойчив характер и да са съобразени с националните условия; 3. съдействие за развитие на социалния диалог и трипартизма; 4.

²¹ Достойн труд. Доклад Генералного директора. Международна конференция труда. 87-я сесия. Женева: МБТ, 1999, с. 19.

²² Вж. и *Мръчков, В.* Нормите на Международната организация на труда. – Юридически свят, 2011, с. 105-131; *Стайков, Ив.* Общопризнатите принципи и норми на международноправното регулиране на труда. – В: Международната организация на труда и България – 100 години и занапред..., с. 123-133; *Лютков, Н. Л.* Основополагащите международни права и принципи в сфера на труда: проблеми на определения. – Вестник на трудово право и социално осигуряване, 2009, № 4, с. 103-118; *Томашевский, К. Л.* Общепризнаните принципи на международното право в сфера на труда: понятийни аспекти. – Юстиция Беларус, 2010, № 11, с. 51-55; *от него:* Общепризнаните принципи на международното право в сфера на труда: перечень и юридическа сила. – Журнал на международното право и международни отношения, 2010, № 4, с. 21-25.

²³ *Минчева, В.* 90 години на Международната организация на труда. – Бюлетин на Националния осигурителен институт, VIII, 2009, № 3, с. 28-31; *Найденков, Н.* Международната организация на труда на 90 години. Глобалният пакт за заетостта – път за решаване на проблемите, предизвикани от икономическата криза. – Информационен бюлетин по труда, XLII, 2009, № 7, с. 78-85.

спазване и реализация на основополагащите принципи и права в сферата на труда²⁴. Към декларацията е прието Допълнение относно механизма за нейната реализация. Този механизъм предвижда използването на всички форми и средства на контрол, които са уредени в Устава на МОТ, в това число системата за провеждане на периодични обсъждания в МКТ на изпълнението на задълженията на държавите членове по отношение на четирите стратегически задачи²⁵.

²⁴ Вж. *Maupain, Francis*. New foundation or new facade?: The ILO and the 2008 Declaration on social justice for a fair globalization. – European journal of international law, 2009, Vol. 20, Iss. 3, pp. 823-852; The Modernization of labour law and industrial relations in a comparative perspective. R. Blanpain, W. Bromwich, O. Rymkevich et al. (eds.). – Bulletin of comparative labour relations. Vol. 70. Hague: Wolters Kluwer Law International BV, 2009, 482 p., както и посочената литература в бел. 23 под линия относно дейността на МОТ и проблемите на глобализацията.

²⁵ Относно същността, видовете и осъществяването на международния контрол за прилагането на международните трудови конвенции и препоръки вж. *Мръчков, В.* Международно трудово право, с. 239-273; *Средкова, Кр.* Прилагане на международните трудовоправни норми – вътрешен и международен контрол. – Юридически свят, 2007, № 1, с. 41-60; *Копылев, В. С.* Международный контроль за применением конвенций и рекомендаций о труде. – В: Проблемы государства и права на современном этапе. Труды научных сотрудников и аспирантов. Вып. 8. Москва: Издательство Института государства и права Российской академии наук, 1974, с. 329-336; *Зенгер, А.* Права человека и контроль за их осуществлением в Международной организации труда. – Советское государство и право, 1991, № 10, с. 106-115; *Иванов С. А.* МОТ: контроль за применением международных норм о труде и его проблемы. – Государство и право [Москва: Наука], 1997, № 7, с. 17-37; *Черняева Д. В.* Способы обеспечения реализации основополагающих международных трудовых стандартов: поиски решения. – Трудовое право, 2003, № 8, с. 34-41; *от нея:* Международные стандарты труда. (Международное публичное трудовое право). Учебное пособие. Москва: ООО „Издательство КноРус“, 2010, с. 100-107; *Лушикова, М. В., А. М. Лушиков.* Международное трудовое право и международное право социального обеспечения, с. 222-227; *Landy, Ernest Alfred.* The effectiveness of international supervision: Thirty years of ILO experience. London: Stevens & Sons Ltd; Dobbs Ferry (New York): Oceana Press Publications, 1966, XIV+268 p.; *Samson, Klaus T.* The Changing Pattern of ILO Supervision. – International Labour Review, 1979, Vol. 118, № 5 (September-October), pp. 569-587; *Ivanov, Semen. A.* The International Labour Organization: Control over application of the conventions and recommendations of labour. – In: Control over compliance with international law. W. E. Butler (ed.). Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, pp. 153-163; *Valticos, Nicolas.* Once more about the ILO system of supervision: In what respect is it still a model? – In: Niels Blokker, Henry G. Schermers and Sam Muller. Towards more effective supervision by international organizations: essays in honour of Henry G. Schermers. Vol. I. Dordrecht; Boston [etc.]: Martinus Nijhoff Publishers, 1994, pp. 99-113; *Samson, Klaus T.* Regulatory and supervisory system International Labour Organization. – In: Social Rights as Human Rights: A European Challenge. Krzysztof Drzewicki, Catarina Crause and Allan Rosas (eds.), Turku: Institute for Human Rights, Ebo Akademi University, 1994, pp. 115-149; *Romano, Cesare P. R.* The ILO System of Supervision and Compliance Control: A Review and Lessons for Multilateral Environmental Agreements. International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, Austria, 1996, 61 p.; *Sweepston, Lee.* Supervision of ILO standards. – International journal of comparative labour law and industrial relations, 1997, Vol. 13, Iss. 4, pp. 327-344; *Rood, Max.* New Developments within the ILO supervisory system. – In: Labour law, human rights and social justice: Liber amicorum in honour of prof. dr. Ruth Ben-Israel. R. Blanpain (ed.). Hague: Kluwer Law International, 2001, pp. 87-94; *Gravel, Eric and Chloé Charbonneau-Jobin.* The committee of experts on the application of conventions and recommendations: its Dynamic and Impact. Geneva: ILO, 2003, 100 p.; *Boivin, Isabelle and Alberto Otero.* The committee of experts on the application of conventions and recommendations: Progress achieved in national labour legislation. – International labour review, 2006, Vol. 145, Iss. 3, pp. 207-220; *Gravel, Eric and Delpech Quentin.* International labour standards: Recent developments in complementarity between the international and national supervisory systems. – International labour review, 2008, Vol. 147, Iss. 4, pp. 403-415; *Servais, Jean-Michel.* International labour law, op. cit., pp. 291-312; ILO. The Committee on the application of standards of the International Labour Conference: a dynamic and impact built on decades of dialogue and persuasion. Geneva: ILO, 2011, 185 p.; *Maupain, Francis.* The ILO regular supervisory system: A model in crisis? – International organizations law review, 2013, Vol. 10, Iss. 1, pp. 117-165.

7. В периода 10-21 юни 2019 г. в Женева (Швейцария) – в Двореца на нациите и в седалището на МОТ, се провежда 108-ата юбилейна (стогодишна) сесия на МКТ (Генералната конференция). За отбелязване на 100 години от основаването на МОТ, в последния ден на сесията, 21 юни 2019 г., тържествено се приема Столетна декларация за бъдещето на труда. Освен честването на годишнината, идеята за тази декларация е провокирана и от кардиналните промени, които преживява светът на труда, поради непрекъснатите технологични иновации, демографски промени, изменение на климата и глобализация, които оказват голямо въздействие върху естеството и бъдещето на труда, както и мястото и достойнството на хората в него. Декларацията се разглежда като своеобразна „Пътна карта за бъдещето, ориентирано към човека“. Това са основните принципи за бъдещето на човешкия труд, като фокусът е поставен върху три области на действие: увеличаване на инвестициите в способностите на хората; увеличаване на инвестициите в институциите за трудова заетост; увеличаване на инвестициите в достоен и устойчив труд. Така формулираните области отразяват основните препоръки, очертани в доклада на Глобалната комисия за бъдещето на труда, публикуван през м. януари 2019 г.

Приемането на Столетната декларация е връхна точка на години на непрекъсната работа в рамките на инициативата на МОТ за бъдещето на труда. Като първа стъпка към приемането на декларацията социалните партньори в МОТ провеждат тристранни срещи, които осигуряват богата дискусия за приоритетите, предизвикателствата и възможностите на национално и международно ниво. Резултатите от тези срещи се вземат под внимание при работата на Глобалната комисия за бъдещето на труда, чиито препоръки от своя страна спомагат за изработването на Столетната декларация за бъдещето на труда.

Глобалната комисия за бъдещето на труда се създава ad hoc и започва своята работа през октомври 2017 г. по покана на Генералния директор на МБТ като част от инициативата на МОТ за бъдещето на труда. Комисията има уникален състав. Тя включва 27 члена – 21 водещи световни фигури от бизнеса, синдикатите, мозъчните тръстове, правителствените и неправителствените организации, четирима членове по право – предходният и настоящият председател на Административния съвет на МОТ, главен изпълнителен директор на световна консултантска компания и Генералният директор на МБТ Гай Райдер (от 2012 г., преизбран за нов 5-годишен мандат през 2017 г.), както и двама съпредседатели – южноафриканския президент Кирил Рамафоса (от 2017 г.) и министър-председателят на Кралство Швеция Стефан Льофвен (от 2012 г.). Всички членове на Комисията са поканени и участват в дейността ѝ в лично качество със своите знания и натрупан политически и професионален опит, а не като представители на институциите, към които принадлежат. Сред ключовите въпроси, разглеждани от Комисията, са: новите форми на трудова заетост, институционалните последици от променящия се характер на труда, ученето през целия живот, създаването на приобщаващ и устойчив икономически растеж, равенството между половете при полагането на труд, измерването на труда и благополучието на човека, ролята на универсалната социална защита в стабилно и справедливо бъдеще на труда. По повод изготвянето на възложения доклад Генералният директор на МБТ провежда четири работни срещи с комисията, като последната среща е през ноември 2018 г. Това е непрекъснат разговор за всички аспекти на света на труда, идентифициране на ключовите предизвикателства и възможности за намиране на оптимално решение, и е

опит да се формулират препоръки за действие от всички заинтересовани страни, включително правителства, работодателски и работнически организации.

В основата на Столетната декларация стои и докладът „Труд за по-светло бъдеще“, изработен също от Глобалната комисия и представен в началото на 2019 г. Този забележителен доклад на Глобалната комисия на МОТ за бъдещето на труда разглежда как да се постигне по-добро бъдеще на труда за всички в момент на безпрецедентна промяна и изключителни предизвикателства в света на труда²⁶.

Столетната декларация поставя акцент върху основните предизвикателства на нашето съвремие, както и относно възможностите за бъдещето на труда, като се започне от технологичната революция до изменението на климата, от демографските промени до необходимостта от нови знания и умения. Декларацията представя насоките за справяне с тези належащи въпроси и платформа за сътрудничество с други организации в международната система. Духът на декларацията е силно потвърждаване на мандата за създаване на социална справедливост, който беше даден на МОТ преди 100 години при създаването ѝ, както и признание на изключително важната роля на социалния диалог и международните трудови стандарти²⁷.

Юбилейната декларация отправя призив за действие за всички държави членове на МОТ, като те трябва да направят необходимото да се уверят, че всички хора се възползват от променящия се свят на труда; да гарантират постоянното значение на трудовите правоотношения; да осигурят адекватна защита на всички работници; да насърчават приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна трудова заетост и достоен труд. В тази връзка в декларацията също така се определят приоритетите за работата на МОТ, в съответствие с нейната програма и бюджет. В декларацията се настоява за спешни действия, за да могат да се използват всички възможности за постигане на успех при преодоляване на предизвикателствата на съвременността, ако светът иска да създаде и поддържа справедливо, приобщаващо и сигурно бъдеще на труда, с пълна, продуктивна и свободно избрана заетост и достоен труд за всички.

В Столетната декларация за бъдещето на труда МОТ утвърждава положението, че за да се продължи напред и да се създадат перспективи за справедливо и устойчиво бъдеще, трябва да се инвестира в хората чрез подход, ориентиран към човека и към бъдещето на неговия труд. Това означава инвестиране в работни места, умения и социална защита. Това означава подкрепа на равенството между половете. Това също означава инвестиране в институциите на пазара на труда, така че заплатите да са адекватни, работното време да е ограничено и да се гарантират безопасността и здравето на човека, както и основните трудови права. А това на свой ред означава приемане на политики, които насърчават благоприятна среда за устойчиви предприятия, икономически растеж

---

²⁶ Вж. и Мръчков, В. Да работим за по-светло бъдеще. – Труд и право, XXVIII, 2019, № 4, с. 5-17; Мачульская, Е. Е. Столетие Международной организации труда: итоги и новые задачи. – В: Международные трудовые стандарты и национальное законодательство о труде и социальном обеспечении (к 100-летию МОТ). Сборник научных трудов..., с. 36-40.

²⁷ Томашевский, К. Л. Декларация столетия МОТ 2019 года и ее значение для социально-экономических прав трудящихся. – В: Международные трудовые стандарты и национальное законодательство о труде и социальном обеспечении (к 100-летию МОТ). Сборник научных трудов..., с. 55-60.

и достоен труд за всички. Това са препоръките на МОТ не само към своите членове, но към всички които имат отношение към света на труда²⁸.

V. 1. За един век съществуване МОТ доказва своята уникалност (нейният състав обединява правителства, работодатели и работници) и своята универсалност (в нея членуват държави от всички континенти на света). Тя доказва също, че може да бъде основа за едно плодотворно международно сътрудничество между държави с различна политическа ориентация и с различни социално-икономически дадености, с цел постигане на основната повеля, заложена в Преамбюла на Устава на МОТ „Всеобщ и траен мир може да бъде създаден само на основата на социалната справедливост“. Създадена и осъществяваща дейността си на трипартитен принцип, чрез приеманите от нея в продължение на сто години международни актове МОТ доказва, че е възможен компромис между антагонистичните интереси на капитала и труда. Историческата роля на МОТ в нейната стогодишна история се състои в установяването на основните международни трудови стандарти за трудовите и други социални права на човека.

Целта и задачите на МОТ, формулирани преди сто години, остават актуални и днес: да се създават общи минимални трудови стандарти за закрила на труда и другите социални права на човека, които да установят минимално ниво на закрила, като държавите от световната общност се насърчават да възприемат и прилагат в националните си трудови законодателства тези минимални стандарти за закрила на труда. Не трябва да се забравя идеята, формулирана в края на Филадельфийската декларация на МОТ, раздел V – „Конференцията утвърждава, че всички изложени принципи в тази Декларация са напълно приложими за всички народи по света [...] и тяхното постепенно прилагане [...] интересува целия цивилизован свят“.

2. Само девет месеца след приемането на Столетната декларация Световната здравна организация (СЗО) обяви пандемията COVID-19²⁹. Към средата на м. октомври 2021 г. починалите хора в света вследствие на пандемията вече са близо 5 милиона. В съответствие с представения през м. март 2020 г. от Генералния секретар на ООН Антониу Гутереш доклад „Споделена отговорност, глобална солидарност – противодействието на социално-икономическите последици на COVID-19“ всички държави в света дадоха абсолютен приоритет на последващите мерки в сферата на здравеопазването за пресичане на предаването на инфекцията и за спасяването на човешкия живот. В същото време в доклада се отбелязва, че тези мерки трябва да бъдат подходящо съчетани с действия, които са насочени към смекчаване на въздействието на пандемията върху доходите и материалното благополучие на населението, както и с необходимостта да се обезпечи възстановяването на икономическия и социалния живот на принципа „по-добре, отколкото беше“ след преодоляване на извънредната ситуация в областта на здравеопазването.

В условията на пандемия ролята на двете специализирани организации на ООН – СЗО и МОТ има първостепенно значение за преодоляване на пандемията и на дълготрайните нейни социално-икономически последици. В продължение на столетие МОТ е

---

²⁸ Шабанов Р. И. „Работать ради лучшего будущего“: концепция достойного труда в докладе, посвященном столетию Международной организации труда. – В: Международные трудовые стандарты и национальное законодательство о труде и социальном обеспечении (к 100-летию МОТ). Сборник научных трудов..., с. 61-64.

²⁹ Хронология на отговора на СЗО на COVID-19 вж. на официалната страница на СЗО на интернет адрес <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline#!> [електронен ресурс] (достъп на 9.11.2021 г.).

разработила система от международни трудови норми, които имат значението на минимален стандарт относно възможностите на трудещите се да имат достойна и продуктивна трудова заетост, в условията на свобода на труда, равенство във възможностите, безопасност на условия на труд, и достойно и справедливо заплащане на труда. Международните трудови стандарти се явяват надеждна основа за преодоляване на социално-икономическите измерения на пандемията COVID-19³⁰.

---

³⁰ Вж. подробно *Стайков, Ив.* Международните трудови стандарти като фактор за преодоляване на социално-икономическите последици на пандемията COVID-19. – Научни трудове на УНСС, година LXI, 2021, том 3. София: Издателски комплекс – УНСС, 2021, с. 341-369.

Библиография:

1. Богатыренко, З. С. Новейшие тенденции в нормотворческой деятельности Международной организации труда. – Труд за рубежом [Москва: Научно-исследовательский Институт труда и социального страхования Минздравсоцразвития России], 2003, № 3, с. 129–158.
2. Богатыренко, З. С. Международная организация труда в XXI веке: новые условия и новые перспективы. – Трудовое право [Москва: Издательство „Интел-Синтез“], 2006, № 4, с. 31-48.
3. Богатыренко, З. С. Международная организация труда и её нормотворческая деятельность. – В: Международная организация труда: конвенции, документы, материалы. Москва: Издательство „Норма“, 2007, с. 8–19.
4. Векилов, Я. Международноправната забрана на апартейда. – Международни отношения, 1980, № 6, с. 16-29.
5. Десев, Н. Социалните права на човека. Международна регламентация. [София]: Профиздат [Библиотека за профсъюзния актив, № 7], 1980, 139 с.
6. Десев, Н. Нормите на МОТ и структурната реформа. – Проблеми на труда, XXXVII, 1996, № 11, с. 64-68.
7. Дмитриева, Г. К. Международный год женщины. – Советское государство и право, 1975, № 3, с. 3-10.
8. Достойный труд. Доклад Генерального директора Международного бюро труда. Международная конференция труда. 87-я сессия, 1999 г. Женева: Международное бюро труда, 1999, 35 с.
9. Зенгер, А. Права человека и контроль за их осуществлением в Международной организации труда. – Советское государство и право, 1991, № 10, с. 106-115.
10. Иваненко, В. А., В. С. Иваненко. Социальные права человека и социальные обязанности государства: международные и конституционные правовые аспекты. Санкт-Петербург: Юридический центр „Пресс“, 2003, 404 с.
11. Иванов, С. А. Международная организация трудящихся. – Советское государство и право, 1956, № 3, с. 29-35.
12. Иванов, С. А. Проблемы международного регулирования труда. Москва: Издательство „Наука“ [Академия наук СССР. Институт государства и права], 1964, 343 с.
13. Иванов С. А. МОТ: контроль за применением международных норм о труде и его проблемы. – Государство и право [Москва: Издательство „Наука“], 1997, № 7, с. 17-37.
14. Инициатива, касающаяся будущей сферы труда. Доклад Генерального директора Международного бюро труда, Доклад I. Международная конференция труда, 104-я сессия, 2015 г. Женева: Международное бюро труда, 2015, 19 с.
15. Йосифов, Н. Правна същност на конвенциите на Международната организация на труда. – Проблеми на труда, XXXIII, 1992, № 6, с. 52-66.
16. Йосифов, Н. Функции и органи на Международната организация на труда. – Проблеми на труда, XXXIII, 1992, № 8, с. 56-70.
17. Йосифов, Н. Ратифицираните конвенции на Международната организация на труда – правна гаранция за минимални стандарти за закрила на труда. – Научен алманах на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“. Юридически науки и обществена сигурност. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2002, № 3, с. 155-161.

18. Киселев, И. Я. Сравнительное и международное трудовое право. Учебник для вузов. Москва: Издательство „Дело“ [Московская высшая школа социальных и экономических наук, Академия народного хозяйства при Правительстве РФ], 1999, 728 с.
19. Копылев, В. С. Международный контроль за применением конвенций и рекомендаций о труде. – В: Проблемы государства и права на современном этапе. Труды научных сотрудников и аспирантов. Вып. 8. Москва: Издательство Института государства и права Российской академии наук, 1974, с. 329-336.
20. Костин, Л. А. Международная организация труда. Москва: Издательство „Экзамен“, 2002, 416 с.
21. Коцев, М. Ред за изработването и приеждането на конвенции и препоръки на Международната организация на труда. – Държава и право, 1989, № 7, с. 48-58.
22. Лукаш, С. С. Стіввідношення централізованого і локального регулювання трудових відносин в умовах ринкової економіки. Харків: Видавництво „ФІНН“, 2009.
23. Лушникова, М. В., А. М. Лушников. Международное трудовое право и международное право социального обеспечения: введение в курс. Учебное пособие. Ярославль: Ярославский государств. университет имени П. Г. Демидова, 2010, 248 с.
24. Лютов, Н. Л. Основополагающие международные права и принципы в сфере труда: проблемы определения. – Вестник трудового права и права социального обеспечения, 2009, № 4, с. 103–118.
25. Маркова, Пл. Съответствие на българското законодателство с международните норми, уреждащи трудовите и икономическите права. – Правата на човека, I, 1997, № 1, с. 41-50.
26. Маркова, Пл. 85 години Международна организация на труда (МОТ) – нови акценти в дейността и ценностите. – Панорама на труда, 2004, № 10, с. 43-50.
27. Маркова, Пл. Нормотворческата дейност на МОТ в условията на глобализация. – В: Международната организация на труда и България – 100 години и напред. [Сборник с доклади и научни съобщения от Международната научнопрактическа конференция, посветена на 100-годишнината от създаването на МОТ, 27-28 юни 2019 г., СУ „Св. Кл. Охридски“]. Редакционна колегия: Ем. Мингов, Ир. Илиева, Кр. Средкова. С.: БАТПОО, ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски“, ИДП при БАН, МТСП, НОИ, АОРБ, КНСБ, КТ „Подкрепа“, Изд. „Сибир“, ИК „Труд и право“, 2020, с. 70-78.
28. Мачульская, Е. Е. Столетие Международной организации труда: итоги и новые задачи. – В: Международные трудовые стандарты и национальное законодательство о труде и социальном обеспечении (к 100-летию МОТ). Сборник научных трудов V Международной научно-практической конференции, Минск, 1-2 ноября 2019 г. Редакционная колегия: К. Л. Томашевский (отв. ред.) [и др.]. Минск: Международный университет „МИТСО“, 2019, с. 36-40.
29. Минчева, В. 90 години Международната организация на труда. – Бюлетин на Националния осигурителен институт, VIII, 2009, № 3, с. 28-31.
30. Митовска, Сл. Международна организация на труда. С.: Институт за социални проучвания, 1946, 206 с.
31. Морозов, П. Е. Роль и значение актов ООН и МОТ как источников трудового права в условиях глобализации. – В: Lex Russica. Научные труды Московской государственной юридической академии, 2009, № 5, с. 1116-1124.

32. Морозов, П. Е. Современная роль Международной организации труда в условиях глобализации. – Пробелы в российском законодательстве [Москва: Издательского дома „Юр-БАК], 2011, № 5, с. 115-119.
33. Мръчков, В. Правна и политическа същност на конвенциите и препоръките на Международната организация на труда. – Правна мисъл, 1975, № 1, с. 13-26.
34. Мръчков, В. Международноправна защита на труда на жената. – Правна мисъл, 1975, № 3, с. 29-44.
35. Мръчков, В. Международноправна закрила на икономическите и социалните права на човека и тяхното осъществяване в България. – Международни отношения, 1988, № 10, с. 15-27.
36. Мръчков, В. България пред международните трудови норми. – В: Международните трудови конвенции в България. Сборник. С.: КНСБ, 1992, с. 43-44.
37. Мръчков, В. Ролята на Международната организация на труда за закрилата на труда. – Закон, III, 1994, № 2, с. 25-44.
38. Мръчков, В. Съвременни проблеми на нормотворческата дейност на Международната организация на труда и България. – В: Актуални проблеми на международното право. Сборник от научни трудове, посветен на проф. Вл. Кутиков. Под ред. на Ал. Янков и Й. Зидарова. С: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2000, с. 76-121.
39. Мръчков, В. Международно трудово право. С.: Сиби, 2000, 360 с.
40. Мръчков, В. Нормите на Международната организация на труда. – Юридически свят, 2011, с. 105-131.
41. Мръчков, В. За „социалното“ в българската конституция. – В: Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Том IX. Право и социална политика. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2017, с. 40-56.
42. Мръчков, В. Да работим за по-светло бъдеще. – Труд и право, XXVIII, 2019, № 4, с. 5-17.
43. Мръчков, В. Нормотворческата дейност на МОТ и България през изтеклите 100 години. – В: Международната организация на труда и България – 100 години и занапред. [Сборник с доклади и научни съобщения от Международната научнопрактическа конференция, посветена на 100-годишнината от създаването на МОТ, 27-28 юни 2019 г., СУ „Св. Кл. Охридски“]. Ред. колегия: Ем. Мингов, Ир. Илиева, Кр. Средкова. С.: БАТПОО, ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски“, ИДП при БАН, МТСП, НОИ, АОРБ, КНСБ, КТ „Подкрепа“, Сиби, ИК „Труд и право“, 2020, с. 29-59.
44. Найденов, Н. Международната организация на труда на 90 години. Глобалният пакт по заетостта – път за решаване на проблемите, предизвикани от икономическата криза. – Информационен бюлетин по труда, XLII, 2009, № 7, с. 78-85.
45. Николов, Д. Международна организация на труда. История, устройство, решения. С.: Хемус, 1924, VIII л.+144 с.
46. На пути к столетней годовщине МОТ: реалии, модернизация и приверженность трехсторонних участников. Доклад Генерального директора Международного бюро труда. Международная конференция труда, 102-я сессия, 2013 г. Женева: Международное бюро труда, 2013, 32 с.
47. Осокина, Ю. Ю. Социальные права людей как основные ориентиры в деятельности социального государства. – В: Актуальные проблемы защиты прав физических и юридических лиц: материалы круглого стола (г. Вологда, 1 июля 2010 г.). Вып. 2 „Гражданские и гражданские процессуальные права физических и юридических лиц“. Вологда: Воронежский государственный педагогический университет, 2010, с. 63-73.

48. Павлов, Б. Международните трудови норми в светлината на Декларацията на МОТ за основните принципи и правата в областта на труда – гаранция за социална сигурност в света. – Международни отношения, 1999, № 5, с. 75-78.
49. Парапунова, Ст. Процедура по „вземане на акт“ от Конвенция или Препоръка на Международната организация на труда, съгласно чл. 19, ал. 5, б. „б“ и ал. 6, б. „б“ от Устава на МОТ. – Информационен бюлетин по труда, XLV, 2012, № 10, с. 90-93.
50. Работать ради лучшего будущего – глобальная комиссия по вопросам будущего сферы труда. Женева: МОТ – Международное бюро труда, 2019, 91 с.
51. Рубина, И. Е. Деятельность государств в области ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. – Московский журнал международного права, 2001, № 4, с. 232-239.
52. Средкова, Кр. Прилагане на международните трудовоправни норми – вътрешен и международен контрол. – Юридически свят, 2007, № 1, с. 41-60.
53. Средкова, Кр. Международната организация на труда – важен фактор за международната закрила на труда. – Информационен бюлетин по труда, XLIII, 2010, № 3, с. 75-86.
54. Средкова, Кр. Осигурително право. 5. прераб. и доп. изд. С.: Сиби, 2016, 648 с.
55. Средкова, Кр. Международната организация на труда – основен стожер на социалната сигурност на трудещите се. – Труд и право, XXVIII, 2019, № 2, с. 6-12.
56. Стайков, Ив. Уредба на забраната за дискриминация в универсалните международноправни актове. – В: Сборник с доклади от международна научна конференция на тема „Ролята и значението на международното и наднационалното право в съвременния свят“, организирана по повод 90-годишнината на проф. д-р Иван Владимиров, гр. София, 27.10.2017 г. С.: Издателски комплекс–УНСС, 2018, с. 499-509.
57. Стайков, Ив. Трудовите права – между естествено-правните и юридико-позитивистичните възгледи за правата на човека. – В: Правата на гражданите и тяхната защита. Сборник доклади и статии от международната научна конференция в чест на акад. Антонио Фернандес де Бухан и Фернандес, почетен доктор на Нов български университет, проведена на 6 ноември 2018 г. С.: Издателство на НБУ, 2019, с. 399-411.
58. Стайков, Ив. Историческата роля на Международната организация на труда за установяване на международните стандарти за трудовите и социални права на човека. – Годишник на Департамент „Право“ на Нов български университет 2019 г. Год. VIII. С.: Издателство на НБУ, 2020 с. 216-243.
59. Стайков, Ив. Общопризнатите принципи и норми на международноправното регулиране на труда. – В: Международната организация на труда и България – 100 години и напред. [Сборник с доклади и научни съобщения от Международната научнопрактическа конференция, посветена на 100-годишнината от създаването на МОТ, 27-28 юни 2019 г., СУ „Св. Кл. Охридски“]. Ред. колегия: Ем. Мингов, Ир. Илиева, Кр. Средкова. С.: БАТПОО, ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски“, ИДП при БАН, МТСП, НОИ, АОРБ, КНСБ, КТ „Подкрепа“, Сиби, ИК „Труд и право“, 2020, с. 123-133.
60. Стайков, Ив. 100 години членство на България в Международната организация на труда и значение на международните трудови стандарти. – Съвременен право, XXXI, 2020, № 2, с. 23-40.

61. Стайков, Ив. Международните трудови стандарти като фактор за преодоляване на социално-икономическите последици на пандемията COVID-19. – Научни трудове на УНСС, година LXI, 2021, том 3. С.: Издателски комплекс – УНСС, 2021, с. 341-369.
62. Томашевский, К. Л. Общепризнанные принципы международного права в сфере труда: понятийные аспекты. – Юстиция Беларуси, 2010, № 11, с. 51-55.
63. Томашевский, К. Л. Общепризнанные принципы международного права в сфере труда: перечень и юридическая сила. – Журнал международного права и международных отношений, 2010, № 4, с. 21-25.
64. Томашевский, К. Л. Декларация столетия МОТ 2019 года и ее значение для социально-экономических прав трудящихся. – В: Международные трудовые стандарты и национальное законодательство о труде и социальном обеспечении (к 100-летию МОТ). Сборник научных трудов V Международной научно-практической конференции, Минск, 1-2 ноября 2019 г. Редакционная коллегия: К. Л. Томашевский (отв. ред.) [и др.]. Минск: Международный университет „МИТСО“, 2019, с. 55-60.
65. Трайкова, Л. Международноправни актове за защита на правата на жените. – Правна мисъл, 1978, № 6, с. 86-95.
66. Черняева Д. В. Способы обеспечения реализации основополагающих международных трудовых стандартов: поиски решения. – Трудовое право [Москва: Издательство „Интел-Синтез“], 2003, № 8, с. 34-41.
67. Черняева Д. В. Международные стандарты труда. (Международное публичное трудовое право). Учебное пособие. Москва: ООО „Издательство КноРус“, 2010, 232 с.
68. Шабанов Р. И. „Работать ради лучшего будущего“: концепция достойного труда в докладе, посвященном столетию Международной организации труда. – В: Международные трудовые стандарты и национальное законодательство о труде и социальном обеспечении (к 100-летию МОТ). Сборник научных трудов V Международной научно-практической конференции, Минск, 1-2 ноября 2019 г. Редакционная коллегия: К. Л. Томашевский (отв. ред.) [и др.]. Минск: Международный университет „МИТСО“, 2019, с. 61-64.
69. Шестерякова, И. В. Международные трудовые нормы в свете глобализации. – В: Современное состояние законодательства и науки трудового права и права социального обеспечения. Материалы международной научно-практической конференции. Под ред. К. Н. Гусова. Москва: Московский государственный юридический университет имени О. Е. Кутафина и Издательство „Проспект“, 2010, с. 401-406.
70. Шестерякова, И. В. Международные трудовые нормы в эпоху глобализации и интеграции. – В: Международные трудовые стандарты и национальное законодательство о труде и социальном обеспечении (к 100-летию МОТ). Сборник научных трудов V Международной научно-практической конференции, Минск, 1-2 ноября 2019 г. Редакционная коллегия: К. Л. Томашевский (отв. ред.) [и др.]. Минск: Международный университет „МИТСО“, 2019, с. 65-69.
71. Янулов, Ил. Компетенция на Международната организация на труда. – Годишник на Софийския университет, Юридически факултет. Том XXXI, 10, 1935-1936, с. 5-25.
72. Янулов, Ил. Социално-правен анализ на международното трудово законодателство. София, 1941, 100 с.
73. Янулов, Ил. Ратифицираната конвенция и вътрешното право на дадена страна. – Адвокатски преглед, XXIII, 1942, № 2, с. 19-21.

74. Alston, Philip. „Core labour standards“ and the transformation of the international labour rights regime. – *European journal of international law*, 2004, Vol. 15, Iss. 3, pp. 457–521.
75. Bartolomei de la Cruz, Héctor, Geraldo von Potobsky, and Lee Swepston. *The International Labour Organization: The International Standards System and Basic Human Rights*. Boulder, Colorado: Westview Press, 1996, 300 p.
76. Bellace, Janice R. *The ILO Declaration of fundamental principles and rights at work*. – *International journal of comparative labour law and industrial relations*. Kluwer Law International, 2001, Vol. 17, Iss. 3, pp. 269–287.
77. Blanpain, Roger and Michele Colucci. *The globalization of labour standards. The soft law track*. – *Bulletin of comparative labour relations*, Vol. 52. Hague: Wolters Kluwer Law International BV, 2004, 168 p.
78. Boivin, Isabelle and Alberto Odero. *The committee of experts on the application of conventions and recommendations: Progress achieved in national labour legislation*. – *International labour review*, 2006, Vol. 145, Iss. 3, pp. 207-220.
79. Charnovitz, Steve. *The Influence of International Labour Standards on the World Trading Regime: A Historical Overview*. – *International Labour Review*, 1987, Vol. 126, № 5 (September-October), pp. 565-584.
80. Dufty, Norman F. „Organizational Growth and Goal Structure: The Case of the ILO“ – *International Organization*, 1972, Vol. 26, № 3, pp. 479–498.
81. Elliott, Kimberly Ann and Richard Freeman. *Can labour standards improve under globalization?* Washington: Peterson Institute for international economics, 2003, 200 p.
82. Ewing, Keith D. *International labour standards*. – In: *Global industrial relations*. Michael J. Morley, Patrick Gunnigle and David Collings (eds.). London and New York: Routledge, 2006, pp. 239-253.
83. French, Jean D. *The Declaration of Philadelphia and the global social charter of the United Nations, 1944-45*. – *International labour standards and economic interdependence*. Geneva: ILO, 1994, pp. 17-26.
84. Gravel, Eric and Chloé Charbonneau-Jobin. *The committee of experts on the application of conventions and recommendations: its Dynamic and Impact*. Geneva: ILO, 2003, 100 p.
85. Gravel, Eric and Delpech Quentin. *International labour standards: Recent developments in complementarity between the international and national supervisory systems*. – *International labour review*, 2008, Vol. 147, Iss. 4, pp. 403-415.
86. Gross, James A. and Lance A. Compa. *Human Rights in Labour and Employment Relations: International and Domestic Perspectives*. Ithaca, NY: Cornell University Press [Labour and Employment Relations Association, University of Illinois at Urbana-Champaign], 2009, 237 p.
87. Helfer, Laurence R. *Understanding change in international organizations: Globalization and innovation in the ILO*. – *Vanderbilt law review*, 2006, Vol. 59, Iss. 3, pp. 649-726.
88. Herzenberg, Stephen A., Jorge F. Perez-Lopez and Stuart K. Tucker. *Labour standards and development in the global economy*. – In: *Labour standards and development in the global economy*. Stephen A. Herzenberg and Jorge F. Perez-Lopez (eds.). Washington, DC: U.S. Department of labour, Bureau of International labour affairs, 1990, pp. 1-16.
89. Ivanov, Semen. A. *The International Labour Organization: Control over application of the conventions and recommendations of labour*. – In: *Control over compliance with international law*. W. E. Butler (ed.). Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, pp. 153-163.

90. Jenks, Clarence W. *Human Rights and International Labour Standards*. London: Stevens & Sons Ltd, 1960, XV+159 p.
91. Johnston, George Al. *The International Labour Organization: Its work for social and economic progress*. London: Europa Publications, 1970, XII+363 p.
92. Kellerson, H. *The ILO Declaration of 1998 on fundamental principles and rights: A challenge for the future*. – *International labour review*, 1998, Vol. 137, Iss. 2, pp. 223–227.
93. Landy, Ernest Alfred. *The effectiveness of international supervision: Thirty years of ILO experience*. London: Stevens & Sons Ltd; Dobbs Ferry (New York): Oceana Press Publications, 1966, XIV+268 p.
94. Landy, Ernest Alfred. *The Influence of International Labour Standards: Possibilities and Performance*. – *International Labour Review*, 1970, Vol. 101, № 6 (November-December), pp. 555-604.
95. Leary, Virginia A. *International Labour Conventions and National Law. The Effectiveness of the Automatic Incorporation of Treaties in National Legal Systems*. Springer Science+Business Media Dordrecht [Originally published by Martinus Nijhoff Publishers, The Hague: Kluwer Group], 1982, XIV+191 p.
96. Lee, Eddy. *The Declaration of Philadelphia: Retrospect and prospect*. – *International labour review*, 1994, Vol. 133, Iss. 4, pp. 467–484.
97. Lee, Eddy. *Globalization and labour standards: A review of the issues*. – *International labour review*, 1997, Vol. 136, Iss. 2, pp. 173-189.
98. Maul, Daniel. *The International Labour Organization. 100 Years of global social policy*. Berlin: De Gruyter Oldenbourg [Walter de Gruyter GmbH] in association with ILO, International labour office, Geneva, 2019, XIV+301 p.
99. Maupain, Francis. *International Labour Organization: Recommendations and similar instruments. Commitment and compliance – The role of non-binding norms in the international legal system*. D. Shelton (ed.). Oxford and New York: Oxford University Press, 2000, 560 p.
100. Maupain, Francis. *New foundation or new facade?: The ILO and the 2008 Declaration on social justice for a fair globalization*. – *European journal of international law*, 2009, Vol. 20, Iss. 3, pp. 823-852.
101. Maupain, Francis. *The Future of The International Labour Organization in the global economy*. Oxford: Hart Publishers, 2013, XIX+300 p.
102. Maupain, Francis. *The ILO regular supervisory system: A model in crisis?* – *International organizations law review*, 2013, Vol. 10, Iss. 1, pp. 117–165.
103. *Protecting labour rights as human rights: present and future of international supervision: proceedings of the international colloquium on the 80th anniversary of the ILO Committee of experts on the application of conventions and recommendations*, Geneva, 24-25 November 2006. George P. Politakis (ed.). Geneva: ILO – International labour office, 2007, 292 p.
104. Rodgers, Gerry, Eddy Lee, Lee Swepston, and Jasmien Van Daele. *The ILO and the quest for social justice, 1919–2009*. Ithaca, NY: Cornell University Press; Geneva: ILO, 2009.
105. Rodgers, Gerry, Lee Swepston, Eddy Lee and Jasmien van Daele. *The International Labour Organization and the quest for social justice, 1919–2009*. Geneva: ILO, International labour office, 2009, XVI+272 p.
106. Romano, Cesare P. R. *The ILO System of Supervision and Compliance Control: A Review and Lessons for Multilateral Environmental Agreements*. International Institute for Applied Systems Analysis, Laxenburg, Austria, 1996, 61 p.

107. Rood, Max. New Developments within the ILO supervisory system. – In: Labour law, human rights and social justice: Liber amicorum in honour of prof. dr. Ruth Ben-Israel. R. Blanpain (ed.). Hague: Kluwer Law International, 2001, pp. 87-94.
108. Samson, Klaus T. The Changing Pattern of ILO Supervision. – International Labour Review, 1979, Vol. 118, № 5 (September-October), pp. 569-587.
109. Samson, Klaus T. Regulatory and supervisory system International Labour Organization. – In: Social Rights as Human Rights: A European Challenge. Krzysztof Drzewicki, Catarina Crause and Allan Rosas (eds.), Turku: Institute for Human Rights, Ebo Akademi University, 1994, pp. 115-149.
110. Servais, Jean-Michel. International labour law. Hague: Wolters Kluwer Law International BV. 2nd revised edition, 2009, 402 p.
111. Sulkowski, Joseph. „The Competence of the International Labour Organization under the United Nations System“ – The American Journal of International Law, 1951, Vol. 45, № 2, pp. 286–313.
112. Somavía, Juan. 60th Anniversary of the Declaration of Philadelphia. Geneva: ILO, International labour office, 2004.
113. Standing, Guy. The ILO: An agency for globalization? – Development and change, 2008, Vol. 39, Iss. 3, pp. 355-384.
114. Supiot, Alain and Pamela Meadow. Beyond employment: Changes in work and the future of labour law in Europe. Oxford: Oxford University Press, 1 edition, 2001, 264 p.
115. Swepston, Lee. Supervision of ILO standards. – International journal of comparative labour law and industrial relations, 1997, Vol. 13, Iss. 4, pp. 327-344.
116. Tapiola, Kari. The teeth of the ILO – The impact of the 1998 ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. Geneva: International Labour Office, 2018, 111 p.
117. The Modernization of labour law and industrial relations in a comparative perspective. R. Blanpain, W. Bromwich, O. Rymkevich et al. (eds.). – Bulletin of comparative labour relations. Vol. 70. Hague: Wolters Kluwer Law International BV, 2009, 482 p.
118. Tsogas, George. Labour regulation in a global economy. London and New York: 2001, first published by M. E. Sharpe; 2015, published by Routledge Taylor & Francis, XII+204 p.
119. Valticos, Nicolas. Once more about the ILO system of supervision: In what respect is it still a model? – In: Niels Blokker, Henry G. Schermers and Sam Muller. Towards more effective supervision by international organizations: essays in honour of Henry G. Schermers. Vol. I. Dordrecht; Boston [etc.]: Martinus Nijhoff Publishers, 1994, pp. 99-113.
120. Valticos, Nicolas and Geraldo von Potobsky. International Labour Law. Second revised edition. Deventer, Boston: Kluwer Law and Taxation, 1995, 322 p.
121. Valticos, Nicolas. International labour standards and human rights: approaching the year 2000. – International labour review (Special issue: labour rights, human rights), 1998, Vol. 137, Iss. 2, pp. 135-148.

THE ART, CRAFT, AND LITERATURE OF THEOLOGICAL CONCEPT

Ananda Majumdar

The University of Alberta (Bachelor of Education after Degree Elementary, Faculty of Education
Education
ananda@ualberta.ca

Abstract: The art of the Bible is the combination of the Old Testament and the New Testament. The Torah (Five Scrolls) in the Old Testament is one of the most admired parts of the Hebrew canon that includes a series of narratives, spread the codes of law, stipulating a credit and saying a story of the beginning of the world to the death of the Prophet Moses. According to modern critical scholarship, there are four biblical books instead of five: Genesis, Exodus, Leviticus, and Numbers. The fifth book was added as Deuteronomy by managing the scrolls. The five books are the combination of various texts, and the versions have been observed as a unit in the multiple religious communities, which has been preserved as well. The six sections of the primary content are the beginning of the world and man, the male-controlled narratives from Abraham to Joseph, Egyptian slavery and freedom (liberation), the divine revelation and Covenant (agreement) at Sinai, Wandering and guidance in the wilderness, and various legal materials such as Covenant codes etc. sprinkles in the narrative, that can take up the better. The objective of the paper is to explore the literature and readings of the Old Testament. The outcome of the report is a complete description of the Old Testament. The methodology has been done by documentary analysis which is books, websites, and academic journals. The procedure has also been followed by a qualitative approach which is the essay of words. The feature question is how does the Bible glimpse in art and literature? What are stories?

Keywords: The Five Books of Moses, Mount of Sinai, Israelite, The Bible of Hebrew, Literary genre, Prophet, Wisdom

INTRODUCTION: ¹The revelation of God's love in the mystery of the Covenant (Letellier et al. 1, 2016). Combination of God's love and divine interaction with humanity are glimpses of the Bible that discuss art and literature through tales, drama, and poems to understand relations between the supreme Lord and the human being. According to Hebrew scriptures, this is a relation between God and the Jews people and inspected the Christian ideas of the new agreement by the Gospel writers and the early church of the New Testament. The Bible reflects the understanding of biblical texts through various stories, tales, revenge, dramas, images that are its art and literature, and artistic representation. The Torah is the Bible represented in five books (5) of Moses to understand its written part about the instruction of human life throughout the Jews philosophy. It is an instruction from God that has been represented by Moses (God's beloved) for the livelihood of Jews people, ethics, values, and philosophy. The literature is the story of Israel's freedom from Egypt and to become an independent country by the leadership of Moses. It has been described by stories, tales, historical concepts with the amalgamation of God through a divine way that God has instructed. The entire image is the feature of literature and art through interpretation, human experience and show-up. ²On the other side, Christianity shows that the Catholic worldview has shown its various elements through art, such as sculptures, paintings, metal, mosaics etc., for the reflection of Jesus Christ, who is the Saviour of the universe. St. Clement of Alexandria expressed that the church is the ³"Master's delight in the beauty of the World." (Letellier et al.,2016). Greek philosophy has been flourished through this quote. It has been said that if the eyes of a human being open by the grace of the Lord, then the creation can be seen through an understanding of the nurturing beauty which is divine. ⁴The creation has been purified through the concept of incarnation through which Jesus Christ was born as a man. Art and literature can be personified through the service of the Kingdom of God throughout the stories, which has been exemplified by the Christian Art, tales that expressed heroism and sacrifice. In the Old Testament, various sacrifices have been illustrated, such as ⁵Abraham's enthusiasm to sacrifice his son Isaac (Letellier et al. 2016), the young David and

---

¹ The Bible and Art: Exploring the Covenant of God's Love in Word and Image

² The Bible and the Art. A Catholic Worldview and Understanding of Art. Paragraph 1st

³ The Bible and the Art. A Catholic Worldview and Understanding of Art. Paragraph 3rd.

⁴ The Bible and the Art. A Catholic Worldview and Understanding of Art. Paragraph 3rd.

⁵ The Bible and the Art. A Catholic Worldview and Understanding of Art. Paragraph 4th.

the homicide of Goliath are examples. ⁶The New Testament has several examples, such as “in the stoning of Stephen the Deacon” (Letellier et al., 2016), and the crucifixion of Jesus are examples of human sacrifice. Christian art uses those incidents to fulfill spiritual drives by inspiring human beings into action as it pursues to represent the hidden and heavenly things through the various resources. The instructive role of Christianity has been set up by prayer and thoughts, which helps for the construction of spiritual development and the enlargement of the Christian faith. In Catholicism, the purpose of the art is to create some original gifts conferred on man and an expression of glory given to God. Art is not a skill or Jesus’ message according to the Catholic ideology; it is something universal and whole. Therefore, Catholicism believes that Jesus sacrificed his life to better humankind for the betterment of the whole. He died on the cross (Letellier et al., 2016) to improve humanity and rebirth for salvation to all people. ⁷Christian art creates an innate message of Jesus' rebirth portrayed through invisible and the divine by materials means.

Literature Review: The Oral Torah is a living system that is endless and cannot be captured by dry ink on a sheet. In the Five Books of Moses, it has been written that Moses will instruct and transmit the instruction from God, but usually, it has been indicated that Moses teaches much more than could be set up in writing in those five books. In the Five Books of Moses, it has been reported to take rest on the seventh day, but there is no written evidence on what kind of rest the Jews will take; similarly, it has been documented that before eating animals' meat, they can kill them but no description of what sort of killing was (Freeman, 2011) commanded. There are some other problems in the Written Torah as well, such as there are no vowel points for the reading of Biblical Hebrew. The word milk has similar letters to the term fat. There is no punctuation in the written part of the Torah. The distinction of the terms can be realized through tradition. These are confusion in the Written Torah.

The objective of the Paper: The Bible is a literary work and an artistic presentation of human experience, interpretation and show-up.

METHODOLOGY: The paper has been assumed through subordinate sources of data. Subordinate sources of data include academic articles, websites etc. The method to writing the

---

⁶ The Bible and the Art. A Catholic Worldview and Understanding of Art. Paragraph 4th.

⁷ The Bible and the Art. A Catholic Worldview and Understanding of Art. Paragraph 7th.

report has been taken by the description of sources, by reading, gathering in-depth insights on topics, focusing on exploring ideas, summarising, and interpreting and mainly expressed in words (documentary analysis through qualitative approach).

DISCUSSION: The Bible is not a single book but an anthology of ⁸Sixty-six individual books (Ryken, 2020). ⁹The Bible was created from the Greek word *biblios* which means little books. The authorship of the Bible is unknown, but it has been said that dozens of authors have written the anthology approximately. ¹⁰1500 years ago. ¹¹The Old Testament's two introductory chapters of the Bible were written in Hebrew, and the New Testament was written in the Greek language. Most of the part was created in the Middle Eastern Region (Palestine). ¹²Bible has been recognized as an anthology of national unity because of its authorships who all belonged to the Jewish religion (Ryken, 2020). Bible is the combination of stories, poems, comedy, tragedy, heroes, tales, visionary writings and many more that makes it a literary subject. ¹³According to C.S. Lewis, "There is a . . . sense in which the Bible, since it is after all literature, cannot properly be read except as literature; and the different parts of it as the different sorts of literature they are." (C. S. Lewis, *Reflections on the Psalms*). According to Leland Ryken, the subject of the literature is a human experience that portraits (Ryken, 2020) concretely instead of theoretically. Literature shows rather than tells. ¹⁴The tales and the stories of Bibles are based on human experiences such as individual stories of the Bible, Cane and Abel. ¹⁵The feature question is, what makes Cain and Abel a literary piece of the Bible? The feature of literature portrays human experience (Ryken, 2020), where authors also interpret. ¹⁶It is a form of art, a style of expression that makes the literature skillful and pleasant. The story of Abel and Cain in the Bible has all the features of literature, ¹⁷Such as it has emotion, a condition through (Ryken,

---

⁸The Bible as Literature. What Makes the Bible Literature? Paragraph 8th.

⁹The Bible as Literature. What Makes the Bible Literature? Paragraph 8th.

¹⁰The Bible as Literature. What Makes the Bible Literature? Paragraph 9th.

¹¹The Bible as Literature. What Makes the Bible Literature? Paragraph 9th.

¹²The Bible as Literature. What Makes the Bible Literature? Paragraph 9th.

¹³The Bible as Literature. What Makes the Bible Literature? Paragraph 14th.

¹⁴The Bible as Literature. What is Literature? Paragraph 4th.

¹⁵The Bible as Literature. Cain and Abel. Paragraph 5th.

¹⁶The Bible as Literature. Cain and Abel. Paragraph 5th.

¹⁷The Bible as Literature. Cain and Abel. Paragraph 5th.

2020) brethren competition, violence, model child versus problem child, fault, grief, and sorrow, lying, giving into wicked propulsions etc. these are the reflections of human experience, and human experience is an objective of literary work. ¹⁸The interpretation has been beautifully reflected by the author by providing examples of sentences such as crime will be punished (Ryken, 2020). The story is not an account of homicide but revenge. Therefore, it is a typical motive(pattern) of the crime that describes itself by focusing on various terms like arrest, trial, sentencing and Cains's final penalty. This specific Bible story is skilful and creative through its organized story plot. The story is a complete tale with a beginning, middle and end. The report covers many elements of an art form, such as unity, progression, contrast, balance etc., that make the story imaginary and creative. The example of the level of Cain and Abel in the Bible proves the anthology of the Bible as literature and artistic natured. Hebrew scholar Meir Sternberg framed the Bible into three phases (Ryken, 2020) for the poetic biblical narration. ¹⁹Those phases are religious, historical and literary. Most of the biblical episodes will be covered in three steps. ²⁰The story of Ehud's assassination of Eglon in Judges 3 (The Harper Collins Study Bible, 372-374) has been analyzed into historical (Verses 1-6), theological (verses 7-11) and literary (verses 15-30) way. The structure of the stories of the Bible thus covers all kinds of characteristics that focus its literary and artistic aspects. ²¹According to Paul Roche, "The events as told in the Scriptures have a value quite apart from their religious significance: a value as literature. They tell of humankind's experience at its most moving and most memorable in words that go beyond mere chronicle: words that strike the heart and light up the vision." (Paul Roche, *The Bibles Greatest Stories*). The Bible is a religious book, historical documentation, and literature. The literature can be comprehended by recognizing human experience, which has been portrayed in the text; it is interpretation and the artistic style of the episode. ²²The Bible is an anthology where poetry, prose, tale, drama have been characterized through those characteristics of the literary genre. This is how the Bible proves as literature and art. ²³The Bible is also recognized as "Torah," instruction or teaching for

---

¹⁸The Bible as Literature. Cain and Abel. Paragraph 5th.

¹⁹Paragraph 1st. The Bible as Literature. Three Types of Writing in the Bible.

²⁰Paragraph 4th. The Bible as Literature. Three Types of Writing in the Bible.

²¹The Bible as Literature. The Bible's Value as Literature.

²²The Bible as Literature. Approaching the Bible as Literature. Paragraph 3rd.

²³What is Torah? Torah in Five Books. Paragraph 1st.

guidance in life (Freeman, 2011). Torah was introduced by the Jews through a bundle of five books which is called ²⁴The Five Books of Moses (Written Torah). The Books of Moses are the instruction of Jews ideology. ²⁵Torah is also known as “Tanach” (תנ"ך), Hebrew word (Freeman, 2011) which is an abbreviation of the lyrics, such as Torah is called. ²⁶Chumash as well (Five Books of Moses which is written and verbal Torah in Judaism), ²⁷Prophets (an inspired teacher such as Jesus Christ), and ²⁸Writings such as Psalms sacred song or hymn), ²⁹weeping or crying and axioms (Lamentation & Proverbs). In Judaism, Tanach is the divine work and the Chumash grips an especial status because of the accuracy of the works by Moses, whose divination is set up on a national experience that has an event ³⁰At the Mountain Sinai where Israel met with the Lord (God) after leaving Egypt. Therefore, the Torah is an instruction for Jewish people that has been come from God on Mount Sinai through the prophecy of Moses (Freeman, 2011). Tanach or Torah sometimes has been referred to the rest of the world as ³¹"The Hebrew Bible" (Freeman, 2011). It is the most sacred book of all the history books, prophesy and wisdom that the Jews wrote. ³²The Torah is the song of the songs (Freeman, 2011). In Hebrew, there is ³³"The Oral Torah" (Freeman, 2011) long with "The Written Torah." ³⁴The Oral Torah is an endless living system and cannot be captured by dry ink on a sheet. In the Five Books of Moses, it has been written that Moses will instruct and transmit the instruction from God, but usually, it has been indicated that Moses teaches much more than could be set up in writing in those five books. ³⁵In the Five Books of Moses, it has been written to take rest on the seventh day, but there is no documented evidence on what kind of rest the Jews will take;

---

²⁴What is Torah? Torah in Five Books. Paragraph 3rd.

²⁵What is Torah? Torah in 24 Books. Paragraph 1st.

²⁶What is Torah? Torah in 24 Books. Paragraph 3rd.

²⁷What is Torah? Torah in 24 Books. Paragraph 2nd.

²⁸What is Torah? Torah in 24 Books. Paragraph 2nd.

²⁹What is Torah? Torah in 24 Books. Paragraph 2nd.

³⁰What is Torah? Torah in 24 Books. Paragraph 3rd.

³¹ What is Torah? Torah in 24 Books. Paragraph 7th.

³² What is Torah? Torah in 24 Books. Paragraph 8th.

³³ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 2nd.

³⁴ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 2nd.

³⁵ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 4th.

similarly, it has been written that³⁶Before eating animals' meat, they can kill them, but no description of what sort of killing was (Freeman, 2011) commanded. ³⁷There are some other problems in the Written Torah as well, such as there ³⁸is no vowel points for the reading of Biblical Hebrew. The word milk has similar letters as the term fat. ³⁹There is no punctuation in the written part of the Torah. The distinction of the terms can be realized through tradition. These are confusion in the Written Torah (Freeman, 2011). Therefore, much of the Torah had to be transmitted orally from father to son, teacher to the student. The written part of the Torah is a holy text along with a precise number of words, while ⁴⁰the verbal part of the Torah is a living organism (Freeman, 2011) and a divinity for the instruction of daily life. ⁴¹It has various components such as the proper reading of the text, punctuation, vowels and meaning the vocabulary; it has several collections of laws and rulings called ⁴²Mishnah, along with other rulings like Sifre, Mechilta, Brita etc. (Freeman, 2011), the discussion is called ⁴³Talmud (The Talmud is the central text of Rabbinic Judaism and the primary source of Jewish religious law and Jewish theology.) etc. The Torah has no self-author, although it has been said that ⁴⁴"The Five Books of Moses" (Freeman, 2011) but Moses has been instructed by the G-d(God) from the Mountain of Sinai, Moses does not write anything on his own. ⁴⁵"Mouth to mouth I speak with him." (Freeman, 2011). This is also what the Talmud means when it says that "God dictated and Moses wrote." (Freeman, 2011). According to Talmud (Freeman, 2011), Moses wrote ⁴⁶The Torah over the forty years in the wasteland was the outspread matter; at the end of his life, he stitched them together. On the other way, Moses wrote all Five Books at the end of his life. The writing period of the Torah is contradictory; some scholars were attempted to date

---

³⁶ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 4th.

³⁷ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 6th.

³⁸ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 6th.

³⁹ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 6th.

⁴⁰ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 10th.

⁴¹ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 11th.

⁴² What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 11th.

⁴³ What is Torah? Oral Torah-an Endless Torah. Paragraph 11th.

⁴⁴ What is Torah? Authorship of the Torah. Paragraph 1st.

⁴⁵ What is Torah? Authorship of the Torah. Paragraph 4th.

⁴⁶ What is Torah? When did Moses write the Torah? Paragraph 1st.

the writing of the Torah in the 18th and 19th centuries. ⁴⁷A scholar like Julius Wellhausen claimed that the Torah wrote in the early years of the second temple cobbling (The Second Temple was the Jewish holy temple, which stood on the Temple Mount in Jerusalem, between c. 516 BCE and c. 70 CE.) was a work of art, (Freeman, 2011) the result of holy idolizes. ⁴⁸The Five Books of the Torah(written), The Oral Torah, the Mishnah, and other Rabbinic literature, which was entirely exposed to Moses by the God from Mount Sinai (MJL, 2021), had been indicted by the historians that Torah also included sources from the area of King David, and King Solomon (approximate 1000 BCE), the era of King Joshua's of seventh(7th) century and from the Babylonian banishment of sixth (6th) century. Until the 17th century, the authorship of the Torah was the oecumenical harmony of both Jews and Christians. ⁴⁹The rest of the book (Tanach) was written by Pinchas, Joshua; Samuel, which is Judges and Ruth; Moses, which is Job; Jeremiah, which is Book of Kings, Lamentations etc. It has been said that Torah is the divine instructions, then ⁵⁰the question is, how do students write the Torah? ⁵¹The instruction of the Torah is up to the followers on how do they follow those values in a new circumstance. Therefore, the instructions have been determined by the followers in each generation based on their relevance to the situation. In every generation when Torah has studied, the great voice came from the Mount of Sinai again and again. It is an unstopped message for Israel. Therefore, it has been said that ⁵²“The seed of Torah was planted with the experience at Sinai, and the DNA of that seed continues to unfold.” (Freeman, 2011). The Torah and wisdom are not similar. ⁵³“Wisdom describes the creator created and all that could come from it (Freeman, 2011), while Torah describes the desire of the creator.” ⁵⁴Wisdom tells followers how they treat people is bound to come back to them; therefore, it depends on them whether they wish to get similar treatment from others they did before. ⁵⁵Wisdom tells followers not to hold property

---

⁴⁷ What is Torah? When did Moses write the Torah? Paragraph 3rd.

⁴⁸ The Torah. Origins of the Torah.

⁴⁹ What is Torah? Who Wrote the Rest of the Books of the Torah? Paragraph 1st.

⁵⁰ What is Torah? Can People Create More Torah? Paragraph 1st.

⁵¹ What is Torah? Can People Create More Torah? Paragraph 2nd.

⁵² What is Torah? Can People Create More Torah? Paragraph 18th.

⁵³ What is Torah? Torah Versus Wisdom. Paragraph 8th.

⁵⁴ What is Torah? Torah Versus Wisdom. Paragraph 9th.

⁵⁵ What is Torah? Torah Versus Wisdom. Paragraph 10th.

that is not their ownership. They do not belong to that property, or they may suffer due to quick cheers of the benefit of that illegally owned property. ⁵⁶On the other side, Torah instructs the followers, not inform them. Torah is the holy book created by God always teach that; whether people understand or not, whether they can justify or not, do not steal (Freeman, 2011). This is how Torah takes a step beyond wisdom. ⁵⁷Torah is an agreement between God and the Jews community; however, the book is the wisdom and the guidance for the entire universe and every community (Freeman, 2011); it is the dignity of humanity that makes them a single entity underneath a roof of partnership. ⁵⁸The Oral Torah describes that God provides seven (7) orders to all human beings; six (6) of the orders have been given to Adam (Freeman, 2011), and one (1) has been shown to Noah. ⁵⁹Those orders are recognized as (Freeman, 2011) Noahide Law. ⁶⁰Learning Torah is to be learning about the Lord. The mind can be set up with the sense of the creators. Learning Torah is a way to know the universe's creations and how the creator attaches with his results. It is an amalgamation among God and the followers of the Torah. ⁶¹The most important reason for studying Torah is to follow the instruction of God. Therefore, Rabbi Yochanan told; ⁶²“One who learns and does not fulfil would be better off never having come to this world.” (Freeman, 2011). Torah ⁶³(Judges and Ruth; Psalms; Job; Kings; Jeremiah; Song of the Songs; Book of Ezra and Chronicles, Ezekiel; The Twelve Prophets; The Book of Genesis (⁶⁴the first book of Torah that tell the followers that God was found in history) ⁶⁵can be read loudly and orally, and retain the learning; it can be reviewed and sing; asking questions; learning with mates; etc. ⁶⁶The Hebrew Bible, which is the combination of the Torah, Prophets(Nevi'im) and the Writings(Ketuvim) (MJL, 2021), has been referred to as the Old Testament by the

---

⁵⁶ What is Torah? Torah Versus Wisdom. Paragraph 11th.

⁵⁷ What is Torah? Is Torah Only for Jews? Paragraph 1st & 2nd.

⁵⁸ What is Torah? Is Torah Only for Jews? Paragraph 3rd.

⁵⁹ What is Torah? Is Torah Only for Jews? Paragraph 3rd.

⁶⁰ What is Torah? Why Learn Torah? Paragraph 1st.

⁶¹ What is Torah? Why Learn Torah? Paragraph 2nd.

⁶² What is Torah? Why learns Torah? Paragraph 2nd.

⁶³ What is Torah? Who Wrote the Rest of the Books of the Torah? Paragraph 1st.

⁶⁴What is Torah? The integrity of the Oral Torah. Paragraph 4th.

⁶⁵ What is Torah? How to Learn Torah?

⁶⁶ The Torah. The Torah and the Bible. Paragraph 1st.

Christian community. ⁶⁷The Five (5) Books of Moses (MJL, 2021) which is Genesis (1st book of the Torah or origin of the Torah), Exodus, Leviticus, Numbers, and Deuteronomy. ⁶⁸Genesis describes the story of creation, Noah and the flood and the selection of Abraham and Sarah and their family. ⁶⁹Exodus described the family of Jacob and their enslavement in Egypt; the baby Moses was born in Israel (MJL, 2021) but was accepted by Pharaoh (monarchs of ancient Egypt); baby Moses became God's Prophet (inspired teacher), who then brought curses over Egypt. Israel thus came out from Egypt through the Red Sea and to the exposes at Mount Sinai. ⁷⁰Leviticus describes the Laws of Israel (Israelite) sacrificial adoration, Jews dilatory law (MJL, 2021) and the subjects of purities and impurities. ⁷¹Numbers (MJL, 2021) describes the census of Israel and the tribe of Levi, who was against the authority of Moses of Israel and his brother Aaron and had unlawful relations with Moabite women. ⁷²Deuteronomy (MJL, 2021) or second law, was the final message of Moses to the people of Israel before they crossed the Jordan River into Israel. His message was to make a relation between God and Israel and pass his authority to Joshua, who will lead the land of Israel.

CONCLUSION: The feature question is how does the Bible glimpse in art and literature? What are stories? Bible notifies mostly Western literature (Emily, 2012). ⁷³King David's story is the attractive one. Bible describes David's sins and his fall from grace. However, David's Psalms are good to hear and inspiration for contemporary hymns, the tradition of congressional singing. Psalms are primitive sacred songs which is an inspiration for current music and help to create modern music. ⁷⁴"Sing the psalms of David, and peruse the Gospel diligently. . . If thou desirest something to sing, thou has the psalms . . . Assemble yourselves every day, morning and evening, singing psalms and praying in the Lord's house" (Ryden 4). The art and literature of the Bible thus glimpse through its sacred songs as primitive documents. In early Christianity,

---

⁶⁷ The Torah. The Torah's Five Books.

⁶⁸ The Torah. The Torah's Five Books. Genesis.

⁶⁹ The Torah. The Torah's Five Books. Exodus.

⁷⁰ The Torah. The Torah's Five Books. Leviticus.

⁷¹ The Torah. The Torah's Five Books. Numbers.

⁷² The Torah. The Torah's Five Books. Deuteronomy.

⁷³ The Bible as Art, Music and Literature. Paragraph 9th.

⁷⁴ The Bible as Art, Music and Literature. Paragraph 9th.

monks and church officials sang. The Bible and its sacred songs would not print in the vernacular; therefore, the mass couldn't sing religious songs. It was Martin Luther who first started to translate hymns as one of the features of the Protestant Reformation. Modern hymns were thus created after the translation and print of sacred songs. Reading of Bible as literature or personal is good. It is didactic and inspiring and has motivated people for centuries through various forms like art, architecture, literature, and music.

REFERENCE

1. Letellier, R. I. (2016). Bible and Art: Vol. 1st unabridged. Cambridge Scholars Publishing.
2. Freeman, T. (2011, February 07). What Is Torah? Retrieved from https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1426382/jewish/Torah.htm
3. JML (n.d.). The Torah. My Jewish Learning. Retrieved from <https://www.myjewishlearning.com/article/the-torah/>
4. Reyken, L. (2020, April 08). What Makes the Bible Literature? Retrieved from <https://lelandryken.com/courses/how-to-read-the-bible-as-literature/lessons/lesson-1/topic/what-makes-the-bible-literature/>
5. The Bible as Literature. (2008, January 09). Retrieved from <https://bibleasliterature.wordpress.com/lesson-1/>
6. J, E. (2012, July 24). The Bible as Art, Music, and Literature. Retrieved from <https://thebookshelfofamilyj.com/2012/01/26/the-bible-as-art-music-and-literature/>

TÜRKİYE’NİN AFGANİSTAN KAYNAKLI DÜZENSİZ GÖÇLE MÜCADELESİ¹

Hacı Mehmet BOYRAZ

Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

boyrazhacimehmet@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-9548-712X

ÖZET

ABD öncülüğündeki uluslararası güçlerin Afganistan’dan çekilmesi ve Taliban’ın başkent Kabil çevresinde kontrolü sağlamasıyla birlikte, Afgan toplumu nezdinde bir korku atmosferi hakim olmuştur. Bunun neticesinde, Afganistan’dan komşu ülkelere ve İran üzerinden Türkiye’ye doğru bir hızlı düzensiz göç başlamıştır. Afganistan’dan Türkiye’ye yönelik düzensiz göç yeni bir gelişme olmasa da Taliban’ın ülke genelinde hakimiyet kurması üzerine, geniş kapsamlı bir göç dalgasının yaşanabileceğine dair endişeler baş göstermiştir. Buna karşın Türkiye, uzun zamandır düzensiz göçe karşı yürüttüğü etkili mücadele sayesinde, olası büyük bir göç dalgasının önüne geçmiştir. Bu çalışma, Türkiye’nin 2021 yılı özelinde Afganistan kaynaklı düzensiz göçle mücadelesini analiz etmektedir. Bunun yanı sıra çalışma, Türkiye’nin önümüzdeki süreçte yeni bir hal alabilecek Afganistan kaynaklı düzensiz göçe karşı neler yapabileceğine dair bir dizi öneri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Düzensiz Göç, Taliban, Türkiye

---

¹ Bu çalışma, yazarın Ru’ye Türkiye Dergisi’nde 2021 Kasım ayında yayınlanması planlanan Arapça makalesinin güncellenmiş ve revize edilmiş halidir. Bundan ötürü iki çalışma arasında benzerlikler bulunabilir.

ABSTRACT

With the withdrawal of US-led international forces from Afghanistan and the Taliban's regaining control over Kabul, an atmosphere of fear prevailed in the Afghan society. As a result, a rapid flow of irregular migration from Afghanistan to the neighbouring countries and Turkey (via Iran) started. Although irregular migration from Afghanistan to Turkey is not a new development, concerns arose that a wide-ranging migration wave might occur after Taliban's dominance in the country. On the other hand, Turkey, thanks to its effective fight against irregular migration for a long time, prevented a possible large migration wave. This study analyses Turkey's fight against irregular migration originating from Afghanistan in 2021. In addition, the study presents a series of suggestions about what Turkey can do against irregular migration originating from Afghanistan, which may take a new form in the upcoming period.

Key Words: Afghanistan, Irregular Migration, Taliban, Turkey

GİRİŞ

11 Eylül 2001 tarihinde terör örgütü El-Kaide'nin, ABD'ye gerçekleştirdiği terör saldırılarından sonra dönemin Amerikan hükümeti, küresel terörle mücadele adı altında Afganistan'a yönelik askeri bir operasyon başlatmıştı. Ancak "Afganistan'a barış götürme" sloganıyla başlatılan operasyonun üzerinden yirmi yıl geçmesine rağmen, beklenen hedefe ulaşamamış ve bu ülkedeki siyasi, toplumsal ve ekonomik istikrarsızlık artarak devam etmiştir. Bu şartlar altında Afganistan'dan çekilmeye karar veren ABD ile Taliban arasında varılan mutabakat çerçevesinde, ABD öncülüğündeki uluslararası güçlerin Afganistan'daki varlığına son verilmesi için nihai süreç başlamıştır. Buna karşın ciddi bir planlama yapılmadan başlayan hızlı geri çekilme, hem Afganistan hem de bölge ülkeleri için çeşitli etkiler yaratmıştır. Zira Afganistan'ı işgal eden ABD'nin, bu ülkeden çekilmesiyle birlikte Kabil hükümeti ülke genelinde dağılmıştır. Bunun neticesinde Taliban kısa bir süre içerisinde ülkenin tamamını kontrol altına almayı başarmıştır.

Taliban'ın başkent Kabil çevresinde kontrolü sağlaması ve 15 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Eşref Gani'nin ülkeden ayrılmasıyla birlikte, toplum nezdinde tedirginlik hakim olmuştur. Buna paralel olarak Afganistan'dan komşu ülkelere doğru hızlı bir düzensiz göç başlamıştır. Ancak burada önemli bir husus olarak ifade edilmelidir ki Afganistan'dan, komşu ülkelere ve Türkiye'ye yönelik düzensiz göç yeni bir gelişme değildir. Zira ekonomi-politik yaklaşımla bir çevre kuşak ülkesi olarak görülebilecek Afganistan'daki kronik ekonomik geri kalmışlık, yaşam koşullarının zayıflığı, siyasi istikrarsızlık ve toplumsal bunalım ortamı 1970'lerden beri devam etmektedir. Bunun sonucu olarak Afganistan, istikrarlı şekilde dışarıya göç veren bir kaynak ülke olmuştur. Dolayısıyla ABD'nin geri çekilmesiyle birlikte 2021 Haziran ayından beri hız kazanan Afganistan kaynaklı düzensiz göçü, uzun zamandır devam eden bir trendin parçası olarak okumak daha isabetli bir yaklaşım olacaktır.

Öte yandan Afganistan kaynaklı düzensiz göç, bölge ülkeleriyle sınırlı kalmamış ve Türkiye de bu süreçten etkilenen ülkeler arasında yer almıştır. İran üzerinden Türkiye'ye yönelen düzensiz Afgan uyruklu göçmenler nezdinde Türkiye, öncelikle Avrupa'ya ulaşma yolunda bir güzergah ülke olarak görülmüştür. Daha önce Suriye'den yaşanan göç dalgası sebebiyle, Afganistan'dan da Türkiye'ye yönelik geniş ölçekte bir göç dalgasının yaşanacağı düşüncesi hakim olmuştur. Beklentilerin aksine, örneğin Türkiye'de 2019'da yaklaşık 200 bin Afgan yakalanmışken; bu sayı 2021 yılının ilk dokuz ayında yaklaşık 45 binde kalmıştır.

Bu araştırma Türkiye'ye İran üzerinden yönelen Afganistan kaynaklı düzensiz göç farklı boyutlarıyla analiz etmekte ve şu dört soruya cevap aramaktadır:

1. Türkiye'ye yönelik Afganistan kaynaklı düzensiz göçte mevcut durum nedir?
2. Türkiye, Afganistan kaynaklı düzensiz göçle mücadele için neler yapmaktadır?
3. Afgan göçmenlere dair ortaya atılan iddialar gerçek midir?
4. Türkiye, Afganistan kaynaklı düzensiz göçe karşı neler yapabilir?

Araştırma sorularına cevap verebilmek için çalışmanın bulgular bölümünde önce Afganistan kaynaklı aktüel düzensiz göçün Türkiye üzerinde yarattığı etkilerin bilançosu incelenmektedir. İkinci bölümde Türkiye'nin kendisine sığınan Afgan uyruklu göçmenlere sağladığı hukuki statüler ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde Türkiye'nin, Afganistan kaynaklı düzensiz göçle mücadelede yürüttüğü faaliyetler analiz edilmektedir. Dördüncü bölümde Türkiye'de Afgan göçmenlere yönelik ortaya atılan iddiaların mahiyeti tartışılmaktadır. Son bölümde Türkiye'nin Afgan göçmenler özelinde düzensiz göçle mücadelede neler yapabileceği tartışılmaktadır.

2021 Ekim ayında “Google” arama motoru ile “Google Akademik” ve “Publish or Perish” akademik veri tabanlarında yapılan çapraz taramalar neticesinde, bu çalışmanın odaklandığı dönem ile ilgili akademik perspektife sahip bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Buna ilaveten konuya dair çalışmaların genelde deneme ve köşe yazısı gibi daha çok kişisel kanaatlere dayalı deneme tarzı yazılardan oluştuğu fark edilmiştir. Dolayısıyla alandaki bu eksikliği gören ve bu gerçeklikten hareket eden araştırma, 2021 yılı özelinde Türkiye’ye yönelik Afganistan kaynaklı düzensiz göçün boyutlarını anlama ve anlamlandırma açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Ayrıca çalışma hazırlanırken, ağırlıklı olarak medya taraması yönteminden istifade edilmiş ve çelişkili alternatif veri kaynakları yerine mümkün mertebe resmi kaynakların sunduğu verilere sadık kalınmıştır.

Son olarak Afganistan’dan Türkiye’ye yönelik insan hareketliliği, kendi içinde karma bir yapıya sahip olduğu için Afganların nasıl tanımlanacağına dair ciddi bir kavram kargaşası vardır. Öyle ki Afganlara dair yapılan haberlerde “göçmen”, “sığınmacı” ve “mülteci” kavramları ön plana çıkmaktadır. Uluslararası hukukta her biri farklı anlamlara sahip olsa da Türkiye’deki tartışmalarda bu üç kavram eş anlamlı kullanılmaktadır. Doğrudan çalışmanın içeriğiyle ilgili olmadığı için burada kavramların tanımıyla ilgili bir tartışma yürütülmeyecektir.ⁱ Buna karşın çalışmada kavramsal kargaşayı engellemek için “Afgan göçmenler” kavramı kullanılmaktadır. Bunun en önemli sebebi, göçmen kavramının diğer terimleri kapsayan muhtevaya sahip olmasıdır. Aynı şekilde Türkiye’ye yönelik Afganistan kaynaklı insan hareketliliğinin, karma bir yapıya sahip olmasından ötürü “göçmen” tanımlamasının daha isabetli olacağı düşünülmüştür.

BULGULAR

Afganistan’dan Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Göçün Bilançosu

Afganistan’dan Türkiye’ye yönelik göç bugüne özgü bir durum değildir. Aksine bu insan hareketliliği 1980’lerden beri devam etmektedir.ⁱⁱ 1979’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgaliyle başlayan bu süreç, 1982’de kabul edilen 2641 sayılı “Afganistan’dan Pakistan’a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye’ye Kabulüne ve İskanına Dair Kanun” ile hız kazanmıştır.ⁱⁱⁱ Özellikle 2641 sayılı kanunla o dönemde ülkelerini terk etmek durumunda kalan Türk asıllı Afganlar, kitleler halinde Türkiye’ye yönelmişlerdir. Daha sonra 1990-1995 yılları arasında Afganistan’da başlayan veren iç savaş, kuraklık ve ekonomik nedenler ile Taliban baskısı; Türkiye’ye ve diğer ülkelere yönelik yeni göç dalgalarına yol açmıştır. Günümüzde ise İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından sunulan verilere göre 7 Ekim 2021 itibarıyla Türkiye’de yasal olarak bulunan Afganların sayısı 98 bin 260’dır. Bunların 52 bin 30’u ikamet izinli, 42 bin 378’i kısa dönem ikamet izinli ve 3 bin 852’si öğrenci ikamet izinlidir.^{iv}

Öte yandan ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonun Afganistan’dan çekilme süreci, Taliban ve merkezi hükümet güçleri arasındaki çatışmalar ve nihayetinde Taliban’ın yönetime geçmesi; Afgan toplumundaki güvenlik endişelerini hat safhaya çıkarmıştır. Bunun bir çıktısı olarak da 2021 Haziran itibarıyla Afganistan’dan, kitleler halinde özellikle komşu ülkeler İran ve Pakistan’a yeni bir insan hareketliliği başlamıştır. Bunlardan İran’a yönelen göçmenlerin bir kısmı, Ağrı, Iğdır ve Van illeri üzerinden çoğunlukla yürüyerek, yasa-dışı yollardan ve küçük gruplar halinde Türkiye’ye de giriş yapmaktadır. Bu kişilerin, sınır hattındaki insan kaçakçılarının yardımıyla yaklaşık bir ay içerisinde ve sınırlardaki tenha alanlardan Türkiye’ye ulaştıkları bilinmektedir.

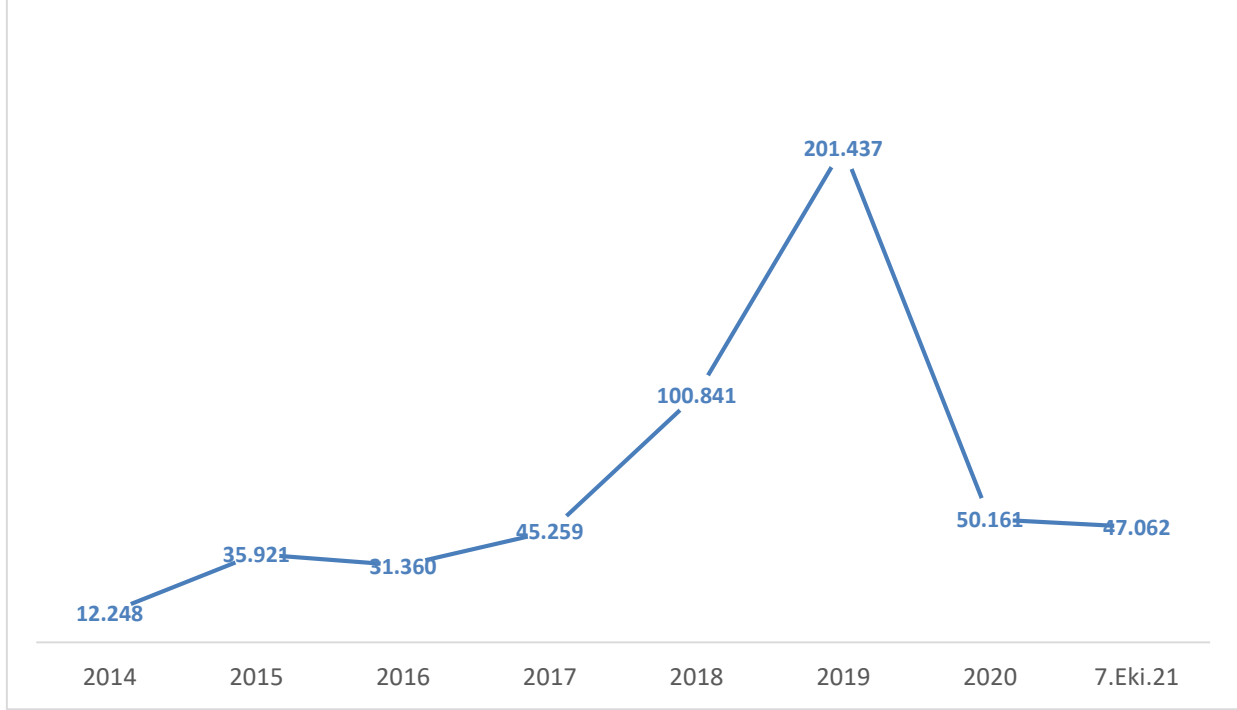
Afgan göçmenlerle yapılan görüşmeler dikkate alındığında,^v Türkiye'ye ulaşanların önceliğinin kendi ülkelerinden daha müreffeh ve istikrarlı gördükleri Avrupa ülkelerine geçmek olduğu anlaşılmaktadır. Bunun için Türkiye'yi, hedef bölgeye ulaşma doğrultusunda bir güzergah ülke olarak gören Afganlar; sıklıkla Yunanistan üzerinden Avrupa'nın iç kısımlarına ulaşmaya çalışmaktadır. Türkiye'ye girişlerinde olduğu gibi Avrupa'ya gidişlerinde de yasa-dışı yollara başvuran göçmenler, sınırlarda zaman zaman Yunan güvenlik birimlerinin şiddetine maruz kalmakta ve Türkiye'ye doğru geri itilmektedirler.^{vi}

Halihazırda Türkiye'de yasal olarak bulunanların haricinde, konuyla ilgili ortaya atılan iddiaların aksine Türkiye'deki Afganların sayısının, yarım milyonun altında olduğu tahmin edilmektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da 20 Ağustos'ta ve 22 Eylül'de yaptığı iki farklı açıklamada, Türkiye'de kayıtsız yaklaşık 300 bin Afgan göçmenin bulunduğunu belirtmiştir.^{vii} Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre dünya genelindeki 2 milyon 600 bin kayıtlı Afgan mülteci ve sığınmacının; 1 milyon 450 bini Pakistan'da ve 780 bini İran'da bulunmaktadır.^{viii} Buna dayanarak sadece bu iki ülkenin yaklaşık 2,2 milyon Afgan'a ev sahipliği yaptığı sonucu çıkmaktadır. Basit bir hesaplamayla geriye yaklaşık 370 bin Afgan kalmaktadır. Bu kişiler de Türkiye ve diğer ülkelere dağılmış vaziyettedir. Bazı Afgan uyrukluların kayıtları olmadığı için bu sayının daha yüksek olması elbette mümkündür. Ancak uç bir tahminde bulunulsa bile şu anda Türkiye sınırları içerisinde bulunabilecek Afgan uyruklu göçmenlerin sayısı azami 500 bindir. Bu rakamın çok üzerinde ortaya atılabilecek rakamların, en azından şu an için mantıklı bir izahatı mümkün değildir.

Güvenlik güçleri tarafından 2014'ten 23 Eylül 2021 tarihine kadar yürütülen operasyonlar neticesinde, GİGM tarafından sunulan verilere göre 524 bin 289 Afgan uyruklu yakalanmıştır. Bunların 201 bin 437'i 2019'da ve 100 bin 841'i 2018'de yakalanmıştır. 2021 yılı içinde 7 Ekim'e kadar yakalanan Afganların sayısı 47 bin 62'dir. Bu somut veriler Türkiye'ye yönelik Afganistan kaynaklı düzensiz göçün, 2018 ve 2019 yıllarında daha geniş bir ölçekte gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Afganistan'dan çıkarak, Türkiye'ye ve diğer ülkelere ulaşan ya da ulaşmaya çalışan göçmenlerin, kahir ekseriyetinin 16-25 yaş aralığındaki yetişkin erkek olmasının nedenini,^{ix} öncelikle Afganistan'ın toplumsal dinamiklerinde aramak gerekir. Buna göre Afgan toplumunda kadınların, kamusal alandan tecrit edilmelerinden dolayı ülke dışına çıkmak bir yana, ülke içinde kamusal alandaki hareketlilikleri bile kısıtlamalara tabidir. Bunun yanı sıra göçmenler, Türkiye'ye ve diğer ülkelere yasa-dışı yollarla giriş için insan tacirlerine ödeme yapmaktadırlar. Ancak bu kişilerin ellerindeki maddi imkanlar kısıtlı olduğu için insan tacirlerine sadece kendileri adına ödeme yapabilmektedirler. Burada önemli olması bakımından, Afganistan'dan yola çıkan bir göçmenin Türkiye'ye gelene kadar yasa-dışı girişler için insan kaçakçılarına, ortalama bin dolar ödediği bilinmektedir.^x Ayrıca örneğin Afganistan'ın başkenti Kabil'den yola çıkan bir göçmenin, Van'a varabilmesi için yaklaşık 3 bin kilometrelik zorlu bir yolu kat etmesi gerekmektedir. Yürüyerek en az 25 gün süren bu yolculuk boyunca; göçmenler açlık, susuzluk, ölüm tehlikesi, gasp, kaçırılma ya da kötü hava şartları gibi tehditle karşı karşıya kalabilmektedirler. Yaşlıların, kadınların, engellilerin ve çocukların; bu tür zor şartlara dayanması ise kolay değildir. Netice itibarıyla Türkiye'ye ulaşan ya da ulaşmaya çalışan kitlenin içinde sınırlı sayıda kadın ve çocuk bulunmakla birlikte, bunların çoğunluğunun erkek olması sosyolojik, fiziksel ve maddi açıdan anlaşılabilir bir durumdur.

Grafik: 2014- (7 Ekim) 2021 Arasında Türkiye’de Yakalanan Afgan Göçmenlerin Sayısı
xi

Türkiye’nin Afgan Uyruklu Göçmenlere Sağladığı Hukuki Statüler

Türkiye’nin kendisine sığınan Afgan uyruklu göçmenlere sağladığı hukuki statüleri incelemeden önce, Türkiye’nin Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde 1948 yılında imzalanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine taraf olduğunu belirtmek gerekir. İlgili beyannamenin 14’üncü maddesinde “*Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkına sahip*” olduğu ifade edilmiştir.^{xii} Aynı şekilde Türkiye, 1951’de imzalanan BM Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ne 1961’de taraf olmuş ve daha sonra sözleşmenin kapsamını genişleten 1967 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin New York Protokolü’ne 1968’de katılmıştır. Ancak Türkiye, sözleşmeye bir coğrafi sınırlama şerhi koymuş ve sadece Avrupa’da gerçekleşen olaylar sonucunda kendisine sığınan kişilere “mülteci” statüsü vereceğini ilan etmiştir.^{xiii} Buna göre Avrupa ülkeleri haricinde diğer ülkelerden Türkiye’ye sığınan kişilere, gerekli şartlara uygun olmaları durumunda üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar “şartlı mülteci” statüsü verilebilmektedir. Bundan ötürü Türkiye, Avrupa dışından gelen kişiler için bir geçici barınma ülkesi konumundadır.^{xiv}

Ulusal mevzuat uyarınca da 2013’te kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun (YUKK) 4’üncü maddesinde “*Hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.*” ifadesi yer almaktadır.^{xv} Dolayısıyla Türkiye, geçmişte olduğu gibi günümüzde de normatif bir yaklaşım sergilemekte ve mücbir sebeplerden ötürü

kendisine iltica eden ve bu durumlarını ispatlayabilen kişileri farklı statüler altında koruma altına alabilmektedir.

Türkiye'ye sığınan kişilere verilen statüler değişebilmektedir. YUKK dahilinde, Türkiye'ye sığınan yabancılara; “mülteci” (refugee), “şartlı mülteci” (conditional refugee) ve “ikincil koruma” (subsidiary protection) adı altında üç tür uluslararası koruma (international protection) statüsü verilebilmektedir.^{xvi} Bunun yanı sıra 2011 ve sonrasında Türkiye'ye sığınan Suriye uyrukluların sayısının artması üzerine YUKK, uluslararası koruma kapsamındaki üç statünün haricinde “geçici koruma” (temporary protection) adı altında yeni bir kategori tesis etmiştir. Nitekim Türkiye'deki Suriyeliler, istisnai durumlar hariç olmak üzere, mülteci olarak kabul edilmemekte ve sadece geçici koruma statüsünde bulunmaktadır.

2021 yaz döneminde Türkiye'ye yönelen Afganların bir kısmı gerek ulusal gerekse uluslararası mevzuat uyarınca, uluslararası koruma kapsamına alınabilmektedir. Başvurusu kabul edilenler ise “şartlı mülteci” statüsüne geçebilmektedir.^{xvii} Ancak coğrafi çekince sebebiyle bu kişilere, istisnai durumlar hariç olmak üzere, mülteci statüsü verilmemektedir. BMMYK'nin en son 2021 Mart-Nisan dönemine dair yayımlandığı verilere göre Türkiye'de, uluslararası koruma altında tutulan 116 bin 400 Afganistan uyruklu sığınmacıya karşılık, sadece 980 Afganistan uyruklu mültecinin bulunmasının sebebi bu düzenlemeden kaynaklanmaktadır.^{xviii}

Türkiye'nin Afganistan Kaynaklı Düzensiz Göçle Mücadelesi

ABD öncülüğündeki uluslararası güçlerin Afganistan'dan çekilme süreçlerinin 2021 Haziran ayı itibariyle hız kazanması ve Ağustos ayı sonunda tamamlanması ile birlikte Afganistan'dan bölge ülkelerine yönelik bir göç başlamıştır. Ancak bu insan hareketliliği bölge ülkeleriyle sınırlı kalmamış ve bir grup göçmen, İran üzerinden Türkiye'ye ulaşmıştır ya da ulaşmaya çalışmaktadır. Yaz aylarındaki ılımlı hava koşullarının da etkisiyle, İran rotası üzerinden Türkiye'ye yasa-dışı yollardan giren Afganların sayısı günlük olarak artmaya başlamıştır. Bu şartlar altında Türkiye'de hükümet, önceki yıllarda olduğu gibi kendi içinde tutarlı ve insani bir yaklaşım ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 20 Ağustos 2021 tarihinde yaptığı açıklamada, Türkiye'nin kendisine sığınan Afgan halkına karşı kapıları kapatamayacağını belirtmesi, bu insani duruşun somut bir göstergesidir.^{xix}

Bunlara karşın Türkiye, BMMYK'nin verilere göre halihazırda yaklaşık 3,6 milyon kayıtlı Suriyelinin yanı sıra 320 bin kadar diğer uyruklardan BMMYK'nin ilgi alanına giren kişiye ev sahipliği yapmaktadır.^{xx} Bu yönüyle Türkiye, dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Bu gerçekliğin gölgesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, Afganistan özelinde Türkiye'nin, yeni bir göç yükünü kaldıramayacağına yönelik sık sık açıklama yapmış ve Türkiye üzerindeki göç yükünün diğer aktörler tarafından paylaşılması gerektiğine işaret etmiştir.^{xxi} Dolayısıyla Türkiye, Afganistan kaynaklı yeni göç dalgasına tedbirle yaklaşmakta ve mümkün mertebe maddi ve insani yük paylaşımına öncelik vermektedir.

Türkiye'nin uluslararası hukuk çerçevesinde ve insani bir yaklaşımla kendisine sığınan Afgan göçmenlere yönelik yürüttüğü politika, hükümetin sınır güvenliğini sağlamadığı ya da düzensiz göçle doğaçlama mücadele ettiği anlamına gelmemektedir. Tam tersine 2010'lu yıllar itibariyle hızla bir güzergah ve hedef ülke haline gelen Türkiye, yasa-dışı yönü ağır basan düzensiz göçle sıkı şekilde mücadele etmektedir. İçişleri Bakanlığı öncülüğünde 2015-2018 arasını kapsayan “Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı” ile Türkiye'nin, düzensiz göçle mücadelesinde stratejik hedefler belirlenmiştir. Bu dönemin sona ermesi üzerine 2021-2025 yıllarını kapsayan “Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı” hazırlanmıştır.^{xxii} Bu eylem planları sayesinde sınır hatlarının güçlendirilmesi, yasa-dışı

göçmenlere ve insan kaçakçılarına karşı operasyonlar düzenlenmesi, geçici barınma merkezlerinin oluşturulması ve geri iadelerin gerçekleştirilmesi gibi çeşitli mücadele araçları planlı şekilde işletilmektedir.^{xxiii} Dolayısıyla Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi, sadece Afganistan kaynaklı göçle ve sadece günümüzdeki gelişmelerle sınırlı değildir. Buna dayanarak genel olarak düzensiz göç, özel olarak Afganistan kaynaklı düzensiz göçle karşı Türkiye'nin yürüttüğü birbiriyle entegre faaliyetler üç başlıkta incelenebilir.

Türkiye'nin genel olarak düzensiz göçle dair yürüttüğü ve son dönemde Afganistan kaynaklı düzensiz göçten ötürü hızlandırdığı projelerin başında sınır hatlarının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar gelmektedir. "Akıllı Sınır Güvenlik Sistemi" doğrultusunda Türkiye, özellikle İran sınırından yasa-dışı girişleri engellemek için 3 metre yüksekliğinde ve 2,8 genişliğinde modüler beton duvar çalışmalarına devam etmektedir. İçişleri Bakan Yardımcısı İsmail Çataklı 13 Temmuz 2021 tarihinde yaptığı açıklamada, sınır hatlarında teröre ve düzensiz göçle karşı yürüttüğü tedbirleri paylaşmıştır. Buna göre 54 kilometrelik Iğdır-İran sınırının tamamının, 84 kilometrelik Ağrı-İran sınırının 82 kilometresinin ve 121 kilometrelik Hakkari-İran sınırının 13 kilometresinde olmak üzere toplamda 149 kilometrelik sınır hattı üzerinde güvenlik duvarı ve devriye yolu çalışmaları tamamlanmıştır.^{xxiv} İçişleri Bakanı Süleyman Soylu da 15 Eylül 2021 tarihinde gerçekleşen Göç Kurulu Toplantısı'nda, Van sınırının kalan 242 kilometrelik kısmında da çalışmaların başlayacağını açıklamıştır.^{xxv} Sınırlardan yasa-dışı girişlerin engellenmesi adına önem arz eden ve sınır güvenliğini tahkim eden bu çalışmaların sona ermesiyle birlikte, düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye girişleri en azından fiziksel olarak kısıtlanmış olacaktır.

Sınırlardan yasa-dışı girişleri engellemeye yönelik duvar örme çalışmalarının yanı sıra, İran sınırı elektro-optik gözetleme kuleleriyle ve termal kameralarla izlenmektedir. Yine Çataklı'nın yaptığı açıklamadan hareketle Türkiye, İran sınırını daha iyi denetlemek için AB destekli Elektro-Optik Kule Projesi kapsamında 141 gözetleme ve 109 haberleşme kulesi, 85 komuta kontrol merkezi ve 329 adet kablosuz sensör seti kurma çalışmaları devam etmektedir.^{xxvi} Ayrıca Afgan göçmenlerin sayısındaki hızlı artış nedeniyle;

- Sınırdaki tedbirler artırılmış ve Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı hudut birliklerine ek güvenlik güçleri gönderilmiştir.
- Sınır hattında aydınlatmanın kapsamı genişletilmiş, hendekler kazılmış ve askeri birliklerin hızlı sevki amacıyla sınır hattına paralel bir yol inşa edilmiştir.
- Türkiye-İran sınırı; insansız hava araçları, keşif uçakları ve helikopterlerle izlenerek olası sınır ihlalleri engellenmektedir.

Alınan tedbirler kapsamında; Türkiye'de yasa-dışı bulunan Afgan göçmenler ile ilgili sık sık operasyonlar yapılmakta ve yasa-dışı buldukları tespit edilen kişiler hakkında ülkelerine geri iadelerine yönelik işlemler yürütülmektedir. Örneğin; GİGM tarafından açıklanan verilere göre 2021 yılı içerisinde 23 Eylül'e kadar geçen süre zarfında 47 bin 62 Afganistan uyruklu yakalanmıştır. Sağlık kontrolünün ardından il göç idaresi geri gönderme merkezine teslim edilen bu kişilerin, ülkelerine iadeleri için süreçler devam etmektedir. Bu kişilerin Türkiye'ye girişlerine rehberlik eden insan tacirleri de sıkı şekilde takip edilmekte ve yasa-dışı faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen kişi ya da kişiler hakkında adli süreçler başlatılmaktadır. Örneğin; sadece bölgedeki aktif giriş noktalarından biri olan Van'da Temmuz-Ağustos arasındaki bir aylık süre zarfında yaklaşık 120 göçmen kaçakçısı tutuklanmıştır.^{xxvii}

Buraya kadar yapılan anlatımlar ekseninde, düzensiz göç gibi önüne tamamen geçilmesi neredeyse imkansız olan ve sürekli devam eden bir probleme karşı hükümetin, sınır güvenliğinde zafiyet gösterdiğine ve ülkeyi serbest geçiş güzergahı haline getirdiğine yönelik iddiaların geçerliliğinin olmadığı sonucu çıkmaktadır. Bu iddiaların tersine Türkiye, İçişleri Bakanlığı öncülüğünde Afganistan kaynaklılar dahil olmak üzere düzensiz göçe karşı aktif bir mücadele yürütmektedir. Türkiye’de düzensiz göçle doğaçlama mücadele edildiği ya da Türkiye’nin “yolgeçen hanına dönüştüğü” gibi iddiaların aksine, “Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı” çerçevesinde konuyla ilgili kurumlar, eş-güdümlü ve eş-zamanlı hareket etmektedir. Ancak bu insan hareketliliğinin, düzensiz ve yasal olmamasından ötürü sorun yaşanması ve bazı noktalarda eksik kalınması normal bir durumdur.

Türkiye’deki Afgan Göçmenlere Dair İddialar

Afganistan’dan Türkiye’ye yönelik devam eden düzensiz göçe dair Türkiye’de bazı kesimlerce çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Ancak kısa zamanda doğru bilinen yanlışlar haline gelen bu iddiaların hiçbirinin gerçeklikleri yansıtmadığı, resmi makamların yaptıkları açıklamalarla ve sundukları tutarlı verilerle ortaya konmuştur. Konuyla ilgili 2021 Haziran ayı sonundan beri Türkiye’de Afganistan kaynaklı düzensiz göçe dair panik havası oluşturma ve kamuoyunu yanlış yönlendirme amacıyla, dolaşıma sokulan iddialardan dördünün ön plana çıktığı ifade edilebilir. Bunların önemli bir kısmı, düzensiz göçmenlerin sayısının artmasına paralel olarak Temmuz ve Ağustos aylarında yoğunluk kazanmıştır.

Konuyla ilgili ilk iddia, ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri tarafından 2 Ağustos 2021 tarihinde yapılan bir açıklama sonrasında dolaşıma girmiştir. İlgili açıklamada Amerikalı yetkililer, ülkelerini terk eden Afganların sığınma başvurularının işleme konacağını; bunun için Türkiye gibi başka bir ülkeye gelen ve gerekli şartları taşıyan Afganların, internet sitesinde form doldurmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Bakanlık yetkilileri ayrıca ülkelerini terk eden Afganların, Türk hükümeti ya da BMMYK’ne başvuru haklarının bulunduğunu iddia etmişlerdir.^{xxviii} Türkiye’nin bilgisi ve iradesi dışında yapılan bu tek taraflı açıklama sonrasında, Afgan göçmenlerin Türkiye’de kalmaları için Türkiye ve ABD’nin anlaştığına dair yalan haberler dolaşıma sokulmuştur. Türk kamuoyunu manipüle amacıyla gündemde tutulan bu iddianın gerçekliklerle bağdaşmadığına dair en kapsamlı açıklama, Dışişleri Bakanlığı’ndan gelmiştir. 3 Ağustos’ta açıklama yapan Bakanlık Sözcüsü Tanju Bilgiç, son 7 yıldır dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye’nin yeni bir göç krizinin sorumluluğunu üstlenemeyeceğini ve ABD’nin yaptığı açıklamanın Türkiye’yi bağlamadığını ifade etmiştir.^{xxix} Buna rağmen konuyla ilgili tezviratların devam etmesi üzerine, ABD’nin Ankara Büyükelçiliği de 18 Ağustos’ta bir açıklama yayınlamış ve Türkiye ile Afgan göçmenler konusunda pazarlık yapıldığı yönündeki iddiaların gerçek olmadığını belirtmiştir.^{xxx} Dolayısıyla konuyla ilgili farklı şekillerde dolaşıma sokulan iddiaların, hiçbir gerçekliği bulunmamaktadır.

Afgan göçmenlerle ilgili Türk kamuoyunu meşgul eden ikinci iddia, bu kişilerin sayısına dair aslı olmayan abartılı rakamlardır. Bu iddianın çıkış kaynağı ise ana muhalefet partisi liderinin 25 Temmuz’da yayınladığı videoda abartılı “*Bu sefer 500 bin ile 1 milyon arası Afgan mülteci bekleniyor*” iddiasına dayanmaktadır.^{xxxi} Türkiye’de toplumun çeşitli endişeler yaşadığı bir süreçte dolaşıma giren bu tür abartılı rakamların aksine Cumhurbaşkanı Erdoğan, konuyla ilgili 20 Ağustos’ta bir açıklama yapmış ve Türkiye’de bulunan Afgan göçmen sayının yaklaşık 300 bin olduğunu belirtmiştir.^{xxxii} Böylece Afgan göçmenler üzerinden Türkiye’nin sınır güvenliğini sağlayamadığına ve hükümetin kötü bir göç politikası yürüttüğüne dair oluşturulmaya çalışılan algı operasyonunun önüne geçilmiştir.

Üçüncü olarak Türkiye’de yasa-dışı bulunan Afganların ülkelerine geri gönderilmedikleriyle ilgili bir yalan haber kampanyası yürütülmüştür. Uluslararası koruma rejimi kapsamında taahhüt ettiği yükümlülüklerine tabii olan Türkiye, kendi sınırları içerisinde yasa-dışı bulunan kişilere karşı idari ve adli işlemler yürütmektedir. Dolayısıyla konuyla ilgili ortaya atılan iddiaların hiçbir mantıklı izahatı bulunmamaktadır. Nitekim iddiaların aksine İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü 14 Ağustos 2021 tarihinde yaptığı açıklamada, sadece 2021 yılı içerisinde sınır dışı işlemi uygulanan ya da sınır dışı edilmek üzere geri gönderme merkezlerine sevk edilen 37 bin 72 düzensiz göçmenin, 12 bin 893’ünün Afganistan uyruklu olduğunu açıklamıştır.^{xxxiii} Netice olarak Türkiye, kendi sınırları içerisinde yasa-dışı bulunan Afganistan uyrukluları, gerekli işlemler tamamlandıktan sonra ülkelerine iade etmektedir.

Son olarak 22 Ağustos 2021 tarihinde BBC’nin Türkçe servisi, İngiltere Savunma Bakanı Ben Wallace’ın Afganlar için geçici işlem merkezleri kurulması amacıyla dile getirdiği ifadeleri çarpıtarak, bu projede Türkiye’nin de düşünüldüğüne dair bir yalan haber servis etmiştir. Ancak İngiltere’de yayınlanan bazı gazetelere dayandırılarak ortaya atılan bu haberin içeriğini oluşturan Bakan Wallace’ın açıklamasında, Türkiye’ye dair herhangi bir ifadenin geçmediği görülmüştür.^{xxxiv} Nitekim haberin yayınlanmasından hemen sonra Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun, konuyla ilgili çıkan haberlerin gerçek olmadığını ve Türkiye-İngiltere arasında böylesi bir projenin gündeme gelmediğini açıklamıştır.^{xxxv} Bakan Wallace da İngiltere’nin Türkiye’de bir mülteci merkezi kuracağına ilişkin haberlerin medyanın spekülasyonu olduğunu belirtmiştir.^{xxxvi} Artan tepkiler üzerine BBC Türkçe bir düzeltme metni yayınlarken, haberde Türkiye’nin “sehven yazıldığını” belirtmiştir.^{xxxvii}

Tablo: Afganistan Kaynaklı Düzensiz Göçe Dair İddialar ve Gerçekler

İDDİA	GERÇEK
ABD, Afgan göçmenlerin Türkiye’de kalması için hükümetle anlaştı.	Dışişleri Bakanlığı (3 Ağustos 2021): “ <i>Son 7 yıldır dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkemizin yeni bir göç krizini üçüncü bir ülke adına üstlenecek kapasitesi bulunmamaktadır. Türkiye olarak, ABD’nin sorumsuz ve ülkemize danışmadan aldığı kararı kabul etmiyoruz.</i> ” ABD’nin Ankara Büyükelçiliği (18 Ağustos 2021): “ <i>ABD’nin Türkiye ile Afgan göçmenler konusunda pazarlık yapıldığı yönündeki iddialar gerçek değildir.</i> ”
Afganistan’dan Türkiye’ye 1,5 milyon göçmen geldi.	Cumhurbaşkanı Erdoğan (20 Ağustos 2021): “ <i>Ülkemizde şu anda yaklaşık 300 bin Afgan göçmen bulunuyor.</i> ”
Türkiye’de yasa-dışı bulunan Afganlar ülkelerine geri gönderilmiyor.	İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü (14 Ağustos 2021): “ <i>Bu yıl içerisinde sınır dışı işlemi uygulanan ya da sınır dışı edilmek üzere 22 ilde bulunan geri gönderme merkezlerine sevk edilen düzensiz göçmen sayısı 37 bin 72’dir. Bunların 12 bin 893’ü Afganistan, 5 bin 840’ı Pakistan ve kalan 18 bin 339’u diğer uyruklardandır.</i> ”
İngiltere, Afganlar için Türkiye’de merkez kuracak.	Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun (23 Ağustos 2021): “ <i>İngiltere’den böyle bir talep yok. Talep gelse dahi bunu asla kabul etmeyiz.</i> ” BBC Türkçe (23 Ağustos 2021): “ <i>İngiltere Savunma Bakanı Ben Wallace’a atfen hükümetin, Afganlar için Türkiye’de ve Pakistan’da işlem merkezleri kurulmasını değerlendirdiğine dair bir haber yayınladık. Bunun aslında İngiltere Savunma Bakanı’na ait ifadeler olmadığını, bunun bir niyet beyanı olarak The Guardian ve Mail on Sunday gazetelerinde yer alan bir bilgi olduğunu, haberde ise sehven bakana atfen aktarıldığını belirtiriz.</i> ”

İngiltere Savunma Bakanı Ben Wallace (24 Ağustos 2021): “İngiltere’nin Türkiye’de bir mülteci merkezi kuracağına ilişkin haberler, tamamen medyanın spekülasyonudur.”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın ortaya koyduğu gibi Türkiye, Afganistan kaynaklı düzensiz göçe karşı yoğun bir çalışma göstermektedir. Buna karşın devam eden insan hareketliliğinin, düzensiz şekilde ve çoğunlukla yasa-dışı şekilde gerçekleşmesinden ötürü bu çabalar zaman zaman yetersiz kalabilmektedir. Dolayısıyla düzensiz göçle mücadelenin uzun vadeli bir süreç olduğunu ve sadece belirli bir etnik ya da dini grup özelinde sürdürülemeyeceğini unutmamak gerekir. Bir başka deyişle, gerek Afganistan gerekse diğer ülkelerden kaynaklı düzensiz göçle mücadelenin kısa süre içerisinde engellenmesi çok uzak bir ihtimaldir. Bunun yanında birinci halkada Afgan göçmenlere ev sahipliği yapan bölge ülkelerini; ikinci halkada Afgan göçmenlerin ulaşmak istedikleri Batılı ülkeleri ilgilendiren bir sorunla Türkiye’nin ya da diğer ülkelerin, tek başına mücadele etmesini beklemek gerçekçi değildir. Yani geniş ölçekte birçok ülkeyi etkisi altına alan Afganistan kaynaklı düzensiz göçle, ne Türkiye ne de diğer ülkeler tek başlarına mücadele edebilecek konumda değildir.

Gerek Afganistan gerekse diğer ülkelerden kaynaklı düzensiz göçün durdurulması noktasında en ideal yol, bu kişilerin kaynak ülkeden ayrılmasına yol açan itici faktörlerin ortadan kaldırılmasıdır. Daha açık ifadeyle Afganistan kaynaklı düzensiz göçün doğrudan kaynağında durdurulması ve/ya gönüllü geri dönüşler, en ideal mücadele yöntemidir. Ancak Afgan göçmenler özelinde böylesi bir hedefin uzun vadede bile sonuç vermesi, oldukça iyimser bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca Afganistan’da yönetimi ele alan Taliban, ülkenin sınır güvenliğini güçlendirmeye yönelik önümüzdeki süreçte adımlar atsa bile ülkeden yasa-dışı çıkışlar devam edecektir. Bunlara dayanarak Türkiye’nin kendi sınır güvenliğini güçlendirebilmesi ve Afganistan kaynaklı düzensiz göçe karşı daha etkin mücadele edebilmesi için karar alıcıların dikkate alabilecekleri bir dizi politika önerisi sunulabilir.

- Öncelikle Afganistan kaynaklı düzensiz göç içerisinde yer alan insanların, çoğunlukla mücbir sebeplerden ötürü ülkelerini terk etmek durumunda kaldıklarını unutmamak gerekir. Sayıları kesin olarak bilinmeyen bu kişilerin temel hedefi, ya kendi ülkelerindeki kargaşa ortamından uzaklaşmak ya da daha müreffeh ve istikrarlı bir ülkede hayat sürmektir. Dolayısıyla Türkiye’de özellikle muhalif kesimlerin, bu kişileri sık sık askeri güvenlik jargonuna uygun terimlerle anmaktan ya da bu kişilere ikinci sınıf insan muamelesi yapmaktan vazgeçmesi gerekmektedir. Aksi taktirde göçü güvenleştirmek noktasında işlevsel bir role sahip olan böylesi bir yaklaşım, toplumun göçmenlere yönelik duyduğu endişeleri ve korkuları, zaman içerisinde nefrete dönüştürebilecek potansiyeldedir.
- Düzensiz göçe karşı en etkili araç ülke sınırlarının güçlendirilmesinden geçmektedir. Nitekim teröristlere ve düzensiz göçmenlere karşı Türkiye, bir süredir doğu sınırlarını beton duvarlarla ve teknolojik takip araçlarıyla tahkim etmektedir. Buna karşın sınır tahkimatına yönelik projelerin henüz son bulmamasından ve düzensiz geçişlerin genellikle تنها rotalardan yürüyerek gerçekleşmesinden ötürü göçmenler, sınır hatlarındaki insan kaçakçılarından da yardım alarak Türkiye’ye giriş yapmaktadırlar. Sınırdaki kalan boş alanlara beton duvarlar ve gözetleme kuleleri yerleştirilene kadar kısa vadeli bir çözüm olarak uzaktan takibatı yapılabilen portatif engeller konulabilir. Ayrıca

Türkiye'nin İran'la sınırı, dağlık ve kontrolü zor bir bölge olduğu için bu bölgede insansız hava araçlarıyla gözlem mekanizmalarına ağırlık verilebilir.

- Ülkelerin sınır güvenliklerinin, sadece kendi imkanlarıyla aldıkları fiziki ve askeri tedbirlerle sağlanması mümkün değildir. Bunun yerine sınır paylaşan ülkelerin birlikte çalışmaları gerekmektedir. Ancak Türkiye ile uzun bir kara sınırını paylaşan İran'ın, sayıları artan Afgan göçmenleri kendi topraklarında tutmamak için sınır yönetiminde gevşek davranmasından ötürü göçmenler, doğu illeri üzerinden Türkiye'ye giriş yapmaktadırlar. Düzensiz girişleri engelleyebilmek için Türkiye ve İran arasında düzensiz göçle mücadele alanında kapsamlı bir iş birliğine gidilebilir. Bu minvalde Türkiye-İran arasında geri kabul anlaşmasının imzalanması gündeme gelebilir ve Afgan göçmenlerin, üçüncü bir ülke olarak İran'da geçici korumaları için projeler geliştirilebilir.
- Ülkelerini terk etmek zorunda kalan göçmenler için Afganistan'ın sınırdaş olduğu diğer iki ülke Pakistan ve Türkmenistan ile de iş birliğine gidilebilir. Afganların İran'la beraber en çok sığındıkları bu iki ülkenin, Türkiye ile yakın siyasi ilişkilere sahip olmaları dikkate alındığında, Afganların bu ülkelerde de geçici korumaları için güvenli bölge ya da en azından yüksek korunaklı göçmen kamplarının tesisine dair ortak projeler geliştirilebilir. Bunun için Afgan göçmenlerin ulaşmak istedikleri asıl hedef bölge olan AB'nin de desteğiyle bu ülkelere mali yardım sağlanabilir. Yine bu maksatla Uluslararası Göç Örgütü, Birleşmiş Milletler Afganistan Yardım Misyonu ve BMMYK gibi kuruluşlarla bu ülkelere sunulmak üzere ortak mali projeler geliştirilebilir.
- Türkiye'de düzensiz göç ekonomisi her geçen gün büyümektedir. Düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye girişlerine rehberlik eden insan kaçakçılara karşı güvenlik güçleri operasyonlar düzenlese de faaliyetlerin yasa-dışı olmasından ötürü önüne tamamen geçilememektedir. Buna dayanarak Türkiye'de insan kaçakçılığına aracı olan kişileri caydırmaya yönelik yeni ve ağır yasal düzenlemeler yapılabilir.
- Türkiye'ye kaçak yollarla giren ve yasa-dışı şekilde bulunduğu tespit edilen Afganlar, uluslararası hukuk çerçevesinde kaynak ülkeye geri gönderilene kadar geri gönderme, kabul ve geçici barınma merkezlerinde tutulmaktadır. Düzensiz göçün kaynağı Afganistan'da siyasi geçiş süreci tamamlansa bile bu ülke kaynaklı düzensiz göç dalgasının bir süre daha devam etmesi beklenmektedir. Dolayısıyla olası bir altyapı kriziyle karşı karşıya kalmamak için geri gönderme, kabul ve geçici barınma merkezlerinin sayılarını arttırmakta yarar vardır.
- Türkiye'ye ulaşan Afgan göçmenler arasında sayıları sınırlı olmakla birlikte kalifiye insanların bulunduğu bilinmektedir. Daha önce örneğin Suriye'den Avrupa'ya yönelen düzensiz göç neticesinde, Almanya başta olmak üzere gelişmiş ekonomiye sahip Avrupa ülkeleri personel sıkıntısı yaşadıkları sektörlerde Suriyelilerin istihdamına imkan sağlamıştır. Nitekim AB, üye olmayan ülkelere gelen yüksek nitelikli göçmenlerin istihdamını kolaylaştırmak için 2021 Eylül ayında yeni bir karar almıştır.^{xxxviii} Buna dayanarak Türkiye'ye gelen Afganlar arasında yetişmiş insan sermayesi tespit edilerek, bu kişiler arasında kalifiye olanların personel sıkıntısı çekilen sektörlerle yönlendirilmesinin önü açılabilir.
- Türkiye ile Afganistan'daki yeni hükümet arasındaki görüşmelerde ilerleme sağlanması durumunda, Türkiye ve Afganistan arasında bir geri kabul anlaşmasının imzalanması düşünülebilir. Aslında Türkiye, düzensiz göçle mücadele kapsamında Afganistan'a daha önce bir geri kabul anlaşması teklif etmişse de henüz olumlu bir geri dönüş alınamamıştır.^{xxxix} Düzensiz göçte uluslararası iş birliğinin en etkili yöntemlerinden biri

olan böylesi bir anlaşmaya varılması durumunda, Türkiye’de yasa-dışı olarak bulunan Afganlar, belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde can güvenlikleri sağlanarak kaynak ülkelerine geri gönderilebilirler.

- Afganistan kaynaklı düzensiz göçe dair Türk kamuoyunu yanlış yönlendirip toplumu infiale sürükleme ve hükümetin göç yönetimine dair kötü bir imaj çizme amacıyla dolaşıma sokulan iddialar, konuyla ilgili gerçekliklerin özünü tahrif etmesinden ötürü bireylerin hem doğru bilgiye erişimlerini zorlaştırmakta hem de Afgan göçmenlere dair olumsuz algılara sahip olmalarına yol açmaktadır. Bundan ötürü konuyla ilgili yanlış ve/ya abartılı muhtevalara sahip iddiaların yayılmasını engelleme adına iletişim araçlarının hedefi konumundaki kitlelerin, asılsız iddialara itibar etmemesi önem arz etmektedir. Bunun yerine Cumhurbaşkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, İletişim Başkanlığı, GİGM, Anadolu Ajansı ve TRT gibi gerçek verileri sunabilecek resmi kurumların açıklamalarına itibar edilmelidir.

KAYNAKÇA

ⁱ Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımlamasına göre "Sığınmacı" (asylum seeker) "*Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir*". "Mülteci" (refugee) ise "*Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne taraf olan bir ülkede bulunup bulunmaması veya bu hukuki belgeler uyarınca ev sahibi ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmaması fark etmeksizin, Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan BM korumasından yararlanmaya hak kazanan kişidir*." Bu tanımlamalara göre sığınmacılar uluslararası koruma başvuru sahipleri; mülteciler uluslararası koruma statüsü sahipleridir. Ayrıntılı bilgi için bakınız Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath, Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, 2013.

ⁱⁱ 1970'lerden beri Afganistan'dan Türkiye'ye yönelik göçe ve Türkiye'deki Afganlara yönelik detaylı bilgi için bakınız: Selda Geyik, "Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler", Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2018; Mehmet Koç, "Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü ve İran'ın Göç Politikaları", İRAM Perspektif, Nisan 2019; Cihangir Karakaya ve Esra Nur Karakaya, "Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar", International Journal of Cultural and Social Studies, Haziran 2021, Cilt: 7, Sayı: 1.

ⁱⁱⁱ "Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun", Türkiye Büyük Millet Meclisi, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc065/kanunmgkc065/kanunmgkc06502641.pdf, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^{iv} "İkamet İzinleri", GİGM, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^v Selda Geyik, "Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler", Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2018; "Afgan Göçmenler Anlatıyor: Türkiye'ye Neden ve Nasıl Geliyorlar? Ne İstiyorlar?", BBC Türkçe, 19 Temmuz 2021; "Türkiye Sınırına Gelen Afgan Göçmenler: Geri Dönmek Dışında Her Şeye Hazırız", Euronews, 18 Ağustos 2021.

^{vi} "Para ve Kıyafetleri Alınan Göçmenler Borularla Dövülüp Türk Tarafına İtildi", Yeni Şafak, 19 Eylül 2021.

^{vii} "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye'de Şu Anda Emniyet Kayıtlarımızda ve Kayıt Dışı 300 Bin Afganistanlı Göçmen Söz Konusudur", Anadolu Ajansı, 20 Ağustos 2021; "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Afgan Mülteci Açıklaması", NTV, 22 Eylül 2021.

^{viii} "Afghanistan", UNHCR, <https://www.unhcr.org/afghanistan.html>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^{ix} "Afganistan Vatandaşları, Taliban'dan Kaçarak Türkiye'ye Geliyor", En Son Haber, 10 Temmuz 2021.

^x Selda Geyik, "Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler", Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2: Temmuz-Aralık 2018, s. 151; "Türkiye'deki Afganlarla İlgili Neler Biliniyor?", BBC, 30 Ağustos 2021.

^{xi} "Düzensiz Göç", GİGM, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^{xii} İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi tam metin için bakınız: <https://www.ombudsman.gov.tr/document/mevzuat/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyanamesi.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

- ^{xiii} Resmi Gazete, 5 Eylül 1961, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.
- ^{xiv} Mehmet Ali Eryurt, Kavramsal Çerçeve ve Yasal Mevzuat” içinde *Türkiye’de Afganistan Uyruklu Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye’ye Geliş Sebepleri, Türkiye’de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları*, Hacettepe Üniversitesi Basım Evi, 2018, s. 78.
- ^{xv} “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, Mevzuat, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim Tarihi: 28 Eylül 2021.
- ^{xvi} 6458 sayılı kanun kapsamında mülteci ve şartlı mülteci olma şartlarını sağlamayan fakat menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; “(a) Ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, (b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak ya da (c) uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında” ikincil koruma statüsü verilebilmektedir.
- ^{xvii} Cihangir Karakaya ve Esra Nur Karakaya, “Türkiye’nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar”, *International Journal of Cultural and Social Studies*, Haziran 2021, Cilt: 7, Sayı: 1, s. 104.
- ^{xviii} “Onward Movements of Afghan Refugees”, UNHCR, <https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/Statistical%20Factsheet%20Onward%20movements%20of%20Afghan%20refugees%20March-April%202021.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.
- ^{xix} “Afgan Halkı Kardeşlerimizdir, Onlara Kapıyı Kapatacak Halde Değiliz”, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=m--QEtQireA>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.
- ^{xx} “Türkiye’deki Mülteciler ve Sığınmacılar”, BMMYK, <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.
- ^{xxi} “Erdoğan: Türkiye Afganistan’dan Yeni Bir Göç Yükünü Kaldıramaz”, İletişim Başkanlığı, https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/erdogan-turkiye-afganistandan-yeni-bir-goc-yukunu-kaldiramaz, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.
- ^{xxii} “Türkiye’nin Düzensiz Göçle Mücadelesi”, GİGM, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.
- ^{xxiii} GİGM tarafından icra edilen bazı projeler için bakınız: “Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün Biten Projeleri”, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/Goc-Projeleri/GIGM-Biten-Projeler.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.
- ^{xxiv} “İçişleri Bakan Yardımcısı Çataklı’dan Sınır İhlali İddiasına İlişkin Açıklama”, TRT Haber, 13 Temmuz 2021.
- ^{xxv} “İçişleri Bakanı Soylu’dan Göçmen Açıklaması”, Hürriyet, 15 Eylül 2021.
- ^{xxvi} “İçişleri Bakan Yardımcısı Çataklı’dan Sınır İhlali İddiasına İlişkin Açıklama”, TRT Haber, 13 Temmuz 2021.
- ^{xxvii} “Şok Evlerine Şok Baskın! Düzensiz Göç Geçit Yok”, Sabah, 20 Ağustos 2021.
- ^{xxviii} “Briefing with Senior State Department Officials on the U.S. Refugee Admissions Program Priority 2 (P-2) Designation for Afghan Nationals”, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/briefing-with-senior-state-department-officials-on-the-u-s-refugee-admissions-program-priority-2-p-2-designation-for-afghan-nationals/>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^{xxix} “SC-35, 3 Ağustos 2021, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Tanju Bilgiç’in ABD’nin Açıkladığı “ABD İçin Çalışan Afganlar ve Ailelerine Yönelik Göçmen Kabul Programı” Hakkındaki Soruya Cevabı”, Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/sc_-35_-abd-nin-acikladigi-abd-icin-calisan-afganlar-ve-ailelerine-yonelik-gocmen-kabul-programi-hk-sc.tr.mfa, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^{xxx} Büyükelçiliğin açıklaması için bakınız: <https://twitter.com/USEmbassyTurkey/status/1427875499318071297>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^{xxxi} “CHP Lideri Kılıçdaroğlu’ndan Mülteci Açıklaması: 2 Yılda Çözülecek Bu Mesele, Çözeceğim!”, CHP, <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-lideri-kilicdaroglundan-multeci-aciklamasi-2-yilda-cozulecek-bu-mesele-cozecegim>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^{xxxii} “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Türkiye’de Şu Anda Emniyet Kayıtlarımızda ve Kayıt Dışı 300 Bin Afganistanlı Göçmen Söz Konusudur”, Anadolu Ajansı, 20 Ağustos 2021.

^{xxxiii} “13 Bini Afgan, 37 Bin Düzensiz Göçmen Sınır Dışı Edildi”, TRT Haber, 14 Ağustos 2021.

^{xxxiv} Wallace, Mail on Sunday için Afganistan ile ilgili bir makale kaleme almış ve şu ifadelerde bulunmuştur: “We will establish a series of processing hubs across the region outside Afghanistan for those Afghans we have an obligation to bring to this country” (İngiltere’ye getirmekle yükümlü olduğumuz Afganlar için Afganistan dışındaki bölgede bir dizi merkez kuracağız). Makalenin orijinal hali için bakınız: “Defence Secretary Ben Wallace: The American Deadline is Looming... We Have No Time to Lose to Get People Out”, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-9915289/BEN-WALLACE-American-deadline-looming-no-time-lose-people-out.html>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^{xxxv} “İletişim Başkanı Altun: Talep Gelse Dahi Asla Kabul Etmeyiz”, TRT Haber, 23 Ağustos 2021.

^{xxxvi} “İngiltere Savunma Bakanı ‘Türkiye’de Mülteci Merkezi’ Haberlerini Yalanladı”, Anadolu Ajansı, 24 Ağustos 2021.

^{xxxvii} “BBC Türkçe’den Açıklama”, BBC Türkçe, 23 Ağustos 2021.

^{xxxviii} “EU Blue Card: New Rules to Attract More Highly-Skilled Workers”, Schengen Visa Info, <https://www.schengenvisa.info.com/news/eu-blue-card-new-rules-to-attract-more-highly-skilled-workers/>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

^{xxxix} “Düzensiz Göçle Kapsamlı ve Etkin Mücadele”, Anadolu Ajansı, 20 Ekim 2017.

**ALTI TİP YALANCI- İKİNCİ DERECELİ (HO – MCKAY) KİNETİK
DENKLEMİNİN MALAHİT YEŞİLİNİN SIİRT KURTALAN/ AĞAÇLIPINAR KİLİ
İLE ADSORPSİYONUNDA KARŞILAŞTIRILMALI DOĞRUSAL YÖNTEMLER**

COMPARATIVE LINEAR METHODS OF ADSORPTION OF MALACHITE GREEN
WITH SIİRT KURTALAN/ AĞAÇLIPINAR CLAY OF SIX TYPES OF PSEUDO-
SECONDARY (HO – MCKAY) KINETIC EQUATION

Nilgün ONURSAL

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, (Sorumlu yazar), nilgun.onursal@siirt.edu.tr, Orcid No:
0000-0002-2460-6475

Mehmet Can DAL

Milli Eğitim Müdürlüğü, Diyarbakır, mcandal123@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-6474-
6053

ÖZET

Adsorpsiyon, boya gideriminde kullanılan çevre dostu ve uygulanması kolay bir yöntemdir. Bu çalışmada sulu çözeltiden malahit yeşilinin uzaklaştırılması amacıyla karışık tipli Siirt Kurtalan/ Ağaçlıpınar Köyü kili kullanıldı. Kilin karakterizasyonu için XRF, XRD ve SEM-EDX analizleri yapıldı. Analizler, numunenin karışık tipli kil olduğunu gösterdi. Yalancı-ikinci dereceli kinetik modeller, adsorbentin adsorban üzerine adsorpsiyon mekanizmasını tanımlamak için, adsorpsiyon kinetik çalışmalarının çoğundan elde edilen verilere yaygın olarak uygulanmaktadır. Yapılan bu araştırmada yalancı-ikinci dereceli (Ho-McKay) kinetik denklemlerinin altı farklı tipi incelendi. Çalışma 298 K sıcaklığında gerçekleştirildi. Elde edilen veriler 6 tip doğrusal denkleme uygulandı. Oluşturulan grafiklerden K_2 , q_m ve R^2 değerleri hesaplandı. Ayrıca elde edilen değerlerden, adsorpsiyon kinetiğinin en çok, tip 6 eşitliğine uyduğu tespit edildi.

Anahtar kelimeler: Yalancı-ikinci dereceli Kinetik, Ho-McKay eşitliği, Lineer denklem, Kil, Renk Giderimi, Malahit Yeşili

ABSTRACT

Adsorption is an environmentally friendly and easy-to-apply method used in dye removal. In this study, mixed type Siirt Kurtalan/ Aalıpınar clay was used to remove malachite green from aqueous solution. XRF, XRD and SEM analyzes were performed to the characterization of the clay. Analysis presented that the sample was a mixed type clay. Pseudo-second-order kinetic models are widely applied to the data obtained from most of the kinetic studies of adsorption to describe the mechanism of adsorption of the adsorbent onto the adsorbent. In this study, six different types of pseudo-second order kinetic equations were investigated. The study was carried out at 298 K. The obtained data were applied to 6 types of linear equations. K_2 , q_m and R^2 values were calculated from the generated graphs. In addition, the obtained values showed that the adsorption kinetics fit to the type 6 equation.

Keywords: Pseudo-second order Kinetic, Ho-McKay equation, Linear equation, Clay, Color Removal, Malachite Green.

1.GİRİŞ

Artan nüfusa bağlı olarak teknoloji ve sanayii sınırsız bir şekilde gelişmekte ve buna bağlı olarak çevre sorunları neredeyse içinden çıkılmaz hal almaktadır. Özellikle atık sorunu devasa boyutlara varmış ve insanları bu konuda devamlı araştırma yapmaya yönlendirmiştir. Sanayideki tekstil atıkları da bu sorunlar arasında en kayda değerdir. Tekstilde kullanılan boyalar toksikolojik özelliğe sahip olduklarından tüm canlılara zarar vermektedirler. Endüstriyel atıklar ve boyalar doğaya salındıklarında hem doğayı kirletmekte hem de besin zinciri aracılığı ile birçok canlıya zarar vermektedirler (Onursal N. D., 2020).

Endüstriyel atıkların sulu ortamlardan uzaklaştırılması için birçok yöntem kullanılmaktadır. Bunların arasında adsorpsiyon yöntemi en çok tercih edilenlerden biridir.

Adsorpsiyon yüzey veya ara kesitte maddenin birikmesi yani derişiminin artması olayıdır. Çünkü kullanımı kolay ve maliyeti ucuzdur. Adsorbanın ise doğada bol miktarda bulunması, kolay elde edilmesi ve uygun yüzey özellikleri taşıması gerekmektedir (Onursal N. .., 2019).

Bu çalışmada kil kullanıldı. Killer ülkemizde toprak çeşitliliği açısından oldukça zengindirler. Kil terimi kayaç anlamı taşımakla birlikte tanecik boyutu 4 mikrondan daha küçük olan partiküllere verilen isimdir. (N.Onursal, 2019)

Boyar maddelerin sentezlenmesi esnasında yapısal açıdan çok farklı olan kimyasalların kullanıldığı bilinmektedir. Bu kimyasallar ışık, su, ısı ve de yükseltgeyici ajanlara karşı direnç gösterebilmektedirler. Bu nedenle atık sulardan giderimleri de hayli zordur. Bu maddelerin sulu ortamlara (Deniz, nehir, dere ve göl) bırakılması hem çevreye kötü görüntü vermekte hem de sudaki ışığın geçirgenliğini düşürdüğü için fotosentez olayını olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca suda yaşayan canlıların yaşamlarını tehdit etmektedir (M.Turabik, 2006).

Tüm bu etkenler nedeni ile tekstil sanayisi atık sularını doğal ortama göndermeden önce zararlı etmenleri ortadan kaldıracak şekilde arıtılmalıdır.

Boyar maddelerin atık sulardan arındırılması için fiziksel ve kimyasal temele dayanan çok farklı yöntemler bulunmaktadır. Boya gideriminde en çok tercih edilen adsorbanlardan biri de killerdir. Killerin doğal ve bol miktarda bulunduğu, ekonomik olmaları adsorpsiyon kapasitelerinin yüksek olması bu tercihte etkilidir. Adsorpsiyon olayında kullanılan adsorbentler ya doğal halleri ile ya da yüzey özellikleri değiştirilerek kullanılırlar.

Adsorpsiyon mekanizmasını anlamak için pek çok kinetik model bulunmaktadır. Bunların arasında Ho-McKay eşitliği olarak bilinen yalancı- ikinci dereceli kinetik model kullanışlı olduğu için yaygın biçimde kullanılmaktadır (DAL, 2021).

Yalancı- ikinci dereceli kinetik modeli Ho ve McKay tarafından geliştirilen kinetik bir modeldir (DAL, 2021). Bu modelde temel amaç, adsorplama kapasitesinin zamana bağlı olarak nasıl değiştiğini göstermektir. Bunu gösteren ifade;

$$\frac{dq_t}{dt} = K_2 (q_e - q_t)^2 \dots\dots\dots(1)$$

olarak yazılabilir (Ho ve McKAY,1998b)(Ho ve McKAY,1999) (N.Onursal, 2019) (Dal, 2021).

Bu bağtımda q_t (mg.g^{-1}); t (min) zamandaki adsorpsiyon miktarını, q_e (mg.g^{-1}), denge anındaki adsorpsiyon kapasitesini, K_2 ($\text{mg.g}^{-1}\text{dk}^{-1}$), ikinci dereceli hız sabitini göstermektedir.

Eşitlik 1 sınır koşulları $t=0$ dan, $t=t$ ye kadar ve $q_e = q_t$ olmak şartı ile denklem yeniden düzenlenirse doğrusal olmayan eşitlik (2) elde edilir.

$$q_t = \frac{K_2 q_e^2 t}{1 + K_2 q_e t} \dots\dots\dots(2)$$

Eşitlik yeniden düzenlenerek aşağıda verilen 6 tip doğrusal denklemler elde edilmiştir.

Tip 1 yalancı- ikinci dereceli kinetik model: $\frac{1}{q_e - q_t} = \frac{1}{q_e} + K_2 t \dots\dots\dots(3)$

Tip 2 yalancı- ikinci dereceli kinetik model: $\frac{1}{q_t} = \frac{1}{q_e} + \frac{1}{K_2 q_e^2 t} \dots\dots\dots(4)$

Tip 3 yalancı- ikinci dereceli kinetik model: $q_t = q_e + \frac{1}{K_2 q_e} \frac{q_t}{t} \dots\dots\dots(5)$

Tip 4 yalancı- ikinci dereceli kinetik model: $\frac{q_t}{t} = K_2 q_e^2 - K_2 q_e q_t \dots\dots\dots(6)$

Tip 5 yalancı- ikinci dereceli kinetik model: $\frac{1}{t} = -K_2 q_e + K_2 q_e^2 \frac{1}{q_t} \dots\dots\dots(7)$

Tip 6 yalancı- ikinci dereceli kinetik model : $\frac{t}{q_t} = \frac{1}{K_2 q_e^2} + \frac{1}{q_e} \dots\dots\dots(8)$

Literatürde görece eski tarihlerde Pseudo- Second Order kinetik modelinin doğrusallaştırılmış 4 tipi (Ho, 2006)(Khambathy, 2008) ya da 5 tipi (Kumar, 2006) görülürken, daha yeni tarihlerde 6 doğrusal tip (Hamdaoui 2017, Huang,2018) görülmektedir. Bu modeller karşılaştırılmakta ve en küçük kareler yöntemi ile regresyon analizi yapılmaktadır. Böylece en uygun kinetik model bulunmaktadır. Ancak; doğrusal tipler rakamla adlandırılırken standart konsept oluşmadığı görülmektedir. Örneğin Ho'nun Tip 1 diye adlandırdığı lineer eşitlik, Huang tarafından Tip 6 diye adlandırılmaktadır.

2. MATERYAL VE METOD

Adsorbent olarak Merck Malachite Green Oxalate (C.I. 42000) (Malahit Yeşili Oksalat) marka malahit yeşili boyar maddesi, adsorban olarak ise karışık tipli kili kullanıldı. Adsorban, Siirt ilinin, Kurtalan ilçesinin Ağaçalpınar köyünden, örnekleme yöntemine uygun olarak alındı. Adsorbanın karakteristik özelliklerinin tespiti için XRF, XRD, SEM-EDX gibi kristalografik analizler yapıldı.

2.1. XRF ANALİZİ

Karışık tipteki kilin XRF ile yapılan analizin sonucu Tablo 1' de verilmiştir

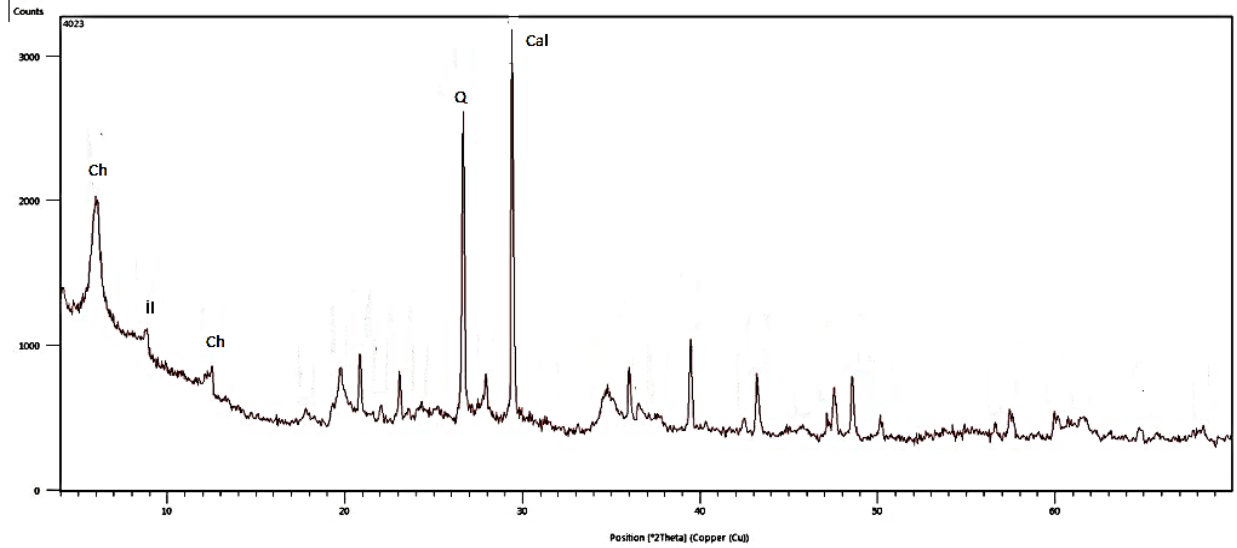
Tablo 1. XRF analizine göre kimyasal bileşimi

ÖrnekAdı	Kimyasal Bileşim %										
	SiO ₂	Al ₂ O ₃	CaO	Fe ₂ O ₃	MgO	K ₂ O	Na ₂ O	P ₂ O ₅	MNn O	TiO ₂	KK
Doğal Kil	56,0	11,3	9,8	5,8	2,1	1,2	3,1	0,1	0,1	0,8	9,50

KK: 1000 0C deki kütle kaybı

2.2. Doğal Kil Difraktogramı (XRD Analizi)

Doğal kilin difraktogramı şekil 1. de verilmiştir.

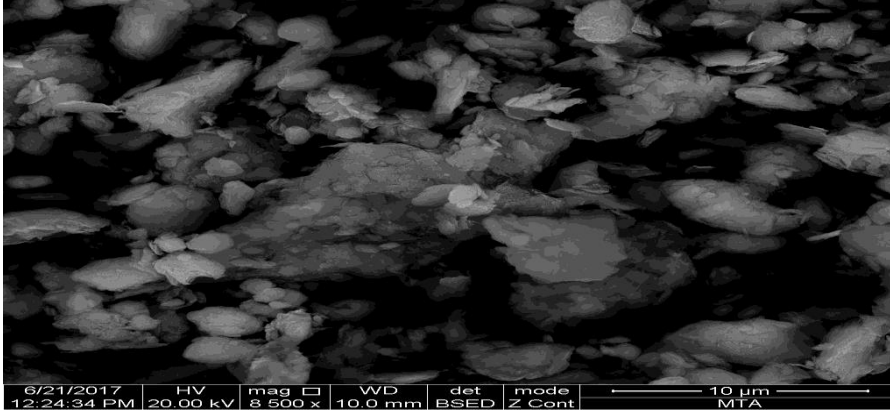
Şekil 1. Doğal kilin XRD difraktogramı Ch: klorit, İl: İllit, Q: Kuartz ve Cal: Kalsit.

Analiz sonuçlarına göre kullanılan doğal numune Kalsit: % 15, Kuvars: %9, Plajiolaz:%15, Muskovit:%32, Kil Mineralleri: %29 oranlarına sahiptir.

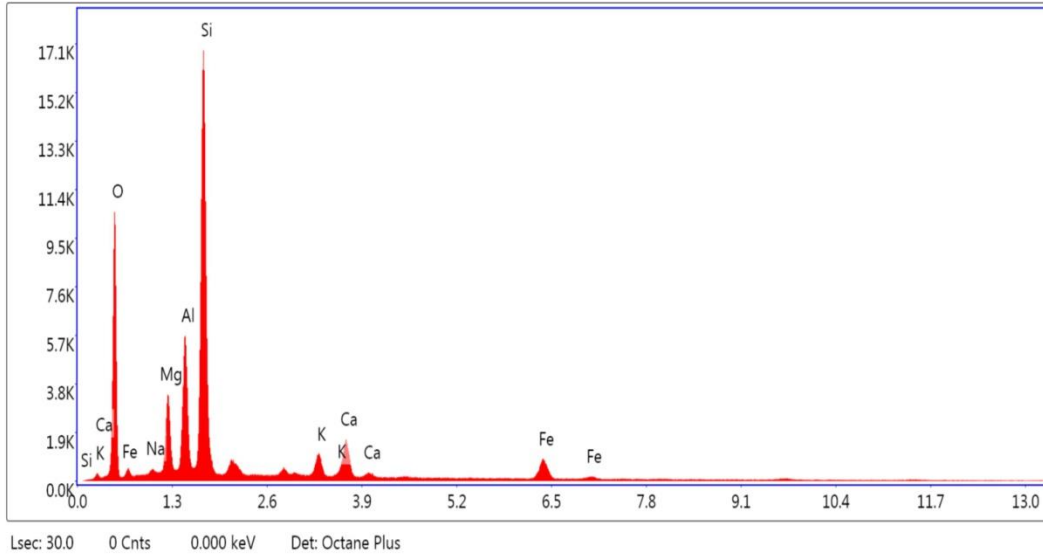
Detay kil analizinde ise bu numunedeki kil mineralinin bileşenleri: Klorit: %62, Montmorillonit: %21, İllit: %17 şeklindedir.

2.3. SEM Analizi

Aşağıda Doğal kilin SEM görüntüleri verilmiştir.

Şekil 2. Doğal kilin SEM görüntüsü

Şekil 3. Doğal Kil numunesinin EDS-1 verileri.

Tablo 2. Normal numunenin kimyasal bileşen verileri

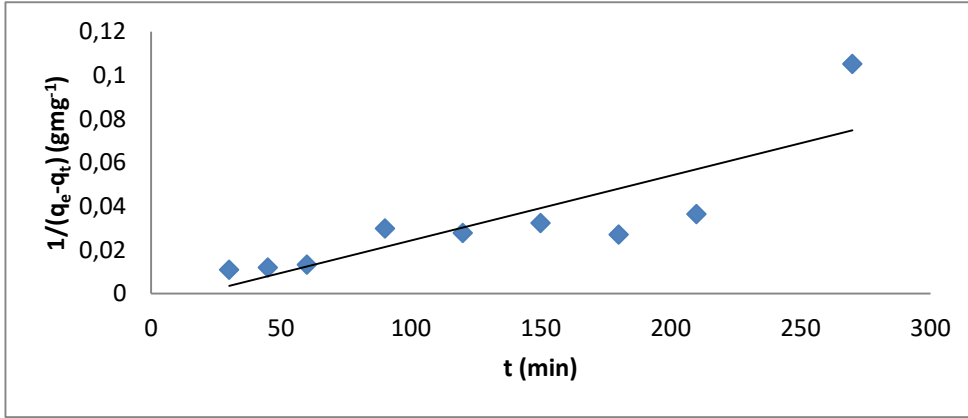
Element	Weight %	Atomic %	Net Int.	Error %	Kratio	Z	A	F
O K	44.54	59.88	2176.16	8.15	0.1504	1.0638	0.3175	1.0000
NaK	1.10	1.03	80.60	13.11	0.0038	0.9675	0.3600	1.0023
MgK	5.29	4.68	713.85	6.68	0.0269	0.9844	0.5142	1.0037
AlK	11.32	9.03	1760.38	5.44	0.0658	0.9482	0.6105	1.0047
SiK	26.42	20.24	4279.54	4.92	0.1638	0.9692	0.6386	1.0017
K K	3.25	1.79	429.24	4.67	0.0264	0.8993	0.8883	1.0149
CaK	1.52	0.82	175.45	7.69	0.0130	0.9158	0.9118	1.0179
TiK	0.34	0.15	34.17	23.79	0.0028	0.8302	0.9582	1.0371
FeK	6.21	2.39	370.27	3.72	0.0530	0.8169	0.9989	1.0458

3. TARTIŞMA

Bu çalışmada deneysel veri, literatürden elde edildi (Onursal N. , Malahit Yeşilinin Sulu Çözeltilerden Karışık Tipteki Kil ile Uzaklaştırılması, 2018) (Onursal N. Y., 2018).

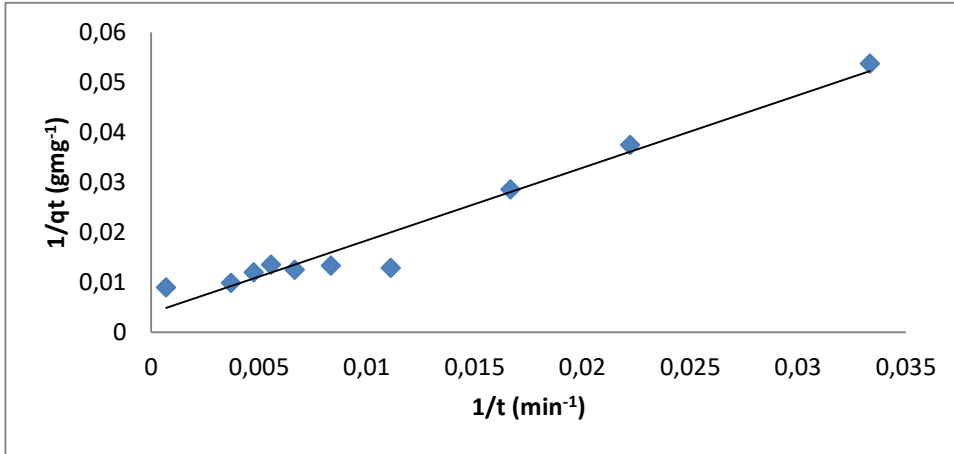
Veriler, denklem 3,4,5,6,7 ve 8'e uygulanarak 6 grafik oluşturuldu.

Tip 1 grafiğinde Y için $\frac{1}{q_e - q_t}$, X için t'ye karşı grafiğe geçirildiğinde

Şekil 4. Ho-McKay Tip 1 Grafiği

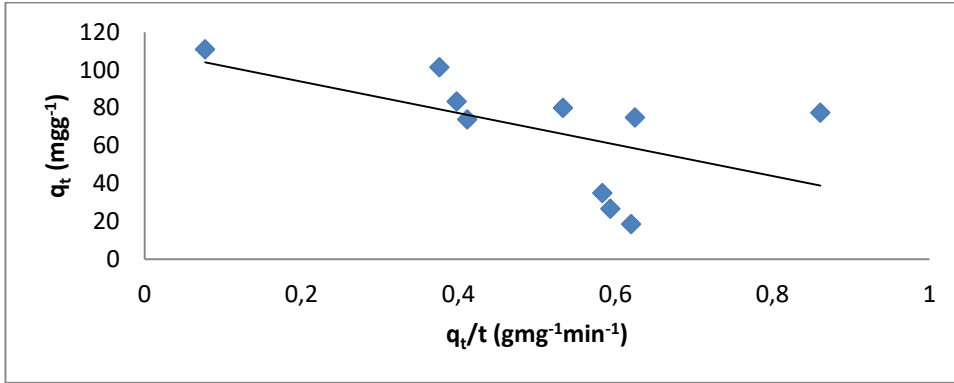
Tip 2 grafiğinde Y için $\frac{1}{q_t}$, X için $\frac{1}{t}$ 'ye karşı grafiğe geçirildiğinde

Şekil 5. Ho-McKay Tip 2 Grafiği

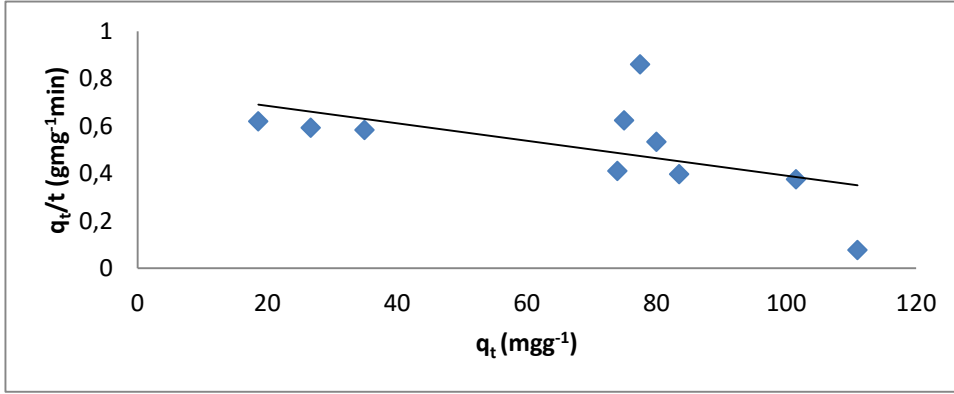
Tip 3 grafiğinde Y için q_t , X için $\frac{q_t}{t}$ 'ye karşı grafiğe geçirildiğinde

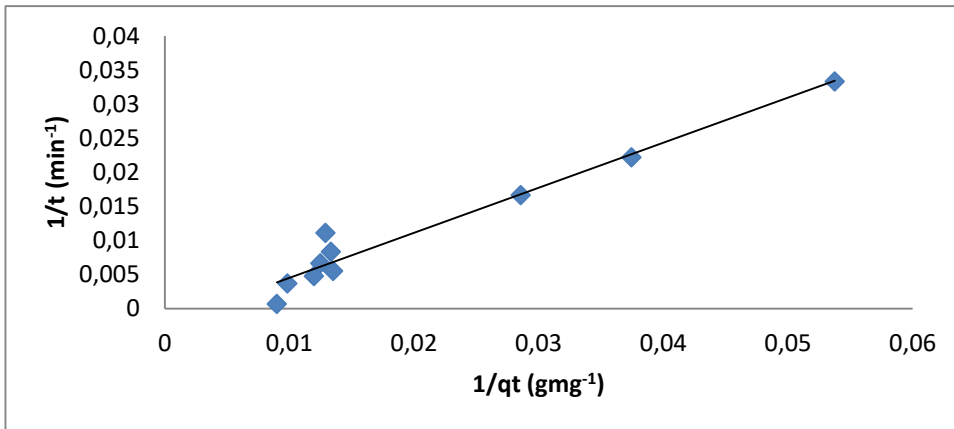
Şekil 6. Ho-McKay Tip 3 Grafiği

Tip 4 grafiğinde Y için $\frac{qt}{t}$, X için qt 'ye kaşı grafiğe geçirildiğinde

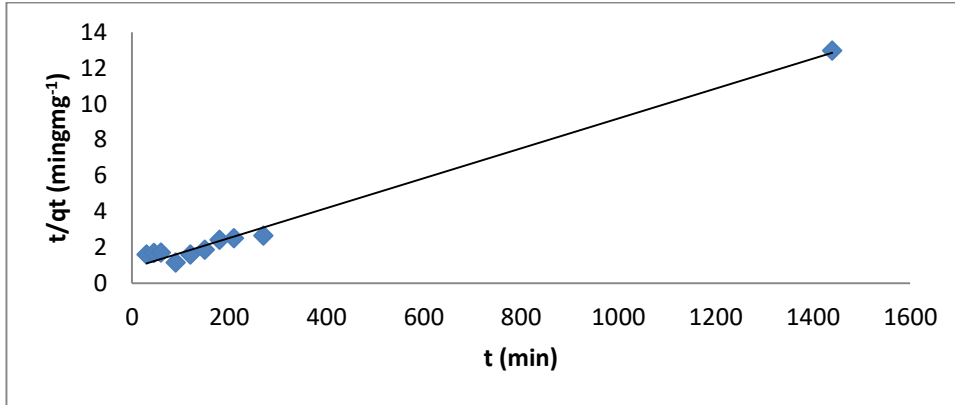
Şekil 7. Ho-McKay Tip 4 Grafiği

Tip 5 grafiğinde Y için $\frac{1}{t}$, X için $\frac{1}{qt}$ 'ye kaşı grafiğe geçirildiğinde

Şekil 8. Ho-McKay Tip 5 Grafiği

Tip 6 grafiğinde Y için $\frac{t}{qt}$, X için t 'ye kaşı grafiğe geçirildiğinde

Şekil 9. Ho-McKay Tip 6 Grafiği

elde edilir. Her bir grafik için K_2 , q_e , R^2 değerleri bulunmuş olup tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.

Lineer Tip	K_2 ($\text{gmg}^{-1}\text{min}^{-1}$)	q_e (mgg^{-1})	R^2
Tip 1	0,0001	116,3	0,774
Tip 2	1,0485	256,4	0,958
Tip 3	0,0011	110,43	0,306
Tip 4	1,8025	205,3	0,306
Tip 5	6,6778	314,476	0,958
Tip 6	$7,98 \cdot 10^{-5}$	120,481	0,990

4. SONUÇ

Yapılan çalışmada malahit yeşilinin, Siirt Kurtalan/ Ağaçlıpınar karışık tip kili ile 298 K sıcaklığında gerçekleşen adsorpsiyon kinetiğinden elde edilen veriler yalancı- ikinci dereceli (Ho-McKay) kinetik denkleminin 6 farklı lineerleştirilmiş tipine uygulandı.

Uygun doğrusal versiyonun bulunması için regresyon analizi yapıldı. Regresyon için en küçük kareler yöntemi (R^2) uygulandı. Yapılan regresyon analizinde Tip 6'nın yalancı- ikinci dereceli kinetik modeli için en uygun doğrusal versiyon olduğu tespit edildi.

KAYNAKLAR

Dal, M. C. (2021). Cu(I), Ni (I) Ve Co(I)'Nin Karacadağ Skoryası İle Adsorpsiyonunun İzoterm, Kinetik Ve Termodinamik Analizi. Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Diyarbakır.

DAL, M. C. (2021). Diyarbakır Karacadağ Kırmızı Tepe Skoryası ile Cu(II) Adsorpsiyon Kinetiğinin İncelenmesi. DÜMF Mühendislik Dergisi, 337-346.

Huang, Y.-T. ,.-C.-C. (2018, haziran). A Study on the Pseudo-Second-Order Kinetic Equation for the Adsorption of Methylene Blue onto Nitric Acid-Treated Rice Husk Comparison of Linear Methods. International Journal of Scientific and Research Publications, 509-515.

Karadağ, D. K. (2007). A Comparative Study of Linear and Non-Linear Regression Analysis for Ammonium Exchange by Clinoptilolite Zeolite. JOURNAL OF HAZARDOUS MATERIALS, 432-437.

M.Turabik, H. K. (2006). Aktif Edilmiş Kilin Boyarmadde Giderim Mekanizmasının Araştırılması.

N.Onursal, A. (2019, Şubat). BAZI AĞIR METAL İYONLARININ DOĞAL VE MODİFİYE EDİLMİŞ KİLMİNERALLERİ (SIIRT/KURTALAN) ÜZERİNDEKİ ADSORPSİYONUNUN İZOTERM KİNETİK VE TERMODİNAMİK ANALİZİ. YYU.fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

Omer Yavuz, Y. A. (2003). Removal of Copper, Nickel, Cobalt and Manganese From Aqueous Solution by Kaolinite. Pergamon-Water Research, 948-952.

Onursal, N. ,. (2019). Pb (II) İyonlarının Aktif Edilmiş Karışık Tipteki Kil İle Sudan Uzaklaştırılması İzoterm Kinetik ve Termodinamik Parametrelerin İncelenmesi. Euroasia of Mathematics Engineering Natural & Medical Sciences, 9-22.

Onursal, N. (2018). Malahit Yeşilinin Sulu Çözeltilerden Karışık Tipteki Kil ile Uzaklaştırılması. ANADOLU KONGRELERİ 3. ULUSLARARASI UYGULAMALI BİLİMLER KONGRESİ (s. 644-657). Diyarbakır: UBAK YAYINEVİ.

Onursal, N. (2019, Şubat). Bazı Ağır Metal İyonlarının Doğal ve Modifiye Edilmiş Kil Minealleri (Siirt/Kurtalan) Üzerindeki Adsorpsiyonun İzoterm, Kinetik ve Termodinamik Analizi. Van Yüzcü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Van.

Onursal, N. D. (2020). CU(II) İYONLARININ DOĞAL KARIŞIK TİPTEKİ KİL İLE SULU ORTAMDAN UZAKLAŞTIRILMASI, İZOTERM, KİNETİK VE TERMODİNAMİK PARAMETRELERİN İNCELENMESİ. Euroasia Journal of Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences, 85-103.

Onursal, N. K. (2019). Cu (II) İyonlarının Aktive Edilmiş Karışık Tipteki Kil İle Sudan Uzaklaştırılması, İzoterm, Kinetik Ve Termodinamik Parametrelerin İncelenmesi. EUROASIA JOURNAL OF MATHEMATICS-ENGINEERING NATURAL & MEDICAL SCIENCES, 63-85.

Onursal, N. Y. (2018). Pb(II) İyonlarının Aktive Edilmemiş Karışık Tipteki Kil İle Sudan uzaklaştırılması. ANADOLU KONGRELERİ3. ULUSLARARASI UYGULAMALI BİLİMLER KONGRESİ (s. 626-657). Diyarbakır: Ubak Yayınevi.

ÖZDEMİR, Ç. S. (2019). Tarımsal atık üzerine malahit yeşili adsorpsiyonunda denge ve kinetik verilerin incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi.

Yavuz, Ö. A. (2003). Removal of copper, nickel, cobalt and manganese from aqueous solution by kaolinite. Water research, 948-952.

**OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ PSİKOSOSYAL DURUMLARININ
ANNELERİ TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

CHILD DEVELOPMENT, PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT, PRESCHOOL PERIOD

Bayram DELEŞ

Ardahan Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı
bayramdeles@ardahan.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-7507-240X

Burcu GÜLEY

Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı
b.cosanay@alparslan.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-8337-3851

Ayşegül ULUTAŞ KESKİNKILIÇ

İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü
aysegul.ulutas@inonu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-6497-6534

Oğuz EMRE

İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü
oguz.emre@inonu.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-6810-3151

ÖZET

Bu araştırmada okul öncesi dönem çocuklarının psikososyal durumlarının anneleri tarafından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel araştırma yöntemi tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Ardahan iline bağlı bağımsız anasınıflarına ve anaokullarına çocuğu devam eden 147 anne oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak 'Kişisel Bilgi Formu' ve '3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği' kullanılmıştır. Verilerin analizinde ANOVA ve t-testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda 25 yaş ve altında olan, öğrenim düzeyi ortaokul/lise olan, çalışan, çocuğunun cinsiyeti erkek olan, çocuk sayısı tek ile üç çocuk ve üzeri olan annelerin çocuklarının psikososyal gelişimini daha riskli değerlendirdikleri belirlenmiştir. Çocuğunun doğum sırasını iki olarak belirten anneler ise çocuğunun psikososyal gelişimini olumlu yönde değerlendirmiştir. Bu bağlamda anneleri desteklemeye yönelik geniş çaplı eğitim programları düzenlenebilir.

Anahtar Kelimeler: Anne, Çocuk Gelişimi, Psikososyal Gelişim, Okul Öncesi Dönem

ABSTRACT

In this study, aimed to evaluate the psychosocial status of preschool children by their mothers. In the research, descriptive research method, general survey model was used. The study group of the research consists of the 147 mothers whose children attend independent kindergartens and kindergartens in Ardahan province. In the research, 'Personal Information Form' and 'Psychosocial Status Assessment Scale for 3-6 Years-Old Children' used as data collection tools. In the analysis of the data were used ANOVA and t-test. As a result of the research, it has been determined that the psychosocial development of their children is more risky if the mothers are 25 years of age or younger, have a secondary/high school education, are working, have a male child, and have one or three children or more. Mothers, stated their child's birth orders as two are positively evaluated their child's psychosocial development. In this context, large-scale training programs to support mothers can be organized.

Keywords: Mother,

GİRİŞ

Okul öncesi dönem, gelişim dönemleri içerisinde bilişsel, sosyal, duygusal, fiziksel ve dil gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde kazanılan beceriler kişilik gelişiminden akademik performansa kadar çocuğun tüm yaşamını etkilemektedir. Özellikle çocukların psikososyal durumlarını değerlendirmek, gereksinimlerini belirlemek ve gereksinimleri doğrultusunda doğru müdahaleyi yapabilmek açısından önemlidir (Aral, 2011; Batra, 2013).

Anne babalar çocuğun ilk sosyal çevresini oluşturmaktadır. Çocukların ilk sosyal davranışları, aile üyeleri arasındaki etkileşimle birlikte kazanılmaktadır (Willard ve diğ., 2017). Özellikle okul öncesi dönemde aile, çocuğun sosyal gelişimini destekleyen en önemli kurum olarak tanımlanmaktadır (Üstün ve diğ., 2014). Nitekim Saygı ve Uyanık Balat (2013) okul öncesi dönem çocuğunun sosyal gelişimini aile üyeleri ile etkili iletişimin desteklediğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Zhang (2011) okul öncesi dönem çocuklarının anne-çocuk ilişkisi ve baba-çocuk ilişkisi ile sosyal yetkinlikleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu bilgilerden yola çıkılarak özellikle psikososyal gelişimde çocuğun kendisine sunulan deneyimlerle birlikte, model alacağı bireylerin çocuğun sosyal becerilerini ve duygusal ifadelerini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir (Şan ve Altay, 2021). Sosyal öğrenme teorisine göre; bireylerin davranışlarının sadece pekiştirme yolu ile değil, çevresel faktörlerin etkisi ile şekillendiği belirtilmektedir. Ek olarak okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynleri, çocukların sosyal açıdan kabul gören davranışlarının gelişimi için model olmaktadır (Suitor ve diğ., 2007). Aynı zamanda çocuğun psikososyal gelişiminin desteklenmesi, sağlıklı kişilik gelişimi ve çevresi ile olumlu ilişkiler kurabilmesi açısından temel oluşturmaktadır. Özellikle çocukların psikososyal durumlarını değerlendirmek, gereksinimlerini belirlemek ve gereksinimleri doğrultusunda doğru müdahaleyi yapabilmek açısından önemlidir (Aral, 2011; Marquer ve diğ., 2012; Şan ve Altay, 2021). Psikososyal sorunların erken dönemde tanınması sorunun zamanında çözümlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda okul öncesi dönem çocuklarının psikososyal durumlarının anneleri tarafından değerlendirilmesinin çocuğun sağlıklı gelişimini yakından ilgilendirdiği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle araştırmada okul öncesi dönem çocuklarının psikososyal durumlarının anneleri tarafından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

Okul öncesi dönem çocuklarının psikososyal durumlarının değerlendirilmesinde;

- Annelerin yaşı, öğrenim düzeyi, çalışma durumu,
- Çocuklarının cinsiyeti, çocuklarının sayısı, çocuklarının doğum sırası etkili midir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, araştırmaya dâhil edilen bireyleri veya nesnelere kendi koşulları ile var olduğu gibi tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Büyüköztürk, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021/2022 eğitim öğretim yılı güz döneminde, Ardahan iline bağlı bağımsız anaokullarına ve anasınıflarına çocuğu devam eden 147 anne oluşturmaktadır.

Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş, çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden anneler dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılan annelerin %37,4'ünün 25 yaş ve altı, %42,2'sinin 26-35 yaş, %20,4'ünün 36-45 yaş grubunda olduğu belirlenmiştir. Ayrıca annelerin %31,3'ünün ortaokul/lise, %61,9'unun üniversite, %6,8'inin ise lisansüstü öğrenim düzeyinde oldukları; %67,3'ünün çalıştığı, %32,7'sinin çalışmadığı; %51'inin kız çocuğa, %49'unun erkek çocuğa sahip olduğu; %33,3'ünün tek çocuk, %50,3'ünün iki çocuk, %16,3'ünün üç ve üzeri çocuğa sahip olduğu; doğum sırası bakımından ise çocukların %63,3'ünün birinci, %36,7'sinin ikinci sırada dünyaya geldikleri belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak “*Genel Bilgi Formu*” ve “*3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği*” kullanılmıştır. Ölçek için ilgili yazarlardan gerekli izinler alınmıştır.

Genel Bilgi Formu: Bu formda annelerin yaşı, öğrenim düzeyi, çalışma durumu, çocuğun cinsiyeti ve çocuk sayısı ile çocuğun doğum sırası hakkında sorular yer almaktadır.

3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği: Şen ve Altay (2021) tarafından geliştirilen ölçek, 6 alt boyut (F1,F2,F3,F4,F5,F6) ve 31 maddeden meydana gelmektedir. Ölçek 5'li likert olarak hazırlanmıştır. Ölçek sahipleri tarafından ölçeğin tanı koyma aracı olmadığına değinilerek alt boyutlarına isim verilmemiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,83 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya başlamadan önce araştırmanın çalışma grubunu oluşturan okul öncesi eğitim kurumlarından gerekli izinler alınmıştır. Araştırma verileri Covid19 nedeniyle Google Form aracılığı ile çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan formlar mail ile sosyal medya hesapları üzerinden annelere ulaştırılmıştır. Araştırma verileri Eylül-Ekim 2021 tarihleri arasında toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle verilerin analizinde parametrik olan istatistiksel tekniklerden t testi ve ANOVA kullanılmıştır. Verilerin analizinde %95 ($p \leq 0.05$) güven aralığı kullanılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Annelerin yaşlarına göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve ANOVA testi sonuçları

	Anne yaşı	n	Ort.	ss	sd	F	p	Fark
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	25 ve altı	55	81,53	20,641	2	11,766	,00	1*2 1*3 2*3
	26-35 yaş	62	67,52	23,398				
	36-45 yaş	30	61,27	9,617				
	Toplam	147	71,4830	21,69854				

Tablo 1'e göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar anne yaşı değişkenine göre ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin yapılan Tukey testi sonucunda, 25 yaş ve altı grubundaki annelerin 26-35 ve 36-45 yaş grubundaki annelere göre; 26-35 yaş grubundaki annelerin ise 36-45 yaş grubundaki annelere göre daha yüksek puanlara sahip olduğu belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgularından farklı olarak Seçer, Çeliköz ve Yaşa (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada anne yaşı ile çocuğu tanıma, çocuğa ilgi gösterme arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Ortaya çıkan bu durum annelerin yaşı dışında öğrenim düzeyi ve çocuk sayısı gibi farklı durumlarla açıklanabilir.

Tablo 2. Annelerin öğrenim düzeyine göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve ANOVA testi sonuçları

	Anne öğrenim düzeyi	n	Ort.	ss	sd	F	p	Fark
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	Ortaokul/Lise	46	91,52	22,223	2	51,150	,00	1*2 1*3 2*3
	Üniversite	91	63,70	14,076				
	Lisansüstü	10	50,10	3,843				
	Toplam	147	71,48	21,699				

Tablo 2'ye göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar anne öğrenim düzeyi değişkenine göre ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin yapılan Tukey testi sonucunda, öğrenim düzeyi ortaokul/lise olan annelerin üniversite ve lisansüstü mezunu annelere göre; öğrenim düzeyi üniversite olan annelerin lisansüstü mezunu annelere göre çocuklarının psikososyal risk durumunu değerlendirme düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen Çakıcı (2006), Dereli ve Dereli (2017) ile Saygı ve Uyanık Balat (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda anne öğrenim düzeyi arttıkça çatışmaların azaldığı, çocuklarına karşı demokratik tutum sergiledikleri ve dolayısıyla çocuğun psikososyal gelişiminin olumlu yönde desteklendiği belirlenmiştir. Bu bağlamda annelerin öğrenim düzeyi arttıkça gerekli koşulları sağladıkları ve çocuğun gelişim özelliklerini daha iyi bildikleri düşünülmektedir.

Tablo 3. Annelerin çalışma/çalışmama durumuna göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve t testi sonuçları

	Anne çalışma durumu	n	Ort.	ss	sd	t	p
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	Çalışıyor	99	76,25	23,900	145	4,021	,00
	Çalışmıyor	48	61,65	11,173			

Tablo 3'e göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar çalışma durumuna göre t testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin aritmetik ortalama puanları incelendiğinde çalışan annelerin çocuklarının psikososyal durumu riskli olarak değerlendirme düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen ve Boztaş (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmada çalışan ebeveynlerin gözetimsel davranışlarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu durum annelerin çalışma hayatında aktif yer almaları, vakitlerinin çoğunu işyerinde geçirmeleri ve çocuğun bakımını aile büyüklerinin/bakıcının üstlenmesi ile açıklanabilir.

Tablo 4. Annelerin çocuğun cinsiyeti değişkenine göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve t testi sonuçları

	Çocuğun cinsiyeti	n	Ort.	ss	sd	t	p
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	Kız	75	59,63	10,877	145	-8,130	,00
	Erkek	72	83,83	23,274			

Tablo 4'e göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar çocuğun cinsiyetine göre t testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin aritmetik ortalama puanları incelendiğinde erkek çocuğa sahip annelerin çocuklarının psikososyal durumlarını kız çocuğa sahip annelere göre daha riskli değerlendirdikleri saptanmıştır. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen Gürşimşek ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan araştırmada erkek çocuklarında aşırı hareketlilik ve davranış problemlerinin daha fazla görüldüğü ortaya konulmuştur. Bu durum erkek çocuklarının mizaç özellikleri, fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin kız çocuklarına göre farklı olması ile açıklanabilir.

Tablo 5. Annelerin çocuk sayısı değişkenine göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve ANOVA testi sonuçları

	Çocuk sayısı	n	Ort.	ss	sd	F	p	Fark
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	Tek Çocuk	49	86,63	26,342	2	42,893	,00	1*2 3*2
	2 Çocuk	74	58,51	9,910				
	3 ve Üzeri Çocuk	24	80,54	10,636				
	Toplam	147	71,48	21,699				

Tablo 5'e göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar çocuk sayısı değişkenine göre ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin yapılan Tukey testi sonucunda, çocuk sayısı bakımından tek çocuk ile üç ve üzeri çocuğa sahip olan annelerin, iki çocuğa sahip olan annelere göre çocuklarının psikososyal durumunu daha riskli değerlendirdikleri belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusundan farklı olarak Dereli ve Dereli (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada çocuk sayısı ile çocuğun psikososyal gelişimi arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu bağlamda araştırma sonuçlarında ortaya çıkan bu farklılıklar annelerin öğrenim düzeyi ve ev ortamında baba desteğinin olması gibi farklı durumlarla açıklanabilir.

Tablo 6. Annelerin çocuğun doğum sırası değişkenine göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve t testi sonuçları

	Çocuğun doğum sırası	n	Ort.	ss	sd	t	p
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	1	93	77,30	24,324	145	4,544	,00
	2	54	61,46	10,404			

Tablo 6'ya göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar çocuğun doğum sırasına göre t testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin aritmetik ortalama puanları incelendiğinde çocuğunun doğum sırası iki olan annelerin çocuğunun doğum sırası bir olan annelere göre çocuğun psikososyal durumunu daha olumlu değerlendirdikleri belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen Suitor ve Pillemer (2007) ile Suitor ve diğ. (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda çocuğun doğum sırasının anne ile olan iletişimini ve dolayısıyla gelişimini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum annelerin ikinci çocukla birlikte çocuğun bakımı ve çocuğun bireysel özelliklerini tanıyabilme açısından tecrübe kazanmaları ile açıklanabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sonucunda 25 yaş ve altı grubundaki annelerin 26-35 ve 36-45 yaş annelere göre; 26-35 yaş grubundaki annelerin ise 36-45 yaş grubundaki annelere göre çocuklarının psikososyal gelişimini daha riskli değerlendirdikleri belirlenmiştir. Öğrenim düzeyi ortaokul/lise olan annelerin üniversite ve lisansüstü mezunu annelere göre; öğrenim düzeyi üniversite olan annelerin lisansüstü mezunu annelere göre çocuklarının psikososyal gelişimini daha riskli değerlendirdikleri saptanmıştır. Çalışan annelerin çalışmayan annelere göre çocuklarının psikososyal gelişimini daha riskli değerlendirdikleri görülmüştür. Erkek çocuğa sahip annelerin çocuğun psikososyal gelişimini kız çocuğu olan annelere göre daha riskli değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Okul öncesi dönem çocuğunun doğum sırası iki olan annelerin çocuğunun psikososyal gelişimini daha olumlu değerlendirdikleri saptanmıştır. Tek çocuk ile üç ve üzeri çocuğa sahip olan annelerin, iki çocuğa sahip olan annelere göre çocuklarının psikososyal gelişimini daha riskli değerlendirdikleri görülmüştür.

Araştırma sonuçları doğrultusunda;

- 25 yaş altı ve ortaokul/lise mezunu annelerin çocuklarının psikososyal gelişimini riskli değerlendirdikleri görülmüştür. Bu bağlamda anneleri desteklemeye yönelik geniş çaplı eğitim programları düzenlenebilir.
- Çalışan annelerin çocuklarının psikososyal gelişimini riskli değerlendirmelerine bağlı olarak görüşme ve gözleme dayalı araştırmalar yapılabilir.
- Konuya ilişkin farklı örneklem grubu ile çalışmalar yapılabilir.
- Çocukların psikososyal gelişimini değerlendirebilmek adına çocuklarla gerçekleştirilen nitel ve deneysel çalışmalara yer verilebilir.

KAYNAKLAR

- Aral, N.** (2011). *Bilişsel gelişim*. (Ed: Prof. Dr. Neriman Aral, Prof. Dr. Gülen Baran). Çocuk Gelişimi, s. 99-162, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Boztaş, G.** (2008). *0-48 Aylık Çocukların Ev Kazaları Sonucu Oluşan Yaralanmalarına İlişkin Annelerin Davranış ve Görüşlerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*. Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara
- Büyüköztürk, Ş.** (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çakıcı, S.** (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin anne-çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi*, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dereli, E. & Dereli, B. M.** (2017). Ebeveyn-Çocuk İlişkinin Okul Öncesi Dönem Çocukların Psikososyal Gelişimlerini Yordaması . *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 14 (1) , 227-258 .
- Gürşimşek, I., Girgin, G., Harmanlı, Z. ve Ekinci, D.** (2006). “Annenin ruhsal belirtileri ile 5-6 yaş dönem çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi”, Taner Derman & Başal 140 Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1. Uluslararası Okulöncesi Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı, III. Cilt, s. 359- 369. İstanbul: YA-PA Yayınları.
- Marquer, C., Barry, C., Mouchenik, Y., Hustache, S., Djibo, D.M., Manzo, M.L., et al.** (2012). A rapid screening tool for psychological distress in children 3-6years old: results of a validation study. *BMC Psychiatry*, 12:170.
- Saygı, D. ve Uyanık Balat, G.** (2013). Anasınıfına Devam Eden Çocuğu Olan Annelerin Çocukları İle İlişkilerinin İncelenmesi. *International Journal of Human Science*, 10 (1), 844-862.
- Suitor, J.J., Sechrist, J. & Pillemer, K.** (2007). When mothers have favorites: Conditions under which mothers differentiate among their adult children. *Canadian Journal on Aging*, 26, 85–99.
- Suitor, J.J. & Pillemer, K.** (2007). Mothers’ favoritism in later life: The role of children’s birth order. *Research on Aging*, 29(1), 32–55.
- Şan, E. G., Altay, N.** (2021). 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği-Ebeveyn Formunun geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *J Psychiatric Nurs*, 12(2):132-139.
- Ural, O., Güven, G., Efe-Azkeskin, K., Sezer, T., Yılmaz, E., Akşin, E. ve Bayındır, D.**(2015). Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Annelerin Kabul-Red Düzeyleri ile Sosyal Davranış Denetimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3,(14) , 456-471
- Üstün, G., Ersan, E., Kelleci, M., Turgut, H.** (2014). Hastanede yatan çocuklarda psikososyal semptomların bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhur Med J*, 36:25–33.

- Willard, V.W., Cox, L.E., Russell, K.M., Kenney, A., Jurbergs, N., Molnar, A.E., et al.** (2017). Cognitive and Psychosocial Functioning of Preschool-Aged Children with Cancer. *J Dev Behav Pediatr*, 38:638–645.
- Zhang, X.** (2011). Parent–child and teacher–child relationships in Chinese preschoolers: The moderating role of preschool experiences and the mediating role of social competence. *Early Childhood Research Quarterly*, 26 (2), 192–204.

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN DUYGUSAL İSTİSMAR POTANSİYELLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Burcu GÜLEY

Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı
b.cosanay@alparslan.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-8337-3851

Bayram DELEŞ

Ardahan Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı
bayramdeles@ardahan.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-7507-240X

Oğuz EMRE

İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü
oguz.emre@inonu.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-6810-3151

Aysegül ULUTAŞ KESKİNKILIÇ

İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü
aysegul.ulutas@inonu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-6497-6534

ÖZET

İstismar türleri içerisinde fark edilmesi en zor fakat en yaygın olanı duygusal istismardır. Çocuğun ruhsal ve duygusal gelişimine zarar verecek şekilde küçük düşürücü ve tehdit içeren kötü muameleler duygusal istismar olarak adlandırılmaktadır. Çocuğun en önemli gereksinimlerinden biri olan sevginin gösterilmemesi ise duygusal ihmal olarak ifade edilmektedir. Duygusal istismara uğrayan çocuklarda sosyal, duygusal, bilişsel, dil ve fiziksel gelişim problemleri görülebilmektedir. Özellikle okul öncesi dönem, çocukların sağlıklı gelişimi için kritik dönem olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda okul öncesi dönemde çocuğu olan annelerin duygusal istismar potansiyellerinin çocukların gelişimini yakından ilgilendirmektedir. Buradan hareketle bu araştırmanın amacını okul öncesi dönem eğitimine devam eden çocuğu olan annelerin duygusal istismar potansiyellerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi oluşturmaktadır. Araştırmada betimsel araştırma yöntemlerinden olan genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada çalışma grubunu Ardahan ilinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anasınflarına ve anaokullarına devam eden çocuğu olan anneler oluşturmaktadır. Araştırmada '*Kişisel Bilgi Formu*' ve '*3-6 Yaş Çocuğa Sahip Ebeveynlere Yönelik Duygusal İstismar Potansiyeli Ölçeği*' veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma verileri online olarak Google form aracılığı ile toplanmaktadır. Veriler SPSS programında uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Ölçekten alınan toplam puana ilişkin yapılan normallik analizinde Kolmogorov Smirnow testi sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Bu nedenle verilerin analizinde parametrik testlerden ANOVA ve t testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda annelerin yaşının ve eğitim düzeyinin armasına bağlı olarak, duygusal istismar potansiyeli düzeylerinin azaldığı belirlenmiştir ($p \leq ,05$). Erkek çocuğa sahip annelerin duygusal istismar düzeylerinin, kız çocuğa sahip annelere göre daha yüksek olduğu ve tek çocuğa sahip olan annelerin 2 çocuğa sahip olanlara göre; 3 çocuğa sahip olan annelerin 1 ve 2 çocuğa sahip olanlara göre duygusal istismar potansiyeli düzeylerinin yüksek olduğu araştırmadan elde edilen sonuçlar arasındadır ($p \leq ,05$). Doğum sırası 2 olan çocuklara sahip annelerin duygusal istismar düzeylerinin, birinci doğum sırasına sahip çocuklu annelere göre daha düşük olduğu ve çalışan annelerin duygusal istismar potansiyeli düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p \leq ,05$). Annelere duygusal istismar ve çocukla iletişim konuları ile ilgili bilgilendirici bir eğitimin verilmesinin annelerin farkındalık düzeylerini olumlu anlamda etkileyeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anne, çocuk gelişimi, duygusal istismar, okul öncesi dönem.

ANALYSIS OF THE EMOTIONAL ABUSE POTENTIALS OF MOTHERS WITH CHILDREN IN THE PRESCHOOL PERIOD IN TERMS OF SOME VARIABLES**ABSTRACT**

Emotional abuse is the most difficult but most common type of abuse to recognize. Abuse that is humiliating and threatening in a way that harms the mental and emotional development of the child is called emotional abuse. Not showing love, which is one of the most important needs of the child, is expressed as emotional neglect. Social, emotional, cognitive, language and physical development problems can be seen in children who have been emotionally abused. Especially the preschool period is expressed as a critical period for the healthy development of children. In this context, the emotional abuse potential of mothers who have children in the preschool period is closely related to the development of children. From this point of view, the aim of this study is to examine the emotional abuse potential of mothers who have children attending preschool education in terms of some variables. The general survey model, which is one of the descriptive research methods, was used in the research. The study group in the research consists of mothers with children who attend independent kindergartens and kindergartens affiliated to the Ministry of National Education. In the study, the 'Personal Information Form' and the 'Emotional Abuse Potential Scale for Parents with 3-6 Years-Old Children' were used as data collection tools. Research data is collected online via Google form. The data were analyzed using appropriate statistical methods in the SPSS program. In the normality analysis of the total score obtained from the scale, it was determined that the data showed normal distribution as a result of the Kolmogorov Smirnow test. For this reason, ANOVA and t test, which are parametric tests, were used in the analysis of the data. As a result of the research, it was determined that the level of emotional abuse potential decreased depending on the age and education level of the mothers ($p \leq ,05$). The emotional abuse levels of mothers with boys were higher than those with girls, and the mothers with only one child compared to those with 2 children; It is among the results obtained from the research that the emotional abuse potential levels of mothers with 3 children are higher than those with 1 and 2 children ($p \leq ,05$). It was determined that the emotional abuse levels of mothers with 2 birth order children were lower than mothers with first birth order children, and the emotional abuse potential levels of working mothers were higher ($p \leq ,05$). It is thought that providing mothers with an informative training on emotional abuse and communication with the child will positively affect their awareness levels.

Keywords: Mother, child development, emotional abuse, preschool period.

GİRİŞ

Okul öncesi dönem, gelişim dönemleri içerisinde bilişsel, sosyal, duygusal, fiziksel ve dil gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde kazanılan beceriler kişilik gelişiminden akademik performansa kadar çocuğun tüm yaşamını etkilemektedir. Özellikle çocukların psikososyal durumlarını değerlendirmek, gereksinimlerini belirlemek ve gereksinimleri doğrultusunda doğru müdahaleyi yapabilmek açısından önemlidir (Aral, 2011; Batra, 2013).

Anne babalar çocuğun ilk sosyal çevresini oluşturmaktadır. Çocukların ilk sosyal davranışları, aile üyeleri arasındaki etkileşimle birlikte kazanılmaktadır (Willard ve diğ., 2017). Özellikle okul öncesi dönemde aile, çocuğun sosyal gelişimini destekleyen en önemli kurum olarak tanımlanmaktadır (Üstün ve diğ., 2014). Nitekim Saygı ve Uyanık Balat (2013) okul öncesi dönem çocuğunun sosyal gelişimini aile üyeleri ile etkili iletişimin desteklediğini ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Zhang (2011) okul öncesi dönem çocuklarının anne-çocuk ilişkisi ve baba-çocuk ilişkisi ile sosyal yetkinlikleri arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu bilgilerden yola çıkılarak özellikle psikososyal gelişimde çocuğun kendisine sunulan deneyimlerle birlikte, model alacağı bireylerin çocuğun sosyal becerilerini ve duygusal ifadelerini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir (Şan ve Altay, 2021). Sosyal öğrenme teorisine göre; bireylerin davranışlarının sadece pekiştirme yolu ile değil, çevresel faktörlerin etkisi ile şekillendiği belirtilmektedir. Ek olarak okul öncesi dönem çocuklarının ebeveynleri, çocukların sosyal açıdan kabul gören davranışlarının gelişimi için model olmaktadır (Suitor ve diğ., 2007). Aynı zamanda çocuğun psikososyal gelişiminin desteklenmesi, sağlıklı kişilik gelişimi ve çevresi ile olumlu ilişkiler kurabilmesi açısından temel oluşturmaktadır. Özellikle çocukların psikososyal durumlarını değerlendirmek, gereksinimlerini belirlemek ve gereksinimleri doğrultusunda doğru müdahaleyi yapabilmek açısından önemlidir (Aral, 2011; Marquer ve diğ., 2012; Şan ve Altay, 2021). Psikososyal sorunların erken dönemde tanınması sorunun zamanında çözümlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda okul öncesi dönem çocuklarının psikososyal durumlarının anneleri tarafından değerlendirilmesinin çocuğun sağlıklı gelişimini yakından ilgilendirdiği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle araştırmada okul öncesi dönem çocuklarının psikososyal durumlarının anneleri tarafından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

Okul öncesi dönem çocuklarının psikososyal durumlarının değerlendirilmesinde;

- Annelerin yaşı, öğrenim düzeyi, çalışma durumu,
- Çocuklarının cinsiyeti, çocuklarının sayısı, çocuklarının doğum sırası etkili midir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, araştırmaya dâhil edilen bireyleri veya nesnelere kendi koşulları ile var olduğu gibi tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Büyüköztürk, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021/2022 eğitim öğretim yılı güz döneminde, Ardahan iline bağlı bağımsız anaokullarına ve anasınıflarına çocuğu devam eden 147 anne oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş, çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden anneler dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılan annelerin %37,4'ünün 25 yaş ve altı, %42,2'sinin 26-35 yaş, %20,4'ünün 36-45 yaş grubunda olduğu belirlenmiştir. Ayrıca annelerin %31,3'ünün ortaokul/lise, %61,9'unun üniversite, %6,8'inin ise lisansüstü öğrenim düzeyinde oldukları; %67,3'ünün çalıştığı, %32,7'sinin çalışmadığı; %51'inin kız çocuğa, %49'unun erkek çocuğa sahip olduğu; %33,3'ünün tek çocuk, %50,3'ünün iki çocuk, %16,3'ünün üç ve üzeri çocuğa sahip olduğu; doğum sırası bakımından ise çocukların %63,3'ünün birinci, %36,7'sinin ikinci sırada dünyaya geldikleri belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak “*Genel Bilgi Formu*” ve “*3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği*” kullanılmıştır. Ölçek için ilgili yazarlardan gerekli izinler alınmıştır.

Genel Bilgi Formu: Bu formda annelerin yaşı, öğrenim düzeyi, çalışma durumu, çocuğun cinsiyeti ve çocuk sayısı ile çocuğun doğum sırası hakkında sorular yer almaktadır.

3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği: Şen ve Altay (2021) tarafından geliştirilen ölçek, 6 alt boyut (F1,F2,F3,F4,F5,F6) ve 31 maddeden meydana gelmektedir. Ölçek 5'li likert olarak hazırlanmıştır. Ölçek sahipleri tarafından ölçeğin tanı koyma aracı olmadığına değinilerek alt boyutlarına isim verilmemiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,83 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmaya başlamadan önce araştırmanın çalışma grubunu oluşturan okul öncesi eğitim kurumlarından gerekli izinler alınmıştır. Araştırma verileri Covid19 nedeniyle Google Form aracılığı ile çevrimiçi ortamda toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan formlar mail ile sosyal medya hesapları üzerinden annelere ulaştırılmıştır. Araştırma verileri Eylül-Ekim 2021 tarihleri arasında toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler SPSS programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle verilerin analizinde parametrik olan istatistiksel tekniklerden t testi ve ANOVA kullanılmıştır. Verilerin analizinde %95 ($p \leq 0.05$) güven aralığı kullanılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Annelerin yaşlarına göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve ANOVA testi sonuçları

	Anne yaşı	n	Ort.	ss	sd	F	p	Fark
Psikososyal Durum Değerlendirme	25 ve altı	55	81,53	20,641	2	11,766	,00	1*2 1*3 2*3
	26-35 yaş	62	67,52	23,398				
	36-45 yaş	30	61,27	9,617				
Toplam	147	71,4830	21,69854					

Tablo 1'e göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar anne yaşı değişkenine göre ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin yapılan Tukey testi sonucunda, 25 yaş ve altı grubundaki annelerin 26-35 ve 36-45 yaş grubundaki annelere göre; 26-35 yaş grubundaki annelerin ise 36-45 yaş grubundaki annelere göre daha yüksek puanlara sahip olduğu belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgularından farklı olarak Seçer, Çeliköz ve Yaşa (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada anne yaşı ile çocuğu tanıma, çocuğa ilgi gösterme arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Ortaya çıkan bu durum annelerin yaşı dışında öğrenim düzeyi ve çocuk sayısı gibi farklı durumlarla açıklanabilir.

Tablo 2. Annelerin öğrenim düzeyine göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve ANOVA testi sonuçları

	Anne öğrenim düzeyi	n	Ort.	ss	sd	F	p	Fark
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	Ortaokul/Lise	46	91,52	22,223	2	51,150	,00	1*2 1*3 2*3
	Üniversite	91	63,70	14,076				
	Lisansüstü	10	50,10	3,843				
	Toplam	147	71,48	21,699				

Tablo 2'ye göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar anne öğrenim düzeyi değişkenine göre ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin yapılan Tukey testi sonucunda, öğrenim düzeyi ortaokul/lise olan annelerin üniversite ve lisansüstü mezunu annelere göre; öğrenim düzeyi üniversite olan annelerin lisansüstü mezunu annelere göre çocuklarının psikososyal risk durumunu değerlendirme düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen Çakıcı (2006), Dereli ve Dereli (2017) ile Saygı ve Uyanık Balat (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda anne öğrenim düzeyi arttıkça çatışmaların azaldığı, çocuklarına karşı demokratik tutum sergiledikleri ve dolayısıyla çocuğun psikososyal gelişiminin olumlu yönde desteklendiği belirlenmiştir. Bu bağlamda annelerin öğrenim düzeyi arttıkça gerekli koşulları sağladıkları ve çocuğun gelişim özelliklerini daha iyi bildikleri düşünülmektedir.

Tablo 3. Annelerin çalışma/çalışmama durumuna göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve t testi sonuçları

	Anne çalışma durumu	n	Ort.	ss	sd	t	p
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	Çalışıyor	99	76,25	23,900	145	4,021	,00
	Çalışmıyor	48	61,65	11,173			

Tablo 3'e göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar çalışma durumuna göre t testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin aritmetik ortalama puanları incelendiğinde çalışan annelerin çocuklarının psikososyal durumu riskli olarak değerlendirme düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen ve Boztaş (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada çalışan ebeveynlerin gözetimsel davranışlarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu durum annelerin çalışma hayatında aktif yer almaları, vakitlerinin çoğunu işyerinde geçirmeleri ve çocuğun bakımını aile büyüklerinin/bakıcının üstlenmesi ile açıklanabilir.

Tablo 4. Annelerin çocuğun cinsiyeti değişkenine göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve t testi sonuçları

	Çocuğun cinsiyeti	n	Ort.	ss	sd	t	p
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	Kız	75	59,63	10,877	145	-8,130	,00
	Erkek	72	83,83	23,274			

Tablo 4'e göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar çocuğun cinsiyetine göre t testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin aritmetik ortalama puanları incelendiğinde erkek çocuğa sahip annelerin çocuklarının psikososyal durumlarını kız çocuğa sahip annelere göre daha riskli değerlendirdikleri saptanmıştır. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen Gürşimşek ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan çalışmada erkek çocuklarında aşırı hareketlilik ve davranış problemlerinin daha fazla görüldüğü ortaya konulmuştur. Bu durum erkek çocuklarının mizaç özellikleri, fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin kız çocuklarına göre farklı olması ile açıklanabilir.

Tablo 5. Annelerin çocuk sayısı değişkenine göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve ANOVA testi sonuçları

	Çocuk sayısı	n	Ort.	ss	sd	F	p	Fark
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	Tek Çocuk	49	86,63	26,342	2	42,893	,00	1*2 3*2
	2 Çocuk	74	58,51	9,910				
	3 ve Üzeri Çocuk	24	80,54	10,636				
	Toplam	147	71,48	21,699				

Tablo 5'e göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar çocuk sayısı değişkenine göre ANOVA testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin yapılan Tukey testi sonucunda, çocuk sayısı bakımından tek çocuk ile üç ve üzeri çocuğa sahip olan annelerin, iki çocuğa sahip olan annelere göre çocuklarının psikososyal durumunu daha riskli değerlendirdikleri belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusundan farklı olarak Dereli ve Dereli (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmada çocuk sayısı ile çocuğun psikososyal gelişimi arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu bağlamda araştırma sonuçlarında ortaya çıkan bu farklılıklar annelerin öğrenim düzeyi ve ev ortamında baba desteğinin olması gibi farklı durumlarla açıklanabilir.

Tablo 6. Annelerin çocuğun doğum sırası değişkenine göre 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlarına ait ortalamalar ve t testi sonuçları

	Çocuğun doğum sırası	n	Ort.	ss	sd	t	p
Psikososyal Durum Değerlendirme Toplam	1	93	77,30	24,324	145	4,544	,00
	2	54	61,46	10,404			

Tablo 6'ya göre annelerin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları puanlar çocuğun doğum sırasına göre t testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin toplam puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılıklar meydana geldiği belirlenmiştir ($p \leq 0,05$). Farklılığa ilişkin aritmetik ortalama puanları incelendiğinde çocuğunun doğum sırası iki olan annelerin çocuğunun doğum sırası bir olan annelere göre çocuğun psikososyal durumunu daha olumlu değerlendirdikleri belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırma bulgusunu destekleyen Suitor ve Pillemer (2007) ile Suitor ve diğ. (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda çocuğun doğum sırasının anne ile olan iletişimini ve dolayısıyla gelişimini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum annelerin ikinci çocukla birlikte çocuğun bakımı ve çocuğun bireysel özelliklerini tanıyabilme açısından tecrübe kazanmaları ile açıklanabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma sonucunda 25 yaş ve altı grubundaki annelerin 26-35 ve 36-45 yaş annelere göre; 26-35 yaş grubundaki annelerin ise 36-45 yaş grubundaki annelere göre çocuklarının psikososyal gelişimini daha riskli değerlendirdikleri belirlenmiştir. Öğrenim düzeyi ortaokul/lise olan annelerin üniversite ve lisansüstü mezunu annelere göre; öğrenim düzeyi üniversite olan annelerin lisansüstü mezunu annelere göre çocuklarının psikososyal gelişimini daha riskli

değerlendirdikleri saptanmıştır. Çalışan annelerin çalışmayan annelere göre çocuklarının psikososyal gelişimini daha riskli değerlendirdikleri görülmüştür. Erkek çocuğa sahip annelerin çocuğun psikososyal gelişimini kız çocuğu olan annelere göre daha riskli değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Okul öncesi dönem çocuğunun doğum sırası iki olan annelerin çocuğunun psikososyal gelişimini daha olumlu değerlendirdikleri saptanmıştır. Tek çocuk ile üç ve üzeri çocuğa sahip olan annelerin, iki çocuğa sahip olan annelere göre çocuklarının psikososyal gelişimini daha riskli değerlendirdikleri görülmüştür.

Araştırma sonuçları doğrultusunda;

- 25 yaş altı ve ortaokul/lise mezunu annelerin çocuklarının psikososyal gelişimini riskli değerlendirdikleri görülmüştür. Bu bağlamda anneleri desteklemeye yönelik geniş çaplı eğitim programları düzenlenebilir.
- Çalışan annelerin çocuklarının psikososyal gelişimini riskli değerlendirmelerine bağlı olarak görüşme ve gözleme dayalı araştırmalar yapılabilir.
- Konuya ilişkin farklı örneklem grubu ile çalışmalar yapılabilir.
- Çocukların psikososyal gelişimini değerlendirebilmek adına çocuklarla gerçekleştirilen nitel ve deneysel çalışmalara yer verilebilir.

KAYNAKLAR

- Aral, N.** (2011). *Bilişsel gelişim*. (Ed: Prof. Dr. Neriman Aral, Prof. Dr. Gülen Baran). Çocuk Gelişimi, s. 99-162, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Boztaş, G.** (2008). *0-48 Aylık Çocukların Ev Kazaları Sonucu Oluşan Yaralanmalarına İlişkin Annelerin Davranış ve Görüşlerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*. Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara
- Büyüköztürk, Ş.** (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çakıcı, S.** (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin anne-çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi*, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dereli, E. & Dereli, B. M.** (2017). Ebeveyn-Çocuk İlişkisinin Okul Öncesi Dönem Çocukların Psikososyal Gelişimlerini Yordaması . *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 14 (1) , 227-258 .
- Gürşimşek, I., Girgin, G., Harmanlı, Z. ve Ekinci, D.** (2006). “Annenin ruhsal belirtileri ile 5-6 yaş dönem çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi”, Taner Derman & Başal 140 Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1. Uluslararası Okulöncesi Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı, III. Cilt, s. 359- 369. İstanbul: YA-PA Yayınları.
- Marquer, C., Barry, C., Mouchenik, Y., Hustache, S., Djibo, D.M., Manzo, M.L., et al.** (2012). A rapid screening tool for psychological distress in children 3-6years old: results of a validation study. *BMC Psychiatry*, 12:170.
- Saygı, D. ve Uyanık Balat, G.** (2013). Anasınıfına Devam Eden Çocuğu Olan Annelerin Çocukları İle İlişkilerinin İncelenmesi. *International Journal of Human Science*, 10 (1), 844-862.
- Suitor, J.J., Sechrist, J. & Pillemer, K.** (2007). When mothers have favorites: Conditions under which mothers differentiate among their adult children. *Canadian Journal on Aging*, 26, 85–99.
- Suitor, J.J. & Pillemer, K.** (2007). Mothers’ favoritism in later life: The role of children’s birth order. *Research on Aging*, 29(1), 32–55.
- Şan, E. G., Altay, N.** (2021). 3-6 Yaş Çocuklar İçin Psikososyal Durum Değerlendirme Ölçeği-Ebeveyn Formunun geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *J Psychiatric Nurs*, 12(2):132-139.
- Ural, O., Güven, G., Efe-Azkeskin, K., Sezer, T., Yılmaz, E., Akşin, E. ve Bayındır, D.**(2015). Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Annelerin Kabul-Red Düzeyleri ile Sosyal Davranış Denetimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3,(14) , 456-471
- Üstün, G., Ersan, E, Kelleci, M., Turgut, H.** (2014). Hastanede yatan çocuklarda psikososyal semptomların bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Cumhur Med J*, 36:25–33.

- Willard, V.W., Cox, L.E., Russell, K.M., Kenney, A., Jurbergs, N., Molnar, A.E., et al.** (2017). Cognitive and Psychosocial Functioning of Preschool-Aged Children with Cancer. *J Dev Behav Pediatr*, 38:638–645.
- Zhang, X.** (2011). Parent–child and teacher–child relationships in Chinese preschoolers: The moderating role of preschool experiences and the mediating role of social competence. *Early Childhood Research Quarterly*, 26 (2), 192–204.

eTwinning STEM PROJELERİNİN İNCELENMESİ
REVIEW OF eTwinning STEM PROJECTS

Afife Gül ŞEKER

Siirt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilimleri Eğitimi ABD Yüksek Lisans
Öğrencisi, fenoloq_91@hotmail.com

Ali ÇETİN

Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü,
alicetin@siirt.edu.tr

ÖZET

eTwinning, öğretmenlerin öğrencileriyle birlikte proje yürüttükleri, kişisel ve mesleki gelişimlerine katkı sağladıkları, işbirlikli biçimde çalışarak deneyim, bilgi ve beceri paylaştıkları e-öğrenme platformudur. eTwinning içerisinde fen, matematik, müzik, resim gibi birçok alanda çalışmalar yapılmaktadır. Fen bilimleri alanında ön plana STEM projeleri çıkmaktadır. eTwinning portalında yapılan STEM projelerine eTwinning live projeler kısmına giriş yapılarak erişim sağlanabilir. Portalda projeleri bul başlığında aratma yaptığımızda içeriğinde STEM bulunan 1588 proje bulunurken, fen bilimleri alanında ise 722 proje yer almaktadır. eTwinning alanı alan yazında yeni bir başlık olduğundan bu alanda çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Bu amaçla eTwinning platformu içeriğinde yer alan STEM projeleri içinden 2019-2021 yılları arasında yapılmış 85 proje örneklem olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi yapılmış ve bu projelerin konusu, başlama tarihi, proje süreleri, projede görev alan öğretmen sayısı ve öğrencilerin yaş aralığı araştırılmıştır. Verilerin analizi için içerik analizi yapılarak kod ve kategoriler oluşturulmuştur. eTwinning platformunda yer alan STEM projelerinin analizinde çalışmaların çoğunlukla dört ayrı alanda (fen, teknoloji, mühendislik ve matematik) disiplinler arası ve uygulamalı bir yaklaşımla öğrencileri problem çözmeye, üretim yapmaya, yaratıcılıklarını geliştirmeye, işbirliği içinde çalışmaya, girişimcilik ruhu ve dijital okuryazarlık becerisi kazandırmaya yönlendirdiği anlaşılmıştır. Bu sonuç ile araştırmacılara eTwinning STEM projesi olarak Sosyal İnovasyon, Astronomi, Uzay, Çevre bilimi vs. alanında, ortaokul bünyesinde belirli sayıda öğrenci ile yeni eTwinning projesi yapılması ve bu projenin öğrenciler üzerindeki etkinliğinin araştırılması araştırmacılara önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: STEM, eTwinning, STEM Etkinlikleri, İçerik Analizi

ABSTRACT

eTwinning is an online platform where teachers carry out projects with their students, contribute to their personal and professional development, and share experience, knowledge and skills by working collaboratively. In eTwinning, studies are carried out in many fields such as science, mathematics, music and painting. STEM projects come to the fore in the field of science. Access to STEM projects made on the eTwinning portal is provided by logging into the eTwinning live projects section. When we search for projects in the portal, there are 1588 projects with STEM in their content, while there are 722 projects in the field of science. Since the eTwinning field is a new title in the literature, it is important to carry out studies in this field. For this purpose, 85 projects made between 2019-2021 among the STEM projects included in the eTwinning platform were determined as samples. Document analysis, which is one of the qualitative research methods, was carried out and the subject of these projects, the start date, how long it lasted, the number of teachers involved in the project and the age range of the students were investigated. For the analysis of the data, content analysis was made, and then codes and categories were created. In the analysis of STEM projects on the eTwinning platform, it is stated that the studies mostly lead students to problem solving, production, development of creativity, working in collaboration, gain entrepreneurial spirit and digital literacy skills with an interdisciplinary and applied approach in four different fields (science, technology, engineering and mathematics). With this result, Social Innovation, Astronomy, Space, Environmental science etc. as an eTwinning STEM project were presented to the researchers. In the field of secondary school, it is recommended to researchers to conduct a new eTwinning projects with a certain number of students and to investigate the effectiveness of this project on students.

Keywords: STEM, eTwinning, STEM Activities, Content Analysis

GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi ile küreselleşen dünyada bilgidен daha fazla yararlanma gereksinimi duyulmaya başlanmıştır. Bu durum bilgiye ulaşma teknolojilerinin gelişimini beraberinde getirmiştir. Böylece günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri yoğun olarak kullanılmaya başlanmış ve bilginin dolaşımı hızlanmıştır. Teknoloji alanında yaşanan bu değişimler hayatın her alanına yansımıştır. Var olan bilginin, teknolojinin, gereksinim duyulan insan gücünün sürekli değişime uğramasıyla yaşanan gelişmelerden en çok etkilenen kurumlardan biri de hiç kuşkusuz farklı sektörlerde insan gücü yetiştiren eğitim kurumlarıdır (Gülcü, Solak, Aydın ve Koçak, 2013). Eğitim alanının teknolojik gelişim ve değişimlerden önemli derecede etkilenmesi eğitim kurumlarının da yapı ve işlevlerinde farklılaşmaya neden olmuştur. Günümüzde eğitim ve öğretim faaliyetlerinin desteklenmesi ve kolaylaştırılması amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının her geçen gün yaygınlaşmaya başlaması (Pekdağ, 2005) bu durumun bir kanıtı olarak görülebilmektedir.

Genç nüfusun eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde yeni teknolojiler ile tanışması, ülkelerin gelişimine olumlu yönde yansımaktadır (Aksoy, 2003). Buna bağlı olarak bireyler, öğrenme süreçlerinde daha aktif oldukları bir rol üstlenmeye başlamıştır. Dolayısıyla artık eğitim-öğretim faaliyetleri, öğretmenin merkezde aktaran olduğu bir şekilde değil fiziksel ortamlara bağlı olmayan bir hal almaya başlamıştır (Tuncer ve Taşpınar, 2007). Bu durumun ortaya çıkmasında kuşkusuz bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ve bu teknolojileri kullanan yaş grubunun giderek küçülmesi etkili olmuştur. Yaşadığımız bilişim çağında bilgiye hızlı erişim bireylerin gelişmesi ve bazı becerilere sahip olması adına hayati önem taşımaktadır (Çetin, Çakıroğlu, Bayılmış ve Ekiz, 2004). 21. yüzyıl becerileri olarak nitelendirdiğimiz beceriler ile bireyin girişimci, yenilikçi, iletişim becerileri kuvvetli, yaratıcı ve eleştirel düşünen, günlük hayat problemlerini çözebilen, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanabilen bir birey haline gelmesi ancak uygulamalı bir eğitimle gerçekleştirilebilir (Yanpar-Yelken, 2009).

2005 yılında Avrupa Komisyonu'nun Öğrenme Programı tarafından başlatılmış olan eTwinning çalışmalarının, 2014 yılından itibaren AB Eğitim, Öğretim, Gençlik ve Spor programı olarak bilinen Erasmus+'a güçlü entegrasyonu sağlanmıştır (AB Eğitim, Öğretim, Gençlik ve Spor Programı, 2020). eTwinning, Avrupa ülkelerindeki katılımcı okullarla iletişim kurabilmek, iş birliği yapabilmek ve projeler geliştirip bu projeleri paylaşmak amacıyla takip edilen bir platformdur (Papadakis, 2016). Ayrıca öğretmenler tarafından genellikle projeler üretmek ya da var olan projelere ortak olarak katılmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu platform sayesinde öğretmenler yapacakları etkinlikleri tasarlar, başka okuldaki öğretmenlerle ortaklık kurarak etkinlik paylaşımında bulunur ve aynı etkinlik farklı okullarda, farklı öğrencilerle gerçekleştirilir. Projeye katılan her öğretmen öğrencileriyle beraber etkinliklere dahil olur. Aynı zamanda öğretmenler ve öğrenciler, proje ile alakalı etkinliklerin görsellerini paylaşabilir, birbirleriyle iletişime geçebilir ve yapmış oldukları farklı çalışmalarını diğer katılımcılara sunabilir (Bozdağ, 2017). Bu süreçte öğrenciler, sınıf ortamında daha etkin bir rol oynar.

eTwinning projelerinin vizyonuna bakıldığında farklı kültürler arasında etkileşimle projelerin gerçekleştirildiği görülmektedir. eTwinning'de küresel eğitim ve kültürlerarası farkındalığın araştırıldığı çalışmalar da alanyazında yer almaktadır (Camilleri, 2016). Uluslararası alanyazın incelendiğinde eTwinning projesi ile kültürlerarası yeterliğin gelişimi ile ilgili öğrenci

algılarının belirlenmesine yönelik yapılmış çalışmalar (Valles, 2017) ve dil öğretiminde eTwinning projelerinin kullanıldığı çalışmaların (Akdemir, 2017; Moura, 2014) yer aldığı görülmektedir.

“Science”, “technology”, “engineering” ve “mathematics” kelimelerinin baş harflerinden oluşturulan STEM kavramı bütüncül bir kavram olup, bu içerdiği alanlar birbiriyle kesişmektedir. STEM ile ilgili alanında uzmanlaşmış eğitimciler veya araştırmacılar tarafından görüş birliğine varılıp, ortak bir tanım yapılamamaktadır. Dolayısıyla ilgili alan yazında “STEM” kavramı birden fazla alternatif ifade ile tanımlanmaktadır (Dugger, 2010; Thomas, 2014). Bütün tanımların birleştiği nokta ise, STEM kavramının disiplinler arası bir yaklaşım olduğudur. STEM eğitimi disiplinler arası bir yaklaşımı temel alarak kişilerin rekabet yeteneğinin ve STEM okuryazarlığının gelişimini sağlar. STEM eğitimi küresel girişimcilğe katkı sağlar ve okul, toplum, iş arasında bağlantıları kurmayı amaçlar. İlave olarak, öğrencilerin fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanları arasında bağlantı kurmalarını ve bu bağlantıları uygulamalarını sağlar (Thomas, 2014).

Özellikle Amerika başta olmak üzere birçok ülke STEM eğitime büyük önem vermekte ve farklı sınıf seviyelerinde uygulamaların yapılabilmesi için gerekli alt yapı çalışmaları üzerinde titizlikle durmaktadır. Hatta Amerika başkanı Barack Obama, Amerika’nın gelecekteki refah ve ilerlemesinin liselerdeki STEM eğitiminin kalitesine bağlı olduğunu ifade etmektedir (President’s Council of Advisors on Science and Technology, 2010). STEM eğitiminin amaçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Thomas, 2014);

1. STEM okuryazarlığına sahip kişilerden oluşan iş gücü üretmek,
2. STEM alanındaki mevcut işlerini devam ettirebilmek,
3. Ülkeler için ekonomik avantaj sağlayacak yenilikler üretebilmek,
4. Gelecekteki iş alanlarında yeterli olabilmek.

Ülkeler için ekonomik avantaj sağlayacak ve çağın getirdiklerine ayak uydurabilecek yenilikler üretebilmek, teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmamak için nitelikli bireyler yetiştirmek, STEM eğitimi açısından çok önemlidir. Araştırma, sorgulama, yaratıcılık, eleştirel ve analitik düşünme ve karar verme gibi beceriler nitelikli bireylerde aranan özelliklerden bazılarıdır. Bu becerilerin kazandırılmasında fen ve matematik alanları ile yine bu alanlarla ilişkili olan mühendislik ve teknoloji alanlarının önemli bir role sahip olduğu söylenilebilir (Yamak, Bulut ve Dündar; 2014).

Amaç

eTwinning alanı alan yazında yeni bir başlık olduğundan bu alanda çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada, eTwinning projelerinde çalışılan konuları ortaya çıkarmak, alan yazına yapılacak yeni proje ve çalışmalar için katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesini “eTwinning STEM projeleri; projenin konusu ve süresi, projede görev alan öğretmen sayısı ve öğrencilerin yaş aralığına göre incelendiğinde dağılımı nasıldır?” sorusu oluşturmaktadır.

Bu problemin çözümlenebilmesi için aşağıda belirtilen alt problemlere cevap aranmıştır:

1. eTwinning STEM projelerinde projelerin konusu hangi alt temalar içermektedir?

2.eTwinning STEM projelerinin projede görev alan öğretmen sayılarına göre dağılımları nelerdir?

3.eTwinning STEM projelerinin projede görev alan öğrencilerin yaş aralığı nasıldır?

4.eTwinning STEM projelerinin proje süresi bakımından dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, araştırma örnekleme, veri toplama süreci, veri analizi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımıyla doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Nitel araştırmalarda, doküman incelemesi yapmak için içerik analizi kullanılır (Kıral, 2020). İçerik analizi birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışma Grubu

eTwinning platformu içeriğinde yer alan STEM projeleri içinden 2019-2021 yılları arasında yapılmış 85 proje çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci

eTwinning portalında projeleri bul başlığında arama yaptığımızda içeriğinde STEM bulunan 1325 projenin içinden “STEM” ve “Türkçe” anahtar kelimeleri kullanılarak arama yapıp 85 projeye ulaşılmıştır. Bu projelerin konusu, başlama tarihi, süresi, projede görev alan öğretmen sayısı ve öğrencilerin yaş aralığı incelenmiştir.

Verilerin Analizi

İçerik analizi yapıp kod, kategori ve temalar oluşturulmuştur. Betimsel analiz kullanılarak frekans ve yüzde belirleme yapılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde yukarıdaki araştırma sorularına ilişkin bulgular ilgili tablolar altında gösterilmiştir.

eTwinning STEM projelerinde projelerin konusu hangi alt temalar içermektedir?

eTwinning STEM projelerinde projelerin konuları tema, kategori, kod, frekans, yüzde ve toplam yüzde başlıkları altında Tablo 1 de sunulmuştur.

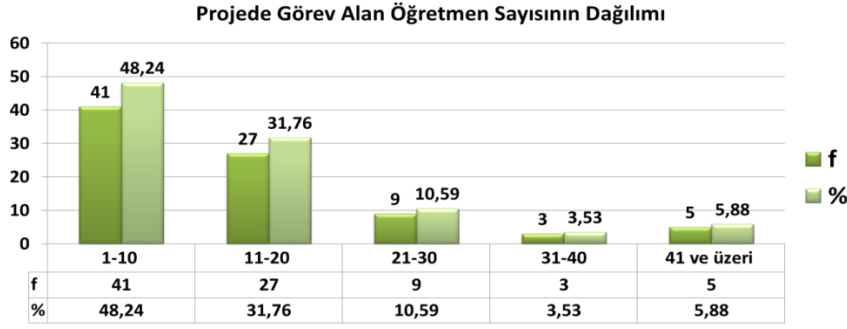
Tablo 1. eTwinning STEM projelerinde projelerin konularının içerik analizi

Tema	Kategori	Kod	f	%	Toplam %
e-twinning STEM konu alanları	Bilişim ve Teknoloji	Teknoloji	60	8,29	23,48
		Tasarım ve Teknoloji	59	8,15	
		Bilişim / BİT	51	7,04	
	Konu İçerikleri	Müfredatlar arası	46	6,35	25,83
		İlköğretim okulu konuları	41	5,66	
		Okul öncesi konuları	30	4,14	
		Özel İhtiyaçlar Eğitimi	4	0,55	
		Medya Eğitimi	9	1,24	
		Matematik / Geometri	50	6,91	
		Beden Eğitimi	7	0,97	
	Fen Dersleri	Çevre Eğitimi	47	6,49	29,01
		Doğa Bilimleri	57	7,88	
		Fizik	32	4,42	
		Biyoloji	25	3,45	
		Kimya	23	3,18	
		Astronomi	15	2,07	
		Jeoloji	7	0,97	
		Sağlık Bilgisi	4	0,55	
	Yabancı Dil Çalışmaları	Yabancı Diller	15	2,07	3,73
		Avrupa Çalışmaları	12	1,66	
	Sanat	Sanat	34	4,70	10,22
		Drama	24	3,31	
		Müzik	16	2,21	
	Sosyal Bilgiler Alanı	Sosyal Bilgiler / Sosyoloji	9	1,24	7,73
		Dil ve Edebiyat	6	0,83	
		Psikoloji	2	0,28	
		Tarih	2	0,28	
		Vatandaşlık	4	0,55	
Felsefe / Mantık		1	0,14		
Kültür Tarihi		2	0,28		
Coğrafya		13	1,80		
Ev Ekonomisi		5	0,69		
Ekonomi		3	0,41		
Ahlak		9	1,24		

Tablo 1'e göre e-twinning STEM konu alanları bilişim ve teknoloji, konu içerikleri, fen dersleri, yabancı dil çalışmaları, sanat ve sosyal bilgiler alanları olmak altı başlık altında toplanmıştır. En fazla fen dersleri (%29,1) en az yabancı dil çalışmaları (%3,73) toplandığı görülmüştür. Teknoloji (f:60), tasarım ve teknoloji (f:59), doğa bilimleri (f:57) kodlarının en fazla kullanıldığı görülmüştür.

eTwinning STEM projelerinin projede görev alan öğretmen sayılarına göre dağılımları nelerdir?

eTwinning STEM projelerinde görev alan öğretmenlerin sayılarına göre dağılımları Grafik 1'de gösterilmiştir.

Grafik 1. Projede görev alan öğretmen sayılarının dağılımı

Grafik 1'e bakıldığında eTwinning STEM projelerinde görev alan öğretmen sayısı en fazla 1-10 (f:41) , en az 31-40 (f:3) aralığında toplandığı görülmüştür.

eTwinning STEM projelerinin projede görev alan öğrencilerin yaş aralığı nasıldır?

eTwinning STEM projelerinde görev alan öğrencilerin yaş aralıkları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. eTwinning STEM projelerinde projede görev alan öğrencilerin yaş aralıkları

Proje başlığı	Projede görev alan öğrencilerin yaş aralığı
World of livings	12-15
Gelecek stem'de (the future is in stem)	7-11
Algoritmik düşünmenin adımları	13-19
Stem ile atıkların yolculuğu	16-19
Doğaya dönüş	4-11
Stemmatik	7-11
Toplum yararına stem	6-11
Geleceğimiz suya düşmesin	11-15
We are in space with stem (wsws)	4-15
Junior da vinci	7-11
Dijikoç & dijisteam	7-11
Bilgi destem	7-11
Stem'li gün ve haftalar	4-11
My stem project	4-13
My entertained stem class	5-6
Sevinçle oynadık bilimle eğlendik (sobe)	6-11
Go to stem	10-13
Stemli dünyam(my stem world)	4-12
Multy disciplinary ste(a)m project	6-20
Stem of the 5 life elements	3-6
Exploring stem careers	10-13
Stem çocuk	4-11
Steam ile doğamı keşfediyorum	4-11
Evde kalınca stem ettik	6-15

Stem li mucitler	11-15
Sustainable hope ; green steps	11-14
Evden okula okuldan eve stemle geleceğe	4-11
Karanlığa sitem edeceğine bir stem projesi yap	10-14
Ancient s.t.r.i.n.g arts of anatolia	8-12
Stem ile gelişen beyinler	4-15
Stem is everywhere (bitemm her yerde)	6-11
Hayatı kodlamaya var mısınız?	4-11
Interdistem	5-11
Bir stem de sen düşün	4-11
Energy steamers	7-12
Stem 0-1-2-3	4-11
Biri stem mi dedi?	3-11
Ekosistemin stemi	4- 6
Doğadaki geometri	10-13
Tematik öğrenme ve stem serüvenimiz	4- 6
A book +stem+art	15-18
Adım adım kodlama	4-11
Stem+a ile öğreniyorum	4-10
Stem ile başlayın	7-11
Stem zamanı (stem time)	4-11
Science island	10-18
Bu sınıfta stem var	4-11
Step by step coding	3- 6
Stem'le yolculuğumuz başlasın	4- 7
Sulu stem	7-11
Geleceğe 3"s" ile kara dünyası	3- 8
Biosteam	14-18
Pandemik kök	7-11
Peri masalı sapı	7-11
Transformation in education	10-15
Doğada kök	3-6
Stem for kids	4-11
Stem discovery 2020	6-11
Bir dünya için	4-11
Happy stem days	4-11
I'm the nature, nature is mine	8-14
Stem öğreniyoruz stem ile öğretiyoruz	3-6
Climate-oriented stem applications	6-11
We catch industry 4.0 with bridge	9-14
Hayatı stem'le / life with stem	6-11
Water'stem	3-6
Stem to astronomy	8-15
Stem et	5-11
Sistemlerin stem'i	9-14
Design the future with steam	11-15
3d biology	14-17
Sustainable stem - sürdürülebilir stem	7-11
Science in my hand	10-18
Erasmus+ stemtech	11-14
Stem yolunda-2/on the way to stem-2	11-15
Hello stem	3-10

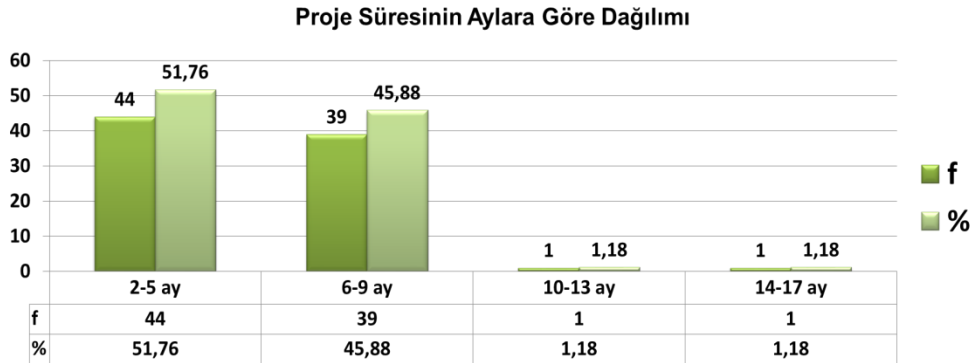

To sustainable future from stem	7-11
Çocuklar si(stem)e ayak uyduruyor	3-6
Astro-stem	15-19
One step recycling one step stem	3-6
Let's teach and learn stem	3-6
Fairy garden	6-10
Ekostem	7-11
Geleceğe 3"s" (3 "s" to the future)	4-10

Tablo 2'ye göre e-twinning STEM projelerinde yer alan öğrencilerin yaş aralığına bakıldığında en fazla tekrarlanan yaş grubunun 4 ile 11 yaş aralığında toplandığı görülmüştür. 4 yaşın altında ve 11 yaşın üstündeki öğrenciler ile yapılan çalışmaların 4-11 yaş aralığı ile yapılan çalışmalara göre oldukça düşük seviyede olduğu görülmüştür.

eTwinning STEM projelerinin proje süresi bakımından dağılımı nasıldır?

eTwinning STEM projelerinin proje sürelerine göre dağılımları Grafik 2'de gösterilmiştir.

Grafik 2. Proje sürelerinin aylara göre dağılımı

Grafik 2'ye bakıldığında eTwinning STEM projelerinin proje süresi en fazla 2-5 (f:44) ve 6-9 (f:39), en az 10-13 (f:1) ve 14-17 (f:1) aralığında toplandığı görülmüştür.

SONUÇ VE TARTIŞMA

eTwinning STEM projelerin konu alanları, projelerde görev alan öğretmen sayıları, projelerde görev alan öğrencilerin yaş aralıkları ve proje süreleri bakımından içerik analizlerinin yapıldığı bu çalışmada eTwinning portalı içerisinde bulunan 85 proje incelenmiştir.

Projelerin hazırlanma ve sisteme yüklenme aşamasında oluşturulan anahtar kelimeler bu çalışma sırasında kod olarak kullanılmış ve projelerin konu alanı göre içerik analizleri yapılmıştır. eTwinning STEM konu alanları teması altında bilişim ve teknoloji, konu içerikleri, fen dersleri, yabancı dil çalışmaları, sanat ve sosyal bilgiler alanları olmak üzere 6 kategoriye ulaşılmıştır. Bu kategoriler içerisinde 34 kodun toplamda 724 sefer tekrarlandığı görülmüştür. Fen dersleri ile ilgili 8 kod toplamda 210 sefer tekrarlanarak projeler içerisinde en fazla tekrarlanan konu alanı olduğu bulunmuştur. STEM etkinliklerine fen dersleri içerisinde daha

çok yer verilmesi bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir. Çavuş, Balçın ve Yılmaz (2021) tarafından fen bilimleri öğretmenlerinin eTwinning proje süreçlerindeki deneyimlerine yönelik görüşlerinin araştırıldığı çalışmada, öğretmenlerin bu projeleri derslerinde doğrudan etkinlik temelli olarak kullandıkları dikkati çekmektedir. Bu durum çalışmada ortaya çıkan sonucu desteklemektedir.

eTwinning STEM projelerinde görev alan öğretmen sayılarına bakıldığında bir projede 1-10 öğretmen arasında görev alan proje sayısının 41 olduğu görülmüştür. 11-20 arasında öğretmenin katıldığı proje sayısı 27, 21-30 arasında ise 9 dur. Buna ilaveten bir projede 282 öğretmen görev almıştır. Bir projeye çok fazla sayıda öğretmenin dahil edilmesi eTwinning projelerinin farklı ülkelerden birçok öğretmen ve öğrenciye ulaşarak onlar arasında işbirliği kurmak, yeni projeler geliştirmek ve bilgi paylaşımında bulunmak hedefi (Bozdağ,2017) ile örtüşmektedir.

eTwinning STEM projelerinde görev alan öğrencilerin yaş aralıkları incelendiğinde en düşük yaşın 3 ve en yüksek yaşın 19 olduğu gözlemlenmiştir. Projelerde görev alan öğrencilerin yaş aralığına bakıldığında 4-11 yaş arası öğrencilerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Başaran, Kaya, Akbaş ve Yalçın (2020), öğretmenler ile eTwinning projeler üzerine yaptıkları görüşmelerde küçük yaş grubundaki öğrencilerin teknoloji kullanımı konusundaki sınırlılıklarından dolayı bu projelere dahil edilmediklerini belirtmişlerdir. Bu projede çıkan ve genelde 7-11 yaş grubu ile çalışmaların yapılıyor olması öğretmenlerin bu görüşleri ile desteklenmektedir.

eTwinning STEM projeleri sürelerine göre incelendiğinde en düşük sürenin 2 ay en yüksek sürenin 17 ay olduğu gözlemlenmiştir. Proje süresine bakıldığında sürenin 2-5 ay arasında süren proje sayısının 44, 6-9 ay arasında süren proje sayısının 39 olduğu, bu süreleri geçen projelerin ise 1 er tane oldukları görülmüştür. Proje süreleri genellikle bir eğitim öğretim süresini kapsamaktadır. Ancak Avcı (2021) yaptığı çalışmada öğretmenlerin bu süreleri kısa bulduklarını ve daha uzun süren projelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

ÖNERİLER

eTwinning STEM projeleri konu alanlarına bakıldığında Fen bilimleri, bilişim ve teknoloji alanlarının yeteri kadar işlendiği ve konu içeriklerinin farklı öğretim seviyelerine göre yapıldığı düşünülebilir. Ancak, sanat, yabancı dil ve sosyal bilgiler alanlarındaki projelerin az olduğu ve bu alanlarda yeni eTwinning projelerine önem verilmesi gerekliliği açıktır.

eTwinning STEM projelerinde görev alan öğretmen sayılarına bakıldığında genelde 20 öğretmene kadar yapılan projelerin çoğunluğu oluşturduğu belirlenmiştir. Yeni yapılacak çalışmalarda da fazla sayıda öğretmenin yer aldığı projeler geliştirilmelidir.

eTwinning STEM projelerinde yer alan öğrencilerin yaş aralıklarına bakıldığında 11 yaş üzeri öğrenciler için planlanan çalışmaların sayıca az olduğu görülmüştür. Ancak STEM eğitimi sadece ilkökul ve ortaokul seviyesinde değil lise ve üniversite seviyelerinde de yapılabilir. Lise ve üniversite öğrencilerine yönelik eTwinning projelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

eTwinning STEM projelerinin süreleri incelendiğinde sürelerin 2-9 ay arasında olduğu görülmektedir. Ancak öğretmenler ile yapılan görüşmelerde bu sürelerin kısa olduğu ve daha uzun süren projelere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Yeni geliştirilecek projeler daha uzun süreye yayılabilir.

Son olarak akademisyenlerin eTwinning projelerine olan ilgileri artırılabilir. Bu alanda projeler hazırlamaları veya projelere danışmanlık yapmaları sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- AB Eğitim, Öğretim, Gençlik ve Spor Programı (2020). eTwinning nedir? <https://www.etwinning.net/tr/pub/index.htm> adresinden 17.08.2020 tarihinde erişim sağlanmıştır.
- Akdemir, A. S. (2017). eTwinning in language learning: The perspectives of successful teachers. *Journal of Education and Practice*, 8(10), 182-190.
- Aksoy, H. H. (2003). Eğitim kurumlarında teknoloji kullanımı ve etkilerine ilişkin bir çözümleme. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 1(4), 4-23.
- Avcı, F. (2021). Çevrim İçi Bir Öğrenme Ortamı Olarak eTwinning Platformuna İlişkin Öğretmenlerin Görüş ve Değerlendirmeleri . Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 10 (1) , 1-22 . DOI: 10.30703/cije.663472
- Başaran, M., Kaya, Z., Akbaş, N., Yalçın, N. (2020). Proje Tabanlı Öğretim Sürecinde eTwinning Faaliyeti'nin Öğretmenlerin Mesleki Gelişimlerine Yansımaları. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 373-392.
- Bozdağ, Ç. (2017). Almanya ve Türkiye'de okullarda teknoloji entegrasyonu: eTwinning örneği üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi*, 1(1), 42-64.
- Camilleri, R. A. (2016). Global education and intercultural awareness in eTwinning. *Cogent Education*, 3(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2016.1210489>
- Çavuş, R. , Balçın, M. D. & Yılmaz, M. (2021). Fen Bilimleri Öğretmenlerinin eTwinning Proje Süreçlerindeki Deneyimlerine Yönelik Görüşleri. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* , 10 (1) , 246-272 . DOI: 10.30703/cije.714843
- Çetin, Ö., Çakıroğlu, M., Bayılmış, C., & Ekiz, H. (2004). Teknolojik gelişme için eğitimin önemi ve internet destekli öğretimin eğitimdeki yeri. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 3(3), 144-147.
- Dugger, W. E. (2010, December). Evolution of STEM in the United States. In *6th biennial international conference on technology education research* (Vol. 10).
- Gülcü, A., Solak, M., Aydın, S., ve Koçak, Ö. (2013). İlköğretimde görev yapan branş öğretmenlerinin eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 8(6), 195-212.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Moura, A. (2014). Apps e podcasts para a aula invertida: Um projeto eTwinning em lingua estrangeira no ensino basico. *Atas do*, 2, 345-351.
- Papadakis, S. (2016). Creativity and innovation in European education. Ten years eTwinning. Past, present and the future. *International Journal of Technology Enhanced Learning*, 8(3-4), 279-296.
- Pekdağ, B. (2005). Fen eğitiminde bilgi ve iletişim teknolojileri. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 86-94.
- President's Council of Advisors on Science and Technology. (2010). Prepare and Inspire: K-12 Science, Technology, Engineering, and Math (STEM) Education for America's Future. Also available online at <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/microsites/ostp/pcaststemed-report.pdf>
- Thomas, J. A. (2014). *Meaning in interaction: An introduction to pragmatics*. Routledge.
- Tuncer, M. ve Taşpınar, M. (2007). Sanal eğitim-öğretim ve geleceği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (20), 112-133.

- Valles, M. (2017). Percepción del alumnado con respecto al desarrollo de la competencia intercultural en el proyecto telecolaborativo eTwinning “Preparados para un Erasmus!/Prêts pour un Erasmus!”. *Tendencias Pedagógicas*, 30, 245-266. <https://doi.org/10.15366/tp2017.30.014>
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/P%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4>. 24.04.20 tarihinde indirilmiştir.
- Yalpar-Yelken, T. (2009). Öğretmen adaylarının portfolyoları üzerinde grup olarak yaratıcılık temelli materyal geliştirmenin etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 34(153).
- Yamak, H., Bulut, N., & Dündar, S. (2014). 5. sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç becerileri ile fene karşı tutumlarına FeTeMM etkinliklerinin etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 249-265.

**İNGİLİZCE ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA SINIFTA
YAPILAN KONUŞMA VE DİNLEME ETKİNLİKLERİNİN ETKİLİLİĞİ VE
KARŞILAŞILAN SORUNLAR**

**THE EFFECTIVENESS AND THE PROBLEMS ENCOUNTERED OF SPEAKING AND
LISTENING ACTIVITIES IN THE CLASSROOM IN THE CONTEXT OF THE
OPINIONS OF ENGLISH TEACHERS**

Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ

Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

nurigomleksiz@yahoo.com, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-8268-0163>

Sibel ASLAN

Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

sibelaslan2123@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-9361-432

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı İngilizce öğretmenlerinin sınıfta yapılan konuşma ve dinleme etkinliklerinin etkililiğine ve bu etkinlikler esnasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaç bağlamında; ilkokul, ortaokul ve lisede görev yapan İngilizce öğretmenlerinin, sınıfta dinleme ve konuşma etkinlikleri yaparken karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri; konuşma ve dinleme etkinliklerinin etkililiğini etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri; İngilizce öğretim programında belirtilen konuşma ve dinleme kazanımları ile sınıfta erişilen kazanımların tutarlılığına ilişkin görüşleri saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, İngilizce öğretim programında yer alan konuşma ve dinleme becerilerinin değerlendirme durumlarına ilişkin görüşleri; konuşma ve dinleme becerileri için genelde ne tür etkinlikler tercih ettiklerine ve onları tercih etme nedenlerine dair görüşleri ve sınıfta yapılan konuşma ve dinleme etkinlikleri ile ilgili öğrenci, veli, okul idaresi ve zümrelerinden genellikle ne tür dönütler aldıklarına dair görüşleri saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi/durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2019/2020 eğitim öğretim yılı, bahar döneminde ilkokul, ortaokul ve lise kademlerinde görevlerine devam eden 15 İngilizce öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmada tabaka örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak sekiz yarı yapılandırılmış sorunun bulunduğu bir görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde; nitel araştırma desenine uygun olarak betimsel analiz ve içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmada İngilizce Öğretmenlerinin bu etkinlikleri yaparken birtakım sorunlarla karşılaştığı sonucuna varılmıştır. Bu etkinliklerin verimini etkileyen faktörlerin neler olduğu ortaya çıkarılmış ve öğretmenlerin aldıkları geri dönütler belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçları doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İngilizce Öğretmeni, konuşma etkinliği, dinleme etkinliği, İngilizce dersi.

ABSTRACT

The general aim of this research is to provide the English language teachers' views on the effectiveness of speaking and listening activities in the classroom and the problems encountered during these activities. In the context of this aim; the views of English language teachers, who work in primary, secondary and high schools, on the problems they face when performing listening and speaking activities in the classroom; factors affecting the effectiveness of speaking and listening activities; the consistency of the gains achieved in the classroom with the gains of speaking and listening mentioned in the English curriculum try to be determined. In addition, their views on the evaluation of the speaking and listening skills in the English language curriculum; their views on what activities they generally prefer for speaking and listening skills and their reasons for choosing them and, their views on what kind of feedback they receive generally from their students, parents, school administration and groups about the activities of speaking and listening in the classroom try to be determined. Qualitative research method/case study pattern was used in the study. The study group consists of 15 English language teachers who continue their duties in the primary, secondary and high school levels during the 2019/2020 academic year, spring semester. Stratified sampling method was used in the study. An interview form with eight semi-structured questions was used as data collection tool. In the analysis of the data obtained, descriptive analysis and content analysis method were used in accordance with the qualitative research pattern. The study concluded that English teachers faced a number of problems in performing these activities. The factors affecting the efficiency of these activities were determined and the feedback received by the teachers was determined. Recommendations were developed in line with the results of the study.

Keywords: English language teacher, speaking activity, listening activity, English lesson

GİRİŞ

Türkiye’de yabancı dil öğretimi köklü bir geçmişe sahip ve yabancı dil öğretiminde birçok politika geliştirilmiş olmasına, birçok kez farklı felsefi görüşler benimsenmiş olmasına rağmen yabancı dil öğretiminde istenen seviyeye ulaşamamıştır (Tosun, 2006; Çelebi, 2006; Soner, 2007; Işık, 2008; Durmuş ve Çelebi, 2013; Demirpolat, 2015). Yabancı dil öğretiminde istenen başarıya ulaşamamanın nedenleri birçok çalışmada araştırılmış ve farklı çözüm önerileri sunulmuştur. Yine de bu çözüm önerileri yeterli gelmemiş ve yabancı dil öğretiminde hedeflenen başarıyı yakalama konusu güncelliğini koruyarak farklı yönleriyle araştırılmaya devam edilmektedir.

Yabancı dil bilgisi öğrenenlere genel olarak dört temel beceri üzerinden öğretilmektedir. Bunlar konuşma, dinleme, yazma ve okuma becerileridir. Sözlü iletişim becerileri kapsamında bu becerilerden en önemlileri şüphesiz dinleme ve konuşma becerileridir. Öğrenciler yabancı dile konuşma ve dinleme becerileri kapsamında genel olarak sınıf ortamında maruz kalmaktadırlar (Hattatioğlu, 2019, s. 3). Bu durum yabancı dil öğretimi bağlamında sınıfta yapılan etkinliklerin önemini ciddi bir şekilde etkilemektedir. Konuşma ve dinleme becerilerinin öğretiminde, öğretmenlerin hangi yöntemleri kullandığı; kullandıkları yöntemlerin etkili olup olmadığı; bu yöntem ve teknikler kullanılırken ne tür sorunlarla karşılaşıldığı; İngilizce öğretim programı içeriğinin öğrenci seviyesine uygun olup olmadığı, bu yöntemlerle İngilizce öğretim programında hedeflenen kazanımlara ne derecede erişildiği; programda mevzubahis olan öğretim durumlarının oluşturulup oluşturulmadığı ve programda önerilen öğretim materyallerinin ne derecede etkili olduğu sorularına verilen cevaplar yabancı dil öğretiminde başarılı olma durumuna ilişkin ilgili paydaşlara geniş bir bildirge sunacaktır.

Yabancı dil öğretimindeki yöntem ve yaklaşımlar tarih boyunca, öğrenenlerin ihtiyaç duyduğu yeterlik türlerindeki değişimleri yansıtmıştır. Bu değişiklikler dil öğretiminde okuduğunu anlama becerisinden sözlü yeterliliğe bir hareket şeklinde olabileceği gibi; dil ve dil öğretimin doğasıyla ilgili teori değişikliği şeklinde de olabilmektedir. dil öğretimindeki birçok mesele geçmişe dayanmaktadır ve bugün metot geliştirmede sorulan sorular geçmişte de birçok kez sorulmuştur (Richards ve Rodgers, 1999, s. 1).

Dinleme becerisi, bir anlamda sesi pasif bir şekilde algılamayı içeren işitme işlemiyle ilişkili ama ondan farklı olarak dinleme olayının meydana gelmesi için ses akışlarının aktif ve hızlı bir analizini gerektiren bir süreci kapsamaktadır. Bu ilişki görme ve okuma arasındaki ilişki gibidir (Saha ve Talukdar, 2018, s. 193). İngilizce konuşma becerisi çoğunlukla birçok öğrenci tarafından en zayıf dil becerisi olarak görülmektedir. Ayrıca, çalışmalar birçok öğrencinin İngilizce konuşma becerilerinde yetersiz olduklarını düşündüklerini göstermektedir (Dinçer, Yeşilyurt, Göksu, 2012, s. 104). Dinleme ve konuşma becerileri yabancı dil öğretimi alan yazınında ayrı ayrı beceriler olarak yer almaktadır. Fakat uygulamada birçok eğitimci bu iki beceriyi bütüncül olarak vermektedirler. Alan yazınında da bu iki beceriyi bir bütün olarak veren çalışmalar (Murphy, 1991; Tavis, 2010; Frost, Elder ve Wigglesworth, 2012) bulunmaktadır.

Sınıf yönetimi, öğrencilerin öğrenmelerine yardımcı olan düzenli ve güvenli bir sınıf ortamının oluşturulmasını ifade eder (Çalık, 2012, s. 3). Sınıf yönetimini etkileyen ana etmenler okul, aile ve çevredir. Sınıf yönetimi yabancı dil öğretiminde konuşma ve dinleme becerilerinin öğretimini etkileyen ana etmenler arasında yer almaktadır. Yabancı dil öğretiminde sınıf

yönetiminin etkisi öğrenenler üzerinde büyüktür (Taşçı, 2011, s. 49). Bir sınıftaki tüm öğrencilerin yabancı dile karşı ilgi ve tutumları farklıdır. Birbirinden farklı olan bu ilgi ve tutumların yanı sıra öğrencilerin hazırbulunuşluklarından gelen farklı düzeyde yabancı dil bilgisi de bulunmaktadır. Yabancı dil öğretmenine düşen görev bu farklılıkları göz önünde bulundurarak sınıfı yönetmektir. Bu noktada yabancı dil öğretmenlerine büyük görevler düşmektedir. İngilizce derslerinde öğretmenlerin karşılaştığı bazı ortak problemler; disiplin, motivasyon, seviye farklılığı ve aktivitelerin organize edilmesidir (Tennant ve Negash, 2010, s. 56). Geleneksel eğitim sistemi sınıf yönetiminde sessizliği ödüllendirmektedir. Okul yöneticileri İngilizce derslerinin genelde gürültülü olduğundan şikâyet etmektedirler. Bu durum özellikle ikili çalışmalar ya da grup çalışmaları olduğu zaman ortaya çıkmaktadır. Okul yöneticileri öğretmenlerin gürültüye müdahale etmediklerini ve disiplini sağlamada yetersiz olduklarını düşünmektedirler (Adhikari, 2010, s. 4).

Yabancı dil öğretimini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır ve bu faktörler özelliklerine göre çeşitli başlıklar altında toplanmıştır. Özer ve Korkmaz (2016, s. 82) çalışmalarında bu başlıkları yabancı dil öğrenimini etkileyen olumlu ve olumsuz unsurlar olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Yabancı dil öğrenimini etkileyen olumlu unsurları; öğretmenlerin olumlu tutum ve davranışları, öğrenciyi aşırı zorlamamaları, dersi öğrencilerin farklılıkları doğrultusunda onların seviyesine uygun bir şekilde işlemeleri, olarak belirtmişlerdir. Olumsuz unsurlar ise; öğretmenlerin yabancı dil öğretimini sadece klasik bir ders olarak görmeleri sonucunda tekdüze bir sınıf ortamı sağlamaları, öğrencilere yönelik olumsuz davranışları, sınıfların kalabalık olması, yeterli teknolojik altyapının olmaması, ders kitaplarının yeterli olmaması, öğrencinin yabancı dile karşı olumlu tutum, ilgi, isteklilik ve katılımı olması gereği, öğrencilerin İngiliz kültürünü de öğrenmesi gerektiği, sıkıcı ve merak uyandırmayan dil bilgisi dersleri olarak belirlenmiştir.

Öğretim programlarında yer alan kazanımların gerçekleşip gerçekleşmediği ise ancak ölçülerek belirlenebilir. Yapılan ölçümler sonrası elde edilen veriler belirli ölçütlerle kıyası yapılarak bir değerlendirme oluşturulur ve yapılan bu değerlendirmeye göre öğrencilerin başarılı olup olmadığı konusunda veya ne derece başarılı oldukları konusunda bir yargıya varılır (Altmışdört, 2010, s. 175). Konuşma becerisini ölçmek ve değerlendirmek bazı sebeplerden dolayı zordur. Bu sebepler ölçmede öznellik, becerinin yapısının karmaşık olması ve konuşma yeteneğinin değerlendirilmesinde kriterler konusunda fikir birliği sağlanamamasıdır. Öğrencilerin konuşma becerilerini ölçmek için kullanılacak test türleri; sohbetler, görüşmeler, rol oynama, tartışma ve konuşmayı başlatacak olan görsellerdir (Şahin, Dörtkulak ve Bozoğlan, 2014, s. 124). Dinleme becerisini ölçen testler; amacına göre sesbirimlerini anlama, vurgu, tonlama kelime ve dilbilgisi gibi alt becerileri ölçen maddeleri içermektedirler. Yoğun dinleme (intensive listening) fonemler, kelimeler ve söylem işaretleri gibi daha küçük bileşenler arasında ayırım yapmak yoluyla test edilebilir. Etkileşimli dinleme soru cevap formatı şeklinde test edilebilir. Kapsamlı dinleme ise öğrencilerin dinleme metnini birkaç kez dinledikten sonra anlama sorularını cevaplayacakları testleri içermektedir (Şahin, Dörtkulak ve Bozoğlan, 2014, s. 124).

Bu araştırmanın genel amacı İngilizce öğretmenlerinin sınıfta yapılan konuşma ve dinleme etkinliklerinin etkililiğine ve bu etkinlikler esnasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaç bağlamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

İlkokul, ortaokul ve lisede görev yapan İngilizce öğretmenlerinin:

1. Sınıfta dinleme etkinliği yaparken karşılaştığı sorunlara ilişkin görüşleri;
2. Sınıfta konuşma etkinliği yaparken karşılaştığı sorunlara ilişkin görüşleri;

3. Konuşma ve dinleme etkinliklerinin etkililiğini etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri;
4. İngilizce öğretim programında belirtilen konuşma ve dinleme kazanımları ile sınıfta erişilen kazanımların tutarlılığına ilişkin görüşleri;
5. İngilizce öğretim programında yer alan konuşma ve dinleme becerilerinin değerlendirme durumlarına ilişkin görüşleri;
6. Konuşma ve dinleme becerileri için genelde ne tür etkinlikler tercih ettiklerine ve onları tercih etme nedenlerine dair görüşleri;

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi/Modeli

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum (örnek olay) çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması desenlerinden ise bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Durum çalışması nitel çalışmalar bünyesinde görüşme gibi algı ve olayların yerinde ve bütüncül bir bakış açısıyla incelenmesini sağlayan yöntemleri içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 289).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini 2019/2020 eğitim öğretim yılı, bahar döneminde ilkökul, ortaokul ve lise kademelerinde görevlerine devam eden İngilizce öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmada olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden tabaka örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda ilkökul, ortaokul ve lise tabakalarının her birinden beşer öğretmen olmak üzere toplamda 15 öğretmen ile görüşme yapılmıştır. Tablo 1’de çalışmaya katılan İngilizce Öğretmenlerine ait demografik bilgilere yer verilmiştir.

Çizelge 1. Çalışmaya Katılan İngilizce Öğretmenlerine Ait Demografik Bilgiler

Nitelik	Alt nitelik	f	Toplam	Yüzde	Toplam
Cinsiyet	Kadın	11	15	73,3	100
	Erkek	4		26,6	
Okul kademesi	İlkokul	5	15	33,3	100
	Ortaokul	5		33,3	
	Lise	5		33,3	
Mesleki kıdem	1-5 yıl	10	15	66,6	100
	6-10 yıl	2		13,3	
	11-15 yıl	2		13,3	
	16-20 yıl	1		6,6	

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak sekiz yarı yapılandırılmış sorunun bulunduğu bir görüşme formu kullanılmıştır. Bunların yanı sıra görüşme esnasında araştırmacı tarafından açıklayıcı ifadelerle yer verilmiştir. Görüşme formu, Eğitim Bilimleri alanında bir profesör ile paylaşılarak uzman görüşü alınmış ve üç öğretmen ile soruların anlaşılabilirliği üzerinde durulmuştur. Görüşme soruları gerekli literatür çalışması yapıldıktan sonra oluşturulmuştur. Fırat Üniversitesi

Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kuruluna başvurulmuştur. 14.05.2020 tarihli kurulun 10 numaralı toplantısında 6 no’lu kararla çalışmanın etik olduğu beyan edilmiştir. Daha sonra katılımcılara veri toplama araçları e-mail, sosyal ağlar ve SMS yoluyla dağıtılmış ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Doldurmaları için yeterli bir süre verildikten sonra yine aynı yolla toplanmıştır. Veri toplama araçları doldurulurken araştırmacıyla iletişim halinde olunmuştur.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde; nitel araştırma desenine uygun olarak betimsel analiz ve içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. Verilerin çözümlenmesi araştırmacı tarafından yapılmıştır. İngilizce Öğretmenlerinin İngilizce dersinde sınıfta yapılan konuşma ve dinleme etkinliklerinin etkililiğine ve bu etkinliklerle ilgili karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri kod haline getirilmiş ve bu kodlar uygun olan tematik kategoriler içinde sıralanmıştır. Bu kod ve temalar, tablolar yoluyla görsel olarak sunulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde çalışma sürecinde elde edilen verilerin çözümlenmesine ve buna ilişkin ortaya çıkan bulgulara yer verilmiştir. Güvenirliği sağlayabilmek için katılımcıların doğrudan alıntılarına yer verilmiştir. Kadın katılımcılar için “**K**”, erkek katılımcılar için “**E**” kısaltmaları; ilkökulda çalışan öğretmenler için “**İ**”, ortaokulda çalışan öğretmenler için “**O**” ve lisede çalışan öğretmenler için “**L**” kısaltmaları kullanılmıştır. Mesleki kıdemleri yıl olarak verilmiştir.

İngilizce Öğretmenlerinin dinleme yaparken karşılaştıkları sorunlar, öğrenciden kaynaklanan sorunlar, öğretim programından kaynaklanan sorunlar, sınıf ortamından kaynaklanan sorunlar ve teknik kaynaklı sorunlar olmak üzere dört kategoriye ayrılmıştır. Öğretmenlerin bu kategorilerde belirttikleri görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. İngilizce Öğretmenlerinin Sınıfta Dinleme Etkinliği Yaparken Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Görüşleri

Kategoriler	Görüşler	f	f
Öğrenci kaynaklı	Odaklanma sorunu	3	14
	Öğrenci hazırbulunuşluğu	3	
	Motivasyon eksikliği	3	
	Önyargılı tutum	2	
	Özgüven eksikliği	2	
	Öğrenci seviyesi farklılıkları	1	
Öğretim programı kaynaklı	Metinlerin zorluğu	4	8
	Metinlerin hızı	2	
	Ders kitabı	1	
	Öğretim programı	1	
Sınıf ortamı kaynaklı	Kalabalık sınıf	1	2
	Sınıfın fiziksel ortamı	1	
Teknik kaynaklı	Donanım yetersizliği	4	4
Toplam	13		28*

* Öğretmenler birden fazla kategoride görüş bildirdikleri için toplam görüş sayısı katılımcı sayısından fazla olabilir.

Öğrenciden kaynaklı sorunlarda üç öğretmen öğrencilerinin dinlerken odaklanmakta sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Üç öğretmen öğrencilerinin hazırbulunuşluk seviyesinin dinleme metinlerini anlamak için yeterli olmadığını belirtmiştir. Üç öğretmen öğrencilerinin dinlemeye motive olamadıklarını, iki öğretmen önyargılı yaklaştıklarını, iki öğretmen özgüven eksikliği yaşadıklarını belirtmiştir. Bir öğretmen ise farklı seviyelerdeki öğrencilere aynı dinleme metnini dinletmenin bir sorun olduğunu belirtmiştir.

Öğretim programı kaynaklı sorunlarda dört öğretmen dinleme metinlerinin zor olduğunu, iki öğretmen bu metinlerin hızlı olduğunu, bir öğretmen ders kitabında çok fazla dinleme metni verildiğini ve bir öğretmen de öğretim programından kaynaklı sorunların olduğunu belirtmiştir. Sınıf ortamı kaynaklı sorunlarda bir öğretmen kalabalık sınıflarda dinlemenin yapılmasının zor olduğunu, bir diğer öğretmen ise oturma düzeni gibi sınıfın fiziksel ortamının sorun teşkil ettiğini belirtmiştir. Bir öğretmen ise dinleme etkinliği yapmak için yeteri kadar fiziksel donanıma sahip olmadığını belirtmiştir.

Odaklanmaya vurgu yapan bir öğretmen “*Öğrencilerin odaklaması zayıf, bazen metinler anlaşılır değil, öğretmenin yönlendirmesi yetersiz kalıyor.*” (Ö-2, K, İ, 1) diyerek fikrini belirtmiştir. Bir başka öğretmen ise teknik aksaklığa da vurgu yaparak şu şekilde fikirlerini beyan etmiştir: “*Bazen hoparlör sıkıntılı olabiliyor, öğrenciler konsantre olamayabiliyor, bazen de öğrenciler dinleme dışında farklı işlerle ilgileniyor.*” (Ö-4, K, İ, 5).

İngilizce öğretmenlerinin konuşma etkinliği yaparken karşılaştıkları sorunlar öğrenciden kaynaklı sorunlar, öğretim programından kaynaklı sorunlar ve çevresel kaynaklı sorunlar olmak üzere üç kategoride toplanmıştır. Öğretmenlerin bu kategorilere yaptıkları yüklemeler Tablo 3’de verilmiştir.

Çizelge 3. İngilizce Öğretmenlerinin Sınıfta Konuşma Etkinliği Yaparken Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Görüşleri

Kategoriler	Görüşler	f	f
Öğrenci kaynaklı	Cesaretsizlik ve çekimserlik	8	24
	Alay edilme korkusu	4	
	Aşırı heyecan	3	
	Yetersiz hazırbulunuşluk	3	
	Yanlış telaffuz	2	
	Önyargı	2	
	Özgüven eksikliği	2	
Öğretim programı kaynaklı	Programın elverişsizliği	4	8
	Ders kitabı	2	
	Ders sayısı	1	
	Sınav kaygısı	1	
Çevresel kaynaklı	Sınıf ortamı	1	3
	Pratik yapma imkânı	1	
	Materyal eksikliği	1	
Toplam	14		35

Öğrenciden kaynaklı sorunlar kategorisinde sekiz öğretmen öğrencilerinin konuşmak için cesaretsiz olduklarını, çekimser davrandıklarını ifade etmişlerdir. Dört öğretmen alay edilme korkusu yüzünden, üç öğretmen aşırı heyecanlı oldukları için öğrencilerinin konuşmaya

gönüllü olmadığını belirtmişlerdir. Üç öğretmen öğrencilerinin yeteri kadar ön bilgisi olmadığı için, iki öğretmen yanlış telaffuz korkusu yüzünden, iki öğretmen önyargılı oldukları için ve iki öğretmen de konuşmak için yeteri kadar özgüvene sahip olmadıkları için öğrencilerinin çekimsiz davrandıklarını ifade etmişlerdir.

Öğretim programından kaynaklı sorunlarda dört öğretmen programın konuşma etkinlikleri yapmak için elverişli olmadığını, iki öğretmen ders kitabındaki etkinliklerin nitelik açısından yetersiz olduğunu, bir öğretmen de ders sayısının yeterli olmadığını belirtmiştir. Bir öğretmen de sınav kaygısından dolayı öğrencilerin konuşma etkinliklerine pek fazla katılmak istemediklerini ifade etmiştir. Çevresel kaynaklı sorunlarda bir öğretmen sınıf ortamının konuşma etkinlikleri yapmak için uygun olmadığını, bir öğretmen konuşmanın sadece sınıf ortamıyla sınırlı kaldığı, okul dışında pratik yapma imkanlarının olmadığını, bir öğretmen de materyal eksikliğinden bahsetmiştir.

Ortaokulda çalışan bir öğretmen konuşma etkinliği yaparken karşılaştığı sorunları şu şekilde dile getirmiştir: “Çocuklarda arkadaşları gülecek, onlara rezil olacak gibi düşünceler oluyor. Bu da onların konuşurken rahat olmalarını ile sonuçlanıyor. Bu yüzden akıllarına kelimeler veya yapılar gelmiyor o an heyecandan. Programdan kaynaklı olarak ise biz kendi imkanlarımız ile skype education aracılığı ile yurt dışından başka sınıflarla görüntülü konuşmalar gerçekleştiriyoruz. Ama bu programa dahil değil ekstra bir şey. Hatta MEB interneti skype programına izin bile vermiyor kendi mobil hattımızla yapıyoruz. Speaking aktiviteleri açısından MEB programı çok yetersiz. Sadece kitaba bağlı kalmak zorunda oluyoruz o da çok kısıtlı konuşma etkinliği sunuyor.” (Ö-6, E, O, 7).

Konuşma ve dinleme etkinliklerini etkileyen faktörler sınıf ve çevre ile ilgili faktörler, öğretim ile ilgili faktörler, öğrenci ile ilgili faktörler ve öğretim ilke ve yöntemleriyle ilgili faktörler olmak üzere dört kategoriye ayrılmıştır. İngilizce Öğretmenlerinin bu kategorilere yaptığı yüklemeler Tablo 4’de verilmiştir.

Çizelge 4. İngilizce Öğretmenlerinin, Konuşma ve Dinleme Etkinliklerinin Etkililiğini Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri

Kategoriler	Görüşler	f	f
Sınıf ve çevre	Öğretmen yeterliği	4	
	Okul ve çevre beklentileri	3	
	Sınıfın fiziksel yapısı	3	12
	Sınıf kültürü	1	
	Aile desteği	1	
Öğretim	Ders materyali	3	
	Program	3	
	Sınav odaklı öğretim	2	10
	Konunun ilgi çekici olması	2	
Öğrenci	Hazırbulunuşluk	5	
	Önyargı	1	6
	Hayatilik	1	
Öğretim ilke ve yöntemleri	Güncellik	1	
	Bilinenden bilinmeyene	1	4
	Yöntem çeşitliliği	1	
Toplam	15		32

Sınıf ve çevre ile ilgili faktörler kategorisinde dört öğretmen, öğretmen yeterliğinin konuşma ve dinlemeyi etkileyen önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Üç öğretmen okul ve çevre beklentilerinin, üç öğretmen sınıfın fiziksel yapısının, bir öğretmen aile desteğinin ve bir öğretmen de sınıf kültürünün konuşma ve dinlemeyi etkileyen faktörler olduğunu söylemişlerdir. Öğretim kategorisinde üçer öğretmen ders materyali ve öğretim programının etkili olduğunu, ikişer öğretmen de sınav odaklı öğretimin ve konunun ilgi çekiciliğinin etkili olduğunu söylemiştir. Öğrenci kategorisinde beş öğretmen öğrenci hazırbulunuşluğunun, bir öğretmen ise önyargının önemli bir etken olduğunu söylemiştir. Öğretim ilke ve yöntemleri kategorisinde birer öğretmen, öğretimin hayatilik, güncellik ve bilinenden bilinmeyene ilkelerine dayandırılmasının ve yöntem çeşitliğinin etkili olduğunu ifade etmiştir.

İlkokulda çalışan bir öğretmen “*Öğrencinin hazırbulunuşluğu, ailenin çocuklarının dersleriyle ilgilenmesi, öğretmenin yeterliği, okul ve çevrenin beklentileri, örneğin ben sınıfta konuşma ve dinleme etkinliklerine de yeter kadar yer vermeye çalışırken çevrem tarafından öğrencileri test mantığına alıştırılmam isteniyor.*” (Ö-4, K, İ, 5) diyerek çevre beklentilerine ve öğrenci hazırbulunuşluğuna vurgu yapmıştır.

İngilizce öğretim programında belirtilen konuşma ve dinleme kazanımları ile sınıfta erişilen kazanımların tutarlılığına ilişkin öğretmen görüşleri çeşitli sebeplere dayandırılarak kısmen yeterli ve yetersiz şeklinde iki kategoriye ayrılmıştır. Öğretmenlerin bu kategorilere yaptıkları yüklemeler Tablo 5’te verilmiştir.

Çizelge 5. İngilizce Öğretmenlerinin, İngilizce Öğretim Programında Belirtilen Konuşma ve Dinleme Kazanımları ile Sınıfta Erişilen Kazanımların Tutarlılığına İlişkin Görüşleri

Kategoriler	Görüşler	f	f
Kısmen yeterli	Hazırbulunuşluk	2	11
	Ders kitabı içeriği	2	
	Günlük kullanım	1	
	Sınıf ortamı	1	
	Öğretmen çabası	1	
	Program esnekliği	1	
	Az sayıda kazanım	1	
	Planlama	1	
	İlgisizlik	1	
Yetersiz	Yetersiz	2	5
	Yoğun program	1	
	Esnek program	1	
	Ders sayısı	1	
Toplam	14		16

İkişer öğretmen programda belirtilen kazanımlar ile sınıfta erişilen kazanımların tutarlılığının, öğrenci hazırbulunuşluğunun yetersiz olması ve ders kitabı içeriğinin uygun seviyede olmamasından dolayı kısmen yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Birer öğretmen ise yine kısmen yetersiz şeklinde görüşlerini belirtip sebeplerini, yabancı dilin günlük kullanımının olmaması, sınıf ortamının elverişsiz olması, sadece öğretmen çabasıyla bu etkinliklerin yürütülmesi,

öğretim programının esnek olmayışı olarak sıralamışlardır. Bir öğretmen çok az sayıda kazanıma eriştiğini, birer öğretmen ise planlamadaki eksiklikler ve öğrenci ilgisizliğinden dolayı çok az sayıda kazanıma eriştiğini belirtmiştir. İki öğretmen erişilen kazanımların yetersiz olduğunu belirtmiş ve birer öğretmen de programın yoğun oluşu, esnek olmayışı ve ders sayısının azlığından dolayı kazanımlara erişimin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Yabancı dilin sadece sınıf ortamında kullanılmasının yeterli olmadığına vurgu yapan bir öğretmen görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir: “*Günlük hayatta kullanılmadığı için sınıf ortamında kullanıldığıyla kalmakta bu da yarı yarıya kazanımın etkisini düşürmektedir.*” (Ö-1, E, İ, 12). Bir başka öğretmen ise “*Programda belirtilenle gerçekleşen tutarlı değil. Programda örneğin kendini tanıtabilir kazanımı var ama bunu nasıl kalıcı hale getirebileceğimiz yok. Bir ünite de sadece 2-3 hafta o konuyu işlemek bunu becerebileceği anlamına gelmiyor. Programın daha serbest olması lazım. Her sınıf her okul kendi hızına göre daha gerçekçi etkinliklerle işlemesi lazım dersleri.*” (Ö-6, E, O, 7) diyerek programın esnek olmadığı yönünde görüşünü belirtmiştir.

İngilizce öğretmenlerinin konuşma ve dinleme etkinliklerinin değerlendirilmesine ilişkin görüşleri; ölçme ve değerlendirilmenin yapılması, etkinlikler ve kişi sayısına bağlı olarak üç kategori altında toplanmıştır. İlkokul, ortaokul ve lisede görev yapan İngilizce Öğretmenlerinin, İngilizce öğretim programında yer alan konuşma ve dinleme becerilerinin değerlendirme durumlarına ilişkin görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Çizelge 6. İngilizce Öğretmenlerinin, İngilizce Öğretim Programında Yer Alan Konuşma ve Dinleme Becerilerinin Değerlendirme Durumlarına İlişkin Görüşleri

Kategoriler	Görüşler	f	f
Ölçme ve değerlendirmenin yapılması	Ölçme yaparım	9	15
	Ölçme yapmam	6	
	Sınıf içi etkinlikler	3	
	Uygulama sınavı	2	
Ölçme değerlendirme etkinliği	Değerlendirme etkinliği	1	8
	Rubrik	1	
Kişi sayısına göre	Bireysel çalışmalar	2	3
	Grup çalışmaları	1	
Toplam	8		26

Ölçme ve değerlendirme etkinliklerinin yapılması kategorisinde dokuz öğretmen bu etkinlikleri yaptığını altı öğretmen ise yapmadığını belirtmiştir. Ölçme ve değerlendirme etkinlikleri kategorisinde üç öğretmen normal ders sürecinde sınıf içinde yaptığı etkinliklere dayalı ölçme ve değerlendirme yaptığını, iki öğretmen uygulama sınavı yaptığını, bir öğretmen değerlendirme için ayrı etkinlik yaptığını ve bir öğretmende rubrik kullanarak değerlendirme yaptığını ifade etmiştir. Kişi sayısı olarak bakıldığında ise iki öğretmen bireysel çalışmalarla, bir öğretmen de grup çalışmalarıyla değerlendirme yaptığını söylemiştir.

İlkokulda çalışan bir İngilizce Öğretmeni: “*Konuşma ve dinleme becerilerini ölçmek için ayriyeten bir etkinlik yapmıyorum sınıf içi yaptığımız etkinlik ve gözlemlerimden faydalanırım.*” (Ö-4, K, İ, 5) diyerek ölçme ve değerlendirme için ayriyeten etkinlikler yapmadığını ifade

etmiştir. Zaten İlkokul 4. sınıfa kadar öğrencilerin başarısı; gelişim düzeyleri dikkate alınarak öğretmen rehberliğinde gerçekleştirilen ders etkinliklerine katılımları ile öğretim programlarında belirtilen ölçme ve değerlendirme ilkelerine göre tespit edilir. Karnede “çok iyi”, “iyi” ve “geliştirilmeli” şeklinde gösterilir (Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, 2014). Öğrencilerin başarısını test etmek için yazılı sınav yapılmaz. Yine ölçme ve değerlendirme için ekstra etkinlik yapmadığını belirten bir başka ortaokul öğretmeni buna sebep olarak öğrencinin kaygı durumunu göstermiştir: “*Konuşma ve dinlemeyi sınavlarla değil de süreç içinde ölçmek lazım. Sınavda çocuk performansını sergileyemeyebilir. O an çünkü gergin oluyorlar.*” (Ö-6, E, O, 7)

İngilizce öğretmenlerinin konuşma ve dinleme becerileri için tercih ettikleri etkinlikler dinleme ve konuşma etkinlikleri olarak iki grupta incelenmiştir. İlkokul, ortaokul ve lisede görev yapan İngilizce öğretmenlerinin, konuşma ve dinleme becerileri için genelde ne tür etkinlikler tercih ettiklerine ve onları tercih etme nedenlerine dair görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Çizelge 7. İngilizce Öğretmenlerinin, Konuşma ve Dinleme Becerileri İçin Genelde Ne Tür Etkinlikler Tercih Ettiklerine ve Onları Tercih Etme Nedenlerine Dair Görüşleri

Kategoriler	Görüşler	f	f
Dinleme etkinlikleri	Kitap etkinlikleri	4	17
	Şarkılar	4	
	Hikâye	2	
	Videolar	2	
	EBA	1	
	Animasyon	1	
	Karaoke	1	
	Eşleştirme	1	
	Boşluk doldurma	1	
	Konuşma etkinlikleri	Soru-cevap	
Oyun		4	
Monolog		1	
Konuşma halkası		1	
Diyalog		1	
Rol kartı		1	
Kullanışlı dil posterleri		1	
Görüntülü konuşma		1	
Toplam	17	31	

Dinleme için 17 öğretmen kitaptaki etkinlikleri tercih ettiğini söylemiştir. Dört öğretmen şarkıları, ikişer öğretmen hikâye ve videoları, birer öğretmen de EBA’daki etkinliklerden, animasyonlardan, karaoke’den yararlandığını söylemiştir. Etkinlik türü olarak birer öğretmen eşleştirme ve boşluk doldurma yaptırdığını söylemiştir. Konuşma etkinlikleri içinse dört öğretmen bu etkinliği yapmak için soru cevap tekniğinden yararlandığını, dört öğretmen oyunlardan yararlandığını ifade etmiştir. Birer öğretmen monolog, diyalog ve konuşma halkası etkinlikleri yaptırdığını söylemiştir. Birer öğretmen ise konuşma etkinlikleri yaptırmak için rol

kartlarından, kullanışlı dil posterlerinden ve görüntülü konuşmadan yararlandığını ifade etmiştir.

İlkokulda çalışan bir İngilizce Öğretmeni “Genel olarak kitaptaki etkinlikleri uyguluyorum bunlar yeterli oluyor. Zaten her öğrenciyle ilgilenmekten zaman ancak yetiyor.” (Ö-4, K, İ, 5) diyerek her öğrenciyle bireysel ilgilendiğini ve bu yüzden sadece kitaptaki etkinliklerle yetindiğini ifade etmiştir. Ortaokulda çalışan bir İngilizce Öğretmeni ise; “Genelde soru cevapla/ vücut diliyle/ görsellerle desteklenen bir süreç oluyor çünkü öğrenciler kendilerini bu şekilde daha güvende hissediyorlar. Role cards ve useful language poster ile desteklemek de süreci kolaylaştırıyor.” (Ö-7, K, O, 3) diyerek öğretim materyallerinden yararlanmanın ve bu becerilerin öğretiminde jest ve mimikleri kullanmanın sürece direkt etki ettiğini ifade etmiştir.

İngilizce öğretmenlerinin yaptıkları konuşma ve dinleme etkinlikleri için çevrelerinden aldıkları dönütler olumlu dönütler ve dönütün sağlanamaması olmak üzere iki kategori altında incelenmiştir. İlkokul, ortaokul ve lisede görev yapan İngilizce öğretmenlerinin, sınıfta yapılan konuşma ve dinleme etkinlikleri ile ilgili öğrenci, veli, okul idaresi ve zümrelerinden genellikle ne tür dönütler aldıklarına dair görüşleri Tablo 8’de verilmiştir.

Çizelge 8. İngilizce Öğretmenlerinin, Sınıfta Yapılan Konuşma ve Dinleme Etkinlikleri ile İlgili Öğrenci, Veli, Okul İdaresi ve Zümrelerinden Genellikle Ne Tür Dönütler Aldıklarına Dair Görüşleri

Kategoriler	Görüşler	f	f
Olumlu dönütler	Faydalı ve verimli	8	15
	İstekli	4	
	Zamanla alışma	2	
	Eğlenceli	1	
Dönüt sağlanamaması	Veli ve idareden dönüt yok	6	7
	Hiçbir dönüt yok	1	
Toplam	6		22

15 öğretmen olumlu dönütler aldığını ifade ederken yedi öğretmen dönüt alamadığını ifade etmiştir. Sekiz öğretmen çevresinden yaptığı etkinliklerin faydalı ve kendileri için verimli olduğuna dair dönüşler almışlardır. Dört öğretmen yaptığı etkinliklerle öğrencilerinin zamanla dersleri için daha istekli hale geldiğini belirtmişlerdir. İki öğretmen başta bu etkinliklerde zorluk çeken öğrencilerinin zamanla bu etkinliklere alıştığını ifade etmiştir. Bir öğretmen de öğrencilerinin yaptığı etkinliği eğlenceli bulduklarını ifade etmiştir. Altı öğretmen yaptığı etkinliklerle ilgili veli ve öğretmenlerden hiçbir dönüt almadığını ifade ederken bir öğretmen de bunlara öğrencilerini de dahil ederek hiç kimseden etkinliklerine dair dönüt almadığını ifade etmiştir.

İlkokulda çalışan bir İngilizce öğretmeni yaptığı etkinlikler için tüm çevresinden olumlu dönütler aldığını şu sözleriyle ifade etmiştir: “Her zaman olumlu dönütler aldım özellikle de velilerden. Okul idaresi öğrenciler ve zümreler de memnunlar. Öğrencilerimle hiçbir zaman (çok zaruri durumlar dışında) Türkçe konuşmadım. Her şeyi İngilizce konuşmaya çalıştım. Ve beni gördükleri her yerde benimle İngilizce konuştular. Buna ilkokul 1. sınıflarım da dahil.” (Ö-5, K, İ, 4) Konuşma ve dinleme becerilerinin öğretiminde farklı bir teknik kullanan bir İngilizce Öğretmeni ise bu teknik sayesinde öğrencilerinin derse karşı daha istekli hale geldiğini

şu sözleriyle belirtmiştir; “*Olumlu dönütler alıyoruz. Özellikle skype education öğrencilerin ve velilerin çok dikkatini çekiyor ve bu konuda istekli oluyorlar.*” (Ö-6, E, O, 7)

İngilizce öğretmenlerinin konuşma ve dinleme becerilerinin gelişimi için geliştirdikleri öneriler eğitim sistemiyle ilgili öneriler ve ders kitabıyla ilgili öneriler olmak üzere iki grup altında incelenmiştir. İlkokul, ortaokul ve lisede görev yapan İngilizce öğretmenlerinin, konuşma ve dinleme becerilerinin gelişimi için önerileri Tablo 9’da verilmiştir.

Çizelge 9.İngilizce Öğretmenlerinin, Konuşma ve Dinleme Becerilerinin Gelişimi İçin Önerileri

Kategoriler	Görüşler	f	f
Sistemle ilgili	Sınav odaklı sistem	2	7
	Konuşma zorunluluğu	1	
	Seçmeli ders	1	
	Aile ilgisi	1	
	İlgi çekici konular	1	
	Dezavantajlı öğrenciler	1	
Ders kitabıyla ilgili	Daha fazla etkinlik	3	6
	Kitapların sadeleştirilmesi	2	
	Ünitelerin uzunluğu	1	
Toplam	9	13	

Konuşma ve dinleme becerilerinin gelişimi için iki öğretmen sistemin sınav odaklı olmasından ötürü bu iki beceriye gereken önemin verilmediğini belirtmiştir. Birer öğretmen İngilizce dersinde konuşma zorunluluğunun getirilmesi gerektiğini, İngilizcenin zorunlu ders kategorisinden çıkartılıp seçmeli ders kategorisine konulması gerektiğini, yabancı dil dersi için aile ilgisinin sağlanması gerektiğini, bu ders için ilgi çekici konuların içerikte yer verilmesi gerektiğini ve dezavantajlı öğrenciler için çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ders kitabıyla ilgili önerilerde ise üç öğretmen, ders kitaplarına bu becerilerle ilgili daha fazla etkinlik konulması gerektiğini ifade etmiştir. İki öğretmen ders kitaplarının içeriğinin öğrenci seviyesine göre ağır olduğunu ve sadeleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bir öğretmen ise kitaptaki ünitelerin gereksiz yere fazla uzatıldığını ifade etmiştir.

İlkokulda çalışan bir İngilizce öğretmeni, “*Eğitim seviyesi düşük ailelerden gelen ilkökul öğrencilerinin bu konuda daha dezavantajlı olduğunu görmekteyim. Böyle durumda olan öğrenciler için ekstra çalışmalar yapılabilir.*” (Ö-4, K, İ, 5) diyerek dezavantajlı gruplarda bulunan öğrencilerin diğer öğrenciler gibi bu etkinliklerden verim alabilmesi için onlar için fazladan etkinlikler yapılmasını önermektedir. İlkokulda çalışan bir başka İngilizce Öğretmeni ise; “*Öğrencilerin çabalarına ailelerin de destek olması gerekir. Sadece okulda öğrenilip kalan bir ders olmamalı. Hatta sadece ders olarak görülmemeli. Aileler bilgilendirilmeli ve bu dil karşılıklı olarak kullanılmalı. Öğrenciler yalnız kaldıklarında ve aile ilgilenmediğinde utanıp derse olan ilgilerini kaybedebiliyorlar.*” (Ö-5, K, İ, 4) diyerek okuldaki eğitimin tek başına yeterli olmadığını ifade etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İngilizce öğretmenleri sınıfta dinleme etkinlikleri yaparken öğrenci, öğretim programı, sınıf ortamı ve teknik kaynaklı sorunlar yaşamaktadır. Öğrenciden kaynaklı sorunlar, öğrencilerin dinleme metinlerine odaklanamaması, hazırbulunmuşluklarının yetersiz olması, yeteri kadar

motivasyona sahip olamamaları, bu etkinliklere karşı önyargılı tutumlar sergilemeleri, özgüven eksikliği yaşamaları ve her öğrencinin seviyesinin farklı olmasıdır. Öğretim programından kaynaklı sorunlarda ise öğretmenler dinleme metinlerinin öğrencileri için zor ve hızlı olması yönünde problemler yaşamaktadırlar. Sınıfların kalabalık olması, sınıftaki oturma düzeni ve teknik donanımın yetersiz olması da öğretmenlerin problem yaşamalarına yol açmaktadır.

Alkan ve Arslan'ın (2014) İngilizce öğretim programını öğretmenlerin gözünden araştırdıkları çalışmalarında okulların fiziki imkanlarının yetersiz olduğu ve öğretim programının hedeflerinin gözden geçirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Büyükduman 2005'te yaptığı çalışmada öğretim programında önerilen teyp ve kasetlerin tüm okullarda bulunmaması sorunuyla karşılaşmıştır. Teknolojideki hızlı gelişimler öğretim teknolojilerine de yansımaktadır dolayısıyla öğretim teknolojilerinin kullanımı bazı geçiş dönemlerinde sorun olarak ortaya çıkabilmektedir.

Aryana ve Aspari de (2018) yaptıkları çalışmada öğretmenlerin dinleme etkinlikleri yaparken teknik donanım, sınıf ortamı, öğretim programı ve öğretim materyallerinden dolayı bazı sorunlarla karşılaştıkları sonucuna varmışlardır. Hwaider'in çalışmasında da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Sınıfın fiziksel ortamı, ders süresinin yetersizliği, dinleme materyallerine erişilememesi, öğrencilerin sahip olduğu psikolojik engeller, yetersiz hazırbulunuşluk düzeyi, telaffuz ve konsantrasyon eksikliği dinleme etkinlikleri yaparken ortaya çıkan sorunlar arasında yer almaktadır. Renukadevi'nin (2014) çalışmasında da konsantrasyon eksikliği, telaffuz, aksan ve sınıfın fiziksel özellikleri dinleme becerisinde karşılaşılan zorluklar olarak ortaya çıkmıştır.

İngilizce öğretmenleri sınıfta konuşma etkinlikleri yaparken yine öğrenciden, öğretim programından ve eğitim çevresinden kaynaklı problemler yaşamaktadırlar. Öğrencilerin konuşma konusunda cesaretsiz ve çekimser tavırlar sergilemeleri, alay edilme korkusu yaşamaları, aşırı heyecanlı olmaları, hazırbulunuşluklarının yetersiz olması, kelimeleri yanlış telaffuz etmeleri, önyargılı davranmaları ve özgüven eksikliği yaşamaları öğretmenlerin karşılaştığı problemler arasında yer almaktadır. Öğretim programının elverişsizliği, ders kitabındaki etkinliklerin nitelik olarak yetersiz olması, ders sayısının yetersizliği, materyal eksikliği ve sınav kaygısı öğretmenlerin karşılaştığı problemler arasında yer almaktadır. Yine sınıf ortamının kendisi, sınıf dışında öğrencilerin pratik yapma imkanlarının olmaması ve materyal eksikliği, öğretmenlerin çevresel kaynaklı yaşadığı problemler arasında yer almaktadır.

Çavuşoğlu Deveci, Arslan Buyruk, Erdoğan ve Yücel Toy'un (2016) yaptıkları çalışmada da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Öğrenciler İngilizce konuşmak için aşırı heyecanlı olduklarını ve hata yapmaktan korktuklarını söylemişlerdir. Kitaba bağlı kalındığı ve konuşma etkinliklerinin sayısının az olması da araştırmanın bulguları arasında yer almaktadır. Leong ve Ahmadi'nin (2017) yaptığı çalışmada da psikolojik engeller, öğrencilerin konuşma becerisini etkileyen önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnam (2009) yaptığı çalışmada öğrencilerin günlük hayatta dili etkin olarak kullanamadıkları, derslerinde kullanacakları araç gereçleri bulmada sıkıntı yaşadıkları ve kalabalık sınıfların kazanımlara erişmede sıkıntı yarattığı sonucuna varmıştır. Sınıf yönetimi ve materyal eksikliği Küçüktepe, Küçüktepe ve Baykın'ın (2014) çalışmalarında da bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Seçkin (2011) programdaki içeriğin öğrenci seviyesine uygun olmadığını, verilen etkinliklerin yetersiz olduğu ve öğretmenlerin materyallere ulaşmada sıkıntı yaşadıklarını ortaya çıkarmıştır. Bailey (2006) literatür taraması şeklinde yaptığı çalışmasında öğrenenlerin çok geniş bir eğitim

geçmiş yelpazesine sahip olduğunu belirtmiştir. Bu durum öğrenenlerin hazırbulunuşluk seviyelerinin birbirinden çok farklı olmasına yol açmaktadır.

Öğretmenlere göre; öğretmen yeterliği, okul ve çevrenin beklentileri, sınıfın fiziksel ve kültürel yapısı, aile desteği dinleme ve konuşma etkinliklerinin verimini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Ders materyalleri, öğretim programının kendisi, öğretimin gayri resmi olarak sınav odaklı yapılması ve konunun ilgi çekici olması konuşma ve dinleme becerilerinin verimini etkileyen öğretim kaynaklı faktörler arasında yer almaktadır. Öğretmenlere göre öğrencilerin hazırbulunuşluğu ve önyargılara sahip olma durumları da bu becerilerin verimini etkilemektedir. Öğretimde yöntem çeşitliliği, öğretilen konuların gerçek hayatta karşılığının olması, güncel olması ve öğretimin bilinenden bilinmeyene (Küçükahmet, 2011) şeklinde akışı da dinleme ve konuşma becerilerinin verimliliğine etki eden faktörler olarak çalışmada ortaya çıkmıştır. Cihan ve Gürten'in (2013) çalışmasında öğretim programının bu öğretim ilkelerine uygun olduğu, bu uygunluğun da öğretimi etkileyen önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır. İnam'ın (2009) çalışmasında da içerik basitten zora olacak şekilde tasarlanmıştır.

Çalışmada İngilizce öğretmenlerinin çoğunun İngilizce öğretim programında belirtilen konuşma ve dinleme kazanımları ile sınıfta erişilen kazanımların tutarlılığının kısmen yeterli olduğu, öğretmenlerin geri kalanının da yetersiz olduğu yönünde görüş bildirdikleri ortaya çıkmıştır. Hedef kazanımlar ile erişilen kazanımlar arasındaki bu tutarsızlığın nedenleri olarak; öğrenci hazırbulunuşluğunun yetersiz olması, ders kitabındaki içeriğin seviyesinin öğrenci seviyesine uygun olmaması, yabancı dilin günlük hayatta kullanılmaması, sınıf ortamının bu kazanımlara erişilmesini zorlaştırması, öğrencilerin bu derse karşı ilgisizliği, öğretim programının yoğun olması, esnek olmayışı ve ders sayısının yetersiz olması çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır.

Widiati ve Cahyono'nun (2006) çalışmalarında öğrencilerin konuşma becerilerini etkileyen faktörlerin sadece öğrencilerin dilsel yeterlikleri ve kişilik özellikleri değil aynı zamanda öğretmenlerin sınıfta yaptığı etkinliklerle de ilgili olduğu görülmüştür. Bu durum da direkt öğretmen yeterliğiyle ilgilidir. Merter, Kartal ve Çağlar'ın (2012) çalışmasında ünite ve konuların esnekliğe izin vermeyecek şekilde tasarlandığına değinilmiştir. Arı'nın (2014) çalışmasında, öğretim programındaki kazanım seviyesinin öğrencilerin seviyesinin üzerinde olduğu tespit edilmiştir; öğretim programının konuları yoğun, zor ve çok fazladır; birbirleriyle ilişkili olmayan bazı konular vardır. Ayrıca, verilen süre tüm konuları işlemek için yeterli değildir. Kurt'un (2017) çalışmasını yaptığı okullarda da konuşma ve dinleme becerileri için okulun bütçe ve teknik donanımın yetersiz olduğu, programı uygulamak için zamanın kısıtlı, materyallerin yetersiz olduğu ayrıca program hazırlanırken okulun bulunduğu bölgenin şartlarının göz önüne alınmadığı görülmüştür. Öğretmen yeterliği, okullun fiziki donanımı ve öğrenci motivasyonu Parker'in (2007) çalışmasında da İngilizce öğretimindeki sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.

Karcı Aktaş (2012) çalışmasında her dört becerinin kazanımları ile sınıfta erişilen kazanımların sayısının tutarsız ve programda önerilen ders saatlerinin yetersiz olduğunu ortaya çıkarmıştır. İnam (2009) çalışmasında öğretmenlerin sadece yarısına yakınının öğretim programındaki içeriğin, öğrencilerin konuşma ve dinleme becerilerini geliştirdiğini belirtmiştir. Ayrıca ders sayısının, programdaki bilgi, beceri ve kazanımların edinilmesi için yetersiz olduğu sonucu da mevcut araştırmayla benzerlik göstermektedir. Yaman (2010) etkinlikleri yapmak için verilen sürenin yetersiz olduğunu, programın ideal bir sınıf ortamı için tasarlanıp Türkiye'nin 81 ilinde aynı başarıyı yakalamanın mümkün olmadığını ve özellikle dinleme becerisi için öğretmen ve

öğrencilere sağlanan materyallerin eksik olduğunu belirtmiştir. Seçkin de (2011) çalışmasında konuşma ve dinleme becerilerinin beklenen düzeyde gelişmediğini bunu sağlamak için kazanımların düzenlenmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmada öğretmenlerin çoğunluğunun günlük sınıf içi etkinliklerden farklı bir etkinlik olarak planlamasa bile ölçme ve değerlendirme etkinlikleri yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu etkinlikler normal sınıf içi etkinlikler yapılırken öğrencilerin gözlemlenmesi, uygulama sınavı ve değerlendirme etkinlikleridir. Ölçme etkinlikleri bireysel ve grup çalışmaları şeklinde organize edilmektedir. Khamkhien'in Tayland'da yaptığı çalışmasında konuşma becerisinin ölçülmesi için grup etkinliklerinin de kullanıldığı görülmektedir.

Dil becerilerinin öğretimi sürecinde ölçme ve değerlendirme etkinlikleri sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Konuşma ve dinleme becerilerinin test edilmesi ve değerlendirilmesi için sadece sınıf içi gözlemlerden yararlanmak özellikle ortaokul ve lise kademeleri için yeterli midir? Bu gözlemlerin tek başına ölçme ve değerlendirme kriterlerini karşıladığını söylemek bazı sebeplerden dolayı yeterli olmayacaktır. Çünkü anekdot kullanılmadan yapılan gözlemler eksik, yanlış, hatalı olabileceğinden bunlara dayandırılarak oluşturulan kanılar da hatalı olabilir (Turgut ve Baykul, 2015, s. 279).

Paker 2012 yılında yaptığı çalışmasında üç üniversitenin eğitim fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin son 10 yıllık süreçte okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması derslerinde tuttuğu gözlem raporlarını incelemiştir. Raporda incelenen öğretmenlerin neredeyse tamamının daha çok dil bilgisi öğretimine yöneldiğini, yabancı dili bir iletişim aracı olarak sınıfta kullanmadığını ve kullandırmadığını ortaya çıkartmıştır. Ayrıca aynı raporlarda konuşma sınavlarının hiç yapılmadığını ve sınavlarda dinleme bölümlerinin olmadığı da gözlemlenmiştir. Paker MEB'de bu değerlendirme süreçlerini denetleyecek öğretmenlere bu konuda dönüt sağlayacak ve onları yönlendirecek bir organizasyonun olmamasını da çalışmasında rapor etmiştir. Soğuksu'nun (2013) çalışmasında da hedef dilin öğrenciler tarafından etkinlikler için verilen yönergelere veya sorulan sorulara yanıt vermek dışında kullanılmadığı sadece sınıf dışında değil sınıf içinde bile iletişimsel gereksinimleri karşılamak için kullanılmadığı görülmüştür.

Öztürk (2017) konuşma becerisinin öğretiminde konuşma sınavının öğrencilerin kaygısını arttıran bir etken olmasına rağmen genel olarak bu süreci olumlu etkilemektedir. Öğrenciler konuşmak için daha fazla motive olmaktadır. İnam'ın (2009) çalışmasında öğretmenler her dört becerinin ölçme ve değerlendirmesinde sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Cihan ve Gürten'in (2013) yaptığı çalışmada da İngilizce Öğretmenlerinin derslerinde öz değerlendirme ve akran değerlendirme yöntemlerini kullandığı belirlenmiştir. Karcı Aktaş (2012) ise çalışmasında öğretmenlerin dil becerilerini değerlendirmediklerini ve bu konuda öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Merter, Kartal ve Çağlar'ın (2012) çalışmasında öğretmenler öğretim programının öğeleri arasında güçlü bir ilişki kurulmadığını, buna programdaki kazanımlar ile ölçme değerlendirme tekniklerinin uyumsuzluğunun da dahil olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmada hem dinleme hem konuşma becerileri için kitaptaki etkinliklerin tercih edildiği görülmüştür. Dinleme etkinlikleri için şarkılar, videolar, hikayeler, EBA etkinlikleri ve animasyonlar tercih edilmiştir. Bu materyaller eşleştirme, boşluk doldurma şeklindeki alıştırmalarla desteklenmiştir. Konuşma etkinliği olarak öğretmenlerin soru-cevap tekniğini, monolog, diyalog, konuşma halkaları, oyunlar ve görüntülü konuşmayı tercih ettikleri görülmüştür. Destekleyici materyal olarak da rol kartlarını ve dil posterlerini tercih etmişlerdir.

İnam'ın (2009) çalışmasında da öğretmenlerin bir öğretim tekniği olarak oyunları etkin kullandığı ve ders kitabında oyunlara daha fazla yer verilmesini talep ettikleri görülmektedir.

Öğretmenlerin bir kısmı sınıfta yaptıkları konuşma ve dinleme etkinlikleri için öğrencilerinden, zümrelerinden, okul idaresinden ve velilerinden bu etkinliklerin faydalı, eğlenceli ve verimli olduğuna dair dönütler almışlardır. Öğrencilerin başta çekimser davrandıkları bu etkinliklere zamanla alışma ve bu etkinlikler için istekli hale geldiğine dair gözlemlerde bulunmuşlardır. Öğretmenlerin diğer bir kısmının ise veli ya da okul idaresinden dönüt almadıklarını ya da hiç kimseden dönüt almadıkları belirlenmiştir. Yaman'ın (2010) çalışmasında öğrencilerin yabancı dil eğitiminde aile desteğinin yetersiz olduğu görülmüştür.

Çalışma sonucunda konuşma ve dinleme etkinliklerinin yapıp yapılmaması ya da ne kadar üzerinde durulması gerektiği konusu biraz da olsa öğretmenlerin inisiyatifinde olduğu görülmüştür. Bir okuldaki öğretmen kitaptaki etkinlikleri harfiyen uygularken bir başka öğretmen LGS odaklı bir başarı hedefleyerek bu etkinlikleri hiç yapmayabilmektedir. Bir lisedeki öğretmen konuşma etkinlikleri için kitaptaki etkinlikleri öğrenci hazırbulunuşluğu için yetersiz görüp başka etkinlik arayışına girerken bir başka okuldaki öğretmen öğrenciler nasıl olsa konuşmıyor ön yargısı ile sınıfında hiç konuşma etkinliği yapmayabilmektedir. Bu yüzden tüm okullara konuşma ve dinleme etkinliklerinin yapılması yönünde düzenlemeler yapılması öğretmenler tarafından bir fikir olarak gelişmiştir.

Bond (2012) çalışmasında dinleme becerisi öğretiminin öğretmenler tarafından ya yanlış anlaşıldığını ya da tamamen ihmal edildiğini ifade etmiştir. Hwaider de (2017) Yemen'de yaptığı çalışmasında öğretmenlerin dinleme becerisini öğretmek için yeteri kadar eğitim almadıklarını bu yüzden bu etkinlikleri yapmak için düşük motivasyona sahip olduklarını ve çoğu zaman ihmal ettiklerini belirtmiştir. Kahraman (2015) dinleme becerisinin öğretimde geri plana itildiğini belirterek öğretmenlerin ders kitabına bağlı kalmamasını, programı esneterek öğretimi sınıfın dışına taşımaları gerektiğini ifade etmiştir.

Öğretmenlerin sınıfta yaptıkları konuşma ve dinleme becerilerinin daha verimli bir hale gelmesi için eğitim sistemi ve özelde ders kitabıyla ilgili çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir. Ortaokulun özellikle son kademeleri için düşünüldüğünde sınav odaklı sistemin konuşma ve dinleme becerileri üzerinde olumsuz bir etki yaratmasından dolayı sınav odaklı sistemin düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedirler. İngilizce derslerinin tüm öğrenciler için zorunlu olması öğretmenler tarafından uygun bulunmamış bu derslerin gönüllü öğrencilere seçmeli ders olarak verilmesi yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca yabancı dil öğretiminde aile ilgisinin sağlanması, ilgi çekici bir içeriğin oluşturulması ve dezavantajlı öğrenciler için birtakım etkinlikler yapılması da sistemle ilgili öneriler olarak ortaya çıkmıştır. Ders kitabıyla ilgili olarak; kitaptaki ünitelerin uzunluğunun uygun olması, içeriğin sadeleştirilmesi ve daha fazla konuşma ve dinleme etkinliklerine yer verilmesi için öneriler sunmuşlardır.

Merter, Kartal ve Çağlar (2012) çalışmalarında, öğretmenlerin etkinlikleri az bulduğunu, bu etkinliklerin öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyesine uygun olmadığını ve bu etkinlikler için verilen sürenin yetersiz olduğunu ortaya çıkarmışlardır. İnam'ın (2009) çalışmasında öğretmenlerin ders kitaplarına eklenmesini veya çıkarılmasını gerekli bulduğu konular görülmüştür. Bu gereklilik programının esnek olması özelliğiyle (Gültekin, 2017) açıklanabilir. Ayrıca aynı çalışmada kitaptaki etkinliklerin her dört beceri için de yetersiz olduğu görülmüştür. Karıcı Aktaş (2012) de ders kitabında eksiklikler bulunduğunu belirterek konuların yoğun, ağır ve öğrenciler için ilgi çekici olmadığını belirtmiştir.

Mevcut çalışmadaki bulgular ile Yücel, Dimici, Yıldız ve Bümen'in 2017 yılında yaptığı ve son 15 yılda yayımlanan ilk ve ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programlarını inceleyen çalışmasındaki bulgular benzerlik göstermektedir. Her iki çalışmada da iletişimsel yaklaşım teoride benimsenmesine rağmen uygulamada sınıfın fiziksel ortamının öğrenciler arasındaki etkileşimi engellediği görülmektedir. Her iki çalışmada da uygulama düzeyindeki hedeflerin öğretmenler tarafından bilgi ve kavrama düzeyinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun nedeni ise motivasyon eksikliği veya mesleki yetersizlik. Bu aşamada öğretmen yeterliğinin de bu becerilerin ediniminde ne kadar önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Yine her iki çalışmada da haftalık ders saati sayısının resmi programla uygulamadaki program arasında farklılaşmaya yol açtığı görülmektedir. Her iki çalışmada da öğretmenler kalabalık sınıf mevcutlarının öğretimi olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmektedirler. Ders kitaplarının içeriğinin yoğun olduğu ve ders araç gereçlerinin öğretmenler tarafından temininin zor olduğu her iki çalışmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Çalışma sonuçlarına dayandırılarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Öğretim programları düzenlenirken özellikle dinleme ve konuşma becerilerinin öğretiminde ortaya çıkan sorunların önüne geçmek için öğretmenlerin tecrübelerinden daha fazla yararlanılmalıdır. Çünkü özellikle bu becerilerde gerçek sınıf ortamında uygulanmadığı sürece bazı sorunları ön görebilmek ve önüne geçmek mümkün olmamaktadır.
- Çalışmaya katılan tüm öğretmenler konuşma ve dinleme becerileri için programda belirtilen kazanımlar ile erişilen kazanımların tutarlığı için kısmen yeterli ya da yetersiz şeklinde görüş bildirmişlerdir. Nicel çalışmalar yoluyla daha geniş bir öğretmen kitlesine ulaşılarak bu konu hakkındaki görüşleri alınabilir. Eğer ulaşılan sonuç mevcut çalışmanın sonucuyla benzerlik gösteriyorsa bu durumun nedenleri üzerinde durulabilir.
- İngilizce öğretim programları hazırlanırken bölgelerin sahip olduğu özellikler daha fazla araştırılarak hazırlanan öğretim programlarının daha esnek olması için bu özellikler göz önünde bulundurulabilir.
- Çalışmada öğretmenler materyallere erişim konusunda sıkıntı yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Öğretmenlere bakanlık tarafından uygun donanım ve materyal desteği sağlanmalıdır. Bakanlığın sunduğu materyaller dışında öğretmenlerin kendi materyallerini hazırlamaları konusunda üniversitelerle iş birliği halinde hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.
- Çalışmadaki öğretmenlerin çoğunluğu konuşma ve dinleme becerilerinin test edilmesini sınıf içi etkinliklerden bağımsız yapmadığı ortaya çıkmıştır. Ortaöğretim kademesinde çalışan öğretmenler ise ölçme ve dinleme etkinliklerinin yapılıp yapılmaması durumunun okuldan okula değiştiğini belirtmişlerdir. Bu etkinliklerin tüm okullarda sahip olduğu şartlar göz önünde bulundurularak yapılması için bakanlık tarafından düzenlemeler yapılabilir.
- Konuşma ve dinleme etkinliklerinin bazı okullarda çeşitli sebepler ileri sürülerek ihmal edildiği görülmüştür. Bu etkinliklerin tüm okullarda yapılabilmesi için gerekli şartlar sağlanmalı, öğretmenler bu etkinlikleri etkili bir şekilde yapmaları için motive edilmelidir.
- Aynı sınıfta bulunan öğrencilerin farklı hazırbulunuşluk seviyelerine sahip olmaları bu becerilerin öğretimi için sorun teşkil etmektedir. Öğretim programının içeriği ve öğretmenlerin ders planlarında bu farklı hazırbulunuşluk seviyeleri göz önünde bulundurularak her öğrenci seviyesine hitap edecek etkinlik çeşitliliği oluşturulmalıdır.

- Hazırbulunuşluk seviyesi yetersiz olan, dinlemeye odaklanmakta sorun yaşayan, konuşma için cesaretsiz; isteksiz ya da konuşma fobisi olan öğrenciler tespit edilerek bu öğrenciler için ekstradan kurs ve etkinlikler düzenlenebilir.
- Sınıfın fiziki yapısı, oturma düzeni ve okulun donanımı dinleme etkinlikleri yapmak için bir sorun olarak ortaya çıkabilmektedir. Dinleme etkinliklerinin yapılabilmesi için gerekli alt yapı sağlanmalı, sınıf oturma düzeni tüm öğrencilerin dinleme metnini uygun bir ses seviyesinde dinleyebileceği şekilde düzenlenmelidir. Bu sorun daha çok büyük sınıflarda ortaya çıkmaktadır. Uygun büyüklükte İngilizce sınıfları oluşturularak bu sorunun üstesinden gelinebilir.
- Her öğrenciyle ilgilenme süresi sınıfın mevcudu arttıkça azalmaktadır. Özellikle konuşma becerisi için her üniteye bütün öğrencilere söz hakkı düşmeyebilmektedir. Buna diğer becerilerin öğretimi, yoklama, sınıf düzeninin sağlanması gibi diğer sınıf içi rutinlerin sağlanması ve konuşmak için isteksiz ve cesaretsiz öğrencilerin motive edilmesi de eklenince bu süre daha da azalmaktadır. Bu sorunun üstesinden gelmek için İngilizce derslerinde kalabalık olan sınıflar iki gruba ayrılarak ayrı sınıflarda öğretim yapılabilir.
- Öğretmenler ders kitaplarındaki dinleme ve konuşma etkinliklerinin yetersiz, ünitelerin ise gereğinden fazla uzatıldığını düşünmektedirler. Bazı öğretmenler ise kitaptaki etkinliklerin nitelik açısından uygun olmadığını ya da kitapta çok fazla etkinlik olduğunu belirtmişlerdir. Nicel bir çalışma yapılarak hangi kademede ders kitaplarının bu özelliklere sahip olduğu belirlenebilir ve ders kitaplarıyla ilgili gerekli düzenlemeler yapılabilir.
- Konuşma ve dinleme becerilerinin öğretimi için öğretmenlerin genellikle ders kitaplarındaki etkinlikleri tercih ettiği ders kitabı dışında tercih ettiği etkinliklerin ise sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin sadece ders kitabındaki etkinliklerle bağlı kalmaması için hizmet içi eğitimlerle alandaki son yöntem ve teknikler bunlara bağlı olarak da etkinlikler tanıtılabilir, kendi etkinliklerini yaratmaları için eğitim verilebilir. Çalışmada sadece ders kitabındaki etkinliklere bağlı kalınmasının bir nedeni de ders saatlerinin yetersizliği olarak ortaya çıkmıştır. Ders saatleri artırılabilir.
- Öğretmenler sistemin gayri resmi olarak sınav odaklı olmasından dolayı öğrencilerin konuşma ve dinleme becerilerine önem vermediğini hatta bazı meslektaşlarının da bu becerileri ihmal ettiğini söylemektedirler. Dinleme ve konuşma becerilerinin başka bir araç olmadan sadece kâğıt kalemle test edilmesi mümkün değildir. Bu yüzden her okulda konuşma ve dinleme için ayrıyeten sınavlar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adhikari, B. R. (2010). Teaching speaking in the Nepalese context: Problems and ways of overcoming them. *Journal of NELTA*, 15(1-2), 1-9.
- Alkan, M. F., & Arslan, M. (2014). Evaluation of the 2nd grade English language curriculum. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 4(7), 87-99.
- Altmışdört, G. (2010). Yabancı dil öğretiminde nasıl bir ölçme değerlendirmeye gerek vardır. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(2), 175-200.
- Aryana, S., & Apsari, Y. (2018). Analysing teacher's difficulties in teaching listening. *ELTIN Journal, Journal of English Language Teaching In Indonesia*, 6(2), 100-106.
- Bailey, K. M. (2006). Issues in teaching speaking skills to adult ESOL learners. *Review of Adult Learning and Literacy*, 6, 113-164.
- Bond, C. D. (2012). An overview of best practices to teach listening skills. *International Journal of Listening*, 26(2), 61-63.
- Büyükduman, F. İ. (2005). İlköğretim okulları İngilizce öğretmenlerinin birinci kademe İngilizce öğretim programına ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 55-64.
- Cihan, T., & Gürten, E. (2013). İlköğretim 5. sınıf İngilizce dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 13(1), 131-146.
- Çalık, T. (2012). Sınıf Yönetimi. Küçükahmet L. (Ed.) 1. Bölüm: *Sınıf Yönetimi ile İlgili Temel Kavramlar içinde* (1-16. ss.). (13. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çavuşoğlu Deveci, C., Arslan Buyruk, A., Erdoğan, P., & Yücel Toy, B. (2016). İngilizce konuşma becerisinin öğretimine ilişkin ihtiyaçların değerlendirilmesi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 11(14), 915-934.
- Çelebi, M. D. (2006). Türkiye'de anadili eğitimi ve yabancı dil öğretimi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 285-307.
- Demirpolat, B. C. (2015, July). Türkiye'nin yabancı dil öğretimiyle imtihanı: Sorunlar ve çözüm önerileri. SETA. http://file.setav.org/Files/Pdf/20150707131308_131_yabancidil_web.pdf adresinden 27 Haziran 2020 tarihinde erişilmiştir.
- Deveci, C. Ç., Buyruk, A. A., Erdoğan, P., ve Toy, B. Y. (2016). İngilizce Konuşma Becerisinin Öğretimine İlişkin İhtiyaçların Değerlendirilmesi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 11(14), 915-934, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9919>
- Dinçer, A., Yeşilyurt, S., & Göksu, A. (2012). Promoting speaking accuracy and fluency in foreign language classroom: a closer look at English speaking classrooms. *Online Submission*, 14(1), 97-108.

- Frost, K., Elder, C., & Wigglesworth, G. (2012). Investigating the validity of an integrated listening-speaking task: A discourse-based analysis of test takers' oral performances. *Language Testing*, 29(3), 345-369.
- Gültekin, M. (2017). Program geliştirmeye ilişkin temel kavramlar. B. Oral, T. Yazar. (Yay. haz.). Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme içinde (s. 2-37). Ankara: Pegem Akademi.
- Hattatioğlu, A. (2019). *Türkçe, İngilizce ve Almanca Yabancı Dil Öğretimi Kitaplarının Konuşma Etkinlikleri Bakımından Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hwaider, S. (2017). Problems of teaching the listening skill to Yemeni EFL learners. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 7(6), 140-148.
- Işık, A. (2008). Yabancı dil eğitimimizdeki yanlışlar nereden kaynaklanıyor?. *Dil ve Dilbilimi Çalışmaları Dergisi*, 4(2).
- Kahraman, A. (2015). Dinleme becerisi öğretimi ya da Külkedisi Sinderella. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45, 144-159
- Karcı Aktaş, C. (2012). *Ortaöğretim dokuzuncu sınıf İngilizce öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Khamkhen, A. (2010). Teaching English speaking and English speaking tests in the Thai context: a reflection from Thai perspective. *English Language Teaching*, 3(1), 184-190.
- Kurt, A. (2017). The evaluation of 4th grade English language curriculum by context, input, process, product model. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Faculty of Education*, 30, 508-524.
- Küçükahmet, L. (2011). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, (25. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçüktepe, C., Küçüktepe, S. E., & Baykın, Y. (2014). İkinci Sınıf İngilizce Dersi ve Programına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 55-78.
- Leong, L. M., & Ahmadi, S. M. (2017). An analysis of factors influencing learners' English speaking skill. *International Journal of Research in English Education*, 34-41.
- Merter, F., Kartal, Ş., & Çağlar, İ. (2012). Ortaöğretim İngilizce dersi yeni öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 43-58.
- Murphy, J. M. (1991). Oral communication in TESOL: Integrating speaking, listening, and pronunciation. *Tesol Quarterly*, 25(1), 51-75.
- Özer, B., ve Korkmaz, C. (2016). Yabancı dil öğretiminde öğrenci başarısını etkileyen unsurlar. *Ekev Akademi Dergisi*, 20(67), 59-64.
- Öztürk, G. (2017). İngilizce hazırlık programındaki öğrenci ve okutmanların İngilizce konuşma sınavlarına dair görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (4), 2081- 2095.

- Paker, T. (2007). Çal bölgesindeki okullarda İngilizce öğretiminin sorunları ve çözüm önerileri. Çal Sempozyumu, 1-3 Eylül 2006, Denizli Türkiye, (s. 684-690).
- Paker, T. (2012). Türkiye’de neden yabancı dil (İngilizce) öğretemiyoruz ve neden öğrencilerimiz iletişim kurabilecek düzeyde İngilizce öğrenemiyor? *Pamukkale University Journal of Education*, 32(2) 89-94.
- Renukadevi, D. (2014). The role of listening in language acquisition; the challenges & strategies in teaching listening. *International journal of education and information studies*, 4(1), 59-63.
- Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (1999). *Approaches and Methods in Language Teaching*. (15th Printing). Caambridge: Cambridge University Press.
- Saha, M., & Talukdar, A. R. (2008). Teaching listening as an English language skill. *Crossings: ULAB Journal of English Studies*, 2(2), 193-206.
- Seçkin, H. (2011). İlköğretim 4. sınıf İngilizce dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 550-577.
- Soğuksu, A. F. (2013). *Ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programındaki iletişimsel yaklaşımın sınıf içi uygulamalara yansımaları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Soner, O. (2007). Türkiye’de yabancı dil eğitiminin dünü bugünü. *Öneri Dergisi*, 7(28), 397-404.
- Suna, Y., & Durmuşçelebi, M. (2013). Türkiye’de yabancı dil öğrenme-öğretme problemine ilişkin yapılan çalışmaların derlemesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 31-48.
- Şahin, S., Dörtkulak, F. ve Bozoğlan, H. (2014). *Öğretmenlik Alan Bilgisi Testi: İngilizce Alan Bilgisi- Alan Eğitimi*. (2. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Taşçı, F. (2011). *Anadolu liseleri İngilizce derslerinde konuşma ve dinleme becerilerinin kazandırılmasına yönelik etkinliklerde karşılaşılan istenmeyen öğrenci davranışlarının incelenmesi: öğretmen ve öğrenci algıları (Kayseri ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Tavil, Z. M. (2010). Integrating listening and speaking skills to facilitate English language learners’ communicative competence. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 765-770.
- Tennant, A. ve Negash N. (2010). *Language Improvement for English Teachers: A Methodology and Training Book*. Dakar: British Council.
- Tosun, C. (2006). Yabancı dille eğitim sorunu. *Dil ve Dilbilimi Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 28-42.
- Turgut. M. F. ve Baykul, Y. (2015). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. (7. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Widiati, U., & Cahyono, B. Y. (2006). The teaching of EFL speaking in the Indonesian context: The state of the art. *Bahasa dan seni*, 34(2), 269-292.

- Yaman, S. (2010). *İlköğretim birinci kademe İngilizce dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Gaziantep il örneği) /Assesment of English curriculum for primary schools' 4th and 5th grades according to teachers' opinions (a case study in Gaziantep)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, E., Dimici, K., Yıldız, B., & Bümen, N. (2017). Son 15 yılda yayımlanan ilk ve ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programları üzerine bir analiz. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 702-737.

**PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ KURSU ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENMEYE
YÖNELİK TUTUMLARI**

**THE ATTITUDES OF PEDAGOGICAL FORMATION EDUCATION COURSE
STUDENTS TOWARDS LEARNING**

Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ

Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

nurigomleksiz@yahoo.com, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-8268-0163>

Sibel ASLAN

Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

sibelaslan2123@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-9361-432

Şule ERDEM

Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

suleerdem23@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-3894-1039

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının öğrenmeye ilişkin tutumlarını ortaya koymaktır. Çalışmanın alt amaçlarında ise öğretmen adaylarının; öğrenmeye yönelik çabaya, öğrenmeyi önemsemeye ve öğrenmeden kaçınmaya ilişkin tutumlarının ortaya çıkarılması ve bu tutumların cinsiyet, bölüm ve öğrenim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini 2019/2020 eğitim öğretim yılı, güz döneminde Elazığ Fırat Üniversitesi Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifika Programına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada çalışma evreninin tümüne ulaşılmak amaçlandığından ayrıca örneklem seçimine gidilmemiştir. Çalışmaya İlahiyat, Coğrafya, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, Alman Dili ve Edebiyatı, Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji, Beden Eğitimi, Sağlık, Muhasebe, Finansman, İşletme, İletişim, Radyo Televizyon Gazetecilik, Halkla İlişkiler, Fen, Matematik, Mühendislik, Adalet ve Müzik bölümlerinden toplamda 496 öğrenci katılmıştır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada genel tarama modellerinden tekil tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Çetin ve Çetin (2019) tarafından geliştirilen geçerli ve güvenilir bir ölçek olan “Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen veriler araştırmacılar tarafından bilgisayar destekli bir istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilere Kolmogorov-Smirnov (K-S) normallik testi yapıp verilerin dağılımının normal olduğu görülmüştür. Bu yüzden iki değişkenli karşılaştırmalarda bağımsız gruplar t testi, ikiden fazla değişkene sahip durumlarda ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının; cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm ve öğrenim durumu değişkenlerinde anlamlı farklılıklar görülmüştür. Araştırma sonuçlarıyla bağlantılı olarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Öğrenmeye yönelik tutum, pedagojik formasyon eğitimi, öğretmen adayı.

ABSTRACT

The general purpose of this study is to reveal the attitudes of candidate teachers studying pedagogical formation about learning. In the sub-aim of the study, it was aimed to reveal the attitudes of the candidate teachers regarding the effort towards learning, caring about learning and avoiding learning, and to determine whether these attitudes differ according to gender, department and learning situation. The study universe of the study consists of students attending the Pedagogical Formation Education Certificate Program of Elazığ Fırat University in the fall semester of the 2019/2020 academic year. Since it is aimed to reach the entire universe of the study, sample selection has not been made. A total of 496 students, in the departments of Theology, Geography, History, Turkish Language and Literature, German, Philosophy, Psychology, Sociology, Physical Education, Health Care, Accounting, Finance, Business, Communications, Radio and Television Journalism, Public Relations, Science, Mathematics, Engineering, Law, and Music, participated in the study. In the study, which the quantitative research method was used, the single survey model is used as one of the general survey models. In the study, “The Scale of Attitudes Towards Learning”, a valid and reliable scale developed by Çetin and Çetin (2019), was used as a data collection tool. The data obtained were analyzed by the researchers using a computer-aided statistical package program. The Kolmogorov-Smirnov (K-S) normality test was performed on the data and it was found that the distribution of the data was normal. For this reason, the independent groups t test was used in two-variable comparisons, and one-way analysis of variance was used in cases with more than two variables. Depending on the results of the study, significant differences were observed in the variables of gender, the department in which they studied and the state of education of the candidate teachers receiving pedagogical formation education. Various recommendations have been developed in connection with the research results.

Keywords: Attitude towards learning, pedagogical formation education, candidate teacher.

GİRİŞ

Ülkemizde 2005/2006 yılından beri eğitim sisteminde yapılandırmacılık anlayışı benimsenmiştir. Yapılandırmacılık bilginin öğretmenler tarafından öğrencilere direkt olarak aktarılmasından ziyade öğrencinin önceki yaşantılarını da baz alarak bilgiyi kendi içerisinde oluşturmasını gerekli gören bir süreci kapsamaktadır. Öğretmenlerin bu süreçteki rolü öğrencinin kendi bilgisini oluşturması için gerekli şartları hazırlamak, öğrenmesi için ona rehberlik etmektir. Bu sürece rehberlik edecek öğretmenlerin öğrenmeye ilişkin tutumları büyük önem taşımaktadır. Çünkü öğretmen bu süreçteki kilit paydaşlardan bir tanesidir.

Toplumun eğitim ve öğretimden beklentileri göz önünde bulundurulduğunda öğretmenler bu beklentileri karşılamada büyük bir rol üstlenmektedirler. Böyle büyük bir rolü üstlenen öğretmenlerin de öğretim hizmetlerini bir görevi yerine getirme duygusundan ziyade içinden gelerek, sevecek ve keyifle yapmaları beklenmektedir. Kaliteli ve verimli bir öğretim yapmanın yolu da öğrenmeyi kendilerine amaç edinmiş ve öğrenmeye karşı olumlu tutumlara sahip öğretmenlerden geçmektedir. (Çetin ve Çetin, 2019: 143). Öğretmenlerin öğrenmeye karşı tutumlarını belirlemede belirli dönemler önem taşımaktadır. Bu dönemler hizmet öncesi eğitim dönemleri, lisans eğitimi ve pedagojik formasyon eğitimi dönemleridir. Çünkü bu süreçlerde öğretmenlerin öğrenmeye karşı olumsuz tutumları belirlenirse ilgili kurum ve birimler tarafından bu olumsuz tutumları ortadan kaldırmak için birtakım çalışmalar yapılabilir.

Böylelikle mesleğe başlayacak tüm öğretmenlerin öğrenmeye karşı olumlu bir tutum içerisinde olmasını sağlayarak kaliteli bir eğitimin yolu açılabilir.

Öğrenme birçok kuramcı tarafından birçok farklı şekilde tanımlanmıştır. Günümüzde ise öğrenmenin ne olduğu ve ne şekilde gerçekleştiği davranışçı ve bilişsel kuramcılar tarafından açıklanmaktadır (Orkun ve Bayırlı, 2004: 65). Bütün kuramların öğrenme ile ilgili hemfikir olduğu nokta, öğrenmenin bir yaşantı sonucu meydana geldiğidir. Bir davranışın öğrenme kabul edilebilmesi için bir yaşantı sonucu meydana gelmesi, yaşantının bir iz bırakması, davranışın değişmesi ve bu değişikliğin kalıcı olması gerekmektedir. Tüm bu süreçler gerçekleştiğinde bireyde öğrenme meydana gelmektedir (Çalışkan, 2016: 37). Öğrenmenin bilişsel, duyuşsal ve devinimsel öğrenme olmak üzere üç türü vardır. Bu üç öğrenmenin de kendi içinde basitten karmaşığa olmak üzere basamakları bulunmaktadır (Forehand, 2010: 48).

Seven ve Engin (2008: 211) çalışmalarında öğrenmeyi etkileyen üç faktörden bahsetmişlerdir. Bunlar; öğrenenle ilgili faktörler, öğrenme yöntemi ve öğrenme malzemesi ile ilgili faktörlerdir. Öğrenme yöntemlerine etki eden faktörler de bulunmaktadır. Bir öğretmenin konu anlatımı ne kadar içtenlikle olursa öğrencilerin o konuyu öğrenmesi de o derece kolaylaşmaktadır. Duyguların öğrenme üzerindeki etkisi büyüktür. Korku ve kaygı gibi olumsuz duygular öğrenmeyi engelleyebilir. İlgi ve atraksiyon ise öğrenme için gerekli olan olumlu duygulardır (Kolb ve Kolb, 2005: 208).

Tutum bir bireyin olumlu ya da olumsuz olarak bir nesneye, kişi, kurum, olay ya da bireyin iç dünyasındaki ayırt edici bir yönüne verdiği tepki eğilimidir (Ajzen, 1989: 241). Öğretmenlerin tutum ve inançları onların düşünce süreçlerini, sınıf içi yaptığı uygulamaları, değişimlerini ve öğretimi öğrenmelerini anlamada önemli kavramlardır. Öğretmen tutum ve inançları aday öğretmenler ve hizmet öncesi öğretmenlerin eğitimlerini şekillendirmede de önemli bir etkidir (Richardson, 1996: 102). Öğretmenlerin sınıfa getirdikleri tutum, inanç gibi özellikleri onların öğretimi üzerinde önemli olan faktörlerdir (Palardy ve Rumberger, 2008: 130).

Öğretmenlerin öğrenme tutumlarının etkilediği bir diğer olgu da yaşam boyu öğrenmedir. Yaşam boyu öğrenme bireyin bilgi, beceri ve yeterliklerini yaşamı boyunca geliştirmek için yaptığı bireysel, sosyal ya da mesleki etkinliklerin tamamını kapsamaktadır. Yaşam boyu öğrenmeyi etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden en önemlileri; yaş, ekonomik ve politik şartlar, motivasyon, rol model olarak öğretmen, eğlenerek öğrenme ortamları, kültürel yapılar, okuryazarlık durumu, tutum, yeterlik, beceri, bilgi ve iletişim teknolojileri ve deneyimdir (Günüç ve Odabaşı, 2012: 316).

Öğretmenlik mesleği genel yeterliklerine (2017; 8) bakıldığında bu yeterliklerin üç ana grup altında toplandığı görülmektedir. Bunlar; meslek bilgisi, mesleki beceri ve tutum ve değerlerdir. Tutum ve değerler başlığı altında ise; milli, manevi ve evrensel değerler, öğrenciye yaklaşım, iletişim ve iş birliği, kişisel ve mesleki gelişim başlıkları yer almaktadır. Öğretmenlik mesleğini icra edecek öğretmen adaylarından, ülke ve dünya gündemini takip etmesini, kişisel ve mesleki yönden kendisini geliştirecek faaliyetlerde bulunmasını ve mesleğini severek ve isteyerek yapması beklenmektedir. Tüm bu yeterliklerin mümkün olması öğretmenlerin öğrenmeye karşı olumlu bir tutum içerisinde olabilmesi ile mümkün olabilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının öğrenmeye ilişkin tutumlarını ortaya koymaktır. Araştırmanın alt amaçlarında ise aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının:

1. Öğrenmeye yönelik çabaya ilişkin tutumları nedir ve bu tutumlar cinsiyet, bölüm ve öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
2. Öğrenmeyi önemsemeye ilişkin tutumları nedir ve bu tutumlar cinsiyet, bölüm ve öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. Öğrenmeden kaçınmaya ilişkin tutumları nedir ve bu tutumlar cinsiyet, bölüm ve öğrenim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın modeli

Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada genel tarama modellerinden tekil tarama modeli kullanılmıştır. Tekil tarama modelinde değişkenlerin tek tek tür ya da miktar olarak oluşumları incelenmektedir. Bu araştırma modelinde çalışma konusu olan birey, kurum, madde, olay ya da grubun birim veya durumuna ait değişkenler tek tek tanıtılmaya çalışılır. Bu betimleme durumu geçmiş ya da şimdiki zamanı ele aldığı gibi her ikisini de ele alıp gelişimsel de olabilmektedir. Tekil taramalarda özelliklerin doğrudan ve belirli standartlara göre sunulması önem taşımaktadır (Karasar, 2014: 79).

Evren/örneklem/çalışma grubu

Araştırmanın çalışma evrenini 2019/2020 eğitim öğretim yılı, güz döneminde Elazığ Fırat Üniversitesi Pedagojik Formasyon Eğitimi Sertifika Programına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada çalışma evreninin tümüne ulaşılmak amaçlandığından ayrıca örneklem seçimine gidilmemiştir. Çalışmada toplam 599 öğrenciye ulaşılmıştır fakat bazı öğrencilerin ölçek maddelerini eksik doldurduğu gözlemlenmiştir. Bilgisayar destekli istatistik paket programı yardımıyla yapılan kayıp veri analizi sonucunda bu kayıp verilerin rassal olmadığı görülmüştür. Bu yüzden bu katılımcılar çalışmadan çıkarılmış ve çalışmanın analizleri 496 öğrenci üzerinden yapılmıştır. Katılımcılara ait betimsel istatistikler Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcılara Ait Betimsel İstatistikler

Değişken	Düzy	N	%
Cinsiyet	Kadın	352	71,0
	Erkek	144	29,0
Öğrenim Durumu	Son sınıf	389	78,4
	Mezun	107	21,6
Bölüm	İlahiyat	7	1,4
	Coğrafya	41	8,3
	Tarih	50	10,1
	TDE, ADE	117	23,6
	Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji	51	10,3
	Beden Eğitimi	82	16,5
	Sağlık	9	1,8
	Muhasebe, Finansman, İşletme	23	4,6
	İletişim, RTG, Halkla İlişkiler	18	3,6
	Fen, Matematik, Mühendislik	83	16,7
	Adalet	6	1,2
	Müzik	9	1,8

Çalışmaya İlahiyat, Coğrafya, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, Alman Dili ve Edebiyatı, Felsefe, Psikoloji, Sosyoloji, Beden Eğitimi, Sağlık, Muhasebe, Finansman, İşletme, İletişim, Radyo Televizyon Gazetecilik, Halkla İlişkiler, Fen, Matematik, Mühendislik, Adalet ve Müzik bölümlerinden toplamda 496 öğrenci katılmıştır. Bu öğrenciler 352 kadın 144 erkekten oluşmaktadır. Bu öğrencilerin 389 tanesi son sınıfta öğrenim görmekte 107 tanesi de mezun durumundadır.

Veri toplama aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Çetin ve Çetin (2019) tarafından geliştirilen geçerli ve güvenilir bir ölçek olan “Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek toplam 3 faktör ve 34 maddeden oluşmaktadır. Bu faktörler: öğrenmeye yönelik çaba, öğrenmeyi önemseme ve öğrenmeden kaçınmadır. Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeğinin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ölçek geneli için 0.94, 1. alt faktör için .92, 2. alt faktör için .86, 3. alt faktör için .84 olarak belirlenmiştir. Mevcut araştırmada ise Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeğinin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları ölçek geneli için 0.91, 1. alt faktör için .90, 2. alt faktör için .80, 3. alt faktör için .94 olarak belirlenmiştir. Ölçeğe ilişkin model yapısını doğrulamaktadır ve uyum değerleri kabul edilebilir niteliktedir (RMSEA, .068; $\chi^2/df=1.9$; SRMR=.76; NFI=.94; NNFI=.97; IFI=.97; CFI=.97; RFI=.94). Ölçek beşli likert tarzında hazırlanmıştır. Ölçek skalası “Tamamen Katılıyorum”, “Büyük Ölçüde Katılıyorum”, “Kısmen Katılıyorum”, “Katılmıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” şeklindedir. Ölçekte yer alan “kesinlikle katılıyorum” seçeneği 4.21-5.00 arasında değerlere, “katılıyorum” seçeneği 3.41-4.20 arasında değerlere, “emin değilim” seçeneği 2.61-3.40 arasında değerlere, “katılmıyorum” seçeneği 1.81-2.60 arasında değerlere ve “kesinlikle katılmıyorum” seçeneği 1.00-1.80 arasında değerlere tekabül etmektedir. Ölçekte yer alan 9 olumsuz madde tersten puanlanmaktadır. Ölçeği geliştiren araştırmacılardan ölçeğin kullanımı için gerekli izinler alınmıştır.

Verilerin toplanması

Verilerin toplanması için ilk olarak ilgili kurumlardan gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra sınıflara gidilerek katılımcılara veri toplama araçları elden dağıtılmış ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Doldurmaları için yeterli bir süre verildikten sonra yine aynı yolla toplanmıştır.

Verilerin analizi

Elde edilen veriler araştırmacılar tarafından bilgisayar destekli bir istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. İlk olarak veri seti üzerinde kayıp veri analizi yapılmış ve ölçekte yer alan 9 olumsuz madde tersten kodlanmıştır. Daha sonra verilerin parametrik mi nonparametrik mi olduğuna karar verebilmek için normallik testi yapılmıştır. Grup büyüklüğünün 50'den küçük olduğu durumlarda Shapiro-Wilks, büyük olduğu durumlarda ise Kolmogorov-Smirnov (K-S) testi dağılımın normallığı hakkında karar vermede kullanılır (Büyüköztürk, 2016). Mevcut çalışmada grup büyüklüğü 50 üstü ($50 < 496$) olduğu için K-S testi kullanılmıştır. Öte yandan normal dağılım değerlendirmelerinde çarpıklık ve basıklık (skewness-kurtosis) değerleri ve histogram eğrileri de verilerin normal dağılım gösterip göstermediği konusunda fikir verdiği için çalışmada bu değerler de göz önüne alınmıştır. Çizelge 2'de verilerin çarpıklık, basıklık değerleri ve K-S testi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 2. Puanların Çarpıklık-Basıklık Değerleri ve Kolmogorov-Smirnov Testi Sonuçları

Ölçek	N	Çarpıklık	Basıklık	P
ÖYTÖ toplam puanları		-.561	.574	.000
Öğrenmeye yönelik çaba	496	-.249	.059	.002
Öğrenmeyi öğrenme		-.912	.511	.000
Öğrenmekten kaçınma		-1.511	1.285	.000

Çizelge 2 incelendiğinde K-S testinde elde edilen değerlerin ölçeğin genelinde ve tüm alt boyutlarında anlamlı olduğu ($p < .05$) ve bu yüzden normallik varsayımını ihlal ettiği görülmektedir. Fakat bu durum büyük örneklerde sıklıkla görüldüğünden bir diğer normal dağılım belirleme kriteri olan çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir (Pallant, 2020). ± 1.0 arasındaki bir basıklık değeri birçok amaç için mükemmel kabul edilir, fakat ± 2.0 arasındaki bir değer de birçok durumda kabul edilebilir (George & Mallery, 2012). 300'den fazla katılımcısı olan bir örneklem grubu için basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 2.0 üzerinde olması bile normal dağılım için kabul edilebilir bir değerdir (skewness > 2 , kurtosis > 7 olursa dağılımın normal olmadığı kabul edilir) (Kim, 2013). Ölçeğin toplam ve alt boyut, basıklık ve çarpıklık değerlerinin ± 2.0 aralığında olduğu görülmektedir. Bu değerlere bakılarak verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Bu yüzden ölçekten alınan puanların iki değişkenli karşılaştırılmasında bağımsız gruplar t testi, ikiden fazla değişkene sahip durumlarda ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. İki den fazla değişkenin karşılaştırılmasında ortaya çıkan anlamlı farklılığın kaynağını tespit edebilmek için post-hoc testlerden yararlanılmıştır. Levene testi sonuçlarına bakılarak varyansların homojen olmadığı durumlarda post-hoc testlerinden Games-Howell, gruplardaki örneklem sayısının eşit olmamasından dolayı kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma ile ilgili elde edilen bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir.

Çizelge 3. Katılımcıların Cinsiyetine Göre Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçek Puanının Karşılaştırılması

Alt Boyut	Grup	n	$\bar{X}$	ss	sd	Levene	t	p
Öğrenmeye Yönelik Çaba	Erkek	144	3,73	0,63	494	F	2,034	0,042
	Kadın	352	3,84	0,55		0,829		
Öğrenmeyi Önemseme	Erkek	144	4,07	0,73	494	F	3,273*	0,001
	Kadın	352	4,29	0,61		7,446		
Öğrenmekten Kaçınma	Erkek	144	3,97	1,09	494	F	2,820	0,005
	Kadın	352	4,27	1,04		1,773		
Toplam		496						

*p<0.05

Pedagojik formasyon eğitimi kursu öğrencilerinin öğrenmeye yönelik tutumlarının cinsiyet değişkenine göre incelendiği tabloya bakıldığında kadın ve erkek öğrenciler arasında öğrenmeye yönelik çaba ($t_{494}=2,034$; $p<0.05$), öğrenmeyi önemseme ($t_{494}=3,273$; $p<0.05$), ve öğrenmekten kaçınma ($t_{494}=2,820$; $p<0.05$), alt boyutlarının tamamında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Kadın ve erkek gruplarının ortalama puanlarına bakıldığında öğrenmeye yönelik çaba ($\bar{x}=3,84$); öğrenmeyi önemseme ($\bar{x}=4,29$) ve öğrenmekten kaçınma ($\bar{x}=4,27$) her üç alt boyutta da farklılaşmanın kadın öğrenciler lehine olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Bölüme Göre Öğrenmeye Yönelik Çaba Alt Boyut Puanının Karşılaştırılması

Alt Boyut	Bölüm	n	$\bar{X}$	ss	Varyansın Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p	Fark
Öğrenmeye Yönelik Çaba	İlahiyat	7	4,082	0,56	Gruplar Arası	4,481	11	0,407	1,198	0,286	-
	Coğrafya	41	3,718	0,56							
	Tarih	50	3,765	0,43							
	TDE, ADE.	117	3,889	0,58							
	Fel. Psi. Sos.	51	3,856	0,54							
	Bed. Eğt.	82	3,741	0,67							
	Sağlık	9	3,462	0,83							
	Muhasebe	23	3,739	0,61	Gruplar İçi	164,620	484	0,340	1,198	0,286	-
	Finansman										
	İşletme										
	İletişim, RTG, Halk İlişk.	18	4,049	0,50							
	Fen, Mat, Müh.	83	3,817	0,57							
	Adalet	6	3,868	0,45							
	Müzik	9	3,760	0,51							
Toplam	496	3,814	0,58	Toplam	169,101	495					

Levene= 1,306 p= 0,286

Çizelge 4.'e bakıldığında pedagojik formasyon eğitimi kursu öğrencilerinin, ölçeğin öğrenmeye yönelik çaba alt boyutunda aldıkları puanlarının öğrenim gördükleri bölüme göre anlamlı bir

şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($F_{(11-495)} = 1,198$; $p > 0,05$). Öğrenmeye yönelik çaba alt boyutunda en yüksek ortalamaya sahip grup İlahiyat ($\bar{x}=4,082$) bölümüyken, bu alt boyutun en düşük ortalamaya sahip grubunu ise Sağlık ($\bar{x}=3,462$) bölümü oluşturmaktadır.

Çizelge 5. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Bölüme Göre Öğrenmeyi Önemseme Alt Boyut Puanının Karşılaştırılması

Alt Boyut	Bölüm	n	$\bar{X}$	ss	Varyansın Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p	Fark (Games-Howell)								
Öğrenmeyi Önemseme	İlahiyat	7	4,232	0,68	Gruplar Arası	15,589	11	1,417	3,388	0,000	Bed. Eğt. < TDE,ADE								
	Coğrafya	41	4,064	0,72															
	Tarih	50	4,225	0,57															
	TDE, ADE	11	4,359	0,55															
	Fel. Psi. Sos.	51	4,281	0,68															
	Bed. Eğt.	82	3,928	0,81															
	Sağlık	9	4,000	0,92	Gruplar İçi	202,432	484	0,418			Bed. Eğt. < İletişim								
	Muhasebe	23	4,168	0,72															
	Finansman İşletme																		
	İletişim, RTG, Halk İlişk.	18	4,548	0,51															
	Fen, Mat, Müh.	83	4,382	0,55															
	Adalet	6	4,500	0,23															
	Müzik	9	4,097	0,47															
	Toplam	49	4,232	0,66								Toplam	218,022	495					

Levene= 3,045 p= 0,001

Çizelge 5.'e bakıldığında pedagojik formasyon eğitimi kursu öğrencilerinin, ölçeğin öğrenmeyi önemseme alt boyutunda aldıkları puanlarının öğrenim gördükleri bölüme göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($F_{(11-495)}=3,388$; $p < 0,05$). Öğrencilerin öğrenmeyi önemseme puanlarında farklılaşmanın, Bed. Eğt. ile TDE, Alman Dili Edeb; Bed. Eğt. ile İletişim; Bed. Eğt. ile Fen ve Bed. Eğt. ile Adalet bölümü öğrencileri arasında olduğu görülmektedir. Öğrenmeyi önemseme alt boyutunda en yüksek ortalamaya sahip grup İletişim, RTG, Halk İlişk. ($\bar{x}=4,548$) bölümüyken, bu alt boyutun en düşük ortalamaya sahip grubunu ise Bed. Eğt. ($\bar{x}=3,928$) bölümü oluşturmaktadır.

Çizelge 6. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Bölüme Göre Öğrenmekten Kaçınma Alt Boyut Puanının Karşılaştırılması

Alt Boyut	Bölüm	n	$\bar{X}$	ss	Varyansın Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p	Fark (Games-Howell)
Öğrenmekten Kaçınma	İlahiyat	7	4,857	0,26	Gruplar Arası	63,048	11	5,732	5,560	0,000	Coğrafya < İlahiyat
	Coğrafya	41	3,874	1,11							TDE,ADE< İlahiyat
	Tarih	50	4,345	1,01							TDE,ADE< İlahiyat
	TDE, ADE.	117	4,142	1,13							Bed. Eğt. < İlahiyat
	Fel. Psi. Sos.	51	4,518	0,86							Bed. Eğt. < İlahiyat
	Bed. Eğt.	82	3,717	1,22							Coğrafya < İletişim, RTG
	Sağlık	9	3,888	1,17	Gruplar İçi	498,938	484	1,031	5,560	0,000	İletişim < TDE, ADE
	Muhasebe	23	4,403	0,92							Bed. Eğt. < Felsefe
	Finansman İşletme										Bed. Eğt. < İletişim, RTG
	İletişim, RTG, Halk İlişk.	18	4,746	0,34							Bed. Eğt. < İletişim, RTG
	Fen, Mat, Müh.	83	4,481	0,68							Bed. Eğt. < Fen, Mat, Müh.
	Adalet	6	4,476	0,53							
	Müzik	9	2,873	1,56							
		496									Bed. Eğt. < Fen, Mat, Müh.
	Toplam		4,186	1,06	Toplam	169,101	495				

Levene= 6,390 p= 0,000

Çizelge 6.'ya bakıldığında pedagojik formasyon eğitimi kursu öğrencilerinin, ölçeğin öğrenmekten kaçınma alt boyutunda aldıkları puanlarının öğrenim gördükleri bölüme göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($F_{(11-495)}=5,560$; $p<0,05$). Öğrencilerin öğrenmekten kaçınma puanlarında farklılaşmanın, Coğrafya ile İlahiyat; TDE, ADE ile İlahiyat; Bed. Eğt. ile İlahiyat; Coğrafya ile İletişim, RTG; İletişim ile TDE, ADE; Bed. Eğt. ile Felsefe; Bed. Eğt. ile İletişim, RTG ve Bed. Eğt. ile Fen, Mat, Müh. bölümü öğrencileri arasında olduğu görülmektedir. Öğrenmekten kaçınma alt boyutunda en yüksek ortalamaya sahip grup İlahiyat ($\bar{x}=4,857$) bölümüyken, bu alt boyutun en düşük ortalamaya sahip grubunu ise Müzik ($\bar{x}=2,873$) bölümü oluşturmaktadır.

Çizelge 7. Katılımcıların Öğrenim Durumuna Göre Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçek Puanının Karşılaştırılması

Alt Boyut	Grup	n	$\bar{x}$	ss	sd	Levene	t	p
Öğrenmeye Yönelik Çaba	Son Sınıf	389	3,82	0,58	494	F	0,474	0,636
	Mezun	107	3,79	0,59		0,058		
Öğrenmeyi Önemseme	Son Sınıf	389	4,24	0,66	494	F	0,701	0,484
	Mezun	107	4,19	0,64		0,007		
Öğrenmekten Kaçınma	Son Sınıf	389	4,13	1,10	494	F	-2,395*	0,018
	Mezun	107	4,37	0,87		8,910		
Toplam		496						

* $p < 0.05$

Pedagojik formasyon eğitimi kursu öğrencilerinin öğrenmeye yönelik tutumlarının öğrenim durumu değişkenine göre incelendiği tabloya bakıldığında son sınıf ve mezun öğrenciler arasında öğrenmeye yönelik çaba ($t_{494}=0,474$; $p > 0.05$), öğrenmeyi önemseme ($t_{494}=0,701$; $p > 0.05$) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Öğrenmekten kaçınma ($t_{494}=-2,395$; $p < 0.05$) alt boyutunda ise mezun öğrenciler lehine ($\bar{x}=4,37$) anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Pedagojik formasyon eğitimi kursu öğrencilerinin öğrenmeye yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu çalışmada her bir alt boyutta gruplar arasında anlamlı farklılaşmalar görülmüştür. Çalışmanın bulgularına bakıldığında kadın öğrencilerin öğrenmeye yönelik tutumlarının erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Aydın (2014) ile Adıgüzel ve Dolmacı'nın (2018) çalışmasında da kadın öğrencilerin öğrenmeye yönelik tutum düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Izgar'ın (2015) öğretmen adaylarıyla yaptığı çalışmasında ise öğrenmeye yönelik tutum düzeyinde cinsiyet değişkeninde erkek öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. İzci ve Ulutaş'ın (2011) ilköğretim birinci kademe öğrencileri ile yaptıkları çalışmada kız öğrencilerinin erkek öğrencilere göre öğrenmeye ilişkin tutumlarının daha olumlu olduğu görülmektedir. Kara ve Uysal'ın (2015) öğretmenler ile yaptıkları çalışmalarında cinsiyet değişkenine göre öğrenmeye yönelik tutum açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Pedagojik formasyon eğitimi kursu öğrencilerinin öğrenmeye yönelik çaba alt boyutunda öğrenim gördükleri bölüme göre hiçbir grup arasında farklılaşma görülmemiştir. Öğrenmeyi önemseme boyutunda ise Beden Eğitimi bölümü öğrencileriyle Türk Dili ve Edebiyatı- ADE, İletişim, Fen-Matematik-Mühendislik ve Adalet bölümü öğrencileri arasında farklılaşma görülmüştür. Beden Eğitimi bölümü öğrencileri bu diğer dört bölümün öğrencilerine göre öğrenmeyi daha az önemsemektedir. Öğrenmekten kaçınma boyutunda ise öğrenim gördükleri bölüme göre yine gruplar arasında farklılaşmalar olmuştur. Yine Adıgüzel ve Dolmacı'nın (2018) çalışmasında farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin, öğrenmeye yönelik tutumlarında

gruplar arası farklılıklar görülmüştür. Izgar'ın (2015) çalışmasında ise pedagojik formasyon kursuna devam eden öğrenciler ile eğitim fakültesine devam eden öğrenciler arasında farklılaşma görülmüştür. Yine Kara ve Uysal'ın (2015) çalışmasında mezun olunan fakülte türüne göre öğrenmeye yönelik tutum açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Öğrenim durumuna göre son sınıf ve mezun öğrenciler arasında öğrenmeye yönelik çaba ve öğrenmeyi önemseme boyutlarında bir farklılaşma görülmezken, öğrenmekten kaçınma alt boyutunda, mezun öğrencilerin son sınıf öğrencilerine göre daha olumlu bir tutuma sahip olduğu görülmüştür. Göloğlu Demir'in (2021) meslek yüksekokulu öğrencileri ile yaptığı çalışmasında sınıf düzeyinde farklılıklar görülmemiştir.

Çalışma sonuçlarına bakılarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- Araştırmacılar nitel çalışmalar yaparak cinsiyet, öğrenim durumu ve bölüm grupları arasındaki farkların nedenlerini ortaya çıkarabilir.
- Araştırmanın genişletilmesi ve daha fazla karşılaştırmanın yapılmasına olanak vermesi nedeniyle çalışma eğitim fakültesi öğrencileri ile yapılabilir.
- Öğrencilerin öğrenmeye yönelik tutumlarının çeşitli yönleriyle ortaya çıkarılması amacıyla daha fazla alt boyuta sahip veya farklı alt boyutlara sahip ölçekler geliştirilebilir.
- Mevcut çalışmada, öğrencilerin öğrenmeye yönelik tutumları sınırlı sayıda değişken ile karşılaştırılmıştır. İlerde yapılacak çalışmalar ile öğrenmeye ilişkin tutum çok fazla sayıda değişken açısından karşılaştırılabilir.
- Mevcut çalışmada öğrenmeye ilişkin olumlu tutum düzeyinin genel olarak yüksek olduğu görülmektedir. İlerde yapılacak çalışmalar ile öğrenmeyi etkileyen diğer faktörlerle öğrenme tutumu arasındaki ilişki incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, A. ve Dolmacı, A. (2018). Öğretmen adaylarının öğrenmeye yönelik tutumlarının farklı değişkenlere göre incelenmesi. *AJELI-Anatolian Journal of Educational Leadership and Instruction*, 6(2), 63-79.
- Ajzen, I. (1989). Attitude structure and behavior. *Attitude structure and function*, 241, 274.
- Aydın, M. (2016). Fen bilgisi öğretmen adaylarının öğrenmeye ilişkin tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*. 2(2): 75-84.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. 22. Baskı, Pegem Yayıncılık.
- Çalışkan, M. (2016). Öğrenme sürecine etkin katılma: Öğrenme stratejileri ve yürütücü biliş. M. Yavuz (Ed.), Yeni nesil okul-araştıran okul içinde (s. 37-76). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Çetin, Ş. ve Çetin, F. (2019). Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği (ÖYTÖ) Geliştirme Çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 17(1), 140-157.
- Forehand, M. (2010). Bloom's taxonomy. *Emerging perspectives on learning, teaching, and technology*, 41(4), 47-56.
- George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A simple guide and reference, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- Göloğlu Demir, C. (2021). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin öğrenmeye yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(1), 415-439.
- Günüç, S. Odabaşı, F. H. ve Eker, S. (2012). Yaşam boyu öğrenmeyi etkileyen faktörler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 309-325.
- Izgar, H. (2016). Öğretmen adaylarının eğitim stresi ve öğrenmeye karşı tutumları üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 385-399.
- Kara, A., İzci, E. ve Ulutaş, A. (2011). Resmi ve özel ilköğretim birinci kademedeki öğrenim gören öğrencilerin öğrenmeye ilişkin tutumları. *Education Sciences*, 6(1), 988-1006.
- Kara, A., & Uysal, G. (2015). Ortaokul öğretmenlerinin öğrenmeye ilişkin tutumlarının sınıf koşulları açısından incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 41, 35-53.
- Karasar, N. (2014). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler. 27. Baskı. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kim, H. Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution using skewness and kurtosis. *Restorative Dentistry & Endodontics*, 38(1), 52-54. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3591587/> 09/12/2019.
- Kolb, A. Y. & Kolb, D. A. (2005). Learning styles and learning spaces: Enhancing experiential learning in higher education. *Academy of management learning & education*, 4(2), 193-212.
- Orkun, M. A. & Bayırlı, A. Öğrenme Stratejileri ve Öğretimi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2(1), 64-74.
- Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri. (2017). <https://oygm.meb.gov.tr/www/ogretmenlik-meslegi-genel-yeterlikleri/icerik/39> adresinden 29 Şubat 2020 tarihinde erişilmiştir.

- Palardy, G. J. & Rumberger, R. W. (2008). Teacher effectiveness in first grade: The importance of background qualifications, attitudes, and instructional practices for student learning. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 30(2), 111-140.
- Pallant, J. (2020). SPSS kullanma kılavuzu: SPSS ile adım adım veri analizi. (Çev. S. Balcı, B. Ahi). 3. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi, 2015)
- Richardson, V. (1996). The role of attitudes and beliefs in learning to teach. *Handbook of research on teacher education*, 2, 102-119.
- Seven, M. A. & Engin, A. O. (2008). Öğrenmeyi etkileyen faktörler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 189-212.